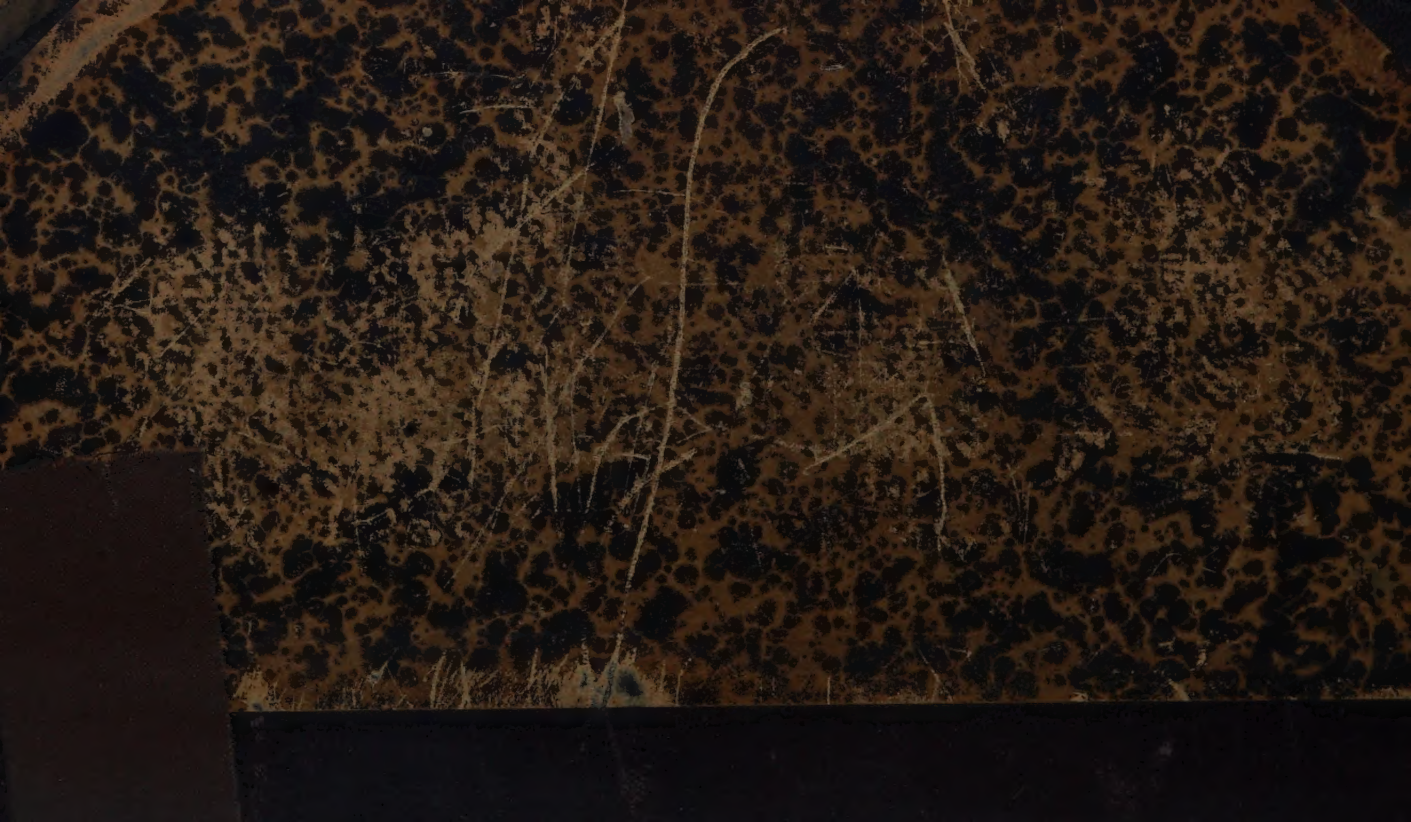

THEOLOGIA

WIRCEBURGENSIS

III

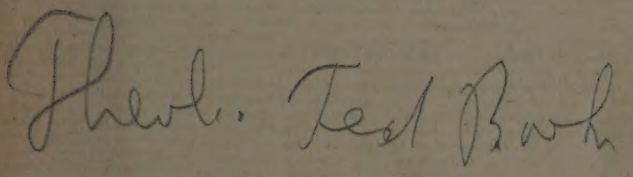

IMPRIMERIE
CONTANT-LAGUERRE

BAR-LE-DUC

RR. PATRUM SOCIETATIS JESU

THEOLOGIA

DOGMATICA

POLEMICA, SCHOLASTICA ET MORALIS

PRÆLECTIONIBUS PUBLICIS

IN ALMA UNIVERSITATE WIRCEBURGENSI

ACCOMMODATA

EDITIO TERTIA

LOCUPLETATA NOVISSIMIS DECRETIS SS. PP. ET CONCILII VATICANI

OPERA ET STUDIO PATRUM EJUSDEM SOCIETATIS

TOMUS TERTIUS

DE DEO UNO ET TRINO. — DE ANGELIS

APPENDIX DE DEO CREATORE

ALMA COLLEGE
208.9
LIBRARY
W743
Alma, California

PARISIIS

BERCHE ET TRALIN, EDITORES

69, VIA DE RENNES, 69

1880
ALMA COLLEGE
LIBRARY
Alma, California
WOODSTOCK COLLEGE
LIBRARY
8852

INSTITUTIONES

THEOLOGICÆ

DE DEO UNO ET TRINO.

DISPUTATIO I.

DE EXISTENTIA, ESSENTIA ET ATTRIBUTIS DIVINIS.

CAPUT I.

DE DEI EXISTENTIA.

ARTICULUS I.

AN DEUM EXISTERE POSSIT INVINCIBILITER IGNORARI.

1. *Nota.* Certum est, Deum ut auctorem *gratiæ* nonnisi ex divina revelatione nobis innotescere; quare duntaxat quæritur de Deo ut auctore *naturæ,* secundum prædicata causæ universi, gubernatoris ejusdem, legislatoris, vindicis aut præmiatoris, quæ naturaliter cognosci possunt. Ignorantia proprie talis, hoc est, carentia notitiæ de existentia Dei in homine adulto et rationis compote, ratione sui præcise, alia dicitur *positiva,* sive cum errore positivo, scilicet negatione hujus existentiæ conjuncta; alia *privativa,* sive ignorantia quidem proprie talis, absque eo tamen errore : ratione subjecti et potentiæ alia est *invincibilis,* quando de Deo nequit haberi notitia; sive quia homo nihil omnino cogitat de Deo, ac proinde nihil etiam de inquirenda hac notitia aut ejus obligatione cogitat, sive quia eam inquirere aut invenire non potest; alia *vincibilis,* quæ per oppositam notitiam vinci potest, præsertim accedente cognitione obligationis sciendi, aut inquirendi eam notitiam. Cum vero de notitia Dei omnibus præcepta loquamur, facile colligi potest priorem esse sine culpa, posteriorem autem culpabilem.

2. *Dico I.* **Non datur ignorantia Dei positiva invincibilis.**

Prob. Ps. 13. 1. legitur : *Dixit insipiens in corde suo : non est Deus.* Sed si Deus posset invincibiliter ignorari positive, non foret insipiens, qui id in

corde diceret : quia nemo stultus est, qui negat quod adhibita omni diligentia cognoscere nequit; ergo. Hinc Tertul. L. de Spect. c. 2. scribit : *Nemo negat, quia nemo ignorat quod ultro natura suggerit, Deum esse universitatis conditorem.* Et in Apol. c. 17. *Hæc est summa delicti nolentium recognoscere, quem ignorare non possunt;* ergo.

Conf. 1. Moraliter est impossibile, ut quis habeat motivum probabile negandi existentiam Dei, quin multo fortius, aut æquale saltem, habeat eamdem affirmandi; ergo nequit invincibiliter ignorare Deum, cum in hoc dubio teneatur inquirere veritatem, per modum primi principii ad honeste vivendum requisitam. Huic autem obligationi, si satisfecerit, futilia et nulla detegentur argumenta, quibus existentia Dei impugnari potest : Sin minus, ignorantia non erit absque culpa, nec invincibilis.

Conf. 2. Motivum, quo quis ad negandum Deum induci posset, vel foret proprio studio excogitatum, vel aliena auctoritate persuasum : Sed neutro modo infertur ignorantia illa invincibilis : nam 1°. quidem si tanta valet perspicacia, ut rationes negandi Deum invenire queat, certe fortiores depromere poterit ad existentiam Dei affirmandam; quod idem dicendum est, si rationes aliunde acceptas capere ac pervadere possit : 2°. autem privatæ auctoritati contra communem omnium gentium consensum prudenter et inculpabiliter assensus dari nequit : 3°. denique nulla hactenus publica auctoritas contra Dei existentiam emicuit. Athei enim aut nulli reapse fuerunt, aut admodum pauci; et hi rursus aut insipientes aut improbissimi : iniquum autem est consentire paucis, stultis et scelestissimis, non sapientibus, honestis ac fere universis : adeoque nulla auctoritas publica invincibilem ignorantiam reddere potest.

3. *Dico II.* **Nec ignorantia Dei negativa invincibilis datur, saltem per longum tempus.**

Prob. 1°. Salomon enarratis falsis numinibus ad ignorantiam idololatrarum culpæ convincendam, Sap. 13. 3. sic arguit : *Quorum specie delectati Deos putaverunt, sciant quanto his dominator eorum speciosior est : speciei enim generator hæc omnia constituit. Aut si virtutem et opera eorum mirati sunt, intelligant ab illis, quoniam qui hæc fecit fortior est illis : a magnitudine enim speciei et creaturæ cognoscibiliter poterit creator horum videri. Sed tamen adhuc in his minor est querela. Et hi enim fortasse errant, Deum quærentes et volentes invenire. Etenim cum in operibus illius conversentur, inquirunt : et persuasum habent, quoniam bona sunt, quæ videntur. Iterum autem nec his debet, ignosci : si enim tantum potuerunt scire, ut possint æstimare seculum; quomodo hujus dominum non facilius invenerunt?* — 2° Qui ignorat Deum, est culpæ ac pœnæ reus, ex Sap. 13. 10. *Infelices autem sunt et inter mortuos spes illorum est.* Ps. 78. 6. *Effunde iram tuam in gentes, quæ te non noverunt, et in regna, quæ nomen tuum non invocaverunt.* Ad Rom. 1. 18. *Revelatur ira Dei de cœlo super omnem impietatem et injustitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in injustitia detinent, quia quod notum est DEI manifestum est in illis. Deus enim illis manifestavit... ita ut sint inexcusabiles;* ergo ignorantia illa invincibilis dici nequit. Eodem argumento usus est Lactantius L. 1. divin. instit. c. 2; reliqui vero Patres diserte Deum ignorari non posse enuntiant, quos alibi recitabimus.

Conf. Moraliter fieri nequit, ut adultus rationis compos longo tempore nihil cogitet de Deo, et ad eum cognoscendum non moveatur; nam ex appetitu naturali ad beatitudinem, nullaque in bonis creatis quiete reperienda, propellitur ad *bonum* omni creatura melius : ex boni malique conscientia deducitur ad *législatorem* ac ens superius : ex consideratione sive suiipsius, sive hujus mundi provehitur ad *universi conditorem;* ita nempe, ut saltem cogitatio de illo bono vel superiore vel creatore ingeratur. Ejusmodi autem cogitatio sufficit, ut homo agnoscat obligationem ulterius inquirendi : cui si obsequatur animunque serio applicet, facile certitudinem de Dei existentia assequetur ; aut si eam negligat, invincibiliter Deum non ignorabit. Dixi : *Saltem per longum tempus ;* quia brevi aliquo tempore hominem, præsertim rudem, vivere sine notitia Dei posse satis probabile videtur; tum quod nulla necessitate naturali statim debeant homini occurrere motiva, ex quibus judicare vel saltem dubitare debeat esse deum; tum quod homo, maxime rudis, post primum instans morale usus rationis, ita ad breve tempus potest distrahi ad negotia sensibilia, ut non statim species requisitas habeat ad formandum judicium Dei existentis illativum ; quia licet varia possint occurrere motiva remota, opus tamen adhuc est longiore discursu.

4. **Obj.** *cont. I.* Notitia de Deo existente ad solam *fidem* pertinet; ergo ab iis quibus non est revelata, impune ignorari, quin et negari potest. *Conf.* 1°. Sap. 13. 1. et 2. dicitur de idololatris, quod *non potuerint intelligere eum, qui est.* Quin si potuissent intelligere, non apparet ratio, cur voluerint potius militiam cœli tanquam numina habere et colere. 2°. Puer a parentibus atheis, quorum dictis plurimum fidit, enutritus, videtur inculpabiliter etiam positive ignorare posse Deum ; ergo.

R. — *N. A.* S. Aug. L. 2. de lib. arb. c. 15. n. 39. *Est enim Deus,* inquit, *et vere summeque est : quod jam non solum indubitatum, quantum arbitror, fide retinemus, sed etiam certa, quamvis adhuc tenuissima, forma cognitionis attingimus.* D. Thomas perfectissimam quidem et omnibus numeris absolutam Dei ut auctoris naturæ cognitionem haberi per fidem solam concedit; implicitam vero et confusam etiam ad fidem præambulam ex naturali lumine contendit.

Ad conf. 1am. R. — *D.* Idololatræ non potuerunt intelligere Deum, id est, noluerunt *C.* non potuerunt proprie et absolute *N.* Rationem, cur Gentiles, quantumvis de Divina existentia naturaliter persuasi, ad idololatriam deflexerint, reddit Apost. ad Rom. 1. 21. *Cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt : sed evanuerunt in cogitationibus suis et obscuratum est insipiens cor eorum. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt; et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum, et quadrupedum, et serpentium.*

Ad conf. 2am. R. — *N. Ass.* Puer enim ejusmodi vel ex naturæ instinctu, vel ex conscientiæ lumine, vel ex creaturarum voce ad quamdam Dei cognitionem pertingere potest, quidquid sibi parentes aut præceptores in contrarium curent insinuare. Neque immunis a culpa erit propter domesticam illam instructionem ; quibus cum non fideret negantibus ea, quæ oculis conspiciuntur vel lumini naturali sunt obvia, neque dicentibus : *non est Deus,* aures

præbere debet. Inde vero etiam *disparitas* patet, cur rudis ex vitio aut errore instructoris possit errare circa mysteria fidei ex revelatione tantum nota; non vero circa Dei existentiam.

5. *Obj. cont. II.* Brasiliæ populi, Indique quidam barbari interrogati num, ante Lusitanorum aliorumve adventum et prædicationem, notitiam de Deo habuissent, negarunt ullum sibi numen fuisse cognitum; ergo datur Dei ignorantia, eaque videtur saltem apud aliquos fuisse invincibilis. *Conf.* Juxta S. Aug. tract. 106. in Joan. n. 4. in quibusdam potest haberi ignorantia Dei : *Exceptis enim paucis, in quibus natura nimium depravata est, universum genus humanum Deum mundi hujus fatetur auctorem;* ergo.

R. — *T. A.* quod universaliter verum non esse ostendit vita V. P. Josephi Anchietæ; *N. Cons.* Vel enim barbari illi, utpote genus hominum suspiciosum ac libertati suæ timens, veritatem hic, ut in aliis quæstionibus sæpe, Lusitanis celabant; vel quia cultus *publicus* ac communis non fuerat, sic respondebant; vel negabant tantum Deum a se fuisse agnitum sub ea ratione *explicita,* quæ ipsis proposita fuerat; vel suarum de Deo cogitationum aut dubiorum, ob vitæ suæ in voluptates ac barbariem declinationem, postea non *recordabantur.* Unde consequitur, vel non omnimodam, vel non invincibilem ignorantiam Dei fuisse. Præterea incredibile est, integram nationem ignorantia Dei invincibili laborare, cum vel ipse Tullius, L. 1. de Leg. neget ullam gentem tam immansuetam et feram, quæ licet nesciat, qualem habere deceat, habendum tamen Deum ignoret. Si qui vero singulares homines reperti fuerint adeo hebetes ac plumbei, ut nec ad intimam sui conscientiam et ad clamorem omnium creaturarum advertere potuerint, infantibus potius aut fatuis adnumerandi sunt, quam ratione utentibus.

Ad conf. R. — *D. A.* Ex S. Aug. in paucis saltem quibusdam, potest haberi ignorantia Dei omnino et sub quocumque prædicato cum Deo convertibili *N.* sub prædicato auctoris vel creatoris universi *subd.* invincibiliter ac diu *N.* vincibiliter vel non diu *C.* Depravatio naturæ illis voluntaria est, noluntque lumen, ut non cogantur videre turpitudinem suam. Quippe cogitatio de supremo Numine ad honestatem spectat, quin et fondamentum ac radix honestatis est.

6. *Obj. cont. III.* Jobi 36. v. 25. *Ommes homines vident Deum;* et ad Rom. 1. illis adeo manifesta est Dei existentia, *ut sint inexcusabiles;* ergo ne quidem ad *breve tempus* datur Dei ignorantia invincibilis. — *Conf.* 1°. Pertinet ad divinam providentiam, in primo usus rationis instanti, excitare aliquam cognitionem ultimi finis, ad quem homo est creatus; ergo nec ad breve tempus datur Dei ignorantia inculpabilis. 2°. Homo rudis et negotiis distractus nihilominus debet concipi utens ratione, adeoque agere moraliter honeste vel inhoneste : ergo debet implicite saltem cognoscere Deum sub ratione legislatoris et regulæ morum, ne, si agat inhoneste, peccatum *pure philosophicum* emergat.

R. — *ad ant. D.* 1^am^. *p.* Omnes homines vident Deum facile *C.* statim ac in primo rationis usu *N.* Similiter *D.* 2^am^ *p.* Adeo manifesta est statim et a principio usus rationis etiam in hominibus distractis *N.* intra tempus ali-

quod, quo homo perfecte utitur ratione, adeo manifesta fit ac est, ut sint inexcusabiles *C.*

Ad conf. 1am. *N. A.* Quia, licet ad providentiam divinam spectet concurrere ad ultimi finis cognitionem, tempore opportuno; non tamen necessario excitare per motus subitaneos.

Ad 2am. *D. A.* Ejusmodi homo debet concipi ratione utens plene deliberate ac sufficienter ad actum moralem *N.* minus deliberate, aliquatenus impedite, et ad actum moralem non sufficienter *C.* Supponimus equidem ejusmodi hominem nec infantem nec fatuum; sed cum proxima dispositione, qua sicut in negotiis, quibus distrahitur, inferioribus bene ratiocinatur, ita etiam, si de Deo cogitatio incidat, possit recte ratiocinari et inferre Deum: nihilominus quia qualiscumque rationis usus non est sufficiens ad actum moralem constituendum, ut in hominibus negotio quodam aut attentione aliunde distractis, aut etiam in infante jam adolescente ac in facilioribus propter finem agente, compertum est; ex conformitate doctrinæ alibi jam propositæ, homini ad breve tempus ignoranti Deum non damus usum rationis plene perfectum, de quo argumentum allatum recte concludit.

ARTICULUS II.

AN DEUM EXISTERE SIT PER SE NOTUM.

7. *Nota.* Præter supernaturalem viam, alteram fidei divinæ, alteram visionis intuitivæ, Dei existentia certo cognosci potest: 1o. immediate et sine discursu quocumque; 2o. mediate per discursum demonstrativum; 3o. mediate per testimonium gentium ac nationum aliquod numen agnoscentium. Postremus hic modus non nisi morale ex auctoritate argumentum conficit, de quo Metaphysica pertractat.

Nobis discutiendum 1o. an Existentia Dei sit veritas *per se*, ex sola terminorum significatione, manifesta; 2o. an ea demonstrari possit.

8. *Dico.* **Deum existere non est per se, seu immediate ac sine ullo medio naturaliter manifestum.**

Prob. Perceptis et penetratis solis his terminis: *Deus exístit*, intellectus noster sine alio medio ad illius assensum non determinatur: 1. in illis, qui vel de Dei existentia dubitarunt, vel eam præfracte negarunt; 2. in christianis philosophis ac theologis, quorum plurimi ac doctissimi inferunt, ante omnem discursum dubitari posse an Deus essentialiter existat.

Conf. Scriptura supponere videtur, Deum per se nobis non esse notum, cum, ad Rom. 1. 20. tradit Dei invisibilia cognosci per effectus; prima hujus termini, *Deus*, cogitatio non ipsam existentiam, sed aliam quamdam rationem confusam nobis proponit, ex qua, modo per discursum, deducitur existentiam esse de ratione formali Dei: quin, etsi etiam Dei cogitatio prima ostenderet immediate existentiam, tamen, nisi jam aliunde constel Deum esse in rerum natura, non ostendit existentiam *realem* et *physicam*; unde hæc propositio, *Deus est*, per se quoad nos nota est solum in hypothesi quod sit.

9. **Obj.** *I.* Singulis hominibus indita est ab universorum auctore ingenita atque anticipata idea sui, seu suæ existentiæ : nam, Ps. 4. 7. dicitur signatum esse super nos lumen vultus divini; Joan. 1. 9. lucem veram illuminare omnem hominem venientem in hunc mundum; ad Rom. 2. 14. legem scriptam in cordibus gentium omnium. Sed illud lumen, ea lux ac lex juxta SS. Patres est ingenita cuilibet idea ac notitia supremi numinis; ergo Deum existere, per se notum est. — *Conf.* JUSTIN. Apol. 2. dicit *de Deo opinionem ac sententiam esse insitam a natura;* TERTUL. l. de Testim. animæ c. 5. *memoriam et cognitionem Dei* vocat *doctrinam naturæ et congenitæ et ingenitæ conscientiæ;* EUSEB. L. 2. Præpar. Evang. c. 9. *Eximium illud quod Dei nomen essentiamque significat,* docet *ipsius naturæ ductu impressisque animo per sese notionibus, vel divinitus potius inspiratis, neminem non intelligere :* ARNOB. l. 1. cont. Gent. c. 33. contendit, cuilibet *ingenitum, affixum, immo ipsi pene in genitalibus matris impressum ac insitum esse Regem ac Dominum, cunctorum quæcumque sunt moderatorem.* Idem præter alios Patres ipsi etiam gentiles Philosophi docent; ergo.

R. Hæc aliaque scripturarum testimonia exponenda esse sive de sola naturali intellectionis facultate, sive de primis quibusdam veritatis ac honestatis principiis, quæ legem naturalem primariam componunt, patet ex ipsis PP. S. HIER. et ORIG. expositionibus, juxta quas etiam de Christo aliisque, sola fide nobis cognitis, naturaliter insita notitia perhibetur.

Ad conf. R. Cognitio Dei potest naturaliter nobis insita dici : 1° immediate ac sine ullo facillimæ etiam consequentiæ interventu; formaliter item ac per speciem talem, quæ una sui perceptione reddat veritatem cognitam : 2° mediate ac radicaliter, quando a natura instigamur ad ejus notitiam comparandam, et ab ipsa natura principium aliquod habemus illius, ex quo illam facillime inferimus. Hujus postremæ meminit S. THOMAS, q. 10. de ver. a. 12. ad 1. *Omnibus naturaliter insitum est, unde* (id est, quo mediante) *possunt pervenire ad cognoscendum, Deum esse;* quin et uterque GREG. ejusdem rudimenta posuit : NAZ. orat. 28. n. 6. *Quod Deus sit, ac princeps quædam causa, quæ res omnes procreavit ac conservet, tum oculi ipsi, tum lex naturalis docent; illi, dum rebus in aspectum cadentibus aciem affigunt... hæc autem, dum per res oculis subjectas, ac recto ordine collocatas auctorem earum ratiocinando assequitur.* Et GREG. M., l. 27. Mor. c. 3. (al. 5.) *Eo ipso, quod homo est rationalis conditus, debet ex ratione colligere, eum, qui se condidit, Deum esse.* Jam vero cognitionem *primo* modo naturæ insitam fatemur quidem efficere hanc propositionem, *Deus existit,* per se etiam nobis notam, sed dari eamdem atque a Patribus asseri negamus : *secundo* autem modo a natura insertam de Dei existentia cum Patribus aliisque affirmamus; quia præter notitiam ex parentum institutione et nobiscum agentium sermone haustam, tum ex innato beatitudinis appetitu, tum ex necessitate agendi honeste, tum ex nobis ipsis et magis ex universa natura creata Deum existere facillime inferimus; sed inficiamur ejus opera veritatem illius propositionis reddi ex sese ac terminis manifestam.

Inst. 1. In idea, qua communis hominum ratio Deum percipit, relucet quæcumque perfectio : sed hæc debet esse congenita et naturæ inspirata, nec potest esse comparata per sensus: tum quia parit in homine judicium firmissimum (lex autem et regula firmissimi ac immutabilis judicii extra

finitarum et corporearum rerum ordinem statui debet); tum quia idea sensibus comparata non est semper eadem in omnibus; ergo.

R. *Trans. maj.* quia hæc idea certe non est prima, quam de Deo habemus, ac forsan non in omnibus, præsertim polytheis, *N. min.*

Ad rat. 1am. transmissa iterum ejus parte *prima, D. secundam.* Lex et regula judicii firmissimi proxima ac immediata extra finitarum ac creatarum rerum ordinem statuenda est *N.* remota, mediata ac prima, seu ultimata *C.* sed *N. supp.* ad hanc sine ratiocinationis usu perveniri. Præterea hoc argumentum ex officina Cartesiana depromptum, secundum quam pro primo demonstrationis ac veritatis cognoscendæ principio existentia Dei requiritur, fallit in illo experimentali atque ad cognitionem de Deo prævio ratiocinio : cogito, ergo sum.

Ad rat. 2am. *D.* Idea sensibus comparata, quæ est mere experimentalis, seu præcise capta ex sensibili objecti apparentia et organorum perceptione, non semper eadem est in omnibus *C.* Idea sensibus comparata, quæ potius est rationalis, et ex manifesta constantique objecti habitudine ac recto rationis usu exprimitur *N.*

Inst. 2. S. Damasc. L. 1. de fide c. 1. *Nemo,* inquit, *est mortalium, cui non hoc ab eo* (naturæ auctore) *insitum sit, ut Deum esse perspectum habeat : quin ipsæ quoque res creatæ earumque conservatio ac gubernatio divinæ naturæ majestatem prædicant.* Quibus verbis cognitionem Dei, quam nobis insitam vocat, distinguit ab acquisita, quæ per discursum ex aspectu creaturarum comparatur; ergo nostra cognitionis naturaliter insitæ distinctio non tenet; præsertim quia aliæ omnes scientiæ quantumvis difficillimæ nobis *secundo modo* naturaliter insitæ dici possent. *Conf.* 1o. Sicut omnes naturaliter ac sine deliberatione appetimus beatitudinem, sic etiam naturaliter et sine discursu confuse cognoscimus possibile esse ac reipsa dari aliquid, cujus cognitione beati esse possumus : sed hoc a parte rei est solus Deus; ergo. 2o. Insitum est a natura et notum per se etiam nobis, Deum esse colendum; ergo etiam sic notum est, Deum existere, quia propositio de tertio adjacente magis nota esse nequit, quam illa de secundo adjacente.

R. — *D. A.* His verbis insitam Dei cognitionem distinguit ab acquisita Dei notitia, quæ habetur per veram demonstrationem, et insuper non tantum Dei existentiam sed etiam essentiam ac perfectiones divinas clarius exhibet, ut verba postrema manifeste indicant *C.* ab acquisita Dei notitia secundum existentiam duntaxat, eaque non per propriam demonstrationem sed facillimam et probabilem consequentiam accepta *N. A. et Cons.* Quia scientiæ, præsertim in statu aliquo perfectiore, nec ab omnibus sed solum a paucissimis, nec facile atque discursu omnibus obvio, sed magno labore ac studio acquiruntur : cum e contrario Dei existentiæ notitia minime operosa ratiocinatione et discursu facillimo ab omnibus ratione utentibus comparari queat.

Ad conf. 1am. *D. min.* Et naturaliter notum etiam omnibus est, sub hac ratione communi Deum contineri, seu illum conceptum cum Deo esse convertibilem *N.* non ita est notum *C.* Sic autem Deus non cognoscitur formaliter ac ut Deus, sed pure materialiter ac identice.

Ad 2am. R. — *D. A.* Per se notum est, Deum esse colendum, si faciat hæc propositio sensum hunc absolutum : Deus existit et est colendus, *N.* quia sic

est propositio copulativa, de cujus prima parte hic controvertitur. Si faciat sensum conditionatum hoc modo : Deus, si existit, est colendus, *C.* Sed inde patet quoque probationem additam intelligendam de propositione *absoluta*, minime autem de *conditionata*.

10. *Obj. II.* Nomine Dei intelligimus ens optimum ac perfectissimum, quo nihil melius est aut cogitari potest, ut patet ex communi omnium sensu; sed per se notum est, quod ens ejusmodi existat : quia ex terminis evidens est, existentiam esse aliquid perfectius et melius, quam non existentiam; quod ipsum etiam de existentia reali probat S. Ansel. in Prologio c. 2. *Certe id quo majus cogitari nequit, non potest esse in intellectu solo. Si enim vel in solo intellectu est, potest cogitari esse et in re, quod majus est : Si ergo id, quo majus cogitari non potest est in solo intellectu; idipsum, quo majus cogitari non potest est quo majus cogitari potest : sed certe hoc esse non potest. Existit ergo procul dubio aliquid, quo majus cogitari non valet, et in intellectu et in re.*

R. — Datis præmissis *N. Cons.* propter transitum sophisticum a sensu conditionato in præmissis ad absolutum in conclusione, non purificata prius conditione. Dictum enim in minore est nobis duntaxat *conditionate* per se notum, hoc nimirum modo : Ens perfectissimum, et quo melius cogitari non potest, existit physice, si est aliquid reale et non solum in apprehensione humana; an autem sit quid reale ac physicum, an habeat tantum esse objectivum in nostra apprehensione, non est ante omnem discursum vel priorem alterius veritatis assensum nobis evidens. Similis fallacia occurrit in hoc *syllogismo :* Nomine Trinitatis divinæ intelligitur pluralitas personarum perfectissima, et qua melius aliquid cogitari nequit : sed cuilibet sanæ mentis notum est, existerere pluralitatem personarum perfectissimam, ut ostenditur iisdem rationibus; ergo cuilibet per se notum est, Trinitatem divinam existere; quod nemo unus adhuc dixit. Itaque R. — *T. M. D. min.* Per se notum est, quod ens ejusmodi existat signate ac objective *C.* exercite ac physice. *Subd.* est per se notum in sensu absoluto *N.* in sensu duntaxat conditionato et ex hypothesi, quod ens ejusmodi sit reale ac possibile. *C.* — *Ad prob. D.* Ex terminis evidens est, existentiam vel objectivam vel realem esse quid melius *C.* existentiam realem *Subd.* esse quid melius conveniens optimo reali et exercito *C.* optimo tantum objectivo et signato *N.* Ex eo, quod quis concipiat Deum per modum entis optimi, solum sequitur, quod essentia Dei sic concepta involvat existentiam objectivam, quia totum objectivum non nisi partes objectivas, seu ejusdem status involvit.

Eadem responsio est ad argumentum Anselmi, cujus auctoritati oppono D. Thom. hic q. 2. a. 1. ad 2. *Dicendum, quod forte ille, qui audit hoc nomen Deus, non intelligit significari aliquid, quo majus cogitari non possit, cum quidam crediderint, Deum esse corpus. Dato etiam, quod quilibet intelligat, hoc nomine, Deus, significari hoc, quod dicitur, scilicet, illud quo majus cogitari non potest, non tamen propter hoc sequitur, quod intelligat id, quod significatur per nomen, esse in rerum natura, sed in apprehensione intellectus tantum. Nec potest argui, quod sit in re : nisi daretur quod sit in re aliquid, quo majus cogitari non potest : quod non est datum a ponentibus Deum non esse.*

Inst. Ista propositio : Ens pessimum, seu carens omni perfectione, non

existit, est per se nota; ergo etiam per se nota est hæc : Ens optimum, seu carens omni imperfectione, existit; quia contrariorum ex communi axiomate eadem est ratio ac disciplina.

R. — *Disparitas* est 1°. quia nobis per se notum est idem non posse esse et non esse, ex quo evidenter infertur necessaria non existentia entis pessimi : e contra ens optimum existere non est nobis per se notum, neque ex principio per se noto infertur. 2°. Quia bona est argumentatio a negatione potentiæ ad negationem actus, non vero ab affirmatione potentiæ ad actus affirmationem; atque hinc etiam ad evidentiam propositionis negativæ evidentia repugnantiæ sufficit; ad evidentiam vero affirmativæ, præsertim *esse physicum* asserentis, requiritur existentia realis subjecti, et de eadem evidentia hausta per cognitionem intuitivam, qualis de Deo in nobis viatoribus non datur.

11. *Observa.* Ex dictis facile colligi potest, quid de duplici argumento Cartesii, ad quod omnes illius pro Dei existentia allatæ demonstrationes reduci possunt, sentiendum sit. 1um est : Quidquid clare percipitur in idea alicujus rei, illud potest ac debet de ea re affirmari : atqui in idea Dei inclusa clare percipitur existentia; ergo. — 2um est : In nobis est idea entis infiniti, scilicet Dei : sed hæc idea nequit habere aliam causam, quam ens infinitum, seu Deum; tum quia infiniti repræsentatio, qualis hæc idea est, ab ullo finito produci nequit; tum quia hæc idea habet realitatem objectivam infinitam, ac proin etiam infinitam causam exigit; quandoquidem causa debeat continere omnes effectus perfectiones. Verum utrumque argumentum supponit, dari in nobis ideam Dei ac infiniti velut entis vere possibilis, eamque innatam ac congenitam; quorum primum atheus negat, alterum autem inter theologos etiam incertum ac dubium est. Præterea vero postremum argumentum nonnisi merum sophisma est. Etenim hæc idea non est ipse Deus, ut opinatur Malebranchius, sed Dei duntaxat repræsentatio, cujus auctor et causa dicitur ac est Deus, et cujus esse in principiis Cartesianis consistit in mera modificatione mentis, ex se realitatis finitæ, ex repræsentatione autem, realitatis objectivæ infinitæ. Jam vero ad producendam hujusmodi modificationem repræsentatricem requiritur et sufficit, ut causa habeat omnes proprietates ejusmodi modificationis, minime vero exigitur ut etiam contineat perfectiones rei per modificationem repræsentatæ, ut per se patet.

ARTICULUS III.

AN DEUM EXISTERE POSSIT DEMONSTRARI.

12. *Nota.* Demonstratio alia est *a priori*, quando aliquid probatur per suam causam, sive physicam sive metaphysicam : alia *a posteriori*, quando aliquid probatur per suum effectum itidem sive physicum sive metaphysicum. His recentiores nonnulli addunt tertiam, *quasi a priori* vel *a simultaneo*, quando res probatur per suam essentiam aut prædicatum aliquod essentiale, quod neque causa sit, neque illius effectus : reliqui tamen communius negant, hanc esse propriam demonstrationis speciem, quæ videtur

exigere, ut fiat per medium a re demonstrata saltem formaliter ac metaphysice distinctum, eo quod alias non habeatur manifestatio ignoti per aliquid notius. Porro existentiam Dei non posse demonstrari *a priori* vel ipsi catholici omnes docent; quia Deus, utpote ens a se, primum ac independens, causam sui physicam habere nequit : ejus autem existentia, ut pote prædicatum formaliter in ipsa Dei notione inclusum, causam metaphysicam non admittit : demonstrari posse *quasi a priori,* contendunt novæ hujus speciei artifices recentiores, quibus tamen S. Thomas cum aliis plerisque omnibus adversatur; tum quod nulla hactenus ab iis allata sint argumenta, quæ vel a reliquis theologis quantumlibet ingenio pollentibus haberentur pro demonstrationibus ex se præcise ac sine prævia creaturarum hypothesi convincentibus, vel ab Atheis elidi nequeant : tum quia vix ullus Patrum hanc viam ingressus est, si S. Anselmum forsan excipias; de quo dubitare fas est, an suum argumentum voluerit sic tanquam demonstrationem proferre, aut vim illi tribuerit independenter a supposita exercita entis optimi existentia : tum quia S. Dionysius vel auctor Libri de div. nom. c. 7. §. 3. sic enuntiat : *Forte veraciter id dicemus, nos Deum non ex ipsius natura cognoscere, (id nempe ignotum est, omnemque superat rationem ac sensum) sed ex creaturarum omnium ordinatissima dispositione, ut ab ipso producta* Verum hic demonstrandi modus subtilitatis plus quam utilitatis ad convincendos præsertim atheos habere videtur. *A posteriori* autem seu per creaturas demonstrari posse Dei existentiam consentiunt jam theologi omnes, tum contra Atheos, tum contra Petrum de Alliaco paucosque quosdam antiquos, qui Deum ex creaturis quidem probabiliter satis, ac certitudine forsan morali et practica ostendi posse dabant, inficiabantur autem posse proprie demonstrari.

13. *Dico.* **Deum existere potest per se loquendo demonstrari a posteriori seu per creaturas.**

Prob. Job. 12. 8. dicitur : *Interroga jumenta, et docebunt te; et volatilia cœli, et indicabunt tibi. Loquere terræ et respondebit tibi; et narrabunt pisces maris. Quis ignorat, quod omnia hæc manus Domini fecerit?* — Ps. 18. 2. *Cœli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum.* — Sap. 13. 5. *A magnitudine speciei et creaturæ cognoscibiliter poterit creator horum videri.* — Ad. Rom. 1. 19. *Quod notum est Dei, manifestum est in illis; Deus enim illis manifestavit : invisibilia enim ipsius a creatura mundi per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur.* Ne vero quis excipiat, verba Scripturæ posse exponi de quacumque existentiæ divinæ *probabili* tantum vel probabilissima notitia; S. Chrys. hom. 9. ad Popul. Ant. n. 2. (opp. t. 2.) *Cœlum tacet,* inquit, *sed ipsius aspectus vocem tuba clariorem emittit;* S. Hier. in verba Apostoli : *Tam evidenter intellecta sunt, ut conspecta dicantur:* S. Greg. l. 27. Mor. c. 3. (al. 5.) eodem sensu declarat verba illa Jobi c. 36. *Omnes homines vident Deum, unusquisque intuetur procul.* Adde : verba Scripturæ sumenda sunt proprie ex regula S. Aug., nisi auctoritas vel ratio manifesta obstet; sed verba illa : *cognoscibiliter videri, manifestari, conspici,* proprie accepta denotant evidentiam; nec obstat ratio vel auctoritas ejusmodi usurpationi; ergo. Demum Spiritus S. his testimoniis videtur designasse hanc ipsam de Deo notitiam, quam de facto habemus : at reipsa non modo probabilem, sed etiam certam ac evidentem ex creaturis habemus supremi Numinis notitiam; ergo.

Conf. Ad demonstrationem *a posteriori* tria requiruntur et sufficiunt : 1°. ut detur effectus, per quem demonstratio causæ petitur : 2°. ut effectus metaphysicam cum causa per illum demonstranda connexionem habeat : 3°. ut tam effectus quam illa connexio evidenter cognoscatur. Sed hæc omnia in demonstratione Dei existentis per creaturas concurrunt; ergo.

Dixi : *per se loquendo;* licet enim aliqui forsan sint, qui his argumentis assensum præbere ex animi pervicacia aut perversitate nolint, id tamen eorum certitudini ac evidentiæ æque parum derogat, ac parum fuit derogatum manifestis aliis rebus ac principiis, dum quidam, ut PETAVIUS L. 1. c. 1. Theol. Dogm. notat, negarunt, nivem esse candidam, dari motum, ac quidlibet esse vel non esse.

14. *Nec dicas I.* Omnis demonstratio debet esse 1°. ex prioribus; 2°. ex notioribus; 3°. ex necessariis : sed hæc omnia deficiunt in demonstratione Dei ex creaturis; nam 1°. creaturæ non sunt quid *prius,* sed potius posterius respectu Dei : 2°. etiam non sunt *notiores;* cum existentia creaturarum sit nobis tantum physice certa, Dei autem certa ac evidens metaphysice : 3°. nec creaturæ sunt *necessariæ,* sed omnes contingentes; ergo. — *Conf.* Effectus creati non sunt proportionati respectu Dei; cum finiti ad infinitum nulla sit proportio : nec etiam apti sunt ad probandam Dei existentiam; quia si spectantur *materialiter* et quatenus præcise sunt entia, nullum dicunt ordinem ad Deum : si vero spectantur *formaliter* et quatenus sunt creaturæ, sunt correlata respectu Dei et creatoris, quem supponunt, non probant; quia correlata sunt simul natura et cognitione. Ergo.

R. — *Quoad* 1^am^. *part. D. M.* Demonstratio debet esse ex prioribus cognitione, h. e. ex iis, quorum cognitio præcedit *C.* ex prioribus existentia, seu iis, quæ prius existunt *N.* cum alias demonstratio *a posteriori physico* implicaret. Itaque in demonstratione existentiæ Dei prius cognosci creaturas sufficit, atque ex his inferri creatorem.

Quoad 2^am^. *p. N. M. Ad prob. D.* Existentia quarumdam creaturarum nobis tantum est physice non metaphysice certa ac evidens *C.* omnium *N.* Esto, reapse existere creaturas extra nos positas, per sensuum experientiam physice solum evidenter sciamus; quilibet tamen homo non omnino insanus de existentia sui et animæ suæ, vel sui intellectus et voluntatis ex propriis utriusque potentiæ actibus, quos in se experitur, potest habere evidentiam *metaphysicam.* Illa vero demonstratio ex creaturarum extra nos positarum consideratione petita æquivalenter metaphysica dici potest; quia admissa hypothesi existentiæ harum creaturarum, quam omnes facile tribuunt, argumentis metaphysice evidentibus ostendi potest, easdem cum Dei existentia necessario connecti, adeoque Deum existere.

Quoad 3^am^. *p. D. M.* Debet esse ex necessariis absolute vel secundum existentiam talibus *N.* ex necessariis, quæ talia sunt saltem ex suppositione, vel secundum habitudinem ac connexionem cum re demonstrata *C.* Quamvis creaturæ omnes contingenter existant, tamen necessariæ sunt, 1° quia necesse est eas esse ex suppositione, quod sint : 2° quia essentialiter dependent a Deo tanquam causa, et sine eo ne ad momentum quidem esse possunt : hoc vero ad demonstrationem existentiæ Dei sufficere, patet ex demonstra-

tionibus in aliis scientiis, quarum objecta nec quoad existentiam necessaria sunt.

Ad conf. R. — *Quoad 1. D.* Effectus creati non sunt proportionati in ratione cognoscibilitatis, aut habitudinis seu connexionis *N.* in ratione entitatis aut entitativæ perfectionis *C.* Sane sicut infinita Dei perfectio non impedit, quominus creaturæ sint illi proportionatæ in ratione *effectus* ab eo producibilis, et in ratione *objecti* ab eo amabilis vel odibilis; ita nec impedit, quominus creaturæ sint ipsius existentiæ proportionatæ in ratione medii objectivi, per quod ea a nobis cognoscatur : ad hoc enim satis est, quod cum Deo tanquam causa ipsæ tanquam effectus necessario connectantur, hæc autem connexio per discursum evidentem ipso rationis lumine deprehendi a nobis queat.

Quoad 2. N. ass. Ad prob. R. Creaturas nec præcise ut entia, nec ut effectus creatos probare existentiam Dei; sed transeundo a creaturis materialiter sumptis ad eas sumptas formaliter argumentum fieri hoc modo : Dantur entia : hæc entia sunt creata : ergo datur creator; in quo cum prima propositio detur ab adversariis, altera vero validissime probetur, postrema est demonstrata.

15. *Nec dicas II.* Ex eo, quod videatur aliquis effectus productus ac existens, nec 1°. infertur recte *causam* ejusdem actu existere; cum illa jam sæpe desierit esse : nec 2°. causa increata seu Deus absolute colligitur; cum effectus creati, saltem in causis æquivocis, possunt esse a sola causa creata, v. g. homo ab homine. — *Conf.* Non potest cognosci vel demonstrari Deum *existere,* nisi cognoscatur vel demonstretur Dei *esse;* quia essentia et existentia Dei sunt quid idem; sed nequit per creaturas cognosci ac demonstrari esse vel essentia Dei; ergo.

R. — *Ad. 1. D.* Recte non infertur, causam ejus immediatam et creatam actu existere *C.* primam ac increatam *N.* Causa *creata,* quamvis existere debuerit, dum effectum produxit, non tamem, dum effectus etiamnum perstat, permanere debet, cum eum ex supposito non conservet, neque etiam perpetuo durare potest, cum non sit, nec supponatur æterna : utrobique contrarium occurrit in causa *increata,* ac proinde tum æterna, tum necessaria ad rerum omnium conservationem.

Ad 2. D. Causa increata seu Deus non colligitur ex quibuscumque effectibus semper immediate et per quodlibet medium *C.* non colligitur saltem mediate et per aliquod materiæ proportionatum *N.* Ubi causæ sunt *univocæ,* non ex singularibus, sed ex collectione argumentum pro existentia Dei sumitur; ubi vero causa requiritur *æquivoca,* a particulari immediatus transitus ad causam increatam fieri potest.

Ad conf. D. M. Non potest cognosci aut demonstrari, Deum existere, nisi cognoscatur aut demonstretur esse vel essentia Dei quoad existentiam *C.* quoad se, seu prædicata constitutiva *subd.*: nisi cognoscatur vel demonstretur quoad prædicata constitutiva omnia, seu adæquate *N.* quoad prædicata saltem aliqua cum Deo convertibilia, scilicet entis necessarii, improducti, a se, vel causæ primæ, auctoris universi, etc., seu inadæquate *C.* Sufficit ad cognitionem existentiæ divinæ habendam notio quædam vel inadæquata vel confusa de Dei essentia, quæ in quæstione, *an est,* supponitur : quia alias nec creatura ulla clare cognosci, nec ex effectu aut causa demonstrari

posset; cum nihil in hac vita penitus ac intime secundum omnia attributa percipiatur.

Ad prob. R. Nihil ex ea sequi : nisi quod cognita ac demonstrata Dei existentia, saltem imperfecte et secundum aliquod essentiale prædicatum, cognoscatur Dei essentia, præsertim physica.

ARTICULUS IV.

QUIBUS ARGUMENTIS DEMONSTRETUR DEUM EXISTERE.

16. *Nota.* Sicut argumenta alia dicuntur metaphysica, alia physica, alia moralia; sic et demonstrationes : *metaphysicæ* sunt, quarum media desumuntur ex natura et essentia Dei aut entibus spiritualibus; *physicæ,* quarum argumenta colliguntur ex materia, mundo et corporibus; *morales,* quarum motiva vel fundantur principiis prudentiæ, vel a materia mores spectante depromuntur. Triplicis hujus generis argumenta varia afferuntur a variis, inter quos S. Thomas, hic q. 2. a 3. proponit quinque. Ac 1°. quidem ostendit admittendum esse primum motorem, 2°. causam primam, 3°. ens necessarium, 4°. ens perfectissimum, 5°. Conditorem ac gubernatorem universi; atque hinc Deum existere infert. Pleraque ex illis proferemus. 1° Ens a se seu *necessarium* intelligimus id, quod quoad suum esse est independens ab omni alio, habetque ex essentia existentiam vel necessitatem existendi. 2°. Ens *perfectissimum* dicitur, cui nihil perfectionis omnino deest, nec ab alio exceditur. 3°. In ente necessario posse existere idem est ac existere; quia, cum posse habeatur ab essentia, et existere sit de essentia entis necessarii, posse ac esse in eodem conveniunt. 4°. Similiter posse habere perfectionem vel ejus gradum hic idem est ac habere : cum enim ens necessarium non existat sine perfectione; sicut ab essentia habet, quod existat, sic ab eadem habet quod tale existat. 5°. Omnis *limitationis* debet esse aliqua causa, sive extrinseca sive intrinseca; hæc vero in ente necessario non alia potest esse, quam propria ejus essentia : neque enim potest limitari ab alio *extra se* : cum sit prorsus independens ab alio; neque etiam *a propria voluntate* : tum quia essentiale esse prius est, quam velle : tum quia, si quid ens necessarium habuit in primo esse, vel non habuit, utpote ab essentia profluens mutari nequit. Itaque, si qua perfectio illi deesset, deberet id fieri ex ejus incompatibilitate cum essentia hujus entis; quæ cum nec assignari, nec dari queat, enti necessario nihil perfectionis omnino deest : neque in hoc etiam ab ullo exceditur; cum unicus duntaxat Deus sit; adeoque ens perfectissimum plane est.

17. *Dico I.* **Inter argumenta Metaphysica.**

1um. est existentia *entis necessarii.* — Si enim quidquid hactenus extitit vel existit, mere contingenter existeret, fieri potuisset et jam posset, ut nihil unquam extitisset vel existeret; quia ens mere contingens dicitur illud, quod ita existit, ut possit non existere, non quidem pro sensu composito, sed diviso suæ actualis existentiæ : sed hoc fieri non potuisset; quia si hoc foret, etiam potuisset fieri, ut nihil unquam esset possibile; cum hac hypothesi stante, si nihilominus aliquid foret possibile, deberet illud posse exis-

tere, vel producendo realiter seipsum tanquam causa adæquata quoad primum esse, vel per mutuam duorum causalitatem se invicem realiter producentium quoad primum esse, ut quodlibet esset causa mediata sui ipsius; quod utrumque impossibile esse evidenter apparet : sed nequit fieri ut nihil unquam esset possibile; quia possibilitas non est prædicatum aliquod rei existenti accidentale et defectibile, sicut existentia, sed essentiale, *necessarium*, seu reipsa indefectibile.

2um. argumentum est existentia *entis improducti*. — Si enim omne illud, quod mundus complectitur, est productum; ergo debet esse productum ab aliquo intra collectionem rerum productarum contento, vel ab aliquo extra numerum productorum posito : sed prius dici nequit, quia illud ens tanquam productum vel deberet a se ipso produci, vel ab altero vel mediate vel immediate a se antea producto ; in quo utroque manifesta est repugnantia, quam agnoscunt ipsi *athei*, ob id ad infinitum progressum confugientes ; ergo debet dici posterius : sed hoc ipso admittitur aliquod *ens improductum*, utpote non comprehensum in universa multitudine rerum productarum, atque hinc ad eamdem non pertinens. — *Conf.* Etiam omisso aliquo processu in infinitum, tota infinitarum causarum productarum collectio est producta, non ab aliquo *intra* collectionem, ergo ab aliquo *extra* collectionem, seu ab ente improducto.

Prob. 1^a^. *p. Ant.* Illud totum non est improductum, cujus nulla pars nec adæquate nec inadæquate est improducta, ut patet ex ipsa collectionis natura; sed nulla pars etiam in collectione causarum infinitarum est improducta, ut ipsi athei statuunt ; ergo.

Prob. 2^a^ *pars.* Nec in collectione causarum infinitarum reliqua omnia producerentur ab uno intra collectionem ; quia, cum hoc ipsum statuatur productum, deberet vel a se ipso, vel ab alio quod ante produxerat, produci, contra principia ab ipsis atheis admissa : nec singula forent producta a singulis, quia et hoc implicat; nam in hoc casu (ubi a postremo effectu, qui nihil produxisse supponitur, asbstrahi potest) et in infinita collectione causarum producentium et productarum non sunt producta, quot sunt producentia, et infinitis productis debent correspondere infinita producentia : sed hoc fieri nequit, nisi duo se mutuo mediate vel immediate producant; ut patet in collectione finita centum hominum, quorum singuli dant et recipiunt nummum, quorum duo, si nullus sit dans qui non sit recipiens, debent mediate vel immediate sibi mutuo dare.

18. *Nec dicas* 1°. Licet singula entia sint contingentia et producta, tota tamen collectio potest esse necessaria vel improducta; quia non valet argumentatio a sensu *distributivo* ad *collectivum*, in quam tamen utrumque argumentum resolvitur. — *Conf.* Ex eo, quod singula entia sint producibilia, non sequitur posse supponi totam eorum collectionem esse productam; ergo etiam ex eo, quod singula entia sint contingentia, et possent non existere, non sequitur, quod possit supponi totam collectionem entium non existere. Insuper, quamvis quælibet creatura possibilis sit producibilis, tota tamen creaturarum possibilium collectio non est producibilis ; ergo a pari.

Ad 1. R. Vel illa collectio est quid distinctum ab entibus, vel non. Si *primum* : illud distinctum, quidquid demum sit, erit ens necessarium et im-

productum, ac consequenter non omnia entia sunt contingentia ac producta; si *secundum* : manifestum est, quod illa collectio debeat sequi sortem singulorum entium.

Ad rat. D. Non valet argumentatio hæc in accidentalibus, præsertim quantitavis, aut iis, quæ distributioni conveniunt prout distributio est *C.* non valet in essentialibus, aut in iis, quæ competunt abstrahendo a collectione aut distributione, atque hinc a sensu distributivo et collectivo vel a ratione distributionis et collectionis nullam mutationem accipiunt *N.*

Ad conf. R. quoad prius : Disparitas est, quia imprimis plus requiritur, ut res sit, quam ut non sit; adeoque etsi supponi non posset omnia entia esse producta, posset tamen supponi ea non esse existentia : deinde possunt supponi producta omnia, prout sunt producibilia vel absolute in se, vel relative ad se invicem, vel relative ad causam producentem : *absolute* et *in se* concipiuntur producibilia in infinitum, ita ut qualibet data productione, concipiatur adhuc possibilis ulterior; *ad invicem* si considerantur producibilia, inter ipsa sunt quædam, quæ non possunt simul existere; relate demum *ad causam* spectata, cum hæc sit omnipotens et ejus fœcunda virtus exhauriri nequeat, necessario supererunt illi semper infinita entia adhuc producenda : unde variæ rationes obstant, quominus supponi possint omnia esse producta : e contra si negetur ens necessarium, nullum momentum obstat, quominus supponi possit nullum ens existere. *Quoad posterius N. A.* Vel enim supponis collectionem creaturarum possibilium esse infinitam actu, vel potentia tantum. Si *primum* : etiam illa est actu producibilis, cum possibile idem sit ac producibile; si *secundum* : similiter est potentia producibilis, eo scilicet modo, quo est possibilis, h. e. tot et tot creaturæ et creaturarum collectiones sunt producibiles ita, ut plures et plures semper produci possint.

19. *Nec dicas* 2°. Postrema demonstratio evertit processum in infinitum, etiam a S. Thoma admissum; quia causam aliquam primam atque hinc principium infiniti inducit; ergo saltem non valet, permisso illo processu.

R. — 1°. *N. supp. Ant.* quod S. Thomas infiniti possibilitatem admittat : cum contrarium constet ex ejus summa p. 1. q. 7. a. 4. et q. 46. a. 2. ad 7. Qui vero inter theologos etiam possibilitatem infiniti admiserunt, omnes tamen illud a causa prima necessario dependere statuerunt 2°. *N. ant.* Quia postrema argumentatio non probat non posse dari infinitum, sed potius instituta est, permissa infiniti possibilitate. 3° *N. rat. A.* Nam quamvis demonstretur dari causam primam *extra* collectionem, non tamen hoc ipso demonstratur etiam causa prima *intra* collectionem : quia posita infiniti possibilitate, Deus potest infinitum producere simul, vel alia quacumque ratione, quam assignant patroni infiniti. 4° *N. Cons. primo* quidem, quia permisso processu illo, non simul permittuntur omnia, quæ ex infinito sequi ab aliis dicuntur, ab aliis negantur, quale illud est de causa prima *intra* collectionem : hæc enim duntaxat postulanda sunt ab iis, qui processum infinitum admittunt ut absolute verum seu vere possibilem : *secundo* quia permittimus duntaxat processum præcisive talem, abstrahendo scilicet, an præter illum causa prima necessaria sit vel non : *tertio* quia, licet argumento allato probaretur etiam admittenda causa prima *intra* collectionem, non tamen foret vitium argumentationis contra suppositum de infinito permissum, sed

esset modus argumentandi S. Augustino etiam familiaris, ubi scilicet ab initio aliquid ponitur aut permittitur, sed deinde ostenso absurdo quod ex eo supposito sequitur, idem in fine negatur.

20. *Dico II.* **Inter argumenta Physica.**

1um. est ex hoc *mundo visibili.* Etenim hic mundus visibilis 1o non est *a se;* quia, si esset a se, foret necessarius, adeoque omniperfectus secundum gradus etiam infinitos. 2o Non est *a casu;* tum quia casus nihil est, et ut ens transeat ad existentiam realis causa requiritur : tum quia ex fortuito partium materiæ concursu non potuit coalescere universum hoc innumeris ac variis partibus ad eximiam pulchritudinem, et ad proprios fines assequendos aptissime dispositis ac proportionatis, et ad commune bonum specialeque hominis conspirantibus constans : tum quia nemo nisi insanus dixerit, ex fortuito lapidum, lignorum, calcis et arenæ concursu emersisse palatia, ex characterum imprudenti congestione prodiisse poemata, ex simili colorum confluxu coaluisse exquisitam picturam, etc.; adeoque multo minus admirabile mundi opus inde extitisse. Ergo est ab aliquo *opifice,* et quidem summa quadam sapientia et potentia prædito, sine quibus rerum tot ac tantarum ad fines singulis proprios et ad commune omnium ac speciale hominis bonum tam constans et tam eximia dispositio, convenientia, proportio, coordinatio ac consensio intendi ac perfici non potuit. Hunc autem *artificem* Deum dicere vel ex hoc maxime licet, quod athei ideo negent dari Deum, quia nec talem *artificem,* nec illas perfeciiones dari contendunt.

2um. Argumentum est ex *uno homine;* cujus corpus tam admirabilis ac plane stupendi artificii; cujus anima tot facultatibus ad cognoscendum et libere volendum instructa, atque tot dotibus ornata; cujus denique mirabilior adhuc et in nullo Philosophorum systemate satis et ad captum explicanda unio inter corpus ac spiritum causam aliquam summe perfectam exigere manifeste videntur.

21. *Nec dicas* 1o. Plura sunt in mundo, quorum nullus intelligitur *finis;* qualia sunt pluvia in deserto decidens, fulmen rupes diruens, muscæ, ranæ, serpentes, etc.; ergo pro rebus conditis non est opus sapientia. 2o. Tum mundus, tum ejus ordo est *finitus;* ergo sapientia et potentia infinita artificis inde non colligitur. 3o. In orbe sunt plura *mala;* justi etiam sæpe carent bonis, et opprimuntur malis, cum contraria frequenter eveniant in improbis; ergo Deus nec auctor optimus, nec providus gubernator videtur esse hujus universi.

Ad 1. R. — *T. A. N. Cons.* Tum quia ex eo, quod non cognoscamus rei cujuslibet finem ab agente intentum, non sequitur, nullum esse operis aut operantis finem : tum quia recte licet inferre agentis sapientiam ex iis, quorum finem discernimus, et quæ tanquam media ad finem optime assumpta videmus : tum quia bene suspicamur certum aliquem finem operi et agenti esse constitutum, quantumvis nobis ignotum, in iis rebus quæ summa arte et mirabili varietate ab eodem artifice facta cognoscimus.

Ad 2. R. — *Tr. C.* Cujus veritatem ratione infinitudinis hic probandam non suscepimus; vicimus tamen contra *atheos,* si causam sapientem ab opere

ipso distinctam concesserint : hoc enim dato facile erit, infinitam sapientiam, si non ex opere ipso, saltem aliunde demonstrare

Ad 3. R. — *N. cons.* Deus quantumvis optimus omne equidem malum excludit a se, non tamen excludere ab aliis subjectis debet : permittit quidem mala etiam *moralia* seu culpæ, quia creavit naturas liberas, nulla lege ad peccata earum impedienda tenetur, et ex malis bona elicere potest; nullius tamen mali hujusmodi auctor est : malorum *physicorum* auctor esse potest, vel ut absolutus Dominus, vel ut tentator sui operis, vel ut vindex sceleris. Providentiam divini gubernatoris sortis illius diversitas ac insolentia non elevat; tum quia felicitas temporalis sæpe impedimentum non modicum est ad beatitudinem hominis consequendam; tum quia sicut bona hujus vitæ sæpe sunt merces operum naturaliter bonorum, quæ subinde faciunt improbi, sic mala sunt nonnunquam pœnæ delictorum levium, in quæ labuntur etiam probi.

22. *Dico III.* **Inter argumenta moralia.**

1um. est a principio *Moralitatis* desumptum. — Impossibile est, ut primum et universale boni virtutisque principium sit *error,* mali autem vitiique simile principium sit *veritas;* sed existere Deum est ejusmodi principium boni ac virtutis, Deum autem non existere est principium mali ac vitii, ut patet tum ex atheorum vita scelerata, qui (Psal. 13. 1.) ex quo dixerant in corde suo : non est Deus, *corrupti sunt et abominabiles facti in studiis suis* : tum ex eorum doctrina, inter quos Theodorus Cyren. apud Laert., postquam Deum omnem negavit, citra pudorem docuit committenda sacrilegia, adulteria, aliaque facinora nefanda : tum ex ipsa rei natura; quia si legislator supremus non existeret, imperans bonum esse faciendum et malum etiam occultissimum fugiendum, potestatem habens obligandi perfecte, atque ex justo arbitrio tanquam remunerator bonis ac laude dignis præmia, et tanquam vindex, malis ac vituperio dignis pœnas constituens, et hominibus hoc munus sæpe omittentibus aut violantibus etiam reddens; certe virtus passim negligeretur, et vitium impune committeretur. Ergo impossibile est, ut error sit Deum existere, et ut sit veritas Deum non existere; ergo Deus existit.

2um. argumentum est depromptum ex principio *Prudentiæ.* Universalissima et constantissima omnium sententia, quæque non potest esse nisi a puro rationis lumine, est tenenda, præsertim si sit tutior et instet necessitas eligendi hanc vel illi oppositam : sed talis est sententia statuens Deum existere; ergo. *M.* est evidens; tum quia in hoc casu sententia ejusmodi est moraliter certa; tum quia non licet homini hærere suspensum.

Min. prob. per partes. Et quidem 1o. vigere in omnium cordibus opinionem de Dei existentia patet, tum ex recensione *historiarum* cujuslibet nationis aut populi, tum ex singulorum etiam immanium hominum internis vel externis testimoniis, queis vel per timorem vel invocationem auxilii in adversis, aut favoris in bene cœptis, confiteantur ens aliquod superius. 2o. Hanc sententiam profluere *ex recta ratione* ostenditur, quia non est merum præjudicium leviter a mente susceptum, quod vel ab externis vel internis præjudiciorum fontibus promanarit. Nam imprimis non potuit provenire ex prava educatione, aut perversis exemplis aut subtilibus sophismatibus, quibus *externæ* præjudiciorum causæ definiuntur; quia hæc semper alligata

sunt certis quibusdam temporum, locorum aut personarum circumstantiis; et quamvis in aliquos forsan vim suam exerant, in omnes tamen non dominantur. Multo minus autem potuit oriri ex fontibus præjudiciorum *internis*, nempe sensibus fallacibus, imaginatione deludente, cupiditatibus abripientibus; quia hæ causæ adeo menti non suggerunt Dei existentiam, ut potius adversæ opinioni faveant, cum Deum neque percipiant sensus, nec imaginetur phantasia, nec libido exoptet. 3°. Sententiam pro Dei existentia stantem esse *tutiorem* patet; tum quia eam asserenti nihil timendum, si falsa sit; multum vero sperandum, si vera sit, ipseque vitam illi conformem duxerit : tum quia e contrario nihil est sperandum atheo ex veritate suæ opinionis; ex illius autem falsitate plurima sunt timenda. 4°. Urget necessitas eligendi, cum de Dei existentia agitur; quia, si Deus est, eumdem verbo confiteri et quotidiana ac jugi actione colere oportet : adeoque cum vel suspensus hærens jam utrumque non præstet, jam is exercite quæstionem practicam negat.

23. *Nec dicas* 1°. Extitere athei et adhuc sunt; ergo non est universalissima omniun sententia statuens, Deum existere.

R. — *D. ant.* Extiterunt et etiamnum sunt athei practici seu actione et corde tales *C.* speculativi seu mente tales *subd.* plures aut populum vel nationem conflantes *N.* pauciores et sectæ rarissimæ *C.* Athei *actione* tales sunt, qui ita se gerunt, quasi nullum agnoscerent aut formidarent Deum; *corde* tales sunt, qui cupiditatibus servientes exoptant nullum existere Deum; imo et id conantur sibi persuadere. Hujusmodi atheos communi nomine *practicos* dictos dari etiam frequentes, omnes tribuunt, quin tamen negent illis reipsa cognitam ac intime persuasam esse Dei existentiam. Speculativos vel *mente* tales vocant, qui rationibus et momentis ducti, negant existere Deum. Ad hanc classem referuntur etiam athei indirecti, qui Deo tribuunt aut negant, quæ tribui vel negari non possunt, et ejusmodi statuuntur fuisse Democritus et Epicurus, qui Deo negarunt creationem ac providentiam : proprie tamen magis huc pertinent, qui omnem divinatis et religionis sensum ex animo exuunt, cujusmodi fuerunt Diagoras, Vaninus, Spinoza et alii quidam. Per hos tamen non dissipatur *moraliter* unanimis populorum de Dei existentia consensus; nec inducitur ignorantia Dei invincibilis, cum hos quidem ex animo, non tamen bona fide ac inculpabiliter atheos dicamus.

24. *Nec dicas* 2°. Opinio de Dei existentia fuit adinventa a principibus ad plebem coercendam; aut saltem tribui potest timori vulgi a tonitruum fragore perterrefacti; unde et illud est Poetæ : *Primus in orbe Deos fecit timor :* ergo.

R. — *N. A.* Ex politiæ humanæ institutis non fuisse ortam de Deo opinionem patet vel ex hoc, quod sit universalissima ac constans; cum illa instituta pro nationum diversis propensionibus et earumdem etiam mutationibus temperari debeant, atque hinc nec universalia nec perpetua sint. *Metus* quidem rationem reddit attentam ad id, unde terror oritur; non tamen cum existentia Dei connexionem habet, præsertim si opinio de Dei existentia erronea foret. Certe a *timore fulminis* si nata fuisset hæc sententia, jam plane

evanuisset, cum tonitruum ac fulminum causa naturalis non amplius nos lateat. Poetæ dictum satis elidunt testimonia Patrum ac philosophorum.

25. *Nec dicas* 3°. Etiam errores universales quondam obtinuerunt, quales illi sunt de negata *antipodarum* existentia, aut vulgi opinio de magnitudine solis aliorumque astrorum; ergo et opinio universalis de Dei existentia potest esse error.

R. — *D. A.* Extitere errores universales, quorum fontes facile deteguntur, et veritas aut falsitas nihil conferebat ad populorum utilitatem *Tr.* quia de allatis exemplis nec habetur monumentum edocens omnium opinionem unanimem, nec apud omnes cogitationem aut assertionem de ejusmodi objectis fuisse verosimile est : unde si qua fuit, horum objectorum tantum *nescientia* universalis erat. Extitere errores universales, quorum causas plane ignoramus, et de quorum veritate ac falsitate maxime populorum intererat, qualem esse oporteret errorem de Dei existentia. *N.*

26. *Nec dicas* 4°. Non magis ex unanimi populorum consensu probari potest Deum existere, quam *plures* existere *Deos,* et idololatriam esse admittendam : sed postremum est absurdum ; ergo et prius.

R. — *N. M.* Disparitas est 1°. Hæc *idololatriæ* opinio non erat universalis, cum in orbe fuerint filii Dei ac postmodum Hebræi, majoribus mundi imperiis cogniti, et inter Gentiles ipsos Philosophi ac prudentiores, qui Deum unum profitebantur, aut interius saltem agnoscebant. 2°. Non erat constans; tum quod per plura orbis primum conditi secula ab hoc errore genus humanum immune viguerit : tum quod insania idololatriæ jam per secula plura maximam partem evanuerit. 3°. Non erat sine præjudiciorum manifestis fontibus enata. Idea enim entis alicujus superioris et provisoris decernentis bona et mala hominibus per naturale lumen rationis facile percepta; deinceps tum sensuum tum imaginationis tum cupiditatis adminiculo, accedentibus etiam causis errorum externis, depravata fuit. 4°. Non erat profecta ex recto rationis usu, cum plurima erant in idololatriæ professione, quæ evidenter errorem ostenderent, si iis mens vel leviter attendere voluisset. Nihil ejusmodi habetur in opinione de Dei existentia, quæ vel ex ipsa idololatria ostenditur tanquam aliquod fundamentum naturaliter quidem cognitum, sed male in usu applicatum et depravatum.

27. *Nec dicas* 5°. Certum pro incerto relinquere est imprudentis; sed qui ex hypothesi de Dei existentia, ex illius lege, relinquit voluptates præsentis vitæ, pro obtinenda mercede vitæ alterius, relinquit *certa* pro *incerto;* ergo.

R. 1° *N. duplex supp.* Imprimis vitæ præsentis bona licet in se certa sint, non tamen sunt certa in assecutione aut fruitionis perseverantia : bona autem et mala alterius vitæ, quamvis secundum hypothesin *atheorum* sint incerta in se, tamen si semel sunt, certa sunt respectu subjecti. Deinde opinio etiam de Dei existentia non interdicit legitimum et moderatum bonorum præsentium usum; quin et homo ad hujus opinionis regulas vitam accommodans illis certius fruitur, quo minus illis adhæret, quo quietius iisdem utitur, quo certior est de futuris etiam bonis et minus timidus de malis. Unde certum pro incerto non relinqui declaratur. — 2°. *D. M.* Si incertum et certum

æqualiter se habeant, aut incertum certo sit duntaxat æquale *C*. Si non habeant se æqualiter, ac præterea incertum longe superet pretio certum, incertique spes certa affulgeat *N*.

28. *Observa.* Atheorum, tum actione tum corde talium, fundamentum unicum est *cupiditas*, vitiorum omnium fecunda radix; unde sibi persuadere nullum Deum existere, non tam rationum momentis, quam depravatæ voluntatis imperio postremi machinantur. Equidem idem etiam sæpius est initium atheismi mente talis; nihilominus *mens male feriata* videtur fons ejus proprius ac verus. Invenire enim est homines sic comparatos, ut facile communis sententiæ momenta spernant, amore novitatis et paradoxorum illecti; aut ut difficultatum mole opprimantur, quantumvis illæ nullæ sint, aut satis refutatæ. Inde autem fit, ut ad hypotheses ac systemata confugiant quantumvis absurda, modo novus ingenii partus veri speciem mentiatur potius quam habeat, aut difficultates prætensæ declinentur. Porro inter systemata, quæ hac ratione videntur ab atheis conficta, tria præcipua sunt: *primum* est Epicuri, qui nihil nisi materiam et corpora statuit. Ad hoc revocantur systemata Hermogenis, qui seculo secundo, inter cæteras hæreses, docuit materiam æque esse æternam ac Deum; et Pythagoricorum, qui materiam subtiliorem potentia faciendi omnia instructam tenuerunt. *Secundum* est Berkeley Angli cujusdam recentioris, qui præter spiritus in hoc universo nihil admisit. Ad hoc pertinet systema *Immaterialistarum* aliorum, aut potius diversa Berkeleiani systematis expositio. *Tertium* est Spinozæ, natione Batavi, religione primum Judæi, posthæc ad Protestantium partes delati, an. 1677. ætat. 44 defuncti, qui unicam in orbe substantiam extensione et cogitatione præditam ponit, hancque Deum vocat. Hæc systemata quam copiose, tam solide confutat *Theologia naturalis*, recentioris Metaphysicæ pars præcipua.

ARTICULUS V.

AN DEUS SIT UNUS.

29. *Nota.* Unum dicitur vel *affirmative*, quatenus unum vocatur quod est indivisum in se et divisum a quolibet alio; atque hoc modo res quælibet una est; *negative* seu exclusive, quatenus unum idem est ac unicum, seu cujus natura numero multiplicari nequit, vel quod excludit consortium cujuslibet sibi æqualis; atque hoc modo sol unus est. Posteriori sensu quæritur, an Deus sit *unus?* In qua quæstione classis negantium est multiplex; 1ª Gentilium polytheorum et idololatrarum, 2ª Hæreticorum duo summa principia statuentium, 3ª etiam hæreticorum plures deos Æonum nomine admittentium, 4ª itidem hæreticorum, qui quoniam tres divinas Personas existimabant esse totidem deos a se invicem natura numerali distinctos, ac totidem individua unius specifice Divinitatis, vocati sunt *Tritheitæ*. Contra hos omnes universim

30. *Dico:* **Deus est unus seu unicus.**

Prob. ex Script., quæ singulis fere paginis prædicat unitatem Dei; Deut. 6. 4. *Audi Israel: Dominus Deus noster Dominus unus est.* — Ibid. 32. 39.

Videte, quod ego sim solus, et non sit alius Deus præter me. — 4. Reg. 5. 15. *Vere scio, quod non sit alius Deus in universa terra.* — Ps. 17. 32. *Quis Deus præter Deum nostrum?* — Marc. 12. 29. *Primum omnium mandatum est: audi Israel, Dominus Deus tuus Deus unus est.* — Joan. 17. 3. *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum.* — Ad Ephes. 4. 5. *Unus Dominus, una fides, unum Baptisma, unus Deus et pater omnium.* — 1. ad Cor. 8. 4. *Scimus,..... quod nullus est Deus, nisi unus.* Et v. 6. *Nobis tamen unus Deus, etc.*

Conf. tum ex Conciliorum et fidei symbolorum auctoritate, quorum primus articulus est *Credo in unum Deum :* tum ex summo consensu PATRUM, præsertim eorum, qui aut contra gentiles aut contra hæreticos pro hac veritate apologias plurimas ediderunt : tum ex universi pene orbis testimonio, quem Apostoli ac eorum successores a vana plurimum deorum opinione ac cultu ad unius Dei adorationem traduxerunt : tum ex argumentis iis omnibus, quibus aut proxime errores oppositos convincemus, aut alibi veritatem christianæ religionis demonstramus, utpote cujus præcipuum dogma *Dei unitatem* complectitur.

Si ais 1°. Pluritas deorum in religione tum Judæorum tum gentilium a Scriptura asseritur, Genes. 1. 26. *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram:* ubi τὸ *faciamus* et *nostram* denotat pluritatem. 1. ad Cor. 8. 5. autem : *Sunt qui dicuntur Dii sive in cœlo sive in terra (si quidem sunt Dii multi et Domini multi)* ; ergo. 2°. In Scriptura etiam præter Deum Hebræorum agnoscuntur alii Dii ; sic Angeli subinde apparentes se vocaverunt Deum ; Moyses, Exod. 7. 1. constituitur Deus Pharaonis ; Judices, Prophetæ ac justi dicuntur Dii. Psal. 81. 1. *Deus stetit in synagoga Deorum.* Et v. 6. *Ego dixi : Dii estis, et filii excelsi omnes ;* ergo. 3°. Eo modo hi omnes dicuntur esse Dii, quo modo ipse Christus dicitur Deus, ut patet ex Joan. 10. 34, 35, *Nonne scriptum est in lege vestra, quia dixi, Dii estis ; si illos dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est, et non potest solvi Scriptura : quem Pater sanctificavit et misit in mundum, vos dicitis, quia blasphemat?* sed Christus vere, proprie ac natura est Deus ; ergo.

R. *Ad* 1. *D.* Hæc verba denotant pluralitatem in sensu tropico ac politico, ubi pluralis numerus usurpatur etiam ad explicandam loquentis auctoritatem *C.* in sensu litterali ac grammatico *subd.* Denotant pluralitatem personarum, quia actiones ad extra communes sunt SS. Trinitatis personis *C.* naturarum seu Deorum *N.* Deus est nomen substantiale, adeoque cum ponitur in singulari, essentia non multiplicatur ; scriptura autem sic habet : *Vidit Deus, quod esset bonum, Et ait : Faciamus,* etc. Item hæc verba pronuntiat Apostolus, referendo duntaxat falsam gentilium opinionem *C.* ex propria sententia ac rei veritate *N.* Textus ipse græcus ostendit sermonem esse de iis, *qui dicuntur Dii,* et statim additur : *Nobis tamen unus Deus.*

Ad 2. R. — *D. A.* In Scriptura præter Deum Hebræorum agnoscuntur alii Dii, sic tantum dicti ob participationem muneris alicujus, potestatis vel virtutis, *C.* Agnoscuntur alii Dii vere tales per proprietatem, naturam et substantiam, *N.* Dii vocantur in Scriptura subinde *Angeli,* quia nomine et auctoritate Dei loquebantur ; *Moyses,* quia speciali virtute ac potestate in Pharaonem donatus fuit ; *Prophetæ,* propter notitiam futurorum a Deo revelatam ; *Judices,* propter auctoritatem vitæ ac necis concessam ; *Justi,* propter gratiam et sanctitatem.

Ad 3. R. Christum hic non esse argumentatum positive et a priori, sed argumento duntaxat *ad hominem* ac a minori ad majus. Occasio enim huic divino eloquio fuit Judæorum facta Christo improperatio, quod se diceret Deum, ut patet ex eodem Cap. v. 33. *De bono opere,* inquiunt Judæi Christo, *non lapidamus te, sed de blasphemia : et quia tu homo cum sis, facis te ipsum Deum.* Hanc calumniam Christus dupliciter propellit ; 1°. Argumentum retorquendo : Quare dicitis me blasphemum, quod me dicam Deum, cum secundum legem vestram etiam *justi* dicantur *Dii?* si enim hi ita nominantur, a fortiori ille dici potest Deus, qui a Patre missus est : 2° Divinitatem suam probando miraculorum auctoritate, dicens v. 38. *Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi : si autem facio, et si mihi non vultis credere, operibus credite, ut cognoscatis et credatis, quia Pater in me est et ego in patre.*

Quæres. **Quibus argumentis polytheismus gentilium expugnetur?**

31. *Nota.* Polytheismi duplex universim species est : altera sine simulacris aut idolis; altera, quæ statuis quoque et imaginibus, Deorum formas referentibus, cultum defert; atque proprio nomine *idololatria* vocatur. Quamvis Hesiodus quibusdam videatur fuisse liberalior, dum 30 millia deorum numeravit; tamen excessum in eo nullum deprehendet, qui advertet, vix quidpiam in rerum natura extitisse, cui cultum divinitati debitum non exhibuerit gens aliqua et natio. Ac principio quidem astra ac ignem tanquam numina coli cœpta fuisse plurimorum est opinio; postea reges ac heroes, aut alios dote vel re insigniores, sub astri cujusdam nomine ; tum animalia etiam, siderum quamdam speciem referentia aut iis consecrata; donec invalescente ulterius vanitate hominum ac insania, ob commodi cujusdam spem aut experientiam, vel vitandi aut depellendi mali gratia, ad quæcumque ferme adoranda declinaretur. His immixta subinde idola stellarum, vel hominum vel animantium vel monstrorum speciem proponentia, quibus maximam auctoritatem oracula aut alia signa a malignis spiritibus profecta addebant.

Hebræorum aliquorum opinio *Enos* polytheismi auctorem facit; tum quod Gen. 4. 26. *Sed et Seth natus est filius, quem vocavit Enos : iste cœpit invocare nomen Domini,* legendum putant : *tunc cœpit profanari nomen Domini :* tum quod ex versione Aquilæ sic intelligi possit : *Ipse Enos cœpit vocari nomine Dei,* quasi voluisset Deus appellari, atque hinc ejus filii postea dicti sint *Filii Dei.* Communis tamen id sententia negat, ex contrariis omnibus reliquis versionibus, et *Enos* potius auctorem cultus divini publici ac certis ritibus instaurati auctorem vocat, unde ipsius posteri nuncupati sunt filii Dei, seu justi, ut omissam etiam Aquilæ versionem videtur exponere Emissenus : *speravit Enos Deus dici, id est filius Dei : justi enim, qui erant ex semine Seth, filii Dei vocabantur,* ad modum scilicet angelorum, quibus idem nomen in scriptura tribuitur. Idololatriæ autem originem Lactant. L. 2. Instit. Hier. in Ose. Aug. L. 8. de Civ. aliique tum veteres tum recentiores de idolis scriptores deducunt a posteris *Chami;* inter quos *Nino* vel *Belo* Regi Assyriorum communiter tribuitur prima idoli speciem humanam repræsentantis fabrica, atque de eo accipitur Salomonis, *Sap.* 14, dictum. Utraque polytheismi species, quam hic confundere licet, vario argumentorum

genere oppugnata jamdudum est a christianæ religionis apologistis Athenagora, Justino, Tertulliano, Clemente Alex., Minutio Felice, Athanasio, Lactantio, aliisque, quorum rationes nonnullas, pro unitate Dei confirmanda, hic referemus.

32. *Dico I.* **Multiplex argumentum contra polytheismum habetur ex ipsa ratione.**

1um. est : Natura, cui singularitas individualis est essentialis, numero multiplicari nequit : sed divinitati singularitas est essentialis; quia existere est Deo essentiale, existere autem sic singularium est; ergo. — 2um. Deus est ens summe magnum : sed ens summe magnum par non habet; ergo necessario est unicus Deus. — 3um. Si Dii sunt plures, ergo differunt vel essentialiter, vel accidentaliter, vel etiam numero tantum : et sic nullus erit perfectissimus. — 4um. Mundus hic visibilis unicus ex diversis partibus in eumdem finem tendentibus resultans non potest explicari, nisi unus admittatur ejus conditor ac rector. — 5um. Admissa semel pluralitate Deorum, multitudinis non erit terminus; cum numerus quo major, eo etiam sit perfectior : neque etiam ratio habeatur, cur hoc numero tantum Dii sint, et non plures. Imo eorum numerus erit actu infinitus; quia, sublata semel unitatis necessitate, multiplicitas infinita est possibilis, possibilitas autem Dei tanquam entis necessarii infert actum ipsum et existentiam. Atqui Deos actu *infinitos* nullus unquam admisit; ergo nec plures admittendi sunt.

33. *Nec dicas* 1o. Argumenta, quæ contra polytheismum allata sunt, æque pugnant contra mysterium *Trinitatis;* nam 1o. si tenet hoc : Deus est summe magnus, ergo est unus; etiam tenet istud : persona divina est summe magna; ergo est una persona. 2o. Si tenet hoc : Unus Deus differre nequit ab altero substantialiter, ergo nullo modo; etiam tenet istud : una persona neque accidentaliter neque substantialiter potest differre ab alia, ergo nulla ratione. 3o. Si tenet hoc : poterat unus Deus esse auctor universorum, ergo plures Dii superfluunt; etiam tenet istud : sufficit ad universa creanda et gubernanda una persona, ergo plures superfluunt. 4o. Sicut sublata Dei unitate infertur infinita multitudo Deorum; sic sublata personæ unitate, inducitur pluralitas personarum inumerabilis. Ergo vel his argumentis non probatur Dei unitas, vel evertitur divina personarum Trinitas.

R. — *Ad* 1. *N. seq.* Disparitas est; quia cum *Deus* sit verbum *substantiale* et essentiam significans, atque hoc idem etiam sonet ens summe magnum ac omniperfectum, non nisi unum Deum existere necesse est : e contra cum *personæ* non significent substantiam, et summe perfectæ dicantur tantum ratione naturæ divinæ, ex hujus unitate non sequitur etiam solitudo personæ.

Ad 2. Disparitas est; quia ex eodem capite Dii plures vel naturæ diversitate ut *species,* vel naturæ separatione ut *individua* distingui deberent; atque hinc cum ex utroque haberetur divinæ substantiæ limitatio, recte infertur unum tantum esse Deum : quia vero neutro modo personæ ad se invicem listinguuntur, cum sint eadem numero atque indivisa substantia, sed sola personalitate differunt; rite non sequitur esse unam tantum personam.

Ad 3. *N. supp. et seq.* Nam imprimis creare et regere non sunt prædicata, quæ conveniant personæ ratione personalitatis, sed competunt ratione na-

turæ : deinde disparitas est, quia cum, natura separata, separentur etiam operationes et munera, in diversis diis etiam foret diversa potentia; unde uno Deo sufficiente aut operante, alter Deus non foret necessarius vel operans : e contra cum non sit dividenda facultas et operatio, ubi non separatur natura, in tribus personis est eadem facultas et operatio est indistincta, adeoque una operante ac sufficiente, nequit excludi altera, et sic supefluere vel non operari.

Ad 4. N. parit. Ratio prioris partis patet ex dictis; cur vero posterior negetur, hæc est : quod personæ orginem inter se habeant absque ulla naturæ separatione, et solis connotatis ac relationibus invicem secernantur, quæ amplius multiplicari nequeant : sicut enim in Deo una est ac indivisa substantia, sic et generatio una unusque filius ac una dilectio, cum uno spiritu est; sed de his plura in Tractatu proprio.

34. *Nec dicas* 2º. Scriptura universi creationem enarrans, Genes. 1. Dei nomine usurpat vocem *Elohim* pluralis numeri. — 1. Joan. 7. eo modo Pater, Filius et Spiritus S. sunt unum, quo spiritus, aqua et sanguis; sed tres posteriores sunt substantiæ essentialiter distinctæ; ergo et priores, ac consequenter sunt tres Dii.

R. *Ad* 1. *Elohim* ac *Jehova* non sunt nisi plura ejusdem Dei nomina, ut patet vel ex ipso *Gen.* 1. ubi Elohim, qui v. 1. legitur creasse cœlum et terram, v. 26. ait : Faciamus hominem; quod nomen, quamvis sit pluralis numeri, cum verbo tamen numeri singularis utrobique construitur.

R. *Ad* 2. — *D.* Eodem modo unum sunt secundum omnia *N.* secundum quid *subd.* per *τό eodem modo* excludendo unitatem majorem, ac æqualitatem inducendo *N.* secus *C.* Secundum S. Aug. L. 2. cont. Maximin. c. 22. n. 3. voces spiritus, aqua et sanguis assumuntur hic tantum ut figura creata ad explicandum *Trinitatis* mysterium; figura autem et imago non debet idem esse cum veritate : adeoque in *Trinitate* potest esse unitas naturæ ac substantiæ, quæ in allatis rebus est tantum concordia testandi divinitatem Christi.

35. *Dico II.* **Aliunde etiam multiplex argumentum contra polytheismum colligi potest.**

1um est ex *miraculis* pro unitate Dei confirmanda patratis; qualia 1º. sunt ista in veteri Testamento, quæ præsertim a Moyse facta, aut pro Daniele ac ejus sociis, itemque Machabæis patrata ex ipsis idololatris aut atheis extorserunt veri et unius Numinis confessionem. 2º. multa quæ patravit Christus ad probandam suam cum Patre unitatem. 3º. plura etiam, quæ Apostoli, Confessores ac Martyres ad fidem suam in Deum unum contestandam fecerunt. Nam cum Deus sit, qui facit mirabilia magna solus, nec inveniri possint miracula ab aliquo gentilium numine patrata, inde consequitur unum esse Deum, qui ab Hebræis et Christi fidelibus adoratur. — 2um est ex *idololatrarum punitione;* cujus exempla extant in V. T. in vituli conflati adoratoribus, aut ad idololatriam vel idololatras transeuntibus Hebræis, *Achabo* idololatra, *Ochosia* Beelzebub consulente, Israelis ac Judæ regno vel exciso vel in captivitatem abducto : post Christi adventum autem in *Nerone, Diocletiano, Maximino, Licinio, Juliano* Apostata, aliisque idololatriæ ins-

tauratoribus miserabili fato sublatis. Quamvis autem et veri Dei cultoribus multa adversa evenerint, et templa etiam sint excisa; tamen id Deo non repugnante et invito, quemadmodum diis invitis evenisse plura idololatris gentilium scripta ipsa testantur; sed prædicente, atque hæc vel ad pœnam impiorum vel ad nominis divini exaltationem acciderunt. — 3um est ex *polytheorum amentia*; quæ apparet 1o. ex notione ac idea, quam sibi contra rationem de Deo fabricant; cum et malo tribuant divinitatem, et æqualitatem inter plura summa constituant: 2o. ex ipsis rebus, quas deos sibi fingunt nempe cacodæmones, homines flagitiosos vita functos, bruta animantia, res inanimatas, corporum affectiones, artefacta et manuum opera, etc. 3o. ex ritibus ac sacrificiis aut lepidissimis, aut obscœnis, aut immanibus. — 4um. desumunt plures ex *Sybillarum oraculis*, ac philosophorum non minus quam poetarum apertis testimoniis, quibus illi, quantumvis exterius polythei, unum quemdam agnoverunt summum Deum, aliorum quidem, sed inferioris conditionis, deorum progenitorem ac dominum.

36. *Nec dicas* 1o. Multa etiam patrata sunt a diis gentium miracula, prout constat ex idolorum oraculis, ex sanationibus innumeris in templo Isidis ac Æsculapii: ex prodigiis Vestalium, inter quas Tucia vitii accusata in contestationem innocentiæ cribro aquam hausit; Claudia navim, Idæ simulacrum vehentem, sola e vado protraxit; ergo.

R. — *N. ant.* Nam 1o. Oracula pleraque erant ambigua: quæ definitius prædicebantur, ex naturalibus causis prænosci poterant. Non a Deo sed a dæmonibus ea prodire, poterat sæpius cognosci ex sceleribus per ea suasis: iisdem oraculis vera unius Dei religio confirmabatur. 2o. Diodoro teste, in templo *Isidis* ægroti in somnio monebantur de remedio adhibendo: quod vel fraude mystarum, vel recurrente specie medii a medicis ante auditi, vel dæmonis suggestu contingere poterat. *Æsculapii* curationes vel ipse Aristophanes suspectas facit, eæque nonnisi admotis medicamentis succedebant, sæpe etiam fallebant. 3o. *Tuciæ* miraculum vires dæmonum non excedit; a quibus id factum ad conciliandam falso numini ejusque ministris auctoritatem suadetur, quod Dionysius simul scribat, accusatorem hujus Vestalis postea nullibi comparuisse, licet sedulo pervestigatum. Idem responsum ad *Claudiam* pertinet; quamvis alii etiam concedant, non repugnare, quominus Deus etiam per paganos edat miracula, ad veritatis ac innocentiæ testimonium.

37. *Nec dicas* 2o. Multa etiam miracula patrata sunt a polytheis, et ab ipso Antichristo patranda sunt; ergo. *Prob.* 1a. *p.* ex Magorum portentis coram Pharaone: ex gestis Apollonii Thyanæi, qui puellam revocavit ad vitam, evanuit ex Domitiani oculis, et raptus est in cœlum inter divorum concentus: ex patratis a Vespasiano et Hadriano, quorum uterque cæcum illuminavit. *Prob.* 2a. *p.* ex 2 ad Thess. 2. 9. ubi de Antichristo dicitur: *Cujus est adventus secundum operationem Satanæ in omni virtute et signis et prodigiis.*

R. Vel *magorum* miracula non erant vera sed apparentia tantum et sensuum illusiones, atque hinc evenit, quod a Moysis miraculis vincerentur; vel aliqua vera etiam fieri Deus permisit ad sui gloriam, ut Moysi major

potestas tradita evinceretur. *Apollonium* artibus magicis deditum fuisse, Philostratum autem scriptorem seculo posteriore ejus vitam pluribus mendaciis et fabulis incerto auctore relatis infarciisse, ostendunt præter Eusebium Cæsariensem plures alii. Verum et ea, quæ de *Apollionio* narrantur, aut naturam aut dæmonum vires non excedunt : nam resuscitationem illius puellæ ipse Philostratus sic proponit, ut dicat vitalis auræ scintillam forte adhuc latentem medicos fugisse : raptus ex oculis *Domitiani* dæmonum ministerio, ab iisdem doceri poterat Ephesi, quæ Romæ contigerant : præterquam vero quod maxime varient historici in morte *Apollonii* referanda, mirandum sane non videtur, si dæmones corpus malefici ac spiritum una asportarint. Miracula *Vespasiani* extenuat ipse Tacitus, *Hadriani* vero irridet Marius Maximus; unde merito propria miraculorum ratio iisdem denegatur : quanquam et *Vespasiano* datam a Deo vero miraculorum facultatem concedi possit, ad auctoritatem scilicet illi comparandam, qui tanquam justitiæ divinæ minister destinatus erat ad templi Hierosolymitani ac urbis excidium, Judæorumque per orbem dispersionem. *Antichristo* non futuram potestatem vera miracula patrandi docet ipsum testimonium allatum, cum integrum sic habeat : *In omni virtute et signis et prodigiis mendacibus, et in omni seductione iniquitatis, iis qui pereunt.*

38. **Observa**. Bina sunt hæreticorum de polytheismo systemata, alterum de duplici principio summo, alterum de *Æonibus*. 1um. jam olim inter gentiles disseminatum fuisse certum est ex idololatriæ historia. *Ægyptii* enim in Iside et Osiride duo principia contraria venerabantur : *Persæ* Oromasdem dicebant causam boni, et Arimanium causam mali; inter Græcos philosophos *Stoici*, præsertim Democritus et Chrysippus, præter fati necessitatem statuerant incompositam materiam adversari naturæ beneficæ, atque duo hinc adversantia principia agnoverunt. A Stoicis error hic transiit ad *Gnosticos*, quorum auctor ab aliis Simon Magus, ab aliis Basilides Menandri a Simone edocti discipulus statuitur. Inter hos *Cerdo* Basilidis discipulus jam a Tert. L. de Præscript. c. 51. commemoratur admisisse *duo initia, id est, duos Deos, unum bonum et alterum sœvum;* quo magistro usus *Marcion* eamdem hæresim, vergente seculo secundo, disseminare cœpit : latius etiam sparsit *Manes*, a suis Manichæus dictus, post medium seculi tertii, quos is sibi 22 discipulos adscivit. *Marcionitas* oppugnavit Tertullianus integris libris quinque, Irenæus, L. 4. adversus hæreses, Clemens Alex., L. 3. Strom.; *Manichæos* autem præter Epiphanium, Theodoretum aliosque plures, luculentissime insectatus est Augustinus, editis tum ante tum post episcopatum libris pluribus, maxime autem Libro de natura boni, et L. 21. cont. Faustum capitale hoc eorum dogma confecit. 2um. de *Æonibus* systema ex paganismi fabulis fidei nostræ admixtis penitus consutum atque ad determinatum tum classium tum Deorum numerum, limatum est a *Valentino* seculi secundi hæretico, cui se maximis viribus opposuerunt inter reliquos Patres præcipui Irenæus, L. 2. adv. hæres. et Tertullianus, L. adv. Valent. Hos vide. Sane *Deus malus* suamet absurditate opprimitur, et quæ pro eo facere videntur, passim exigui momenti sunt, ac alibi dissipantur.

CAPUT II.

DE ESSENTIA DEI.

ARTICULUS I.

AN DEUS SIT ENS INCORPOREUM.

Nota. Præter *polytheos* diis suis humana membra ac sexum tribuentes; præter veteres illos philosophos, qui Deum velut mundi animam admittebant; præter impiissimum *Spinozam*, sub Dei nomine ipsam rerum universitatem commentum; circa Dei substantiam e Judæis errarunt *Sadducæi* qui neque resurrectionem agnoscebant neque spiritum, ideoque ab *Arnobio*, L. 3. c. 12., inter defensores Dei corporei recensentur : a Christianis aut similis aut æqualis erroris accusantur *Seleucus* et *Hermias*; a S. Augustino *Manichæi*, qui docebant Deum infinita mole diffusum esse, non undique tamen, sed tribus quadris infinitum; a Socrate et Sozomeno *monachi* plures *Ægyptii*, qui seculo quarto in eum errorem desciverunt, quod Deus sit anthropomorphos, h. e. humanæ et corporeæ formæ, unde et Anthropomorphitæ appellati sunt.

39. *Dico.* **Deus purus est spiritus, omnis corporis expers.**

Prob. I. ex Script. Joan. 4. 24. *Spiritus est Deus, et eos, qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare.* — 2. ad Cor. 3. 17. *Dominus autem Spiritus est.* Nomen autem *spiritus* hic proprie et ad litteram usurpatum, probat finis et intentio Christi, qui priore loco Samaritidem mulierem docet, Deum adorandum non corporeo cultu vel uno tantum in templo, sed *mente* et *ubique*, quia nec ipse corpus est, nec uno duntaxat loco inclusus. Tribuit Deo ea, quæ corpori congruere nequeunt, sed tantum spiritui, qualia sunt *immensitas, immutabilitas, immortalitas,* et similia attributa. Asserit nullis lineamentis describi, nulla imagine depingi posse Deum Isaias 40. 18. *Cui ergo similem fecistis Deum? aut quam imaginem ponetis ei?* Ergo.

II. ex Trad. Ecclesia, quæ Anthropomorphitas, ex quo orti sunt, semper inter hæreticos habuit, in Conc. Later. IV. Cap. *Firmiter*, sic definit : *Una est Dei essentia, substantia seu natura, simplex omnino.* — SS. PP. omnes uno ore profitentur hanc doctrinam, et pluribus etiam rationibus confirmant; Orig. L. 1. de Princip. c. 1. n. 6. ait : *Non ergo aut corpus aliquod aut in corpore esse putandus est; sed intellectualis natura, simplex, nihil omnino in se adjunctionis admittens..., ut sit ex omni parte* μόνας, *et ut ita dicam,* ἕνας *et mens.* — S. Hilar. in Psalm. 129. n. 3. *Intelligendum est, Deum incorporalem esse, neque ex partibus quibusdam atque officiis membrorum, ex quibus unum corpus efficitur, consistere.* — S. Aug. L. 8. de Civ. c. 5.

Porro si noster animus corpus non est, quomodo Deus creator animi corpus est? — S. Greg., Naz. Orat. 28. n. 7. *An corpus eum esse dices? Quonam ergo modo immensus, infinitus, figuræ expers est, ac denique ejusmodi, ut nec tangi nec oculis cerni queat? etc.* His addi possunt tum consensus Judæorum, qui Sadducæos semper ut hæreticos habuerunt; tum veterum Philosophorum testimonia ab Huetio collecta, inter quos Deum omnis corporis expertem docuerunt Pythagoras apud Lactant. de ira Dei c. 11. Xenophanes apud Clem. Alex., Strom. L. 5. p. 601 (ed. Paris. 1629). Plato apud Aug.

Conf. ex notione entis necessarii ac omniperfecti; ex prædicatis immensitatis, immutabilitatis, immortalitatis aliisque similibus; ex Dei præcellentia præ anima rationali et alio quocumque spirituali ente.

40. *Nec dicus* 1°. Scriptura S. Deo tribuit, quæ corpori sunt propria et ab eo dependent : membra et sensus corporis, ex Psal. 33. *Oculi Domini super justos ; et aures ejus in preces eorum;* Genes. 8. *Odoratusque est Dominus odorem suavitatis;* Isa. 1. *Os Domini locutum est;* Exod. 6. *Redimam in brachio excelso;* Job. 10. *Manus Domini fecerunt me;* Exod. 8. *Digitus Dei est hic;* Isa. 66. *Terra scabellum pedum meorum.* — 2° Tribuit ei dimensionem et situm Job. 11. *Excelsior cœlo est... profundior inferno... longior terra... latior mari.* Isa. 3. *Stat ad judicandum Dominus ;* et 6. *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum, etc.* — 3°. Affectiones interiores corporis et sensuum : pœnitentiam scilicet ac iram, Genes. 6 : *Pœnitet me fecisse hominem;* Psal. 6. *Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me;* quibus verbis proprietatem affectionum significari probant, quoad 1um. verba præmissa : *Tactus dolore cordis intrinsecus : delebo, inquit, hominem;* quoad 2um. autem Lactant. L. de ira Dei c. 5. ubi quamvis neget in Deo esse alias affectiones, iram tamen locum habere contendit.

R. — *D. A.* Scriptura, quæ corpori sunt propria ab eoque pendent, Deo tribuit in sensu proprio et secundum litteræ rigorem *N.* in sensu tropico et secundum modum loquendi cogitandique humanum *C.* Quandoquidem homo sic comparatus est, ut, quæ *pure spiritualia* sunt, vix queat intelligere, nisi sub involucro corporeæ cujusdam imaginis; Scriptura huic infirmitati sua verba accommodans, Dei attributa delineavit sub proprietatibus corporis. Hinc intelliguntur per *faciem Dei* intima visio et familiaritas, per *oculos* scientia rerum accuratissima, per *aures* attentio vel etiam benignitas, per *brachium* aut dexteram potentia, virtus ac robur, per *manus* vel eadem potentia vel auxilium aut venia vel pœna, flagellum aut correptio mitior; per *digitum* summa facilitas vel mirabile artificium aut donum Spiritus sancti, per *pedes* præsentia vel etiam indignatio in conterendis hostibus. Similiter explicantur sensuum vocabula, nempe per *auditum* gratia et exauditio precum, per *odoratum* complacentia et delectatio bonorum operum, per *gustum* et *tactum* alacritas et operatio. Item per *dimensionem* Dei exprimitur immensitas, per *stationem* constantia vel alacritas, per *sessionem* immutabilitas : denique per *pœnitentiam* Dei ac dolorem proponitur sceleris gravitas et severitas ultionis, per *iram* autem pœna atque vindicta.

Porro hunc esse Scripturæ sensum constat : 1°. ex eo, quod illa multoties Deum asserat *spiritum*, nec unquam, nisi ubi de Christo sermo est, corpus tribuat Deo; cui præterea proprietates plures cum corpore nullatenus

componendas assignat. 2°. Quia vocat Deum subinde *lucem, ignem, leonem, alatum,* etc.; quæ profecto nemo negabit figurate esse intelligenda. 3°. Quia nonnunquam, ubi corporeum quid Deo tribuit, caute monet, non esse sensu carnali accipiendum : Job. 10. *Numquid oculi carnei tibi sunt, aut sicut videt homo, et tu videbis?* 1. Reg. 15. *Porro triumphator in Israel non parcet, et pœnitudine non flectetur : neque enim homo est, ut agat pœnitentiam,* etc. His accedunt testimonia Patrum, maxime S. Aug. ep. 111. (al. 148). Lactantius autem L. de ira Dei c. 16. et seqq. recte imprimis facit distinctionem inter affectiones *vitiorum,* v. g. libidinis et avaritiæ, quæ nullo modo competere Deo possunt, et inter affectiones *virtutum,* quales sunt charitas in bonos, ira in malos, etc. : deinde vero has postremas quoad *effectum* et similitudinem statuit in Deo, quatenus v. g. sicut pater juste iratus punit filium inobedientem, sic Deus punit peccatorem ad emendationem : eas tamen Deo non adscribit quoad *affectum* seu hujus naturam aut imperfectionem et secundum proprietatem, cum ira in Deo non sit affectio quædam physica aut cum perturbatione conjuncta; *Non enim in commotione Dominus.* 3. Reg. 19.

41. *Nec dicas.* 2°. Genes. 1, Homo dicitur creatus ad imaginem et similitudinem Dei : ergo, cum homo corpus habeat, illud etiam Deo concedendum est; præsertim cum Prudentius in Apothesi v. 1024. et seqq., et Tertull. L. de Resur. carnis, c. 6, agentes de creatione hominis, mentionem faciant *divini corporis.*

Conf. Deus non tantum apparuit sæpius in figura humana, sed etiam homo factus est; adeoque habet verum et humanum corpus nostro simile : ergo.

R. — *D. A.* Homo ad Dei similitudinem et imaginem est factus inadæquate et secundum animam duntaxat *C.* adæquate et secundum omnia *N.* Quamvis creatura nulla Deum perfecte repræsentare possit, et res corporeæ, teste *Jobo,* vestigia tantum Dei sint, non autem imagines; interpretes tamen cum plerisque SS. PP. animæ cum Deo similitudinem ponunt, vel in eo quod anima sit *pure spiritualis,* sicut Deus est purus spiritus, vel quod ratione triplicis suæ facultatis, *intellectus* scilicet, *memoriæ* ac *voluntatis,* quamdam Trinitatis analogiam exhibeat. Alia quidem fuit Prudentii et Tertulliani commentatio in hunc locum, utpote cum prior traderet Deum hominis formationem suscepturum, induisse humanum corpus, sacrisque digitis terram in membra distinxisse; alter vero adderet Deum in hominis plasmatione futuram Christi Incarnationem menti habuisse præsentem, et ad hanc ideam duxisse ex limo hominem : sed enim licet in hujusmodi opinione dici possit, etiam corpus hominis factum esse ad imaginem alicujus corporis; hoc tamen non erat Deo proprium aut ex natura conveniens, sed aut libere assumptum, aut olim ad hominis redemptionem assumendum.

Ad conf. R. — *D. A.* Deus homo factus est per unionem hypostaticam cum natura humana *C.* per compositionem, quasi humanitas sit pars Dei *N.* Ex unione hac equidem natura humana ad summam perfectionem evecta est, divinæ tamen naturæ nihil inde perfectionis aut accessit aut decessit.

Quæres : Quidnam sit sentiendum de quorumdam Veterum circa hanc materiam opinione?

42. *Nota.* Inter theologos æque ac historicos disceptatur, an Deum corporeum esse censuerint Melito *Sardensis* in Asia Episcopus, vir pietate ac scientia seculo 2º. illustris; Tertullianus sub finem ejusdem seculi scriptor celebris et inter Patres laudari solitus; Audius item seu Audæus multorum monasteriorum prope seculi quarti medium pater, doctrina quidem et monastica disciplina eximius, sed vel odio aliorum vel dogmatum erroneorum causa postmodum exilio mulctatus; ac tandem S. Epiphanius proxime memorato coævus et suppar. Melitonem quidem erroris arguunt Petavius, Cave, Joan. Clericus, cum aliis; defendunt l'Herminier, Boucat, Tournely et alii; Tertullianum in suspicionem vocant S. Thomas, Petavius, Huetius, Pamelius et critici plerique; excusant Natal. Alex. aliique cum prioribus patronis : Audium incusant quicumque volunt Anthropomorphitas ab eo dictos esse Audianos, et S. Epiphanium etiam Socrates ac Sozomenus denigrare videntur; sed utrumque communior jam sententia absolvit. De singulis breviter nunc statuendum.

43. *Dico I.* **Melito Sardensis probabilius videtur ab errore Anthropomorphitarum fuisse immunis.**

Ratio est 1º. Quia nec Anthropomorphitæ, quod sane ad suæ sectæ defensionem non erant omissuri, unquam Melitonem laudarunt inter eos, qui eamdem secum opinionem habuerunt; nec Scriptores, qui de Anthropomorphitis egerunt, ut SS. Epiphanius et Augustinus, eumdem inter erroris hujus defensores recensuerunt. Quin Theodoretus ipse, licet mentem et opinionem Origenis de Melitone referat, altum tamen silet de eodem, ubi de Anthropomorphitis tractat. 2º. Quia Eusebius etiam, magnus alioqui Origenis admirator, L. 4. Hist., Hieronymus item de Scriptor. Eccles. aliique Melitonem magnis afficiunt laudibus; nusquam vero incusant de hoc errore, quamvis illius libri meminerint, in quo solo tota Origenis querela fundatur; quorum sane *primum* facere, *secundum* omittere non potuissent tanti viri, qui susceperant non libros duntaxat scriptorum recensere, sed et eorum orthodoxiam exprimere,

Si ais : Gennadius et Origenes Melitonem arguunt hujus erroris. *Resp.* Gennadius præcipitantiæ in judicando et nimium facilis ad malam partem propensionis arguitur ad aliis; unde sicut ejus auctoritas non æstimatur, dum Dionysium Alexandrinum hæresis Arianæ et Augustinum novitatis reos fecit, sic nec majus pondus habet, ubi Melitonem exhibet Anthropomorphitam. Origenis vero testimonium hoc legitur apud Theodoret. Q. 2. in Genes. *Ante omnia illud disceptandum est, ubinam constet istud :* ad imaginem : *in corpore, an in anima? Videamus porro, quibus utantur, qui prius asserunt; e quorum numero est Melito, qui scripta reliquit de eo argumento, Deum esse corporeum;* unde patet Origenem ex inscriptione libri judicasse de ipso libro, et hinc Melitoni attribuisse errorem Anthropomorphitarum. Verum sive titulus illius libri ponatur cum Theodoreto fuisse hic : ἐνσώματον εἶναι τὸν Θεὸν, sive cum Eusebio et Hieronymo iste : περὶ ἐνσώματου Θεοῦ; deceptus

videtur Origenes, dum ex eo intulit, MELITONEM statuisse Deum esse corporeum. Nam ἐνσώματον non significare *corporeum*, sed potius, si ita loqui fas est, *corporatum*, ex vocis græcæ notione patet : quare Sixtus Senensis recte reprehendit versionem Theodoreti a Joanne Pico factam et proxime recitatam; Rufinus vero postremam inscriptionem latine reddidit *de Deo corpore induto*, Christophorsonus, de Deo *incarnato*, Hen. Valesius, *de Incarnatione Dei*. Licet enim liber memoratus alius sit ab eo, qui juxta Anastasium Sinaitam inscribitur περὶ σαρκώσεως Κριστοῦ, *de Incarnatione Christi*; tamen in eo libro, secundum sententiam Prudentii vel Tertulliani, sine errore potuit dicere hominem, etiam quoad corpus, fuisse formatum ad imaginem Dei.

44. *Dico II.* **Tertullianus, si doctrina ipsius ac sensus unice et rite attendatur, jure etiam excusari potest ab errore Anthropomorphitarum.**

Ratio est 1°. Quia in Apolog. c. 10. deos gentilium docet esse falsos, eo quod homines sint iique corporei; ergo existimare non potuit, Deum verum et unicum habere humanum corpus. 2°. Quia plurima de Deo negat, quæ tamen corpori præsertim humano penitus necessario conveniunt, v. g. esse finitum et circumscribi loco, esse divisibilem et mutabilem, esse passibilem, etc. Sed 1ᵘᵐ. a Deo removet L. contra Praxeam, c. 5., ubi loquens de modo, quo Deus ante mundi creationem erat : *Ante omnia*, inquit, *Deus erat solus, ipse sibi et mundus, et locus, et omnia.* — 2ᵘᵐ. L. contra Hermog. c. 2. scribens, *Deum in partes non devenire, ut indivisibilem et inde mutabilem et eumdem semper, qua Dominus.* — 3ᵘᵐ. Contra Praxeam c. 29. *Quid est enim compati quam cum alio pati? porro... si compassibilis, utique passibilis. Nihil ei vel hoc timore tuo præstas; times dicere passibilem, quem dicis compassibilem : tam autem incompassibilis Pater est, quam impassibilis etiam Filius, ex ea conditione, qua Deus est.* 3°. Fides TERTULLIANI circa mysterium Trinitatis sana omnino est, cum nihil accuratius scribi possit, quam quæ habet Apolog. c. 21. de Filio loquens : *Hunc ex Deo prolatum didicimus, et prolutione generatum; et idcirco Filium Dei et Deum dictum ex unitate substantiæ : nam et Deus Spiritus est.* Et L. contra Prax. c. 2. *Tres sunt non statu, sed gradu; nec substantia sed forma; nec potestate sed specie; unius autem substantiæ et unius status et unius potestatis, quia unus Deus.* Sed hæc de Trinitate doctrina stare nequit cum errore de Deo corporeo; ergo.

Dixi : *Si doctrina ipsius ac sensus unice ac rite attendatur.* 1ᵘᵐ. quidem; quia omnino damus, præter criticos recentiores etiam SS. Augustinum et Fulgentium, D. Thomam et Gennadium attribuisse TERTULLIANO errorem de Deo corporeo. Quamvis enim aliqui judicent, S. Augustinum circa mentem TERTULLIANI videri dubium, eo quod L. de Hæres. c. 86, dicat : *Potuit propterea putari corpus Deum dicere, quia non est nihil, non est inanitas;* ibidemque addat eumdem nunquam admisisse Deum passibilem, et nusquam ex eo, quod Deum statueret corporeum, fuisse habitum ut hæreticum : fatemur nihilominus S. Doctorem minus fuisse sollicitum de TERTULLIANO ab hoc errore vindicando; quin eumdem etiam, ut errantem frequenter, maxime ep. 157. c. 4. (al. 190. c. 4. n. 14.) et L. 2. de Anima et ejus origine c. 5., exhibuisse; quod tamen impedire nos non decet, quominus sine læsione reverentiæ tanto Doctori debitæ, in quæstione critica aliter sentire liceat, et

famæ TERTULLIANI favere, quantum strictiora veritatis jura sinunt aut imperant. 2um. vero addidimus; quia ad TERTULLIANI in hac re doctrinam assequendam, observandum est triplici sensu nomen corporis apud veteres fuisse usurpatum, 1°. *latissime* et per oppositionem ad inane, vacuum ac nihil; quo sensu corpus dicitur omne id, quod reale est ac subsistit, et sumpsit seculo quarto PHŒBADIUS Ep. Agenensis L. contra Arian. c. 20. — 2° *minus late*, sed adhuc improprie, et per oppositionem ad id, quod nullis limitibus sive loci sive temporis circumscribitur; quo sensu omne finitum dicitur corpus, et usurpavit S. HILAR. in Matth. c. 5. n. 8. — 3°. *stricte* ac *proprie* et per oppositionem ad ens carens materia; quo sensu quidquid certa mole, figura et magnitudine constat et circumscribitur, usitata loquendi formula corpus dicitur.

Si ais 1°. TERTULLIANUS 1. Diserte asserit Deum esse corpus, dum L. contra Prax. c. 7. scribit: *Quis negabit Deum corpus esse, etsi Deus spiritus est? Spiritus enim corpus sui generis... sed et invisibilia illa, quæcumque sunt, habent apud Deum et suum corpus et suam formam.* 2. Non agnoscit aliquod medium inter corpus et nihil; ut patet ex L. de Carn. Christi c. 11. *Omne quod est, corpus est sui generis : nihil est incorporale, nisi quod non est.* 3. Animam hominis statuit proprie corpoream, et tamem hoc probat ex eo, quod non sit nihil, cum L. de anim. c. 7. dicat : *Nihil est, si non sit corpus.* 4. Tribuit Deo membra, et passiones non distinctas a passionibus hominum nisi penes accidentia, ut constat ex L. 2. cont. Marc. c. 16.

R. — *Ad* 1. et 2. *D.* TERTULLIANUS asserit Deum esse corpus latissime et improprie sumptum, et non agnoscit medium inter corpus latissime sumptum ac nihil *C.* Deum asserit esse corpus proprie acceptum, et inter hoc ac nihil non agnoscit medium *N.* TERTULLIANUS contra *Praxeam* plus non intendit, quam Deum non esse nihil, vacuum aut inane; satis autem in utroque textu ostendit, se non agere de corpore proprie dicto per additam restrictionem : *corpus sui generis;* præsertim, cum etiam, L. contra Hermog. c. 35. scribat : *Ipsa substantia corpus est rei cujusque;* et contra eumdem, qui materiam æternam nec spiritualem nec corporalem volebat, demonstrat dari substantiam incorpoream stricte et proprie loquendo, quæ tamen corporis appellationem aliquo et *latissimo* sensu sortiri queat.

Ad 3. *D.* similiter : probat animam esse corpus late ac improprie sumptum, ex eo, quod non sit nihil *C.* proprie sumptum *N.* Pro suo de animæ corporeitate errore alias omnino rationes affert, simulque docet Deum non esse tale corpus, visibile scilicet et passibile, quale volebat animam.

Ad 4. *D.* Tribuit Deo membra tropice *C.* proprie *N. Item* passiones ab humanis non distinctas nisi penes accidentia, quæ spectant ad corpus ipsum et illud arguunt, adeoque distinctionem essentialem inferunt *C.* non distinctas nisi penes accidentia quæcumque, et in simili natura et substantia *N.* De membris humanis TERTULLIANUM inter et *Marcionem* nulla quæstio erat, sed de animi motibus tantum; quos *Marcion* a Deo, ut ejus providentiam negaret, exclusit, TERTULLIANUS autem admisit, et comparatione humanorum membrorum in Scriptura memoratorum explicavit, addens membrorum et passionum nomina Deo et homini posse esse communia, licet res nominibus expressæ sint prorsus diversæ : unde membra in Deo nec agnovit nec agnoscere fatebatur nisi *tropice* talia. Passiones in Deo a TERTULLIANO admissas aliqui negant, asserunt alii : quod si eas admisit, statuit ab omni

principio corruptorio immunes, ac proinde expertes omnis motus in corpore et alterationis in animo, ut ex cit. loco et contextu patet.

45. *Dico III.* **Audius contendebat quidem tenacius hominem ratione corporis ad Dei imaginem fuisse factum, Deum tamen anthropomorphon non admisit.**

Ratio est 1°. S. Epiphanii silentium, qui cum primum dogma impugnavit, de postremo errore plane nihil meminit. 2°. Ejusdem S. Doctoris ratiocinium, quo contra prius illud Audianæ doctrinæ caput pugnans arguit, exinde sequi Deum esse antropomorphon. Hæc enim ratiocinatio foret insulsa, si Audius anthropomorphita fuisset; in casu tamen contrario recte ac legitime urgebat. 3°. Testimonium, quo idem S. Epiphanius fatetur Audii sententiam fuisse *catholicam* de Trinitatis mysterio. Fides autem de hoc catholica stare nequit cum errore Anthropomorphitarum.

Si ais. S. Aug. et Facundus Audianos, Theodoretus autem Audium ipsum hujus erroris reos faciunt. R. Prævalere hic debet auctoritas S. Epiphanii et coævi et accurati examinatoris hujus controversiæ, præ memoratis Patribus et ætate posterioribus, et minus etiam in hac re curiosis, ut ex eo colligitur, quod Aug. et Facundus discipulos Audii, errore nominis, Vadianos vocaverint. Deinde magistrum duntaxat, non vero discipulos vindicamus ab errore, qui ex horum ignorantia et rusticitate ortum duxit : unde tamen et ex dogmate Audii circa imaginem Dei suspicionem suam Theodoretus traxisse videtur.

46. *Dico IV.* **S. Epiphanius nulla ratione Anthropomorphitis est annumerandus.**

Ratio est, quia voce et scripto eorum errorem damnavit. 1um. quidem narrat S. Hier. in L. cont. Joann. Hieros. n. 11., quo docet, quod, cum Joannes, Patriarcha Hieros., præsente S. Epiphanio, insurgeret contra Anthropomorphitas, et illum tacite velut hujus erroris reum traduceret, S. D. sermonem capiens : *Cuncta*, inquit, *quæ locutus est collegio frater, ætate filius meus, contra Anthropomorphitarum hæresim, bene et fideliter locutus est, quæ mea quoque damnatur voce : sed æquum est, ut quomodo hanc hæresim condemnamus, etiam Origenis perversa dogmata condemnemus.* 2um. constat ex ejus Panario, ubi hæresi 70. Audium reprehendit, quod imaginem Dei in hominis corpore reponeret, quæ opinio vel fundamentum vel occasio fuit hæresis prædictæ; atque in hujus dogmatis impugnatione Deum ostendit *incorporeum, invisibilem et spiritum omnes spiritus exsuperantem.*

Si ais : Socrates et Sozomenus narrant S. Epiphanium abjecte sensisse de Deo, et incusatum fuisse de Anthropomorphitarum hæresi; habuisse amicitiam cum Theophilo Alexandrino, qui monachos anthropomorphitas in communione retinuerat; cum eodem in Conciliis damnasse Origenis scripta, qui Deum defendit incorporeum.

R. Historici illi prius non asserunt, sed duntaxat referunt Epiphanium erroris accusatum esse (jure an injuria, non expendunt) a Joanne Hieros. acerrimo Origenis defensore, et Theophilo Alex., qui primum contra S. Doctorem inimicitias gessit, postea vel errore detecto, vel redintegrata amicitia, primam mutavit sententiam. Præterea potuit Epiphanius cum

Theophilo fovere amicitiam, etsi diversam ab eo circa quædam dogmata gereret sententiam : potuit Theophilus monachos ex ignorantia errantes tolerare, aut ex communi contra *fratres longos* odio, amicos habere sine conspirante in dogmaticis mente. Denique alias ob causas Origenis scripta esse damnata patet aliunde, et memorata concilia nihil erronei habuisse constat ex laudibus quas D. Hieronymus illis illorumque præsidibus dedit.

ARTICULUS II.

AN DEUS IN SUA ENTITATE COMPLECTATUR OMNES PERFECTIONES?

47. *Nota.* Perfectiones, quæ Deo insunt, aliæ sunt plane *divinæ*, h. e., quæ soli Deo conveniunt : aliæ dicuntur *creatæ*, h. e., quæ etiam creaturis communicantur. Creata perfectio vocatur *mixta*, vel *secundum quid*, quæ licet in se bona, habet adjunctam aliquam imperfectionem : *simplex*. vel *simpliciter talis*, quæ quidem nullam involvit imperfectionem, stare tamen nequit cum alia perfectione æquali : *simpliciter simplex*, quam definit S. Ansel. in Monol. C. 14. quæ est melior ipsa, quam non ipsa, h. e., quam omnis perfectio cum ipsa incompossibilis, seu ei non identificabilis; unde ad hanc theologi requirunt geminam conditionem, nempe ut ratione sui et formaliter non includat aliquid imperfectionis, neque etiam excludat aut excludatur ab alia perfectione æquali vel majore. Potest autem perfectio contineri vel *formaliter*, cum secundum se, seu formam ac naturam propriam, inest enti; vel *eminenter*, si inest perfectio altioris ordinis, quæ aliam perfectionem producere potest, vel idem præstare, quod illa alia perfectio præstat. Ex quo postremo etiam patet quid sit *virtualiter* vel *æquivalenter* in altero contineri.

48. *Dico I.* **Deus aliquo modo in sua entitate continet omnes omnino perfectiones.**

Prob. Exod. 33. 19. Deus de se Moysi loquens inquit : *Ostendam omne bonum tibi.* Sed nisi Deus aliqua ratione contineret omnes perfectiones, non esset omne bonum; cum quælibet perfectio sit bonum. — S. Aug. Enarr. 2 in Ps. 26. n. 8. Deum vocat *Bonum omnis boni;* S. Dionysius autem de div. Nom. c. 5. §. 4. *Deus,* inquit, *non quoquo pacto est ens, sed simpliciter et incircumscripte totum in se esse pariter ambit;* Et Damasc. L. 1. Orth. Fid. c. 12 (al. 9.) de Deo ait : *Universum id, quod est, tanquam immensum quoddam et infinitum essentiæ pelagus, complexu suo continet.*

Conf. Deus est ens a se, hoc autem omniperfectum est. Deus est ens, quo melius cogitari non potest; quod præter Scripturam, Ps. 44. 3., ac Eccli. 43. 33., Baruch. 3. 25. id innuentem, recta etiam ratio postulat. Sed tale ens non foret, nisi omnes perfectiones contineret. Demum si aliqua perfectio possibilis non contineretur aliqua ratione in Deo, illa esset possibilis, ut supponitur, et simul non esset possibilis : non enim posset existere a se; quia nihil se ipsum producere valet : neque a Deo; quia Deus nullo modo illam haberet : neque a creatura; quia si Deus illam nullo modo habeat, creatura multo minus habet; cum hæc nihil boni teneat, quod a Deo tanquam a prima omnium causa non acceperit : ad Rom. 11. 17. *Ex ipso, per ipsum, et in ipso sunt omnia.* Ergo.

49. *Dico II.* **Deus perfectiones mixtas continet tantum eminenter, simpliciter simplices, formaliter.**

Prob. 1ª. *pars.* Deus perfectiones *mixtas* continet aliquo modo : sed non continet formaliter; quia secundum propriam formam sumptæ adversantur nobiliori perfectioni, et aliquid defectus aut imperfectionis in se continent. Ideoque in C. Later. IV. (Labb. t. 11. p. 148.) damnatus est Almaricus, qui contendebat creaturas omnes de Deo vere ac proprie dici posse; ergo continet eminenter tantum. Dein quidquid in perfectione mixta bonum est, in Deo habetur excellentiori modo; agnoscit id Psaltes canens Ps. 93. 9. *Qui plantavit aurem, non audiet? aut qui finxit oculum, non considerat?* Isa. 66. 9. *Numquid ego, qui alios parere facio, ipse non pariam, dicit Dominus.* Et S. Aug. L. 5. de Trin. c. 1. n. 2. *Sic intelligamus Deum sine qualitate bonum; sine quantitate magnum, sine indigentia creatorem, sine situ præsidentem.* Demum perfectiones mixtas Deus producit per suam omnipotentiam, et quod illæ non absque defectu præstant, ipse cum singulari excellentia ac sine ulla imperfectione præstat. Ergo.

Prob. 2ª. *pars.* — 1º. Perfectiones *simpliciter simplices* insunt Deo secundum propriam sui rationem ac formam, et de eo affirmantur sub propria notione et appellatione, ut constat ab inductione perfectionum ejusmodi, quarum aliquæ recensentur Prov. 8. 14. *Meum est consilium et æquitas, mea est prudentia, mea est fortitudo;* ergo. — 2º. Ex eo, quod Deus sit ens, quo melius et perfectius cogitari nequit, recte arguitur in illo contineri formaliter perfectiones, quas melius est formaliter habere quam non habere : et nulla in ejusmodi perfectionibus est ratio, vi cujus prohibeantur Deo formaliter inesse. Sed tales perfectiones sunt *simpliciter simplices :* ergo.

50. *Observa.* Deum non tantum omniperfectum, sed et *infinite perfectum* esse, h. e. omne genus perfectionis in gradu eminentissimo continere, ex iisdem rationibus probatur. Hinc S. Hilar. in Ps. 144. n. 6. *Hæc*, inquit, *Dei prima et præcipua laudatio est, quod nihil in se mediocre, nihil circumscriptum, nihil emensum et magnitudinis suæ habeat et laudis. Virtus ejus opinione non clauditur, locis non continetur, nominibus non enuntiatur, temporibus non subditur..... Finem magnificentia ejus nescit, et aliquam ementiendi se opinionem immensa magnitudo non patitur. Extenta ubique, extenta semper est, hanc habens infinitudinis suæ laudem : cæterum omnem intelligentiam infinitæ hujus in se qualitatis excedens.* Unde patet, aggregatum ex Deo et creaturis non esse aliquid Deo solo perfectius; quia ratione non minus quam D. Augustini L. 6. de Trinit. c. 8. testimonio constat, infinitum augeri non posse; præterea vero per additas creaturarum perfectiones aggregatum illud non nisi solo numero, minime vero excellentia crescit; imo etiam, ob adjunctos illis defectus, excellentiæ aliquid amitteret.

ARTICULUS III.

QUÆNAM PERFECTIONES CONSTITUANT ESSENTIAM DEI PHYSICAM?

51. *Nota.* Statum realem, seu essentiam physicam Dei, hic non posse sumi pro composito ex partibus physicis, sed duntaxat accipi pro complexu perfectionum Deo realiter identificatarum, manifestum est ex hactenus dictis.

Potest autem essentia hoc modo spectari vel *philosophice*, si nempe consideratur prout est a parte rei in se ac independenter a quovis mentis conceptu; quidquid enim alicui realiter identificatur, a Philosophis nomine entitatis physicæ indicatur : vel *theologice*, si natura divina præcise sumitur pro Deitate, et prout communicabilis aut communis est tribus Personis; quia hanc usurpationem adhibent theologi, si de essentia divina ut a personalitatibus quocumque demum modo distincta loquuntur. Ad hanc pertinent perfectiones tum plane divinæ, tum creatæ *simpliciter simplices*, seu absolutæ, necessariæ; non item perfectiones *mixtæ*, cum Deo formaliter inesse nequeant; nec etiam prædicata quasi *accidentalia*, esse Creatorem, Salvatorem, etc., saltem secundum actualem denominationem sumpta. Quare præcipua tantum controversia est circa prædicata relativa Dei, seu personalitates, quæ communius pro exemplo *perfectionum simplicium* adducuntur.

52. *Dico I.* **Essentia Dei physica philosophice sumpta stat in cumulo omnium perfectionum necessariarum, tam absolutarum quam relativarum.**

Prob. Quidquid in Deo est, est Deus, juxta commune theologorum axioma a Patribus acceptum : sed omnes perfectiones necessariæ tum *absolutæ* tum *relativæ* sunt in Deo, et quidem formaliter ac necessario; ergo Deus sunt. Sed quidquid Deus est, constituit essentiam Dei physicam *philosophice* sumptam, cum hæc sit ipsa entitas Dei, ut est in se; ergo.

Conf. Deus, prout est in se ac independenter a quovis conceptu, est ens in omni genere perfectionis infinitum, unum secundum naturam, et trinum secundum personalitates : sed ens ejusmodi pro sui constitutivis dicit perfectiones necessarias tam *absolutas* quam *relativas;* ergo.

53. *Dico II.* **Essentia Dei physica theologice accepta stat in cumulo unarum perfectionum absolutarum.**

Prob. Essentia Dei theologice a Patribus consideratur ut communicabilis vel communicata tribus Personis : sed nulla perfectio relativa seu relatio divina uni Personæ essentialis ac propria communicatur alteri Personæ; et e contrario tamen, quidquid una Persona præter personalitatem habet divinitatis aut perfectionis, etiam alteri communicatur; ergo.

Conf. ex C. Later. IV. c. 2., (Labb. t. 11. p. 145. A.) quod de essentia *theologice* sumpta sic definit : *Quælibet trium Personarum est illa res, videlicet substantia, essentia, sive natura divina, quæ sola est universorum principium, præter quod aliud inveniri non potest : et illa res non generans, neque genita, nec procedens.*

54. *Nec dicas cont.* 1. Tota essentia Deitatis est in qualibet Persona, cum secundum diversa concilia et Patres, quævis Persona sit perfectus, totus ac plenus Deus : sed in quavis Persona non sunt omnes perfectiones *relativæ*; ergo.

Conf. 1° Personalitas humana non est de essentia physica hominis, ut patet in Christo habente totam naturam humanam sine humana subsistentia; ergo nec personalitates divinæ. 2°. Perfectiones *simplices* seu relativæ sunt inter se oppositæ ac incompossibiles; et æque non continentur formaliter in Deo ac perfectiones mixtæ; ergo constituere nequent essentiam *physicam* Dei, utpote entis simplicissimi.

R. — *T. M.* Tota essentia Deitatis sumpta secundum realitatem et identificationem in statu reali est in qualibet Persona *N.* sumpta secundum communicabilitatem et rationem formalem Deitatis, quoad prædicata communia et absoluta *C.* Sicut essentia, sic etiam totalitas ac plenitudo essentiæ jam *philosophice* jam *theologice* spectari potest.

Ad Conf. 1am. *Disparitas* est, quia personalitatem humanam naturæ humanæ essentialem non esse, atque hinc ab ea realiter abesse posse, patet ex ipso argumento allato; adeoque recte dicitur, eamdem ad essentiam hominis *physicam* non pertinere : contrarium vero sequitur ex eo, quod personalitates divinæ *necessario* insint Deo.

Ad 2am. *D. A.* Perfectiones relativæ sunt oppositæ et incompossibiles in ordine ad esse unius Personæ *C.* in ordine ad esse unius essentiæ naturæ ac substantiæ *N.* Quomodo autem natura divina possit dici substantia una ac simplicissima, licet sibi habeat identificatas personalitates inter se distinctas, dicetur alibi. Præterea *disparitas* est, quia ex perfectionibus *mixtis* formaliter contentis sequeretur in Deo imperfectio ; cum illæ sunt cum aliis perfectionibus melioribus incompossibiles : perfectiones autem *simplices* sunt tantum incompossibiles cum alia perfectione æquali; adeoque non inferunt imperfectionem, seu defectum perfectionis melioris.

55. *Nec dicas cont.* 2. Essentia Dei etiam *theologice* accepta spectatur a parte rei ; ergo includit omnes perfectiones. *Conf.* 1o. Deitas est essentialiter una et trina : sed esse trinam constituitur per relationes ; ergo essentia Dei essentialiter constituitur per relationes; consequenter easdem includit. 2o. Si una in Deo esset Persona, hæc personalitas esset de essentia Dei physica etiam *theologice* spectata; ergo et nunc cum in Deo sint tres Personæ, tres personalitates dicendæ sunt de essentia physica Dei *theologice* accepta ; præsertim cum essentia, sine relationibus his spectata, videatur esse imperfecta.

R. — *D. A.* Spectatur a parte rei ut communicabilis tamen et secundum identitatem formalem, Deitati in qualibet Persona convenientiem *C.* ut terminata in singulis Personis et secundum identitatem etiam realem *N.*

Ad Conf. 1am. *D. M.* Deitas physice et philosophice spectata essentialiter una est et trina *C.* theologice sumpta *subd.* est essentialiter, h. e. necessario trina *C.* est essentialiter, h. e. constitutive, quasi non posset sumi præcisive a personalitatibus *N.*

Ad 2am. *T. A.* quia, cum natura per personalitatem non constituatur, sed subsistat, essentia physica *theologice* accepta sine ea etiam spectari posset, *N. Cons.*— *Disparitas* est, quia in *primo* casu, eo quod personalitas non esset perfectio relativa sed absoluta, non haberetur ulla ratio essentiam secundum alias perfectiones absolutas accipiendi, exclusa personalitate nec realiter nec formaliter tunc distincta : in *secundo*, qui de facto obtinet, personalitates sunt perfectiones relativæ; quæ quia faciunt Personas realiter a se distinctas, quamvis realiter identificentur essentiæ, tamen ab eadem saltem *formaliter* distinguuntur ; quod ipsum etiam sufficit ad essentiam Dei *theologice*, seu ut præscindentem a personalitatibus, spectandam. Porro essentiam Dei sine relationibus spectatam non esse imperfectam in ratione essentiæ, patet tum *ex dictis*, tum ex eo, quod Pater sit in ratione Dei perfectus, quin tamen ullus dicat Filium esse de essentia constitutiva Patris.

ARTICULUS IV.

QUÆNAM PERFECTIO CONSTITUAT ESSENTIAM DEI METAPHYSICAM?

56. *Dico.* **Essentia Dei metaphysica consistit in ente a se, sive : Aseitas omnimoda est differentia Dei specifica.**

Prob. Exod. 3. Moyses ad Israelitas ire jussus, Deum v. 13. sic alloquitur : *Ecce ego vadam ad filios Israel, et dicam eis : Deus Patrum vestrorum misit me ad vos. Si dixerint mihi : quod est nomen ejus? quid dicam eis?* Cui Deus respondit : *Ego sum, qui sum. Ait : sic dices filiis Israel : Qui est, misit me ad vos.* Unde sic arguo : Essentia Dei metaphysica recte explicatur per illum conceptum, quem Deus ipse tanquam suæ divinitati propriissimum nobis dedit, et per quem primo ab omni non ipso nostra ratione distinguitur ; quia, ut S. Hilar. L. 5. de Trin. n. 21. dicit, *Loquendum non aliter de Deo est, quam ut ipse ad intelligentiam nostram de se locutus est.* Sed *imprimis* constat, in his verbis *Ego sum, qui sum,* et *qui est,* conceptum Divinæ essentiæ maxime proprium contineri ; quia Moyses tale nomen vel conceptum talem a Deo petebat, quo audito Israelitæ intelligerent, eum non propria vel humana auctoritate, sed Dei nomine tanquam ab eo missum venire : ad hunc vero finem ineptus erat quilibet alius conceptus Deo cum creaturis communis, aut non proprius ipsi soli. *Deinde* conceptus illis verbis contentus omnino idem est cum eo, quem nomine *aseitatis* omnimodæ et independentiæ adæquatæ intelligimus; quod sic declaro : — *sensus* illorum verborum *ego sum qui sum* potest triplex cogitari ; *primus,* ego sum, qui dependenter ab alio sum vel esse habeo; sed hunc falsum esse, per se patet : *secundus,* ego sum, ex suppositione quod sim; sed hic, quamvis verus, non tamen soli Deo proprius est, cum etiam creaturis conveniat : *tertius,* ego sum, qui mihimet ipsi sufficio ad esse, et independenter ab omni alio habeo esse ; atque hic solus uti verissimus est ac soli Deo proprius, sic cum assignato a nobis conceptu manifeste congruit. *Denique* hunc ipsum conceptum esse primum et primo distinctivum Dei, constat ex SS. Patribus. Hilar. qui L. 1. n. 5. de Trin. ab verba Exodi sic ait : *Non enim aliud proprium magis Deo, quam esse, intelligitur* ; et in Psal. 2. n. 13. *Ipse est, qui quod est, non aliunde est : in sese est ; secum est; a se est; suus sibi est; ipse sibi omnia est.* — S. Ambr. in Psal. 43. n. 19. de verbis Exodi dicit : *Cognoscens mentem ejus Deus, non respondit nomen, sed negotium, hoc est, rem expressit, non appellationem, dicens : Ego sum, qui sum; quia nihil tam proprium Deo, quam semper esse.* — S. Aug. in Psal. 134. n. 4. *Non dixit : Dominus Deus ille omnipotens, misericors, justus; quæ si diceret, utique vera diceret. Sublatis de medio omnibus, quibus appellari posset et dici Deus, ipsum esse se vocari respondit... Ita enim ille est, ut in ejus comparatione ea, quæ facta sunt, non sint.* Item S. Hier. in ep. 57. (al. 15. n. 4.), ad Damasum et in c. 3. Ephes. v. 4. ergo,

Conf. Omnimodæ *Aseitati* conveniunt omnes conditiones ad differentiam specificam requisitæ : 1°. Est prædicatum Dei *constitutivum;* cum quæcumque Dei notio vera ac propria afferatur, quales sunt de ente summo, ente necessario, etc., sine *aseitate* intelligi nequeat : et quidem est *primo constitutivum;* tum quia sicut ens dividitur in ens a se et ens ab alio, sic etiam

ante omnia alia prædicata ens per *aseitatem* contrahitur et constituitur : tum quia nullum prædicatum prius assignari potest, unde *aseitas* omnimoda et adæquata profluat. 2°. Est prædicatum Dei *distinctivum* ab omni alio ente, seu a non Deo formaliter sumpto; quia Deum discernit a creaturis, quæ sunt ab alio tanquam a causa; ab attributis, quæ sunt per emanationem ab alio, nempe ab essentia, tanquam radice vel fundamento; a personalitatibus, quæ omnes iterum pro radice habent Deitatem, et præterea in Filio ac Spiritu sancto sunt ab alio tanquam a principio et origine. 3°. Est prædicatum, ex quo velut *fonte* ac *radice* reliqua omnia, quæ Deo insunt, profluant et deducantur; quia ex *aseitate* sequitur necessitas pure essendi, seu habendi omnes perfectiones possibiles per identitatem et essentiam, in qua consistit infinitudo radicalis; ex infinitudine radicali sequitur infinitas formalis *in essendo* seu cumulus omnium perfectionum, ut sunt æternitas, immensitas, bonitas, etc. : ex infinitudine in essendo sequitur infinitudo *in operando*, ut ad intra est generatio et spiratio, ad extra, libertas, fidelitas, justitia, etc., in actu secundo.

57. *Nec dicas* 1°. Si essentiam divinam constituit *esse a se;* ergo Deus formaliter non foret ens essentialiter et necessario existens, sed *potens* duntaxat et *aptum* existere. — *Conf.* 1°. Nulla essentia constituitur per suum *modum essendi;* quia hic sequitur ad esse : sed aseitas tantum dicit modum essendi in Deo, sicut abalietas in creaturis tantum dicit modum essendi creaturarum; ergo. 2°. Aseitas nec est prædicatum *positivum* et reale, cum significet negationem dependentiæ; nec est *perfectissimum*, cum plenitudo omnis perfectionis utpote explicite continens tum aseitatem tum reliquas perfectiones, videatur esse prædicatum perfectius; ergo constituere nequit essentiam divinam.

R. — *N. seq.* Tum quia nomine entis a se, *formaliter* intelligimus ens per suam essentiam existens, seu de cujus essentia est existentia; tum quia existentia in Deo nequit præsupponere prædicatum etiam ratione prius, unde profluere concipiatur; sive enim id dicatur potentia, sive sufficientia, sive necessitas existendi, debet tamen hoc ipsum concipi esse : siquidem quod non est secundum rem neque secundum conceptum, nequidem secundum rationem aliud causare vel emanare potest; adeoque cum esse et existere sit idem, nequit sine existentia, aut prius ad existentiam, in Deo aliquod prædicatum concipi. In *creaturis*, tanquam entibus contingentibus et ab alio existentibus, possibilitas tum activa tum passiva prior est quam existentia : in *Deo* autem, rigorose loquendo, neutra *possibilitas* datur; possibilitas vero intrinseca ipsam existentiam actualem involvit.

Ad Conf. 1am. *N. min.* Quia *abalietas*, quamvis sit essentiale constitutivum creaturæ qua talis, et differentia ejusdem specifica a Deo, potest tamen concipi ut modus actionis : cum creatura producatur ab alio; *aseitas* vero nequidem ut modus actionis concipi potest, eo quod Deus a se ipso non producatur.

Ad 2am. *D. A.* Aseitas non est prædicatum *positivum* sed negativum secundum dici, seu ratione nominis aut modi explicandi. *T.* secundum esse, seu ratione rei significatæ. *N. Item,* aseitas non est prædicatum *perfectissimum* secundum conceptum explicitum, formalem et physicum *C.;* sed *N. supp.*, quod in præsenti quæstione, ubi de speciali perfectione, tanquam

radice reliquarum, assignanda agitur, ad conceptum formalem et explicitum attendendum sit. Non est perfectissimum secundum conceptum implicitum, radicalem ac metaphysicum *N.* Sane repugnat prædicatum illud non esse perfectissimum, quod non solum realiter omnem perfectionem sibi identificat, quo sensu nullum Dei prædicatum altero est perfectius, sed quod, etiam nostro concipiendi modo, est primum radicale principium, ex quo omnes aliæ perfectiones dimanant; unde S. Bern., L. 1. de Consid. c. 6. n. 13. *Non sane occurrit melius, quam qui est..., si bonum, si magnum, si beatum, si sapientem, vel quidquid tale de Deo dixeris, in hoc verbo instauratur, quod est, est. Nempe hoc est ei esse, quod hæc omnia esse. Si et centum talia addas, non recessisti ab esse : si ea dixeris, nihil addidisti : si non dixeris, nihil minuisti, etc.*

58. *Nec dicas* 2°. Aseitas convenit etiam aliis a Deo realiter vel formaliter distinctis; ergo nequit dici prædicatum Dei distinctivum.

Prob. A. Essentiæ rerum dicuntur esse a se : attributa divina formaliter includunt aseitatem : Personæ divinæ vere sunt Deus, adeoque sunt ens a se : Pater divinus a theologis vocatur fons et origo Divinitatis. — *Conf.* 1°. Essentia divina, quæ est in Filio, est a Patre tanquam a principio; ergo non est omnimode a se, et saltem communicari habet a Patre. 2°. Aseitas non potest dici imperfectio, cum nulla Deo imperfectio inesse possit : nec etiam perfectio; quia alias, cum attributa et Personæ divinæ aseitatem non habeant, carerent perfectione; ergo essentiam divinam nec constituere nec distinguere potest.

R. — *D. A.* Aseitas adæquata convenit aliis a Deo distinctis *N.* inadæquata *C.* vel *T.* — Essentiæ rerum dicuntur a se, in genere causæ formalis, quatenus a seipsis formaliter constituunt esse cujuscumque rei, non in genere causæ efficientis. Aseitas vicissim non includit formaliter attributa, proin potest illis prior, eorumque radix et prædicatum ut primo constitutivum, sic et distinctivum esse. Personæ sunt ens a se, ratione essentiæ, non ratione personalitatis. Pater vocatur fons et origo divinitatis ad asserendam illi aseitatem quæ excludat principium et causam, non ad asserendam illi aseitatem omnimodam, aut rationem etiam principii vel radicis respectu naturæ divinæ.

Ad Conf. 1^am^. R. — *D. A.* Essentia, quæ est in Filio, est a Patre per communicationem necessariam *C.* per veram productionem *N. A.* vel *T. A. N. Cons.* Essentia Dei metaphysica formaliter præscindit a communicatione sui et non communicatione tanquam ab attributo; utramque tamen *radicaliter* emanat, ita quidem, ut, sicut per se ipsam est in Patre non communicata, sic per se ipsam sit communicata in Filio et Spiritu sancto. Porro cum communicari sit attributum absolutum et essentiale, minime vero relativum et personale; facile constat, illud a Patre habere non posse, sed dimanare a natura, quæ jam supponitur ante paternitatem constituta.

Ad 2^am^. R. — *D.* Attributa et Personæ alias in statu reali carerent perfectione *N.* in statu formali *subd.* si spectentur ut distinctæ et ab essentia separatæ *C.* secus *N.*

59. *Nec dicas* 3°. Esse a se idem est ac esse necessario : sed ex ente *necessario* non profluunt omnes perfectiones : cum dentur entia necessaria etiam

creata et imperfecta; ergo. — *Conf.* 1°. Ex aseitate non profluunt gradus *substantiæ viventis, spiritus*, etc.; ergo aseitas non est radix omnium Dei prædicatorum. 2° Aseitas formaliter importat sufficientiam essendi, seu omne id, quod requiritur ad hoc, ut Deus existat : sed ad hoc non sufficit *radix* perfectionum, sed requiruntur formaliter omnes perfectiones; ergo.

R. — *D. M.* Esse a se idem est ac esse necessario quomodocumque *N.* ac esse necessario omnimode, nempe cum omnimoda sufficientia ad existendum et adæquata independentia ab alio *C.* sed *N.* hujusmodi ens necessarium aut creatum esse posse, aut imperfectum.

Ad Conf. 1am. *N. A.* Nam gradus *substantiæ* juxta multos formaliter imbibitur in aseitate; juxta reliquos immediate fluit ex aseitate, cum recte sequatur : Deus est ens a se, ergo existit per se, seu est *substantia.* Porro gradus *viventis* habetur in intellectu ac voluntate divina; gradus *spiritus* in summa Dei simplicitate, quas esse proprietates divinas, atque ex aseitate divina profluere, per se patet.

Ad 2am. *D. M.* Aseitas formaliter importat sufficientiam essendi metaphysicam, seu omne id, quod requiritur ad hoc, ut Deus existat secundum esse metaphysicum *C.* sufficientiam physicam essendi *N.* Has enim perfectiones, quæ ad esse physicum Dei requiruntur, aseitas solum importare debet *radicaliter*, ne secundum nostrum concipiendi modum essentia Dei physica cum metaphysica confundatur.

CAPUT II.

DE ATTRIBUTIS DIVINI.

ARTICULUS I.

AN DEUS SIT IMMUTABILIS?

60. *Dico.* **Deus est omnino immutabilis.** — Est contra *Stoicos, Socin.*, etc.

Prob. I. ex Scriptura. Hæc ob Dei proprietates et naturam ab eo excludit omnem mutationem, quia Malach. 9. 6. dicitur : *Ego Dominus et non mutor.* — Sap. 7. 27. *In se permanens omnia innovat.* — Num. 23. 19. *Non est Deus ut filius hominis, ut mutetur;* — Jacob. 1. 17. *Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio* : ubi ad immutabilitatis assertæ præstantiam intelligendam juvat observare, a Jacobo Deum vocari *Patrem luminum*, et in græco pro mutatione usurpari παραλλαγή, quæ varium solis in ortu, meridie et occasu aspectum significat, et pro obumbratione ἀποσκίασμα, h. e. umbram solis ex subjectis corporibus; adeo ut *sensus metaphoricus* hic sit : Deus est Pater luminum, a quo omne bonum derivatur; sed non oritur, non occidit, non recedit, nec ei aliquid mutationis et umbræ accidit, dum lucem effundit, seu opera ejus apparent.

Conf. Scriptura a Deo excludit mutationem tum ratione substantiæ ac vitæ; quia, Exod. 3. 14. dicitur : *Ego sum, qui sum;* et 1. ad Thimoth. 6. 16. *Qui solus habet immortalitatem.* — Tum ratione actuum et effectuum, ad Hebr. 4. 13 : *Omnia nuda et aperta sunt oculis ejus.* Prov. 19. 21 : *Multæ cogitationes in corde viri : voluntas autem Domini permanebit.* 1. Reg. 15. 29 : *Triumphator in Israël non parcet, et pœnitudine non flectetur : neque enim homo est, ut agat pœnitentiam.* — Tum ratione extrinsecæ innovationis; cum ex oppositione ad cœlos dicatur, Ps. 101. 28. *Sicut opertorium mutabis eos, et mutabuntur : tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient.* — Tum ratione temporis aut loci; cum Deus æternus sit ac immensus.

II. ex Traditione. C. Nicænum, referente S. Ambros, L. 1. de Fid. c. 18. n. 120, cont. Arianos definit : *Eos, qui dicunt, erat, quando non erat,... aut mutabilem aut convertibilem Filium Dei, anathematizat Catholica et Apostolica Ecclesia.* Lateran IV. c. 1. vocat Deum *incommutabilem.* Greg. M. L. 12. Mor. c. 17. (al. 33.) in textum Jacobi : *Sed quia,* inquit, *in Deo mutabilitas non venit, nulla ejus lumen umbra vicissitudinis intercidit.* Chrysost. et Theodoretus in verba laudati Psalmi, *Tu vero,* aiunt, *immobilem habes naturam et mutatione præstantiorem;* Et Cyril. Alex. L. 13. Thes. : (opp. t. 5. p. 127.) *Neque enim idem esset, si in aliud quidpiam, quam est, mutari posset.* Ibid. in Baruch. 3. 3. commentans : *Ibi enim,* ait, *stabilitatem et immutabilitatem divinæ naturæ, et ut semper eodem modo se habeat significans Propheta dicit : Tu sedes in sempiternum.* Ambr. l. c. c. 19. n. 131. definitioni Concilii hæc subjicit : *Arius dicit mutabilem Dei Filium : quomodo ergo Deus, si mutabilis? cum ipse dixerit : Ego sum, ego sum, et non sum mutatus.*

III. ex Ratione. Omnis mutatio fit vel in melius, vel in pejus, vel in æquale : sed Deo repugnat mutari in *melius;* quia ex natura sua est optimus et perfectiones omnes in se vel formaliter vel eminenter continet : repugnat etiam mutari in *pejus;* quia per eam mutationem desineret esse Deus, nempe ens perfectissimum; hoc autem nec fieri potest ex naturæ conditione, quæ simplicissima est et actus purissimus; nec ex propria voluntate, cui essentia non subditur; nec ex alio extrinseco quocumque, utpote a quo Deus tanquam ens a se, liber, immunis ac omnino independens est : denique repugnat mutari in *æquale;* tum quia quidquid Deus habet, vi suæ naturæ habet, illique tam esse tale, quam simpliciter esse seu existere essentialiter competit; tum quia hæc mutatio repugnat firmitati et constantiæ, quæ tanquam perfectio simpliciter simplex Deo competit; tum quia si illud æquale non jam haberet formaliter aut eminenter, nec ab alio accipere posset. Ergo.

Conf. Mutatio, quæ Deo accidere concipi posset, vel esset secundum *existentiam;* sed Deus habet summam existendi necessitatem : vel secundum *formam substantialem;* sed est summæ simplicitatis et omnem compositionem realem excludit : vel secundum *accidens;* sed totus est substantia et actus purissimus, adeoque accidentis incapax et omnis potentialitatis ac perfectibilitatis physicæ expers : vel secundum *intellectum;* sed Deus jam ab æterno summe completus et determinatus est ad cognoscendum quidquid cognoscit, et quidem uno eodemque actu plane invariabili : vel secundum *voluntatem;* sed Dei voluntas non transit ab uno actu ad alium, quia hic realiter et unicus omnino est et ipsa Dei substantia; nec ad contrarium,

quia consilia format absque ignorantia, præcipitatione et passione, atque jam ab æterno summe completus est ad volendum et nolendum, quidquid vult aut non vult : vel secundum *operationem ad intra;* sed hæc æterna et immutabilis est Deoque essentialis : vel secundum *operationem ad extra;* sed et hæc non est quid a Dei substantia distinctum : vel secundum *tempus* aut *locum;* sed hanc quoque ejus æternitas et immensitas mox ostendenda excludit.

61. **Obj.** I. Sap. 7. 22. in sapientia Dei dicitur *spiritus multiplex;* et v. 24. *Omnibus mobilibus mobilior est sapientia.* S. Aug. L. 8. de Genes. ad litt. c. 20. *Spiritus creator,* inquit, *movet se ipsum sine tempore et loco.* Ergo.

R. — *Ad text. Script. D. A.* Spiritus sapientiæ dicitur *multiplex* ob perfectiones multas, quas sibi identificat, et sapientia *mobilior* omnibus mobilibus ob vim et efficaciam suam, et effectuum universalitatem *C.* sensu alio *N.* Immutabilitatem his prædicatis non excludi, patet ex eodem cap., ubi v. 22. idem Spiritus vocatur *unicus,* et v. 23. *stabilis;* sapientia autem, v. 27. *in se permanens omnia innovare* dicitur. — *Ad text.* S. Aug. R. cum S. Thoma, *dist.* movet se, nomine motus late sumpto pro quacumque actione *C.* proprie *N.*

Inst. 1. Deus variis animi passionibus in Scriptura affectus legitur, pœnitentiæ quidem, Gen. 6. 6. et 8. 21; iræ vero, Jerem. 9. 25. et Ps. 105. 40; tristitiæ, Isa. 63. 10; zelotypiæ, Exod. 20. 5. etc. Ergo obnoxius est aliquibus saltem mutationibus.

R. — *D. A.* Deus legitur animi passionibus affectus secundum verborum proprietatem, quoad ipsam naturam et actiones ejusmodi affectionum *N.*; secundum metaphoram, et quoad effectus præcise illarum *C.* His autem mutationem non probari in Deo, ostendit S. Aug. L. 1. cont. Advers. Legis et Proph. c. 20. n. 40, scribens : *Quando eum pœnitet, non movetur et mutat : sicut quando irascitur, non movetur, et vindicat : quando miseretur, non dolet, et liberat : quando zelat, non cruciatur, et cruciat.* Nempe per metaphoricas illas locutiones effectus tantum diversi significantur, et Dei voluntas eosdem sine imperfectione passionum efficiens, ut idem ait L. 2. ad Simpl. q. 2. n. 4. *Auferamus ergo ista, quæ de humana infirmitate atque ignorantia veniunt, et remaneat solum velle, ut non ita sit aliquid, quemadmodum erat.*

Inst. 2. Legitur in Scriptura sæpius, Deum mutasse consilium quod habuerat, ut constat de *Ninivitis, Ezechia* et aliis; item odisse quem amaverat; reprobare quem facere salvum volebat, etc., ergo.

R. — Quoad 1. *N. A.* Deus enim, quæ voluit, ab æterno voluit; neque *Ezechiæ* mortem, ac *Ninive* subversionem absolute denunciavit, sed hypothetice duntaxat, si nempe vel cursus causarum secundarum, quæ mortem *Ezechiæ* exigebant, non immutaretur, vel *Ninivitæ* non agerent pœnitentiam. Hæc vero immutabilitati divinæ nihil officere, declarat S. Aug. in Psal. 109. n. 35. his verbis : *Nec aliud facit quasi consilio repentino, quod non ex æternitate se factorum esse præscivit; sed in creaturæ temporalibus motibus, quam gubernat mirabiliter, ipse non temporaliter motus quasi repentina voluntate facere dicitur, quod ordinatis rerum causis consilii sui secretissimi immutabilitate disposuit.*

Quoad 2. R. — *C. A.*; *N. cons.* Homo quidem in his casibus mutatur, non vero Deus, qui uno eodemque incommutabili justitiæ amore, hominem ju-

stum diligit, odit peccatorem, ut S. Aug. in solis similitudine exponit, L. 22. de Civ. c. 2. n. 1. *Cum Deus mutare dicitur voluntatem, ut quibus lenis erat, v. g. reddatur iratus, illi potius quam ipse mutantur, et cum quodammodo mutatum in his quæ patiuntur inveniunt : sicut mutatur sol oculis sauciatis, et asper quodammodo ex miti, et ex delectabili molestus efficitur, cum ipse apud seipsum maneat idem, qui fuit.* Eadem habet in enarratione Psal. 32. ad illa verba : *Cum perverso perversus eris.*

62. *Obj. II.* Ille vere mutatur, qui de non creante fit creans : sed Deus de non creante factus est in tempore creans; ergo. *Maj. prob.* 1°. ex paritate cum qualibet causa efficiente creata : 2°. quia actus creandi est aliqua perfectio, et quidem de novo accedens Deo; cum alias, si is in Deo semper fuisset, semper etiam Deum denominasset Creatorem. 3°. quia producta creatura, Deus acquisivit denominationem Domini, et jus in creaturam, quod ante non habuerat.

R. — *D. M.* Vere mutatur, qui de non creante fit creans per decretum creandi novum, vel novam aliquam perfectionem acquirendo, et in se recipiendo, *C.* per actum et decretum æternum, vel præcise dando aliquid creaturæ, *N.* In Deo autem creante nec decretum novum est, nec nova illi perfectio accedit.

Ad Prob. 1. R. — Actio secundum se *in effectu* quidem, non autem in agente, mutationem dicit; cum motus non sit in movente, sed in mobili : in agente tamen creato mutatio oritur ex actione, vel per affectum agendi recens conceptum, vel per susceptum in se impetum, vel per relationem aliquam realem sibi superadditam, vel per aliquod a se decisum : horum vero nihil cum in Deum cadat, disparitas patet. Nam 1°. quidem in Deo eadem volitio est, quam habuit ab æterno, ut patet ex S. Aug. L. 12. de Civ. c. 17. n. 2. *Potest ad opus novum non novum, sed sempiternum adhibere consilium... In illo autem non alteram præcedentem altera subsequens mutavit aut abstulit voluntatem, sed una eademque sempiterna et immutabili voluntate, res quas condidit, et ut prius non essent egit, quandiu non fuerunt, et ut posterius essent, quando esse cœperunt.* Nullum impetum aut affectum alium suscipit, ut idem ibidem inquit : *Nobis autem fas non est credere, aliter Deum affici, cum vacat, aliter, cum operatur; quia nec affici dicendus est, tanquam in ejus natura fiat aliquid, quod ante non fuerit... Novit quiescens agere, et agens quiescere.* 3°. Nec in se relationem superadditam habet : eodem Aug. L. 5. de Trinit. c. 16. dicente : *Quod ergo temporaliter dici incipit Deus, quod antea non dicebatur, manifestum est relative dici; non tamen secundum accidens Dei, quod ei aliquid acciderit; sed plane secundum accidens ejus, ad quod dici aliquid Deus incipit relative.* 4° Nec creaturas aliquid esse a Deo decisum, nec Deum operando aliquid ex sua substantia amittere manifestum est, ex Script., PP., et ratione.

Ad Prob. 2. R. — Actum creandi nec esse perfectionem ex parte Dei ab ejus omnipotentia et voluntate distinctam, nec novam et recens antecedentem : est enim solum ex parte *creaturæ* perfectio, vel potius motus ad perfectionem, nempe ad ejus esse. Sequela rationis loco addita, quamvis locum habeat in formis ac denominationibus *absolutis*, non tamen tenet in accidentaliter *relativis*, ad quas denominatio Creatoris, Domini, etc., sine aliqua nihilominus accidentis intrinseca susceptione, pertinet; quia ad has non

sufficiunt subjectum et fundamentum, sed requiritur insuper terminus, qui hic non ab æterno, sed in tempore positus est.

Ad Prob. 3. R. — *D.* Posita creatura, Deus accipit denominationem Domini, per acquisitionem alicujus, aut receptionem in se *N.* præcise per mutationem in creatura *C.* Ad hoc enim, ut Deus acquirat vel amittat denominationem Domini, sufficit, ut producatur vel destruatur creatura; quia producta creatura, idem in se manens Deus incipit habere subjectum, in quod jus suum exercere possit: ea destructa, desinit habere subjectum ejusmodi; utrobique nulla in Deo, sed in creatura tantum facta mutatione; ut in similitudine de *nummo*, cum dicitur *pretium*, exponit S. Aug. L. 5. de Trinit. c. 16. — Quod de jure divino recens acquisito dicitur, falsum est; quia hoc jus est summa potestas disponendi de rebus queiscumque creatis, ex hypothesi quod existant, estque perfectio increata, æterna, et invariabilis, utpote summa necessitate Deo conveniens, et solam creaturarum possibilitatem supponens; unde manet semper eadem, sive existant creaturæ, sive non.

Inst. Deus agnovit olim Incarnationem ut futuram, nunc vero cognoscit ut præteritam. Item aliter se gessit in veteri, aliter nunc se gerit in novo Testamento; ergo est mutatus.

Conf. Qui liber est, potest aliquid de novo velle, quod antecedenter noluit: sed Deus est liber; ergo.

R. — *N. cons.* In his enim mutatio quidem *objecti* et *effectuum* est, nulla cognitionis aut consilii divini; quia unus, simplex, realiter indivisibilis actus est, quo cognoscit jam ab æterno rem futuram pro eo tempore, pro quo præsens est, et preteritam pro eo tempore, pro quo est præterita. Una similiter simplex, invariabilis et indivisibilis volitio ac voluntas est, qua ab æterno pro Judæis voluit hanc Reipublicæ et Ecclesiæ formam, quam pro Christianis abrogavit.

Ad Conf. D. maj. Qui liber est, et simul creatura, potest aliquid de novo velle *C.* qui liber est, et simul Deus *N. Disparitatem* inter creatam et divinam libertatem quoad hoc, faciunt omnia illa prædicata divina, qua ejus immutabilitatem hactenus ostendimus, quæ tolleretur. Hinc S. Aug. L. 12. Conf. c. 15. n. 18. ex æternitate probans voluntatis constantiam inquit: *Unde non eum modo velle hoc, modo velle illud; sed semel et simul et semper velle omnia quæ vult; non iterum et iterum, neque nunc ista, nunc illa; nec velle postea quod nolebat, aut nolle quod prius volebat: quia talis voluntas mutabilis est, et omne mutabile æternum non est; Deus autem noster æternus est.*

ARTICULUS II.

AN DEUS SIT ÆTERNUS?

63. *Nota.* Æternitas sumitur *latissime* pro duratione vel longissima, vel remotissima: *Late*, pro duratione, quæ fine caret, licet habeat initium; utraque acceptio non raro in Scriptura usurpatur: *Minus stricte*, pro duratione, quæ præcise principio caret et fine: *Stricte*, pro duratione entis semper existentis et summe immutabilis; atque de hac quæritur. Definitur a Boetio L. 5. de Consol. Pros. 6. *Interminabilis vitæ tota simul et perfecta possessio.* Dicitur *Possessio*; quia est duratio firma, constans et non defi-

ciens : *tota simul*, quia nec duratio habet prius et posterius seu successionem, cum sit unicum velut punctum, quod omnia sibi succedentia tempora complectitur ; nec ens durans admittit successionem seu mutabilitatem, cum in quolibet instanti semper idem sit, et in entitate substantiæ et in perfectionum modificatione : *perfecta* ; quia licet sit indivisibilis, omnem tamen perfectionem durationi successivæ convenientem continet : *vitæ*, vel quia æternum debet esse in gradu existendi perfectissimo, vel quia hac voce expressius etiam operationis æternitas significatur : *interminabilis* : quia nec initium nec finem habet aut habere potest.

64. *Dico.* **Deus est æternus æternitate etiam stricte dicta.**

Prob. Tres sunt æternitatis stricte acceptæ dotes, ut sit sine initio ; sine fine, sine mutabilitate : sed omnes hæ dotes conveniunt Deo ; ergo.

Prob. min. universim. Quia Deus tum in Scriptura, tum in Conciliis. tum in Symbolis, tum in scriptis Patrum frequentissime vocatur *æternus* : Sed nulla plane obstat ratio, quominus intelligatur vox et secundum litteram et in sensu proprio ac stricto ; ergo. — *Conf.* Deus est ens a se : ens a se habet sufficientiam et necessitatem existendi : ens autem hæc habens, caret principio, fine et mutabilitate ; cum alias nec sibi sufficeret, nec necessario esset, nec etiam aliquid eorum ab alio tanquam penitus independens nancisci posset. Ens carens his tribus est æternum stricte dictum ; ergo. Simile argumentum fieri potest ex omniperfectione ac infinitate Dei, ejusque immutabilitate.

Prob. min. singillatim, et quidem : *Quoad* 1um. Psal. 89. 2. dicitur : *Priusquam montes fierent, aut formaretur terra et orbis, a seculo et usque in seculum tu es Deus.* — C. Nic. loc. supr. cit. *Eos autem*, ait *qui dicunt : erat aliquando, quando non erat..., anathematizat Catholica et Apostolica Ecclesia.* — Tertul. L. 1. cont. Marcion. c. 3. *Definio... Deum summum esse magnum, in æternitate constitutum, innatum, infectum, sine initio, sine fine.* — Hugo Victorin. L. 7. Erud. Theol. c. 17. *Si enim aliquando non fuit Deus, a se ipso initium non habuit.* — Richard. L. 1. de Trin. c. 8. Si Deus ab æterno non fuisset, *qui sibi*, inquit, *vel aliis initium daret existendi vel potuisset dare, omnino non fuit.* Huc referuntur omnia testimonia et argumenta Patrum, qui contra Arianos Verbum, ex hoc quod æternun esset, probarunt Deum, et vice versa.

Prob. Quoad 2um. Exod. 15. 18 dicitur. *Dominus regnabit in æternum et ultra.* — Deut. 32. 40. *Vivo ego in æternum.* — Psal. 101. 28. *Tu autem ipse idem es, et anni tui non deficient.* — 1. ad Tim. 6. 16. *Qui solus habet immortalitatem.* — ad Hebr. 1. 11. *Ipsi peribunt, tu autem permanes.* In quæ postrema Apostoli testimonia commentantes Hilar., Aug., Greg. M., Bern., aliique Patres, non tantum perpetuitatem Dei, sed et immutabilitatem ostendunt. Accedunt Symbola, in quibus profitemur regnum, *cujus non erit finis, et vitam æternam.*

Denique *quoad* 3um. immutabilitas, quoad substantiam et modos entitatis divinæ, constat abunde ex art. priori ; secundum durationem autem *Prob.* Greg. Naz. Or. 38. n. 7. *Deus et erat semper, et est, et erit : vel, ut rectius loquar, semper* EST. *Nam* ERAT ; *et* ERIT, *nostri temporis fluxæque naturæ segmenta sunt.* — Aug. L. de vera Relig. c. 49. n. 97. *In ipsa æternitate nullas patia temporis cerno : quia spatia temporis præteritis et futuris rerum*

motibus constant; nihil autem præterit in æterno et nihil futurum est. Et L. 9. Confess. c. 10. n. 24. de divina Sapientia loquens : *Ipsa*, inquit, *non fit; sed sic est ut fuit, et sic erit semper : quin potius fuisse et futurum esse, non est in ea, sed esse solum : quoniam æterna est : Nam fuisse et futurum esse, non est æternum.* — Greg. M. L. 16. Mor. c. 20. (al. 43. n. 55). *Æternitas semper esse habet, in qua nulla pars suæ longitudinis præterit, ut pars alia succedat; sed totum simul esse est,* — Anselm. in Prosl. c. 18. *Nec tu habes partes, nec tua æternitas, quæ tu es; nusquam et nunquam est pars tua aut æternitatis tuæ; sed ubique totus es, et æternitas tua tota est semper.* Eadem in Monol. c. 26. repetit, et S. Bern. initio Serm. 31. in Cant. docet.

Conf. 1°. Duratio est permanens entis existentia, seu ipsum ens; adeoque sequitur conditionem entis, cujus est duratio : sed ens, cujus duratio est æternitas et ens immutabile, successionem nullam habet; ergo. 2°. Successio importat prius et posterius; nam, ubi hoc admittitur, debet admitti initium et additio : *primum* autem æternitati, *secundum* infinitati divinæ repugnat; ergo. 3°. Permanere in suo esse est perfectio; ergo quo major erit permanentia, eo major erit perfectio, eaque Deo est concedenda. Vel ergo permanentia hæc potest esse sine successione; et hinc Deo debetur : vel non potest esse; et sic Deus ab initio non habuit omnem perfectionem, sed succedentibus instantibus paulatim acquirit; quod sane Deo repugnat.

65. *Nec dicas* 1°. Ambros. in Symb. (al. de Trin. c. 1.) et Hil. de Trin. l. 2. n. 1. soli Patri tribuunt æternitatem; dum ille inquit : *Æternitas ergo in Patre, species in imagine, virtus est in munere;* hic vero : *Infinitas in æterno, species in imagine, usus in munere*; ergo. — *Conf.* 1°. Dan. 7. Deus vocatur *Antiquus dierum;* Apocal. 1. dicitur : *Qui est, qui erat, et qui venturus est;* alibi vero in Scriptura actiones Dei jam præteritæ, jam futuræ designantur; ergo. 2°. Joannes, in Evangelii initio, tribuit Verbo divino τὸ *erat;* et Scriptura sæpius de Deo enuntiat annos et secula; ergo.

R. — *D. A.* Soli Patri tribuunt æternitatem sumptam absolute et pro carentia omnis initii, finis et mutabilitatis *N.* sumptam relative et pro carentia originis ac principii producentis *C. Ut potentia, et sapientia et charitas,* inquit Petavius de Deo L. 3. c. 3. n. 7. *dupliciter usurpantur a theologis; atque ut absolute spectantur et secundum substantiam, communes sunt ex æquo Personis tribus, ut autem relative et secundum producentis ac producti notiones accipiuntur, singularum sunt personarum propriæ singulæ : sic infinitas atque æternitas partim tribus communes sunt; partim uni congruunt, qui solus est in sese, non aliunde quod est sumens; sed id quod est ex se atque in se continens,* ut l. c. n. 6. addit Hilarius.

Ad Conf. 1am. R. — *Quoad* 1, *D.* Vocatur Antiquus dierum, quasi senio confectus *N.* quatenus diebus ipsis ac omni tempori præexistit *C. Quoad* 2. *D.* Dicitur, *qui est, etc.,* quatenus has temporis differentias indivise et modo simplicissimo complectitur *C.* alio sensu *N. Quoad* 3. *D.* Actiones Dei dicuntur futuræ et præteritæ ratione principii earum effectivi seu operantis *N.* ratione terminorum, qui aut incipiunt esse aut desinunt, seu effectus in tempore producti vel producendi *C.*,

Ad Conf. 2am. *Quoad* 1, *D.* Tribuit Verbo divino τὸ *erat,* ad significandum illud fuisse aliquando et desiisse, nec semper esse *N.* ad significandum illud

jam extitisse ante omne tempus, etiam quantumlibet infinitum retro spatium, quod homo sibi cogitando proponat *C.* Nempe ut Ambros. L. 1. de Fid. c. 8. n. 56. ait: *Indefinite tenditur Erat. Quidquid excogitaveris, erat Filius*: et Hilar. L. 2. n. 13. de Trin. Erat, *quod est, neque in aliquo tempore concluditur ut cæperit, quod erat potius* in principio *quam fiebat.*

Quoad 2, *D.* Enuntiat de Deo annos et secula, ejus durationem his concludendo, aut æternitatis rationem cum annis et seculis æquiparando *N.* durationem ab his eximendo, et æternitatis rationem distinguendo *C.* Primum patet ex textibus Scripturæ supra recitatis; alterum ex dictis ibid. SS. Patrum recensitis.

66. *Nec dicas* 2°. Duratio in suo conceptu essentialiter dicit plura instantia: æternitas definitur duratio; ergo. — *Conf.* 1°. In duratione, quæ partim correspondet tempori, partim illud excedit, debent esse partes et successio; talis duratio est æternitas; ergo. 2°. Si æternitas foret tota simul, ergo omnia illius instantia deberent esse in eodem instanti; non esset plus, quam unicum nunc ac punctum temporis; creatura existens per unicum momentum foret æterna; quia cum tota æternitate corresponderet, vel existeret. Sed hæc sunt absurda; ergo.

R. — *D. M.* Duratio rei temporaneæ mutabilis essentialiter dicit plura instantia *C.* duratio rei æternæ ac immutabilis *N.* Duratio nempe similis est enti, cujus est duratio; cum igitur æternitas Dei sit entis simplicis, indivisibilis et immutabilis, eadem quoque est duratio nihil acquirens aut perdens, nullam successionem admittens, sed *tota simul.*

Ad Conf. 1^am^. *D. maj.* In duratione, quæ secundum se divisim ac fluendo partim correspondet tempori, partim illud excedit, habentur partes et successio *C.* quæ secundum se tota simul et stans correspondet, etc. *N.* vel *Subd.* habentur partes et successio formales et reales *N.* virtuales duntaxat et imaginariæ, seu ex humani ingenii imbecillitate, ad explicationem qualemcumque pro more aliarum durationum dandam conceptæ *C.* Sicut centrum, quod est unicum ac indivisibile punctum, correspondere secundum se totum singulis circumferentiæ punctis ac lineis concipitur; sic æternitas simplex ac sine fluxu caducis temporum partibus dicitur correspondere.

Ad 2^am^. R. — In æternitate non sunt plura instantia intrinseca, formalia et realia. Unicum temporis punctum, licet concipiatur indivisibile, imperfectum tamen est; cum æternitas, cum sua indivisibilitate, omnem contineat perfectionem, quæ in duratione successiva vel fingi per mentem potest. Creatura existens per unicum momentum coexistit cum tota æternitate relata ad se et durationem intrinsecam, non vero ad tempus reale vel imaginarium et durationem extrinsecam.

67. *Observa.* Res futuras, seu creaturas ab æterno fuisse Deo præsentes secundum suum esse tum *intentionale*, tum *eminentiale*, quod ab æterno vel in cognitione divina vel in essentia et omnipotentia habuerant Dei, dubitatur a nemine: controvertitur tamen inter auctores, an creaturæ etiam possint dici ab æterno fuisse Deo præsentes secundum suum esse *reale* ac *formale?* Affirmant id Cajet., Gonet, Joan. a S. Thoma, cum *Thomistis* aliis non paucis; tum quia creaturæ coexistunt æternitati Dei indivisibili;

tum quia, ex SS. Patrum sententia, Deo *nihil est futurum, sed ei omnia ab æterno sunt præsentia.* Negant id reliqui cum *Scotistis;* tum quia esse præsens alteri ab æterno habetur formaliter et essentialiter a duplici existentia; creaturæ autem existentiam ab æterno non habuerunt; tum quia licet res creata coexistat in aliquo loco toti indivisibili immensitati divinæ, tamen ei non coexistit *ubique;* adeoque licet in aliqua temporis differentia coexistat toti æternitati, ei tamen non coexistit *semper* et ab æterno. In hac vero controversia, quæ de nomine potius, quam de re versari videtur, pars *negativa* præferenda est: præsertim cum partis contrariæ fundamentum prius ex nuper dictis jam solutum sit, posterius vero non pertineat ad præsentiam realem, sed ad objectivam duntaxat et intentionalem; ut facile ex ipso contextu laudati testimonii, quod ex L. 2. S. Aug. ad Simplic. q. 2. n. 2. depromitur, apparet, cum de præscientia Dei sermo sit, quam ideo proprie dari in Deo negatur, quia futuritio *objective* ab æterno erat, et a Deo etiam comprehendebatur.

ARTICULUS III.

AN DEUS SIT IMMENSUS?

68. *Nota I.* Immensitas est diffusio entis circumquaque infinita, h. e. in omnem dimensionem sine omni termino: differt ab *ubiquitate,* quia est aptitudo coexistendi in locis infinitis, cum hæc tantum sit actualis et formalis inexistentia entis in locis aut rebus omnibus extantibus; unde et immensitas Dei est æterna, absoluta et necessaria; *ubiquitas* vero est temporanea, respectiva et libera, quamvis posita creaturarum existentia, necessario sequatur ex immensitatis attributo, sicut ex attributo æternitatis necessario sequitur, ut Deus in quacumque temporis differentia, in qua creatura existit, eidem coexistat. Tribus autem modis res quæpiam, maxime Deus, potest esse alicubi vel ubique: *per præsentiam*, si videt aut cognoscit quæ fiunt alicubi, aut gubernat et moderatur, iisque providet: *per potentiam*, si virtus ejus operatur in aliquo loco, quacumque ratione agendo: *per essentiam*, si ejus entitas ac substantia locum implet, aut res intime pervadit ac penetrat. Porro tripliciter res aliqua per suam essentiam seu entitatem alicubi existere potest; *circumscriptive*, cum ita locum occupat, ut per diversas suæ substantiæ partes totidem loci partibus respondeat, et ulterius non extendatur: *definitive*, cum tota est in toto loco, et tota in qualibet loci parte, nec tamen alibi reperitur, seu extra hunc locum est: *repletive*, cum tota sic locum totum et omnes loci partes implet, et tamen illo non ambiatur nec terminetur.

69. *Nota II.* Circa hanc quæstionem errarunt, quotquot inter veteres Deum admiserunt corporeum, aut deos suos inanes vel cœlo, vel alteri mundi parti, vel templis ac idolis tenebant affixos. Inter *philosophos* errarunt etiam illi, qui supremum Numen dicebant duntaxat esse in cœlis, aut extra cœlum esse, et universi molem torquere, ut *Stoici;* aut in mundo inclusum ceu nautam in navi, ut *Platonici*: inter Judæos et Samaritanos, qui teste S. Hier. putabant, Deum concludi templo, vel in Jerusalem, vel in monte Garizim; inter *hæreticos* Gnostici, Calentiani, aliique, qui duplici principio admisso,

bonum in luce, malum in tenebris collocarunt; Manichæi, qui quamvis Deum mole infinita diffusum dicerent, tribus tamen quadris includebant; Sociniani cum Vorstio, Episcopio et aliis, qui virtute quidem et scientia ubique, substantia autem in cœlo duntaxat Deum præsentem statuunt : inter *catholicos* Augustino Steucho idem postremorum error a quibusdam tribuitur; nonnulli etiam Cartesianos et Gassenditas insimulant, quod ex eorum de extensione, spatio ac loco placitis, nullam esse substantialem Dei diffusionem sequatur.

70. *Dico.* **Deus etiam ratione substantiæ suæ est rebus omnibus præsens ac immensus.**

Prob. I. ex SCRIPTURA : Deut. 4. 39. *Scito ..., quod Dominus ipse sit Deus in cœlo sursum et in terra deorsum.* — Psal. 138. 7. *Quo ibo a spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam? Si ascendero in cœlum, tu illic es; si descendero in infernum, ades. etc.* — Sap. 1. 7. *Spiritus Domini replevit orbem terrarum.* — Jerem. 23. 24. *Si occultabitur vir in absconditis; et ego non videbo eum, dicit Dominus? Numquid non cœlum et terram ego impleo? dicit Dominus.* Quamvis vero ex hac præsentia recte inferatur etiam substantiæ immensitas, eamdem apertius etiam exprimunt alia; Jobi enim, 11. 8. dicit Sophar de Deo : *Excelsior cœlo est, et quid facies? profundior inferno, et unde cognosces? longior terra mensura ejus, et latior mari.* — Salomon. 3. Reg. 8. 27. *Si enim cœli cœlorum te capere non possunt; quanto magis domus hæc, quam ædificavi?* — Baruch. 3. 25. *Magnus est, et non habet finem, excelsus et immensus.*

II. Ex TRADITIONE. C. Lateran. I. vocat Christum *Incircumscriptum secundum divinitatem.* Lateran. IV. c. *Firmiter,* profitetur, se credere Deum *immensum;* Symb. Athanas. habet : *Immensus Pater, immensus Filius, immensus Spiritus Sanctus;* et universim loquendo, PATRES primorum seculorum plures, contra *Arianos* et *Macedonianos* disputantes, tum Filii tum Spiritus sancti divinitatem ex immensitate probarunt. Speciatim vero de ubiquitate divina substantiali testantur, THEOPHILUS ANTIOCH. L. 2. n. 3. ad Autol. *Dei proprium hoc est, non solum ubique esse, sed etiam intueri omnia.* ARNOB. L. 6. cont. Gent. c. 4. *Hoc est proprium Deorum, complere omnia vi sua, non partiliter uspiam, sed ubique esse totos.* CLEM. ALEX. L. 7. Strom. *Deus non comprehensus omnia comprehendit.* ORIG. homil. 12. in Genes. n. 2. *Nonne ubique Dominus? nonne ipse dixit : Cœlum et terram repleo.* S. CYPRIAN. L. de Idol. van. n. 9. *Quod vero templum habere possit Deus, cujus templum totus est mundus?.... Unus est ubique totus diffusus est.* ATHANAS. L. cont. Sabell. n. 10. *Ne quæratis loci magnitudinem tantam, ut quæ possit Dei magnitudinem capere; non enim immensum in menso est.* Idem : *Ita complet omnia, ut non cum exigua creatura extensus adæquetur.* HILAR. in Ps. 144. n. 21. *Deus ubique semper est, et totus semper ubique est.* CYRIL. HIEROS. Catech. 6. n. 8. *In loco minime definitus, sed locorum opifex : in omnibus existens et a nullo circumscriptus : unus est ubique præsens;* ergo.

Conf. Deus est ens omniperfectissimum; esse immensum est perfectio; ergo Deus est ens immensum. Deus est ubique per operationem, ut concedunt Sociniani, et patet ex Scriptura Psal. 138. cit. *Si sumpsero pennas meas diluculo, et habitavero in extremis maris; illuc manus tua deducet me.* Act.

17. 28. *In ipso vivimus, movemur et sumus.* Sed operatio Dei entitative sumpta est omnino idem cum illius natura, ut docet Basil. L. 5. adv. Eun. (Opp. t. I. p 298. B.) scribens: *In simplici et corporis experte natura eadem est ratio substantiæ et operationis;* ergo est ubique per substantiam. Deus non est nullibi, cum sit ens existens; ergo est alicubi; ergo ubique. Si enim foret alicubi, nec tamen ubique; ergo imprimis limitaretur ejus substantia, nec jam infinitus foret in hac, sicut in perfectionibus tamen reliquis: deinde in hoc loco non existeret necessario; cum hujus necessitatis nulla ratio dari queat, et præterea repugnet independentiæ divinæ: nec etiam ibi esset libere; quia tunc vel locum illum mutare non posset, ratione immutabilitatis, vel alibi sistere se non posset præsentem, quod magnæ imperfectionis nota foret.

71. **Obj.** *I.* Deus est in cœlo, non autem in terra: Psal. 113. 25. *Cœlum cœli Domino: terram autem dedit filiis hominum;* in tabernaculo et templo, non autem in aliis ædibus: 2. Reg. 7. 6. *Neque habitavi in domo ex die illa, qua eduxi filios Israel de terra Ægypti usque in diem hanc: sed ambulabam in tabernaculo et in tentorio;* in justorum animabus, non vero in peccatoribus: Joan. 14. 23. *Ad eum veniemus et mansionem apud eum faciemus;* ergo sic est alicubi, ut non sit alibi.

R. — *D. C.* Sic est alicubi, ut eo modo non sit alibi *C.* ut plane alibi non sit *N.* Quamvis enim Deus ubique sit per divinitatis suæ præsentiam, tamen *singulariter* est in *cœlo* per gloriæ suæ revelationem, præmii largitionem, et Beatorum Deum laudantium exaltationem ac regnum; in *arca, tentorio* et *templo,* per precum exauditionem, misericordiæ manifestationem et munerum concessionem; in *justorum animabus,* per sanctificationem, gratiæ inhabitationem et virtutum operationem; unde hæc tantum specialis præsentiæ ratio, non vero substantialis Dei præsentia per allatas probationes excluditur, ut S. Aug. ep. 57. (al. 187.). Damasc. L. 1. de fid. c. 13. (al. 10.), Bern. Serm. 1. in Psalm. 90. n, 4. aliique Patres docent. Cæterum sensus litteralis textus *primi* est, supremum cœlum Domino proprie esse dicatum, illudque dari huic reservatum; terram autem habitandam destinatam hominibus, ac inter eos distribuendam permissum iisdem: *secundi* autem, arcam, in qua Deus sæpe spectabilem se in columna nubis aut ignis præbuerat, hactenus non fuisse in templo, sed sub pellibus ac in tentorio.

Inst. 1. Sæpe in Scriptura legimus Deum *ambulasse, descendisse, recessisse* ab impiis etc. Sed hæc immensitati repugnant; ergo.

R. — *D. M.* Legimus Deum ambulasse, descendisse, recessisse, etc., sensu proprio, et quo significatur verus motus aut loci mutatio *N.* sensu metaphorico, et quo duntaxat manifestatur diversa Dei operatio et effectus *C. Vide,* ait S. Aug. Serm. 70. de Temp. (al. in App. 5. n. 6.) *ne ascensionem et descensionem localem sentias; indignum est hoc de incorporea et ubique tota sentire substantia; sed descendere dicitur Deus, quando curam humanæ fragilitatis habere dignatur;* vel, ut L. 16. de Civ. c. 5. dicit: *Cum aliquid facit in terra, quod præter usitatum naturæ cursum mirabiliter factum præsentiam ejus quodammodo ostendat.* Hinc *descensus* Dei, Gen. 11. ad videndam turrim Babel, iram ejus et pœnam superborum; Gen 46. cum Jacob in Ægyptum, gratiam et patrocinium; Matth. 3. Spiritus sancti super Christum, illius invisibilis Spiritus manifestationem, sub columbæ specie; Verbi divini de

cœlo, assumptionem naturæ humanæ designat. Similiter Genes. 3. legitur, Deum deambulasse in Paradiso, et Deuter. 23. ambulare in medio castrorum, dum ibi primos parentes ad examen et pœnam vocavit; hic vero militibus robur et populo tutelam indulsit : *Accedere* autem vel *recedere* dicitur, si beneficia *largiatur,* vel gratias uberiores retrahat.

Inst. 2. Genes. 6. legitur, Cain fuisse egressum *a facie Domini;* et 25, Rebeccam perrexisse, ut *consuleret Dominum;* ergo in plaga orientali, ad quam profugit Cain, et in regione, quam reliquit Rebecca, non videtur Deus fuisse.

R. — *N. C. Cain* enim dicitur tantum egressus a loco in quo ei Dominus apparuerat, *Rebecca* autem remotior a marito secessisse in cubiculum ad orandum; unde non secundum sensum proprium sequitur, Deum ubique non existere : præsertim cum in postremo textu citato legatur; Isaacum ibidem pro uxore sua Deum rogasse. Equidem sunt, qui putent, antiquis Patriarchis ante Jacobum fuisse ignotam Dei immensitatem, ideoque hunc, Genes. 28. dixisse : *Dominus est in loco isto, et ego nesciebam* : sed cum hic locus de speciali aliqua demonstratione providentiæ virtutisque divinæ, quam apparitionem etiam vocare licet, loquatur, minime vero de præsentia Dei *substantiali,* hæc opinio caret fundamento, nisi forte ad rudiores quosdam restringatur.

72. *Obj. II.* Plures ex Patribus videntur negasse Dei immensitatem : Chrysost. hom. 5. in epist. ad Coloss. n. 3. et Aug. L. 83. QQ. q. 20. docent, Deum nullibi esse. — Tatian. L. cont. Græc. et Clem. Alex. L. 5. Strom. negant, Deum permeare materiam et rerum substantias, voluntque eas tantum efficere — Lactantius L. de Opific. c. 16. Deum dicit duntaxat esse in cœlo, ut anima est in solo cerebro. — Clem. Alex. L. 2. Strom. Aug. L. 2. ad Simplic. q. 1. n. 5. aliique volunt, Deum in loco esse, non substantia, sed virtute tantum et operatione.

R. — *N. ass. Ad prob.* 1am. *D.* Docent Deum esse nullibi, excludendo per hoc modum existendi creaturarum circumscriptivum ac definitivum *C.* excludendo etiam substantialem præsentiam et modum existendi repletivum *N.* Chrys et Aug. eatenus tantum negarunt, Deum esse ullibi ac in loco, quatenus a loco non circumscribitur aut terminatur ita ut alibi non existat, secuti in hoc PP. antiquos; inter quos Dion. l. de Div. nom. c. 3. §. 1. sic de Trinitate loquitur : *Ipsa neque in loco est, ut absit ab aliquo, vel ex aliis in alia transmigret : et vero in omnibus, quæ sunt, ipsam dicere esse, minus est quam pro illius infinitate; quæ omnia et excedit et amplectitur.* Et Boet. l. de Trin. c. 4. *Nam quod ubique est,* inquit, *ita dici videtur, non quod in omni loco sit : omnino enim in loco esse non potest; sed quod ei omnis locus adsit ad eum capiendum; cum ipse non suscipiatur in loco. Atque ideo nusquam in loco esse dicitur; quoniam ubique est, sed non in loco.*

Ad prob. 2am. *D.* Negant Deum permeare materiam et rerum substantias, ut per hoc negent Deum, corporum modo, permisceri cum aliis rebus, aut tanquam partem et animam illis inesse *C.* ut negent Deum intime rebus omnibus sua entitate et substantia inesse *N.* Prior sensus erat Stoicorum, quos uterque impugnat; unde et Clemens ibid. ait : *Illi Deum omnem permeare substantiam asserunt, nos autem eum solum dicimus effectorem* : po-

sterior est orthodoxus et a neutro assertus; quamvis in TATIANO, tanquam hæretico et sectæ propriæ conditore, vindicando laborandum alii non censeant.

Ad prob. 3am. R. Sunt, qui LACTANTIUM errasse, et hinc deserendum volunt : alii excusant; quia hic non agit de modo, quo Deus est in loco, sed solum animæ locum expendit, eamque cum quibusdam statuit in cerebro, sicut Deus est in summo, h. e. in cœlo, quod benigne exponi potest de quodam specialiori inhabitandi modo, ex supr. d. Et quamvis comparationem etiam in eo facere videatur, quod anima commeet quandoque ad pectus et alia corporis membra, Dei vero mens per universas mundi partes intenta discurrat; addit tamen eamdem mentem *ubique præsentem, ubique diffusam,* et L. 7. Inst. c. 3. : *Divinum Spiritum esse ubique diffusum, eoque omnia contineri; non ita tamen* (quod ad superiorem Stoicorum errorem evitandum subjungit) *ut Deus ipse, qui est incorruptus, gravibus et corruptibilibus elementis misceatur.*

Ad prob. 4am. *D.* Volunt Deum esse in loco, non substantia, sed virtute tantum et operatione, excludendo per hoc a Deo molem et ejus cum rebus ad instar corporum admixtionem *C.* excludendo ejus substantialem præsentiam, et admittendo tantum præsentiam per potentiam *N.* Usurpata hic a Patribus Græcis vox δύναμις, seu vis et virtus, eadem est ac illa οὐσία seu essentia et substantia, negatque solum illum sensum priorem. Sic postquam ANASTAS. in L. de incircumscripta Dei substantia dixisset, *Dei substantiam esse in omnibus, quæ sunt,* mox illud exponens dicit : *Divina sua virtute contrahit se ad universa, et continet.* Et FULG. L. cont. serm. Fastid. c. 4. ubi dixerat, *Deum continere omnem locum,* addit : *In quo moles est nulla, et cujus est virtus immensa.* Item utrumque conjungens : *Virtus Dei atque Divinitas necesse est ita sit naturaliter immensa, sicut est naturaliter sempiterna.* Ante hos autem ATHAN. L. cont. Sabell. n. 10. *Non cum omnibus,* inquit, *extensus complet omnia Deus : hoc enim corporeum est : verum tanquam vis omnia continet; est enim vis corporis expers, sub aspectum non cadens, non ambiens nec ambita.*

Inst. 1. Deus non potest esse immensus, nisi vel sit extensus, vel secundum totam suam substantiam sæpe multiplicatus : utrumque repugnat Deo; ergo.

R. — *Ad* 1am. *p. M. D.* Non potest esse immensus, nisi sit vel proprie et formaliter, vel equivalenter et virtualiter extensus *C.* nisi proprie et formaliter sit extensus *N.* S. AUG. ep. 57 (al 187. c 4.) monet : *In eo ipso, quod Deus dicitur ubique diffusus, carnali resistendum est cogitationi, et mens a corporis sensibus avocanda : ne quasi spatiosa magnitudine opinemur Deum per cuncta diffundi, sicut humus aut humor aut aer aut lux ista diffunditur; sed ita potius sicut est magna sapientia etiam in homine, cujus est corpus parvum.* Negata in hunc modum formali extensione, virtualem seu æquivalentem extensionem ac immensitatem exponit ibid. n. 14. his verbis : *Est Deus per cuncta diffusus sic, ut non sit qualitas mundi, sed substantia creatrix mundi, sine labore regens et sine onere continens mundum... non quasi mole diffusa, ita ut in dimidio mundi corpore sit dimidius, et in alio dimidio dimidius, atque ita per totum totus, sed et in solo cœlo totus, et in sola terra totus, et nullo contentus loco, sed in se ubique totus.*

Ad 2am. *p. N. ass.* Quamvis enim *modum,* quo spiritus in loco existit,

explicare accurate nequeamus, non tamen illa reponenda est in totius substantiæ repetitione, quia alias una eademque spiritus simplicis substantia foret multiplex, aut reproductio in anima et Angelis naturaliter haberetur.

Ins. 2. Si Deus foret immensus, sequeretur eum replere etiam loca obscœnissima; præsentem esse in dæmonibus; facere jam nunc omnes omnino homines beatos; cum Dei præsentia hominibus beatitudinem tribuat: sed 1um est absurdum et Deo indignum; 2um impossibile, juxta illud, 2. ad Cor. 6. *Quæ autem conventio Christi ad Belial*, etc.; 3um falsum; ergo.

R. — *Ad* 1am. *seq.*, quam *frivolam et responsione indignam* Hug. a. S. Vict. vocat, *N. M.* non enim periculum est, ne Deus a locorum sordibus inquinetur, cum spiritus sit ejusmodi inquinamenti incapax.

Ad 2am. *seq. N. M.* similiter; quia et hic tictitium est periculum, ne dæmonum malitiam, contrahat Deus; allatus vero textus consensum et concordiam, non autem substantialem præsentiam Dei diabolique negat.

Ad 3 . *seq. prob. D.* Præsentia Dei specialis per gratiam consummatam et lumen gloriæ tribuit hominibus beatitudinem *C.* ordinaria et omnibus communis per cognitionem, operationem et substantiam *N.*

73. *Observa.* Utrum Deus existat extra mundum, seu in *spatiis imaginariis*, fere ad modum loquendi pertinet, in quo ipsi etiam SS. PP. discrepant. Alii putant, melius dici, Deum non esse in spatiis imaginariis, sed in *seipso* : alii utrumque bene affirmari, contendunt. Si itaque per spatia imaginaria intelligas spatia creata a Deo distincta, quæ actu non existunt, proprie loquendo Deus iis non coexistit; si vero intelligas ipsam Dei immensitatem, quæ a nullis mundi spatiis includitur, sed eminenter continet spatia majora et majora in infinitum, potest dici existere *in spatiis imaginariis*, quod reipsa nihil est aliud, quam existere in sua immensitate, quæ nullo finito spatio terminari potest.

ARTICULUS IV.

AN DEUS SIT OMNIPOTENS?

74. *Nota.* Vox *omnipotens* sub gemina significatione a Patribus usurpatur; modo enim idem sonat ac παντοκράτωρ, seu quod in omnia potestatem ac dominatum habet; modo idem ac παντοδύναμος, seu quod omnia facere potest. Utraque significatio Deo tribuitur, dum eum omnipotentem confitemur. De postrema tamen hic duntaxat agitur, quæ potentiam vere ac proprie effectricem, eamque amplissimam tum ratione *sui*, tum ratione *actionis*, tum ratione *objecti* exprimit. Quæritur hic de potentia *activa*, quæ est principium agendi, seu vis et virtus producendi quidpiam; activa *ad intra* dicitur, quæ producit terminum principio immanentem, h. e. in principio receptum, instar formæ aut modificationis, vel ejusdem numero substantiæ cum illo; activa *ad extra*, quæ producit terminum transeuntem seu extraneum, h. e. a principio realiter seu numerice seu specifice quoad naturam distinctum. *Primam* Deo competere evincit mysterium Trinitatis; de *secunda* testatur *Scriptura*, 2. Paral. 20. 6., Job. 13. 25., Ps. 105. 2. et alibi sæpius. Præterea hæc Dei potentia distingui solet in *absolutam*, et absque ullo respectu ad naturas rerum vel alias causas : et in *ordinariam*, prout

operatur secundum communes leges et causas, quas in universo statuit. Nomine *actionis* intelligi potest vel ipsa operatio, vel modus agendi. Circa *priorem* a thelologis id discriminis inter potentiam divinam et creatam statuitur, quod hæc sit principium actionis et effectus simul, ista autem solius effectus. *Posterior* acceptio pertinet tum ad instrumenta, cum aut sine quibus actio fit; tum ad materiam, ex qua fit; tum ad ipsum effectum, quia alius sive ex se, sive ex fine, sive aliunde dicitur. *Objectum* omnipotentiæ adæquatum statuitur omne illud quod est possibile. Dicitur autem possibile *dupliciter* : positive seu extrinsece, negative seu intrinsece.

Præter veri Dei contemptores, ac diffidentes sæpius supremo Numini Judæos, *Manichæi* aliique duorum principiorum cultores Deum bonum fecerunt adeo impotentem, ut non posset avertere malum : *Hermogeniani, Seleuciani,* cæterique post Platonicos aut alios etiam philosophos materiam Deo coæternam finxere, quod negarent Deum facere quidpiam posse ex nihilo. Ejusdem etiam erroris a Theophilo Alex. ep. Pasch. 2. n. 17. accusatur Origenes, asserens tanta posse Deum, quantum ei ad operandum materia ministraret : *Ariani* Filium Dei velut instrumentum a Patre conditum esse voluerunt, quo ad cætera procreanda necessario sit usus. Adduntur Origenes, Petrus, Abælardus, Wicleffus, aliique, qui negarunt Deum posse facere alia plura aut meliora iis, quæ fecit vel vult facere.

75. *Dico I.* **Deus habet infinitam potentiam ad extra.**

Prob. Ps. 144. 5. dicitur : *Magnus Dominus... et magnitudinus ejus non est finis :* quod de virtute ac potentia intelligendum esse, colligitur ex subjunctis : *Generatio et generatio laudabit opera tua, et potentiam tuam prænuntiabunt* — Eccl. 18. 3. *Quis investigabit magnalia ejus : virtutem autem magnitudinus ejus quis enuntiabit, aut quis adjiciet enarrare misericordiam ejus? Non minuere neque adjicere, neque est invenire magnalia Dei* — Esther. 13. 11. *Domine Rex Deorum et universæ potestatis* — Hilar. L. 8. n. 24. de Trin.: *Deus,* inquit, *est immensæ virtutis vivens potestas.*

Conf. 1°. Potentia finita, ex qua parte est limitata, et imperfecta est, et talis qua facile alia major concipi potest : sed in Deo neque ulla imperfectio esse potest : nec aliqua perfectio talis, qua possit in illo genere major alia facile et sine repugnantia concipi; ergo potentia in Deo non est finita, sed infinita — 2°. Potentia Dei potest spectari vel ratione subjecti, cujus est potentia, vel ratione sui, vel ratione actionis et modi agendi, vel ratione objecti : sub quacumque autem ex his ratione spectetur, emicat infinitas. Nam *subjectum* aut quasi subjectum potentiæ divinæ est essentia simpliciter infinita in genere entis : adeoque cum proprietates sequantur conditionem sui subjecti, etiam potentia infinita est. Potentia Dei *ratione sui* spectata ex nuper dictis non est limitata et finita; ac præterea habet omnes conditiones perfectionis simpliciter simplicis. Ratione *actionis* et *modi agendi* est plane independens ab alio, sicut ratione essentiæ Deus est independens; quia modus agendi sequitur modum essendi. Hinc SS. PP. probant cont. *Manichæos* et *Arianos,* Deum creasse omnia de nihilo, et opus non habuisse instrumento. Spectata demum ratione *objecti,* potest plures ac plures, item perfectiores et perfectiores creaturas absque termino, et sic infinitum producere : quia Deus simpliciter infinitus est et nunquam satis participari potest; adeoque semper magis et magis ac infinitis modis est participabilis.

76. *Dico II.* **Deus est omnipotens.**

Prob. Scriptura S. 1°. Deum plusquam septuaginta in locis, vel ex propriis ejus, vel ex Scriptorum sacrorum, vel ex hominum justorum verbis omnipotentem vocat — 2°. Deo dicit nihil impossibile; Genes. 18. 14. : *Numquid Deo est quidquam difficile?* quod 70. Interp. per *impossibile* vertunt μὴ ἀδυνατήσει. Jerem. 32. 17. *Non erit tibi difficile omne verbum.* Luc. 1. 37. *Apud Deum non erit impossibile omne verbum* — 3°. Deo dicit omnia possibilia; Jobi 42. 2. *Scio, Domine, quia omnia potes.* Marc. 14. 36. *Abba, Pater! omnia tibi possibilia sunt.* Matth. 19. 26. *Apud homines hoc impossibile est : apud Deum autem omnia possibilia sunt* — In symbolo Apostolico et Nicæno profitemur nos credere *in Deum Patrem omnipotentem;* et in Athanasiano dicimus : *Omnipotens Pater, Omnipotens Filius, Omnipotens Spiritus Sanctus.* Demum Patres unanimiter idem testantur; et quidem eorum nullus est, qui Deum non appellet *omnipotentem :* præsertim autem id faciunt, qui aut scripserunt in symbola, aut genuinam illam Omnipotentiæ usurpationem exposuerunt, Dionys. et Cyrill. Orig. Greg. Nys. Tert. Aug. etc. Eam in rem Huetius testimonia gentilium philosophorum et poetarum collegit.

Conf. 1° Potentia simpliciter infinita est infinita omnibus modis, quibus esse potest; adeoque non solum infinita est in sua *perfectione entitativa* aut *modo agendi,* sed etiam in *objecto,* quantum ex parte illius est aut esse potest infinitas; ergo cum Deus habeat infinitam potentiam, sub suo objecto includit omnia possibilia : ergo est omnipotens; cum ille dicatur talis, qui omne facere potest, quidquid non implicat. 2°. Quidquid est possibile, nec tamen a se, sed ab alio, est per aliam potentiam possibile; ergo vel illa potentia est in Deo, et sic erit omnipotens; vel est in alio quodam ente, et sic multo magis et perfectius debet esse in primo ente, a quo scilicet illud ens potentiam suam participat; adeoque rursus Deus erit omnipotens. 3°. Potentia aliunde limitari non potest; quam vel ex dissimilitudine effectus, vel ex majore effectus notabilitate, vel ex necessitate certæ materiæ; nihil autem Deo hoc sensu est dissimile, quod illud in se eminenter non contineat. Deus rebus omnibus est infinite perfectior : Deus ab ejusmodi dispositione non dependet, cum creare possit; vel in materiam dispositiones quascumque inducere potest; ergo.

77. *Dico III.* **Deus absolute potest plura et majora iis quæ fecit aut facere jam vult.**

Prob. 1ª. *p.* Scriptura enarrat plura Deo possibilia, quam quæ Deus fecisse aut facturus esse legatur. Sap. 11. 8. Recenset plures pœnas et tormenta, quibus peccatores torqueri possint — 1. Reg. 11. 30. *Heli,* et c. 13. 13. *Sauli* exhibet sortem familiæ futuram, si officio aut Dei imperio satisfecissent — 2. Mach. 8. 18. *Judæ* Machabæi ore enuntiat, Deum uno nutu posse delere hoc universum — Matth. 3. 9. per Joan. Baptistam declarat, de lapidibus posse suscitari *filios Abrahæ;* — Matth. 26. 53. Christo ipso interprete, docet duodecim Angelorum legiones mittendas a Patre, si Filius rogaret. — Similiter Athanas. Or. 2. cont. Arian., Aug. L. 26. cont. Faust. c. 7., Bern. ep. 190. c. 8. n. 9. Docent, deum alia ratione, quam per Verbi incarnationem, potuisse redimere genus humanum. Alia exempla potentiæ divinæ affert Tertul. adv. Prax. c. 10., Aug. L. de Nat. et Gr. c. 7., L. de spiritu et littera ad Marcellin. c. 1. et 35., Theodoret. Serm. 4. cont. Gentil.

Prob. 2ª. *p.* Ad Ephes. 3. 20. de Deo dicitur : *Potens est omnia facere superabundanter, quam petimus aut intelligimus;* ubi dum in græco legitur, ὑπὲρ πάντα, super omnia, et ὑπερεκπερισσοῦ, superabundanter, primum ad *opera*, secundum ad eorum *perfectionem* referri videtur. Accedunt testimonia Patrum; nam Dionys. L. de div. Nom. c. 8. §. 2. scribit : *Deus infinipotens, non solum omnem potentiam producendo, sed etiam..... quod desuper possit innumerabiliter infinitas alias potentias producere ; et quod infinitæ infinito numero productæ potentiæ nunquam queant supraquam infinitam potentiæ ejus potentificæ effectionem hebetare.* Theophil. Alex. in ep. Pasch. 2. n. 18. *Necesse est*, inquit, *numero mensuraque factorum Dei fortitudinem cœquari, si non potuit majora facere, quam fecit.* Cyril. Alex. L. 9. in Joan. ad illa verba : *Opera, quæ ego facio, ipse faciet, et majora horum faciet,* hæc notat (Opp. t. 4. p. 803) : *Non enim ideo, quod ad majora facienda vis illum deficeret, iis quæ perfecta sunt, virtutem propriam definiit. Verum cum ea peregisset, quæ fieri oportebat, et quæ tempus ferebat, non eousque tantum pervenire posse immensam ejus potentiæ magnitudinem utiliter iis verbis ostendit.* Aug. serm. 119 de Temp. (al. 213. n. 1.). *Omnipotens est*, de Deo inquit, *ad facienda majora et minora : omnipotens est ad facienda cœlestia et terrestria... Magnus in magnis, nec parvus in minimis : postremo omnipotens ad facienda omnia, quæ facere voluerit.*

Conf. utr. p. 1º. Deus in agendo ad extra est *infinite potens*, et consequenter valet ad plura et perfectiora : est *omnipotens*, et hinc potest omne id, cui esse non repugnat : sed nugatorium est et falsum id duntaxat non repugnare, quod Deus de facto facit aut facturus est ; cum esse divinum *infinitis modis* participari possit, nulla autem creatura illud perfecte imitetur ; adeoque semper aliud et aliud ac perfectius et perfectius supersit producendum, ergo — 2º. Si Deus plura et perfectiora non posset producere, id oriretur vel quia ex naturæ necessitate agit, et hinc facit omne quod potest; vel quia potentia determinatur ad hunc rerum concursum, propter ordinem sapientiæ et jutitiæ divinæ : sed 1ᵘᵐ. est falsum ex libertate Deo propria; 2ᵘᵐ., quia ordo rebus impositus non adæquat sapientiam divinam sicut nec divinam bonitatem; ergo — 3º. Ex contraria opinione sequeretur *primo*, cum omnes creaturæ, a Deo productæ et producendæ sint numero et perfectione finitæ, per finitam productionem exhauriri infinitam potentiam : *secundo* Deum non potuisse præservare *Adamum* a lapsu, *Davidem* ab adulterio, *Saulem* a perditione ; non potuisse emollire cor *Pharaonis*, convertere *Achabum*, trahere *Judam* ad pœnitentiam ; non potuisse Christum dare signum *Scribis* petentibus, vocare in defensionem sui *Angelos*, descendere de cruce, etc., adeoque inevitabilem esse rerum omnium eventum, tolli gratiam, libertatem et meritum, necessariam et excusabilem esse peccatorum malitiam : *tertio* Deum signa et prodigia, quæ ab eo facta legimus in *Scriptura*, postmodum autem non amplius renovabuntur, etiam non posse amplius patrare, et sic potentiam eorum esse tantum pro vice simplici.

Dixi *absolute potest facere*, etc. ; excludendo potentiam ordinariam, prout hic sumitur. Ut enim Deus potentia ordinaria possit plura vel alia facere, quam facere decrevit, requiritur, ut possit vel mutare decretum, vel contra illud agere; quia si neutrum posset, alia non posset exequi quam quæ ab æterno decrevit, non quidem propter defectum virtutis ad agendum, sed propter immobilitatem et efficaciam voluntatis, sine cujus imperio et applica-

tione impossibile est potentiam divinam aliquid exequi : sed Deus neutrum potest; cum ex *primo* sequatur in Deo imperfectio ignorantiæ vel levitatis; ex *secundo* autem aliquid impossibile, nempe agere aliquid contra efficacem volitionem. Hanc vero potentiam ordinariam restrinximus ad acceptionem *primam*, non vero *secundam*, num. 74. indicatam; quia certum est Deum facere multa et plura facere posse contra vel supra leges communes et causas in universo statutas.

78. **Obj.** *cont. I.* Potentia Dei agendi *ad extra* non est infinita in genere *entis;* ergo non continet eminenter omnes effectus possibiles; ergo non est infinita. *Conf.* 1°. Potentiæ infinitæ debet correspondere terminus seu *effectus infinitus :* sed nullus extra Deum potest assignari terminus infinitus; ergo potentia Dei ad extra non est infinita. 2°. Potentia Dei exceditur ab ejus *scientia;* quia Deus plura cognoscit, nempe mala, quam facere possit; ergo non est infinita.

R. — *D. A.* Potentia Dei ad extra realiter sumpta non est infinita in genere entis *N.* formaliter et præcisive sumpta *subd.* non est infinita in ratione entis, h. e. non est collectio omnium perfectionum divinarum, sed una duntaxat perfectio in suo ordine infinita *C.* non est infinita in ratione entis, h. e. non se extendit ad omnes omnino effectus possibiles *N.*

Ad Conf. 1am. R. — *D. M.* Potentiæ infinitæ debet correspondere terminus seu effectus infinitus, quoad modum agendi; Deus enim teste S. Aug. L. 11. de Civ. c. 22. magnus etiam est in minimis *C.* Infinitus secundum substantiam *N.* vel *subd.* debet correspondere effectus saltem syncategorematice infinitus *C.* necessario categorematice infinitus *N.* Deus non producit tot et tot creaturas, quin plures et plures easque perfectiores et perfectiores semper producere possit.

Ad 2am. R. — *D. A.* Potentia Dei exceditur intrinsece ab ejus scientia, quasi illa non haberet excellentiam tantam, quantum ista *N.* extrinsece *subd.* respectu alicujus, quod sit objectum potentiæ divinæ *N.* respectu ejus quod potentiæ divinæ objectum non est *C.* Sicut per hoc nihil decedit *scientiæ divinæ*, quod falsa non sciat, sic nec *omnipotentiæ*, quod impossibilia, qualia mala omnia sunt respectu Dei, nequeat facere; cum facere malum potentia non sit, sed impotentia.

79. *Obj. cont. II.* Sunt aliqua, quæ Deus facere non potest : non potest mori nec falli : non potest mentiri aut peccare : non potest facere, ut res jam præterita non fuerit : non potest ex quolibet facere quodlibet; ergo,

R. — *D. A.* Sunt aliqua, quæ Deus facere non potest, et quæ etiam sunt possibilia *N.* et quæ non sunt possibilia *C.* Quamvis vero ex recensitis aliqua sint, quæ non involvant contradictionem, si conferantur cum creatura, tamen ad Deum relata implicant repugnantiam contradictionis : unde juxta S. Thomam, hic potius dicenda sunt fieri non posse, quam quod Deus ea facere nequat.

Ad Prob. 1am. R. — *N. Cons. et supp.*, quod mori et falli ad potentiam activam pertineant; nam S. Aug. L. 5. de Civ. c. 10. n. 1. inquit : *Dicitur enim omnipotens faciendo quod vult, non patiendo quod non vult.* Quin ex hoc ipso Deus omnipotens est, ut idem S. Aug. Serm. 119. *de Tempore* (al.

213. n. 1.) indicat; cum potentia passiva, quæ imperfectio est, a Deo removeatur. Huc pertinet explicatio, quam tradit Hugo Victorin. P. 2. de Sacram. fid. c. 22. :

Ad Prob. 2am. R. *similiter.* Posse enim mentiri aut peccare juxta Chrys. hom. 38 in Joan. n. 4. et Ambros. ep. 50. ad Chrom. n. 2. *infirmitatis, non potentiæ* est; tum quia hæc *nihil potius, quam aliquid* sunt, ut Petr. Dam. in opusc. 56. de Div. omnip. ait, neque causam efficientem, sed deficientem habent; tum quia posse peccare est posse *excidere ab ente*, scilicet a veritate et bonitate, ut Dion. L. de div. Nom. c. 8. §. 6. scribit.

Ad Prob. 3am. R. — *D.* non potest facere Deus, ut res jam præterita præteritione præcisa et in sensu diviso non fuerit *N.* ut res præterita reduplicative sumpta et in sensu composito non fuerit *C. Primum* Deus potest, quia potuit rem illam non velle, antequam ejus futuritionem pro eo tempore, quo contigit, decerneret : *secundum* non potest, quia alias deberet facere, ut præteritum simul sit præteritum et non sit præteritum, ac proinde ut verum sit falsum ; hoc autem ex dictis nec Deus potest, nec illud ex ratione omnipotentiæ posse debet. Hinc Aug. L. 26. cont. Faust. c. 5. *Sententia quippe*, inquit, *qua dicimus aliquid fuisse, ideo vera est, quia illud, de quo dicimus, jam non est : hanc sententiam Deus falsam facere non potest, quia non est contrarius veritati.* Cyrillus vero eamdem rem in exemplo inter Patres agitato L. cont. Anthropomorphitas c. 13. declarat : *Cur Deus eam, quæ stuprum passa est, nunquam facere potest, ut non stuprata fuerit? quia non potest mendacium veritatem facere. Neque vero imbecillitatis vitium istud est, sed naturæ probatio nihil pati sustinentis, quod ipsum dedeceat : alienum autem est penitus a Deo mendacium? porro mendacium est efficere, ut, quæ stuprum passa est, numquam sit passa.*

Ad Prob. 4am. R. — *D.* Non potest quodlibet facere ex quolibet, in sensu diviso *N.* in sensu composito *C.* Nempe quamvis rerum naturæ, si secundum suas notiones seu prædicata essentialia considerentur, sint immutabiles, aut si supponantur res retinere suas naturas, non possint simul acquirere aliam naturam, eo quod alias tales naturæ essent et non essent; si tamen naturæ concipiuntur ut existunt, cujuscumque rei natura potest converti in naturam alterius rei, uti de aqua in vinum, sanguinem et ignis vaporem conversa testimonium Scriptura perhibet. Quin et in eo potissimum vis omnipotentiæ divinæ est posita, ut meminit Aug. loc. c., *quod universa creatura sua utitur, ut ei placet.* Nam teste Chrys. orat. de Abrah. : *Naturæ affectionibus naturæ opifex non servit : quoniam naturæ necessitati non subest Deus in iis, quæ efficit, cum sit naturæ totius conditor.*

Inst. Si Deus potest facere omne possibile, posset exhaurire suam potentiam illud efficiendo, quia ut omnipotens debet actu possibilia facere posse; si autem actu faceret omnia possibilia, hoc ipso ejus potentia esset finita et exhausta : sed nequit dici, quod Dei potentia possit exhauriri; ergo neque, quod actu facere possit omnia possibilia; ac consequenter quod sit omnipotens. — *Conf.* Res mere possibiles sunt actu purum nihil; ergo non possunt actu esse objectum omnipotentiæ.

R. — *D. M.* Si Deus posset divisim facere omne possibile, exhauriretur ejus potentia *N.* si posset facere omne possibile collective *C. M.*, sed *N. supp.*, quod hoc ad omnipotentiam Dei necessarium sit, aut Deo conveniat.

Ut enim Deus dicatur omnia posse, satis est, ut quodlibet eorum comparatum ad divinam potentiam possit ex vi illius ita in re constitui, sicut dicitur esse possibile : non autem necesse est, ut possit quodcumque illorum facere simul, cum omnibus aliis ; quia in hoc potest esse, et reipsa est, repugnantia, quæ non involvitur in singulorum productione ; ut patet in exemplo potentiæ divinæ rem conservandi vel destruendi, quam creavit.

Ad Conf. R. — *D. A.* Sunt purum nihil ratione existentiæ *C.* ratione essentiæ *N.* Essentiæ scilicet rerum possibilium sunt reales et æternæ in ideis divinis aut in ipsa essentia divina, quæ infinitis modis potest ad extra communicari.

80. *Obj. cont. III.* Christus, Matth. 26. 39. Patrem sic alloquitur : *Si possibile est, transeat a me calix iste*, h. e. subtrahe me a morte imminente. Sed calix non transiit, nec Pater Christum subtraxit ; ergo id erat impossibile ; ergo impossibile est, quidquid Deus facere non decrevit.

R. — *D. cons.* Ergo id erat impossibile absolute seu potentia absoluta et ex virium defectu *N.* ex hypothesi, quod Deus sic statuerit, seu potentia ordinata et ex immutabilitate decreti divini *C.* Inter varias impossibilitatis acceptiones, quas Greg. Naz. Orat. 30. n. 10. et Ambr. L. 4. de Fid. c. 5. referunt, illa frequenter etiam in Scripturis usurpatur, qua dicitur impossibile, quod quidem absolute Deus facere potest, non tamen reipsa facit aut facere decrevit ; sic enim, Genes. 19. Deus ad Loth inquit : *Non potero facere quidquam, donec ingrediaris illuc* ; Joan. 6. dicitur : *Non potest filius facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem* ; et Matth. 13. *Non poterat illic signa facere, propter incredulitatem eorum qui eum excipiebant.* Atque simili plane modo sumi textum objectum liquet ex Luc. 22. 42. Christi orationem sic enarrante : *Pater, si vis, transfer calicem istum a me.*

Inst. 1. Patres pluribus modis declarant esse tantum possibilia et Deum posse facere ea, quæ facit vel vult facere. Nam 1° Hier. Dial. 1. cont. Pelag. n. 9. illud tantum asserit *possibile*, quod *futurum* est. 2° Fulg. L. 3. ad Trasim. c. 23. et L. 1. ad Monim. c. 12. docet Deum *tantum posse, quantum vult, et tantum velle, quantum potest* ; Damasc. autem L. 1. de Fid. c. 8. *Potentiam Dei... sola voluntas sua metitur.* 3° Athenag. L. 1. de Resurrect. n. 9. 10. Greg. Nyss. L. Catech. c. 1. et Hier. in cap. 4. Dan. ad v, 32. dicunt Deum *omne* id *velle, quod bonum est, et* eatenus *etiam posse ; quæ autem non vult, ideo nolle, quia vel injustum vel indignum est* : unde sequitur nec Deum posse ea facere, quæ non vult facere.

R. — *N. A.*, si sermo sit de possibilitate absoluta, et quæ ad potentiam Dei secundum se spectatam refertur.

Ad prob. 1am. *D.* Hier. id tantum asserit homini possibile, quod est futurum *C.* possibile Deo *N.* Agit hic contra *Pelagianos*, qui hominem absque omni peccato vivere posse jactabant, probatque moraliter loquendo id fieri non posse ; quia id, si exemplum Beatæ Virginis Mariæ exceperis, factum nusquam fuit nec unquam fiet ; absolute tamen id per Dei gratiam singulare fieri posse tradit idem, Dial. 2. cont. Pelag. n. 16. laudatque Aug. L. 2. de pec. mer. hoc asserentem ; unde potius argumentum pro nobis colligitur.

Ad prob. 2am. *D.* Et Fulg. et Damasc. his phrasibus duntaxat significa-

bant voluntati divinæ subjacere omnia et nihil posse obsistere *C.* Deum nihil aliud posse nisi quod velit, *subd.* nisi quod velit vel actu vel potentia *C.* nisi quod actu ipso tantum velit *N.* Primum sensum intendi ab utroque, patet ex additione, quam Fulg. loco 2° facit his verbis : *Quia, cui semper subest, cum volet, posse, non aliud est in illo velle, quam posse;* et quam habet l. cit. Damasc. *Potentiam sola voluntas sua metitur, potest enim quidquid vult;* quo modo etiam loquitur Aug. Enchir. c. 96. dicens, *Deum non ob aliud vocari omnipotentem, nisi quia quidquid vult, potest; nec voluntate cujuspiam creaturæ voluntatis omnipotentis impeditur effectus.* Cæterum *velle* non semper stricte sumi pro iis, quæ quis actu vult, sed late etiam pro illis, quæ potest velle, declarat communis loquendi formula, qua de homine, qui sui juris est, dicimus, eum facere, quæ vult.

Ad prob. 3am. R. Athenag. et Greg. Nysseni locutionem vel intelligendam esse de eo, quod Deus vult aut actu aut potentia, ut modo dictum; vel cum *Petavio* L. 5. Theol. Dog. c. 6. n. 3. dicendum eorum rationem tantum procedere, cum rem factam, aliunde, nempe ex *Scriptura*, constat, qualis fuit illorum de resurrectione corporum et mundi creatione loquendi materia; quia tunc inter argumenta, quibus contra infideles eadem probatur, usitatum et bonum est illud, si nec rem injustam nec Deo indignam esse monstretur. S. Hier. autem nec illam sententiam habet, nec, dum dicit l. c. *Nabuchodonosorem* quasi hominem seculi locutum, aliud contendit, quam Deum non tyrannorum more, quidquid libitum est, statuere nullo æqui vel iniqui discrimine, sed pro cujusque meritis bona vel mala dispensare.

Inst. 2. Patres, ac præsertim Aug. L. 2. cont. Maximin. c. 7 et L. 83. QQ. q. 50., contra Arianos probant Filium æqualem Patri in divinis; quia si Pater voluisset eum gignere æqualem sibi et non potuisset, foret imbecillis : si vero potuisset quidem sed noluisset, esset invidus; ergo similiter, si Deus posset plura vel perfectiora procreare, et reipsa non vellet, invidentiæ arguendus esset, ut idem Aug. L. 4. de Genes. ad lit. c. 16. inquit : *Si bona facere posset Deus, nec faceret, magna esset invidentia.*

R. — *N. cons. Disparitas est,* quia cum omnis generatio in similitudinem naturæ fieri debeat, Filio divino debebatur naturæ æqualitas : quare si Pater, quod *Ariani* putabant, voluntate Filium genuisset, nec æqualem tamen sibi, vel imbecillus vel præparcus aut invidus fuisset : hæc autem ratio pro rebus creatis non tenet, quibus nec esse nec ulla perfectio debetur, sed illa sunt beneficia ex liberalitate Conditoris.

Ad prob. R. 1° — Libri de Genes. ad litt. auctoritatem non esse maximam, cum Aug. ipse L. 2. Retr. c. 24. dicat : *In quo opere plura quæsita, quam inventa sunt; et eorum, quæ inventa sunt, pauciora firmata : cætera vero ita posita, velut adhuc requirenda sint.*

R. 2° — *D. cons.* Et hic Aug. intelligendus est de potentia absoluta. *N.* de potentia ordinata, si quæ illa posset, non faceret *C.* Nam L. 3. de Lib. arb. c. 9. n. 1. dicit, posse Deum producere meliora, et posito hoc creaturarum ordine, invidum esse, qui velit aliquam interire.

Inst. 3. Deus non potest facere nisi ea, quæ prævidit : quia alias posset absque providentia operari : sed prævidit ea sola, quæ facit; ergo et ea sola facere potest. — *Conf.* 1°. Dei potentia et ejus voluntas sunt idem, et voluntas etiam Dei est immutabilis : sed Deus non vult alia, nisi quæ facit aut factu-

rus est; ergo nec alia potest. 2°. Si Deus absoluta potentia posset alia, quam quæ nunc facit, facere; ergo pro priori rationis potuisset omittere decretum, quod nunc habet, vel aliud ab illo ponere : sed hoc dici nequit; nam *imprimis*, dum hoc concipimus, mere fingimus contra illas veritates reales, quod Deus in decreto sit immutabilis, et in eo non detur prius et posterius : *deinde* conciperetur, Deum potuisse eligere imperfectionem præ infinita perfectione; cum decretum sit perfectio Dei et ipse Deus, omissio autem illius nihil; ergo.

R. — *D. M.* Deus nequit, potentia ordinata facere nisi quæ prævidit *C.* potentia absoluta *N.*

Ad prob. R. Deum quidem sine ea, quæ modo est providentia operari posse, non tamen sine omni; quia si alia operaretur, etiam alia futura prævidisset. Itaque ex præscientia Dei infertur tantum, ea non esse futura, quæ non sunt prævisa; minime vero non esse possibilia; cum Deus alia præordinare et præscire potuerit.

Ad Conf. 1ᵃᵐ. R. — *D.* 1ᵃᵐ. *p.* Potentia et voluntas Divina sunt idem realiter, quoad entitatem et in se *C.* quoad tendentiam et terminationem ad objecta *N.* Potentia enim respicit omnia possibilia, voluntas vero definita tantum et volita. *Ad.* 2ᵃᵐ. *p.* R. — *D.* Voluntas Dei est immutabilis, sed libera tamen simul *C.* determinata etiam ex se ad unum *N.*

Ad 2ᵃᵐ. R. — *N. M. et prob.* 1ᵃᵐ; quia fundamentum hoc concipiendi præbet libertas Dei et creaturæ; veritates vero reales supponunt jam ordinatam Dei potentiam. Similiter *N. prob.* 2ᵃᵐ. quia vel illa omissio aut decretum aliud foret ipse Deus, sicut jam est decretum præsens, et mutatio tantum esset in termino : vel sicut jam actus liber, prout distinctus a necessario, non est perfectio in Deo, sed prædicatum neutrum; sic nec ejus omissio imperfectio dici potest.

Inst. 4. Quodcumque vult Deus, semper et melius, ut inquit Aug. L. 20. c. 4. cont. Faust.; imo necesse est, juxta Damasc. L. 2. de Fid. c. 29. init. omnia a Deo optima fieri; ergo nequeunt a Deo fieri plura aut perfectiora.

R. — *D. A. quoad* 1ᵃᵐ. *p.* Est simpliciter et absolute melius *N.* respective et comparative melius *C.* Aug. enim ibidem melius dicit fuisse Christum nasci quam non nasci, ut carnis veritas illius adstrueretur solidius; et nasci ex femina, ne videretur muliebris sexus a salute repulsus. *Quoad* 2ᵃᵐ. *p. D.* Necesse est fieri optima secundum modum *C.* secundum substantiam *N.* Deus semper agit *modo perfectissimo*, summa scilicet sapientia æquitate et potentia, ubique intendendo finem ultimum præstantissimum, suam nimirum gloriam, et eligendo media aptissima ad finem proximum quem sibi proponit assequendum : quia tamen Deus in agendo ad extra omnino liber est; quia nec opus Dei ad *extra* quoad substantiam, quæ finita est, est optimum, nec determinari etiam potest ullum, quo non meliora et meliora in infinitum dentur; quia denique quod in se melius est, comparatum ad ordinem ac seriem rerum certam, minus bonum evadit; Deus nec agit semper nec agere tenetur optimum *substantive*. Præterea discrimem inter homines ac Deum est, quod illi dicantur etiam minus bene agere, si minus bona agunt; quia ex supposito adest præceptum vel alia causa, quæ eos impellat et obliget ad meliora etiam agenda, eorumque in agendo

bonitas ex nisu voluntatis et conatu incrementum capit; quorum tamen nihil respectu Dei tenet.

Inst. 5. Sicut ex *artefactis* hominum æstimatur eorum scientia et potentia, sic ex Dei operibus elucet ejus virtus et prudentia; ergo sicut ex melioribus artefactis magis æstimantur homines, sic dum Deus ex suis operibus maxime æstimatur, hæc debent esse maxima, et consequenter majora produci nequeunt. — *Conf.* Essentiæ rerum se habent sicut *numeri,* quibus nihil addi aut detrahi potest, quin mutentur : et potest a Deo produci creatura omnium perfectissima; ergo Deus non potest facere substantias meliores, nec etiam species perfectiores et perfectiores.

R. — *T. A. N. cons.* Debent esse maxima secundum modum *C.* secundum substantiam *N.* Si unice attendatur creaturarum substantia, hæc in comparatione ad auctorem suum, est *tanquam nihilum* : si attendatur æstimabilitas Dei ex creaturis, hæc ex minimis etiam capi debet; quia, ut Aug. L. 11. de Civ. c. 22. ait : *Deus ita est artifex magnus in magnis, ut minor non sit in parvis; quæ parva non sua granditate (nam nulla est) sed artificis sapientia metienda sunt.* Cæterum *disparitas* etiam est, quod cum homines materia, instrumentis et aliorum ministerio egeant, non possunt ostendere suam industriam nisi in *artefactis;* Deus autem, qui his omnibus ad quidpiam faciendum opus non habet, hoc ipso jam satis manifestat suam virtutem ac sapientiam, et ex modo etiam in minimis operibus infinitam suam excellentiam aperit : ad hæc, cum ars et sapientia hominibus non sit *essentialis,* et ipsa etiam perfectioribus operibus perficiatur, ex his illa recte æstimatur; e contra, quia Deus *essentialiter* est perfectissimus, nec acquirit artem nec operando perficit, ex sola operum cognitione æstimari non debet.

Ad conf. R. — *C.* 1^am^. *p. ant. et D. cons.* Ergo non potest facere substantias accidentario meliores *N.* essentialiter meliores *subd.* quatenus nihil potest addere vel demere rerum essentiis *C.* quatenus præter essentias rerum præsentium nequeat facere alias res et sic etiam alias essentias, aut non plures et perfectiores species rerum producere *N. Ad* 2^am^. *p. N. ant. et cons.* Exclusa enim unione hypostatica, visione beatifica et maternitate B. Virginis, quas S. Thomas, quatenus ordinem divinum includunt, vocat perfectissimas, Deus comparatione ad potentiam suam facta, nunquam facit perfectissimum *simpliciter,* nec facere etiam potest; quin tamen inde derogetur infinitæ illius potentiæ.

Quæres. An et qualis in Deo detur Distinctio et Compositio?

81. *Nota.* Prædicata Dei *relativa,* inter se vere distingui, extra dubium est. Circa distinctionem *absolutorum* duplex præcipue error fuit : Gilbertus Porretanus uti, compositionem in Deo admisit, qua *Divinitas non est Deus, sed forma qua Deus est,* ita videtur multis statuisse inter attributa divina distinctionem realem : Aetius vero et Eunomius attributa omnia diversas duntaxat voces et sonos esse asserebant, ita ut nullo modo, de ratione quidem, ab essentia divina distinguantur. Verum proscripta sunt Porretani doctrina in Concilio Rhemensi, præsente Eugenio III., cui acquiescens Gilbertus, cum ordinis integritate et honoris plenitudine ad suam diœcesin

remeavit, prout testatur Otho Frising. Errorem *Eunomianorum* confutarunt SS. Patres, et damnavit Ecclesia, præsertim, quod inde pararent sibi viam ad dicendum, Filium et Spiritum S., in quibus non datur innascibilitas seu ratio inducti, non esse ejusdem essentiæ et naturæ cum Patre, ut constat ex Greg. Nyss. orat. 12. cont. Eunom. Hinc

82. *Dico.* **Deus est simplicissimus spiritus, uti omnis compositionis, ita et distinctionis realis expers, sive prædicata divina absoluta inter se, sive ad essentiam divinam referantur.**

Prop. 1ª. *p.* ex dictis *num.* 39.

2ª. *p.* ex C. Lateran. IV. c. 1. *Firmiter.*, ex Hilar. L. 9. de Trin. n. 61. Athan. L. de Decr. Syn. Nic. n. 11. Theodoret. q. 20. in Gen. et aliis PP. — *Conf.* ex aseitate, infinita perfectione et summa identitate illius, quod Deus habet, ac demum ex æternitate, infinitate et immutabilitate *essentiæ divinæ*. Personæ autem divinæ non dicunt *simplicitatem*, cum realiter inter se distinguantur, nec *compositionem*, cum non uniantur inter se ad constituendam unam personam vel Deum.

3ª. *p.* ex perfectissima Dei simplicitate, quæ distinctionem realem prædicatorum divinorum tum inter se, tum ab essentia penitus excludit: ita Concilium Rhem. in symbolo contra Porretanum edito, Later. IV. Innoc. III. c. *Florent.* quod Sess. 18. definit, *omnia in divinis esse idem, ubi non intercedit oppositio relationis;* ita SS. PP. Aug. Fulg. Bern. et alii. Attamen, quia Scriptura, Concilia et PP. de attributis et essentia divina loquuntur ut multis, quædam inter ea *distinctio rationis* admitti debet, vi cujus non quidem judicare possum in Deo varias esse perfectiones ceu rationes objectivas, possum tamen unam formaliter cognoscere et ab altera præscindere, præbente ad id fundamentum pluralitate ac diversitate effectuum, quamvis a simplicissima entitate ii proveniant.

Si ais 1º. In Deo est Unitas et Trinitas; ergo compositio. Major daretur in Deo simplicitas, si tres Personæ divinæ non distinguerentur realiter; ergo non est summa. Multa etiam Deo adveniunt de novo, v. g. decreta libera, denominationes Creatoris, Domini, Judicis; ergo saltem in Deo datur compositio ex subjecto et accidente.

R. — Ad veram compositionem requiritur *distinctio* et *unio* : adeoque Personæ divinæ compositionem nullo modo faciunt, quia comparatæ ad se invicem tantum distinguuntur; comparatæ ad naturam tantum uniuntur, vel potius identificantur; ergo qua parte uniuntur non distinguuntur, et qua parte distinguuntur non uniuntur. Habetur ergo unitas cum pluralitate, non vero sic, ut ex plurium unione resultet unitas. Item major daretur simplicitas, prout hæc præcise dicit identitatem et opponitur distinctioni, non prout dicit carentiam unionis et opponitur compositioni. Demum multa de novo accedunt Deo solum denominative, extrinsece et objective per ordinem ad creaturas.

Si ais 2º SS. Patres passim dicunt, justitiam, sapientiam etc. non esse Dei substantiam, et variis nominibus varias perfectiones significari : sæpe dicunt, ea quæ de Deo prædicantur, tantum esse diversa nomina, quibus idem omnino significetur; ergo vel distinctionem realem adstruunt, vel

etiam distinctionem rationis excludunt, juxta illud in Concilio Rhem. statutum : *Ne ratio in Theologia dividat inter naturam et personam.*

R. — SS. Patres, sicut quando impugnant *Eunomium*, verbis quidem durioribus videntur asserere distinctionem entitativam, reipsa vero ad scopum præfixum non intendunt nisi distinctionem rationis; ita contra *Porretanum* disputantes, solum excludunt distinctionem realem et entitativam, quin propterea velint prædicata divina esse duntaxat diversa nomina. Concilium Rhem. statuit, ne ratio dividat eo modo, quo divisit *Porretanus*, scilicet entitative ac realiter.

DISPUTATIO II.

DE INVISIBILITATE ET VISIBILITATE DEI.

CAPUT I.

DE INVISIBILITATE DEI.

ARTICULUS I.

AN DEUS POSSIT INTUITIVE VIDERI OCULIS CORPOREIS?

83. *Nota.* Dogma gentilium et Anthropomorphitarum, vel apertum vel ex eorum doctrina necessario profluens, erat Deum *oculis carneis* videri posse. Eumdem errorem Christianis universis exprobraverunt olim gentiles, quam calumniam Orig. l. 7. cont. Cels. n. 33. et seqq. depulit. Inter *Arianos* tamen fuerunt plures, qui solum Patrem divinum assererent invisibilem : quin et catholicorum nonnullos ejusdem erroris sua ætate notarunt Iren. l. 4. c. 37. (al. 20.), et Aug. ep. 6. (al. 92).

84. *Dico.* **Deus oculis corporeis nec visus est unquam, nec videri potest.**

Prob. I. ex Scriptura. Exod. 33. 20. Deus quasi generalem legem statuit : *Non videbit me homo, et vivet.* Item universim legitur Joan. 1. 17. : *Deum nemo vidit unquam.* — 1. ad Cor. 2. 9. *Oculis hominis non vidit, nec auris audivit, quæ præparavit diligentibus se.* — 1. ad Tim. 6. 16. *Quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest.* Et c. 1. v. 18. præmissum erat : *Regi sæculorum immortali et invisibili.* Circa hæc autem testimonia certum est : 1° quod naturali et sensu obvio accepta loquantur de *visione corporea*, cum proprie videre pertineat ad oculos corporeos : 2°. quod Paulus ibidem vel mentionem faciat de *oculo corporeo* sicut de aure carnea, vel doceat Deum verum esse diversum a falsis numinibus ac spiritum : 3°. quod de *visione mentali* simpliciter nequeant intelligi exceptiones illæ, cum possibilis sit visio Dei intuitiva per intellectum elevatum.

Conf. Quoties Scriptura loquitur de visibilitate Dei, utitur terminis qui mentis actum, non autem oculos corporeos indicant : Matth. 5. 8. *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* — 1. Joan. 3. 2. *Scimus, quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est;* quibus verbis S. Aug. ep. 6. (al 92. n. 3.) ostendit oculos cordis et spirituales intelligi, non autem corporeos, secundum quos Deo similes non erimus.

II. ex PATRIBUS. ORIG. l. 7. cont. Cels. n. 34. inquit : *Falso nobis imponit Celsus dicens, nos sperare oculis corporis Deum esse visuros.* — ATHAN. disputans contra Arian. a S. AUGUSTINO, ep. 111. (al 148. n. 10.) refertur, *instantissime suasisse, Deum non esse visum nisi assumptione creaturæ : secundum Deitatis autem suæ proprietatem, omnino Deum esse invisibilem.., nisi quantum mente ac spiritu nosci potest.* — GREG. NAZ. Or. 28. n. 7. *Deus est ejusmodi, ut nec tangi nec oculis cerni queat.* — CYRIL. HIEROSOL. Catech. 9. n. 1. *Carnis quidem oculis contemplari Deum, impossibile.* — HIER. in c. 6. Isa. v. 1. *Non solum Patris divinitatem, sed ne Filii quidem et Spiritus S., quia una in Trinitate natura est, possunt oculi aspicere.* Cf. ib. c. 64. v. 4. — AMBR. Serm. 8. in Psal. 118. n. 17. docet errasse Moysen, quod existimaverit, Deum oculis videri posse.

Conf. 1°. Nulla potentia præsertim vitalis potest ferri extra suum objectum : sed oculus est potentia vitalis, et Deus est extra ill us objectum; ergo oculus non potest ferri in Deum, seu eum videre. 2°. Concipi potest, Deum visibilem fieri ab oculo corporeo : si vel Deus assumendo corpus reddat se spectabilem : vel si oculus, immutata natura, evadat spiritualis, et sic ad videndum Deum idoneus. Sed in *primo* casu non habebitur visio intuitiva ac Dei, ut est in se; in *secundo* autem non jam corporeis, sed spiritualibus oculis videretur Deus; ergo.

85. *Nec dicas* 1°. Multi Patriarcharum et Prophetarum de facto corporeis oculis viderunt intuitive Deum : quod patet de *Abrahamo*, Gen. 15., de *Jacobo*, Gen. 32., de *Manue*, Jud 13., de *Moyse*, Exod. 33., de *Isaia*, c. 6.; ergo.

R. — *N. A. Ad prob. D.* Patet de illis, quod viderint Deum immediate et in se ipso *N.* mediate tantum et in alio *C.* Triplex universim modus est exponendi visiones Patribus veteris Testamenti factas : *primus* est, cum dicitur ipse Deus, et præsertim Persona Verbi, humanæ incarnationi præludens, apparuisse in forma, quam libere ac pro voluntate assumpsit : *secundus*, cum dicitur per Angelum, qui et ipse in hominis assumpta forma apparuit, esse visus : *tertius*, cum in raptu vel extasi, aut in somno per quamdam similitudinem ac sensibiles species se manifestavit. *Primo* usi sunt frequenter scriptores antiqui, *aliis*, moderni communius; quibus etiam suffragatur Scriptura. Nam et *Abraham* Gen. 18., cum videret tres viros, h. e. Angelos, sub forma virorum, unum tanquam Dominum adoravit : et quem *Jacob* dixit Deum, Oseas, 12. v. 3. vocat Angelum : et quamvis uxori *Manue* apparuerit tantum Angelus, tamen vir ejus postea dicit, *Moriemur, quia vidimus Dominum.* Denique *S. Stephanus* Act. 7. interpretatur de Angelo vices Dei gerente, quod Scriptura de Deo facie ad faciem collocuto cum *Moyse* dixerat. Sicut vero modus exponendi *secundus* pertinet ad visiones Patriarcharum, sic *tertius* convenit propheticis illustrationibus; certe nisi similitudinem tantum in visione Isaiæ admittere volueris, oportebit Deum ad modum corporis esse extensum, sedere, etc.

86. *Nec dicas* 2°. Job. c. 42. ait de Deo : *Auditu auris audivi te, nunc autem oculus meus videt te.* Prius c. 19. dixerat : *Rursum circumdabor pelle mea, et in carne mea videbo Deum meum, quem visurus sum ego ipse et oculi mei conspecturi sunt.* Ergo et vidit et speravit Deum oculis videndum.

Conf. Luc. 3. legitur : *Videbit omnis caro salutare Dei.* 1. ad Cor. 13. asseritur, quod Deum *videbimus facie ad faciem;* ergo Deus oculo corporeo erit visibilis.

R. *quoad* 1. — D. *cons.* Ergo Job vidit Deum visione substantiæ divinæ *N.* visione effectuum providentiæ divinæ *C.* Sensus enim est : Equidem de tua, o Deus! providentia audiveram plurima et mirabilia ; nunc autem prosperorum et adversorum sorte jactatus, in me ipso eamdem experior et propius inspicio. *Quoad* 2. etiam *D. cons.* Speravit Deum videndum oculis mentis *C.* oculis corporis, *subd.* Deum secundum naturam assumptam, seu Christum Salvatorem *C.* Deum secundum naturam propriam *N.* Utramque distinctionem usurpat S. Aug. de Civ. Dei l. 22. c. 29. n. 4. : *primam,* quia Job dicit in carne, non per carnem visurum se Deum : *secundam,* quia de Redemptore loquitur et de sua resurrectione.

Ad conf. R. similiter, quantum attinet ad *primum* textum, qui de Deo incarnato aperte loquitur : quantum ad *secundum N. cons.;* quia *facies* hic et alibi sumitur metaphorice ad visionem Dei intuitivam exprimendam, qua donantur Sancti in patria; non vero proprie, cum alias Deo humana etiam membra tribuenda forent.

87. *Nec dicas* 3º. S. Aug. de Civ. l. c., n. 5, rejicit opinionem philosophorum, qui negant res spirituales videri posse a corpore; ergo censet posse videri Deum ab oculo corporeo. *Conf.* S. Doctor ibidem docet Deum oculis corporis beati videndum, et simul opponit hanc visionem Dei cum illa qua nunc fruimur in hac vita; ergo admittit intuitivam visionem Dei, et in seipso, corporeis oculis apud beatos futuram.

R. — *D. A.* Rejicit opinionem hanc secundum momenta et rationem quibus illam propugnabant *C.* secundum assertionem et sententiam *N. Philosophi* isti volebant spiritum a corpore cognosci non posse, quia nec spiritus possit percipere corporea sed intelligibilia duntaxat : quod refellit S. Aug. dicens : *Sed istam ratiocinationem et vera ratio et prophetica irridet auctoritas. Quis enim ita sit aversus a vero, ut dicere audeat, Deum corporalia ista nescire?* etc. Inde tamen non concedit, oculum corporeum posse attingere spiritum, nisi in hypothesi mutati corporis in spiritum; in qua sic subdit : *Sicut ergo constat videri corporea spiritu : quid si tanta erit potentia spiritualis corporis, ut corpore videatur et spiritus?*

Ad conf. R. — *D.* 1ªm. *p.* Docet Deum oculis beati corporis videndum immediate et in seipso seu propria substantia *N.* mediate et in effectibus, sicut vitam et animam in hominibus videmus *C.* Etiam *D.* 2ªm. *p.* Hanc visionem cum illa qua nunc fruimur opponit, quoad aliqua et modum tantum visionis abstractivæ diversum *C.* quoad omnia et speciem etiam visionis diversam *N.* Visionem Dei per oculos spirituales etiamnum abstractivam hic admitti, patet ex distinctione priori : diversitas vero inter visionem hujus et alterius vitæ stat in eo, quod præsentis vitæ visio potius excitet fidem de Deo, quam ut eum menti nostræ statim absque medio discursu præsentem sistat; cum alterius vitæ visio per oculos capta ex apprehensis Dei effectibus Deum statim menti objiciat sine intermedio ratiocinio. Ita se ipsum explicat. S. Aug. l. 22. de Civ. c. 29. n. 6. *Non sicut nunc invisibilia Dei, per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur per speculum in ænig-*

mate et ex parte, ubi plus valet fides, qua credimus, quam rerum corporalium species, quam per oculos cernimus corporales : sed sicut homines, inter quos viventes motusque vitales exerentes vivimus, mox ut aspicimus, non credimus vivere, sed videmus; cum eorum vitam sine corporibus videre nequeamus, quam tamen in eis per corpora, remota omni ambiguitate, conspicimus : ita quacumque spiritualia illa lumina corporum nostrorum circumferemus, incorporeum Deum omnia regentem etiam per corpora contuebimur. In quem locum S. THOMAS, 1. q. 12. a. 3. ad 2. eumdem, S. AUG. sensum subjungit.

Nec dicas 4°. Idem ibid. n. 3. statuit, oculos in gloria fore alios et virtutis præpollentioris, non tamen qualis in animalibus acrius videntibus habetur ; et hanc etiam vim probabiliter censet Jobo per aliquod instans in hac vita communicatam, dum diceret : *nunc autem oculus meus videt te* : ergo tribuit posse Deum saltem a spiritualibus oculis videri. — *Conf.* Nequit dari ratio, cur. S. AUG. nihil definire in quæstione de oculis spiritualibus voluerit ; ergo.

R. — *D. A.* Statuit hæc absolute et ex sententia propria aut in quam ipse propendeat *N.* hypothetice et ex sententia aliena, quam quidem explicat, quin tamen in eam inclinet *C.* Res patet ex ipso textu : *Utrum videbunt et per oculos corporis, inde quæstio est. Si enim tantum poterunt in corpore spiritali eo modo utique etiam ipsi oculi spiritales, quantum possunt isti quales nunc habemus, procul dubio per eos Deus videri non poterit : longe itaque alterius erunt potentiæ, si per eos videbitur incorporea illa natura, quæ non continetur loco, sed ubique est tota..... Vis itaque oculorum illorum præpollentior erit, non ut acrius videant,... sed ut videant et incorporalia.* Simili modo illud de *Jobo* additum ex textu cognosci potest, quem ita prosequitur : *Et fortasse ista virtus magna cernendi data fuerit ad horam etiam in isto mortali corpore oculis sancti viri Job, quando ait ad Deum : In obauditu auris obaudiebam te prius, nunc autem oculus meus videt te, etc. Quamvis hic nihil prohibeat, oculum cordis intelligi, de quibus oculis ait Apostolus : illuminatos oculos habete cordis vestri.*

Ad conf. R. — *N. A.* Imprimis definire nihil voluit, tum quod res non pertineret ad quæstionem dogmaticam, sed mere philosophicam : tum quod Catholicorum etiam quorumdam hanc esse opinionem intelligebat, quos exacerbare noluerat : tum quod, librata infinita Dei potentia, non possumus semper dicere in se impossibilia, quæ nobis ardua aut impossibilia etiam videntur. Pleraque alia hic objici solita sunt *philosophica.*

ARTICULUS II.

AN DEUS INTUITIVE VIDERI POSSIT AB INTELLECTU CREATO PER SOLAS NATURÆ VIRES?

88. *Nota.* Cognitio Dei quæ id hac vita habetur, est vel ex creaturis seu effectibus a Deo creatis, vel ex fide seu divini verbi significatione, et utraque *abstractiva*, non autem intuitiva seu clara et evidens cognitio Dei, prout est ille *in se.* Quod visio Dei *intuitiva* convenire possit homini per singulare

auxilium divinum, quod theologi *lumen gloriæ* vocant, infra : an vero illa etiam tribui possit intellectui, sive humano sive angelico, sibi relicto et per solas naturæ creatæ vires operanti, hic quæritur. Affirmarunt id *Anomæi* sec. 4., de quorum duce Aetio EPIPHANIUS, hæres. 76. p. 989. hæc refert : *Hic enim cum suis in eam vanitatis amentiam incidit, ut supra mortales omnes Deum se, non sola fide sed natura, secundum scientiam nosse jactaret : quemadmodum alicubi supra memini, dicere illos, non simpliciter fidei aliqua notitia Deum sibi esse perspectum; sed perinde ac quispiam cognoscit, quidquid oculis cernitur, aut manibus attrectatur : velut si in manus assumat aliquis lapidem aut lignum aut materiæ alterius instrumentum.* Eumdem errorem sec. 14. instaurarunt *Beguardi* et *Beguinæ* in Germania inferiore, quorum 5us doctrinæ articulus is erat : *Quælibet intellectualis natura in se ipsa naturaliter est beata : et anima non indiget lumine gloriæ ipsam elevante, ad Deum videndum.* Quamvis vero ab hoc errore alieni sint theologi catholici omnes, sunt tamen inter eos nonnulli, qui saltem *possibilem* existimant substantiam creatam, quæ vel per se sit tantæ virtutis, quanta est virtus complexi ex intellectu et lumine gloriæ, et cui proinde proportionata et connaturalis sit Dei visio, ita ut ad eam eliciendam non sit necessaria ulterior elevatio; vel quæ licet tantæ virtutis non foret, tantæ tamen perfectionis est, ut illi lumen gloriæ, ac consequenter etiam visio Dei intuitiva, sit debitum et connaturale. Verum his sufficiant dicta num. 8. de repugnantia substantiæ creatæ *intrinsece* supernaturalis.

89. *Dico.* **Deus de facto intuitive videri nequit ab intellectu creato per solas naturæ vires.**

Prob. I. ex SCRIPTURA. Hæc enim 1°. ut constat ex textibus relatis, negat Deum videri posse : sed hæc testimonia imprimis non minus de *intellectuali* visione quam de corporali exponi possunt, præsertim cum ibidem ad Corinth. addatur : *Nec in cor hominis ascendit;* et PATRES in eos textus commentantes sæpe de utraque visione loquuntur : deinde vero eadem, ut S. AUG. ep. 112. (al. 147.) c. 14. facit, exponi debent de invisibilitate intellectuali per naturam seu vires naturæ, cum aliunde liqueat supernaturali auxilio adjutum intellectum posse habere visionem Dei; ergo. 2°. Docet intuitivam Dei visionem pertinere ad gratiæ beneficium. Psal. 83. 12. *Gratiam et gloriam dabit Dominus.* — ad Rom. 6. 23. *Gratia Dei vita æterna.* 3° Eadem manifestam Dei cognitionem removet ab hujus vitæ conditione, 1. ad Cor. 9. *Ex parte cognoscimus, et ex parte prophetamus : cum ergo venerit, quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est.* Item : *Videmus nunc per speculum in ænigmate : tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte : tunc autem cognoscam, sicut et cognitus sum.* — 2. ad Cor. 5. 7. *Per fidem enim ambulamus, et non per speciem.* — 1. Joan. 3. 2. *Scimus, quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum, sicuti est.*

II. ex TRADITIONE. In C. Vien., ut etiam refertur in Clementinis, cap. *Ad nostram.* tit. *de hæret.*, recensito cum reliquis errore Beguardorum supra exposito, Clemens V. ita definit : *Nos, sacro approbante Concilio, sectam ipsam cum præmissis erroribus damnamus et reprobamus omnino.* — Ex Patribus, qui Anomæos oppugnarunt, EPIPHAN. hær. 70. n. 7. *Deum quidem,* inquit, *videri præsertim ab humana natura non posse fatemur;... sed idem tamen Deus invisibilis pro sua humanitate ac potentia imbecillem*

aciem ita virtute sua corroborare dignatur, ut quod videri alioqui non potest, aspiciat. — Greg. Naz. Orat. 28. n. 17. scribit, *nihil ad nos pertingere in hac vita de Dei notitia, nisi exiguum quemdam rivulum, ac velut parvum magnæ lucis radium.* — Ex reliquis Orig. l. 1. Periarch. c. 1. n. 6. *Mens*, ait, *nostra ipsum per se ipsam Deum, sicut est, non potest intueri.* Ambr. comment. in Lucam c. 1. n. 26. *In potestate nostra non est Deum videre, sed in potestate illius est apparere.* Aug. l. 19. de Civ. c. 25. *Sicut non est a carne, sed super carnem, quod carnem facit vivere; sic non est ab homine, sed super hominem, quod hominem facit beate vivere.*

Conf. Visio Dei intuitiva est supernaturalis, ex Psal. 83, et ad Rom. 6. Est finis et merces, ad quem per fidem, spem, charitatem et alia opera salutaria pertingitur, Joan. 14. 11. *Qui diligit me, manifestabo ei me ipsum;* et 1. ad Cor. 2. 9. *Nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus iis qui diligunt illum.* Constat vero ex Tr. *de Grat.* media hæc et merita debere esse supernaturalia, ac inter hæc et finem atque mercedem necessario intercedere ordinis proportionem; ergo.

90. *Nec dicas* 1°. Juxta S. Aug. L. 10. de Civ. c. 22. Solum peccatum causa est, cur Deum non videamus; ergo intellectus ex se potest videre Deum. 2°. Deus intuitive videndus continetur intra limites intellectus creati, sicut gloriosa corpora intra objectum visus : et Deus videndus non attingitur nisi modo finito; ergo. 3°. Deus etiam intuitive videndus est ultimus noster finis; et ad hunc habemus tum appetitum innatum, tum elicitum prudentem ac ordinatum : sed et ultimum finem nostrum, et quod ejusmodi appetitu desideramus, naturaliter possumus cognoscere; ergo.

R. *ad* 1. — *D. A.* Solum peccatum est causa moralis, cur Deum non videamus, quatenus peccati pœna est cæcitas mentis, qua frequenter impedimur a cognitione Dei abstractiva, et quatenus peccati etiam pœna est privatio gratiæ sanctificantis, cujus opera obtinetur finis supernaturalis *C.* est causa physica, et sine cujus interventu omnia in nobis expedita forent ad visionem Dei, ex parte potentiæ, requisita *N.* Physica enim causa, cur Deum non videamus, est ipsamet impotentia naturalis, ad quam superandam necessarium est supernaturale luminis gloriæ auxilium.

R. *ad* 2. — *D. A.* Deus intuitive videndus continetur intra limites objectivos intellectus, h. e. objecti specificativi, adæquati et terminativi *C.* intra limites objecti connaturalis ac proportionati *N.* Duplex nempe distinguendum est objectum potentiæ cognoscitivæ : aliud *specificativum* et *adæquatum*, ad quod potentia se extendere et ferri potest, sive propriis viribus, sive superiori saltem auxilio roborata; et intra limites hujus objecti continetur Deus intuitive visus, utpote sic visibilis et cognoscibilis, sicut et per actus supernaturales alios fidei, spei et charitatis attingibilis : aliud *connaturale* et *proportionatum*, ad quod potentia connaturaliter, h. e. per se solam et absque auxilio alterius ordinis ferri potest; et intra ejusmodi objecti limites Deus intuitive videndus non continetur, nisi remote tantum et inchoate, non autem proxime et complete.

Ad prob. 1^am^. *Disparitas* est, quia omne *lucidum*, etiam in corpore glorioso, supponitur esse naturale, saltem quoad substantiam; siquidem lux corporea ex sua perfectione nihil supernaturale quoad substantiam exigit,

licet hic et nunc ex ordinatione Dei extrinseca, sit connexa cum beatutidine supernaturali animæ. E contra non omne *verum* est naturale, sed plura sunt etiam quoad substantiam supernaturalia, maxime autem Deus; nisi tamen velis dicere, Deum excellentiori modo esse supra omnem naturam creatam et vocari potius auctorem omnis supernaturalitatis et naturæ, quam ens supernaturale.

Ad prob. 2am. *N.* Sicut enim supernaturalia quantumvis finita non sunt proportionata et connaturalia potentiæ naturali, sic etiam quæ finito tantum modo attinguntur aut fiunt, non possunt fieri solis naturæ viribus, ut patet in actibus salutaribus quibuscumque seu supernaturalibus.

Ad 3um. *D.* Deus intuitive videndus est finis noster ultimus supernaturalis *C.* naturalis *N.* Naturalis enim finis noster, et quem homo in puris naturalibus conditus habuisset, est perfecta Dei visio abstractiva. Sed de his vide Tract. de grat.

ARTICULUS III.

AN DEUS AB INTELLECTU CREATO POSSIT COMPREHENDI?

91. *Nota.* Comprehensio a Patribus tum Græcis tum Latinis pro cognitione objecti clara, firma, simultanea, et maxime plenissima usurpatur. Ad hujus vero cognitionis plenitudinem duo requiruntur. : 1° ut omnia, quæ *formaliter* in objecto sunt, attingantur, quod declarat S. Aug. tum in Serm. 38. de Verb. Dom. (al. 117.) c. 3., tum ep. 112. (al. 147.) c. 9. 2°. ut cognoscantur omnia, quæ sunt in objecto *eminenter*, seu quæ in ejus virtute et potentia causaliter continentur, uti declarat S. Thom., p. 3. q. 10. a. 2. et *Petav.* de Deo, l. 7. c. 4. ex Patribus ostendit, qui Filio Dei et Spiritui sancto solis comprehensionem Patris tribuunt, quia soli illi præter Dei substantiam, ejus etiam sinum ac profunda cognoscunt, seu quæ in consiliorum illius secreto, absoluta potestate ac virtute continentur. Anomæi dicere ausi sunt Deum a se comprehendi, ut S. Epiphan. exponit de Aetio, l. c. sic pergens : *Ita audacissimus iste dicebat : Tam Deum novi, quam meipsum, imo non tam novi meipsum, quam Deum.* Contra quos

92. *Dico.* **Deus ab intellectu creato, lumine gloriæ quantumvis adjuto, comprehendi non potest.**

Prob. 1. ex Scriptura quæ comprehensionem rejicit, sive quæ simpliciter de Deo concipitur, sive quæ ad ejus virtutem et attributorum potentiam pertinet. Primum liquet ex Job. 36. 26. *Ecce Deus magnus, vincens scientiam nostram.* — Eccli. 43. 34. *Ne laboratis : non enim comprehendetis.* — Jerem. 32. 19. *Magnus consilio, et incomprehensibilis cogitatu.* — Alterum patet ex. Job. 9. 10. *Qui facit magna et incomprensibilia.* Et. c. 11. 7. *Forsitan vestigia Dei comprehendes, et usque ad perfectum omnipotentem reperies?* — Psal. 146. 5. *Sapientiæ ejus non est numerus.* — Ad Rom. 11. 33. *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! quam incomprehensibilia sunt judicia ejus et investigabiles viæ ejus!* — 1. ad Cor. 2. 10. *Spiritus scrudatur omnia etiam profunda Dei. Quis enim hominum scit, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? ita et quæ Dei sunt, nemo cognovit,*

nisi spiritus Dei. Ejusmodi vero testimonia cum nec a Scriptura nec a Patribus restringantur vel ad cognitionem in præsenti vita, vel ad cognitionem ex solis naturæ viribus, *absolute* sumenda sunt, et assertum omnino evincunt.

II. *ex* Traditione. C. Later. IV. cap. *Firmiter* sic habet : *Simpliciter confitemur, quod unus verus est solus Deus, æternus, incomprehensibilis;* et c. *Damnamus* additur : *Nos, sacro approbante Concilio, credimus et confitemur cum Petro* (scil. Lombardo) *quod una summa quædam res est, incomprehensibilis.* Porro Magister sent. intelligebat Deum omnino incomprehensibilem. Basileense autem, an. 1435., quo Eugen. IV. necdum transulerat Concilium Florentiam, damnavit propositionem Augustini de Roma, qua dixerat in suo de Christo et Ecclesia libro : *animam Christi videre Deum tam clare ac intense, quantum clare ac intense Deus videt se ipsum;* quo sensu comprehensionem expresserat. Idem jam antea etiam, præter Gregorium utrumque, Basilium, Chrysostomum et Theodoretum, qui Anomæos ex professo oppugnarant, docuerunt Dionys. l. de divin. Nom. c. 13. §. 1., Iren. l. 4. c. 37. (al. 20)., Clem. Alex. l. 5. Strom. p. 548., Cyrill. Catech. 6. n. 5. 6. Epiphan., Hær. 70. n. 7., Aug., Serm. 38. (al. 117) supr. cit. — *Conf.* Comprehendere est rem cognoscere quantum est cognoscibilis, et ejus cognoscibilitatem quoad omnia quæ formaliter et eminenter habet exhaurire : sed intellectus creatus etiam lumine gloriæ instructus non potest Deum cognoscere, quantum cognoscibilis est; tum quia intellectus ejusmodi semper manet finitus, cognoscibilitas autem est infinita, sicut ejus perfectiones, quas sive formaliter sive eminenter continet, sunt infinitæ; tum quia alias sancti Patres illegitime ex comprehensione probassent divinitatem Filii et Spiritus sancti; ergo.

93. **Obj.** *I.* Beati a theologis vocantur *comprehensores;* et Paulus fideles 1. ad Cor. 9. monet : *Sic currite, ut comprehendatis;* ac de se ad Philip. 3. scribit : *Sequor autem, si quomodo comprehendam;* ergo comprehensio Dei est possibilis. *Conf.* Rem cognoscere totaliter et sicut eam Deus cognoscit, est rem comprehendere : sed sic Beati vident Deum; 1. ad Cor. 13. 9. *Ex parte enim cognoscimus, et ex parte prophetamus; cum autem venerit, quod perfectum est, evacuabitur, quod ex parte est;* et v. 12. *Nunc cognosco ex parte : tunc autem cognoscam, sicut et cognitus sum;* ergo.

R. — *D. cons.* Comprehensio Dei sumpta pro assecutione et possessione Dei est possibilis. *C.* sumpta pro cognitione Dei adæquata et plenissima *N.* Omnia antecedentis exempla desumpta sunt a similitudine cursorum, qui comprehendunt metam et bravium; unde patet, non esse ibi sermonem de comprehensione ad animi perceptionem et cognitionem perfectissimam translata.

Ad conf. R. — *N. M. Ad prob. D.* Et hic Apostolus facit tantum oppositionem cognitionis per fidem imperfectæ et obscuræ, cum cognitione per visionem beatificam perfecta et clara *C.* cum cognitione plenissima et comprehensiva *N.* Omnis nostra de Deo et divinis cognitio, sive fides sit, sive scientia ex fide orta, est *imperfecta* et *ex parte,* quia revera totum, quod est Dei, et omnia ejus attributa in hac vita non cognoscimus; et *obscura* etiam est, quia per speculum in ænigmate tantum habetur : in altera autem vita Beatorum cognitio erit perfecta et clara; quia tunc perfectum veniet, facie ad faciem Deus videbitur, et omnes Dei perfectiones cognoscentur. Ad

eamdam etiam intuitivam Dei visionem tantum refertur, quod additum est, quia explicat illud v. 12. initium : *Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem;* unde colligitur quidem essentiam ac perfectiones Dei et mysteria fidei in seipsis cognosci a beatis, sicut Deus nos in nobis videt, non tamen in cæteris nostram cognitionem esse Divinæ æqualem.

Inst. Scire quænam sit latitudo rei et omnes ejus dimensiones, est rem comprehendere : sed Paulus sic Deum cognoscebat, voluit que ab hominibus cognosci, ad Ephes. 3. *Ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo et longitudo et sublimitas et profundum : Et scire etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi, ut impleamini in omnem Dei plenitudinem;* ergo.

R. — *D. M.* Scire tantum in genere et universim, quæ sit plenitudo rei ejusque dimensiones, est rem comprehendere *N.* in specie aut individuo et singillatim *C.* Etiam *D. M.* Paulus voluit cognosci Deum secundum Incarnationem et præsertim quoad crucis mysterium *T.* secundum divinitatem *subd.* cognosci in genere et universim *C.* in individuo et singillatim quoad omnia in Deo cognoscibilia *N.* Quamvis *Apostolus* videatur hic loqui de Christo ut homine, et peculiariter de ejus cruce, hujusque fructu et conformitate in nobis tum in hac tum in futura vita; tamen, si ejus sensus etiam de divinitate intelligatur, nonnisi de cognitione Dei finita et tali intelligendus est qualem de facto per fidem sive rationis lumen de Deo infinito et omniperfecto habemus, quæ certe comprehensiva dici nequit.

94. *Obj. II.* Objectum quod simplicissimum est et totum videtur, ita ut nihil ejus lateat videntem, comprehenditur; sed Deus est ens simplicissimum, et totus videtur, ita ut nihil Dei lateat Beatum; quia videtur sicuti est in se; ergo. — *Conf.* Beati vident omnipotentiam Dei, imo vident ipsam Dei comprehensionem, seu actum quo Deus seipsum comprehendit; ergo et vident omnia quæ in omnipotentia et illa comprehensione continentur, ac proin Deum comprehendunt.

R. — *D. M.* Si videtur totum ita, ut nihil lateat præcise quoad entitatem et substantiam *N.* Si ita videtur, ut nihil lateat tam quoad entitatem et substantiam quam quoad modum virtutis sive in essendo sive in operando *C.* Quamvis Deus sit ens simplicissimum et hinc secundum partes non videatur, nec cognitioni Beatorum aliquid ejus entitatis ac substantiæ subtrahatur; tamen quia simul est virtualis multiplicitatis et æquivalentiæ infinitæ, a finita cognitione mensurari nequit. Porro videre rem, uti est in se, proprie dicitur de cognitione clara et immediata rei ipsius, rigide autem de totali cognitione rei tam secundum modum quam secundum substantiam : in priori sensu affirmatur a Scriptura de Beatis respectu Dei, et nihil obest nostræ sententiæ; in posteriori autem obest quidem, sed et hinc etiam a pluribus Patribus præsertim Græcis negatur.

Ad conf. R. — *Quoad.* 1^am^. *p. D.* Vident omnipotentiam quantum ad se, h. e. divinitatem ejusque vim effectricem creaturarum *C.* quantum ad alia, h. e. secundum id quod eminenter continet, nempe perfectiones creaturarum a Deo producibilium, *subd.* vident communi quadam ac generali perceptione, quæ præcise correspondeat ideæ genericæ de omnipotentia *C.* cognitione peculiari et distincta, quæ sigillatim repræsentet omnes creaturarum

perfectiones, quas in infinitum omnipotentia connotat. *N.* — *Quoad* 2am. *p. D.* similiter; quia vident substantiam ipsam actus, quæ est ipse Deus, non tamen omnem illius terminum.

Inst. 1. Saltem Deus comprehenditur ab humanitate Christi; nam : 1o. ut ait Paulus ad Coloss. 2. *In Christo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ Dei*, et Joan. 3. *Non est Christo datus spiritus ad mensuram.* 2o Juxta Isidor. in Exod. c. 42. n. 3. *Sola sibi integre nota est Trinitas et humanitati assumptæ.* 3o D. Thomas p. 3. q. 10. a. 2. asserit, hominem assumptum cuncta cognoscere quæ sunt in Deo; ergo.

R. — *N. A. Ad prob.* 1am. *D.* Hæc Christo insunt et sunt data, quatenus humanitati conjuncta est divinitas, quæ habet thesauros sapientiæ increatæ ac spiritum non ad mensuram *C.* quatenus ejus humanitas in se spectatur, aut hæc habeat sapientiam creatam infinitam et spiritum non ad mensuram in se ipsa *N.* Verba ab Apostolo immediate subjecta : *Quia in ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter*, ejus mentem et nostram responsionem explicant,

Ad prob. 2am. *D.* Trinitas integre nota est humanitati assumptæ, ratione personæ in qua subsistit, unde et addit : *Quæ est secunda in Trinitate persona C.* ratione sui *N.* Sensus itaque illius est : Christus ut Deus divinam comprehendit essentiam, non autem ut homo.

Ad prob. 3am. *D.* Asserit humanitatem cognoscere omnia, quæ sunt formaliter in Deo *T.* quæ sunt eminenter *subd.* quantum ad possibilia, et præsentium etiam ac futurorum omnem virtutem vel modum *N.* quantum præcise ad præsentium ac futurorum substantiam et numerum, quando quidem Christus omnium quæ Deus decrevit caput est *C.*

Inst. 2. Deus secundum totam suam visibilitatem continetur intra objectum intellectus creati; ergo per absolutam potentiam Dei potest intellectus creatus elevari ad Deum comprehendendum; præsertim cum lumen gloriæ aut concursus Dei infinitus non implicet.

R. — *D. A.* Deus secundum totam suam visibilitatem continetur intra objectum intellectus creati, quatenus habet rationem veri, et ita, ut attingatur modo finito *C.* quatenus habet rationem infiniti, et ita ut attingatur modo infinito *N.* Tota infinitas Dei manet visibilis et comprehensibilis respectu Dei, qui se ipsum solus comprehendit : non autem visibilis et comprehensibilis est respectu intellectus creati, a quo tantum *finito modo* et cognitione communi ac generali, aut distributive, et divisive, non autem modo infinito et cognitione singulari ac distincta, aut collective et simul attingi potest. *Ad prob.* subjunctam *N.* quia repugnantia luminis gloriæ aut concursus simultanei in actu secundo et terminative infiniti patet, præter alia, ex eo quod omnis creatura et actio creata essentialiter debeat esse limitata ac finita.

Inst. 3. Tota divinitas uniri potuit cum natura humana in Christo, unione substantiali et physica; ergo et uniri poterit cum intellectu creato, unione accidentali et intentionali; maxime cum illud plus sit quam hoc. — *Conf.* Cognitio divina, qua Deus seipsum comprehendit, potuit uniri cum intellectu creato, sicut dignitas naturæ divinæ unita est cum humanitate Christi et ejus operibus : sed hoc modo intellectus creatus comprehendet Deum; ergo.

R. 1. Vel ipsa personalis unio divinitatis cum Christo non facta est, nisi secundum modum et capacitatem finitam humanitatis; ergo et intentionalis fieri non potest, nisi modo finito et pro capacitate intellectus finiti.

R. 2. — *T. A., N. cons.* Disparitas est, quia unio hypostatica nullam supponit actionem in humanitate, ac proin minus repugnat eam esse perfectissimam, quamvis de facto, cum non sit infinita, non sit simpliciter sed secundum quid tantum perfectissima : sed visio Dei est vera actio creaturæ; maxima autem est disproportio inter facultatem finitam et actionem infinitam, qualis deberet esse visio Dei comprehensiva. Ad *rationem* additam R. τὸ *plus* significare hic excellentius, non autem difficilius; imo cum illa unio intentionalis totalis, seu visio Dei comprehensiva, commensurari deberet Deo, vel per identitatem esset ipse Deus, vel illa nihil posset dari excellentius.

Ad conf. R. — *N. parit.* Unio enim illa cognitionis divinæ sic possibilis asseritur, ut per eam creatura Deum cognosceret et comprehenderet : sed nec *primum* evaderet, quia cognoscere dicit actionem vitalem, quæ necessario profluere debet a proprio et interno principio; nec *secundum* quia unio illa fieret pro exigentia aut capacitate intellectus creati et finito modo, ac consequenter non daretur comprehensio. Ex priori autem habetur etiam *disparitas;* quia illa unio moralis non est quid creatum, sed ipsa dignitas increata, secundum æstimationem prudentum, naturæ hypostatice unitæ ejusque operibus communicata; cum unio intentionalis seu visio Dei intuitiva ab intellectu creato elicita sit quid creatum, adeoque essentialiter limitatum ac finitum.

CAPUT II.

DE VISIBILITATE DEI.

ARTICULUS I.

AN DEUS VIDERI POSSIT AB INTELLECTU CREATO SUPERNATURALITER ADJUTO?

95. *Nota.* In alterum Anomæorum errori oppositum abierunt jam olim quidam anonymi, de quibus Greg. M. l. 18. Mor. c. 28 (al. 54. n. 90). scribit : *Sciendum vero est, quod fuere nonnulli, qui Deum dicerent etiam in illa regione beatudinis in claritate quidem sua conspici, sed in natura minime videri.* Hos seculo VII. secuti sunt *Armeni,* negantes intellectum creatum, lumine superno adjutum, posse clara Dei visione frui. Secuti sunt *Palamitæ* docentes : *Sancti omnes, tam homines quam Angeli, gloriam quidem Dei temporis expertem* (scilicet increatam illam lucem) *et sempiternam gratiam ac donum recipiunt : substantiam autem Dei nemo unquam vidit homo neque angelus videre potest.* Quin et in Academia Parisiensi an. 1240. fuerant, qui inter alios errores ab Episcopo et Universitate ibidem damnatos, hanc quoque propositionem defenderant : *Quod divina essentia in se*

nec ab homine nec ab angelo videatur vel videbitur. Contra hos, cum omnibus orthodoxe sentientibus,

96. *Dico.* **Deus ab intellectu creato supernaturaliter adjuto intuitive videri potest, et a Beatis videbitur.**

Prob. I. ex SCRIPTURA. Matth. 18. 10. *Angeli eorum in cœlis semper vident faciem Patris mei, qui in cœlis est.* Sed imprimis facies Dei, secundum AUG. l. 22. de Civ. v. 29. n. 1. *non est aliquod tale membrum, quale nos habemus in corpore, sed manifestatio ejus intelligenda est;* et videre faciem Dei juxta eumdem, in ep. 112. (al. 147). c. 8. est *videre eum sicuti est.* Deinde vero in altera vita homines erunt Angelis pares, dicente Christo, Matth., 22. 30. *Erunt sicut Angeli Dei in cœlo;* ergo. Præterea de hominibus legitur Matth. 5. 8. *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* — Joan. 14. 21. *Qui diligit me..... manifestabo ei me ipsum.* — 1. ad Cor. 13. 12. *Videmus nunc per speculum in ænigmate; tunc autem facie ad faciem: nunc cognosco ex parte : tunc autem cognoscam, sicut et cognitus sum.* — 1. Joan. 3. 2. *Cum apparuerit, similes ei erimus : quoniam videbimus eum sicuti est.* Sed hæc omnia claram ipsius essentiæ divinæ intuitionem significant, ut ex Patrum interpretatione mox adjicienda patet; ergo.

II. ex TRADITIONE. Præter PP. C. Francoford., qui in ep. ad Hispanos scripserant : *Prædicamus Christum Deum verum et vivum, ut ad ejus beatissimam visionem pervenire mereamur, in qua est æterna beatitudo;* et præter Benedictum XII, qui in Extrav. *Benedictus Deus,* tribuit Beatis *divinæ essentiæ visionem intuitivam et facialem, nulla mediante creatura in ratione objecti visi se habente;* Eugenius IV. Sess. 25. C. Florentini in Decreto unionis cum Græcis definit : *Purgatas animas in cœlum mox recipi, et intueri clare ipsum Deum Trinum et Unum sicuti est.* His præluserunt Patres plerique omnes, IREN. l. 4. c. 37. (al. 20. n. 5), CLEM. ALEX. Strom. l. 5. p. 548, GREG. NAZ. Orat. 28. n. 17, AUG. ep. 112 (al. 147). c. 8. et de Civ. Dei. l. 22. c. 29. n. 1, PROSP. (seu potius JULIAN POMERIUS), GREG. Mor. in Job. l. 18. c. 28 (al. 54. n. 90), etc., V. PETAVIUM, de Deo. l. 7. c. 7.

Conf. 1. Homo per gratiam potest consequi finem suum ultimum et beatitudinem; quia alias frustra hic illi finis præfixus et a Deo promissus foret : sed finis ultimus et beatitudo hominis consistit formaliter vel ex toto vel ex parte in clara et intuitiva visione Dei; ergo; 2. Si visio Dei intuitiva esset impossibilis, ergo vel quia est cognitio Dei supernaturalis, vel quia est cognitio Dei immediata, vel quia infinita : sed 1°. possibile est auxilium supernaturale, vi cujus potens fiat intellectus creatus ad eliciendam cognitionem Dei supernaturalem. 2°. Deus etiam ratione suæ substantiæ continetur intra verum seu objectum specificativum et essentiale intellectus; adeoque ratione hujus potest immediate terminare cognitionem. 3°. Quamvis Dei entitas sit infinita, tamen quia objectum non est principium sed terminus cognitionis, et præterea objecti infiniti cognitio potest esse finita; non requiritur, visionem Dei esse infinitam.

97. **Obj.** *I.* Deus est *invisibilis, et inhabitat lucem inaccessibilem;* ergo absolute videri nequit. — *Conf.* 1°. Instar privilegii et prærogativæ asseritur soli Filio nosse Patrem et videre Deum, Matth. 11. 21. *Nemo novit Filium*

nisi Pater, neque Patrem quis novit, nisi Filius. — Joan. 1. 18. *Deum nemo vidit unquam : Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit.* Ergo creaturæ visio Dei convenire nequit. 2°. Qui desiderant videre Deum, necdum vident : sed ipsi etiam Angeli sancti desiderant videre Deum, 1. Petr. 1. 16. *In quem Angeli desiderant prospicere;* ergo nec illi vident Deum.

R. — *D. A.* Deus dicitur invisibilis et inhabitare lucem inaccessibilem, quatenus nec oculo coporeo cerni, nec solis naturæ viribus intuitive videri, nec penitus comprehendi potest *C.* quatenus nec ab intellectu superius adjuto, vel in altera vita, intuitive cognosci queat *N.* Etenim, ut S. Aug. ad hanc objectionem respondet, Ep. 111. (al. 148. c. 3. n. 11.) *Quia nec ista testimonia falsa esse possunt, Beati mundo corde,* etc., *negare non possumus Filios Dei visuros Deum.*

Ad conf. 1. R. — *D. A.* Soli Filio instar privilegii et prærogativæ, cum aliis tamen per illum communicabilis, tribuitur, etc., *C.* non communicabilis *subd.* tribuitur nosse Patrem et videre Deum, per hæc intelligendo cognitionem Dei perfectissimam et plenissimam, seu comprehensionem *C.* intelligendo visionem intuitivam per vires auxilii superni, aut fidei mysteriorumque illustrationem *N.* Primo textui mox additur : *Neque Patrem quis novit, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare :* alter vero textus eo pertinebat, ut Joannes ostenderet, a quo tam divina et stupenda arcana didicisset, quæ ante narraverat de Verbo Dei Filio, ejus æternitate, suscepta carne et illata hominibus per illum gratia; hæc enim se ait non ab aliquo homine, ut olim Judæi a Moyse Legem, sed a Filio Dei accepisse, qui illa Dei secreta perciperet aliisque nuntiaret; quemadmodum exponunt Aug. l. cont. Adimant. c. 9, l. 2. cont. Maximin. c. 9., et Cyr. Alex. l. 1. in Joan. c. 10. Cæterum ita visionem Dei antonomastice talem, seu cognitionem comprehensivam tribui Filio, ut non conveniat quidem illa creaturis, non tamen visio propria negetur, declarat Chrys. hom. 14. (al. 15. n. 2) in Joan. hæc notans : *In sinu Patris esse, majus quiddam est, quam videre : qui enim tantum videt, non habet exquisitam ejus quod videt cognitionem.*

Ad 2. R. — *D. M.* Qui desiderant, desiderio puræ spei et excludente objecti possessionem, videre Deum, eum necdum vident *C.* desiderio amoris et complacentiæ in possessione objecti *N. primo* modo desiderant ægri sanitatem : *secundo* modo dives desiderat divitias, quas possidet, semper habere; et tale etiam est desiderium Angelorum Deum intuentium juxta S. Thomam. Alio etiam modo exponit S. Greg. l. 18. Mor. c. 28. (al. 54. n. 91.) et l. 1. in Ezech. hom. 8. n. 28. ubi dicit per hoc desiderium anxietatem et fastidium, non vero præsentiam objecti et in ipsa satietate novitatem ardoris excludi. Præterea juxta text. græc. legitur, *in quæ,* non autem, *in quem* desiderant prospicere, et per hæc intelliguntur, cum pluribus interpretibus, Redemptio hominum, fidei incrementum et Evangelii gloria; unde de desiderii actu proprio verba intelligi possunt, sed quin huc pertineant.

Inst. Ex locis Scripturæ cit. non magis licet inferre visionem intuitivam, quam ex Genes. 32., Num. 12., ubi Jacob et Moyses Deum facie ad faciem vidisse leguntur. Sed ex postremis non deducitur concessa his Patriarchis visio substantiæ divinæ; ergo nec ex prioribus. — *Conf.* Dicta Patrum minime conciliari possunt cum veritate nostræ theseos ac dogmatis. Nam 1° Auctor homiliæ de SS. Deipara, quæ Athanasii nomen præfert, dicit (n. 10). sicut

nos animam nostram non cognoscimus, sed tantum *velut umbras et figuras ejus ex facultatibus et operationibus illius expressas*, sic et Deum duntaxat cognosci ab anima posse. Auctor vero QQ. ad Antiochum q. 2., qui etiam inter opera ATHAN. extat, ait, *essentiam Dei* non videri *nudam*, sed tantummodo *quemdam gloriæ gradum* ad captum humanum accommodatum. 2° CLEMENS ALEX. apud Œcumenium et Theophylactum, in 1. ad Tim. c. 3. v. 16., CYRIL HIEROS. Catech. 6. n. 5., CYR. ALEX. l. 1. in Joan. c. 10., AMBROS. in Comment. in Lucam. l. 1. n. 25., HIER. apud AUG. ep. 111. (al. 148. n. 7). docent, nec ab Angelis videri Deum *in se, sicut est*, secundum *naturam* aut *substantiam*, sed tantum Deum *incarnatum*, aut *quantum capere possunt, vel pro mensura quisque ordinis sui*. 3° DIONYS. de divinis Nom. c. 1. §. 1. et 4. et de cœlest. Hier. c. 4. §. 3., GREG. NYSS. Or. 6. de Beatitud. opp. t. 1. p. 843., BASIL. l. 1. cont. Eunom. n. 14., AMBROS. l. de Incarn. c. 3. n. 21. 22., ISIDOR. HISP. in Exod. c. 42. statuunt naturæ divinæ cognitionem omni creatæ menti esse superiorem, et soli Filio ac Spiritui sancto convenire.

R. — *N. M. et parit.* Generatim enim dicitur, quod nemo in hac vita videat Deum; econtra expresse asseritur, quod Deus ab Angelis videatur, et a Beatis videndus sit in vita æterna; unde visio Dei a Patriarchis erat in aliena forma aut in persónna ministri seu Angeli.

Ad conf. R. — *N. ass.* Triplex via est conciliandi cum veritate dogmatis Patrum eorum dicta, quibus venerationem habere oportet, nempe si accipiantur eorum verba vel de visione *corporea*, vel de visione *intellectuali* quidem, sed aut per proprias vires aut in præsenti vitæ statu, vel de visione *comprehensiva* etiam Angelorum ac beatarum mentium. Speciatim.

Ad prob. 1am. R. Scriptorum hic laudatorum auctoritatem nullam esse, cum ignoti omnino sint; certum autem habeatur, falso illis ATHANASII nomen fuisse præfixum. Posterioris tamen verba a quibusdam intelliguntur dicta ad excluendam duntaxat visioném *comprehensivam*, non autem intuitivam finitam: prioris vero, quæ manifeste tantum cognitionem abstractivam concedunt, non sunt tractabilia, sicut nec alius ex Dial. 3. de Trin. S. ATHANASIO itidem supposito locus. Vid. PETAVIUM. l. 7. n. 4.

Ad prob. 2am. R. — *D.* Et ex plerisque his ipsis additis negant simpliciter videri intuitive Deum *N.* negant tantum comprehensive Deum videri *C.* S. EPIPHAN. Hær. 70. ubi dixisset, *videri Deum infinitum, non ut se habet in sese infinitum, sed quomodo capere natura potest*, subdit *videri reipsa ut in se est, sed non videri secundum totam suam latitudinem.* Patet hoc ipsum ex eorum verbis, queis negant Deum videri, CYR. HIEROS. *sicut Deus est*, CYR. ALEX. *pro eo atque dignum est Deo*, AMBROS. *secundum plenitudinem Divinitatis*, HIERON. *juxta naturæ suæ proprietatem.* quod l. c. pro sua et nostra sententia exponit AUG., et HIER. etiam in Comment. ad c. 6. Isa. v. 1. aperte explicat.

Ad prob. 3am. R. — *D.* Statuunt visionem aut corpoream, aut propriarum virium vel hujus vitæ, aut comprehensivam esse omni menti creatæ superiorem, et postremam soli Filio et Spiritui convenire *C.* visionem intellectualem et simpliciter intuitivam *N.* DIONYSIUS loquitur de naturali et viribus propriis comparata notitia; alter textus ad conspectum quem homines corporibus inclusi assequentur spectat; quia sermonem ibidem de Patriarchis et Prophetis instituit. Similem sensum habet NYSSENUS loquens de

cognitione Dei hominibus viventibus propria. Ambros. de corporea intelligendus est, quia Verbum dicit incarnatum, ut ab hominibus conspici queat. Basil., quia de profundis Dei, quæ Spiritus scrutatur, ibidem agit, de comprehensiva loquitur, Similis sensus tribuendus est Isidoro loquenti de visione quæ in toto et integre Deum attingat.

98. *Obj. II.* Inter intellectum creatum et essentiam divinam nulla est proportio ; quia ille est finitus et intrinsece naturalis, hæc vero *infinita* et *supernaturalis*, adeoque diversi ordinis; ergo intellectus creatus nulla ratione elevari potest ad intuitive videndam Dei essentiam ; præsertim cum intellectus, etiam elevatus, non possit videre omnia possibilia in Deo latentia, quibus præeminet essentia divina ; et oculis corporis, quantumvis naturaliter proportionatus, nequeat directe intueri solem in meridiana luce.

R. — *D. A.* Non est proportio entitatis *C.* habitudinis, *subd.* : completa et proxima sine supernaturali auxilio *C.* inchoata et remota *N.*

Ad prob. p. 1am. *Disparitas* est, quod cognitio omnia possibilia cognoscens, foret comprehensiva infiniti et etiam ipsius Dei, cum illa possibilia nihil aliud sint, quam essentia divina infinite participabilis, adeoque infinita etiam foret : e contra cognitio immediate quidem, sed modo finito attingens Dei substantiam, nec comprehensiva nec infinita est.

Ad p. 2am. *Disparitas* stat in eo, quod radii solares nimia copia et calore irruentes turbent humores et lædant retinam; unde dolor in oculo et provocatio lacrymarum oritur, et fixus obtutus impeditur : nihil ejusmodi oculis mentis, præsertim superne roboratis, in Dei contemplatione est timendum.

Inst. 1. Visio Dei intuitiva debet esse infinita : sed visio intellectus creati etiam elevati nequit esse infinita ; ergo. *Maj. prob.* 1o. Quia repræsentatio objecti infiniti debet esse infinita ; cum ab objecto specificetur actus potentiæ circa objectum. 2o Quia visio intuitiva debet repræsentare Deum, ut est in se ; Deus autem in se est infinitus. 3o. Quia sicut productio rei infinitæ est infinita, sic etiam visionem Dei infiniti infinitam esse oportet.

R. — *N. M. et prob.* 1am. Quia repræsentatio et actus quilibet potentiæ non specificatur ab objecto juxta modum essendi, quo objectum est : cum alias omnis actus circa Deum versans infinitus, et circa materiale vel finitum objectum occupatus materialis et finitus foret; quod falsum esse aliunde liquet ; sed secundum modum attingendi et tendendi.

Ad prob 2am. *D.* Intuitiva visio debet repræsentare Deum, ut est in se. h. e. cognoscere ejus naturam, personas, attributa, et eum etiam esse infinitum ac infinite cognoscibilem *C.* h. e. modo etiam infinito et hæc omnia commensurante *N.*

Ad prob 3am. *Disparitas* est, quia productio debet dare esse rei et hinc effectum continere; adeoque si effectus sit infinitus, causa etiam et productio infinita requiritur : virtus autem cognoscitiva et cognitio rei esse præsupponit, ideoque continere non debet; modus etiam cognoscendi non sequitur modum rei cognitæ, sed modum essendi potentiæ cognoscitivæ, quæ quia finita est, et ille est finitus.

Inst. 2. Sicut *speculum* finitum non potest repræsentare objectum infinitum, et *locus* finitus ambire corpus infinitum, nisi utrobique tantum ex parte; sic etiam visio finita non poterit referre Deum infinitum, nisi tantum

ex parte ; ergo vel visio Dei debet esse infinita, vel finita Dei visio non erit intuitiva.

R. — *N. A. et paritatem.* Corpus, quod *speculum* repræsentat aut *locus* complectitur, est materiale et constans partibus ; et quia speculum non repræsentat corpus, nisi in quantum species recipit, nec locus complectitur, nisi quantum ambiendo commensuratur ; nec speculum nec locus finitus infinitum corpus repræsentare et complecti possunt, nisi secundum eas partes, quas dicto modo capiunt : Deus vero est realiter simplex ; et quamvis virtualiter sit multiplex, tamen in visione intuitiva attingitur tota ejus essentia et substantia, infinitas autem ejus etiam modo saltem finito et communi et generali perceptione attingitur.

QUÆRES : *An S. Chrysostomus et Theodoretus, rejecta visione Dei intuitiva, Græcorum et Armenorum errori præluserint?*

99. *Dico. I.* **S. Chrysostomus. nunquam negavit Deum intuitive videri posse ab intellectu creato elevato.**

Prob I. In hom. de B. Philogonio n. 4. (Opp. t. 1. p. 494. E), de Beatis inquit : *Perpetuo vident, quatenus illum videre licet, non solum præsentem, verum etiam suæ gloriæ splendore condecorantem universum cætum.* In hom. 3. n. 3. in Epist. ad Philipp. (opp. t. 11. p. 217. E) : *Justi sive hic, sive ibi cum rege sunt : atque ibi quidem multo magis propius, non quasi quodam interjecto vestibulo, non per fidem, sed facie ad faciem.* In Paræn. 1. ad Theodor. lapsum n. 11. *Quid dicemus. quando regiis cubiculis adapertis intueri licebit ipsum Regem, non per speculum nec per ænigma, sed facie ad faciem : non amplius, inquam, per fidem ; sed per speciem.* In homil. 10. in 2. ad Corinth, n. 4. (opp. t. 10. p. 512. C.), *Si cogitatio eorum, qui adhuc vivunt, quamvis obscura sit, tantam suppeditat voluptatem ; cogito quantam lætitiam nobis allatura sit manifesta ipsa visio.* Similia plura habentur in ejus homiliis in c. 5. Matth., et c. 13, Ep. 1. ad Corinthios.

Prob. II. Quia in homil. 14. (al. 15.) in Joan. et in homiliis quinque, quas de incomprehensibili Dei natura scripsit, et e quibus objectiones omnes decerpuntur, pro scopo habuit duplicem *Anomœorum* errorem refutare, quorum *primo* asserebant Deum in hac vita intuitive a se videri, *secundo* etiam videri comprehensive ; unde ejus dicta in ordine ad hunc scopum comparata juxta sanam hermeneuticam accipi oportet.

Conf. Quia universales suas locutiones ipse sæpius restringit, 1° ad visionem Dei in terris : hom. 14. (al. 15.) in Joan. ; 2° ad visionem in cœlis omnimodam, perfectam et exquisitam : homil. de incompreh. nat. Dei ; 3° ad visionem æqualem illi, quam habet Filius et Spiritus S. de Patre, homil. 14. (al. 15.) in Joan. ; quibus postremis duabus formulis indicat illam, quam nos comprehensivam appellamus.

100. *Nec dicas* 1°. S. CHRYS. in homil. 14. in Joan. (al. 15. n. 1. et 2.) multa videtur contraria asserere. Nam 1°. docet, Angelos æque ac Prophetas non vidisse aut videre Dei substantiam. 2°, Angelos nihil nobis enarrare de substantia divina, sed tantum referre : *Gloria in excelsis Deo.* 3°. Deum tunc modo visum esse ab Angelis, cum carnem induit. 4°. Verba hac : *Angeli*

vident faciem Patris noluit intelligi litteraliter; et illa : *Beati mundo corde, quoniam Deum videbunt,* exposuit de imaginatione ad nostrum captum attemperata. 5° assumpsit duplex probationis genus pro neganda Angelis visione : 1um. quia visio Dei sicut est in se, est comprehensiva. 2um. quia sicut oculus corporeus non potest videre spiritum, sic nec spiritus inferior, Deum.

R. — *Ad* 1. *D.* Angeli æque ac Prophetæ non vident Deum comprehensive *C.* intuitive *subd.* quatemus Prophetæ non vident Deum in hac vita *C.* quatenus nec in altera vident *N.* Ex negata Dei visione intuitiva Prophetis in hac vita refellit *primum,* ex visione comprehensiva Angelis et Prophetis in cœlis negata refellit *secundum* Anomæorum errorem.

Ad. 2. *D.* Angeli nihil nobis enarrare de Dei substantia possunt, quod ejus cognoscibilitatem adæquet, et conferri queat cum eis, quæ enarrat Unigenitus, qui est in sinu Patris *C.* nihil simpliciter et absolute *N.* Ad prius præstandum necessaria foret comprehensio, ad posterius sufficit intuitiva visio.

Ad. 3. *D.* Angeli modo post Incarnationem viderunt Deum intuitive. *N.* comprehensive *subd.* secundum carnem unitam seu humanitatem assumptam *C.* secundum Divinitatem *N.* Angelis comprehensio Dei negatur, quoad Divinitatem, tam ante quam post ejus Incarnationem; asseritur autem visio intuitiva substantiæ divinæ semper, et comprehensiva humanitatis etiam assumptæ post Incarnationem; quia, ut S. Doctor inquit, qui antea circumcriptibilis non erat, carne fuit circumscriptus.

Ad 4. R. 1°. — *D.* 1^am^. *p.* Noluit hæc verba intelligi litteraliter, excludendo visionem per oculos corporeos *C.* excludendo visionem per intellectum *subd.* visionem comprehensivam *C.* intuitivam *N.*

R. 2°. — *D.* 2^am^. *p.* Verba illa de imaginatione ad nostrum captum attemperata exposuit, ut negaret modum infinitum cognoscendi, respondentem cognoscibilitati objecti infinitæ *C.* ut negaret veram cognitionem intuitivam et finitum intelligendi modum *N.* Secundum aliquam versionem visio Angelorum nomine imaginationis exprimitur, non quasi illa visio esset in se cognitio tantum materialis et phantastica; sed quia si comparetur cum cognitione quam Deus habet de seipso, æque dici potest imaginatio, ac dum existentia creaturæ confertur cum divina, dicitur nihilum vel umbra.

Ad. 5. *D.* Assumpsit hoc duplex probationis genus pro neganda visione adæquata et comprehensiva *C.* pro neganda simpliciter intuitiva *N.* 1um enim argumentum sic verum est : omnis adæquata visio Dei, ut est in se, est comprehensiva : 2um autem : sicut oculus corporeus non potest videre spiritum, quia spiritus est extra objectum et rationem objectivam oculi; sic nec substantia inferior potest *probe,* h. e. comprehensive nosse superiorem et Deum : quia cognitio ejusmodi superiorem adæquans et infinita, est extra subjecti vires et rationem operandi subjectivam.

101. *Nec dicas* 2°. Idem in homil. 3. de incomprehensibili nat. Dei (n. 3. 5.) alia in contrarium profert. Nam 1°. dicit, Angelos etiam supremos non videre ipsam meram lucem, et sinceram Dei substantiam, sed attemperatum lumen et condescensum ac indulgentiam : 2°. hoc attemperatum lumen vocat, cum Deus non, ut est, se ostendit, sed quoad videre is potest, qui aspectum hujus meruit : 3°. tribuit etiam Prophetis similem

visionem formæ Dei attemperatæ : 4°. de Angelis enunciat, quod illi ne quidem attemperatum lumen ferre potuerint : 5°. statuit Deum non tantum esse incomprehensibilem, sed etiam invisibilem, imo et inaccessibilem.

R. — *Ad* 1. *D.* Dicit hæc ad faciendam oppositionem visionem comprehensivam ac inflnitam inter et visionem intuitivam quidem sed finitam *C.* ad oppositionem faciendam inter visionem intuitivam et abstractivam *N.*

Ad 2. *D.* Et per hoc ipsum exponit, quod angeli non videant divinam substantiam, quantum visibilis est, ac modo infinito seu comprehensive *C.* quod ne quidem modo finito substantiam divinam intueantur *N.*

Ad 3. *D.* Tribuit Prophetis quoad aliqua similem visionem attemperatam *C.* quoad omnia similem *N.* Similitudo stat in hoc, quod cognitio Dei data sit Prophetis et Angelis proportionata eorum capacitati et statui : dissimilitudo autem, quod cognitio Angelorum non tantum sit perfectior sed etiam intuitiva, Prophetarum autem imperfectior et non intuitiva. Utrumque indicat S. D. in hom. 3. supra cit. n. 3. ubi ait : *Deum incomprehensibilem non pari modo nos atque Virtutes novimus ; sed quanto illæ puriores sapientioresque sunt natura humana, tanto perfectius norunt et melius ;* Item *Quemadmodum lucem radiorum solis non tam cæcus, quam qui videt, esse inaccessibilem novit : sic naturam Dei inaccessibilem non eodem nos novimus modo, quo illæ supernæ Virtutes et incorporeæ. Quantum enim inter hominem cæcum et videntem discriminis est, tantum illæ a nobis differunt.*

Ad 4. *D.* Atque hac sententia statuit Angelos reipsa non frui visione Dei *N.* Statuit Angelos, vel ex reverentia erga Dei majestatem velare faciem suam, ut Propheta innuit, vel ob luminis copiam avertere oculos, ut illum Dei condescensum ferre valeant, ut hom. 1. n. 6. Chrys. dicit *C.*

Ad 5. R. Quamvis his omnibus vocibus tanquam synonimis S. Doctor recte contra *Anomæos* frequenter utatur, tamen incomprehensibilem Deum dicit respectu angeli et hominis, inaccessibilem autem permittit respectu hominis, non angeli; ideoque Anomæos exagitat, quod dicerent sibi Deum esse comprehensibilem, cum tamen, quia homines et in hac vita sunt, nequidem sit illis accessibilis.

102. *Dico II.* **Nec Theodoretus negavit, Deum intuitive videri posse ab intellectu creaturæ elevato.**

Prob. In Vita B. Jacobi anachoretæ inquit : *Cum Sanctorum populo habitare cupiens, et cum eis resurgere, divinoque conspectu potiri.* In vita S. Eusebii : *Ad cursus metam pervenit, et agonothetam cernens, qui remunerationum magnificentia labores superat : Ego vero visione illa frui cupio.* In c. 2. Ep. ad Ephes. *Nunc enim bonorum quæ sperantur magnitudo est quidem omnino ignota fidelibus : fideles autem vident tanquam in speculo et ænigmate; per fidem enim ambulant, non per speciem : tunc autem videbunt facie ad faciem.* Atque hæc fidelibus propria sunt; quæ autem cum infidelibus in die judicii erunt communia, statim adjungit : *Tunc fideles et infideles videbunt naturam ex nobis assumptam ab omni creatura adoratam, et Sanctos una regnantes.*

Conf. Quia in dialogis tribus, qui inscribuntur *Immutabilis*, et e quibus maxime Theodoreti fides vocatur in suspicionem, ex professo quidem impugnat *Eutychianos*, qui cum unicam assererent in Christo naturam, conse-

quenter etiam putabant, et ex Baruch. 3. 38. probare conabantur divinam apparuisse in terris ac oculis corporeis esse visam : sed captata hic occasione, subinde transgreditur ad lacessendos *Anomœos*, qui ipsius adhuc ætate in Syria, ubi Episcopus erat, grassabantur. Colligitur id 1°. ex præfatione in dialogos istos, ubi declarat *Eranisten*, quem tanquam interlocutorem Eutychianum inducit, plures errores ex superioribus hæresibus simul consuere : 2°. ex ratione, quam dat, cur angeli non videant Dei substantiam, nempe : *quia nec circumscribi, nec comprehendi, nec mente percipi potest, quæ universa comprehendit;* hæc autem ad comprehensivam Dei visionem excludendam pertinet : 3°. ex similitudine testimoniorum quæ profert, ac pleraque omnia conveniunt cum usurpatis a S. Chrysostomo, quem ut doctorem et magistrum suum colebat et passim sequebatur : 4°. ex eo, quod nisi dicta ejus tanquam opposita Anomœorum hæresi accipiantur, erronea sunt; cum tamen neque a summis Pontificibus, neque a concilio Chalc. ubi fidei rationem reddere compulsus est, neque ab Ecclesia erroris nota hic aspersus sit.

103. *Nec dicas :* Theodoretus in dialogo primo plura docet dogmati nostro opposita; nam 1°. negat simpliciter Dei naturam sub aspectum cadere, visam esse aut videri posse, sive ab hominibus sive ab angelis : 2°. Asserit naturam Dei visam tantum fuisse ab angelis, quando Verbum est incarnatum; et hanc angelorum visionem intelligendam esse, ut sumitur visio Prophetarum de Deo : 3°. Textibus Scripturæ, præsertim Matth. 18. 10., qui Dei faciem videri ab angelis statuunt, opponit alios textus. 4°. Etiam in comment. in Ep. 1. ad Tim. c. 6. v. 15., et in Ep. 1. ad Cor. c. 13. v. 12. docet lucem et faciem Dei pertinere tantum ad humanitatem Dei, non ad ejus naturam; adeoque alibi etiam, quam in dialogis contra *Eutychianos* visionem Dei intuitivam negat.

R. — *N. ass.* Et sicut pleraque cum iis, quæ contra S. Chrysostomum objecta sunt, conveniunt, sic eadem fere solutione explicantur. Hinc

Ad 1. *D.* Negat hæc in sensu tum Eutychianorum tum Anomœorum *C.* in sensu catholicorum sæpe jam exposito *N.*

Ad 2. R. 1°. — *D.* 1^am^. *p.* Asserit ab Angelis visam intuitive naturam divinam tantum esse post Verbi incarnationem *N.* comprehensive visam, *subd.* quoad divinitatem *N.* quoad humanitatem *C.*

R. 2°. — *D.* 2^am^. *p.* Asserit visionem intelligendam, ut visiones Patriarcharum, de Verbo incarnato, *C.* de Deo secundum se, *subd.* quantum ad aliquid *C.* quoad omnia *N.* Vult nempe Theodoretus eodem sensu, ac Chrysostomus, Deum non videri facie ad faciem sensibilem ab oculo *corporeo*, nisi in hominis similitudine, quam vere assumpsit, sicut a Patriarchis et Prophetis visus est in similitudinibus vel adscitis angelorum corporibus; in quo paritas est, sed non omnimoda, cum Verbum vere caro factum sit : similitudines autem, in quibus a Prophetis videbatur Deus, plerumque imaginariæ. Præterea conveniebant etiam in hoc, quod sicut visio Patriarcharum erat finita, sic et angelorum visio intuitiva tum de Deo secundum se, tum de Deo incarnato finita sit.

Ad 3um. *D.* Textibus Scripturæ, ut abusu Eutychianorum et Anomœorum detortis, opponit alios *C.* ut veris et recte usurpatis *N.* Cum enim ex texti-

bus Scripturæ de Dei facie aut Deo viso inferrent 1°. Deum oculis corporeis videri, opponit illud Exodi : *Nemo videbet faciem meam et vivet;* et cum 2°. inde colligerent Deum comprehendi, objicit illud Joan. *Deum nemo vidit unquam : Unigenitus, qui est in sinu Patris, ipse enarravit.* Unde patet excludi quidem visionem sensibilem et comprehensivam, minime autem intuitivam finitam.

Ad 4. R. Similiter, negari hic visionem illam hæreticorum duplicem, non autem postremam catholicorum, et hinc simul concludo, non tantum in dialogis, sed alibi etiam hæreticos a Theodoreto fuisse infestatos.

ARTICULUS II.

AN HOMINUM QUISPIAM IN HAC MORTALI VITA MENTIS OCULIS INTUITIVE VIDERIT DEUM?

104. *Nota.* Certum, quod secundum legem ordinariam fieri nequeat, ut homo vitam mortalem agens Deum intuitive videat. Certum, quod absolute et extraordinarie id fieri queat : quin et supponitur tanquam certum, quod anima Christi viatoris, propter unionem hypostaticam cum Verbo, hujus intuitivæ visionis prærogativa fuerit donata. Quæstio itaque tantum est, an homini puro, actu et de facto, hoc visionis non quidem permanentis sed *transeuntis* donum concessum sit? Quam licet conjecturando quidam affirment de S. Aug. ex L. 9. Confess. c. 10., aut de S. Benedicto ex D. Bern. Serm. 9. de divers., n. 1., aut de B. V. ex ratiociniis; tamen ea maxime instituitur de Moyse ac S. Paulo, pro quibus ex Scriptura et Patribus certatur.

105. *Dico.* **Probabilius nemo hominum in vita mortali degens vel ad breve tempus mentis oculis intuitive vidit Deum.**

Prob. — Scriptura tum V. tum N. T. statuit legem generalem, quod nemo mortalium videat aut viderit Deum, ut patet ex textibus num. 84. laudatis; et communior PP. sententia quascumque Patriarcharum et Prophetarum visiones interpretatur factas esse per *velum, nubem, figuram, similitudinem, conspicabilem materiæ dispositionem,* vel aliam quamcumque *speciem;* ut liquet ex Dionys., de cœl. Hier. c. 4. §. 3., Cyr. alex. in Joan. l. 1. c. 10., Cyr. hier. Catech. 9. n. 1., Epiph. in Hæres. 70. n. 6. et seqq., Basil. apud Damascen. in Eclog. tit 48., Athanas., Greg. naz. aliisque apud Aug. ep. 111. (al. 148. c. 2.) Phœbad., l. cont. Arian. c. 17., quos recitat, l. 7. c. 12. Petavius. Sed vel illa lex generalis ac interpretatio intelligenda tantum est de visione per oculos corporeos, et tunc quidem huc non pertinet; sed nec exceptio et privilegium ab illa lege ac interpretatione, quod adversarii pro *Moyse, Paulo,* vel aliis afferunt, huc spectabit : vel si intelligi etiam possit de visione intellectus seu per oculos mentis, hoc ipso convellit assertum contrarium; ergo.

Conf. Res facti et exceptio a lege communi debet certo probari : sed nec probari sic potest, *Moysen* et *Paulum* exceptos fuisse et Dei substantiam vidisse; at potius ostenditur contrarium. Nam 1°. qui ex LL. Exod. et Numer. textus afferuntur pro *Moyse,* et ex Ep. 2. ad Cor. pro *Paulo,* visionem intuitivam divinæ substantiæ non evincunt, ut ex objectionum solutione patescet.

2°. Etiam post raptum sùum, Paulus, 1. ad Tim. 6., sine ulla exceptionis nota universalem hanc propositionem negativam statuit : *Quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest;* et Joannes diu post Pauli mortem Evangelium scribens absolute enuntiat : *Deum nemo vidit unquam;* quod neuter sine mendacio aut falsitate facere potuisset, si *Moysi* vel *Paulo* visio Dei intuitiva fuisset concessa. 3°. Patres etiam plures speciatim *Moysen* excludunt a privilegio visionis intuitivæ. Iren. enim, l. 4. cont. Hæres. c. 37. (al. 20. n. 10. 11).*Neque Moyses*, inquit, *vidit Deum, nec Elias, nec Ezechiel, qui multa de cœlestibus viderunt; quæ autem ab ipsis cernebantur, erant similitudines claritatis Domini et prophetiæ futurorum.* Orig. in Isai. hom. 1. n. 6. *Faciem Dei non vidit Isaias, nec Moyses vidit.* Tertul., l. cont. Prax. c. 14., pluribus momentis ostendit *Moysen* non vidisse faciem Dei; et l. 4. cont. Marc. c. 22. ejus visionem exponit *de specie hominis, quam Deus erat gestaturus.*

106. **Obj.** *I.* Moysi videtur concessa fuisse visio Dei intuitiva : Exod. 33. 11. Deus loquitur Moysi *facie ad faciem, sicut solet loqui homo ad amicum suum.* Moysi dicenti, v. 13. *Ostende mihi faciem tuam*, et v. 18. *Ostende mihi gloriam tuam*, respondet Deus, v. 19. *Ego ostendam tibi omne bonum.* — Num. 12. Statuit Deus hoc discrimen inter Moysen et alios Prophetas, quod his *appareat in visione vel per somnia loquatur* ad eos : illi vero *loquatur ore ad os, et palam, nec per ænigmata aut figuras, videatur.* Ergo.

R. — *Ad prob.* 1am. Phrasis hæc familiare quidem Dei cum *Moyse* colloquium, minime vero Dei visionem exprimit, cum Moyses eamdem tribuat Israelitis, Deut. 5. 4. dicens : *Facie ad faciem locutus est nobis in monte de medio ignis*, quamvis c. 4. v. 12. dixisset : *Locutus est Dominus ad vos de medio ignis : vocem verborum ejus audistis, et formam penitus non vidistis.* Quin, si etiam de visione intelligenda foret hæc verborum formula, non tamen ad Dei substantiam pertineret, sed ad angeli speciem, qui teste *S. Stephano*, Act. 7. personam Dei repræsentabat.

Ad prob. 2am. R. — Duplex erat petitio Moysis; 1a quam per illa verba, *ostende faciem tuam*, Deo proposuit, tum secundum hebraicum, quo legitur *ostende mihi viam tuam*, tum secundum contextum, pertinebat ad id, ut Deus dux itineris, prout hactenus fecerat, esse pergeret; et hanc etiam Moysi Deus concessit, v. 14. dicens : *Facies mea præcedet te, et requiem dabo tibi.* 2a quam verbis posterioribus, *ostende mihi gloriam tuam*, exposuerat, huc spectabat, ut manifestaretur sibi divinitas : hanc vero ipsi negavit Dominus verbis illis : *Non poteris videre faciem meam; non enim videbit me homo et vivet.* Verumtamen præter negatam hanc visionem intuitivam, promisit illi per hæc verba : *ostendam omne bonum tibi*, mirabilia tum potentiæ tum providentiæ signa, ac novum denique beneficium mox subjecit, dum sese illi manifestavit a tergo, h. e. fulgentissimo quodam lumine, quod divinitatis esset indicium, ut postremo versu expressit : *videbis posteriora mea : faciem autem videre non poteris.*

Ad prob. 3am R. — Discrimen hic non est ratione concessæ *Moysi* visionis intuitivæ, sed ratione modi tantum, quo Deus familiarissime colloquebatur cum *Moyse*, et aperte eum instruebat manifesta legum, rituum et rerum gerendarum significatione; dum reliquis *Prophetis* raro et majestatis suæ tenax loqueretur, illis voluntatem suam per somnia, imaginarias similitudines et sub propheticorum vaticiniorum velamine insinuaret. Quare ænig-

mata et figuræ non a visione Dei, sed ab ejus locutione excluduntur, ut ex aliis versionibus liquet. Nam Hebræus ad litteram sic habet *Orc ad os loquar in eo, in visione et non in ænigmatibus, et ideam Domini contemplabitur.*

70. Interp. *Os ad os loquar ei in visione, et non per ænigmata, et gloriam Domini videbit.* Versio Chald. *Verbo ad verbum loquar cum illo per visionem et non per ænigmata; et similitudinem gloriæ Domini contemplabitur.*

Inst. 1. S. Aug. tum in ep. 112. (al 147.) tum apertius in l. 12. de Genes. ad lit. c. 27. docet : 1°. Moysen in Exod. petiisse a Domino intuitivam Dei visionem et impetrasse : 2°. illud responsum Dei : *Non poteris videre faciem meam*, fuisse figurate dictum et pertinere ad Ecclesiam, non ad Moysen : 3°. hæc Domini verba : *Non videbit me homo et vivet*, intelligi non de morte corporali, sed de extasi et abalienatione a sensibus.

R. 1°. — S. Aug. hæc omnia vel dubitando vel inquirendo potius protulisse, quam definiendo : dubium quidem expressit, dum cit. ep. c. 13. n. 32. de Moyse loquens sic ait : *Quid est ergo, quod eum sic fecit exceptum, nisi forte quia illa contemplatione dignum etiam tunc habuit populi sui talem rectorem?* Plura autem in LL. de *Gen. ad lit.* quæsita quam inventa fuisse, ex ipso Aug. Retract. l. 2. c. 24, supra ostendimus. Certe, quæ ad explicandos Scripturæ textus ex eodem sup. allata sunt, a sensu litterali ac proprio videntur plurimum abhorrere.

R. 2°. — Transmisso quod Aug. aliquando sententiæ contrariæ adhæserit, nostræ tamen postmodum ac in LL. posterioribus accessit, nempe l. 2. de Trin. c. 16., l. 2. cont. Maxim. c. 12. n. 2., l. 3. de Symb. ad Cathecum. c. 3., Quæst. 144. super Exod., Tr. 3. in Joan. n. 17. e quo postremo duntaxat hæc laudasse sufficiat : *Quid vidit Moyses? vidit nubem, vidit Angelum, vidit ignem : omnis illa creatura est; typum Domini sui gerebat, non ipsius Domini præsentiam exhibebat*

Inst. 2. Eamdem Moysi visionem tribuunt Hilar. l. 5. de Trin. n. 21. 22. 23., Ambr. in Hexæm. l. 1. c. 2. n. 6., Basil. hom. 1. in Hexæm. qui et addit, Moysen *in potiendis præsentibus Dei conspectibus fuisse angelis cœqualem.* Præterea Hilar. ibidem, n. 33., Isidor. Hisp. l. de Ortu et obitu Patrum, c. 37. n. 72., Rupert. l. 3. de verb. Dei c. 28. docent Isaiam occisum a Judæis, quod scripserit visum a se fuisse Deum.

R. — Hilarii et Ambrosii verba intelligi posse de clara cognitione præsentiæ divinæ, non per essentiam, sed per signa extrinseca, quæ eam certo demonstrarent; præsertim cum Ambr. l. 5. de Fid. c. ult. diserte neget Moysi visionem divinæ substantiæ. Basilius per alia, vel in hom. 1. de jejun., vel apud Damasc. conciliari secum ipso debet; aut ejus auctoritati auctoritas Patrum aliorum opponi potest. Ex reliquis de *Isaia* loquentibus opinio Judæorum de ejus verbis duntaxat colligitur, ac præterea non intelligitur adæquata causa illatæ illi necis; cum vel ipso Isidoro teste, Judæorum odium Propheta in se maxime concitarit, quod eos Sodomorum principes populumque Gomorrhæ appellasset. Cæterum quæstio hæc non est ex genere illarum, in qua necesse sit omnes Ecclesiæ Doctores conspirare.

107. *Obj. II.* S. Paulus, referens, 2. ad Corinth. 12. visiones ac revelationes sibi factas, 1° dicit se raptum esse ad tertium cœlum ac in paradisum, h. e. in locum beatitudinis; quod sane ad simplicem mysteriorum revelationem capiendam necessarium non erat. 2°. Narrat se audivisse ar-

cana verba, quæ non licet homini loqui. Sed audire verba, per *hebraismum*, ex THEODORETO, idem est ac videre res; et per verba arcana, juxta *græcum* ineffabilia, intelligitur essentia divina, quam unam effari non licet; ergo.

Conf. 1°. Act. 26. Christus Paulum sic alloquitur : *Surge et sta super pedes tuos; ad hoc enim apparui tibi, ut constituam te ministrum ac testem eorum quæ vidisti, et eorum in quibus apparebo tibi;* ergo in visione illa non tantum audivit, sed et vidit plura, maxime Dei essentiam. 2°. Quia hujus sententiæ sunt S. AUG. loc. c., CLEM. ALEX. l. 5. Strom., ANSELM., D. THOM. 1. q. 12. a. 11. ad 2, cum multis scholasticis; ergo.

R. — *N. ass.* Si enim *Moysi* clarius omnino loquenti recte negatur visio Dei intuitiva, multo facilius *S. Paulo* negari poterit; tum quia versu *primo* dixerat : *veniam ad visiones et revelationes,* et his raptum suum quasi in exemplum subjecit, per quas tamen visionem Dei intuitivam non intelligi satis constat : tum quia mentionem duntaxat facit *auditus,* non visionis, arcanorum verborum plurium, h. e. absconditorum mysteriorum, non unius essentiæ divinæ : tum quia *ignorare* se dicit, an raptus contigerit in corpore aut extra corpus, quod tamen fruentem visione Dei intuitiva æque latere nequit, ac id Beatos post resurrectionem non fugiet. Hinc.

Ad prob. 1^am^. *D.* Raptus est ad tertium cœlum et in paradisum, sed ad audienda arcana verba, ut ipse Apostolus continuo subjicit *C.* ad Deum intuitive videndum *N.* Ad *rationem* additam concedo equidem, non ex necessitate sed ex Dei beneplacito fuisse raptum ad capiendam mysteriorum revelationem; ex hoc tamen, quod divini beneplaciti finem nesciamus, inferri pro intuitiva Dei visione nihil valet. Præterea potuit in hoc raptu PAULUS intuitive videre Christum secundum humanitatem, et instrui de arcanis verbis per ipsum, uti ad Galat. 1. 12. dicit se accepisse Evangelium, atque hinc ad eum in paradisum rapi; sed neque hoc ex absoluta necessitate contigisset, cum in suo Damascum versus suscepto itinere Christum viderit et audierit ipse non raptus in cœlum.

Ad prob. 2^am^. *N. M.* Nam 1°. ad *hebraismum* abire in epistola græce scripta non est opus; et quamvis respectu Prophetarum audire verba idem sit, juxta THEODORETUM, ac videre res futuras, tamen proprie loquendo etiam respectu animæ separatæ, audire idem non sonat ac clare rem videre, sed alterius locutionem excipere : 2°. *Ineffabilia* hic dicuntur, tum quæ fari prohibitum erat, tum quæ fando adæquare et plene explicare *S. Paulus* non poterat : ejusmodi autem non est una Dei essentia, sed et plura de divinis attributis nobis incognita; natura, ordo, gratia et gloria angelorum; paradisi et beatorum pulchritudo, hymni et gaudia; ratio, modus, ordo divinæ reprobationis, prædestinationis et vocationis gentium; Evangelii ac Christi redemptionis mysteria; œconomia demum, regimen et successus Ecclesiæ præsentis ac futuræ; quorum aliqua vel omnia, sub arcanis illis verbis Patres et interpretes intelligunt.

Ad conf. 1^am^. R. — *N. cons.* quia ex hoc ipso textu nihil evincitur, nisi visio Christi et mysteriorum per eum declaratio.

Ad 2^am^. Rursus *N. cons.* et oppono, præter universalem Patrum plurium supra cit. opinionem, AMBR. l. 5. de Fid. c. ult., GREG. l. 18. Mor. c. 28. (al. 54. n. 88.) et l. 1. in Ezech. hom. 8. n. 30. quamvis, ut supra dictum est, res hæc ex Patribus, quos inter se consentientes non habemus, minime definienda sit.

108. *Observa. Enochum* et *Eliam* aliqui Moysi ac Paulo addunt, faciuntque eosdem jam nunc beatæ visionis participes. Eorum ratio est : 1°. quia prior Eccli. 44. 16. *in paradisum translatus,* alter 4. Reg. 2. 11. *ascendisse in cœlum* legitur. 2°. quia Athan. Serm. de Assumpt. Dom. n. 3., Tertull. de Resur. carn. c. 58., Hier. l. ad Pammach. cont. Joan. hier. n. 29. vocant eos *immortalitatis terminum* assecutos, *æternitatis candidatos, Paradisi colonos.* 3°. quia *S. Eliæ* festum a sacro Ordine Carmelitarum, approbato à Romanis Pontificibus cultu, celebratur : animæ in exitu a presbyteris Deo per merita *Eliæ* et *Enoch* commendantur : neuter eorum videtur amplius esse viator et in statu merendi, cum alias eorum meritum, ob temporis diuturnitatem, sanctorum reliquorum sanctitatem excederet; sed in termino et beatitudinis possessione.

Verum nec hos a lege illa communi excipiendos persuadent allata argumenta. Nam quod *primum* attinet, 70. Interpretes τὸ *in paradisum* omittunt, τὸ *in cælum* autem addito τῷ *quasi* diminuunt. Præterea quamvis et Patres et interpretes discrepent in assignando *loco,* quo illi rapti fuerint, aliis paradisum terrestrem, aliis stationem quamcumque ignotam, in qua feliciter vivitur, intelligentibus, ut Athanasius ipse l. cit. n. 4.; ne tamen cœlum proprie dictum significetur, videtur prohibere Christus, Joan. 3. 13., asserens nullum hominem ascendisse in cœlum ante Christi ascensionem. *Secundum* verum etiam potest esse eo sensu, quod confirmati in gratia et singulari Dei providentia recti serventur liberi ab omni corruptione, fruantur, quantum mortalitas permittit, cœlitum favoribus, et angelicis etiam ac subinde divinis apparitionibus. Hinc similiter, quæ duo priora in *tertio* momento afferuntur, locum habere possunt, præsertim cum de eorum certamine extremo felici, sub finem mundi, secundum Apoc. c. 11. 3., futuro certi simus. An porro *Elias* et *Enoch* etiamnum viatores sint et mereantur, discrepant inter se theologi : quodcumque vero admiseris, non est tamen cur excessum supra Deiparæ merita concedas; cum hæc non ab uno opere et ejus diuturnitate; sed ex modo ac vehementia dilectionis maxime pretium habeant. Cæterum si mortuos illos contendas ac omnino beatæ vitæ possessores, jam non restat præsenti disputationi locus, et repugnas totius Ecclesiæ persuasioni, quæ ex plurimis SS. Patribus, Scriptura etiam non obscure favente, tenet hos duumviros necdum vita functos, sub extremum mundi modo occubituros. Cæterum de ipsa Dei *visione intuitiva,* ejus principiis, objecto et mensura vide Tract. de Beatitudine.

DISPUTATIO III.

DE INTELLECTU ET SCIENTIA DEI.

CAPUT I.

DE INTELLECTU DIVINO, EJUSQUE OBJECTO.

ARTICULUS I.

QUODNAM SIT OBJECTUM COGNITIONIS DIVINÆ?

109. *Nota.* Dari in Deo *intellectum* et *memoriam*, præcisis utriusque potentiæ creatæ imperfectionibus, nemo dubitat. *Habitus* aut *discursus* Deo proprie tribui nequit, cum ille redundet in potentia perfectissima, hic autem, ceu transitus a minus ad magis notum, dedeceat ens omniscium. Quod Deus habeat rerum omnium *ideas* perfectissimas, quæ non sint extra, sed intra Deum, asserunt SS. PP. Dionys. de Div. nomin. c. 7. §. 2., Clem. Alex. Strom. l. 6. sub fin., Aug. de Trinit. l. 6. c. 10. et alii, et probat *ratio:* tum quia Deus extra se agit per intellectum, ut artifex sapientissimus, tum quia ideæ creaturarum sunt increatæ, incommutabiles et æternæ, nihil autem extra Deum increatum, incommutabile et æternum est. Idea *objectiva* in Deo videtur esse ipsa Dei essentia ut participabilis a creatura, et *formalis*, ipsum verbum intellectuale divinum, seu conceptus essentialis, quem Deus habet de creaturis ut possibilibus vel faciendis. Nobis hic sermo est præcipue de *objecto* cognitionis divinæ.

110. *Dico I.* **Quidquid est cognoscibile, est objectum cognitionis divinæ.**

Prob. Cum Baruch. c. 3, dixisset, sapientiam nusquam terrarum aut gentium reperiri, demum, ubi sit declarat v. 32.: *Qui scit universa, novit eam, et adinvenit eam prudentia sua.* — David, Psal. 138. 5. *Ecce Domine, tu cognovisti omnia novissima et antiqua.* — Paulus vero, 1. ad Cor. 2. 10. *Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei;* et ad Hebr. 4. 13. *Non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus, omnia autem nuda et aperta sunt oculis ejus.* His adde SS. PP., qui ubique Deum prædicant omniscium, ut Cyril. l. 11. init. (Opp. t. 4. p. 929.) Comment. in Joan. scribens: *Proprie ac soli Principi omnium naturæ tribuendum est, omnia scire docente nullo, ac præ oculis habere nuda et aperta;* aut ab eodem quamcumque ignorantiam pro-

pulsant, ut idem, l. 32. Thesaur. (Opp. t. 5. p. 329.) dicens, *Divinitatis id esse proprium, ut nihil ignoret;* et Nemes. l. de Provid. c. 44. : *Ignorantia et imperitia prorsus aliena est a beata illa substantia, scilicet Dei; ipsius enim est cognitio et sapientia;* aut Deum totum ex natura sua intelligentem esse ac scientiam statuunt, ut Iren. l. 2. c. 47. (al. 28. n. 4.) ait : *Deus cum sit totus mens, totus ratio et totus lux,* etc. Unde sequitur apud eumdem *non esse transmutationem nec vicissitudinis obumbrationem,* ut Jacob. c. 1. 17. loquitur.

Conf. Omniscientia est perfectio simpliciter simplex; ergo tribuenda est Deo tanquam enti a se et omniperfecto. *Item* intellectus divinus est perfectissimus; ergo exigit cognoscere omne cognoscibile ab aliquo intellectu : sed Deus et quæcumque res extra Deum est cognoscibilis ab aliquo intellectu; ergo. *Denique* si quid Deus non cognosceret, illud foret vel ex debilitate potentiæ, vel ex imperfectione cognitionis : sed neutrum dici potest de ente, quo melius et perfectius esse aut concipi nequit; ergo. Idque non tantum secundum esse *eminentiale* creaturarum, quod est Dei essentia, sed etiam secundum earum esse *formale,* cum et hoc sit aliquid cognoscibile.

111. *Dico II.* **Res etiam vilissimæ, cogitationes item et secreta cordis, ac peccata quæcumque sunt divinæ cognitionis objectum.**

Prob. 1um. Eccli. 1. 2. quærit Siracides : *Arenam maris, et pluviæ guttas, et dies seculi quis dinumeravit? altitudinem cœli et latitudinem terræ et profundum abyssi quis dimensus est?* etc. Denique v. 8. respondet : *Unus est altissimus Creator omnipotens..., ipse creavit illam in Spiritu sancto; et vidit, et dinumeravit, et mensus est.* — Matth. 10. 29. dicit Christus : *Nonne duo passeres asse veneunt, et unus ex illis non cadet super terram sine Patre vestro? vestri autem capilli capitis omnes numerati sunt.*

2um. 1. Paral. 28. 9. *Omnia,* inquit, *corda scrutatur Deus et universas mentium cogitationes intelligit.* Idem repetit Ps. 7. 10. *Scrutans corda et renes Deus;* et Ps. 138. 3. *Intellexisti cogitationes meas de longe.* — Eccli. 23. 28. *Oculi Domini multo plus lucidiores sunt super solem, circumpicientes omnes vias hominum, et profundum abyssi, et hominum corda intuens in absconditas partes.* Et ad Hebr. 4. 12. *Pertingens usque ad divisionem spiritus et animæ, compagum quoque et medullarum, et discretor cogitationum et intentionum cordis.*

3um. Gen. 6. 5. *Videns Deus, quod multa malitia esset super terram.* — Prov. 15. 3. *In omni loco oculi Domini contemplantur bonos et malos.* — Psal. 68. 6. *Tu scis insipientiam meam, et delicta mea a te non sunt abscondita,* etc. Patrum testimonia plurima prostant, maxime in commentationibus ad laudatos textus.

Conf. Nec minimum est, quod non fiat Deo vel operante, vel movente, vel permittente : adeoque res etiam vilissimæ *naturales* a Deo producuntur et gubernantur; res morales *bonæ,* quales etiam sunt cogitationes salutares, a Deo excitantur et perficiuntur; res morales *malæ,* nempe peccata cogitationum quoque, a Deo sinuntur : sed novit Deus quidquid naturaliter aut misericorditer operatur, vel provido consilio permittit; ergo. Uti vero ex Job. 28. 3. Deo tribuitur cognitio privationum et negationum, sic et notitia figmentorum, quæ homo sibi format, facile ostenditur.

112. *Nec dicas.* 1° S. Hier. in c. 1. Habac. v. 13. 14. commentans ait : *Absurdum est, ad hoc Dei deducere Majestatem, ut sciat per momenta singula, quot nascantur culices, quotve moriantur ; quæ cimicum et pulicum et muscarum sit in terra multitudo, etc.* Et S. Chrysostomus, hom. 35. (al. 34. n. 2.) in Matth. c. 10. v. 30. ait : *Deum humano more capillos non numerare.* Ergo Deus rerum minimarum cognitionem non habet.

R. — *D. cons.* Deus non habet rerum minimarum cognitionem simplicem *N.* providam, *subd.* conjunctam vel cum amore studioque singulari, qualem habet respectu hominum, vel anxiam et morosam, quales homines habent de rebus suis *C.* convenientem rerum creatarum conditioni, et ab omni imperfectione secretam *N.* — S. Hier. omnino simplicem rerum etiam minimarum cognitionem Deo tribuit, cum in ep. 3. (al. 60. n. 12.) miretur Creatoris solertiam *in minutis quoque animalibus, formica, culice, muscis, vermiculis, et istiusmodi genere, quorum magis scimus corpora, quam nomina.* Nec minus eidem dat providentiam de his universalem, cum verbis in objectione recitatis præmiserit hanc sententiam : *Sicut igitur in hominibus etiam per singulos Dei currit providentia, sic in cæteris animalibus generalem quidem dispositionem et ordinem cursumque rerum intelligere possumus.* Unde eodem duntaxat sensu, quo Paulus, 1. ad Cor. 9. 9. dixerat : *Numquid de bobus cura est Deo?* negavit paternam et specialem de rebus ejusmodi providentiam, ac similem illi, quam hominibus impendit ; quemadmodum ex iis, queis objectionis perodium prosequitur, verbis colligitur, quæ sic habent : *Non sumus tam fatui, ut dum potentiam ejus ad ima detrahimus, in nos ipsos injuriosi simus, eamdem rationabilium, quam irrationabilium providentiam esse dicentes.* Simplicem cognitionem capillorum Deo etiam non denegari a S. Chrys. patet ex adjectis ibidem verbis : *Quid vilius passeribus? et tamen nunquam, ignorante Deo, capientur;* adeoque vel ipsa commemoratio *humani moris* videtur duntaxat excludere imperfectam rerum cognitionem.

113. *Nec dicas* 2°. Genes. 22., cum Deus tentasset Abrahæ fidelitatem imperata Isaaci immolatione, demum. v. 12 ait : *Nunc cognovi, quod times Deum.* De Sodomitis autem, ibid. 18. 21. loquens inquit. *Descendam et videbo, utrum clamorem, qui venit ad me, compleverint, an non est ita, ut sciam.* Ergo nec secreta cordis Abrahæ, nec cupiditates Sodomitarum antea cognoverat.

R. — *N. cons.* Abrahamum a Deo non fuisse tentatum, ut ejus fidelitas Deo innotesceret, patet ex testimonio, quod Deus illi, Genes. 18. 19, jam dederat : *Scio enim, quod præcepturus sit filiis suis et domui suæ post se, ut custodiant viam Domini, et faciant justitiam et judicium : ut adducat Dominus propter Abraham omnia, quæ locutus est ad eum.* Itaque tentatio illa tantum accidit, ut Abrahæ præberetur occasio, fidem et obedientiam suam manifestandi, quod ipsum phrasis illa Scripturæ : *Nunc cognovi*, etc., alibi etiam usitata, teste S. Aug., serm. 72. de Temp. (al. 2. c. 3, et 4.), declarat. Similiter Deo jam cognita fuisse Sodomorum scelera, constat ex. v. 20. *Clamor Sodomorum et Gomorrhæ multiplicatus est;* unde Scriptura utitur tantum hac metaphorica locutione ad instruendos judices, qua sollicitudine ac circumspectione uti oporteat, ubi de pœnis decernendis agitur : ut explicant SS. Chrys. in Gen. hom. 42. n. 3. et Greg. M. Mor. in Job. l. 19. c. 14. (al. 25. n. 46).

114. *Nec dicas* 3°. Habac 1. 13. legitur : *Mundi sunt oculi tui, ne videas malum, et respicere ad iniquitatem non poteris.* Et Matth. 7. et 25. Christus reprobis dicit : *Nunquam novi vos. Amen dico vobis, nescio vos.* Ergo Deus nec mala. nec malos novit.

R. — *D. cons.* Deus nec mala nec malos cognoscit scientia simplici et speculativa *N.* practica et approbationis vel amoris *C.* In Scriptura non raro dicuntur cognosci, quæ placent et approbantur, ut Ps. 1. 6. *Novit Dominus viam justorum*, et 2. ad Tim. 11. 19. *Cognovit Dominus, qui sunt ejus;* ignorari autem, quæ displicent et vituperio digna sunt; ad quam phrasin spectat illud 1. ad Cor. 14. 38, *Qui ignorat, ignorabitur.* Hujus generis etiam illa esse quæ objiciuntur liquet tum ex ipsa historia, tum ex verbis Prophetæ adjunctis : *Quare respicis super iniqua agentes, et taces, devorante impio justiorem se?*

115. *Observa.* Cognitio divina, utpote actus purissimus et determinatus ex essentia ad actualem omnis veritatis notitiam realiter identificatam ac improductam, non habet *objectum formale motivum*, nisi intentionaliter tantum, quot sunt rerum omnium, quascumque Deus cognoscit, veritates objectivæ. Porro multiplex est modus cognoscendi : ad modum alterius, ex alio, in alio, propter aliud, et in se. Cognitio rei *ad modum alterius*, est cognitio confusa, et habetur per speciem alienam, qualis est nostra cognitio angeli per speciem juvenis alati. Cognitio rei *ex alio*, est cognitio discursiva vel per ordinem prioris ac posterioris. Cognitio rei *in alio*, quæ etiam dicitur mediata et indirecta, est cognitio in medio dicente ordinem ad illam rem, ita ut ipsum medium sit ratio intentionaliter motiva cognitionis rei, ad quam ordinem dicit. In idem recidit cognitio rei *propter aliud;* quamvis τὸ *propter* etiam possit applicari objecto formali intrinseco et identificato cum objecto materiali, ubi scilicet denotat intrinsecum duntaxat modum tendendi, per quem intellectus illud amplectitur tanquam rationem assentiendi, cui innitatur. Cognitio rei *in se* ipsa interdum sumitur pro cognitione habita per speciem propriam et adæquatam rei; et hoc sensu nulla est rerum creatarum cognitio in se, respectu Dei, eamque D. Thomas p. 1, q. 14. a. 5. negavit : magis autem universaliter sumpta cognitio rei in se est cognitio rei propter ipsius propriam veritatem, ita ut ipsa rei veritas intrinseca sit objectum *intentionaliter* motivum cognitionis; unde et dicitur directa et immediata. Atque hanc acceptionem cognitionis rei *in se* hic usurpamus.

ARTICULUS II.

AN, ET IN QUO DEUS COGNOSCAT SEIPSUM?

116. *Dico.* **Deus seipsum perfectissime cognoscit atque comprehendit, tam in seipso, quam in creaturis.**

Prob. 1ª. *p.* Joan. 10. 15. dicit Filius : *Sicut novit me Pater, et ego agnosco Patrem.* — 1. ad Cor. 2. 10. *Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei : Quis enim hominum scit, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? ita et quæ Dei sunt, nemo cognovit nisi Spiritus Dei.* Ergo quælibet

Persona cognoscit perfectissime aliam : sed quælibet et omnes sunt unus idemque numero Deus; ergo Deus seipsum perfectissime noscit. Ita S. Aug. l. 15. de Trin. c. 14., Minutius in Octavio. c. 18., Isidor., l. de Sum. bon. c. 3. — *Conf.* Deus totus est mens et quidem mens prima et præstantissima, qua præstantior nulla ne concipi quidem potest : præterea ipse sibi est perfectissime præsentissimus ac summe intelligibilis; ergo et seipsum perfectissime cognoscit.

Prob. 2ª. *p.* Perfectissimo enti intelligenti debet assignari objectum motivum et ratio cognoscendi perfectissima : sed tale motivum et ratio non potest alia esse, quam ipse Deus; ergo. Sicut Deus, utpote ens a se et summum bonum, est proprius sibi finis, juxta illud Prov. 16. 4. *Universa propter semetipsum operatus est Dominus :* ita tanquam summa veritas, est sibi in cognoscendo sua ratio motiva.

Prob. 3ª. *p.* Deus perfectissime et comprehensive cognoscit creaturas, prout sunt in se : sed creaturæ sunt in se essentialiter connexæ cum Deo; ergo perfectissime et comprehensive cognoscit illas ut essentialiter connexas cum Deo. Hoc autem ipsum est Deum cognoscere seipsum in creaturis.

Si ais 1º. Scientia et omnipotentia Dei sunt idem : omnipotentia Dei nequit habere seipsum pro objecto; ergo nec scientia. *Item* Deus saltem nequit se comprehendere, quia Deus alias finiretur juxta illud S. Aug. l. 12. de Civ. c. 18. *Quidquid scientia comprehenditur, scientis comprehensione finitur.*

R. — *D.* Sunt idem substantialiter et in recto *C.* sunt idem connotative et in obliquo, seu ratione objecti *N.* Omnipotentiæ objectum est omne possibile et producibile; scientiæ, omne cognoscibile. Sub quo postremo Deus omnino continetur, minime autem sub priori. *Item* finiretur Deus sui cognitione proprie, quasi meta et finis cognitionis ac cognoscibilitatis divinæ haberetur *N.* improprie, quatenus cognitio Dei adæquat totam illius cognoscibilitatem *C.* De S. Augustini textu observat S. Thomas p. 1. q. 14. a. 3. verba illa, *comprehensione finitur,* non esse accipienda positive, quasi Deus seipsum sua cognitione intra certos limites concludat; sed negative et sensu perfectiore, quatenus Deus seipsum cognoscit nullis limitibus circumscriptum, visione similiter nullis limitibus circumscripta.

Si ais 2º. Deus se cognoscens in creaturis, cognosceret creaturas prius, quam seipsum : et cognitio divina sui per creaturas foret præcisiva; ergo.

R. — *D.* Deus se cognoscens in creaturis, prius simpliciter cognosceret creaturas, quam seipsum *N.* respective et secundum hanc præcise cognitionem, *subd.* cognoscere creaturas prius *a quo,* quatenus creaturæ sunt ratio, cur Deus per illam cognitionem cognoscatur *C.* prius *a quo,* quatenus in signo rationis priori cognoscerentur creaturæ et non Deus, cum tamen correlativa sint simul cognitione *N.* Porro præcisiva non foret cognitio divina sui per creaturas, quia creaturæ essentialiter connectuntur cum sua causa prima, vera et reali, ideoque cum omnibus prædicatis divinis, sine quibus Deus nequit esse vera et realis causa prima : cum autem talia sint omnia divina prædicata necessaria, tam absoluta quam relativa, cum illis omnibus creaturæ connectuntur, et illa omnia in creatis necessaria cognoscuntur; præsertim cum omnis cognitio Dei sit comprehensiva.

ARTICULUS III.

AN ET IN QUO DEUS COGNOSCAT RES OMNES POSSIBILES?

117. *Dico I.* **Deus omnes creaturas possibiles distincte cognoscit.**

Prob. 1°. Deus est infinite intellectivus; ergo habet vim cognoscendi omne intelligibile : sed res possibiles sunt intelligibiles; quia sunt entia saltem possibilia, et unumquodque, sicut est ens, ita est intelligibile; ergo divina cognitio ob infinitatem suam hæc omnia complectitur. 2°. Impossibile est, Deum ignorare rem, quam possit creare; quia nihil operatur vel operari potest, nisi ut agens intellectuale; tum quod solus hic operandi modus sit perfectus et Deo dignus; tum quod potentia divina utpote infinita, neque tamen infinita entia producens, aut ex se determinata ad hæc potius quam illa entia producenda, non nisi per intellectum et voluntatem determinari potest ad effectus quos ponit reipsa producendos. Ergo repugnat, aliquid cadere sub divinam potentiam, quod sub scientiam divinam non cadat.

118. *Dico II.* **Ex supposito, quod Deus essentialiter connectatur cum possibilibus, Deus illa cognoscit in seipso; et quidem tot titulis, quot essentialiter cum illis connectitur.**

Prob. 1ª. *p.* Medium essentialiter connexum cum termino nequit comprehensive cognosci, quin cognoscatur terminus propter realem connexionem.

Prob. 2ª. *p.* Quia posito quod Deus essentialiter connectatur cum creaturis, et quod connexio cum termino sit ratio intentionaliter motiva cognitionis termini; tot erunt in medio rationes objectivæ intentionaliter motivæ, quot sunt connexiones vel tituli connexionis. Medium 1ᵘᵐ est species intelligibilis divina creaturarum, quatenus essentia Dei, eminenter *continens* omnes creaturarum etiam ut possibilium perfectiones, rationem intentionaliter movendi ad earum cognitionem gerit. Medium 2ᵘᵐ sunt ideæ divinæ creaturarum; quatenus essentia divina ut *participabilis* connotat infinitos modos, quibus a rebus creatis perfectiones divinæ participari possunt; unde attingi oportet primariam possibilitatem, quæ in perfectionum seu prædicatorum consensione consistit. Medium 3ᵘᵐ est omnipotentia divina, cujus terminus adæquatus alius non est, quam res omnes possibiles. Medium 4ᵘᵐ est ipsum Verbum divinum, quod quia est substantialis imago Divinitatis, in eodem res omnes possibiles etiam repræsentari oportet. Atque hoc medium frequentius assignatur a SS. Patribus.

119. *Dico III.* **Deus etiam immediate cognoscit possibilia in seipsis.**

Prob. Quia intellectus divinus est infinite cognoscitivus, non solum debet cognoscere omnia, sed etiam eo modo, quo sunt cognoscibilia : sed possibilia sunt etiam immediate *in seipsis* cognoscibilia; tum quia immediate in seipsis habent veritatem objectivam, vi cujus terminare possint enuntiationem sibi ipsis conformem; cujusmodi sunt, esse producibilia, non involvere prædicata contradictoria : tum quia ut sunt intrinsece possibilia, ita et intrinsece, atque hinc immediate cognoscibilia : tum quia res præteritæ existentes et futuræ

sunt in seipsis cognoscibiles, a quibus res possibiles non distinguuntur secundum veritatem objectivam, sed duntaxat secundum statum; ergo.

120. **Obj.** *cont.* 1um. 1° Creaturæ mere possibiles non sunt aliquid actu, neque erunt. 2° Si Deus actu cognosceret omnia possibilia, in mente divina daretur infinitum categorematicum objectivum; sicut hoc a parte rei haberetur, si Deus omnia possibilia actu produceret. 3° Si res cognoscitur in causa universali, cognoscitur solum in communi et secundum rationes communes: sed possibilia dum cognoscuntur a Deo in *seipso*, cognoscuntur in causa universali; ergo sic saltem non cognoscuntur sigillatim et distincte.

R. — *Ad* 1, *D. A.* Non sunt aliquid physice ac subjective *C.* Objective ac verificative *N.* Cum nullum objectum physice moveat divinum intellectum, et tam præterita quam futura æque sint objectum divinæ cognitionis ac præsentia, manifestum est possibilia subtrahi non posse intelligentiæ divinæ ex eo capite quod actu non existant.

Ad 2. Deus omnia possibilia solum cognoscit actu et simul, actualitate et simultate extrinseca cognitionis, utpote quæ unicus et indivisibilis entitative est actus; non autem simultate objecti, quæ scilicet collectionem possibilium enuntiet vel omnia possibilia simul esse posse. Si vero actu producerentur omnia possibilia, haberent actualitatem et simultatem sibi intrinsecam; adeoque daretur infinitum categorematicum creatum.

Ad 3, *D. M.* Si res cognoscitur in causa universali creata, cognoscitur solum in communi *C.* Si in causa increata *N.* Creatura solum est universalis per defectum virtutis; uti dicitur intellectus noster universalis per abstractionem a materia et mutuando species objectorum a rebus : e contra Deus est universalis per plenitudinem; quia virtus divina est causa rerum secundum omnes rationes etiam specificas et individuales.

121. *Obj. cont.* 2um. Quod non continetur formaliter in Deo, nec formaliter seu secundum esse formale cognosci in Deo potest : nullæ creaturæ continentur in Deo formaliter, sed eminentialiter tantum; ergo. — *Conf.* Neque ratio *ideæ* potest esse medium cognoscendi possibilia; cum Dion. l. de divinis Nominibus, c. 7, dicat, *Deum non cognoscere res secundum ideam.* Nec *Verbum divinum*; cum Ansel. in Monol., c. 29, hæc scribat : *Satis manifestum est in Verbo, quo facta sunt omnia, non esse eorum similitudinem.*

R. — *N. M.* vel *D.* Quod formaliter in Deo non continetur, nequit in eo secundum suum formale cognosci immediate et dirècte *C.* Mediate et indirecte *N.* Hoc ipso quod Deus essentialiter respiciat possibilia, nequit seipsum comprehensive cognoscere directe ac immediate, quin simul possibilia tanquam terminos saltem indirecte et mediate intelligat.

Ad conf. D. Deus non cognoscit secundum ideam æternam a se independentem et extrinsecus affixam *C.* Secundum ideam sibi intrinsecam, quæque sit ipsa essentia divina ut participabilis N. Ita nempe respondet D. Thom. hic q. 15, a. 1, ad 1. Cæterum a Dionysio nihil minus quam cognitionem creaturarum in Deo negari num. seq. apertissime patebit. *Item* in Verbo non sunt similitudines rerum, acceptæ scilicet a rebus externis et creatis *C.* Provenientes ab ipso Deo ejusque essentia ut participabili *N.* In hoc sensu loqui Anselmum probant verba continuo subjuncta : *In factis non est simplex absolutaque essentia, sed vere illius essentiæ* (Dei) *vix aliqua imitatio.*

122. *Obj. cont.* 3um. Dionysius, l. de divin. Nomin., c. 7, manifeste nobis adversatur sequentibus propositionibus. 1a est : *Non secundum visionem singulis se immittit, sed secundum causæ continentiam scit omnia.* 2a, *Divina sapientia seipsam cognoscens scit omnia.* 3a, *Deus ea quæ sunt noscit, non rerum notitia, sed sui.* 4a, *Si secundum unam causam Deus omnibus existentibus esse tradidit, secundum eamdem causam sciet omnia, et non ex existentibus sumet eorum notitiam.* Ergo juxta eumdem, Deus possibilia non cognoscit in seipsis, sed in se tantum ipso. Neque solvitur argumentum dicendo, quod excludatur duntaxat cognitio possibilium in seipsis per species a creaturis acceptas; tum quia S. Doctor negat Deum cognoscere creaturas contraposite ad hoc quod est cognoscere creaturas secundum continentiam causæ : tum quia alias cognitioni divinæ nihil speciale tribueretur; cum angeli etiam non intelligant per species a creaturis acceptas.

R. — *D. cons.* Deus possibilia non cognoscit *in se ipsis,* sumendo hunc cognoscendi modum minus jam usitate et pro cognitione quæ habetur per species proprias ab objecto emissas *C.* Sumendo illum usitatiore jam acceptione et pro cognitione rei propter ipsius propriam veritatem *N.* Priorem duntaxat usurpationem negat Dion., qui l. cit. intendit unice probare, quod Deus habeat ab æterno cognitionem omnium, neque modo in tempore aliquid discat. Mentem hanc ejus esse, patet tum ex discursus exordio, quod est hujusmodi : *Neque enim ea quæ sunt, ex iis quæ sunt, discens novit divina mens; sed in se et ex se per causam rerum omnium cognitionem, scientiam, essentiamque anticipatam et ante comprehensam habet : non quod per speciem singula consideret, sed quod uno causæ complexu omnia sciat et contineat :* tum ex probatione quam desumit ex Scriptura, in qua frequenter dicitur, Deum res *novisse, prius quam fierent* : tum ex Maximo, in Scholiis ad c. 7 Dion., ubi dicit Deum per causam habere in se cognitionem omnium, *quod illam experientia non compararit; tunc enim Deus cognitione posterior inveniretur, aut in aliquo tempore non cognoscens :* tum ex versione Lansselii, secundum quam propositio 3a sic enuntiat : *Sicut Deus omnibus creaturis actualibus tribuit esse, quin illis esse sumat; ita et eas omnes cognoscit, quin ab eis per speciem cognitionem accipiat.* Hinc

Ad prob. N. ass. Quoad rationem 1am, patet responsio ex dictis, ubi declaravimus, cuinam opponat S. Doctor cognitionem Dei in seipso. Quoad 2am, assignamus differentiam quæ etiamnum stat cum data explicatione. Dum enim Patres probant Deum non cognoscere creaturas per *speciem* ab his acceptam, maximam et specialem perfectionem Deo tribuunt in linea intelligendi; quia si speciem non accipit a creaturis cognitis, nec eam accipit aliunde : ex quo conficitur, intellectum divinum nulla indigere *specie,* adeoque ex se esse completissimum et determinatum ad cognoscenda omnia cognoscibilia, ut primum cognosci possunt; quæ est singularis Dei perfectio. Angeli autem quamvis speciem non recipiant a creaturis, illarum tamen speciem habent a Deo infusam.

Inst. 1. Aug., l. 83, QQ. q. 46, n. 2, ait de Deo : *Non enim extra se quidquam positum intuetur : nam hoc opinari sacrilegum est.* Quæ verba exponens D Thom. hic, q. 14, a. 5, ad 1, inquit : *Dicendum quod verbum Augustini dicentis,* etc., *non est hic intelligendum, quasi nihil quod sit extra se intueatur, sed quia id quod est extra ipsum non intuetur nisi in seipso ut dictum*

supra. Dixerat autem in θ : *Alia autem a se videt non in ipsis sed in seipso;* et l. 1 cont. Gent. c. 48, n. 7, scripserat : *Si igitur Deus aliud a se intelligeret quasi per se et primo intellectum, ejus operatio intellectualis speciem et nobilitatem haberet secundum id quod est aliud ab ipso : hoc autem est impossibile;* ergo. — *Conf.* S. Ambr., c. 1 in Symb. (al. de Trinit, c. 1, not. a) : *Licet,* inquit, *Deus omnia cœlestia et terrestria ac minima quæque perspiciat, nihil tamen extra se intelligere, sed singula in se intueri dicitur.* Et S. Aug., l. 5. de Gen. ad lit., c. 15 : *Vidit omnia Deus, quando fecit; et sicut vidit, ita fecit : non præter seipsum videns, sed in seipso.*

R. — Quoad textum S. Aug. *D. A.* Deus non intuetur extra se aliquid tanquam exemplar seu ideam, ad cujus similitudinem et normam efformet creaturas *C.* Non intuetur extra se aliquid tanquam objectum, quod immediate et in propria ratione ac veritate percipiat *N.* Platonicas ideas nempe hic insectatur S. Doctor, cujus hæc verba non interpolata damus : *Has autem rationes ubi arbitrandum est esse, nisi in ipsa mente Creatoris? Non enim extra se quidquam positum intuebatur, ut secundum id constitueret quod constituebat : nam hoc opinari sacrilegum est.* D. Thomas in Summa, l. cit. ad 3, affert hanc rationem, cur Deus creaturas non cognoscat *in seipsis* : Quia cognitio divina nequit specificari ab objecto creato, cum istud non possit esse principium intellectualis operationis, per se nempe vel per speciem influens. In l. cont. Gent. autem, l. c. plures rationes addit, nempe quod Deus alias mutaretur in pejus; haberet plures operationes intellectuales; foret in potentia; aliquid aliud esset Dei perfectio, et scientia ejus ex multis componeretur : hæ vero omnes non conveniunt scientiæ nisi tali quæ ab aliquo extrinseco vel constitutive vel physice motive et sic principiative habetur; quorum neutrum in nostra sententia sequitur. Cæterum advertendum est, D. Thomam his in locis sermonem etiam facere de objecto primario et nobiliore, quod essentiam Dei esse, non autem creaturas, jam supra a nobis assertum fuit.

Ad conf. R — 1° *N. cons.* Ambr. enim negat duntaxat cognitionem creaturarum in seipsis secundum modum a Dionysio rejectum. 2° Verba quæ objiciuntur non leguntur in genuino hujus tractatus textu; ut videre est in nova opp. S. Ambrosii edit. l. cit. et in admonit. prævia. Aug. autem hic rursus rejicit ideas a Deo distinctas, ut ipsa verba satis manifestant.

Inst. 2. Cognitio creaturarum *in seipsis* est decoloratior et vespertina, juxta S. Aug., ergo Deo haud convenit — *Item* sicut se habet bonitas creata ad voluntatem divinam, sic se habet veritas ad intellectum : sed bonitas creata non potest immediate movere voluntatem divinam ad amorem sui : ergo similiter.

R. — *D. A.* Cognitio creaturarum in seipsis est decoloratior et imperfectior respectu Beatorum *C.* Respectu Dei *N.* In Beatis cognitio creaturarum *in seipsis* est realiter distincta a cognitione earumdem in Verbo; unde nec est beatifica, nec relata adhuc in laudem et amorem Dei; nec habet pro comprincipio lumen gloriæ sed species proprias creaturarum, ex quibus capitibus *decolorata* et *vespertina* vocatur. Nihil autem eorum deest cognitioni divinæ creaturarum *in seipsis*, aut præstantiora adsunt.

Ad Conf. R — *N. M. Disparitas* est 1° Quia *voluntas* est potentia libera, et sicut ex hac ratione potest amare vel non amare objectum materiale creatum,

sic potest illud amare ob hoc vel illud motivum : sed *intellectus* est potentia necessaria, et sicut hinc cognoscere debet omne vere cognoscibile, sic pariter debet illud cognoscere omni modo et ex omni motivo quo cognoscibile est sine cognoscentis imperfectione. 2° Cum voluntas sit sedes *moralitatis*, moralitas autem actuum divinorum debeat esse perfectissima, sequitur etiam hos actus ex motivo perfectissimo, quale est una bonitas increata, proficisci debere : e contra sicut perfectio intellectus divini exigit, ut omnia cognoscat, etiam ea quæ voluntas amare nequit, qualia sunt peccata; ita pariter exigit ut ea in se ipsis cognoscat, cum aliunde in hoc nulla repugnantia aut species imperfectionis reluceat.

ARTICULUS IV.

AN ET IN QUO DEUS COGNOSCAT CONTINGENTIA ABSOLUTE FUTURA?

123. *Dico I.* **Deus omnia contingentia absolute futura certissime ac infallibiliter jam ab æterno cognoscit.**

Prob. In Scriptura 1° Præscientia futurorum liberorum statuitur tanquam proprius Divinitatis character. Isa. 41, 23 : *Annuntiate quæ ventura sunt in futurum, et sciemus quia Dii estis vos.* 2° Eadem scientia universim tribuitur Deo, Sap. 8, 8 : *Signa et monstra scit, antequam fiant, et eventus temporum et seculorum.* Dan. 13, 42 : *Deus æterne, qui absconditorum es cognitor, qui nosti omnia, antequam fiant.* 3° Speciatim etiam hujus scientiæ exempla proferuntur; David enim de se, Psal. 138, 3, ait : *Intellexisti cogitationes meas de longe; et omnes vias meas prævidisti* : Deus apud Isa. 48, 5 : *Prædixi tibi ex tunc, antequam venirent, indicavi tibi, ne forte diceres : idola mea fecerunt hæc.* De Christo, Joan. 6, 65 : *Sciebat ab initio Jesus, qui essent non credentes, et quis traditurus esset eum.* — His adde ex Prophetarum libris prædictiones omnes, utpote eventu certo jam comprobatas; unde Tertul. l. 2 cont. Marc. c. 5 : *Præscientia Dei tantos habet testes, quantos fecit Prophetas.* — Idem testantur Patres : Orig. apud Eus. l. 6, c. 11 (p. 284. A.) de præp. Evang. ait : *Quidquid aliquando futurum est, id Deum multo ante futurum prænosse, ut Scripturæ abesset auctoritas, vel ipsamet ex Dei notione is profecto demum intelligat qui probe vim illam et excellentiam divinæ mentis intelligit.* S. Aug. l. 5 de Civ. c. 9, n. 1 : *Confiteri Deum et negare præscium futurorum, apertissima est insania.*

Conf. Mens divina est perfectissime et *infinite intellectiva*, adeoque certo et infallibiliter cognoscit omnia cognoscibilia sibi aliquando præsentia. Est autem *æterna;* adeoque omnia quæ fuerunt, sunt, aut erunt, aliquando sunt Deo præsentia. *Præterea* Deus est immutabilis; proinde ejus etiam scientia quoad se est *invariabilis*, quamvis objectum ejus sit variabile; ergo non cognoscit res tunc primum, quando actu sunt, sed ab æterno, sive una cognitione æterna attingit omnia. *Denique* quæcumque erunt, Deus ab æterno in sapientia sua constituit vel ordinando vel permittendo : hoc vero sine certa infallibili notitia fieri nequibat; ergo.

124. *Dico II.* **Deus contingentia absolute futura non videt in decretis ad unam partem antecedenter determinatis.**

Prob. Hujusmodi decreta videntur esse superflua, sanctitati divinæ injuriosa, et libertati creatæ noxia; ergo non dantur, ideoque Deus in iis futura videre nequit.

Ant. prob. quoad 1^am^ *part.* Quia decretum antecedenter determinatum ac determinans 1° Non est necessarium ad salvandam in Deo rationem *causæ primæ;* cum hæc ratio salvetur in eo quod Deus dederit ac conservet causæ secundæ vires ad operandum, et per concursum indifferenter oblatum compleat ejus potentiam proximam, sicque moveat et applicet ad operandum, quin eam determinet : Nec 2° est necessarium ad salvandum *supremum Dei dominium;* cum illud ut *morale* salvetur per hoc, quod Deus causæ secundæ actus possit imperare vel prohibere, illosque pro suo placito ad certum, quem libuerit, finem dirigere et adhibere; ut *physicum* vero per hoc, quod causam secundam possit conservare vel destruere, eamque per media quamvis ex se repudiabilia, tamen certo et infallibiliter Deus possit perducere ad operandum id quod ipse voluerit : Nec 3° est necessarium ad salvandam infallibilitatem *divinæ præscientiæ;* cum, ut S. Aug., l. de prædest. Sanct. c. 10, n. 19, inquit, prædestinatio quidem sine præscientia in Deo esse nequeat, possit tamen esse sine prædestinatione præscientia : Nec 4° necessarium est ad tollendam *causæ secundæ indifferentiam;* cum hæc non sit passiva sed activa, nec proveniat ex imperfectione et defectu, sed ex perfectione et eminentia virtutis ad agendum, vi cujus ita habet potentiam agendi, ut pro arbitrio agere vel non agere possit.

Quoad 2^am^ *part.* Quia si Deus prædeterminaret vel condeterminaret ad materiale tantum peccati, evaderet auctor peccati; tum quia Deus omnino censendus foret velle ipsum formale peccati, cum materiali, quod vult et præordinat, necessario connexum : tum quia nec homo, qui causa per se peccati habetur, aliud quid facit, præsertim in *Thomistarum* sententia formale peccati in negativo constituentium.

Quoad 3^am^ *part.* Quia posito ejusmodi decreto, homo v. g. nec libere eliceret amorem, ad quem determinat illud decretum; nec libere etiam omitteret non amorem vel odium. Nam in hoc casu : 1° Homo ille non potest seipsum determinare ad amorem, neque ante illud decretum determinans : cum alias foret inutile hoc decretum; neque dum actu decretum illud determinat : cum se determinare ad amorem non sit præcise amare, nec sponte tantum amare, sed amare vel amare velle sine aliqua necessitate vel obligatione intrinseca antecedente ad amandum : ut tamen fit præsente isto decreto. 2° Homo ille odium omitteret necessario, non autem libere seu ex potestate intrinseca et dominio in actum : quia non haberet decretum determinans ad odium. Nam qui caret virtute aliqua sic ad odium necessaria, ut ea non posita repugnet esse odium, ille necessario et non libere odium omittit : sed qui non habet illud decretum seu prædeterminationem ad odium, caret ejusmodi virtute; ergo.

125. *Dico III.* **Deus futura ejusmodi videt immediate in seipsis, h. e. in veritate eorum objectiva et actuali existentia in secutura temporis differentia.**

Prob. Contingentia absolute futura sunt determinate vera et cognoscibilia

in seipsis; tum quia præscindendo ab omni *decreto* vel *causa*, verificatur in sensu formali de illis hæc propositio : Jam non existunt, existent tamen postea : tum quia sicut existentia rei in tempore præsenti cognoscibilis est in seipsa et præscindendo ab omni causa tanquam illius constitutiva: sic et cognosci potest existentia rei in secutura temporis differentia. Ergo Deus, qui ab æterno cognoscit rem quamcumque pro eo modo ac tempore quo scibilis est ac vera, futura hujusmodi in seipsis cognoscit certo et infallibiliter; cum nos eadem cognoscamus sæpe probabiliter aut imperfecte.

Conf. I. — S. Thom. in 1. Dist. 38, q. 1, a. 5, in 6, postquam dixisset, in causis quidem necessariis rem futuram cognosci certo posse, minime autem in iis quæ se habent ad utrumque effectus, scilicet in liberis; ac præterea docuisset contingentia, quando jam extant in rerum natura, habere esse determinatum, ideoque certitudinaliter posse cognosci; demum scribit, divinam de futuris cognitionem, non obstante rerum contingentia, esse certissimam, quia divinus intellectus intuetur unumquodque contingentium, non solum prout est in sui causis, sed prout est in suo esse determinato; et hanc mox rationem subjungit. *Cum enim re existente ipsam rem videat, prout in suo esse determinato est, aliter cognosceret rem, postquam est, quam antequam fiat, et sic ex eventibus rerum aliquid ejus cognitioni accresceret.* Idem uberius in resp. ad 3 sic exponit : *Actus divinæ cognitionis transit supra contingens, etiamsi futurum sit nunc, sicut transit visus noster supra ipsum dum est : et quia esse quod est, quando est, necesse est, quod tamen absolute non est necessarium; ideo dicitur, quod in se consideratum est contingens : sed relatum ad Dei cognitionem est necessarium ; quia ad ipsam non refertur, nisi secundum quod est in esse actuali : et ideo simile est, sicut si ego videam sortem præsentialiter currere ; quod quidem in se est contingens, sed relatum ad visum meum est necessarium.* Similia repetit in q. 12 de Ver. a. 10 in 6, et in Summa, ubi soli Deo tribuit cognitionem contingentium futurorum in se ipsis ac infallibilem, creaturis vero conjecturalem duntaxat et in causis, ut patet ex parte 1ª, q. 14, a. 13, q. 57, a. 3, q. 86, a. 4.

Conf. II. Si Deus futura hujusmodi non cognosceret in seipsis, id oriretur vel ex eo quod cognitio Dei, utpote per medium contingens, non posset esse *infallibilis;* vel quod illa cognitio, utpote habens motivum determinativum creatum, foret *imperfecta* : sed neutrum ex his sequitur. Nam imprimis quamvis etiam prædeterminatio vel decretum quodcumque, cum sit liberum Deo, possit dici contingens, non tamen in sensu adversariorum hoc impedit infallibilitatem scientiæ divinæ; cum hæc non nitatur illi decreto utcumque, sed ex supposito quod existat : sic similiter ea contingentia futurorum non obstabit infallibilitati cognitionis divinæ; cum et ista asseratur ex supposito quod res postea extitura sit, in quo sensu jam res necessaria est, ut proxime exposuit S. Thomas. Deinde cognitio divina non redditur imperfecta, quod veritas objectiva futurorum sit motivum seu ratio assensus divini; cum eadem veritas præsentium et præteritorum, quæ juxta omnes, cognoscuntur a Deo in se ipsis, nullam imperfectionem refundat in cognitionem Dei; ergo.

126. **Obj.** *cont.* 1um Quando Deus futura prædixit, hæ prædictiones sæpe caruerunt *effectu*, ut constat ex Isa. 38, de morte Ezechiæ, et Jonæ, 3, de subversione Ninive : aut fuerunt tantum *conjecturales*, quia tam circa futura absoluta quam conditionata Deus sæpe usus est particulis *forte* vel *forsitan*,

ut patet ex Jerem. 26, 3; Ezech. 2, 5; Joan. 5, 46, etc. Ergo hæc futura Deus vel plane non vel non certo præscivit.

R. — *Ad 1. D.* Prædictiones Dei absolutæ caruerunt effectu *N.* Conditionatæ *subd.* Ex defectu certitudinis divinæ in cognoscendo *N.* Ex defectu conditionis non impletæ *C.* Vide de his Tractatum de Fide.

Ad 2. D. Sæpe usus est his particulis ad declarandum cognitionem Dei de futuris dubiam et conjecturalem *N.* Ad alia quædam vel circa modum asserendi, vel circa res ipsas futuras, vel circa auditores prædictionum significanda *C.* Adverbia *dubitandi* non semper incertitudinem designare, patet ex pluribus Scripturæ testimoniis, in quibus per illa significatur sollicitudo et spes erecta, ut in illo Moysis, Exod. 32. 30: *Ascendam ad Dominum, si quo modo quivero eum deprecari pro scelere vestro;* aut difficultas rei, ut in illo Pauli ad Phil. 3, 11: *Si quo modo occurram ad resurrectionem;* aut usurpatio particulæ expletivæ et affirmatio, ut in illo Christi, Joan. 8, 18. *Si me sciretis, forsitan et Patrem meum sciretis,* quod Joan. 14, 7, sic refertur: *Si cognovissetis me, et Patrem meum utique cognovissetis.*

Similia intelligenda per illas particulas in objectis textibus declarant SS. Patres: Hier. enim in Jerem. c. 26, v. 1: *Verbum ambiguum,* inquit, *Majestati Domini non potest convenire, sed nostro loquitur affectu, ut liberum homini servetur arbitrium; ne ex præscientia ejus, quasi necessitate vel facere aliquid vel non facere cogatur.* — Greg. M. in Ezech., l. 1, hom. 9, n. 8, ait: *Dum constat, quod omnipotens Deus omnia sciat, mirandum valde est, cum dicitur, si forte audiant. Quapropter sciendum nobis est, quia ista dubitatio locutionis Dei non ex ignorantia, sed ex alia significatione descendit.* — Aug. Tr. 37. in Joan. n. 3, sic loquitur: *Ille qui omnia scit, quando dicit forsitan, non dubitat; sed increpat... Dubitationis verbum est, quando dicitur ab homine ideo dubitante, quia nesciente: quando vero dicitur a Deo verbum dubitationis, cum Deum nihil utique lateat, illa dubitatione arguitur infidelitas, non opinatur divinitas.* Idem aliam significationem hujus particulæ exprimit in comment. ad Psal. 2, verba hæc: *Nequando irascatur Dominus,* scribens: *Cum dubitatione positus est, non secundum eos ipsos qui monentur, quia cum dubitatione solent cogitare iram Dei, quibus non aperte revelatur.* Similia habentur apud Ambros., l. 2 de Pœnit. c. 5, et alios Patres.

Inst. Aug. l. 2 ad Simplic. q. 2; Greg. M. l. 20 Mor. c. 23 (al. 32, n. 63). Boetius L. 5. de Consol. pros. 6. negant in Deo esse veram præscientiam; ergo. — *Conf.* Scientia futurorum contingentium ex suppositione saltem antecedente est contingens; ergo qua talis non dicit novam perfectionem; ergo sicut ex eo quod Deus, modo in tempore fiat actu producens mundum, in eum nullam imperfectionem refundit; sic nec inde imperfectio in Deo argui posset, si futura contingentia nesciret ab æterno, sed primum cognosceret determinate, dum existunt.

R. — *D. A.* Negant in Deo præscientiam quoad nomen *C.* Quoad rem nomine significatam *N.* Sensus quippe Patrum est, quod respectu Dei omnia sint præsentia; atque hinc in eo statuenda sit scientia, non autem præscientia, utpote quæ futurorum est; quemadmodum ipsa verba, si inspiciantur, aperte docent.

Ad conf. R. — 1° *D.* 1um. *cons.* Hæc cognitio qua talis non est nova per-

fectio, quatenus cognoscere rem futuram non est perfectius, quam cognoscere ejus oppositum, si id futurum esset *C.* Quatenus cognoscere futurum non est perfectius, quam illud non cognoscere aut de eo conjicere tantum *N. Primum* duntaxat ostendit, quod illa habitudo scientiæ divinæ ad futurum sit prædicatum neutrum vel perfectio simplex : *Secundum* autem induceret positivam imperfectionem pluribus divinis prædicatis oppositam.

R. 2° — *N.* 1um *cons. Disparitas* est, quia transitus a non producente ad producentem aliquid non facit mutationem in Deo agente, sed tantum in effectu producto, ut patet ex dictis num. 62. Fieret autem mutatio intrinseca in Deo, si quid in tempore cognoscere inciperet, quod ab æterno non novisset; cum denominatio cognoscentis sit vitalis et essentialiter intrinseca Quod hæc præscientia non obsit libertati, docebitur *infra.*

127. *Obj. cont.* 2um. Voluntas Dei est efficax et infrustrabilis, juxta illud ad Rom. 9 : *Voluntati ejus quis resistet?* Præterea vero, juxta illud ad Ephes. 1 : *Deus operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ;* ergo potest in suis decretis omnia cognoscere. — *Conf.* SS. Patres et Doctores aperte id insinuant. Nam 1° Hilar. l. 9 de Trin. n. 58 et *seq.*, ait : *Quæ Deus facere decrevit, in sua voluntate cognovit.* Et Aug., l. de prædest. SS. c. 10. n. 19 : *Prædestinatione Deus ea præscivit, quæ fuerat ipse facturus.* 2° Idem, l. de Don. persev. c. 17, n. 42, loquens de bonis operibus inquit : *Si Deus ea se daturum præscivit, profecto prædestinavit;* unde sequitur ab illo præscientiam Dei in ejus decreto fundatam agnosci. 3° S. Thom., l. 1 ad Annibald. Dist. 38, q. 2, a. 1, ait : *Deus scit res, in quantum est causa rerum;* in 1., Dist. 39, q. 1, a. 1, ad 5, *Scire in Deo sequitur voluntatem, ut imperatum ab ipso;* ergo.

R. — *D.* 1am *p. ant.* Voluntas Dei circa actus proprios aut creaturæ necessarios est efficax et infrustrabilis *C.* Circa actus creaturæ liberos, *subd.* Est efficax et infrustrabilis ratione decreti determinati ac de se habentis infallibilem connexionem cum actu futuro *N.* Ratione scientiæ mediæ, a qua divinum decretum dependet *C.*

2am *p. D.* similiter. Loquitur enim Apostolus primario de donis *gratuitis,* v. g. redemptione hominum, vocatione gentium etc., quorum solus Deus est causa tum *physica,* quia solus ea producit, tum *moralis,* quia nulla eorum ratio est in nobis, sed una in Deo qui sua ex bonitate decernit talia nobis dona conferre. Si tamen textus Apostoli intelligatur de omnibus, quæ operatur in et cum nobis, operatur secundum consilium voluntatis suæ, quatenus media et rationes de se quidem indifferentes, sed quas novit cum effectu et fine intento conjungendas, pro sua voluntate eligit ac decernit.

Ad conf. R. — Quoad 1um. In utroque textu sermonem esse de iis quæ solus Deus facit, illique soli libera sunt. De mente autem Aug. etiam constat ex contextu; quia cum adduxisset ibidem illud ad Rom. 4 : *Abraham credidit dans gloriam Deo; quoniam quæ promisit, potens est et facere,* subjungit : *Non ait prædicere; non ait præscire; nam et aliena facta potest prædicere atque præscire; sed ait potens est et facere : ac per hoc facta, non aliena, sed sua.* — Quoad 2um *D. seq.* Sequitur præscientiam fundatam esse in decreto antecedenter determinato *N.* In decreto de se indifferenti ac evitabili a libertate humana, et sic consequenter tantum determinato *C.*

Quoad 3um eadem est responsio; D. Thomam nempe loqui de scientia visionis in decreto consequenter tantum determinato et antecedenter evitabili.

Inst. Decretum Dei antecedenter determinatum 1° determinat creaturas secundum nativam earum indolem, necessarias nempe ut agant necessario, liberas ut agant libere; 2° Nihil ponit in voluntate nisi ipsam ejus actionem; quæ cum sit complementum potentiæ agendi, potentiam ipsam non lædit aut minuit; 3° Importat tantum necessitatem hypotheticam et consequentiæ, non autem absolutam et consequentis; quia quamvis recte sequatur: Deus determinat hominem ad ambulandum; ergo ambulabit: tamen ipsa ambulatio est actio libera; ergo.

R. — *N. A. vel prob.* Nam 1° hoc ipso, quod decretum sit antecedenter determinatum, non possunt jam per illud liberæ causæ agere libere. 2° Quamvis actio de se non minuat potentiam, tamen ut provenit a decreto prædeterminante ad unum, lædit omnino potentiam, quæ debet esse libera ad oppositum. 3° Ipsa deambulatio licet secundum se spectata sit actio libera, non manet tamen, ut pendet ex tali hypothesi, quæ antecedit libertatem hominis et consensum ejus liberum.

128. *Obj. cont.* 3um. 1° Cognitio infallibilis nequit habere medium fallibile: sed cognitio Dei est infallibilis, et futurum contingens in se est fallibile; ergo. 2° Si Deus futura videret immediate in *seipsis;* ergo certitudo et infallibilitas scientiæ divinæ haberetur a creaturis: exspectaret Deus existentiam futuri ejusque veritatem, ut illud cognosceret: futurum esset prius scientia divina. 3° Nec actus liber voluntatis nec ejus determinatio potest esse independenter vel sine decreto divino; ergo ejus determinata veritas nequit cognosci pro priori ad decretum, imo nequidem sine decreto divino; ergo nec præscindendo a decreto divino — præsertim cum Dei cognitio sit *comprehensiva* et non tantum actum, sed ejus causam et decretum cognoscere debeat.

R. — *Ad 1 D.* Futurum contingens est fallibile antecedenter, h. e. ante suppositionem futuritionis *C.* Consequenter ex suppositione futuritionis, *N. m. et rationem.* Quia ex suppositione hac implicat rem futuram non esse futuram et determinatam.

Ad 2. D. Certitudo et infallibilitas scientiæ divinæ formalis et subjectiva, seu quæ tenet se ex parte cognoscentis haberetur a creaturis *N.* Objectiva et quæ se tenet ex parte rei cognitæ *C.* Ex hac vero si quæ forsan scientiæ divinæ dependentia infertur, non est illa proprie dicta et imperfectionis, sed impropria et perfectionis. Deus jam ab æterno cognoscit quod in tempore existet: et quamvis in ordine ad signa rationis non cognoscat futura contingentia nisi in *signo* per se *posteriori* ad absolutam illorum existentiam; hoc tamen non ostendit expectationem *propriam,* quæ importat aliquam animi vel potentiæ suspensionem pro tempore vel signo, quo exerceri possit illud. *Impropriam* vero admittere absurdum non est; tum quia Isa. 30, *Expectat Dominus, ut misereatur vestri*: tum quia futura, ut absolute existentia, ante signum prædictum cognoscibilia non sunt. Denique futurum non est secundum tempus et realiter prius quam divina scientia, sed formaliter et secundum nostrum concipiendi modum, ac quidem divina scientia non entitative sumpta, sed reduplicative et denominative sumpta.

Ad 3 R. — Cum determinatio voluntatis non sit aliqua entitas ab actu voluntatis distincta, neque proprie aliqua formalitas actus, sed mera ratio in actu dicens ita procedere actum a voluntate, ut ab ea eligatur, omnino admittimus sine decreto et concursu divino, antecedenter tamen indifferente, non actum voluntatis nec ejus determinationem poni posse; quia ut res sit seu esse accipiat, essentialiter requiritur ejus causa, quam in Deo et voluntate adæquate constituimus. Hinc vero sicut determinata futuri veritas pro priori ad suam causam nec esse nec asseri potest, etiam nequit pro priori ad decretum divinum cognosci aut per propositionem enuntiari. Cum vero veritatem objectivam non constituat decretum divinum, et effectus etiam, qua talis, secundum suum esse formale seu constitutiva intrinseca cognosci queat, quin illa cognitione attingatur simul ejus causa aut aliud quodcumque ad ejus positionem adhibitum; sequitur saltem ab intellectu creato futurum formale cognosci posse sine decreto et ab eo præscindendo. Cognitio Dei realiter quidem sumpta est comprehensiva tum actus, tum causæ, tum sui decreti; sumpta autem formaliter ac reduplicative, seu quatenus est cognitio futuri, terminatur ad esse formale futuri, utpote quod in esse veri et cognoscibilis constituitur sine decreto tanquam parte.

129. *Observa.* Deus contingentia absolute futura non videt in sua essentia tanquam specie intelligibili, quia hæc non est necessario connexa cum contingente absolute futuro; sed indifferens ex se est ad repræsentandum futurum æque ac non futurum, nisi ex supposito existentiæ futuræ, cum essentiæ divinæ vis representandi infinita jam determinata sit ad repræsentandam futuram existentiam. Neque in decreto applicativo suæ omnipotentiæ aut in alio quocumque decreto scientiam mediam antecedente vel ab ea independente cognoscit : de facto tamen cognoscit in complexo scientiæ mediæ et decreti omnipotentiam applicantis; nam illud est ad utrumque indifferens, vel si est cum uno determinate extremo essentialiter connexum, obest libertati : hoc vero complexum una cum infallibilitate cognitionis divinæ salvat libertatem voluntatis humanæ. Porro Deus futura prædicta videre quidem nequit in causis creatis liberis nude sumptis; videt tamen illa in causis his, ut sese determinaturis : quia causæ creatæ liberæ, quantumvis proximæ completæ ac expeditæ, quoad actum *primum* spectari adhuc debent ut indifferentes ad agendum vel non agendum : sed ut esse determinaturæ spectantur in actu *secundo*, ut natura seu causalitate priores effectu. Multo minus Deus futura videt in ipsorum coexistentia reali cum æternitate divina; tum quia nullum futurum physice ac realiter ab æterno extitit : tum quia æternitas, qua Deus creaturis in tempore existentibus coexistit, non facit illas Deo ab æterno præsentes, sed tantum præsentes æternitati in tempore : tum quia hic cognoscendi modus convenire nequit Deo respectu futurorum conditionatorum, quorum conditio nunquam est implenda. Cum cognoscit autem futura, hæc cognoscit in veritate objectiva et entitate ipsa, quæ aliquando erit; et sic illa coexistunt Deo ab æterno, at præsentia mere objectiva.

ARTICULUS V.

AN, ET IN QUO DEUS COGNOSCAT CONTINGENTIA CONDITIONATE FUTURA?

130. *Nota I.* In *conditionate* futuris tria sunt consideranda : *Conditio,* quæ etiam hypothesis dicitur, est illa, sub qua aliquid affirmatur vel negatur, et per particulam *si* communius exprimitur : *Conditionatum,* quod sub conditione affirmatur vel negatur, et in futuris *eventus* dicitur : *Habitudo* vel conducentia conditionis ad conditionatum.

Dividitur 1° In mere seu *pure* conditionatum, ubi scilicet conditio nunquam purificabitur, h. e. ponetur seu ad statum absolutum reducetur; et in *non pure* conditionatum, ubi conditio purificabitur, et hinc ex conditionate futuro evadet absolute futurum. De *primo* membro quidem movetur quæstio, cum de altero jam in præcedente articulo responsum fuerit : nihilominus ad eam *secundum* quoque pertinet, eo quod omne absolute futurum præsupponat ante se conditionate futurum; cum, si verum est effectum v. g. esse extiturum sub hac libertate, etiam verum sit quod extiturus sit hic effectus, si detur hæc libertas.

Dividitur 2° In conditionatum *impossibile,* ubi scilicet sub conditione impossibili aliquid enuntiatur; v. g. Si lapis esset homo, libere operaretur : — In conditionatum *necessarium,* ubi aliquid enuntiatur sub conditione, quæ necessariam habet connexionem cum conditionato : quod dupliciter haberi potest, nempe vel ex essentia et *natura rei,* ut in hac propositione : Si ignis est, calefacit; vel ex solo *decreto* ac *voluntate Dei,* ut in his : Si peccator morietur cum pœnitentia finali, salvabitur : Si percussisset Joas terram jaculo quinquies aut sexies, percussisset Syriam usque ud consumptionem : Si Christus non abiisset, Paraclitus non venisset ad Apostolos, etc. — In conditionatum *contingens,* ubi conditionatum enuntiatur sub conditione, quæ quidem non habet connexionem cum conditionato necessariam, sed tamen vel per modum *causæ* vel per modum *occasionis* connectitur cum existentia objecti conditionati, ut in his : Si Petrus vocetur auxilio hoc, assentiet; Si vocetur auxilio illo, dissentiet; in qua postrema quamvis auxilium illud nullam dicat proportionem conducentiæ ad dissensum, sicut auxilium hoc in priori eam dicit ad assensum, tamen habet proportionem constitutivi libertatis ad dissensum, ut nempe conducit ad oppositum scilicet assensum; — In conditionatum *disparatum* ubi conditionatum enuntiatur sub conditione quæ nullam plane ad illud connexionem dicit, ut in hac : Si Turca dormit, Papa orat. Hujusmodi autem propositiones semper sunt falsæ, si particula *si* rigorose sumatur : eo quod propositio conditionata *rigorose* sumpta non affirmat vel negat nudam existentiam conditionati, sed dependenter a conditione; conditionatum autem nunquam existet nec non existet dependenter a conditione *disparata,* ut patet ex terminis. Possunt tamen esse veræ, si particula illa *si* explicetur vel æquivaleat particulæ *quando*, et significet tantum concomitantiam utriusque proprositionis : atque in hac

potest subinde dari connexio etiam *necessaria* sed *ab intrinseco*, scilicet a voluntate divina vel creata, ut patet in illa Eliæ ad Elisæum : Si videris me, quando tollar a te, erit tibi quod petiisti. Porro quamvis postremum conditionatum possit referri ad scientiam Dei mediam *materialiter* sumptam, et conditionatum etiam impossibile juxta aliquos spectet ad eamdem simpliciter, si conditio impossibilis per impossibile purificata haberet connexionem cum conditionato solum contingentem. His tamen uti et aliis omissis quæ ad scientiam Dei necessariam aut simplicis intelligentiæ spectant, agemus hic duntaxat de contingentibus conditionate futuris.

132. *Nota II.* Thomistæ ac Scotistæ etiam statuunt, hæc futura cognosci a Deo in decreto per se et antecedenter determinato ; quod, quia actu dari volunt, vocant *subjective* seu ex parte actus absolutum. Quia vero est circa conditionate futurum, vocant *objective*, seu ex parte objecti, conditionatum. Alii fere omnes negant non tantum compossibilitatem horum decretorum cum libertate humana et divina sanctitate, sed etiam necessitatem decreti actu existentis ad cognitionem *conditionate* futurorum : unde communius statuunt contingentia conditionate futura etiam ante et independenter ab ullo decreto actuali, a Deo infallibiliter cognosci in seipsis immediate : quam cognitionem *scientiam mediam* vocant.

133. *Dico I.* **Deus contingentia conditionate futura certo et infallibiliter cognoscit.**

Prob. Deus non dicit aut revelat in Scriptura quæ vel non cognoscit vel non certo nec infallibiliter scit : sed Deus in Scriptura revelavit plura contingentia conditionate futura ; ergo necessario dicendum est, Deum hujusmodi futura certo et infallibiliter cognovisse. *Cons.* valet pro omnibus conditionate futuris, licet non revelatis ; sicut hanc illationem auctores admittunt ex simili illatione pro absolute futuris. *Major* est fundamentum nostræ fidei et ex ipsis terminis nota est : cum suprema in loquendo auctoritas nequeat concipi sine summa sapientia.

Min. prob. ex 1. Reg. 23, 11 : Cum David fugiens Saulem in Ceilam se recepisset, Saul vero hanc urbem expugnare deliberaret, David consuluit Dominum et ab eo responsum accepit : *Si descendet Saul, sicut audivit servus tuus? Domine Deus Israel indica servo tuo. Et ait Dominus : descendet. Dixitque David : Si tradent me viri Ceilæ et viros qui mecum sunt in manus Saul? Et dixit Dominus : tradent* — Sapient. 4, 11, dicitur : *Raptus est, ne malitia mutaret intellectum ejus : aut ne fictio deciperet animam illius.* — Matth. 11, 21, Christus ait : *Væ tibi Corozain, væ tibi Bethsaida : quia, si in Tyro et Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio et cinere pœnitentiam egissent.* Hæc vero fuisse contingentia et quidem pure conditionate futura ex sacris Litteris omnino notum est.—Consentiunt SS. Patres, præsertim Aug., qui l. de Corr. et Grat. c. 8, n. 19, sic ait : *Respondeant, si possunt, cur illos Deus, cum fideliter et pie viverent, non tunc de vitæ hujus periculis rapuit, ne malitia mutaret intellectum eorum, et ne fictio deciperet animas eorum? utrum hoc in potestate non habuit, an eorum mala futura nescivit? nempe nihil horum nisi perversissime atque insanissime dicitur.* L. de Don. persev. c. 9, n. 23 : *Numquid possumus dicere etiam Tyrios et*

Sidonios talibus apud se virtutibus factis credere noluisse, aut crediturос non fuisse, si fierent? cum eis ipsis Dominus attestetur, quod acturi essent magnæ humilitatis pœnitentiam, si in eis facta essent divinarum illa signa virtutum. Epist. 49 (al. 102) q. 2, n. 14 : *Quid verius* inquit, *quam præscire Christum, qui et quando, et in quibus locis in eum fuerant crediturі?* Et infra : *Quid ergo mirum, si tam infidelibus plenum orbem terrarum Christus prioribus seculis noverat, ut eis apparere aut prædicari merito nollet, quos nec verbis nec miraculis suis crediturос esse præsciebat?* Huc denique pertinent loca omnia, in quibus vocationem efficacem congruam Aug. per scientiam conditionatam explicat, uti facit l. 1 de div. qq. ad Simpl. q. 2, n. 13; l. de Prædest. Sanct. c. 6 et seqq.; l. de Don. persev. c. 8 et 14 et alibi. Cum enim hanc grátiam dicit a Deo prævisam esse ita aptam et congruam voluntati, ut ab ea infallibiliter sit acceptanda, et manifeste supponat hanc præscientiam antecedere voluntatem dandi hanc gratiam, sequitur necessario statutam ab eo fuisse hanc conditionalem : Si hæc voluntas ita vocata fuerit, consentiet; et ex positione talis præscientiæ Deus vult dare talem vocationem.

Conf. 1° Deus ex infinita intellectus perfectione debet certo et infallibiliter cognoscere omnem veritatem cujuslibet propositionis, quæ ab intellectu creato enuntiari potest, et hinc objectum propositionis, utrum eo modo sit quo modo enuntiat propositio; nam ut S. Th. p. 1, q. 14, a. 9, ait : *Quæcumque possunt per creaturam fieri vel cogitari vel dici, omnia cognoscit Deus* : sed, quamvis sine fundamento et cognitione veritatis, possumus cogitare et enuntiare propositiones conditionatas plurimas et sine numero de quocumque objecto; ergo. — 2° SS. Patres movent varias quæstiones, cur Deus futurorum prœcius hoc vel illud faciat, quæ non possunt nisi de *præscientia conditionali* intelligi; ut cur Deus creaverit angelos malos et hominem, cur elegerit Saulem in Regem, Judam in Apostolum, etc. apud Cyr. l. 9 in c. 13, v. 18. Joan., Tertul. l. 2 cont. Marc. c. 5; Hier. Dial. 3 cont. Pelag. n. 6; Greg. nys. Catech. magna, c. 7, etc.; ad quas non respondent negando talem in Deo scientiam, sed illam supponendo ex libertate arbitrii et aliis divinæ providentiæ causis rationem reddendo. — Theologi plures quæstiones examinant *mere conditionales* de statu naturæ puræ aut innocentis, de Incarnatione si Adam non pecasset, de alio providentiæ ordine; easque etiam ex Scriptura et Patribus et sanæ theologiæ principiis resolvunt. — Viri pii imo et universa Ecclesia varia precantur a Deo, si tamen ea ad gloriæ divinæ incrementum et propriam salutis utilitatem conducant : plurium etiam hominum politicorum in Scriptura, nempe 2. Reg. 19, 7; 3. Reg. 12. 7; Esth. 4, 14; Joan. 11, 48, etc., enuntiationes certæ de futuris sub conditione habentur. Nullus denique, ut *Ludovicus legionensis* inquit, adeo est hebes ingenio, quem si interroges aliquid ex conditionalibus, statim non respondeat : Nescio ego, Deus scit. Ergo nemo est, qui non supponat vel aperte confiteatur Deum certo cognoscere contingentia conditione futura.

134. **Obj.** Ex allatis Scripturæ testimoniis vel conditionate futurorum cognitio, vel certa cognitio divina nequit erui. Nam quod 1um textum attinet, in eo vel quæstio duntaxat erat, et dabatur responsum de præsenti voluntate Saulis et Ceilitarum; hinc Paraphrasis chald. interrogationes Davidis sic reddit : *Num cogitans descendere? num cogitantes tradere?* et Glossa inter-

linearis ad verbum *tradent*, hæc habet : *In voluntate habent, ut tradant.* Vel si quæstio concedatur fuisse de futuris eventibus, Deus tamen non respondit ex certa scientia, sed *ex conjectura*, fundata scilicet in propensione voluntatum Saulis et Ceilitarum; sicut dum Deus Ezechiæ prædixit mortem, eam non revelavit absolute, sed quantum imminebat ex gravitate morbi, si Ezechias eam precibus non averteret. Quoad 2um S. Aug., l. de prædest. Sanct. c. 14, n. 26, hoc testimonium explicans ait : *Dictum est secundum pericula vitæ hujus, non secundum præscientiam Dei, qui hoc præscivit quod futurum erat, non quod futurum non erat : id est, quod ei mortem immaturam fuerat largiturus, ut tentationum subtraheretur incerto; non quod peccaturus esset, qui mansurus in tentatione non esset.* Denique quantum ad 3um vel illa locutio non erat assertiva et in sensu proprio, sed *exaggerativa* tantum : quia ad exprobrandum Judæis a Christo fui dicta, sicut et illud, quod Tyrii levius judicium sint habituri, cum tamen propter aliquod sub conditione tantum futurum nec augeatur nec minuatur pœna ; unde et Jansen. gand., in Concord. c. 4, hanc expositionem adduxit : vel si fuit assertio, erat duntaxat conjecturalis, desumpta scilicet ex dispositione Tyriorum actuali; unde Hilar. in Matth. c. 11, n. 10, quasi per paraphrasin dixit : *Forte illis credendi fuisset affectus, si talium virtutum contemplatio contigisset.* Ergo ex his testimoniis nihil certi statui potest.

R. — *N. ass.* Quoad 1um textum, *explicatio* 1^a^ apertæ veritati et proprio ac litterali Scripturæ sensui repugnat : unde si quid interpretari necesse est; potius dicta Paraphrasis chal. et Glossa exponendæ sunt de voluntate quidem præsente, sed perseveratura usque ad effectum ipsum, quam ut, sine auctoritate aut necessitate cogente, admittatur improprietas in sermone textus sacri, contra regulam S. Aug. receptam, quæ in Scripturarum hermenia proprietatem verborum, quibus non dictiones singulæ tantum, sed multo magis tota sententia intelligenda est, servandam jubet. Accedit opposita interpretatio S. Hier., qui l. qq. Hebr. in 1. Reg. c. 23, v. 11, verbum *descendet*, sic exponit : *Ac si diceret, si hic steteris, descendet;* et de verbo *tradent*, ait : *Iste est sensus : si descenderit Saul et hic te invenerit, tradent;* quæ conditiones adjunctæ non permittunt explicationem de præsenti voluntate, sed futuram manifeste exigunt. Idem in hunc locum asserunt Theodoretus et Lyranus. Similiter *N.* 2^am^ *explicationem*, quæ supponit de propensione voluntatis priorem, ac præterea cognitionem Dei facit opinionem, contra veritatem argumentorum supra adductorum.

Ad parit. Discrimen constat ex S. Historia ; quia Isa. 38 exprimitur gravitas morbi v. 1 : *In diebus illis ægrotavit Ezechias usque ad mortem*, et v. 2 deprecatio Ezechiæ pro morte a se avertenda, ac tandem in seqq. vitæ prolongatio ; unde patet, illam prædictionem divinam non fuisse absolutam, sed quantum ex præsenti morbo mors secutura foret, nisi eam precibus averteret; adeoque tacitam inclusisse conditionem, quam aliæ promissiones divinæ de exaudiendis illis qui Deum aliquid conveniens sincere rogarent satis declararunt. Simile nihil observare licet in revelatione David facta : quin nec ab eodem aliam conditionem, nisi quam ipse expresserat, subintelligi potuisse ostendit proprio facto, dum nulla ratione aut mora interposita fugit ex urbe.

Quoad 2um responsio sumenda est ex dicendis ad 1^am^ instantiam.

Quoad 3um *N.* 1^am^ *explicationem*, tum ob regulam S. Aug., tum ob com-

munem Patrum interpretationem, qui hanc dictionem vere propheticam habuerunt, et *eloquia veritatis* aut *apertissime dicta*, uti Aug. l. de Dono persev. c. 9, n. 22, et in Enchir. c. 95 loquitur, vocarunt. *Quoad probationes* : 1° quidem exprobatio major est et efficacior, si intelligatur Christus ex certa præscientia loqui : quia sic comparatio ad confundendos Judæos est aptior; 2° *Judæis* recte judicium gravius, *Tyriis* levius denuntiatur : quia gravius peccabant illi non credendo in tanta gratiarum abundantia, quam isti legem naturalem violando sine illa copia : 3° Jansenius explicationem dictam affert quidem, sed ut tolerabilem permittit tantum, nec affirmat, aut in ea pedem figit; quin illa verba secundum propriam significationem sumpta tanquam expositionem S. Aug. laudat ac defendit. *Explicationem* 2^am^ *N.* ex hactenus dictis. Ad textum Hieron. respondeo :

Ab eodem particulam *forte* adhibitam omnino censeri posse ea ratione, qua ab Evangelista in eodem cap. v. 24, fuit usurpata : sed hic profecto non significat dubitationem aut incertitudinem cognitionis divinæ; ergo.

Inst. 1. Juxta mentem Patrum videtur neganda in Deo cognitio certa mere conditionate futurorum. Nam 1° Negant præscientiam de his futuris, ut patet ex Aug., l. 1 de anima et ejus orig. c. 12, ubi inquit : *Ipsa exinanitur omnino præscientia, si quod præscitur non erit : quomodo enim recte dicitur præsciri futurum, quod non est futurum?* Quibus similia habet Fulgent. l. 1 de Verit. prædest. c. 7, n. 15; Prosper epist. ad S. Aug. de Semipel. n. 5; Damasc. cont. Manichæos. n. 68 et 73. 2° Mere conditionata negant futura, ut rursus docet Aug., l. 26 cont. Faust. c. 4. : *Omnia, quæ vere futura sunt, sine dubio fient, si autem facta non fuerint, futura non erant.* Et l. 2 cont. duas epist. Pelag. c. 7, n. 16 : *Quomodo enim prescivit ea futura, quæ, illis in infantia morituris, potius præscivit non futura;* ergo. — *Conf.* Juxta S. Thomam nullus est modus, quo Deus possit cognoscere futura ejusmodi. Nam, juxta eumdem p. 1, q. 14, a. 13, et 2 2, q. 171, a. 6, ad 2, alibique, via unica qua Deus ea cognoscere queat est in præsentia æternitatis : sed futura sub conditione non ponenda, cum innulla temporis differentia existant, non sunt æternitati divinæ præsentia; ergo.

R. — *N. ass. Ad prob.* 1^am^ *D.* Negant præscientiam secundum vim vocis *C.* Secundum ipsam rem *subd.* Spectatam in se et quoad substantiam *N.* Usurpatam a Semipelagianis et quoad abusum ejusdem *C.* Præscientia in rigore sumpta dicit habitudinem scientiæ ad rem posteriorem in tempore extituram, seu antecessionem æternitatis ad tempus; unde Damasc. supr. cit. inquit : *Prænotio est, ea quæ futura sunt, antequam in ortum prodeant, nosse.* Et in hoc sensu dicit Aug., *non esse dictum secundum præscientiam,* item *exinaniri præscientiam;* quia sermo erat de mere conditionate futuris; seu de iis, quæ absolute futura non erant, quamvis futura fuissent, si conditio foret posita. Quamvis vero *Semipelagiani,* ut et nos hic facimus, sumerent præscientiam Dei minus rigorose et pro cognitione certa rerum etiam tantum conditionate futurarum, docebant tamen præterea, Deum propter peccata vel merita pure conditionate futura ab ipso prævisa decernere pœnas ac præmia; adeoque quibusdam infantibus negatum esse Baptismum ob demerita, quæ incurrerent, si vixissent; aliis vero eum esse concessum ob merita quæ, si vixissent, haberent. Atque hoc maxime est, quod impugnant Patres,

non autem simplicem quamdam intelligentiam ac certam cognitionem rerum quantumvis nunquam ponendarum absolute, sed duntaxat futurarum, si aliqua daretur conditio.

Hinc Aug., l. c. de anima et ejus origine subjungit : *Quomodo ergo puniuntur peccata, quæ nulla sunt, id est, quæ nec vita ista nondum incipiente commissa sunt ante carnem, nec morte præveniente post carnem?* Et l. de præd. Sanct. c. 14, n. 29 : *Si enim judicarentur homines pro meritis suæ vitæ, quæ non habuerunt morte præventi, sed habituri essent, si viverent; nihil prodesset ei qui raptus est, ne malitia mutaret intellectum ejus; nihil prodesset eis qui lapsi moriuntur, si ante morerentur : quod nullus dicere christianus audebit.* Similia reperies in ejus Discipulis Fulgentio et Prospero : Damasceni autem mens ex nuper relatis verbis patet.

Ad prob. 2am *D.* Negant mere conditionata esse absolute futura *C.* Conditionate futura *subd.* Quæ habent rationem meriti vel demeriti, ad quod Deus absolute decernat præmium vel pœnam *C.* Secus *N.*

Ad conf. R. — *D. min.* Futura sub conditione nunquam ponenda non sunt divinæ æternitati præsentia tanquam absolute futura *C.* Tanquam conditionate futura *N.* Eo nempe modo quo sunt, æternitati etiam sunt præsentia.

Inst. 2. Cognitio de futuris conditionatis includit plures imperfectiones : nam 1o Est *fictitia;* quia fingit poni conditionem : 2o Est *apprehensiva* tantum; quia neque negat, neque affirmat conditionem : 3o Est *præcisiva;* quia quamvis effectus sit absolute futurus, nihil tamen enuntiat de absoluta ejus existentia : 4o Est *discursiva;* tum quia propositio hæc : Si Petro detur auxilium, consentiet, æquivalet isti : Petro datur auxilium, ergo consentiet : tum quia veritas propositionis conditionatæ consistit in bonitate illationis, cum alias cognitio divina nequeat esse certa et infallibilis de veritate conditionata; ergo Deo tribui nequit.

R. — *Ad prob.* 1am *N. ass. et rat.* Quia Deus conditionem non attingit per modum existentis, sed per modum requisiti vel conducentis possibilis; in quo non est fictio : sicut nec est, dum attingit causam necessariam possibilem, ex qua sequitur effectus.

Ad prob. 2am *D.* Est tantum apprehensiva, si sumatur realiter *N.* Si formaliter consideretur *subd.* Quatenus nihil plane enuntiat de conditione aut conditionato *N.* Quatenus non enuntiat existentiam absolutam conditionis aut conditionati *C.* Habetur iterum exemplum in cognitione Dei de possibilibus.

Ad prob. 3am similiter *D.* Est realiter præscisiva *N.* Formaliter, *subd.* Quatenus hæc cognitio non exprimit omnia prædicata, v. g. existentiam absolutam, quæ rei illi realiter conveniunt *C.* Quatenus objectum non cognoscat eo modo et secundum ea prædicata, quo seu secundum quæ pro illo signo et statu cognoscibile est *N.* Rursus scientia *simplicis intelligentiæ* paritatem præbet.

Ad prob. 4am *N. ass.* Quia discursus importat cognitionem claram antecedentis, ex qua progrediatur intellectus ad cognitionem consequentis nondum clare cogniti; in Deo autem nec illa progressio, nec defectus claritatis admitti potest, utpote qui simplicissimo et clarissimo intuitu agnoscit conditionem et conditionatum. *Rat. utr. N.* Imprimis enim conditionalis propositio non æquivalet absolutæ, qualis hic affertur; deinde non datur connexio

antecedentis cum consequente, quæ ad bonitatem illationis necessaria est, sed duntaxat conducentia conditionis ad conditionatum, quæ sufficit ad veritatem conditionatam, adeo ut, si quid plus detur, jam non pertineat ad scientiam liberam, sed necessariam, ut num. 130 observavimus.

Inst. 3. Hæc propositio : si Petro detur auxilium A, consentiet, nullum potest habere sensum verum. Non enim potest habere hunc : si detur cum omnibus requisitis ad consensum ; quia sic est veritas *necessaria*, ad scientiam necessariam, non autem ad liberam contingentium spectans; cum ex illis requisitis unum sit cooperatio divina essentialiter connexa cum consensu. Nec potest habere hunc : si detur sine illis requisitis, aut præscindendo ab illis ; quia falsum est, sine aut præscindendo a requisitis ad consensum existere eumdem; ergo. — *Conf.* Conditionatum, posita conditione, transit in absolutum; ergo saltem *futura absoluta* nequeunt cognosci conditionate : quia inanis est affirmatio conditionata, quando ab æterno cognoscitur et affirmatur absolute futurum.

R. — *N. A.* Quamvis enim nullum *ex assignatis* sensum faciat, tamen reddit hunc : si Petro detur auxilium A cum reliquis omnibus per se requisitis ex parte actus primi, consentiet. Propositio enim sic accepta ex parte hypothesis non attingit cooperationem divinæ omnipotentiæ, quæ pertinet ad actum *secundum*, nec aliquid aliud connexum cum consensu : cum omnia ex parte actus *primi* requisita sint indifferentia. Similis cum proportione est responsio ad aliam explicationem, qua dicitur hæc propositio : si Petrus vocetur auxilio A, consentiet, æquivalet huic : casus vocationis est casus consensus ; quin tamen verus sit *sensus universalis*, cum non omnis casus vocationis sit casus consensus ; et quin etiam usurpari possit sensus particularis : cum necessarium sit, in aliquo vocationis casu posse esse consensum. Nam dicendum est, æquivalere illam propositionem huic singulari : hic casus vocationis est casus consensus.

Ad conf. R. — *D. cons.* Non possunt cognosci conditionate pro eo signo pro quo posita cognoscitur conditio *C.* pro alio signo, pro quo necdum intelligitur conditio posita *N.* — *Prob. D.* similiter : inanis est affirmatio in signo priore ad affirmationem absolutam *N.* in signo posteriore *C.* Restauratur explicatio in similitudine cognitionis divinæ de rebus non mere possibilibus.

135. *Dico II.* **Deus hæc futura non cognoscit in decretis subjective absolutis et objective conditionatis.**

Prob. Decreta ejusmodi repugnant

1° Circa *mere conditionate futura* ; sic. v. g. in Tyriorum et Sidoniorum conversione Deus habuit decretum simpliciter absolutum, quo statuit ne apud illos fierent miracula : quia juxta Auctores, hoc decreto Deus cognovit miracula apud illos absolute non futura ; ergo Deus non potest simul habere aliud decretum *subjective* absolutum, quo statuat convertere illos, si apud eos fiant miracula. *Prob. cons.* Deus non potest habere decretum sub conditione impossibili ; quis enim dicat, posse Deum habere decretum, quo sic statuat : si homo habuerit alas, ego concurram cum illo ad volandum? Sed decretum convertendi Tyrios, si miracula apud illos fierent, jam foret de re sub conditione impossibili : quia posito decreto simpliciter absoluto,

quo Deus statuit ne miracula apud illos fiant, tam impossibile est fieri miracula quam hominem habere alas; ergo Deus illud nequit habere.

Item repugnat Deum habere duo *absoluta* decreta, quorum altero velit effectum esse, quantum est ex parte sua, et altero etiam nolit eumdem esse, quantum ex sua parte est : sed per decretum de objecto conditionato quasi profitetur Deus, se velle talem effectum, quantum in ipso est; per decretum vero omnino absolutum, quo simpliciter non vult conditionem poni plane profitetur nolle se, quantum est ex parte sua, ut talis effectus ponatur; ergo repugnat, Deum simul habere decretum absolutum non ponendi conditionem, et aliud decretum aliquid faciendi, si talis conditio ponatur. Denique indigna est prudenti testatore hæc voluntas : si digito cœlum tetigerit, lego Titio centum; et hinc legatum hoc pro nullo a jure habetur. Ergo erit indigna Deo illique repugnans voluntas qua v. g. statuat : si, non obstante decreto, quo absolute et simpliciter statui ne miracula apud Tyrios fiant, apud eosdem miracula futura sint, ego decerno convertere Tyrios.

2° Repugnant circa futura, quæ ex conditionatis transibunt aliquando in *absoluta;* nam juxta Auctores necesse foret ponere duo decreta absoluta; alterum, quo statuerit Deus, ut talis effectus fiat, si talis conditio poneretur; alterum, quo absolute statuat conditionem poni et effectum sequi. Hæc duo decreta imprimis non possunt *simul ratione* esse in Deo; quia impossibile est in eodem subjecto simul ratione esse voluntatem simpliciter absolutam de aliqua re facienda, et voluntatem de eadem re facienda, si hæc vel illa conditio ponatur; cum illa sit voluntas circa aliquid faciendum simpliciter et sine ulla limitatione, hæc vero non simpliciter, sed tantum sub conditione. Deinde ex his decretis unum non potest aliud *præcedere* vel *sequi ratione.* Inter decreta enim divina non est ordo prioris et posterioris, nisi quando unum necessario supponit alterum : sed neutrum ex his supponit necessario alterum; tum quia decretum de objecto conditionato haberi de facto potest sine simpliciter absoluto, ut accidere dicitur in futuris mere conditionatis : tum quia, licet nullum decretum conditionale præcessisset quo Deus statuerit convertere Tyrios, si fierent miracula, Deus tamen posset absolute velle miracula facere et Tyrios convertere; cum Deus causa libera sit, et habeat omnia ad volendum necessaria; ergo hæc decreta a se invicem non pendent; ergo unum ratione non præcedit alterum; ergo cum nec ratione simul possint esse in Deo, nullo modo Deo insunt.

Conf. Sequeretur ex opposita sententia de *mere conditionatis* 1°. Nullum effectum ad extra ex decreto subjective absoluto, sed objective conditionato resultare; cum tamen nullus in Deo admittendus sit actus liber, nulla sincera voluntas aut decretum sine aliquo effectu ad extra in creaturis, ne Deus dicatur vana et futilia emittere decreta. 2° Cum infinita pene sint quæ futura essent circa quamlibet rem, posita aliqua conditione, necesse foret, ut in Deo admittantur actu et positive infinita decreta pro rebus nunquam futuris : quod sane inutile et otiosum est, atque a recto usu prudentiæ alienum sicut in homine, ita multo magis in Deo. 3° Necessitarentur adversarii ad *scientiam mediam,* quam tamen ut effugiant, hæc decreta sine ulla Scripturæ, Patrum et scholasticorum antiquorum auctoritate confinxerunt. Nam scientia qua Deus in decreto actuali cognoscit conversionem Tyriorum futuram, si fierent miracula, non est *scientia simplicis intelligentiæ;* quia hæc est in Deo ante omnem actum liberum voluntatis divinæ, illa vero

nonnisi post illud decretum liberum : neque etiam esset *scientia visionis;* quia hæc non terminatur nisi ad rem aliquando futuram, cum visio sit rei pro aliqua duratione præsentis; per illam autem scientiam nihil cognosceret Deus, quod aliquando sit futurum. Ergo scientia quæ habetur in decreto conditionali debet esse *media* inter illas simplicis intelligentiæ et visionis : cum de utraque aliquid participet, et ad neutram earum absolute revocari queat.

136. **Obj.** Datur voluntas in Deo salvandi omnes, quæ est decretum absolutum *subjective*, ex parte Dei, et conditionatum *objective* seu ex parte creaturæ et objecti; ergo ejusmodi decreta non sunt absolute rejicienda. *Conf.* 1° Sicut intellectus divinus necessario actu cognoscit quidquid et quomodo est scibile, sic et voluntas divina necessario actu decernit quidquid et quomodo est futurum; ergo actu debet dari decretum de futuris conditionatis. 2° Ad existentiam effectus requiritur decretum proportionatum : sed effectui conditionato proportionatum est decretum conditionatum; ergo.

R. — *D. cons.* Non sunt rejicienda, ut futurum constituatur in esse infallibiliter conditionate futuri, vel ut in Deo detur infallibilis cognitio de tali futuro N. ut intelligantur promissiones divinæ, quæ nequeunt esse sine seria voluntate, et hinc sine decreto subjective saltem absoluto *C.* Decreta autem hujusmodi *objective* conditionata dicuntur, quia creaturæ liberæ sunt circa usum gratiarum a Deo promissarum et collatarum, quibus salvari possint si velint.

Ad conf. 1^am^ R. — *N. A. et par. Disparitas* est, quia intellectus est potentia necessaria, illaque scientia necessario inest Deo, ne in eo sit ignorantia et imperfectio : voluntas autem est libera, et decreta illa nullo ex capite requiruntur, imo repugnantiam dicunt et plurima absurda.

Ad 2^am^, *D. min.* Effectui conditionato proportionatur decretum subjective conditionatum *C.* objective tantum conditionatum *N.* Sicut enim effectus conditionatus est is qui esset, præscindendo an reipsa sit aliquando vel non sit; sic et decretum quod esset, præscindendo an reipsa sit vel non sit, conditionatum est ac proportionatum.

Inst. Ad futurum conditionatum requiritur aliquod decretum : sed hoc non est decretum præcise *ut possibile;* quia a mere possibili nequit desumi denominatio futuri : neque ut conditionate vel absolutè futurum; quia decretum Dei est incapax futuritionis; ergo ut actu et absolute existens. *Conf.* 1° In signo scientiæ divinæ de conditionate futuro vel Deus habet decretum *subjective* absolutum, vel illud omittit : sed Deus illud non omittit, neque per positivam nolitionem, saltem in conditionatis aliquando in absoluta transituris, neque per omissionem pure liberam, utpote quæ Deo repugnat; ergo habet. 2° Nequit Deus prævidere consensum conditionatum, quin videat simul concursum suum simultaneum : sed hunc nequit videre sine decreto saltem ratione priore et applicante omnipotentiam ut concurrat; ergo etiam videt decretum ratione prius, et in eo consensum.

R. — *N. cons.* Quia decretum, quod requiritur et attingitur ex parte hypothesis, est conditionate existens, et per modum conditionis suspensive attactum; non autem conditionate futurum, cum non affirmetur per modum

eventus : unde cum manca sit illa divisio vel enumeratio modorum queis decretum concipi aut esse potest, consequentia nulla est.

Ad conf. 1am R. — *N. M.* ob eamdem rationem. Datur enim medium inter dicta extrema : nempe signum indifferentiæ præscindens a decreto et omissione ejus actuali, et conditionate tantum illud enuntians.

Ad 2am R. — *D. M.* Quin videat concursum suum simultaneum absolutum *N.* conditionatum *C.* Videt omnino Deus, sicut de ipso effectu dictum est, concursum conditionatum sine decreto absolute posito seu actu existente. Quamvis vero concursum absolutum non videt sine decreto, in eo tamen, utpote indifferente, nequit videre consensum, ut male in consequente addebatur.

137. *Dico III.* **Deus futura hæc cognoscit immediate in seipsis ante et independenter ab omni decreto actuali.** — Ubi adverte : 1° Quod per τὸ *ante* non intelligatur aliqua temporis prioritas, quasi scientia conditionatorum in absoluta transeuntium foret in aliquo instanti reali, in quo nondum sit decretum actuale : quia in Deo, cum omnia sint ab æterno, nihil tempore prius est altero ; sed quod per τὸ *ante* intelligatur prioritas logica et secundum nostrum concipiendi modum, cum fundamento in re ; quatenus subsistendi consequentia prius est decretum divinum quodcumque logice possibile, quam existens actu ; sicut prius est res conditionate futura, quam futura absolute. 2° Quod per τὸ *independenter* non intelligatur posse aliquod creatum esse futurum, independenter ab omni decreto divino ; sed solum quod ad futurum conditionatum qua tale non requiratur actuale decretum divinum, sed sufficit logice possibile, quod sit velut pars conditionis, sub qua res est futura ; ita ut non dicat Deus : Volo, ut si fiant miracula apud Tyrios, isti convertantur ; sed sic : Si vellem fieri apud Tyrios miracula, eisque conferrem gratiam quam Corozaitis concessi, illi converterentur.

Prob. 1a *p.* Contingentia mere conditionate futura *in seipsis* sunt cognoscibilia ; tum quia pertinent ad possibilia vel futura, aut ex utrisque aliquid participant ; unde sicut illa sunt immediate cognoscibilia, sic et hæc : tum quia determinatam veritatem in sua futuritione formali habent ; cum non minus implicet aliquid sub conditione neque esse determinate neque non esse determinate ac hoc implicat, conditione purificata : tum quia, juxta adversarios, hæc futura *in seipsis* terminant decretum divinum, adeoque et divinam cognitionem simili modo terminare possunt ; cum res eo modo cognosci possit quo potest decerni : sicut ubi decernibilitas rei est, rei etiam cognoscibilitatem esse oportet ; ergo cum infinita intelligendi perfectio in Deo exigat rem cognoscere, quo modo sine imperfectione cognosci potest, et modus rem immediate cognoscendi nihil imperfectionis inducat, necesse est Deum futura mere conditionata immediate *in seipsis* cognoscere.

Prob. 2a *p.* Contingentia conditionate futura possunt a Deo cognosci ante et independenter ab omni decreto actuali, si ad futurum conditionatum qua tale sufficiat decretum divinum logice possibile, quod sit velut pars conditionis sub qua res est futura ; quia ante quod vel independenter a quo res *formaliter* esse potest, ante id et sine eo res quoque cognosci poterit : sed ad futurum conditionatum qua tale sufficit decretum divinum logice possibile se ita habens ; quia futurum ejusmodi quoad existentiam nec aliquid actu

est, nec erit, sed solum *esset*, si conditio purificaretur; adeoque non requirit causam, seu decretum in conditione importatum actu existens; ut patet tum ab exemplo voluntatis humanæ ad actum liberum conditionate futurum requisitæ : tum *a priori*, quia causa solum requiritur ad existentiam, non vero negationem rei; adeoque sicut res nec actu existit, nec extitura est; sic nec causa seu decretum actu existens esse debet, sed solum logice possibile; ergo.

138. **Obj.** Ad effectum non minus requiritur existentia causæ, quam effectus : sed præcindendo a decreto actu existente, minus existentiæ haberet causa quam effectus : quia effectus est saltem conditionate futurus, conditio autem seu decretum non est conditionate futurum; ergo. — *Conf.* Eadem est proportio futuri conditionati ad decretum conditionatum, quæ futuri absoluti ad decretum absolutum : sed in Deo repugnat cognitio futuri absoluti non supponens decretum absolutum; ergo repugnat pariter cognitio futuri conditionati non præsupponens decretum conditionatum.

R. — *N. min. et prob.* Decretum conditionate existens et effectus conditionate futurus habent æqualem existentiam : quia utrumque existit conditionate, cum hoc discrimine, quod effectus conditionate existat ut eventus, decretum vero ut hypothesis, seu conditio. Unde potius sequitur, si decretum actu existeret, illud plus existentiæ habiturum, quam habeat effectus.

Ad conf. R. 1° — *D. M.* Eadem est proportio futuri conditionati ad decretum subjective conditionatum, quæ futuri absoluti ad decretum absolutum *C.* Eadem est proportio futuri conditionati ad decretum objective tantum conditionatum, quæ est etc. *N.* Paritas præcise stat in eo, quod sicut futurum absolutum nequeat intelligi non præsupposito decreto subjective absoluto, ita futurum conditionatum non intelligatur sine decreto subjective conditionato, h. e. possibili et objective incluso in ipsa conditione, sub qua effectus conditionate futurus enuntiatur. Disparitas autem est in eo, quod nullum decretum actu existens debeat supponi pro futuro conditionato, ut pro futuro absoluto. Unde R. 2° — *N. M. Ratio* et *discrimen* est, quia futurum *absolutum* actu erit in tempore; ergo etiam decretum divinum actu erit in tempore; ergo quamvis ad futurum absolutum, quantum est præcise ex parte illius, non requiratur decretum divinum jam existens ab æterno, tamen ratione Dei jam ab æterno debet esse : quia ratione immutabilitatis divinæ, repugnat ut Deus habeat decretum in tempore quod non habuit ab æterno. Futurum autem *conditionatum* qua tale non erit actu in tempore, aut ab hoc præscindit; sed tantum esset sub conditione, si daretur causa vel occasio ad illius productionem, et consequenter si daretur decretum divinum; ergo ut tale non postulat decretum actu existere in tempore, sed tantum ut esset, casu quo effectus absolute ponendus esset in tempore; ergo etiam non postulat ut decretum actu existat ab æterno, sed tantum ut esset vel existeret ab æterno, casu quo talis effectus esset absolute futurus.

Inst. 1. Futurum conditionatum transit ab æterno a statu puræ possibilitatis ad statum futuritionis conditionatæ; ergo hujus transitus existit ab æterno aliqua causa. Sed hujus alia causa esse nequit, quam decretum divinum. Nam sicut omnipotentia est primum principium et causa omnis possibilitatis, sic voluntas divina, mediante decreto, est primum principium et

radix determinatæ futuritionis : sed transitus ille a statu possibilitatis ad statum futuritionis conditionatæ est futuritio determinata; ergo.

R. — Datis cæteris, *N. min. subs.* Transitus ille ab uno statu ad alium non est realis et physicus, sed intentionalis et objectivus, consistens in eo quod in signo primo rationis Deus videat effectum, seu actum creatæ voluntatis liberum, esse possibilem, seu posse poni posita tali conditione, in posteriore autem signo videat illum actum reipsa ponendum esse, si poneretur talis conditio. In hoc autem statu objectivo res ex statu possibilitatis extrahitur *formaliter* ratione sui, quatenus talis futura esset, si foret conditio; efficienter autem non extrahitur nisi per alienationem, quatenus talis esset vi causarum suarum non quidem operantium de præsenti et absolute, sed conditionate et tunc operaturarum si conditio poneretur. Hinc causa cognitionis conditionalis in Deo eadem quoque ex parte objecti est, nempe ipsum esse actuale, quod res seu actus haberet formaliter ratione sui et efficienter a suis causis, si conditio poneretur.

Ad prob. D. M. Divina voluntas mediante decreto est primum principium et radix omnis futuritionis determinatæ, hoc sensu, quod nihil futurum sit absolute, nisi dependenter a decreto actu existente, et nihil conditionate, nisi sub conditione, si esset decretum *C.* Hoc sensu, quod nihil futurum sit conditionate, nisi actu existat in Deo decretum objective conditionatum *N.*

Inst. 2. Quidquid actu est cognoscibile, actu debet esse aliquid; quia esse et esse cognoscibile convertuntur : sed conditionate futura non sunt actu aliquid in se, sed essent, si conditio poneretur; ergo. — *Conf.* Intellectus divinus est indifferens, ut sub eadem conditione videat v. g. futurum esse Petri consensum vel dissensum; adeoque debet dari ratio, cur potius videat consensum quam dissensum. Hæc vero dari non potest in nostro systemate; nam 1° ratio illa non est decretum divinum scientia ista prius, quod hactenus rejectum est : 2° non est conditio, sub qua consensus dicitur ponendus; quia hæc non petit conjungi potius cum consensu quam dissensu : 3° nec est ipse consensus; tum quia is secundum se est indifferens : tum quia, si quid ei determinationis etiam concedatur, non tamen est determinatus, sed determinaretur si poneretur conditio : tum quia non habetur ratio cur supponatur potius consensus, posita conditione, quam dissensus.

R. — *D. M.* Quod actu est cognoscibile, cognoscibilitate vel per se vel per species physice movente ad cognitionem, est aliquid actu *C.* Cognoscibilitate tantum intentionaliter movente *N.* vel *subd.* : Actu est aliquid physice et in esse rei *N.*; logice et in esse veri *C.* Præterea vero, si etiam permittatur cognoscibile debere aliquid esse physicum, non tamen id esse debet pro omni, sed pro eo tantum tempore pro quo affirmatur.

Ad conf. prob. 1am *D.* Consensus secundum se est indifferens antecedenter *C.* Consequenter et facto supposito quod extiturus esset, si ponererur conditio *N.*

Ad prob. 2um *D.* Non est determinatus per statum et in tempore, quo affirmatur futurus *C.* Per ampliationem vel alienationem et pro tempore pro quo affirmatur *N.*

Ad prob. 3am R. Nos neque scimus, nisi forte in aliquo exemplo sit revelatum, neque supponimus consensum præ dissensu; sed simpliciter asserimus, si voluntas creata sub certa conditione posita consentiret, Deum

determinate videre consensum sub conditione futurum; sicut e contrario determinate videret dissensum, si dissentiret : unde minus apte exigitur, ut detur ratio, cur potius supponatur consensus. Quia tamen sub aliqua conditione posita possibilis est consensus, et impossibile est ut neque consensus neque dissensus, aut uterque simul, ponatur; hinc libere possumus assumere pro exemplo consensum, et hoc supposito, de illo questionem hactenus agitatam versare.

Inst. 3. Quia consensus conditionalis non est, sed duntaxat esset, non habet rationem meriti moventis divinam voluntatem ad præmium, sed haberet; ergo ob eamdem causam non habet rationem objecti determinantis divinum intellectum, sed haberet.

R. *Disparitas* est; quia *meritum* duntaxat causat, quia in determinata temporis differentia reipsa est; cum si sufficeret, quod posset esse, aut sub aliqua conditione foret, nemo esset, qui non foret dignus præmio, et ob similem rationem demeriti, nullus etiam qui non mereretur pœnam : *cognoscibile* autem movet intellectum divinum ad cognitionem, quia verum est, seu pertinet ad rationem veri; ad quod non requiritur ut actu existat, cum ad veritatem actus sufficiat, quod objectum se habeat ut actus enuntiat.

CAPUT II.

DE SCIENTIA DIVINA.

ARTICULUS I.

AN ET QUOTUPLEX IN DEO SIT SCIENTIA?

139. *Dico I.* **Vere datur in Deo scientia, eaque proprii nominis et perfectissima.**

Prob. 1ª *p.* Quia manifesta Scripturæ testimonia Deo scientiam tribuunt, Eccli. 42, 19 : *Cognovit Dominus omnem scientiam.* — Esther, 14, 14 : *Domine, qui habes omnem scientiam.* — Paulus ad Rom. 11, 33 : *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei;* et ad Coloss. 2, 3, de Christo ait : *In quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi,* etc. — *Conf.* tum *a priori;* quia ex aseitate et omniperfectione profluit ac ostenditur Deo convenire scientiam, utpote perfectionem simpliciter simplicem : tum *a posteriori;* quia ex ordine ac pulchritudine universi manifeste colligitur architectus perfectissimus, qui sine scientia non est.

Prob. 2ª *p.* Quia scientia *proprie talis* est certa et infallibilis ac etiam clara et evidens cognitio seu perceptio veritatis seu objecti scibilis; syllogismus autem, cui communiter tribuitur ratio scientiæ, est duntaxat medium quo intellectus creatus accipit evidentiam, quo tamen Deus non in-

diget ad illam habendam : et cognitioni rei per causam aut per effectum, quæ scientia *proprie talis* dicitur, secundum perfectionem æquivalet cognitio certa et manifesta tum rei, tum causæ et effectus, tum connexionis rem inter et causam vel effectum, licet a cognitione removeatur imperfectio compositionis, pluralitatis aut dependentiæ.

Prob. 3ª *pars :* 1 Reg. 2, 3, dicitur : *Deus scientiarum Dominus est*, quod phrasi hebraica idem est ac *scientissimus*. — Ps. 138, 6 : *Mirabilis facta est scientia tua ex me*, id est, super me, et plus quam intelligere possum : *Confortata est et non potero ad eam*, h. e. invaluit supra modum, atque ita est exaltata, ut ad eam pertingere non valeam.

Conf. Scientiæ divinæ perfectio summa cognosci potest ex discrimine quod ipsam inter et scientiam humanam intercedit. Non enim est *accidens*, sed ipsa Dei substantia; non est *successiva*, sed tota simul; non *discursiva;* tum quia a minus noto non facit gradum ad magis notum, cum omnia sint Deo æqualiter nota : tum quia, ut Aug., l. 15 de Trin., c. 14, dicit : *Omnia simul videt, non particulatim aut singillatim;* nec *præcisiva*, quasi unum attingat sine alio : cum simul et unico intuitu omnia pervadat; nec denique *variabilis;* tum quia mutabilitate et transitu ab una cogitatione in aliam divina scientia caret : tum quia omnis decrementi aut incrementi est prorsus incapax.

140. *Dico II.* **Scientia divina dividitur :** 1° In *naturalem* seu simpliciter necessariam, quæ absolute non potest non esse in Deo, et antecedit omne decretum liberum divinæ voluntatis; objectum ejus est omne de se necessarium, uti essentia, attributa et personalitates divinæ, item creaturæ quoad essentiam et quidditates : et in *contingentem*, quæ absolute potest non esse in Deo, et fundatur aut præsupponit decretum Dei actuale sive mediate sive immediate liberum; objectum ejus est actus liber divinæ voluntatis, vel res creatæ quæcumque, quoad existentiam in certa temporis differentia : quia sicut hæc omnia possunt absolute non esse, sic et possunt absolute non sciri a Deo. — 2° In scientiam *simplicis intelligentiæ*, qua Deus res cognoscit sub ratione præcisa possibilitatis; unde ejus objecta sunt tam possibilia quæ nunquam existunt, quam quæcumque in aliqua temporis differentia existentia, sed expressa duntaxat sub ratione possibilitatis : et in scientiam *visionis*, qua Deus cognoscit et determinate exprimit res ut existentes pro aliqua temporis differentia : unde patet divisionem hanc non esse omnino æqualem priori; quia objectum *visionis* non minus sunt essentia, attributa et personalitates divinæ utpote existentes actu, quam res creatæ quæ existunt; adeoque hanc scientiam partim *naturalem* partim *contingentem* esse. — 3° In scientiam *approbationis*, quæ suum objectum exprimit vel ut Deo placens, vel ut complacentia dignum : et in scientiam *simplicis notitiæ*, quæ non exprimit ejusmodi objectum. Porro si hæc scientia nullam indignitatem ad affectum prosecutivum proponat in objecto, vocatur *simplex notitia* pure talis; si vero illud repræsentet ut Deo displicens vel displicentia dignum, dicitur scientia *reprobationis*, et in Scriptura etiam vocatur *ignorantia* vel *nescientia*. — 4° In scientiam *speculativam*, quæ vel est de objecto non operabili, ut cognitio qua Deus se ipsum cognoscit; vel est de objecto operabili, sed non qua operabile est : ubi si considerat præcise essentiam et proprietates rei, speculativa *quoad modum* dicitur; siquidem vero considerat

modum operandi vel disponendi res, sed sine intentione operis, dicitur speculativa *quoad finem*: et in *praticam,* quæ versatur circa objectum operabile, qua operabile est; unde scientia speculativa quoad finem tantum, est pratica quoad modum : quæ vero ordinatur ad ipsum opus, quoad finem etiam est pratica et *simpliciter pratica* vocatur, talemque Deus solum habet de iis quæ facit; quamvis etiam mala subdantur scientiæ practicæ, in quantum ea Deus permittit aut impedit, aut aliquo modo ordinat. Cæterum scientia Dei practica quoad actus divinæ voluntatis liberos est practica per modum *prudentiæ;* quia illos dirigit proponendo quid Deus conformiter suæ bonitati et sanctitati velle possit aut non velle : quoad operationes vero et effectus extra Deum, est practica per modum *artis;* quia proponit modum quo fieri possint aut debeant : quod proprium est scientiæ practicæ, quæ ars et scientia factiva dicitur.

141. *Dico III.* **Nec prima nec secunda divisio scientiæ est adæquata, sed inter membra utriusque divisionis datur alia adhuc scientia, quæ recte dicitur media.**

Prob. Datur scientia contingentium conditionate futurorum independens ab omni decreto Dei actuali seu subjective absoluto : sed hæc recte dicitur *media,* tum inter scientiam naturalem et contingentem, tum inter simplicem intelligentiam et visionem; ergo. *Min. prob.* Scientia quæ ab aliis scientiæ membris aliquid participat et tamen ab iisdem discrepat secundum aliquid, recte dicitur mediare inter illa membra, seu esse scientia media : sed illa 1° convenit cum scientia *naturali;* quia antecedit omne decretum liberum voluntatis divinæ saltem actuale : discrepat autem ab eadem; quod, quia objectum ejus est contingens, absolute possit in Deo non esse, quoad actualem scilicet scientiæ denominationem : 2° Convenit cum scientia *contingente;* quia a Deo absolute potest abesse : discrepat vero, quia non supponit ullum decretum Dei actu existens : 3° Convenit cum *simplici intelligentia;* quia non minus illa ac hæc non exprimit ullam existentiam actualem absolutam sui objecti : discrepat ab eadem; quia non attingit objectum sub præcisa ratione possibilitatis, sed sub futuritione quidem conditionata, nihilominus tamen unam ex duabus oppositis possibilium determinante, seu determinata : 4° Convenit cum scientia *visionis;* quia non versatur circa meram objecti possibilitatem, sed existentiam in certa temporis differentia quantumvis conditionatam : discrepat autem, quia non versatur circa existentiam objecti tempore certo actualem et absolutam.

142. *Nec obstat* 1°. Inter necessarium et contingens non datur medium; ergo nec scientia media inter scientiam naturalem et contingentem.

Conf. Repugnat potentia activa inter necessariam ac liberam media; ergo et scientia media inter necessariam, qualis est naturalis, et liberam, qualis immediate vel mediate respectu Dei est omnis contingens.

R. — *D. A.* Inter necessarium et contingens non datur medium per totalem utriusque extremi exclusionem, seu tale quod, sub nulla prorsus ratione vel respectu nullius, sit vel necessarium vel contigens *C.* Non datur medium per participationem utriusque extremi, seu quod, sub una ratione et respectu unius sit necessarium, et sub alia ratione et respectu alterius sit liberum *N.*

WOODSTOCK COLLEGE
LIBRARY.

Ad conf. R. — *N. cons. Disparitas* est, quia potentia activa necessaria vel libera est uno tantum modo, nempe ex parte principii; quod si ad unam contradictionis partem sit determinatum, potentia activa seu agens dicitur necessarium; si vero sit ad utrumlibet active indifferens, dicitur agens liberum : quare sicut inter hæc extrema, utpote proprietates contradictorias includentia, medium inveniri nequit, sic nec medium datur agens inter necessarium et liberum. Quamvis vero scientia Dei omnis ex parte principii sit necessaria, eo quod intellectus divinus ad omne verum cognoscendum sit summe determinatus; tamen ex parte objecti pluribus modis participare potest libertatem : nempe vel respectu Dei, vel respectu creaturæ seu voluntatis creatæ, ut exponetur.

143. *Nec obstat* 2°. S. Thomas et omnes scholastici veteres adæquate diviserunt scientiam Dei in simplicem intelligentiam et visionem; ergo mediam non cognoverunt. — *Conf.* Omnis scientia in Deo vel est *abstractiva* vel *intuitiva;* neque inter hæc extrema datur medium : sed omnis scientia simplicis intelligentiæ est abstractiva, et omnis scientia visionis est intuitiva; ergo inter has scientias nulla datur media.

R. — *D. A.* Scientiam Dei sumptam solum secundum rationem objecti restrictam et hanc unam quod aliquando sit in actu vel non sit diviserunt adæquate in simplicem intelligentiam et visionem *C.* Sumptam secundum rationem objecti magis universalem et omnes status etiam futuritionis conditionatæ complectentem *N. Primum* patet ex D. Thoma, p. 1, q. 14, a. 9, ubi docet ea quæ sunt in actu, aut licet non sint in actu, tamen vel fuerunt, vel erunt, sciri scientia visionis; ea vero quæ nec sunt, nec erunt, nec fuerunt, nosci scientia simplicis intelligentiæ : *Secundum* constat ex eodem, ubi is scientiam conditionatorum admisit. Præterea usurpatio simplicis intelligentiæ et visionis apud veteres erat latior et alia, quam quæ modo invaluit et strictior est, ut ex definitione utriusque superius data liquet : unde et ipse Molina scientiam mediam tantum interposuit naturali et liberæ Dei scientiæ, non autem simplici intelligentiæ et visioni; cum scientia conditionatorum, quorum conditio nunquam purificabitur, reduci queat ad simplicem intelligentiam, prout hæc cognitionem rerum absolute non existentium dicit; scientia autem conditionatorum quidem, sed sub conditione purificanda, tanquam absolute futurorum, ad visionem.

Ad conf. R. — *T. M. N. min.* quia, si retineatur data a nobis nuper scientiæ divisio et explicatio, pars utraque vel alterutra *min.* falsa est. Nam 1° si *abstractiva* et *intuitiva* dicantur differe ex eo quod prior sit cognitio rei in alio tanquam medio ut quod prius cognito, posterior autem sit immediata et a tali medio independens; utraque pars *minoris* falsa est, quia scientia simplicis intelligentiæ attingit etiam possibilia in seipsis, et scientia visionis cognoscit quoque existentia in decreto divino; ac præterea scientia media intuitiva dici debet. Si vero 2° dicantur differre ex eo quod prior terminetur ad objectum, præscindendo ab ejus existentia absoluta, posterior autem objectum repræsentet ut absolute existens, prima pars *min.* falsa est, quatenus soli simplici intelligentiæ tribuit rationem scientiæ abstractivæ; cum et illa scientiæ conditionatorum conveniat. Si denique 3° statuantur differre ex eo quod prior repræsentet objectum præcise ut possibile,

posterior, ut quocumque modo existens vel extiturum sive sine, sive sub conditione, secunda pars *min.* falsa est : quia scientia conditionatorum non est visio, et tamen intuitiva foret; unde rursus non sola scientia visionis est scientia intuitiva.

144. *Nec obstat* 3°. Futura, quæ reipsa non erunt, sed forent posita aliqua conditione, non sunt futura, sed possibilia ; tum quia juxta S. Aug. l. 26 cont. Faust., c. 4 : *Omnia quæ vere futura sunt, sine dubio fient; si autem facta non fuerint, futura non erant :* tum quia in idea ac perceptione rei futuræ venit id quod aliquando erit. Sed possibilia sunt objectum scientiæ naturalis simplicis intelligentiæ ; ergo conditionate futura non sunt objectum scientiæ cujusdam mediæ. — *Conf.* Futura conditionata sunt tantum futura dependenter ab aliqua conditione; ergo, cum conditio in mere conditionate futuris non sit futura, sed tantum possibilis, etiam futura conditionata non sunt futura, sed tantum possibilia; præsertim quia, ut transeat res de statu possibilitatis ad statum futuritionis, non sufficit conditio tantum possibilis : cum quod in se futuritionem non habet, illam aliis rebus tribuere nequeat.

R. — *D. M.* Quæ reipsa non erunt, sed forent tantum posita aliqua conditione, non sunt futura absolute et simpliciter *C.* Non sunt futura conditionate et secundum quid *N.* Eadem responsio convenit probationibus, præsertim cum contextus præsentis testimonii manifeste prodat, sermonem esse de absolute futuro, S. Aug. autem alibi sæpius conditionate futura agnoscat.

Ad conf. R. — *N. cons.* vel *D.* Conditionate futura sunt tantum possibilia, quatenus possibile opponitur præcise actualiter existenti vel extituro *C.* quatenus opponitur uni ex duobus possibilibus præ altero determinate eventuro sub quacumque ratione *N.* Possibile præcise sumptum dicit non repugnantiam prædicatorum vel producibilitatem, præscindendo an res actu existat in aliqua temporis differentia; tantum possibile eamdem non repugnantiam vel producibilitatem dicit, sed negando omnem actualem existentiam pro ulla temporis differentia : hoc ipsum etiam negat mere conditionate futurum, non tamen dicit solam rei non repugnantiam vel producibilitatem, sed proportionem et conducentiam conditionis ad conditionatum, qua posita v. g. consensus potius futurus esset, quam dissensus, qui non minus ac ille possibilis est ac non repugnat. *Ad prob. N. ass.* Scilicet, quod ad transferendam rem a statu possibilitatis ad statum futuritionis mere conditionatæ non sufficiat conditio tantum possibilis; quia quamvis hæc in se futuritionem non habeat, includit tamen proportionem ac conducentiam ad rei futuritionem, quam non præstat conditio, sed causa rei futuræ libera præstaret ex propria electione.

145. **Observa.** Contingentia conditionate futura alia sunt immediate libera *creatæ* voluntati, ut illud : Si Tyrii viderent miracula Christi, agerent pœnitentiam : alia sunt immediate libera voluntati *divinæ :* et hæc possunt dependere vel ab aliqua conditione, quæ est immediate libera voluntati creatæ, ut iste actus divinus : Si viderem Adamum peccaturum, incarnarer : vel ab aliqua conditione, quæ Deo est immediate libera, ut hic : Si crearem alium mundum, crearem tot angelos. Scientia horum omnium conditio-

natorum dicitur et est scientia media; sed tamen scientia conditionatorum creaturis immediate liberorum *scientia media directa*, et de hac disputatur inter Thomistas et Nostros : scientia vero conditionatorum Deo immediate liberorum dicitur *scientia media reflexa*, et de hac etiam controversia est inter Nostros. Porro scientia media *proprie reflexa* vocatur ea, quæ pro conditione habet aliquid, quod voluntati creatæ est immediate liberum; quia cum hoc sub conditione propositum sit objectum scientiæ mediæ directæ, scientia divina illud attingens tanquam conditionem supra scientiam mediam directam reflectit; hoc vero cum non fiat in conditionato, cujus conditio est decretum divinum seu actus Deo immediate liber, hinc scientia illa proprie et sub illo respectu non dicitur reflexa; quamvis simpliciter adhuc reflexa recte appelletur, eo quod per illam Deus reflectat super actus proprios per modum conditionis importatos.

ARTICULUS II.

AN DETUR IN DEO SCIENTIA MEDIA DIRECTA?

146. **Nota.** Vocabulum scientiæ *mediæ*, quod an. 1566 primus in scholas induxit P. Petrus Fonseca, S. J. theologus, ejusdem discipulus P. Lud. Molina an 1589 typo mandavit in libro quem incripserat : *Concordia liberi arbitrii cum gratiæ donis, divina præscientia et prædestinatione.* Operi huic, quod primum in materia theologiæ scholasticæ a scriptore Societatis typis vulgatum est, litem non solum de nomine, sed de re ipsa et doctrina movit P. Dominicus Bannez, Prædeterminationum physicarum auctor, cum aliis e sacra Patrum Prædicatorum familia DD.; unde ortum duxerunt celebres de Auxiliis congregationes, quarum series et exitus sub summis Pontificibus Clemente VIII et Paulo V in Urbe habitarum in Tr. de gratia exponitur. Controversiæ cardo in eo vertebatur, quod Patres Dominicani vellent Deum agnoscere in *decretis* suis absolutis ac intrinseca virtute gratiæ per se efficacis, quidquid homo facturus sit, si hæc ipsi gratia conferatur; ideoque inutilem saltem contendebant esse scientiam mediam : theologi autem Societatis, quamvis in variis discreparent a Molina, cum tamen universim nullam agnoscerent gratiam, quæ per se et natura sua physice sit conjuncta cum effectu, negabant consequenter, Deum certo videre posse futuros actus salutares in decreto dandi gratiam efficacem; sed necessarium cum Molina statuebant, ut prius prioritate quadam rationis, per scientiam mediam perspiceret quid actura esset voluntas, si talis et talis gratia ei concederetur. Ex quo capite quicumque Thomistis aut aliis etiam qui gratiæ per se efficacis necessitatem postea restrinxerunt ad præsentem naturæ lapsæ statum opponuntur, generali nomine *Molinistæ* ab adversariis vocantur. Quamvis itaque scientiam mediam *directam* dixerimus eam cognitionem, qua Deus sine ullo decreto actuali prævidet quidquid creata voluntas sub quacumque conditione constituta esset libere factura, quæstionem tamen propositam, ad actus voluntatis salutares vel malos restrictam, præcipue versabimus.

147. *Dico.* **Datur in Deo scientia media directa, sive Deus certo cognoscit salutaria voluntati creatæ libera conditionate futura in seipsis, et non in decreto prædeterminante vel condeterminante, aut dandi gratiam per se efficacem.**

Prob. I. Scriptura. Christus, Matth. 11 et Luc. 10, justissime increpat Judæos comparative ad Tyrios, proptera quod illi pœnitentiam non egerint, cum Tyrii eam egissent, eadem si vidissent miracula, eademque auxilia interna habuissent : Sed hæc increpatio injusta foret, si scientia conditionata de futura Tyriorum pœnitentia, sub conditione miraculorum et auxiliorum eorumdem, fundaretur in decreto prædeterminante vel condeterminante, aut dandi gratiam ex se efficacem; ergo. — *Min. prob.* Injusta est increpatio comparativa, quando datur ingens disparitas in auxiliis omnino necessariis ad operationem, adeo ut unus ea omnia habeat, et alius non habeat, ex solius increpantis arbitrio; quia vis memoratæ reprehensionis stabat in eo quod non sit potior ratio, ut Tyrii converterentur visis miraculis, quam ut sub eadem conditione convertantur Judæi : Sed si scientia conditionata de futura Tyriorum pœnitentia fundaretur in dicto decreto, Tyrii quidem ex solius Dei arbitrio habuissent prædeterminationem aut gratiam *per se* efficacem tanquam omnino necessariam ad pœnitentiam, Judæi vero non habuerunt hoc auxilium prædeterminans aut *ex se* efficax; cum, si habuissent, infallibiliter omnino egissent pœnitentiam; ergo. — Hinc vero etiam patet, quod Judæi potuissent se justissime excusare et respondere Christo : Domine, si Tyrii tua miracula viderent, essent ad pœnitentiam agendam physice prædeterminati, haberentque, præter auxilia quæ nobis donata sunt, aliud fortius irresistibile et omnino necessarium, quo nos caremus occulto Dei judicio. Cur ergo nos increpas, quod visis miraculis non egimus pœnitentiam, per comparationem ad Tyrios? Increpatio autem justa esse nequit, cui justa obtendi potest excusatio.

Conf. 1° Si statuatur pœnitentia Tyriorum conditionate futura unice esse cognita in decreto prædeterminante, Christus non potuit Judæos objurgare, nisi vel 1° quia pœnitentiam sine prædeterminatione physica non egerunt; vel 2° quia prædeterminatione ad ponitentiam agendam caruerunt : sed neutram ob causam poterat objurgatio esse justa. Non quidem ob 1^{am}, quia nemo juste objurgatur, quod pœnitentiam non agat eo modo quo eam agi est impossibile : sed impossibile erat, ut Judæi sine prædeterminatione agerent pœnitentiam; ergo. Neque ob 2^{am}, quia rursus nemo objurgatur juste, quod careat re cujus habendæ vel acquirendæ liberam potestatem non habet : talis vero res est prædeterminatio physica secundum Thomistarum principia; ergo. Hinc Judæi Christo increpanti ulterius potuissent juste reponere : Domine, vel vis ut sine prædeterminatione pœnitentiam agamus, vel ut cum illa : si *primum*, petis quod et nobis et Tyriis est simpliciter impossibile, cum sine prædeterminatione pœnitentiam agere non minus, imo magis repugnet, quam sine alis volare; si *secundum*, da nobis prædeterminationem, sicut eam daturus esses Tyriis, et tunc, si pœnitentiam non agamus, quam illi essent acturi, objurga nos quantum libet.

Conf. 2° Objurgatio unius præ altero nec justa nec seria est, si is qui objurgatur se quidem vituperabilem reddat, sed in iis circumstantiis in quibus alter non objurgatus se quoque vituperabilem redderet, ubi in eas-

dem incideret; et e contra si objurgatus se redderet laudabilem, ubi versaretur in iis circumstantiis in quibus positus alter se reddit laude dignum : sed in Thomistarum systemate hoc accidit respectu Judæorum et Tyriorum; nam Tyrii non magis egissent pœnitentiam quam Judæi, si pariter destituti fuissent gratia prædeterminante; et e contra Judæi tam egissent pœnitentiam, quam acturi erant Tyrii, si pariter gratiæ prædeterminantis auxilio instructi fuissent ; ergo.

Prob. II. ex PATRIBUS. Plurimi Patrum contra *Manichæos* tractant quæstionem, cur Deus angelos et homines produxerit, posueritque in circumstantiis ejusmodi, in quibus illos peccaturos certo præviderat; ergo agnoscunt aliquam in Deo de futuris angelorum et hominum peccatis præscientiam, quæ ipsum a decreto absoluto eosdem producendi et in talibus circumstantiis ponendi retrahere potuit, quamvis de facto non retraxerit; quia quæstionem hanc non solvunt negando Deum eam scientiam habere, ut tamen negare debuerunt, si existimassent Deo illam non inesse; sed alias rationes afferunt, ut contra *Manichæos* ostendant Deum per suam præscientiam et productionem non esse causam cur angeli et homines peccent, statuuntque pro illorum peccatis propriam ipsorum libertatem, quam Deus, sicut non tenetur, ita ob fines suæ providentiæ sanctissimos noluit impedire. Atqui hæc scientia omnino est *media*, cum nulla alia scientia assignari queat quæ Deum ab illo decreto retrahere valeat.

Nam 1° non est scientia *visionis* absoluta, qua illos absolute peccaturos videt; quia hæc scientia decretum absolutum angelos et homines creandi, eorumque peccata permittendi supponit, ipsoque est posterior, adeoque Deum ab eodem decreto retrahere nequit; cum sicut prius non pendet a posteriori, sic neque per ipsum impediri potest. Præterea si, absoluta peccati futuri præscientia, posset Deum a decreto absoluto Luciferum peccaturum creandi retrahere, etiam posset tam cum carentia hujus decreti quam cum ipso decreto reipsa conjungi, atque hinc dari scientia absoluta de futuro Luciferi peccato, sine ullo peccatum hoc permittente decreto absoluto et actuali; quod falsum omnino est, et maxime in Thomistarum sententia.

Nec 2° est scientia *conditionata* in decreto objective conditionato fundata, quo Deus vellet angelos et homines ad actum peccati prædeterminare, si illos produceret; quia si Patres decretum hujusmodi agnovissent, objectionem hæreticorum reliquissent insolutam : cum enim hi Deum arguerent peccati auctorem, si homines crearet quos peccaturos prævideret, majore fundamento id arguissent, si Deus futura illorum peccata non prævideret, nisi in decreto conditionato illos determinandi ad actum peccati; atque hinc Patres potius laborare debuissent, ut ostenderent Deum non fore auctorem peccati, etsi tale decretum habuisset. Præterea Deus de facto habuit decretum absolutum creandi angelos et homines, eosque, ut Thomistæ volunt, prædeterminandi ad materiale peccati; ergo de facto non habuit illud decretum conditionatum; cum in illorum systemate decreta conditionata tantum locum habeant circa effectus nunquam absolute futuros, decreta autem simpliciter absoluta sufficiant pro eventibus absolute futuris.

Nec 3° est scientia *necessaria*, qua Deus videt futura angelornm et hominum peccata, si illos ad materiale peccati prædeterminarit; quia Patres alias non potuissent peccata futura refundere in solam angelorum et hominum

libertatem, sed debuissent ea referre ad divinam prædeterminationem; utpote quam illi evitare non poterant, et cum qua non peccare impossibile illis fuerat.

Conf. 1° ex S. Aug. qui gratiam efficacem explicat per vocationem congruam, h. e. collatam in his circumstantiis in quibus prævisa est habitura effectum, l. 1. ad Simplic., q. 2, n. 13 : *Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei, qui hoc modo vocavit, quomodo aptum erat eis, qui secuti sunt vocationem.* Item : *Illi electi, qui congruenter vocati; illi autem, qui non congruebant, neque contemperabantur vocationi, non electi : quia non secuti, quamvis vocati.* Et infra : *Cujus miseretur, sic eum vocat, quomodo scit ei congruere, ut vocantem non respuat.* Ex his enim sic arguo : 1° Specialis Dei misericordia erga electos in eo stat, juxta S. Aug., quod ipsos vocet vocatione congrua, et cui videt illos obtemperaturos : sed hoc nec esse potest sine scientia *media*, nec cum scientia conditionata decreto efficaci innixa; quia innixa ejusmodi decreto scientia consistit in gratia intrinsece efficaci, non autem in congrua tantum et conducente ad voluntatis consensum cum gratia; ergo. 2° Juxta Aug. specialis misericordia Dei erga electos, contraposite ad non electos, scientiam conditionatam consequitur; quia ex ea dirigitur Deus ad vocandum, *quomodo scit congruere*, cum possit vocare, quomodo scit non congruere : sed si scientia conditionata fundaretur in decreto sæpius dicto, non consequeretur misericordia scientiam, sed præiret; ergo. 3° Juxta eumdem, qui non attemperantur vocationi non sunt electi, quia non secuti : sed hæc causalis foret falsa; cum electi non essent, quia Deus efficaciter non decrevit ut vocationem sequerentur; ergo.

Conf. 2° D. Thomas, p. 3, q. 1, a. 5, ad 2, cum retulisset Augustini verba l. de Don. persev., c. 9, n. 23, ex eodem hanc doctrinam statuit : *Deus his quos prævidit, si apud eos facta essent, suis miraculis credituros, quibus voluit subvenit; aliis autem non subvenit, de quibus in sua prædestinatione occulte quidem, sed juste aliud judicavit.* Ergo posita illa conditionata prævisione de illorum fide, Deus adhuc potest subvenire et non subvenire; ergo illa prævisio non fundatur in decreto quod sit subventio prædeterminans aut de se efficax.

Prob. III. ex Rationibus. 1ª est *a priori*. Divina cognitio conditionata de pœnitentia Tyriorum, ab ipsorum voluntate determinabilis in existendo, est scientia media et independens ab omni actuali decreto, ut patet; sed datur in Deos talis cognitio. Certum enim est quod si Tyrii velint facere pœnitentiam sub conditione miraculorum, extitura sit Dei cognitio de ipsa conditionata pœnitentia, et quod non sit hæc cognitio extitura, si non velint agere pœnitentiam; quod ipsum est cognitionem Dei esse Tyriis determinate liberam, seu ab eorum voluntate determinabilem in existendo; ergo.

2ª est *a posteriori*. Juxta Thomistas, si agatur v. g. de conversione alicujus infidelis ad fidem, ponitur hic ordo decretorum : 1° Deus absolute decernit et vult hunc fieri fidelem; 2° Decernit et eligit ad hunc finem medium per se et ex natura sua efficax seu determinans ad talem effectum per physicam præmotionem; 3° Effectus iste infallibili consecutione est reipsa futurus, et ut talis scientia absolute certa cognoscitur in prævio decreto. Jam vero hic procedendi modus videtur omnino contrarius libertati. Nam *primum* decretum, quod supponitur antecedens et efficax, atque hinc difficulter cum liber-

tate conciliatur, eatenus tantum intelligitur libertati non nocere, quatenus Deus in illius executione se attemperat conditioni naturæ liberæ : sed nec Deus in executione se attemperat libertati, cum *secundum* decretum non minus sit absolutum, antecedens et efficax quam erat *primum* ; ergo. Deinde hic ordo ostendit Deum cæco modo ac improvide decernere, ut hic homo fiat fidelis. Nam si decretum actuale *primum* non præcedat scientia media, Deus in illo signo priori nesciret, an homo qui ratione suæ libertatis gratiæ potest consentire vel dissentire, esset vel non esset consensurus; tum quia id scire nequit per scientiam *simplicis intelligentiæ*, cum per illam sola cognoscantur possibilia vel conditiones necessariæ, non vero contingentia conditionate futura hominibus libera : tum quia id non scit per scientiam *visionis*, utpote quæ sequitur *primum* decretum : tum neque id scire potest per scientiam *conditionatam* fundatam in decreto objective conditionato ; propterea quod partim admitteretur scientia quædam inter simplicem intelligentiam et visionem media ; partim admitteretur scientia hæc conditionata pro futuris absolute eventibus : cum tamen Thomistæ eam pro solis mere conditionate futuris statuant ; partim in illa scientia non videretur actus creaturæ liber, sed necessarius et ad unum antecedenter determinatus.

3ª est ex *facta hypothesi*. Supponi enim potest 1º Non existere decreta illa Thomistica solum ex parte actus seu subjective absoluta, præsertim circa conditionate futura, quorum conditio pendet a solo Deo. *Ratio* est, quia si illa decreta existant, libere existunt ; adeoque sic existunt, ut possent non existere : quod autem sic existit, ut posset non existere, potest etiam supponi non existere ; ergo. 2º Hac suppositione etiam facta, possunt tunc formari hæ propositiones conditionales contradictoriæ : Si Christus prædicasset Tyriis, pœnitentiam egissent ; Si Christus prædicasset Tyriis, pœnitentiam non egissent : unaque earum determinate est vera, altera falsa. *Ratio primi* est, quia harum propositionum possibilitas, sicut rerum aliarum possibilium, est independens ab omni decreto divino actu existente. *Ratio secundi* est, quia Tyrii, Christo apud illos prædicante, vel egissent pœnitentiam, vel non egissent, cum inter hæc non detur medium. Si vero egissent pœnitentiam, prima propositio determinate vera est, et secunda falsa : si non, secunda determinate est vera, prima falsa. 3º In suppositione illa facta adhuc habetur contingens et libera futuritio conditionata pœnitentiæ vel impœnitentiæ Tyriorum. *Ratio* est, quia hoc ipso habetur contingens et libera futuritio conditionata alicujus actus, quod vere dici possit : Hic actus libere esset vel futurus esset, si esset vel futura esset aliqua conditio ; cum actum conditionate futurum esse nihil aliud sit quam illum verificare posse propositionem hujusmodi, quia hoc ipso habet veritatem objectivam : sed in facta suppositione, ut patet ex 2ª hypothesi, de alterutro actu, h. e. de pœnitentia vel impœnitentia Tyriorum vere dici et enuntiari posset : Esset aut futura esset, si esset vel futura esse talis conditio ; ergo. His præsuppositis sic arguo : objectum scientiæ de contingentibus conditionate futuris non dependet a dictis decretis ; ergo nec ipsa scientia ; cum hæc nonnisi ratione objecti ab illis dependeat. — *Prob. A.* Objectum hujus scientiæ est contingens et libera futuritio conditionata ; ut per se patet : sed hæc futuritio nullatenus dependet ab his decretis ; quia habetur, etsi supponantur decreta illa non existere, ut ex hypothesi 3ª liquet ; ergo.

4ª est *ad hominem* et ex Thomistarum principiis, inter quæ unum est, in

positione conditionis v. g. miraculorum Christi ad pœnitentiam Tyriorum importari decretum Dei, ita ut illa conditio sic exponatur : Si decrevissem miracula fieri apud Tyrios. Alterum est, nullum dari decretum indifferens, et nullum finem obtineri posse per aliquod medium, nisi hoc sit exhibitum ex efficaci intentione talis finis : ex quo sequitur, illud decretum in conditione importatum debere concipi ut efficaciter a Deo prævolitum, vel ut deserviret ad pœnitentiam, vel ut ad hanc non serviret. Jam sic argumentor : Deus in decreto suo *subjective* absoluto et *objective* conditionato nequit ut conditionem assumere miracula, nisi ut facienda vel intentione connexa cum pœnitentia, vel ex intentione incompossibili cum illa; ut patet ex allatis principiis : sed quocumque fine dicantur facienda miracula, repugnat decretum memoratum; ergo non datur, nec in eo futurum conditionatum præsciri potest. *Min.* patet; quia imprimis repugnat quod Deus decernat pœnitentiam, sub conditione miraculorum faciendorum ex efficaci intentione ne prosit ad pœnitentiam, cum sub tali conditione pœnitentiam impossibilem esse appareat : deinde etiam repugnat, quod Deus decernat pœnitentiam sub conditione miraculorum faciendorum ex intentione efficaci ut sequatur pœnitentia; quia existere pœnitentiam, si fiant miracula per efficacem intentionem pœnitentiæ, est veritas necessaria : sed de hac repugnat decretum quodcumque, maxime liberum; quia veritas necessaria antecedit omne decretum, nec Dei *arbitrio* subest; ergo.

148. **Obj.** *I.* Admissa prædeterminatione vel gratia per se efficaci, nihilominus justa fuit objurgatio Christi comparativa Judæorum cum Tyriis; 1° Quia Judæi fuerunt Tyriis pares vel forte superiores quoad *actum primum* et potentiam pœnitendi, seu sufficiens auxilium, licet fuerint inæquales quoad *actum secundum* et auxilium efficax; cum decretum et gratia prædeterminans non det posse, nec pertineat ad actum primum, sed solum det agere, et teneat se ex parte actus secundi. 2° Quia Judæorum *culpa* factum est, quod non fuerint conversi; cum caruerint prædeterminatione, vel quia majora quam Tyrii peccata commiserunt, et sic majus conversioni opposuerunt impedimentum; vel quia gratiæ prævenienti restiterunt, aut non, sicut Tyrii fecissent, se ab ea moveri siverunt.

R. — *N. ass. et prob.* 1am : Tum quia in ordine operandi non datur medium inter *actum primum*, qui est causa operationis, et inter *actum secundum*, qui est formalis operatio; cum ergo gratia prædeterminans secundum Thomistas non sit formalis operatio, sed ejus causa, non pertinet ad actum secundum, sed ad primum; adeoque Judæi illa carentes non erant quoad *actum primum*, et quoad posse Tyriis æquales : tum quia sicut Deus injuste præciperet Judæis posse converti, si pro solo suæ voluntatis beneplacito ipsis negaret aliquod essentiale requisitum ad posse; sic pariter injuste præciperet illis pœnitentiam agere, si illis simili modo negaret gratiam prædeterminantem, quæ est essentialiter prærequisita ad agere. Unde permisso etiam illo, quod prædeterminatio non constituat actum primum proximum, sed in principiis Thomistarum sit indispensabilis applicatio potentiæ ad actum, vires efficacissimas voluntati tribuens, increpatio Christi redderet hunc sensum : Væ tibi, Corozain! quia si Tyrii ultra gratiam, quam tu accepisti, accepissent applicationem indispensabilem et vires ad

pœnitentiam efficacissimas, egissent pœnitentiam : quæ sane ridicula et injusta foret increpatio.

Simpliciter *ad prob.* 2am *N. ass.* Tum quia in systemate Thomistarum determinatio nec obtineri ab homine, nec impediri potest : tum quia, quamvis juxta S. Aug., l. de Don. persev., c. 14, n. 35, Tyriorum oculi non erant ita excæcati, nec cor adeo obduratum ut Judæorum ; tamen, ne ita excæcarentur et obdurarentur, vel ut excæcatio et obduratio tolleretur, necessaria ipsis erat juxta eumdem, l. de Prædest. SS., c. 8, n. 13, gratia illa, quæ a nullo duro corde respuitur, et quæ secundum Thomistas est *per se* efficax ac prædeterminans ; adeoque non sua culpa, sed ex defectu gratiæ impedimentum hoc habuerunt, vel non removerunt : tum quia illa non resistentia seu facilitas se permittendi motibus divinæ gratiæ, est actus voluntatis bonus et salutaris, ad quem habendum exigunt rursus Thomistæ prædeterminationem ; adeoque Judæi obtendere poterant, se gratiæ sufficienti obstitisse, nec se permississe, quia destituti erant efficaci et prædeterminante.

Inst. 1. Admissa etiam scientia media, objurgatio Christi non fuit justa, si requiratur æqualitas gratiæ. Nam juxta principia etiam *Molinistarum,* ad pœnitentiam reipsa agendam necessaria est gratia efficax : sed hanc gratiam non habuerunt Judæi, Tyrii autem essent accepturi ; ergo et hic caruerunt Judæi aliqua gratia necessaria, qua Tyrii non essent carituri.

R. — *Ad prob. D. M.* Ad pœnitentiam reipsa ponendam necessaria est gratia efficax, quæ ut talis novam gratiæ prævenientis entitatem a gratia sufficiente distinctam importat *N.* Quæ ut talis entitati gratiæ sufficientis solum voluntatis consensum superaddat *C. M.* et *D. min.* Judæi non habuere gratiam efficacem ut prævenientem seu secundum entitatem, et omnia prævenientis gratiæ auxilia ad pœnitentiam essentialiter requisita *N.* Non habuere gratiam efficacem ut operantem, *subd.* Ex defectu auxilii necessarii ad habendam ejus operationem *N.* Ex defectu propriæ cooperationis *C.* In systemate nostro, gratia efficax in *actu primo* seu ut prævenies et ad pœnitentiam prærequisita, entitative et intrinsece non differt a gratia sufficiente ; et sub hac ratione Judæi non caruerunt gratia efficaci : gratia vero efficax in *actu secundo* seu ut operans, respective ac extrinsece differt a mere sufficiente per hoc, quod cum efficaci conjungatur actualis consensus et cooperatio, quæ est in libera hominis potestate ; et hanc Judæi non habuerunt, quia ipsi libere non consenserunt seu non conjunxerunt suam operationem, uti tamen facturi erant Tyrii, si illis entitas gratiæ data fuisset. Hinc vero patet justissimam fuisse in hoc systemate increpationem Christi, utpote quæ facit hunc sensum : Væ vobis, Judæi quia vos voluntaria obstinatione inefficacem redditis meam gratiam, quam Tyrii, si ipsis exhibita fuisset, voluntaria cooperatione redditurі essent efficacem. Contrarium sequitur ex doctrina adversariorum, qui entitatem et vires diversas tribuunt gratiæ efficaci et sufficienti.

Inst. 2. Gratia efficax in illis principiis licet non sit gratia sufficiente major *physice* et in ratione entitatis, est tamen major *moraliter* et in ratione beneficii : sed Deus juxta nos decreverat dare Tyriis gratiam efficacem, eamque de facto decrevit non dare Judæis ; ergo decreverat dare Tyriis gratiam moraliter et in ratione beneficii majorem, quam quæ data est Judæis ; ergo moraliter saltem et in ratione beneficii inæquales erant.

R. 1° — *N.* 1am. *part. min.* Quamvis juxta omnes verum sit, et ex eventu pateat, quod Deus decreverit Judæis non dare gratiam efficacem; nullum tamen habetur fundamentum dicendi quod Deus actu decreverit dare Tyriis gratiam efficacem; imo cum adhuc ostensum fuerit, scientiam mediam non fundari in decreto actuali, et præterea non fuerit reipsa a Tyriis posita pœnitentia; sequitur, a Deo nec ante, nec post scientiam mediam de futura sub conditione tantum pœnitentia Tyriorum fuisse aliquid actu decretum. Quia tamen loco *minoris* a nostris principiis penitus alienæ et falsæ potest substitui hæc : sed Tyrii de facto habuere in statu conditionato gratiam efficacem, quam Judæi in statu absoluto non habebant; hinc

R. 2° — *D. M.* Gratia efficax est moraliter et in ratione beneficii major sufficiente, quando a Deo absolute datur *C.* quando absolute non datur. *N. M.* et *D. min.* Tyrii in statu conditionato gratiam habuerunt et simul in statu absoluto ea illis fuit data *N.* Non fuit data *C.* Gratia efficax absolute data, est gratia quam Deus confert in signo posteriori ad scientiam mediam de futuro consensu sub hac gratia, et cum absoluta intentione consensus absolute futuri; patet autem hoc esse *moraliter* majus beneficium, quam si Deus dat gratiam, cui hominem dissensurum prævidet. Gratia autem efficax in statu conditionato est gratia sufficiens, quæ per scientiam mediam prævidetur effectum habitura, si daretur; ex hoc autem præcise necdum habetur ratio *specialis beneficii* præ gratia pure sufficiente, cum illa gratia, ut talis, sit indifferens ut a Deo conferatur vel non conferatur. Itaque Tyrios in statu conditionato gratiam efficacem habuisse solum significat, illos fuisse gratiæ sufficienti consensuros, si eam habuissent, et sic habituros fuisse gratiam efficacem; hoc vero non est beneficium speciale Tyriis præ Judæis esse concessum; præsertim cum Judæi pariter sub eadem gratia sufficiente prævideri poterant pœnitentiam acturi, et solum propter voluntariam obstinationem non prævisi sunt acturi pœnitentiam. Si tamen transferatur argumentum ad statum utrinque absolutum, et petatur cur pro diversis possit esse inæqualitas gratiæ in ratione beneficii, non autem in ratione auxilii, quin tollatur æqualitas objurgationis,

R. 3° — *Disparitas* est, quia in *primo* casu manent eædem vires gratiæ et potentia in utroque homine : juste autem increpatur unus præ altero, quoties unus non agit bonum cum iisdem viribus et potentia, quibuscum alter agit : in *secundo* autem casu habentur in uno majores vires et potentia, dum in altero vel minora hæc omnia sunt, vel etiam deest aliquod ad operandum omnino necessarium, ut docent Prædeterminantes; non potest autem juste objurgari posterior, si non agat bonum, ad quod agendum minores vires et potentiam habet, aut caret necessario ad agendum auxilio.

Inst. 3. In hoc systemate Tyrii habuissent concursum in *actu secundo*, quo Judæi caruerunt; item habuissent gratiam, cui Deus præviderat esse consensuros, qua rursus caruerunt Judæi; ergo fuerunt Judæi inæquales Tyriis.

R. — *D. cons.* Judæi fuerunt Tyriis inæquales quoad auxilii entitatem ac intrinseca *N.* Quoad auxilii rationem moralem et extrinseca, *subd.* Ita tamen, ut id attribuendum sit voluntati Judæorum, qui noluerunt agere *C.* Ita ut nihil ejusmodi ex eorum parte intervenerit *N.* Cum Judæi non minus habuerint, quam Tyrii habituri fuissent, eadem miracula, easdem gratias excitantes, eamdem omnipotentiam Dei ad concurrendum cum Judæis paratam, quam parata fuisset cum Tyriis concurrere, æquales omnino erant

quoad auxilii entitatem et necessaria ad agendum prærequisita : cum vero Tyrii habuissent concursum in *actu secundo* ad pœnitentiam, quia voluissent pœnitere, Judæi vero hunc concursum in *actu secundo* non habuerunt, quia noluerunt pœnitere; sequitur, inequalitatem hanc refundendam unice in voluntatem et culpam Judæorum, minime in gratiam divinam, quæ nequit esse concurrens aut cooperans, nisi simul humana voluntas agat et operetur. Similiter quod Deus gratiæ illi quam dedit præviderit Judæos non consensuros, non proveniebat ex aliquo gratiæ ipsius defectu, quandoquidem eidem consensuri fuissent Tyrii, sed ex Judæorum propria voluntate et culpa, qui æque ac Tyrii consentire potuissent, et hinc consensuri prævideri.

Inst. 4. Qui eligit nos, ut simus, non quia sumus sancti; qui prædestinat nos et operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ; qui gratis et non ex operibus nos justificat et salvat, ille non exspectat et explorat an voluntates nostræ consensuræ sint; sed pro suo beneplacito et ex decreto absoluto nos eligit, prædestinat, justificat et salvat : sed Deus ex Ep. ad Ephes. 1, 4, : *Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti;* ibid., v. 11 : *Prædestinati sumus secundum propositum ejus, qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ;* ad Rom., 3, 24. : *Justificati gratis per gratiam ipsius;* et ad Ephes., 2, 8 : *Gratia salvati estis per fidem, et hoc non ex vobis, Dei enim donum est, non ex operibus, ne quis glorietur;* ergo.

R. — *D. M. quoad* 1^am^ *p.* Qui eligit nos, ut simus sancti; qui prædestinat, etc. ille non exspectat nec explorat voluntatem tanquam causam motivam, impulsivam et determinativam ad dandam homini gratiam *C.* Tanquam rationem prælucentem aut causam directivam, qua Deus nostro concipiendi modo prius dirigatur, quam quidquam statuat circa liberas hominis actiones *N.* Similiter *D. alt. part.* Pro suo beneplacito et decreto absoluto nos eligit, quatenus hoc independens est ab operibus mere naturalibus et etiam a meritis conditionatis tanquam causa motiva et determinativa *C.* Quatenus a conditionatis meritis tanquam causa directiva est independens *N.* Textus allati vim suam et veritatem omnino retinent in nostro systemate. Elegit enim nos Deus, ut essemus sancti, non vero quia futuri eramus sancti *viribus propriis* sine gratia; imo nec prævisa sanctitas ex gratiæ beneficio futura Deo est *causa* et *regula*, qua certo ducatur, moveatur, vocetur ac determinetur, ut gratiam et sanctitatem largiatur. Deus etiam operatur omnia secundum *consilium* voluntatis suæ, et prædestinat secundum *propositum*; quia licet prævideat, quid homo facturus sit in his vel illis circumstantiis sub hac vel illa gratia, istam tamen conferre non tenetur, sed ex solo beneplacito et pura liberalitate confert. Ne porro offendiculo sint illa verba *exspectare, explorare*, etc. quamvis a nobis vix adhiberi soleant, facit tum Scripturæ phrasis, qua Deus inducitur loquens Isa. 5, 4 : *Quid est, quod debui ultra facere vineæ meæ, et non feci ei? an quod exspectavi, ut faceret uvas;* et Apoc. 3, 20 : *Ecce sto ad ostium et pulso : si quis audierit vocem meam, et aperuerit mihi januam, intrabo ad illum :* tum sensus, quo minime significamus Deum incertum aususpensum circa ea quæ futura sunt; sed attentum et curantem ne ulla libertati humanæ vis inferatur, sed ejus cooperatio sit libera

Inst. 5. Qui ex sua seu gratiæ suæ virtute dat velle et perficere, inclinat corda quocumque vult; facit cor novum et carneum, ablato veteri et lapideo, is futuram hominis actionem bonam cognoscit in absoluto dandi gratiam decreto et gratiæ virtute, nec, antequam decernat opus, exploret ne-

cesse est quid voluntas hic et nunc actura sit : sed ad Philip. 2, 13 : *Deus est, qui operatur in nobis velle et perficere pro bona voluntate ;* Prov. 21, 1, *Cor Regis in manu Domini ; quocumque voluerit, inclinabit illud ;* Ezech. 36 26 : *Dabo vobis cor novum... et auferam cor lapideum, et dabo vobis cor carneum ;* ergo.

R. — *D. M.* Qui ex sua seu gratiæ suæ virtute dat hæc et facit antecedenter seu independenter a prævisione futuri sub conditione effectus, is cognoscit hæc omnia in decreto dandi gratiam solo et seorsim sumpto, et in virtute ipsius gratiæ *C.* Qui dat et facit hæc duntaxat consequenter ac dependenter ab illa prævisione *N.* Cum enim Deus in iis quæ non facit solus, sed concurrente voluntate humana, non agere statuerit nisi salva hominis libertate ; nulla autem gratia sit, quantacumque ejus vis supponatur, cui voluntas humana non possit resistere si velit : plane sequitur futurum effectum a Deo non decerni, nisi præviso prius consensu voluntatis futuro sub hac vel illa conditione ; neque illum in sola gratiæ entitate aut illius dandi decreto cognosci. Hoc tamen non impedit, quominus Deus effectum quemcumque voluerit obtineat, et ipse eumdem dare et facere dicatur : tum quia licet inter infinitam gratiarum copiam nulla sit cui voluntas non possit resistere, tamen non omnibus reipsa est restitura aut resisteret, si hæc vel illa daretur : tum quia singulare potentiæ et benignitatis divinæ beneficium est, quod illam gratiam largiatur, qua emolliendam esse contumaciam voluntatis quantumvis maximam prævidet.

Inst. 6. Deus, et non homo, est ratio qua is qui bene agit discernitur ab alio non bene agente, juxta illud 1 ad Cor. 4, 7 : *Quis te discernit? quid habes, quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?* Sed in systemate nostro, homo pro statu conditionato per consensum suum est ratio qua discernatur a dissensuro ; pro statu autem absoluto Deus ratio discernendi esse nequit ; sive per gratiæ auxilia, utpote quæ indifferentia sunt et supponuntur etiam æqualia in utroque ; sive per scientiam mediam, utpote quæ Deo non est immediate libera ; ergo.

R. 1° — *N. supp.* 1 *part. min.* Quia in statu *conditionato* nec datur nec dari potest discretio unius ab altero, tanquam boni a malo : tum quia qui posita aliqua conditione bene vel male ageret, non est, sed tantum esset bonus vel malus, et hinc non discernitur, sed discerneretur : tum quia qui bene ageret posita hac conditione, male ageret sub alia ; et vicissim qui sub hac conditione ageret male, bene ageret sub alia : adeóque non est ratio in hoc statu, cur alius præ alio bonus vel malus dicatur.

R. 2° — *D.* 1am *part. min.* Homo in statu conditionato se solo esset ratio cur discernatur *N.* cum gratia *subd.* Esset ratio principalis et superior *N.* instrumentalis et inferior *C* Gratia siquidem divina, quæ tam in conditione quam in conditionato intelligi debet, elevat, corroborat et adjuvat voluntatem, eamque sollicitat et movet ad actum salutarem ; unde eidem in hoc primæ partes debentur præ voluntate, quæ quidem agere non posset, nisi sollicitaretur, moveretur, elevaretur et adjuvaretur.

Ad 2am *part. min. prob. D.* Deus discernere nequit pro statu absoluto per auxilia gratiæ indifferentia, ut collocata ex prævisione boni usus *N.* Per ea præcise secundum entitatem sumpta *T.* Duplex est discretio : alia *radicalis* et in actu primo ; alia *formalis* et in actu secundo. *Primam* constituunt

Thomistæ in gratia prædeterminante, Nostri autem in gratia intrinsece ac de se quidem indifferente seu repudiabili, sed quæ prævisa est per scientiam mediam conjungenda cum bono usu seu consensu. Sicut autem unius Dei specialis favor et beneficium est ab illo unice dependens, quod Deus hanc gratiam det, cum aliam cum bono usu non conjunctam similiter prævisam dare posset : sic hæc discretio etiam soli Deo convenit ac tribuitur; atque hæc locum tantum habere potest in statu absoluto, cum præsupponat scientiam mediam. *Secundam* omnes statuunt in ipso salutari consensu : sicut vero hic tribuitur Deo tanquam causæ principali, et creaturæ tanquam causæ minus principali et quasi instrumentali, sic idem dicendum est de discretione; quæ secundum dicta accommodari etiam potest statui conditionato.

149. *Obj. II.* S. Aug. in LL. de prædest. Sanctorum et de Don. persev., totus in eo versatur, ut contra *Semipelagianos* probet, præscientiam Dei rerum futurarum esse innixam decreto Dei efficaci, nec illam esse priorem. *Prob.* — l. de Don. persev. c. 17, n. 42, sic loquitur : *An forte Semipelagiani nec ipsa futura opera bona dicunt prædestinata? Ergo nec dantur a Deo, aut ea se daturum nescivit. Quod si et dantur a Deo, et ea se daturum esse præscivit, profecto prædestinavit.* Unde sic arguitur : Quæcumque Deus donat et efficit, etiam decreto suo prædefinit ac prædestinat : sed Deus donat et efficit bona opera futura sive absolute sive conditionate talia; ergo ea opera decreto suo prædestinat; et hinc ea in decreto cognoscit.

R. — *D. ass.* S. Aug. in his libris totus in eo versatur, ut probet præscientiam rerum futurarum quarumcumque esse innixam decreto Dei efficaci *N.* Dixit enim, l. de præd. Sanctorum, c. 10 : *Prædestinatio est, quæ sine præscientia non potest esse; potest autem esse sine prædestinatione præscientia.* Versatur in eo, ut probet, innixam esse decreto Dei efficaci præscientiam rerum bonarum seu salutarium, præsertim autem initii fidei ac perseverantiæ, *subd.* : Rerum salutarium absolute futurarum *C.* Conditionate tantum futurarum *N.* Licet *Semipelagiani* gratiam confiterentur necessariam ad omne opus bonum et fidei augmentum, contendebant tamen a sola natura haberi tum initium fidei, seu pium credulitatis affectum, quem inter bona opera non computabant; tum perseverantiam usque in finem. Hoc posito errore, ut explicarent quinam ad fidem vocarentur, et vocati bona agerent ac perseverarent, abutebantur scientia conditionatorum, et docebant : 1° Quod Deus prævideat homines ex solis naturæ viribus habituros vel non habituros voluntatis illam dispositionem et credulitatis affectum, si vocarentur, et pro hujus prævisionis ratione ad fidem illos vocet, vel non vocet; 2° Quod, prout idem prævidet homines cum gratiæ auxilio bona opera facturos, vel non facturos, si gratiam haberent; ita illis etiam gratiam, cum qua perseverent, det vel non det; 3° Quod scientia illa conditionata moveat, impellat et determinet Deum, ut actu vocet vel non vocet ad fidem, det vel non det gratiam : quod proinde fides vocationi correspondens et consensus gratiam subsequens fundetur in illa conditionata scientia tanquam causa, potius quam in Dei decreto seu prædestinatione, et hinc etiam fides ac consensus absolute futurus prævideatur, qui necdum sit a Deo decretus et prædestinatus.

Contra hos errores opponit se S. Aug. in LL. memoratis, et universim quidem in l. de præd. SS. demonstrat, *initium fidei* etiam esse donum Dei,

quod ipsum de *perseverantia*, in l. de Don. persever. evincit. Speciatim vero contra 1um opponit exemplum Tyriorum, quibus Christus non apparuit, quantumvis crediturí prævíderentur : contra 2um urget exemplum Justi rapti e vita, licet peccaturus prævideretur, si diutius vixisset : contra 3um statuit pro ratione motiva et causa determinativa quæ facit, ut Deus vocet et det gratiam, unam voluntatem Dei et misericordiam, ex illo Apostoli : *Non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei* : contra 4um denique ostendit : 1° Quod prædestinatio nullatenus dependeat ex prævisione operum mere naturalium, sive absolute sive conditionate futurorum; 2° Quod neque ab operibus, cum gratia sub conditione tantum faciendis, reipsa autem non futuris, tanquam a causa, motivo et determinativo pendeat; 3° Quod decretum et prædestinatio sit vera et prima causa operis boni reipsa aliquando futuri, atque hinc nullus effectus bonus absolute futurus possit prævideri, scientia nempe visionis, qui non sit decretus et prædestinatus a Deo. Hanc porro prædestinationem definit *præscientiam et præparationem beneficiorum Dei, quibus certissime liberantur, quicumque liberantur,* hoc est, quibus certissime præveniuntur divina gratia eo modo, quo Deus et præscivit eos libere cooperando perventuros ad fidem ac opera bona, et ut pervenirent singulari misericordia decrevit, et eo illos tempore ex hac vita rapere voluit quo erant justi; in quo prædestinatio ad fidem et perseverantiam a S. Doctore constituitur.

Ad prob. R. 1° — *C.* totum, si in *minore* nihil dicatur de futuris tantum conditionatis; quia absolute futura bona omnino prædestinari a Deo omnes catholici fatentur.

R. 2° — *D.* Quæcumque Deus dat et efficit absolute et actu *C.* Quæ dat et efficit tantum conditionate, aut quæ potius daturus et effecturus tantum esset, si poneretur aliqua conditio, illa decreto quodam actuali et absoluto prædefinit et prædestinat. *N.* Per hoc, quod nullum opus salutare sive absolutum sive conditionatum possit esse sine gratiæ divinæ auxilio, Deus in statu etiam mere conditionato recte dicitur dare et efficere opus salutare; specialius tamen dat et efficit salutare opus absolute futurum, quia ad illud dat auxilium gratiæ, per scientiam mediam prævisum conjungendum cum opere, ex singulari etiam benevolentia et intentione ut cum opere conjungatur; quod decretum efficax scientiam mediam sequens est prædefinitio et prædestinatio.

Inst. 1. L. de præd. SS., c. 10, n. 19. sic ait : *Prædestinatione Deus ea præscivit, quæ fuerat ipse facturus.* Inde sic arguitur : Quæ Deus est facturus in et ex prædestinatione sua præscit : sed Deus omnes actiones nostras liberas est facturus; ergo ex et in prædestinatione sua eas præscit, ac proinde non per scientiam mediam.

R. 1° — *N. min.* Quia Deus nec facturus est opera nostra mala, neque etiam conditionate tantum futura opera bona, nec ea prædestinat.

R. 2° — *D. M.* Quæ Deus solus et per se solum facturus est, in et ex sua prædestinatione præscit *C.* Quæ facturus est per et cum hominibus libere operantibus *subd.* : Quæ est absolute facturus *C.* Quæ tantum facturus erat sub conditione *N.* Præscientia Dei alia est absoluta et visionis, alia conditionata et media. Scientia visionis Deus præscit opera nostra bona absolute futura : hæc autem non sunt absolute futura, nisi quia a Deo prædestinata sunt, seu

ex speciali et gratuita Dei benevolentia ad illa datæ sunt gratiæ, quibuscum operatio conjungenda fuit prævisa; adeoque in et ex hac prædestinatione prævidere Deus potest bona opera absolute futura : scientia autem conditionata præscit opera bona conditionate futura; hæc autem Deus non prædestinat seu absolute et actu decernit : consequenter nec ea in et ex prædestinatione prævidet.

Inst. 2. S. Aug. l. de Don. persev. proponit hanc regulam : Quod ubi in Scriptura et Patribus invenitur nomen præscientiæ, et de vocatione electorum agitur, nomine præscientiæ debeat intelligi prædestinatio. Sic. enim c. 19, n. 48, inquit : *Quid ergo nos prohibet, quando apud aliquos verbi Dei tractatores legimus Dei præscientiam, et agitur de vocatione electorum, eamdem prædestinationem intelligere?* Præmiserat autem, c. 18, n. 47 : *Unde aliquando eadem prædestinatio significatur nomine præscientia;* quod cum probasset Scripturæ testimoniis, sic pergit : *Præscivit reliquias, quas secundum electionem gratiæ fuerat ipse facturus : hoc est ergo, prædestinavit; sine dubio enim præscivit, si prædestinavit : sed prædestinasse est hoc præscisse quod fuerat ipse facturus.* Unde hoc fit argumentum : Si in Deo daretur aliqua præscientia bonorum operum independens a decreto, eique anterior, falsa esset generalis ista regula S. Aug. : sed hoc sine injuria tanti Doctoris asseri nequit; ergo.

R. — *D. M.* Si in Deo daretur aliqua præscientia absoluta bonorum operum independens a decreto illoque anterior, falsa esset illa regula *C.* Si daretur præscientia conditionata independens a decreto *N.* vel *subd. :* Si daretur præscientia conditionata in sensu et cum abusu Semipelagianorum *C.* Si in sensu et cum usu catholico. *N.* Cum præscientia bonorum operum ut absolute futurorum fundetur in prædestinatione Dei, recte docuit Aug., nomine præscientiæ absolutæ posse intelligi et aliquando significari prædestinationem : cum vero præscientia operum bonorum conditionate fuurorum non fundetur in prædestinatione Dei, quandoquidem Tyriorum opera fuerunt sub conditione prævisa, quin tamen sint prædestinata; minime docuit Aug., nomine præscientiæ conditionatæ, quam nos cum ipso admittimus, intelligi posse aut aliquando significatam esse prædestinationem; unde latam ab illo regulam in nostro systemate nequaquam falsam esse constat. Quia tamen juxta *Semipelagionorum* errores, quodcumque adultorum bonum, sub conditione prævisum, est absolute futurum : cum conditionata præscientia Deum moveat ac determinet ad fidem et gratiam tribuendam, et simul præscientiæ potius quam prædestinationi res omnis abscribenda sit; sequitur regulam illam S. Aug. etiam de prædestinatione sub nomine præscientiæ absolutæ intelligenda in eorum systemate fore falsam, nisi illud rejiciatur.

Inst. 3. Futurum æque ac præscientia futuri, de quibus S. Aug. in LL. laudatis loquitur, sunt conditionata et non absoluta. *Prob.* Quia S. Prosper in illa Epistola, ad quam respondet his libris Aug., proposuit hanc questionem : *An scilicet ea, quæ sunt a Deo præscita, sint etiam ab eo prædestinata, ita ut præscientia sit subnixa decreto, vel e contra decretum præscientiæ?* Sed hæc quæstio est de scientia media, et hanc scientiam Dei decreto non innixam rejicit S. Aug.; ergo.

R. — *N. ass.* Ratio negandi patet imprimis ex *phrasi augustiniana*, quæ ubi præscientiam aut futurum simpliciter nominat, scientiam et futurum absolutum intelligit, ut ostendunt testimonia n. 134 adducta. Deinde relucet

ex conjunctione prædestinationis cum illa præscientia; cum enim prædestinatio juxta S. Aug. sit absoluta et efficax præparatio mediorum salutis efficacium quæ electis dantur in tempore, et hæc nullo modo spectet ad reprobos, sequitur per illam intelligi non posse decretum objective conditionatum etiam reprobis, quales Tyrii erant, a Thomistis attributum; ac consequenter nec conjungi posse prædestinationem cum scientia conditionata. Postremo colligitur ex scopo, quem sibi præfixum habebat Aug., nempe contra *Semipelagianos* ostendere, quod fides et perseverantia sint donum Dei; cum vero hoc probet ex eo quod Deus fidem et perseverantiam non tantum præsciat simpliciter, sed prædestinando et promittendo; nihil autem præsciat prædestinando, nisi quod facturus et daturus est; sequitur plane, eumdem de absolute futuro et de scientia absoluta sermonem fecisse.

Ad prob. R. 1° — *N. M.* Verba enim Prosperi (Ep. inter augustinianas 225. n. 8.) hæc sunt : *Tum utrum præscientia Dei ita secundum propositum maneat, ut ea ipsa quæ sunt proposita, sint accipienda præscita : an per genera causarum et species personarum ista varientur; ut quia diversæ sunt vocationes in his qui nihil operaturi salvantur, quasi solum Dei propositum videatur existere; in his autem qui aliquid boni acturi sunt, per præscientiam possit stare propositum : an vero uniformiter, licet dividi præscientia a proposito temporali distinctione non possit, præscientia tamen quodam ordine sit subnixa proposito : et sicut nihil sit quorumcumque negotiorum, quod non scientia divina prævenerit; ita nihil sit boni, quod in nostram participationem non Deo auctore profluxerit.* In his vero verbis, si ea cum facta prius Prosperi expositione comparentur, tria maxime interrogationum capita ex opinione P. Annati continentur; 1° quidem, an opera salutaria præsciantur a Deo ut meritoria, priusquam in Deo sit propositum, a quo descendat gratia supernaturalis ad illa opera elicienda? 2° An circa illos qui absque meritis propriis salvantur, scilicet infantes cum baptismo decedentes, detur in Deo propositum absque præcedentia operum, quæ absolute prævideantur a Deo; circa alios vero, qui per propria merita gloriam consequuntur, an dicendum sit, prius a Deo opera absolute prævideri, quam propositum existat? 3° an absque distinctione dicendum sit, omne opus bonum provenire a Deo, ut habente propositum æternæ salutis? In his vero quæstionibus nihil dubitatur de scientia media, sed, ea supposita, de præscientia visionis movetur vel controversia dogmatica contra Semipelagianos, vel etiam alia de prædestinatione ad gloriam ante prævisa absolute merita, quæ sine errore in fide negari vel affirmari potest.

R. 2° — *N. min.* quoad utramque partem ob rationes nuper relatas.

Inst. 4. Quia S. Hilar. in simili epistola refert, quod Semipelagiani in sui erroris patrocinium adduxerint ex l. de sex qq. ad Paganos, qui in ep. 49 (al. 102, q. 2, n. 44) Aug. continetur, illam sententiam, qua dixerat : *Christum tunc voluisse apparere, quando sciebat et ubi sciebat esse, qui in eum fuerant crediturí* : sed hoc ipsum testimonium pertinebat ad scientiam conditionatam; ergo. — *Conf.* Celebre fuit apud Semipelagianos principium Fausti Regiensis : *Nisi præscientia exploraverit, nihil prædestinatio decernit* : Sed illa præscientia exploratrix juxta illos erat scientia conditionata; ergo.

R. — *D. min.* Hoc testimonium pertinebat ad scientiam tantum conditionatam *N.* Ad scientiam absolutam, et quæ supponit conditionatam *C.* Patet

distinctio ex ipsis verbis et ex subjecta altera Augustini responsione, quæ in confirmatione objectionis tertio loco refertur; ubi sermonem de re absolute futura fieri, atque hinc scientiam absolutam explicari manifestum est.

Ad prob. D. m. Illa scientia exploratrix Semipelagianorum erat conditionata, et de futuro naturaliter meritorio et de futuro ex hac præscientia etiam tanquam infallibili regula motiva necessario extituro *C.* Erat conditionata sine his erroribus *N.* Hinc vero liquet, catholicam nostram de præscientia conditionata sententiam minime impugnatam ab Augustino fuisse.

Inst. 5. S. Aug. ea quæ in epistola 49 (al. 102) dixerat, et Semipelagiani pro se repetierant, retractat, l. de Don. persev. c. 9, ut patet tum ex Tyriorum exemplo ibi relato, tum ex S. Thoma, p. 3, q. 1, a. 5, ad 2, id asserente : in l. autem de Prædest. SS., c. 9, n. 18, dicit : *Cernitis me sine præjudicio latentis consilii Dei aliarumque causarum, hoc de præscientia Christi dicere voluisse, quod convincendæ Paganorum infidelitati, qui hanc objecerant quæstionem, sufficere videretur.* Et post repetitam priorem sententiam addit : *Sed utrum prædicato sibi Christo, a se ipsis habituri essent fidem, an Deo donante sumpturi, id est, utrum tantummodo eos præsciverit, an etiam prædestinaverit Deus, quærere atque disserere tunc necessarium non putavi.* Demum subjungit correctionem quamdam prioris sententiæ : *Potest etiam sic dici, tunc voluisse hominibus apparere Christum, et apud eos prædicari doctrinam suam, quando sciebat et ubi sciebat esse, qui electi fuerant in ipso ante mundi constitutionem.* Ex his vero, sequitur 1° eamdem in prædestinatione et electione ante mundi constitutionem fundari. 2° Constat in doctrina Augustini idem esse, Deum solummodo præscire fidem hominum futuram, ac homines illam habituros a se : ei idem esse, habere fidem Deo donante, ac Deum prædestinasse eorum fidem. Cum vero etiam in statu conditionato habeant fidem Deo donante, non autem a se; sequitur et in statu conditionato fidem prædestinari, nec cognosci posse independenter a decreto.

R. Bina doctrinæ capita ad illas Paganorum quæstiones Aug. insinuaverat : 1° Christum voluisse hominibus apparere, quando et ubi sciebat esse qui in eum fuerant crediturі : 2° Omnes illos ad quos Christus non venit, prævisos a Deo incredulos fore, si ad eos venisset. De postremo asserto nihil S. Aug., c. 9 cit. memorat, id tamen retractat alibi, ut ostendimus supra, ex contraria illius sententia in LL. de Præd. SS. et Don. persev. et ex textu D. Th. omnino constat : de priore autem asserto responsionis loco tria affert : 1um est, quod confirmet suam sententiam, dum ait : *Quid enim est verius, quam præscisse Christum, qui et quando et quibus locis in eum fuerant crediturі.* 2um Quod dicat *Semipelagianos* vane et falso gloriari suo patrocinio, quasi docuisset gratiam fidei a Deo illis in tempore concedi, quos ab æterno credituros prænovit, sive ex gratia, sive ex pio quodam naturali ad credendum affectu; propterea quod nec data ab eo responsio aliquid præjudicet latenti Dei consilio aliisque causis, nec quæstionis materia postulaverit aliquid de causis futurorum determinare, circa quas postmodum error *Semipelagianorum* duplex exortus est. 3um Quod ad errorem recens exortum confutandum, minime autem ad confirmatam a se priorem sententiam corrigendam scribat, dici posse, Christum voluisse (actu nempe et absolute) apparere et prædicari, quando et ubi sciebat a se esse electos; qua

sententia prædestinationem non præmittit scientiæ conditionatæ sed absolutæ. Inde vero patet 1am *seq.* esse falsam.

Ad 2am *D. ass.* In doctrina Aug. idem est solummodo præscire fidem hominum absolute futuram, ac homines illam habituros a se; item idem est fidem Deo absolute et reipsa donante homines habere, ac Deum prædestinasse fidem *T.*: tum quia gratiæ ad fidem simpliciter donari a Deo possunt scientia media duntaxat prælucente, non autem dirigente et ex singulari beneficio : tum quia, quamvis in hoc providentiæ ordine, aut etiam connexive sint idem, non tamen formaliter idem sunt; cum præscientia absoluta fidei futuræ præsupponat prædestinationem seu decretum absolutum dandi hominibus ad credendum auxilium, non id physice prædeterminans, sed per scientiam mediam prævisum conjungendum cum effectu. — Idem est sumendo præscientiam conditionatam vel fidem conditionate futuram *N. ass. et supp.*; tum quia in statu conditionato homines non habent fidem aut ad illam auxilium, sed haberent fidem, si auxilium hoc vel illud haberent : tum quia decretum possibile in conditione importatum non potest esse immediate prædestinativum aut prædefinitivum ipsius fidei, sed solum actus primi proximi et prævenientis gratiæ ad fidem requisitæ.

150. *Obj. III.* Ex doctrina scientiæ mediæ sequuntur plura absurda : e. g. quod Deus non retineat rationem primi moventis, liberi ac determinantis, quod *prob.* 1° Quia ejusmodi primum debet prius eligere et determinare actionem, quod hic non conceditur : 2° Quia antequam Deus libere determinet, scientia media illi repræsentat voluntatem creatam ut se determinantem pro eodem statu, adeoque creaturam exhibet ut primum determinans : 3° Quia ante omne Dei liberum decretum, Petrus v. g. conditionate consensurus libere facit ut detur in Deo scientia media consensus sub conditione futuri; quod ipsum nec facit Deus, nec facere potest, cum ab ipso scientia media non sit determinabilis aut impedibilis.

R. — *N. ass. et prob.* 1am. Falsitas patet ex eo, quod Deus alias unicum esset liberum et determinans. Unde prætea rationes alias, illamque D. Thomæ, qua Deus creaturam determinare dicitur ad bonum in genere, illa autem se ipsam tantum ad bonum in particulari, ad tribuendum Deo titulum primi liberi et determinantis sufficere hic potest altera *negativa*, nempe quod Deus vim eligendi et determinandi a nullo habeat alio; altera *positiva*, quod scilicet omnis electio et determinatio creaturæ præsupponat Deum eligentem et se determinantem dare creaturæ facultatem eligendi et se determinandi, omniaque ad illam necessaria; atque hoc quidem proportionate pro statu conditionato non minus, quam pro absoluto.

Ad prob. 2am *D.* Scientia media repræsentat voluntatem creatam ut se determinantem pro eodem statu sub conditione, si Deus ipse prius se determinavit ad danda ea quæ necessaria sunt ut creatura libera se ipsam determinare queat, *C.* Independenter a tali conditione *N.* Ex hoc autem, quod per scientiam mediam creatura non videatur se determinatura, nisi sub conditione, si Deus prius se determinaverit, sequitur evidenter ab illo rationem primi determinantis in statu conditionato tribui Deo, non autem creaturæ.

Ad prob. 3am, *T.* 1a *p.* Quia ante decretum Dei liberum, sicut Petrus non existit, ita nec aliquid facit, sed solum facturus videtur, si detur decre-

tum divinum ponendi eum in certis circumstantiis cum sufficienti facultate; unde assertum de actuali decreto duntaxat intelligi debet. *D.* 2am *p.* Hoc nec facit nec facere potest Deus eo modo, quo facit Petrus *C.* alio modo *N.* Petrus ideo *objective* facit ut in Deo detur scientia media sui consensus, quia, si talis daretur conditio, ipse consensum positurus esset : jam vero hunc eumdem consensum simul cum Petro facturus esset Deus; adeoque et Deus aliquo modo objective facit, ut in se ipso detur hæc scientia media. Cæterum quia Petrus *immediate* libere positurus esset consensum, Deus autem *mediate* libere; Petrus eumdem alio modo facit quam Deus, Petrique solius respectu scientia media dicitur simpliciter libera objective, determinabilis et impedibilis : quod non magis absurdum est, quam quod Deus rerum essentias mutare nequeat.

Inst. 1. In hoc systemate tribuitur Deo modus concurrendi cum creaturis liberis cæcus, imperitus et indeterminatus. *Prob.* 1° Modus concurrendi per concursum indifferentem, sine intentione effectus particularis, seu cum intentione tantum generali agendi quod creatura aget, est modus concurrendi memoratus : sed talis tribuitur Deo in nostro systemate; ergo. 2° In signo scientiæ mediæ operatio creaturæ nec est determinata ad individuum a Deo : quia in hoc signo Deus nullum habet decretum actuale : nec a creatura : quia hæc juxta nos ad individuum in nullo statu determinat; ergo. 3° Scientia media nihil aliud repræsentat quam creaturam esse operaturam, si Deus cum ipsa operetur; in quo nihil singulare est aut alias incognitum, cum hæc veritas sit necessaria et omnibus evidens.

R. — *N. ass.* — *Ad prob.* 1am *D.* Iste modus concurrendi est cæcus, imperitus etc., si non includat intentionem dandi creaturæ omnia ad particularem effectum libere ponendum requisita *C.* Si hæc omnia dandi intentionem includat *N.* Hanc porro intentionem includere modum concurrendi divinum etiam pro statu conditionato, patet ex *proxime dictis;* quibus et illud adjunge, quod gratia, quæ ad actum salutarem in quocumque statu prærequiritur, hominem etiam moveat, inclinet et alliciat ad bonum particulare, homoque eam non determinet, sed potius determinationem ejus et impulsum sequatur.

Ad prob. 2am *D.* Operatio nec a Deo nec a creatura est ad individuum determinata absolute *C.* conditionate *N.* Scientia media enuntiat quemlibet actum futurum in specie et individuo *sub conditione,* si adsint omnia ad agendum essentialiter prærequisita, inter quæ est decretum Dei negative determinans ad individuum, ut communius in Philosophia docetur : adeoque enuntiat illum futurum sub conditione, si Deus hoc decretum habeat; et hinc Deus videt actum in individuo conditionate futurum.

Ad prob. 3am *N. ass.* in quo vel inscite vel maligne ab adversariis confunditur concursus Dei simultaneus in actu *primo* cum eodem in actu *secundo.* Quid porro scientia media repræsentet, ex ipsius tendentia et statu quæstionis sæpius proposito satis notum est.

Inst. 2. Detrahitur libertati et omnipotentiæ divinæ; quod *prob.* 1° Quia posita et ab homine determinata hac veritate conditionata : Si detur auxilium tale, non existet consensus, Deus non poterit pro suo libitu facere quod existat complexus ex hoc auxilio et consensu; imo antecedenter necessitatur ad coexistendum alicui contingenti absoluto, scilicet carentiæ hujus complexus.

2° Quia possibilis foret creatura tum una, quam Deus pro libitu suo non posset convertere et prædestinare ad gloriam et coronam, si nempe prævideatur omnibus auxiliis dissensura; tum altera, quam Deus nequiret indurare negative et propter demerita reprobare, siquidem prævideatur consensura auxiliis omnibus.

Ad prob. 1am R. 1° — *D.* 1um *memb.* Non poterit Deus facere, quod hic complexus existat libere a creatura *C*. Quod existat non libere *N*. Posita scientia media de dissensu sub auxilio determinato, vel Deus obtinere nihilominus potest consensum, immutata aut ad statum absolutum non adæquate reducta hypothesi scientiæ mediæ; vel si eadem ex integro posita nequeat facere ut libere existat prædictus complexus, nulla inde emergit Dei imperfectio, cum hæc impotentia reipsa nihil aliud sit, quam Deo non posse necessitare hominem, cui velit conservare libertatem.

R. 2° — *D.* 2um *memb.* Antecedenter necessitatur indeterminate ad coexistendum carentiæ illius simultatis seu complexus *C*. determinate *N*. Carentia illius complexus potest esse vel per carentiam auxilii vel per carentiam consensus; quamvis autem Deus necessitetur ad carentiam complexus, liberum tamen eidem est, ut illi carentiæ coexistat sive per primum, sive per secundum.

Ad prob. 2am R. 1°. Admissa utriusque casus possibilitate, nec is sequitur ex scientia media, cum res non ideo futura aut possibilis sit, quia Deus prævidet, sed e contrario ideo prævideat Deus, quia res est; nec etiam sequitur absurdum in scientia media, cum absurdum non sit creaturam a Deo prævideri libere facturam, quod ipsa facere potest.

R. 2°. — *D. ass.* Moraliter possibilis foret tam una quam altera creatura, quæ, etc., *N*. metaphysice foret possibilis *subd.* : In hac providentia *N*. in alia *T*. Ratio cur in omni providentia sit moraliter impossibilis ejusmodi creatura, stat in eo, quod divina libertas convertendi, et propter merita propria prædestinandi creaturam, constituatur per scientiam mediam de aliquo auxilio *congruo;* libertas vero negative indurandi et propter demerita reprobandi per scientiam mediam de aliquo auxilio *incongruo* : jam vero in omni providentia est moraliter impossibilis creatura, circa quam non habeat Deus scientiam mediam de aliquo auxilio congruo et etiam aliquo incongruo; quandoquidem Deus creaturam liberam possit constituere sub infinitis circumstantiis, et vocare per infinita auxilia utrinque diversissima, quibus attentis nemo prudenter judicare potest aliquam creaturam consensuram vel dissensuram omnibus, ut insinuat S. Aug., l. 1 ad Simpl., q. 2, n. 14 : *Cum alius sic, alius sic moveatur ad fidem, eademque res sæpe alio modo dicta moveat, alio modo dicta non moveat... quis dicat defuisse Deo modum vocandi, quo etiam Esau ad eam fidem mentem applicaret, in qua Jacob justificatus est?*

Atque in hoc consistit *moralis* illa *impossibilitas*, ex qua pro præsenti providentia etiam metaphysica impossibilitas deducitur. Ex Scripturis enim et Patribus constat, Deum circa quamlibet creaturam prævidere auxilia alia congrua, alia incongrua : quin ex data ratione pro impossibilitate morali infertur tam congrua quam incongrua circa quamlibet creaturam esse *syncategorematice infinita*, et quodlibet conferri posse sub circumstantiis aliis et aliis in infinitum, cum quibus ut semper vel nunquam sit congruum, moraliter est impossibile. Quamvis autem creatura possit libere impedire scien-

tiam mediam, cujus hypothesis reducitur ad statum absolutum, non tamen libere impedire potest, aut potius reipsa libere impeditura esset formalitates syncategorematice infinitas scientiæ mediæ de infinitis auxiliis congruis et incongruis, utpote quorum hypotheses infinitæ collective sumptæ nequeunt reduci ad statum absolutum; adeoque restare solum potest, quod in alia providentia sit metaphysice possibilis talis hypothesis : quem casum etiam si quis supponat, quantumvis obstante morali impossibilitate, nihil absurdum inde eliciet; cum per eamdem nihil aliud ponatur, quam posse a Deo produci creaturas liberas, nec violari velle libertatis usum sive ad bonum sive ad malum.

Quæres : An in Deo etiam detur Scientia media reflexa?

151. *Nota.* Advertimus supra inter eos qui scientiam mediam admittunt controversiam agitari, an sicut Deus ante et independenter ab omni decreto actuali cognoscit, quidquid creatura sub quacumque conditione contingente factura esset, sic et id simili modo perspiciat, quo ipse sub conditione sive creaturæ sive sibi immediate libera decreturus esset. In ea porro universim statuunt alii, Deum illas veritates cognoscere dependenter ab actuali decreto, et consequenter per scientiam visionis, non autem mediam. Alii autem distinguunt inter cognitionis hujusmodi objecta; et siquidem cognitio divina assumat pro conditione *scientiam mediam directam mere possibilem*, sive non reducendam ad actum seu realem existentiam, concedunt circa id objectum dari scientiam mediam reflexam : negant vero, si pro conditione assumatur scientia media directa *actualis*, seu quæ actu ab æterno fuit, maxime in decretis divinis; propterea quod hæc scientia media directa non possit attingi suspensive, nec per modum conditionis a scientia media reflexa contingente. Alii, admissa scientia media et reflexa de aliis objectis, negant, Deum prius sua decreta absoluta cognoscere ut ponenda, quam cognoscat ut actu posita, eo quod inter ea non detur prioritas rationis.

152. *Dico I.* **Deus sua decreta libera quæ nunc non habet, sed sub alia conditione quacumque conducente haberet, cognoscit per scientiam mediam reflexam, et sic ante seu independenter a decreto actuali.**

Prob. De decretis ejusmodi possunt formari propositiones contradictoriæ; ergo cum ambæ non possint simul esse veræ vel simul falsæ, et earum objectum determinate sit vel non sit, altera earum determinate erit vera, altera falsa; ergo ut tales a divino intellectu, quem nulla latet veritas, sunt determinate cognoscibiles; ergo si hæc vel illa decreta Deus sub certa hypothesi esset habiturus, eadem se habiturum Deus certo cognoscit. Jam vero sine fundamento asseritur, quod ea non cognoscat nisi in aliquo decreto conditionali *actu* existente et ad omnes hypotheses possibiles exporrecto; cum hujus decreti nulla vel necessitas vel utilitas ostendi queat; ergo illa cognoscit immediate in se ipsis sive per scientiam mediam *reflexam*.

Conf. Ex paritate scientiæ mediæ directæ. Nam per hanc independenter a decreto conditionali actu existente Deus certo cognoscit, quidquid creatura sub conditione libere vellet aut faceret; ergo et independenter a simili decreto cognoscere potest, quodcumque ipse Deus libere vellet aut faceret aliqua conditione posita; tum quia sicut Dei cognitio est supercomprehensiva voluntatis creatæ, ita et comprehensiva omnino adæquans voluntatem suam : tum quia objectivum medium hujus cognitionis divinæ circa actus suos æque habetur ac medium objectivum circa actus humanæ voluntatis.

153. *Dico II.* **Deus sua decreta libera quæ de facto habet, cognoscit etiam per scientiam mediam reflexam : adeoque hæc datur etiam circa scientiam mediam directam actualem.**

Prob. Ut propositio sit vera absolute, non tantum sufficit ut objectum absolute sit, sed ut etiam sit sub aliqua conditione; quia si sub nulla conditione esset aut esse posset, simpliciter non esset; ergo adeo veritas propositionis absolutæ non impedit veritatem conditionatæ, ut hæc potius sit prior proprietate independentiæ et subsistendi consequentia; ergo et scientia Dei potest et debet haberi circa veritatem conditionatam priorem veritate absoluta; ergo admittenda est scientia media *reflexa* circa scientiam mediam directam actualem, atque hinc circa libera decreta quæ Deus de facto habet.

Conf. Rursus ex paritate scientiæ mediæ directæ. Volitiones creaturæ etiam actu existentes prius ratione cognoscuntur a Deo conditionate quam absolute; adeoque cognosci eodem modo poterunt liberæ volitiones divinæ, quamvis absolute dentur.

154. *Dico III.* **Videtur esse probabilius quod, supposita in Deo scientia media directa et reflexa, Deus prius cognoscat sua decreta absoluta ut ponenda, quam ut actu posita.**

Prob. Ex eo quod ratione prius sit decretum ut ponendum, quam actu positum; cum ratio positionem hanc negandi sumatur a contrario : ac præterea inter theologos hic conveniat, eo modo quodlibet a Deo cognosci, quo modo est cognoscibile. Decretum divinum ut absolute ponendum non dependet ab actuali existentia illius habitudinis, quam dicit decretum actuale liberum, sed solum a conditione sub qua prius fuit conditionate ponendum purificata, et per quam constituitur in ratione decreti absoluti ut logice ponendi; decretum autem actuale dependet ab actuali habitudine quam dicit ad objectum : sed conditio purificatur in priori signo per scientiam mediam directam, seu independenter ab actuali decreto; decretum autem actuale habetur in signo posteriori, ut patet ex signis rationis, quæ hic formari possunt. Nam in *primo* signo, quod est simplicis intelligentiæ, spectatur decretum logice possibile; in *secundo*, quod est scientiæ mediæ reflexæ, spectatur decretum conditionate ponendum, quia hoc signum dicit v. g. Si viderem Petrum consensurum huic auxilio, illud ei darem; in *tertio*, quod est scientiæ mediæ directæ, spectatur decretum absolute ponendum : quia enim hoc signum dicit v. g. Sed video Petrum consensurum huic auxilio, purificatur conditio, per cujus purificationem constituitur decretum absolu-

tum logice ponendum; in *quarto*, quod est scientiæ visionis, spectatur decretum absolute positum actu, quia hoc signum dicit v. g. Ergo dabo hoc auxilium. Ergo decretum ut ponendum est in priori signo seu prius ratione, quam decretum ut actu existens; præsertim cum scientia media directa decretum divinum logice ponendum constituens sit quodammodo causa directiva decreti actualis; ergo et prius est cognoscibile, et a Deo cognoscitur.

Conf. Ideo divinum decretum prius est conditionate ponendum, quam actu existens, quia prior est scientia media directa ut logice possibilis et per modum conditionis importata, a qua decretum conditionate ponendum dependet et constituitur prius in ratione decreti conditionate ponendi, quam sit decretum actu existens : sed etiam prior est scientia media directa ut existens et purificans conditionem scientiæ mediæ reflexæ, a qua dependet et per quam constituitur decretum absolute ponendum antequam sit decretum actuale; ergo si in Deo prius sit decretum conditionate ponendum, quam actu existens, etiam prius est absolute ponendum, quam actu existens.

155. *Observa.* Ex dictis colligi potest, quinam circa res creatas contingentes a nobis admittatur scientiæ divinæ secundum diversa rationis signa ordo et series : nempe in *primo* signo Deus per scientiam simplicis intelligentiæ cognoscit rerum possibilitatem; in *secundo* per scientiam mediam reflexam, quid ipse sub quacumque conditione esset facturus; in *tertio* per scientiam mediam directam, quid creaturæ sub conditione quacumque essent facturæ; in *quarto* per scientiam visionis Deus cognoscit res absolute futuras, præsentes et præteritas. Quod autem scientia media *reflexa* ordine præcedat mediam directam, ratio est prima, quia scientia media reflexa pro sua conditione habet scientiam mediam directam ut logice possibilem. Cum igitur scientia media directa prius sit logice possibilis quam existens, etiam prius est scientia media reflexa, quam directa. Altera est quia, antequam absolute verus est hic complexus ex scientia media directa et decreto, quo Deus v. g. dicit : Quia video Petrum consensurum auxilio tali, si illud ei daretur, dabo ei tale auxilium : jam prius relucet hæc veritas conditionata : Si viderem Petrum consensurum auxilio tali, illud ei darem. Postrema est, quia prius debet videre Deus actus proprios sub conditione futuros, quam actus extraneos et alienos; imo in illo signo in quo jam actu datur scientia media directa, Deus non potest amplius per scientiam mediam reflexam dicere : Si viderem, darem; sed debet per scientiam mediam directam dicere : Sed video; et per scientiam visionis subjungere : Ergo dabo.

ARTICULUS III.

QUEMNAM USUM IN DEO HABEAT SCIENTIA MEDIA?

156. *Nota.* Præter propriam omniscientis perfectionem, quam Deo *præscientia* tribuit, eadem præsertim conducit ad titulum divinæ *providentiæ* tuendum. Est autem providentiæ præcipuum munus, singularum rerum et maxime creaturarum rationalium proprios intendere fines, et media decernere per quæ fines hujusmodi infallibiliter et ad earum naturas accom-

modate attingantur; hoc autem ut perfectissime fiat, tria omnino necessaria sunt : 1° Requiritur, ut, dum aliquid Deus absolute decernit, etiamsi media cum fine tantum contingenter juncta adhibeat, per ea norit finem certo et infallibiliter obtinendum, quia alioqui cæca foret providentia et operatio fortuita : 2° Ut, dum infallibiliter decernit media et finem circa creaturas rationales, non lædat libertatem, sed totam ejus indifferentiam relinquat; cum alias accommodate ad illarum naturam non ageret : 3° Ut, dum decernit medium seu auxilium gratiæ efficax, faciat speciale beneficium : dum autem inefficax decernit, non inferat maleficium; ut in abundantia ostendatur adesse favoris et dilectionis augmentum, in sufficientia vero abesse malignitas. An ad hæc præstanda non *utilis* duntaxat, sed et *necessaria* sit scientia media, hic quæritur.

157. *Dico I.* **Scientia media est necessaria ad decreta divina absoluta provide et sapienter formanda.**

Prob. Ut Deus decernat sapienter circa finem et provide circa media ad finem conducentia, debet scire quinam modus agendi sit aptior ad finem assequendum, et quem eventum habitura sint media, quæ adhiberi possunt; quia omne agens propter finem nullam aliam regulam habet, quam considerationem futuri sub conditione, dicitque : Si hoc medium elegero, hoc eveniet; si alterum sumpsero, eveniet aliud; quandoquidem alias imprudenter et cæco modo ageret. Sed hoc unice præstatur per scientiam mediam; non enim ad hoc sufficit scientia *simplicis intelligentiæ;* cum per eam Deus quidem videat quid fieri possit, aut quod media possent obtinere talem finem, si voluntas libere consentiat, cum media maneant indifferentia; minime autem videt, quodnam futurum sit, an voluntas nempe consensura, et media ista sint efficacia futura; cum hæc scientia respiciat tantum possibilia seu sub præcisa ratione possibilitatis : ergo.

Conf. Si ad formanda decreta Dei absoluta non esset necessaria scientia media, ergo quia sufficeret quod, supposita sola scientia possibilitatis, divina voluntas sit efficacissima; sed per hoc imprimis non intelligitur Deus agere provide et sapienter, utpote cujus intellectus non dirigeret voluntatem, sed pro ratione esset voluntas; quique non attenderet, quis modus agendi et quid naturæ cujuslibet rei magis conveniat. Deinde vel ponitur voluntas Dei efficacissima per media necessaria et ad unum ex se determinata, vel per media indifferentia : si 1um, ergo sicut cum ejusmodi mediis non potest stare libertas creata, sic nec voluntas efficax per illa potest sufficere ad formanda decreta absoluta circa actus liberos creaturæ : si 2um, ergo voluntas etiam efficacissima potest esse fallibilis, utpote dependens a mediis indifferentibus; nec habebit infallibilitatem nisi innixam scientiæ mediæ, vi cujus norit media illa, quantumvis indifferentia, certo tamen esse conjungenda cum fine.

158. *Dico II.* **Scientia media est necessaria ad conciliandam libertatem cum efficacia gratiæ et certitudine decretorum Dei, sive prædefinientis sive prædestinantis.**

Prob. 1^{a} *p.* Ut cum libertate voluntatis creatæ concilietur efficacia gratiæ, requiritur 1° Absoluta *infallibilitas* gratiæ efficacis; quia gratia efficax est medium quod Deus adhibet ad obtinendum infallibiliter finem a se

absolute intentum, adeoque ut sit proportionata, debet esse absolute infallibilis : 2° Requiritur gratiæ intrinseca *repudiabilitas;* quia nisi gratia ex se ac intrinsece sit repudiabilis, non relinquit facultatem dissentiendi seu resistendi gratiæ; quam tamen ad salvandam libertatem voluntatis et consensus requiri aliunde supponimus. Hæc duo autem conciliantur imprimis per scientiam mediam, utpote per quam Deus summa infallibilitate novit voluntatis libere futurum esse consensum, sub conditione si præberetur gratia talis ex se repudiabilis. Deinde conciliari nequeunt sine scientia media; nam ut gratia sit absolute infallibilis et simul intrinsece repudiabilis, necesse est ut non sit absolute infallibilis a se seu ex natura sua, sed solum ab extrinseco; quia gratia absolute infallibilis *ab intrinseco* est etiam intrinsece irrepudiabilis, cum intrinseca irrepudiabilitas oriatur ex sola intrinseca infallibilitate. Jam vero gratia nequit esse absolute infallibilis *ab extrinseco* sine scientia media; cum sic infallibilem esse nihil aliud sit, quam esse talem per denominationem extrinsecam petitam ab illa scientia, qua Deus summa infallibilitate præscit consensum voluntatis futurum esse, sub conditione si daretur hæc gratia quatumvis ex se repudiabilis; ergo.

Prob. 2ª *p.* Ut cum libertate creata concilietur *certitudo* prædefinitionis ad actum salutarem et prædestinationis ad salutem electorum, requiritur : 1° Infallibilitas tum prædefinitionis tum prædestinationis in obtinendo fine cuilibet proprio; 2° Libertas voluntatis prædefinitorum, quæ stat in facultate expedita ad faciendum et non faciendum illum actum salutarem, vel etiam ad faciendum oppositum; et libertas voluntatis prædestinatorum, quæ stat in facultate expedita consentiendi et non consentiendi vocationi aut gratiæ efficaci habitæ. Hæc porro rursus conciliari per scientiam mediam ex prioribus patet; sine ea autem conciliari non posse probatur. Nam per prædefinitionem Deus absolute et efficaciter vult ut actus salutaris liber et libere fiat : hoc autem sine scientia media velle non potest sapienter; cum sapienter non possit id velle, nisi ratione prius id sciat, se in sua potestate habere media in particulari, quibus actus salutares infallibiliter simul et libere fierent, si darentur, quod ipsum est id scire per scientiam mediam. Per prædestinationem præparat beneficia, quibus certissime liberantur, ut ait Aug., quicumque liberantur; consequenter dat gratias absolute infallibiles, sed simul tamen ex se repudiabiles, ut in 1ª partis probatione est ostensum : hoc autem præstari non posse sine scientia media, ibidem declaravimus.

159. *Dico III.* **Scientia media necessaria est ad declarandum specialem favorem et beneficium Dei, dantis gratias efficaces et negantis inefficaces prædestinatis.**

Prob. 1ª *p.* Specialis benevolentia quam Deus exhibet prædestinatis præ reprobis, dando gratias efficaces, stat in eo quod conferat gratiam *quia* et *ut efficacem;* nec enim stat in hoc quod conferat gratiam ut utilem; cum sic etiam reprobis conferat : nec quod conferat ut moraliter congruam; cum moralis congruitas gratiæ non reddat certissimam prædestinatorum salutem, ut tamen exigit S. Aug., prædestinationem vocans *præparationem beneficiorum Dei, quibus certissime liberantur, quicumque liberantur :* nec quod conferat præcise gratiam, ut sit efficax; cum hoc præstare nequeat per decretum seu intentionem efficacem, salva creaturæ libertate, sine prævia

scientiæ mediæ directione; neque etiam per decretum duntaxat serium inefficax, quoniam et per hoc confert gratias reprobis : nec quod simpliciter conferat gratiam quæ est in actu secundo efficax; cum licet in hoc Deus foret *materialiter* beneficus, non tamen formaliter : neque ita specialiter, ac est, si conferat, quia certo et infallibiliter gratia est efficax. Sed Deus nequit conferre gratiam *quia* et *ut efficacem* sine scientia media : quia gratia non est efficax et infallibilis ab intrinseco, sed ab extrinseco duntaxat; quod genus infallibilitatis sine scientia media non habetur; ergo.

Prob. 2ª *p.* Sicut specialis est Dei benevolentia, quod conferat gratias efficaces prædestinatis, et hæc stat in eo quod conferat illis gratias *qua* et *ut efficaces*, sic et specialis est benevolentia, quod prædestinatis non conferat seu neget gratias inefficaces, et hæc stat in eo quod illis has neget *qua* et *ut inefficaces*. Sed Deus nequit negare gratiam ut inefficacem sine scientia media : quia gratiæ sufficientis inefficacia similiter non est ab intrinseco, adeoque præsertim certa ejus inefficacia non nisi ope scientiæ mediæ cognosci, et consequenter a Deo negari prædestinatis potest; ergo.

160. *Dico IV.* **Scientia media præcedens decretum Dei dantis gratiam inefficacem aut negantis gratiam efficacem non arguit aut facit Deum esse maleficum.**

Prob. Quando Deus confert auxilium utile et sufficiens ad effectum obtinendum, non est *maleficus*, licet prævideat, ex creaturæ propria culpa, illud non esse conjungendum cum effectu, aut neget vel non det aliud auxilium prævisum cum effectu conjungendum, si tantummodo illud detur non obstante auxilii inefficacia, et aliud negetur non obstante auxilii efficacia; quia sic in *primo* casu datur auxilium, quin inefficacia sit motivum illius conferendi, aut circumstantia objectiva vel conditio sine qua non daretur : in *secundo* autem negatur auxilium aliud efficax prævisum, quin efficacia sit motivum illius negandi, aut circumstantia objectiva vel conditio sine qua non negaretur : alterutra enim ratione eveniente, Deus insidiaretur hominum saluti, et velut ex industria secerneret inefficax ad dandum, et efficax ad negandum. Sed scientia media præcedens decretum Dei dantis gratiam inefficacem et negantis efficacem non impedit quominus Deus conferat auxilium utile et sufficiens ad effectum obtinendum; et præstat tantum ut illud detur, non obstante auxilii inefficacia, et aliud negetur non obstante illius efficacia; cum non habeat se ut motivum vel circumstantia objectiva seu conditio superius exposita, nec in his casibus proprie dirigat, sed duntaxat præluceat; ergo.

161. *Nec dicas* 1° Systemati scientiæ mediæ, secundum usus illos consideratæ, congruunt variæ notæ quæ illud suspectum reddunt. Nam 1. Est *novum;* cum constet illud esse primo a P. Molina inventum, et hic ipse de scientia media ambitiosius q. 23, a. 4, sic scribat : *Quæ si Augustini ætate nata et explorata fuisset, certe nec Pelagiana hæresis nata fuisset, nec Lutherani tam impudenter arbitrii nostri libertatem fuissent ausi negare.* — 2. Est nimis planum ac *facile* pro concordia libertatis cum gratia, præscientia et prædestinatione; cum tamen S. Aug. l. 1, de Gr. Chr. c. 47, dicat : *Ista quæstio, ubi de arbitrio voluntatis et Dei gratia disputatur, ita est ad discernen-*

dum difficilis, ut quando defenditur liberum arbitrium, negari Dei gratia videatur; quando autem asseritur Dei gratia, liberum arbitrium putetur auferri.

R. — *D. A.* Est novum novitate dogmatis et doctrinæ *N.* Novitate methodi, qua antiqua doctrina exponitur *C.* Postremum vero adeo suspectum non est, ut hoc sit præcipuum theologorum institutum systemata ejusmodi exhibere, ex quibus obscuris Fidei nostræ mysteriis lux quædam accedat.

Ad prob. 1am R. Molina recte dicitur inventor et dux scientiæ mediæ, quatenus eam diligenti studio apud sanctos Patres his vel aliis terminis propositam observavit, ac ordinata methodo concinnatam exposuit; non autem, quod eam nullius ductu eruerit; cum plane fateatur nitaturque ostendere, illam a sanctis Patribus ac præsertim Aug. fuisse traditam et acceptam.

Ad prob 2am R. Verba Molinæ genuina hæc sunt : *Nos pro nostra tenuitate rationem totam conciliandi libertatem arbitrii cum divina gratia præscientia et prædestinatione, quam toto articulo* 13, q. 14, *et art.* 6. q. 19, q. 22, *et tota hac quæstione tradidimus, sequentibus principiis ex quibus eam deduximus, quæque variis locis tradidimus, inniti judicavimus : quæ si data explanataque semper fuissent, forte neque Pelagiana hæresis fuisset exorta, neque Lutherani tam impudenter arbitrii nostri libertatem fuissent ausi negare, obtendentes cum gratia divina, præscientia et prædestinatione cohærere non posse.* Ex quibus observo : 1° Molinam non de una scientia media, ut imponit Gonet, et ex eo le Blanc seu Hiacynth. Serry in Hist. Contr. de Aux., sed de allegatis ab ipso principiis et eorum cohærentia, ordine ac methodo fuisse locutum : 2° Arrogantiæ notam a se satis removere, dum *tenuitatis* suæ mentionem facit, et modestiæ ergo particulam *forte* adhibet : 3° S. Augustino non inferre injuriam, cum ne ejus quidem nomen, quod falso inseruit Gonet, protulerit et particula *semper* etiam tempora ante Augustinum ac *Pelagium* indicent : 4° Nec supponere Augustini sententiam fuisse aliam aut falsam; cum illa potuerit esse eadem, licet non eodem ordine et claritate prolata; item vera, licet ex ea, nempe non perinde ab omnibus intellecta, quidam errandi occasionem sumpserint.

Ad prob. 2am R. Facilitatis et lucis notam ad commendandum potius systema quodcumque pertinere, constat ex proxime dictis. Cæterum nec in systemate scientiæ mediæ desunt *difficultates*, quas copiose objiciunt adversarii, sive recentiores hæretici, sive Thomistæ; nec per eam sublatæ sunt illæ quas *Pelagiani* moverunt contra necessitatem gratiæ et prædestinationis gratuitatem, ut a S. Augustino, sic et a nobis assertam. Nec denique S. Doctor concordiam supponit explicatu impossibilem, cum l. 4 cont. Julian. c. 8, n. 17, dicat : *Ego enim dixi, istam quæstionem ad discernendum esse difficilem : non autem dixi, non posse discerni.*

162. *Nec dicas* 2° Systema hoc diversum est a systemate S. Aug., quo conciliare is libertatem cum gratia studuit. Nam 1. nullibi recurrit is ad scientiam mediam pro illa concordia, sed ad omnipotentiam Dei, vires efficacissimas gratiæ, et latens Dei consilium : 2. Contra systema S. Aug. motæ sunt a *Pelagianis* querelæ, quod de medio tolleret libertatem, fatumque ac

coactionem induceret; quæ tamen, supposito scientiæ mediæ systemate, non nisi ridicule proponi potuissent.

R. — *N. prob.* 1am. Quod enim scientiæ mediæ rectum usum commendarit, patet ex pluribus locis, ubi gratiam congruam asserit, et per præscientiam explicat : in commendatione autem divinæ omnipotentiæ et virium gratiæ efficacissimarum nihil nobis eadem commendantibus adversum dixit; præsertim cum nec asserat omnipotentiam cæcam nec vires gratiæ tales, quibus resisti nequeat, ut ab intrinseco efficaces : ad latens denique Dei consilium in omni catholica prædestinationis expositione recurritur. His adde, quod quamvis S. Aug. recte probaverit cum humana libertate certitudinem prædestinationis et gratiæ efficaciam componi, tamen illi nec necessitas nec occasio nec otium fuerit, hujus concordiæ modum contra recentiores hæreticos exponendi. Nam *Manichæi* negabant liberum arbitrium non propter gratiæ necessitatem aut infallibilitatem, sed propter duarum in uno homine animarum luctam et alternam victoriam, quæ necessitatem quoque alternantem inferret : *Pelagiani* ab Aug. libertatem negari putabant, quod gratiam ad omne opus necessariam prædicaret; unde inferebant hominem liberum esse non posse ad suammet salutem operandam, si alieno ac debito auxilio præveniri et adjuvari necesse foret : *Lutherani* vero, errore olim non ita vulgato, nunc contendunt negatam a S. Doctore libertatem, quia putant ab eo non solum requiri gratiam tanquam ad salutem necessariam, sed talem, cui resisti, et quacum proin libertas conciliari nequeat.

Idem quidem obmoverunt unus vel alter monachus Adrumetinus, et sub extrema tempora nonnulli *Massilienses* : Sed priores quidem, misso ad se libro de Grat. et lib. Arbit. correcta falsa persuasione, omnino quieverunt; posterioribus vero Aug. satisfecit libris duobus, uno de prædest. Sanctorum, altero de Dono persev., in quibus quid sibi agendum putaverit declarat sub primi finem (c. 21.) ita scribens : *Institimus, quantum potuimus, ut etiam ipsum initium fidei donum Dei esse ostenderemus... fateantur non fecisse quod fecimus, id est, etiam initium fidei, sicut continentiam, patientiam, justitiam, pietatem et cætera, de quibus cum his nulla contentio est, donum Dei esse docuisse.* Quibus similia habet in c. 17, n. 41, 42, libri alterius. Unde constat necessitatem et occasionem non fuisse S. Aug., cum explicuisset ea quæ fidei erant, cætera, quæ credenda non fuerant, et inter hæc modum rationemque qua Dei dona, præscientia et prædestinatio, cum libertate arbitrii conveniant uberius subtiliusque persequi; præsertim cum post hæc nullæ *Massiliensium* de libertatis eversione objectiones perlatæ ad Aug. legantur, et ipse, in diversissima distractus, nec dictatos libros semel relegere posset, ut idem in epist. *ad Marcellinum* testatur.

Ad prob. 2am R. Supposito etiam systemate nostro, illa *Pelagianorum* objectio, quamvis reipsa invalida sit ac nullius momenti, locum habet, cum desumpta sit ex necessitate gratiæ nullo naturali merito obtinibilis, quam systema illud etiam omnino statuit ac supponit.

163. *Nec dicas.* 3o Idem convenire videtur cum systemate *Semipelagianorum*; 1. Quia inventum est ad eumdem finem, nempe ad conciliandam libertatem cum efficacia gratiæ et prædestinatione : 2. Quia habet eumdem

effectum; cum nimium tribuat libero arbitrio in negotio gratiæ et salutis, et prædestinationem ad gratiam non relinquat gratuitam.

R — *N. A. et. prob.* 1am. Nam *Semipelagiani* nec gratiam nec prædestinationem admittebant ad initium fidei, quod non secus ac *Pelagiani* putarent iis tolli libertatem; unde scientia media non utebantur ad concordiam declarandam inter libertatem et gratiam ac divina prædefinitionis aut prædestinationis decreta. Utebantur itaque hac *scientia* non tam media quam *absoluta*, et *meritorum* quidem *naturalium*, ut imprimis assignarent motivum et rationem cur Deus unum præ altero ad fidem vocet, vel ad salutem eligat; ubi nos nullum motivum ex parte hominis agnoscimus, sed cum Apostolo ad gratuitam Dei voluntatem et inscrutabilia Dei judicia confugimus : deinde ut declararent, Deum non esse acceptorem personarum : quam notam a Deo penitus removet gratuitas gratiæ et absolutum Dei in dona sua plane indebita dominium.

Ad prob. 2am *N. utr. p.* Nam in systemate nostro nihil tribuimus libero arbitrio, nisi quod ipsi adversarii citra hæresin negare nequeunt; nempe veram prævenienti gratiæ resistendi et parendi potestatem, determinationemque liberam ad bonum, a *Tridentino* assertam et a catholicis omnibus admissam. In eodem prædestinatio tota est ex Dei voluntate libera et misericordi; tum quia Deus per scientiam mediam non explorat nostram voluntatem tanquam causam, regulam, aut motivum, quo Deus certo determinetur ad gratiam concedendam : tum quia licet scientia media præluceat, et etiam nostro concipiendi modo dirigat prius Deum, quam absolute quid statuat circa liberas nostras actiones, aut gratiam dare decernat; tamen sæpe dat gratiam inefficacem non obstante ejus inefficacia, et non dat efficacem non obstante gratiæ efficacia prævisa.

ARTICULUS IV.

QUÆNAM SCIENTIA DEI SIT CAUSA RERUM?

164. *Nota.* Scientiam Dei esse causam creaturarum seu rerum a Deo aliquando existentium, constat tum ex Scriptura, in qua, Sap. 7, 2 : *Sapientia omnium artifex,* et Ps. 103, 24. Deus *omnia in sapientia fecisse* dicitur : tum ex ratione, ex qua manifestum est, Deum esse agens rationale perfectissimum. An ea *directiva* duntaxat sit, an vero simul *efficiens,* cum Tertul. in Apolog. c. 17, potius sentiendum, qui inter formalitates Dei sic distinguit : *totam molem istam, cum omni instrumento elementorum, corporum, spirituum, verbo quo jussit, ratione qua disposuit, virtute qua potuit, de nihilo expressit.* Sed gravior controversia est, cuinam scientiæ divinæ hoc munus tribuendum sit, maxime circa effectus nobis liberos? propterea quod ex ea dependeat conciliatio præscientiæ divinæ cum nostra libertate. Thomistæ recentiores pro causa proxima directiva et effectiva hujusmodi objecti assignant scientiam *visionis;* non quidem quatenus præcise est visio sui objecti, quia sic speculativa est, sed quatenus est scientia approbationis, applicata per decretum efficax, vel quatenus est imperium intellectuale, posterius

quidem decreto efficaci intentivo et electivo, prius vero usu activo et decreto executivo; ad quod persuadendum tria probanda suscipiunt : 1um Scientiam visionis de objecto nobis libero non determinari ab ipso objecto nec esse illo posteriorem : 2um Ideo effectus nobis liberos esse futuros, quia Deus illos videt; non autem e contrario : 3um Deum non posse decernere existentiam hujusmodi effectuum, nisi eam absolute prævideat. — His opposita est unanimis Nostrorum sententia : nempe scientiam divinam, quoad operationes extra Deum, esse practicam per modum artis, adeoque 1° nonnisi ut causam directivam admittimus : quia vero idea divina formalis habet rationem artificialis directionis, et, ut cognitio repræsentans essentiam, proprietatem aliasque affectiones rerum possibilium, est ipsissima scientia *simplicis intelligentiæ* : sequitur 2° hanc maxime scientiam pro causa rerum statuendam : cum porro pro decretis divinis rite formandis et cum libertate humana conciliandis requiratur scientia media directrix, illa vero sive ratione effectuum, sive ratione perfectionis divinæ, necessaria sit ad actus nostros maxime salutares; hæc quoque scientia 3° dici potest suo modo causa eorum actuum directiva. Itaque.

165. *Dico.* **Scientia divina visionis de effectu nobis libero, non est causa sive directiva sive effectiva ejusdem effectus.**

Dico : *ejusdem effectus;* scientiam enim visionis de uno objecto v. g. meritis, posse aliquo modo esse causam alterius objecti et dirigere ejus decretum v. g. conferendi gloriam ut coronam, ex dicendis alibi constat.

Prob. Si scientia *visionis* effectus nobis liberi esset istius causa directiva vel effectiva, ergo ideo ejusmodi effectus esset futurus quia Deus eum futurum videt; non autem ideo eum prævideret, quia is est futurus : sed hoc esse falsum ostenditur 1° ex Patribus, inter quos Origen. in c. 8, ep. ad Rom. v. 28 (Opp. t. 4, part. 1ª, p. 605. col. 1, C.) inquit : *Non propterea erit aliquid, quia id scit Deus futurum; sed quia futurum est, scitur a Deo, antequam fiat.* — Euseb. l. 6. Præp. Evang. c. 11, p. 288. A : *Neque enim idcirco fit, quod futurum esse cognoscatur; sed quod futurum sit, idcirco futurum esse cognoscitur.* — Chrysost. hom 60 in Matth. (al. 59, n. 1, Opp. t. 7, p. 594 C.) : *Non quia futura scandala prædixit, ideo evenient; sed quoniam omnino ventura erant, idcirco prædixit.* — Hier. in c. 26 Jerem. v. 1. *Non ex eo, quod Deus scit aliquid futurum, idcirco futurum est; sed quia futurum est, Deus novit quasi præscius futurorum.* — 2° Ex ratione lædendæ alias *libertatis* creatæ; quia si consensus v. g. ideo est futurus quoniam prævidetur ab æterno, voluntas imprimis, antecedenter ad scientiam *visionis* de consensu tanquam causam per se consensus, non posset pro libitu consentire; consequenter nec libere dissentire; quia potentia libera debet esse ad duo extrema. Deinde nec in sensu composito visionis de consensu posset dissentire, ut adversarii fatentur : denique nec in sensu diviso : quia voluntatem posse dissentire in sensu diviso visionis de consensu, est posse se dividere a scientia visionis de consensu, ut rursus ab adversariis datur, ergo. — 3° Ex ratione lædendæ alias *sanctitatis divinæ,* quia similiter dicenda essent peccata futura, quia Deus ea scientia visionis prævidit, h. e. ex decreto absoluto de illis facto, ea vidit scientia approbationis et per modum imperantis.

Conf. I. Si scientia visionis foret causa rerum, ergo scientia visionis non foret posterior suo objecto, nec hoc illam aliquo modo determinaret : sed hoc falsum esse rursus ostenditur 1° Ex Patribus, inter quos Euseb. l. c. hæc præmittit : *Libere quod res est eloquamur : non Dei modo prænotio rerum causa non est, sed etiam, quod a communi sensu remotum quidem sed verum tamen est, id ipsum quod futurum est ejusmodi prænotionis est causa.* — Justin. seu Auctor qq. ad Orthod. q. 58 : *Non est præscientia causa ejus quod futurum est; sed id quod futurum est est causa præscientiæ, non enim quia præscita est, evenit res futura; sed quia futura est, præscitur.* — Damasc. Dial. cont. Manich. n. 79, (Opp. t. 1, p. 462.) : *Præscit itaque Deus ea quæ sponte ac libere acturi sumus... verum ut quæ facturi sumus præsciat, hoc a nobis proficiscitur : nisi enim facturi essemus, ne ipse quidem quod futurum non esset præcognosceret.* — 2° Ex ratione ; nempe tum quia cognitio divina de objectis libere contingentibus habet objectum formale intentionaliter determinative motivum ; tum quia scientia visionis est ea, qua cognoscitur existentia rei ut actualis pro tempore pro quo est actualis, adeoque ut actualem et productam supponit : unde nec prior est, nec causa esse potest.

Conf. II. Si scientia visionis esset rerum causa, ergo quia Deus non posset decernere existentiam rei, nisi eam absolute seu per scientiam visionis prævideat, ne scilicet voluntas divina cæco modo et in incognitum feratur : sed imprimis, ne voluntas divina cæco modo feratur, sufficere potest scientia *simplicis intelligentiæ* aut *mediæ*, et non necessaria est visio. Deinde juxta Thomistas pro priori ad scientiam visionis potest esse et datur decretum efficax intentivum rei et electivum mediorum : denique secundum eosdem nec ipsa scientia Dei causat ut visio, sed ut imperium ; ergo nec principium hoc, nec ejus ratio, nec fundata in utroque assertio stare potest.

166. **Obj.** *I.* Patrum testimonia nihil hic videntur probare. Nam 1° Plerique loquuntur de *peccatis*, quæ utique Deus non facit ; non autem de actibus bonis, quæ Deus nobiscum operatur secundum consilium voluntatis suæ. 2° Negantes *visionem* esse rerum causam intendunt duntaxat inde non imponi necessitatem rebus prægnitis, non vero excludunt a scientia causalitatem. 3° Intelligenda sunt Patrum dicta de scientia visionis, prout hæc visio seu intuitio præcise est ac speculativa, non autem prout est scientia *approbationis* et rationem imperii habet.

R. — *N. ass.* — *Ad prob.* 1am R. 1° Falsum esse assertum constat ex recitatis verbis, quæ generalia sunt, et ad omnes effectus pertinent. 2° Quantum hæc testimonia spectant ad ostendendam contra *infideles* et *hæreticos* præscientiæ divinæ cum libertate creata concordiam, par est ratio boni et mali operis ; cum alias hæc stare non posset respectu operis boni, aut ejus quod peccatum non est, si illorum causa foret scientia visionis. 3° Cur ad probandam thesin generalem usi fuerint Patres nonnulli exemplo *peccatorum* ratio erat, quod longe facilius intelligatur, Deum, qui peccati auctor esse non potest, sua præscientia res futuras non facere sed supponere.

Ad prob. 2am R — *N. ass.* Quamvis enim Patres recte dicant, præscientiam Dei non inferre necessitatem, id tamen non tantum dicunt, sed probant ex

eo quod non sit causa rerum futurarum, sed quod habeat se instar memoriæ respectu præteritorum, ut loquitur S. Aug. l. 3 de lib. Arb. c. 4, n. 11, aut instar scientiæ, quam medicus habet de morbo futuro alterius, ut illustrat S. Damasc. l. supra cit.

Ad prob. 3am R — *N. ass.* Quia imprimis hi sensus Patrum non solverent sed augerent difficultatem *gentilium* et *hæreticorum*, quæ stabat in componenda libertate nostrorum actuum cum infallibilitate et connexione scientiæ divinæ ab æterno existentis : consortium enim illud scientiæ cum decreto, approbatione et imperio non minuit, sed auget vim infallibilitatis et connexionis ; quandoquidem non sola scientia, sed etiam decretum, approbatio et imperium sint infallibiliter connexa cum futuro, cujus causa dicuntur. Deinde vel illæ reduplicationes : *ut intuitio, ut imperium,* denotant duas tantum formalitates, vel duas virtualitates in scientia visionis : si *primum* : manet tota vis argumenti ; cum distinctio, per rationem nostram, formalitatum non tollat, quod utraque formalitas a parte rei non sit eodem modo causa, si una sit, vel quod neutra sit causa, si altera non sit : *si secundum;* ergo esse causam futuri non convenit virtualitati scientiæ visionis, sed virtualitati decreti seu imperii, quod, ut tale, non est scientia, nec visio, nec repræsentatio; ideoque extra quæstionem versamur, cum hic non quæramus an decretum et imperium intellectuale, sed an scientia visionis sit causa rerum quas videt.

Inst. 1. Patres non pauci favent contrariæ sententiæ. Nam 1° S. Aug. l. 15 de Trin. c. 13, inquit : *Universas autem creaturas suas et spirituales et corporales, non quia sunt, ideo novit; sed ideo sunt, quia novit.* Et l. 13 Conf. c. ult. : *Nos ita quæ fecisti videmus, quia sunt : Tu autem quia vides, ea sunt.* L. 5, autem de Civ. c. 9, n. 4 : *Voluntates nostræ tantum valent, quantum Deus eas valere voluit et præscivit : et ideo quidquid valent, certissime valent, et quod facturæ sunt, ipsæ omnino facturæ sunt, quia valituras atque facturas ille præscivit, cujus præscientia falli non potest.* 2° S. Greg. l. 20 Mor. c. 23 (al. 32, n. 63, Opp. t. 1, p. 667 A. B) ait : *Quæcumque sunt, non ideo ab æterno videntur, quia sunt; sed ideo sunt, quia videntur.* 3° Consentit S. Thomas, qui in 1, dist. 39, q. 1, a. 1, ad 5, ait : *Esse Dei non subjacet voluntatis libertati, sicut scire operativum creaturæ.* Et p. 1, q. 14, a. 8, ad 1, respondens ad testimonium Origenis l. c. ait : *Sed quod dicit ideo præscire Deum aliqua, quia sunt futura, intelligendum est secundum causam consequentiæ, non secundum causam essendi. Sequitur enim, si aliqua sunt futura, quod Deus ea præscierit : non tamen res futuræ sunt causa, quod Deus sciat.*

R. — *N. ass.* Patres *visionem,* quo nomine juxta D. Thomam, q. 2, de Veritate, a. 9, ad 3, omnis scientia Dei intelligi potest, nonnunquam dicunt esse causam futuri, alio tamen sensu, quam quem Thomistæ volunt, eoque multiplici et vario, qui ex testimoniorum contextu colligendus est :

1us enim sensus est, quod scientia divina sit prima radix et origo omnium rerum, quatenus Deus nihil efficit solus vel cum creaturis coefficit *ignorans* et *cæco modo*, sed prius habuerit ideas rerum omnium et modorum, e quibus voluntas divina deinceps vel decernendo vel permittendo illud eligat quod in iisdem ideis de possibilitate cernebat sapientiæ suæ congruentius. Quæ quidem scientia, cum sit de possibilibus et præcedat decretum, est simplicis intelligentiæ; cum sit instar artis, est directiva; et si consideretur ut

cunjuncta cum decreto, ratione hujus potest etiam dici effectiva. Hunc sensum expressit S. Aug. l. 11 de Civ. c. 10, n. 3, de Sapientia Dei : *In qua sunt immensi quidam atque infiniti thesauri omnium intelligibilium, in quibus sunt omnes invisibiles atque incommutabiles rationes rerum etiam visibilium et mutabilium, quæ per istam factæ sunt; quoniam Deus non aliquid nescius fecit, quod nec de quolibet artifice dici potest.* Porro eodem sensu accipi posse 1um Aug. testimonium liquet ex verbis mox subjunctis : *Non enim nescivit, quæ fuerat creaturus : quia ergo scivit, creavit; non quia creavit, scivit : nec aliter ea scivit creata, quam creanda.*

2us sensus est, quod scientia sit potius causa rerum, quam res sit scientiæ causa in *genere* nempe *physico;* quatenus scilicet res creatæ non concurrunt ad Dei scientiam, mediante sui specie, sicut ad nostram concurrunt : et quamvis veritas objectiva habeat rationem determinativi intentionalis objectivi, tamen intellectus divinus est determinativum *ut quod,* ac per modum virtutis et quasi principii, ipsa autem scientia determinativum *ut quo,* formale, et per modum exercitii. Atque hunc sensum habet et 2um Aug. testimonium et illud Greg.; quia prior negat causalem illam in divina scientia eodem modo, quo eam affirmat de cognitione qua nos videmus res existentes; posterior autem ideo meminit æternitatis divinæ scientiæ, quod res in tempore extituræ non possint media specie influere in cognitionem æternam.

3us sensus est, quod scientia Dei sit causa *consequentiæ*, non autem *essendi,* et particula *quia* usurpetur sensu illativo non causali, quatenus si videntur a Deo futura, necessaria est hæc consecutio : Ergo erunt; quo sensu 3um Aug. textum sumi ipsa postrema verba denotant.

Denique quod attinet D. Thomam, is nobis minime adversatur, dum 1o dicit scire operativum creaturæ subjacere voluntati divinæ; quia hoc stat in eo, quod scientia simplicis intelligentiæ non aliter sit effectiva, quam ut conjuncta cum decreto : neque dum 2o negat res futuras esse causas divinæ scientiæ; quia per hoc negatur rebus futuris causalitas proprie talis et influxus physicus in scientiam divinam, cum id nomen causæ absolute talis importet. Cæterum omnis ejus doctrina reducitur ad *hunc discursum* : Scientia Dei se habet ad omnes res creatas, sicut scientia artificis ad artefactum : unde sicut scientia artificis seu ars est principium quo artifex ad extra operatur; sic scientia Dei est principium quo Deus res ad extra producit. Hanc autem æquiparationem fieri cum scientia simplicis intelligentiæ non vero visionis, declarat 1o Quia discrimen inter formam naturalem et intellectualem in eo ponit, quod licet utraque operetur, prout inclinatur seu determinatur opus, forma tamen naturalis determinetur a natura, intellectualis a voluntate; pro cujus ratione dat, quod *forma intellectualis* sit indifferens ad opposita, ideoque nihil agere possit, nisi per appetitum determinetur : sola autem simplex intelligentia est sic indifferens, minime visio. 2o Quia cum dicit formam intelligibilem per voluntatem esse determinatam ad causandum, et scientiam esse causam rerum, secundum quod habet voluntatem conjunctam, supponit hanc formam et scientiam priorem esse decreto Dei libero, quod determinat et conjungitur : quod iterum non convenit visioni sed simplici intelligentiæ.

Inst. 2. Scientia *visionis* effectus soli Deo liberi, v. g. angeli, juxta plures est causa per se ipsius effectus; ergo pariter scientia visionis effectus nobis liberi.

R — *T. A., N. cons.* Scientia *visionis* effectus Deo soli liberi juxta omnes est virtualiter indistincta a decreto efficaci per se antecedente productivo ejusdem effectus; tum quia nulla ratio nos cogit admittere inter hæc extrema distinctionem ejusmodi : tum quia scientia visionis decreti essentialiter connexi cum effectu, quale est omne decretum circa effectus *soli Deo* liberos, est etiam scientia visionis effectus; cum nequeat comprehensive cognosci medium essentialiter connexum cum termino, quin terminus cognoscatur : adeoque cum decretum illud sit causa per se *moraliter* effectiva effectus hujusmodi v. g. angeli, ideo scientia visionis angeli est etiam ipsius causa in eodem genere causalitatis. Verum scientia visionis effectus *nobis* liberi juxta multos virtualiter, juxta alios saltem magis distinguitur ab omni decreto per se antecedente, imo est per se posterior effectu nobis libero, et decretum per se antecedens non est connexum cum hujusmodi effectu, sed indifferens; eo quod alias libertas læderetur : adeoque in nullo genere causalitatis per se potest visio esse effectus nobis liberi causa.

167. *Obj. II.* Scientia, quæ est causa rerum, juxta S. Thomam, 1° Est scientia approbationis et beneplaciti : 2° Est libera, ne res dicatur necessario fieri a Deo : 3° Est terminata ad rem ut aliquando existentem : sed nihil ex his convenit simplici intelligentiæ; omnia tamen visioni divinæ congruunt, ut manifestum singula percurrenti fiet; ergo.

R. *quoad* 1um — *D. M.* Scientia, quæ est causa rerum, secundum se et ut scientia spectata, est scientia approbationis *N.* Secundum aliud sibi adjunctum sumpta, et ut dicit affectum aliquem voluntatis ad rem scitam *C.* Hic vero affectus voluntatis seu decretum non antecedit, sed sequitur scientiam secundum se spectatam; unde visioni congruere nequit in Thomistarum opinione. Preterea *minor* etiam negari potest, quia dupliciter res approbatur : *primo* intendendo ut sit; atque hæc præcedit visionem et est scientia simplicis intelligentiæ, ut habens adjunctum decretum rei producendæ : *secundo* complacendo in opere facto; atque hæc sequitur rem factam, ideoque causa ejus esse nequit.

Quoad 2um — *D. M.* Scientia, quæ est rerum causa, debet esse libera in essendo, sive existendo, et ita ut non habeat necessitatem attingendi objectum *N.* Libera in causando, et sic, ut non habeat necessitatem ponendi effectum *C.* Potest autem scientia *simplicis intelligentiæ*, quantumvis necessario existat, non habere sibi adjunctum decretum divinum; cum, illa scientia non obstante, Deus possit decernere vel non decernere existentiam possibilium cognitorum.

Quoad 3um — *D. M.* Scientia hæc secundum se et ut repræsentativa objecti terminatur ad rem ut existentem, tanquam effectum ab ipsa directione causatum *T.* Tanquam ad objectum sub ratione existentis a cognitione repræsentatum *N.*

Inst. 1. Impossibile est scientiam esse causam illius quod non cognoscit; cum scientia non aliter causet, quam dirigendo : sed scientia *simplicis intelligentiæ* non cognoscit res existentes seu futuras; tum quia hæc statuitur esse cognitio eorum quæ nec sunt, nec fuerunt, nec erunt : tum quia scientia dirigens decretum efficax debet proponere objectum decreti efficacis, quod utique est objectum absolute futurum et non est terminus sim-

plicis intelligentiæ; ergo. *Conf.* Etiam juxta nos scientia divina non aliter causat res in *actu secundo,* nisi ut conjuncta cum divino decreto : sed ut cum decreto conjuncta non est scientia simplicis intelligentiæ, sed *visionis;* cum jam sit cognitio de re facienda et extitura; ergo.

R — *D. M.* Impossibile est, scientiam esse causam illius, quod non cognoscit saltem ut possibile *C.* Ut existens vel futurum *N. M.* et sub eadem distinctione etiam *N. min.* Præterea falsam esse probationem ejus 1ᵃᵐ constat ex supra dictis in explicatione scientiarum : 2ª non aliter intelligitur, quam quod objectum decreti efficacis debeat proponi per scientiam in statu possibilitatis, non autem existentiæ actualis pro tempore quocumque. Itaque ne voluntas divina irrationali et cæco modo procedat, satis est quod, antecedenter ad decretum, cognoscat rei decernendæ existentiam ut possibilem et producibilem per decretum : imo implicat scientia quæ, antecedenter ad decretum, repræsentet objectum, prout est, in eodem statu in quo ponitur per decretum; cum implicet, rem esse ante decretum in eo statu, in quo ponitur per decretum.

Ad conf. R — *N. min.* Quia scientia simplicis intelligentiæ, etiam ut conjuncta cum decreto quod dirigit, et quo medio in actu secundo causat, ex dictis est cognitio rei producendæ et extituræ, non tamen ut talis, sed ut possibilis et producibilis; quia semper habet eumdem tendendi modum sibi intrinsecum et essentialem, ac proinde semper manet simplex intelligentia. Cæterum in hactenus disputatis videntur adversarii loqui de decreto efficaci per se antecedente actus creaturæ liberos : in quo falsum supponere illos superius demonstratum fuit.

Inst. 2. Objectum nobis liberum v. g. consensus 1º Nequit esse *causa* scientiæ visionis; quia causa in causato supponit dependentiam et imperfectionem : 2º Nequit esse *prior* illa; quia nihil est ab æterno : 3º Nequit esse *determinativum;* quia ipse, utpote quid contingens, determinari deberet, nec tamen est determinatus juxta nos per decretum : neque etiam potest dici determinatus per voluntatem creatam, utpote necdum existentem. Ergo visio dicenda est causa objecti. *Conf.* Quamvis Deus libere ponat prædefinitionem vel complexum ex *scientia media* et *auxilio,* quæ ambo sunt metaphysice connexa cum consensu, tamen per hoc Deus non est determinativum nostri consensus; quia tam prædefinitio quam ille complexus supponunt consensum nostrum jam conditionate determinatum; ergo etiam quamvis homo libere ponat consensum, qui metaphysice connectitur cum *scientia visionis,* tamen is dicendus non est determinare visionem aut intellectum divinum; quia et hic est essentialiter conditionate determinatus ad veritatem objectivam consensus cognoscendam, pro casu existentiæ talis consensus.

R — *Ad 1ᵃᵐ p. D.* Nequit esse causa proprie et stricte talis scientiæ visionis *C.* Improprie et late talis, scilicet in genere objective intentionaliter determinativi. *N.* Ex hac vero causalitate utpote intentionali, et cum aliquo tamen discrimine causalitati finis æquali, non inferri posse imperfectionem aliquam aut dependentiam propriam, vel ex eo liquet, quod, hac causalitate non obstante, scientia Dei existat ab æterno sine consensu existente; res autem *proprie* non dependet ab alio, sine quo existit perfectissime constituta.

Ad 2^am *p. D.* Nequit esse prior prioritate temporis, originis, naturæ vel causalitatis proprie et stricte talis *C.* Causalitatis improprie et late talis, et in genere tantum intentionaliter objective determinativi N. Huic autem prioritati minime obstat, quod scientia sit ab æterno, et consensus duntaxat in sua temporis differentia; quia ad intentionaliter causandum non requiritur existentia actualis, ut in causa finali et meritoria exemplum habetur, sed ad summum existentia intentionalis, quam utique habuit consensus futurus; quatenus jam ab æterno verum erat consensum esse futurum.

Ad 3^am *p. N., et memb.* 2um *prob. D.* Voluntas nondum existit pro statu *C.* Alienative et pro tempore quo erit consensus *N.*

Ad conf. R — *N. cons. Disparitas* est, quia determinatio consensus conditionata, quam supponunt prædefinitio vel ille complexus, est æque contingens et libera, ac determinatio ejusdem absoluta, atque hinc nequit componi cum determinatione aliunde accedente circa eumdem consensum : e contra cum illa necessaria determinatione conditionata Dei ad veritatem objectivam consensus cognoscendam recte componitur determinatio nostra libera contingens, et ab hac etiam contingentia vel potius indifferentia intellectus divini circa hanc determinate veritatem objectivam determinationem sortitur.

168. *Observa.* Ex dictis facile est componere præscientiam divinam cum libertate creata. Quia enim hæc præscientia, licet tempore antecedens et æterna, est intentionaliter, objective et determinative posterior nostris actibus liberis ut absolute futuris, sequitur eam esse evitabilem et impedibilem a libertate creata; quandoquidem sicut voluntas in tempore consentiens est medium intentionale objective determinativum cur Deus ab æterno prævideriit consensum futurum, sic in tempore pro signo libertatis potest dissentire, et intentionaliter objective determinare Deum ut ab æterno cognoverit dissensum futurum. Hinc sequitur 1° Rem prævisam non esse necessariam nisi consequenter, de qua necessitate S. Ans. l. de Concord. præscient, et prædestin. part. 1, fuse disputans, hanc dicit esse *sequentem, quæ nihil esse cogit* (c. 2); *quæ descendit de libera voluntate* (c. 3); *quam* voluntas *priusquam sit cavere potest* (ibid.); *et quæ fit a libera voluntate* (c. 4). 2° Hanc necessitatem esse duntaxat consequentiæ, non autem causalitatis vel in essendo, cum res prævisæ nullam habeant necessitatem, nisi dependentem a libertate, et quæ sit effectus libertatis. 3° Non pugnare inter se has enunciationes : Deus prævidet Petrum consensurum; Petrus potest non consentire; sicut nec hæ pugnant : Petrus consentit, Petrus potest non consentire; quia Petrum posse consentire, et Petrum posse non consentire, sunt propositiones veræ, utpote quæ ambæ de materia possibili; et Petrum consensurum, ex supposito consensus, vera etiam est determinate. 4° Illam propositionem Petri de Rivo : *Quod sequitur ex antecedenti necessario, necessarium est*, vel recte damnatam esse a Sixto IV, vel siquidem, ut aliqui contendunt, damnata non est, nihil evincere : nam si absolute prolata sit de quocumque antecedente, necessario falsam esse probat necessarium consequenter seu ex hypothesi : si vero intelligatur de necessario absolute tali, sub eodem non venit scientia divina, utpote quæ res contingentes, et quidem ut libere ac dependenter ab indifferente voluntatis electione futuras, supponit et consequitur.

DISPUTATIO IV.

DE VOLUNTATE ET PROVIDENTIA DEI.

CAPUT I.

DE VOTUNTATE DIVINA EJUSQUE OBJECTO AC PERFECTIONE.

ARTICULUS I.

AN VOLUNTAS IN DEO DETUR ET QUOTUPLEX?

169. *Dico I.* **Datur in Deo voluntas seu facultas volendi proprie talis, actus volendi prosecutivus et aversativus.**

Prob. 1ª *p.* — Psal. 134, 6 dicitur : *Omnia quæcumque voluit, fecit*, et ad Ephes. 1, 11 : *Operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ.*

Conf ex ratione, quæ docet, voluntatem esse perfectionem essentialem omnis agentis intellectualis, et consequenter Dei tanquam maxime intelligentis; esse fundamentum dominii supremi, libertatis et moralis bonitatis, quæ tanquam perfectiones simpliciter simplices, Deo utpote enti perfectissimo vindicantur.

Prob. 2ª *p.* — 1. Joan. 4, 16 : *Deus charitas est;* et juxta D. Th. primus actus voluntatis et quasi radix aliorum est amor; ergo sicut in Deo est voluntas proprie talis, sic et amor. Deus autem seipsum amat amore specifico et gaudii, creaturas rationales amore benevolentiæ, et quasdam etiam amore amiticiæ, irrationales vero amore *quasi* concupiscentiæ; ut communius S. Th. 1ª, q. 20, a. 1 et 2, et plerique theologi exponunt; ergo. *Desiderium* est affectus, quo voluntas vult et tendit in bonum ut absens : sed Deus in bona extrinseca, scilicet ea quæ ad ejus laudem cultumque pertinent, ac illi placent, tendit sæpe ut absentia; tum quia ea vult, antequam sint : tum quia eorum multa vult esse, quæ tamen hominum culpa nunquam erunt, ut in salute hominum et observatione præceptorum experientia docet; ergo in Deo datur *amor* et *desiderium* circa bona extrinseca; non vero *spes* proprie dicta, quia versatur circa bonum arduum seu difficile et probabiliter tantum futurum; sperans vero agnoscit aliquem quasi superiorem aut potentiorem, qui præstare objectum speratum queat.

Prob. 3ª *p.* de *odio abominationis* tum contra peccata tum contra peccatores, ex Psal. 44, 8 : *Dilexisti justitiam et odisti iniquitatem;* Ps. 5, 7 :

Odisti omnes, qui operantur iniquitatem; et Sap. 14, 9 : *Similiter odio sunt Deo impius et impietas ejus;* ergo. De *odio inimicitiæ* contra peccatores, Exod. 23, 22, Deus ait : *Inimicus ero inimicis tuis, et affligam affligentes te :* ex Apoc. 18, 7 : *Quoniam glorificavit se et in deliciis fuit, tantum date illi tormentum et luctum.* De *fuga mali* sat constat, quia illam hic sumimus ut præcise oppositam desiderio circa bona Dei extrinseca, *Exceptis,* timore, tristitia, pœnitentia et desperatione : quia ex sese sunt imperfecti ; cum *timor* respiciat futurum, *tristitia* autem præsens malum proprium, quod tamen Deo nunquam accidere potest : *pœnitentia* dolorem quemdam et voluntatis mutationem importet, cujus utriusque Deus est incapax : *desperatio* autem eosdem et plures defectus, quam spes includat. Demum nec *iram,* quæ est appetitus vindictæ cum spe ulciscendi ex tristitia procedens, proprie convenire Deo ex eadem ratione postrema patet. Quomodo tamen tum eadem tum dolor, pœnitentia et tristitia sub aliquo tropo tribuantur Deo a Scriptura vel Patribus, *supra* expositum est. Ex simili ratione nonnisi metaphorice *odium* Deo quidam Patres concesserunt ; quia nempe illud cum passione et commotione per se conjunctum existimarunt.

170. *Dico II.* **Quatuor sunt voluntatis divinæ divisiones, quarum inter theologos mentio habetur frequentissima.**

1ª Divisio est in voluntatem *beneplaciti,* et voluntatem *signi,* quam primus videtur tradidisse Hugo Victorinus. Circa hanc observandum est :

1º Quod voluntas *beneplaciti* sit verus et internus seu in Deo realiter existens actus voluntatis, quo prosequitur aliquod bonum, vel aversatur malum ; ideoque dicatur voluntas *proprie* talis — Voluntas autem *signi,* ut membrum et oppositum priori sumpta, non est verus et internus voluntatis divinæ actus, sed ejus duntaxat signum aliquod, seu effectus quidam creatus illum significans ; ideoque dicitur voluntas *improprie* et *tropice* talis, sicut testamentum dicitur voluntas testatoris

2º Signa voluntatis divinæ quinque hoc versu continentur :

Præcipit aut prohibet, permittit, consulit, implet.

Hæc signa diverso modo voluntatem Dei indicant ; nam *præceptum* indicat voluntatem obligandi ad rem præceptam, cum simplici affectu ut fiat : *prohibitio,* voluntatem obligandi ad non ponendam actionem prohibitam, cum simplici affectu ne fiat : *consilium* est signum intellectus divini practice judicantis aliquid esse melius, cum simplici affectu, ut actio consulta fiat : *permissio* indicat voluntatem non impediendi actum permissum, imo generalem concursum dandi ad eumdem, sed cum simplici affectu ne fiat : *operatio* indicat voluntatem efficacem, qua actu rem facit vel ad eam concurrit, cum Deus omnia per suam voluntatem operetur.

3º Voluntas *signi* semper supponit et significat voluntatem beneplaciti, quæ terminetur ad ipsum signum ; quia cum Deus præcipit, permittit, etc., vere et interne vult esse præceptum, permissionem etc., sine quo actu signum foret falsum, et immerito voluntas Dei diceretur. Voluntas tamen hæc *beneplaciti* non terminatur semper ad rem significatam ; quia quamvis in operatione semper adsit, abest tamen constanter in permissione : in reliquis autem voluntatis signis jam abest, jam adest.

4º Regula, qua certo dignoscamus voluntatem signi meram esse et non

conjunctam cum beneplacito, hæc videtur statui posse : Si eventu ipso vel Scripturæ testimonio Deus declaret aliud voluisse, quam quod exterior præcepti vel prohibitionis sensus indicat; sic dum Deus jussit *Abrahamum* immolare filium, videbatur in Deo esse voluntas actualis occisionis, reipsa tamen non erat nisi merum signum hujus voluntatis : cum subinde Deus prohibuerit hanc immolationem, et solum intenderit animi promptitudinem in *Abrahamo* ad illam exequendam, fideique ac obedientiæ manifestationem. Similiter dum Christus homini a lepra mundato prohibuit ne cui hoc beneficium acceptum diceret, quod ille tamen prædicare cœpit; hic ipse intellexit, Deum non ideo prohibuisse, quin vellet opus suum prædicari, sed ut daret formam homini laudem humanam declinandi. Unde patet, falso generatim assertam a quibusdam meram *signi* voluntatem, quoties non eveniunt quæ Deus exterius imperat vel consulit, aut econtra fiunt quæ prohibet; præsertim cum sequeretur inde *mandata*, *consilia* et *prohibitiones*, quæ Deus prævidet non observanda, non esse seriam ac sinceram Dei voluntatem, sed simulatam duntaxat ac illusoriam, contra aperta Scripturæ, Eccli. 34, 5, et 1 ad Thess. 4, 3, testimonia; hominesque ea non observantes in rei veritate non esse violatores divinæ voluntatis.

2ª. Divisio est in voluntatem *antecedentem* et *consequentem*. Observandum autem est :

1º Quod voluntas *antecedens* in Deo sit ea quæ attingit objectum in se, præcisis circumstantiis; voluntas *consequens*, quæ objectum circumstantiis omnibus vestitum considerat : prioris exemplum est in voluntate divina *salvandi omnes*, posterioris in voluntate divina *aliquos damnandi*, positis eorum peccatis; ut sub nomine voluntatis *primæ* et *secundæ* Chrys. hom. 1, in ep. ad Eph. n. 2 (opp., t. 11, p. 5 D,) sub iisdem autem vocabulis hic expressis Damasc. l. 2 de Fide orth. c. 29, prop. fin., referunt, et S. Thom. p. 1, q. 19, a. 6, ad 1, illustrat paritate judicis, qui antecedenter vult omnem hominem vivere, consequenter autem vult homicidam suspendi.

2º Voluntas hæc *antecedens* est beneplaciti et non duntaxat signi; quia Chrys. l. c. eam vocat εὐδοκίαν : quam vocem de se beneplacitum significantem, ad vim majorem declarandam, ibidem exponit per voluntatem cum magno desiderio. Damasc. voluntati antecedenti nomen beneplaciti aperte conjungit; D. Thom. autem, q. 23, de Ver., a. 3, voluntatem beneplaciti ac proprie talem per antecedentem ac consequentem distinguit. Unde quamvis postremus, p. 1, q. 19, supr. cit. voluntatem antecedentem dicat voluntatem secundum quid ac velleitatem, id tamen non facit ad excludendam rationem voluntatis veræ ac sinceræ, sed per exclusionem voluntatis absolutæ, qualis est consequens, ut ex ipso contextu liquet.

3º Eadem *antecedens* voluntas præscindit tantum a circumstantiis particularibus, maxime consensus et dissensus circa gratiam Dei et meritorum vel demeritorum personalium; adeoque non attingit hominem tantum secundum sua pure naturalia, sed etiam cum originali peccato consideratum. *Ratio* est, quia circumstantia peccati originalis est omnino communis universæ naturæ humanæ, adeoque ab antecedente voluntate attingitur, non autem a consequente, quæ ad diversas in diversis hominibus circumstantias spectat; ut hoc S. Thom. in 1um, dist. 46, q. 1, a. 1 docet. Patet id rursus ex laudatis hactenus Patribus : nam Chrys. voluntatem *primam*

vocat, quæ antecedit demeritum; *secundam*, quæ illud sequitur : unde liquet eum respicere ad circumstantias particulares et personales. Idem colligitur ex Damasc., qui antecedentem vocat voluntatem bonitatis, et cujus Deus ipse causa sit; consequentem autem voluntatem justitiæ, quæ ex nostra causa ac vitio ortum ducat.

3ª. et 4ª. Divisio est in *conditionatam* et *absolutam*, *efficacem* et *inefficacem*. Observandum autem :

1° Quod voluntas *absoluta* sit quæ a nulla conditione pendet : *conditionata*, quæ pendet ab aliqua conditione : *efficax*, quæ semper impletur, seu effectum quem intendit obtinet : *inefficax*, quæ non semper impletur, seu illo effectu frustratur : quæ omnes rursus sunt membra dividentia voluntatis beneplaciti.

2° Non dari in Deo *conditionatam* voluntatem, si conditio *a solo Deo* dependeat, nec tamen sit unquam ponenda, ostenditur iisdem argumentis, sicut Deus futura mere conditionata non cognoscit in decretis subjective absolutis et objective conditionatis. Si vero conditio, sub qua res futura dicitur, pendeat non a Deo solo, sed ab ipso simul et *a creatura* libere agente, sive ponenda sit hæc conditio sive non, conditionatam hanc voluntatem dari in Deo tenendum est; quia hujusce voluntatis plura exempla in Scripturis manifeste exstant uti illud est 3 Reg. c. 9, v. 4 : *Si ambulaveris coram me, sicut ambulavit pater tuus, in simplicitate cordis et in æquitate, et feceris omnia quæ præcepi tibi, ponam thronum regni tui super Israel in sempiternum*; et Psal. 105, 23 : *Dixit, ut disperderet eos; si non Moyses electus ejus stetisset in confractione in conspectu ejus, ut averteret iram, ne disperderet eos.* Alibi autem tacite conditio involvitur, uti dictum est sæpius de eversione *Ninive* prænuntiata, nisi incolæ pœnitentiam agerent, et de voluntate divina *salvandi omnes*, siquidem illi gratiæ divinæ sint cooperaturi.

3° In iis quæ Deus operatur sine creaturæ liberæ cooperatione, voluntas Dei semper impletur. Ad hanc classem pertinent quæ dicuntur Esth. 13, 9 : *Domine Deus Rex omnipotens! in ditione tua cuncta sunt posita, et non est qui possit tuæ resistere voluntati, si decreveris salvare Israel*; ubi sermo est de vita Judæorum salvanda et tuenda contra facinus Amani. Item quæ dixit Joseph ad fratres suos : *Nolite timere! num Dei possumus resistere voluntati?* quia loquebatur de eventu malevolentiæ fraternæ quem Deus procuraverat optimum. Similia habentur 2 Paralip. 20, 6; Jobi 9, 13 et alibi, quod ex contextu facile intelligi potest. Idem etiam affirmari debet de voluntate Dei absoluta et efficaci circa liberas creaturarum actiones, quin tamen per id negetur dogma catholicum de libertate creata. Ratio *primi* habetur ex Scriptura, quæ Dei voluntatem impleri universim enuntiat, ut videre est Isa. 4, 10; Psal. 113, 3; ad Rom. 9, 19; item ex communi Patrum consensu, præcipue S. Aug., qui in Enchir. c. 98, inquit : *Quis enim tam impie desipiat, ut dicat Deum malas hominum voluntates, quas voluerit, quando voluerit, ubi voluerit, in bonum non posse convertere?* et l. de Corr. et Gr. c. 14, n. 43 : *Volenti salvum facere nullum hominum resistit arbitrium : sic enim velle seu nolle in volentis aut nolentis est potestate, ut divinam voluntatem non impediat, nec superet potestatem. De his enim qui faciunt quæ non vult, facit ipse quæ vult.* Et infra (n. 45) : *Sine dubio habens humanorum cordium, quo placeret, inclinandorum omnipo-*

tentissimam voluntatem. Ratio *secundi* est, quia voluntas Dei absoluta et efficax dirigitur a scientia media, cujus ope superius ostendimus libertatis humanæ concordiam cum efficacia gratiæ et certitudine decretorum Dei.

Dixi : voluntas Dei absoluta et efficax; quia non omnis voluntas, conditionata scilicet, circa liberas creaturarum actiones, semper impletur, h. e. sortitur effectum quem per se intendit; quamvis alio sensu dici possit, et hanc quoad aliquem modum impleri semper, quatenus qui peccando se subtrahunt ordini voluntatis divinæ miserentis et remunerantis subjiciantur ordini voluntatis punientis et vindicantis. Exceptio patet ex pluribus Scripturæ testimoniis, qualia sunt Prov. 1, 24 : *Vocavi et renuistis; extendi manum meam, et non fuit qui aspiceret. Despexistis omne consilium meum, et increpationes meas neglexistis.* — Ezech. 24 13 : *Mundare te volui, et non es mundata a sordibus tuis.* — Matth. 23, 37 : *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti?* — Act. 7, 51 : *Vos semper Spiritui sancto resistitis.* — Item ex SS. PP., inter quos S. Aug. l. de Catech. rud. c. 26, n. 52, ait : *Deus vult homines liberare, si sibi. ipsi non sint inimici, et non resistant misericordiæ Creatoris sui.* Et Tract. 12, in Joan. n. 12 : *Quantum in medico est, sanare venit ægrotum : ipse se interimit, qui præcepta medici observare non vult. Venit Salvator ad mundum : quare Salvator dictus est mundi, nisi ut salvet mundum, non ut judicet mundum? salvari non vis ab ipso : ex te judicaberis.*

171. *Observa I.* Objectum voluntatis ac amoris divini *primarium* est Deus, *secundarium* sunt creaturæ. Amor quo Deus maxime bonum creatum prosequitur est vel *simplicis complacentiæ*, quo illud amat ut possibile, quin ullum applicet medium ad illius existentiam : vel *simplicis desiderii*, quo Deus desiderat existere bonum creatum, quin ejus existentiam per media efficacia intendat : vel *efficacis volitionis*, qua decernit existentiam boni creati : vel *gaudii*, quo specialiter sibi complacet de bono creato, prius efficaciter volito, ut existente. Certum, quod Deus *seipsum* amet necessario, utpote summum bonum clare visum : quodque *creaturas* in aliqua temporis differentia existentes amet amore efficacis volitionis; quia tribuendo existentiam, illis bene vult, dando esse et conservando; amore tamen *libero*, quia sibi sufficientissimus, nec essentialiter absolute cum illis connectitur, nec ad eas producendas aut conservandas necessitatur. Certum quod *ut existentes* amet amore gaudii, quo, supposita earum productione, non potest non sibi in iis complacere, Gen. 1, 31; Sap. 11, 25. Certum denique, quod objectum *formale* primarium universale ac simpliciter ultimum sit bonitas divina, Prov. 16, 4, ita ut ipsa bonitas creata, aut si quæ alia pro formali objecto secundario admittitur, referatur ad bonitatem increatam tanquam finem sive cui, sive qui.

172. *Observa II.* Deus necessario etiam amat creaturas *possibiles* amore *simplicis complacentiæ* : non enim potest Deus comprehensive et adæquate amare suas perfectiones, v. g. omnipotentiam, quin simul sibi complaceat in ejus terminis essentialiter connexis. Habent autem creaturæ possibiles sufficientem bonitatem ad terminandam simplicem complacentiam voluntatis divinæ, cum possint esse objectum desiderii simplicis, ut patet in possibilitate gloriæ et actuum bonorum creaturæ liberorum. Quod vero *aliquid*

creatum possit esse ratio amandi et volendi secundaria et proxima divinæ voluntatis, patet ex Incarnatione propter salutem nostram, ex gloria propter merita, ex fidelitate, misericordia, justitia et aliis virtutibus moralibus, in quibus bonitas creata propter seipsam proxime amari debet.

ARTICULUS II.

AN IN DEO DETUR VOLUNTAS LIBERA?

173. *Nota.* Certum est Deum esse liberum a coactione, et non esse liberum a necessitate seu determinatione naturali ad unum in suis operationibus *ad intra;* quia hæ, quibus scilicet producuntur Personæ divinæ, Filius et Spiritus sanctus, tam sunt necessariæ quam est ipse Deus. Certum neque Deum esse liberum in agendo *ad extra* ad ullum peccatum vel malum; cum constet Deum essentialiter esse impeccabilem. Sola igitur difficultas est de libertate a necessitate, seu de indifferentia activa et electiva circa creaturas et opera bona Deo extrinseca. Inter eos qui hanc Deo perfectionem negarunt, referuntur a S. Thom. l. 2 cont. Gent., c. 23, n. 9, philosophi quidam, docentes, Deum producere res ex necessitate naturæ, et quidquid vult, velle necessitate absoluta : a Thom. Waldensi l. 1. doctrinalis fid. c. 10, recensentur *Petrus Abailardus* et *Joan. Wicleffus,* qui docuerint, Deum non posse facere nisi ea quæ facit; his adduntur a Bellarm. l. 3 de Lib. arb., c. 15, *Lutherus,* qui in Assert. a. 36, dicat veram esse Wicleffi sententiam, quæ habet omnia ex necessitate absoluta evenire; *Bucerus,* qui in l. de Concord., c. de Lib. arb. tradat, Deum necessario agere quidquid agit, nec posse aliter facere; *Calvinus,* qui l. 1 Inst. c. 16, § 3, doceat, Deum agere quidquid potest agere, nec posse cessare ab eo quod agit, aut aliud facere posse; et l. 2, c. 8, § 5, impossibile appellet, quod neque fuit unquam, et ne imposterum sit Dei ordinatione et decreto impeditur : a Steph. Dechamps l. 3 de Hæres. Jans. Disp. 2, c. 15. *Jansenius,* qui l. 6 de Gr. Christi, c. 11, contendat, Deum omni spoliandum libertate, si ad hujus essentiam pertineat potestas agendi vel non agendi. Quorum omnium doctrina tum ab iis qui eam retulerunt, tum ab aliis theologis cummuni suffragio erroris damnatur.

174. *Dico.* **In Deo datur circa opera ad extra non mala, voluntas libera libertate indifferentiæ.**

Prob. I. Ex Scriptura, quæ 1° dicit, agere Deum ex consilio et propria electione; ad Ephes. 1, 11 : *Operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ*; et v. 4 : *Sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti.* — 1 ad Cor. 1, 27 : *Quæ stulta sunt, elegit Deus, ut confundat sapientes : et infirma elegit Deus,* etc. — 2 ad Thess. 2, 13 : *Nos autem debemus gratias agere Deo semper, quod elegerit vos primitias in salutem* Jam vero consilium et electio locum non habet circa bonum, quod absolute necessarium sit eligere, sed quod possibile est eligere vel non eligere.

2° Objectum a Deo volitum non aliter determinat, nisi per volitionem divinam; Psal. 134, 6 : *Omnia quæcumque voluit, fecit.* — Ad Rom. 9, 18 : *Cujus vult miseretur, et quem vult indurat.* — 1 ad Cor. 12, 11 : *Hæc*

autem operatur unus et idem Spiritus, dividens singulis prout vult. — Joan. 5, 21 : *Sicut Pater suscitat mortuos et vivificat : sic et Filius, quos vult, vivificat;* et 3, 8 : *Spiritus, ubi vult, spirat.* Sed ubi objectum volitum determinatur tantum per volitionem, indicatur indifferentia volendi et non volendi, ut patet ex eodem modo loquendi relato ad homines, cujus exempla habentur Eccli. 15, 17 : *Ad quod volueris, porrige manum tuam;* 3 Reg. 3 : *Postula quod vis, ut dem tibi;* Joan. 15, 7 : *Quodcumque volueris pete;* 1 ad Cor. 7, 36 : *Quod vult, faciat, cui vult, nubat.* Ex quibus libertatem in homine demonstramus vel intelligimus.

3° Eadem plura enuntiat de Deo sub conditione, *si velit;* Eccli. 39, 8 : *Si enim Dominus magnus voluerit, spiritu intelligentiæ replebit illum.* — Dan. 3, 17 : *Deus noster potest nos de manibus tuis, o Rex! liberare. Quod si noluerit, notum sit tibi, Rex! quia deos tuos non colimus.* — Sap. 12, 18 : *Subest enim tibi, cum volueris, posse.* — Jacob. 4, 15, monemur, dum dicunt aliqui hodie aut crastino die ibimus, mercabimur, etc. : *Pro eo, ut dicatis : si Dominus voluerit; et si vixerimus, faciemus hoc.* Sed illa conditio adjecta significat potestatis indifferentiam, ut velit et non velit; tum quia ex simili enuntiatione de homine, Eccli. 15, 16 : *Si volueris mandata servare, conservabunt te,* probatur ejus libertas circa mandatorum observationem : tum quia illæ propositiones : Deus, si voluerit, mentietur ; Filius divinus, si voluerit, faciet quod non viderit Patrem facientem, sunt *blasphemæ* non alio ex capite, quam quod illa conditio denotet indifferentem possibilitatem volendi et non volendi mendacium vel opus a Patre non profectum. Unde *Catholico* non conveniet respondere : Deum quidem alia posse, si velit, sed non posse velle ; præsertim quia hæc evasio a *Wicleffo* olim jam excogitata, sed a Th. Waldensi et Bellarm. locis supra citat. ut erronea fuit rejecta, quemadmodum et similis ludificatio *Jansenii* circa libertatem hominis potentis dissentire gratiæ, si velit, reprobatur ab omnibus.

Prob. II. Ex Traditione : Justin. Quæst. christian. ad Gent. q. 3, n. 2 : *Si Deus,* inquit, *facit, quia est; coacte facit, quæ facit : sin facit, quia vult; sponte facit : sponte enim faciens facit quantum vult, et qualia vult, et quando vult.* Idem, vel Auctor qq. ad Orthod., q. 114 asserit : *Actionis divinæ potentiam non naturali necessitate, sed proprio consilio constare.* — Hilar. l. de Synod. n. 44, sic de Deo scribit : *Extra corporalis naturæ necessitatem liber manens, quod vult, et cum vult, et ubi vult, præstat ex sese.* — Nyssen. l. de Fat. : *Omnipotens neque naturæ necessitate, neque legis præscripto operatur, sed sunt illi omnia contingentia etiam necessaria.* — Ambros. l. 2 de Fide, c. 6, n. 48 : *Hæc operatur unus et idem Spiritus sanctus, dividens singulis prout vult, id est, pro libero vvluntatis arbitrio, non pro necessitatis obsequio.* — Aug. l. 22 de Civ. c. 30, n. 3 : *Deus ipse numquid quoniam peccare non potest, ideo liberum arbitrium habere negandus est?* Et in Enchir. c. 95 : *Tunc in clarissima sapientiæ luce videbitur, quod nunc priorum fides habet, antequam manifesta cognitione videatur, quam certa, immutabilis, efficacissima sit voluntas Dei, quam multa possit et non velit, nihil autem velit quod non possit.* — Epiphan. Hares. 70, n. 7 : *Deus potens est, ut, quod vult, faciat : verum facit illa, quæ divinitati congruunt.* Et Hær. 23, n. 5 : *Deus Pater hominem et cætera omnia pro sua voluntate procreavit,* — Damasc. l. de duab. Christi volunt. n. 28 : *Divina*

natura voluntate prædita arbitrioque est libero. — Bern. l. de Gr. et lib. arb. c. 4, n. 9 : *Libertas a necessitate æque et indifferenter Deo universæque tam malæ quam bonæ rationali convenit creaturæ.* — His adde S. Basil. hom. 1 in Hexam. n. 7; Hier. in Comm. ad ep. ad Philem. c. 1, v. 14, et alios apud Petav. l. 5 de Deo, c. 4.

Conf. 1°. Quamvis *Abailardus* non inficiaretur in homine liberum arbitrium, sed illud plane etiam sine adjuvante gratia bene velle et agere posse assereret; tamen inter errores, quos S. Bernard. ep. 188 detulit ad Episc. et Cardinales Rom. Curiæ, tanquam ab eo in Introductione ad theologiam propositos, recte refertur ille : *Quod limites præscriberet omnipotentiæ divinæ, asserendo Deum facere plura non posse, quam fecerit, aut aliquando facturus sit;* tum quia *Abailardus* ipse l. 3 Introd. ubi hanc doctrinam statuit, fatetur, *opinionem hanc paucos aut nullos habere assectatores, et plurium dictis Sanctorum, et aliquantulum a ratione dissentire videri* : tum quia idem, Apologia sive Confessione fidei, ubi errores sibi objectos vel inficiando eos a se scriptos, vel eosdem revocando diluit, eumdem revocat his verbis : *Deum ea solummodo posse facere credo quæ ipsum facere convenit : et quod multa facere potest, quæ nunquam faciet.*

Conf. 2°. *Wicleffus* errorem de absoluta rerum omnium evenientium necessitate fundat in his : *Deus nihil potest producere, nisi quod producit; Deus mundum amplificare vel imminuere non potest, nec animas nisi ad certum et fixum numerum creare;* ut patet ex ejus Trialogo l. 1, c. 11 et 13, et ex Waldensi l. cit., c. 21. Lutherus Articulum 36, quo liberum arbitrium hominis rem vocat de solo titulo, in hujus assertione similiter fundat in necessitate omnium, quæ a Deo proveniat. Ergo videntur et Concilium Constantiense et Leo X illud fundamentum feriisse, dum damnarunt illos Articulos. De *Calvino* vide Nic. Romæum Spectacul. 2, De *Jansenio* P. Dechamps l. c.

Prob. III. Ex Ratione. 1° Quodcumque gaudet intelligentia et *ratione*, gaudet etiam libertate seu libera agendi voluntate; Deus ratione præditus est et intelligentia, imo summa ipsa ratio est et sapientia; ergo. — 2° Esse *liberum*, quia est esse sui juris et dominum suarum operationum, est singularis perfectio, ut patet in angelo et homine, qui ob eamdem præferuntur creaturis cæteris; et est perfectio simpliciter simplex; ergo Deo tribuenda est. — 3° Si Deus non foret liber *ad extra;* ergo ad agendum extra se necessitaretur vel ab alio, vel a se ipso : non 1um, quia Deus est independens et superior quolibet alio : non 2um, quia ipse sibi sufficit, neque ullo extra se ente indiget, adeoque nec ulla Dei perfectio id exigere potest : præsertim cum Deus æque necessario profunderet ex se creaturas, ac producit Filium et Spiritum sanctum; et cum ageret toto naturæ impetu et conatu, pro infinita et æterna sua virtute et potentia, effectus quoque infinitos ac æternos proferret; ergo.

Conf. 1° In homine datur libertas indifferentiæ tum exercitii tum specificationis; ergo, cum agere et non agere conveniat Deo, qui ex non producente mundum ab æterno, factus est producens mundum in tempore, et præterea jam hoc jam illud bonum, v. g. nunc misericordiam, nunc justitiam vel in eodem vel in diversis hominibus exerceat; hæc potestas libera est participatio naturæ seu perfectionis divinæ; adeoque ista non minus quam alia Deo est tribuenda.

Conf. 2° Si Deus non ageret ad extra libere, sed ex necessitate; ergo sequeretur in eo nullam esse *liberalitatem*, quæ a libero animo nomen sortita est — nec Deum *orandum* nec *timendum* esse; cum frustra oretur ut res bene fiat, et frustra timeatur ne res male eveniat, ubi res omnis ac eventus proficiscitur ab ente per se semper atque tam antecedenter quam consequenter determinato — nullum in hoc universo effectum esse *contingentem*: quia ubi prima causa et ex necessitate, et quantum potest, agit, nulla causa secunda ei potest resistere; adeoque causa secunda tanta necessitate movetur, quanta movet prima, atque ita unum ex alio necessitate absoluta sequitur.

175. **Obj.** *I.* Ex libertate indifferentiæ sequitur in Deo *imperfectio;* quia sicut essentia in se indifferens ut existat vel non existat involvit imperfectionem, ita et essentia existens, sed ex modo tendendi indifferens ut agat vel non agat, etiam includit imperfectionem : cum utraque sit æqualiter indifferens ad esse et nihilum; ergo — *Conf.* 1° Libertas, quæ est in Deo ad intra agente, est perfectissima : sed hæc est libertas tantum *a coactione*, non a necessitate; ergo sola libertas a coactione est perfectissima; libertas autem a necessitate minus perfecta, quæ proinde Deo tribui non potest. 2° Libertas *contrarietatis* ad bonum et malum morale repugnat in Deo, quia contrariatur ejus sanctitati; ergo cum libertas indifferentiæ etiam contrarietur ejus immutabilitati, in Deo repugnabit.

R. — *N. ant et parit. Disparitas* est, quia in essentia indifferente ad existendum, esse et non esse afficit ipsam essentiam, et est intrinsecum : in existente vero essentia indifferente ad agendum vel non agendum, esse et non esse afficit effectum, et spectat tantum ad extrinsecum; unde nulla imperfectio in essentiam redundat, quemadmodum hoc ex causis etiam creatis liberis, præ necessaria præstantioribus, ab omnibus agnoscitur.

Ad conf. 1^am^ R. — *D. M.* Libertas, quæ est in Deo ad intra agente, est perfectissima in sua agendi linea *C.* In omni agendi linea *N.* Omnis actio divina est perfectissima, quia est perfectionis infinitæ; pro ratione tamen *termini* actio Dei est varia : cum in verum repræsentative, in bonum affective et prosecutive, in malum aversative vel permissive tendat. Sicut vero ex eo quod tendentia Dei prosecutiva et affectiva in bonum sit perfectissima, male colligeretur eamdem tendentiam debere ferri in malum, aut, siquidem diversa sit, esse minus perfectam : sic et male infert objectio contra libertatem indifferentiæ. Præterea ratio cur in agente Deo ad intra libertas sit tantum a coactione, inde petitur, quod terminus productionis hic sit identificatus, necessarius et infinitæ bonitatis, adeoque hæc libertas termino sit proportionata et unice possibilis.

Ad conf. 2^am^ R. — *N. supp. cons.* Nam immutabilitas stat in repugnantia, ne quid Deo accedat quod ante non inerat, aut ne in locum ejus quod inerat, substituatur aliud quod non inerat; adeoque consequitur jam statum absolutum et determinationem : e contra libertas indifferentiæ, cum dicatur potentia agendi ex propria electione ac vi flectendi se ad nutum, præcedit statum absolutum et determinationem; unde secundum idem sibi non opponuntur, atque hinc nec contrariantur.

Inst. 1. Deus nunquam fuit indifferens ad volendum v. g. producere mundum; tum quia non potest assignari ulla pars etiam virtualis *in æternitate*, pro qua Deus potuerit non habere volitionem producendi mundum;

tum quia volitionem hanc habet ab et pro tota æternitate; ergo non fuit liber.

R. — *D. A.* Nunquam fuit indifferentia suspensionis, et quasi indiguerit aliquo tempore ad deliberandum *C.* Indifferentia electionis, quæ excludit determinationem aliunde provenientem, et includit potentiam ad oppositam partem propriæ electionis ac determinationis *N.*

Ad prob. 1am R. — Quamvis Deus volitionem hujusmodi non potuerit non habere pro ulla parte virtuali *æternitatis*, correspondente scilicet instanti temporis sive veri sive imaginarii, seorsim sumpta ab aliis; cum non possit ulla assignari, antequam non fuerit alia, et hinc antequam non extiterit hæc volitio : tamen potuit eam non habere pro tota æternitate, seu pro omnibus æternitatis partibus virtualibus collective sumptis; comparatione cujus ante quamlibet partem determinatam divina voluntas fuit indifferens et simul duratione cum hac indifferentia concepit actualem volitionem. Nam quod in creata volitione est primum instans temporis, in divina est *æternitatis* : non quatenus coexistit instantibus temporis veri vel imaginarii, sed quatenus ante quodlibet determinatum præintelligitur æternitas; et in eodem ordine rationis præcedit libertas Dei quasi in actu primo, deinde vero libera volitio decernitur, quam necessario consequitur immutabilis constantia.

Ad prob 2am *D. ill.* Ergo ab et pro tota æternitate volitionem hanc non potest non habere, impotentia conseqnente liberam determinationem *C.* Impotentia antecedente *N.*

Inst. 2. Deus saltem ob decretum *immutabile* producendi res eas, quæ jam in tempore sunt aut erunt, ab æterno habitum, non potest non producere eas res; ergo de facto non est liber, aut saltem Dei libertas est minor libertate creata.

R. 1° *D. A.* similiter : Res eas non potest non producere, impotentia consequente *C.* Antecedente *N.* — 2° *N.* 1am *p. cons.* Quia sicut actuale exercitium libertatis in creaturis adhuc libera actio dicitur, sic et volitio divina etiamnum libera est, quatenus in tempore adhuc respicit tale objectum, quod potuisset non respicere nec amplecti, si noluisset ab æterno res eas creare.

Ad 2am *p. cons.* R. — *N.* Quamvis enim voluntas creata non solum sit indifferens, ut semel eligat vel non eligat, sed etiam ut priorem volitionem retractet vel ab ea desistat, quod postremum Deo ob immutabilitatem non competit : tamen libertas creata ideo non est major; tum quia variabilitas hæc non est perfectio libertatis, sed potius imperfectio, cum sit infirmitas et inconstantia proveniens vel ex imperfectione cognitionis, vel ex mutatione passionum, vel ex naturali inclinatione percurrendi plura bona, et transeundi ad alia objecta, quæ simul omnia attingi nequeunt : tum quia Deus unico suo actu simul et semel omnia decernit, quæ voluntas creata per actus suos diversos et variatos decernit; imo ob infinitatem objectorum possibilium nequidem decernere potest.

Inst. 3. Si Deus potuisset habere decretum non producendi mundum, caruisset *perfectione infinita*; quia caruisset decreto producendi mundum, quod de facto habet et est infinitæ perfectionis : sed sequela est absurda et impossibilis, cum alias Deus non foret omniperfectus; ergo.

R. — *D. prob.* Caruisset decreto quoad entitatem actus, secundum quam etiam est infinitæ perfectionis *N.* Quoad terminationem actus aut ter-

minum secundum quem non est perfectionis infinitæ *C*. Duo hic falsa videntur in argumento supponi : 1um Decreta Dei eorumque, pro varietate terminorum, tendentias varias esse entitative distinctas ; cum tamen nonnisi sit unicus voluntatis actus vel potius unica Dei entitas simplicissima tendens in diversos terminos, v. g. mundum nostrum producendum, et mundum alium non producendum : unde constat eamdem entitatem decreti mansuram, si Deus decrevisset mundum non producere, sicut nunc est entitas decreti, quæ nostrum mundum decrevit producere. 2um Omissionem decreti de mundo producendo, aut potius decretum non producendi mundum non esse perfectionis infinitæ ; cum tamen ratio perfectionis infinitæ habeatur utrobique, et sit volitio divina seu Deus ipse volens producere, sive omittens aut nolens producere ; ac Deus præterea per ejusmodi omissionem possit ostendere infinitam suam sufficientiam, dominium, libertatem, et in particularibus omittendis ordinatam sine aliquo superfluo universi dispositionem, sicut per productionem rerum attributa manifestat : unde sequitur Deum non carituram *perfectione infinita*, si careret decreto mundi producendi, sicut nunc perfectione illa non caret, quamvis careat decreto alterum mundum producendi

176. *Obj. II.* Natura quo est perfectior, eo majorem habet inclinationem se *ad extra* communicandi ; adeoque natura perfectissima, qualis est divina, habet maximam inclinationem se communicandi : sed ubi est maxima inclinatio ad se communicandum, non potest esse libertas indifferentiæ ; tum quia alias Deus posset velle quid naturali suæ inclinationi contrarium : tum quia hæc inclinatio posset frustrari, et æternum carere eo bono ad quod inclinatur : quæ plane absurda sunt ; ergo.

R. — *D. M.* Natura quo est perfectior, eo habet majorem, et natura perfectissima habet maximam inclinationem ad extra se communicandi, intelligendo per id aptitudinem et potentiam *C*. Intelligendo exigentiam et necessitatem *subd.* Absolutam *N*. Hypotheticam et ex supposito quod natura rationalis velit *C*. Posse aliquid *ad extra* communicare est perfectio naturæ communicantis, eaque tanto major, quanto melius id est quod communicatur ; quia natura communicans hujusmodi bonum continere debet in eo genere causæ in quo communicare potest. Actu communicare supponit quidem hanc perfectionem, ex eaque provenit, ac præterea bonum est illi, cui quid communicatur ; non tamen in se perfectionem formalem semper dicit : ut patet in patre per generationem se communicante filio creato. Præter hanc vero aptitudinem et actualem communicationem sui ad extra, potest adhuc considerari quædam propensio naturalis, quæ tribuitur bono ad sui diffusionem seu communicationem *ad extra* : atque hæc in creatis quidem provenit ex limitatione naturæ ac indigentia ; in divinis vero ex perfectionis abundantia et infinita quadam excellentia. Sed sicut hæc in creatis quibusdam, scilicet inanimatis, est absoluta et necessaria, in aliis nempe angelis et hominibus subordinata libertati et quasi conditionata ; sic propensio Dei ad extra se communicandi ad alterutram referri potest. Docet autem S. Thom. 1, q. 19, a. 3, in 6. *Cum bonitas Dei sit perfecta et esse possit sine aliis, cum nihil ei perfectionis ex aliis accrescat, sequitur quod alia a se eum velle non sit necessarium absolute* ; et in resp. ad 3 : *Dicendum quod non est naturale Deo velle aliquid aliorum..... neque tamen innaturale*

aut contra naturam, sed est voluntarium. Ex his autem patet quod quantumcumque infinite illa inclinatio crescat, nunquam sit libertati contraria.

Inst. 1. Deus necessario se ipsum amat amore perfectissimo : sed hic amor Deo vult omne bonum tum *intrinsecum* seu perfectiones ejus infinitas, tum *extrinsecum* seu perfectionum divinarum manifestationem, gloriam Nominis et cultum a creaturis; ut patet ab exemplo hominis seipsum amantis, et hinc bona tam extrinseca quam intrinseca sibi volentis; item hominis amantis Deum, et ex hoc amore eidem gloriam Nominisque cultum necessario deferentis.

R. — *N. min.* Amor Dei erga seipsum foret perfectissimus, etiamsi non vellet sibi ulla bona extrinseca; cum Deus sibi sit sufficientissimum ac totale bonum et independens a creaturis. Hinc disparitas patet ad exemplum *primum*, ex eo quod homo bonis extrinsecis ad suam perfectionem egeat, aut iis saltem magis perficiatur : ad *secundum* vero, quia hæc bona debentur Deo a creatura ex supposito quod existat, adeo ut neque Deus huic juri suo et debito creaturæ cedere, nec omittere possit efficacem volitionem, ut sibi honor et gloria tribuatur. Ab hac autem suppositione Deus, pro supremo dominio ac libertate, postponere potest extrinsecam gloriam et laudem, omittendo prorsus creaturæ productionem, et potius sibi complacere in summo dominio ac sufficientia, quacum sola non minus gloriosus ac felix permanet, quam cum creaturarum gloria et honore.

Inst. 2. Deus necessario vult suas virtutes et honestates intrinsecas, cujusmodi sunt summa liberalitas, misericordia, justitia; etc. : sed omnes istæ Deo non convenirent, nisi creaturas produceret; ergo creaturas *necessario* vult producere : præsertim cum actus harum virtutum sint perfectiones simpliciter simplices; ac præterea actus secundus circa perfectissimam honestatem objectorum sit melior quam actus primus solus, sive potentia sine actu secundo.

R. — *D. M.* Deus necessario vult suas virtutes intrinsecas et honestates quoad vim et potentiam *C.* Quoad exercitium et actus *subd.* Sumendo exercitium et actum entitative et secundum id quod habet in Deo *C.* Sumendo denominative et secundum id quod habet in termino *N.* In sensu *reali* tum vis tum actus cujuslibet divinæ virtutis est ipsa Dei substantia; adeoque etiam actus ultimus liberalitatis, misericordiæ, etc., existit semper, et existeret, sive creaturæ sint, sive non sint nec essent : in sensu *formali*, ubi quacumque ratione distinguimus actum a virtutis substantia, actus quoad entitatem constituitur ex volitione Dei necessaria quoad denominationem per respectum ad terminos, ut infra dicetur.

Ad 1um R. — Si sermo sit de actu denominative sumpto, *N. Ass.;* quia ejusmodi actus non est melior ipse, quam non ipse; atque hinc a quibusdam illi actus dicuntur perfectiones *contingentes*, non quidem tales quæ imperfectionem involvant, quatenus non solum possunt esse vel non esse, sed etiam Deo non semper insunt, vel desinunt inesse : sed imperfectionis expertes, quatenus sic possunt esse vel non esse, ut vel nunquam sint, vel si sunt, ab æterno et pro æterno insint; quamvis debeant dici perfectiones extensivæ tantum et secundum quid, utpote incompossibiles cum alia æquali.

Ad 2um R. — *D.* In creatis *C.* In divinis *N. ass. et supp.* Ratio negationis 1 est, quia assertum hoc locum duntaxat habet in potentia realiter ab actu

distincta, limitate perfecta, indigente aut capaci augmenti perfectionis, quod ad divina non pertinet. Ratio 2ᵃᵉ est, quia in Deo actus primus non est sine actu secundo, sive in sensu *reali*, ubi utrumque est identificatum, sive in *formali*, ubi alteruter actus secundus ab æterno habetur.

Quæres : In quonam consistat Libertas Dei ?

177. *Nota.* Supponuntur hic duo : 1ᵘᵐ est, actum Dei liberum constitui non posse per aliquid Deo extrinsecum : 2ᵘᵐ neque eumdem adæquate Deo esse intrinsecum, ita ut nequidem in obliquo et terminative aliquid extrinseci dicat. Cum enim hic idea Dei ejusque perfectiones, simplicitas nempe, necessitas ac immutabilitas in essendo illæsæ servandæ sint, prius illud stare non potest. Quia vero præterea actuum liberorum contingentia et defectibilitas ex libertatis notione asserenda est, neque posterius simpliciter sustineri potest — In libertatis natura quatuor spectari possunt : *Indifferentia* quæ est potestas agendi nec ex se nec aliunde determinata ; et in hac indifferentia libertatis essentia antecedenter ad exercitium consistit : *Determinatio*, quæ est exercitium libertatis, seu actio libera hujus indifferentiæ : *Subjectum* libertatis, quod est illud in quo residet indifferentia illa : *Terminus* libertatis, sive illud quod immediate a libertatis subjecto producitur.

178. *Resp.* **Libertas Dei consistit in entitate volitionis divinæ pro nutu suo respicientis et connotantis objectum contingens** : adeoque *subjectum* hujus libertatis est unicus, simplex, necessarius et immutabilis actus divinæ voluntatis ; *terminus* est aliquid extra Deum ; *exercitium* est activus respectus, habitudo vel relatio illius ad hunc.

Prob. Hic modus libertatem divinam explicandi habet omnes conditiones ad mysterium hoc secundum ideam Dei, naturam libertatis et compositionem oppositorum prædicatorum exponendi.

Nam 1° Cum idea Dei stet in ente a se, *hoc est*, necessario ac perfectissimo, et in quo proinde nulla est potentia quæ non sit essentialiter reducta in actum, necesse est, ut quidquid realiter Deum afficit, sine ulla læsione summæ simplicitatis sit actus necessario existêns et vera perfectio. Hæc vero omnia reperiuntur in nostra explicatione : quia dum pro *subjecto* libertatis statuimus ipsam volitionem divinam, declaramus potentiam, nempe voluntatem esse reductam essentialiter ad actum ; quia volitio hæc entitative est actus divinus necessarius et immutabilis, spectatur ratio entis necessarii ; quia volitio tanquam actus est voluntatis tanquam potentiæ complementum, volitio hæc vera intelligitur esse perfectio : quia demum hæc volitio realiter est ipsa voluntas et entitas divina, retinetur summa simplicitas, neque fit compositio.

2° Quæ quatuor in natura libertatis monuimus spectanda, hic præsto sunt. Nam quæ adhuc desiderari potest *indifferentia* vel huc non pertinet, ubi de libertate in actu secundo seu actu libero loquimur ; vel facile intelligi potest etiam de ipsa volitione, utpote quæ pro nutu suo ita respicit et connotat hoc vel illud objectum, ut possit non respicere, vel respicere aliud.

Præterea cum volitio divina necessario existat, intelligitur quomodo *subjectum* libertatis ex se sit *necessarium*. Quia tamen, licet Dei voluntas essentialiter redigatur ad actum volitionis, non adstringitur ad volendum hoc præ alio, et objectum etiam creatum de se potest poni vel non poni; patet quomodo *subjectum* libertatis, ratione sui necessarium, sit *indifferens* ratione termini; et terminus sit contingens ac mutabilis. Quia denique exercitium libertatis divinæ nihil est nisi relatio activa indistincta a subjecto et termino, facile declaratur ejus necessitas respectu subjecti et ejusdem libertas ac contingentia respectu termini.

3° Ex iisdem principiis componuntur prædicata quæ in libertatis negotio difficultatem pariunt. Quia enim libertatis constitutiva sunt communia cum omnibus respectivis, in recto tantum venit subjectum, in obliquo autem terminus. Quia autem subjectum est volitio realiter cum Deo identificata, sequitur nihil extrinsecum Deo accedere *subjective* et *in recto*, et illæsa servari omnes ejus perfectiones, simplicitatem scilicet, necessitatem, æternitatem, immutabilitatem, etc. Quia demum terminus libertatis non est ipsa Dei volitio, ut in creata libertate accidit, sed est objectum extra Deum positum, et hoc solum est contingens, mutarique et tam esse quam non esse potest, sequitur qua ratione hujus contingentia et mutatio nihil officiat necessitati ac immutabilitati subjecti, atque hinc hæc prædicata in libertate Dei componantur.

Conf. ex S. THOMA, qui l. 1 cont. Gent., c. 82, n. 4, inquit : *Voluntas Dei uno et eodem actu vult se et alia, sed habitudo ejus ad se est necessaria et naturalis; habitudo autem ejus ad alia est secundum convenientiam quamdam, non quidem necessaria et naturalis, neque violenta aut innaturalis, sed voluntaria.* Et p. 1, q. 19, a. 3, ad 5 : *Voluntas divina, quæ ex se necessitatem non habet, determinat seipsam ad volitum, ad quod habet habitudinem non necessariam.* Ibid. ad 6 : *Sicut divinum esse in se est necessarium, ita et divinum velle et divinum scire : sed divinum scire habet necessariam habitudinem ad scita, non autem divinum velle ad volita.* Similia reperies q. 23, de Ver. art. 1, ad 8, et art. 4, ad 2, 6, 7 et 13, alibique, in p. 1, q. 20.

179. *Nec dicas* 1° Qui liber est, debet posse carere aliquo intrinseco : sed in nostra sententia, ubi terminus libertatis est extrinsecus, id nequit admitti ; ergo nec admitti potest hæc sententia. *Conf.* Qui liber est, debet posse carere hoc vel illo libertatis exercitio : sed hoc vel illud exercitium est quid intrinsecum, quia est vitalis actio et tendentia ; ergo.

R. — *D. M.* Qui liber est ea libertate cujus subjectum est potentia, eaque immanenter operans, debet posse carere aliquo intrinseco *C*. Qui liber est ea libertate, cujus subjectum vel est potentia agens tantum ad extra, vel actus ipse immanens *N*. Qui liber est, debet posse carere termino libertatis ; cum ergo terminus libertatis divinæ non sit volitio divina, sed objectum extra positum et voluntati volitionique divinæ extrinsecum ; dum eo carere potest, extrinseco tantum carere potest, sicut potentia immanenter non operativa et libera posset carere tantum extrinseco.

Ad conf. R. — *D. min.* Exercitium libertatis est quid intrinsecum, si consideretur ratione sui subjecti, fundamenti ac principii libertatis *C*. Si consideretur ratione sui objecti, termini et effectus *N*. Exercitium libertatis, utpote mera

relatio, a subjecto et termino non distinguitur : et hinc respectu prioris et a priori participat rationem intrinseci, vitalis. necessarii et perfecti; respectu posterioris autem et a posteriore rationem habet extrinseci, contingentis et imperfecti. Cæterum cum relationes prædicamentales soleant potius sequi conditionem termini, quam subjecti, ad earum imitationem exercitium libertatis divinæ potest simpliciter vocari quid extrinsecum, sicut dicitur liberum, contingens ac defectibile.

180. *Nec dicas* 2° Si exercitium libertatis nihil reale inferret in actu libero, ergo Deus in illo priori rationis instanti in quo concipitur intelligens creaturas, tantum haberet realitatis intrinsecæ, quantum habet in posteriore instanti in quo concipitur eas velle : sed hoc imprimis est absurdum dicere. Deinde sequeretur ex eo quod Deus ex indifferente potuisset realiter fieri determinatus, et de facto possit velle aliquid de novo quod ab æterno non voluerat, quin hoc ejus immutabilitatem læderet, cum mutatio secundum nostra principia teneret se tantum ex parte termini extrinseci, quod nemo admittit; ergo.

R. — *T. M.*, quia, quamvis nullum hic sit discrimen ex parte entitatis, tamen est ex parte *modi*, cum cognitio aliter tendat in objectum, quam volitio, *N.* 1am *p. min.* Absurdum hoc æstimatur, quia supponitur in libertatis divinæ exercitio nihil plane reale poni; quod falsum est, cum admittatur a nobis mutatio termini : vel quia æquiparatur libertas divina cum creata, quæ ex non volente fit volens, per volitionem distinctam in se physice receptam, quod hic locum habere nequit. 2am *p. D.* Sequeretur, quod hæc possent fieri respective, et si præcise attendatur ad immutabilitatem *C.* Absolute et quoad se, si spectentur etiam alia *N.* Ex nostra sententia sequitur, Deum physice non mutandum in propositis casibus, adeoque solam immutabilitatem Dei iisdem non obstare. Quominus tamen hæc sequelæ argumenta obtineant, alia impediunt. Si enim Deus in aliquo instanti reali esset indeterminatus, daretur in eo *potentia* quædam sine actu; et si quid de novo vellet, quod antea noluerat, foret in eodem *inconstantia*, vel *ignorantia* aut *malignitas :* cum autem nihil istorum Deo tribui possit, et illos casus impossibiles asserere necesse est, quamtumvis ab immutabilitate Dei non excludantur.

181. *Nec dicas* 3° Si libertas Dei formaliter consisteret in connotatione volitionis Dei activæ ad objectum contingens, ergo sequeretur : 1° Quod ideo Deus libere vult producere mundum, quia producit, et ideo producit mundum, quia vult; qui est circulus plane vitiosus. 2° Quod non haberet denominationem Creatoris et Salvatoris. 3° Quod tota libertas Dei videatur esse ad producendum vel non producendum, non autem ad volendum vel non volendum. 4° Denique, quod nullum sit discrimen inter nostram et Aureoli sententiam ab omnibus repudiatam.

R. — *Ad 1 D. seq.* Ideo Deus libere vult producere mundum, quia producit; et ideo producit, quia vult; intelligendo per *primum* quod volitio sit principium immediate liberum agendi ad extra, et per *secundum* quod actio Dei sit cum plenissima potestate non agendi ad extra, atque sic ut ex utroque ostendatur nihil reale supperaddi subjecto et termino libertatis per exercitium liberum, sicut in similibus propositionibus de nostra voluntate.

quibus dicitur voluntas se determinare ad volendum quia vult, et velle quia placet ipsi, vel illa se determinat ad volendum, excluditur intermedium reale, et exprimitur dominium quoddam et modus potestativus *C.* Ita ut per illa intelligatur, vel quod volitio Dei non sit activa, vel quod actio sit necessaria et non libera, vel quod liberum exercitium debeat aliquid reale superaddere subjecto et termino. *N.* Hinc vero patet, nullum hic esse circulum vitiosum, sicut nec in illis propositionibus quispiam eum asserit : Existit actio causæ efficientis, quia causa efficiens operatur; et causa efficiens operatur, quia existit ejus actio.

Ad 2. *N. seq.* Quia quamvis pariformiter, ratione recti, denominatio Creatoris ac Salvatoris possit dici esse ab æterno, et ratione termini denominatio volentis esse in tempore ; simpliciter tamen loquendo, hujusmodi denominationes usurpantur diversimode, cujus usus hanc regulam statuit S. Thomas p. 1, q. 13, a. 7, ad 3 : *Dicendum quod operatio intellectus et voluntatis est in operante; ideo nomina, quæ significant relationes consequentes actionem intellectus et voluntatis, dicuntur de Deo ab æterno : quæ vero consequuntur actiones procedentes, secundum modum intelligendi, ad exteriores effectus, dicuntur de Deo ex tempore, ut* Salvator. Creator *et hujusmodi.* Secundum hanc itaque regulam denominatio libere volentis simpliciter tribuitur Deo ab æterno; cujus hæc etiam ratio quasi a priori assignari potest, quod Deus ut *libere volens* non reduplicet in recto objectum aut ejus existentiam vel actualem positionem, quæ in tempore contingit, sed volitionem Dei, quæ ab æterno est, et sic aliquid æternum : cum e contra Deus *ut salvans* vel *creans,* quia in recto reduplicat salutem vel positionem in tempore existentem, quæ vel supponit vel formaliter dicit objectum, in recto nihil æternum sed temporaneum reduplicet.

Ad 3 *N. seq.* Licet enim libertas ad producendum in tempore, formaliter sit libertas ad volendum efficaciter ab æterno, cum ipsa productio oriatur ut a principio immediato a divina voluntate, quæ ex se est summa actualitas in actu secundo per modum volitionis; tamen inter efficaciter velle ab æterno et producere in tempore id discriminis statui potest, quod in *primo* objectum sit physice futurum, attingatur ut sit, et productio ipsa se teneat ex parte obliqui : in *secundo* autem objectum exercite est actu existens, attingitur respectu quo fit, et actualis productio ingreditur ut forma ad denominationem producentis.

Ad 4 *N. seq.* Quia *ex dictis* constat Deum juxta nos vere et proprie actum interiorem voluntatis habere non minus, quam habet actum interiorem cognitionis; cum tamen id neget Aureolus, et solum concedat metaphorice actum voluntatis in Deo, in quantum scilicet ita affligit, punit, benefacit eo modo, quo puniret is qui odio habet, aut benefaceret qui amat.

182. *Nec dicas.* 4° Pro priori ad omnem actionem ad extra debet intelligi Deus determinatus ad agendum; cum intelligibile non sit, aliquam causam se determinare ad agendum immediate ac formaliter per actionem externam; ergo pro priori ad omnem actionem Deus intelligitur efficaciter volens mundum, adeoque decretum Dei liberum. *Conf.* Exercitium libertatis numquam fit sine aliqua mutatione vel positiva vel negativa ; quæ cum juxta nos non teneat se ex parte subjecti, saltem debet esse ex parte *ter-*

mini : sed Deus in multis exercet suam libertatem, ubi nulla plane fit mutatio termini; uti exempla patent in actibus Dei conditionatis et inefficacibus, in electione hujus potius quam illius finis aut medii, ac in actu positivo quo Deus vult aliquam negationem, vel in libera omissione; ergo

R. — *N. A.* Quod dicitur non intelligibile, superius ostensum est possibile, et est admittendum ab omnibus, qui *Cajetani* sententiam, velle Dei liberum in aliquo contingente intrinseco statuentis, rejiciunt. Præterea magnæ perfectionis in agente est, atque hinc Deo non negandum, quod possit se determinare ad aliquid agendum ad extra, quin se determinet ad intra : agens enim quod nequit extra se aliquid producere, quin seipsum intrinsece determinet, hoc ipso est imperfectum et potentiale, utpote quod prius debet seipsum actuare et perficere, quam actualitatem et perfectionem aliis communicet.

Ad conf. R. — *D. M.* Nunquam fit sine aliqua in termino mutatione vel physica vel morali *C.* Necessario physica *N.* Sequitur autem ad libertatis divinæ exercitium mutatio saltem *moralis* objecti; cum enim Deus inefficaciter vult salutem omnium, aut videt Antichristum salutem consecuturum, si taliter vocetur, illa salus a statu pure possibili transit ad statum futuri sub conditione. Similiter quod a Deo assumitur ut medium vel finis, post illam ordinationem vel actus divini connotationem ad illud, moraliter jam alio modo se habet, quam ante illam vel sine illa, propterea qnod jam illud ad aliud conducat, aut alia ad illud referantur. Item quoties Deus vult aliquam negationem actu, circa eam fit mutatio *moralis*, quatenus forma ei opposita incipit esse impossibilis; pura etiam omissio idem præstare posset, siquidem illa locum haberet in Deo, nec repugnaret summæ perfectioni divinæ providentiæ, quæ ab æterno omnia habet digesta et ordinata, sicque circa res non futuras negative se non habet. Cum enim ex omissione mera possint in humanis varia jura tolli, atque hinc mutatio moralis fieri, idem fieret in præsenti casu : unde patet falsum illud esse quorumdam assertum, quod omnis mutatio moralis fundetur in aliquo novo physico.

CAPUT II.

DE PROVIDENTIA DEI GENERATIM.

ARTICULUS I.

AN DETUR IN DEO PROVIDENTIA NATURALIS?

183. *Nota.* Providentia est ratio ordinis rerum in finem per media vel naturalia vel supernaturalia, prout est finis; et dicitur Providentia vel naturalis vel supernaturalis : item generalis vel specialis. Præter *atheos*, qui cum Deum negarent, omnem quoque inficiabantur rerum naturalium providentiam, hoc attributo Deum spoliare conati sunt tum *gentiles* nonnulli

philosophi, tum inter christianos *hæretici* Marcionitæ ac Priscillianistæ, qui vel fato ac necessitati ex sideribus aut aliunde provenienti omnia subjecerunt, vel casui ac fortunæ pleraque attribuerunt, vel certe res viles aut minutas Deo curæ non esse somniarunt.

184. *Dico I.* **Res humanæ non subjacent fato.**

Prob. Fati necessitas vel est inevitabilis ipsi Deo, vel independens a Deo, vel ab eo dependens : sed nulli ex his possunt subjacere res humanæ; tum quia *universim* loquendo per quamcumque earum funditus evertitur libertas humana, qua sublata, ut S. Aug. ep. 243 (al. 246, n. 2) inquit, *noveris omnes leges atque omnia instituta disciplinæ, laudes, vituperationes, exhortationes, terrores, præmia, supplicia, cæteraque omnia, quibus humanum genus administratur et regitur, penitus labefactari, nihilque in eis omnino justitiæ remanere* : tum quia *speciatim* ex *primo* sequitur, Deum nec esse omnipotentem nec liberum; ex *secundo*, Deum vel non existere, vel non esse Creatorem ac Dominum; ex *tertio*, siquidem influxus causæ primæ necessitans intelligatur, Deum vel esse legislatorem insipientem vel vindicem iniquum.

Conf. ex iis, quibus refutatur fatalis necessitas *Genethliacorum* ex sideribus deducta. Desumuntur autem partim ex auctoritate Scripturæ, Jerem., 10, 2; Concilii Brachar. I., Cap. 9 et 10; Patrum, Chrysost. Orat 2ª de Providentia (Opp., t. 2, p. 758 seqq.) Aug. l. 5. de Civ. Dei fere per totum, Leon. I, ep. 93 (al. 15); Euseb. l. 6 de Præp. Evang. c. 6 et seq.; Boet. l. 4, pros. 6, de Consol.; partim ex ratione, qua ostenditur nullum esse cœlorum influxum saltem per se et directum in animas humanas ac voluntates, aut eumdem libertati maxime inimicum.

185. *Dico II.* **Res humanæ non eveniunt casu fortuito, sed a Deo moderatore diriguntur.**

Prob. 1ª *p.* Ut aliquid respectu causæ per intellectum et voluntatem operantis dicatur fortuitum et casuale, non sufficit quod hoc sit contra vel præter illius voluntatem, sed requiritur etiam ut sit præter scientiam vel opinionem operantis; sed nihil præter Dei scientiam accidit, cum Deus quæcumque certo cognoscat : quin nec aliquid est præter Dei voluntatem, ut declarat S. Aug., l. 3 de Trin. c. 4, his verbis : *Nihil fit visibiliter et sensibiliter. quod non de interiore invisibili atque intelligibili aula summi Imperatoris aut jubeatur, aut permittatur, secundum ineffabilem justitiam præmiorum atque pœnarum, gratiarum et retributionum in ista totius creaturæ amplissima quadam immensaque republica;* et ut ostendit ralio creaturarum in fieri, esse et conservari a Deo dependentium; ergo.

Conf. ex pluribus prædictionibus et prophetiis in S. Scriptura multo ante consignatis et eventu confirmatis, quæ demonstrant res illas non sciente tantum sed et dirigente Deo, minime autem casu aut fortuna, contigisse.

Prob. 2ª *p.* Sap. 8, 1 dicitur : *Attingit a fine ad finem fortiter et disponit omnia suaviter.* — Job. 34. 13 : *Quem constituit alium super terram, aut quem posuit super orbem quem fabricatus est?* — Psal. 148, 8 : *Ignis, grando, nix, glacies; spiritus procellarum : quæ faciunt verbum ejus.* — Prov. 16, 33 : *Sortes mittunlur in sinum, sed a Deo temperantur.* — Matth. 10, 29 : *Nonne duo passeres asse veneunt et unus ex illis non cadet super terram*

sine patre vestro? vestri autem capilli capitis omnes numerati sunt. Quid autem magis casuale videri potest, quam tempestatis varietas, eventus sortium, passeris lapsus, aut capillus defluus? Idipsum ostendit cædes hominis facta a lignatore præter ejus intentionem, Exod. 21, 13, tamen Deo tributa; electio Saulis in regem, dum quæreret asinas perditas, et Josephi venditi ac incarcerati exaltatio, quæ Dei tamen consilio ac dispensatione facta constat.

Conf. Agens perfectissimum, quod res omnes producit, eas etiam ad fines suos ordinat; quia quod perfecte agit, propter finem agere oportet: sed Deus est agens perfectissimum, et omnia producit; ergo.

186. *Dico III.* **Deus rerum omnium et singularum, etiam vilissimarum, habet curam et providentiam.**

Prob. I. Ex Scriptura, generatim: Eccles. 5, 5: *Ne dederis os tuum, ut peccare facias carnem tuam, nec dicas coram angelo: non est providentia.* — Sap. 6, 8: *Æqualiter cura est illi de omnibus;* c. 12, 13: *Non enim est alius Deus, quam tu, cui cura est de omnibus.* — Actor. 17, 25: *Ipse dat omnibus vitam et inspirationem et omnia: fecitque ex uno omne genus hominum habitare super universam faciem terræ, definiens statuta tempora et terminos habitationis eorum.* — 1. Petr. 5, 7: *Omnem sollicitudinem vestram projicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis.* — Speciatim quoad res viliores: Psal. 146, 8: *Qui operit cælum nubibus, et parat terræ pluviam: qui producit in montibus fœnum, etherbam servituti hominum: qui dat jumentis escam et pullis corvorum invocantibus eum.* — Matth. 6, 26: *Respicite volatilia cœli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea: et pater vester cœlestis pascit illa. Considerate lilia agri, quomodo crescunt: non laborant, neque nent. Si autem fœnum agri, quod hodie est et cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit: quanto magis vos modicæ fidei?* Utrique classi adde dicta de malis sive naturæ ac pœnis, sive culpæ ac peccatis: Amos. 3, 6: *Si erit malum in civitate, quod Dominus non fecerit?* — Psal. 33, 17: *Vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum.* — Psal. 32, 10: *Dissipat consilia gentium, reprobat cogitationes populorum, et reprobat consilia principum.* — Ad Rom. 9, 22, 23: *Sustinuit in multa patientia vasa iræ, apta in interitum, ut ostenderet divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ;* qua ratione, *vitiorum nostrorum non est auctor Deus; sed tamen ordinator est,* ut S. Aug. l. imp. de Gen. ad lit. c. 5, n. 25, scribit, et hinc providentiam Dei etiam circa mala asserit.

Prob. II. Ex Patribus, qui ex professo hanc controversiam tum contra *philosophos* tum contra *hæreticos* tractarunt: Tertul. l. 2 cont. Marcion.; Lactant. l. de Ira Dei; Chrysost. libris 3, de Provid.; Ambros. l. 1 Officiorum; Aug. l. 5 de Civ. Dei; Salvianus libris de Gubernatione Dei; Nemesius de Natura hominis et Philosophia; Theodoretus, Sermonibus decem de Provid. et l. 6 de Græcor. affectionibus, etc. Patrum rationes sunt:

1ª Ex intimo naturæ sensu, qui facit, ut patrato crimine, Deum timeamus vindicem, et in angustiis auxilium ejus subito invocemus; Tertul. in. Apolog. c. 17; Cypr. l. de idol. vanit. n. 9; Nemes. l. de Nat. hom. c. 44.

2ª Ex rerum creatarum indigentia; Athenag. l. de Resurr. mort n. 51; Cyril. alex. l. 9 in Joan. (Opp. t. 4, p. 793 D); Aug. l. 4 de Genes. ad lit. c. 12, n. 22; Prosper, Carm. de Provid. v. 154 seqq.

3ª Ex parte Dei depromitur; et quidem 1° Ex ipso nomine ac conceptu divinitatis; Tertull. l. 2 cont. Marc. c. 24; Lactant. l. de Ira c. 4 et 9. 2° Ex singulis Dei perfectionibus, Dei scientia, omnipotentia, bonitate et justitia; Salvian. l. 2 de Gubern.; Ambros. l. 2 de Offic. c. 13; Greg. l. 24 Mor. c. 11 (al. 2° n. 46.), Fulgent. l. de Fid. ad Petrum, c. 3. 3° Ex providentiæ cum Dei perfectionibus convenientia.

Sed neque dedecere Deum minimorum providentiam, quod aliqui objiciebant, probant Patres ex triplici capite; nempe, quia ex rebus vilibus nihil vilitatis contrahit, minima etiam creavit, et in his æque ac magnis mirabilis est. 1um Ostendit Nemes. ibid. sic scribens: *Aut ob superbiam Deus imperium et gubernationem rerum singularum despicit (quod dictu absurdissimum est) aut, sicut ipsi loquuntur, quod inquinationem devitet. Quod si radii solares vim habent attrahendi humorem omnem, negant inquinari solem, ejusque radios, cum cœno lucem inferunt, sed integros et ab omni sorde puros manere dicunt: quomodo Deum rebus humanis profanari existimant?* Hoc argumentum a comparatione solis ductum etiam Anast. sinaita l. 2 de rectis Fid. dogm. urget — 2um Cyrill. alex. l. 1, 5. Thes. (Opp. t. 5, p. 151 A). *Superbiæ certe vitium Deo injicere conamini, cum dicatis, non esse decens, ut minimarum rerum creator sit. Ipse autem omnium creator est etiam minimorum, et omnibus providet* — 3um Aug. l. 11 de Civ. c. 22 *: Deus ita artifex est magnus in magnis, ut minor non sit in parvis : quæ parva sunt, non sua granditate, quæ nulla est, sed artificis sapientia metienda sunt.* V. Petavium, de Deo l. 8, c. 2, 3 et 4.

187. **Obj.** *I.* Providentia est 1° virtus composita, cum pertineat ad intellectum et voluntatem; 2° pars prudentiæ; 3° est temporalis, utpote res temporales respiciens : sed nec quid *compositum* potest esse in Deo tanquam ente simplicissimo; neque *prudentia*, utpote quæ dicit inquisitionem mediorum et consultationem; neque quid *temporale*, cum omne quod in Deo est, æternum sit; ergo.

R. — *Ad 1am p., D. M.* Providentia est virtus composita compositione mera rationis *C.* Compositione reali *N.* Intellectus et voluntas in Deo sunt idem; ideoque compositio, ex respectu ad intellectum et voluntatem resultans, simplicitatem nec in providentia nec in Deo tollit.

Ad 2am p., D. M. Est pars prudentiæ, prout hæc importat perfectionem, et ordinationem rerum ad finem *C.* Prout imperfectionem in subjectis creatis dicit, cujusmodi sunt consultatio, inquisitio mediorum, sollicitudo et labor in exequendo *N.*

Ad 3am p., D. M. Providentia est temporalis secundum executionem *C.* Secundum ordinationem *N.* Deus enim ab æterno cuncta sapienter ordinavit, quæ in tempore exequitur.

Inst. 1. Juxta S. Aug. in Enchir. c. 17 : *Melius est quædam nescire, quam scire :* sed quod melius est Deo est tribuendum; ergo et quorumdam nescientia Deo tribui debet, et consequenter eorum providentia negari. *Conf.* Nec entia necessaria nec libera indigent Dei gubernatione; quia illa sunt determinata ad unum, hæc vero sibi ipsis ac voluntati propriæ sunt relicta; ergo providentiæ divinæ non subduntur.

R. — *D. M.* Quædam nescire melius est creaturis *C.* Deo est melius et per

se *N.* In quantum per cognitionem rerum vilium impedimur a consideratione meliorum, cum non possimus multa simul intelligere; aut in quantum cogitatio malorum pervertit subinde voluntatem nostram in malum; eatenus respectu hominum melius est vilia et mala nescire : sed cum Deus uno intuitu omnia videat, nec ejus voluntas flecti ad malum possit, hoc dictum in Deo locum non habet.

Ad conf. R. — *N. A.* Cum enim nec causæ necessariæ ex natura, nec liberæ ex voluntate ita agant, ut inde excludatur Dei concursus et causalitas; etiam ejus providentia abesse non potest : præsertim quod, sicut Deus omnes effectus ordinavit ab æterno, sic etiam exequatur in tempore.

Inst. 2. Apostolus 1 ad Cor. 9, ait : *Numquid de bobus cura est Deo?* et D. Thom. p. 1, q. 23, a. 7, in 6 : *Licet Deus sciat numerum omnium individuorum, non tamen numerus vel boum vel culicum vel aliquorum hujusmodi est per se præordinatus a Deo;* ergo de rebus vilioribus saltem non datur providentia.

R. — *D. A.* et explico textum Apotoli : Deo non est cura præcipua de bobus, aut specialis, qualis de hominibus *C.* Nulla, aut absolute Deo cura non est de bobus *N.* S. Paulus hic loci declarat, licitum sibi fuisse, accipere a Corinthiis victum et alimoniam, tanquam justum laboris sui in prædicando et ministrando debitumque stipendium; idque probat exemplo *vinitoris* et *pastoris*, qui de vineæ fructu bibunt et de lacte gregis manducant : in cujus confirmationem adducit præceptum Deuter. 25 datum : *Non alligabis os bovi trituranti;* atque hujus sensum præcipuum negat esse de jumentis, sed vult intelligi de ministris, qui laborant et triturant in area Domini; quia homines longe magis et specialius curat Deus, quam boves.

Explico etiam textum S. Thomæ : Numerus rerum hujusmodi non est præordinatus per se seu propter se et principaliter *C.* Simpliciter non est præordinatus et nequidem minus principaliter propter aliud *N.* S. Doctor se ipsum exponit tum hic, tum q. 5 de Verit. art. 3 : *Sciendum, quod aliquid provideri dicitur dupliciter, uno modo propter se, et alio modo propter alia : sicut in domo propter se providentur ea, in quibus essentialiter consistit bonum domus, sicut filii, possessiones et hujusmodi; alia vero providentur ad horum utilitatem, ut vasa, animalia et hujusmodi; et similiter in universo illa propter se providentur, in quibus essentialiter consistit perfectio universi; et hæc perpetuitatem habent, sicut et universum perpetuum est. Quæ vero perpetua non sunt, non providentur nisi propter alium; et ideo substantiæ spirituales et corpora cœlestia, quæ sunt perpetua et secundum speciem et secundum individuum, sunt propter se et in specie et in individuo provisa : sed corruptibilia perpetuitatem non possunt habere nisi in specie; unde species ipsæ sunt provisæ propter se, sed individua eorum non sunt provisa, nisi propter perpetuum esse speciei conservandum.*

Inst. 3. Juxta S. Thom. l. c. art. 2, æqualis est ambitus causalitatis et providentiæ : sed peccata non pertinent ad sphæram causalitatis divinæ; ergo nec ad providentiam.

Conf. Axioma est a Nemesio, Theodoreto ac Damasceno usurpatum : quæ sunt in nobis, non esse a providentia; ergo liberæ etiam actiones subtrahuntur divinæ providentiæ.

R. — *D. M.* Æqualis est ambitus causalitatis et providentiæ, hoc sensu,

quod quæcumque causantur ab agente, per ejus etiam providentiam ordinentur *C.* Quod quæcumque per providentiam ordinantur etiam ab eodem causentur, nisi forsan causalitas sumatur pro permissione *N.* 1um duntaxat ibid. et in corpore articuli et in resp. ad 2 docuit S. Doctor, minime autem 2um; sed potius cum S. Aug. sensit, qui l. imp. de Genes. ad lit. c. 5, n. 25, ait : *Quædam et facit Deus et ordinat : quædam vero tantum ordinat.*

Ad conf. R. — *D. A.* Axioma est : quæ sunt in nobis, non esse a providentia; quatenus actiones nobis liberæ nec sunt totaliter a divina providentia, seu ab ea sola, nec ab ea necessitatem capiunt *C.* Quatenus providentiæ plane subtrahuntur, nec ab ea saltem ordinantur *N.* Exceptionem priorem addit Damasc. l. 2, de Fide c. 29, scribens : *Ea quæ in nobis sunt, non providentiæ solum sunt, sed et liberæ potestatis nostræ ac arbitrii;* alteram ad alium Damasceni locum ex Dial. cont. Manich. desumptum adjungit S. Th. l. 3 cont. Gent. c. 90, n. 6, inquiens : *ut intelligantur ea, quæ sunt in nobis, divinæ determinationi non esse subjecta, quasi ab ea necessitatem accipientia.* Alterutram expositionem insinuant Nemes. l. de Nat. hom. c. 40, et Theodoret. l. 5 de Provid.

188. *Obj. II.* Si qua Deo foret providentia, ea esset omniperfecta : sed quæ in mundo est providentia non est omniperfecta : nam 1° non est *sapiens,* cum sinat mundum tantis ac tam variis concuti motibus : 2° non est *bona,* cum non excludat mala et defectus tum naturæ tum libertatis : 3° non est *justa,* cum patiatur justos affligi, impios lætari et fortuna florere; ergo.

R. — *N. Min. Quoad* 1um, sapientiam Dei probant hi ipsi motus et perturbationes, ex quorum effectibus mirabilia ejus consilia sæpe nobis manifestantur; si vero nobis non pateant, non ideo negare fas est; cum altitudo sit divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei, incomprehensibilia judicia et investigabiles viæ ejus.

Quoad 2um, quare mala Deus patiatur esse, cum bonus sit, respondet Prosper in Carm. de Provid. v. 121-141, quia, quod uni malum, alteri bonum est; unde cum Deus tanquam Provisor universalis respiciat ad bonum totius ne hoc impediatur, permittit defectum aliquem in particularibus. Cæterum quam apte in universo mala bonis permixta sint, explicant Patres exemplis picturæ, musicæ, orationis, ubi sunt contrapositæ; corporis, ubi sunt recessus ac eminentiæ, magnitudines et parvitates; terræ, ubi montes et valles, etc. Speciatim vero Deus *peccata* permittit, ne libertas hominis destruatur, sine qua meritum bonorum operum non eluceret; et ut potentiam suam ac bonitatem Deus demonstret, dum bene de malo facit, ut S. Aug. l. 11 de Civ. c. 18, et in Enchir. c. 11, ostendit.

Quoad 3um, justitiam Dei in his vindicant Ambros. Offic. l. 1, c. 12; Aug. de civit. Dei l. 1, c. 8; Greg. M. Moral. l. 14, c. 23, 24 (al. 51, 52); Theodoret. et alii, apud Petav. de Deo l. 8, c. 5, rationes plures istius permissionis proferentes. Sufficere interim possunt : Ut justi a levibus quibusdam noxis purgentur, tentationibus exerceantur, proficiant et probentur : Ut iidem patientiæ, humilitatis aliarumque virtutum materiam habeant, et admoneantur præsentia contemnere, vitam meliorem expectare : Ut impiorum, si quæ bona fecerint, merita præmiis temporalibus compensentur : Ut his

bonis, quasi illecebris, eosdem ad æternam felicitatem Deus alliciat, aut tanquam mediis instruat, quibus salutem suam mercari queant.

Inst. Providentia divina vel est generalis, vel particularis : non 1um, quia sic non esset providentia singulorum : non 2um, quia si in singulis spectatur bonum privatum concordare cum bono totius, sufficit providentia generalis; si autem non concordat cum bono totius, providentia particularis est inefficax. *Conf.* Sicut Regi magis convenit, rerum inferiorum curam committere ministris, quam id negotium per se gerere; sic et Deo id convenit; imo hanc providentiam videtur Deus commisisse angelis, quorum legationes in Scriptura leguntur, et nomen est Spirituum administratoriorum; ergo providentia non in Deo sed in angelis residet.

R. Providentia divina generalis æque ac particularis est tam quoad subjecta quam quoad fines subjectorum; quia omnium in genere et singulorum in specie curam gerit, atque ad fines proprios ordinat : si tamen finis et bonum particulare stare nequeant cum bono communi, ita præfert bonum commune, ut simul amet particulare, et vel non nisi permissive se habeat ad ejus malum, vel solum voluntate consequente malum velit.

Ad conf. R. — *Quoad* 1um *N. A.* Non enim dominii et potestatis argumentum est, quod Reges per constitutos a se Vicarios remotas regant provincias, et munia exerceant, sed impotentiæ potius ac limitationis testimonium; cum nec ubique præsto esse, nec omnia simul saltem præstare queant : e contra Deus, qui est omnipotens, sapientissimus et immensus, propria potestate disponit et agit omnia. *Quoad* 2um *D. A.* Videtur hanc provinciam providentiæ commisisse angelis quoad ordinationem *N.* Quoad executionem *Subd.* Vel ex necessitate aut virium defectu, vel illis solis rem perficiendam cedendo *N.* Ad ostendendam dominationis suæ magnificentiam et cum hac in angelis, sicut in reliquis omnibus creaturis, omnia simul agendo *C.*

ARTICULUS II.

AN IN DEO DETUR PROVIDENTIA SUPERNATURALIS?

189. *Nota I.* Cum providentia supernaturalis dicatur a fine ac mediis quæ naturam superant; finis autem supernaturalis hominis sit æterna salus seu beatitudo, et media huic fini proportionata sint gratiæ ac dona supernaturalia : hinc questio ad statum naturæ lapsæ restricta profertur his verbis : An Deus habeat voluntatem salvandi omnes homines, eamque *seriam*, h. e. talem, qua non tantum exoptet ac intendat omnium salutem, sed et ad hanc consequendam præparaverit omnibus ac singulis media divinæ gratiæ sufficientia? Non autem quæritur de voluntate absoluta et *efficaci* ac consequente; cum certum sit, multos non salvari : nec de voluntate externa et metaphorica seu *signi;* cum aliunde certum sit Deum prohibere omnibus malum, ac præcipere tum bonum tum consecutionem æternæ salutis : nec de voluntate antecedente *simplicis complacentiæ;* cum hic affectus respiciat duntaxat salutem possibilem, et quamvis in Deo sit necessarius, tamen concipitur ut sterilis et otiosus, cum vi illius præcise nullum medium applicetur ad obtinendum objectum volitum : nec de voluntate *simplicis desiderii;* quia quatenus hæc quidem activa est mediorum, sed nec efficacium, nec

etiam relative sufficientium, ab adversariis admittitur; sed de voluntate antecedente et conditionata, vera et propria beneplaciti, seria et activa mediorum relative etiam sufficientium.

190. *Nota II.* Præter eos qui recte et catholice de hac quæstione sentiunt, tres classes auctorum distinguere oportet.

1ª Est Hæreticorum, qui voluntatem in Deo salvandi homines quidem admittunt, sed adjunctis simul erroribus; uti *Origenistæ,* quos quidam compellarunt *Misericordes*, eo quod dicerent vel ipsos damnatos, vel omnes vel plures certe sub diem judicii esse salvandos, ut l. 21 de Civ. c. 17, seq. S. Aug. refert. *Pelagiani* vero et *Semipelagiani* errabant : *Primo*, quod affirmarent Deum velle *indiscrete*, et indifferenter seu æqualiter omnes homines salvos fieri, ita ut peculiari affectu non magis velit salutem prædestinatorum, quam reproborum, constat ex ep. Prosperi ad Aug. n. 4, et ex Fulgent. l. de Incarn. et Grat. (al. ep. 17), c. 29. *Secundo*, quod ita docerent, Deum omnes velle salvos fieri, si ipsi velint, ut hanc hominum voluntatem salutis, non divinæ gratiæ auxilio, sed solis *naturæ* viribus adscriberent; constat ex ep. Hilarii ad Aug. n. 2, et ex Aug. l. 4 adv. Julian. c. 8, n. 42. *Tertio,* quod idem dicerent de salute infantium dependenter ab eorum voluntate *conditionate* futura, quam nempe habituri a Deo prævidebantur, si ad pleniorem ætatem pervenissent; constat ex ep. cit. Prosperi n. 5, et ex ep. 105 (al. 194, c. 8, n. 35 seq.) S. Aug. ad Sixtum. *Quarto*, quod statuerint Deum ita homines, si ipsi velint, velle salvos, ut una ex parte non possit eos salvare, nisi homines propriis viribus salutem peterent, quærerent et pulsarent : ex altera autem parte debeat eos salvare, si prævideat bene operaturos; quandoquidem opera *naturalia* respective ad gratiam, et opera ex gratia facta respective ad salutem ponebantur tanquam certa lex, mensura ac regula, qua Deus infallibiliter moveretur ad gratiam vel salutem tribuendam; constat rursus ex Aug. ep. 105 (al. 194, c. 2, 3) ad Sixtum, et Prospero in Carm. de Ingratis l. 2, c. 10.

2ª Rursus est Hæreticorum, voluntatem divinam salvandi omnes negantium. Ad hanc referuntur imprimis *Prædestinatiani*, quorum iste inter alios error erat, Deum non velle salvare, nisi solos electos. Calvinus passim, toto opere de æterna Dei prædestinatione, docet Deum nolle omnes salvos fieri, sed solos electos; cum vero non satis sibi constaret, jamque illam voluntatem, qua Deus non vult salvare omnes, diceret priorem prævisione peccati originalis, jam vero ista prævisione posteriorem; ortæ sunt inter *Calvinianos* sectæ binæ, quarum una diceret jam, ante lapsum primi hominis prævisum, a Deo aliquos ad salutem, alios ad interitum destinatos; unde *Antelapsarii* dicebantur : altera vero *Postlapsariorum* dicta, doceret duplicem hanc destinationem post lapsum prævisum evenisse; quæ quidem pars maxime per *Dordracenam Synodum* confirmata, nunc inter Calvinianos plerosque invaluit. Demum Jansenius l. 10 de grat. Christi c. 2, sic ait : *Non potest statui voluntas generalis, qua Deus omnes homines in damnatione primi peccati positos velit salvos fieri; et ex qua voluntate generali remedia et auxilia sufficientia sint omnibus præparata.* Huic declarationi jam l. 3, c. 20, præmiserat illorum Apostoli verborum : *Deus vult omnes homines salvos fieri,* etc., diversas Augustini expositiones; illam vero, quæ hæc verba de generali voluntate Dei, quantum in ipso est, salvandi omnes homines explicat,

rejicit : *tanquam quæ neque veris gratiæ defensoribus unquam placuit, sed graviter improbata est, neque verbis Apostolicis congruat, sed ab errantibus introducta et pertinaciter defensa fuit.*

Jansenii doctrina l. 3, c. 17, 20, 21, hæc est : 1° Admittit in Deo voluntatem *antecedentem* salvandi omnes homines, sed hos secundum se considerando, et abstrahendo ab illorum peccato, seu ante illorum lapsum prævisum. 2° Eamdem voluntatem statuit *actuosam,* utpote ex qua primorum hominum gratia sufficiens, aliaque media procurandæ saluti necessaria profluxerint. 3° Considerando autem homines cum peccato et post eorum lapsum, antecedentem voluntatem statuit in sola præcisione mentis, et nuda quadam *velleitate* nihil omnino operante, et quam etiam Deus habeat erga angelos et homines damnatos. 4° Hanc tamen voluntatem illusoriam, otiosam, ac penitus sterilem esse negat ; tum quia paratus est etiamnum conferre omnibus, quam ante peccatum homini conferebat, gratiam, si voluntatem ejus usui sufficientem reperiret : tum quia tribuit quidquid creaturæ rationali a se conditæ ad audiendam sequendamque vocem suam necessarium fuit. Ex quo constat errorem Jansenii in eo versari, quod auxilia gratiæ, quæ Deus ex voluntate antecedente reprobis dat, vel dare paratus est, non sint *relative* sufficientia, nec voluntati vires vere sufficientes præstent, ut oppositam actualem concupiscentiam hic et nunc prementem superare possint.

3ª Est Theologorum, qui, quamvis gratias *relative* sufficientes omnibus, etiam prædestinatis, concedi doceant, tamen in modo loquendi circa voluntatem Dei salvandi omnes, discrepant a sententia communi. Huc spectant : 1° Qui nullam aliam admittunt omnium salvandorum in Deo voluntatem, quam *signi.* Cum enim solam illam voluntatem dicant beneplaciti, quæ efficax est et finem consequitur, multi autem non salventur, respectu reproborum voluntatem beneplaciti, seu simpliciter talem in Deo negant. 2° Qui voluntatem hanc negant esse in Deo *actualiter* et *formaliter,* licet concedant adesse virtualiter et eminenter ; quia hic actus *: Volo omnes salvos fieri,* secundum propriam formam non reperitur : in Deo tamen realiter est fons bonitatis ac misericordiæ, vi cujus media generalia contulit, et humano generi proposuit, quibus ad salutem perduci queat. 3° Qui voluntatem hanc explicant per solum amorem *complacentiæ* circa salutem omnium non solum ut possibilem, sed et ut futuram, nempe conditionate ; simul tamen adjungunt huic complacentiæ simplici actum in Deo alium, vi cujus ad extra operatur quæ ad salutem conducunt. 4° Qui antecedentem, veram ac seriam *beneplaciti* voluntatem admittunt ; sed eam sic explicant, ut non versetur circa salutem ipsam, sed tantum circa salutem antecedentia, auxilia nempe gratiæ vere sufficientia.

491. *Dico I.* **Deus voluntate antecedente, vera et propria, sincera ac seria vult salvos fieri non tantum prædestinatos, sed etiam alios quosdam.**

Est *de fide,* et definitum tum in Conciliis Arelatensi, Moguntino, Carisiaco, Tullensi et Valentino contra Prædestinatianos ; tum ex condemnatione propositionis quintæ Jansenii.

Probatur I. ex Scriptura. Joan. 6, 39, dicitur : *Hæc est voluntas ejus, qui misit me, Patris, ut omne quod dedit mihi non perdam ex eo,... ut omnis, qui videt Filium, et credit in eum, habeat vitam æternam.* — Joan. 17, 12

subjungitur : *Quos dedisti mihi, custodivi; et nemo ex eis periit, nisi filius perditionis,* scilicet Judas. Ex his sic arguitur : Vera et sincera in Deo voluntas fuit salvandi eos, quos Pater Filio tradidit, ut salvi forent : sed inter eos, quos Filio Pater tradidit, fuit aliquis non prædestinatus, nempe Judas; ergo vera et sincera in Deo voluntas fuit salvandi aliquem non prædestinatum; ergo non solos prædestinatos Deus vult salvos fieri. — Huic argumento suffragantur Chrysost. in Joann. hom. 45, n. 2; Theophyl. in c. 6; Joann. v. 37, et in c. 17, v. 12; Cyril. alexandr. in Joann. c. 6, v. 37, qui, cum dicant Judam fuisse Christo datum, et tamen fuisse filium perditionis, falsitatis damnant Jansenistarum versionem Montensem, qua loco vocabuli *nisi* substituerunt τὸ *sed;* ut sensus fiat : Nemo ex iis, quos dedisti mihi, periit, sed tantum filius perditionis.

Conf. 1 ad Thess. 3, 9, dicitur : *Non posuit nos Deus in iram, sed in acquisitionem salutis per D. N. J. C., qui mortuus est pro nobis;* quibus verbis manifeste ostendit Paulus voluntatem veram et sinceram Dei salvandi omnes Thessalonicenses : sed nullum est fundamentum dicendi, omnes Thessalonicenses fuisse prædestinatos; ergo.

Prob. II. ex Ratione. Deus vult sincere salutem omnium illorum quos adoptat in filios, et regni sui hæredes constituit; quia ex terminis implicat aliquem constituere regni cœlestis hæredem, et non velle sincere ejus salutem : sed *de fide* est, quod Deus præter prædestinatos etiam alios adoptet in filios, et regni sui hæredes constituat; quia in re ipsa aliqui reprobi justificantur, ut patet ex Trid. Sess. 6, Can. 17, dicente : *Si quis justificationis gratiam nonnisi prædestinatis ad vitam contingere dixerit, anathema sit;* quod autem, qui justificantur, fiant filii Dei adoptivi, et hæredes cœlestis regni constituantur, liquet ex eod. Sess. ead. ubi c. 4, dicitur, quod justificatio *sit translatio in statum gratiæ adoptionis filiorum Dei;* et c. 7, quod in justificatione *homo ex injusto fiat justus, et ex inimico amicus, ut sit hæres secundum spem vitæ æternæ;* ergo Deus vult sincere salutem etiam aliorum præter prædestinatos. — *Conf.* ex morte Christi pro salute etiam aliorum quam prædestinatorum.

192. *Dico II.* **Deus eadem voluntate vult omnes homines, nullo excepto, salvos fieri.**

Hæc assertio, si non est de fide, ut tamen argumenta referenda cuilibet facile persuadebunt, est saltem *fidei proxima*, atque ita certa, ut præter publicam atque expressam Ecclesiæ declarationem, nihil desit quominus fidei certitudinem habeat.

Prob. I. ex Scriptura. 1 ad Tim. 2, 1... ait Apost : *Obsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus : pro regibus et omnibus qui in sublimitate sunt, ut quietam et tranquillam vitam agamus in omni pietate et castitate Hoc enim bonum est et acceptum coram Salvatore nostro Deo, qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire. Unus enim Deus, unus et mediator Dei et hominum, Homo Christus Jesus, qui dedit Redemptionem semetipsum pro omnibus.* Loquitur autem : 1° De voluntate vera et *propria*, cum nihil sit, quod eam metaphorice ac improprie pro voluntate meri signi jubeat accipi : 2° De voluntate *sincera, seria* et *actuosa;* cum ex ea destinatus sit

Christus mediator hominum, qui et seipsum dedit redemptionem pro omnibus : 3° De voluntate *antecedente;* cum aliunde certum sit, hanc voluntatem non esse absolutam et efficacem, quæ in omnibus impleatur : 4° De voluntate respiciente *hominem lapsum;* cum de redemptione loquatur quæ illi uni necessaria est et hoc præsupponit. Deinde constat voluntatem hanc Dei ad *omnes* et *singulos* homines extendi. Sicut enim hic monet, *orandum* esse pro omnibus, nullo excepto ; et sicut dicit, tum *Deum* unum esse omnium et singulorum, tum Christum esse *Mediatorem* Deum inter ac omnes homines, et Redemptorem etiam omnium, nemine excepto; sic dum asserit, Deum velle omnes homines salvos fieri, intelligi debet neminem excepisse, præsertim cum ideo orandum dicat pro omnibus, quia Deus omnes vult salvos fieri ; et ideo asserat id velle, quia unus omnium Deus est, et Christus Mediator ac Redemptor omnium.

Conf. 1° Iis testimoniis, quæ ostendunt Deum nolle aliquem perire; Ezech. 36, 11 : *Vivo ego, dicit Dominus; nolo mortem impii, sed ut convertatur a via sua, et vivat.* — Matth. 18, 14 : *Non est voluntas ante Patrem vestrum qui in cœlis est, ut pereat unus de pusillis istis.* — 2 Petr. 3, 9 : *Patienter agit propter vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reverti.*

Conf. 2° Iis, quæ significant bonitatem Dei in omnes; Genes. 22, 18 : *Benedicentur in semine tuo omnes generationes.* — Joan. 1, 9 : *Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* — Matth. 18, 11 : *Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos.* — Ad Ephes. 4, 6 : *Unus Deus et Pater omnium, qui est super omnes, et per omnia, et in omnibus nobis.*

Conf. 3° Illis, quæ demonstrant Christum esse Salvatorem et Redemptorem omnium; Joan. 4, 42 : *Ipsi audivimus et scimus, quia hic est vere Salvator mundi.* — Matth. 18, 14 : *Venit Filius hominis salvare quod perierat.* — Ad Rom. 8, 32 : *Qui proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum.* — 2 ad Cor. 5, 14 : *Quoniam si unus mortuus est pro omnibus, ergo omnes mortui sunt; et pro omnibus mortuus est Christus.* — 1 Joan. 2, 2 : *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris; non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi.*

Prob. II. ex Traditione. Et quidem 1° Ex *Conciliis,* inter quæ Arelatense (Labb. t. 4, p. 1043 B) probavit hanc damnationem erroris sexti : *Anathema illi qui dixerit quod Christus non pro omnibus mortuus sit, nec omnes homines salvos esse velit.* Carisiacum autem cap. 3 sic inquit (Labb. t. 8, p. 157 A) : *Deus omnipotens omnes homines sine exceptione vult salvos fieri, licet non omnes salventur.* — *Conf.* tum ex Conc. Trid., quod Sess. 6, c. 2 et 3 docet, Christum pro omnibus et singulis mortuum; tum ex symbolis Nicæno et Athanasiano, quorum illud, *propter nos homines, et propter nostram salutem descendisse,* hoc vero, *propter nostram salutem passum* esse Christum proponunt; quæ locutio et universalis est, et non tantum credentes ac profitentes, sed alios comprehendit.

2° Ex *Patribus.* Græcos nobis sponte, non tamen sine maxima in eos irreverentia, Jansenius concedit, dum inquit : *Nulli imperfectius de gratia, quam Græci, sunt locuti.* Ex Latinis sufficere potest Aug. et qui illius aut coævi, aut sectatores præcipui fuerunt. Sic autem l. de Sp. et Lit. c. 33, n. 58 inquit : *Vult autem Deus omnes homines salvos fieri, et in agnitionem*

veritatis venire; non sic tamen, ut eis adimat liberum arbitrium, quo bene vel male utentes justissime judicentur. Quod cum fit, infideles quidem contra Dei voluntatem faciunt, cum ejus Evangelio non credunt, nec ideo tamen eam vincunt; verum seipsos fraudant magno et summo bono, malisquæ pœnalibus implicant, experturi in suppliciis potestatem ejus, cujus in donis misericordiam contempserunt. Et lib. de Catech. rud. c. 26, n. 52 : *A quo interitu, hoc est pœnis sempiternis Deus misericors volens homines liberare, si sibi ipsi non sint inimici, et non resistant misericordiæ Creatoris sui, misit unigenitum Filium suum.* Enarrat. in Psalm. 95, num. 15 : *Judicabit orbem terrarum in æquitate : non partem, quia non partem emit : totum judicare habet, quia pro toto pretium dedit.* His adde l. 20 de Civ. c. 6, l. 6; cont. Julian. c. 4, n. 8; l. 2, op. imperf. n. 175, ubi Christum pro omnibus, etiam parvulis, mortuum esse docet — Ex coævis S. Ambros. l. de Parad. c. 8; S. Hieron. Comment. in c. 1 ep. ad Ephes.; S. Prosp. in Resp. ad 2am object. Vincent., et alii. V. Petavium de Deo, l. 10, c. 4, n. 3 et seqq.

Conf. Ex unanimi veterum et recentiorum Scholasticorum, paucis quibusdam exceptis, consensu, quem Grandin, in Comment. hist. de Prædest. et reprob. c. 11, auctores plerosque omnes a seculo duodecimo usque ad superius percurrens, in observationibus c. *ult.* adjectis, ostendit.

Prob. 3 *ex* Ratione. Ex parte *Dei* quidem, 1a desumitur ab ejus providentia. Nam vi hujus debet res quaslibet ad fines proprios per media idonea dirigere et perducere : sed hominis finis est salus æterna, et media ad eam idonea sunt gratiæ auxilia sufficientia; ergo et salutem intendere, et auxilia sufficientia dare debet, ac consequenter serio, quantum est ex se, velle omnes fieri salvos. 2a ducitur ab amore Dei. Deus res quaslibet a se factas amore singulis proportionato prosequitur; ergo cum homines etiam præ creaturis reliquis amet, et ad hunc amorem maxime pertineat voluntas eos salvandi; hæc omnino asserenda est.

Ex parte *hominis* rursus duplex ratio. 1a petitur ex firmitate spei Christianæ. Nam juxta 1 Petr. 1, 3, et Trident. Sess. 6, 13, omnes prorsus homines *firmissimam salutis spem* in Dei auxilio collocare debent : sed nisi Deus omnes, etiam non prædestinatos, salvos fieri vellet, spes illa non nisi fluctuans et incerta esse posset, minime autem firmissima; cum nullus sit certus, num ad prædestinatorum numerum pertineat; ergo. 2a sumitur ex necessitate charitatis divinæ. Ad hanc enim accendit amor Dei in homines, et mors Christi pro nostra salute tolerata : sed hæc incentiva amoris eripiuntur, nisi Deus intelligatur sic dilexisse mundum seu homines omnes et singulos, ut eos salvos vellet, iisque suum Unigenitum daret; ergo.

Conf. Ubi Deus signis et argumentis externis testatur se aliquid velle, ibi ejus voluntatem veram et sinceram habet; nisi forte alio signo ipsemet contrarium doceat : sed Deus signis et argumentis externis testatur se velle salutem omnium; quia ad eam omnes invitat, ad illam sectandam præceptis, promissis et minis incitat, et se fecisse omnia declarat quæ requiruntur ac sufficiunt ad eam obtinendam; nec alio signo ullo contrarium manifestavit; ergo.

193. **Obj.** *I.* Ad Rom. 9 Paulus quatuor proponit : 1o Quod Deus Jacob dilexerit, et Esau odio habuerit, antequam nati essent et quidquam boni vel mali fecerint : 2o Quod Deus cujus vult misereatur, et quem vel indu-

ret : 3° Quod hunc faciat vas in honorem, alium vero faciat vas in contumeliam : 4° Quod non sit currentis neque volentis, sed miserentis Dei. Sed cum his, sive per ea intelligatur prædestinatio ad gloriam, sive vocatio ad gratiam fidei, nequit conciliari voluntas Dei salvandi omnes; ergo.

R. — *D. min.* Cum his nequit conciliari voluntas Dei salvandi omnes, sive per ea intelligatur prædestinatio ad gloriam sive vocatio ad fidei gratiam, siquidem sumantur secundum scopum et sensum Apostoli *N.* Si ita non sumantur *C.* Scopum epistolæ ad Rom. exponit S. Aug. l. 1 ad Simpl., q. 2, n. 2, sic scribens : *Intentionem Apostoli, quæ per totam epistolam viget, tenebo quam consulam. Hæc est autem, ut de operum meritis nomo glorietur, de quibus audebant Israelitæ gloriari, quod datæ sibi legi servivissent et ex hoc Evangelicam gratiam tanquam debitam meritis suis percepissent, quia legi serviebant : unde nolebant eamdem dari gentilibus, tanquam indignis, nisi judaica sacrificia susciperent.* Hic vero scopus ostendit, nec hic sermonem esse de prædestinatione ad *gloriam*, nec de vocatione ad *gratiam* simpliciter talem ac de distributione auxilii sufficientis, quod uni detur, alteri negetur; sed de vocatione ad gratiam *fidei*, et de distributione doni *majoris* ac potioris : hancque vocationem et distributionem omnino esse gratuitam.

Itaque advertendum est, temporibus Apostolorum tres præcipuos errores fuisse disseminatos : *Primus* erat, Christum fuisse Judæis datum ob illorum merita per legis observantiam : *Secundus*, posteritatem Abrahæ, cui facta est repromissio, computandam esse secundum propagationem et filiationem carnis : *Tertius*, igitur solos Judæos ad fidem et gratiam Evangelii esse admittendos. Hos errores S. Paulus eversurus tres propositiones in epistola ad Rom. opponit : *Prima* est, Christum non esse datum ob ullorum merita, sed ex gratuita Dei misericordia et bonitate : *Secunda*, Abrahæ posteritatem, cui promissio Christi facta est, esse sumendam secundum propagationem spiritus; adeoque in filios Abrahæ computandos, qui spiritum et fidem Abrahæ imitantur, fidem Christi suscipiunt et ad veritatem Evangelii ve-, niunt, sive secundum carnem filii Abrahæ sint, sive non sint : *Tertia*, igitur prædicandum Evangelium tum Judæis tum gentilibus, et nullos esse excludendos.

Porro *prop.* 1am Apostolus probat imprimis ex hoc, quod tam *Judæi* qui legem habebant, quam *Gentiles* qui sine lege vivebant, erant, ante Christi adventum, peccatis pleni et sine meritis bonorum operum; quod argumentum cap. 1, 2 et 3 tractat : deinde ex eo quod ipsemet Abraham, cui facta de Christo repromissio, non per operum merita sed per *fidem* fuerit justificatus; et hoc in c. 4 exponit : postea per c. 5 et 6 exinde, quia omnes sive Judæi sive gentiles in Adam sunt mortui, et solus Christus omnium sive Judæorum sive gentilium est redemptor et vivificator : demum, quia lex Judæis data non habebat vim purgandi homines a peccatis et vivificandi, quam solam habet gratia, et qua gratia adveniente lex est exinanita; ut in c. 7 et 8 exponit : postremo, quia cum multi essent filii Abrahæ secundum carnem, non attentis eorum operibus, alios computavit intra semen repromissionis, scilicet *Isaac* et *Jacob;* alios exclusit, nempe *Ismael* et *Esau;* quod c. 9 ostendit.

2am *prop.* iisdem argumentis probatam, ex instituto incipit ostendere in cit. c. 9 et 10; et quidem 1° Ex exemplis *Ismaelis* et *Esau*, qui quamvis

secundum carnem essent filii Abrahæ, tamen in ejus semine non computantur sicut *Isaac* et *Jacob :* 2° Ex testimoniis Osæ ac Isaiæ, quæ docent vocatos non ex Judæis solum sed et ex gentibus : 3° Ex eo quod sicut justitia non est ex *lege* sed ex *fide,* quæ omnibus proponitur, sic filiatio Abrahæ, cui facta de Christo promissio, ex omnibus, et hinc non ex solis Judæis, sed etiam ex gentilibus sit accipienda : 4° Quia salus obvenit mundo ex Dei gratia, non ex operibus; alioqui gratia non esset gratia : Deum autem non solum Judæis dare gratiam sed etiam gentilibus probat quoque testimoniis Scripturarum.

Ex his vero evidenter sequitur 3_a *propositio,* nempe Evangelium omnibus indistincte, tam gentilibus quam Judæis, esse prædicandum. Unde cum pateat scopum potius oppositum esse conclusioni objectionis, nunc ad sensum objectionum exponendum transimus.

Et quidem *ad* 1^am^ R. — *Odium* non sumi stricte et absolute, sed minus stricte et comparative nempe pro minori dilectione : quo sensu accipitur Deut. 21, 15, Matth. 10, 37 et Luc. 14, 26, et in hac significatione secundum sensum historicum Deus *Jacob* dilexit, quatenus ejus posteritati dedit terram lacte et melle fluentem; *Esau* autem odio habuit, quatenus Idumæis ejus posteris dedit terram sterilem, et ut Malach. 1, 3 inquit : *Posuit montes ejus in solitudinem, et hæreditatem ejus in dracones deserti.* Secundum sensum mysticum autem, quatenus gratuito Jacobi posteris majora gratiæ dona concessit quam Esau filiis.

Ad 2^am^ R. Deus gratuito miseretur cujus vult, quia nemini suam gratiam debet : neminem tamen nisi præsupposita peccati malitia excœcat et obdurat, et quidem non positive et impertiendo malitiam, sed permissive tantum et non largiendo gratiam, non quidem nullam, sed efficacem aut majorem.

Ad 3^am^ R. Similiter Deus alium facit gratuito *vas in honorem* per vocationem ad fidem, alium relinquendo suæ malitiæ ac obdurationi, et sic permissive tantum facit *vas in contumeliam;* unde et dicitur ibidem sustinere vasa hujusmodi in multa patientia. Quod tamen in iisdem addatur ostendere iram suam, potentiam ac virtutem, id tantum intentione secundaria contingit, secundum quam, prævisa voluntatis in malo contumacia, deinceps utitur in bonum, id est in manifestationem suæ justitiæ et utilitatem electorum.

Ad 4^am^ R. Non esse *currentis* ac *volentis,* sed *miserentis Dei;* tum quia nemo propriis suis viribus et sine gratia currit aut vult : tum quia quamtumvis per proprias vires currat ac velit, nihil prodest ad coronam comprehendendam : unde solius Dei per gratiam miserentis est, quæ et gratis datur, et præcipuas partes habet in opere ac cursu salutari.

Inst. 1. Deus imprimis non vult exaudire peccatores, ut patet ex 2 Mach. 9, de *Antiocho,* et Joan. 9, ex *cæci nati* sermone. Deinde prohibet sæpius, ne fiat oratio pro peccatoribus, quemadmodum Jeremiæ, c. 7, et 1 Reg. 16, Samueli prohibuit, ac 1 Joan. 5, 16, Scriptura ait : *Est peccatum ad mortem, non pro illo dico, ut roget quis;* ergo Deus non vult omnes homines salvos fieri.

R. — *Quoad* 1^am^ *D.* Deus non audit peccatores impœnitentes, de quibus paræmia cæci nati apud Joannem loquentis intelligi debet *C.* Non audit pœnitentes *Subd.* Ficte duntaxat nec sincere pœnitentes, ad quos Antiochus memoratus pertinebat *C.* Vere ac sincere pœnitentes *N.*

Quoad 2um *D.* Prohibet ne fiat oratio pro iis, qui in peccato obstinati vivunt aut finaliter impœnitentes sunt *T.* Pro aliis *N.* Sicut Deus juste negat auxilia abundantiora obstinatis et impœnitentibus, tum quod alias gratias repudiarunt, tum quod ex propria malitia repudiaturi ulterius dandas prævidentur; sic et juste potest prohibere ne sancti orent pro impetrando illis gratiæ-auxilio. Sicut tamen in *primo* casu non carent penitus omni auxilio etiam sufficienti peccatores ejusmodi, sic nec in *secundo* intelligi potest Deus nolens sufficientes gratias dare. Dixi autem *Transeat;* tum quia Joannes non prohibet orationem, sed duntaxat eamdem, utpote ex hominum malitia futuram inutilem, non imperat aut suadet : tum quia prohibitio Dei in prioribus est ex supposito prævisæ obstinationis et finalis impœnitentiæ; adeoque non pertinet ad voluntatem antecedentem, sed consequentem.

Inst. 2. Omnis voluntas Dei vera et sincera semper impletur, et nihil ei resistit, ut ex Genes. 50, 19, Psal. 113, 3, Esth. 13, 9, Isa. 46, 10, Dan. 4, 32, ad Rom. 9, 19, constat : sed soli electi et prædestinati, non autem omnes prorsus homines salvantur; ergo nec Deus vere ac sincere vult omnes homines salvari.

R. — *D. M.* omnis voluntas Dei semper impletur sub aliqua ratione *C.* Sub omni ratione *Subd.* Si est voluntas absoluta et consequens *C.* Si conditionata est et antecedens *N.* Quatenus Deus de iis qui faciunt quod non vult, facit ipse quod vult; aut quatenus qui recedere videntur a divina voluntate secundum unum ordinem, relabuntur in ipsam secundum alium; eatenus juxta Aug. et D. Thom. dici potest voluntas Dei semper impleri : quod autem voluntas conditionata alio sensu semper impleatur, nec ex Scriptura habetur, ubi potius legitur ex supra dictis contrarium; nec ad hoc, ut efficax dicatur, requiritur ut fiat quod intenditur; sed ut adhibita conditione fiat quod volumus, et ea sublata non fiat.

194. *Obj. II.* Præcipuum dogmatis nostri præsidium petitur ex illa Pauli sententia : *Deus vult omnes homines salvos fieri :* sed hæc nec debet ad omnes et singulos trahi; ergo. *Prob. min.* SS. Patres damnant et redarguunt hanc extensionem; nam Aug. ep. 107 (al. 217, c. 6, n. 19), asserit eos qui Apostoli verba de omnibus generatim hominibus exponunt, *non intelligere omnino qua locutione sit dictum quod omnes homines vult Deus salvos fieri; cum tam multi salvi non fiant, non quia ipsi, sed quia Deus non vult; quod sine ulla caligine manifestatur in parvulis.* Idem repetit ipse l. 4 cont. Julian. c. 8, n. 42, seqq.; Prosp. in ep.ad Ruffin. c. 13; Fulgent. in l. de Incarn. (al. ep. 17), c. 29. Ergo ejus sententia trahi non potest ad omnes et singulos.

R. *N. min.* — *Ad prob.* 1^am^ *p. D. A.* Patres damnant hanc extensionem in sensu Pelagianorum et Semipelagianorum, seu cum eorum erroribus conjunctam *C.* In sensu orthodoxorum, et ab eorum erroribus puram *N.* Confutat autem hic loci Aug. errorem 3um, Prosper. et Fulg. errorem 1um, ut ex contextu patet. Cæterum ab iisdem admitti generalem salvandi omnes voluntatem liquet tum ex eorum sententiis, tum ex illa Aug. notatione, quam l. 1 Retract. c. 16 adjungit : *Quod dixi, illud lumen pura eorum corda pascit, qui Deo credunt et se ad ejus præcepta servanda convertunt, quod omnes homines possunt, si velint, non existiment novi hæretici Pela-*

giani secundum eos esse dictum. Verum est enim omnino, omnes hoc posse, si velint: sed præparatur voluntas a Domino, et tantum augetur munere charitatis, ut possint. Quibus verbis aperte fatetur, *omnes* homines salvari posse, si velint, modo illud velle tribuatur voluntati præparatæ a Deo per gratiam, non autem relictæ propriis viribus.

Inst. 1. SS. Patres explicant hanc sententiam de voluntate Dei salvandi tantum *prædestinatos.* Hinc enim triplicem expositionem affert Aug. 1° Quidem, ut sit locutio causalis, quatenus Deus vult omnes salvos fieri, quia nos facit velle, ut l. de Corr. et gr. c. 14 et l. 22 de Civ. c. 1 habet : 2° Ut sit distributio accommoda negativa, quatenus nullus salvatur, nisi quem vult Deus salvare; et hoc in ep. 107 (al. 217, n. 19), Enchir. c. 103., l. de Prædest. c. 8, n. 14 refert : 3° Ut sit distributio accommoda affirmativa pro generibus singulorum, non autem pro singulis generum; ita rursus in Enchir. c. 103 et in l. de Corr. et gr. c. 14 exponit; cui accedunt S. Prosper Carm. de ingr. c. 16; Fulgent. l. de Incarn. (al. ep. 17,) c. 3; Patres Africani exules in epist. Synodica c. 14, n. 15. Ergo non debet voluntas Dei ad omnes trahi.

R. — *D. A.* Patres explicant hanc sententiam de voluntate Dei salvandi tantum prædestinatos, ubi loquuntur de voluntate Dei absoluta, efficaci et consequente *C.* Ubi loquuntur de voluntate Dei conditionata, inefficaci ac antecedente *N.* Unde etiam *D. cons.* Ergo Voluntas Dei absoluta et consequens non debet trahi ad omnes *C.* Voluntas Dei conditionata et antecedens *N.* Loqui in his interpretationibus Aug. de voluntate absoluta et efficaci, satis colligi potest ex uno textu l. de Correp. et gr. c. 14, utpote in quo tres illas expositiones adducit; sic autem ibidem loquitur : *Dictum est, omnes homines vult salvos fieri, ut intelligantur prædestinati.... Non est itaque dubitandum voluntati Dei humanas voluntates non posse resistere, quominus faciat ipse quod vult, quandoquidem etiam de ipsis hominum voluntatibus, quod vult facit.* Idem constat, ex contextu, de reliquis Patribus; nam Prosper loquitur de voluntate, *quæ ipsa suum consummat opus;* Fulg. rationem hanc addit : *quia Deus noster omnia, quæcumque voluit fecit;* Patres Africani autem similem his verbis : *semper quippe voluntas Dei omnipotentis impletur, quia potestas ejus nullatenus vincitur.* Quamvis vero sub hac distinctione expositionem Augustini admittamus, eamque textui Paulino per aliquam accommodationem aptari posse demus; tamen paraphrasis ista obvia ac naturalis non est, ut ex dictis patet; nec etiam talis Augustino est habita, quod colligitur tum ex hoc, quia expositionem de prædestinatis adhibuit sub hac formula, *potest intelligi,* a qua tamen abstinet in l. de Sp. et lit., l. de Catech. rud. et l. 1 Retr. alibique, ubi textus secundum sensum suum proprium ab eo ad omnes extenditur : tum quod priorem tantum usurpet in certamine contra *Pelagianos* ad eorum objectiones ex eorum principiis diluendas; posteriorem autem, cum ipse quæstionem de hac materia ex propria sententia instituit ac definit.

Inst. 2. Si posset aut deberet hæc sententia extendi ad *omnes;* ergo debuisset esse aliqua ratio urgens, cur SS. Patres præcipue in pugna contra *Pelagianos* et *Semipelagianos* non protulerint illam explicationem de voluntate generali, sed restrinxerint ad prædestinatos : talis autem nulla assignari potest; ergo.

R. *N. min.* — *Ratio* cur contra *Pelagianos* non protulerint sensum textus universalem est, quia illi admiserant voluntatem in Deo salvandi omnes, cui tamen dogmati adjungebant errores alios : unde Patribus non illam probandi, sed hos expugnandi necessitas erat. *Ratio* vero restringendi voluntatem ad *prædestinatos* Patribus contra hæreticos agentibus fuit, quia, cum hi dicerent voluntatem salvandi omnes esse *indiscretam* et prorsus *æqualem*, quod autem hi præ illis salvarentur, in humanam duntaxat voluntatem solis naturæ viribus agentem esse referendum, sequebatur, aut Deum nullo modo habere specialem quamdam et efficacem voluntatem circa salutem hominum, aut siquidem hanc Deus ex parte sua haberet eamdem, tamen ab hominibus frustrari posse. Patres *primo* errori opposuerunt divinum propositum, quo electi peculiari quadam et efficaci voluntate ad salutem sunt prædestinati ; *secundo* autem omnipotentiam Dei, cui, ut Aug. l. de Corrept. et gr. c. 14 ait, *volenti salvum facere nullum hominum resistit arbitrium.* Contra hæc cum objicerent hæretici textum Apostoli, reponebant imprimis perperam ex eo colligi Deum non aliter velle salvos fieri prædestinatos quam reprobos : quo evertebatur error *primus ;* deinde dicebant eum exponi posse de voluntate efficaci circa prædestinatos ; quo admisso urgebant maxime ab exemplo parvulorum falsitatem erroris *secundi*, salutem duntaxat in hominum voluntatem referentis.

Inst. 3. Ecclesia Lugdunensis, unaque cum ea Prudentius trecensis, Lupus ferrariensis, Ratramnus corbeiensis aliique, sub seculum nonum, 1° in l. de tenenda veritate Scripturæ, reprobavit Canonem tertium Conc. Carisiaci sup. relatum : 2° Ibidem approbavit dogma Goteschalci, voluntatem salvandi ad solos electos restringentis : 3° In l. de tribus epistolis vel tres allatas Augustini expositiones circa voluntatem salvandi omnes tantum admisit, et nostram penitus rejecit ; vel illas ut probabiliores defendit, nostram autem tantum *pia quadam ratione a veritate non abhorrentem* toleravit ; ergo.

R. — *Quoad* 1um *N. ass.* Ecclesia Lugdunensis non reprobat doctrinam canonis tertii Carisiaci de voluntate generali circa omnium salutem, sed id unum improbat, quod in eo statuta sit interpretatio textus Apostolici pro salute omnium tanquam unica et unice vera ; expositio autem SS. Patrum de voluntate efficaci, ad aliquos duntaxat extensa fuerit, rejecta et exclusa : in quo tamen errabat errore facti.

Quoad 2um *D.* Laudat dogma *Goteschalci*, voluntatem salvandi ad solos electos restringentis, quem tamen sive errore facti sive vere putabat non excludere hanc voluntatem generalem pro salute omninm *C.* Quem putabat excludere hanc voluntatem *N.*

Quoad 3um *N.* 1um *ass.* Ecclesiam Lugdunensem in neutro libro nobis repugnare manifeste constat. Nam in l. de tenend. ver. Script. c. 12 ait, eum qui docet, ex Apostoli sensu, Deum velle solos electos salvos fieri, et alterum qui asserit, ex ejusdem mente, Deum velle omnes generaliter fieri salvos, *fideliter et unanimiter concordare ;* quia prior Apostolum explicat de voluntate efficaci et consequente, quin excludat generalem et antecedentem, quam Ecclesia hæc vocat *voluntatem bonitatis creatoris :* alter autem explicat de voluntate antecedente et generali erga omnes, non excludendo voluntatem consequentem et absolutam pro solis electis. In l. de trib. epist. autem c. 12 asserit sententiam quæ statuit voluntatem generalem salutis

omnium, *fideliter posse recipi atque a SS. Patribus fuisse probatam :* c. 24 addit eamdem *esse honorandam :* c. 28 ait, *certissimum esse, Deum velle omnes etiam reprobos salvos fieri, ita tamen ut eos omnino non salvet;* aut, ut c. 13 docet, recipi posse hoc dogma, *si hanc voluntatem bonitatis erga salutem hominum non credatur, humana obsistente voluntate, Deum implere non posse, sed obsistente humana iniquitate implere nolle.*

Unde 2am *ass. D.* Expositiones Aug. admisit ut probabiliores, sumendo voluntatem Dei secundum frequentiorem in Scriptura usum *C.* Sumendo secundum absolutam dogmatis veritatem *N.* Quia in Scripturis voluntas divina simpliciter enuntiata sæpius describitur tanquam efficacissima; hinc *Ecclesia lugdunensis* per voluntatem simpliciter et sine addito expressam hic intellexit voluntatem consequentem; adeoque ad solos electos extendi contendebat; non tamen aliam in Deo voluntatem etiam antecedentem negabat, ut ex allatis manifestum est.

Inst. 4. Voluntas generalis salvandi omnes, hoc ipso quod sit antecedens, juxta S. Thomam est *primo* tantum *velleitas,* ut patet ex p. 1, q. 19, a. 6, ad 1 : *Secundo* est iners et otiosa, quia ut in 1um dist. 47, q. 1, a. 2, ait : *Operatio non correspondet voluntati Dei antecedenti, sed consequenti; et voluntas antecedens non habet effectum, nisi consequens adjungatur. Tertio* habet pro objecto rem mere imaginariam et fictitiam; quia juxta eumdem, locis mox cit., natura hominis in se considerata et præcisa a circumstantiis, tantum sub voluntatem Dei antecedentem cadit; ergo.

R. — *Quoad* 1um *D. A.* Voluntas generalis salvandi omnes, seu antecedens, juxta S. Thomam est tantum velleitas, quantum illa spectatur secundum se ac in seipsa est *N.* Quantum comparatur ad voluntatem absolutam et consequentem *C.* Voluntatem antecedentem quoad se non esse in Deo suspensionem actus aut quamdam imperfectionem vel signum duntaxat volitionis, sed veram ac propriam *beneplaciti* voluntatem, ipse S. Doctor de verit. q. 23, a. 3, in 1um dist. 47, q. 1, a. 2, in ep. 1 ad Tim. c. 2 alibique declarat : dicit tamen *velleitatem*, voluntatem secundum quid, imperfectam et minus integram, comparative ad voluntatem consequentem; quia hæc est voluntas absoluta, voluntas simpliciter talis, quæ ex omni parte perficitur et integritatem etiam finis obtinet. Ubi tamen notandum, quod quamvis voluntas *antecedens* possit vocari inefficax respectu finis, nempe salutis æternæ, utpote quam non semper obtinet et efficit; tamen sit efficax respectu mediorum seu auxiliorum sufficientium ad finem hunc obtinendum : unde patet quod ex hoc capite recte vocari possit vera voluntas.

Quoad 2um *N. ass.* Ratio patet ex proxime notatis et confirmatur ex S. Thom., qui in 1um dist. 46, q. 1, a. 1. Sic ait : *Hujus quippe voluntatis effectus est ipse ordo naturæ in finem salutis, et promoventia in finem omnibus communiter proposita, tam naturalis quam gratuita.* Hinc *text. D.* Operatio effectus principalis, nempe collatio auxilii efficacis ex parte Dei et assecutio salutis ex parte hominis, non respondet voluntati antecedenti, sed consequenti *C.* Operatio effectus minus principalis, nempe ordinatio ad finem salutis et collatio auxilii sufficientis *N.*

Quoad 3um *N. ant.* Aliud enim est, rem esse imaginariam et mere fictitiam, aliud rem consideratam in se, abstrahendo a circumstantiis; prius Deo convenire nequit; posterius eidem tribuit D. Thomas pluribus in locis, ex quibus

sufficiat commentarium in 1 ad Timoth. c. 2, ubi inquit : *In Deo salus omnium hominum in se considerata habet rationem ut sit volibilis... et sic ejus voluntas est antecedens; sed si consideretur bonum justitiæ, et quod peccata puniantur, sic non vult, et hæc est voluntas consequens.*

195. *Obj. III.* In Deo non potest admitti voluntas conditionata, inefficax, et fundata in mentis abstractione; 1um quidem, quia videtur indignum Deo voluntatem dependere a conditione, quam ponere vel non ponere ex Deo pendet; 2um Quia repugnat cum idea entis summe perfecti et summe potentis; 3um Quia nec ex parte intellectus, nec ex parte voluntatis divinæ locum habet abstractio : sed voluntas generalis salvandi omnes, conditionata et inefficax et fundata in mentis abstractione dicitur; ergo.

R. *ad arg.* — *Quoad* 1um *D. M.* In Deo nequit admitti voluntas conditionata, cujus conditio unice dependeat a Deo *T.* Cujus conditio dependeat simul a creatura *N.*

Quoad 2um *D. M.* Nequit in Deo admitti voluntas inefficax, quæ talis sit vel ex impotentia vel ex mutatione consilii *C.* Quæ talis sit ex non posita a creaturis conditione, a qua Deus vel secundum leges ordinarias providentiæ vel ad libertatem creatam tuendam libere voluit dependere effectum voluntatis *N. Primum* repugnaret ideæ entis summe perfecti ac potentis; *secundum* nequaquam, præsertim si attendatur ad alias rationes supra expositas, secundum quas Dei voluntas semper impleri recte dicitur.

Quoad 3um rursus *D. M.* In Deo nequit admitti voluntas quæ fundatur in abstractione formali, seu quæ se teneat ex parte intellectus divini, inferretque in eo limitationem et imperfectionem *C.* Quæ fundatur in mentis abstractione objectiva, seu quæ se teneat duntaxat ex parte objecti cogniti, et sic in eodem varios status et conceptus objectivos supponit, secundum quos cognosci possit *N.* Sicut autem ex posteriori capite, juxta theologos omnes, sine ulla in Deum redundante imperfectione statuitur scientia visionis et simplicis intelligentiæ, sic et statui potest voluntas antecedens et consequens. Atque huc referendum est illud quod dixit S. Thom. p. 1, q. 19, a. 6, ad 1 : *Hæc distinctio non petitur ex parte voluntatis divinæ, in qua nihil prius vel posterius, sed ex parte volitorum.* Et in 1um dist. 46. a. 1. *Hoc* (quod voluntas in Deo sit duplex) *contingit non ex aliqua diversitate voluntatis divinæ, sed propter diversas conditiones voliti.*

Inst. 1. Voluntas illa generalis salvandi omnes non est *seria;* ergo.

Prob. ant. 1o Deus non potest serio velle id, quod præscit non esse futurum : sed præscit non esse futuram reproborum salutem; ergo. — 2o Si Deus serio vellet omnium salutem, deberet omnibus dare auxilia, quæ per scientiam mediam prævidet efficacia; quia sicut si medicus haberet medium efficax, quod sciret certissime esse sanitatem allaturum, et simul aliud, quod sciret certissime nihil profuturum, et omisso primo applicaret secundum, non posset dici serio velle sanitatem ægri; sic idem in casu nostro dicendum est : sed Deus auxilia ejusmodi non dat; ergo. — 3o Qui vult aliquem effectum conditionate seu sub conditione, quam vel solus vel saltem cum alio facile implere potest et non implet, non censetur serio velle talem effectum : sed Deus sic vult salutem reproborum sub conditione finalis perseverantiæ, quam ille solus vel saltem cum reprobo facile implere potest per auxilium speciale, et tamen non implet; ergo.

R. — *N. A.* Observa hic discrimen esse inter voluntatem *absolutam* et *seriam;* prior enim vult objectum suum omni modo et sine ulla limitatione, adeoque non tenetur duntaxat ad media præstanda quæ sufficiunt ad illum finem assequendum aut objectum ponendum, sed et ea quibus certo ac infallibiliter obtineatur finis seu ponatur objectum : posterior autem habetur etiam, si velit finem vel objectum certo quodam modo et sub aliqua conditione, ut patet tum in pluribus volitionibus humanis, tum ex eo quod, posita conditione vel modo, sequatur ipse effectus et finis; adeoque obligatur quidem ad ponenda media, quæ ad ipsam spectant, sufficienta, quibus potest et poni conditio et obtineri finis, non autem ad ea quibus absolute ac infallibiliter obtineatur. His suppositis.

Ad prob. 1am *N.* vel *D. M.* Deus non potest serio velle, quod præscit non esse futurum ex defectu se tenente ex parte sui *C.* Ex defectu se tenente ex parte alterius *subd.* Non potest serio velle voluntate absoluta et consequente *C.* Voluntate conditionata et antecedente *N.*

Ad prob. 2am rursus *N.* vel *D. M.* Si Deus serio vellet voluntate absoluta omnium salutem, deberet dare media quæ per scientiam mediam prævidet efficacia *C.* Si serio velit voluntate solum conditionata *N.* Eadem responsio tenet in paritate allata, siquidem medicina non prævideatur nil profutura ob inefficaciam ex ipsa medicinæ *natura* provenientem, sed ex ægri *voluntate* medicinam hanc applicare nolentis. Præterea *disparitas* est, quod sanitas non detur ægro per modum præmii, atque hinc medicus non debeat attendere libertatem ejusdem, et vel ex contractu cum ægro aut republica, vel ex charitate teneatur ad medicinam absolute profuturam : e contra cum Deus saltem adultis det salutem per modum præmii, debet attendere ad meritum et libertatem; ac præterea ex nullo titulo tenetur ad danda specialia et efficacia auxilia, sed duntaxat ad ordinaria et sufficientia.

Ad prob. 3am R. *quoad* 1um *memb.* — *N. min.* quia perseverantia finalis ex alibi dicendis vel formaliter habetur vel saltem dependet a cooperatione libera, quæ poni debet a creatura. *Quoad* 2um *memb. D. M.* Non censetur serio velle omni modo et sine ulla limitatione effectum, qui eumdem sub conditione vult, quam cum alio facile implere potest et tamen non implet *C.* Non censetur serio velle certo quodam modo et sub certa limitatione *N.* Alii *subd.* Qui eumdem effectum vult sub conditione, quam cum alio facile et æque connaturaliter implere potest, nec tamen implet *T.* Quam non potest æque connaturaliter implere *N.* Deus juxta hoc nec ut conservator naturæ nec ut auctor libertatis potest æque connaturaliter reprobis dare auxilia specialia, quia ut talis ea dat secundum opportunitatem temporis et aliarum circumstantiarum seu cursum causarum secundarum, cui connaturalia sunt auxilia ordinaria, non autem specialia : unde licet hæc reprobis nolit dare, vult tamen illos serio salvos fieri per auxilia ordinaria seu connaturaliter dabilia.

Inst. 2. Licet Deus habeat voluntatem antecedentem et conditionatam puniendi omnes homines, si in peccato decederent, tamen per hoc non dicitur serio velle omnes homines punire; ergo, licet habeat voluntatem antecedentem et conditionatam salvandi omnes homines, tamen vel per hoc non debet dici serio velle omnium salutem, vel saltem non recte dicitur habere specialem et majorem affectum homines salvandi, quam damnandi; præsertim cum alias etiam dici posset serio velle salutem dæmonum et damnatorum.

R. — *Tr. supp. ant.* Quia voluntas puniendi homines proprie non est antecedens, cum necessario præsupponat culpam non minus ac ipsa pœna; et *N. cons. Disparitas* est, quia Deus salutem hominum ita vult conditionate, ut etiam *conditionem* seu opera bona fieri desideret, et ad ea det auxilia : e contra punitionem sic vult, ut ejus conditionem seu opera mala nullo modo desideret, sed potius illa prohibeat, et per comminationem pœnarum homines ab illis deterreat. Ad id quod additum est de *dæmonibus* ac *damnatis*, discrimen est, quod Deus tantum habeat affectum aliquem complacentiæ circa salutem dæmonum et damnatorum ut possibilem, non autem voluntatem beneplaciti actuosam; unde nec circa eorum salutem aliquid operatur, utpote cujus illi incapaces sunt tanquam in termino constituti et obfirmati in malo, et quæ non jam amplius rationem habet boni appetibilis, quia non est consentanea divinæ justitiæ : contraria omnia reperiuntur in salute viatorum et voluntate tum ad illam tendente tum media sufficientia providente.

ARTICULUS III.

AN EADEM PROVIDENTIA SUPERNATURALIS PERTINEAT AD INFANTES SINE BAPTISMO MORIENTES?

196. Movetur controversia præsertim de infantibus illis, quibus, sive in utero materno vi solius naturæ morientibus, sive in lucem editis, nulla humana diligentia baptismus applicari posse videtur, Circa hanc non minus varia est tum errantium, tum opinantium classis. 1ª Est eorum qui negant dari in Deo voluntatem etiam *antecedentem* salvandi hos parvulos; sive quod universim voluntatem illam generalem cum hæreticis inficientur; sive quod hanc restringant ad adultos; sive quod eam quidem concedant circa salutem in se spectatam, non autem ut consideratam in circumstantiis divinorum attributorum, vi quorum nempe contendunt Deum velle salutem quibusdam infantibus ad misericordiæ suæ ostensionem, aliis eam nolle ad justitiam suam manifestandam. 2ª Eorum qui voluntatem Dei antecedentem salvandi omnes parvulos hac tantum ratione admittunt, quatenus Deus paravit et in Ecclesia posuit baptismum seu medium salutis pro parvulis; quin tamen serio voluerit applicari baptismum, aut sufficienter de mediis providerit quibus applicari queat baptismus. 3ª Eorum qui etiam hanc in Deo voluntatem applicationis et sufficientem provisionem statuunt, eam tamen dicunt dependere a *causis naturalibus* et *necessariis;* quatenus Deus serio vult applicari baptismum, nisi vel ubi non obstat cursus naturalis causarum secundarum, propter quem vel infans prius moritur, vel alii impediuntur quominus succurrant. 4ª Denique est eorum qui eamdem voluntatem dicunt dependere a voluntate aliena seu *causis liberis*. Volunt hi etiam, positis rebus ut nunc sunt, et supposito causarum naturalium cursu divinitus constituto, nullum ex parvulis qui pereunt esse qui non potuerit ad baptismum pervenire, nisi obstitisset, vel si posita fuisset aliqua actio causarum liberarum. Porro inter eosdem nonnullum est discrimen; aliqui enim pro *causis liberis*, a quarum voluntate parvulorum salus dependeat, assignant duntaxat parentes, eosque omnes quibus proxime cura parvulorum commissa

est; alii etiam adultos alios quoscumque. Similiter quidam, pro actione quæ ponenda vel omittenda est, designant orationem vel carentiam orationis pro parvulis; alii opus quodcumque supernaturale vel etiam rectum usum libertatis, aut quamcumque culpam moralem, etiam negligentiæ vel imprudentiæ.

197. *Dico I.* **Deus voluntate vera antecedente vult salutem etiam infantium omnium.**

Prob. Deus vult omnes homines salvos fieri : sed in hac voluntate includuntur etiam parvuli ; tum quia nulla est ratio excludendi parvulos ab illa propositione universali; tum quia ex sententia S. Aug. in illa omnino includuntur, qui l. 4 cont. Julian. c. 8, n. 42, ait : *Numquid* (parvuli) *homines non sunt, ut non pertineant ad id quod dictum est : Vult omnes homines salvos fieri?* ergo. — *Conf.* Deus vult eos fieri salvos pro quibus Christus est mortuus : sed Christus etiam pro parvulis omnibus est mortuus; ut patet, si invertatur argumentum S. Pauli, quod proponit 2 ad Cor. 5, 14 : *Si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt;* tum ex testimonio S. Aug. qui l. 1 de Remiss. pecc. c. 18, n. 23 inquit : *Sine ista ergo regeneratione salvos in æternum posse parvulos fieri quis audeat affirmare? tanquam non pro eis mortuus sit Christus;* ergo.

198. *Nec dicas* 1° Apostolus non præcise dicit : *Vult omnes homines salvos fieri;* sed continuo adjungit : *Et ad agnitionem veritatis venire.* Ergo sicut postremum non extenditur ad omnes infantes, cum multi moriantur ante rationis usum; ita nec prius extendendum est. 2° S. Aug. in ep. 107 (al. 217, n. 19) sic ait : *Multi salvi non fiunt, non quia ipsi, sed quia Deus non vult; quod sine ulla caligine manifestatur in parvulis.* 3° S. Prosp. in resp. ad 4 object. Vincent. ait : *Insanum omnino et contra rationem est dicere, voluntatem Dei ex Dei voluntate non fieri :* sed si Deus haberet voluntatem salvandi parvulos antecedentem, et tamen postea non salvaret, Dei voluntate consequenti hoc eveniret; ergo.

Ad 1um R. — D. Ad parvulos non extenditur *secundum,* si per agnitionem veritatis intelligatur regnum Dei *N.* Si intelligatur fides *subd.* Si intelligatur fides habitualis *N.* Actualis *C.* S. Aug. sæpe ait, *credere habitu* esse venire in veritatis agnitionem : unde cum Deus intendat parvulis baptismum, ubi habitus supernaturales infunduntur, et vitam æternam, quæ stat in visione Dei, hoc ipso vult eos venire ad agnitionem veritatis. Deinde *N. cons.* Quia quamvis *secundum* non extendatur ad parvulos, qui accepto baptismo moriuntur ante usum rationis; tamen, quia isti salvantur, omnino ad eos extenditur *primum;* ergo similiter ad alios, qui moriuntur ante baptismum, extendi potest. Præterea *disparitas* est, quia parvuli sunt capaces consequendæ salutis etiam ante usum rationis per regenerationis Sacramentum; non autem hac ætate capaces sunt veniendi ad agnitionem veritatis actualem : unde patet, quod juxta diversitatem capacitatis subjectorum proportionate accipi debeat Apostoli sententia.

Ad 2um *C.* 1^am^ *part. ant.* Cum enim parvuli non sint capaces volendi aut nolendi, non quia ipsi nolunt, salvi non fiunt. 2^am^ *p. D.* Multi parvulorum salvi non fiunt, quia Deus non vult voluntate antecedente *N.* Quia non vult voluntate consequente *C.*

Ad 3um *D. M.* Insanum est dicere, Dei voluntatem absolutam et consequentem non fieri ex voluntate Dei *C.* Voluntatem conditionatam et antecedentem *subd.* Non fieri ex voluntate Dei, quæ ipsa non ponat conditionem a qua prior dependeat *C.* Non fieri ex voluntate Dei, quæ tantum sequitur ad conditionem aliunde non positam a qua prior dependebat *N.*

199. *Dico II.* **Deus etiam antecedente voluntate vult infantibus omnibus applicari baptismum, seu de mediis proxime vel remote sufficientibus providit, queis infantibus queat applicari baptismus.**

Prob. Qui serio vult finem, necessario etiam, quantum est *ex se*, debet velle medium absolute necessarium ad finem consequendum; quia seria voluntas hic sumitur pro sincera et actuosa, non autem pro inerti et otiosa, quæ est mera velleitas : sed Deus serio vult salutem parvulorum, et ad hunc finem consequendum applicatio baptismi est medium absolute necessarium; quia hic supponitur Deum non aliter velle parvulorum salutem quam per baptismum; ergo.

Conf. Juxta S. Prosp. l. 2 de voc. Gent. c. 12, Christus est salvator omnium hominum, qui dat omnibus unde salvari possint; et in resp. ad 1^am obj. Vincent. : Deus præcipit omnibus Christi passionem applicari; ergo cum parvuli per solum baptismum salvari possint et iis passio Christi applicari, Deus vult etiam ut applicetur baptismus.

200. *Nec dicas* 1° Mercator projiciens merces ob timorem naufragii, nullum medium adhibet ad illas servandas, et tamen serio ac ardenter desiderat conservationem; ergo seria intentio salutis parvulorum in Deo potest etiam stare sine provisione mediorum sufficientium, queis baptismus applicetur. 2° Seria voluntas Dei salvandi parvulos satis defenditur, si ostendatur mors parvuli spiritualis esse mere permissa a Deo eique involuntaria : sed dum dicitur a Deo baptismum in Ecclesia esse pro omnibus institutum, applicationem tamen impediri v. g. a causis naturalibus, quas Deus ob fines altiores non vult invertere, illud ostenditur; ergo. 3° Potest eadem voluntas seria recte salvari per sufficientiam *Adamo* datam ad perseverantiam in justitia originali; ergo non requiritur ut de facto Deus omnibus parvulis provideat de his mediis.

Ad 1um R. — *N. cons. Disparitas* est, quia mercatori supponitur nullum adesse medium ad servandas merces; ergo sinceræ voluntati ejus non obstat quod nullum adhibeat : constat autem Deo præsto esse media sufficientia. Hinc etiam *invertitur argumentum :* si mercator haberet medium ad merces servandas sufficiens, nec tamen adhiberet, mercium conservationem serio velle negaretur; ergo Deus non censendus est serio velle salutem, si medium sufficiens, quod habet, non præbet.

Ad 2um. *N. M.* Sicut enim ratio voluntarii positivi circa aliquod objectum immediatum non salvatur per id quod non sit involuntarium aut non prohibeatur; sic nec ratio seriæ voluntatis circa objectum mediatum seu finem salvatur per hoc quod mediorum sufficientia non sit involuntaria, aut non prohibeatur; præsertim si ista sufficientia non possit nisi ab intendente finem provenire, ut hic accidit.

Ad 3um *N. A.* Voluntas enim salvandi omnes in Deo est, etiam suppo-

sito peccato originali et post amissam justitiam originalem ; ergo intentio seria salutis etiam in statu posteriore sufficientiam mediorum requirit. Præterea si hoc sufficeret pro parvulis, satis etiam foret pro adultis ; et hinc in statu naturæ lapsæ ad peccatum sufficeret illa libertas quæ fuit in Adamo : quod tamen in *propositionibus Baianis* est damnatum.

201. *Dico III.* **Voluntas Dei salvandi parvulos et iis applicandi baptismum, minus recte dicitur dependere tantum a causis naturalibus et necessariis.**

Prob. Nequit dici in Deo seria esse voluntas salvandi parvulos et iis applicandi baptismum, si simul dicatur stare per ipsum Deum, quominus parvuli salventur iisque applicetur baptismus : sed hoc simul asseritur, cum dicitur ea voluntas tantum dependere a *causis naturalibus* et *necessariis* ; tum quia unice a Deo dependet sic vel aliter disponere causas ; unde Aug., l. de Don. persev. c. 12, n. 31, ait : *Aut res humanas in parvulis non divina providentia, sed fortuitis agi casibus opinabimur..... quandoquidem nec passer cadit in terram sine voluntate Patris nostri, qui in cœlis est?* tum quia, si Deus hic unice attenderet causas naturales, v. g. terræ motum, quo infantes et adulti pereunt, quasi diceret : Volo his infantibus salutem et applicationem baptismi, nisi tamen obstet terræ motus ; ego tamen volo fieri terræ motum : quod ipsum est, ac si diceret : Volo, si non volo oppositum ; ergo.

Conf. Non diceretur satis provisum esse *adultis*, si obstaret ordo causarum naturalium, quominus illis possit dari gratia sufficiens, aut quominus hæc daret vires relative sufficientes ad superandam concupiscentiam hic et nunc prementem ; ergo nec sufficienter provisum foret *infantibus*, si obstaret idem ordo quominus possit applicari baptismus ; ergo sicut voluntas salutis circa adultos non dicitur dependere tantum a causis naturalibus, sic nec voluntas salvandi parvulos.

202. *Nec dicas* 1° Deus ex seria voluntate salvandi omnes parvulos non tenetur nisi ad implendum munus *provisoris generalis :* sed provisor generalis non tenetur dare sufficientiam cuilibet particulari, sed potest permittere defectum in aliquo particulari, ne impediatur bonum totius ; ut docet S. Th. p. 1, q. 22, a. 2, ad 2 ; ergo. — 2° Provisor generalis urbis non tenetur nisi ad providendum annonam, ex qua cives possint assumere, nisi ipsis ocurrat aliquod impedimentum ; et in hoc casu non tenetur cavere particulare impedimentum hujus vel illius civis : imo illius affectui sincero alendi omnes non præjudicat quod aliquem propter ejus scelera damnet ad pereundum fame ; ergo idem pariter dici potest de voluntate Dei salvandi omnes. — 3° Si intentioni seriæ salvandi omnes obstaret quod ita disposuerit cursum causarum secundarum, ut nulla humana diligentia vel proxime vel remote possit baptismus applicari, ergo Deus vi illius intentionis se obligasset ad patranda miracula : hoc asseritur sine fundamento ; ergo.

R. — *Ad 1um D. M.* Non tenetur nisi ad implendum munus provisoris generalis qualiscumque *N.* Provisoris generalis serio salutem cujuslibet etiam in particulari intendentis et hunc finem bono totius præferentis *C.* Deus autem imprimis non est provisor generalis *qualiscumque* in ordine ad parvulorum

salutem, sed talis ut sincere velit distincte ac individualiter quemlibet salvari, perinde ac si vellet illum solum. Deinde salus hominis particularis non est subordinata bono hujus universi, sicut bonum *naturale* cujuscumque creaturæ particularis; sed etiam commune bonum hujus universi utpote *naturale* saluti hominis tanquam *supernaturali* subordinatur : unde patet quare in providentia naturali possit permitti defectus creaturæ particularis, non vero in providentia supernaturali defectus aliquis ex bono causarum naturalium obtinendo resultans.

Ad 2um R. *quoad* 1am *p.* — *Disparitas* est, quia provisor generalis urbis nec tam sincero affectu alimentationem cujuslibet in particulari curat, nec in ipsius uno arbitrio stat quod quilibet civis pervenire possit ad alimenta capienda. *Quoad* 2am *p.* R. Vel illa provisoris voluntas alendi cives est antecedens ad delictum illius hominis, vel est consequens. Si *primum*, civis in libertate non committendi delictum habet sufficientiam ad capiendam alimoniam : si *secundum*, voluntas provisoris ad illum non extenditur distincte ac individualiter. Cæterum (præterquam quod argumentum hoc nimium pro sententia hic contraria assumat, et retorqueri etiam possit translatum ad adultos) ex allato exemplo potius confirmatur nostra assertio. Finge enim cives aliquos esse in carcere sub provisoris potestate, ita ut nemo, nisi ipse provisor per suos ministros, possit ad eos deferre alimenta : hoc supposito, si provisor ex certa scientia ministros aliis negotiis, quamvis prævalentibus, ita distrahat, ut ipsis non sit facultas deferendi alimenta ad illos cives; certe intelligetur quod is non habeat seriam voluntatem illos alendi, sed ad summum simplicem displicentiam de illorum penuria. Similiter parvuli peccato originali velut capti, sunt sub postestate solius Dei, ita ut nemo, nisi ipse Deus vel per seipsum vel mediantibus causis naturalibus, queat illis conferre opportunitatem suscipiendi baptismi : itaque si et Deus ita ad alios fines dirigat causas naturales, ut istæ non permittant applicationem baptismi, v. g. quia inducunt mortem parvuli in utero materno independenter ab ulla alia libertate, recte etiam dicetur Deum serio non velle remedium et salutem parvuli.

Ad 3um R. — 1° *N. maj.* tum quia Deus ab æterno prævidens bonum usum voluntatis alienæ potuit causas naturales ita ordinare, ut nullum miraculum sit necessarium : tum quia, ubi opus esset aliquam violentiam inferre causis naturalibus, non diceretur *proprie* miraculum; quia esset debitum communi providentiæ supernaturali.

2° *N. min.* tum ex data modo posteriore ratione : tum ex exemplo *adulti* per vires gratiæ facientis quod in se est, cui etiam extraordinarie vel per miraculum providendum a Deo de notitia ad finem necessaria, communius censent Theologi.

203. *Dico IV.* **Probabiliter dici potest quod Deus parvulis serio intendat salutem et applicationem baptismi, dependenter a causis liberis seu voluntate aliena, maxime parentum, eorumque ad quos pertinet parvulorum cura, ut præsertim per orationem illorum saluti consulant.**

Prob. 1a *p.* 1° Ex prioribus assertis alias sententias rejicientibus : 2° Quia ex supposito quod parvulis nequeat conferri sufficientia in voluntate propria, inde magis commendetur abundantia, universalitas et suavitas misericordiæ

divinæ : 3° Quia id est conforme Providentiæ divinæ alias nobis manifestatæ; cum Deus ab initio gratiam nobis conferendam commiserit voluntati unius hominis, per cujus prævaricationem omnes mortui sumus; et nunc etiam mandarit unicuique de proximo suo; ac omnis dispensatio mysteriorum Dei, quoad externa, etiam pro adultis pendeat a voluntate hominum, qui libere annuntiant Evangelium, aliaque administrant, et juvant vel e contra impediunt.

Prob. 2ª *p.* S. Prosp. vel quicumque auctor. a Gelasio in opusc. cont. Pelagian. tanquam Magister Ecclesiæ sapientissimus laudatus, l. 2 de voc. Gent., postquam c. 20, contra voluntatem Dei salvandi omnes proposuisset sibi objectionem ab exemplo infantium sine baptismo morientium deductam, eamdem c. 23, dissolvit his verbis : *Non irreligiose arbitror credi, neque inconvenienter intelligi, quod isti paucorum dierum homines ad illam pertineant gratiæ partem quæ semper universis est impensa nationibus, qua utique, si bene eorum uterentur parentes, etiam ipsi per eosdem juvarentur. Omnium namque exordia parvulorum, totaque illa principia necdum rationalis infantiæ, sub arbitrio jacent voluntatis alienæ, nec ullo modo eis nisi per alios consuli potest : et consequens est illos ad eorum pertinere consortium, quorum vel recto vel pravo aguntur affectu. Sicut enim ex aliena confessione credunt, ita ex aliena infidelitate aut dissimulatione non credunt. Et cum ipsi nec præsentis vitæ desiderium habuerint nec futuræ; quam ipsorum factum est nasci, tam ipsorum efficitur non renasci. Sicut autem circa majores, præter illam generalem gratiam parcius atque occultius omnium hominum corda pulsantem, excellentiore opere, largiore munere potentiore virtute vocatio specialis exeritur; ita etiam circa innumeros parvulos eadem manifestatur electio.* Ex his, præter apertam et sæpius repetitam confirmationem partis prioris, manifeste asseritur pars altera; quia agitur 1° De infantibus etiam necdum natis, qui proprie dicuntur *paucorum dierum homines;* cum jam homo dicatur infans intra uterum maternum animatus : 2° De baptismo infantium, qui ex aliena confessione *credunt* et aliorum facto renascuntur : 3° De bono usu sive gratiæ generalis, sive vocationis specialis ex parte parentum præstando, quem utilitas infantium excipiet.

Conf. S. Aug. in Enchir. c. 46, ait : *Parentum quoque peccatis parvulos obligari, non solum primorum hominum, sed etiam suorum de quibus ipsi nati sunt, non improbabiliter dicitur. Illa quippe divina sententia* (Exod. 34. 7). *Reddam peccata patrum in filios, tenet eos utique, antequam per regenerationem ad testamentum novum incipiant pertinere.* Ergo ex mente S. Doctoris probabile est parvulos ita obligari parentum peccatis, ut ipsorum ratione moriantur antequam perveniant ad remedium salutis vel baptismum; tum quia in hujus probationem adducit illam Exodi sententiam : tum quia in fine, ubi explicat quare dicamur concepti *in peccatis*, subjungit : *In illo uno quod in omnes homines pertransiit, atque tam magnum est ut in eo mutaretur et converteretur in necessitatem mortis natura humana, reperiuntur plura peccata; et alia parentum, quæ, etsi non ita possunt mutare naturam, reatu tamen obligant filios, nisi gratuita gratia et misericordia divina, subveniat.* Ergo parentibus potest dici data sufficientia saltem negativa ad filiorum baptismum, quatenus si non peccassent parentes, opportunitatem habuissent applicandi parvulis baptismum : atque hinc facilius a nobis potest dari ratio, cur juste subinde Deus infligat punitiones integris communitatibus,

quibus contingit etiam parvulos extingui in utero, qualis illa fuit Num. 3, et 1. Reg. 15 Amalecitarum et aliarum gentium.

Prob. 3ª *p.* Quia Scriptura frequenter nos hortatur ad orandum etiam pro aliorum salute, hujusque orationis utilitatem commendat, ut 1 ad Tim. 2 : *Obsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes pro omnibus hominibus... Hoc enim bonum est et acceptum coram Salvatore nostro Deo, qui omnes homines vult salvos fieri, etc.* Item in ep. Jac. 5, 16 : *Orate pro invicem, ut salvemini : multum enim valet deprecatio justi assidua.* Vid. hic. Corn. a Lap. et alios.

Conf. tum ex probabilissima theologorum sententia, quam illustrat Suar. tom. 2 de Relig. l. 1, c. 27, statuente, quod oratio etiam facta pro alieno bono spirituali sit infallibilis illius impetratio, dummodo aliquas conditiones habeat ex parte orantis, et hanc unam ex illius, pro quo oratur, ne scilicet ipse resistat vel ponat impedimentum : tum ex Scripturæ historiisque ecclesiasticæ exemplis, quibus comprobatur vel ipsam parvulorum nativitatem vel vitam eorum ad remedium salutis obtinendum precibus parentum vel aliorum esse impetratam.

Dixi 1° *A voluntate maxime parentum;* quia sicut magistratibus mandatur a Deo cura tum infantium tum mediorum ad eorum salutem, et viris Apostolicis ac prædicatoribus Evangelicis inspiratur desiderium annuntiandi et applicandi remedium peccati originalis, imo omnibus fidelibus divinitus immittitur excitatio ad orandum universaliter pro omnibus; ita ab eorum voluntate dependere parvulorum salutem prudenter credimus, cum humanitus loquendo videantur plurimi parvulorum fuisse perituri, si illi aut mandato aut inspirationi divinæ non obsecundassent. 2° *Ut præsertim per orationem illis consulant;* quia ex modo dictis positiva sufficientia potest etiam dependere ab aliis actibus virtutis, imo et a bono libertatis usu; negativa vero a defectu quocumque morali, ut supra ex Augustino colligere licet.

204. *Nec dicas* 1° S. Prosp. in operibus, quæ sine controversia illi tribuuntur, videtur contrarius. Nam 1° in Resp. ad obj. 1ªm Vincent. dicit, eos, qui baptizati non sunt, in aliquo sensu esse redemptionis alienos, nec ad redemptionem pertinere, nisi ea tantum ratione, quoniam Deus pro una generali causa totius generis humani mortuus, præcepit omnibus ejus passionem applicari. 2° In Carm. de ingrat. c. 29 ait : *Nec meritis istud poteris aptare parentum; cum videas multos sanctis genitoribus ortos nullo salvari studio potuisse suorum;* ergo. *Conf.* Idem in lib. 2 de *Voc. gent.* c. 22 quærens, quare Deus non provideat remedium quod possit infantibus in utero morientibus applicari, recurrit ad inscrutabilia Dei judicia; et c. 24 id fieri statuit vel in peccati originalis pœnam, vel ad ostendendam gratiæ baptismalis gratuitatem; ergo.

R. *N. ass.* — *Ad* 1ªm *D.* Et his vocibus declarat parvulos non pertinere ad redemptionem in actu secundo et quoad efficaciam *C.* Non pertinere ad redemptionem in actu primo et quoad sufficientiam *N.* Subjungit enim : *Redemptionis proprietas haud dubie penes illos est, de quibus princeps hujus mundi missus est foras;* ubi τὸ *proprietas* locutionem ad sensum explicatum limitare debet, ut propositio hæretica de morte Christi prædestinatis duntaxat impensa devitetur.

Ad 2um D. Quod salventur parvuli, nequit tribui parentum meritis naturalibus *C.* Supernaturalibus *subd.* Quatenus nec hæc merita sunt mediata et ultima ratio discretionis, nec necessaria et unica mensura electionis *C.* Quatenus nequidem immediata et per modum conditionis libere assumpta ratio existimari queant *N. S.* Doctor hic agit contra *Semipelagianos,* qui causam discretionis prædestinati a non prædestinato principaliter, imo unice repetebant a libero hominis arbitrio; ideoque cum ostendisset, exemplo parvulorum, quod imprimis ex eorum conatu ac opere non dependeat, ut unus præ altero baptizetur; postea declarat nec id meritis parentum naturalibus aut cuicumque etiam studio supernaturali esse tribuendum, sed soli voluntati divinæ, quæ ita congruenter ac efficaciter res ordinat, ut hic et non ille baptizetur : quod quidem intentum suum aperte explicat in fine illius testimonii l. 2 de Voc. gent.

Ad Conf. R. Merito S. Prosper recurrit ad inscrutabilia judicia Dei pro ratione cur Deus non providerit remedium congruum et efficax parvulis in utero morituris, cum hoc multis aliis providerit, et peccatum originale sit omnibus commune. Quamvis enim immediata ratio hujus discriminis detur quod illorum parentes non sint cooperati sufficientiæ in favorem parvulorum concessæ, redit nihilominus difficultas, cur illis parentibus Deus dederit sufficientiam incongruam et ineffícacem; aliis autem, forte impiis et sceleratis, contulerit congruam et efficacem in filiorum favorem, vel aliter efficaciter disposuerit, ut baptizarentur. Circa hanc verò difficultatem non alius exitus patet nisi recurrendo ad inscrutabilia Dei judicia; unde et S. Aug. l. de Don. persev. c. 9, n. 21 ait : *Ex duobus parvulis originali peccato pariter obstrictis, cur iste assumatur, ille relinquatur; et ex duobus ætate jam grandibus impiis, cur iste ita vocetur, ut vocantem sequatur, ille autem aut non vocetur, aut non ita vocetur, inscrutabilia sunt judicia Dei.* Simili ratione intelligendum est, quod ex c. 24 de punitione peccati originalis est additum; quia peccatum originale non est ratio negandi sufficientiam, sed tantum negandi sufficientiam congruam, ex mente S. Aug. docentis Deum interdum adultis etiam negare gratiam congruam in pœnam peccati originalis.

205. *Nec dicas* 2o : S. Aug. aperte contrariatur. Nam 1o in l. de Don. persev. c. 12, n. 31 inquit : *Plerumque festinantibus parentibus et paratis ministris, ut baptismus parvulo detur, Deo tamen nolente non datur, qui eum paululum in hac vita non tenuit, ut daretur.* 2o Idem l. de Nat. et gr. c. 8 ait : *Parvulum natum in eo loco, ubi ei non potuit per Christi baptismum subveniri, morte præventum idcirco talem fuisse, id est sine lavacro regenerationis exiisse, quia esse aliud non potuit.* Ergo non est tribuendum parentum negligentiæ, quod parvulus sine baptismo moriatur; sed quibusdam parvulis applicare baptismum est impossibile.

R. *N. ass.* — *Ad 1um D.* Non datur baptismus Deo nolente voluntate antecedente *N.* Voluntate consequente non usum collatæ sufficientiæ *C.* Res patet in exemplo peccatoris adulti, qui in pœnam non boni usus libertatis incidit in amentiam perpetuam. Nec obstat quod festinent parentes et parati sint ministri; quia juxta nos Deus potentiam proximam conferendi baptismum non alligavit præcise huic festinationi, sed bono usui præhabitæ libertatis, quem nos absolute determinare non possumus. Præterea S. Aug. hac sen-

tentia non intendit probare quod nullo modo hic casus tribuendus sit parentum negligentiæ : quia paulo ante hæc dixerat : *Neque parentum negligentiæ sic tribuendum est, quod parvuli sine baptismo moriantur, ut ibi nihil agant superna judicia;* ergo supponit negligentiæ parentum aliquid tribuendum, ita tamen ut et tribuatur agere judiciis Dei. Hæc vero plurimum agunt in nostra etiam sententia, nempe per illam discretionem principalem et ultimatam.

Ad 2um *D.* Esse aliud non potuit impotentia remota et antecedente *N.* Impotentia proxima et consequente non usum sufficientiæ collatæ parentibus vel aliis in favorem parvuli *C.* Nempe Deus ab æterno decrevit dare genitori vel alteri personæ inspirationem vel libertatem ad aliquid exequendum vel omittendum, ea tamen lege, ut bonum usum illius libertatis sequeretur *infallibiliter* talis dispositio causarum naturalium, ut per eas non staret quin parvulo applicetur baptismus : secus autem foret, si non bene uteretur illa libertate. Hoc supposito illa libertas est potentia *antecedens* ut causæ naturales sic vel aliter occurrant, et est potentia remota applicandi parvulo baptismum : at vero semel supposito non bono usu illius libertatis, talis est causarum naturalium dispositio, ut quæcumque diligentia adhibeatur a parentibus aut ministris, non possit applicari baptismus. Solus Deus per miraculum, ad quod non tenetur, dare potest opportunitatem applicandi baptismum.

206. *Nec dicas* 3° In hac sententia interdum confertur baptismus ex parentum meritis, et negatur ex eorum demeritis : sed hoc nequit conciliari cum doctrina S. Aug., cujus præcipuum argumentum pro existentia peccati originalis contra *Pelagianos,* et pro prima gratia ex Dei misericordia non vero ex meritis proveniente contra *Semipelagianos* infirmaretur; ergo.

R. 1° — *D.* 1^am^ *p. maj.* In hac sententia parvulis confertur baptismus ex parentum meritis naturalibus *N.* Ex meritis gratiæ et supernaturalibus, iisque duntaxat de congruo, quia pura creatura communius dicitur, in hac providentia non mereri aliquid alteri de condigno *Tr.;* Tum quia ad hoc ut dicatur sufficientiam *remotam,* pro baptismo parvulis morientibus conferendo, dependere a voluntate aliena, non requiritur ut qui baptizantur, pervenerint ad baptismum mediante hujusmodi sufficientia *remota;* cum Deus potuerit ipsis providere potentiam *proximam* independenter ab illa : tum quia sufficientia *remota* potest esse pure negativa, et naturalis libertas vitandi peccatum vel aliud quodcumque, physice causans abortum vel impediens baptismi potentiam; quo casu baptismus nec ex meritis, nec ex impetratione confertur.

2° *N. min.* De 1^a^ *p.* liquet ex modo dictis; de 2^a^ autem, nempe quod parvulo subinde negetur baptismus ob parentum demerita, ex Script. et S. Aug. constat; ubi tamen parvulus formaliter damnatur propter peccatum originale, occasionaliter autem duntaxat ob parentis demeritum; sicut adultus, cui ob peccatum veniale negata est gratia congrua, ob illud non formaliter sed occasionaliter solum damnatur.

Ad prob. N. utr. p. — S. Aug. contra *Pelagianos* sic probat peccatum originale : Parvulus, qui consequenter non potuit baptizari, excluditur a regno cœlorum; ergo propter peccatum : sed non propter peccatum personale; ergo

propter originale. Hoc vero argumentum intactum relinquit nostram sententiam, qua occasionaliter tantum dicimus excludi parvulos a regno cœlorum ob parentum peccata. *Semipelagianos* ita aggreditur : Nullis præcedentibus meritis arbitrii naturalis vel demeritis in parvulis, huic datur, alteri negatur gratia baptismi ; ergo Deus per gratiam discernit prædestinatum a non prædestinato. Sed hoc iterum non tangit assertum, quod ennuntiat sufficientiam applicandi baptismum a parentum bono vel malo usu libertatis dependere, multo minus vero illud de actibus parentum vel aliorum per gratiam elicitis.

207. *Nec dicas* 4° Quamvis voluntas Dei salvandi omnes æque extendatur ad parvulos ac ad adultos, nihilominus Deus *adultis* dat sufficientiam *positivam* et *supernaturalem;* non autem ita agit in favorem omnium parvulorum; ergo non obstante illa voluntate universali, potest etiam intervenire hoc discrimen, quod adultis conferat media salutis cuilibet intrinseca, parvulis vero præcise providerit de medio extrinseco scilicet baptismo, quin vel in voluntate aliena posuerit ejus applicabilitatem. — *Conf.* 1° Gratiæ sufficientis collatio, etiam in *gentilibus*, non dependet ab usu bono vel malo libertatis; quia alias se viribus propriis saltem negative disponere possent ad gratiam; ergo nec applicabilitas seu sufficientia ad applicandum baptismum ab eo dependere potest. *Conf.* 2° Ex nostra sententia sequeretur, quod parentes et alii tenerentur sub gravi culpa ad exquisitam diligentiam pro parvulorum salute; maxime autem ad fundendas orationes, ut illi ad baptismum perveniant : horum autem *primum* pandit ostium infinitis scrupulis; et *secundum* nec fideles exercent, nec monentur ab Ecclesia; ergo.

R. — *N. cons.* Ex voluntate salvandi omnes recte probatur sufficientia, sed solum aliqua, sive ea sit *positiva* aut *negativa,* sive *proxima* aut *remota;* quia, quacumque ex his concurrente, salus ponitur in voluntate creaturæ, ita ut per Deum non stet quominus creatura salutem non consequatur : unde sequitur 1° Si ne quidem in voluntate aliena daretur sufficientia pro parvulis et potentia applicandi illis baptismum, nec in Deo dari voluntatem seriam circa eorum salutem : 2° autem, non requiri eamdem sufficientiam pro parvulis, quæ convenit adultis. Cæterum quod *adultis* detur sufficientia *positiva* et *supernaturalis,* probatur partim ex auctoritate, partim ex possibilitate orandi et observandi præcepta supernaturalia : contrarium de *parvulis* patet tum ex eo quod hi non sint capaces recipiendi gratiam actualem in seipsis : tum quod sufficientia pro his posita sit in opportunitate conferendi baptismum, quæ nihil in se continet supernaturale, supposita aliunde baptismi institutione. Hinc vero intelligi potest qua ratione quælibet libertas naturalis possit dici sufficientia ad salutem parvuli; nempe quatenus illius usus vel negative vel positive efficit ut infans superstes in vita servetur, aqua et cætera requisita adsint, vel alio quocumque modo opportunitas applicandi baptismum fiat.

Ad conf. 1^am^ R. — *N. cons. Disparitas* est 1° Quia gratia sufficiens reipsa datur omnibus adultis etiam *gentilibus,* ut patet ex prop. 5^a^ ab Alex. VIII. damnata; ergo ejus collatio non dependet a conditione aliqua, sed confertur absolute : e contra opportunitas baptismi parvulis applicandi reipsa non datur omnibus; ergo ejus collatio recte dicitur dependere ab aliqua condi-

tione : hæc vero non tenet se ex parte solius Dei; quia in eo est voluntas salvandi omnes : neque ex parte causarum naturalium, ut nuper probatum est : nec ex parte ipsorum infantum, ut per se patet; ergo ex parte causarum iberarum, maxime *parentum*, ut in responsione dictum est. 2° Quia gratia sufficiens est donum in se ac vere supernaturale; ergo supra ordinem naturæ et cujuscumque meriti vel dispositionis naturalis : e contra sufficientia ad baptismum applicandum nihil in se est supernaturale, ut dictum est proxime.

Ad conf. 2am R. — *N. seq.* Quamvis enim certum sit nostram prædestinationem posse dependere ab usu divinæ inspirationis ad faciendum aliquod leve bonum, vel ad vitandum peccatum veniale; item licet probabilissimum sit omnes, per se loquendo et præscindendo a circumstantia particularis necessitatis, teneri ad orandum pro proximis in communi, eamque orationem, abstrahendo etiam a nostra sententia, habere satis certum effectum pro salute aliorum : tamen ex primo non sequitur, nos sub gravi culpa teneri ad *exquisitum diligentiam;* nec secundum debet ab Ecclesia proponi fidelibus; ergo idem ex simili dicendum est de sequelis ex nostra sententia deductis. Accedit 1° quod Deus ita velit nostræ et parvulorum saluti consulere, ut neminem conjiciat in anxietates et scrupulos: quæ ratio theologis familiaris est ad excusandum fideles, quando timor mali vel peccati securi est circa personam vel actionem indeterminatam : 2° Quod, dum pii parentes orant pro felici partu, implicite orant ut parvuli ad baptismum perveniant : idem fideles omnes petunt in oratione Dominica per illa verba : *Sanctificetur nomen tuum, adveniat regnum tuum, fiat voluntas tua sicut in cœlo et in terra;* uti a Suar. t. 2 de Rel. l. 3, c. 8 explicatur : 3° Quod sententia hæc nostra non sit certa, neque sufficientiam ad actum singularem aut modum orationis certum determinet; adeoque exigi non possit ut ab Ecclesia fidelibus proponatur.

ARTICULUS IV.

AN ET QUALIS IN PROVIDENTIA DEI SUPERNATURALI DETUR PRÆDEFINITIO ACTUUM BONORUM CREATORUM?

208. *Nota. Prædefinitio* est decretum seu voluntas, qua Deus antecedenter ad creaturæ liberæ determinationem absolute prævisam, ab æterno positive, absolute et efficaciter decrevit, ut ab eadem creatura aliquis actus bonus fiat in tempore. Differt a *Prædestinatione*, quod hæc sive mediate sive immediate intendat gloriam, illa autem præcise ac pure intendat actum bonum, abstrahendo nempe an gloria absolute sequatur, necne. Dividitur in *formalem*, quæ etiam intentio finis vocatur, et est voluntas Dei efficax, qua actus bonus ipse in se directe et immediate intenditur : et in *virtualem*, quæ et electio mediorum dicitur, et est voluntas, qua directe et immediate tantum intenditur medium aliquod cum actu bono infallibiliter connexum, v. g. gratia efficax; quia voluntas medium hujusmodi intendendo, hoc ipso actum illum virtualiter vult, licet formaliter eum non intendat, sed solam simpli-

cem complacentiam ejusdem includat vel supponat. Controvertitur hic de *formali*. Potest autem tripliciter concipi : 1° Independenter a scientia media, quatenus prædefinitio hæc vel immediate infert actum ipsum, vel physicam ejus prædeterminationem : 2° Dependenter quidem, objective et in operando, non autem subjective et in existendo a scientia media, quatenus scilicet ante scientiam mediam concipiatur Deus prædefinire actum bonum, illum tamen nolit exequi nisi per medium, quod postea per scientiam mediam viderit esse efficax : 3° Potest concipi tam subjective quam objective dependere a scientia media, quatenus prædefinitio non tantum sequatur hanc scientiam, sed etiam ab ea reguletur, et exequatur actum bonum per auxilium de se indifferens, quod prævisum est futurum efficax; uti patet *in hoc decreto* : Quia video per scientiam mediam Petrum consensurum auxilio A, volo consensum, et dabo ei auxilium A, ut consentiat.

209. *Dico.* **Videtur probabilius, actus bonos prædicto modo tertio esse formaliter prædefinitos.**

Prob. Juxta Scripturam et Patres Deus : 1° Promittit opera nostra bona, ut patet ex Ezech. 11, ac 36, v. 27 : *Spiritum meum ponam in medio vestri, et faciam ut in præceptis meis ambuletis, et judicia mea custodiatis et operemini;* in quem locum S. Aug. l. de Præd. Sanct. c. 11, n. 22 ait : *Locum ipsum scripturæ attendite, et videbitis illa Deum promittere facturum se ut faciant, quæ jubet ut fiant.* — 2° Eadem dat et præparat, ut patet ex Ep. ad Ephes. 2, 10 : *Ipsius sumus factura, creati in Christo Jesu in operibus bonis, quæ præparavit Deus, ut in illis ambulemus;* in quæ verba S. Aug. l. eod. c. 10, n. 19 inquit : *Quod ait Apostolus... Creati in Christo Jesu in operibus bonis, gratia est : quod autem sequitur, quæ præparavit Deus ut in illis ambulemus, prædestinatio est* : et Fulgent. l. 1 ad Monim. c. 9 : *Sicut præparata est per prædestinationem voluntas a Domino, qua bonum velimus : sic etiam opera bona præparavit Deus, ut in illis ambulemus;* et D. Thomas in eamdem epistolam ac locum Apostoli scribit : *Dicitur autem Deus nobis aliqua præparare, in quantum disposuit se nobis daturum.* — 3° Ad eadem nos elegit et adducit, ut patet ex Ep. ad Ephes. 1, 4 : *Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti;* et ad Rom. 2, 4 : *Ignoras, quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit;* in quorum 1um S. Aug. loc. cit. c. 18, n. 36 ait : *Non ergo quia futuri eramus, sed ut essemus : ideo quippe tales eramus futuri, quia elegit ipse, prædestinans ut tales per gratiam ejus essemus;* et in 2um, Idem, l. 5 cont. Julian. c. 4, n. 14, respondet : *Quantumlibet præbeat patientiam, nisi ipse dederit, quis agit pœnitentiam? an oblitus es quod idem ipse Doctor ait : ne forte det illis Deus pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, et resipiscant a diaboli laqueis.* Ergo cum Deus non tantum promittit, præparat et dat gratias, sed etiam ipsa *opera bona*, imo concedit gratias, ut opera eveniant, etiam directe et immediate intendit opera, et consequenter formaliter prædefinit.

Conf. Hæc sententia non lædit libertatem, nihil continet Deo inconveniens, melius explicat, quomodo nihil fiat, quod Deus fieri non velit, vel sinendo, si malum est, vel si bonum, ipse faciendo, ut Aug. in Enchir. c. 95 loquitur; quomodo etiam ipsa Dei voluntas invicta sit, nec ipsi resistat humanum ullum arbitrium, ut Scriptura et Aug. sæpius asserunt; quomodo prima et

maxime radicalis discretio salvandi a non salvando sit a gratuito et efficaci Dei beneplacito; quomodo gratia efficax non tantum in actu secundo, sed et in primo differat a sufficiente, et proinde sit moraliter major in ratione beneficii, et prædestinatis maxime conferatur ut efficax.

210. **Obj.** *1.* S. Chrys. hom. 2 in epist. ad Heb. ait : *Deus sua voluntate non antecedit voluntates nostras, ne nostrum lædatur arbitrium :* et Damascen. l. 2 de Fid. c. 30 : *Scire oportet, Deum omnia præscire, sed non omnia prædefinire : præscit enim ea, quæ in nostra potestate ac arbitrio sunt, at ea non prædefinivit; neque enim vitium admitti vult, neque rursus virtuti vim infert;* ergo damnant prædefinitiones.

Conf. Principia actus creaturæ liberi illa tantum esse possunt, quæ importantur in hypothesi objectiva scientiæ mediæ : sed in hac nec importatur, nec importari potest prædefinitio formalis; quia nec potest importari ex parte *conditionis*, v. g. sic : Si dedero auxilium cum prædefinitione consensus, erit consensus; cum alias conditionalis foret necessaria — nec ex parte *conditionati*, nempe ita : Si dedero auxilium, erit consensus, me prædefiniente : cum ex hac parte solum sit objectum scientiæ mediæ, et alias collatio auxilii, quæ est purificatio conditionis, foret causa prædefinitionis, uti conditio dicitur causa conditionati, quamvis prædefinitio potius sit causa collationis auxilii : ergo.

R. — *D. cons.* Damnant prædefinitiones indiscriminatim sumptas tam ad malum, quam ad bonum *C.* Tantum ad bonum, *subd.* Absolute antecedentes; neque penitus a scientia media dependentes *C.* Consequentes scientiam mediam, et in existendo ac operando ab ea pendentes *N.*

Ad conf. R. 1° — *N.* 2am *p. min.* Juxta plures enim Deus in illo statu videt suam prædefinitionem ex parte *conditionati;* quia scientia media, utpote comprehensiva omnium, attingit etiam quæ de facto concurrunt ad suum objectum, quamvis non sint necessaria ex parte potentiæ proximæ, ex quo solvitur probatio *prima. Secunda* autem non tenet; quia secundum hanc responsionem prædefinitio tantum attingitur ex parte *conditionati*, non autem ut conditionatum; ideoque conditio in eam influere non debet.

2° *D. M.* Principia actus liberi creaturæ proxima et immediata, seu ad ordinem executionis creatæ præcise spectantia, tantum possunt esse illa quæ importantur, etc. *C.* Principia remota et mediata, seu ad ordinem intentionis tantum spectantia *N.* Ratio indifferentiæ est, quod principia posteriora in actum creaturæ non influant per se et immediate, sed solum mediante actu primo libertatis creatæ, quem immediate causant. Hinc vero patet 1° Quod in statu absoluto poni possint, licet non attingantur in conditionato; quia, cum nullum ex principiis actus primi intrinsecis excludant, libertatem minime lædunt : 2° Quod necessarium non sit ut ponantur etiam in statu conditionato; tum quia ad scientiam mediam per se loquendo spectat unice videre conditionem et conditionatum : tum quia ad veritatem conditionalis propositionis non requiritur quodcumque, purificata conditione, conditionato convenit.

Inst. 1. Deus salva libertate creata pro statu conditionato nequit formaliter prædefinire consensum sub conditione, si homo haberet auxilium A :

Item, post scientiam mediam consensus, nequit Deus prædeterminare consensum ; ergo pariter salva libertate creata pro statu absoluto, vel post scientiam mediam Deus nequit formaliter prædefinire.

R. — *N. cons. Disparitas* est, quia prædefinitio in *primo*, cum scientiam mediam de consensu sub conditione futuro non supponere possit, deberet regulari per scientiam necessariam de consensu futuro ex vi et efficacia alicujus decreti vel auxilii intrinsece et per se connexi cum consensu et a voluntate inimpedibilis, adeoque idem præstaret, quod prædeterminatio in *secundo;* nempe ut consensus sit antecedenter necessarius et immutetur indifferentia potentiæ proximæ. Neutrum est in nostra prædefinitione formali, quæ regulatur a scientia media et fertur in consensum per medium indifferens et ex se conjungibile cum omissione consensus.

Inst. 2. Prædefinitio infert necessitatem antecedentem ; tum quia est causa actus prædefiniti : tum quia eumdem antecedit et necessario infert : tum quia impediri et frustrari nequit ; ergo.

R. — *N. A.* — *Ad prob.* 1am *D.* Prædefinitio est causa proxima et immediata actus *N.* Remota et mediata *subd.* Eaque per se talis et requisita *N.* Per accidens tantum talis et non requisita absolute *C.* Sicut enim actus malus creaturæ fit sine prædefinitione, sic et actus bonus potest poni, dummodo Deus det auxilium supernaturale et concursum indifferentem ; adeoque prædefinitio non requiritur saltem ex parte actus et creaturæ. An vero ex parte Dei ac providentiæ non requiratur, disputant inter se theologi.

Ad prob. 2am *D.* Predefinitio physice antecedit actum *C.* Logice *subd.* Subsistendi consequentia *C.* Prioritate rationis objectiva *N.* Sicut ex eo quod Deus sciat actum futurum, sic etiam ex eo quod Deus velit actum ; utrinque sequitur quod actus erit : prius tamen ratione est, actum esse futurum posita certa conditione, quam prævidere Deum, et consequenter prædefinire ; quia, si voluntas creata hunc actum non vellet, Deus neque prævideret, neque prædefiniret. Hoc ipso autem prædefinitio nec antecedit nec necessario infert actum absolute et simpliciter, sed tantum antecedit secundum quid, et necessario consequenter infert.

Ad prob. 3am *D.* Prædefinitio nequit impediri directe, seu ex supposito quod sit, carere suo effectu *C.* Nequit impediri indirecte, seu fieri, ut nunquam fuerit *N.* Eodem modo explicatur *frustratio*, nisi frustrari prædefinitionem sumatur pro eo quod, ea jam posita ; careat suo effectu ; tum enim frustrari nequit, et actus non poterit non poni, sed tamen solum ex suppositione simpliciter consequente, seu alicujus, quod supponit liberam voluntatis determinationem.

Inst. 3. Quod alterum supponit ut positum, illud nulla ratione impedire potest : sed potentia proxima ad actum supponit prædefinitionem actus positam, ergo. *Conf.* Nulla datur nunc potentia impediendi præteritum, quia factum infectum fieri nequit : sed prædefinitio est quid præteritum ; quia jam fuit ab æterno ; ergo.

R. — *D. M.* Quod alterum supponit ut positum, nulla ratione illud impedire potest, si illud alterum saltem logice non dependeat ab hoc *C.* Si ab hoc dependeat *subd.* Non potest impedire consequenter *C.* Antecedenter *N.*

Ad conf. R. — *D. M.* Nulla datur nunc potentia impediendi præteritum

stricte dictum, absolutum et independens a præsenti *C.* Præteritum minus stricte dictum, respectivum et dependens ab aliquo præsenti *subd.* Non datur potentia illud impediendi directe et consequenter *C.* Indirecte et antecedenter *N.* Idem respondetur de prædefinitione, quod alibi de præscientia est expositum : neutra tamen proprie dicitur præterita, cum semper existat, licet detur ab æterno.

Inst. 4. Etsi voluntas, prout existens in statu conditionato, possit impedire prædefinitionem, non tamen id potest voluntas ut existens in statu absoluto; quia prædefinitio causalitate antecedit potentiam proximam creatæ voluntatis absolute existentem : sed hoc ipso actus prædefinitus solum ut conditionate, non autem ut absolute existens est liber; ergo.

R. — *N. M., et prob. D.* Prædefinitio causalitate antecedit potentiam proximam creatæ voluntatis absolute existentem, tanquam principium per se requisitum et independens a consensu libero absoluto *N.* Tanquam principium per accidens duntaxat requisitum et indirecte saltem dependens a consensu libero absolute futuro *C.* Dependentia prædefinitionis ab actu prædefinito seu consensu absolute futuro sic ostenditur : Prædefinitio dependet a scientia media, tanquam a *regula* dirigente; hæc a consensu conditionate futuro, tanquam ab *objecto;* hic a consensu, purificata conditione, absolute futuro, tanquam a *conditione* sine qua non; quia nisi purificata conditione esset consensus absolute futurus, ante purificatam conditionem non esset conditionate futurus; ergo prædefinitio indirecte non tantum a consensu conditionate futuro, sed etiam absolute futuro dependet.

Inst. 5. Si voluntas ut absolute existens posset *indirecte* impedire prædefinitionem, inter hanc et actum prædefinitum aut saltem voluntatem daretur mutua naturæ prioritas; quia prædefinitio est natura prior quam actus prædefinitus, aut voluntas in actu primo posita ut absolute existens; cum illi conferat auxilium per scientiam mediam efficax prævisum; vicissim vero voluntas illa esset prior natura quam prædefinitio, cum impediens natura prius sit quam impeditum; ergo. *Conf.* Voluntas creata, ut in statu absoluto existens, nequit impedire scientiam mediam, adeoque nec prædefinitionem, quæ ideo impediri potest, quia supponitur posse impediri hanc scientiam. Nam id voluntas creata absolute existens nec *indirecte* impedire potest, quod eodem modo daretur, sive creata voluntas absolute existeret, sive non existeret : sed scientia media de consensu aut dissensu condionate futuro eodem modo daretur, sive voluntas creata absolute existeret vel non; cum hæc scientia detur de actibus liberis hominum qui nunquam sunt extituri; ergo.

R. — *D. M.* Si voluntas ut absolute existens posset prædefinitionem indirecte impedire quasi a priori et per modum objecti, daretur, etc. *C.* Si solum possit impedire a posteriori et per modum conditionis *subd.* Daretur mutua naturæ prioritas propria et in eodem genere *N.* Impropria et in diverso *Tr.* Hanc autem prioritatem non repugnare, constat in exemplo finis et medii, productionis quoad primum et secundum esse.

Ad conf. R. — *D. M.* Id voluntas absolute existens nec indirecte impedire potest quod daretur, sive voluntas absolute existeret sive non existeret, tam simpliciter quam purificata conditione *C.* Quod daretur, sive voluntas simpliciter tantum existeret vel non existeret, non autem daretur nisi puri-

ficata conditione voluntas absolute existeret *N*. Verum quidem est quod scientia media possit dari de iis quæ simpliciter non existent in statu absoluto; unde etiam sequitur *absolute existentia* non esse objectum hujus scientiæ : non tamen datur de iis, quæ, purificata conditione sub qua possibili conditionate futura prævidentur, non existerent absolute; cum alias nulla connexio inter conditionem et conditionatum foret, et sic objectum scientiæ mediæ falleret : unde sequitur absolute existentia esse conditionem sine qua non haberetur vera ac infallibilis scientia media.

211. *Obj. II.* Volitio absoluta ut consensus fiat, et voluntas indifferens ut consensus fiat vel non fiat, nequeunt stare simul; quia per hanc illa retractatur; sed *prædefinitio* est voluntas talis absoluta, et decretum indifferens applicativum omnipotentiæ est voluntas illa indifferens; ergo. — *Conf.* 1. Velle efficaciter consensum est nolle efficaciter carentiam consensus : sed nolle efficaciter carentiam consensus non componitur cum applicatione indifferente ut sequatur consensus vel ejus carentia; ergo. — *Conf.* 2. Admissa prædefinitione, decretum applicativum omnipotentiæ esset Deo immediate liberum, quia immediate oriretur a voluntate Dei per se indifferente; et non esset Deo immediate liberum, quia esset actus efficaciter imperatus a prædefinitione : sed implicat decretum Deo immediate liberum et non liberum; ergo.

R. — *N. ass.* Non magis repugnat prædefinitio et decretum indifferens applicativum omnipotentiæ, quam volitio antecedens et inefficax salvandi omnes, ac volitio consequens et efficax aliquos non salvandi, sed propter eorum peccata damnandi; quia cum prædefinitio infendat consensum ab aliena libertate libere ponendum, decretum indifferens omnipotentiæ applicativum supponere debet, tanquam objective antecedens.

Ad prob. D. M. Voluntas absoluta ut consensus fiat, non potest stare cum voluntate indifferente ut consensus fiat vel non fiat consequenter *C*. Ut fiat vel non fiat antecedenter *N*. Voluntas exhibendi concursum indifferentem importat volitionem conditionatam concurrendi in actu *secundo* ad dissensum; sed sicut dissensus, posita prædefinitione consensus, est tantum possibilis potentia antecedente, sic et illa volitio est antecedens : hæc autem non pugnat cum volitione consequente contraria, cum habeat diversum objectum.

Ad conf. 1^am^ *D. M.* Nolle efficaciter carentiam consensus, antecedenter ac independenter a libertate humana et proinde a voluntate Dei exhibendi concursum indifferentem, nequit componi, etc. *C.* Nolle consequenter ac dependenter a libertate humana et voluntate Dei indifferente *N*.

Ad conf. 2^am^ R. — *Prob. D.* Decretum applicativum omnipotentiæ, supposita prædefinitione, oritur immediate a voluntate Dei indifferente quoad applicationem omnipotentiæ, seu exhibitionem parati concursus *N*. Indifferente quoad ipsam omnipotentiam seu auxilium et concursum indifferenter paratum *C*. Respectu postremi decretum applicativum præcipue dicitur indifferens; unde sive sit actus imperatus a prædefinitione, sive ipsa prædefinitio consensus, nec hominis nec Dei libertatem minuit; præsertim, cum hæc applicatio *per accidens* fiat a prædefinitione.

Inst. 1. Volitionem esse efficacem est esse effectivam sive immediate per

se ipsam effectum exequendo; sive immediate imperando executionem per potentiam aliam : sed prædefinitio est voluntas efficax, et volitio sic efficax nec cum indifferente omnipotentia nec cum libertate humana componitur; ergo. — *Conf.* 1. Qui efficaciter vult cum alio influere determinate in actum, nequit esse indifferens ad influendum cum alio in eumdem actum aut in actum contrarium : sed Deus vi prædefinitionis efficaciter vult cum homine influere determinate in actum; ergo. *Conf.* 2. Omne decretum Dei efficax, intentivum actus creati, est simul immediate executivum ejusdem : sed decretum immediate executivum actus destruit libertatem humanam, ut a nobis asseritur contra decreta prædeterminantia; ergo. *Maj. prob.* Deus non potest ullum actum creaturæ intendere, quin vi hujus decreti actus procedat a creatura simul et sua omnipotentia : sed decretum, vi cujus actus ab his causis immediate procedit, est immediate executivum; ergo.

R. — *D. M.* Volitionem rei immediate liberæ et independentem ab aliena libertate esse efficacem est esse effectivam, etc. *C.* Volitionem rei mediate tantum liberæ et dependentem a libertate aliena, qualis est prædefinitio divina actus creati boni *N.* Prædefinitio nec est effectiva immediate, per se ipsam exequendo effectum, nec effectiva mediate imperando executionem; sed tantum imperando volitionem præparativam executionis.

Ad conf. 1am R. — *D. M.* Qui efficaciter vult cum alio influere determinate in actum sibi immediate liberum, nequit, etc. *C.* Sibi mediate duntaxat liberum *subd.* Nequit esse indifferens indifferentia se tenente ex parte intentionis propriæ *C.* Tenente se ex parte executionis alienæ *N.* Posito, quod Deus ex directione scientiæ efficaciter velit dare homini totum actum *primum* libertatis, ut actum eliciat, non manet amplius indifferens spectato ordine suæ intentionis; secundum ordinem vero executionis *creatæ* manet ejus omnipotentia indifferenter applicata ad influendum vel non influendum cum homine in actum, prout ipse se determinaverit. *Item,* quod eadem in actu secundo in actum bonum influat, non provenit immediate et executive ad ipsa prædefinitione, sed a libertate hominis, influxum omnipotentiæ libere determinante.

Ad conf. 2am R. — *D. M.* Decretum Dei est immediate executivum, si sit intentivum actus creati soli Deo non autem creaturæ liberi, quale est decretum physice prædeterminans, ut nobis videtur *C.* Si sit intentivum actus creati Deo quidem mediate sed soli creaturæ immediate liberi, quale est prædefinitio per scientiam mediam regulata *N.* Hæc enim eo modo actum creatum liberum exequitur, quo exequi intendit : intendit autem illum exequi non per se immediate, sed mediate, per omnia scilicet creatæ libertatis constitutiva, quorum unum est divina omnipotentia indifferenter applicata.

Ins. 2. Prædefinitio formalis actus boni est absoluta volitio actus ut finis : sed absoluta volitio actus *ut finis* est prior volitione mediorum; ergo prædefinitio formalis est prior quam volitio mediorum, seu auxiliorum per scientiam mediam prævisorum; ergo hæc prædefinitio prior erit scientia media et ab illa non regulatur.

R. — *D. M.* Prædefinitio formalis actus boni est simpliciter absoluta volitio actus ut finis *N.* Est absoluta et simul conditionata volitio actus ut finis *C.* Dupliciter potest actus bonus prædefiniri : 1° Per modum puræ

intentionis et simpliciter absolute, quod fit si Deus, postquam etiam vidit media quibus voluntas est consensura, absolute decernat talem actum, nihil cogitando de mediis, ad quorum electionem postmodum progrediatur ex vi hujus intentionis. Hæc predefinitio, quamvis sequatur scientiam mediam, tamen ab ea non pendet et regulatur; consequenter non est in hominis potestate, et cum absoluta sit, inducit necessitatem. 2° Potest prædefiniri per modum intentionis mixtæ, ut nempe actus ille sit quidem absolute et efficaciter, sed per hæc media, sive si hæc media illum actum producant et ponantur; quod fit si Deus decernat talem actum simul et media per quæ vidit hunc actum libere futurum : atque hæc sicut a scientia media pendet ac regulatur, sic et cum libertate humana componitur, et a nobis hic asseritur. Præterea non sequitur aliqua prioritas existentiæ aut independentiæ ab alia voluntate, sed tantum *motivi;* nam qui eligit media propter finem, habet se sicut qui amat objectum propter motivum : hic autem dicitur etiam prius aliquo modo amare motivum, non quod aliquod rationis signum sit in quo intelligatur amare motivum sine objecto. sed quo motivum sit ratio amandi objectum, et sic intelligatur tantum *prioritas rationis a quo.* Hoc vero etiam magis tenet, ubi quis vult finem et media simul, vel finem per hoc medium et non aliter.

Inst. 3. Vi prædefinitionis formalis Deus dat auxilium efficax qua efficax, ita ut, si hoc auxilium non prævideretur efficax, aliud daret : sed per hoc ostenditur Deum intendere prius actum ut finem, et postea modo seligere auxilium quod investigaverit fore efficax; ergo. *Conf.* Si Deus per prædefinitionem non intenderet prius actum bonum, intenderet eum in auxilio tanquam in causa : sed sic foret prædefinitio tantum *virtualis,* non autem formalis; ergo.

R. — *D. M.* Vi prædefinitionis formalis Deus dat auxilium efficax qua efficax secundum quid *C.* Qua simpliciter efficax *N.* Auxilium efficax dicitur dari qua *simpliciter* efficax, quando datur ex intentione actus, ita ut, si videretur esse inefficax, ex omnibus possibilibus auxiliis seligeretur aliud efficax, seu daretur semper aliud, usque dum aliquod esset efficax. Ex hac autem sic dantis comparatione, intelligitur actum intendi seorsim a mediis, non autem cum medio aut per medium certum, adeoque nec dependenter a scientia media : unde in nostro systemate locum non habet, præsertim cum per auxilium ejusmodi tolli libertatem humanam necesse foret. Dicitur autem dari qua efficax *secundum quid*, quando datur ex intentione actus, ita ut, si videretur esse inefficax, daretur aliud ex certis, v. g. decem certæ speciei vel qualitatis auxiliis, quod per scientiam mediam Deus jam prævidet futurum efficax; in qua explicandi methodo retinetur dependentia a scientia media et intentio finis per hoc vel illud determinatum medium.

Ad conf. R. — *Tr. M., N. min.* Nam prædefinitio *virtualis* vel dicit solam complacentiam circa actum, non vero absolutam et efficacem intentionem actus, vel virtualem duntaxat, non autem formalem volitionem; quamvis autem Deus actum intendat in auxilio tanquam in causa, tamen imprimis non habet simplicem complacentiam de actu : deinde nec habet duntaxat virtualem volitionem actus; cum per hoc auxilium explicite et formaliter velit actum. Atque hæc de actibus salutaribus maxime prædestinatorum dicta sunt.

CAPUT III.

DE PROVIDENTIA DEI CIRCA ELECTOS.

ARTICULUS I.

AN VERA EX PARTE DEI DETUR PRÆDESTINATIO?

212. *Nota.* Prædestinatio *adæquate* sumpta definiri potest : Præscientia et decretum, quo Deus ab æterno efficaciter statuit, hominibus aliquibus providere de largiendis gratiis in hac vita, et de assecutione regni cœlorum in altera. Hanc dari negarunt tum ii, qui inficiati sunt Dei providentiam; tum *Pelagiani* et *Semipelagiani*, qui inde libertatem nostram perire, hominesque vel in socordiam vel desperationem induci rebantur. *Ambrosius Catharinus* insignis ex Ord. Præd. theologus, duplicem salvandorum statuit ordinem; 1um Eximiæ sanctorum, Deiparæ nimirum, Apostolorum aliorumque virtutibus et miraculis celebrium; et hos prædestinatos vocat : 2um Eorum qui minoris quidem meriti et perfectionis sunt, sed tamen regni cœlorum fiunt participes; et hos negat dicendos prædestinatos : præterea in prædestinationis vocabulo particulam *præ* vult importare prioritatem dignitatis et meritorum excellentiam, non autem temporis. Ob hæc censuerunt theologi plures negatam a *Catharino* esse prædestinationem, tum quantum illa significat decretum æternum; tum quantum significat prædilectionem et electionem; adeo ut non soli prædestinati salutem æternam consequantur, sed etiam alii, quos quidem Deus præscivit, non tamen singulariter ordinavit ad merita et præmium æternum. Alii vero negant hanc esse genuinam *Catharini* doctrinam, voluntque ab eo duplicem duntaxat prædestinationis modum assertum : unum quidem *ante* prævisa merita per infallibilia et specialiter provisa gratiæ auxilia, et sub hoc primum illum ordinem contineri; alterum *post* prævisa merita ex auxilio quidem gratiæ sed generali et omnibus communi.

213. *Dico. I.* **Datur vera prædestinatio, eaque non dignitatis tantum, sed et temporis præeminentiam denotans.**

Prob. 1ª p. Luc. 12, 32. Christus inquit : *Nolite timere pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum.* Et Matth. 20, 23 : *Sedere ad dexteram meam vel sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est a Patre meo.* Apost. ad Rom. 8, 30 : *Quos prædestinavit, hos et vocavit,*

etc. S. Aug. l. de Don. persev. c. 21, n. 56, ait : *Nimiæ contentionis est prædestinationi contradicere, vel de prædestinatione dubitare.* S. Prosp. in resp. ad 1am object. Gal : *Prædestinationem Dei nullus Catholicus christianus negat.* S. Fulgent. l. de Incarn. et gr. (al. ep. 17), c. ult, n. 67 : *Deus, qui hominem condidit, ipse prædestinatione sua et donum illuminationis ad credendum, et donum perseverantiæ ad proficiendum atque permanendum, et donum glorificationis ad regnandum, quibus dare voluit, præparavit*, etc.

Prob. 2a *p.* Matth. 25, 34 dicitur : *Possidete regnum, quod vobis paratum est a constitutione mundi.* — Ad Ephes. 1, 4 : *Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti. Prædestinavit nos secundum propositum voluntatis suæ.* — S. Aug. l. de Don. pers. c. 17, n. 41 : *Ista sua dona quibuscumque Deus donat, procul dubio se donaturum esse præscivit, et in sua præscientia præparavit.* S. Fulg. l. de Fid. c. 35, n. 76 : *Firmissime tene et nullatenus dubites, omnes quos vasa misericordiæ gratuita bonitate Deus facit, ante constitutionem mundi in adoptionem filiorum Dei prædestinatos a Deo* etc.

Conf. utr. p. Prædestinatio est propositum voluntatis divinæ creaturam rationalem ad æternam vitam eligentis : sed hoc reipsa datur, cum *de fide* sit multos reipsa a Deo in hanc vitam assumi. Præterea etiam illud est æternum ; tum quia est actus divinus, tum quia Deus nihil operatur in tempore quod ab æterno non præordinaverit faciendum ; ergo.

214. *Dico II.* **Datur singularis Dei providentia et dilectio circa prædestinatos omnes.**

Prob. Sap. 4, 10 dicitur : *Placens Deo factus est dilectus, et vivens inter peccatores translatus est : raptus est, ne malitia mutaret intellectum ejus*, etc. Ibid. 10, 17 : *Deus reddidit justis mercedem laborum suorum, et deduxit illos in via mirabili.* — Matth. 24, 22 : *Propter electos breviabuntur dies illi.* — Joan, 17, 9 : *Ego pro eis rogo : non pro mundo rogo, sed pro his, quos dedisti mihi, quia tui sunt.* — Ad Rom. 8, 28 : *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, iis qui secundum propositum vocati sunt sancti. Nam quos præscivit et prædestinavit conformes fieri imaginis filii sui. Quos autem prædestinavit, hos et vocavit*, etc. — S. Aug. l. de Corr. et gr. c. 7, n. 13, inquit : *Quicumque ergo ab illa originali damnatione ista divinæ gratiæ largitate discreti sunt, non est dubium quod et procuratur eis audiendum Evangelium, et cum audiunt, credunt ; et in fide quæ per dilectionem operatur, usque in finem perseverant ; et si quando exorbitant, correpti emendantur*, etc. Unde falsa apparet doctrina illa de *duplici ordine*, quomodocumque explicata ; eo quod in posteriori ordine non haberetur ulla ex parte prædilectio : non enim ex parte *finis* ; cum Deus æqualiter vitam æternam omnibus vellet et intenderet : nec ex parte *mediorum* ; quia non nisi generalia et omnibus communia salutis assequendæ media concederet hujusmodi salvandis : neque alia ex parte quid assignari potest.

215. *Dico III.* **Soli prædestinati consequuntur vitam æternam.**

Prob. Matth. 22, narrata parabola de *invitatis ad nuptias*, inter quos plures ob negligentiam vel injurias servis illatas vita et fortunis mulctati sunt, alius autem ob defectum vestis nuptialis missus in tenebras exteriores, Christus applicationis more subjungit hæc verba : *multi enim sunt vocati*,

pauci vero electi; ergo electi soli gloriam consequuntur, non electi reprobantur. Item Matth. 24 ubi de aliis *assumendis*, aliis *relinquendis* loquitur, illos vocat *electos*, neque inter hos ac reprobos statuendi medios quosdam locum vel suspicionem relinquit : Denique, Matth. 25, rursus duplicem tantum salvandorum scilicet ac damnandorum ordinem statuit, et illis quidem dicendum ait : *Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi*; ergo prædestinatos duntaxat salvandos manifestum est — Unde S. Fulgent. l. de Fid. c. 35 inquit : *Firmissime tene et nullatenus dubites... neque perire posse aliquem eorum quos Deus prædestinavit ad regnum cœlorum, nec quemquam eorum quos Deus non prædestinavit ad vitam, ulla posse ratione salvari* : et S. Aug. postquam prædestinationis definitionem l. de Don. pers. c. 14, n. 35, dederat, concludit (ib. c. 17, n. 47) tam necessariam esse prædestinationem, quam est necessaria scientia : *Hæc*, ait *Dei dona, si nulla est prædestinatio quam defendimus, non præsciuntur a Deo : præsciuntur autem; hæc est igitur prædestinatio quam defendimus.*

Accedit, quod nullus effectus aliquando eveniat, nisi cum Deus ab æterno voluntate sua præparaverit; et nulla res suum finem consequatur, nisi per divinam providentiam illi accommodatam; ergo multo minus eveniet cuidam salus, aut finis supernaturalis obtinebitur sine prædestinatione, quæ est accommodata præparatio et providentia.

216. **Obj.** *cont.* 1um — Matth. 25 dicuntur tantum prædestinati *a constitutioni mundi*; ergo non ab æterno. *Conf.* 1. Vocatio, justificatio et glorificatio, licet sint actus divini, sunt tamen in tempore; ergo et prædestinatio; præsertim cum Apostolus hæc ad Rom. c. 8 conjungat. — 2. Prædestinatio est pars providentiæ; sed providentia non est æterna sed temporalis; quia est posterior creatione, cum juxta Nemesium, l. de Nat. hom. c. 42, rebus jam creatis consulat; ergo.

R. — *N. cons.* Textus Apostoli ad Ephes. ostendit prædestinationem etiam ante mundi constitutionem esse, et interpretatio S. Aug. Tr. 105, n. 7 in Joan., ipsa objectionis verba exponit per hæc : *ante mundum et ante omnia tempora.*

Ad conf. 1am R. — *N. cons. Disparitas* est, quia præscientia, prædestinatio, propositum, electio et cætera hujusmodi sunt actiones *immanentes*, et dicuntur relative ad intellectum ac voluntatem divinam : vocatio autem, justificatio et glorificatio sunt actiones *transeuntes*, et dicuntur connotative ad effectum in tempore productum.

Ad conf. 2am R. — *D. min.* Providentia in arte, seu ratio agendorum præconcepta et propositum agendorum, non est æterna *N.* Providentia in usu et exercitio, seu ipsa executio non est æterna *C.* Ad postremam autem videtur respexisse Nemesius.

217. *Obj. cont.* 2um Sap. 6, dicitur de Deo : *Æqualiter est ei cura de omnibus*; ergo non datur singularis providentia et dilectio Dei circa prædestinatos; præsertim quia sicut Deus nequit dici quædam scire aut velle magis quam alia, sic neque dici debet quosdam magis diligere quam alios. *Conf.* 1. Juxta ep. 1 ad Tim : 2 *Deus vult omnes homines salvos fieri*; ergo nec quoad salutem hominum datur Deo dilectio unius præ altero. 2o Dionys. l. de div.

Nom. c. 4, § 1 ait : *Quemadmodum sol ille noster non cogitatione aut voluntate, sed eo ipso quod est, illuminat universa quæ quoquomodo lucis ejus sunt capacia : sic ipsum Bonum... ipsamet substantia sua, rebus omnibus, pro cujusque captu, totius bonitatis suæ radios affundit;* ergo.

R. — *D. A.* Deo æqualiter effective est cura de omnibus, h. e. æquale bonum sivæ naturæ sive gratiæ vult et procurat omnibus *N.* Æqualiter affective, quantum præcise attinet actum intellectus et voluntatis, qui in Deo est unicus *C.* S. Thomas p. 1, q. 20, a. 3, ad 1 ait : *Dicitur Deo æqualiter esse cura de omnibus, non quod æqualia bona sua cura omnibus dispenset, sed quia ex æquali sapientia et bonitate omnia administrat.* Cæterum distinctio amoris divini constat ex S. Aug. qui Tr. 110, n. 6 in Joan inquit : *Cum eorum quæ fecit* (Deus) *nihil oderit, quis digne possit eloqui quantum diligat membra Unigeniti sui; et quanto amplius ipsum Unigenitum, in quo condita sunt omnia visibilia et invisibilia, quæ in suis generibus ordinata ordinatissime diligit.*

Ad prob. — *Disparitas* est ex D. Thom. ibid. ad 3, quia intelligere et velle significant solum actus, nec in significatione sua includunt objecta, quorum diversitate possit dici Deus magis vel minus scire aut velle. Amor autem Dei duplici modo sumi potest, scilicet vel ex parte *ipsius actus* voluntatis; et sic Deus non magis amat quædam aliis, quia omnia amat uno et simplici voluntatis actu : vel ex parte *boni* quod quis amato vult; et sic Deus magis amat prædestinatos.

Ad conf. 1^am^ R. — *D. A.* Deus antecedenter vult omnes salvos fieri *C.* Vult consequenter *N.* Dilectio autem ista major, sicut prædestinatio, ad voluntatem Dei consequentem pertinet.

Ad conf. 2^am^ R. — *D. A.* Sicut sol lumen, ita Deus suam bonitatem communicat in providentia generali et communi *C.* In speciali *N.* Ita S. Thom. p. 1, q. 23, a. 4, ad 1.

218. *Obj. cont.* 3um Ad hoc ut quis actu salutem consequatur, prædestinatio *proprie* dicta non est necessaria; cum alias qui non sunt prædestinati non haberent ex parte Dei omnia necessaria ad salutem, nec possent salvari; ergo imprimis possunt salvari non prædestinati. Deinde reipsa neminem salvari nisi prædestinatum, neque est expresse revelatum, neque etiam colligitur ex effectibus; cum potius multi videantur salvari cum sola communi et ordinaria providentia gratiæ; ergo — *Conf.* 1. Angeli sancti translati sunt ad vitam æternam sine prædestinatione; ergo et homines non prædestinati salvantur. *Conf.* 2. Matth. 22 habetur : *Erunt novissimi primi, et primi novissimi*, h. e. postremum locum tenebunt qui primum electi sunt; ergo duplex salvandorum ordo datur; unus eorum qui vocati sunt et non electi, alter eorum qui vocati simul et electi sunt.

R. 1° — *Ad* 1um *D. A.* Prædestinatio proprie talis non est necessaria per se absolute ac simpliciter *C.* Non est necessaria ex parte Dei ad convenientem vel perfectum operandi ac intendendi modum *N.*

2° *Tr.* totum; quia assertio nostra non est de possibili nec de providentia alia, sed de facto et providentia præsenti.

Quad. 2um R. 1° — Quamvis non sit expresse revelatum, et hinc non dicatur esse *de fide;* colligitur tamen ex revelatis; multumque in sacra Scriptura et traditione insinuatur.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ARTICULUS II

[illegible]

[illegible] Praedestinatio secundum se est certa et immutabilis — non imponit tamen praedestinatis necessitatem. [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ad object. 12um Vincent. inquit : *Prædestinatio etsi apud nos, dum in præsentis vitæ periculis versamur, incerta est; apud illum tamen qui fecit quæ futura sunt, incommutabilis permanet* : tum quia prædestinatio nec est mutabilis respectu *Dei*, quem supra in decretis suis absolutis et efficacibus ostendimus omnino immutabilem : nec respectu *hominum* electorum, cum hi, supposito Dei decreto, infaillibiliter gloriam consequantur.

Prob. 3a *pars.* Quia imprimis duo hæc *de fide* certa sunt, nempe hominem esse ac manere liberum, et Deum aliquos ad gloriam prædestinare : deinde quia necessitas nec imponitur ratione præscientiæ, tanquam consequentis vel speculativæ; nec ratione decreti, utpote scientiam mediam saltem supponentis; nec ratione mediorum, scilicet gratiarum ex natura sua cum effectu minime conjunctarum.

220. *Dico II.* **Prædestinatio non est certa quoad nos; seu nemo sine peculiari revelatione potest esse certus de sua prædestinatione.**

Prob. contra *Calvin.*, etc. Scriptura 1o Istam incertitudinem expresse declarat, Eccl. 9, 1 : *Nescit homo utrum amore an odio dignus sit; sed omnia in futurum servantur incerta* : et 1 ad Cor. 10, 12 : *Qui se existimat stare, videat ne cadat.* — 2o Eamdem supponit, quia ad timorem hortatur, Psal. 2, 11 : *Servite Domino in timore;* ad Rom. 11, 20 : *Tu fides stas, noli altum sapere, sed time;* et ad Philip. 2, 12 : *Cum metu et tremore vestram salutem operamini.* — 3o Eam proponit in exemplo prædestinati, nempe S. Pauli, qui 1 ad Cor. 4, 4 ait : *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum;* et 9, 27 : *Corpus meum in servitutem redigo, ne forte, cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar.* — Conc. Trid. Sess. 6, cap. 12 ait : *Nemo, quandiu in hac mortalitate vivitur, de arcano divinæ prædestinationis mysterio usque adeo præsumere debet, ut certo statuat se omnino esse in numero prædestinatorum* ; quæ verba ex l. de Corr. et gr. c. 13, n. 40. S. Aug. desumpta sunt : et ibid. Can. 16 sic definit : *Si quis magnum illud usque in finem perseverantiæ donum se certo habiturum absoluta et infaillibili certitudine dixerit, nisi hoc ex speciali revelatione didicerit, anathema sit.* — S. Hier. in c. 26, v. 15 Ezech. ait : *Omnes infirmo et imbecillo statu fluctuantique vestigio in isto seculo commoramur, et nunquam est nostra certa, securaque victoria.*

Conf. Certitudo illa vel foret prædestinationis *in se* cognitæ, vel cognitæ *per aliud* : non prius, cum nemo penetret ad prædestinationem in se, quæ, sicut omnia *Dei judicia, incomprehensibilis* dicenda est : non posterius, quia id vel per fidem vel per scientiam pateret : non autem per *fidem*, quia in cit. Trid. Can. 15 sic statuitur : *Si quis dixerit, hominem renatum et justificatum teneri ex fide ad credendum se certo esse in numero prædestinatorum; anathema sit* : neque per *scientiam*, cum nullum detur medium sive a priori sive a posteriori, quod prædestinatum in certam notitiam suæ prædestinationis deducat. Accedit quod decebat hominibus talem futuræ felicitatis spem præcipi, quæ simul anxietatem et timorem incuteret; ut *cum metu et tremore* salutem propriam operarentur, et gratiæ dona non parvi penderent superbiendo, sed extimescendo custodirent.

221. **Obj.** *cont.* 1um. 2 Petri 1, 10 dicitur. *Satagite, ut per bona opera*

certam vestram vocationem et electionem faciatis; ergo prædestinatio *de se* non est certa. — *Conf.* 1. Paulus 1 ad Cor. 9, supr. cit. timebat, ne cum aliis prædicasset, ipse reprobus efficeretur; 2. Christus, Joan. 17, 12 ait : *Quos dedisti mihi, custodivi; et nemo ex eis periit, nisi filius perditionis*; ergo potest prædestinatio carere effectu, imo de facto caruit in Juda; atque hinc non est certa. 3. Possibile est prædestinatum peccare lethaliter, et in peccato mori; et Deus potest non prædestinare quem prædestinavit; ergo.

R. — *N. cons.* Quia verba Petri vel intelligenda sunt primario de electione absoluta ad *fidem* et *gratiam*, secundario autem et consequenter de electione ad gloriam sed conditionata; ita ut sensus sit : Satagite, Christiani, ut electionem vestram ad gratiam et fidem per bona opera stabiliatis, ne excidatis ab ea, sed in ea perseveretis; sic enim certam facietis electionem vestram ad gloriam; cum hoc ipso quod sitis facti fideles et justi, destinati sitis ad gloriam, non quidem absolute sed conditionate, si in gratia accepta ad finem usque persistatis — vel intelligenda sunt de *electione* Dei *ad gloriam* in se quidem certissima, incerta autem nobis et aliis, ita ut jubeat Petrus satagere et bona operari, ut ipsis operantibus certa et comperta sit electio ad gloriam, ut exponunt Beda, Lyranus, Hugo et alii.

Ad conf. 1am R. — *D. A.* Timebat, quod ignoraret an esset prædestinatus *C.* Quod non crederet certam esse apud Deum prædestinationis sententiam *N.*

Ad conf. 2am — *N. supp. cons.* Judas enim non erat ex prædestinatis seu iis, quos tanquam suos et electos Pater Filio dederat, juxta illud Joan. *Non erunt ex nobis; nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum.*

Ad conf. 3am — *D. A.* In sensu diviso et antecedenter *C.* In sensu composito et consequenter, vel posito quod sit prædestinatus *N.*

Inst. 1. Apoc. 3, 11 dicit Angelus : *Tene quod habes, ne alius accipiat coronam*; in quem locum S. Aug. l. de Corr. et gr. c. 23, n. 39 ait : *Quod alius non est accepturus, nisi iste perdiderit*; ergo potest acquiri et perdi corona, quæ est prædestinationis effectus; ergo prædestinatio non est certa et immutabilis.

R. — *D. cons.* Potest acquiri et perdi corona, eamdem sumendo pro gratia sanctificante vel virtute, ut hic accipitur pro fideli obedientia et constantia in bono, secundum contextum *C.* Eamdem sumendo pro gloria cœlesti *subd.* In quantum præcise corona hæc nostra est ex merito *C.* In quantum ex prædestinatione *N.* S. Thom. p. 1, q. 23, a. 6, ad 1 ait : *Dicendum, quod corona dicitur alicujus esse dupliciter ; uno modo ex prædestinatione divina, et sic nullus coronam suam amittit : alio modo ex merito gratiæ (quod enim meremur, quodam modo nostrum est) et sic suam coronam aliquis amittere potest per peccatum mortale subsequens. Alius autem illam coronam amissam accipit, in quantum loco ejus subrogatur,* etc.

Inst. 2. Prædestinatio re idem est ac *liber vitæ*, in quo scripti sunt electi : sed ab hoc libro deleri possunt qui sunt inscripti : Ps. 68, 29 : *Deleantur ex libro viventium, et cum justis non scribantur*; Exod. 32, 32 : *Aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti*; ad Rom. 9, 2 : *Optabam ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis*; ergo. *Conf.* Prædestinationem esse mutabilem probat vulgatissimum Aug. proloquium : *Si non est prædestinatus, fac ut prædestineris*; item sententia

Ambr. dicentis : *Novit Dominus mutare sententiam, si tu noveris mutare delictum;* denique Ecclesiæ oratio precantis : *ut liber vitæ prædestinatorum nomina adscripta retineat;* ergo.

R. — *C. maj.* si intelligatur de *libro vitæ* respectu gloriæ et quidem absolute; potest enim sumi etiam respectu gratiæ, imo vitæ temporalis, et hoc sensu *N. min.*

Ad prob. R. — In *primo* textu, ubi Propheta non exponit votum, sed quid persecutoribus suis, nisi resipiscant, futurum sit prænuntiat, intelligitur liber vitæ ad *gratiam,* non autem ad gloriam saltem absolute ; ut sensus sit : Persecutores, qui sub conditione seu per gratiam ordinati erant ad gloriam, excident a gratia, et sic delebuntur de libro ad gratiam, et consequenter non referentur in numerum salvandorum. In *secundo* textu sermo est de libro vitæ *temporalis;* quia Moyses in gratiam et salutem populi Israelitici paratus erat devovere vitam suam propriam, ut in simili occasione expressit Numer. 11, 15 dicens : *Obsecro, ut interficias me, et inveniam gratiam in oculis tuis.* Si vero intelligatur etiam liber vitæ ad *gloriam,* Moyses sic loquebatur petendo rem, quam noverat impossibilem, vel ex quadam animi confidentia, et tanquam securus de divina misericordia, ut explicat Aug. q. 147 in Exodum; vel ex nimio compassionis affectu, ut Hier. Ep. 12 (al. 128, n. 4), exponit; vel ex quodam amoris erga populum excessu, ut vult Abulensis cum aliis. In *tertio* textu vel idem excessus amoris intelligitur, vel apostolus non optat sui damnationem, sed esse maledictum, seu omnibus hominum execrationibus onerari, dum salvum faceret populum suum.

Ad conf. N. A. Auctoritates allatæ omnes non pertinent ad electionem jam factam et voluntatem Dei consequentem ac absolutam, quasi hæc etiamnum dependeret ab aliquo, quod incertum sit, et proin et ipsa sit incerta et mutabilis; sed ad electionem quasi faciendam seu voluntatem Dei antecedentem et conditionatam : quatenus ostendunt electionem non fieri ex meritis, atque ideo laborandum iis qui eligendi sunt, neque eorum electionem certam esse pro priori quam prævideantur laboraturi.

Inst. 3. Si prædestinatio est certa et immutabilis, hominis meritum et salus erit necessaria; tum quia causam certam et infallibilem sequitur effectus necessarius; tum quia prædestinatio includit efficacia et infallibilia salutis consequendæ media; tum quia supposita prædestinatione (uti de facto semper potest ac debet supponi) non potest quis damnari, adeoque libertatem non habet, ut damnetur.

R. — *D. ass.* Si prædestinatio est certa et immutabilis ex decreto Dei absoluto et antecedente libertatis humanæ vel meritorum prævisionem *C.* Si ex decreto supponente ac consequente hanc prævisionem *subd.* Merita et salus erunt necessaria necessitate consequente vel consequentiæ *C.* Necessitate antecedente vel consequentis *N.*

Ad prob. 1am R. similiter. — *Ad.* 2am *D.* Prædestinatio includit media infallibilia infallibilitate absoluta et intrinseca *N.* Extrinseca et orta ex infallibili Dei scientia liberum nostrum futurum consensum præsupponente *C. Ad.* 3am *D.* Supposita prædestinatione non potest quis damnari impotentia antecedente *N.* Impotentia consequente *C.* vel *subd.* In quantum spectatur objectum hujus potestatis *C.* In quantum præcise attenditur subjectum et persona *N.* Cum dicitur prædestinatum posse damnari, sic quidem intelligi

nequit quod detur potestas conjungendi prædestinationem cum damnatione; quia *hæc simultas* repugnat : recte tamen asseritur quod persona, etiamsi supponatur prædestinata, adhuc vere retineat potestatem peccandi, et in peccato perseverandi si voluerit, quamvis hæc potestas nunquam sit reducenda in actum prædestinationi contrarium; tum quia illa suppositio non immutat proprium modum agendi hujus potentiæ : tum quia non est simpliciter antecedens, cum non fiat nisi ex præscientia, quod voluntas sit libere operatura, si hoc vel illo modo moveatur.

Inst. 4. Si prædestinatio est fixa et certa, ergo valet illa consecutio *Semipelagianorum* : Ex utraque parte superfluus est labor, si neque rejectus ulla industria possit intrare, neque electus ulla negligentia possit excidere; item dilemma illud, quo S. Aug. l. de Don. persev. c. 15, quemdam turbatum ita fuisse scribit, ut relicto monasterio ad seculum redierit : Vel sum prædestinatus, vel non : si sum; quidquid egero, salvabor : si non; damnabor, quidquid rursus egero. *Conf.* Ex S. Aug. Deo volenti salvum facere nullum resistere potest humanum arbitrium : Item cum voluerit, necesse erit hominem salvari, etc.

R. — *N. utr. seq.* Nam prædestinatio fundatur in præscientia meritorum gratiæ; unde non patitur aliam difficultatem, quam quæ ex ipsa Dei præscientia solet objici : ex hac autem necessitatem nullam libertati noxiam oriri supra declaratum fuit. Porro falsitas *Pelagianæ* consecutionis et *Calviniani* dilemmatis patet tum ex falso supposito quod in eo est, quasi homo vi solius prædestinationis et sine meritis perventurus sit ad salutem; cum tamen ideo aliquis prædestinatus supponatur, quod prævidetur futurus de salute sollicitus, et opera bona positurus : tum ex utroque argumento ad res humanas, ordinarias, temporales ac civiles translato; v. g. Deus præscivit et decrevit, te hoc anno in vivis futurum, agrum tuum fertilem futurum, etc., vel non? si præscivit et decrevit, hæc erunt, sive comedas, sive non, sive seras sive non : si secus; frustra iterum agis omnia.

Ad conf. R. — Liquet ex allatis alibi responsionibus, hæc a S. Aug. dicta duntaxat esse ad declarandum quod Deus sit auctor salutis nostræ, habeatque infinitos modos sic vocandi, ut vocatus infallibiliter Deo consentiat; non autem quod voluntatem nostram cogat, aut illi inferat necessitatem.

222. *Obj. cont.* 2um. Scriptura fidelibus et electis tribuit notitiam prædestinationis certam; 1 Joan. 5, 13 : *Hæc scribo vobis, ut sciatis quoniam vitam habetis æternam, qui creditis in nomine Filii Dei.* Ad Ephes. 1, 13 : *In quo credentes signati estis spiritu promissionis sancto, qui est pignus hæreditatis nostræ.* 1 ad Thess. 1, 4 : *Scientes, Fratres dilecti, a Deo electionem vestram.* Ergo prædestinatio etiam certa est quoad nos.

R. — *N. A. Ad prob.*, explico textus sub distinctione. Et quidem *Ad 1um D.* Qui credit, habet vitam æternam inchoatam et in spe *C.* Perfectam et in re *subd.* Habet, seu scit absolute se habere vitam *N.* Scit conditionate *C.* Sicut S. Paulus ad Rom. 8, 24 dicit : *Spe salvi facti sumus*, sic et hic Joannes in *spe* dicit vitam æternam adesse credentibus : in *re* autem vitam æternam habendam sciri duntaxat conditionate, imprimis ipse *textus* probat, qui sic exponitur : Ut sciatis vitam vos habere æternam, in quantum viva fide creditis, vel si in eadem fide perseveretis : deinde etiam *contextus;* tum quia hoc eodem capite, dum hortatur ad perseverantiam et eam neces-

sariam docet, eo ipso ostendit certam non esse : tum quia in seq. epist. v. 8, monet credentes sibi cavere, ne decidant a fide et gratia. — *Ad* 2um R. Nihil inde sequi, tum quia potest haberi spiritus promissionis et pignus hæreditatis, quin tamen hoc a possidente sciatur ; præsertim cum textus non faciat mentionem ejusmodi scientiæ : tum quia, licet habeantur signa et indicia vocationis et electionis ab electis, tamen vel ipso Calvino l. 3 Inst. c. 24, § 7 fatente, similia signa non raro apparent in aliis. — *Ad* 3um *D.* Scientes electionem vestram, quæ est ad gratiam Fidei et Evangelii *C.* Quæ est ad gloriam *subd.* Scientes scientia proprie tali sive per fidem sive per certam demonstrationem aut evidentiam *N.* Scientia minus propria, quæ vel habeatur ex conjecturis, vel indicet spem duntaxat et fiduciam *C.* Vid. Corn. a Lap.

Inst. S. Paulus certitudinem de sua salute sæpius declarat : ad Rom. 8, 16 : *Ipse autem Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei.* Et v. 38 : *Certus sum, quia neque mors, neque vita, neque angeli,... neque creatura alia poterit nos separare a charitate Dei.* — Tim. 4, 7 : *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi; in reliquo reposita est mihi corona justitiæ;* ergo. — *Conf.* Possumus esse certi, quod assiduis orationibus et piis operibus simus assecuturi nostram salutem; quia Christus Marc. 11, 24 ait : *Omnia quæcumque orantes petitis, credite quia accipietis :* sed potest quis certo scire se orare : ergo.

R. 1o. — *Tr. A., N. cons.* Tum quia Paulus, siquidem hoc scivit, id speciali revelatione didicit, adeoque sub exceptione continetur, quam in assertionis nostræ explicatione adjecimus : tum quia hoc non detrahit ejus testimoniis ex 1 ep. ad Cor. allatis; hanc enim ante epistolas tum ad Romanos, tum 2 ad Tim. scriptam esse consentiunt omnes, quantumvis in annis assignandis discrepent.

2o *Ad text.* 1um, *D.* Ipse Spiritus reddit spiritui nostro testimonium quoad se, seu quantum ad effectum *C.* Quoad nos, seu quantum ad cognitionem *subd.* Quantum ad cognitionem conjecturalem aut conditionate tantum certam *C.* Perfectam et convincentem aut absolute certam *N.* Equidem Spiritus S. inhabitans non datur nisi amicis Dei ac justis, atque hinc ejus præsentia probat justos esse filios Dei, redditque verax testimonium *quoad se* et *effectum :* sicut tamen ejus inhabitatio et præsentia non cognoscitur nisi solis conjecturis; sic et testimonium reddit, quantum ad nos, cognitionem duntaxat probabilem et conjecturalem. Præterea cum verbis allatis mox addatur : *Si tamen compatimur, ut et conglorificemur,* concedi potest certitudo, sed sub ista conditione, quin tamen inde absolute certi fiamus; cum ipsæ passiones hujus temporis non sint ex se condignæ ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis, neque etiam nobis certo innotescat, num eædem a nobis, prout oportet ad salutem, subeantur.

Ad text. 2um, *D.* Paulus se dicit certum, nomine certitudinis indicando securitatem, aut firmum veritati præstitum assensum *N.* Indicando firmum animi propositum aut spem, persuasionem vel confidentiam *C.* Postremæ parti favet vox hic usurpata, πέπεισμαι, *persuasus sum,* et S. Hier. in ep. 15 (al. 121) ad Algasiam c. 9 legit, *confido;* præsertim cum eadem ibid. 15, 14 ab Apostolo adhibita alium sensum non habeat.

Ad text. 3um, *D.* Asserit sibi repositam esse coronam justitiæ, prodendo hinc certitudinem fidei et revelationis divinæ *N.* Certam opinionem et confiden-

tiam ex memoria vitæ bene actæ, et testimonia suæ conscientiæ manantem *C.* Sicut non dixerat ex revelatione, sed ex fiducia bonæ conscientiæ, se bene certasse, cursum consummasse, et fidem servasse, sic nec illud his innixum aliter asserit.

Ad conf. R. — *D. min.* Potest quis certo scire se orare et bene agere, prout oportet ad salutem *N.* Secus *C.* Testante Apost. ad Rom. 8, 26 : *Quid oremus, sicut oportet, nescimus* : *sed Spiritus sanctus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.* Idem est dicendum de operibus, quæ an perfecte et in gratia fiant, ignoramus.

223. *Observa I.* Hactenus dicta de eo, quod ordinarie fit, et de certitudine fidei seu perfecta, omnemque hæsitationem excludente, esse intelligenda. Nam imprimis certam fuisse salutem ex speciali vel privata Dei revelatione *B. Virgini, Latroni* felici, *S. Stephano,* quibusdam Martyribus et Confessoribus, *Moysi* item, *Paulo* ac *Eliæ,* sive ipsæ sacræ Litteræ, sive historia Ecclesiastica, sive communior theologorum sententia docent. Deinde vero et certitudinem seu *minus perfectam* et cum sollicitudine ac timore quodam ob nonnulla etiam ex parte nostri ponenda conjunctam de prædestinatione dari minime inficiamur. Quin et *signa* haberi posse, ex quibus illa *valde probabiliter* cognoscatur, cum SS. Patribus æque ac theologis asserimus. Ejusmodi autem sunt, quæ octo Beatitudinibus Matth. 5 relatis continentur : quibus additur ardens studium audiendi, legendi, docendi verbum Dei; frequens de Deo cogitatio, terrenarum rerum contemptus, cœlestium amor; cultus Deiparæ specialis, Sacramentorum frequentia, orationis studium; vera humilitas, patiendi pro Christo desiderium ac in perferendo patientia; amor insignis erga Deum et proximum; sollicitudo in minimis, placandi Dei studium, mentis puritas, bene agendi in eo vitæ genere quod eligitur constantia, gratiarum usus et propositum perseverandi usque ad finem; de quibus vide S. Bern. Serm. 2 oct. Pasch. et alios.

224. *Observa II.* Prædestinatorum numerum *ita certum esse, ut nec addatur eis quisquam, nec minuatur ex eis,* docet S. Aug. l. de Corr. et gr. c. 13, n. 39. Hunc numerum soli Deo innotescere ostendit Ecclesiæ auctoritas ita precantis : *Deus, cui soli cognitus est numerus electorum in superna felicitate locandus.* Porro quantus determinate futurus sit, definiri non potest. Absolute magnum esse declarant illa Apoc. 7, 9 verba : *Vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus et tribulus et populis et linguis, stantes ante thronum,* etc.; comparate ad reprobos tamen fore exiguum, satis aperte docuit Christus, Matth. 22, 14; Luc. 13, 24 et alibi. Subscribunt Patres, præsertim Greg. M. hom. 19, n. 5 in Evang. dicens : *Ad fidem plures veniunt, et ad cœleste regnum pauci perducuntur;* et Chrys. Or. 40 ad Antioch. (al. hom. 24. in Act. Apost. n. 4) : *Quot putatis esse in civitate nostra, qui salvi fiant?..... non possunt in tot millibus inveniri centum, qui salventur, quin et de his dubito.* Confirmat *ratio* ex partium enumeratione; quia *ante* Christum natum totus fere mundus fuit infidelis; *post* Christum adhuc pars mundi major jacet in infidelitate : inter Christianos multi sunt *hæretici* et *schismatici* : inter fideles *improbi* multi. Sunt tamen, qui e Christianis plures salvari conjiciunt, siquidem parvuli una cum adultis numerentur : sed nec hoc definiri certo potest.

ARTICULUS III.

AN EX PARTE PRÆDESTINATI DETUR CAUSA PRÆDESTINATIONIS AD GLORIAM?

225. *Nota.* Prædestinatio *ad gratiam* an et quomodo sit gratuita, abunde constat ex Tract. de *Grat.* et *Merito.* Itaque hic duntaxat quæstio est: an prædestinatio *ad gloriam* fiat ex prævisis meritis? In hoc autem non agitur 1° De gloria præcise, ut est hæreditas et competit parvulis, sed ut est *corona* et competit adultis, quibus æterna salus, non solum ut hæreditas, sed etiam ut præmium meritorum supernaturalium confertur : 2° Nec de prædestinatione in ordine executionis, sed *intentionis* spectata : Neque 3° de intentione gloriæ conditionata et inefficaci, cum hæc concedatur ab omnibus esse prior meritis et prorsus gratuita; sed de intentione *absoluta* et *efficaci* : Nec 4° de meritis tantum conditionate futuris, sed de prævisis meritis *absolute* futuris : nec quomodo possit a Deo prædestinatio fieri ad gloriam, sed quomodo fiat in præsenti providentia.

Porro in hac controversia, quæ inter Catholicos tantum agitatur, triplex est sententia; 1ª Eorum qui prædestinationem hanc statuunt esse mere gratuitam, et antecedere prævisionem meritorum : 2ª Eorum qui æstimant absolutam prædestinationem ad gloriam fieri ex vel præsupposita meritorum gratiæ absolute futurorum prævisione : 3ª Media est eorum qui vel nullum agnoscunt ordinem prioritatis et posterioritatis; etiam secundum rationem, inter prædestinationem ad gloriam et gratiam, et ad utrumque hoc objectum simul fieri contendunt prædestinationem : vel distinguunt duplicem salvandorum ordinem; unum scilicet insigniorum, quorum prædestinatio præcedat meritorum prævisionem, alterum reliquorum electorum, quorum prædestinatio non fiat nisi ex prævisis meritis; vel volunt, prædestinationem quidem esse posteriorem alicui merito supernaturali, et sic non penitus gratuitam, non tamen esse posteriorem omnibus meritis, sed aliqua eorum maxime perseverantiam præcedere.

226. *Dico* **Datur ex parte nostri causa prædestinationis ad gloriam; *seu* in præsenti providentia efficax et absoluta ad gloriam ut coronam prædestinatio hominum, a Deo est post prævisa gratiæ merita absolute futura.**

Ratio est; quia hæc sententia videtur conformior Scripturis, SS. Patribus et Rationi.

Prob ex Scriptura *I.* Matth. 25, 34, Christus dicit se in die judicii electos sic allocuturum : *Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi : esurivi enim, et dedistis mihi manducare; sitivi, et dedistis mihi bibere,* etc. Ex his sic arguitur : Regnum cœlorum præparare propter opera misericordiæ, est decernere gloriam ex meritis, seu ad eam prædestinare post prævisa merita : sed verba laudata manifeste exprimunt, Deum præparasse gloriam hominibus propter eorum opera misericordiæ, ut ex particula causali *enim* liquet; ergo.

Respondent quidam his verbis significari duntaxat actualem executionem et causam, cur actu conferatur gloria, non autem cur his potius quam illis gloria sit parata; alii per præparationem volunt intelligi decretum execu-

tionis tantum seu voluntatem actualiter conferendi gloriam in tempore, non autem decretum intentionis, seu voluntatem efficacem ut quis simpliciter perveniat ad gloriam.

Sed *contra* 1um est 1° : Quod Christus, ibid. v. 41, ad reprobos dicturus legatur : *Discedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus : esurivi enim, et non dedisti mihi manducare*, etc.; ubi cum infernus reprobis non tantum tribuatur, sed et paratus sit, æque ac diabolo et angelis ejus, quos reprobi male agendo imitati sunt, non potest dici, illis tantum actu conferri ob demerita, et ex sola Dei voluntate præparatus esse infernus; unde paritas pro priori sententia pugnat. 2° Quod S. Chrys. hom. 80, n. 2 in Matth. textum sic exponat : *Possidete hæreditate quasi propria, quasi paterna, quasi vestra, quæ vobis a principio debebantur; nam antequam nati sitis, quia sciebam vos hujusmodi futuros, hæc a me præparata fuere;* — et Hier. in Matth. loc. cit. hæc verba observet esse accipienda secundum præscientiam, adeoque iis rationem præparationis contineri, dicens : *Hoc juxta præscientiam Dei accipiendum, apud quem futura jam facta sunt.* 3° Quod Christus in sua sententia judiciali referens merita et demerita velit afferre rationem *æquitatis* sententiæ pronuntiatæ; si autem hæc referrentur ad solam collationem, non autem ad præparationem gloriæ vel pœnæ, ratio ista non sufficeret. Unde cum Apostolus, 2 ad Tim. 4, 8, dixit : *Reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in die illa justus Judex;* non tantum in collatione, sed et in destinatione justitiam expressit; cum coronam repositam hic idem sit ac preparatam, ut ex 1 ad Cor. 3, 9 constat.

Contra 2um est 1° Quod illa distinctio inter decretum intentivum et executivum non habeat locum in prædestinatione sive ad gratiam sive ad pœnam, adeoque nec in prædeterminatione ad gloriam : cum S. Aug. de præd. Sanct. c. 10, n. 19, dicat : *Inter gratiam porro et prædestinationem hoc tantum interest quod prædestinatio est gratiæ præparatio, gratia vero jam ipsa donatio;* neque destinatio ignis æterni, qui dicitur *paratus diabolo et angelis ejus*, possit accipi secundum diversitatem decretorum aut habere diversam causam pro hujusmodi decretis forsan permissis. 2° Quod gloria hic sumatur, prout adultis confertur ut *corona justitiæ* : sed sic nequit decerni ac intendi nisi suppositis meritis; cum natura mercedis et coronæ æque necessaria supponat merita, ac supplicium demerita, non tantum in ordine executionis, sed et in ordine intentionis. 3° Quod ad ostendendam sententiæ æquitatem, et specialem electorum præ reprobis laudem ac gloriam declarandam, male supponatur absolute et efficaciter fuisse antecedenter intentam electis gloriam; cum principalis causa tum præparatæ tum collatæ gloriæ, et cui reliquæ prædestinationis causæ quodammodo famulantur, non staret in justitia Judicis et meritis Beatorum, sed in arbitraria tantum electione prædestinantis. — Adde plures *parabolas*, Operariorum in vinea Matth. 20, Currentium in stadio 1 ad Cor. 9, Servorum vigilantium Luc. 12, Talenta impendentium Matth. 25, et Virginum cum lampadibus accensis occurrentium *ibid.*, quibus declarabat Christus, quod sicut paterfamilias denarium, agonotheta bravium, dominus favorem et promotionem et sponsus nuptias absolute et efficaciter non decreverint, antequam opus

diurnum, victoriam, vigilias, fœnerationem et occursum perfecta viderint : sic de Deo similiter sit cogitandum, quantum attinet ad nostræ negotium salutis et gloriæ.

II. — S. Paulus ad Rom. 8, 29 ait : *Quos præscivit, et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui.* In hoc textu manifeste dicitur præscientia præcedere prædestinationem : sed hic sermo est de præscientia visionis seu *meritorum absolute futurorum*, et prædestinatione ad gloriam ; ergo.

Min. ostenditur 1° ex SS. Patribus. S. Ambr. l. 5 de Fid. c. 6, n. 83 ait : *Quos præscivit, hos et prædestinavit; quia non ante prædestinavit, quam præscivit : sed quorum merita præscivit, eorum præmia prædestinavit.* S. Hier. in eadem verba : *Quos*, ait, *præscivit conformes futuros in vita, voluit ut fierent conformes in gloria.* — 2° Ex contextu et intentione Apostoli. Nam v. 17 ejusdem capitis incipit hortari fideles ad patientiam, a qua velut a conditione pendere ait nostram gloriam : *Si autem filii, et hæredes : hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi; si tamen compatimur, ut et conglorificemur;* deinde a v. 18 usque ad v. 28, ostendit tribulationes leves esse, si comparentur cum gloria, cujus spe fideles debeant animari ad eas fortiter et constanter ferendas ; maxime cum, ut v. 28 addit, tribulationes non noceant perseverantibus in dilectione, sed potius operentur in bonum ad gloriam consequendam : *Scimus autem*, inquit, *quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, iis qui secundum propositum vocati sunt sancti;* id est, secundum antecedentem eos salvandi voluntatem, transeuntem de conditionata in absolutam, posita prævisione de ipsorum perseverantia in dilectione Dei. Tum exposita v. 29, prædestinationis serie, prout ab æterno fuit objective, et secundum quam Deus prius præscivit nos fore conformes, postea decrevit decreto absoluto ; demum ordinem ejusdem in tempore describit v. 30 : *Quos autem prædestinavit, hos et vocavit, et quos vocavit, hos et justificavit; quos autem justificavit, illos et glorificavit.* tandem ex his, v. 31 et seqq. concludit non esse timendas tribulationes, nihilque eos separare debere a charitate Dei. — 3° Agi hic de prædestinatione *ad gloriam*, ipsi adversarii volunt.

III. — Scriptura divinam gloriæ dandæ volitionem proponit ut mere conditionatam, suspensam ac incertam ante meritorum prævisionem : ad Rom. 8, 17 : *Hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi..... si tamen compatimur ut et conglorificemur;* et 11, 22 : *Vide ergo bonitatem et severitatem Dei; in eos quidem qui ceciderunt, severitatem : in te autem bonitatem Dei, si permanseris in bonitate : alioquin et tu excideris : sed et illi, si non permanserint in incredulitate, inserentur.* — 2 Petr. 1, 10 : *Satagite, ut per bona opera certam vestram vocationem et electionem faciatis.* Sed si prævisionem meritorum præcederet prædestinatio ad gloriam, sive absoluta et efficax gloriæ intentio ac præparatio, volitio dandæ gloriæ non posset proponi ut mere conditionata, suspensa et incerta ante meritorum prævisionem ; ergo.

Prob. ex Patribus 1° **Ex Græcis** : S. Iren. l. 4, c. 76 (al. 39, n. 4) ait : *Deus omnia præsciens utrisque aptas præparavit habitationes; eis quidem, qui inquirunt lumen incorruptibilitatis et ad id recurrunt, donans hoc quod concupiscunt, lumen : aliis vero id contemnentibus et avertentibus se ab eo, et id fugientibus, et quasi semetipsos excæcantibus, congruentes lumini adversanti*

bus præparavit tenebras, et his qui fugiunt ei esse subjecti, convenienter subdidit pœnam — ORIG. in c. 1 ad Rom. n. 3 : *Evidenter ostendens quod eos quos præscivit Deus tales futuros, ut Christo se in passionibus conformarent, ipsos etiam conformes ac similes imaginis ejus prædestinavit et gloriæ. Præcedit ergo præscientia Dei, per quam noscuntur qui in se labores ac virtutes habituri sint, et ita prædestinatio sequitur.* — S. CHRYS. hom. 2 in c. 1 ad Ephes. v. 11, et hom. 66 (al. 65, n. 3) in Matth. ubi explicans verba Christi : *Sedere ad dextram vel sinistram*, etc., ait : *Non est meum dare, sed quibus paratum est a Patre meo. Quibusnam paratum est? Iis qui ab operibus possunt conspicui evadere.* — S. EPIPH. l. Adv. hæres., hær. 69; CLEM. ALEX. l. 6, Strom. (p. 547 C et 548); CYRIL. ALEX. l. 3 in Ev. Joan. (Opp. t. 4, p. 275. D) et l. 26 Thesaur.; GREG. NAZ. or. 37, n. 13; NYSSEN. l. de Infant. (Opp. t. 3, p. 322. seqq). THEODORET., THEOPHYL et alii in c. 8 et 9 ad Rom.

2° **Ex Latinis** : HILAR. in Ps. 64, n. 5, commentans ait : *Non res indiscreti judicii est electio, sed ex meriti delectu facta discretio est.* — AMBROS. de Fide l. 5, c. 6, n. 83 : *Ad Patrem referens addidit* (Christus : *quibus paratum est; ut ostenderet Patrem quoque non petitionibus deferre solere, sed meritis; quia Deus personarum acceptor non est. Unde et Apostolus ait : quos præscivit et prædestinavit.... quorum merita præscivit, eorum præmia prædestinavit.* — S. HIER. in ep. 150 (al 120) ad Hedib. c. 10, scribit : *Vasa misericordiæ, quæ præparavit in gloriam, quæ vocavit, hoc est, nos non..... salvat irrationabiliter et absque judicii veritate, sed causis præcedentibus, quia alii non susceperunt Filium Dei, alii autem recipere sua sponte voluerunt.... ex quo ostenditur, non gentes eligi, sed hominum voluntates.* — S. PROSP. in resp. 2, 3, 12, et 15 ad capit. Gallor., et l. 2 de voc. Gent. c. 34 et 36. — S. FULG. l. 1 ad Monim. c. 24 : *Prædestinavit illos ad supplicium, quos a se præscivit voluntatis malæ vitio dicessuros; et prædestinavit ad regnum, quos præscivit ad se misericordiæ prævenientis auxilio redituros, et in se misericordiæ subsequentis auxilio esse mansuros*, etc.

Prob ex RATIONE, *I.* Deus eo modo prædestinat ad gloriam ab æterno, quo modo eam confert in tempore, ut S. Thom. lect. 6 in c. 8 ep. ad Rom. docet : sed confert gloriam ob merita ut facta; ergo propter eadem ut prævisa prædestinat ad gloriam.

Maj. Prob. 1° Ex comparatione tum prædestinationis *ad pœnam*, quæ, quia in tempore non infligitur nisi ob demerita, etiam non nisi ob eadem ab æterno decernitur; tum prædestinationis *ad gratiam*, quæ dicitur gratuita et antecedit prævisa merita, quia gratia in tempore sine merito datur. — 2° Ex ratione præmii et mercedis, cujus ratione gloria datur : ratio enim præmii et mercedis non potest supponere efficacem voluntatem, qua decernatur ante prævisum laborem, cum hoc sit discrimen inter *mercedem* et id quod tantum est *finis*, nec rationem præmii habet, quod hoc efficaciter possit decerni, antequam discernantur media : quod quidem discrimen maxime est admittendum, ubi merces datur secundum mensuram meritorum, uti de gloria ex ep. ad Rom. 2, 6 constat. — 3° Ex diversitate *voluntatis divinæ*, quæ sequeretur; vel quia prædestinationis voluntas esset contraria voluntati collationis, cum illa esset independens a meritis, hæc vero dependens : vel quia voluntas, ab æterno prædestinans, non esset eadem quæ est

conferens gloriam in tempore, cum hæc gloriam respiceret ut præmium, hæc vero ut finem tantum.

II. Sententia admittens prædestinationem ad gloriam ex meritis magis concordat cum reliquis dogmatibus. — 1um est de voluntate Dei salandi omnes : hæc enim ex parte saltem conditionata est. — 2um est de promissionibus vitæ æternæ obtinendæ, et comminationibus ab ea excidendi : quæ rursus conditionate dependent ex observatione mandatorum. — 3um est de meritis Christi. Nam Deus non decrevit gloriam nisi propter merita Christi ut nobis efficaciter applicata, juxta illud ad Ephes. 1, 4 : *Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem;* et Act. 4, 12 : *Non est in alio aliquo salus nec aliud sub cœlo nomen in quo oporteat nos salvos fieri :* sed efficax applicatio meritorum Christi esse non potest sine propriis nostris meritis, quæ sunt eorum fructus, vel sine aliquo æquivalente in parvulis, nempe collatione baptismi; ergo. — 4um est de divisione voluntatis divinæ in antecedentem et consequentem. Electio enim efficax ad gloriam est actus divinæ voluntatis consequentis, ut admittitur ab Adversariis, et inde etiam patet quod, cum voluntas salvandi omnes sit antecedens, intelligi nequeat quomodo eadem voluntate antecedente aliqui tantum sint efficaciter electi ad salutem, et non alii : sed voluntas consequens non est absque præscientia meritorum, imo ex illa oritur; ergo. — Accedit quod hæc sententia sit suavitati, bonitati et æquitati divinæ convenientior; modo orandi, prædicandi et laborandi Ecclesiæ ac persuasioni fidelium conformior; ad spem salutis excitandam, ad curam bonorum operum et vigilantiam in salutis negotio promovendam, ad zelum animarum accendendum accommodatior.

III. Sententia statuens prædestinationem ad gloriam ante prævisionem meritorum multis subjacet incommodis. — 1um est, quod voluntas illa antecedens efficax sit inutilis; tum quia, si ponatur sola voluntas consequens efficax, hæc sufficit ad salvandos electos : tum quia voluntatem consequentem plurimi auctores putant satis fuisse ad angelos prædestinandos ad gloriam : tum quia sola consequens voluntas respectu reprobationis admittitur : tum denique quia vi voluntatis antecedentis gloria non confertur, sed alia adhuc volitio addi debet, ut gloria tanquam merces conferatur. — 2^nm^ est, quia non ita facile, commode ac plane concordat cum reliquis dogmatibus nuper recensitis. — 3um est, quod careat prærogativis nostræ sententiæ nuper assertis, ac potius urgeatur difficultatibus oppositis.

Nam 1° Quamvis commendetur in hac sententia *bonitas* et *misericordia* erga prædestinatos, ea tamen deficit erga reliquos multo plures non prædestinatos, et nullus est *justitiæ* aut *æquitati* locus præsertim ob reprobationem negativam. 2° Asperius aliquid, nec cum Ecclesiæ sensu ac fidelium persuasione congruum, esse in hac sententia, constat ex pluribus cautelis, quas ipsi sententiæ patroni præscribunt observandas in publica ad populum expositione hujus doctrinæ. 3° Officere demum hanc sententiam sollicitudini bonorum operum ac animarum zelo colligitur ex difficultate respondendi ad illud *dilemma :* Vel sum inclusus eorum numero, quos Deus antecedenter efficaciterque elegit ad gloriam, vel non sum. Si *primum,* salvabor infallibiliter : si *secundum,* infallibiliter damnabor : neque est cur sollicitus sim de bonis operibus; tum quia ante eorum prævisionem jam decreta mihi est gloria : tum quia et perseverantia et ipsa bona opera ante omnis meriti præ-

visionem prædefinita sunt; quæ cum frustrari nequeant, non opus est, ut me ipsum provocem; sed Deus efficaciter urgebit ad opera præstanda. V. PETAVIUM de Deo l. 9, c. 3, 16; l. 10, c. 2 et seqq.

227. **Obj.** *I.* Prædestinatio illa est antecedens et gratuita, ex qua profluunt omnia Dei beneficia et gratiæ dona, tanquam meriti omnis principia in electos : sed talis est prædestinatio ad gloriam, juxta Scripturas; ergo.

Min Prob. ex variis testimoniis : Joan. 10, 26 : *Vos non creditis, quia non estis ex ovibus meis. Oves meæ vocem meam audiunt, et ego cognosco eas, et sequuntur me; et ego vitam æternam do eis, et non peribunt in æternum, et non rapiet eas quisquam de manu mea.* Hic oves, seu prædestinati, ideo audire vocem pastoris dicuntur, quia sunt ex ovibus seu prædestinatis. Act. 13, 48 : *Crediderunt, quotquot erant præordinati ad vitam æternam;* ubi præordinatio assignatur ut causa fidei. Ad Ephes. 1, 4 : *Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti;* non ait : Quia futuri eramus sancti. Ad Rom. 8, 28 : *Scimus, quoniam diligentibue Deum omnia cooperantur in bonum iis qui secundum propositum vocati sunt sancti;* ibi causa cur operentur in bonum, datur voluntas efficax gloriæ.

Ad 1um text. R. — Licet is cum S. AUG. Tr. 48 in Joan. n. 6, sumatur de prædestinatis absolute ad gloriam, tamen intelligi non debet de prædestinatione *absoluta antecedente;* tum quia accipi potest de consequente ad prævisionem meritorum, ita ut sensus sit : Vos non creditis, quia non vultis mihi tanquam pastori subjici, et voluntarie obdurati ad vocem meam, ideoque ob malitiam perseverantem extra ovile meum positi, damnandi et reprobandi; alii autem, qui me tanquam pastorem cognoscunt, et vocem meam audiunt, oves meæ sunt; et his ob perseverantiam obedientiæ vitam æternam decerno, quam infallibiliter consequentur; tum quia priora verba non sunt reddenda causaliter, *q. d.* vos non creditis, quia non estis prædestinati, sed reprobi; cum hæc causa non sit propria nec adæquata. Non *propria;* siquidem Judæi non ideo erant infideles et peccabant, quia Deus eos reprobaverat : sed quia ipsi erant infideles et peccabant, a Deo sunt reprobati. Non *adæquata :* tum quia multi ex Judæis erant prædestinati, qui tamen non tunc, sed postea, prædicante Petro, in Christum credebant : tum quia nonnulli tunc credebant in Christum, qui non erant prædestinati, ut de *Juda* certum est.

Ad 2um text. R. — Inde non probari prædestinationem ad gloriam esse ante merita et causam bonorum operum. Nam 1° per *vitam æternam* hic potest intelligi FIDES, ut Joan. 37, 3 accipitur; et sic textus non est ad rem. 2° *Præordinationis* nomine non debet accipi electio Dei, sed significari potest aptitudo et dispositio hominum ad fidem per voluntatem bonam et pium salutis affectum ex gratia elicitum; pro qua explicatione facit tum vox τεταγμένοι, quæ non significat præordinatos, sed ordinatos, dispositos et in censum adscriptos : tum oppositio, quam hic versus indicat cum v. 46, ubi mala dispositio Judæorum et resistentia pro causa affertur, cur, illis relictis, Apostoli converterent prædicationem ad gentes : ex quo objectio plane evanescit. 3° Admissa etiam acceptione de prædestinatione ad gloriam, sensus testimonii hic est : illi crediderunt in tempore, quos Deus ab æterno prævidens credituros præordinavit ad vitam æternam; hinc vero apparet opera

bona potius causam prædestinationis, quam prædestinationem causam operum esse.

Ad 3um *text.* R. — Non agi hic de electione et prædestinatione ad gloriam seu sanctitatem alterius vitæ et consummatam, sed ad gratiam fidei et justitiam seu sanctitatem hujus vitæ et inchoatam : hinc subjungitur. *Qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum..... in laudem gloriæ gratiæ suæ, in qua gratificavit nos in dilecto Filio suo, in quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum;* quæ omnia ad justificationem pertinent.

Ad 4um *text.* R. — Nec ex eo prædestinationem gratuitam ad gloriam probari, ostenditur 1o Quia Patres *Græci,* præsertim Orig., Chrys., Theodor. et Theophyl. nomine *propositi* accipiunt voluntatem humanam, uti vox πρόθεσις, Act. 11, 23, ad Tim. 3, 18, et alibi usurpatur; ita ut sensus sit : Omnia cooperantur in bonum iis, qui secundum voluntatem suam, auxilio gratiæ prævenientis bonam a Deo prævisam, vocantur ab eodem. 2o Quia, licet Patres *Latini* communius intelligant propositum seu decretum Dei, scopo tamen Apostoli conformius est, si accipiatur pro voluntate dandi gratiam, seu pro gratuita vocatione ad fidem et sanctitatem, unde hic sensus emergit : Omnia in bonum cooperantur diligentibus, seu in dilectione manentibus; iis scilicet, qui vocati sunt *sancti,* h. e, ad fidem et sanctitatem; *secundum propositum,* id est, vel secundum gratuitam voluntatem Dei primam gratiam et vocationem sine ullo hominum merito intendentis; vel secundum desiderium salvandi omnes, ex quo factum est ut Deus vocaret, et vocationi consentientes justificaret, et justificatos ac perseverantes glorificaret. 3o Quia admissa etiam propositi usurpatione pro voluntate divina efficaci dandi gloriam, ea tamen poterit esse consequens prævisionem operum et hic sensus fieri : Qui secundum propositum, ab æterno ob merita prævisa conceptum, in tempore exequendum, vocati sunt sancti.

Inst. 1. Ea rursus prædestinatio gratuita est et merita antecedit, ex cujus efficaci intentione Deus ab electis mala et pericula propellit, eosque confirmat in bono : sed talis in Scripturas asseritur prædestinatio ad gloriam; ergo. — *Min. prob.* ex Sap. 4, 11 : *Raptus est, ne malitia mutaret intellectum ejus, aut ne fictio deciperet animam illius.* Et v. 14 : *Placita enim erat Deo anima illius; propter hoc properavit educere illum de medio iniquitatum.* Matth. 24, 22 : *Nisi abbreviati fuissent dies illi, non fieret salva omnis caro; sed propter electos abbreviabuntur dies illi.* Luc. 12, 32 : *Nolite timere pusillus grex, quia complacuit* (εὐδόκησεν, quod merum beneplacitum sonat) *Patri vestro dare vobis regnum.*

Ad 1um *et* 2um *text.* R. — Ex utroque apparere quidem, quod Deus ex amore erga justum eripiat eumdem ex periculis et transferat ad sortem beatam; non tamen constat amorem hunc esse *mere gratuitum* et ante meritorum prævisionem conceptum; quin contrarium potius colligitur; tum quia, v. 10, dicitur : *Placens Deo factus est dilectus, et translatus est,* quasi diceret : cum placeret, seu quia Deo placuit justus; et v. 13 : *Consummatus in brevi explevit tempora multa;* quibus merita dilectionem præcessisse significantur : tum quia ex interpretatione Ambrosii, ep. 38, n. 7, justus hic proponitur sub figura *Henoch,* qui propter merita ad feliciorem statum raptus fuit.

Ad 3um *text.* R. — Neque hunc arguere prædestinationem gratuitam ad

gloriam; tum quia, si intelligatur in sensu litterali de *salute temporali* et vitæ conservatione Judæorum, in excidio Hierosolymitano propter electos præstanda, per calamitatis hujus contractionem, nihil certe pertinet ad gratuitam prædestinationem ad gloriam : tum quia, si intelligatur de *salute æterna* et perseverantia finali, non potest esse sermo de electis efficaciter et antecedenter ad omnem prævisionem futuri prædestinatis; cum alias falsa evaderet illa propositio, quod non fieret salva omnis caro, nisi dies illi fuissent breviati. Itaque sensus duntaxat iste restat : Deus in gratiam *fidelium*, qui more Scripturæ alibi sæpius usitato hic electi vocantur, dies illos, sive obsidionis Hierosolymitanæ sive persecutionis Antichristi, contraxit et abbreviavit, ne forte eorum fides et constantia in sanctitate deficeret in tanta calamitate; ex quo pro prædestinatione gratuita nihil argui potest, cum nulla sit inter hæc duo necessaria connexio.

Ad 4um text. R. — Vel per *regnum* hic intelligitur aut fides, aut Evangelium aut sanctitas, aut aliud ejusmodi, pro quo alibi in Scriptura hæc vox non raro usurpatur; et tunc ex isto loco nihil concluditur : vel nomine regni intelligitur gloria æterna : et vox *complacuit* significat quidem voluntatem puri beneplaciti dandi gloriam, non tamen absolutam et efficacem; sed conditionatam et inefficacem, et a purificanda meritorum conditione dependentem. Id colligitur 1° Quia sive *pusilli gregis* nomine sumantur Apostoli, sive alii discipuli et auditores Christi, absoluta voluntas in Juda et aliis foret frustrata : 2° Quia Christus pusillum hunc gregem continuo monet terrenorum contemptum, eleemosynam, patientiam, vigilantiam, aliaque perfectionis opera, quibus conditio illa, sub qua gloriam proposuerat, purificaretur : 3° Quia ad fiduciam quam ibi Christus excitabat in electis erigendam, sufficiebat testificatio affectus conferendæ æternæ salutis; ut nempe Christus a majore ad minus concluderet, quod Deus non sit negaturus necessaria ad victum et vestitum, qui paratus sit etiam dare regnum cœlorum.

Inst. 2. In prædestinatione ad gloriam nulla ratio habetur voluntatis aut operum humanorum; ergo est mere gratuita. — *Ant. prob.* 1° Quia electio humana excluditur, ut patet ex Joan. 15, 16 : *Non vos me elegistis; sed ego elegi vos, ut eatis, et fructum afferatis, et fructus vester maneat.* 2° Quia salus, et hinc etiam juxta D. Thomam prædestinatio, non fit ex operibus, ut habetur ad Titum 3, 5 : *Non ex operibus justitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos non fecit;* et 2 ad Tim. 1, 9 : *Vocavit nos Deus vocatione sua sancta, non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum.* 3° Quia prædestinatio dicitur sors, juxta illud ad Ephes. 1 : *Sorte vocati sumus, prædestinati secundum propositum ejus;* et ad Coloss. 1 : *Qui dignos nos fecit in partem sortis Sanctorum;* quod autem sorte obtingit, meritis non acquiritur. 4° Quia alias discretio pertineret ad homines, et sic gloriari possent, contra doctrinam Pauli, 1 ad Cor. 4 : *Quis te discernit? quid autem habes, quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?*

R. — *Ad prob.* 1am *D.* Electio humana excluditur a ratione principii et subjecti prædestinantis *C.* A ratione causæ moralis prædestinationis *Subd.* Prædestinationis ad gloriam *N.* Ad gratiam primam, aut eam quæ gratis data dicitur *C.* Textus non agit de electione ad gloriam; tum quia *Judas*,

qui erat unus ex iis quos hic alloquebatur Christus, non erat prædestinatus : tum quia paulo infra dicitur hæc electio esse causa cur mundus Apostolos oderit, quod electioni ad gloriam utpote ignotæ non congruit. Itaque sermo est vel de electione ad *Apostolatum*, ut textus litteraliter sumptus indicat; vel de electione ad *fidem* aut primam gratiam, ut S. Aug. et D. Thom. contra *Semipelagianos* usurpant.

Ad prob. 2um *D.* Salus inchoata, h. e., fides et sanctitas prima non fit ex operibus *C.* Salus consummata seu gloria non fit nec prædestinatur ex operibus *Subd.* Naturalibus *C.* Per gratiam elicitis ac supernaturalibus. *N.* Textus *primus* ostendit principium; unde sit Redemptio generis humani et virtus baptismi, ut ex eo integre recitato liquet : *Cum autem benignitas et humanitas apparuit Salvatoris Dei, non ex operibus justitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos non fecit, per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus S.*, etc.; *Secundus* vocationis initium et motivum : in utroque autem excluduntur duntaxat opera mere naturalia.

Ad prob. 3am *D.* Prædestinatio ad gratiam dicitur sors *C.* Ad gloriam *Subd.* Quatenus per sortem intelligitur hæreditaria portio *C.* Quatenus intelligitur lucrum sine merito *N.* Loquitur autem textus *primus* de prædestinatione ad gratiam; *secundus* de ea ad gloriam, accipiendo sortem pro hæreditatis parte.

Ad prob. 4am R. — *D.* 1am *p.* Discretio formalis pertinet ad homines *C.* Causalis *Subd.* Quatemus hæc refertur præcise ad gloriam *C.* Ad gratiam *N.* Textum pertinere ad gratiam primam et initium fidei, ex Aug. l. de Præd. Sanct. c. 4, et l. 2, ad Bonifac. c. 7, n. 15, jam alibi dictum est. Quamvis autem ad discretionem formalem concurrat homo, et ejus merita supernaturalia moraliter moveant ad prædestinationem gloriæ; primas tamen in ea habet bonitas Dei, qui, dando gratiam, unde discernamur impertit : quare 2a *pars* vel absolute negatur; vel qui gloriatur, non eum in se ipso, sed in Domino gloriari oportet.

Inst. 3. Prædestinatio ad gloriam multis titulis in Scriptura declaratur mere gratuita; nam 1o Ipsa gloria vocatur gratia, ad Rom. 6, 23 : *Gratia Dei vita æterna.* 2o Prædestinationis ratio unice sumitur a voluntate Dei. Ps. 17, 20 : *Salvum me fecit, quoniam voluit me.* Item ex plurimis locis, ubi electio dicitur fieri secundum *consilium voluntatis* et *beneplacitum Dei*, 3o Omnes prædestinationis effectus sunt gratuiti : de gratia et fide quidem constat *art. pr.*; de justificatione etiam patet ex ep. ad Rom. 3, 24 : *Justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem;* de salute et gloria autem, ex Ps. 55, 8 : *Pro nihilo salvos facies illos.* Ergo et ipsa prædestinatio est mere gratuita.

R. — *Ad prob.* 1am *D.* Gloria est gratia formaliter et in seipsa *N.* Metonymice et in operibus *C.* Vitam æternam reddi tanquam bonis operibus debitam, de fide est, adeoque gloria nequit dici formaliter et in se *gratia*, Quia tamen hæc bona opera per gratiam Dei sunt meritoria, ideo interprete Aug. l. de Corr. et Gr. c. 13, n. 41, gloria nomine gratiæ ab Apostolo donari potuit.

Ad prob. 2am *D.* Ratio prædestinationis ultima et præsupposita unice sumitur a voluntate Dei *C.* Proxima et hic controversa *N.* vel *Subd.* Sumitur unice a voluntate Dei per hoc excludendo tum opera naturalia, tum merita

quæcumque prædestinationis ad primam gratiam *C*. Excludendo opera supernaturalia et motivum seu meritum gloriæ *N*. Bonitas Dei in omnium sententia assignatur pro causa motiva : similiter gratiæ efficacia et discretionis radix, atque hinc prædestinationis ratio ultima a Deo repetenda; sed de his sermo non est, dum de omnimoda prædestinationis gratuitate agitur. Psalmista loquitur duntaxat de salute *temporali* et liberatione ex angustiis; ejusdemque causam mox adjungit justitiam, innocentiam et obedientiam suam. Item propositum, consilium voluntatis et beneplacitum sæpius a Scriptura usurpatur pro eodem, et ad indicandum decretum liberale et gratuitum; sed tum pertinet ad prædestinationem sumptam vel adæquate vel inadæquate ad gratiam, opponiturque merito operum Pelagiano et Semipelagiano.

Ad prob. 3am *N. A.* Gloriam enim in tempore non dari gratis, ut datur gratia, certum est de fide. Textus plane huc non spectat, cum ita exponendus sit : Nullo modo salvabis eos.

Inst. 4. S. Paulus ad Rom. 9, 11, videtur ex professo probare gratuitam prædestinationem ad gloriam : 1° quidem, exemplo gemellorum *Jacob* et *Esau*, quorum sors in divinis benedictionibus diversa, non ex operibus., sed antecedenter ad merita fuit determinata : 2° quia electio aliquorum ad gloriam est pura misericordia, juxta illud Exodi : *Miserebor, cujus misereor;* et illud Apostoli : *Ergo cujus vult, miseretur ;* quibus declaratur, omnem in salutis negotio successum prosperum esse effectum misericordiæ divinæ, non autem voluntatis aut contentionis humanæ : 3° quia omnes homines sunt in manu Dei, sicut lutum *in manu figuli :* figulus autem luti habet potestatem ex eadem massa facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam; quo exemplo gratuita Dei electio ad gloriam ab iniquitate vindicatur, et querulorum objectio solvitur.

R. 1° — *N.* agi hic prædestinatione ad gloriam, cum sermo sit de prædestinatione ad gratiam fidei ac justitiam. Neque his dictis officit, tum quod hic mentio fiat *propositi secundum electionem,* quæ vox ad Rom. 8 sumitur pro prædestinatione ad gloriam : tum quod prædestinati comparentur cum vasibus honoris et misericordiæ, ac præparatis ad gloriam. Nam *primum* multiplici ex capite esse falsum constat tum ex num. 227, tum ex num. 193; In *secundo* autem, præterquam quod possit intelligi gloria Dei extrinseca seu clarificatio, illa comparatio non evincit agi de efficaciter electis ad gloriam. Justificatus enim hic dicitur vas in honorem ac misericordiæ, ac gratia Dei dirigitur et ordinatur in gloriam, quin debeat esse efficaciter ad gloriam electus, ut ex textibus *Oseæ* et *Isaiæ* versibus seqq. mox subjunctis manifestum est.

R. 2° — Admisso etiam sensu *allegorico* vel *accommodatitio* de prædestinatione ad gloriam, quem nonnulli Patrum usurpant, *nego* prædestinationem gratuitam, et quæ prævisionem meritorum antecedat asseri.

Vers. 11, 12 et 13 : *Cum nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent aut mali (ut secundum electionem propositum Dei maneret) non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei ; quia major serviet minori : sicut scriptum est, Jacob dilexi, Esau autem odio habui,* excluduntur duntaxat opera jam facta et actu posita, non autem quælibet opera prævisa, ita ut sensus sit : Cum gemelli Rebeccæ filii in rerum natura nondum existerent, ac proinde neque

bonum quidpiam neque malum fecissent (ut homines et ipsam Dei electionem et ejus certitudinem cognoscerent) non ex operibus jam factis, sed a Deo præcognitis, qui juxta Ep. ad Rom. 4, 17 et Isa. 49, 1, vocare dicitur ea quæ cognoscit, dictum et prænunciatum est quod, sive in sensu historico sive in sensu figurativo, *Jacob* ob merita prævisa sit electus, *Esau* ob demerita prævisa sit reprobatus. Quod autem non debeant excludi etiam opera prævisa, colligitur partim ex eo quod videatur hic figurari reprobatio *positiva*, cum majorem servire minori non dicat quid mere negativum, sed positivum quid, duram scilicet servitutem; partim ex eo quod adversarii etiam a negativa reprobatione non excludant omne demeritum; cum admittant peccatum originale esse causam reprobationis negativæ.

Vers. 14, 15 : *Quid ergo dicemus? numquid iniquitas apud Deum? absit! Moysi enim dicit : miserebor, cujus misereor, et misericordiam præstabo cujus miserebor.* Sive hic dicatur Paulus velle occurrere tacitæ objectioni, sive probare quod nostrum non sit quærere occultas causas et soli Deo cognitas, cur *Jacob* dilexerit, et *Esau* rejecerit; sicut Deus Moysi non permisit quærere, cur aliquos ob adoratum vitulum occiderit, alios non; *sensus testimonii* est : Miserebor in tempore per gratiæ et gloriæ collationem, cujus ab æterno misertus sum per prædestinationem, opera gratiæ misericorditer datæ prævisa subsequentem.

Vers. 16 : *Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei.* His verbis ad historiam *Jacobi* et *Esau* Genes. 27 expositam alludentibus, non excluditur humanæ voluntatis cum gratia divina cooperatio, ut vult Calvinus, nec meriti ratio in prædestinatione, ut Adversarii contendunt; sed Apostolus unice intendit in salutis negotio primas partes esse tribuendas divinæ gratiæ, utpote sine qua præcurrente et adjuvante boni omnino nihil operari nec mereri quidpiam valemus : itaque misericordia etiam in nostro systemate primum locum obtinet.

Vers 17 : *Dicit enim Scriptura Pharaoni : Quia in hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam.* Particulam *ut* indicare hic duntaxat eventum, vel causam non nisi secundariam ac consequentem ad prævisionem contumaciæ *Pharaonis*, asserunt catholici contra Calvinum omnes; unde ex negata hic mere arbitraria reprobatione argumentum fieri potest pro mere gratuita prædestinatione neganda. Hinc etiam patet, quomodo exponendus sit hic vers. 18 : *Ergo cujus vult, miseretur, et quem vult, indurat*, scilicet permissive, ut alibi est expositum.

Vers, 19, 20 : *Dicis itaque mihi : Quid adhuc queritur? voluntati enim ejus quis resistit? O homo! tu quis es, qui respondeas Deo? numquid dicit figmentum ei qui se finxit : Quid me fecisti sic? an non potestatem habet figulus luti ex eadem massa facere aliud vas quidem in honorem, aliud vero in contumeliam?* Comparatio *figuli* ad hoc inducitur, ut doceat Paulus, neminem debere cogganire Deo, et rationem ab eo sui decreti exigere, sicut nec figmentum respondet *figulo* : cur me fecisti sic, quanquam factum sit in contumeliam. Vis argumenti hujus a minori ad majus instituti stat in triplici collatione. 1° Enim comparatur figulus, id est, homo infirmissimus cum Deo potentissimo : si ergo figulus potest, multo magis potest Deus. 2° Confertur lutum cum homine : si ergo figulus ex eadem massa, in qua nulla est differentia, facere vas possit aliud in honorem, aliud in contumeliam; quando magis potest

Deus ex hominibus, in quibus tanta est voluntatum et meritorum differentia, alios prædestinare, alios reprobare. 3° Componitur verbum faciendi cum verbo sustinendi; si ergo figulus potest facere vas in contumeliam; quanto magis Deus potest homines jam factos per se malos, non facere, sed sustinere. Cæterum non explicandam hanc comparationem esse de prædestinatione gratuita et reprobatione negativa, ostenditur tum ex eo quod, hac data expositione, non tollantur sed augeantur difficultates, quas sibi objecerat Apostolus : tum ex eo quod vas in honorem fiat Deo non agente solo, sed ipso etiam homine faciente, ut ait Paulus, 2 ad Tim. 2, 20 : *In magna domo non solum sunt vasa aurea et argentea, sed et lignea et fictilia; et quædam quidem in honorem, quædam autem in contumeliam. Si quis ergo emundaverit se ab istis, erit vas in honorem sanctificatum;* denique ex eo quod, vi comparationis, Deus non minus arbitrarie reprobaret, ac gratuito prædestinat, atque utrumque positive faceret.

Vers. 22 et 23 : *Quod si Deus volens ostendere iram et notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ, apta in interitum, ut ostenderet divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ quæ præparavit in gloriam.* Aposiopesis hic est, et supplendum : Quis respondebit Deo, aut eum accusabit, si volens ostendere iram sustineat, etc.; qua sententia respondetur objectioni v. 19 propositæ, quasi Deus injuste queratur de induratis, eosque puniat, cum tamen ipse homines induret. *Sensus* enim *solutionis* hic est : Indurati ipsi positive se fecerunt et aptaverunt vasa iræ; Deus ergo eos non fecit tales; sed sustinuit et patienter permisit eos peccare, differens diu supplicium, unde eos indurasse dicitur. Ne autem ex patienti hac peccatorum ad resipiscentiam exspectatorum toleratione Deus insimuletur aut impotentiæ, aut malignitatis in homines, causa hujus patientiæ duplex affertur; 1ª ut ex severitate pœnæ in impœnitentes cognoscatur Dei potentia : 2ª ut ex misericordia in pœnitentes palam fiat bonitas Dei et liberalitas in sanctos et electos, quibus non præparavit pœnam sed gloriam. Cæterum si etiam illi quibus Deus præparavit gloriam, non annumerentur iis quorum resipiscentiam Deus exspectavit, inde tamen præparatio gratuita non evincitur; tum quia præparatio ad gloriam fit per gratiam ad bona opera : tum quia nec absoluta et efficax nec antecedens meritum præparatio ad gloriam hic asseritur; sicut absoluta et efficax aptatio ad interitum præcedens demeritum hic non statuitur.

228. *Obj. II.* Probationes ex Patribus desumptæ nihil faciunt pro sententia nostra. Nam de Patribus, qui scripserunt ante exortam hæresin *Pelagianorum*, minus sollicitos nos esse debere monuit S. Aug. l. de præd. Sanct. c. 14, n. 27, scribens : *Quid opus est ut eorum scrutemur opuscula, qui, priusquam ista hæresis oriretur, non habuerunt necessitatem in hac difficili ad solvendum quæstione versari, quod procul dubio facerent, si respondere talibus cogerentur.* Suadet etiam *ratio :* propterea quod iidem breviter tantum ac transeunter quid sentirent attigerunt, et disputarunt contra alios Ecclesiæ hostes, aut populum ad virtutis studium adhortabantur; ut ibid. Aug. exponit.

R. — *N. ass.* — *Ad prob. Quæro* num controversia nostra sit eadem cum illa, de qua sententia S. Aug. profertur, an vero sit diversa ab ea? Si 1ᵘᵐ, ergo quæstio versatur circa dogma fidei, ita ut una pars dicenda sit hæretica,

quod oppido falsum est. Item sententia, quam hic Aug. tuetur, est approbata ab Ecclesia, ac præsertim a Cœlestino I in ep. ad Gallos, adeoque debet esse conformis priorum Patrum elogiis; cum Pontifex ille ac Conc. Araus. doctrinam Augustini laudent tanquam acceptam ab Ecclesiæ Patribus. Si 2um, ergo illa Augustini gnome non pertinet ad rem præsentem. Præterea S. Doctor non rejicit hic absolute auctoritatem priorum Patrum tanquam rem quæ nullius momenti sit, aut nihili habenda; cum ipse tum *ibid.* tum in LL. contra Julianum studeat auctoritatem sibi vindicare; sed ex supposito duntaxat, si nempe Patrum sententia non congruat cum aperta veritate aut sacris Scripturis, vel ea ex professo et suscepta accuratiore SS. Litterarum explanatione non fuerit proposita, quorum nihil asseri potest de Patribus superius laudatis.

Inst. 1. Patres nobis faventes possunt commode exponi. Dum enim dicunt prædestinationem fieri secundum *præscientiam meritorum*, vel loquuntur de prædestinatione ad gloriam secundum ordinem executionis, non autem secundum intentionis ordinem; vel de præscientia efficaci et practica seu ipsa prædestinatione, ut in simili causa S. Aug. l. de Don. persev. c. 19 hanc vocem apud Patres explicat; vel dicunt usum gratiæ et merita nostra esse causam prædestinationis nostræ, sed finalem, non efficientem seu meritoriam, ut hic docet S. Thom. q. 23, a. 5. — *Conf.* Iidem Patres nobis etiam contrariantur; nam Chrys. seu Auctor oper. imperf. in Matth. hom. 54, ait: *Quos ante constitutionem mundi suos cognoscit esse, tantis eos laboribus onerat, et tamdiu laborare facit, donec digni efficiantur regno cœlesti;* Cyril. alex. autem l. 10 in Joan. c. 15 (Opp. t. 4, p. 892). *Ego elegi vos, non vos me: ego me notum vobis ignorantibus feci humilitate clementiaque commotus*, etc.

R. — *N. ass.* In cujus refutationem sufficiat adduxisse testimonium S. Prosperi, qui in ep. ad S. Aug. n. 8 de controversia præsenti ita ex proprio sensu scribit prope finem: *Illud qualiter diluatur, quæsumus, patienter insipientiam nostram ferendo, demonstres, quod retractatis priorum de hac re opinionibus, pene omnium par invenitur et una sententia, qua propositum et prædestinationem Dei secundum præscientiam receperunt; ut ob hoc Deus alios vasa honoris, alios contumeliæ fecerit, quia finem uniuscujusque prævideri, et sub ipso gratiæ adjutorio, in qua futurus esset voluntate et actione præsciverit.* Præterea *primam* expositionem minus commodam esse, constat ex dictis num. 226. Idem patet de *secunda*, quæ quamvis locum habeat in Patrum scriptis, ubi de *gratia* loquuntur, tamen eorum dictis de gloria nullatenus congruere possunt. *Tertia* denique refellitur ex eadem testimoniorum claritate. Neque illi favet S. Thomæ auctoritas, qui loc. cit. ad 1 dicit, usum gratiæ præscitum esse rationem collationis gratiæ tantum secundum rationem causæ finalis; statuens sub diversa ratione merita posse dici causam tum finalem tum meritoriam; negatque solum dari causam meritoriam respectu prædestinationis adæquate sumptæ.

Ad conf. R. — Neutrum testimonium obstare nostræ sententiæ. Non 1um, quia vult quidem per labores obtineri cœleste regnum ab iis, quos ante mundi constitutionem Deus cognoscit esse suos; sed num eos cognoscat suos ante meritorum prævisionem, necne, hic non explicat; alibi autem Chrys. mentem suam pro nobis luculenter aperit. Non 2um, quia hic non agi de

de electione ad gloriam, sed ad *apostolatum* vel *gratiam*, supra est demonstratum.

Inst. 2. Patres, qui post S. Aug. floruerunt, apertissime tradunt prædestinationem gratuitam. S. Prosper ad excerptum Genuens. 6um : *Absit talis impietas, ut quemquam putemus meritis suis erui de potestate tenebrarum, et in regnum Dei Filii debita, non gratuita adoptione transferri.* In resp. ad object. 11, Vincent. inquit : *Ad prædestinationem nihil aliud referri potest, nisi quod aut ad debitam justitiæ retributionem, aut ad indebitam pertinet gratiæ largitatem.* Et l. 1 de voc. Gent. c. 17 : *Sunt, qui longam agentes in flagitiis ætatem, Sacramento Baptismatis in ipso vitæ fine renovantur, et sine ullo suffragio bonorum operum in regni cœlestis consortium transferuntur.* S. Fulg. l. de Fide ad Petrum c. 3, n. 40 ait : *Illi cum Christo regnabunt, quos Deus gratuita bonitate sua prædestinavit ad regnum.* Et l. 1 ad Monim. c. 13 : *Quos prædestinavit ad gloriam, prædestinavit ad justitiam : quos autem prædestinavit ad pœnam, non prædestinavit ad culpam.* Greg. M. l. 1 Dial. c. 8 : *Ipsa*, inquit, *perennis regni prædestinatio ita est ab omnipotente Deo disposita, ut ad hoc electi ex labore perveniant, quatenus postulando mereantur accipere, quod eis Deus ante secula disposuit donare.* S. Bern. in Cantica Serm. 78, n. 3 : *Intuere nunc mecum in hoc tam magnifico opere nostræ sulutis tria esse quædam, quæ sibi vindicat auctor Deus, prævenitque in illis omnes auxiliatores et cooperatores suos, prædestinationem, creationem, inspirationem; ergo.*

R. — *N. ass.* — Quoad textus S. Prosperi R. *Ad* 1um, hic asseri gratuitatem prædestinationis ad gratiam, et negari meritum operibus naturæ. *Ad* 2um, prædestinatio ad gloriam merito etiam indebitæ gratiæ largitati tribuitur in sua scilicet radice ac origine; certum tamen est gloriam in se esse debitum justitiæ præmium. *Ad* 3um, unum id hic docetur, quod nonnulli post vitam scelerate transactam in fine convertantur, et Deo miserente expungant crimina ardore contritionis et baptismi efficacia, licet non diuturnitate pœnitentiæ : hoc autem prædestinationem gratuitam non probat.

Quoad textus S. Fulg. R. *Ad* 1um, sermonem hic fieri de collatione gloriæ, quam sine meritis non dari certum est, ac proinde excludi tantum merita naturæ, non gratiæ. *Ad* 2um, asseri quidem hic societatem quæ est inter utramque prædestinationem ad gloriam præ illa ad justitiam. Textus S. Greg. nihil continet, quod gratuitatem prædestinationis insinuet. In textu autem S. Bern. excluditur cooperatio tum angelorum tum hominum ad nostram salutem ab æterno prævisa. Cæterum agi hic de prædestinatione ad gratiam, vel saltem adæquate sumpta, præter plura in ipso contextu, satis indicat una inscriptio, quæ sic legitur : *Quod sponsa, id est, Ecclesia electorum prædestinata est a Deo ante secula, et præventa ab eo, ut quæreret eam et converteretur.* Præterea ordinem in hoc negotio S. Doctor his verbis describit : *Plane quam ab æterno præscivit, quam elegit, quam dilexit, quam condidit*, etc. Unde præcedere meritorum præscientiam constat.

Inst. 3. S. Thomas pluribus in locis nobis est contrarius. Nam 1o Lect. 3, in c. 9, Ep. ad Rom. ait : *Non potest esse quod merita consequentia gratiam sint ratio miserendi aut prædestinandi, sed sola Dei voluntas.* Quibus similia in comment. ad c. 3 Ep. ad Ephes. et q. 9 de Verit. a. 2, habet. 2o In *Summa* part. 1, q. 23, a. 4, docet prædestinationem aliquorum in

salutem æternam præsupponere, secundum rationem, quod Deus velit ipsorum salutem, eligendo et diligendo; In *resp.* ad 2 autem dicit electionem divinam non requirere aliquod bonum præexistens, ut in humanis accidit. 3° Ead. q. a. 5 tum in *corpore* articuli tum in *resp.* ad 4 non aliam prædestinationis rationem admittit, quam voluntatem divinam.

R. — *N. ass.* Præsertim cum aperte nobis faveat. Nam lect. 6, in c. 3 Ep. ad Rom. ait: *Dicunt quidam, quod præscientia meritorum bonorum et malorum est ratio prædestinationis,* etc. *Et hoc quidem rationabiliter diceretur, si prædestinatio respiceret tantum vitam æternam, quæ datur meritis: sed sub prædestinatione cadit omne beneficium salutare, quod est homini ab æterno divinitus præparatum.* Distinguit hic prædestinationem adæquatam ab inadæquata, quæ tantum est ad gloriam, et hanc ex prævisis meritis fieri ait rationabiliter dici posse. Item lect. 1 in c. 1 Ep. ad Ephes. in 1um, dist. 41, a. 3, ad 5, et p. 1, q. 23, a. 5, in 6, distinguit inter causam voluntatis divinæ et voliti a Deo; et quamvis neget dari rationem vel motivum creatum respectu voluntatis divinæ prædestinantis, concedit tamen merita dici posse causam et rationem gloriæ scilicet prædestinatæ seu in prædestinatione. Itaque in *primo,* loquitur de prædestinatione inadæquate sumpta ad gratiam: in *secundo,* sumit prædestinationem adæquatam, et prout ad gratiam simul est: in *tertio*, eadem est prædestinationis, nempe adæquatæ, acceptio. Alii tamen volunt agi hic de prædestinatione non absolute sed *comparative,* unius scilicet præ alio; tum quia alias sequeretur, etiam positivam reprobationem haberi ab una Dei voluntate sine ullis ex parte reprobi demeritis: tum quia in dicti confirmationem adducitur textus ille Aug.: *Quars hunc trahat, et illum non trahat, noli velle judicare, si non vis errare.*

229. *Obj. III.* Qui ordinate ac sapienter vult, prius attendit finem quam media; quia a voluntate finis movetur ad electionem mediorum: sed Deus omnino ordinate ac sapienter vult, ergo prius vult gloriam, quæ est finis, quam gratias et merita, quæ sunt media. *Conf.* Qui decernit media ad finem certo et efficaciter conducentia, debet habere efficacem finis intentionem; sicut qui decernit media sufficentia, debet habere intentionem saltem inefficacem: sed Deus electis suis decernit media ad finem seu gloriam certo et efficaciter conducentia; ergo.

R. — *D. M.* Qui ordinate vult, prius finem intendit, siquidem velit finem sub unica ratione finis *T.* Si finem sub ratione præmii et mercedis *subd.* Prius vult finem conditionate et inefficaciter *C.* Absolute et efficaciter *N.* Gloria intenditur, non præcise ut finis, sed ut præmium et merces; quod vero sic intenditur, non intenditur absolute sed conditionate, nempe si is, cui gloria intenditur, laborare velit ad eam obtinendam; unde et inefficax intentio appellatur.

Ad conf. R. — 1° *N. M.* Quia multi etiam reprobi media efficacia ad bonos actus recipiunt, ut *Judas* longe pluribus et efficacioribus gratiis donatus fuit, quam multi prædestinati.

Ad prob. Disparitas est 1° Quia mediorum *sufficientia* est ex ipsa mediorum natura, adeoque qui media vult, debet saltem habere intentionem finis inefficacem: mediorum autem ad gloriam *efficacia* non est ex ipsa eorum

natura, sed saltem est dependens a libera creaturæ cooperatione ; adeoque qui hæc media vult, non potest intendere finem nisi dependenter a libera cooperatione creaturæ, et consequenter non habet intentionem absolutam et efficacem finis. 2° Quia omnis electio mediorum supponit aliquam finis intentionem ; ergo ex electione sufficientium mediorum recte infertur saltem inefficax intentio : e contra non omnis electio mediorum efficacium supponit determinate intentionem efficacem ; quia nihil obstat, quominus etiam media efficacia eligantur, ex intentione finis inefficaci, maxime si illa intentio ex parte volentis sit seria, sincera et efficax, et tantum conditionata ex parte creaturæ ; ergo ex electione mediorum efficacium non recte infertur intentio absolute efficax.

R. 2° — *D. M.* Qui decernit media ex natura sua absolute ac omnino independenter ad finem certe et efficaciter conducentia, habet efficacem finis intentionem *C.* Qui decernit media conditionate tantum et dependenter a libera creaturæ cooperatione ad finem certo conducentia *N.* Hoc vero multo magis dicendum est, ubi finis est præmium, quod operationem et meritum prærequirit.

Inst. 1. Qui vult gratias, quas præscit efficaces fore, et maxime si eas velit *qua efficaces*, ille prævie intendit earum effectum, seu finem : sed Deus non tantum vult electis gratias quas efficaces fore præscit, sed etiam qua efficaces ; et gloria est earum effectus seu finis ; ergo. *Conf.* Deus vult gratias efficaces ex affectu speciali erga salutem prædestinatorum ; ergo etiam vult illas qua efficaces salutis.

R. — *D. min.* Deus electis vult gratias, qua efficaces finis proximi, qui est opus salutare *C.* Vult qua efficaces finis remoti, qui est gloria *N.*

Ad conf. R. — *D. A.* Deus vult gratias efficaces ex speciali affectu *transitive* tali, seu qui sit natura vel ratione prior, formaliter efficax ; et directe feratur in salutem, inferatque electionem gratiarum efficacium pro his potius quam aliis *N.* Ex speciali affectu *intransitive* tali, seu qui sit mere concomitans, et sistat intra limites complacentiæ simplicis circa salutem, et præterea formaliter sit inefficax, quamvis virtualiter etiam efficax salutis dici queat *C.* Distinctio patet ex *supra dictis,* paritate cum prædefinitione ; unde etiam constat quomodo intentio dandi totam seriem gratiarum, supposita generali voluntate salvandi omnes in charitate finaliter perseverantes, sit virtualiter efficax volitio prædestinatis dandi gloriam.

Inst. 2. Deus prius eligit ad fidem, quam eligat media ad fidem, ut colligitur ex S. Aug. l. de Don. persev. c. 14, n. 35, ubi de Tyriis, qui si vidissent Christi opera, credidissent, ait : *Sed quoniam ut crederent non erat eis datum, etiam unde crederent est negatum ;* ergo voluntas finis efficax sicut hic, sic etiam in aliis, maxime in electione ad gloriam, est prior voluntate mediorum. *Conf.* Gloria non tantum habet rationem præmii, sed etiam *hæreditatis* : sed hæreditas efficaciter intenditur ante merita prævisa ; ergo.

R. — *N. cons.* Tum quia ex particulari affirmato universale non sequitur : tum quia a prædestinatione ad fidem paritas fieri non potest ad eam, quæ est ad gloriam. Discrimen enim 1° est in *finibus ;* quia fides est finis absolutus, non pendens a meritis, sed omne meritum præcedens ; gloria autem est finis conditionatus a meritis dependens : absolute autem decerni finem absolutum non repugnat, ut absolute et ante conditionis absolute futuri præ-

visionem decerni finem conditionatum. 2° Est in *mediis;* quia media actus fidei, quæ sunt gratiæ auxilia, sunt tantum media respectu Dei, fidem ut finem intendentis; sic autem debent vel solent esse posteriora in mente Dei, cum media ut media sequantur finem in intentione. Sed media gloriæ, quæ sunt nostra merita, respectu Dei sunt tantum motiva; respectu autem nostri sunt media; unde quamvis comparate ad nostram intentionem sint posteriora, tamen comparate ad voluntatem Dei gloriam nobis intendentem sunt priora : cum motiva ut causæ morales prius semper supponantur in mente decernentis, quam id quod vi morali aut impetratoria eorum decernitur.

Ad conf. R. — *D. M.* Gloria habet rationem hæreditatis jure nativitatis *N.* Jure adoptionis *C.* Jam vero ad hæreditatem jure adoptionis capessendam requiritur, ut filius Dei adoptivus per bona opera acquirat aditum ad hæreditatem, ut patet ex textu Apostoli : *Hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi, si tamen compatimur, ut et conglorificemur.*

Inst. 3. Licet respectu nostri gloria se habeat ut præmium; tamen illam prius intendimus quam merita, ergo et idem dicendum de Deo. *Conf.* Quamvis *prædefinitio* ad actum bonum dependeat ab aliqua conditione, tamen ante prævisionem conditionati absolutam habetur prædefinitio, et hæc indivisibiliter tendit in media et actum bonum; ergo nec prædestinatio debet sequi prævisionem absolutam, sed indivisibiliter tendere potest in gloriam ut finem, et merita ut media.

R. — *N. cons. Disparitas* est, quia gloria respectu nostri est finis nobis proprius ac præfixus, præmium autem alienum seu ab alio nobis dandum, adeoque gloriam prius quam merita recte intendimus : sed respectu Dei gloria est finis alienus et præmium ab ipso Deo conferendum aliis, adeoque merita prius quam gloriam attendere debet; præsertim cum finem antecedenter non intendat, nisi inefficaciter et conditionate.

Ad conf. R. — *N. cons. Disparitas* quoad 1um est, quia conditio illa quæ est in *prædefinitione*, est mera conditio, nec habet rationem causæ moralis aut motivi vel impetrationis, adeoque nihil exigit ejus absolute futuri prævisionem : conditio autem in *prædestinatione*, nempe merita, rationem causæ moralis et motivi vel impetrationis dicit; quæ non movent, nisi prout in aliqua temporis differentia absolute existunt, aut extitura prævidentur. Quoad 2um *Disparitas* est, quod tendentia illa indivisibilis in *prædefinitione* nihil impediat quominus vel gratuita vel non gratuita dicatur; cum conditio ex qua dependet prædefinitio, sit pura et mera conditio : e contra tendentia illa indivisibilis, ob contrariam rationem proxime expositam, impediret, ne prædestinatio sit gratuita; et tamen etiam faceret, juxta intentum suorum Patronorum, ut sit gratuita, eo quod merita et præmium indivisibiliter intenderentur.

Inst. 4. Prædestinatio ad gloriam non videtur aliud exigere, quam prædestinatio ad *gratiam* : sed hæc non requirit merita absolute prævisa; ergo nec illa. *Conf.* Eodem modo prædestinamur ad gloriam, quo prædestinamur ad perseverantiam finalem, utpote quæ proxime et necessario connexa est cum gloria : sed ad hanc prædestinamur gratuito seu ante prævisa merita; quia juxta Aug. et Trid. est magnum Dei donum, et juxta idem, Can. 22, nisi ex speciali Dei auxilio non potest haberi; ergo.

R. — *N. M. Disparitas* est 1° Quod gloria intenditur ut præmium, gratia

autem ut donum : 2° Quod gratia nempe prima est principium meriti; adeoque sub meritum non cadit, et gratis omnino dari debet : sed gloria est quasi effectus meritorum, adeoque sub meritum cadere potest ac debet.

Ad conf. R. — *D. min.* Ad perseverantiam finalem prædestinamur gratuito, hoc est, ante prævisa merita de condigno *C.* Gratuito, hoc est, ante merita etiam de congruo *N.* Perseverantia finalis cadit sub meritum de congruo. Quamvis vero perseverantia *passive* sumpta etiam detur non orantibus quibusdam et sine ullo merito etiam congruo præcedente, ut patet in parvulis post Baptismum statim morientibus; tamen et his datur gloria tantum ut hæreditas, non autem ut *corona*; et perseverantia *active* sumpta non datur nisi orantibus, ut docet S. Aug. l. de Don. pers. c. 16, n. 39 scribens : *Cum constet alia Deum dandu etiam non orantibus, sicut initium fidei, alia nonnisi orantibus præparasse, sicut usque in finem perseverantiam : profecto qui ex seipso hanc se habere putat, non orat ut habeat.* Perseverantia autem manet adhuc simpliciter *donum;* quia merita congrua et impetrationis non important debitum, sed sola merita justitiæ et de condigno : manet etiamnum *magnum donum* ac speciale; tum quia singularis Dei benignitas et misericordia est, quod hominem ex hac vita rapiat tunc cum justus est : tum quia in multis offendimus quotidie et tam frequentes sunt prolapsiones nostræ ac negligentiæ, ut revera pro speciali Dei beneficio haberi debeat, quod, his non obstantibus, gratiam conferre dignetur. Neque officit quod perseverantia non cadat sub meritum *condignum,* ut gloria, de quo tamen merito controversia nostra est; quia gloria nihilominus dici potest decerni et dari ex meritis proprie talibus ac de condigno, cum opera meritoria perseverantiæ vere sortiantur nomen et essentiam meriti de condigno respectu gloriæ, licet ipsa gratia perseverantiæ detur duntaxat ob meritum congruum, ut patet ex aliis meritis de condigno, ad quæ gratia omnino gratis detur.

Inst. 5. Christus juxta S. Aug. l. de Don. persev. c. 24, n. 67 est exemplar prædestinationis nostræ : sed illa fuit gratuita et ante merita prævisa; ergo. *Conf.* Si electio ad gloriam facta esset ex prævisis meritis, ergo mysterium prædestinationis non foret *incomprehensibile* : quærenti enim cur hic sit prædestinatus, ille reprobatus, facile respondetur, quia Deus prævidit illum habiturum merita, illum demerita : sed hoc est contra Apostolum, qui Rom. 11 ait : *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! quam incomprehensibilia sunt judicia ejus!* ergo.

R. — *D. M.* Christus est exemplar prædestinationis nostræ ad gratiam, de qua etiam S. Aug. l. c. agit *C.* Prædestinationis ad gloriam *subd.* Est exemplar adæquatum et quoad omnia *N.* Inadæquatum et quoad aliqua *C.* Similitudinem aliquam repræsentamus quoad eumdem terminum, nempe gloriam, et quoad modum consecutionis gloriæ accidentalis, quatenus compati oportet, ut conglorificemur; non vero repræsentamus quoad prædestinationem; cum gloria illi debeatur ex naturæ unitæ societate : neque melius esset ea carere, nec ejus absentia aliunde quidpiam faceret ad finem Incarnationis.

Ad conf. R. — *N. M.* Licet enim *difficultates* nonnullæ emolliantur in nostra sententia, supersunt tamen multæ, quas mortalium nemo solvet unquam. Nempe cur ex *multis* efficacibus gratiæ auxiliis, quæ tali homini Deus conferre potest, cum quibus salvus fieret, ea tamen duntaxat confe-

rat, quibus non consentiet; alteri vero ea, quibus prævidetur consensurus, donet? Cur e *duobus justis*, unum ex hac vita rapiat, dum justus est; alterum periculis tentationum obnoxium relinquat, quibus futurum est, ut tandem succumbat? Cur e *duobus peccatoribus*, unum etiam sceleribus majoribus implicitum efficaciter convertat, alterum non adeo scelestum derelinquat? Cur e duobus infantibus originali peccato æqualiter infectis, permittat unum baptizari antequam moriatur; alterum vero non? In his enim et similibus aliis exclamare cum Apostolo oportet : *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! quam incomprehensibilia sunt judicia ejus!*

230. **Observa.** Pro sententia nostra melius intelligenda juvat ordo *signorum rationis;* quemadmodum in aliis etiam materiis theologicis aptam actuum divinorum, secundum nostrum concipiendi modum, seriem ac dispositionem statuere moris est, ut singula accuratius ac ordinate magis exponantur. Est autem hujusmodi : 1° Videt Deus homines posse elevari ad finem supernaturalem, eumque posse consequi per quælibet gratiæ auxilia, si iis cooperari velint. 2° Decernit homines creare, ad finem supernaturalem elevare et ordinare, media ad hunc finem dare idonea et sufficientia, prout opportunitates et circumstantiæ se offerent; nisi placuerit per specialem providentiam alicui vel plane singulares conferre gratias, vel abbreviare vitæ annos. 3° Videt, quid in hoc vel illo ordine providentiæ, in his vel illis circumstantiis, cum hac vel illa gratia homo quilibet sit facturus; an consensurus vel dissensurus. 4° Decernit naturas rerum suavissimo ordine disponere, et non mutare providentiæ suæ ordinem; huic quidem has, alteri vero illas gratias dare secundum opportunitatem circumstantiarum; nonnullis etiam gratias plane singulares secundum specialem providentiam. 5° Videt cujuslibet opera omnia et singula in se et absolute, etiam finalia hujus merita, illius demerita. 6° Decernit huic gloriam, illi pœnam æternam.

In hac serie apparet triplex *decretum Dei,* cui et triplex *scientia* prælucet· 1ᵘᵐ est voluntas generalis et inefficax salvandi omnes in *secundo* signo; cui prælucet scientia simplicis intelligentiæ in *primo* signo : 2ᵘᵐ est voluntas specialis salvandi aliquos, sed formaliter adhuc inefficax, licet virtualiter efficax dici possit, quatenus, supposita voluntate generali salvandi omnes in gratia finaliter perseverantes, et decreta in *quarto* signo tota usque ad viæ finem gratiarum efficacium serie vel gratia finali, Deus gloriam postmodum negare non potest, quamvis circa hanc in isto signo non habeat nisi simplicem de ea complacentiam; et huic in signo *tertio* prælucet scientia media : 3ᵘᵐ est prædestinatio formalis seu voluntas specialis salvandi aliquos efficax et absoluta in *sexto* signo; cui in signo *quinto* prælucet scientia visionis. Qui prædestinationis actus secundum subjectum et causam meritoriam uberius declarare volunt, *secundo* et *tertio* signo in priori serie relato interserunt alia quædam : scilicet quod Deus permittat et consequenter prævideat peccatum Adami : quod decernat Incarnationem in ejus remedium, et intuitu meritorum Christi, media ad salutem idonea conferre velit : quibus insertis reliqua ex ordine sequuntur.

QUÆRES : *Quænam fuerit sententia S. Augustini de prædestinatione ad gloriam?*

231. *Dico I.* **S. Augustinus neque directe et ex professo, neque indirecte et propter connexionem doctrinæ, asseruit gratuitam prædestinationem inadæquate sumptam et præcise ad gloriam.**

Prob. 1ª *p. I.* — Prædestinatio, quam asserit S. AUG. est dogma fidei; sic enim l. de Dono persev. c. 19, n. 48 loquitur : *Hoc scio, neminem contra istam prædestinationem, quam secundum Scripturas sanctas defendimus, nisi errando disputare potuisse.* Et c. 23, n. 65 : *Prædestinationis hujus fidem, quæ contra novos hæreticos nova sollicitudine defenditur, nunquam Ecclesia Christi non habuit* : Sed nec adversarii dicunt, gratuitam prædestinationem præcise ad solam gloriam esse dogma fidei; ergo.

II. Prædestinatio quam defendit, illa est, de qua ipsi controversia fuit cum *Pelagianis* et *Semipelagianis* : sed controversia illi cum his non fuit de prædestinatione præcise ad gloriam; ergo, *Min.* liquet ex erroribus istorum circa prædestinationem.

Nam *Pelagiani* volebant : 1º Quamcumque gratiam dari secundum merita liberi arbitrii viribus præparata : 2º Deum fore injustum personarum acceptorem, nisi omnes ex parte sui vellet salvos fieri, ita ut neminem præ altero diligeret, aut majori donaret beneficio, nisi hæc largiretur secundum merita naturalia.

Semipelagiani autem statuebant : 1º Fidem sic dari, ut tamen ad ejus initium sufficeret et requireretur liberum arbitrium ex propriis viribus operans : 2º Perseverantiam dependere a merito naturali, non tantum ex eo quod illa supponeret ante se fidem, cujus initium esset ex viribus naturæ; sed et quia ante gratiam quamlibet ac opus bonum, deberet ex nudo arbitrio libero aliquid præcedere, propter quod daretur gratia ad inchoandum et perficiendum opus bonum necessaria : 3º Hoc fidei initium et naturæ conatum absolute futurum seu absolute a Deo prævisum, esse causam, motivum et regulam dandi fidem ac perseverantiam; imo conditionate prævisum cum bonis operibus, quæ reipsa non erant futura, sed futura essent in infantibus, si diutius in vita fuissent, esse rationem ejusmodi infantes prædestinandi ad gloriam.

III. Prædestinatio a S. AUG. asserta debet convenire scopo, quem in suis scriptis sibi proposuerat : sed pro scopo sibi non proposuerat ostendere gratuitatem gloriæ; ergo.

Min. ostenditur percurrendo scripta S Doctoris ab adversariis speciatim notata. Et quidem in ENCHIR. ubi a c. 93 usque ad 104, nonnulla scribit quæ huc referri possunt : agit contra hæreticos. Unde Nat. Alexander hanc de illo crisin duntaxat enuntiat : *In quo nonnulla contra Pelagianos luculentissima conscripsit S. Augustinus.* Scopus libri de CORR. et GR. is erat, ut ostenderet, et Deum per gratiam nobis donare opera bona ac perseverantiam, et tamen recte corripi eos qui nec bene operantur, nec perseverant : quod patet tum ex causa et occasione scribendi hunc librum, tum ex ipsa scriptione, qua hæc capita probanda assumit. Librorum de *prædest. Sanct.* et *Don. persev.* scopum ipse S. Doctor expressit l. de Don.

persev. c. 24, n. 66 his verbis : *Sed quid plura? satis docuisse me existimo, vel potius plus quam satis, dona Dei esse, et incipere in Dominum credere, et usque in finem in Domino permanere.* Id confirmatur luculentissime ex analysi omnium capitum duplicis hujus libri facta a P. Anton. Boucat, in Tr. 4 de voluntate Dei, qua ostendit S. Aug. maxime ac perpetuo illuc incubuisse, ut probaret prædestinationem ad *gratiam* esse mere gratuitam, et perseverantiam finalem esse donum ita speciale, ut non cadat sub meritum, nempe simpliciter dictum ac *de condigno*. Denique epistolæ utriusque scopus colligitur ex argumento illis præfixo, quod docet eas scriptas ad dandam instructionem adversus Pelagianorum argumenta vel hæresin.

Prob. 2ª *p. I.* — S. Aug. nequidem *indirecte* asseruit gratuitam prædestinationem præcise ad gloriam, si quidquid de prædestinatione ad gloriam scripsit, cum fundamento exponi possit vel de prædestinatione adæquate sumpta tam ad gratiam quam ad gloriam, vel de prædestinatione quæ excludat merita duntaxat naturalia; quia in *primo* casu posset quidem dici esse asserta prædestinatio ad gloriam gratuita in radice et principio, seu ratione gratiæ primæ ac consequentium efficacium et perseverantiæ finalis : in *secundo* autem gratuita respective ad merita scilicet naturæ; quin per hoc evincatur, causa : cum non attingatur quæstionis nostræ status; sed utrumque fieri potest. Fundamentum enim pro *primo* habetur tum ex definitione prædestinationis, quam dedit l. de Don. persev. c. 14, n. 35 : *Præscientia et præparatio beneficiorum Dei, quibus certissime liberantur, quicumque liberantur;* tum ex æquipollentia usurpata sæpius a S. Doctore inter prædestinationem et discretionem aut liberationem a massa damnata seu perditionis, quam docet vocatione inchoari, perseverantia perfici, et gloria absolvi seu consummari. Pro *secundo* habetur imprimis ex causa excludendi merita, quam l. de Corr, et gr. c. 7 n. 13 sic exponit : *Quoniam secundum propositum vocati sunt, profecto et electi sunt per electionem, ut dictum est, gratiæ, non præcedentium meritorum suorum : quia gratia illis est omne meritum;* et l. de Don. persev. c. 20, n. 53 : *Quid autem coegit loca Scripturarum, quibus prædestinatio commendata est, copiosius et enucleatius isto nostro labore defendi, nisi quod Pelagiani dicunt gratiam Dei secundum merita nostra dari, quod quid aliud est, quam gratiæ omnis negatio?* Deinde quia alibi declarat, in prædestinationis materia ad gloriam non excludi opera gratiæ; ut liquet ex l. de Gr. et lib. arb. c. 6 n. 15 ubi ait : *Cum dicunt Pelagiani...., æternam vitam meritis nostris præcedentibus reddi, respondendum est eis : si enim merita nostra sic intelligerent, ut etiam ipsa dona Dei esse cognoscerent, non esset reprobanda illa sententia : quoniam vero merita humana sic prædicant, ut ea ex semetipso habere hominem dicant; prorsus rectissime respondet Apostolus : Quis est, qui te discernit,* etc. Item c. 8, n. 20 : *Quomodo ergo non ex operibus?.... sed audi et intellige, non ex operibus dictum, tanquam tuis ex te ipso tibi existentibus, sed tanquam his in quibus te Deus finxit, id est, formavit et creavit.*

II. Si S. Doctor asseruisset gratuitam prædestinationem præcise ad gloriam *indirecte* et propter connexionem doctrinæ, id fecisset, vel quia dogma fidei contra *Pelagianos* et *Semipelagianos* propugnari non potest sine assertione gratuitæ hujus prædestinationis; vel quia talia principia ad convellendam hæresin posuit, quæ necessario inferrent gratuitatem prædestinationis ad solam gloriam : sed 1ᵘᵐ esse falsum, abunde ostensum est priore articulo,

et facile dabunt ipsi adversarii, qui, si sapiunt, nostræ sententiæ patronos non audent accusare hæreseos : 2um etiam non esse verum, liquet ex argumento proxime superiori, ac uberius patescet ex solutione objectionum.

III. Licet S. Doctor nonnunquam asserat, gloriam conferri gratis ac sine meritis, tamen nemo inferet executionem gloriæ esse mere gratuitam in mente S. Doctoris ; ergo etiam, licet nonnunquam dicat prædestinari gloriam gratis, non inferendum est intentionem gloriæ mere gratuitam ab eo asseri.

232. *Nec dicas* 1° S. Aug. l. de prædest. Sanct. c. 18 et 19, impugnat *Pelagium* docentem, *homines eligi a Deo, quia præsciebat qui futuri essent sancti et immaculati per liberæ voluntatis arbitrium;* Unde sic arguitur : De illa electione erat controversia, quam admittebat *Pelagius* et consequenter impugnabat Augustinus : sed *Pelagius* admittebat tantum electionem ad gloriam; quia gratiam omnem e medio tollebat, atque hinc nec electionem agnoscebat : consequenter eamdem Augustinus impugnabat; ergo controversia erat de electione tantum ad gloriam. Atqui S. Doctor loco cit. n. 36 excludit omne meritum etiam gratiæ, dum ait : *Elegit nos ut essemus sancti, non ergo quia futuri eramus, sed ut essemus. Nempe certum est, nempe manifestum est, ideo quippe tales eramus futuri, quia elegit ipse, prædestinans ut tales per gratiam ejus essemus;* ergo.

R. 1° — *N. M.* Quia potius erat controversia de electione illa quam *Pelagius* negabat, et S. Aug. propugnabat; cum hic in omnibus suis scriptis gravissimis argumentis prædestinationem asseruerit.

R. 2° — *N. min.* Contrarium habetur ex l. cit. c. 18, n. 37 : *Cernitis procul dubio, cernitis, quanta manifestatione Apostolici eloquii defendatur hæc gratia, contra quam merita extolluntur humana, tanquam homo aliquid prior det, ut retribuatur ei. Elegit ergo nos Deus in Christo ante mundi constitutionem, prædestinans nos in adoptionem filiorum, non quia per nos sancti et immaculati futuri eramus, sed elegit prædestinavitque, ut essemus;* ex quibus constat, negatam fuisse a *Pelagio* electionem in adoptionem filiorum Dei per gratiam, ab Aug. vero assertam. Confirmari id potest ex Tr. *de Grat.*, ubi systema illius Hæretici totum exponitur, et ab eodem gratiam illustrationis tandem admissam, sed duplici errore fœdatam probatur : ne quid dicamus de gratia habituali, ab eo etiam probabiliter sæpius assertam cum errore de meritis naturæ.

233. *Nec dicas* 2° Idem disputat contra errores *Semipelagianorum* a SS. Hilario et Prospero propositos : sed hi referunt illos erasse, quod dicerent homines ob merita gratiæ ad gloriam prædestinari, ut patet ex verbis epistolæ Prosperi n. 3 : *Hæc ipsorum definitio ac professio est,.... præscisse ante mundi constitutionem Deum, et eos prædestinasse in regnum suum, quos gratis vocatos, dignos futuros electione, et de hac vita bono fine excessuros esse præviderit;* ergo. *Conf.* 1. *Semipelagiani* querebantur de doctrina S. Aug. ex eo quod statueret efficacem et absolutam ante omnia merita prævisa prædestinationem ad gloriam; et S. Prosper sciscitatur ex S. Aug., quomodo diluatur id, quod, relicta Patrum antiquorum doctrina de prædestinatione ex præscientia meritorum facta, ipse aliam viam inierit, præ-

destinationem referendo ad solam Dei voluntatem ac propositum; prout constat ex epist. PROSPERI ad AUG.; ergo utrique censent, AUGUSTINUM statuisse prædestinationem etiam ante prævisionem meritorum gratiæ. *Conf.* 2° S. AUG. l. de Dono persev. c. 9, 11 et 12, contra *Semipelagianos* docet eodem modo prædestinari adultos, quo infantes prædestinantur : sed infantes prædestinantur ad gloriam solam, et quidem antecedenter ad omne meritum sive naturæ sive gratiæ; ergo.

R. — *D. min.* Docebant illos errasse, quod dicerent homines prædestinari ob merita gratiæ tam absolute quam conditionate tantum prævisa *C.* Ob merita gratiæ absolute prævisa *subd.* Quatenus hæc merita subjiciebantur initio fidei aut conatui prævio naturali *C.* Secus ac simpliciter *N.*

Ad conf. 1am R. — *D. cons.* Utrique id censuerunt vere, et assequendo mentem S. Doctoris *N.* Non assequendo illam, sed errore quodam facti errando *T.* Probabilius videtur querelas *Semipelagianorum* tantum spectasse prædestinationem ad gratiam fidei et perseverantiæ finalis, non autem ad gloriam solam. Cum circa prius erraverint, neque posterius ab illo sejunxerint, S. PROSPERUM decipi potuisse mirum esse nequit, cum S. AUGUSTINUS ipse fateatur l. de præd. Sanct. c. 3, n. 7, a se erratum fuisse in quæstione dogmatis circa gratiam et prædestinationem; ac l. de Grat. Chr. c. 47 asserat, hanc materiam esse obscuram, adeo ut qui in ea quidpiam defendit, e contrario aliud negare videatur, scilicet vel gratiam, vel liberum arbitrium. Et vero, si revera S. PROSPER putavit, S. AUGUSTINUM circa prædestinationem præcise ad gloriam recessisse a placitis antiquorum, errore facti reipsa deceptus dici potest, cum ex hactenus dictis et mox dicendis pateat, S. AUGUSTINUM in hac materia contrarias partes non inivisse; unde factum est, ut S. Doctor propositæ a S. PROSP. quæstioni nihil responderit, et Patrum sententias l. de Don. persev. c. 19, duntaxat circa prædestinationem ad gratiam accipiat et exponat.

Ad conf. 2am R. — *D. M.* Adulti et infantes prædestinantur eodem modo quoad aliqua *C.* Quoad omnia *N.* Pares illi sunt quoad prædestinationem ad gloriam, 1° in hoc, quod illa nullatenus innitatur in meritis eorum naturalibus, sed radicaliter ac primo in sola Dei misericordia seu gratia omnino gratuita; atque hoc est quod S. Doctor ll. cit. intendit ac perpetuo urget : 2° in eo, quod utrique prædestinentur ex meritis Christi ipsis applicatis : dispares vero sunt in hoc, quod parvulis sine propriis ac personalibus operibus bonis conferatur gloria, non autem adultis : illis intendatur gloria ut hæreditas, his vero ut corona. Quin nec postremum hoc asseri necesse est, dicique potest, nec *infantes* prædestinari ad gloriam, nisi post absolute prævisa merita Christi illis per Baptismum vel olim per aliud remedium applicata, sicut nec gloriam consequuntur, nisi post applicationem hanc actu factam; unde eorum gloria saltem *corona* dici potest respectu applicatorum Christi meritorum.

234. *Nec dicas* 3° — Peculiare est S. AUGUSTINO, quod prædestinationem explicet per *separationem a massa* corrupta et exitio devota, genus humanum post Adæ lapsum repræsentante. De hac vero docet, 1° Separationem hanc non fieri sola prædestinatione gratiæ sanctificantis aut efficacis, sed ea quæ fit ad gloriam : 2° Ita eamdem fieri per prædestinationem ad gloriam,

ut quatenus hæc gloriam respicit, vere sit discretio et liberatio a massa perditionis : 3° Eamdem separationem fieri nullis omnino meritis, sed gratis et ex sola Dei misericordia ; quæ constant ex ep. 105 (al. 194, n. 5) et 106 (al. 186, c. 6, n. 18 seqq.) ; ex Enchir. c. 98 et 99, maxime vero ex l. de Corr. et Gr. c. 7. Ergo.

R. *Ad* 1um — *D.* Separatio totalis consummata et perfecta non fit sola prædestinatione gratiæ efficacis aut sanctificantis *C.* Nequidem partialis, inchoata et imperfecta *N.* Cum homines vocantur ad fidem, regenerantur, et ut AUG. ait, *bene pieque vivunt ;* inchoatur discretio : cum discretos ad gloriam omnes inde incipere oporteat ; adeoque etiam est partialis secretio : non tamen est perfecta, nisi perseverantia accedat finalis, ad quam consequitur gloria.

Ad 2um *D.* Separatio fit totalis, perfecta et consummata per prædestinationem ad gloriam *C.* Fit per eamdem unice aut per eam antecedenter ad prædestinationem gratiarum ac perseverantiæ *N.* Permittimus hic S. AUGUSTINUM loqui etiam de gloria, cum hæc sit immediate conjuncta cum perseverantia, de qua ex professo plurimis in locis laudatis loquitur ; quod vero electio ad gloriam sit prior, quam ad perseverantiam, adeo non docet ibidem, ut potius contrarium insinuare videatur l. de Corr. et Gr. c. 6, n. 10 ubi ait : *Quis in æternam vitam potuit ordinari, nisi perseverantiæ dono?* q. d. nisi propter perseverantiam prævisam, cujus scilicet fructus proximus et immediatus est gloria.

Ad 3um *D.* Separatio non fit ex ullis omnino meritis, sed gratis et ex sola misericordia, excludendo per hoc merita naturalia *C.* Excludendo merita gratiæ *subd.* Separatio inchoata et prima vel etiam adæquate sumpta, quæ complectitur prædestinationem tam ad gratiam quam ad gloriam *C.* Separatio perfecta et consummata seu præcise ultimata, et quæ unice dicit prædestinationem ad gloriam *N.*

235. *Nec dicas* 4° Principium S. AUG. est, quod prædestinatio ad gloriam sit causa cur gratia fidei, justitia et perseverantia conferantur electis ; ergo juxta eumdem hæc prædestinatio præcedit merita gratiæ. *Prob. ant.* 1° Ex l. de Corr. et Gr. c. 7, n. 13 ubi ait : *Quicumque ab illa originali damnatione ista divinæ gratiæ largitate discreti sunt, non est dubium quod et procuretur eis audiendum Evangelium ; et cum audiunt „credunt ; et in fide quæ per dilectionem operatur, perseverant ; et si quando exorbitant, correpti emendantur.* 2° Ex l. de Don. pers. c. 9, ubi proponit 1. questionem cur e duobus parvulis unus assumatur, alter relinquatur ; 2. cur ex duobus impiis unus vocetur congrue, alter non ; 3. cur ex duobus piis uni detur perseverantia, alteri non ; et respondet in primis universim esse in his *inscrutabilia judicia Dei ;* deinde singillatim de postremis, quod certissimum sit habendum, unum esse ex prædestinatis, alium non : neutra vero responsio foret apta in sententia nostra, ubi prædestinatio sequitur merita. 3° Ex eod. l. c. 14, ubi sic ait : *Tyrii relicti sunt et Sidonii, qui etiam credere potuerunt, si illa mira Christi signa vidissent : sed quoniam, ut crederent, non erat eis datum, etiam unde crederent, est negatum... Nec illis profuit quod poterant credere, quia prædestinati non erant ab eo cujus inscrutabilia sunt judicia et investigabiles viæ ; nec istis obfuisset, quod non poterant credere, si ita prædestinati essent, ut eos cæcos Deus illuminaret, et induratis cor lapideum*

vellet auferre. Ergo.—*Conf.* S. Augustinus gratuitam prædestinationem commendans l. de Corr. et Gr. c. 14, n. 43, vim maxime facit in isto principio : *Deo volenti salvum facere nullum hominum resistit arbitrium;* ergo a sola voluntate Dei gratuita et ante prævisionem meritorum etiam gratiæ, habetur prædestinatio ad gloriam.

Ad prob. 1am R. — 1° In hoc textu declaratur tantum, quid electis a Deo fiat, non vero cur fiat; adeoque discretio non debet esse causa horum beneficiorum, sed potest esse effectus illorum, aut saltem concomitanter ad ea se habere. 2° Si discretio sumatur *adæquate*, potest etiam dici causa, ita tamen ut singulæ partes discretionis singulis partibus effectuum correspondeant; nempe quatenus discretio inchoativa seu prædestinatio ad gratiam sit causa gratiæ conferendæ, discretio completiva seu prædestinatio ad gloriam sit causa conferendæ gloriæ : cum quo nihilominus stat, quod prædestinatio ad gloriam non fiat, nisi prædestinatione ad gratiam et meritis ex illa secuturis absolute prævisis.

Ad prob. 2am R. — *N. min. Prima* enim responsio admissa est a nobis supra, cum pertineat ad prædestinationem gratiæ vel baptismatis, vel vocationis, vel perseverantiæ, in quibus veneranda sunt judicia Dei et altitudo sapientiæ ejus. *Secunda* etiam admittitur, sed quatenus ex perseverantia tanquam *a priori* colligitur prædestinatio ad gloriam; vel quatenus prædestinatio refertur tanquam causa proxima et immediata, ultra quam adhuc quæri aliam oporteat; cur nempe unus sit prædestinatus, alter non, et cui respondendum sit, quod prædestinatus sit propter merita, reprobatus propter demerita prævisa.

Ad prob. 3am R. — 1° Similiter hunc textum explicandum esse de causa immediata et proxima, sed ulterius adhuc ad peccati demeritum referenda.

R. 2° Ex hoc loco duntaxat colligi quod prius a Deo decernatur interior gratia, a qua prædestinationis exordium sumit Augustinus, quam decernantur externa signa, seu prædicatio et alia ad externam vocationem pertinentia : unde et ex scopo totius libri patet, non posse hinc inferri gloriam efficaciter decretam ante prævisa merita.

Ad conf. R. — 1° Non agit hic de prædestinatione ad gloriam duntaxat, sed ad gratiam, ut liquet ex his immediate præcedentibus : *Cum autem homines per correptionem in viam salutis seu veniunt, seu reverturtur, quis operatur in cordibus eorum salutem, nisi ille, qui quolibet plantante et irrigante dat incrementum Deus : cui volenti salvum facere nullum hominis resistit imperium.*

R. 2° — Quamvis Deo volenti salvare nullum resistere hic admittatur per modum principii, tamen id potest intelligi de Deo vel consequenter ad merita, vel antecedenter volente; si primo modo accipiatur, sensus est : postquam Deus decrevit ob prævisa merita salvare, nemo est qui resistat gratiæ efficaci : si secundo sensu sumatur, sensus est hic : Deo volenti efficaciter vocare resistit nemo; neuter vero sensus nobis obest.

236. *Nec dicas* 5° S. Aug. plurima discrimina facit, ex quibus gratuita ad gloriam prædestinatio aperte colligitur ab eo asserta :

1um Est, quod statuit inter angelos primumque Parentem, et inter filios Adami, ex l. de Corr. et Gr. c. 11 et 12 desumptum; quia apud priores

perseverantia active sumpta fuit *auxilium sine quo* non potest quis perseverare, et quocum posset non perseverare; perseverantia autem passive sumpta esset *merces meriti*: apud posteriores autem perseverantia in primo sensu sit *auxilium quo* actu perseveratur, in secundo autem sensu sit *donum gratiæ*.

2um Est, quod eod. l. c. 7, n. 14 statuit inter electionem Judæ ad effundendum Christi sanguinem, et electionem prædestinatorum ad gloriam; primam enim ait factam *per judicium*, h. e. post prævisam ab eo perversam voluntatem : secundam, *per misericordiam*, h. e. ante prævisa merita.

3um Est, quod l. de Gr. et lib. Arbit, c. 9, n. 21 insinuat inter mortem æternam et vitam æternam; cum enim prima ab Apostolo dicatur *stipendium peccati*, notat secundam non appellari *stipendium justitiæ, sed gratiam Dei; ut hinc intelligeremus non pro meritis nostris Deum nos ad æternam vitam, sed pro miseratione perducere.*

R. *ad* 1um — *Auxilium* perseverantiæ in statu innocentiæ datum fuit sine speciali affectu et prædefinitione, uti nunc datur; *donum* autem perseverantiæ in priori statu dependebat ab aliquo opere, sine conjunctione cum morte, ac eatenus fuerit merces meriti; in præsenti autem, ut pote stans in conjunctione mortis cum statu gratiæ, pendet a solo Dei arbitrio, et in tantum singulariter *gratiæ donum* est.

Ad 2um *N. prob.* Discrimen enim stat in eo proxime, quod Deus malitiam *Judæ* non fecerit, sed supposuerit, qua deinceps usus est in bonum; merita autem electorum per suam gratiam ipse faciat : unde isti per misericordiam, ille per judicium electus ab Aug. dicitur. Adeo vero hic non docetur electionem per misericordiam præcedere merita, ut potius ex paritate electionis utriusque facta contrarium jure optimo arguatur.

Ad 3um *D.* Notat vitam æternam non appellari nec absolute stipendium justitiæ *N.* Simpliciter non appellari hic, quamvis alibi in Scripturis appelletur *subd.* Et hoc apposite contra hæreticos, atque ad excludenda merita naturæ *C.* Ad excludenda gratiæ merita *N.* Patet responsio tum ex ipso contextu integro, qui sic orditur : *Cum posset dicere Apostolus et recte dicere, stipendium justitiæ vita æterna, maluit dicere : Gratia Dei vita æterna, ut hinc intelligeremus*, etc. tum ex præcedentibus, ubi explicans Psalmistæ versum : *Qui coronat te in miseratione et misericordia*, ait, gloriam recte dici coronam, quia bonis operibus redditur; hanc vero coronam tribui misericordiæ, quia Dei miseratione bona operamur, quibus corona redditur.

237. *Dico II.* **S. Augustinus non obscure favet prædestinationi ad gloriam ex meritis gratiæ.**

Prob. I. Ex *natura* electionis ad gloriam, quam declarat tum absolute et secundum se, tum comparative et opposite ad prædestinationem ad gratiam. Nam. l. 1 ad Simplic. q. 2, n. 6, sic ait, in c. 9 ep. ad Rom. commentans : *Non ergo secundum electionem propositum Dei manet, sed ex proposito electio : id est, non quia invenit Deus opera bona in hominibus quæ eligat, ideo manet propositum justificationis ipsius; sed quia illud manet, ut justificet credentes, ideo invenit quæ jam eligat ad regnum cœlorum. Nam nisi esset electio, non essent electi; nec recte diceretur : Quis accusabit adversus electos Dei? Non tamen electio præcedit justificationem sed electionem ju-*

stificatio; nemo enim eligitur nisi jam distans ab illo qui rejicitur. Unde quod dictum est, Quia elegit nos Deus ante mundi constitutionem; non video, quomodo sit dictum, nisi præscientia. Hic autem quod ait, non ex operibus sed ex vocante dictum est ei, quia major serviet minori; non electione meritorum, quæ post justificationem gratiæ proveniunt, sed liberalitate donorum Dei voluit intelligi, ne quis de operibus extollatur.

II. Ex *qualitatibus* et *adjunctis* quæ S. Doctor electioni ad gloriam attribuit. Nam l. 2 de Pecc. mer. c. 29 ait : *Dominus noster hanc suam medelam* (remissionem peccatorum) *nullis generis humani temporibus..... denegavit eis, quos per certissimam præscientiam et futuram beneficentiam secum regnaturos in vitam prædestinavit æternam.* Et serm. 7 (al 100, c. 2, n. 3) de Verb. Dom. dicit : *Quos voluit Deus, hos elegit : elegit autem, sicut dicit Apostolus, et secundum suam gratiam, et secundum illorum justitiam.* Postea Deum de septem millibus tempore Eliæ loquentem sic inducit : *Ego illos elegi, quia vidi mentes illorum de me præsumentes*, h. e. in me sperantes, *non de se, nec de Baal.* Et l. 1 de Civ. c. 8, n. 1 : *Placuit quippe divinæ providentiæ præparare in posterum bona justis, quibus non fruentur injusti; et mala impiis, quibus non excruciabuntur boni.*

III. Ex *modo probandi* et *consequendi* electionem. Nam 1° quidem ut S. Aug. probet prædestinationem et gratiam esse gratuitam, l. de Don. pers. c. 12, n. 28 docet eam gratis dari, inquiens : *Dando enim quibusdam quod non merentur, profecto gratuitam et per hoc veram suam gratiam esse voluit;* unde sequitur ex S. Doctoris principiis, quod, cum gloria detur propter merita gratiæ, etiam prædestinatio ad gloriam sit ex meritis. 2° autem docet ex meritis gratiæ ponendis dependere, ut quis sit prædestinatus, dum ad illa verba : *Non est meum dare vobis; aliis paratum est a Patre meo*, in Psal. 126, n. 5 sic commentatur : *Quid est, non est meum dare vobis? non est meum dare superbis, hoc enim adhuc erant; sed si vultis accipere, nolite esse quod estis. Aliis paratum est, et vos alii estote, et vobis paratum est.*

238. *Nec dicas* 1° Liber primus ad Simplicianum scriptus est ab Augustino adhucdum juniore, ante hæresin Pelagianam; et principium illud : Non est locus electioni unius præ alio in rebus omnino æqualibus', etiam a S. Doctore usurpatum est in expositione quarumdam propositionum ex ep. ad Rom. c. 60, ex quo libro multa retractavit in l. 1 Retract. c. 23; ergo.

Ad 1um R. 1° Quod ipse S. Aug. l. 2 Retract. c. 1 testetur, libros ad Simplicianum a se scriptos, cum jam esset Episcopus. Constat autem ex Possidio in ejus vita c. 31, eumdem tum fuisse quadragenario vel proximum vel majorem. Præterea etsi juvenis fuisset, non tamen id auctoritati detraheret : cum alios libros omnes, quos junior scripsit, contemptui exponerentur.

R. 2° Quod S. Doctor l. 2 Retract. c. 1, ubi recenset libros ad Simplicianum, in l. 1, q. 2 plane nihil notet emendandum : quin in l. de prædest. Sanct. c. 4, n. 8 dicit solutionem ad illam quæstionem secundam esse datam *secundum veritatem divinarum Scripturarum*, eamque sibi *a Deo revelatam*; unde et Semipelagianos ad illum librum remittit. Quamvis vero hæc dicta eo maxime spectent, ut approbet suam doctrinam de *Gratia* in eo libro datam, non tamen apparet ratio, cur senior factus dicatur profecisse

plus in notitia prædestinationis ad gloriam, quam prædestinationis ad gratiam; cum tamen in senio ipsi potius de hac quam de illa prædestinatione cum hæreticis certandum fuerit.

Ad 2um R. Quod in l. Retract. cap. cit. non fiat in emendatione mentio illius principii; et quamvis tum hic, tum l. de præd. Sanct. c. 3. plura corrigantur, quæ in illa expositione in ep. ad Rom. continentur; tamen Aug. deveniens ad libros ad Simplic. hos commendat.

239. *Nec dicas* 2° S. Aug. in Libris posteriobus aperte docet dari electionem, quæ non supponat inæquales, sed faciat, ut patet ex l. 5 contr. Julian. c. 3, n. 13 ubi ait : *Nullum Deus elegit dignum, sed eligendo effecit dignum;* Similia habentur l. de præd. Sanct. c. 17. Unde imprimis patet retractatum esse illud principium : deinde distingui posse inter electionem antecedentem, quæ sit in ordine intentionis ac ab æterno, et inter consequentem, quæ sit in ordine executionis ac in tempore : demum de postrema seu temporali assumptione ad gloriam exponi posse locum ex Augustino allatum, *Conf.* In eod. S. Augustinus tribuit dilectioni Dei gratuitæ prædestinationem et ad gratiam et ad gloriam : quia, ut aperiat cur nulla sit apud Deum iniquitas, quando *cujus vult miseretur, et quem vult indurat,* ad communem massam perditionis recurrit, sicut in LL. contra *Pelagianos* scriptis.

R. — *D. ass.* Docet dari electionem ex natura sua gratuitam, seu habentem objectum quod aliter conferri non potest quam gratuito, qualis est prima gratia actualis, hanc, inquam, electionem docet non supponere, sed facere inæquales *C.* Dari docet electionem habentem pro objecto aliquid quod ex meritis confertur, uti est gloria æterna, quæ non supponat, sed faciat inæquales *N.*

Unde ad sequelas patet responsio. Nam 1^am^ *N.*; quia hoc principium non fuit assertum de electione ad gratiam sed ad gloriam, adeoque nec est retractatum. Similiter *N.* 2^am^, tum quia hæc divisio electionis non habet fundamentum in doctrina Augustini in asserto posita; tum quia electio proprie ac vi nominis sumitur pro decreto intentionis, non autem pro decreto executionis; cum et hoc decretum supponat electionem jam factam, hujusque exequendæ modum duntaxat decernat, et executionis ordo in rebus potius sit quam in voluntate et intellectu divino. Multo autem potius *N.* 3^am^; quia sicut Aug. hic non loquitur de temporali collatione gratiæ, sed de destinatione illius gratuita ab æterno, vel sola vel saltem conjuncta cum priore; sic nec loquitur aut saltem non loquitur tantum de assumptione temporali ad gloriam, sed de prædestinatione ad gloriam æterna et secundum intentionem.

Ad conf. R. — *N. ass.* Dilectionem inter et electionem hic S. Doctor distinguit. *Dilectionem* enim ait oriri ex sola benignitate, possa eam esse erga unum et non erga alterum, quamvis illi de se sint æquales; per eamdem dari dona, ex quibus bona opera et merita nascantur : unde patet dilectionis nomine ab eo intelligi prædestinationem ad gratiam. *Electionem* autem negat priorem esse proposito aut haberi inter æquales; sed vult ante eam jam præsupponi opera : unde ejus nomine venire prædestinationem ad gloriam patet. Argumenta quibus probat non dari in Deo iniquitatem, non

contrariari nobis patet cum ex *resp.* 1ª hujus quæstionis, tum ex *actic. priore.*

240. *Dico III.* **Etsi S. Aug. prædestinationi ex meritis prævisis foret reipsa contrarius, non ideo tamen sententiam priore articulo stabilitam deserere necessum foret.**

Prob. I. In quæstione, quæ utrinque, salva ac illæsa fide, defendi potest, necesse non est amplecti sententiam S. Aug., præsertim si pro opposita parte etiam non desit auctoritas SS. Patrum; ut patet tum a *priori*, quia unius aut aliquorum etiam Patrum auctoritas non facit nisi argumentum probabile : tum *a posteriori*, quia hoc sibi semper licitum existimarunt sapientissimi theologi. Et quidem in præsenti materia Petavius ac Maldonatus, licet faterentur S. Aug. stetisse pro prædestinatione ad gloriam gratuita, eum tamen hac in parte relinquendum censuerunt. Sed quæstio præsens in alterutram partem defendi salva Religione potest : et pro prædestinatione ad gloriam ex prævisis meritis stat præter Scripturam et Rationem auctoritas Patrum; ergo.

II. S. Aug. in similibus quæstionibus nec aliis Patribus concedit, nec s bi tribuendam esse cupit auctoritatem irrefragabilem; ergo sine læsione debitæ illi reverentiæ ab ejus partibus secedere licet. *Ant.* liquet ex epist. 111. (al. 148) ad Fortunatianum c. 4, n. 15; item. ex l. de Dono persev. c. 21, n. 55. Recole etiam ab eodem dicta, de Trinit. l. 3, n. 2.

III. Cum Academia Lovaniensis, die 7 Maii 1693, datis litteris ab Innoc. XII hæc duo postulasset : 1um Ut censuras Lovaniensem et Duacenam cum earum justificatione tueri, et in iisdem traditam de gratia et prædestinatione doctrinam majorum suorum continuare S. Sedis auctoritate liceret : 2um Ut ab eadem S. Sede declaretur, doctrinam de gratia *per se* efficaci et prædestinatione *ante* prævisa merita, nullis hactenus emanatis Apostolicis Decretis, damnatam et enervatam esse; Pontifex his, in Brevi anno 1694 dato, recitatis, responsionem hanc subjungit · *Qua in re vestram erga S. Petri Cathedram observantiam summopere laudamus. Verum quia, ut S. Cœlestinus ad Episcopos Galliæ rescripsit, profundiores difficilioresque partes incurrentium quæstionum, quas latius pertractarunt qui hæreticis restiterunt, sicut non audemus contemnere, ita non necesse habemus adstruere; nec arbitramur opportunum, ut in præsens habeatur exactior illa de divinis auxiliis tractatio, quæ a prædecessoribus nostris Clemente VIII et Paulo V instituta : quia ad confitendam gratiam Dei, cujus operi et dignationi nihil penitus subtrahendum est, satis sufficere credimus, quidquid Apostolicæ Sedis scripta docuerunt.* Juxta hoc effatum opiniones de efficacia gratiæ et modo prædestinationis relinquuntur amicæ catholicorum controversiæ, nec eas, quodcumque senserit S. Aug., contemnere vult Ecclesia, nec adstruere necesse habet.

241. *Nec dicas* 1o S. Aug. a SS. PP. Hier., Prosp. et Fulg. non minus, quam a summis Pontificibus tum antiquis tum recentioribus maximopere laudatur : Ejus doctrina ab Innocentio *integra ratione consistere*, a Cœlestino *nunquam sinistræ suspicionis rumore conspersa esse*, a Joanne XXII *veritatem in lucem publicam protraxisse* dicitur : Ejusdem *opuscula custodienda*

et recipienda decernuntur a concilio Rom. sub Gelasio, *omniaque, quæ* S. Doctor. *de recta fide et condemnatione hæreticorum exposuit,* suscipiuntur a concilio gener. V. Collat. 3 ; ergo. — *Conf.* Fulgent. l. 1 ad Mon. c. 30 scribit ex Libris Aug. cunctos posse intelligere, *quid debeant de prædestinatione Sanctorum impiorumque sentire.* Hormisdas P. in ep. ad Possessorem similiter dicit cognosci posse *ex variis libris B. Augustini maxime ad Prosperum et Hilarium, quid de libero arbitrio et gratia Dei Romana sequatur et asseveret Ecclesia.* Demum quæ Innoc. et Zosimus contra Pelagianos, Cœlestimus in ep. ad Gal. Episcopos, et Conc. Arausican. II contra Semipelagianos definierunt, ex scriptis et libris Aug. excerpta sunt ; ergo.

R. Nos neque laudibus in Aug. a SS. Patrum et Pontificum corona collatis vel minimum volumus detractum, quin et easdem, quantum in nobis est, cupimus accipi maxima cum emphasi et exaggeratione : neque sinistram illi suspicionem aliquam aut ejus doctrinæ aspergimus : neque opuscula illius minus custodienda, aut scripta ejus negligenda vel dicimus vel cogitamus. Observandum autem dicimus, *approbationem Ecclesiæ* per se conferre hæc quatuor duntaxat libris a se hac nota cohonestatis ; 1° Quod expresse concedatur licentia legendi hos libros : 2° Quod judicet eos ad fidei morumque doctrinam esse utiles : 3° Quod ab iis omnem voluntariæ hæresis suspicionem abstergat : 4° Quod desumptum ex eo testimonium faciat probabile quoddam argumentum. Præterea vero notandum, non unum esse S. Aug., cui laudes illæ ac encomia tribuuntur, sed et alios Patres plures ; quod maxime constat ex conciliis laudatis, ubi in eadem periodo ac simili orationis constructione nominantur Patres plerique tum *Græci* tum *Latini.*

Ad conf. R. similiter. Ex allatis enim id duntaxat sequitur, quod fidei capita circa prædestinationem, gratiam ac liberum arbitrium, quæque *Pelagianos* ac *Semipelagianos* inter et catholicos ex fide disceptabantur, a S. Aug. rite ac catholice fuerint asserta ; imo quod is facem sanæ doctrinæ tum Pontificibus tum Conciliis in hac materia prætulerit.

242. *Nec dicas* 2° Benedictus XIII in Brevi *Demissas preces,* an. 1725 dato, declarat catholicam doctrinam Thomisticam, maxime de prædestinatione gratuita et gratia intrinsece efficaci, in condemnatione *Baii, Jansenii* et *Quesnelli* nec indirecte esse attactam ; pronuntiat eamdem esse sanam, imo saniorem et incorruptam ; contradicentes describit tanquam calumniatores ; denique easdem sententias dicit ex SS. Aug. ac Thoma esse haustas, verbo Dei, Pontificum et Conciliorum Decretis ac Patrum dictis esse consonas, et hactenus laudabiliter a Thomistis esse doctas ; ergo.

R. Hac objectione non tangi eam, quam hic versamus, quæstionem ; præterea vero pleraque etiam sunt alia, ac argumentum enuntiat. Nam 1° Pontifex universum tantum et absolute declarat : *SS. Augustini et Thomæ inconcussa tutissimaque dogmata nullis prorsus Constitutionis* (*Unigenitus*) *censuris esse perstricta.* 2° Huic Constitutioni refractarios, *Jansenistas* nempe et *Quesnellistas,* vocat calumniatores, qui dicant SS. Augustinum et Thomam, nec non præfatas Thomistarum sententias per eam bullam *directe* condemnatas ; ad alios enim Thomistarum adversarios catholicos, sicut nec illud dicterium quasi ab illis profectum pertinet, sic nec impacta calumniæ nota

spectare potest. 3° Districte quidem sub canonicis pœnis inhibet, *ne quis in posterum eo nomine calumnias struere, ac dissensiones serere audeat*: Thomisticam tamen de prædestinatione ac gratia doctrinam tantis commendationis titulis non extollit. 4° Thomisticæ scholæ id solum tribuit, quod eas sententias laudabiliter docuerit, easque *ab ipsis SS. Doctoribus, Aug. et Thoma se haussisse, et verbo Dei, summorum Pontificum ac Conciliorum Decretis et Patrum dictis consonas esse, commendabili studio glorietur*. Quibus verbis scholasticæ disputationi etiamnum permittit, an ejusmodi sententiæ revera haustæ sint ex SS. Doctoribus illis, aut num verbo Dei, summorum Pontificum Conciliorumque Decretis, et Patrum dictis reipsa consonent.

ARTICULUS IV.

QUINAM SINT EFFECTUS PRÆDESTINATIONIS?

243. *Dico I.* **Efficax vocatio et justificatio electorum, eorumque glorificatio sunt effectus prædestinationis adæquate sumptæ.**

Prob. Ad Rom. 8, 30, Apost. ait : *Quos prædestinavit, hos et vocavit; et quos vocavit, hos et justificavit; quos autem justificavit, illos et glorificavit;* Et Fulg. l. 1 ad Mon. c. 11 : *Omnia.... et vocationis nostræ initia, et justificationis augmenta, et glorificationis præmia in prædestinatione semper habuit Deus*, etc.

Conf. Tum quia his tribus conveniunt omnes conditiones effectus prædestinationis : tum quia hæc tria constituunt perfectam et integram *liberationem* in sensu S. Augustini : cum per *gratiam* actualem et habitualem homo liberetur a servitute peccati, per gloriam autem ab omni miseria et corporis et animæ : tum quia ad hæc tria revocantur omnia dona supernaturalia, ad *vocationem* nempe auxilia gratiæ tam externa quam interna; ad *justificationem* habitus virtutum Theologarum ac supernaturalium, dona Spiritus S., gratiæ Sacramentales et perseverantia finalis; ad *glorificationem* principia ac dona gloriæ tum essentialis tum accidentalis, sive animam sive corpus respicientia.

Dixi 1° *Efficax vocatio et justificatio;* quia effectus prædestinationis non est, ex 3ª conditionis defectu, gratia illa quæ effectu caret omni : si tamen aliquem saltem effectum habet, v. g. dispositionis ad conversionem, vel si habuit quidem effectum, sed qui postea per peccatum fuerit deletus, simpliciter adhuc effectus prædestinationis appellatur; quia in *primo* casu vere ac per se, in *secundo* autem, quatenus reviviscens per subsequentem pœnitentiam, ad gloriam conducit. 2° *Vocatio et justificatio electorum;* quia reprobos, quibus eæ dantur, actu ad gloriam non perducunt. 3° *Sunt effectus prædestinationis adæquate sumptæ;* si enim prædestinatio sumatur inadæquate et præcise ad gloriam, sola gloria est ejus effectus; si sumatur præcise ad gratiam, hujus effectus tantum est vocatio et justificatio, cum decretum dandæ gratiæ vel prædefinitio formaliter efficacem gloriæ intentionem nec habeat nec præsupponat, et gloria, modo decernatur absolute post prævisa merita, uti superius etiam dictum est. Hæc tamen minime impediunt quominus singuli sint effectus prædestinationis sibi singillatim correspondentis, et sic etiam omnes prædestinationis adæquatæ; quia ad postremam effectus prædestinationem salvandam, sufficit certo gloriam secuturam, quod etiam

ex scientia conditionata et decreto dandi gratiam absque efficaci gloriæ intentione cognosci haberique potest.

244. *Dico II.* **Simili modo pleraque bona naturalia numerari possunt inter effectus prædestinationis.**

Prob. Nativitas ex bonis parentibus, bona indoles et educatio, occasionum peccandi remotio, fraterna correctio, bona exempla, prædicatio Evangelii, vita longior vel mors præmatura, ubi est salutis occasio, commode reduci possunt ad dona gratiæ externa vel ad occasiones quas Deus assumit ad providentiæ suæ finem suavius obtinendum; aliqui excipiunt nativitatem, et bonam indolem. Et quidem si nativitas sumatur velut pro ipsa rei substantia et hominis creatione, recte negatur esse prædestinationis effectus; cum ad eam præsupponatur, unde et S. Aug. ep. 105 (al. 194, c. 3, n. 8) ait: *Christus pro nullis, ut homines conderentur, sed pro impiis mortuus est, ut justificarentur.* Si tamen nativitas sumatur comparate ad accidentia seu *circumstantias*, v. g. ad tales parentes, tale tempus ac locum, talem indolem; neque hæc debet præsupponi ad prædestinationem, neque a Dei singulari dono ac meritis Christi excipitur, neque supernaturalitatem quoad finem et Dei ordinationem saltem excludit; sed potius confert aliquid ad gloriam consequendam, quatenus vel facilius vel connaturalius gratia effectum suum obtinet. Quare et S. Aug. l. de Don. persev. c. 14, n. 35 ait: *Ex quo apparet habere quosdam in ipso ingenio divinum naturaliter munus intelligentiæ, quo moveantur ad fidem, si congrua suis mentibus vel audiant verba, vel signa conspiciant*, etc.

245. *Dico III.* **Mala quidem physica et moralia pœnæ effectus prædestinationis dici possunt; non item vero peccatum, nec peccati permissio.**

Prob. 1ª *et* 2ª *p.* Hæc enim mala imprimis sunt a Deo, juxta Isa. 45, 7: *Ego Dominus creans malum*: deinde sunt ex meritis Christi; quia sunt Dei donum et signum specialis amoris divini, juxta illud ad Philip. 1, 29: *Vobis donatum est pro Christo, non solum ut in eum credatis, sed ut etiam pro illo patiamini*; et Prov. 3, 12: *Quem enim diligit Dominus, corripit.* Demum conferunt ad gloriam, juxta illud Act. 14, 21: *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei*; et ad Rom. 8, 28: *Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, iis qui secundum propositum vocati sunt sancti*; hic vero de afflictionibus agi certum est.

Prob. 3ª *p.* Peccatum enim nec est a Deo, nec per Christi merita, nec confert ad gloriam consequendam.

Prob. 4ª *p.* Permissio peccati non est gratia, sed potius gratiæ negatio, adeoque nec est ex meritis Christi, neque confert ad salutem obtinendam, sed ab ea removet: non proficiscitur ex antecedenti intentione Dei perducendi hominem ad gloriam. Cæterum quod S. Aug. l. 14. de Civ. c. 13, n. 2, dicat, *superbis esse utile cadere in apertum aliquod et manifestum peccatum, unde sibi displiceant*; item quod dixerat non nemo: *Perieram, nisi periissem*; inde quidem colligi potest peccatum ejusque permissionem præbere occasionem, qua Deus utatur ad bonum inde eliciendum: minime vero, illa tanquam Dei dona dari ex meritis Christi, aut conferre quidpiam ad salutem.

CAPUT IV.

DE PROVIDENTIA DEI CIRCA REPROBOS.

ARTICULUS I.

AN ET POST QUOD PECCATUM PRÆVISUM FIAT REPROBATIO POSITIVA A GLORIA?

246. *Nota.* **Oppositarum Veritati Catholicæ sententiarum**

1ª Præter Prædestinatianos antiquos complectitur maxime *Calvinum*, ejusque sectatores Antelapsarios, docentes Deum ex mero suo arbitrio, absque ulla ex parte hominis culpa, atque hinc ante prævisum quodcumque peccatum, aliquos exclusisse a gloria, et inferno destinasse; ac proin Deum his reprobis negare fidem et omnem gratiam, eosdem impellere ac necessitare ad peccandum, misereque decipere ac illudere.

2ª Continet Postlapsarios, qui prius dogma emollierunt, quod reprobationem illam, cum suis corollariis paulo aliter explicatis, assererent non fieri nisi consequenter ad prævisionem peccati originalis. Eamdem rationem indicaverat *Calvinus* in antidoto Conc. Trid. passim; item l. 3 et 5 de Prædestin., ac l. 2. Instit. c. 5. Jansenius vero nihil immutatum adoptavit. Nam l. 10. de Gr. Salv. per quinque priora capita, ubi primum exposuerat, prædestinationem ac reprobationem angelorum factam esse dependenter a prævisione meritorum ac demeritorum actualium ex eorum parte, idemque futurum fuisse, si status innocentiæ in Adæ posteris perseverasset; aliter rem habere post primi Parentis lapsum statuit.

Hic enim 1º Docet, Deum pro mero suo beneplacito et antecedenter ad omnem tum operis tum voluntatis prævisionem selegisse alios ex massa perditionis et liberandos decrevisse, alios vero reliquisse in eadem massa, et exinde liberare *positive* noluisse : 2º Hanc relictionem admittit esse positivam reprobationem, quantumvis Deus *proprie* non efformet novum decretum antecedens relictos illos damnandi; propterea quod isti propter originale peccatum jam obnoxii sint sententiæ damnationis : 3º Negat quidem Deum per se ipsum homines necessario adigere ad peccandum, vult tamen non electos necessario peccare, quatenus relicti sunt in necessitate peccandi contracta per originale peccatum, et auxilio vere sufficienti seu *gratia medicinali* destituti : unde 4º Pro *causa* reprobationis positivæ absolute consideratæ assignat peccatum originale; quia quamvis adulti, qui contractis peccatis actualibus moriuntur, etiam propter hæc damnantur : tota tamen concatenatio peccatorum et suppliciorum *radicaliter* et *mediate* in peccati originalis meritum referenda videtur.

3ª Constituitur ex antiquatis catholicorum quorumdam sententiis, qui quidem statuunt a Deo neminem addici pœnis æternis, nisi vel propter

peccatum originale non dimissum, vel propter peccata actualia; volunt tamen Deum, vel ante prævisum quodcumque peccatum, ex sola sua voluntate, aliquos *positive* excludere a gloria, tanquam a beneficio indebito, vel propter peccatum originale velle nonnullos exclusos a gloria, et hinc etiam iis vel remedium contra hoc peccatum, vel eo dato, gratias efficaces negasse: utrique tamen negabant blasphemias, et errores a *Calvino* et *Jansenio* annexos.

247. *Dico. I.* **Deus ante prævisum quodcumque peccatum neminem positive reprobavit, nec etiam positive exclusit a gloria, velut a beneficio indebito.**

Prob. 1ª *p. I. ex* Scriptura. 1º Quidem Sap. 11, 25 dicitur de Deo : *Diligis omnia quæ sunt, et nihil odisti eorum quæ fecisti.* Ibid. 1, 13 : *Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione vivorum.* Et Tobiæ. c. 3, 21 : *Non enim delectaris in perditionibus nostris;* ergo Deus ex se et non provocatus a creaturis decretum reprobationis non fecit. — 2º Sap. 12, 15. ita Sapiens Deum alloquitur : *Cum sis justus, juste omnia disponis : ipsum quoque qui non debet puniri, condamnare exterum existimas a tua virtute : virtus enim tua justitiæ initium est;* ergo ante prævisam ullam culpam repugnat justæ Dei providentiæ quempiam reprobari. — 3º Deus in tempore neminem excludit a gloria et damnat ad infernum, nisi propter peccata, ut liquet ex sententia Christi Matth. 25, 41, dicentis : *Discedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus : esurivi enim, et non dedistis mihi manducare,* etc.; ergo et neminem ab æterno decrevit a gloria excludendum ac suppliciis æternis puniendum, nisi propter prævisa ejus peccata; quia, quo modo rem confert in tempore, eo modo prædestinat ab æterno.

II. ex Traditione. 1º Conciliorum, inter quæ Araus. II, Can. 25 (Labb. t. 4, p. 1672) sic ait : *Hoc etiam secundum Fidem Catholicam credimus, quod accepta per Baptismum gratia omnes baptizati, Christo auxiliante et cooperante, quæ ad salutem animæ pertinent possint et debeant, si fideliter laborare voluerint, adimplere. Aliquos vero ad malum divina potestate prædestinatos esse non solum non credimus, sed etiam, si sunt qui tantum malum credere velint, cum omni detestatione illis anathema dicimus.* — Valentin. III, Can. 3 (Labb. t. 8, p. 136) : *Fidenter fatemur prædestinationem electorum ad vitam, et prædestinationem impiorum ad mortem : in electione tamen salvandorum misericordiam Dei præcedere meritum bonum; in damnatione autem perituroruni meritum malum præcedere justum Dei judicium* — Trid. Sess. 6, Can. 17 : *Si quis justificationis gratiam nonnisi prædestinatis ad vitam contingere dixerit, reliquos vero omnes, qui vocantur, vocari quidem, sed gratiam non accipere, utpote divina potestate prædestinatos ad malum; anathema sit.*

2º Patrum, de quibus, præsertim ævo Apostolico proximis, Centuriatores Magdeburgenses ipsi, Cent. 2, c. 4, sic scribunt : *De prædestinatione ita docuerunt, ut quantum ad utriusque hominis scilicet et diaboli lapsum attinet, negarint cum fatali necessitate contigisse, nec prædestinationem in eo Dei, sed præscientium solam admiserunt.* Hinc, prætermissis S. Justino tum in Apolog. ad Antonin. tum in Dial. cum Tryph., Cyprianо, ep. 52 ad Antonianum, et aliis alibi referendis, sufficiat laudasse S. Aug. qui dogma fidei

probat imprimis ex Dei *providentia*, dum l. 19 de Civ. c. 13, n. 2, ait : *Deus ergo naturarum omnium sapientissimus conditor et justissimus ordinator dedit hominibus quædam bona huic vitæ congrua... eo pacto æquissimo, ut qui mortalis talibus bonis..... recte usus fuerit, accipiat ampliora atque meliora, ipsam scilicet immortalitatis pacem, eique convenientem gloriam et honorem in vita æterna..... qui autem perperam, nec illa accipiat, et hæc amittat :* Deinde ex Dei *justitia*, dum l. 3 cont. Jul. c. 18, n. 35, ait : *Bonus est Deus, justus est Deus; potest aliquos sine meritis liberare, quia bonus est : non potest quemquam sine malis meritis damnare, quia justus est;* quod ipsum l. 4, c. 8, n. 46, serm. 34 (al. 294, c. 6, n. 6) de verb. Apost. ep. 106 (al. 186, c. 4) alibique cont. *Pelagianos* urget, ex damnatione infantium non baptizatorum existentiam peccati originalis demonstrans : item ex duplici principio generali, quorum alterum l. 13, c. 15, de Civ. statuit his verbis : *Ad malum* (creaturæ) *prior est voluntas* (creaturæ); *ad bonum vero ejus prior est voluntas Creatoris ejus :* alterum vero l. 3, de lib. Arb. c. 18, n. 51, ita profert : *Omnis pœna si justa est, peccati pœna est, et supplicium nominatur,* etc.

III ex RATIONE. Tum quia reprobatio vel formaliter est *judicium*, ut plurimi ex præcipua hujus nominis significatione docent : vel saltem incipit a judicio, quo quis judicatur indignus æterna vita, et dignus supplicio æterno; adeoque notitiam delicti supponit : tum quia reprobatio est actus *justitiæ vindicativæ*, quæ nequit hominem prius deputare ad pœnam, quam præsciat culpam : tum quia, si illa etiam permittatur esse actus meræ potestatis et dominii in Deo, tamen ab ejus bonitate plurimum recedit, et consectaria illa horrenda alibi satis refutata necessario infert.

Prob. 2ª *p.* Iisdem argumentis; tum quia prima et præcipua pœna, in qua stat damnatio, est pœna damni seu *exclusio a gloria;* unde et parvuli sine remedio contra peccatum originale decedentes vere damnati dicuntur : tum quia nullum de facto est *medium* inter exclusionem a gloria et inter destinationem ad pœnam : tum quia illa exclusio a gloria non habet pro termino carentiam beneficii indebiti, sed privationem et pœnam; cum licet beatitudo non debeatur naturæ vel secundum se spectatæ vel corruptæ, debetur tamen naturæ ut elevatæ ad illum finem, vel ut reparatæ per mortem Christi, si peccatum non obstet, et Christo compassi fuerimus.

Conf. Hæc reprobatio repugnat regulis illis generalibus ex Scriptura ac Tridentino desumptis : *Perditio tua ex te; tantummodo in me auxilium :* et *Deus neminem deserit, nisi ab eo deseratur.* Hæc voluntas positiva excludendi reprobos a gloria non stat cum sincero affectu omnes homines salvandi. Hæc sententia, licet non dicat a Deo reprobis injici necessitatem infallibilem incurrendæ damnationis, et consequenter male agendi ac carendi mediis necessariis, ut profitetur Calvinus; tamen reipsa admittit quod verbis negat.

248. *Dico II.* **Deus, post prævisum peccatum originale ut ab hominibus præcise contractum, non statim propter illud solum et in eodem rationis signo positive reprobavit aut absolute exclusit ullum a gloria**

Prob. I. Ezech. 18, 23 dicitur : *Numquid voluntatis meæ est mors impii, dicit Dominus Deus, et non ut convertatur a viis suis et vivat:* et 2 Petri 3, 9 : *Patienter agit propter vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reverti.* In his ac similibus locis SCRIPTURA loquitur de homine considerato

consequenter ad peccatum originale : sed in iisdem clare excluditur omnis voluntas antecedens perditionis hominum ac damnationis ; ergo.

Conf. Deus post prævisum Adæ peccatum et originale omnibus proprium habuit voluntatem salvandi omnes ; et Christus mori pro omnibus decrevit ; ergo non statim post prævisum illud ac in eodem rationis signo potuit habere absolutum decretum damnandi vel excludendi quempiam a gloria.

Prob II. Peccatum originale per gratiam baptismalem dimissum non est causa reprobationis aut exclusionis *positivæ* a gloria; ergo post prævisum peccatum originale, ut præcise contractum et propter illud solum, Deus neminem positive reprobat vel excludit.

Ant. prob. 1° Juxta Apostolum ad Rom. 8, 1 : *Nihil damnationis est in eis qui sunt in Christo Jesu;* et juxta Trid. Sess. 5 in decr. de pecc. orig. num. 5 : *In renatis nihil odit Deus, quia nihil est damnationis iis qui vere consepulti sunt cum Christo per baptisma in mortem* : sed multum damnationis in iis esset, si peccatum originale, licet dimissum, foret causa reprobationis ; ergo — 2° Florentina Synodus, in decr. ad Arm. (Labb. t. 13, p. 535 E) docet effectum baptismi esse remissionem omnis culpæ originalis et actualis, omnis quoque pœnæ pro ipsa culpa debitæ ; adeo ut, si baptizati moriantur, antequam aliquam culpam committant, statim ad regnum cœlorum et Dei visionem perveniant : Tridentina autem, Sess. 6, c. 14, declarat, per baptismum tolli non tantum pœnam æternam sed et temporalem : sed hoc foret falsum, si originale peccatum foret causa reprobationis ; tum quia, dimisso quantumvis hoc peccato, ob illud reprobationis antecedentis decretum non daretur facultas perveniendi ad Dei visionem ; tum quia pœna peccati originalis gravissima remaneret in illa reprobatione ; ergo — 3° Trid. Sess. 6, c. 1 affirmat, causam finalem justificationis esse *vitam æternam;* eos qui justificantur adoptari in filios Dei, ac hæredes fieri vitæ æternæ, ungique et signari Spiritu promissionis sancto, qui est pignus hæreditatis nostræ ; accipientes christianam justitiam, juberi eam, ceu primam stolam alteri ab Adamo acceptæ substitutam, conservare immaculatam, ut eam perferant ad tribunal Domini, et habeant vitam æternam. Sed falsa hæc omnia et frustra forent dicta, si in justificatis originale peccatum nihilominus causa reprobationis foret ; ergo.

Conf. Sicut quod est causa reprobationis, est etiam causa pœnæ æternæ : sic e contrario quod non est causa pœnæ æternæ, non est causa reprobationis ; cum eadem sit ratio reprobationis, quæ est condemnationis : sed peccatum originale, quod in hac vita remittitur, non est causa pœnæ æternæ ; quia remisso peccato, remittitur æterna pœna ei debita : semel autem remissa culpa nunquam amplius redit ; cum dona Dei sint sine pœnitentia ; ergo.

249. *Dico III.* **Deus positive reprobat, parvulos quidem non baptizatos propter peccatum originale, adultos autem propter peccatum vel originale vel actuale, vel utrumque usque ad mortem durans et perseverans, et sub hac conditione a Deo prævisum.**

Prob. 1ª *p.* Quia quidquid Deus in tempore exequitur, ab æterno decernit, et in mente Dei datur ; cum Deus nequeat velle aliquid de novo aut intelligere : sed Deus exequitur reprobationem positivam in tempore ; ut de

angelis reprobis ex 2 Petr. 2, de hominibus autem ex sententia Christi Matth. 25 constat; ergo datur jam ab æterno reprobatio *positiva*, seu Deus positive reprobat. Unde et Concilium Valentin. l. cit. ait : *Fidenter fatemur prædestinationem electorum ad vitam, et prædestinationem impiorum ad mortem*, etc.

Prob. 2ª *p.* Eadem ex parte hominis reprobi est causa suæ reprobationis, quæ est condemnationis : sed in his parvulis tota causa damnationis eorum est originale peccatum ad mortem usque perseverans, juxta illud Christi Joan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei;* ergo et illud solum, ut prævisum ad mortem perseveraturum, est causa reprobationis. Idem argumentum tenet de adultis cum solo peccato originali non remisso decedentibus : facile etiam applicari potest ad declarandum illud tanquam causam partialem reprobationis in adultis, qui originali non dimisso addiderunt peccata actualia.

Restat itaque dicendum de reprobis, quibus dimisso originali insunt actuale unum vel plura mortalia usque ad mortem perseverantia : de quibus

Prob. 2ª *p.* Scriptura et Patres docent propter peccata actualia homines damnari, et propter eadem prævisa reprobari. Nam Matth. 25, 41 dicit Christus : *Discedite a me maledicti in ignem æternum, esurivi enim, et non dedistis mihi manducare*, etc. 1 ad Cor. 6, 9 Paulus ait : *An nescitis, quia iniqui regnum Dei non possidebunt.* — Conc. Valent. l. c. definit, *in damnatione periturorum meritum malum præcedere justum Dei judicium.* — Tertull. l. de Præscript. c. 8 : *Judæi retro penes Deum fuerant; dehinc ejecti ob delicta, extra Deum esse cœperunt.* S. Fulg. l. 1 ad Mon. c. 24 : *Prædestinavit illos ad supplicium, quos a se præscivit voluntatis malæ vitio discessuros.* Beda l. aliquot quæst. q. 13 : *Non est in Dei dispositione, quomodo peccator peccet : sed tamen cum sciat eum peccaturum, mortem ei prædestinat ut verus judex.*

Conf. Ex dictis eadem est causa reprobationis positivæ, quæ est damnationis ; sed adulti damnantur propter actualia peccata, eaque nonnisi expleta hac conditione, si in illis usque ad mortem perseveraverint, quæ fundatur in illo Luc. 13 : *Nisi pœnitentiam egeritis, simul omnes peribitis;* ergo.

250. **Obj.** *cont.* 1ᵘᵐ. S. Petrus, 1 ep. 2, 8 de Christo ait : *Factus est in caput anguli et lapis offensionis et petra scandali his, qui offendunt verbo, nec credunt, in quo et positi sunt :* sed postremis verbis ostenditur, illos ad incredulitatem a Deo esse prædestinatos, et consequenter ante prævisionem peccati omnis, ad exclusionem a regno gratiæ et gloriæ per Christum conferendæ; tum quia nec debet legi juxta Vulgatam, *in quo positi sunt*, nec relativum pertinet ad verbum, ita ut sensus sit : Offendunt in verbo, quo positi sunt; sed juxta textum græcum debet legi : In quod positi sunt; et relativum pertinet ad totum præcedens complexum, quia est pronomen neutrum εἰς ὅ quod cum masculino λόγος non consentit : tum quia verbum τίθημι *pono*, frequentissime in Scripturis usurpatur pro *ordinare* ac *destinare;* ergo.

R. — *N. min.* Quamvis enim Vulgatæ lectionem omittamus, cui præter nonnullos græcos codices *Arabica* et *Syriaca* versio consentit, tamen sensus

Bezæ blasphemus inde non sequitur; tum quia infideles non possunt dici a se suaque malitia, non autem a Deo, positi esse in ordine non credentium et reproborum : tum quia verba εἰς ὅ, *in quod* vel *ad quod*, secundum Bedæ aliorumque expositionem, indicant *ad credendum*, seu ut credant Christo et Evangelio; ut sensus sit : Christus est petra scandali omnibus hominibus, maxime Judæis, qui positi, id est, creati et ordinati per legem et Prophetas sunt ad hoc, ut in Christum a lege et Prophetis præsignatum credant, nec tamen credunt, quia credere nolunt.

Inst. Deus reprobat homines vel ad ostendendam potentiam suam, vel ad ostendendam gratiam erga electos, ut patet ex epist. ad Rom. 9. — 1ᵘᵐ quidem singillatim circa Pharaonem : *In hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam;* Universim circa reprobos : *Si Deus volens ostendere iram, et notam facere potentiam suam :* 2ᵘᵐ autem, dum ibidem liberum dicit Deo, sicut figulo, facere vas in honorem vel in contumeliam ex eadem massa, et postremum fieri, *ut ostenderet divitias gratiæ suæ in vasa misericordiæ*. Sed uterque hic finis intendi potest ante prævisionem omnis peccati; ergo. — *Conf.* Deus ante prævisionem omnis peccati, et in eo signo rationis quo electis vult gratias congruas, etiam vult damnatis gratiam tantum sufficientem et permissionem peccati? sed hoc ipso vel *formaliter* vult eos damnare, et reprobat, quia hoc debet velle propter aliquem finem, qui non est alius quam damnatio : vel *virtualiter* vult eos damnare, quia permissio peccati et gratia mere sufficiens infallibiliter connexa est cum damnatione; ergo.

R. — *D. M.* Deus homines reprobat ad ostendendam potentiam vel gratiam erga electos ex se et tanquam ob finem primo et absolute intentum *N*. Ex consequenti et tanquam ob finem secundo ac ex facta peccati suppositione intentum *C*.

Ad conf. R. — *N. min.* Habet quidem Deus gratiæ mere sufficientis et permissionis peccati fines optimos nobis incognitos, non tamen damnationis, utpote cum Dei voluntate repugnantis; adeoque in illis *formaliter* non vult damnare aut reprobare. Præterea damnatio nec per se nec ex intentione Dei est conjuncta cum gratia sufficiente ac peccati permissione, sed per accidens solum et contra intentionem Dei; adeoque nec *virtualiter* vult Deus reprobare.

251. *Obj. cont.* 2ᵘᵐ. S. Aug. ep. 105 (al. 194, c. 6, n. 22) ait : *Si vasa sunt iræ, quæ perfecta sunt ad perditionem, quæ illis debita redditur, sibi hoc imputent, quia ex ea massa facta sunt, quam propter unius peccatum, in quo omnes peccaverunt, merito Deus justeque damnavit.* Ergo propter originale et ante prævisa peccata alia multi reprobantur.

R. — *N. cons.*, et quod propter solum peccatum originale, ut præcise contractum, reprobatio positiva eveniat. Loquitur S. Doctor hic de adultis vel peccata actualia contrahentibus, vel in originali permanentibus, ut ex verbis immediate præcedentibus liquet : *Sed excusabunt se homines qui nolunt recte et fideliter vivere, dicentes, quid nos fecimus, qui male vivimus, quandoquidem gratiam, unde bene viveremus, non accepimus? Non possunt veraciter dicere, nihil mali se facere, quia male vivunt : si enim nihil mali faciunt, bene vivunt : si autem male vivunt, de suo male vivunt, vel quod originale traxerunt, vel quod insuper addiderunt.* Præterea in verbis objectis dicitur duntaxat damnatio ac perditio peccato originali tanquam pœna

deberi, ac hominibus reddi, si sint *vasa iræ*, quæ perfecta sunt ad perditionem; an autem perficiantur ad perditionem ex solo Dei beneplacito; an ex propria malitia, vel aliena culpa emundationem peccati originalis impediente, non decernitur.

Inst. Peccatum originale quantumvis remissum etiam quoad pœnam, tamen habetur causa *concupiscentiæ* in homine; ergo et derelictionis in massa damnata et reprobationis. *Conf.* Idem peccatum est fons et radix omnium peccatorum, et potest dici causa motiva, ob quam Deus juste non vult dare hominibus *auxilia congrua* ad non committenda peccata actualia, nec perseverandum in iis usque ad mortem; ergo originale peccatum recte dici potest propria causa, licet remota, reprobationis.

R. — *N. cons. Disparitas* est, quia quamvis *concupiscentia* in homine renato pœna non sit, sed mera pœnalitas, et quæ etiam in statu naturæ puræ haberet locum; tamen admitti potest aliquo sensu esse effectus originalis peccati; partim quia non fuisset futura in statu integritatis ad Adæ posteros transmissæ: partim quia nihil damnationis in se habet, et relinquitur duntaxat ad agonem. Reprobatione autem admissa, multum damnationis adhuc reliquum esset in renatis, et relictio esset ad interitum.

Ad conf. R. — *T. A., N. cons.* Sequitur enim ad summum, peccatum originale esse occasionem remotam aut conditionem, sine qua Deus non negaret homini *gratiam congruam*, nec homo actualiter peccaret. Præterea cum negatio auxilii congrui non sit causa peccati, consequenter nec est causa reprobationis, cujus propria causa est peccatum; adeoque nec peccatum originale remissum dici potest causa reprobationis, etiamsi fuerit causa negationis hujus auxilii.

252. *Obj. cont.* 3um. Reprobi, ex frequenti Patrum et Doctorum usu, vocantur *tantum* vel *simpliciter* præsciti; ergo circa hos non datur actus voluntatis divinæ et reprobatio positiva. *Conf.* 1° Concilium Carisiacum c. 1. (Labb. t. 8, p. 56) definit unam tantum esse prædestinationem; *Hincmarus* Archiep. Rhemens. præterea etiam negavit impios a Deo prædestinatos pœnis; ergo utrique negarunt reprobationem dari. 2° Ex reprobatione positiva sequitur, tum reprobos non posse salvari, tum Deum esse causam perditionis eorumdem: sed utrumque est erroneum; ergo.

R. — *D. A.* Vocantur *tantum* vel *simpliciter* præsciti, excludendo hac restrictione decretum justitiæ vindicativæ, et reprobationem positivam post prævisam in peccato finalem perseverantiam *N.* Excludendo tantum prædestinationem sumptam in sensu communiori ac principali, nempe in partem bonam et pro electione ad gloriam. *C.* Usus loquendi acceptus est a S. Aug., qui l. de Præd. SS. c. 10, n. 19 ait: *Prædestinatio est, quæ sine præscientia non potest esse: potest autem esse sine prædestinatione præscientia.*

Ad conf. 1am R. — *D. cons.* Negarunt dari reprobationem in sensu prædestinatiano et Gotteschalci *C.* In sensu nostro *N.* Capituli verba hæc sunt: *Deus bonus et justus elegit ex eadem massa perditionis, secundum præscientiam suam, quos per gratiam prædestinavit ad vitam, et vitam illis prædestinavit æternam: cæteros autem, quos justitiæ judicio in massa perditionis reliquit, perituros præscivit, sed non ut perirent prædestinavit; pœnam autem illis, quia justus est, prædestinavit æternam. Ac per hoc unam Dei*

prædestinationem tantummodo dicimus, quæ aut ad donum pertinet gratiæ, aut ad retributionem justitiæ. Ex quibus patet, a Patribus admissam in Deo esse reprobationem positivam post prævisionem peccatorum, et oppositam fuisse unam prædestinationem duabus *Gotteschalcianis*, quarum una homines ad vitam, altera ad mortem utrinque necessario incurrendam prædestinatos hæreticus ille docebat; qui, quamvis postea non amplius duas sed unam, quam tamen geminam ex comparatione charitatis vocabat, statueret, nihilominus ab errore suo de reprobatione et demerita præcedente et necessitatem inferente non discessit. Licet vero *Hincmarus* prædestinationem geminam, sed in sensu Concilii posito, dici permitteret, et pœnas etiam impiis a Deo prædestinari doceret, nunquam tamen passus est dici, *impios* pœnis a Deo prædestinari, ne scilicet videretur cum *Gotteschalco* admittere quod Deus non alio consilio impios crearit, quam ut necessario impii fierent, et ex illa peccandi necessitate damnarentur, qui hæreticus sensus erat illorum verborum, queis Deus impios prædestinare ad pœnam dicebatur.

Ad conf. 2am R. — *D. A.* Ex reprobatione positiva, quæ nonnisi post prævisum peccatum originale vel actuale cum morte conjunctum statuitur, sequitur reprobos non posse salvari, etc. *N.* Ex ea quæ ante illam prævisionem ponitur *C.* Non intervenire hic necessitatem absolutam et antecedentem, sed hypotheticam tantum ac consequentem, liquet ex alibi dictis. Patet item in nostro systemate causam perditionis refundi non posse in Deum.

ARTICULUS II.

AN ADMITTENDA SIT NEGATIVA REPROBATIO A GLORIA.

253. *Dico.* **Non est admittenda reprobatio negativa a gloria, sive ea statuatur ante peccatum quodcumque, sive statim post originale peccatum prævisum.**

Prob. 1a *p. I.* Reprobatio *negativa* quoad rem et effectum nihil differt a positiva; sicut enim apud Romanos, qui *præteriti* vocabantur, ex eo quod cum legerentur Senatores, a Censoribus eorum nomina non recitabantur, eamdem sortem habebant cum *rejectitiis* seu repulsis a dignitate senatoria; et sicut qui in testamento non vocantur hæredes aut legatarii, æque nihil participant ex defuncti bonis, ac qui sunt speciatim exclusi : sic qui reprobatus est *negative*, non plus spei adeundi regni cœlorum habere potest, quam positive reprobatus. Sed positiva reprobatio ante peccatum finale prævisum non est admittenda ex dictis; ergo nec negativa.

II. Ubi potest esse reprobatio *negativa*, ibi etiam positiva esse potest; tum quia ex negativa sequitur positiva : tum quia ratio non est cur Deus nequeat positive velle quod vult negative : sed ab adversariorum plurimis ante prævisionem demeritorum absolutam non admittenda statuitur reprobatio positiva; ergo nec admitti debet negativa.

III. Negativa reprobatio, cum sit antecedens ac infallibilis, æque parum ac positiva consonat cum sincera voluntate salvandi omnes; nec minus repugnat misericordiæ, bonitati, gratuitæ ordinationi divinæ ac redemptioni Christi; ergo.

IV. Nullum est fundamentum ponendi reprobationem *negativam*, nisi simul ponatur condemnatio ad æternum supplicium; tum quia, ex dictis, sicut prædestinatio fit tantum post prævisa merita, sic et reprobatio in eo tantum signo fit, ubi prævisa sunt omnia demerita : tum quia pœna sensus nunquam, saltem in adultis, separatur a pœna damni seu exclusione a gloria : tum quia Patres vel utramque reprobationem explicite conjungunt, vel si de reprobatione *negativa* solitarie loquuntur, eamdem prævisioni peccatorum actualium subjungunt. 1um patet ex Fulg. l. 1 ad Mon. c. 24 : *Deus prædestinavit illos ad supplicium, quos a se præscivit voluntatis malæ vitio discessuros.* 2um ex Prosp. resp. 3 ad Cap. Gal. : *Quod hujusmodi in hæc prolapsi mala sine correctione pœnitentiæ defecerunt, non ex eo necessitatem pereundi habuerunt, quia prædestinati non sunt, sed ideo prædestinati non sunt, quia tales futuri ex voluntaria prævaricatione præsciti sunt.* Similia habet resp. 7 et 12.

Prob. 2a *p. I.* Apud patronos *hujus sententiæ* tria tanquam certa supponere licet; 1o Prædestinationem et non prædestinationem seu negativam reprobationem fieri pro sola Dei voluntate et libero arbitrio, sine ullo respectu ad merita vel demerita creaturæ absolute futura : 2o In eo rationis signo ac instanti, quo Deus aliquos prædestinat, et reliquos non prædestinat, penitus absolvi totum prædestinationis negotium, adeo ut post illud instans nulla amplius ullius prædestinatio fiat : 3o Illos tantum consequi salutem qui prædestinantur, omnes vero illos damnari qui non prædestinantur.

Corollaria, quæ ex hypothesibus istis deducuntur, oppido falsa sunt et absurda. Eorum 1um est, non esse in libertate hominis consequi salutem. Nemo enim salutem consequitur, nisi prædestinatus, ex 3 hypothesi : sed esse prædestinatum vel non esse, non est in libertate hominis, cum juxta 2am hypothesin prædestinatio vel non prædestinatio pendeat a sola Dei voluntate, nullatenus autem a meritis vel demeritis creaturæ: ergo. 2um Coroll. est, negative reprobatos non posse salvari. Qui possunt salvari, debent posse prædestinari; sicut enim nemo actu salvatur, nisi actu prædestinatus, sic nec potest salvari nisi potens prædestinari : sed negative reprobati non possunt prædestinari; quia juxta hypothesin 2am post gratuitæ prædestinationis aut negativæ reprobationis instans nulla amplius prædestinatio fit; ergo negative reprobati, hoc ipso tantum quod sint tales, non possunt salvari. 3um Coroll. est, Deum esse primam causam nostræ perditionis. Qui non prædestinantur, infallibiliter damnantur secundum hypoth. 3am Sed Deus est prima, imo unica causa, quod homines non prædestinentur secundum hypoth. 1am; ergo et prima est causa quod homines damnentur.

II. Supposita reprobatione *negativa* absoluta et antecedente peccati cujusque prævisionem, necesse videtur, ut Deus in executione hujus reprobationis neget auxilia efficacia, et det inefficacia eo consilio ut reprobi non salventur; quia sicut ex prædestinatione absoluta et antecedente sequuntur in tempore auxilia efficacia, tanquam effectus et media quibus prædestinatus certissime salvetur, sic ex reprobatione negativa sequi debet subtractio auxiliorum efficacium et largitio inefficacium tanquam effectus, utpote sine quibus reprobi non perirent, qui tamen certissime pereunt. Sed hoc foret insidiari hominum saluti, nec componi potest cum seria voluntate salvandi omnes, et repugnat attributis Dei pluribus; ergo.

III. Juxta S. Aug. *si massa illa* ex qua Deus facit aliud vas in honorem, aliud in contumeliam, *non esset ex Adam damnata, sed ita media, ut quemadmodum nihil boni, ita nec mali aliquid mereretur;* tunc, ut ait ep. 106, (al. 186, c. 6, n. 18) *non frustra*, h. e. non sine fundamento, *videretur iniquitas, ut ex ea fierent vasa in contumeliam* : aut, ut ep. 157 (al. 190, c. 3, n. 9) inquit : *Merito videretur injustum, quod fiunt vasa iræ ad perditionem* : sed juxta eos, quos hic oppugnamus, sententia S. Aug. non minus ac c. 9 ad Rom. agit de reprobatione *negativa* a gloria; et vasa in contumeliam non fiunt ex massa damnata sed media : cum reprobatio negativa admittatur etiam prævisionem peccati originalis antecedere; ergo reprobatio hæc merito nec frustra videtur injusta et iniquitas.

Prob. 3ª *p.* Reprobatio *negativa* statuitur post prævisionem peccati originalis, ut peccatum originale possit dari pro causa ejus motiva : sed peccatum originale nequit dici causa moralis et motiva reprobationis negativæ; ergo.

Min. prob. 1º Juxta patronos *hujus sententiæ* nullum peccatum præcedens fuit causa reprobationis negativæ in angelis; ergo nec originale erit motivum reprobationis hujus, si datur, in hominibus. 2º Peccatum originale præcise ut contractum est commune tam iis qui dicuntur gratuito prædestinati, quam iis qui audiunt *negative* reprobati; ergo non potest dici verum motivum negativæ reprobationis; quia non movet Deum ut omnes non prædestinet, cum tamen verum motivum determinare debeat, ubicumque invenitur. 3º In pluribus *negative* reprobatis peccatum originale prævisum est dimittendum ac dimissum ; sed peccatum originale dimissum nequit esse motivum reprobationis negativæ : cum nequidem radix et remota causa esse possit reprobationis positivæ et exclusionis; ergo.

254. *Observa.* Ad intelligendam sententiam S. Aug. de reprobatione, quam auctores prædestinationem gratuitam asserentes negativam volunt, ex ejus scriptis nonnulla annotare juvat. I. *Massa perditionis* est universitas hominum damnationem æternam meritorum, qui reipsa damnantur, sive dein propter originale, sive propter actuale, sive propter utrumque usque ad mortem perseverans damnentur. II. Hæc massa non est eadem cum *peccato originali:* sed hoc dicitur illius causa, quia propter peccatum originale in Adamo commissum et contractum, ejus posteri tum omnes tum primo damnationem sunt meriti. III. Ab hac massa liberantur, sed temporaliter tantum et imperfecte, qui *justificantur* quidem, sed in justitia usque ad mortem non perseverant. Quamvis enim illi non mereantur amplius damnationem propter originale, utpote jam dimissum, merentur tamen propter actuale peccatum; et hinc in massam perditionis relabi dicuntur; non quod in originale peccatum aut in illius peccati pœnam numero eamdem recidant, sed quod propter actuale peccatum mereantur damnationem quæ illis alias propter originale, sed jam dimissum, debebatur. Finaliter vero et perfecte liberantur, qui in justitia perseverant usque ad mortem, et glorificantur. IV. Nequidem temporaliter liberantur a massa perditionis, qui relinquuntur seu permanent in peccato originali : finaliter saltem non liberantur, qui in suscepta justitia non perseverant, et in actuali postea commisso relinquuntur seu permanent; utrinque autem æterna damnatione, ob peccatum respective perseverans, ad mortem usque afficiuntur. V. Causa *immediata* et

proxima tam liberationis quam non liberationis seu desertionis ac relictionis est tam prædestinatio quam non prædestinatio; quia liberatio et relictio sunt actio vel non actio Dei extra se in tempore operantis, quæ pro sua causa habent jam ab æterno et in mente Dei decretum seu voluntatis exercitium : *mediata* et remota utriusque causa est eadem quæ est causa prædestinationis vel non prædestinationis. VI. Causa prædestinationis et non prædestinationis *comparate* sumptarum est mera Dei voluntas; quia sic vel sumitur pro ea divinæ providentiæ œconomia, qua Deus eligit vel non eligit eam auxiliorum ac rerum seriem quam præscit profuturam; hoc vero satis constat pertinere ad altitudinem sapientiæ Dei et inscrutabilia ejus judicia viasque investigabiles : vel sumitur pro ea, qua alteri decernit vocationem congruam aut perseverantiam, alteri autem eam non decernit; et hoc constat pertinere ad distributionem gratiarum, quam Deus tanquam donorum suorum Dominus ac nullius debitor pro suo beneplacito facit. VII. Peccatum originale præcise ut contractum dici potest causa per se sufficiens non prædestinationis *absolute* sumptæ. Causa enim illa intelligitur esse talis quæ sola sufficit, ut, si Deus negaret homini omne auxilium ad delendum peccatum salutemque consequendam, ac sineret eum in statu originalis peccati labe infecto mori, indeque afficeret æterna damnatione, id juste ipse facere, nullus autem juste de illo conqueri posset : sed peccatum originale est causa ejusmodi; quia per illud etiam præcise ut contractum homo constituitur odibilis Deo, inimicus et filius iræ; atque hinc dignus, ut privetur divino auxilio, deseratur et damnetur; ergo. VIII. Peccatum illud non est causa non prædestinationis de facto movens et efficiens. Nam post peccatum illud prævisum ut contractum, Christus decretus est ut Salvator omnium, et Deus etiam habet voluntatem sinceram omnes salvandi; ergo istud demeritum peccati ob Christi mortem efficaciter movere non potest, et ob voluntatem salvandi omnes nequeunt negari auxilia sufficientia, vel dari ut inefficacia; multoque minus ex peccato originali ut præcise contracto damnatione homo affici potest. IX. Peccatum orginale prævisum ut *perseverans* et cum morte conjungendum est sæpius causa per se et de facto movens non prædestinationis ad gloriam; quia de facto plures damnantur propter originale peccatum cum morte conjunctum vel solum, vel propter illud et actuale peccatum simul usque ad mortem perseverans; ergo et propter illud prævisum non prædestinantur, sed reprobantur a gloria. Porro ex his principiis facile solvere licebit, quæ pro asserenda reprobatione negativa, post originale peccatum præcise ut contractum facta, objici solent.

Quæres I. An detur reprobatio a gratia, et quæ ejus causa?

255. *Nota.* Reprobatio a gratia est subtractio gratiæ et permissio peccati, stans in aliquo actu Dei positivo. Prout hic accipitur in ordine ad gratiam tantum, non solum præscindit a damnatione vel reprobatione ad gloriam, quemadmodum id in acceptione prædestinationis ad gratiam respectu gloriæ fit; sed respectum etiam ad damnationem quasi excludit, quod non facit prædestinatio ad gratiam ratione gloriæ. Quamvis enim hæc, si sumatur ut prædefinitio, abstrahat an gloria absolute sequatur nec ne; tamen præsupponit in Deo voluntatem salvandi omnes, et formaliter intendit actum

bonum, qui per se est meritum gloriæ, adeoque non potest gloriam non respicere : e contra reprobationem a gratia *ex dictis* non potest in Deo antecedere voluntas damnandi, nec Deus reprobans ab uberiore gratia peccatum vult et intendit, sed simpliciter permittit.

256. R. *I.* **Deus neminem reprobat a gratia sufficiente, multos ab efficaci.**

Ratio 1ª *p.* habetur ex voluntate Dei salvandi omnes; quam supra non tantum respectu adultorum sed et infantium stabilivimus; hæc enim voluntas, cum sterilis non sit et otiosa, sufficientiam ad salutem præparare ac offere debet.

Ratio 2ª *p.* est, tum quia plures gratiæ a Deo homini datæ carent effectu, cum tamen Deo non desint aliæ gratiæ habituræ effectum; tum quia multi peccant, qui nequidem peccare possent, si Deus efficaciter vellet impedire; adeoque permittit peccatum.

257. R. *II.* **Ex parte hominis non datur causa præcedens subtractionis gratiæ primæ efficacis aut permissionis peccati primi.**

Prob. Hujusmodi causa 1º Non est voluntatis humanæ resistentia sub conditione prævisa, quia propter merita vel demerita conditionata nihil a Deo fieri certum est contra *Semipelagianos*. Nec 2º est abusus aut non usus gratiæ sufficientis præcedentis; quia destinatio gratiæ sufficientis, qua abusurus vel non usurus homo prævidetur, jam *formaliter* aut *æquivalenter* est subtractio gratiæ efficacis, seu talis qua bene usurus homo prævidetur, si daretur; ergo pro causa subtractionis gratiæ efficacis primæ non potest assignari abusus vel non usus gratiæ sufficientis præcedentis; cum hujusmodi subtractio non esset gratiæ primæ sed secundæ efficacis. Nec 3º est peccatum actuale præcedens; quia ante subtractionem gratiæ efficacis primæ et permissionem primi peccati nequit præsupponi peccatum actuale aliud, quod ipsum sine permissione peccati et subtractione gratiæ efficacis non est factum. Nec 4º est peccatum originale; tum quia in angelis et protoparentibus peccatum hoc non præcesserat, et tamen fuit subtractio gratiæ efficacis ac permissio peccati : tum quia hoc peccatum commune est omnibus hominibus; adeoque non potest esse causa movens, ut Deus subtrahat quibusdam tantum sufficientiam congruam ad Baptismum accipiendum, aut gratiam efficacem ad asbtinendum a peccato; cum alias debuisset Deum movere ad subtrahendam omnibus illam sufficientiam et gratiam.

Hinc ubi S. Aug. subtractionem gratiæ efficacis aliquando rejicit in peccatum originale, non assignat causam moventem, sed duntaxat sufficientem; quod vel ex eo patet, quia S. Doctor per id contra *Pelagianos* contendit duntaxat ostendere, Deum iniquitatis ac injustitiæ in distributione gratiarum accusari non posse, cum omnes gratia indigni sint. Dixi, *non datur causa præcedens;* eatenus enim *concomitans* admitti potest, quatenus homo per non usum aut abusum gratiæ facit, ne illa sit efficax et effectum sortiatur, quem potuisset habere, si homo gratiæ voluisset cooperari. Hoc enim sensu Aug. l. 2 de Pecc. mer. et remiss. c. 17, n. 26 inquit : *Hominum adjuvat voluntates* (gratia) : *qua ut non adjuventur, in ipsis itidem causa est; non in Deo.* Et l. 1 ad Simpl. q. 2, n. 10 : *Noluit ergo Esau et non cucurrit : sed*

et si voluisset et cucurrisset, Dei adjutorio pervenisset, qui ei etiam velle et currere vocando præstaret, nisi vocatione contempta reprobus fieret.

258. R. *III.* **Ex parte Dei datur quidem hujus subtractionis et permissionis causa, ea tamen non est ostensio justitiæ divinæ.**

Ratio 1ª *p.* est, quia hæc œconomia est effectus providentiæ divinæ et ab altissimis sapientiæ consiliis dirigitur : neutrum autem stare potest sine causa et fine actionis.

Ratio 2ª *p.* est, quia voluntas ostendendi divinam justitiam vindicativam vel supponeret culpam tanquam pœnæ causam, quod *num præced.* fieri non posse diximus; præsertim cum subtractio gratiæ primæ etiam contingat post peccatum originale dimissum : vel virtute vellet poni culpam, in quam postea vindictam stringeret; quod Deo tribui non potest. Porro quamvis nonnulli, nec sine fundamento, pro causa ex parte Dei soleant assignare voluntatem manifestandæ misericordiæ ac libertatis suæ erga electos, vel ostendendæ libertatis in hominibus aut fragilitatis naturæ humanæ; nos tamen juxta Apostoli et Augustini monitum judicare nolumus, neque in judiciorum Dei vias investigabiles ingredi audemus, quas non tantum agnoscimus in distributione gratiarum comparate ad diversa subjecta, sed et in destinatione aut subtractione gratiæ respectu ejusdem subjecti.

259. *IV.* **Datur causa subtractionis subsequentium gratiarum et permissionis peccatorum posteriorum; eaque ex parte hominis est peccatum præcedens, ex parte Dei manifestatio justitiæ.**

Ratio 1ª *p.* est, quia juxta principium a S. Aug. l. de Nat. et Gr. c. 26, datum, et a Concilio Trid. Sess. 6, c. 11 confirmatum : Deus semel justificatos *non deserit, si non deseratur, ut pie semper justeque vicatur;* ergo s deserit, prius ab hominibus desertus fuit; ergo datur aliqua causa subtractionis. Huc refertur a pluribus locus S. Augustini ex ep. 105 (al. 194) ad Sixtum.

Ratio 2ª *p.* est, quia non usui, abusui aut resistentiæ gratiæ et aliis peccatis in Scriptura tribuitur, cur Deus neget gratiam vel auferat, dimittat hominem desideriis suis, tradat in passiones ac sensum reprobum, excæcet ac induret.

Ratio 3ª *p.* est, quia juxta regulam a S. Aug. l. 3 de lib. arb. c. 5, n. 3 traditam : *Quidquid tibi vera ratione melius occurrerit, scias fecisse Deum tanquam bonorum omnium conditorem.* Melius autem est, Deum in subtractione gratiæ et permissione peccati facere ultorem pro culpis nostris, quam pro solo beneplacito agentem, ubi hoc fieri potest; cum hac ratione facilius declaretur divina pietas, et quantum in Deo est, inclinata ad omnes salvandos voluntas; ergo.

260. *Observa.* Voluntas negandi gratiam efficacem tria dicere potest : 1ᵘᵐ — Quod Deus directe velit ut illa gratia quam dat non sit efficax : 2ᵘᵐ — Quod licet Deus prævideat alias gratias habituras effectum, si darentur, non tamen velit eas dare; tum quia eas non debet : tum quia secundum providentiæ ordinem communem, quem immutare non vult, non se offert occasio illas tribuendi : 3ᵘᵐ — Quod Deus prævidens gratiam ordinario cursu

conferendam, ex propria voluntate et malitia hominis non sortituram effectum, hanc tantum dare velit, et reliquum defectum permittere. Ex his voluntati divinæ gratiam negandi nonnisi duplicem sensum postremum tribuimus, primum autem ab ea removemus. Porro eadem dicere etiam potest permissio peccati, utpote in qua duo includuntur : 1um est aliquid positivum, nempe concursus quem Deus vult dare homini ad efficiendum actum peccati, siquidem is peccare velit : 2um est negatio auxilii, quod Deus prævidet fore efficax ad impediendum peccatum, seu ad tenendum hominem ne peccet. Unde quoad *posterius* idem dicendum est, quod de gratiæ negatione proxime diximus : quoad *prius* autem nihil attinet hic dicere; cum hic sit effectus communis providentiæ, quam Deus ut prima causa et universalis gubernator quodammodo debet causis secundis.

Quæres II. **Quinam sint effectus reprobationis?**

261. R. *I.* **Peccatum nullum est effectus reprobationis.**

Ratio est, quia effectus reprobationis debet esse a Deo intendente ac præparante : *peccatum* autem sic a Deo non est; ergo. Neque dici potest id intelligendum esse de peccato quod tantum est culpa, non autem de eo quod est prioris *pœna :* nam imprimis falsum est peccatum sequens esse pœnam prioris; cum subtractio auxilii efficacis et permissio peccati hanc pœnæ rationem habeat, non ipsum peccatum. Deinde vero si admitteretur etiam in peccato aliquo relatio hæc seu denominatio pœnæ; tamen pœna ejusmodi realiter aut in particulari sumpta includeret rationem *culpæ*, quam Deus nec velle nec ordinare potest, ut sit : adeoque nec Deus causa illius nec illa effectus reprobationis esse potest.

262. R. *II.* **Nulla subtractio gratiæ aut permissio peccati est reprobationis effectus.**

Ratio est, quia reprobatio *proprie talis* incipit a præscientia peccati finalis; ergo quidquid ex parte Dei antecedit hanc præscientiam, non potest esse effectus reprobationis; cum alias effectus suam causam præcederet : sed gratiæ efficacis subtractio et permissio peccati ut præcognitæ antecedunt hanc præscientiam; cum peccatum esse nequeat, nisi gratia efficax abesset et permitteretur peccatum; ergo. Præterea *ex dictis* reprobationis effectus non est, nisi qui a Deo fit ex intentione jam deliberata hominem damnandi propter peccata : sed nec gratiæ subtractio nec peccati permissio ulla ex hac intentione procedit; quia hæc fundari debet in culpa hominis non utcumque spectata, sed ut jam desperata et finali; ergo.

263. R. *III.* **Nec perseverantia in peccato nec obduratio effectus sunt reprobationis.**

Ratio est, quia si sumuntur ut *mala culpæ*, dicuntque pervicaciam voluntatis malæ adhærentis, continentur sub asserto *primo* : si vero sumantur ut mala pœnæ, dicuntque privationem gratiæ uberioris, et permissionem peccati, ad assertum *secundum* pertinent; utrobique autem a ratione proprii effectus ex reprobatione stricte tali provenientis excluduntur. Neque huic obest, quod Aug. l. de Dono pers. dicat : *Sicut prædestinationis effectus est*

gratiæ appositio, ita reprobationis æternæ quodammodo esse videtur obduratio : nam præterquam quod particula *quodammodo* imminuat significandi rationem et dicti proprietatem alienet, vel ex ipsa etiam comparatione constat, non agi de reprobatione a gloria, cum nequidem prædestinatio hic in ordine ad gloriam accipiatur.

264. R. *IV.* **Pœna tum damni tum sensus sola alterius vitæ est reprobationis effectus.**

Ratio dicti est, quia utraque pœna est a Deo justo vindice, eaque intentione, ut peccator æternum luat, quemadmodum ex sententia Christi, Matth. 25, patet : *Ratio exceptionis* constat tum ex præmissis, tum quia pœnæ hujus vitæ nunquam sunt pure vindicativæ ; sed quantum est ex parte Dei, medicinales esse possunt, si homo velit converti. Quod mortem in statu peccati attinet, si ea, ut *regulariter* fit, accidat ex generalibus causis, Deo permittente, effectus reprobationis non dicitur, cum ante illam mortem permissam et ut absolute futuram prævisam, non absolute prævidetur peccatum finale futurum, quod scilicet per ipsam mortem fit peccatum finale ; consequenter nec ante intelligitur reprobatio seu sententia talem hominem damnandi. Si vero mors eveniat ex speciali ordinatione et causalitate Dei, qualis v. g. fuit in *Dathan* et *Abiron* a terra per miraculum hiante confectis, potest effectus reprobationis dici ; quia hæc mors est velut traditio hominis adhuc viventis in manus tortoris atque æternæ damnationis initium, ante cujus prævisionem Deus jam decrevit hunc hominem propter sua peccata damnare, atque ad hoc illam mortem ordinavit.

ARTICULUS III.

AN PRÆDESTINATIANA HÆRESIS FICTA SIT ET COMMENTITIA, AN AUTEM VERA ET REALIS?

265. *Nota I.* Ut hæresis aliqua reipsa extitisse dicatur, duo requiruntur et sufficiunt; 1um Ut dogma sit perversum et contra fidem : 2um Ut extiterint aliqui dogmatis illius assertores; sive demum in factionem coaluerint, sive non. Quod ad dogma spectat, illius varia jam olim capita retulerunt Gennadius in appendice ad S. Aug. librum de Hæres.; Faustus Episc. Rejensis in epist. Conc. Arelatensis; Lucidus Presb. in libello ad Conc. Lugdunense delato, Auctor libri, quem Sirmondus, sub nomine Prædestinati edidit, et Hincmarus in ep. ad Nicol. I. Pontificem.

Primarium ex his, unde *Prædestinatiani* vocantur, est, singulos homines antecedenti, absoluto ac necessitante decreto a Deo prædestinari alios ad vitam seu salutem, alios ad mortem seu damnationem; cujus perversitas ex triplici prædicato decreti apparet, et ex data ab antiquis explicatione dogmatis alias ambigui colligitur. Quatuor inde alia capita deducunt : 1um Deo non inesse voluntatem salvandi omnes, sed eos tantum qui reipsa ex prædestinatione illa salvantur; hinc nec creatos omnes, ut salventur, nec ea voluntate vocatos, ut vocantem sequantur : 2um Christum non fuisse mortuum pro omnibus, cum multi damnentur, sed duntaxat pro prædestinatis ad vitam :

3um Nullum esse in homine liberum arbitrium; cum nihil sit, nisi quod voluerit Deus, et tam gratia quam destinatio Dei ad malum invitos etiam trahat et compellat: 4um Sacramenta in prædestinatis ad mortem otiosa esse et sterilia, nec iis conferre gratiam ac peccatorum remissionem; adeoque illos etiam post Baptismum legitime susceptum perire in Adam seu ob peccatum originale: quin et ipsos ad vitam prædestinatos non accipere fructum ipsum, sed tantum spem fructus sacramentalis in cœlo possidendi.

Horum dogmatum assertores secundum diversa tempora extitisse a Patribus, historicis aut theologis perhibentur: tum *primis quatuor seculis* et ante pugnam Augustini cum Pelagianis eorumque reliquiis susceptam; tum *seculo quinto*, sive Augustino adhuc vivente, sive eo jam mortuo et Prosperi ac Hilarii ætate, sive Arelatensis et Lugdunensis concilii tempore et eo seculo jam inclinante: tum sub *noni seculi* medium, inter quos maxime *Gotteschalcus* memoratur: denique posterioribus seculis fuerunt præformatores Lutheranæ et Calvinianæ hæresis etiam quoad errores Prædestinationis, *Wicleffus* nempe et *Joannes Huss*.

266. *Dico I.* **Prædestinatianam hæresin primis jam seculis enatam esse, non satis ostenditur; — proximis ante Lutherum et Calvinum seculis extitisse, indubitatum est.**

Prob. 1^a^ *p.* Tum quia Scriptores plerique omnes hæresin hanc ex libris S. Aug. male intellectis natam asserunt, et nemo eorum in assignando illius ortu ultra secundum quintum ascendit: tum quia Patres quidam, qui vel primarii dogmatis meminerunt, vel errores cum corollariis communes *Manichæis* et *Pelagianis* impugnant, non sufficiunt ad asserendam illis temporibus existentiam prædestinatianæ hæresis: ii enim Hæretici libertatem arbitrii alio ex capite quam *prædestinationis* negarunt.

Prob. 2^a^ *p. Wicleffus* et *Joan. Huss* asseruerunt prædestinatos necessario in bono perseverare et salvari; præscitos autem necessario peccare et damnari: hoc autem ideo fieri, quia omnia necessario eveniunt: hanc porro necessitatem oriri a præscientia Dei et prædestinatione; uti patet ex eorum artic. damn.; ergo.

267. *Dico II.* **An hæresis prædestinatiana extiterit seculo quinto aut nono inter auctores adhuc controvertitur.**

Exponitur. Extitisse his seculis hæresin illam asseruerunt recentiores seculi XV. et XVI. Scriptores Alphonsus de Castro, Didacus Alvarez, Baronius, Bellarminus, Binius, Spondanus, aliique omnes, qui illius hæresis meminerunt. Primus, qui ea ætate id negavit, fuit *Jacobus Usserius* calvinista, tum in historia Gotteschalci ac prædestinatianæ controversiæ, an. 1631, tum in Britannicarum Ecclesiarum antiquitatibus an. 1639 editis. Hunc secutus est e Catholicis *Jansenius*, qui priore Usserii opere explicato, l. 8 de Pelag. hæres. pro fabula declaravit hæresin prædestinatianam. Duumviris his opposuit se Jac. Sirmondus S. J. qui, post alia præmissa, demum an. 1647 in lucem dedit historiam prædestinatianam: ubi tres hujus hæresis epochas distinguit. In *prima* earum statuit sectam illam an 424 exordium sumpsisse apud Monachos *Adrumeti;* sed ab Augustino mox extinctam: emersisse tamen postea apud *Massilienses* in Gallia, ad cujus exci-

sionem cum S. Hilarius et Prosper per litteras primum Augustini opem implorassent, hoc autem non multo post mortuo, Romam profecti sollicitassent Cœlestinum I, ab eo Pontifice an. 430 esse damnatam. In *secundo* exponit eamdem hæresin in *Lucido Presb.* renatam, sed curante Fausto Rejensi circa an. 475 in Conc. Arelat. et Lugdun. rursus condemnatam; quæ condemnatio etiam in Conc. Araus. II an. 529 est renovata. In *tertia* statuit, errorem a *Gotteschalco* esse resuscitatum; sed et eumdem a Rabano Archiepiscopo Mogunt. in Synodo an. 848 habita, tum ab Hincmaro Rhemensi Archiep. in Synodo Carisiaca an. 849 damnatum.

Sirmondi refutandi et *Jansenii* defendendi partes suscepit *Gilbertus Mauguin*, Curiæ monetariæ in Galliis Præses, emisso sub an. 1650 in lucem libro, quo fabulæ prædestinatianæ confutationem exhibet. Contra hunc vindicias pro *Sirmondo* jam mortuo dedit Ludov. Cellotius S. J., qui edita 1655 historia Gotteschalci Prædestinatiani, adjunctaque appendice miscellanea operum nondum editorum, omnem *Mauguini* dissertationem præcipue et confutationem excussit. Ab hoc tempore in plures partes discessum est. Alii mediam ingressi sunt viam, neque omnes illas epochas tanquam veras admittendo, neque omnes tamen velut falsas abjiciendo; quales fuerunt Card. Norisius, Natal. Alex., Honoratus Tournely, aliique plures; quorum vestigiis et nos insistemus.

268. *Observa.* Quod *Jansenistæ* plerique omnes (quorum contribulem *Mauguinum* esse non solum Cellotius pluribus in locis ostendit, sed et ipse satis vel in una præfatione declarat) prædestinatianam hæresin pro fabula venderent contendant, non tam in veritatis studio, quam erroris sui ab invidia liberandi causa faciunt, non minus ac dum *Baianismum* et *Jansenismum* ipsum inter mera phantasmata referunt. Cum enim Faustus in Conc. Arelat. talia de prædestinatione, voluntate salvandi, Christi morte et libertate hominis dogmata damnanda proponat, *Lucidus* in Lugdunensi retractet, Rabanus et Hincmarus in *Gotteschalco* condemnent, quæ similia et eadem sunt cum suis erroribus; multum sane eorum interest, ut illa omnia tanquam commentitia rejiciant, aliisque persuadere conentur. Quamvis vero, qui e catholicis eadem in hac controversia sentiunt, facilitatis quidpiam pro systemate *prædestinationis gratuitæ* suo capere fortasse queant; nolim tamen, nec ausim illos maligna hujusmodi causa inductos dicere: præsertim cum ex ipsis systematis hujus patronis nuper laudaverim aliquos, qui nostræ opinionis duces et antesignani fuerunt.

§ I.

AN ÆTATE S. AUGUSTINI EMERSERIT HÆRESIS PRÆDESTINATIANA?

269. *Dico I.* **Non videtur nata esse hæresis prædestinatiana in Monasterio Adrumetino.**

Prob. Ut dicatur in *Monasterio Adrumetino* hæc hæresis nata, oportet vel hujus Monasterii Abbatem Valentinum, vel Felicem et Cresconium cum suis, vel Florum cum reliquis Monachis fuisse prædestinatianos: sed nulli eorum erant prædestinatiani. Non *Valentinus;* utpote cujus fides nec ab

accusatoribus, Hipponem profectis, erat in dubium vocata, nec aliunde suspecta, sed potius maxime probata; ut patet tum ex ejus litteris ad S. Augustinum ac Evodium, tum ex eorum ad illum responsoriis. Nec *Felix* et *Cresconius* cum suis; tum quia isti ex ep. ad Sixtum, quæ negat gratiam secundum merita nostra dari, adeo sunt commoti, ut ab Augustini doctrina abhorrerent : tum quia hi Florum accusabant, quasi liberum is negaret arbitrium : tum quia iidem a S. Aug. docendi et præmonendi erant contra Pelagii errores, ut ipse in ep. 47 (al. 215), ad Valentinum testatur. Nec *Florus*; quia quamvis erat accusatus, ac si omnia sic tribueret gratiæ, ut etiam liberum negaret arbitrium, falso tamen et ex imperitia id in eum conjiciebatur; ergo.

Conf. 1. S. Aug. utrumque, quem ad *Adrumetinos* misit, librum ex eo potius fine scripsit, ut Pelagianam hæresin profligaret, ac semina Semipelagianæ ibi subnascentis elideret, quam ut hæresi Prædestinatianæ exortæ resisteret.

Conf. 2. S. Aug. in libro de *Hæresibus*, quem an. 428 ad Quodvultdeum scripsit, quamvis obscuriores etiam hæreses commemoret, nec minimam tamen *Prædestinatianæ* mentionem facit; quin prope libri finem Pelagianam omnium recentissimam compellat; ergo.

270. *Dico II.* **Nec videtur eadem proxime ante aut post mortem S. Aug. erupisse in Gallia.**

Prob. Quos S. Prosper sive in epistola ad Augustinum accusat, sive in epistola ad Rufinum describit, sive in suis Opusculis ad Capitula Gallorum et Vincentianas objectiones refutat, et quos demum S. Cœlestinus in suo ad Galliæ Episcopos Rescripto condemnat; hi omnes ab utroque ubique exhibentur tanquam hostes Augustino infensissimi, perpetuo eidem obloquentes, ac immania errorum portenta illi affingentes : sed hic character nequit congruere Prædestinatianis; omnino tamen Semipelagianis est proprius; ergo.

Conf. 1. Prosper et Hilarius opem Augustini implorantes in sua ad eum Epistola sic aiunt : *Evenit ex dispositione misericordiæ Dei, ut, cum quidam in Africa similia movissent, librum de correptine et gratia, plenum divinæ auctoritatis emitteres* : ergo idem error era *Massiliensium*, qui *Adrumetinorum*. Sed hic non erat Prædestinatianus; ergo nec ille.

Conf. 2. S. Aug. *Massilienses* a Prospero et Hilario accusatos refutans scriptis de Prædest. Sanct. et Don. persev. libris, non assumpsit dogmata hæresi Prædestinatianæ, sed *Semipelagianæ* opposita probare; ut patet ex utriusque libri scopo.

Conf. 3. Cœlestinus in præfatione ad Capitula quæ epistolæ ad Galliæ Episcopos subjungi solent, declarat a se proferri decreta seu Sedis Apostolicæ et Episcoporum auctoritates contra eos, *qui Magistris nostris*, inter quos S. Augustinum haberi asserit, *obloquuntur*; de ea hæresi, quæ *inimicos gratiæ et nocentissimos liberi arbitrii defensores* complectitur; ex iis sententiis, *quas Africana Concilia sanxerunt et suas fecerunt Apostolici Antistites* : sed hæc omnia adjuncta rursus pertinent ad designandam Pelagii hæresin, non autem Prædestinatianam; ergo.

271. *Nec dicas cont.* 1um. 1° S. Aug. in ep. 46 (al. 214, n. 1) ad Valent.

scribit : *Retulerunt Monasterium vestrum nonnulla dissensione turbatum, eo quod quidam in vobis sic gratiam prædicent, ut negent hominis esse liberum arbitrium.* Simile etiam quid notat in ep. 47 (al. 215, n. 1 et 2) ad eumdem ; ergo *Adrumetini* negabant liberum arbitrium sub motione gratiæ, quod est prædestinatianum. 2° Idem tum in memoratis epistolis, tum in l. de Grat. et lib. arb. probandum assumit liberum arbitrium esse in homine, nec destrui gratia, ideoque plura in hanc rem testimonia profert ; ergo *Adrumetini* debuerant esse, qui negarent liberum arbitrium ; et consequenter aderant Prædestinatiani. 3° Hincmarus in ep. ad Nicol., et l. de Prædestin. ortum hæresis Prædestinatianæ refert ad contentiones *Adrumetinorum ;* Evodius etiam in ep. ad eosdem Monachos, ita eos reprehendit, ut haberi possint pro Prædestinatianis.

Ad 1um R. — *D. cons.* Ergo Adrumetini reipsa negabant liberum arbitrium sub motione gratiæ *N.* Ex opinione falsa Cresconii ac Felicis eorumque simili relatione *C.*

Ad 2um R. — *T. A. N. cons.* Tum quia, etsi etiam animo expugnandi Prædestinatiani erroris hæc scripsisset Augustinus, tamen non sequitur reipsa ortum fuisse illum errorem ; cum potius constet, falsa narratione deceptum fuisse S. Doctorem : tum quia pro libero arbitrio tam contra *Semipelagianos,* quam contra *Prædestinatianos* pugnare necesse fuit ; cum illi negarent posse manere liberum arbitrium, si gratia foret necessaria : hi vero negarent absolute libertatem, quia gratia necessitans juxta eos dabatur. Ex modo autem probandi a S. Doctore usurpato facile colligitur, eum contra *Semipelagianos* potissimum certasse ; eo quod liber de Gr. et lib. arb. totus in eo versatur, ut ostendat gratiam non dari secundum merita nostra, nec tamen inde perimi liberum arbitrium.

Ad 3^im^ R. — *Quoad primum,* Hincmarum quidem hoc sensisse, sed fuisse deceptum, vel quod non adverteret S. Augustino falsa expositione primum esse impositum, vel quod nimium crederet auctori *Prædestinati,* qui subinde Semipelagianos cum Prædestinatianis confudit. *Quoad secundum,* Evodium potius ostendere, quod aliquos Monachorum habuerit pro Semipelagianis, cum illam epistolam sic concludat : *Legant ergo sancti Dei majorum dicta, sicut jam dixi, qui habent divini muneris pium affectum : et quando non intelligunt, non cito reprehendant, sed orent, ut intelligant.*

272. *Nec dicas cont.* 2um. 1° SS. Prosper. et Hilar. in suis ad Aug. epistolis referunt *Massilienses* dicere, *divina constitutione virtutes removeri, tolli libertatem, et sub nomine prædestinationis induci fatalem necessitatem ;* ergo dogmata prædestinatiana apud eos viguisse tradunt. 2° Auctor *Prædestinati* de libro quem Prædestinatiani S. Augustino supposuerunt idipsum testatur. 3° Similia refert Photius in Biblioth. Cod. 54 ; ergo.

Ad 1um R. — *D. A.* Referunt Massilienses hæc dicere hypothetice ac illative, nempe si necessaria ad omne opus bonum et initium etiam fidei foret gratia nullis naturalibus meritis debita, sequi quod tollatur libertas, virtutes removeantur, etc. *C.* Referunt hæc dicere absolute et assertive, nempe admittere gratiæ motionem simulque libertatis interitum *N.* Prius Semipelagianum esse, posterius Prædestinatianum, patet ex jam sæpe dictis.

Ad 2um R. Cum Cœlestinum, Prosperum et alios Augustini discipulos ac

fidei vindices sola tum temporis Semipelagiana hæresis occupatos tenuerit; Scriptori illi hac in parte negamus auctoritatem et consequentiam.

Ad 3um R. — *N. min.* Patet enim *Photium* toto hoc capite agere duntaxat de *Pelagianorum* et *Nestorianorum* hæresi, cujus ortum et condemnationem vivente Augustino, eo autem mortuo hæresis instaurationem, et per Cœlestinum profligationem recenset, aliaque tandem a succedentibus contra hos hæreticos scripta factaque subjungit. Quod autem *movum* adhuc vocaverit hanc hæresin errorem ideo accidit, quia, licet *Semipelagiani* erant reliquiæ Pelagii, nova tamen hæresis Pelagianæ lenimenta, latebras, insidias et explicandi modos cum novis in S. Augustinum querelis proferebant, ut aliunde constat.

273. *Observa.* Quod *Adrumeti* in Africa et *Massiliæ* in Gallia nullus eorum Prædestinatianus fuerit, quos sive Augustinus et Prosper oppugnarunt, sive Cœlestinus condemnavit, affirmavimus; atque hoc ad refellendam Sirmondi sententiam sufficit. Quod vero alius nemo ætate Augustini eo errore infectus fuerit, nec asseruimus, nec asserere audemus; tum quia S. Aug. l. de Don. persev. c. 15, postquam dixisset non deterrendos nos esse a confitenda Dei gratia et secundum eam prædestinatione sanctorum, sicut non deterremur a confitenda Dei præscientia, licet quis exinde male illata sequela verteretur in torporem, et ad malas concupiscentias iret; demum subjungit: *Fuit quidam in nostro monasterio, qui corripientibus fratribus cur quædam non facienda faceret, et facienda non faceret, respondebat: qualiscumque nunc sim, talis ero qualem me Deus futurum esse præscivit. Qui profecto et verum dicebat, et hoc vero non proficiebat in bonum; sed usque adeo profecit in malum, ut deserta monasterii solitudine fieret canis reversus ad suum vomitum:* tum quia ad negandum ullum ea ætate extitisse *Prædestinatianum*, necesse foret scire omnia et opiniones omnium qui eo tempore extiterunt.

§ II.

AN POSTERIORE SECULI V PARTE EXTITERIT HÆRESIS PRÆDESTINATIANA?

274. *Dico.* **Lucidus Presb. seculo V adhæsit erroribus prædestinatianis: adeoque hæresis prædestinatiana non est omnino conficta ac commentitia.**

Prob. Errores prædestinatiani sunt: asserere 1° Laborem humanæ obedientiæ non esse jungendum divinæ gratiæ; 2° Post primi hominis lapsum ex toto extinctum voluntatis arbitrium; 3° Christum mortem non suscepisse pro omnium salute; 4° Præscientiam Dei hominem violenter compellere ad mortem, vel Dei voluntate perire qui pereunt; 5° Baptizatum qui delinquit perire in Adam; 6° Alios deputatos ad mortem, alios ad vitam prædestinatos, etc.: sed his erroribus adhæsit *Lucidus;* tum quia Faustus Rejensis in epistola, qua Lucidi errores Episcopis in Synodo Arelat. an. 475 congregatis innotuisse, et censuras ecclesiasticas in eos ab his jam paratas significat, 1um, 3um, 4um, 5um, proponit damnandum, eique minatur (Labb. t. 4, p. 1043 E): *Quod si eam subscriptam transmittere nolueris, aperte adhuc te in errore persistere ipso silentio comprobabis, ac proinde jam necessitatem mihi facies ad personam tuam publicis conventibus exponendam* : tum quia *Lucidus* in

libello suo, Episcopis Lugdunensis Concilii oblato, omnes illas propositiones cum aliis etiam adjunctis non tantum quasi impias et sacrilegiis repletas condemnat; sed et sic suum scriptum emendationis orditur (ib. p. 1044, D) : *Correptio vestra salus publica, et sententia vestra medicina est. Unde et ego summum remedium duco, ut præteritos errores accusando excusem, et salutifera confessione me diluam;* ergo.

Conf. In Conc. Arelatensi fuerunt damnati errores *prædestinatiani*, ut constat ex præfatione librorum Fausti ad Leontium Arelatensem Episcopum : sed *Lucidus* adhæserat erroribus ab Arelatensi damnatis, ut liquet, ex iis quæ post exordium his verbis subjungit : *Proinde juxta prædicandi recentia statuta Concilii, damno vobiscum sensum illum, qui dicit humanæ obedientiæ laborem divinæ gratiæ non esse jungendum;* ergo.

275. *Nec dicas* 1° Concilia illa *Arelatense* ac *Lugdunense* ficta sunt; ergo nihil prosunt ad hæresin prædestinatianam in *Lucido* asserendam. *Prob. A.* 1° Quia eorum solus Faustus meminit, Semipelagianorum princeps et profundæ vir calliditatis; præter hunc usque ad Hincmarum nullus. 2° Quia epistola Fausti ad *Lucidum* laudatur tanquam subscripta ad undecim Episcopis; et tamen Hen. Canisius æque ac Sirmondus testantur in MSS. suis Codicibus desiderari subscriptiones. 3° Leontius, qui tamen horum Conciliorum Præses dicitur, non legitur subscripsisse; *Lucidi* vero nomen in plurimis exemplaribus epistolæ Fausti ad se missæ subnotatum reperitur : quod utrumque suppositionem indicat.

R. — *N. A. Quoad prob.* 1am R. — In primis non unum Faustum sed et *Lucidum* meminisse Conciliorum, liquet ex prioribus : deinde quamvis illo et sequentibus seculis ad Hincmarum usque nemo unus eorum mentionem fecerit non inde conficitur ea nunquam fuisse; cum quandoque eadem ætate quotannis, ex Hilarii et Rom. Pont. decreto, sub præsidio Leontii celebrata fuisse Concilia in Galliis certum sit, licet nulla eorum memoria apud alios extet, nec decretorum copia habeatur.

Ad prob. 2am R. — Fatentur equidem Canisius in codice Monasterii S. Galli et Sirmondus in Codice Hincmari subscriptiones illas desiderari; sed nec illi soli codices habent eam epistolam, et auctores illi etiam asserunt subscriptionem in aliis codicibus reperiri, quorum exemplaria tam in Bibliotheca Patrum, quam in Conciliorum collectionibus extant.

Ad prob. 3am R. — Ex hoc partim defectu, partim additamento mere accidentali impugnari non posse authentiam *epistolæ Faustinæ* facile dabit quilibet, nisi similem ob causam rejicere sustineat infinitam codicum præstantissimorum multitudinem. Cæterum probabilis est conjunctura Norisii qui l. 2 Hæres. Pelag. putat, initio quidem Faustum epistolam a se tantum subscriptam ad *Lucidum* misisse, cumque *Lucidus* eam epistolam a se probari rescripsisset, quo emendatio ejusdem evaderet celebrior, curasse, ut in alio Episcoporum Arelate nuper congregatorum conventu, vel ad dedicationem Basilicæ, vel ad aliud negotium collecto, cum illis *Lucidus* simul epistolæ subscriberet : hincque factum, ut in quibusdam exemplaribus, post Episcopos *Lucidi* nomen subscriptum legatur.

276. *Nec dicas* 2° Prædicta Concilia saltem erant *Semipelagiana*. *Prob.* 1° Quia propositiones, quas *Lucidus* retractat ex Fausti præscripto erant

argumenta quæ Semipelagiani objiciebant Augustinianæ doctrinæ, Prosper vero et Fulgentius refutarunt. 2° Quia hæc Concilia approbarunt libros Fausti semipelagianis erroribus scatentes; cum Faustus in præf. supra cit. dicat eos post Arelatense Concilium, Lugdunensi jubente synodo, esse scriptos. 3° Quia tum epistola Fausti ad *Lucidum* tum libellus *Lucidi* ad Concilium, quæ certo a Conciliis probata constat, continet errores Semipelagianos; ergo.

Ad prob. 1am R. — Ex classe triplici hominum, qui ex libris S. Augustini male intellectis turbati erant, quorum alii, *Semipelagiani*, dogmata erronea in Aug. criminabantur, alii, *Prædestinatiani*, vel simplicitate, vel illorum argutiis inducti, in iis dogmatibus veram Aug. doctrinam judicabant contineri, alii ob quædam minus clara in ejus libris, a S. Doctore petierunt edoceri, liquet quod quæ fuerant obtrectationes contra doctrinam S. Doctoris potuerint esse errores in malo sensu assertæ.

Ad prob. 2am R. — *N. A.* Epistolam duntaxat Fausti ad *Lucidum*, non vero ejus libros de Gr. et lib. arb. a Conciliis probatos esse certum est; tum quia epistolæ tantum subscripti Patres Arelatenses leguntur; tum quia post Arelat. Concilium, a Lugdunensi commissum Fausto esse negotium scribendi contra *Prædestinatianos* patet ex textu ejusdem ultimo, et ex verbis priori textui subjectis. Cæterum mandati a Leontio et Synodo Lugdun. dati limites excessit Faustus, dum in suis libris non tantum *Lucidi* errores *prædestinatianos* confutavit, sed etiam dicta occasione S. Augustinum impugnavit, et *semipelagianos* errores operi suo inspersit.

Ad prob. 3am R. — *N. ass.* Sensus anathematis a Fausto propositi est, damnandos eos qui dicunt baptismum frustratorie ac sine effectu seu remissione peccati suscipi ab eo qui non est prædestinatus, adeoque dum perit, perire ob originale etiam peccatum, utpote nondum remissum; quod ipsum Trid. Sess. 6, Can. 17 in Calvinistis damnavit. In *Lucidi* autem anathemate lex naturæ solitarie sumpta non dicitur gratia prima, sed *lex naturæ in adventum Christi*, seu spectata cum gratia, quæ ex futuro Christi adventu in illum legem ac statum legis redundabat.

§ III.

AN SECULO IX GOTTESCHALCUS HÆRESIN PRÆDESTINATIANAM RESUSCITARIT?

277. *Dico.* **Gotteschalcus hæresin prædestinatianam videtur seculo IX resuscitasse.**

Prob. ex judiciali sententia in eum a Conciliis Moguntino et Carisiaco I lata.. Primam exponit Rabanus in epistola Synodica ad Hincmarum missa quæ sic habet (Labb. t. 8, p. 52): *Notum sit Dilectioni vestræ quod quidam gyvoragus Monachus, nomine Gotheschalc, qui se asserit sacerdotem in vestra parochia ordinatum, de Italia venit ad nos Moguntiam, novas superstitiones et noxiam doctrinam de prædestinatione Dei introducens, et populos in errorem mittens : dicens quod prædestinatio Dei sicut in bono, sit ita et in malo, et tales sint in hoc mundo quidam, qui propter prædestinationem Dei, quæ eos cogat in mortem ire, non possint ab errore et peccato se corrigere, quasi Deus eos fecisset ab initio incorrigibiles esse, et pœnæ obnoxios in interitum ire. Hanc ergo opinionem nuper in Synodo apud Moguntiam habita ab eo audientes et incorrigibilem reperientes..... decrevimus eum cum per-*

niciosa doctrina sua damnatum mittere ad vos, qaatenus eum recludatis in parochia vestra..... et non sinatis eum amplius errorem docere et seducere populum christianum, quia jam multos seductos habet et minus devotos erga suam salutem, qui dicunt : Quid mihi proderit laborare in servitio Dei? quia, si prædestinatus sum ad mortem, nunquam illam evadam : si autem male egero, et prædestinatus sum ad vitam, sine ulla dubitatione ad æternam requiem vado, etc.

Secunda vero sententia talis erat (Labb. ib. p. 57 : *Frater Gotheschalc, sacrosanctum sacerdotalis ministerii officium, quod irregulariter usurpasti, et in cunctis moribus ac pravis artibus, atque perversis doctrinis eo hactenus abuti non pertimuisti, judicio Spiritus sancti..... noveris tibi esse, si quo modo suscepisti, sublatum, et ne ulterius eo fungi præsumas penitus interdictum. Insuper quia et ecclesiastica et civilia negotia contra propositum et nomen monachi conturbare, contemnens jura ecclesiastica præsumpsisti, durissimis verberibus te catigari, et secundum ecclesiasticas regulas ergastulo retrudi, auctoritate episcopali decernimus : et ut de cætero doctrinale tibi officium usurpare non præsumas, perpetuum silentium ori tuo virtute æterni Verbi imponimus.*

Quænam vero fuerint *perversæ doctrinæ* Gotteschalci, exponit Hincmarus illius judex in suis tum ad Amolonem, tum ad Nicolaum epistolis, et c. 2, ac 3 libri de Prædestinatione. Nempe 1° *Quod ante omnia secula Deus quos voluit prædestinavit ad regnum, et quos voluit prædestinavit ad interitum :* 2° *Et qui prædestinati sunt ad interitum salvari non possunt; et qui prædestinati sunt ad regnum perire non possunt :* 3° *Et Deus non vult omnes homines salvos fieri; sed eos tantum qui salvantur; et quod dicit Apostolus : Qui vult omnes homines salvos fieri, illos dici omnes qui tantummodo salvantur :* 4° *Et Christus non venit, ut omnes salvaret; nec passus est pro omnibus, nisi solummodo pro his qui Passionis ejus salvantur mysterio :* 5° *Et postquam primus homo libero arbitrio cecidit, nemo nostrum ad bene agendum, sed tantummodo ad male agendum libero potest uti arbitrio.*

Conf. 1. Capitula quatuor Conc. Carisiaci (Labb. ib., p. 56) sunt edita contra doctrinam *Gotteschalci*, ut ex l. de Prædest. c. 16. Hincmari patet, qui primo ex illis recitato ait : *Ecce Capitulum, quod contra Gotteschalcum et erroneam ejus scholam necessitate compulsi, et interrogatione principalis devotionis exacti, secundum sanctarum Scripturarum tramitem ex verbis B. Augustini et Prosperi cæterorumque catholicorum Doctorum sensibus excerpere procuravimus.* Sed hæc Capitula directe opposita sunt dogmatibus prædestinatianis; ergo.

Conf. 2. Amolo Archiep. Lugd. in sua ad *Gotteschalcum* epistola, postquam speciatim singula scripta recensuisset, exponit, quæ in ejus doctrina sibi valde displiceant, quæ detestetur et abhorreat. Inter hæc autem sunt pleraque hæresis prædestinatianæ capita.

Conf. 3. *Gotteschalcus* propositionibus in hac materia vere catholicis et in sensu sanctorum Patrum accipiendis nequidem in articulo mortis subscribere voluit, id quod narrat Hincmarus l. de non trina Deitate.

278. **Obj.** *I.* 1° Rabanus de *Gotteschalci* dogmate doctus fuit a Nottingo : sed hic, Norisio judice, parum excercitatus in Augustiniana palæstra, non erat is qui Rabanum informare posset circa altissimam quæstionem; unde hic in

suo de prædestinatione opusculo *non necessariam et ad rem non pertinentem disputationem assumpsit,* ut auctor libri de *tribus epist.* affirmat, 2° Cum Rabanus *Gotteschalcum* libro impugnasset, sed hic eum Semipelagianismi arguisset, ille judex esse non potuit, ut ex l. un. c : *Ne quis in sua causa judicet.,* et c. 23. Q. 4 patet. 3° *Gotteschalcus* a Rabano et Synodo Mog. repulsus potius fuit quam damnatus; tum quia id asserunt Flodoardus et Annales Fuldenses : tum quia alias *Gotteschalcus* contra jus omne duplici sententia et pœna damnatus esset.

Ad 1um R. — *Tr.,* quod *Nottingus* non habuerit tantam eruditionem, ut ipse decernere potuerit in quæstione altissima; nullo tamen documento ostendi potest, eum tantæ fuisse stupiditatis ut quæ diceret *Gotteschalcus* memoria suscipere, et Rabano judicanda enarrare nequiverit. Deinde sinceram et accuratam *Nottingi* relationem fuisse constat, tum ex Synodali epistola Rabani, in qua is eosdem in *Gotteschalco* præsente notavit errores, quos de absente audierat : tum ex eo quod Rabanus etiam post exortas in Gallia de vera *Gotteschalci* mente controversias, illuc miserit suum ad *Nottingum* libellum olim exaratum : demum ex eo ipso constat, errore facti deceptum fuisse auctorem libri de *trib. epist.,* ubi scripsit disputationem, quam contra errorem prædestinationis ad peccatum Rabanus instituit, non esse necessariam nec pertinentem ad rem, cum in sententia damnationis hunc ipsum errorem in *Gotteschalco* perstrinxerit.

Ad 2um R. — *N. ass.* Quia Rabanus æque potuit esse judex *Gotteschalci,* ac Alexander *Arii,* Cyrillus *Nestorii,* Augustinus *Pelagii;* cum veritatis fidei ac Ecclesiæ causam ageret, non autem propriam, privatam ac personalem, de qua *Jura* laudata loquuntur. Præterea cum Rabanus non unus, sed trium provinciarum Episcopi Moguntiæ judicaverint, *Gotteschalcus* vero contra illum non exceperit; judicium Synodale nullo laborare vitio satis manifestum est.

Ad 3um R. — Qui *Gotteschalcum repulsum* scribunt, partim non negant damnatum, quod ex epistola Synodali apertum est; partim exponunt quid post damnationem factum sit, nempe a reditu in Germaniam prohibitum, et ad proprium Metropolitam esse rejectum. Ideo tamen *Gotteschalcus* duplicem sententiam proprie non subivit; quia Moguntini Patres generatim tantum errores ejus damnarunt, nec pœnam in eum decreverunt, judicium plenius et pœnæ inflictionem Metropolitano relinquentes. Quanquam nihil sit in *historia Ecclesiastica* frequentius, quam plurибus in Conciliis damnari eamdem hæresin, et hæreticos in errore obstinatos diversis pœnis a judicibus aliis affici.

279. *Obj. II.* 1° Sirmondus ipse Dissert. de duob. Dionysiis (opp. t. 4) fatetur, *Hincmarum falli et fallere proclive fuisse.* 2° Nicolaus I notavit *Hincmarum falsitatis, fraudulentiæ, superbiæ, crudelitatis et pharisaicæ indurationis;* illiusque Concilia appellavit *conventicula de sanguinibus.* 3° Hincmarus in altera causa circa Trinam Deitatem *Gotteschalcum* declaravit similiter blasphemum et hæreticum, licet nemo negare possit veram traditionem a *Gotteschalco* fuisse propugnatam, cum universalis Ecclesia Trinam Deitatem affirmet.

Ad 1um R. — *D.* Sirmondus fatetur proclive fuisse Hincmarum falli et fallere

in veteribus historiis et alienis relationibus *C.* In negotiis quæ gessit, in Conciliis quibus interfuit, in pugnis quas contra Gotteschalcum iniit *N.*

Ad 2um R. — *D.* Nicolaus notavit Hincmarum horum scelerum in causa Gotteschalciana *N.* In causis diu post secutis cum Rothado Ep. Suessionensi, aut etiam juniore Hincmaro Ep. Laudunensi *subd.* Et ab iis etiam sceleribus Hincmarus se Pontifici purgavit. *C.* De iis, ut accusatus, etiam convictus fuit *N.*

Ad 3um R. — *D.* Hincmarus declaravit *Gotteschalcum* blasphemum et hæreticum ob Trinam Deitatem in sensu erroneo assertam *C.* Ob assertam in sensu catholico *N.*

280. *Obj. III.* Amolo deceptus est ab Hincmaro per se vel alium litteras tanquam manu ac stylo *Gotteschalci* confingente, et supposititia nescio quæ scripta mittente. *Conf.* Libellos, ex quibus Amolo collectos errores refutavit, non fuisse scriptos ac missos a *Gotteschalco* ostenditur : quia 1° Is carceri inclusus, a communione omnium præcisus, sub potestate Hincmari constitutus, nemini colloqui nihilque scribere potuit, nisi quatenus illi expedire videbatur; 2° Quia Amolo testatur scripta ad se missa, quæ *Gotteschalcus*, ad vel contra Episcopos damnationi suæ præsentes protulerat; sed hæc patet esse exusta in Concilio; ergo hæc mittere non potuit. 3° Quia scripta transmissa erant plena conviciis in Episcopos. Sed non videtur ea temeritate aut potius insania fuisse *Gotteschalcus*, ut talia scripta mitteret Archiepiscopo.

R. — *N. ass.* Quia ejusmodi fraus tum ad perdendum hæreticum tum ad se defendendum. Hincmaro plane inutilis et maxime periculosa fuisset : cum facile sive a Gotteschalco, sive a Lugdunensibus, sive ab aliis detegi potuisset; quorum nemo quia conquestus fuit, aut postea quidpiam simile objecit, *a posteriori* satis probatur nihil scriptorum suposititicrum Amoloni fuisse redditum.

Ad 1um R. — *Gotteschalco* opportunitatem scribendi et rimam non unam scripta emittendi fuisse satis constat ex duplici ejus confessione, litteris pluribus et libellis ad alios missis, et per Guntbertum monachum etiam ad Pontificem destinatis; quare ex objectis illis circumstantiis nulla impossibilitas scriptorum Gotteschalcianorum ad Amolonem translatorum probatur, ut inde necesse fuerit suppositionis fraudem in Hincmarum conjicere.

Ad 2um R. — *D. M.* Testatur Amolo scripta ad se missa fuisse eadem numero et autographa, quæ protulerat in concilio *N.* Eadem specie et argumento, sive apographa apud eos discipulos relicta, sive recens in eumdem sensum exarata *C.*

Ad 3um *N. m.* Non enim adeo verecundum et reverentem habere *Gotteschalcum* necesse est, ut dicamus eum non ausum fuisse chartæ, quæ erubescere nescit, committere convitia quæ reus mox damnandus palam in os Judicibus suis in Concilio sedentibus ingessit; præsertim cum in confessione sua prolixiore adversarios suos appellet hæreticos, detestetur et anathematizet.

281. *Obj. IV.* 1° Concilium Mog. fuit placitum potius regium, quam Synodus Ecclesiastica. 2° Plures Scriptores antiqui in eo conventu *Gotteschalcum* duntaxat dicunt *convictum*, non autem damnatum, et quidem ut pluribus visum, non vero ut omnibus. 3° Epistola superius laudata non

videtur *synodalis*, sed privata RABANI; tum quia nomen suum solum præfigit in titulo : tum quia in decursu singulariter scribit, *ut audivi;* ergo.

Ad 1um R. — Utrumque dici potest *conventus Moguntiæ* pro more illorum temporum et etiam præcedentium celebratus, secundum quem in Comitiis apud Regem coactis, et de Reipublicæ negotiis a Proceribus laicis, et de rebus Religionis ab Ecclesiasticis decernebatur, auctoritate utrinque propria, et pro conventuum varietate nomine vel Placiti vel Synodi imposito.

Ad 2um R. — Dum quidam *Gotteschalcum* dicunt *convictum* in Synodo, hoc ipso damnatum enuntiant; cum synodalis convictionis effectus et finis non sit nisi hæreseos vel hæretici condemnatio. Porro quod plurimis, non tamen omnibus, hæc condemnatio probata fuerit; ostendit difficultatem et subtilitatem quæstionis agitatæ, judicii tamen vim non tollit, ut ex aliarum consultationum consuetudine liquet.

Ad 3um R. — *N. ass.* Concilii præsidem vel alium, Patrum nomine edere *synodalem epistolam*, usu frequenti receptum fuit, ut hoc etiam seculo obvium est exemplum in Tullensi II Concilio. Auctorem epistolæ hujusmodi jam plurali, jam singulari numero verba facere, documentum habetur in hujus seculi Synodo apud Murittum : utramque formulam usurpatam a Rabano ex objectione et fragmento ipsius epistolæ supra recit. apparet.

282. *Obj. V.* In Concilio *Carisiaco*. 1° Doctrina *Gotteschalci* de prædestinatione et reliquis capitibus vel non fuit examinata, vel saltem notata aut aliter reprobata : nec ejus personæ pœna hæreseos, nempe excommunicatio imposita, ut ex tenore sententiæ liquet. 2° Nec in indictione nec in executione pœnæ fuit jus aut modus observatus; cum supplicium virgarum hæresi non sit statutum, et inauditum irreligiositatis ac crudelitatis exemplum fuerit, flagris ac cædibus tamdiu esse cruciatum, dum libellum apologeticum in ignem projiceret.

Ad 1um R. — Imprimis doctrinam *Gotteschalci* de prædestinatione et reliquis capitulis examinatam docet sæpius HINCMARUS, et Scriptor de trib. epist. non diffitetur : eamdem dein perversitatis damnatam demonstrat ipsa sententia judicialis, *hæreseos* etiam et fidei adulteratæ nota affectam HINCMARUS, l. de non trin. Deit. c. ult. asserit. Demum *Gotteschalcum* fuisse *excommunicatum* docet tum quæstio HINCMARI Prudentio et Rabano proposita, num *Gotteschalcus* in Paschate ad Cœnam Dom. sit admittendus? tum iterata ab eodem ad Pontificem et alios protestatio, recipiendi ad communionem hæreticum pœnitentem; tum exprobratio AMOLONIS hac de re *Gotteschalco* facta.

Ad 2um R. — Multiplex pœna multiplici delicto respondit : depositio irregulari susceptioni et usurpationi sacerdotii; improbitati morum, contumaciæ ac maledicentiæ flagra et verbera; vagæ extra monasterium sine licentia oberrationi, usurpato ac sine missione prædicandi et docendi officio, sparsæ ac pertinaciter propugnatæ hæresi, carcer, silentium et excommunicatio. Virgarum supplicium, quod maxime quidam traduxerunt, tum ab Episcopis tum ab Abbatibus *Gotteschalco* justissime decretum est : cum memoratis delictis hæc pœna in clericos quidem a Conc. Agathensi can. 38, in monachos autem a S. Benedicto in Reg. c. 28 fuerit statuta. Severitas

executionis vel ultra verum exaggerata fuit a Scriptore Lugdunensi; vel erat commensurata contumaciæ, et propria culpa a *Gotteschalco* accersita; qui cum accelerata retractatione gratiam Patrum paratam consequi posset, nonnisi subacta verberibus patientia et vincente obstinationem dolore, libellum suum manibus excuti permisit.

283. *Obj. VI.* Concilium Carisiacum 1° Videtur esse pseudo-Synodus; tum quia nec ipse Hincmarus illum conventum Synodi nomine ausus est compellare : tum quia in Capitulari Caroli Calvi nulla hujus Synodi fit mentio. 2° Est conventiculum furtivum, clandestinum, præcipitatum, libertate destitutum, et paucorum Episcoporum eorumque factiosorum. 3° Ejus Capitula fuerunt explosa a Concilio Valentino, quod una cum Lingonensi fuit approbatum a Nicolao Pontifice, ut Prudentius Tricassinus in Annalibus suis memorat, et Hincmarus ipse fatetur.

Ad 1um R. — *N. ass.* — *Ratio* prior allata falsi revincitur ex l. de Prædest. c. 21 et 37, ubi Hincmarus Synodi nomen exprimit; quin et Valentina Synodus, cap. 4, et Scriptor de tenend. verit. c. 2, Capitula Carisiaca in Synodo edita declarant. Posterior vero nihil officit; cum in *capitularia* referri non solebant articuli fidei, quales erant Canones Carisiaci, sed decreta et placita vel ad mores formandos, vel ad externum populorum regimen spectantia, ut maxime ex capitularibus Caroli Calvi a Sirmondo collectis patet; in quibus plures Canones Synodorum certissimarum non extant, nullus etiam insertus legitur, qui quidquam in fidei dogmate decernat.

Ad 2um R. — Concilium hoc male dici furtivum et clandestinum, quod Carolus Calvus haberi jussit, et in conventu publico Episcopi cum Abbatibus celebrarunt : *præcipitatum* eatenus dici potest, quatenus subito indictum et brevi temporis spatio, urgente remedium principe, confectum est : non autem quasi ab imparatis et sine causæ cognitione sit peractum; cum duo jam concilia præcesserint, et per hæc tempora tum scriptis tum vocibus ultro citroque frequenter fuerit disputatum. Libertate destitutum negatur; cum historicorum nullus meminerit in fidei rebus a Carolo Calvo vim ulli factam; neque Prudentius, Lugdunenses, aut Valentini, quantumlibet Capitulis Carisiacis infesti, simile quid huic Concilio objecerint. Quot, et qui Episcopi interfuerint, silentibus auctoribus et coævis omnibus, asseri certo non potest : adfuisse tamen ac subscripsisse Prudentium Tricassinum, l. de Prædest. Hincmarus non semel testatur.

Ad 3um R. — Permissa etiam clausulæ auctoritate, eam obesse Carisiacis capitulis negamus. Clausula enim, quæ a suis Auctoribus aboletur et expungitur, nullius est momenti ac irrita : sed Valentini Patres suos Canones relegentes in Synodo Lingonensi expunxerunt et omiserunt, et in Conc. Tullensi I dum offerebant hos Canones, de ea clausula penitus siluerunt; ergo. Neque id pacis duntaxat causa factum fuisse dici potest; cum enim in hac appendice antea Patres dixerint, capitula Carisiaca esse inutilia, noxia, erronea, et veritati contraria; nisi hac omissione judicii sui falsitatem edito interim Hincmari volumine majore confutatam tacite faterentur, causam fidei ac Religionis prodidissent, nec pro suo munere erroribus passim invalescentibus obstitissent. Quod approbationem Concilii a Nicolao factam attinet, de ea nihil certi habemus.

284. *Obj. VII.* Quænam fuerit *Gotteschalci* sententia, non potest tutius ac melius cognosci quam ex *fidei confessionibus* ab eo editis : sed in his nullum est dogma, quod non habeat sensum catholicum, nec a *Gotteschalco* in sensu catholico sit propugnatum ; ergo.

Min. prob. Nam *primum* de reproborum prædestinatione ad mortem, si de malo pœnæ accipiatur, est catholicum ; sic autem a *Gotteschalco* acceptum esse testatur Hincmarus l. de Præd. c. 15 referens eum asserere, *prædestinari reprobos ad interitum, non ad peccata ;* et c. 21 : *Deum præscire eos pessimum habituros ortum, pejorem obitum ; prædestinare autem eos ad luendum perenne tormentum. Secundum* negans in Deo esse voluntatem salvandi omnes, intellectum de voluntate efficaci et absoluta, est catholicum : de hac autem voluntate loqui *Gotteschalcum* patet rursus ex Hincmaro l. cit. cap. 24 et ep. ad Nicol., ubi notatur hæreticum niti in eo *quod Dominus noster omnia quæcumque voluit fecit. Tertium* volens Christum non esse mortuum pro mundi redemptione est quidem hæreticum ; sed *Gotteschalcus* tantum negat Christum pro reprobis esse mortuum *perpetualiter*, h. e., cum voluntate absoluta donandi illis perseverantiam et coronam : cum Hincmarus l. cit. cap. 35 sic eum referat loquentem : *Absit procul a me, ut vel illud solummodo velim somniare, nedum semel susurrare, ut ullum eorum perpetualiter secum periturum antiquus rapere valeat anguis, pro quibus redimendis tam pretiosus Dei nostri fusus est sanguis.* Alia vero quæ *Gotteschalco* imputantur dogmata in confessione ejus non extant.

R. 1° — *N. M.* Tum quia ante Confessiones editas illius sententia in duplici Concilio per interrogationes judiciales expressa erat ; tum quia eadem ex aliis ejus scriptis ab Amolone et Hincmaro intellecta fuit ; tum quia confessiones illæ post damnationem scriptæ vel carceris tædio, vel sui defendendi studio, vel aliorum hæreticorum suos errores dissimulare consuetorum exemplo, captiosæ et ambiguæ sunt.

R. 2° — *N. min.* Quantumvis enim sensum Catholicum patiantur ejus propositiones aliquæ, tamen collatæ cum aliis, quas num. 277 retulimus, habere illum nequeunt. Præterea vero sensu Catholico non fuisse ab eo acceptas, vel ex eo satis manifestum est, quod nunquam apertis et minime ambiguis verbis declaravit admittere se prædestinationem ad pœnas tantum, loqui unice de voluntate efficaci salvandi, ac de effectu et fructu Passionis dominicæ, et præter hunc sensum particularem probare etiam sensum communem alium ; quod tamen facere oportebat, si catholice cum suis judicibus ac universali Ecclesia sentire studuisset.

Ad prob. N. 2am *p.* Quia, ut Hincmarus l. de Præd. c. 15 ait, hæc ad fucum faciendum addita fuerunt, et *mutabant* quidem erroris *colorem, sed odoris atque saporis intelligentia idem redolebant.*

Quoad primum enim, error cubabat in eo quod ad mortem asserat reprobos esse prædestinatos propter peccata *similiter omnino*, h. e. antecedenter absolute et incommutabiliter, ac electi per gratuitam gratiam sunt prædestinati ad vitam. *Quoad secundum*, in eo quod unam duntaxat in Deo voluntatem efficacem et absolutam statueret, et textum Apostoli de voluntate divina salvandi omnes non pateretur ad reprobos extendi. *Quoad tertium* error fuit, Christum non mortuum pro reprobis, qui sequebatur ex eo quod nullus perpetualiter pereat, pro quo Christus fuerit mortuus ; ut ex ipso

textu allato constat, cujus particulam *perpetualiter* adversarii male ad Christi redemptionem transferunt.

Inst. 1. Remigius, Prudentius, Lupus Ferrariensis, Lugdunensis Ecclesia, et Valentini Patres videntur fide digniores, quam Hincmarus; ergo cum hi *Gotteschalci* ejusque dogmatum defensionem susceperint, æquum erit benignius sentire de *Gotteschalco*, dicendo nempe verum quidem dogma ab eo assertum, sed vel ab illo imprudenter neque ex charismate defensum, vel ab aliis male intellectum fuisse.

R. 1° — Non sincere admodum agi ab adversariis, qui unum Hincmarum ex una, plures autem nominatos ex altera parte constituunt, cum ab Hincmari partibus steterint Rabanus, Amolo, Pardulus; Patres item Moguntini, et Carisiaci in conventu duplici; quin et Synodus Tullensis II quatuordecim provinciarum.

R. 2° — *N. A.* Quia major fides debetur Rabano, Hincmaro et Amoloni, non tantum ob doctrinam eorum apud omnes pervulgatam, et prioris ac posterioris sanctitatem probatam, sed et quod illi, ut judices legitimi vel arbitri rogati, *Gotteschalcum* disputantem audierant, et varia ejus scripta accurate perlegerant : cum alii scriptionem nec adjuti iisdem præsidiis nec eadem auctoritate muniti aggrederentur.

R. 3° — *N. supp. cons.* Nam Remigius nec ob scripta nec ob actionem aliquam favisse *Gotteschalco* doceri potest : tum quia falso illi attribuitur anonymum quodcumque, aut sub Ecclesiæ Lugdunensis nomine in hac controversia emissum scriptum, ut Cellotius accurate docet : tum quia favor *Gotteschalco* præstitus dici nequit, quod Remigius capitula Lingonensia in Synodo Tullensi I obtulerit; cum testetur Hincmarus non ultro et volentem Remigium hoc munus obiisse. Prudentium quidem damus *Gotteschalco* favisse; sed errore facti : probasse ejus dogmata; sed mutato quæstionis statu, ubi nempe non de dogmate prædestinationis ad mortem et quidem ad peccata agebatur, sed de nomine tantum, an unam vel duplicem aut geminam prædestinationem dicere liceat et oporteat : demum repugnasse capitulis Carisiacis, sed imprimis in alieno sensu acceptis ac præterea etiam antecedenter a se in Concilio subscriptis. Lupus Ferrariensis, quamvis quoad loquendi modum in suis de tribus quæstionibus libris cum *Gotteschalco* conveniat, ejus tamen dogmatibus erroneis nunquam consentit, ipso teste *Gotteschalco*.

Qui *Ecclesiæ Lugdunensis* nomine scripta ediderunt, vel auctores sunt ignoti vel parvi æstimandi. De Scriptore contra Joan. Scotum dubitari jam supra est notatum, fueritne is Florus Magister, an alius quiscumque? Quin et sunt, qui titulum Ecclesiæ Lugdunensis falso adscriptum velint; cum diversitas characterum apparens in sensu decretorio : *Venerunt ad nos, id est, Ecclesiam Lugdunensem*, additamentum et alienam interjectionem non obscure prodat. Auctorem libelli *de tribus epistolis* non esse Lugdunensem aliquem, sed Ebbonem Gratianopolitanum Hincmarus docet. Reliquorum libellorum anonymus est auctor. Denique Valentinorum Patrum, etsi nec ad Hincmari querelas, utraque ad Carolum epistola et l. de Prædest. allatas, nec ad alias circumstantias parum honorificas attendamus, auctoritas non admodum magna est; sive numerum Episcoporum spectemus, qui quartum decimum non excessit, sive doctrinam et sanctitatem, de qua nihil constat : Lingonensium autem est inferior, utpote a quibus viatoria quasi Synodus

præpropere ac sine necessitate celebrata, et mutatio decretorum Valentinorum licet justa, tamen male et cum levitatis vitio facta fuit.

Inst. 2. Hincmarus *Gotteschalcum* ubique accusat, quod eamdem prorsus teneat pravitatem doctrinæ cum monachis Adrumetinis, aliisque veteribus Prædestinatianis : sed hæresin prædestinatianam nec Adrumeti nec alibi circa ætatem S. Augustini enatam esse, supra assertum est; ergo ejus doctrina male intellecta fuit; præsertim cum *Gotteschalcus* sæpius professus fuerit nihil aliud se velle admittere, quam Augustini doctrinam, adeo ut teste Hincmaro l. de non trin. Deit. dicere soleret : Augustinus noster.

R. 1° — *D. subsumpt.* Assertum est supra hæresin prædestinatianam non esse natam Adrumeti aut alibi circa Augustini ætatem, præcise in iis de quibus num. 270 enuntiavimus *C.* Universim et in nullis *N.* Observavimus enim *in ipso* S. Aug. monasterio semina hujus hæreseos fuisse detecta, nec esse incredibile quod et apud alios aliquid simile emerserit; præsertim cum circa Aug. dogmata inter Prædestinatianos et Semipelagianos ipsi adversarii statuant discrimen in sola animi comparatione, quæ simplex et incauta in prioribus, in posterioribus autem maligna et fraudulenta fuerit.

R. 2° — *T. subs. N. cons.* Quamvis Hincmarus errarit in designando loco et subjecto hæresis prædestinatianæ antiquissimæ, non tamen in ipsis dogmatibus *Gotteschalco* objectis est hallucinatus. Quod additum fuit de contentione vindicandæ sibi auctoritatis Augustinianæ, his certe temporibus nostris parum evincit, ubi præter *Wicleffum*, *Lutherum*, et *Calvinum* eadem olim jactantes, *Baii*, *Jansenii* ac *Quesnelli* discipuli manifesta exempla præbuerunt, hæreticos abuti auctoritate S. Augustini ad errores suos tum proferendos tum defendendos. Quippe dogmatibus suis Augustini nomen præferendo, sub eodem tutos se tectosque arbitrabantur.

DISPUTATIO V.

DE MYSTERIO SS. TRINITATIS.

CAPUT I.

DE COGNITIONE MYSTERII SS. TRINITATIS.

De Mysterii hujus cognitione non aliter nobis agere proposuimus, quam quatenus ad veritatem illius aut fidei de eo historiam pertinet. Itaque pro more aliorum hic non quæremus, utrum Trinitatis mysterium humana ratione demonstrari queat, quod *Claudianus Mamertus, Petrus Abaillardus,* et *Raymundus Lullus* affirmasse dicuntur. Præterquam enim quod nulla Trinitatis demonstratio detur *a priori;* cum nulla ejus habeatur causa : nec etiam *a posteriori;* cum nullus Dei effectus ad extra Personæ Trinitatis alicui sit proprius : nec aliud denique demonstrandi genus sit, aut nullum certe ad convincendum efficax proferatur. Contrarium satis aperte docet Scriptura S. sive dum universim fidei mysteria supra rationem humanam, Prov. 25, 27; 1 ad Cor. 2, 6 et 2 ad Cor. 10, 4, evehit; sive dum speciatim nostrum, eique innixum Incarnationis mysterium, Isa. 53, 8; Matth. 11, 27 et ibid. 16, 17 a vi cognoscendi creata removet. Cui consentiens sanctorum Patrum, maxime Athanasii. Or. in illud : *Omnia mihi tradita sunt,* n. 6, et ep. 1 ad Serapion. n. 18, 20; Ambrosii l. 1 de Fid. c. 10, n. 63, et Augustini l. 15 de Trin. c. 6, n. 9, chorus concinit, et constans omnium vulgo theologorum sententia subscribit. Porro cum ex his ipsis principiis sequatur, sola duce ratione nec cognitionem aliam hujus arcani quamcumque haberi posse, de ea nunc solum agendum restat, quam præcessit revelatio. Quoniam vero Judæis præsertim divina eloquia fuerunt concredita, et inde ad Christianos pervenerunt; an his duobus olim cognitum fuerit divinissimum mysterium, præcipue quæremus : cui quæstioni subjiciemus aliam et oppositam, a quibusnam scilicet hæreticis hoc fidei dogma fuerit negatum?

ARTICULUS I.

AN MYSTERIUM SS. TRINITATIS SIT ANTIQUITUS REVELATUM, ET A JUDÆIS FUERIT COGNITUM?

285. *Nota.* Mysterium Trinitatis non fuisse olim apertissime revelatum, concedunt facile omnes, et hujus æconomiæ divinæ rationes etiam afferunt Patres; inter quas illa est Augustini in QQ. ex N. Test c. 87, quod Deus altissimarum rerum cognitionem velut gradatim, et per incrementa

hominibus indulserit ; hæc autem Isidori Pelusiotæ, l. 2 ep. 143 (opp. p. 261, edit. a. 1585) ne Judæi in multitudinem Deorum propensi, differentem hypostasibus naturam inesse putantes, in idololatriam laberentur. Præcontineri tamen in divinis Scripturis manifestationem hujus arcani, licet parcam et obscuram, voluit Deus, ut plerique Patres consentiunt ; tum ut eadem appareret fides omnium seculorum, tum ne Judæi Christianis novitatem dogmatum exprobrare possent. Id ubi probaverimus, de cognitione *Judæorum* certius quidpiam statuere licebit ; quos in triplicem tamen classem distinguere oportet, ita ut ad primam Patriarchæ, Prophetæ, aliique sanctitate insignes, ad alteram Legisperiti et Scribæ, ad postremam communis et rudior vulgus reducantur.

286. *Dico. I.* **Trinitatis mysterium antiquitus jam fuit revelatum.**

Prob. Multi sunt in V. T. textus, quibus ad probandum Trinitatis mysterium usi fuerunt Patres, et ex quibus notitia hujus arcani recte hauritur ; ergo. *Ant.* ostendimus referendo textus, nominando Patres, et formando argumentum. — Textuum

Prima classis. 1° Genes. 1. 1 : *In principio creavit Deus* (hebr. Elohim, Dii) *cœlum et terram.* 2° Ibid. v. 26 : *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram... Et creavit Deus hominem.* 3° Genes. 3, 22 : *Et ait Dominus Deus : Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est.* 4° Genes. 11, 7 : *Venite, descendamus et confundamus linguam eorum ;* cui præmissum erat : *Descendit Dominus ;* et sequitur : *divisit eos Dominus.*

Usus *primo textu* est Aug. l. 1 de Genes. ad lit. c. 6, et Hadrian. P. in ep. ad Carol. pro Syn. Nic. : *secundo* Justin. in Dial. cum Tryph. n. 62 ; Eustath. in Concilio Nic. ; Ambr. l. 6 in Hexam. c. 7 ; Theodoret. Q. 19 in Genes : *tertio* S. Just. l. cit. ; Aug. l. 11 de Genes. ad lit. c. 39 ; Basil. l. 5 contra Eunom. n. 4 ; Cyrillus Alex. l. 3 contra Julianum (opp. t. 6, p. 96) : *quarto* Cyrillus Alex. Dial. 3 de Trin. (opp. t. 5, part. 1ª, p. 471, 472) : Basil. l. 5 contra Eunom. n. 4 ; Nyssen. l. de testim. contra Jud. (opp. t. 2, p. 152, E) ; Theodoret. or. 2 ad Græcos.

In his versibus vel conjungitur substantivum plurale cum verbo singulari, vel nomen aut verbum plurale per adjuncta reducitur ad singulare : neutrum vero fit sive ex syntaxeos hebraicæ proprietate, sive ex linguæ illius usu ad honorem exhibendum, aut artificis consilium exprimendum, sive ex sensu horum textuum ad angelos directo vel pertinente ; ergo fit ob latens aliquod mysterium : sed hoc non aliud est præter Personarum pluralitatem, et essentiæ unitatem ; ergo.

Prob. 1ª *p. min.* Plures Rabbini apud Galatin. l. 2 de arcan. Cath. verit. c. 9 hanc syntaxeos proprietatem signate inficiantur, inter quos R. Huna in Bereschit Ketana de primo textu sic ait : *Nisi sermo scriptus fuisset, non licuisset dicere, creavit Elohim ;* et R. Joannan advertit pluralem numerum de Deo expressum contrahi per singulare adjectum, ut inde occasio multitudinis Deorum suspicandæ Judæis eriperetur.

Prob. 2ª *p.* Nec historici styli est apud Hebræos nectere singulare cum plurali, ut ex libris Scripturæ historicis liquet ; nec sermonis hebraici formula est, ut patet ex consueta illa salutatione : *Dominus tecum ;* nec usus allocutionis ad Deum aut Principes directæ hebraicus est, ut constat ex invo-

catione Davidis 2. Reg., 14 Salomonis 3. Reg. 3, Jorami 4 Reg. 6 et aliorum; nec Dei aut Regis præcipientis phrasis est scripturistica, ut ostendit exordium Decalogi : *Ego sum Dominus Deus tuus*, et plura tum Gentilium tum Hebræorum Regum edicta litteris sacris consignata; nec mos hic est loquendi artificum, ut Basilius ostendit hom. 9 in Hexam. n. 6.

Prob. 3ª *p.* Præterquam quod sensum illum de angelis jam Tertul. l. contra Prax. c. 12, Ambros. et Basil. l. c. in Hexam., et Theodoret. q. 19 in Genes. rejecerint; et adjunctus contextus, et ipsa *textus secundi* propria significatio ostendunt, sermonem non esse cum angelis; cum homo non ad angelorum, sed ad Dei imaginem et similitudinem sit conditus.

Secunda Classis. 1º Genes. 18 : *Apparuit autem Abrahæ Dominus... Cumque elevasset oculos, apparuerunt ei tres viri stantes prope eum : quos cum vidisset.... adoravit in terram, et dixit : Domine, si inveni gratiam in oculis tuis, ne transeas servum tuum.... et lavate pedes vestros, et requiescite.... Cui dixit : Revertens veniam ad te.* 2º Psalm. 32, 6 : *Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum.* 3º Isa. 6, 3 : *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth; v.* 8 : *Quem mittam, et quis ibit nobis?*

Usus est *primo textu* Aug. l. 2 de Trin. c. 11 et 12; Hilar. l. 4, de Trin. n. 25, 27, seqq.; Cyril. alex. l. 1 contra Julian. etc. : *secundo*, plerique Græcorum et Latinorum : *tertio*, Ambros. l. 2 de Fid. c. 12, n. 106, 107; Fulgent. l. de fide ad Petrum c. 1, n. 6, et alii apud Leonem Castrium. In his versibus præter unitatem exprimitur Trinitas, ut patet : sed unitas pertinet ad naturam divinam, ut rursus constat vel ex ipso Jehovæ nomine, et opere creationis; trinitas autem ad personas, ut in 1º exprimunt angeli repræsentantes; in 2º nomen Domini, Verbi et Spiritus, quod in subjecta materia de accidente accipi nequit : in 3º adjunctum pronomem versus 8; ergo.

Tertia Classis. 1º Isa. 66, 9 : *Numquid ego, qui alios parere facio, ipse non pariam, dicit Dominus? Si ego, qui generationem cæteris tribuo, sterilis ero, ait Dominus.* 2º Eccli. 51, 14 : *Invocavi Dominum Patrem Domini mei.* 3º Psal. 2, 7 : *Dominus dixit ad me : Filius meus es tu, ego hodie genui te.* 4º Psal. 109, 1 : *Dixit Dominus Domino meo,* etc. v. 3 : *Ex utero ante Luciferum genui te.* 5º Isa. 61, 1 : *Spiritus Domini super me : eo quod unxerit Dominus me,* etc. 6º Joel. 2, 28 : *Effundam spiritum meum super omnem carnem.*

Utebatur *primo textu* Conc. Hispalense II, c. 13 (Labb. t. 5, p. 1669 B); *secundo* Pacian. in ep. cont. Novatian; reliquis, præter Patres plerosque, Christus ipse, et Apostoli Petrus et Paulus, Matth. 22, 42, Luc. 4, 18, Actor. 2, 18; ibid. 13, 33; ad Hebr. 5, 5. Ex his versibus constat, dari in divinis Patrem, Filium, et Spiritum sanctum : ex iisdem ostenditur, hos ipsos distingui inter se ac opponi : demum aliunde ex Scripturis manifeste habetur, unum duntaxat esse Deum; ergo hinc recte infertur in personis trinitas, et unitas in essentia. Qui plura desiderat, consulat P. Widenhofer *Scripturam sacram dogmatice et polemice explicatam*, ubi et plerorumque dictorum vindiciæ principales videri possunt.

287. *Dico II.* **Mysterium Trinitatis a 1ª Judæorum classe aperte, a 2ª subobscure, a 3ª vel valde imperfecte, vel plane non fuit cognitum.**

Prob. Ex dictis constat mysterium Trinitatis fuisse olim revelatum, et in

Scriptura consignatum; ergo hujus revelationis notitia saltem *aliqua* et *aliquibus* jam olim concessa asseri debet; cum, quamvis hujus veritatis fides olim non esset necessaria, tamen revelatio non erat de re modo futura aut præfiguranda, sed de re jam existente, et tantum apertius proponenda. Sed imprimis apertam cognitionem *Patriarchis, Prophetis,* aliisque sanctitate eximiis concessam suadent tum superni luminis copia, tum aliorum mysteriorum prænotitia illis divinitus data, tum Patrum testimonia, inter quos Cyril. alex. l. 1 contra Julian. (opp. t. 6, part. 2ª, p. 20); Ambr. l. 1 de Cain et Abel, c. 8, n. 30; Aug; l. 2 de Trin. c. 11, et cont. Maximin. l. 2, n. 7, eam notitiam Abrahamo vindicant; Epiphanius vero l. 1, adv. hæreses, hær. 5. (opp. t. 1, p. 18, C) universim sic scribit: *Una Trinitas semper in illa singulari Divinitate nuntiata, creditaque ab illis est qui cæteris antecellerent, cujusmodi Prophetæ atque eximia sanctitate præditi homines fuere.*

Deinde vero subobscuram notitiam penes *Scribas* saltem multos extitisse, probant tum eorum in perscrutandis Scripturis, et indagandis etiam minutiis solertia et studium, tum Rabbinorum ante Christum natum celebrium testimonia apud Galatin. l. cit.; unde sufficiat, binas in Isaiæ c. 6, commentationes referre, alteram R. Simeonis: *Sanctus hic est Pater, sanctus hic est Filius, sanctus hic est Spiritus sanctus;* alteram R. Jonathæ: *Sanctus Pater, sanctus Filius, sanctus Spiritus sanctus.*

Demum vel nullam, vel omnino imperfectam ad vulgum Judæorum pervenisse, probant tum modernorum constans circa hoc mysterium error, tum œconomiæ divinæ ratio.

Conf. Apertam *Divinitatis Messiæ* notitiam 1 Judæorum *classi* convenisse, colligitur ex illorum Patrum sanctorum desiderio, quod ipse Christus Matth. 13, 17 et Joan. 8, 56 declarat; subobscuram *Legisperitis* negari non posse, demonstratur tum ex Christi monito, quo Joan. 5, 39 scribas remittit ad scrutandas Scripturas; tum ex traditione per antiquiores Rabbinos exposita de Messiæ venturi Divinitate: sed Messiæ incarnati Divinitas supponit *Trinitatis* mysterium, nec sine hoc cognosci potest; ergo.

288. *Observa.* Num et *Gentilibus* mysterium hoc innotuerit quæri quoque hic solet; sed pro hujus quæstionis affirmatione nulla admodum extant solida fundamenta. Nam 1° quæ pro Patre et Filio in divinis proferuntur ex oraculis magicis Zoroastri, supposititia plane sunt, aut ab Arianis assuta; 2° Vulgaris illa *Mercurii Trismegisti* parœmia: Monas genuit monadem, et in se suum reflexit ardorem; vel rursus a Criticis inter spuria rejicitur, vel de creatione mundi, non autem de generatione Filii intelligitur; 3° Numerus ternarius, qui ab *Aristotele* et *Pythagora* commendatus dicitur, a præstantia arithmetica, minime autem a Trinitatis symbolo apud eosdem laudem tulit; 4° Quæ demum ex *Platonis Timæo*, aliisque ejusdem vel sequacium libris sive de Verbo, sive de pluralitate in divinis producuntur, ea vel inducunt plures Deos, inter quos *Tagaton* sit primus et summus; vel commode exponuntur de ideis aut attributis divinis, sine personali distinctione, quæ ipsa tamen notitia non sit hausta ex humana ratione, sed ex Judæorum libris aut commercio. Quod *Sybillarum* carmina, si tamen ea jam genuina habemus, attinet, tametsi qualemcumque de Divinitate Christi cognitionem

in illis probent, de præsenti tamen mysterio his Vatibus parum admodum, reliquis autem *Gentilibus* ferme nihil aperuerunt.

ARTICULUS II.

AN MYSTERIUM SS. TRINITATIS CHRISTIANIS ANTENICÆNIS FUERIT COGNITUM?

289. *Nota* Quo tempore definita est in Concilio Nicæno contra Arianos in Christi Divinitatem fides, pervulgatum etiam fuisse dogma de *pluralitate Personarum* cum singularitate divinæ essentiæ facile tribuunt *hæretici* illi qui memoratæ Synodi symbolum impugnant, unumque vel alterum illius ætatis Patrem, quantumvis plane invitum, ad suas partes rapere frustra conantur. Num vero et prioribus Ecclesiæ seculis fides eadem ac professio fuerit, acrius ab iisdem ac speciosius disputatur. Quæ quidem quæstio, cum et ad traditionem dogmatis antiquissimam, et ad Patrum sanctissimorum orthodoxiam a calumniis vindicandam pertineat, operæ pretium est ut hic exponatur.

290. *Dico I.* **Patres trium priorum seculorum universim crediderunt et professi sunt mysterium Trinitatis.**

Prob. 1° Ex Conciliis. — Dionysius alex. Conc. Alexandrini contra *Sabellium* celebrati verba referens, in Synodica epist. contra *Paulum samos.* de fide Trinitatis Catholica ait (Labb. t. 1, p. 854) : *Sic confessi sunt SS. Patres, et ut confiteremur ac crederemus, nobis tradiderunt.* Concil. Antiochenum I. contra *Paulum samos.* coactum, professionem fidei suæ de Trinitatis mysterio ita orditur (Labb. t. 1, p. 843) : *Decrevimus fidem scripto edere et exponere quam a principio accepimus, et habemus traditam et servatam in Catholica et sancta Ecclesia usque in hodiernum diem.* Alexander Alexandriæ Episcopus in Synodica epistola Concilii Alexandrini, in quo *Arius* depositus fuit, ad Alexandrum Byzantinum ita de Arii errore scribit (Labb. t. 2 p. 18 C) : *Istorum hæreticorum impietatis fæces, hi qui nuper exorti Filium Dei ex nihilo ortum asserunt (quippe sunt velut stolones occulti ex illis nascentes) animis hauserunt.* In epistola autem synodica Patres Concilii Const. I. ita de sua ac Nicæna fide loquuntur (Labb. t. 2, p. 964 B) : *Ista fides tum a nobis, tum a vobis, tum ab omnibus qui verbum veræ fidei non pervertunt, approbari debet; quippe cum et antiquissima sit, et lavacro Baptismatis consentanea, et nos doceat credere in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti,* etc.

2° Ex Patribus. — Athan. ep. 1 ad Serapion. n. 32, exposito et probato Trinitatis mysterio, subjungit : *Consentiunt igitur in hujus rei demonstrationem sacræ Litteræ,... sic Sanctorum doctrina colligitur, et una fides hæc est Ecclesiæ Catholicæ.* Basil. l. de Spir. S. c. 29, n. 71 probans traditiones etiam non scriptas esse tenendas, et inter has dogma de Divinitate Spiritus sancti referens ait : *Quam qui ab initio statuerunt, tradideruntque posteris, usu semper simul cum tempore progrediente, ipsam longa consuetudine in Ecclesiis irradicarunt.* His addi meretur Basilii diaconi, et reliquorum Monachorum ante Concilium Ephesinum I ad Theodosium et Valentinianum directa supplicatio seu exhortatio, ubi hæc leguntur (Labb. t. 3, p. 425) : *Et primo quidem ab Apostolorum principe Petro, secundum cognitionem quam divinitus perceperat, hanc palam confitente, posteritatique tradente :* Tu es

Christus Filius Dei vivi : *Jacobo Apostolo et Archiepiscopo, Joanne Apostolo et Evangelista, reliquisque Evangelistis, Martyribus, Confessoribus, Episcopis, atque omnibus, qui consubstantiali Trinitati crediderunt et credunt* etc.

291. *Dico II.* **Speciatim insigniores priorum seculorum Patres eamdem fidem ac professionem publicis etiam litteris ediderunt.**

Prob. Percurrendo tria secula, referendo Patrum testimonia, eaque vindicando, ubi opus est.

In Seculo I. — S. Clemens Papa in epist. 1 ad Corinth. n. 46, ait : *An non unum Deum habemus, et unum Christum, et unum Spiritum gratiæ in nos effusum;* cum quibus verbis convenire videntur, quæ Basilius l. de Spiritu sancto c. 29 n. 72 eumdem Clementem laudans refert : *Vivit Deus, et Dominus Jesus Christus, et Spiritus sanctus.* In epist. 2 n. 2, dicit : *Fratres, ita sentire nos oportet de Jesu Christo tanquam de Deo, tanquam de judice vivorum et mortuorum.* S. Ignatius Mart. in epist. ad Magnes. n. 13 scribit : *Studete ut confitemini in dogmatibus Domini et Apostolorum, ut omnia quæ facitis, prospere vobis succedant carne et spiritu, fide et charitate in Filio, et Patre, et Spiritu sancto...; subjecti estote Episcopo et vobis mutuo, ut Jesus Christus Patri secundum carnem, et Apostoli Christo, et Patri, et Spiritu sancto.* In ep. ad Ephes. ipso in limine, Jesum Christum vocat *Deum nostrum*, et n. 7 *in carne Deum.* In ep. ad Smyrn. (apud Theodoret. Dial. 1, p. 33), Christum dicit *Dominum nostrum, Filium Dei secundum divinitatem et potentiam.* De S. Polycarpo Ecclesia Smyrn. in epist. apud Euseb l. 4 Histor. Eccles. c. 15 ; refert hanc morti ab eo præmissam orationem : *Pater unigeniti et Benedicti Filii tui Jesu Christi... benedico te, qui me in hunc diem perducere dignatus es, ut partem caperem in consortio et calice Christi tui.... in incorruptione Spiritus Sancti... Quamobrem de omnibus te laudo, te glorifico per sempiternum Pontificem Jesum Christum unigenitum Filium tuum, per quem tibi una cum ipso in Spiritu gloria nunc et in secula seculorum.* Similiter ipse in epist. ad Philippenses n. 12 scribens precatur.

Si ais 1° Clemens et Polycarpus Patrem in divinis vel solum, vel antonomastice vocant *Deum;* Filium vero aut *Dominum*, aut *Pontificem sempiternum* duntaxat. 2° Ignatius in epist. ad Magnes. Filium dicit *Patri subjectum ;* in epist. ad Smyrn. n. 1 Christum appellat *Filium Dei secundum voluntatem et potentiam.* 3° Scriptores hi omnes nihil de Spiritus sancti Divinitate commemorant.

R. *Ad* 1um. Pater speciali titulo *Deus* dicitur, quia est fons et origo Divinitatis; unde hæc antonomasia Personæ distinctionem, non autem exclusionem Divinitatis ab aliis Personis indigitat. Vox *Dominus*, et articulo insignita apud Græcos ὁ Κύριος, in Christiana professione nihilo quam *Dei* nomen communior aut inferior est, ut ostendit S. Chrysost. orat. 5 contra Anomæos, et ex usu sacrarum Litterarum a 70 Interpretibus versarum probat; ubi Deus pro Eloha, Adonai seu Dominus pro Jehova usurpatur. Filius denique *Sacerdos* dicitur ratione humanitatis, *sempiternus* propter divinam naturam.

Ad 2um, Christus quomodo subjectus Patri dicatur ab Ignatio etiam exprimitur addito, *secundum carnem* seu humanitatem : secundum eamdem etiam appellatur Filius Dei *secundum voluntatem*, ut ex ipso contextu constat.

loquente de Incarnatione Filii Dei, et respiciente ad illa Archangeli verba : *Ideoque et quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei:* Incarnationem autem per voluntatem et potentiam Dei factam esse, nemo negat. Si quis tamen verba IGNATII etiam de generatione æterna accipi contendat, intelligenda sunt eatenus, quod Filius voluntarie et non coacte sit genitus, ac procedat a Patre non invito, nec infirmo, sed volente ac potente; non autem quod ex voluntate Patris antecedente ac deliberatione, aut ex potentia tanquam creaturarum principio procedat.

Ad 3um, Spiritus sancti Divinitas non obscure exprimitur per æqualitatem cum Patre et Filio, quæ per *unitatem, dominium* et *gloriam* Spiritu sancto, sicut et reliquis Personis asserta, designatur.

292. IN SECULO II. — S. JUSTINUS M. in Apolog. 2ª al. 1ª, n. 6) ait : *Fatemur, nos talium Deorum esse expertes et atheos : sed non verissime illius Dei Patris videlicet justitiæ et castitatis, et virtutum omnium, et ab omnis vitii mixtione et labe alieni expertes; verum hunc ipsum, et qui ab eo venit.... Filium et Spiritum sanctum colimus et adoramus.* Addit ibid. n. 61 baptizari Christianos in nomine *rerum cunctarum Parentis, et Domini Dei ac servatoris Jesu Christi, et Spiritus sancti.* S. IRENÆUS l. 1 contra Hæres. cap. 10, n. 1 sic enuntiat : *Ecclesia per universum orbem usque ad fines terræ seminata, et ab Apostolis, et a Discipulis eorum accepit eam fidem, quæ est in* UNUM DEUM PATREM *omnipotentem, qui fecit cœlum et terram, et mare, et omnia quæ in eis sunt : et in* UNUM JESUM CHRISTUM FILIUM DEI *incarnatum pro nostra salute : et* IN SPIRITUM SANCTUM, *qui per prophetas* PRÆDICAVIT *dispositiones Dei*, etc. Idem l. 4, c. 18 (al. 20, n. 3, 4) : *Et quoniam Verbum, id est, Filius semper cum Patre erat.... quoniam autem et Sapientia, quæ est Spiritus, erat apud eum ante omnem constitutionem.... Unus igitur Deus, qui Verbo et Sapientia fecit et aptavit omnia.* ATHENAGORAS a Methodio laudatus, Philosophus Christianus, in sua Legat. pro Christianis, n. 10 ait : *Quis igitur non miretur, cum audiat nos, qui Deum Patrem prædicamus, et Deum Filium, et Spiritum sanctum, eorum in unitate virtutem et in ordine distinctiones explicantes, atheos vocari?*

Si ais 1° JUSTINUS in Apolog. 2ª (al. 1ª) vocat Filium secundum potestatem, et Patrem primum Deum; in Dial. cum Tryph. n. 127 docet Filium esse genitum a Patre, *virtute et consilio;* ibid. n. 61 sic esse genitum, *sicut ignis accenditur ab igne.* 2° IRENÆUS l. 2 contra Hæres. c. 47 (al. 28, n. 8) dicit, Patrem *supra omnia esse, et Filio majorem;* et l. 3, c. 8, n. 3 *præcepisse Verbo* creationem mundi : rursus vero l. 2, c. 47 (al. 28, n. 6) Filio Dei ignorationem extremi judicii tribuit. 3° Uterque statuit Patrem esse *invisibilem*, Filium vero *visibilem;* hunc ipsum fuisse *ministrum Patris;* Patrem esse *Conditorem universitatis*, non Filium. 4° ATHENAGORAS l. cit. docuit substantiam Filii prius fuisse in Patre, quam propriam haberet hypostasin per generationem : prodiisse Verbum ut esset creaturarum actus, easque e nihilo produceret, esse duntaxat *rationem ac mentem* Patris, ac proinde non distinctum a Patre.

R. *Ad* 1um. Pater est *primus*, et Filius *secundus* ratione ordinis et originis, non ratione dignitatis et naturæ divinæ. Filius dicitur genitus *virtute*, sumendo hanc pro fœcunditate; et *consilio*, sumendo hoc pro intellectu et

ratione, ac opponendo cæcæ necessitati. Paritas illa non omnimoda de igne translata etiam est in Symbolum Nicænum : *Lumen de lumine, Deum verum de Deo vero;* stat autem in eo quod, sicut ignis accendit ignem sine sui diminutione, ita Pater generet Filium sine diminutione sui et alteratione.

Ad 2um. Pater super omnia est, et *major Filio* ratione humanitatis, non autem Divinitatis : nisi forsan intelligatur sola originis prioritas, quæ tamen majorem perfectionem in divinis non involvit. Per *præceptum* Dei dicitur creatus mundus contra Gnosticos, qui hunc conditum dicebant contra voluntatem Dei supremi; quin tamen illud aliud sit præter voluntatem creandi mundi, Filio ipsa generatione æterna communicatam. Christus ignoravit diem judicii, non ut Deus, sed ut homo; non tamen quasi humanitas Christi hac cognitione caruerit, sed eo tantum sensu, quod ea intelligentia non fuerit orta ex vi humanitatis nativa, sed ex divinitatis natura unita.

Ad 3um. Utraque Persona a Patribus secundum suam naturam asseritur *invisibilis;* Filius autem solus *visibilis*, visus et apparuisse sub assumpta forma in Lege veteri dicitur, quia ad ipsum spectabat Legis dispensatio, et hominum redemptio; ac præterea ratione proprietatis suæ mitti poterat Filius, non autem Pater. Eadem ex ratione Filius vocatur *minister,* quo tamen nec minima servitutis aut subjectionis umbra admittitur; unde et Irenæus l. 4, c. 17 (al. 7, n. 4) illud vocat *copiosum et inenarrabile ministerium.* Per *Conditorem universitatis* intellexerunt Patres Personam cui per appropriationem tribuitur omnipotentia et mundi creatio; unde absque læsione Divinitatis recte Patri, non Filio, hoc prædicatum cedit.

Ad 4um. Per illud *prius* non intelligitur prioritas temporis aut dignitatis, sed prioritas ordinis ac originis, et præterea indicatur unitas essentiæ ac substantialis. *Processio* Verbi juxta Athenagoram duplex est : alia ad intra et æterna, qua Verbum nascitur; alia ad extra et temporalis, qua mundus creatur. Posterior impropria est et metaphorica, in eo fundata quod omnia per Verbum facta sint, et creatione mundi ad exterius verbum *Fiat* confecta, interius ac divinum Verbum fuerit manifestatum; quæ manifestatio latentis et absconditi Verbi quasi generatio ejusdem dici potest : atque de hac loquitur Athenagoras. Denique Christianus hic Philosophus Verbum non dixit *rationem ac mentem Patris*, sed *Deum cum sit æterna mens, habuisse in se ab æterno* λόγον, hoc est, rationem seu verbum aut sermonem, *cum æternum sit rationalis;* quibus ex verbis nihil adversatur. Quamquam a Patre potest indistincta dici mens ac ratio substantialis, non autem notionalis, quæ Verbo propria est.

293. In Seculo III. — S. Clemens alex. l. 3. Pædagogi c. 12. ita finit : *Gratias agamus soli Patri et Filio, Filio et Patri, Pædagogo et magistro Filio, una cum sancto Spiritu per omnia uni..... Qui et undequaque pulcher, undequaque sapiens, undequaque justus, cui gloria nunc et in secula seculorum. Amen.* S. Dionysius alex. in ep. apologetica ad Dion. P. M. n. 6 ita scribit : *Pluribus explicui quæ veriora erant, variis excogitatis argumentis, quæ et tibi in alia epistola exposui; in quibus mendacii convici etiam illud quod adversum me proferunt crimen, me scilicet non asserere Christum esse Deo consubstantialem.* Tertullianus. l. de Pudicit. c. 21 ait : *Est Trinitas unius Divinitatis Pater, et Filius, et Spiritus sanctus.* L. contra Praxeam c. 25 : *Ita*

connexus Patris in Filio, et Filii in Paracleto tres efficit cohærentes, alterum ex altero : qui tres unum sint, non unus. Idem l. 3 contra Marcion. c. 16 scribit.

Si ais 1° Clemens Alex. l. 5 Strom. Filium vocat *Sapientiam primo a Deo creatam;* l. 7 (p. 703 A.) dicit eumdem *voluntati Patris servire;* ibid. (p. 702 A) docet *naturam Filii esse soli omnipotenti propinquissimam.* 2° Dionysius Alex. in ep. ad Euphranorem et Ammonium scribit : *Dei Filium esse opus quoddam, et factitium :* item *neque natura proprium, sed peregrinum et secundum a Patre :* denique comparat Patrem ad Filium, sicut *agricolam ad vitem, fabricatorem ad navim.* 3° Tertullianus l. contra Hermogen. c. 3, docet, Deum non fuisse *ab æterno Patrem,* sicut nec ab æterno *Dominus* est aut *Judex;* L. contra Prax. c. 6 et 7, docet, *in creatione mundi conditam* fuisse *Personam secundam et Filium;* hunc factum esse *parem Patri;* accepisse *perfectam nativitatem.* Ibid. c. 8 et 9, scribit Filium procedere a Patre, ut *radium a sole, fluvium a fonte;* ipsum Patrem esse *totam substantiam,* Filium vero *derivationem totius et portionem.* 4° Photius de Clemente Hypotyposeon auctore ait (cod. 109) : *Etsi autem recte in quibusdam sentire visus est; in aliis rursus impie omnino fabuloseque disserit.* De Dionysio S. Basilius in epist. 41 (al. 9, n. 2), scribit eum, dum vehementius obluctatur Sabellio, in contrarium errorem esse inflexum. Gennadius etiam l. de dogm. Eccles. et Rufinus quosdam circa Trinitatem in eodem errores notant.

R. — *Ad* 1um. Vox *creatum,* more apud veteres non inusitato, usurpatur pro *genito,* vel tribuitur sapientiæ, quatenus in rerum creatione ad hominum captum descendit : quo sensu sapientia *creaturarum primogenita* ab Athanasio Or. 3 (al. 2) contra Arian. appellatur. Filius Patris voluntati *servire* dicitur, quatenus voluntatem Patris facit ab eodem cum divina essentia sibi communicatam. *Natura* Filii dicitur *Omnipotenti,* scilicet Patri, *propinqua,* vel sumendo naturam pro hypostasi, uti etiam Alexander Episc. Alex. in epist. synodica, et Synesius hymn. 3, v. 219, usurparunt; vel sumendo *propinquissima* pro ipsissima seu una et eadem natura. Pater autem *solus* omnipotens dicitur, quia est Deus, et Deus est solus omnipotens; non autem quod sit sola omnipotens Persona, cum l. 3 Pædag. c. 7, et Filius omnipotens appelletur.

Ad 2um — Scripsit hanc epistolam S. Dionysius ad Episcopos quosdam Pentapoleos in superiore Lybia, sententias Sabellii amplexos, qua, ut negantes Filium et Patri humana imputantes contunderet, Christi humanitatem probavit, et tum Filii Divinitatem, tum a Patre distinctionem ostendit. Accepta hac epistola, ejus auctorem Pentapolitani detulerunt ad Dionysium Rom. P. et accusarunt 1° Quod in ea scripsisset Christum non semper fuisse, et Patrem nominasset aliquando sine Filio : 2° Quod non scripserit Filium esse genitum ex substantia Patris : 3° Quod Verbum dixisset a Patre esse creatum. Contra has criminationes scripsit S. Dionysius alex. quatuor Apologiæ libros, etiam ab Eusebio l. 7 Histor. Eccles. c. 26, laudatos, in quibus ex eo refutat : 1um Quod hæc affirmarit de Christo ut homine, ut ex Incarnationis mysterio ostenderet divinarum distinctionem Personarum; cæterum profitetur nomina Patris et Filii esse inseparabilia, et Verbum Patri semper coextitisse : 2um Quod rursus hæc asseruerit de humana natura sola, et credat Patri Filium consubstantialem : 3um Quod ita scripserit de

Verbo secundum naturam assumptam, ut ostenderet Filium, non Patrem. esse incarnatum. Ex quibus constat nec verba objecta intelligenda esse de Filio Dei secundum naturam divinam, nec ex allata epistola sola colligendam *S. Patris* mentem, nec ejus sententias accipiendas secundum verba, sed secundum circumstantias occasionis, quæstionis et scopi.

Ad 3um — Negat TERTULLIANUS Deum ab æterno esse Patrem respectu creaturarum, non vero respectu Filii divini. Posterius patet tum ex dictis, tum ex l. contra Prax. c. 8, ubi ait : *Sermo et in Patre semper; sicut dicit : Ego in Patre : et apud Deum semper; sicut scriptum est : Et sermo erat apud Deum : et nunquam separatus a Patre, aut alius a Patre, quia Ego et Pater unum sumus.* Prius vero intelligitur ex instituto scriptionis; contendebat enim HERMOGENES Deum ab æterno fuisse Dominum, ideoque aliquid semper fuisse, cujus Dominus esset; ut hac ratione evinceret materiam esse Deo coæternam. Ad hoc refellendum TERTULLIANUS distinxit prædicata Dei duplicia; alia essentiæ, uti est substantia, spiritus, etc.; et hæc semper fuisse declarat : alia potestatis, uti sunt attributa Judicis, Domini, etc.; et hæc dicit cœpisse in tempore, quando scilicet ea contra vel in quæ potestas exerceretur esse cœperunt. His vero addit etiam prædicatum Patris respective ad creaturas sumptum, uti usurpabatur a Moyse, Deuter. 32, 6, populum Israelis alloquente : *Numquid non ipse est Pater tuus, qui possedit te, et fecit, et creavit te?* Quæ contra Prax. c. 6 et 7 dicta sunt, spectant Verbum externum, non internum, seu Verbum relative ad generationem ejus externam et visibilem, non internam ac invisibilem. Ut enim supra de Athenagora notavimus, antiquorum plures, præter generationem Verbi æternam, ac Deo immanentem, admittebant sensibilem, et in tempore factam, qua Verbum divinum vel exteriori creationis verbo *Fiat* fuit manifestatum, vel externa quadam specie, et corporali forma assumpta paulo ante mundi opificium apparuit, et omnia creavit. Atque in hac acceptione dicitur sub mundi creationem Persona secunda *condi*, hoc est, manifestari; *fieri par*, hoc est, par exterius demonstrari; accipere *nativitatem*, scilicet exteriorem, quæ etiam, quatenus Verbum, quod ante erat absconditum et latebat, propalabat, *perfecta* appellatur.

Quod porro comparationes c. 8 allatas attinet, eædem ipsæ ac similes etiam a Postnicænis Patribus sine suspicione erroris usurpabantur, cum in iis paritas omnimoda non intenderetur. Usus autem iisdem est TERTULLIANUS, ut stantem cum unitate essentiæ distinctionem Personarum ostenderet. Tandem c. 9 Pater dicitur *tota substantia*, Filius *derivatio totius et portio*, non quasi pars tantum divinæ naturæ foret in Filium transfusa; cum sæpius hic et alibi testatus sit TERTULLIANUS, naturam divinam divisioni aut partitioni non subjacere : sed quia Pater est fons ac principium Personarum, Filius autem a Patre genitus et procedens. In hac autem Principii ratione reponebatur ab Antiquis aliqua dignitas et auctoritas, ob quam PATRES SARDICENSES in epist. synod. (Labb. t. 2, p. 694 E); ATHAN. Orat. 1 contra Arianos n. 58; HILARIUS l. 9 de Trin. n. 53 seq. et alii, verba illa Christi : *Pater major me est*, etiam de Christo, quatenus Filius Dei est, accipi posse censuerunt. V. PETAVIUM de Trin. l. 3, c. 1, n. 8.

Ad 4um — PHOTIUS, ipse, quæ in Hypotyposeon libris damnat, non absolute tribuit CLEMENTI, dum ait (l. cit.) : *Quanquam et alia nugatur, seu ipse, seu quis alius ejus personam indutus.* Hinc nec ausi sunt Ariani, e scriptis hujus

Patris pro se aliquid unquam laudare ; et Rufinus in Apol. Origenis innuit scripta CLEMENTIS esse interpolata. Basilius, et eum secuti Gennadius ac Rufinus vel Dionysii apologiam non viderunt, vel ad solam Ammonio et Euphranori scriptam epistolam, illiusque duntaxat verba, omissa occasione et scopo, attenderunt. Unde potius credendum est Athanasio, qui, fragmentis Apologiæ prolatis, Dionysium singulari libro vindicavit, et Facundum Hermianensem l. 10 postea sequacem habuit.

294. *Observa.* Equidem haud diffitemur duriuscula quædam in Patribus occurrere ; sed ostendimus illa, attentis propriis circumstantiis, facile emolliri posse. Cæterum addimus, quæ HIERON. in simili materia de Veteribus in Apolog. l. 2. n. 17 contra Rufin. scripsit in hæc verba : *Non statim illos hæreticos judicabo : fieri enim potest, ut vel simpliciter erraverint, vel alio sensu scripserint, vel ab imperitis librariis eorum paulatim scripta corrupta sint, vel certe, antequam in Alexandria quasi dæmonium meridianum Arius nasceretur, innocenter quædam et minus caute locuti sunt, et quæ non possint perversorum hominum calumniam declinare.* Quin nec unius alteriusque antiquioris error, si etiam apertus foret, nec excusandus, nostro instituto repugnaret ; quandoquidem *legitima Traditio* non paucorum, sed commun Patrum ac Fidelium sensu nitatur. Atque hinc nec laudavimus ORIGENEM, nec de ejus orthodoxia solliciti sumus. Usus quidem ejus testimoniis fuit ATHANASIUS in l. de Decr. Synodi Nic. contra Arianos : Apologiam pro eodem scripserunt EUSEBIUS PAMPHILI et RUFINUS, præter recentiores, Joannem Picum Mirandulanum, Sixtum Senensem, Jacobum Merlinum, Genebrardum, Petrum Halloix, et alios : proferuntur etiam non tantum ex libris a Rufino interpolatis, sed ex iis quos contra *Celsum* scripsit genuinis orthodoxæ sententiæ. Sed fidem ejus admodum suspectam fecerunt, et damnarunt erroris non tantum HIERON. in epist. 124 ad Avitum ; EPIPHAN. in epist. ad Joannem Hierosolymit. ; AUGUSTINUS l. de Hæres. c. 43 ; Justinianus Imp. in epist. ad Mennam ; sed et Alexandrina Synodus et Concilium Generale quintum. Præterea Petavius l. 1 de Trinit. c. 4 ; Huet. in Origenianis l. 2 ; Norisius de Syn. V. c. 2, et Natalis Alexander hist. Eccles. sec. 3, diss. 16, ex variis ejus scriptis, etiam contra *Celsum*, sententias aperte repugnantes Trinitatis mysterio recitant ; quos, si lubet, consule.

ARTICULUS III.

QUINAM PRÆCIPUE HÆRETICI CIRCA MYSTERIUM SS. TRINITATIS ERRAVERINT ?

295. *Nota.* Triplex circa hoc mysterium error a S. GREG. NAZ. Or. 2, 21 et 22 notatur : prior Divinitatis contradictionem, alter distractionem, posterior diminutionem aut negationem inducit. Ordinem ita errantium statuere quidem ex *Judæis*, *Gentilibus* et *Mahumetanis* licet. Quoniam vero nec errantes hujusmodi, utpote a baptismate ac fide Christi alieni, ad hæreticorum classem referri possunt, nec errores isti tam ex Trinitatis mysterio, quam aliunde ortum habent, pluribus hic de illis agere non videtur ad propositum. His itaque prætermissis, aliorum duntaxat *hæreticorum* errata secundum memoratam classium seriem breviter exponemus, qui vel distinctionem

Personarum sustulerunt, vel unitatem naturæ violarunt, vel Divinitatem Personis negarunt : unaque subjungemus PATRES aut solitarios, aut in Conciliis congregatos, qui nascentibus hujusmodi sectis veritatem catholicam opposuerunt.

296. *Dico. I.* **Negata pluralitate, unam duntaxat in Deo Personam admiserunt :**

SECULO I. SIMON MAGUS, de quo Actor. 8 legitur : *Is, cum se magnam Dei virtutem esse jactaret,* ac teste S. AUG. l. de Hæres. c. 1 (in nota) diceret, *se in monte Sina legem Moysi in Patris persona dedisse Judæis, tempore Tiberii in Filii persona putative apparuisse, postea se in linguis igneis Spiritum sanctum super Apostolos venisse;* hoc ipso Patrem, Filium, et Spiritum sanctum distinctas esse Personas negabat.

SECULO II. ÆSCHINES et PRAXEAS gente Asiaticus, Montani quidem olim discipuli, sed singularis postea hæreseos inventores. De ÆSCHINE, TERTULL. Lib. de Præscript. c. 53 hæc scribit : *Privatam autem blasphemiam illi, qui sunt* κατὰ *Æschinem, hanc habent, qua adjiciunt etiam hoc, ut dicant Christum ipsum esse Filium et Patrem.* De PRAXEA vero ita subjungit : *Hic Deum Patrem omnipotentem Jesum Christum esse dicit; hunc crucifixum, passumque contendit et mortuum ; præterea se ipsum sibi sedere ad dexteram suam.* Similia in lib. contra Praxeam commemorat.

SECULO III. NOETUS, referente AUG. l. de Hæres. c. 36, *Christum eumdem esse Patrem et Spiritum sanctum dicebat;* unde teste EPIPH. Hæres. 57, *passum esse Patrem non dubitavit asserere.* SABELLIUS, Theodoreto l. 2, Fab. Hær. interprete, dicebat : *Patrem et Filium, et Spiritum sanctum unam esse hypostasin, et unam personam, quæ tria habet nomina, et eumdem aliquando quidem vocat ut Patrem, aliquando autem ut Filium, aliquando vero ut Spiritum sanctum,* etc. PAULUS SAMOSAT. ut Epiphanius Hæres. 65, exponit, *sensit, Deum Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum unum esse Deum..... Ita unus, inquit ille, Deus est : neque aut Pater est Pater, aut Filius est Filius, aut Spiritus sanctus Spiritus est sanctus : imo vero Deus unus est Pater, et hujus in ipso Filius, ut est in homine sermo.*

SECULO IV. PHOTINUS, ex Epiphanio Hæres. 71, dicit, *Deum singulum esse et solitarium, et more Judaico confitendum; Trinitatis plenitudinem negat, neque ullam Dei Verbi aut Spiritus sancti putat esse personam.* PRISCILLIANUS apud Leonem epist. 15 ad Turrib. c. 1 asserebat : *Patris, et Filii, et Spiritus sancti unam atque eamdem esse Personam, tanquam idem Deus nunc Pater, nunc Filius, nunc Spiritus sanctus nominetur : nec alius sit qui genuit; alius qui genitus est; alius qui de utroque processit : sed singularis unitas in tribus quidem vocabulis, sed non in tribus sit accipienda Personis.*

Hæreticis istis commune etiam nomen adhæsit, quo *Patropassiani* dicebantur, propterea quod et apertis verbis, et ex doctrinæ suæ sequela Patrem divinum esse passum profitebantur. *Paulianis* tamen, *Photinianis* et *Priscillianistis* hoc nomen non conveniebat ob rationes contrarias. Ut enim ex Leontio, Philastrio, et Mario Mercatore discimus, *Paulus* Verbum et Spiritum sanctum dupliciter spectabat; 1° Ut sunt in mente et corde Dei ; et sic dicebat a Patre esse indistincta, sicut homo unus est cum suo verbo : 2° Ut Verbum est exterius prolatum, et Spiritus externe spiratus ; et sic utrumque

dicebat distinctum, non tamen vivam subsistentiam et personam. Porro non dicebat, Deum Patrem immediate per suam subsistentiam fuisse unitum Christo, sed solum per Verbum prolatitium; adeoque nec in se esse passum, nec in Verbo, utpote quod in passione a Christo discessisse, et ad se reversum docebat. Simile discrimen in errore *Photini* colligitur ex Anathematismis Concilii Sirmiensis, et in *Priscilliani* hæresi ex epistola S. Leonis laudata.

Inter oppugnatores expositi erroris imprimis numerandi sunt Patres et Scriptores, quorum verbis dogmata perversa hactenus et recitata et improbata dedimus. Præterea Tertullianus contra *Praxeam*, et Hippolytus Portuensis Martyr contra *Noetum* singulares scripserunt libros; Dionysius autem alex. epistolas contra *Sabellium*, et Athanasius Orationem adversus *Sabellii gregales* ediderunt. Reliquis opposuerunt se Patres plures in Conciliis, quorum duo celebrata sunt contra *Paulum samos.*, alterum anno 264, alterum anno 270; contra *Photinum* itidem bina, Mediolani anno 347, et Sirmii an. 349; contra *Priscillianum* Cæsaraugustæ anno 380, quod postmodum exceperunt Toletana duo anno 400, Hispanica duo temporibus S. Leonis, et Bracarense II anno 569 contra *Priscillianistas* coacta. Huc referenda sunt Concilia Generalia Nic. I et Constantinop. I, quorum illud Baptisma *Paulianistarum* rejicit, hoc *Sabellianos* damnat.

297. *Dico II.* **Qui unitatem divinæ naturæ violarunt, vel Triformes, vel Trithei, vel Tetrathei vocantur, discrepantque inter se tum tempore, tum errore.**

Triformium sino nomine auctoris, ex Philastrio, Hæres. 93, meminit S. Aug. l. de Hæres. c. 74, his verbis : *Est alia, quæ triformem sic asserit Deum, ut quædam pars ejus sit Pater, quædam Filius, quædam Spiritus sanctus, hoc est, quod Dei unius partes sint, quæ istam faciunt Trinitatem, velut ex iis tribus partibus compleatur Deus, nec sit perfectus in seipso Pater, vel Filius, vel Spiritus sanctus. Tritheitarum* Auctor habetur *Joannes Philoponus*, qui, dum circa annum 580 pro Eutychetis errore contra catholicos pugnaret, vi disputationis et consequentia eo est abreptus, ut in divinis tres singulares naturas ac individuas substantias, quæ sint una natura specifica, non minus quam tres hypostases assereret, et profitendas teneret, ut Photius in Bibl. Cod. 24, et Nicephor. l. 18, c. 47 referunt. Idem Nicephorus c. 49, circa finem seculi sexti *Tetratheos* collocat, et ab auctore vel sectatoribus *Severitas, Angelitas* et *Damianitas* appellans, ita eorum errorem exponit : *Alium esse dicunt Patrem, alium Filium, alium Paracletum Spiritum, videlicet Sanctum; non esse autem horum quemque per se ipsum naturam, sed habere communem Deum sive Deitatem in eis existentem, atque de ea Deitate indivisibili modo participantes, quemlibet esse Deum.*

Hunc *Tetratheorum* errorem in *Magistri sent.* l. 1, dist. 5, videre sibi visus est Joachimus Monasterii Florensis Abbas, in divinis quidem Scripturis eruditus, sed in subtilibus fidei dogmatibus nonnihil rudis : quem dum in libello de Trinitate contra Petrum ad finem seculi 12 edito confutare contendit, in alium errorem ipse incidit, quo unitatem essentiæ trium personarum esse veram, realem ac simplicem negabat, asserens *similitudinariam* duntaxat, *collectivam*, et quasi ex pluribus congregatam, sicut multi

homines unus populus, et multi fideles una Ecclesia dicuntur. Eum libellum et errorem haud multo post Concilium Lateran. IV damnavit, salva tamen Joachimi persona, utpote qui illam hæresin cum pertinacia non defendit, sed judicio Ecclesiæ sua scripta seque scripto publico subjecit.

298. *Dico III.* **Inter Personas divinas, Filio et Spiritui sancto divinitatem negarunt** : tum hæretici omnes qui unam duntaxat in Deo personam statuerunt; tum *Cerinthus, Ebion,* aliique qui Christum pro puro homine, Spiritum sanctum pro efficacia vel quacumque creatura habebant. Præcipue tamen Verbi ac Filii Divinitatem impugnavit sub seculi quarti initium *Arius,* qui primo a schismate Meletii secedens, ordinatus a S. Petro alex. diaconus, ab eodem ob reditum ad schisma ex Ecclesia pulsus, subinde tamen in Ecclesiam receptus ab Achilla, ac Presbyterio ornatus, Parochiæque Baucalensi præfectus, tandem, quod Alexandrum in Episcopatu Alexandrino sibi prælatum ægre ferret, anno 317 in hæresin apertam erupit, asserens solum Patrem esse verum Deum, non tamen fuisse semper Patrem; Filium seu Verbum non esse Patri consubstantialem, nec verum Dei Verbum, aut veram Dei Sapientiam, nec fuisse semper; sed esse creaturam perfectam, ex nihilo scilicet, seu non extantibus productum, participatione tantum et principatu gratiæ Deum nominetenus dictum, et ortum in tempore, seu fuisse tempus cum non esset. Quos errores tum verbis disputando protulit, tum in *Thalia,* quæ mollis ac impura ejus cantilena erat, scripto expressit. Ejus sectatores progressu temporis in tres factiones divisi sunt.

1ª Complectebatur Arianos puros et rigidos, recensitis modo erroribus tenacius addictos. Hi *Anomæi* dicti sunt, quod Filium Patri ἀνόμοιον, hoc est, dissimilem in omnibus contenderent; inter quos præcipui fuere *Aetius, Eunomius,* unde et *Aetiani, Eunomiani* vocanbantur : quibus adhæserunt Valens, Ursacius, Germinius, Auxentius mediolanensis, et alii. 2ª Qui *Semiariani* dicebantur; quia Filium quidem Patri ὁμοιούσιον, hoc est, similme in essentia asserebant; ὁμοούσιον autem, hoc est, consubstantialem, seu ejusdem substantiæ cum Patre negabant; qua assertione ab Arianis, et negatione a catholicis differebant. Inter eos eminuerunt *Basilius ancyranus, Macedonius constantinop., Meletius antioch., Georgius laodicenus,* etc. 3ª Fuit illorum, qui Filium Patri nec ἀνόμοιον, nec ὁμοούσιον, nec ὁμοιούσιον volebant, sed tantum ὅμοιον, hoc est, similem, non quidem in οὐσία seu substantia et natura, sed in alia quadam ratione. Hi vocabantur *Acaciani* ab auctore *Acacio* Episc. Cæsar., quem privatæ cum Cyrillo hierosolym. inimicitiæ ex Semiariano singularis factionis principem fecerunt.

Nascentem Arii hæresin in Alexandrina centum Episcoporum Synodo S. Alexander statim quidem confixit, sed non extinxit. Receptus enim in communionem *Arius* ab Eusebio nicomed., hujus artibus, et Constantiæ Augustæ patronicio, in gratiam Constantini M. adeo irrepsit, ut is S. Alexandrum velut auctorem turbarum reprehenderet. Ad sedandas tamen Ecclesiæ turbas Imperator postmodum effecit, ut primo quidem Concilium Alexandrinum II deinde Œcumenicum Nicænum I an. 325 congregarentur, in quorum utroque iterato Ariana hæresis damnata fuit. Successerunt per quadraginta annos et amplius varia Concilia, *Arianorum* præsertim opera et artibus coacta, queis illi *Arii* restitutionem, S. Athanasii velut præcipui *Arianorum* oppugnatoris condemnationem, formularum fidei innovationem

tentabant, et sæpius etiam obtinebant. Ad extremum tamen in variis Conciliis particularibus, ac in Generali II, hæresis ista ex Oriente penitus profligata fuit, in Occidente nonnisi seculo septimo extinguenda.

Quanquam *Arius* cum suis Spiritui sancto diversam a Patre et Filio naturam affingeret, præcipuus tamen Divinitatis Spiritus sancti hostis et impugnator habetur *Macedonius*, asserens eum non esse ejusdem cum Patre et Filio substantiæ ac honoris participem, sed utriusque creaturam, imo famulum et ministrum. Semiarianorum opera, quorum ipse partes tenuerat, et Constantii Imp. favore, depulso non sine magna Orthodoxorum cæde Paulo, ad sedem Constantinop. venit; sed gratia Imperatoris postea exutus, ab Acacianis etiam in conciliabulo Constantinopolitano Episcopatu depulsus, in locum quemdam juxta Urbis Regiæ portas secessit. Ibi Arianismo quidem deposito, Filium Patri ὁμοούσιον est professus; sed an 360 suam hæresin protulit, quæ Constantinopoli facile suscepta, Bithyniam, Thraciam, Helespontum, et alias Provincias pervergata, plures sectatores habuit, maxime autem *Marathonium* Episcopum Nicomed, qui nascentem sectam pecunia juvit, *Basilium* ancyranum, *Eustathium* sebastenum, et alios plerosque Episcopos, non multo ante ab Acacianis cum *Macedonio* depositos, qui communi nomine *Pneumatomachi*, ab auctore *Macedoniani*, a fautore *Marathoniani* nuncupabantur.

Confutata fuit hæresis ista a S. Athanasio, ep. 1ª ad Serapion; a S. Basilio l. 5 cont. Eunom et de Spir. S. ad Amphilochium; a S. Gregorio nyss. l. de SS. Trin., et ab aliis : damnata primum in Synodo alex. an 362.; dein Illyrica an 367., tum in duplici Romana sub Damaso P. celebrata : demum in Concilio Œcum. II, ubi editum est Symbolum, quod nunc canitur in Ecclesia, et majorem tantum Nicænæ formulæ explicationem continet.

299. *Observa.* Præter *Petr. Abaillardum*, cujus errores tum Sabelliani et Ariani, tum alii in Conciliis Suessionensi an. 1220, et Senonensi an. 1240 celebratis damnati sunt, perversa dogmata fere omnia posterioribus seculis renovarunt *Antitrinitarii* recentiores. Eorum Duces præcipui prodierunt e secta *Lutheri* et *Calvini*, in eo conspirantes quod tres negarent ejusdem substantiæ in Deitate Personas, Patremque solum profiterentur verum esse Deum : non uno tamen modo impios hos errores iidem tradebant. Inter eos, qui hujus hæresis circa annum 1561 parens extitit *Michael Servetus*, agente *Calvino* Genevæ exustus, ad Paulum Samosatenum; *Valentinus Gentilis* an. 1565 Bernæ capitis damnatus, ad Tritheitas propius accessit. *Faustus Socinus*, post *Lelium* patruum, maximus hæreseos disseminator, explicatius Filium Dei non proprie, sed metaphorice Deum dici, Spiritum sanctum non esse Personam, sed virtutem et efficaciam Dei asseruit. Sectatores ab hæresi dicti sunt *Trinitarii* et *novi Ariani*, a ducibus *Servetiani*, *Valentiniani*, etc. communius autem *Socniani*, a provincia *Transilvani*; atque etiamnum variis in locis, præsertim in Hollandia et Anglia numerantur, quos inter plures sunt qui *Deistæ* vocari amant.

Quæres. I. **An Marcellus ancyranus, Eusebius cæsaræensis, et Basilius magnus jure accusentur erroris circa Trinitatis mysterium.**

300. *Nota.* Marcellus Ancyræ Episcopus, et in Concilio Nic. Arium damnando, et post illud variis in occasionibus Arianos aversando, horum odia incurrit, quæ tandem occasione libri a se contra *Asterium sophistam* scripti diu multumque sensit. Cum enim in eo ex contradicendi æstu vel reipsa in oppositum errorem laberetur, vel labi videretur Arianis, ab iisdem, in Conciliabulo primum Hierosolymis an. 336, celebrato, Sabellianismi et Paulianismi accersitus, dein anno altero Constantinopoli damnatus ac depositus est, substituto illi Basilio. Marcellus opposita provocatione Romam ad Julium P. confugit, ubi cum adversarios suos sesquiannum frustra exspectasset, oblato fidei suæ libello absolutus, in Orientem rediit, atque in Sardicensi postea Synodo sedi suæ est restitutus; quanquam rursus ab Arianis deinde fuerit exclusus, et prior successor in ejus locum suffectus. Quinque autem præcipui errores ei imputabantur : 1° Verbum Dei unam esse cum Patre Personam : 2° Assumptum esse a Deo hominem eatenus, quatenus Verbum externum et prolatitium fuerit carni conjunctum; adeoque sola actione et efficientia Deum esse collatum, et homini copulatum : 3° Hanc conjunctionem finem habituram post Resurrectionem, et destituta carne Verbum ad Patrem rediturum : 4° Verbum ante assumptam carnem necdum fuisse Filium Dei, sed tunc Filium esse factum, quando caro factum est : 5° Nec Verbum ex sese imaginem Dei esse, sed hoc illi competere propter assumtam hominis naturam.

Eusebium, ob amicitiam cum Pamphilo martyre contractam, dictum Pamphili, Cæsareæ Episcopum, favisse *Ario* semper et S. Athanasio fuisse infestum, nemo non fatetur. Præterea vero facile tum ex scriptis ejus ante Nic. Concilium, maxime libris *Præparationis* et *Demonstrationis Evangelicæ,* tum ex impetu, quo primum Nicænæ formulæ et voci *consubstantialis,* nonnisi postridie a se subscriptis, restitit, colligitur eum non studium duntaxat, sed et errorem Arii antea habuisse. An vero et post Nic. Synodum *Arianus* ipse fuerit, hic quæritur.

S. Basilius D. Gregorii nazianzeni amicissimus, Cæsareæ in Cappadocia Episcopus, cum non minus sacrarum litterarum celebritate et integritate doctrinæ, quam disciplinæ studio, rectaque vivendi ratione vere *Magnus* appellari mereretur, effugere non potuit, quominus de Spiritu S. male sensisse ac dixisse etiam tum a Monachis Ponticæ solitudinis, tum ab Athanasio ancyrano, et aliis etiam post fata censeretur.

301. *Dico* I. **Admodum probabile est, Marcellum ancyranum integræ fuisse fidei.**

Prob. Integræ fidei censendus est is, cujus professio sana est, et erroribus objectis contraria; cujus innocentia declarata est a judicibus legitimis; cujus integritas laudata ab auctore coævo, omni exceptione majori : talis est Marcellus; ergo.

Prob. min. p. 1ª Duplex fidei expositio Marcelliana habetur (ap. Epiphan. Hær. 72, n. 2, 10, 11); altera Julio Papæ oblata sic habet : *Sacris Litteris*

inhærens, credo unum esse Deum, et unigenitum ejus Filium Verbum : qui cum Patre semper existit, nec existendi initium ullum unquam habuit. Idem revera a Deo procedens, non creatus, non factus, sed existens semper, ac cum Deo Patre perpetuo regnans : cujus regni, ut testatur Apostolus, non erit finis.... Hic est, qui postremis temporibus nostræ salutis gratia descendens, et ex Virgine Maria genitus, hominem suscepit : altera a Marcelli discipulis tradita orthodoxis Episcopis, universim damnat *Arianam hæresin, et Sabellii ac Photini, Paulique samosateni, una cum iis, qui sanctissimam Trinitatem tres esse Personas negant, nullis terminis circumscriptas, subsistentes, consubstantiales, æternas, perfectas;* et speciatim hos anathematismos subjicit : *Si quis eumdem Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum esse dicit, anathema sit. Si quis initium aut finem Dei Filio ac Verbo vel regno ipsius adscribit, anathema sit.* Sed in his plerique errores objecti rejiciuntur; ergo.

Prob. p. 2. Julius P. in epist. ad Orientales (Labb. t. 2, p. 507 E) ita scribit : *De Marcello, postquam de illo quoque ut impio in Christum perscripsistis, vobis studui significare, eum, cum huc venisset, affirmasse falsa esse quæ de se in litteris vestris scripta essent; sed tamen cum a vobis postularetur ut de fide diceret, tanta cum fiducia per se respondit, ut nemo non perciperet eum nihil a veritate profiteri alienum, sed eadem cum pietate qua Ecclesia, de Domino ac Salvatore nostro sentire; neque jam tantummodo, sed etiam olim hujus sententiæ se fuisse confirmabat; uti et nostri Presbyteri, qui tunc in Nicæno Concilio aderant, de ipsius recta fide contestabantur... De viro igitur, quem rectæ opinionis, et sinceræ religionis esse, testimoniis approbatum est, quid quæso nos facere oportuit, nisi ut eum pro Episcopo haberemus, quemadmodum et habemus, neque a communione repelleremus?* Patres autem Concilii Sardicensis; in epistola synodica (Labb. t. 2, p. 674 E) sic pronuntiant : *Recitata quoque sunt scripta collegæ nostri in sacris Marcelli, et deprehensa est Eusebii dolosa ars. Quæ enim Marcellus per modum quærentis protulerat, ea tanquam ita esse profiteretur, calumniati sunt. Recitata propterea sunt in illis, quæ antecederent et subsequerentur in illis quæstionibus; et inventa est bona et recta fides istius viri.* Sed hi fuerunt judices legitimi non propter auctoritatem et jurisdictionem solum, sed propter singularem pro hac causa examinanda et decidenda implorationem et convocationem; ergo.

Prob. p. 3ª. S. Athanasius Marcellum ferre ubique sublevat; et ab Arianis per calumniam accusatum contendit, ut videre est in ejus Apologia 1, et in hist. Arian. ad Monachos, quo postremo loco (n. 6) hæc scribit : *De Marcello autem Episcopo Galatiæ supervacuum fuerit fortasse mentionem facere; cum nulli non constet, Eusebianos ab eo de hæresi reprehensos, hæreseos recriminationem pro talione illi vicissim impegisse, senemque hominem in exilium ejecisse. Ille autem Romam profectus, sese innocentem docuit, et, ut jussus ab illo fuerat, scripto suam fidem, quam Sardica Synodus amplexa est, edidit.* Athanasio autem illa ætate sive in dignoscendis, sive in insectandis contra Trinitatem æreticis hexercitatiorem habemus neminem.

302. *Nec dicas* 1°. Viri auctoritate gravissimi, et numero frequentes fidem Marcelli ancyrani suspectam reddunt, imo hæresis aperte arguunt. Nam 1° Socrates l. 1 Hist. Eccles. c. 36 asserit Marcellum, dum Asterium vehe-

mentius impugnaret, lapsum in Pauli samosateni hæresin; cui Sozomenus l. 2, c. 33 concinit. 2° Severus Sulpitius l. 2 Histor. sacræ, et Theodoretus l. 2 Hær. Fab. c. 10 eumdem Sabellianæ hæresis participem faciunt. 3° Chrysostomus hom. 2 in epist. ad Hebr. n. 1, 2, seqq., Marius Victorinus lib. 1, adversus Arium n. 22 et Marius Mercator in ep. de discrim. Nestorii et Pauli samos. n. 4 adjungunt Photino Marcellum. 4° Epiphanius Hæres. 73 imprimis ex eo, quod Marcellus edita fidei professione ab hæreseos suscipione se purgaverit, colligit eum fuisse hæreticum; ac dein etiam, *quod se cum Sabellio sentire declaraverit cum voluit quædam diffusius dicere, inter hæreticos annumeratum et confutatum* dicit.

R. Qualiacumque horum testimonia nihil elevant momenta nostra; cum afferamus testes et judices, qui examinando Marcelli librum, ejus professionem fidei et expositionem accipiendo ipsumque audiendo longe accuratius causam examinarunt : dum alii id non potuerant sive loco, sive tempore remoti, ac universim hac opportunitate destituti.

Ad 1um R. — Socrates auguratus est tantum, deceptus *Eusebii* adversus Marcellum libris, de quibus loc. cit. ait : *Quin etiam librum ejus Eusebius tribus libris confutat, perversamque ipsius coarguit opinionem.* Item : *Marcellus postea in Concilio Sardicensi cum librum a se editum neutiquam intellectum esse diceret, et ob eam causam se in suspicionem vocatum quod cum Paulo samosateno sentiret, Episcopatum recuperavit. Sed quid nos de isto auguremur, dicemus suo loco.* Sozomenus Socratem hic, uti in aliis more suo est secutus; quin et paulo mitius de Marcello sentit, dum ex odio Arianorum conflatam illi calumniam dicit, et hæc addit : *Cui* (Asterio) *Marcellus contradicens in opinionem Pauli samosateni, seu sponte seu imprudens, nescio, delapsus est. Verum postea cum in Concilio sardicensi ratione ostendisset se haudquaquam ita sensisse, ad Episcopatum denuo restitutus est.*

Ad 2um et 3um R. — Hos omnes et falsis rumoribus, et *Eusebii* libris contra Marcellum scriptis fuisse deceptos, qui in illis error ob distantiam temporis intercedentem meretur veniam. Quæ Severus Sulpitius de sententia suspensionis ab Athanasio contra Marcellum lata adjungit, responsione ad Hilarii auctoritatem danda solvuntur.

Ad 4um R. — Illatio ex priori Epiphanii loco allata est illegitima; cum alias Dionysius Alexandrinus, et ipse S. Athanasius hæreseos jure arguerentur. Posterius assertum non est ipsius Epiphanii sententia, sed opinio aliorum ab eo duntaxat hic relata; cum exposita opinionum diversitate fateatur, *uni Deo cognita esse quæ in Marcelli animo fuerunt oculta.*

303. *Nec dicas* 2°. S. Hieronym. l. de Scriptor. Eccles. c, 97 ait : *Sed et Hilarius in septimo adversus Arianos libro* (de Trinit. l. 7, n. 3) *nominis ejus* (Marcelli) *quasi hæretici meminit.* Hilarius vero ipse in Fragmento II tria de Marcello refert : 1° Eum ab Athanasio damnatum esse et abstentum, dum hæreticus erat agnitus (n. 21). 2° Eumdem non esse judicatum hæreticum ex libro contra Arianos scripto, sed quod post Sardicense Concilium multa protulerit Photinianæ postmodum hæreseos capita et fundamenta (ib.). 3° Marcellum ipsum ab ingressu Ecclesiæ post illam Athanasii sententiam se abstinuisse; eum vero ab aliis inter hæreticos accensitum, ne daretur Arianis occasio, latum pro Athanasio a Sardicensibus judicium

convellendi, si simile pro Marcello datum acrius defonderetur (ib. n. 22, 23). Demum Basilius epist. 52 (al. 69, n. 2), 74 (al. 263, n. 5), et 78 (al. 125. n. 1), apertet damnat Marcellum hæresis, subjungens in epistola priore : *Et hujus experimentum ac demonstrationem reconditi apud me iniquæ illius syngraphæ libri continent*, etc.

R. Nec isti Patres præ Athanasio audiendi sunt ; cum prior tempore, posteriores loco remoti fuerint, atque hi ipsi in assignanda hæreseos sede inter se pugnent. Præterea Hieronymus non suam, sed Hilarii sententiam refert, quæ ipsa tamen nihil decernit; cum laudato Hilarii loco hæc duntaxat habeantur : *Impie multos ad unius Dei professionem Galatia nutrivit.* Hilarii narratio verisimilitudine caret, sive dum scribit Marcellum Athanasio factum suspectum ob doctrinam pravam post Sardicense Concilium sparsam, *qua hæresi Photinianæ via quærebatur;* cum *Photinus* jam ab anno 345, et sic ante illud Concilium virus suum sparserit : sive dum Marcellum ab Athanasio communione separatum dicit ; cum honorificam de Marcello commemorationem supra relatam Athanasius fecerit an. 357, et in Apologia priore ad Constantium, eumdem recenseat inter alios Sanctos et catholicos Episcopos, quorum deplorat exilium ; ad quæ tamen tempora illa excommunicatio referenda foret.

A Basilio Marcellum quidem etiam ex illius scriptis pro hæretico fuisse habitum fateor : sed nihil facilius quam obscuras quasdam phrases in pravum accipere sensum, si eæ partim ab aliis ad hæreseos suæ defensionem proferantur, ut hic factum est a *Photinianis;* partim ab aliis arguantur erroris, ut ab *Eusebio* et *Arianis* actum est : in neutro autem casu audiatur expositio præsentis auctoris.

304. *Nec dicas* 3° : S. Epiphan. cum loco supra cit. n. 4, retulisset, quod Athanasium interrogarit quid de Marcello sentiret, hæc addit : *Ille neque ipsum defendit, neque graviter adversus ipsum invectus est ; at solum risu leni edito ostendit, non multum ab improbitate ipsum abhorruisse, et in eorum loco qui se purgassent, habuit.* Quin ipse S. Athan. in Oratione, quæ inscribitur : *Quod unus sit Christus,* n. 2, inquit : *Quod si exacte animadvertas, deprehentes eos extra Trinitatem summovere D. N. Jesum Christum, ut mancipium, ut hominem inadorabilem ac potius adorantem, et una cum cæteris omnibus inservientem, et subjectum sanctæ Trinitati, ut Marcellus et Paulus samosatensis interpretantur.*

R. Nec Athanasii istud dubium factum, nec nuda Marcelli ad exemplum inducti commemoratio, elidit magnifica testimonia ex Apolog. et hist. Arian. ad Monachos laudata. Præterea vero ex Epiphanio conficitur quidem Marcellum visum multis fuisse a *Sabelliana* hæresi non admodum remotum; sed eam tamen a se suspicionem detersisse, ubi coram Julio Pontifice, et in Synodo Sardicensi ejus fides et scripta accuratius examinata fuere. Oratio autem illa, *Quod unus sit Christus*, seu potius, ut ex ejus fine colligitur, homilia quædam in Natalem Domini, secundum peritiores criticos, nec Athanasii est, nec auctoris Athanasio coævi ; ut illi tum ex ornatiore stylo, quam qui Athanasio proprius sit, tum ex ternarum in Trinitate hypostaseon mentione colligunt, cum unam duntaxat in S. Triade hypostasin in Athanasii libris invenire liceat.

305. *Dico II.* **Probabilius est, Eusebium Cæsareensem, etiam post Concilium Nic. fuisse Ariana hæresi infectum.**

Prob. Quem scripta et facta propria, necnon aliena testimonia arguunt Arianæ hæresis, ea infectus esse recte censetur : sed scripta et facta *Eusebii*, etiam post Nicænum Concilium, necnon relata ad illud tempus testimonia talem esse *Eusebium* arguunt; ergo.

Prob. Min. p. 1ª.— *Eusebius* etiam in scriptis post Concilium Nic. Filium, qua Verbum, dicit a Patre natura diversum, inferiorem et illi servientem, non coexistentem Patri, nec verum Deum, ut patet ex l. 1 contra Marcellum c. 1, p. 8, ubi conferens verba Apostoli ad Galat. 3, 19 et 20, ac 1. ad Tim. 2, 5 ait : *Erat igitur Filius, priusquam fieret Dei mediator et hominum, mediator Dei et angelorum..... Non est ergo existimandum hunc esse Deum illum qui est supra omnia Deus, nedum de numero angelorum aliquem, sed medium utrorumque et mediatorem.* L. 2, de Eccles. Theolog. c. 7 : *Quamobrem et ipse Filius Deum suum docet Patrem suum, in quibus ait : Vado ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum : Deus certe et Pater ipsius quoque Filii Deus esse docetur. Quocirca... honorat, adorat et veneratur suum Patrem, Deum eum et ipsius Deum inscribens; cui gratias agere, cui preces fundere dicitur, cui obediens usque ad mortem fuerat.* L. 1 Histor. Eccl. c. 2, narrat, Moysi *adstipulatum fuisse etiam alium prophetam, in hymnis suis de Deo loquentem hoc modo : Ipse dixit et facta sunt, ipse mandavit et creata sunt. Patrem quidem et creatorem inducentem tanquam rerum omnium Dominum, regio motu præcipientem : Verbum autem Dei, secundum a Patre..... paternis imperiis ministrantem.* In epist. ad Euphrationem : *Porro ipse Filius Dei hæc nobis omnibus exactius cognoscens, alterum se ipsum, et minorem a Patre, subjectumque cognoscens, admodum pie nos id docet, dicens : Pater, qui misit me major est me;..... quoniam Filius et ipse quidem Deus, sed non verus Deus* (Labb. t. 7, p. 498). Hæc autem vel non possunt exponi sensu catholico, vel Eusebii conditio non meretur, ut mitigata accipiantur; ergo.

Prob. p. 2ª — *Eusebius* simulato subscripsit Fidei Nicenæ, suppressit ejus professionem, insectatus est illius defensores, juvit e contrario ejus adversarios et hæreticos. *Simulatio* quidem patet ex Eusebii epistola ad suos Cæsareenses (ad calcem l. de decr. Nic. Syn. S. Athan. opp. t. 1), qua sensum suæ subscriptionis exponit. In ea enim profitetur (n. 7); de Filio admissas a se esse voces, *ex substantia Patris,* et *consubstantialis Patri;* quatenus Filius ex Patre quidem est, non autem portio Patris, aut sectione vel mutatione divinæ naturæ productus; item (n. 6) has, *Genitum, non factum;* quatenus τὸ *factus* creaturis cæteris proprium erat, quæ dicebantur per Filium fieri. Præterea reprobat (n. 9) hunc de Filio sensum : *non erat antequam gigneretur,* ex ea solum ratione, quod omnes fateantur Filium Dei fuisse priusquam secundum carnem gigneretur. Tandem. (n. 10) pro æternitate Verbi nihil dicit, nisi *quod Christus sit Filius Dei ante omnia secula,* more Arianorum intelligendo duntaxat *ante omnes creaturas,* in quarum numero tempus et secula collocantur : quin, ut Filium actu semper extitisse neget, addit, *Filium, antequam actu gigneretur, potentia fuisse in Patre.* Denique sub finem protestatur, idem se credere et docere, quidquid præteritis temporibus crediderat et docuerat.

Tentata Nicænæ professionis *suppressio* ostenditur tum ex Historia *Eusebii* Ecclesiastica, quam studio maligno finit ante Concilium Nicænum; tum ex vita Constantini ubi, quamvis Concilii hujus meminerit, de sola Paschatis controversia loquitur, de causa Arii autem ac definita Filii Divini consubstantialitate altum silet. Quæ enim in Chronico ejus Latino leguntur ad annum 325 de Nicæna Synodo, et Ario damnato, addita fuisse ab Hieronymo est exploratum. *Insectatio* defensorum fidei Nicænæ præcipuorum, Athanasii scilicet, Marcelli Ancyrani, et Eustathii Antiocheni ostenditur ex Conciliabulis anno 335 Tyrii, anno 336 Constantinopoli, anno 340 Antiochiæ celebratis, in quibus singulis singuli memorati ex ordine damnati fuerunt, agente potissimum Eusebio. *Adjumentum* hæreticis præstitum non tantum ex his ipsis Conciliis, et constanti usque ad mortem cum Arianis conjunctione colligitur, sed et ex Conciliabulo Hieros., l. 4, *Eusebii* de vita Constantini c. 43 et seqq. magnificentissime commendato, in quo anno 335 Arius, edita formula fidei æquivoca, ab Eusebio et aliis in Ecclesiam est receptus; et ex libris contra Marcellum (præcip. l. 1, c. 4), ubi Narcissum Nerodiadem, Paulinum Tyrium, Eusebium Nicomediensem, Asterium Sophistam, et alios notorios Arianos inter Ecclesiæ Patres, ac fidei veræ Doctores refert et laudat.

Prob. p. 3ª — Patres non tantum singuli, sed et in Conciliis congregati *Eusebium* pro Ariano et Hæretico habuerunt. Inter primos quidem Athanasius l. de Syn. Nic. decretis n. 4 scribit, Eusebium et alios qui simulato subscripserant Nicænæ fidei, *tanquam ad vomitum regressos;* Hilarius Libel. ad Constantinum n. 5 *commenta Ariana a duobus Eusebiis inventa* dicit; Epiphanius hæres. 68 n. 7. Eusebium *in Arianorum inanissimum dogma propensissimum* scribit; Hieronymus vocat *Eusebium*, l. ad Ctesiphont. (al. ep. 133, n. 3), *Arianum*, epist. 65 (al. 84 ad Pammach. et Ocean. n. 2 *impietatis Arii apertissimum propugnatorem*, in Apol. contra Rufin. l. 1 n. 8. *Arianæ factionis signiferum*, ibid. l. 2, n. 15. *Arianorum Principem.* Inter alios, Patres Ægyptii, fere centum numero, Alexandriæ anno 330 congregati, Synodica epistola (Labb. t. 2, p. 542 D), Eusebium *studio Arianismi* damnasse Tyri Athanasium docent: Patres autem septimæ Synodi Œcumenicæ ex Eusebii epistolis, altera ad Euphration., altera ad Constantiam et Commentariis, hominem *in reprobum sensum traditum, et aperte Arianicæ opinionis ac sententiæ* declarant et rejiciunt (Labb. t. 7, p. 595 D). Plures alios vide apud Valesium in fronte Ecclesiasticæ Historiæ Eusebii.

306. *Nec dicas.* 1° *Eusebius* tum negando, tum affirmando etiam in libris post Conc. Nicænum scriptis, ea refert de Verbo ac Filio quæ illum ab Ariana hæresi immunem ostendunt. Nam 1° l. 1 de Eccles. Theol. c. 9 negat Filium *ex non extantibus*, seu ex nihilo productum; c. 10 esse *creaturam* inficiatur. 2° l. 1 Eccl. Theol. c. 8 et 20, et l. 2, c. 14 dicit, solum Filium esse *genitum*, et hinc *unigenitum*; ex *substantia*, non ex Patris *potentia* genitum.

R. Hæc omnia vafritiem Eusebii et dolos cum *Semiarianis*, imo ipso *Ario* communes quidem detegunt, fidem autem sinceram et integram non probant. Hinc.

Ad 1um *D. Eusebius* Filium negat ex non extantibus productum, et esse

creaturam absolute *N.* Non absolute, sed comparate tantum ad cætera producta et creaturas *C.* Patet id ex cit. l. c. 9, ubi ait : *Ex quo merito reprehendi possunt ii qui illum creaturam esse non veriti sunt dicere, e non extantibus, similiter ac creaturas reliquas, productum;* et l. 3, c. 2 (p. 150 D) : *Quod si dicat* (Scriptura) *conditum illum fuisse, non ita dixit, quasi vellet intelligi, eum de non esse ad esse processisse : nec quod, ad modum creaturarum reliquarum, de non ente producebatur.* Præterea fucum hic ab Eusebio fieri patet, tum ex eo quod l. 4 Demonst. Evang. c. 1 affirmet, *nulla jam ratione dici posse de nihilo esse quicquam eorum quæ sunt;* cujus rationem ibid. reddit : *Neque enim esse quidpiam potest ex eo quod ipsum non sit* (ἐκ μὴ ὄντος). *Quomodo enim id quod non est, alteri ut sit, esse causa poterit?* Quibus verbis per τὸ *ex nihilo* intelligi posse *ex nulla causa* vel *principio* declarat : tum ex notione creaturæ, quæ ab Arianis statuebatur in eo quod res aliqua mediate duntaxat, interveniente scilicet Verbo, tanquam instrumento et administro, producatur, cum e contra Filius dicatur ἀμέσως, seu sine intermedio, ac per sese a Patre productus, ut Eusebius loco nuper cit. c. 5 (p. 153), et Athanasius l. de Synodi Nic. Decret. n. 7 de ipso Ario refert.

Ad 2um *D.* Filium dicit solum et unigenitum, quatenus solus sine interveniente Verbo, et per se immediate a Patre est productus ut modo dictum *C.* Quatenus est ejusdem naturæ, et consubstantialis *N.* Patrem enim ac Filium esse *duas res,* l. 1 contra Marcel. c. 4, p. 25. Filium etiam *extra Patrem vivere et existere,* hoc est, a Patris οὐσίᾳ extraneum et adventitium esse, l. 1 Eccles. Theol. nota *Eusebius.* Simili ratione exponitur genitus *ex substantia,* non autem *ex potentia* Patris; quanquam ex nuper dictis Filium ex Patris potentia extitisse, et ex ea factum idem statuerit.

307. *Nec dicas* 2° Ibidem Filio tribuit *omnipotentiam et infinitatem,* imo et *æternitatem.* Item, non tantum l. 1 Eccles. Theol. Filium probat esse verum Deum ex eo quod *Deus sit, quod natum est ex Deo,* sicut quod est ex carne natum, est caro; sed etiam l. 2, c. 4 vocat eum αὐτόθεον, quæ vox duplicem significationem habet; quarum altera *Deum a se,* et a nullo principio prodeuntem exprimit, et hinc Filio convenire nequit : altera *Deum ipsamet substantia,* non autem aliqua participatione tantum, sive secundum partem, sive secundum affectionem designat, et hic Filio ab Eusebio tribuitur.

R. — *Ad* 1um *D.* Tribuit omnipotentiam, infinitatem, imo et æternitatem his perfectionibus Patris æqualem *N.* Inæqualem et minorem *C.* Atque hinc Eusebius l. 2 Eccl. Theol. c. 23 duos in Trinitate *honore pares* negat, ibid. c. 7 : *Paternam gloriam excellentiorem gloria Filii* affirmat, et rursus c. 28 *Patrem inaccessibilem esse, nec ab ullo capi posse, Filium vero propinquiorem esse rebus omnibus* statuit. Æternitatem quod attinet, non tantum pro existentia Filii *ante omnia secula* et substantiarum etiam intellectualium creationem, imo ante *tempora æterna* accipit : nullibi autem dicit Filium Patri coæternum; quin et *Patrem ante Filium existere, et ante ejus productionem subsistere,* Filium vero *ex Patris inexplicabili consilio ac potentia substantiam accepisse,* l. 4 Demonstr. Evang. c. 3 et 4 enuntiat.

Ad 2um *D.* Probat Filium esse verum Deum et αὐτόθεον re ipsa et proprie

N. Repræsentative et in figura *C.* Disertis verbis *Eusebius* hæc enuntiat, dum l. 2. Eccl. Theol. c. 23 scribit : *Non tamen cunctandum est quin et ipsum Filium confiteamur esse Deum verum, cui quidem hoc tanquam in imagine conveniat. Porro quemadmodum, ubi Rex unus imperat, cujus imago ubique terrarum circumfertur, nemo prudens dixerit duos esse imperantes, sed unicum, qui in imagine istu colitur : eodem modo et Ecclesia Dei, unum venerari Deum edocta, hunc ipsum, et per Filium, quasi per imaginem adorare perseverat.* Quod additur de significatione vocis αὐτόθεος mancum est; restat enim tertia ejus acceptio pro *similitudine* et *imagine* Dei, qua ratione Chrysostomus hom. 2 in epist. ad Rom., et 27 in epist. 1 ad Cor. hominem ob ferociam belluæ, ob duritiem lapidi similem, αὐτοθηρίον et αὐτολίθον appellavit : et in hac significatione, sicut Origenes, juxta plures Arianismi præformator, l. 6 contra Celsum, Christum vocavit αὐτοσοφίαν, ita *Eusebius* eum αὐτόθεον dixit.

308. *Nec dicas* 3° Theodoretus Hist. Eccl. l. 1, c. 11 et Gelasius l. 2 de Synodo Nic. c. 1 (Labb. t. 2, p. 138) referunt, *Eusebium* Arianos refellere, et ab his defectionis a sua secta redargui. Socrates l. 1 Hist. Eccl. c. 21, non tantum asserit, *Eusebium* ab Arianismo immunem, sed et allata ipsius doctrina ostendit. Pelagius II tandem, ep. 5 (ad Episc. Istriæ 3ª) n. 21, et Gelasius l. de Duab. natur., summi Pontifices, *Eusebium* laudant, et inter catholicos scriptores referunt. *Conf. Eusebius* ab Ecclesia colitur ut sanctus; quod patet tum ex Martyrologiis Usuardi, Adonis et Notkeri ad diem 21 Junii, tum ex antiquo Codice MS. Ecclesiæ Parisiensis, et ex Breviario MS. Ecclesiæ Lemovicensis; ergo.

R. Theodoreti et Gelasii Cyzic. narrationem veram esse, si intelligatur *Eusebii* defectio ab Arianis rigidis; falsam, si etiam Semiarianos comprehendat. Quanquam cum Eusebius, vivente Constantino, et catholicum se simulare studuerit, et Nicæno subscripserit, Arianorum odia incurrere potuit. Socratis studium vanum fuisse, et Æthiopi dealbando impensum, ex hactenus disputatis facile ostenditur. Pelagius Eusebium *inter Historicos honoratissimum*, non autem inter Christianos integrum fide appellat. Auctorem libri de duabus naturis quod attinet, inter criticos dubium est fueritne is Gelasius Pontifex, an Cyzicenus, vel alius quicumque : illud certum, Gelasium Pontificem, in suo de Ecclesiasticis Scriptoribus decreto, Eusebii opera tanquam apocrypha rejecisse, nec eum pro Magistro catholico agnovisse : quare siquidem Gelasius Papa permittatur hujus libri auctor, Eusebio inter catholicos scriptores locum, non ex propria æstimatione, sed ex Eutychianorum opinione ac sensu, contra quos proinde illius auctoritate uti poterat, a Gelasio concessum statuere licet.

Ad conf. R. — *N. A.* Quamvis enim non affirmemus *Eusebium* suo in errore contabuisse, sed Deo judicium de ejus salute relinquamus; negamus tamen ejus sanctitatem ab Ecclesia universa vindicatam : cum ex dictis constet, Conc. Generale de ipsius fide male sensisse, ejusque nomen sub Pontificatu Gregorii XIII e Fastis ecclesiasticis fuerit expunctum. Ecclesiæ particularis judicium, et quorumdam scriptorum testimonium nec Œcumenicæ Synodi sententiæ, nec nostris rationibus prævalet; præsertim cum origo erroris de-

tegatur ab eruditis, quorum aliqui hunc Eusebium pro Eusebio Samosateno, in Syria Episcopo et Martyre, quem Græci die 20 Junii colunt, alii pro Eusebio Cæsareensi in Cappadocia S. Basilii præcessore, qui secundo Kalendas Junii in Martyrologio S. Hieronymi apud Dacherium et Papebrochium legitur, substitutum ex errore volunt.

309. *Dico III.* **Certum videtur, S. Basilium ab errore Pneumatomachorum fuisse immunem.**

Prob. Ex scriptis et factis propriis, et ex testimonio alieno. Nam

1° Præterquam quod hom. 24, n. 5 contra Sabell. dicat : *Trinitatem non manere Trinitatem, detracto Spiritu;* et in epist. 60 (al 140, n. 2) ubi docet, doctrinam de Spiritu sancto in Nicæno Concilio ideo tantum non fuisse definitam, quod nondum aperte contra eum fuerit bellum susceptum, addat, *nihil prorsus in Divina ac beata Trinitate creatum adinveniri :* speciatim Divinitatem Spiritus sancti adstruendam suscepit in l. de Spiritu sancto ad Amphilochium, et in libro 5 contra Eunomium, quem librum Sancto huic Erasmus, Cocus et alii heterodoxi eripere frustra conantur, cum Gregorius naz., Hieronymus, Theodoretus, et Joannes damasc. illum tanquam Basilii opus laudent, et Isaac Casaubonus, Caveus cum aliis etiam heterodoxis agnoscant.

2° Basilii virtus et fides adeo æstimata fuit a plerisque, ut ex eremo in Cappadociam vocatus, etiam vivente adhuc Eusebio episcopo, ecclesiam Cæsareensem ibidem administraverit, et ab Athanasio ad visitandos Macedoniæ et Achaiæ episcopatus, suscipiendosque in Ecclesiam Arianos reduces fuerit missus; inter quos dum Eustathium Sebastenum recepisset, et alias Apollinari communicasset, abjecit eos continuo, et scriptis etiam impugnavit, utprimum prioris simulationem, et posterioris hæresin ex aliorum monito intellexit.

3° Cum Basilii fama, quam ipse vivens pluribus scriptis defenderat, post ejus fata adhuc lacesseretur, præter Gregorium nyssenum illius fratrem, Theodorum antiochenum ac Sophronium, ut in Bibliotheca suâ Photius ostendit Cod. 4 et 5, vindicavit eumdem Gregorius naz. cujus ex Orat. 43, n. 69, locus sufficiet : *Nam quod alioquin melius quam quivis alii* (Basilius) *Spiritum sanctum Deum agnosceret, cum ex eo perspicue constat, quod et hoc sæpe de loco superiore, quoad per tempus licebat, prædicavit, et privatim apud eos a quibus interrogabatur, haud cunctanter confessus est : tum vero in suis ad me sermonibus apertius id demonstravit..... non simpliciter hoc affirmans, sed, quod ipsi antea perraro acciderat, sibi rem omnium maxime horrendam imprecatus, nempe ut ab ipso Spiritu sancto excideret, nisi cum Patre et Filio consubstantialem, et honore parem veneraretur.*

310. *Nec dicas.* Basilius multa hæreseos indicia præbuit; nam 1° disserens in festo Eupsychii de Trinitate, reticuit Divinitatem Spiritus sancti. 2° Hom. 17 (al. 1 in app. t. 2, p. 583 C). Spiritum sanctum non ausus est dicere Deum, sed duntaxat *Spiritum Dei.* 3° Hymno glorificationis more Arii et Arianorum sæpe utebatur hac formula : *Gloria Patri per Filium in Spiritu sancto.* 4° In duabus epistolis ad Apollinarem plures circa Trinitatem errores aperte protulit : unde 5° Ab Episc. Ancyr. impietatis postu-

latus, et a religiosissimis viris Ponticæ solitudinis tanquam hæreticus vitari cœpit.

R. — *Ad arg. D.* Præbuit indicia hæreseos justa et probabilia *N.* Vana, et nonnisi a meticulosis catholicis, vel ab adversariis hæreticis exaggerata *C.* Hinc

Ad 1um R. Reticentiam illam de Spiritus sancti Divinitate, illa in Oratione, fuisse œconomiam contra hostes calumniarum studiosos usurpatam, ut Basilius ipse in epist. 33 (al. 71) et Gregorius Naz. in epist. 26 (al. 58) demonstrant; non vero ignaviam, aut fidei defectum; cum eam circumspectionem Basilius alibi non usurparit, ut ex probationibus manifestum est.

Ad 2um R. Quod loc. cit. Basilius non dixit, enuntiavit in libro ad Amphil. et ll. cont. Eunomium, item ep. 141 (al 8, n. 1) ubi ait : *Confitendum est, Deum esse Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum sanctum.* Unde Basilium id profiteri ausum non fuisse, negatur. Quod vero Spiritum sanctum dixerit Spiritum Dei, et caste dixit, et more Apostoli *Pauli* ac veterum plerorumque fecit, qui in hac elocutione usurpabant Dei nomen notionaliter, accipiendo scilicet Deum pro Patre, ut Chrysost. hom. 5, n. 3 de Incompreh. Dei nat. animadvertit.

Ad 3um R. Criminationem istam luculente refutavit Basilius in l. de Spiritu sancto ad Amphiloch. c. 25 seqq. ubi ex Scripturæ auctoritate, Apostolica traditione, et Patrum exemplo ostendit, ternam glorificationis formulam et rectam et usitatam esse in Ecclesia; nempe illam objectam, alteram hanc : *Gloria Patri cum Filio ipsius et Spiritu sancto,* postremam communem : *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto.* Addit præterea, in accusata formula diversitate particularum eloquentius exponi Personarum originem : ac tandem communem formulam acceptari a se, probarique declarat; ea ratione latissimum se inter et Arianos discrimen ostendens.

Ad 4um R. Basilio has epistolas falso imputatas, et ab Athanasio Ancyrano esse suppositas, ut ipse Basilius in epist. 59 (al. 129) contestatur.

Ad 5um R. Quæ fides sit habenda Athanasio Ancyrano, liquet ex modo dictis. Monachis Ponticis, abstersa suscipione, satisfecit abunde Basilius scripta ad eos epistola 73 (al 226) et misso libello *de vera ac pia fide*, quibus declaravit quantum abhorreret a novitate cujus ab adversariis insimulabatur.

Quæres II. An Liberius Papa fuerit lapsus in hæresin Arianam.

311. *Nota I.* Liberius et a Pontificatus sui initiis, quem anno 352 suscepit, et postremis vitæ suæ temporibus, quam anno 367 beata morte clausit, omnium ex calculo strenuum se fidei Nicænæ et S. Athanasii vindicem præbuit. Nam et anno 355 Beroeam Thraciæ in exilium potius deportari sustinuit, quam Constantio geminis suis studiis adversa Mediolani imperanti concederet : et Urbi ac Sedi Pontificiæ anno 358 redditus, perstitit in fide fortiter, neque cum Ariminensi postea Concilio commune quidpiam habuit. An vero exilii sui tempore, tum ærumnis fractus, tum redeundi desiderio superatus, nihil a fide et fortitudine sua alienum egerit, hic inquiritur. Duplex hoc in argumento respondendi ratio se hodie offert : *altera*, quam olim

indicavit Cardinalis Perronius, nuper autem Corgneus Ecclesiæ Suessionensis Canonicus singulari dissertatione uberius exposuit, negat omnino lapsum Liberii quemcumque; *altera* communior, et hactenus pervulgata, eo descendisse Pontificem concedit, ut Athanasium damnaret, communicaret cum Semiarianis, et Sirmiensi fidei formulæ subscriberet. Non eumdem tamen in lapsu Liberii defectum agnoscunt sententiæ postremæ sectatores. Alii enim, præsertim vero heterodoxi, a *fide* defecisse Pontificem, et hæresi Arianæ assensisse contendunt; quod idem nonnulli catholicorum statuunt, sed una excipientes, hunc errorem fuisse *hominis privati*, minime autem Pontificis, et e cathedra assertum : alii Liberium in fortitudine quidem et *æconomia*, non autem in fide peccasse volunt. Discriminis hujus ratio maxime provenit a designatione formulæ Sirmiensis, cui Pontificem sub scripsisse aut hi aut illi contendunt. Unde

312. *Nota II.* Inter 14 fidei formulas quas *Ariani* ad oblitterandam fidei Nicænæ regulam ab anno 341, per 19 annos subsequentes, diversis in Synodis ediderunt, tres Sirmii, in oppido olim Pannoniæ celebratissimo, fuerunt conditæ. 1ª Anno 351, contra *Photinum* græce ab Episcopis, ut Vigilius tapsens. l. 5 contra Eutych ait, ex toto Oriente congregatis, quos Hilarius in Fragment. 6, n. 7 sive enumerat, sive præcipuos nominat, *Narcissum*, *Theodorum, Basilium, Eudoxium, Demophilum, Cecropium, Silvanum, Ursacium, Valentem, Evagrium, Hyrenium, Exuperantium, Terentianum, Bassum, Gaudentium, Macedonium, Marthum, Actium, Julium, Surinum, Simplicium* et *Juniorem*. Ea formula, quam ceu catholicam Hilarius l. de Synodis n. 38 exponit; Athanasius autem l. de Synod. n. 27 inter Arianas Ectheses refert, complectitur symbolum fidei una cum 27 anathematismis : in illo sola reticentia τοῦ ὁμοουσίου, in his etiam phrases et propositiones Semiarianæ notantur. 2ª Anno 357 latine primum edita est a paucis Occidentalibus, *Valente* scilicet, *Ursacio* et *Germinio*, quibus Osius etiam et Potamius ab Hilario adduntur. In hac, præterquam quod οὐσίας, ὁμοουσίου æque ac ὁμοιουσίου mentio fieri prohibeatur, *Pater honore, dignitate, Deitate, atque adeo ipso nomine paterno major Filio... Filius vero Patri, cum omnibus, quæ illi Pater subjecit, subjectus* dicitur (Labb. t. 2, p. 786) : eaque propterea tanquam pure Ariana a Basilio in Concilio ancyrano damnata, et a Constantio suppressa fuit. 3ª Anno 359 similiter a quibusdam, ad Constantium pro habendo Seleuciæ et Arimini Concilio collectis, præsertim *Marco arethusio, Basilio ancyrano, Georgio alexandrino, Valente* et *Ursacio* condita fuit; in qua prior prohibitio quidem repetitur, *Filius* tamen *per omnia Patri similis* docetur (Labb. t. 2, p. 788).

313. *Dico I.* **Liberius probabiliter nunquam fuit lapsus.**

Prob. Id probabiliter negatur, cum quo in historia Liberii nec causa reditus in Urbem, nec comparatio Romanorum redeuntem excipientium, nec Catholicorum cum restituto communio, nec Arianorum post impetratam restitutionem agendi ratio potest verosimiliter componi : sed cum lapsu Liberii hæc quatuor verosimiliter componi nequeunt; ergo.

Prob. min. p. — 1ª Si Liberius fuisset lapsus, hic lapsus foret præcipua reditus in Urbem causa; tum quia e contrario propter suam in fide constan-

tiam fuit missus in exilium : tum quia oblata hac spe a Demophilo sollicitatus et ea inescatus defecisse dicitur : sed hoc imprimis dubium est, ut patet ex Rufino, qui lib. 1 Histor. c. 27, ita scribit : *Liberius Urbis Romanæ Episcopus, Constantio vivente, regressus est : sed utrum, quod acquieverit voluntati suæ, adscribendum, an ad Populi Romani gratiam, a quo proficiscens fuerit exoratus, indulserit, pro certo compertum non habeo :* deinde falsum declaratur ab aliis aliam causam assignantibus; cum Sulpitius Severus l. 2 Hist. sacr. c. 39, scribat : *Sed Liberius paulo post Urbi redditur ob seditiones romanas;* et Socrates l. 2 Histor. c. 37, dicat : *Liberius autem non multo post ab exilio revocatus, sedem Episcopatus propterea recuperavit, quod Populus Romanus, seditione conflata, Felicem Ecclesia illa ejecerat, Imperatorque ipse etiam invito animo illis consenserat;* quod idem verbosius Theodoretus l. 2 Hist. c. 17, et Cassiodorus, Histor. tripart. l. 5, c. 18, enarrant. Denique repugnat historiæ, ex qua constat Liberium anno fere integro adhuc hæsisse in exilio; nec cogitatum ab Imperatore de ejus reditu, nisi post Romanam postulationem; nec Romam dimissum antequam collectioni cuidam Sirmiensis et Antiochenorum Conciliorum Sirmii subscripserit. Ergo lapsus Liberii non fuit causa reditus nec cum illa verosimiliter componitur.

Prob. p. 2ª — Duo ex historia, adversariis etiam probata, habentur certa : 1º Populum et Clerum romanum tempore exilii Liberiani mansisse partibus catholicis penitus addictum, ab Arianis autem aversum, adeo ut a Felice sive intruso, sive rite substituto, in sacris abstinuerint, ex quo ille cum Arianis communicaverat : 2º Eumdem populum non tantum extorsisse reditum Liberii, sed et eumdem summo cum gaudio excepisse, Felice ejecto. Sed hoc adversus *Arianos* et *Felicem* odium, hoc erga fidem et Liberium studium credibile non est, si Romanis, ut potuit, cognitus fuit Liberii lapsus, quo et Athanasium damnasse, et Arianis communicasse, et formulæ Arianæ subscripisse dicitur; ergo lapsus Liberii cum comparatione Romanorum conciliari nequit.

Prob. p. 3ª — Certum est ex Severo Sulpitio l. 2, c. 22; Socrate l. 4, c. 12; Theodoreto l. 2, c. 22, Liberium post reditum ab exilio communionem habuisse ab Episcopis reliquis; quin et ab Athanasio et Alexandrina Synodo rogatum confirmationem decretorum : ex iisdem etiam et disciplina Ecclesiastica certum est, lapsum sive in fide, sive in œconomia, præsertim hæresis suspicione afflatum, non fuisse ad communionem receptum, nisi datis pœnitentiæ aut retractationis signis, ut maxime ex historia Mediolanensis et Ariminensis Synodi coæva constat : adeoque si Liberius fuisset lapsus vel solo defectu *fortitudinis*, cum interpretative saltem pro hæretico haberetur, omnino retractationis indicia eo manifestiora præbere debuerat, quo gravius erat triplex in eo peccatum, et quo confidentius in sua ad Italos epistola ab Ariminensibus reparationem ipse exigebat. Sed nullum hujus pœnitentiæ aut retractationis vestigium occurrit sive in propriis, apud Hilar. in Fragm. litteris, sive in coævis Athanasii et Hilarii scriptis, sive in sequentium, Socratis, Sulpitii, Theodoreti vel Sozomeni historiis; ergo.

Prob. p. 4ª — Ex omnium scriptorum silentio, et Damasi, apud Theodoretum l. 2, c. 22, asserto liquet, Liberium nec per se, nec per Legatum interfuisse aut consensisse Concilio Ariminensi, ad quod, teste Socrate l. 4, c. 12.

plerique Occidentis Episcopi sunt coacti — sed si lapsus est Liberius, attentis Arianorum fraude, ferocia, et ausibus alias susceptis, non apparet cur hoc in conventu Liberii suffragium favens neglexerint, aut, siquidem illum mutatum norant, cur eum minis et exilio rursus frangere noluerint; ergo lapsus Liberii cum Ariana agendi ratione minime concordare videtur.

314. *Nec dicas* 1° Argutationibus quibuscumque prævalere debet confessio propria : sed in Fragmentis S. Hilarii recitantur plures Liberii epistolæ, inter quas duæ sunt scriptæ ad Orientales, quarum prior (fragm. 4,) a verbis, *Studens paci* posterior (fragm. 6, n. 5) his, *Pro deifico timore,* inchoatur; et duæ ad Occidentales exaratæ sunt, quarum prior (fragm. 6, n. 8), incipiens, *Quia scio vos,* Valenti, Ursacio, Germinio; posterior (fragm. 6, n. 10), exorsa, *Non doceo,* Vincentio Capuano inscribitur : sed in his quatuor Litteris profitetur Athanasium a se damnari, communionem datam Arianis, subscriptum formulæ Sirmiensi ; ergo.

R. — *N.* litteras has esse Liberii proprias et genuinas : 1° Quia Fragmenta S. Hilario adscripta partim a Dupinio et quibusdam aliis illi penitus abnegantur; partim juxta criticos plerosque multis in locis corrupta sunt et interpolata : 2° Quia Sulpitius Severus, qui tamen, notantibus Petavio et Patribus Benedictinis, compendium *Arianismi* ex Hilarii fragmentis suæ historiæ inseruit, de his litteris nihil, nihil de lapsu Liberii, imo causam pro ejus reditu diversam et oppositam commemorat : 3° Quia his in litteris apparet abjectio animi indignissima, et abhorrens ab animi magnitudine, quam Liberius in aliis plerisque occasionibus exhibuit : 4° Quia in prima ad Orientales, et in ea ad *Valentem* et *Ursacium* Liberius inducitur scribens, jam ab initio Pontificatus sui Athanasium a se fuisse communione privatum; quod tamen historiæ communi, Athanasii in Hist Arian., et Theodoreti l. 2, c. 16 narrationi, ac dictis ipsius Liberii, quæ epistola ad Vincentium Capuanum, et altera ad Constantium in Fragmentis relatæ exhibent, aperte repugnat. Quam ob rem hæ *duæ epistolæ* non tantum a Dupinio, sed et a Baronio, Binio, et Patribus Benedictinis tanquam apocryphæ, et ab Arianis suppositæ rejiciuntur; atque hinc probabile fundamentum præbet, cur et aliæ duæ epistolæ, Liberii lapsum referentes, in suppositionis suspicionem adducantur.

315. *Nec dicas* 2° Athanasius et Hilarius Liberio coævi semel ac iterum ejus lapsum declarant : ille quidem 1° in Apolog. contra Arian, n. 89 scribit : *Liberium exilii ærumnas ad finem usque non tolerasse* : 2° autem in Hist. Arian ad Monachos n. 41 hæc habet : *Porro Liberius extorris factus post biennium denique fractus est, minisque mortis perterritus subscripsit.* Hilarius vero imprimis in l. contra Constantium n. 11 ita eum alloquitur : *Vertisti deinde usque ad Romam bellum, eripuisti inde Episcopum, et o te miserum! qui nescio utrum majore impietate relegaveris, quam remiseris.* Deinde in Fragmentis tria præstat : 1° quidem hæc narrat (fragm. 6, n. 4) : *Post hæc omnia, quæ vel gesserat vel promiserat Liberius, missus in exilium, universa in irritum deduxit, scribens prævaricatoribus hæreticis Arianis, qui in sanctum Athanasium orthodoxum Episcopum injustam tulere sententiam.* 2° *Formulam apud Sirmium descriptam, quam dicebat Liberius catho-*

licam, vocat (fragm. 6, n. 7) *perfidiam*. 3° Liberium vocat (fragm. 6, n. 6 et 9) *apostatam* et *prævaricatorem*, illique *anathema* dicit.

R. — *N. ass.* Allata enim testimonia vel lapsum Liberii non probant, vel Patribus his supponuntur. Priorem notam merentur loca utriusque prima. Recte enim Athanasius dixit, Liberium ærumnas exilii non tolerasse usque ad finem, utpote qui ab exilio rediit: quin, dum ibidem *Osium minis perterritum Constantio ad tempus non restitisse* scribat, simile autem nihil addat de Liberio; ex illa propositione, veritati etiam sine lapsu congruente, nihil pro isto evincitur. Similiter ut Hilarius vere diceret nescire se, an Constantius majore impietate Liberium relegaverit, quam remiserit, sufficiebat Liberium ante reditum a Constantio fuisse male habitum : adeo autem ad veritatem hujus asserti non requiritur triplex illud Liberii crimen, ut alias Hilarius nescire potuisset, majore impietate coinquinatam fuisse remissionem præ relegatione. Posterior nota reliquis textibus convenit.

Et quidem textum Athanasii in Hist. Arian. ad Monach. pro supposito habendi ratio 1ª est, quod hæc historia scripta fuerit, vivente adhuc Leontio Antiocheno, quandoquidem Athanasius num. 287 de eo tanquam vivo loquitur. Cum vero Leontius ex Baronii, Valesii et Petavii calculo an. 356 fuerit mortuus, Liberius autem et Osius anno 357, vel sub initium anni 358 dicantur lapsi; ex hoc anachronismo indicium suppositionis habetur : 2ª Quia in eadem periodo mentio fit de Osio, et ejus lapsus hoc definitur, quod *vix tandem cum Valente et Ursacio communicaret*. Sed majus Osii crimen, nempe Arianæ formulæ subscriptionem. Hilarius et Phæbadius produnt; et ipse Athanasius tum in Apolog. contra Arian, tum in lib. de fuga sua addit, Osium in Athanasii damnationem concessisse : 3ª Quia plures critici, inter quos Bollandus et Tillemontius, fatentur esse additamenta, quæ in Athanasii libris de lapsu Liberii et Osii leguntur; quamvis velint factam ab ipso Athanasio additionem : pro quo tamen asserto cum nulla convincens ratio habeatur, hæc ipsa confessio præjudicium quoddam contra textum Athanasianum generat. Hilarii loca, quoniam ex Fragmentis referuntur, iisdem suppositionis suspicionibus patent, quas ad priorem probationem contra litteras Liberii ibidem contentas ostendimus.

Accedunt indicia corrupti textus specialia. Nam in *primo* Athanasius compellatur *Sanctus*, sine quo tamen adjectivo Hilarius in plerisque suis operibus, ac in ipsis Fragmentis alias et simpliciter Athanasium appellat : in *secundo*, quæ formula compellatur *perfidia'*, ab Hilario in l. de Syn. probatur tanquam catholica : quæ referuntur in *tertio*, repugnant dicto Hilarii in Fragm. alteri, quo epistolæ Liberii ad Orientales primæ hanc questionem subjicit (fragm. 4, n. 2) : *Quid in his litteris non sanctitatis, quid non ex metu Dei eveniens est?* Minime vero conveniunt tempori : cum enim Fragmenta fuerint scripta post Concilium Ariminense, contra quod, Damaso in epist. ad Illyricos teste, Liberius fidem Nicænam strenue propugnavit; Apostatæ et prævaricatoris nomen, multo autem minus anathema in Liberium hoc tempore conjici poterat.

316. *Nec dicas* 3° Inter Scriptores Liberio suppares numerantur S. Hieronymus et *Faustinus* cum *Marcellino* : hi vero Liberium esse lapsum aperte enuntiant. Hieronymus enim l. de Scriptor. Eccles. c. 97 ait : *Fortunatia-*

nus... in hoc habetur detestabilis, quod Liberium pro fide ad exilium pergentem primus sollicitavit ac fregit, et ad subscriptionem hæreseos compulit. Et in Chronico hæc scribit : *Liberius tædio victus exilii in hæreticam pravitatem subscribens, Romam quasi victor intravit.* — *Faustinus et Marcellinus* demum in sua ad Libellum precum præfatione (Opp. Sirmondi, t. 1) dicunt : *Constantius veniens Romam, pro Liberio rogatur a Populo. qui mox annuens ait : Habetis Liberium, qui qualis a vobis profectus est, melior revertetur. Hoc autem de consensu ejus, quo manus perfidiæ dederat, indicabat.*

R. Quoad 1um — Auctoritatem S. Hieronymi quidem videri contrariam, probabilitati tamen hujus opinionis non facere præjudicium : quia, tanquam scriptor et loco et tempore saltem 30 annorum remotus, ex falso per Arianos sparso rumore, falsum scribere potuit; præsertim cum in utroque loco nihil de Athanasii condemnatione et communione cum Arianis, alias Liberio imputata, meminerit, et in recensendis etiam suæ ætatis factis a Tillemontio sphalmatum arguatur. Præterea ex Athanasii Apolog. ad Constant. n. 27 habetur, Fortunatianum apprime antea catholicum, nonnisi vi adactum in Concilio Mediolanensi subscripsisse damnationi Athanasii ; adeoque difficultate non caret, ut quis credat eum postea et Arianum effectum, et auctorem hæreseos Liberio extitisse. Tandem *Chronicon Hieronymi* non uno loco corruptum esse critici plures advertunt ; et locus ex eo allatus quamdam contradictionem habere videtur; cum reditus *victoriæ* similis cum prævio *in hæreticam pravitatem* lapsu ægre concilietur.

Quoad 2um R. — Vel illa præfatio non est *Marcellini* et *Faustini*, quod plures ex diversitate illius cum Libello subjuncto ostendunt : vel siquidem eosdem habeat auctores, præfatio tam parum auctoritatis habet, quam certum est Libellum precum imposturis et mendaciis esse refertum : vel his omnibus dissimulatis, *perfidiæ* nomen leviorem tantum in æconomia defectum significat, pro quo facilitas quædam Liberii erga *Arianos* ostensa haberi potest ; cum in Libello etiam laudetur Macarius ob recusatam cum Damaso communionem, quæ ibidem *perfidia* appellatur.

Testimoniis his probabiliter infirmatis, minus necessarium est ad auctoritatem aliorum scriptorum infringendam converti. Qui enim objiciuntur, *Auxilius* l. 1 de Ordinat., *Petrus Damiani* epist. 15, c. 16, et *Platina* in Vit. Pontif., tempore nimis remoti sunt, utpote quorum antiquissimus ante seculum nonum non vixerat. Unus *Sozomenus* (l. 4, c. 15) quantumvis et ipse integro seculo posterior, difficultatem forsan movere posset ; nisi rationes contra Hieronymum allatæ multo validius contra eum intorquerentur; quanquam et ipse narrationem de lapsu Liberii vulgato ab Arianis rumori tribuat. V. P. Zaccar. Thesaur. Theol. t. 2, l. 1, part 2^a^, Opusc. 5.

317. *Dico II.* **Si cui Sirmiensi formulæ subscripsit Liberius, non subscripsit tertiæ, nec secundæ, sed primæ duntaxat.**

In hac responsione tria supponuntur :

1um Est, monumenta fere omnia, quæ hactenus infirmare conati sumus, esse genuina ac vera.

2um Ex his excerpi hanc historiam : Liberio in exilium misso, conjuraverat quidem Clerus romanus se alterum Pontificem, vivente Liberio, non habiturum : sive tamen vi Constantii prævalente, sive mutata Romanorum

sententia, paulo post FELIX romanæ Ecclesiæ Diaconus Pontificatum suscepit; qui quamvis fidem Nicænam professus, quia tamen ab *Arianis* ordinatus, iisdem communionem non negabat, Romanorum odium incurrit, et LIBERII desiderium in illis accendit. Quare cum perpetuo abstinuissent ab Ecclesia ubi FELIX divina faciebat, tum legatione missa, tum præsenti supplicatione a Constantio triumphum Romæ agente, anno 357, restitui sibi LIBERIUM postularunt. Imperator redditurum se Romanis LIBERIUM promisit, primo quidem divisa eum inter et FELICEM Pontificia potestate, postmodum etiam eadem LIBERIO ex integro permissa. Dum hæc Romæ fierent, sollicitabatur LIBERIUS Beroeæ a *Demophilo Beroeensi* et *Fortunatiano Aquileensi*, ac tandem, sub ejusdem anni finem aut initium sequentis, primum se ab ATHANASIO recedere, et rejectos alias Episcopos in communionem adsciscere testatus, dein Sirmiensem fidei formulam sibi oblatam suscepit. Nec statim tamen, nec absque nova subscriptione reditum obtinuit. Nam Sirmium evocato codex, præter Sirmiensem formulam decreta Antiocheni Concilii contra Paulum samosatenum et alterius Antiocheni an. 341 ecthesin complexus, offertur subscribendus : cui postulationi, sed impetrata vicissim ab Arianis Filii cum Patre per omnia similis professione, cum satisfecisset LIBERIUS, anno 358, jam profecto Romam plaudente populo et Felicem ejiciente regressus, priorem sedem non minus quam fidei constantiam recuperavit.

Denique 3um est, formulam Sirmiensem, cui subscripsit LIBERIUS, distinguendam esse ab illa damnatione, quam an. 349. catholici contra Photinum etiam Sirmii ediderunt : in se tamen non fuisse duplicem et distinctam sed eamdem Sirmiensem formulam, quæ tum Beroeæ tum Sirmii a LIBERIO fuit subscripta, quamvis, ut dictum est, in posteriori loco huic formulæ alia etiam acta Antiochena subscribenda fuerint addita. His præmissis.

Prob. p. 1^a^ — Tertia Sirmiensis formula conscripta fuit an. 359, ut ex denominatione Consulum adjecta patet, *dictante fidem* Marco Arethusio, ut HILAR. in Fragm. loquitur, et ad hunc finem edita est, ut indictis jam Ariminensi et Seleuciensi Synodis pro norma daretur : sed LIBERIUS, ex omnium consensu jam an. 358. Romam regressus erat; et formula, quam suscipi a se in ep. ad Orient. scribit, *a pluribus Fratribus et Coepiscopis tractata, exposita, et suscepta est;* et norma Sirmiensis Ariminum ab Ursacio et Valente allata, teste DAMASO in ep. ad Illyricos, a LIBERIO fuit refutata; ergo.

Prob. p. 2^a^ — Formula secunda, sive spectetur quoad intrinseca sive quoad extrinseca, nequit dici subscripta a LIBERIO. Ostenditur 1um. Formula secunda, ratione prohibitorum ὁμοιούσιου et ὁμοούσιου, et ratione doctrinæ de inæqualitate Filii a Patre, erat *Ariana* imo *Anomæa*, et ut talis laudata quidem fuit ab *Eudoxio* Anomæo; sed e contrario damnata est a *Basilio* in Conc. Ancyrano, nec non a Constantio vetita : atqui LIBERIUS nec damnavit ὁμοούσιον quia Sozom. l. 4, c. 15, sparsum de hac re rumorem vocat *falsum :* nec suscepit ἀνόμοιον; quia ipse, ex dictis, vicissim postulavit professionem de similitudine Filii per omnia : nec ad obtinendum ab exilio reditum subscripserat formulæ, quam libertatis dator *Constantius* suppressit, *Basilius* restitutionis procurator damnavit, et ob quam *Eudoxius* exilio est mulctatus; ergo. Ostenditur 2um. Formula secunda concepta fuit sermone latino, subscripta tantum ab Occidentalibus, edita autem an. 357 : sed formula cui subscripsit LIBERIUS, concepta est græce, ut ex ATHANASIO et SOCR. l. 2

Hist. c. 30, discimus; subscripta est ab Orientalibus, ut supra ex Vigilio tapsensi et Hilario diximus; tandem nequit an. 357 esse edita; cum alias suscepta a Liberio formula conscribi non potuisset ab iis, quibus tamen Hilarius eam signatis verbis tribuit : tum quia *Theodorus Heracleensis* inter eos nominatus jam an. 355 obierat : tum quia *Eudoxius* et *Cecropius* an. 357. Sirmio aberant : tum quia *Basilius Ancyranus* vix editam secundam formulam eodem adhuc anno damnarat; ergo secunda Sirmiensis formula non est ea, cui subscripsit Liberius.

Prob. p. 3ª — Supponitur Liberius subscripsisse uni ex tribus formulis Sirmiensibus Arianis : non autem subscripsit 3æ vel 2æ; ergo 1æ duntaxat subscripsit. *Conf.* Formula subscripta a Liberio, ab eodem in ep. ad Orient. dicitur catholica et a pluribus tractata, exposita et suscepta : sed hoc soli 1æ formulæ convenit, quæ scilicet catholico sensu accipi potest, et præ cæteris plures suffragatores habuit; ergo.

318. *Nec dicas* 1º Hilarius in Fragm. formulam a Liberio subscriptam appellat *perfidiam :* sed idem, l. de Syn. formulam Sirmiensem primam dicit catholicam; ergo juxta Hilarium Liberius primæ non subscripsit. 2º Quo tempore subscripsit Liberius formulæ Sirmiensi, secunda recens erat edita; et paulo post hujus formulæ auctores *Valentem, Ursacium* et *Germinium,* datis ad eos litteris, Liberius rogavit, ut sibi ab Imperatore veniam redeundi impetrarent : sed hæc indicant subscriptionem formulæ secundæ; ergo. 3º Sozom. l. 4. c. 15, aperte scribit, coactum a Constantio Liberium ad confitendum Filium Patri non esse ὁμοούσιον : sed hoc non primæ sed secundæ subscribendo fiebat; ergo. 4º Si nec Beroeæ nec Sirmii Liberius subscripsisset formulæ secundæ non posset dari ratio, cur præter subscriptam jam formulam primam Beroeæ, postea novam subscriptionem debuerit addere.

R. *ad* 1um — *D. M.* Formulam hanc appellat perfidiam, spectando formulæ auctores eorumque consilium *C.* Spectando formulam secundum se et acceptionem Liberii *N.* Consilium auctorum, qui partim Anomæi, partim Semiariani erant, exponitur ab Hilario in l. *cont. Constant.* eo pertinuisse, ut por qualibet occasione innovatis et reformatis fidei formulis, sensim vis ac memoria formulæ Nicænæ deleretur; quod utique perfidum erat. Idem etiam Hilarius loco objecto testatur, catholico sensu hanc formulam a Pontifice esse susceptam.

Ad 2um R. — *T. M.* Quia incertum est, an editio Sirmiensis formulæ secundæ præcesserit subscriptionem Liberii, cum juxta Pagium an. 357 exeunte, scilicet mense Decembri, formula hæc sit condita, et Liberius jam anni sequentis 4 nonas Augusti Romam regressus. — *N. min.* Ex relata enim observatione vix tempus sufficiebat, ut formula secunda, auctoribus *Demophilo* et *Fortunatiano,* persuaderetur Liberio; præsertim cum vix edita Semiarianos oppugnatores habuerit. Quod vero *Valentem* et *Ursacium* tanquam deprecatores pro reditu suo litteris compellaverit, nihil pro subscriptione formulæ secundæ præ primæ evincit, cum illi formulæ utriusque auctores fuerint.

Ad 3um *D. M.* Coactus est Liberius ad confitendum Filium non esse ὁμοούσιον in sensu Pauli Samosat. h. e, non esse eamdem cum Patre Per-

sonam *C.* In sensu Arii, h. e., non esse ejusdem cum Patre substantiæ *N.* Sozomenus de collectione formularum a Liberio Sirmii subscripta loquitur, inter quas prior Antiochena, contra Paulum samosat. edita, hæreticum ejus in ὁμοούσιῳ sensum damnabat; posterior autem in Encæniis an. 341 celebrata, æque ac Sirmiensis prima ὁμοούσιον duntaxat reticebat.

Ad 4um N. ass. Duplici enim ex causa Semiariani, qui post damnatam in Concilio Ancyrano Sirmiensem formulam secundam ad Constantium Sirmii confluxerant, videntur novam subscriptionem a Liberio exegisse : 1° Quidem, ut falsum de Liberio ad Anomœis sparsum rumorem, quasi ille Filium Patri dissimilem profiteretur, dissiparent; unde ad calcem suæ subscriptionis Liberius anathema contra purum *Arianismum* subjecit : 2° Quoniam *Semiariani* Liberium perducere eo non poterant, ut secum aperte damnaret ὁμοούσιον, agendum dolo censuerunt; ut oblata Antiochena formula, qua ὁμοούσιον in sensu Pauli samos. damnabatur, eaque subscripta, divulgare possent ipsum damnationi ὁμοουσίου subscripsisse.

319. *Dico III.* **Si Liberius est lapsus, nec ut doctor publicus nec ut privatus defecit in fide, sed in fortitudine duntaxat et œconomia.**

Prob. 1ª *p.* Ut Liberius, qua Doctor publicus, dicatur lapsus in fide, debuit dogma *Arianum* libere, prudenter ac solemniter definire : sed nullum imprimis dogma Arianum definivit *solemniter,* h. e., tanquam omnibus credendum proposuit Ecclesiæ; cum nullum hujusmodi decreti vestigium occurrat : deinde si quid etiam definivisset, id nec fecit *libere;* cum plerique hujus narratores partim minarum et persecutionis, partim metus ac doli mentionem faciant : neque fecit *prudenter;* cum nihil, consulto per preces Deo, adhibitis in consilium viris doctis, institutis Conciliis aut Congregationibus actum, sed Liberius tantum tædio exilii victus et spe reditus occupatus subscripsisse legatur.

Prob. 2ª *p.* Ratio dicendi quod Liberius ut doctor *privatus* in fide defecerit, inde desumi debet, vel quia Athanasium damnavit, vel quia cum *Arianis* communicavit, vel quia formulæ Sirmiensi subscripsit : sed nulla ex his ratio est dicendi Liberium in fide defecisse :

Non *prima,* quia Athanasii condemnatio ab *Arianis* postulata fuit, non ob ejus dogmata, sed ob crimina alia ipsi imputata; ut ex eorum postulationibus sive apud Imperatorem sive apud summum Pontificem et congregatos in Conciliis Patres constat : et sic etiam facta est a Liberio, ut ejus in ep. ad Orient. verba docent : *Ego Athanasium non defendo: sed quia susceperat illum Julius Episcopus decessor meus, verebar ne forte ab aliquo prævaricator judicarer. At ubi cognovi, quando Deo placuit, juste vos illum condemnasse, mox consensum meum commodavi sententiis vestris; litteras adeoque super nomine ejus, id est, damnatione per Fortunatianum dedi perferendas ad Imp. Constantium,* etc.

Nec *secunda*, quia communicavit cum Episcopis, qui quamvis reipsa *Ariani* erant, se jactabant, et a Liberio æstimabantur, non dissidere a Catholicis in dogmate, sed in causa facti de Athanasii innocentia; ut ex subjunctis in ead. ep. verbis colligitur : *Itaque amoto Athanasio, super quo statuta omnium vestrum a me cum sede Apostolica suscipienda sunt, dico me*

cum omnibus vobis et cum universis Episcopis Orientalibus pacem et unitatem habere. Colligitur id ulterius ex ratione acceptandi formulam quam ibid., his verbis reddit : *Demophilus dignatus est pro sua benevolentia fidem veram et Catholicam exponere, quæ Sirmii a pluribus Fratribus et Coepiscopis nostris tractata, exposita et suscepta est.* Ex quibus liquet, LIBERIUM communicasse quidem cum ARIANIS, sed quos existimabat CATHOLICOS, et errorem facti, non autem perversitatem animi intervenisse.

Nec *tertia*, quia nec formula prima, cui Liberium subscripsisse ostendimus, continebat in se errorem Arianum; unde Hilar., l. de Syn. eam *Catholicam* dixit, et Vigil. Taps. l. supra cit. addit, *nullum fidelium Catholici apud Sirmium congregati ex toto Oriente contra Photinum Concilii sanctiones audere respuere, aut cunctari recipere* : neque reticentia ὁμοούσιος eam formulam Arianam reddit; tum quia ad hæresin Photini de solitaria Persona Dei et temporalia creatione Verbi confingendam, ea vox non erat necessaria, tum quia AUGUSTINUS, ep. 174 (al. 238) ad Pascentium Arianum se paratum subscribendi formulæ dixit, in qua nihil fidei est contrarium, licet omissum sit ὁμοούσιον.

Prob. 3ª *p.* LIBERIUS supponitur esse lapsus in causa ATHANASII, communionis et formulæ *Arianæ* : sed non defecit in fide, ut hactenus est probatum; ergo in fortitudine et œconomia. *Conf.* Si LIBERIUS est lapsus et ejus error culpabilis; ergo ideo quia tædio exilii victus, putavit defensionem ATHANASII deseri, cum *Arianis* Catholicos se simulantibus pacem iniri, formulam alias catholicam, sed aperta ὁμοουσίου professione carentem suscipi a se posse : sed in hoc defectus erat fortitudinis et œconomiæ, cum eo tempore vox ὁμοούσιος erat tessera distinctiva catholicorum et per ATHANASII latus petebatur Nicæna fides, atque communio cum Arianis habebatur pro consensu cum iisdem; ergo.

320. *Nec dicas* 1º LIBERIUS in ep. ad Ursac. et Valent. hæc scribit : *Quicumque autem a pace et concordia nostra, quæ per orbem terrarum volente Deo firmata est, dissenserit, sciat se separatum a communione nostra;* ergo communionem ac sententiam suam, utpote quam sub pœna excommunicationis proposuit, solemniter definivit. *Conf.* 1. Ex actis OROSII constat, EUSEBIUM Martyrem, 14 Augusti, in Romano Breviario et Martyrologio ADONIS celebratum, a LIBERIO reduce, quod sibi communicare nollet, vexatum et Constantio vincula injiciente fuisse enectum; ergo. 2. Liber Pontificalis et *Faustinus* ac *Marcellinus*, in præf. ad Libel. precum, narrant EUSEBIUM et DAMASUM cum catholicis Felici adhærentibus se opposuisse LIBERIO, indeque ortam in eos persecutionem; ergo.

R. — *Ad arg. N. cons.* Imprimis enim his in verbis nihil est de sententia aut dogmate, sed tantum de pace et concordia : deinde pertinet ad rejiciendos tantum *Anomœos* non vero ad CATHOLICOS : demum si de fidei formula etiam accipiantur verba, intelligebantur de ea in sensu catholico a LIBERIO usurpata.

Ad conf. 1ᵃᵐ et 2ᵃᵐ *N. cons.* Acta enim Orosii, ex contradictoriis textus et cum historia alias certa contrariis variis, Tillemont (tom. 6. de hær. Arian., c. 75) probat esse apocrypha : Præfationem illam falso tribui *Faus-*

tino et *Marcello*, et si quidem eorum opus sit, ob mendacia non mereri fidem, superius jam dictum est : Liber vero Pontificalis auctoritatis admodum tenuis apud eruditos esse aliunde constat.

321. *Nec dicas* 2° Qui init communionem cum hæreticis, et damnat fidei defensorem præcipuum, hæreticis est annumerandus : sed LIBERIUS iniit communionem cum *Arianis*, et damnavit ATHANASIUM fidei Nicænæ defensorem præcipuum; ergo.

R. — *D. M.* Qui init communionem cum hæreticis, se tales profitentibus, vel agnitis saltem et æstimatis, et ob suam fidei professionem damnat defensorem fidei præcipuum, est annumerandus hæreticis *C.* Qui init communionem cum hæreticis se catholicos fingentibus, et habitis pro catholicis; et tantum ob scelera imputata, quæ quis errore facti putavit vera, damnat defensorem fidei *N.* Postremum autem in hac historia evenisse, constat ex dictis.

322. *Nec dicas* 3° Qui tacet vocem ὁμοούσιος, quo tempore hanc vocem tacere idem erat ac negare, ille hanc vocem negat et est hæreticus, juxta illud Luc. 9 : *Qui me erubuerit et meos sermones, hunc Filius hominis erubescet;* ubi Matth. 10 dicitur : *Qui me negaverit,* etc. : sed eo tempore tacere hanc vocem idem erat ac eamdem negare : tum quia hac voce tanquam tessera utebantur CATHOLICI, et ab ea confitenda omni modo abhorrebant *Ariani :* tum quia ab ATHANASIO et HILARIO vel ob solam hujus vocis reticentiam rejiciebantur pleræque fidei formulæ tunc temporis fabricatæ; ergo.

Conf. Semiariani confitebantur Filium Patri in substantia et per omnia similem, et abstinebant duntaxat a voce ὁμοούσιος, sicut Liberius, et tamen erant et habebantur hæretici; ergo et Liberius fuit, et est habendus hæreticus.

R. — *D. M.* Qui tacet vocem ὁμοούσιος, quo tempore tacere idem absolute et formaliter erat ac negare, ille negat hanc vocem, et est hæreticus *C.* Quo tempore tacere idem interpretative tantum erat ac negare *subd.* Negat et est hæreticus, si taceat plene advertens hæreticorum dolos, nec æquivalenter loquatur *T.* Secus *N.* Jam vero ex Arianæ hæresis historia constat : 1° Tacere ὁμοούσιον non fuisse formaliter idem ac negare; cum *Semiariani* fuerint distincti ab *Anomœis* et *Acacianis :* 2° Nec tacere semper fuisse interpretative idem ac negare; tum quia *Semiariani* hanc vocem omitti volebant, quia inaudita ad hoc tempus fuisset, et a *Sabellianis* male usurparetur, ac præterea sufficeret, si res ipsa diceretur : tum quia LIBERIUM non ideo pro *Ariano* fuisse habitum quod formulæ, ὁμοουσίου voce carenti, subscripserit, vel solus retardatus per annum prope integrum reditus et altera subscriptio ab ipso exacta manifestum facit : 3° LIBERIO dolos Arianorum eo tempore non fuisse perspectos docuit eventus; cum constet simili postmodum fraudi, in Concilio Ariminensi adhibitæ et detectæ, ab eodem fuisse fortiter repugnatum : 4° LIBERIUM denique æquivalenter professum esse ὁμοούσιον non tantum constat ex vi et significatione ὁμοιουσίου, quam non tantum catholicam sed sufficientem etiam fuisse habitam, ex EPIPH. hær. 73, ATHAN. et HILAR. LL. de Syn., THEODORETO, SOZOMENO, *Alexander Natalis* contendit; sed ex quod, teste SOZOMENO l. 4, c. 15 non ab *Anomœis* solum, sed a *Semiarianis* LIBERIUS

postulaverit professionem de Filii adæquata similitudine cum Patre; quo facto ostendit amplius a se quidpiam admitti, et a *Semiarianis* postulari, si ὁμοιούσιον in sensu sequiori ab illis acciperetur.

Ad conf. N. parit. Discrimen patet ex modo dictis, et fide mala *Arianorum* ac opposita fide bona Liberii.

323. *Nec dicas* 4° Athanasius, Hilarius, Hieronymus, Sozomenus, Auxilius et Petrus Damiani, num. 316 laudati, diserte enuntiant Liberium *subscripsisse* aut *consensisse hæresi Arianæ;* unde tertio denuntiatum Liberio *anathema* ab Hilario legitur; ergo.

R. — *D. A.* Scriptores hi falso rumore decepti enuntiant etc. *C.* Vere edocti *subd.* Enuntiant Liberium formaliter et expresse subscripsisse aut consensisse hæresi Arianæ *N.* Interpretative aut secundum hominum æstimationem *C.* Quia enim Liberium damus defecisse in fortitudine et œconomia circa triplex illud factum, concedimus etiam sensum scriptorum illorum postremum; priorem autem negamus ex rationibus jam datis. Quod *anathema* in Liberium ab Hilario pronuntiatum attinet : (siquidem hæc nota ex margine non irrepserit aut ab alio quodam Fragmentis fuerit insertum, ut fere omnes conjiciunt) eo statim tempore adnotatum ab Hilario videtur, quo, captato ex Liberii subscriptione mendacio, *Eudoxius* cæterique *Anomæi* rumorem falsum sparserunt, Pontificem damnasse ὁμοούσιον; id quod, reverso licet ad Urbem ac pristinam constantiam Liberio, relictum ab Hilario, scriptionibus aliis ac laboribus distracto, postea a Fragmentorum collectore Nicol. Fabro est editum.

324. *Nec dicas* 5° In ipsa Sirmiensi formula prima plures habentur errores; nam anathematismo 3 (apud Hilar. de Synod. n. 38) sic dicitur : *Si quis unum dicens Deum, Christum autem Deum ante secula filium Dei obsecutum Patri in creatione omnium non confiteatur : anathema sit :* et 28 : *Si quis Christum Deum filium Dei ante secula subsistentem et ministrantem Patri ad omnium perfectionem non dicat... anathema sit.* Apertius adhuc 17 anathem : *Non exæquamus vel comparamus Filium Patri, sed subjectum intelligimus;* ergo cum Liberius in sua ad Orient. ep. dicat : *Hanc* (formulam) *ego lubenti animo suscepi in nullo contradicens,* etiam his anathematismis erroneis adhæsit.

Conf. In formula Antiochena an. 341 edita sic habetur : *Nos neque sumus Arii sectatores; qui namque fieri potest, ut cum simus Episcopi, Ario Presbytero auscultemus? Neque aliam fidem quam quæ ab initio divulgata sit recipimus : sed cum in fidem ejus studiose inquirere eamque accurate expendere niteremur, Arium potius ad nos revertentem admisimus, quam ejus opinioni sumus ipsi obsecuti : idque ex his, quæ dicentur facile cognocetis. Nam nos ab initio didicimus credere in unum Deum,* etc. (Labb. t. 2, p. 589); ergo, cum Liberius formulæ huic Sirmii subscripserit, communicasse etiam cum Ario convincitur.

R. — *N. A.* Quæ enim videntur Arianismum sapere, catholice dicta sunt si phrasin priorum temporum et hæresin oppugnatam attendamus. Nempe Filius dicitur *Patri obsecutus in creatione omnium et ministrasse ad omnium perfectionem,* quatenus per Filium Dei omnia creata sunt; quod negavit

Photinus, distinguens Verbum a Filio Dei, et illi quidem in sensu Pauli samosateni existentiam, sed a persona Patris indistinctam ab æterno, concedens, huic vero eam ante Virginis partum auferens : unde in 27 Anathematismo addita sunt hæc verba in objectione omissa : *Sed ex quo de Maria natus est, ex eo et Christum et Filium nominatum esse et initium accepisse, ut sit Deus, dicat.* Similiter dum Filius Patri *non exæquari nec compararі* sed *subjectus intelligi* asseritur, contra hæresin tantum Photini et Pauli negatur Filius esse a se, et genitus a Patre affirmatur, quod ex contextu Anathem. 17 liquet, qui talis est : *Neque enim descendit in Sodomam sine voluntate Patris; neque pluit ex se, sed a Domino, auctoritate scilicet Patris; neque sedet in dextra a semetipso, sed audit dicentem Patrem : Sede ad dexteram meam.* Vid. num. 291, 292 et 293.

Ad conf. R. — *N. cons.* Quamvis recitata in *antecedente* apud Socratem et Athanasium legantur, non sunt tamen constitutiva formulæ fidei, sed fragmentum actorum Concilii et transitio ad formulam ; unde nec ab Hilario l. de Syn. n. 29, nec a Theophronio, apud Athan. l. de Syn. n. 24 referuntur. Præterea vel vera supponitur ea Antiochenorum Patrum narratio, vel falsa? Si 1um; *Arius* resipuit, et Liberius cum eo communicare potuit : Si 2um; ergo errore facti deceptus quidem est Liberius, non nisi tamen post retractationem ejus sibi propositam cum eo communicavit. Quin gratis omnino et absque fundamento dicitur, Ario jam diu e vivis sublato, Semirianos, oblato hoc fragmento, sollicitos fuisse ut illi pax a Liberio donaretur.

325. *Observa.* Celebrem inter Eruditos controversiam, nempe an Felix Sedem Romanam, acto in exilium Liberio, occupans legitimus fuerit Pontifex, huc quidam injiciunt, ut, affirmato Felicis Pontificatu, probent Liberium in hæresin incidisse. Cum enim nec Ecclesia possit esse biceps, nec Papa nisi ob hæresin excidat Pontificatu ; si Felix legitimus fuit Pontifex, derogatum ob hæresin fuisse Liberio Pontificatum necesse est; quandoquidem uterque nequibat esse Romanus Pontifex, ne Ecclesia evaderet biceps. Objectioni huic satisfaciendi via se duplex offert : *Altera*, illa in controversia, partem negantem tenet, et suppositum negat; in quam rem *Alex. Nat.* Sec. 4. Diss. 32, art. 3, consuli potest; *Altera*, conciliando controversiam, vim objectioni detrahit, dum statuit Felicem quidem legitime electum esse in Liberii Vicarium cum successionis jure, interveniente tamen morte, fuisse præpeditum ne juris illius usu gaudere posset.

Atque hæc quidem responsio commodior et honoratior videtur. In ea enim verum manet, quod Theodoret. l. 2 hist. c. 17, ait : *Successum est Liberio a quodam illius Diacono, nomine Felice :* manet auctoritas Optati milev. de Schism. Donat. l. 2, n. 3 et Augusgini ep. 165 (al. 54. n. 2) in Pontificum serie Felicem omittentium, scilicet ex eo quod Felix tantum sub Liberio, unquam solus et nomine proprio Pontificatum gesserit : nec detrahitur fides Catalogis sequioris ævi et Martyrologiis omnibus Felicem inter Pontifices recensentibus, utpote quibus jus successionis et administratio jam data pro Pontificis acceptione suffragatur. Quæ Athanasius in ep. ad Solitar. seu hist. Arian. ad Monach. n. 75, de Felicis ordinatione per Arianorum operam facta commemorat; vel dici possunt ad eum absentem sinistro et mendaci rumore esse perlata ; cum Socrat. l. 2 hist. c. 37 scri-

bat, diversos diversa de his quæ eo tempore in Ecclesia evenerant retulisse : vel Felicem non probant intrusum ; tum quia interventus hæreticorum Episcoporum irritam non faciebat sive electionem sive ordinationem, uti exemplum Cyrilli ad Hierosolymæ sedem assumpti ostendit ; tum quia *a congregatis Sacerdotibus procurante Liberio in ejus locum Felicem esse ordinatum*, testatur. Alia quæ circa Felicis ex urbe discessum mortem et martyrium disputantur, nec nostri instituti, nec hujus loci est componere, cum responsionis datæ nec fundamenta sint, nec ulli partium satis explorata.

Quæres III. An Patres Consilii Ariminensis Ariana hæresi fuerint fædati?

326. *Nota I.* Cum *Constantii* consilium de habenda generali Synodo primum quidem *Nicomediæ*, postea *Nicææ*, his urbibus terræ motu subversis, fuisset frustratrum ; arte Arianorum effectum est, ut, diviso conventu, Orientales *Seleuciam* in Isauria, Occidentales *Ariminum* in Æmilia an 359 convocarentur. Qui Seleuciæ convenerant, centum et sexaginta ab Athanasio l. de Syn. n. 12, Socr. l. 2 hist. c. 39, et Sozomen. l. 4, c. 22 numerantur ; a S. Hilario autem l. cont. Constant. n. 12, dispescuntur in tres classes ; quarum 1ª Semiarianos quinque supra centum, 2ª novemdecim Arianos puros, 3ª reliquos catholicos plerosque Ægyptios complectitur ; excepto nempe Georgio Alexandrino hæretico, et addito S. Hilario, qui quatuor jam annis in Phrygia exul ad eam Synodum vocatus erat. Diversa congregatorum studia irritum fecere Concilium. Cum enim catholici præter Nicænam formulam nollent aliam, Ariani autem duce Acacio, ὁμοουσιῷ et ὁμοιουσιῷ juxta ac ἀνομοιῷ rejectis, ὅμοιον tantum oblata formula profiterentur, Semiariani tandem, formula antiochena Encœniorum adoptata, ὁμοιούσιον urgerent, Leonas ad curandam Synodum ab Imperatore missus conventum dimisit.

Arimini, ex Athanasii l. de Syn. n. 8, Socratis c. 37, Sulpitii l. 2 hist. sac. et Sozomeni l. 5, c. 17 calculo (qui alteri Juliani Pelagiani apud Aug. l. 1 oper. imperf. ad 650 augenti, alteri Maximi Ariani ad 330 minuenti præferendus est), confluere Episcopi 400 et amplius. Ex his tum *Ariani* tum *Semiriani* octogenarium numerum non superabant ; quos inter præcipui Ursacius, Valens, Auxentius, Demophilus et Germinius : reliqui omnes orthodoxi, in quibus Restitutus Carthaginensis, Phœbadius Aginnensis, Servatius Tongrensis auctoritate et sanctitate eminebant.

Faustum fuit Synodi initium. Nam ubi *Valens* et *Ursacius* Arianorum nomine proposuerant formulam Sirmiensem tertiam ex Imperatoris voluntate deinceps tenendam, rejecerunt eam omnes consensu unanimi. Insuper damnata Arii hæresi inhærendum Nicæno Concilio statuerunt : cujus regulæ cum *Valens* et *Ursacius* cum sociis subscribere recusarent, anathemate eosdem proscripserunt, decreta ad extremum Episcoporum decem legatione, qui Imperatorem, de rebus gestis edoctum, rogarent ut conventum solvere et cuilibet ad sedem propriam redire liceret. Sed enim Imperator a prægressis Arianorum præ ipuis occupatus, primo quidem Legatis orthodoxis conspectum suum negare, datis deinde ad Ariminenses litteris, responsum suum et Concilium prorogare ; quos cum hac mora minime moveri adver-

teret, coacta raptim Nicææ in Thracia Synodo, orthodoxorum Legatos partim Arianorum fraude, partim minis impellere, ut formulæ novæ, quæ omissis οὐσίᾳ et ὁμοουσίῳ, Filium duntaxat Patri similem ediceret subscriberent, latamque in *Ursacium* et *Valentem* sententiam rescinderent : demum ut ipsos Ariminenses Patres in eamdem prævaricationem raperet, data ad Taurinum Præfectum epistola, mandare ne sinat Concilium dimitti, quousque omnes eidem fidei formulæ subscripserint, reluctantes, siquidem plures quam quindecim non essent, exilio mulctet.

Perstiterunt etiam tum Patres illi sua in professione constantes, et hinc Legatos Ariminum regressos repulerunt sua a communione. Verum ubi diutius in hyemem usque detinentur, Arianorum dolis, suasionibus Præfecti, Imperatoris minis ac tædio longioris a suis Ecclesiis absentiæ fracti plures, quin omnes cesserunt: postquam *Valens* protestatus non esse se Arianum, et Arii hæresin execratus variis anathematismis, videri catholicus studuit. Hac Patrum indulgentia êxtorta et dimisso Concilio, triumphum cecinerunt Ariani, sparseruntque palam traxisse se in plenaria Synodo omnes adversarios ad profitendum propria subscriptione Filium Dei esse intra ordinem creaturarum, cæteris quidem excellentiorem, sed tamen excellentia creata.

Historia ex laudatis auctoribus hactenus exposita cum abutantur posteriorum seculorum novatores, et post eos *Janseniani*, ad Ecclesiæ et Conciliorum auctoritatem elevandam, opere prætium erit tres inde depromptas quæstiones examinare : 1° Quidem, an formula Ariminensis subscripta, in sese secundum verba seu verborum sensum, sit hæretica? 2° An Patres formulæ, secundum intelligentiam Arianorum offerentium, saltem hæreticæ subscribentes consenserint hæresi, et facti sint Ariani? 3° An, si supponatur Patres Ariminenses in fide fuisse lapsos, Ecclesia errasse dici possit. Unde

327. *Nota II.* Formula cui Arimini subscripserunt Patres, tria continet: Symbolum nempe fidei; Clausulam de omittendis certis vocabulis; Anathematismos tandem propositos; quæ omnia ex Hilarii Fragmentis VII n. 4 et IX, Athanasii l. de Syn. n. 8, et S. Hier. in Dial. cont. Lucifer. n. 17, 18 hic juvat subjicere.

Symbolum ita habet : *Credimus in unum et solum verum Deum, Patrem omnipotentem, ex quo omnia. Et in unigenitum Filium Dei, ante omnia secula et ante omne principium ex Deo genitum, per quem omnia facta sunt, visibilia et invisibilia. Genitum autem Unigenitum ex solo Patre, Deum de Deo, similem Patri qui eum genuit, secundum Scripturas : cujus generationem nemo novit, nisi solus Pater qui genuit illum. Hunc novimus unigenitum Dei Filium a Patre missum descendisse de cœlis, sicut scriptum est, in destructionem peccati et mortis : et genitum ex Spiritu sancto et Maria Virgine, sicut scriptum est, secundum carnem : et cum discipulis versatum esse : et universa dispensatione juxta Patris voluntatem expleta, crucifixum, mortuum et sepultum, descendisse ad inferos : quem infernus ipse exhorruit : resurrexisse a mortuis tertia die, versatum esse cum discipulis diebus integris quadraginta : assumptum ad cœlos sedere ad dexteram Patris, venturum in ultimo resurrectionis die cum gloria Patris, ut reddat unicuique juxta opera sua. Et in Spiritum sanctum, quem ipse unigenitus Dei Filius Jesus Christus Deus ac Dominus promisit se missurum generi humano paracletum,*

sicut scriptum est, Spiritum veritatis : quem ipse misit, postquam assumptus est ad cœlos, seditque ad dexteram Patris, unde venturus est judicare vivos et mortuos.

Clausula vero hæc est : *Nomen autem substantiæ, quod simplicius insertum est a Patribus, et a populo non intellectum scandalum pariebat, quoniam in Scripturis non extat, tolli placuit, et de cætero nullam penitus fieri mentionem substantiæ, maxime cum divinæ Litteræ Patris et Filii substantiæ nusquam meminerint. Neque item in Persona Patris et Filii et Spiritus sancti unam hypostasin nominari debere. Similem vero Patri Filium dicimus, sicut et divinæ Scripturæ dicunt et docent.*

Anathematismi a Valente pronuntiati, et ab omnibus confirmati, sunt sequentes : *Si quis negat Christum Dominum Dei Filium ante secula ex Patre genitum, anathema sit. Si quis negat Filium similem Patri secundum Scripturas, anathema sit. Si quis Filium Dei non dixerit æternum cum Patre, anathema sit. Si quis dixerit creaturam Filium Dei, ut sunt cæteræ creaturæ, anathema sit. Si quis dixerit de nullis extantibus Filium, et non de Deo Patre, anathema sit. Si quis dixerit, erat tempus quando non erat Filius, anathema sit.* His subjunxit, reliquis præeuntem sequentibus, Claudius Provinciæ Piceni Episcopus : *Si quis dixerit Filium Dei esse quidem ante omnia secula, sed non ante omne omnino tempus, ut ei aliquid anteferat; anathema sit.*

328. *Dico I.* **Formula Ariminensis in sensu naturali et proprio verborum nihil continet hæreseos, sed est catholica.**

Prob. Tria sunt ex dictis, quæ sub formulæ Ariminensis nomine intelligi possunt : expositio nempe fidei, clausula, et anathematismi : sed in nullo ex his inest aliquid hæretici, in priore autem et postremo habetur dogma catholicum; ergo.

Prob. min p. 1ª Nulla vox est in Symbolo, quæ divinitati Filii repugnet; ut non tantum ex silentio adversariorum, sed et ex accurata singulorum consideratione liquet : plures e contrario eamdem confirmant; ut ostenditur. Jesus Christus enim *unigenitus* dicitur *Filius Dei*, ad excludendam filiationem adoptivam justis convenientem : *genitus ex solo Patre* ad distinctionem a creatura, quæ *facta* dicitur : *ante omnia secula et ante omne principium genitus*, ad exprimendam juxta Evangelii Joannis initium æternitatem : *Deus de Deo*, et absolute *Dominus* et *Deus*, ad exprimendam fidem perfectam, ut Hieron. l. c. scribit.

Conf. Ex testimonio Patrum, qui hanc formulam in sensu obvio catholicam enuntiant. De hac Liberius in ep. ad Ital. Episcopos loquens ait (Labb. t. 2, p. 754 E) : *Auctores vero esse damnandos, qui obliqua et maligna subtilitate et caligine offenderunt innocentium sensus, per quæ velamen obducerent veritati; tenebras lucem et lucem tenebras venditantes :* Episcopi autem Italiæ, apud Hilarium in Fragm. XII n. 2, ita ad Illyricos scribunt : *Ariminensis Concilii statuta, quorumdam tergiversatione corrupta, consensu omnium Provinciarum, jure rescindimus.* Sulpitius Severus l. 2 hist. sac. sic loquitur : *Eisdem conscriptam ab improbis fidem tradit, verbis fallentibus involutam, quæ catholicam disciplinam perfidia latente loqueretur.* Hieronymus demum loco cit. recitatæ formulæ varia in hunc modum inserit : *Hoc etiam non confitemur... Cum superficies expositionis nihil jam sacrilegum*

præferret... Sonabant verba pietatem... Inter tanta illa præconia, nemo venenum insertum putabat... Perfecta fides est, Deum de Deo credere, etc.

Prob. p. 2ª. Expressa vocabuli ὁμοούσιος professio necessaria non fuit ad fidei veritatem, seu ut quis vere catholicus esset; nec ad fidei distinctionem, seu ut quis ab Arianis secerneretur; nec ad fidei evidentiam, seu ut quis catholicus agnosceretur. 1ᵘᵐ patet tum ex rarissimo illius vocabuli usu ante Conc. Nicænum, tum ex ejusdem damnatione in Conc. Antiocheno contra Paulum samosatenum prolata, ut Athanasius et Hilarius LL. de Syn. referunt. 2ᵘᵐ liquet tum ex fidei professionibus hoc vocabulo carentibus, quas vel Ariani vel de hæresi Ariana suspecti *Valens* et *Ursacius* apud Athan. in Apol. cont. Arian. n. 58; *Marcellus Ancyranus* apud Epiphan. hær. 72; *Germinius* apud Hilar. in Fragm. XV; *Meletius Antiochenus* apud Epiph. hær. 73, ediderunt ad se purgandos et ab Arianis secernendos; tum ex Patrum dictis et factis : Athanasius enim l. de Syn. n. 41 ita ait : *Viros autem, qui alia quidem omnia Nicææ scripta recipiunt, de solo autem Consubstantialis vocabulo ambigunt, non ut inimicos spectari par est* : Ambrosius autem, prout in gestis Concilii Aquileiensis habetur (Labb. t. 2, p. 979 seqq.), quantumvis *Palladium* et *Secundianum* Arianos plurimis versaret quæstionibus, ut sinceram ex iis fidei professionem eliceret, illos ad hoc vocabulum profitendum nec verbulo ursit. 3ᵘᵐ ostenditur : Ubi enim res ipsa tenetur ac creditur, abstinendi autem a certis vocabulis ratio probabilis habetur, saltem non erratur in fide, nec orthodoxia abstinenti hujusmodi neganda est : sed imprimis res ipsa tenebatur, ut constat ex prioribus; et ex sequentibus uberius patebit : deinde etiam, teste Hieronymo, *de usiæ nomine abjiciendo verisimilis ratio præbebatur*, eaque triplex in ipsa clausula exprimitur; ergo.

Prob. p. 3ª. Quin omnes anathematismi sint omnino catholici et ex diametro hæresi Arianæ oppositi, dubitari nequit, nisi de unico, quo negatur Filius Dei esse creatura, ut sunt cæteræ creaturæ. Sed etiam iste est catholicus; quia vere ac recte hoc negatur. Est quoque hæresi Arianæ oppositus; quia *Arius* contendebat filium Dei pro more reliquarum creaturarum esse creaturam; ergo.

Conf. Quamvis ille anathematismus solitarie spectatus possit esse ambiguus, et quatenus præcise similitudinem tantum cum creaturis negat, defectuosus; tamen prout est conjunctus cum aliis anathematismis, in naturali sensu non potest accipi tanquam asserens Filium Dei esse creaturam, licet excellentiorem cæteris rebus creatis; quia alia prædicata in conjunctis anathematismis Filio Dei attributa, nempe esse *genitum ante secula et omne omnino tempus, æternum cum Patre, similem Patri secundum Scripturas, esse de Deo et non de nullis extantibus*, pro illius ætatis usurpatione cum ratione creaturæ conciliari nequaquam poterant.

329. *Dico II.* **Patres formulæ Ariminensi, quantumvis sinistra offerentium intelligentia corruptæ, subscribentes non errarunt in fide, nec professi sunt Arianismum.**

Probatur. Qui formulæ de se Catholicæ subscribit, et tum ante tum post subscriptionem declarat illa a se in sensu catholico subscribi, hac sua subscriptione non incurrit errorem in fide, nec profitetur hæresin; quantumvis eam formulam offerentes sinistri aliquid subintelligant : sed Patres Arimi-

nenses, ut ex *num. pr.* liquet, formulæ per sese catholicæ subscripserunt; præterea vero tum ante tum post subscriptionem declararunt illi a se in sensu catholico subscribi; ergo.

Prob. min. p. 1ª Qui formulæ ex se catholicæ non ante subscribunt, quam auctor illius se catholicum, tum protestatione privata et publica, tum damnatis erroneis ac suspectis propositionibus, probaverit vel simulaverit, et ipsi etiam tum errores oppositos, tum sensus malignos proscripserint, satis declarant a se non subscribi formulæ, nisi in sensu catholico : sed hoc, ex narratione S. Hieronymi l. cont. Lucifer. n. 17 et 18, vera ac sincera patet; ergo.

Conf. Anathematismi, quibus tum negantes Christum esse æternum cum Patre, natum ante omnia secula et omne omnino tempus, genitumque de Deo Patre, tum affirmantes Christum esse creaturam et de non extantibus, ac fuisse tempus quando non erat Filius, rejiciuntur, æquivalent apertæ professioni vocabuli ὁμοούσιος, ut patet e pluribus Athanasii scriptis, l. de Syn., Nic. Decretis, in epist. ad African., l. de sentent. Dionysii, Epist. Encycl. cont. Arian. et in ep. Synodica Conc. Alexandrini. Unde formatur hoc argumentum : Qui ipsam rem seu dogma, et *verbis æquivalentibus* vocem ὁμοούσιος ante subscriptionem formulæ ex se catholicæ et sola ὁμοουσίου voce carentis profitetur, abunde declarat huic formulæ in sensu catholico a se subscribi : hoc præstiterunt Patres Ariminenses, ut ex Hieronymi relatione et asserto proximo manifestum est; ergo.

Prob. p. 2ª Qui, ut primum subscriptionem suam sinistro sensu accipi jactarique audiunt, continuo reclamant, actaque rescindunt, contestati nihil perversi à se cogitatum aut intellectum, illi catholico sensu formulæ alias catholicæ subscripsisse censendi sunt : ita vero rem evenisse Patribus Ariminensibus et Hieronymus ac Liberius narrant, et ipsi Patres in Synodis postea congregati protestantur : Hieronymus quidem l. cont. Lucif. n. 19 ita subdit : *Concurrebant Episcopi,..... contestantes corpus Domini, et quidquid in Ecclesia sanctum est, se nihil mali in fide sua suspicatos. Putavimus, aiebant, sensum congruere verbis : nec in Ecclesia Dei, ubi simplicitas, ubi pura confessio est, aliud in corde clausum esse, aliud labiis proferri timuimus..... Non sumus arbitrati Sacerdotes Christi adversus Christum pugnare. Multaque alia, quæ brevitatis studio prætereo, flentes asserebant; parati et subscriptionem pristinam et omnes Arianorum blasphemias condemnare.* Item testatur Liberius in ep. ad Orientales (Labb. t. 2, p. 758), Episcopi Italiæ ad Episc. Illyr. (Hilar. fragm. XII), et Episcopi Gallicani in ep. Concilii Parisiensis synodica (Labb. t. 2, p. 822).

Conf. Qui post subscriptionem formulæ catholicæ fraude ac dolo Arianorum eam offerentium deceptos se profitentur, vel decepti ab aliis narrantur, non Ariano sed catholico sensu subscripisse censendi sunt : hoc vero, ne quid ex Damasi ad Illyricos epistola proferam, constat ex iisdem documentis : Hieronymus, ubi nuper quædam omisimus, primo loco habet : *Qui Ariminensibus dolis irretiti sine conscientia hæretici ferebantur;* secundo loco : *Decepit nos bona de malis existimatio* : paulo autem post ita pergit : *In Alexandrina postea Synodo constitutum est, ut exceptis auctoribus hæreseos, quos error excusare non poterat, pœnitentes Ecclesiæ sociarentur, non quod Episcopi possent esse, qui hæretici fuerant; sed quod constaret eos, qui reciperentur, hæreticos non fuisse.* Liberius præmittit : *Nihil tamen eorum*

(Arianorum) *calliditas profuit*; subjungit autem : *Significamus, ut noveritis blasphemos Ariminenses, qui tunc videbantur per subreptionem maculati, universos ad Nicænam respirasse fidem.* Similiter præmiserant Episcopi Italiæ : *Et quantum ad Italiam quidem pertinet, cum fidei paternæ, hoc est, apud Nicæam scriptæ se reddidit, fraudem, quam passa est apud Ariminum, recognoscens, etc.* Item Patres Gallicani : *Itaque cum ex litteris vestris in Usiæ silentio fraudem se passam simplicitas nostra cognoscat, etc.*; ergo.

330. *Nec dicas* 1° Ex coævis et suppariibus scriptoribus constat formulam Ariminensem quoad omnes partes hæretica labe esse fœdatam. Nam 1° Hier. l. cont. Lucif. n. 17, de Symbolo dicit : *Nomine unitatis et fidei infidelitas scripta est*; et Liberius in ep. ad Ep. Orient : (Labb. p. 758 B) illud nominat : *Decreta Arimini contra fidem Nicææ stabilitam sancita.* Præterea 2° Dum Hier. l. c. scribit : *Tunc Usiæ nomen abolitum est; tunc Nicænæ fidei damnatio conclamata est*, de clausula loqui facile intelligitur. 3° Respectu anathematismi quarti, Ambr. ep. 21 ad Valentinian. n. 13, 14, Christum ab Ariminensibus dictum esse *creaturam* enuntiat; Sulpit. Severus autem l. 2 hist. sac. ita scribit : *Etenim his verbis, quibus similis esse creaturis Filius negabatur, creatura tamen, potior tantum cæteris, pronuntiabatur*; ergo.

R. — *D.* Constat formulam hæretica labe esse fœdatam, si spectatur secundum sensum naturalem et prout intellectum a Patribus *N.* Si attendatur ad consilium auctorum et datam ab illis postea intrepretationem *C.* De priori sensu locuti sunt scriptores, quos num. 328, attulimus; de posteriori sunt accipiendi, qui hic in contrarium proferuntur; eodem fere modo quo Patres circa Concilium Diospolitanum, nempe Hieronymus ep. 81. (al. 143, n. 2) illud damnans, Augustinus vero l. de gest. Pelag. c. 1, illud laudans, conciliantur. Patet hoc ipsum apertius ex singulis objectis.

Quod enim *primum* attinet, Hieronymus recitatis verbis subjungit : *ut nunc agnoscitur*, respiciens ad Arianorum sensum et consilium, dimissa Synodo, manifestatum. Idem respexit Liberius; vel formulam Ariminensem fidei Nicænæ contrariam declaravit, quatenus defectuosum et mancum, reticentia scilicet ὁμοουσίου, perfecto et hanc vocem profitenti contrariatur. In *secundo* ex hoc ipso quod clausula indigitata dicatur, *nomen Usiæ abolitum est*, non negatione, sed omissione duntaxat et reticentia. *Damnatio* autem *Nicænæ fidei est conclamata*, non a Patribus catholicis, sed ab Arianis; de quibus Hier. sæpe laudatus : *Cæperunt postea Valens et Ursacius, cæterique nequitiæ eorum socii, egregii scilicet Sacerdotes, palmas suas jactare, dicentes, se Filium creaturam non negasse, sed similem cæteris creaturis.* In *tertio* Ambrosium et Sulpitium de specie ab Arianis jactata, non autem de veritate rei esse locutos, ex recitatis Hieronimi verbis apparet; præsertim quia Patres anathematis propositionem non ipsi conceperant, et velut Arii hæresin a Valente abjuratam ipsi etiam execrabantur.

331. *Nec dicas* 2° Ex similibus documentis liquet, Patres Ariminenses defecisse in fide et factos esse Arianos. Liberius enim l. c. ait : *A fide tunc quidem desciverant*; Augustin. ep. 50 (al. 185, n. 47). Patres *veneno Ariano periisse*, et Facund. Hiermian. l. 5, c. 3 : *in Arianum dogma subactos* scripserunt. *Conf.* Ecclesia in Conciliis Parisiensi an. 360, Alexandrino an. 362,

et Romano an. 366, damnarunt formulam Ariminensem, et Patres non nisi de subscriptione pœnitentes, admiserunt in communionem; ergo in utroque hæresis admittenda est.

R. — *N. ass.* Deceptos enim fuisse Patres, ac detecta fraude continuo reversos ad explicitam fidei professionem, docuimus superius : *Scire autem debemus,* ut Facund. l. 12, c. 1 ait, *quod hæreticum non faciat ignorantia, quæ doctrinæ veritatis contumax non est, sed potius obstinata defensio falsitatis.* Quare nomine *defectionis a fide, veneni Ariani et Ariani dogmatis* hi Patres intellexere duntaxat defectum quemdam in professione fidei, communionem cum Arianis orthodoxos se mentientibus, et subdolæ ecthesi approbationem ex imprudentia datam.

Ad conf. R. — *N. cons.* Triplici ex capite rejecta postmodum ab Ecclesia est Ariminensis formula; primo quidem, quia minus quam oportebat profitebatur : dein quia ad abolendam Nicænam formulam condita erat : demum quia ab Arianis in hæreticum sensum detorquebatur. Nec minus recte exigebant a Patribus pœnitentiam; tum quia ab eorum facto non aberat ignavia quædam ac imprudentia : tum quia externa cum hæreticis communicatio et suspicionis a mendaci Arianorum gloriatione aspersæ macula detergenda erat. *Decretum tamen est,* verba sunt Athanasii in ep. ad Rufinianum, *ut eis et venia concedatur, et in clero detur locus, potissimum quia consentaneam attulerunt excusationem, et quod œconomia quadam id factum videatur. Affirmabant quippe se minime in impietatem lapsos esse ;* ideoque Hieronymus l. c. quærit : *Cur damnassent eos, qui Ariani non erant? Cur Ecclesiam scinderent in concordia fidei permanentem? Cur denique bene credentes obstinatione sua facerent Arianos?* Ex quibus patet cum veritate antecedentis stare consequentis falsitatem.

332. *Dico III.* **Facto de Ariminensium perfidia supposito falso, nequit dici Ecclesia errasse in fide.**

Prob. Facto hoc supposito dici posset Ecclesia errasse in fide, vel quia Concilium errans erat Œcumenicum; vel quia Patres errantes erant potissima pars Ecclesiæ; vel quia error Concilii et Patrum erat communis reliquæ Ecclesiæ : sed nulla ex his est causalis vera ; ergo.

Prob. min. p. 1ª. Concilium Ariminense neque fuit conjunctum et unum cum Seleuciensi; neque si fuit cum illo unum, habuit necessarias Œcumenici conditiones.

1um patet 1° Ex consilio Arianorum, qui juxta Athan. l. de Syn. n. 7, *metuentes, ne Episcopis unum in locum congregatis vana foret eorum sollicitudo, rogarunt Synodum duas dividi in partes; ut separatis quæ scripserunt exhibentes, majorem eorum numerum minis Constantii intentatis subornare possent :* 2° Ex voluntate Constantii, qui in Litteris ad Ariminenses datis (Hilar. fragm. VII, n. 2) scribit : *Non enim de Orientalibus Episcopis in Concilio vestro patitur ratio aliquid definiri : proinde super his tantum quæ ad vos pertinere cognoscit gravitas vestra tractare debebitis :* 3° Ex actis utriusque Concilii plane diversis, quæ num. 326 retulimus.

2um Ostenditur. Œcumenicum enim concilium oportet, ut 1° convocetur a Papa ipso, vel eo saltem consentiente; illeque eidem vel per se vel per Lega-

tum præsideat; 2° ut Episcopi nec inviti ad illud cogantur, nec ab eo excludantur non excommunicati; 3° ut ex præcipuis Ecclesiæ partibus convocati reipsa adsint. Hæ vero conditiones omnes hic desiderantur. Non enim 1° Liberius consenserat in hanc synodum, ut ipse in ep. ad Orient. apud Socrat. l. 4, c. 12 docet; nec eidem aderat aut præsidebat, ut Damasus in ep. ad Illyrios (Labb. t. 2, p. 883) demonstrat : 2° Episcopos *vi coactos* Athan. de Syn. n. 7 testatur; exclusos autem fuisse Athanasium, Eusebium vercellensem, Luciferum calaritanum aliosque Episcopos Ægypti et Lybiæ sexdecim, tum horum exilium, tum Arianorum consilium a Theodoreto l. 2 hist. c. 18 expositum declarant : 3° Nationalia autem duntaxat fuisse concilia, aut ad summum Ariminense pro Occidentis, Seleuciense pro Orientis Synodo haberi posse, tum ex probata utriusque distinctione, tum ex dicendis manifestum est.

Prob. p. 2ª. Patres errantes non erant potissima Ecclesiæ pars, nec *dignitate*, quia ex dictis Pontifex Romanus nec ipse nec per Legatos aderat, et Alexandrinus Patriarcha Athanasius exilio iniquo retinebatur; nec *numero*, ut ostenditur. Nam collecti etiam unum in numerum utriusque Synodi Patres non superant sexcentos : sed hunc numerum non fuisse præcipuam partem Episcoporum ea ætate Ecclesiam regentium colligitur :

1° Si Episcoporum seculo IV existentium numerus universim ineatur; de eo enim Aug. l. 3 cont. Crescon. c. 3 scribit : *Proinde si omnino jam credendum sit quinquaginta Episcopis Orientalium id esse visum, quod septuaginta Afris vel aliquando etiam pluribus contra tot millia Episcoporum quibus hic error in toto orbe displicuit.* Item Serm. 2 in Psal. 36, n. 23, ait : *Millia Episcoporum per orbem terrarum, qui damnarunt a parte Cæciliani Donatum, nihil ponderis apud te habere putas*, et in ep. 163 (al. 43, n. 11) ad Glor. et Eleus. : *Millia quippe collegarum transmarina restabant : ubi apparebat eos judicari posse, qui videbantur Afros vel Numidas collegas habere suspectos :* quin et in ep. 164 (al. 87, n. 1) ad Emerit. dicit : *Ecclesias Orientalium innumerabiles.*

2° Si ad numerum Episcoporum in Provinciis certis attendatur. Et quidem Sozom. l. 6 hist. c. 12 loquens de Episcopis solius Africæ, Italiæ, Galliæ et Siciliæ, quorum subscriptiones in Nicænam fidem a deputatis Concilii Lampsaceni delatæ sunt an 365 ad Episcopos Tyanis congregatos, dicit eos *multo plures* his qui Arimini fuerant. Ex sola Africæ parte, quæ Primatui Carthaginensi subest, ad Collationem an. 411 Carthagine celebratam, confluxere 286 Episcopi Catholici; 120 Episcopi orthodoxi autem vel senio, vel morbo, vel aliis malis impediti adesse eidem non poterant, ut ex actis illius Collationis apud Augustinum in Brevic. Collat. part. 1ª, c. 14 constat. In Alexandrino Concilio an. 321 habito, ex sola Ægypto et Lydia convenerunt 100 Episcopi : in Achaia tot erant Episcopi, ut Aug. l. de unit Eccl. c. 12 quæreret : *Quot putatis esse Ecclesias in universa Achaia?* In insula Cypro non admodum magna plures fuisse Episcopos ex Socr. l. 6, c. 10 et Sozom. l. 7, c. 19 liquet, quia ille Episcoporum Concilia ibi habita narrat, hic autem et in pagis Episcopos ordinari perhibet.

3° Si numerentur Ecclesiæ, quæ sub Constantii imperio non fuerant, adeoque earum Episcopi non erant convocati; quales erant Armenicæ, Arabicæ, Persicæ, Indicæ, aliæque oppido multæ : aut quarum vel pauci admodum vel nulli prorsus Episcopi illa ad Concilia venerant; ut ex Pro-

vinciarum multitudine et raritate Episcoporum ex his Provinciis illis in Synodis præsentium est manifestum.

Prob. p. 3ª. Ecclesiarum reliquarum integritas et in fide constantia (præter Monachorum in Ægypto Nicænæ fidei adhærentium multitudinem, de qua testis est Athanasius; et apertam plebis Alexandrinæ, Constantinopolitanæ, Antiochenæ, Samosatensis ac Mediolanensis, Arianis definitionibus reluctantis professionem) probatur in primis universim tum ex ep. syn. Conc. Alexandrini an. 363 ad Jovianum missa (Labb. t. 2, p. 825) quæ sic habet : *Scito, religiosissime Auguste, hanc fidem omnibus seculis fuisse prædicatam. Hanc professi sunt Patres qui Nicææ convenerunt. Cum hac consentiunt omnes ubique gentium Ecclesiæ quæ sunt in Hispania et Britannia, et Gallia, et quæ in Italia tota, et Dalmatiu, Dacia et Mysia, Macedonia et tota Græcia, quæque in Africa cunctæ, et Sardinia, et Cypro, et Creta, Pamphylia et Lycia et Isauria, et quæ in tota Ægypto, et Lybia, et Ponto, et Cappadocia, et quæ sunt vicinæ nobis, et Orientales Ecclesiæ omnes, præter paucos, qui cum Ario sentiunt.* Tum ex ep. Damasi ad Illyricos apud Theodoret. l. 2 c. 22, ubi hæc habentur : *Neque enim præjudicium aliquod fieri potuit per numerum Arimini congregatum, quando constat neque Romanum Episcopum, cujus ante omnia exspectanda erat sententia, neque Vincentium* (Capuanum) *qui tot annorum Episcopatum integre gesserat, neque alios talibus præbuisse consensum : maxime cum isti ipsi, sicut diximus, qui per fraudem deflexisse visi sunt, meliore consilio hæc sibi displicere testati sunt. Unde advertit sinceritas vestra hanc solam fidem quæ apud Nicæum Apostolorum auctoritate fundata est, perpetua firmitate esse retinendam, atque hac nobiscum Orientales qui se catholicos recognoscunt, Occidentalesque gloriari.*

Deinde probatur speciatim, quasdam provincias enumerando. De *Ægypto* quidem patet ex pluribus Alexandrinis Synodis contra Arium primo ac post contra Arianos celebratis; quin et ex ipsa Seleuciensi, ubi, loquente cont. Constant. (n. 12) Hilario : *Soli Ægyptii præter Alexandrinum hæreticum,* (Gorgium) ὁμοούσιον *constantissime obtinuerunt.* — De *Africa* testatur Hilar. l. cont. Constant. n. 12 scribens : *Mandas tibi subscriptiones Afrorum quibus blasphemiam Valentis et Ursacii condemnaverant, reddi; renitentibus comminaris et postremum ad diripiendos mittis.* Item Optat. milev. l. 2 de Schism. Donatist. cont. Parmen. n. 15 et 16 : *Etenim cum Africanos populos et Orientales et cæteros transmarinos pax una conjungeret, et ipsa unitas, repræsentatis omnibus membris, corpus Ecclesiæ coagularet..... Deinde, ut nobis notum est, secutus alius Imperator, vobiscum vota sinistra concipiens.. Apostatam se edictis suis testatus est,* etc. — Socrat. l. 5, c. 6 de *Illyrico* ita scribit : *Opinionem Arii ad Illyrici usque provincias minime penetrasse, et inductam ab illo novitatem Ecclesias illic sitas decipere nequaquam valuisse : sed eam fidem, quæ initio ab Apostolis tradita, et postea in Concilio Nicæno confirmata est, ab incolis constanter retineri.* — Testis pro *Persia* est Sozomenus, qui l. 2 hist. c. 9 et seqq. *regnante Sapore,* qui ab an. 310 per 70 annos imperasse fertur, viginti quatuor Episcopos pro divinitate Christi cum pluribus aliis occisos recenset — *Pro Gallia, Hispania, Italia* et aliis *Occidentis* æque ac *Orientis* provinciis faciunt Concilia post Ariminense statim celebrata, de quibus Athan. in ep. ad Rufin scribit : *Scito... id ipsum hic et ubique placuisse, nimirum ut iis qui lapsi sunt et impietatis fuerint præfecti, venia concedatur, siquidem resipiscant; nec detur tamen in Clero*

locus : iis vero qui impietati patrocinati non sunt, sed necessitate ac violentia tracti fuerunt, decretum est ut venia concedatur, et in Clero detur locus.

333. *Nec dicas* 1° Ariminense Concilium plures ex Œcumenicis Synodis frequentia Episcoporum superavit : videtur fuisse unum cum Seleuciensi, quia in Seleuciensi Hilarius ex Occidente, in Ariminensi Demophilus beroeensis ex Oriente præsentes fuerant : a S. Hilario in Fragm. VII, n. 2, 4 appellatur *Catholicum;* ergo pro Œcumenico est habendum.

R. — *T. A. N. cons.* Nec enim 1° numerus Generale Concilium facit, sed conditiones aliæ superius adductæ ; præsertim cum ex omnium consensu Conc. Carthaginense sextum et Francofordiense fuerint particularia, quantumvis præ pluribus Generalibus frequentiora numerarentur : Nec 2° sola præsentia Hilarii in Seleuciensi, et Demophili (de quo tamen nihil certi afferri potest) in Ariminensi, ostendit utriusque Concilii communicationem; sed vel Occidentis ac Orientis mandatum et legatio, vel litterarum et consiliorum mutuum commercium doceri oportet : quod tamen adeo fieri nequit, ut potius contrarium a nobis sit demonstratum : Nec 3° vox *Catholicum* Ariminensi attributa, pro nota Conc. Œcumenici habetur; cum et Sirmiensi primo hoc prædicatum a Vigilio tapsensi adjectum supra dixerimus, et ea vox communius vel ad Episcopos congregatos vel ad materiam definitam referatur.

334. *Nec dicas* 2° Potissima Episcoporum pars Ariminensium perfidiam illius Concilii ætate vel sponte sequebatur, vel sequi compulsa est. 1um patet 1° Ex Hilario, qui l. de Synod. n. 63 scribit : *Absque Eleusio Episcopo et paucis cum eo, ex majori parte Asianæ decem Provinciæ, intra quas consisto, vere Deum nesciunt.* 2° Ex Augustino, qui ep. 48 (al. 93, n. 31) ad Vincent. ait : *Illi qui tunc firmissimi fuerunt et verba insidiosa intelligere potuerunt, pauci quidem in comparatione cæterorum.* 3° Ex Greg. nazianzeno cujus hæc in Orat. 21 n. 23, 24 sunt verba : *Si perpaucos exceperis, qui vel ob nominis obscuritatem contemptui habiti sunt, vel ob virtutem restiterunt...., omnes tempori obsecuti sunt. Hoc tantum inter eos discriminis fuit, quod alii citius, alii serius in eam fraudem inciderunt,* etc. 2um Liquet 4° Ex Greg. naz. qui l. c. hæc præmittit : *Hinc alii ab Ecclesiarum thronis injuste pellebantur, alii in eorum locum surrogabantur, sic tamen ut ab iis chirographa impietatis, non secus atque aliud quidpiam necessarium exigerent ; atque in promptu atramentum erat, et calumniator a tergo. Ea res permultos a nobis, invictos alioqui viros, in fraudem impulit; qui quamvis mente haudquaquam prolapsi fuerint, subscriptione tamen transversim acti sunt, atque cum illis utroque nomine improbis consenserunt.* 2° Ex persecutione Constantii post Conc. Arimin. per Ursacium et Valentem exercita, vi cujus qui Ariminensi formulæ subscribere nollent, expellebantur ab Ecclesiis ; ut Socr. l. 2, c. 37; Sozom. l. 4, c. 26 narrant.

R. *Ad prob. part.* 1^æ^. — Hilarium, ut olim a Donatistis apud Augustin. in ep. ad Vincent., sic nunc ab heterodoxis et Jansenianis infeliciter objici. Nam 1° Loquitur tantum de decem Asiæ minoris provinciis, quæ nonnisi tertiam Patriarchatus postea Constantinopolitani partem faciebant : 2° Loquitur tantum de *majori parte* harum provinciarum : 3° Rationem hujus mali red-

dit his verbis : *Male enim per quosdam impietati auctoritas data est; et exilis Episcoporum, quorum causam non ignoratis, vires auctæ sunt profanorum.* Cum ergo Episcopi exules etiamnum veri Asiæ Episcopi permanserint, ex horum constanti fide vis omnis objectioni detrahitur.

De eodem loco et modo eodem loquitur Augustinus. Nam ubi objectionem aggreditur, sic inquit : *Tale tunc erat tempus, de quo scripsit Hilarius, unde putasti insidiandum contra testimonia tot divina, tanquam perierit Ecclesia de toto orbe terrarum.* In ipsa autem responsione similiter 1° dicit (n. 32) : *Hilarius ergo decem provinciarum Asianarum aut zizania, non triticum, arguebat; aut ipsum etiam triticum, quod defectu quodam periclitabatur, quanto vehementius tanto utilius arguendum putabat :* 2° Majorem tantum provinciarum Asianarum partem etiam ab Augustino accipi liquet ex ipsa objectione : quin 3° nec illam reipsa adhæsisse hæresi Arianæ nec in errore perseverasse, manifeste ostendit interrogatio ibid. n. 34 inserta : *Quis nescit illo tempore obscuris verbis multos pravi sensus fuisse delusos, ut putarent hoc credi ab Arianis, quod etiam ipsi credebant? alios autem timore cessisse et simulate consensisse, quibus tu postea correctis nolles ignosci?* Tandem ipsius epistolæ argumentum, quod magnam partem in Ecclesiæ per orbem dispersæ perpetua integritate probanda versatur, non sinit Augustini mentem nobis contrariam haberi.

Quod Gregorium attinet, is nec intelligendus est de orbis totius Episcopis; sed ad summum de Episcopis sub Constantii imperio, utpote de cujus persecutione loquitur : nec de omnibus imperii provinciis; cum ex nuper dictis, contrarium de Ægypto, Africa, Illyrio, Italia, Hispania Gallia et aliis provinciis Patres alii testentur : nec de Episcopis eodem tempore existentibus; cum ejus Sermo agat de omni, quod 25 annos duravit, Constantii regno, dicatque *alios citius, alios serius esse obsecutos :* nec de reali Episcoporum hæresi; cum in priori textu dicat tantum, *omnes tempori obsecutos in fraudem incidisse;* in posteriori autem, *mente haudquaquam esse prolapsos;* addatque : *et si non flammæ, fumi certe participes fuerunt.* Præterea Nazianzenum exaggeratius hic locutum interpretari licet, cum in Orat. 43, n. 47 de Valentis Imp. temporibus etiam dixerit, *Basilium solum reliquum fuisse :* quæ nisi secundum auxesin oratoriam dicta accipias, penitus falsa probat ipse Basilius, ep. 72 (al. 251, n. 4) et 75 (al. 204, n. 7). Ecclesiæ universæ fidem et communionem attestans. Similem hyperbolem Nazianzeni habes in Or. 42, n. 27 ubi ait : *Vale Oriens et Occidens, pro quibus et a quibus oppugnamur, etc.*

R. *Ad prob. part.* 2ᵐ. — Quoad Gregorium responsio jam data est; quoad relatam *historiam* autem negatur factum. De hac enim persecutione solus Socrates affirmat; Sozomenus tantum timide refert : *Nonnulli prædicant, Imperatorem dedisse facultatem Valenti, etc.;* reliqui omnes, Athanasius maxime, Hilarius, Rufinus. Lucifer Calaritanus altum silent. Ad hæc Socratis narratio plura complectitur falsa. 1° Enim subscriptionem formulæ factam a singulis Episcopis suis in sedibus vult; *quia Conc. Ariminense contra voluntatem Constantii dimissum,* nec a congregatis subscriptum fuerit. 2° Ejectionem Liberii et Felicis intrusionem post Conc. Ariminense statuit. Ipsam 3° persecutionem tali tempori, nempe an. 360 assignare debet, quo tamen Italia et Gallia a S. Hilario edocta et confirmata resipuit, et facta jam Juliani defectione, violentiæ a Constantii Episcopis inferendæ locus non am-

plius relinquebatur. Demum cum qualiscumque illa persecutio intra unam Italiam stetisse a Socrate dicatur, tametsi verum narraverit, non probat tamen partem Ecclesiæ potissimam errasse.

335. *Nec dicas* 3°. Universam Ecclesiam, quin et orbem universum Ariana hæresi infectum probat 1° Rufinus in Histor. scribens, post Conc. Ariminense *faciem Ecclesiæ penitus deformatam.* 2° Vincentius Lirinensis in Commonit. n. 4 ait : *Arianorum venenum non jam portiunculam quamdam, sed pene totum orbem contaminaverat, adeo ut prope cunctis latini sermonis Episcopis, partim vi partim fraude deceptis, caligo quædam mentibus offunderetur.* 3° Hier. l. cont. Lucif. alias cit. scribit : *Tunc ingemuit orbis, et Arianum se esse miratus est;* ergo.

R. — *N. A.* Phrasis Rufini non exigit Ecclesiæ totius errorem aut Episcoporum hæreticas professiones et dogmata ; sed salvatur lapsu multorum Præsulum, hæreticorum dominatu et vexatione, necessitate denique communicandi cum hæreticis. Vincentii Lirinensis dictum manet verum, si de Ariana heresi in varias Orientis et Occidentis provincias successu temporis propagata, intelligatur; uti Orosius l. 7 hist. c. 21, Jornandes c. 19 de peste per orbem diffusa loquentes accipiuntur; quin utrobique aut omnes provinciæ, aut provinciarum præsides et urbes infectæ dicantur. Præterea dicti universalitatem restringunt voces *pene* et *prope* adjectæ, item *Episcoporum latini sermonis* solorum appellatio, ac tandem facta *fraudis* et *deceptionis* commemoratio. Demum plus esse verbis dictum quam vere significatum, probant principia Lirinensis eo in opere vulgata : secundum quæ quoniam catholicum est *quod semper, quod ab omnibus creditum est,* numeri autem paucitas errorem prodit, non potuit tantam hæresi tribuere generalitatem. Assertum Hieronymi et hyperbole est et Episcopos reipsa hæreticos non fuisse verbo *miratus* addito probat. Etsi vero, cujus tamen contrarium in probatione ostendimus, supponatur Patres Ariminenses ab Hieronymo fuisse habitos pro hæreticis, periodo illa objecta voluit duntaxat significare consternationem universi et admirationem, quod ipsi tribueretur hæresis Ariana Ariminensibus aspersa; quemadmodum simili metaphora in Prol. ad Ezech de terrore hominum ad Romæ excidium dixerat : *In una urbe totus orbis interiit.*

336. *Observa.* Quibus argumentis Ariminensem formulam ostendimus catholicam, Seleuciensem etiam ab hæresi esse immunem comprobatur; cum et in symbolo sit eadem veritatis professio, et in anathematismis non minor errorum execratio, et in abstinentia ab ὁμοουσιῷ excusatio similis : quibus accedit benignum ac favens tum Athanasii et Hilarii LL. de Syn. tum Socr. l. 2, c. 39, 40 et Sozomeni, l. 4, c. 22, de Seleuciensibus testimonium; Hilarii denique in illud Concilium admissio et Gallicanorum postea Episcoporum cum Orientalibus per synodicas litteras communicatio. Non ita expeditum est, an fides Seleuciensium etiam *interna* casta omnino fuerit, variantibus nempe sententiis tum de præcipuorum eo in Concilio Episcoporum, quos Semiarianos appellavimus, fide, tum de ipsius Semiarianismi notione.

Meletii enim *Antiocheni* et *Basilii Ancyrani* orthodoxiam Athanas. in

ep. encycl. cont. Arian. et de Synod. n. 41. *Silvani Tarsensis* THEODORET. l. 2, hist. c. 27, *Eleusii Cyziceni* HILAR. l. de Syn. n. 63, adstruunt : *Semiarianos* autem cum *Macedonianis* confundere videntur PATRES Concilii generalis secundi et PHILASTRIUS ; quorum illi Can. 1 (Labb. t. 2, p. 945) dicunt : *Oportet anathematizari omnem hæresin, et specialiter Eunomianorum sive Anomœorum, et Arianorum sive Eudoxianorum, et Semiarianorum sive Spiritus sancti adversariorum* : hic vero Hæres. 67 inquit : *Semiariani... de Patre et Filio bene sentiunt, unam... divinitatem esse credentes; Spiritum autem non de divina substantia, nec Deum verum, sed factum atque creatum spiritum prædicantes.* E contrario EPIPHANIUS Hæres. 73 et HIER. in Chron., *Meletium, Basilium* et alios heterodoxiæ arguunt. Præterea Semiarianos distingui a Macedonianis, et eorum errorem versari circa Filii divinitatem, docent SULP. SEVERUS, l. 2 hist.; EPIPH. l. c. et AUGUSTIN. etiam l. de hær. n. 51. *Semiarianos*, inquit, *qui similis essentiæ dicunt Filium, dicit tanquam non plenos Arianos, quasi Ariani nec similem velint, cum hoc Eunomiani dicere celebrentur.*

Hac in discordia utrique parti aliquid concedendum videtur. Itaque *Meletium, Basilium, Silvanum* et *Eleusium* pluresque, alias *Semiarianos* dictos, reipsa fuisse orthodoxos admittimus; quoniam vero et Eusebianis conjuncti fuerant, et reformandis fidei formulis satagebant, et a voce ὁμοούσιος pertinacius abhorruerant, non sine fundamento mitigati Arianismi suspicionem incurrebant, adeo ut Semiarianorum duces communius haberentur. Semiarianos reliquos in dogmate successu temporis variasse putamus, ita quidem ut post Constantii Julianique fata, dum ex omni Oriente et Occidente ad Jovinianum mitterentur synodicæ litteræ cum Nicæna formula *consubstantialis* vocem professæ et prædicari exprimique jubentes, Semiariani e suis velut recessibus expulsi et errorem nullo jam verborum artificio dissimulare valentes, eumdem vel sincere deposuerint, vel maligno silentio contexerint, ex altero de Spiritus sancti divinitate dogmate, necdum adeo illustrato et definito, subsidium suis partibus allaturi. Unde si SULP. SEVERUM, EPIPHANIUM, et AUGUSTINUM de *Semiarianis* ante illam conversionem, PATRES CONSTANTINOPOLITANOS et PHILASTRIUM de iisdem post eam intellexeris, neutra ex parte, quod aliqui faciunt, contra debitam illis auctoribus fidem ac reverentiam peccabis.

CAPUT IV.

DE VERITATE MYSTERII SS. TRINITATIS.

Veritatem hanc sive existentiam nec *Gentili* immediate probari, nec *Judæo* clare ostendi posse, ex iis, quæ sub cap. prioris initium diximus, colligitur. Cum enim mysterium hoc rationem naturalem superet, ac in Veteri Testamento non expresse omnino ac distincte penitus enuntietur; et qui revelationem parum veneratur, gentilis, et qui antiquas tantum tabulas respicit, Judæus, pia destitutus affectione vix unquam captivabit intellectum in obsequium fidei de tanto arcano. Non omnis tamen methodus deest, qua uterque ad divulgatam adeo et necessariam nunc veritatem perducatur. Nam si ostendatur alteri, fidem christianam esse evidenter credibilem et credendam, alteri Messiam a Deo promissum verum esse Deum jamque advenisse; ex fide illa ac doctrina Christi ambo deinceps haurient haud difficulter præsentis veritatis documenta. Quoniam vero geminum illud caput ex *Tractatibus aliis* erui et confirmari oportet; utrumque vel tanquam postulatum hic interim admittendum est, ut contra illos Trinitatis hostes argumentis proxime proferendis pugnetur; vel eo non impetrato, contra hæreticos duntaxat firmabitur dogma controversum, satisque erit difficultatibus obmovendis respondisse. Dabit autem disputationis universæ materiam Personarum TRINITAS, DIVINITAS, et CONSUBSTANTIALITAS.

ARTICULUS I.

AN IN DIVINIS SINT TRES PERSONÆ.

337. *Nota.* In dogmate præsenti non minus ac in sequentibus stabiliendis tria nobis cavenda duximus: 1° Ne repetantur dicta; unde argumenta, quæ tum ex V. T. tum ex Traditione Patrum Antenicænorum jam prolata fuerunt, non recitabuntur iterum: 2° Ne occupentur dicenda; hinc nec accuratiorem Personæ in divinis notionem persequemur, ejus nomine rem per se subsistentem accipere contenti; nec Verbi et Filii differentiam attendemus, promiscue utrumque usurpaturi: 3° Ne omittantur exprimenda; quare cum Antitrinitariorum hac ex parte error numerum, distinctionem et proprietatem personarum neget, distinctis contra eum assertis veritatem probatum imus.

338. *Dico I.* **Dantur in Divinis Pater, Filius seu Verbum, et Spiritus sanctus.**

Prob. Matth. 28, 19, dicit Christus: *Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti.* — 1 Joan. 5, 7:

Quoniam tres sunt, qui testimonium dant in cœlo : Pater, Verbum et Spiritus sanctus. — Joan. 14, 26 : *Paraclitus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit, etc.* Ibid. 15, 26 : *Cum venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre Spiritum veritatis, qui a Patre procedit.* — In historia etiam baptismatis Christi, Matth. 3, Marc. 1 et Luc. 3, relata, Patris vox hæc est : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui;* additurque in narratione : *Et descendit Spiritus sanctus corporali specie sicut columba in ipsum, etc.*

Conf. 1. In Symbolo Apostolorum dicitur : *Credo in unum Deum, Patrem omnipotentem..... et in Jesum Christum Filium ejus unicum, Dominum nostrum... Credo in Spiritum sanctum.* Eadem dicit symbolum Nicænum et Constantinopolitanum, ac forma etiam Baptismi exprimit, nec minus solemnis *glorificatio*, cujus triplicem formulam supra ex Basilio retulimus.

Conf. 2. Ex Patribus antenicænis, quorum nullum supra retulimus qui non trium harum Personarum mentionem fecerit; item ex triplici hæreticorum classe recitata, quarum damnatio a Patribus et Conciliis catholicis pronuntiata e contrario Trinitatem hanc in Divinis profitetur.

339. *Dico II.* **Pater, Filius seu Verbum, et Spiritus sanctus in Divinis a se invicem distinguuntur.**

Prob. Qui faciunt numerum, dispescuntur nomine ac proprietate, et relative sibi opponuntur, distinguuntur a se invicem : sed ex laudatis num. pr. textibus, hæc omnia conveniunt in Divinis Patri, Filio et Spiritui sancto; ergo.

Conf. 1. Ubi est testium dualitas, vera cum alio societas, processio unius ab altero, paternitas et filiatio utrinque vera, ibi non attributorum tantum vel officiorum aut effectuum est distinctio, sed saltem personarum : sed in divinis Patris ac Filii imprimis velut testium habetur *dualitas*, Joan. 8, 17 et 18. — *Societas* eorumdem multipliciter exprimitur, tum ibid. v. 16 et 18, tum 14, 23... 1, 1 et 18. — Ad hæc *processio* Verbi a Deo notatur Eccl. 24, 5, Joan. 8, 42, item 16, 27 et 28. — Demum vera Patrem inter et Filium relatio emicat ex Joan. 5, 17 et seqq. Ibid. 1, 14..., 17, 5, ad Hebr. 5, 5 et Psal. 109, 3.

Conf. 2. Qui Patri et Filio sociatur in operatione et adjungitur, alius ab iisdem declaratur, procedit ab iis ac mittitur, vere etiam ab istis distingui intelligitur : sed hæc omnia deprehunduntur in Spiritu sancto. Nam 1° Isa. 48, 16, dicitur : *Et nunc Dominus Deus misit me, et Spiritus ejus :* et 2 ad Cor. 13, 13 : *Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei, et communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis :* 2° Joan. 14, 16 : *Ego rogabo Patrem, et alium Paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum;* et ibid. 16, 7 : *Si non abiero, Paraclitus non veniet ad vos : si autem abiero, mittam eum ad vos :* 3° Ad Galat. 4, 6 : *Misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra.* Joan. 16, 14 : *Ille me clarificabit; quia de meo accipiet et annuntiabit vobis. Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt, propterea dixi : Quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis.* His adde v. 26 ex Joan. 14, et ejusd. 15, 26 num. pr. recitatum; ergo.

340. *Dico III.* **Pater, Filius seu Verbum, et Spiritus sanctus in Divinis sunt res subsistentes.**

Prob. Loqui, testimonium dicere, mittere vel mitti, assumere aliam formam, invocari, vel fide ac professione honorari tanquam auctorem dogmatis et legislatorem, sunt actiones aut passiones, quæ non nisi rebus subsistentibus seu personis sunt propriæ : sed hujusmodi in citatis textibus tribuuntur Patri, Filio et Spiritui sancto in Divinis. Ergo.

Conf. 1. Quibus conveniunt attributa et opera substantiæ intellectualis, res subsistentes eo securius sunt dicendæ, quo specialius substantiæ intellectuales subsistunt et magis proprie dicuntur personæ : sed rebus nominatis (præterquam quod ipsa Patris, Filii et Paracliti nomina id satis evincunt) hujusmodi attributa et opera conveniunt, qualia sunt vivere, intelligere, libere velle et varia per seipsum agere. Et quidem quod *vitam* attinet, constat de PATRE ex Joan. 5, 26 et 6, 58; de FILIO ex Joan. 1, 4 et 5, 26; de SPIRITU SANCTO ex ep. ad Rom. 8, 2, et 2 ad Cor. 3, 3. — Quantum ad *intellectum* liquet de PATRE ex Matth. 11, 27 et 1 Petr. 1, 2; de FILIO ex Joan. 1, 18 et ad Coloss. 2, 3; de SPIRITU SANCTO Act. 15, 28, et 1 ad Cor. 2, 10 et seq. — Quoad *voluntatem* elucet de PATRE ex Matth. 11, 26 et Luc. 22, 29; de FILIO ex Isa. 53, 7; Joan. 10, 18 et Luc. 10, 22; de SPIRITU SANCTO ex Joan. 3, 8, et 1 ad Cor. 12, 11. — Inter *operationes* exempli gratia præcipuum, scilicet Incarnationis, opus demonstratur de PATRE ex Joan. 3, 16; de FILIO ex Joan. 1, 14; de SPIRITU SANCTO ex Luc. 1, 35. Ergo.

Conf. 2. Si Pater, Verbum et Spiritus sanctus non forent res subsistentes, ergo vel quia hi tres duntaxat tanquam partes qualescumque constituerent eamdem naturam : vel quia PATRIS appellatio est tantum impropria, cum nec substantiæ nec energiæ et effectionis nomen esse queat, ut apud GREG. NAZ. Or. 29, n. 16, Eunomius contendit; VERBUM autem est tantum prolatitium, et SPIRITUS SANCTUS merum charisma est seu donum et effectus : sed neutrum dici potest. Non *primum*, quia natura divina est simplex et perfectissima, adeoque eam ex partibus queiscumque componi, quod imperfectionem magnam involvit, etiam rationi naturali repugnat. Non *secundum*, quia, quod PATREM attinet, propria omnino hæc est appellatio, cum relationis sit nomen, licet substantiæ aut energiæ esse negetur; quod ipsum Eunomianæ objectioni NAZIANZENUS respondet. Porro VERBUM non esse externum, prolatitium et accidentale in Divinis, sed internum subsistens ac substantiale, inter alios ATHANAS. Or. 4 cont. Arian. n. 1, probat. Denique SPIRITUM SANCTUM non esse merum charisma, satis demonstrat Paulus, 1 ad Cor. 12, ubi enumeratis gratiis et charismatis variis, *hæc omnia* a Spiritu sancto pro suo libero arbitrio *dividi* docet : quin et Patres ex ipsa *doni* appellatione Spiritu sancto propria, ejus divinitatem ostendunt; cum teste AUG. l. de Fid et Symb. c. 9, n. 19 : *Spiritum sanctum donum Dei esse prædicant* (Scripturæ), *ut Deum credamus non seipso inferius donum dare;* et in Enchir. c. 37 : *Utique Spiritus sanctus Dei donum est, quod quidem et ipsum est æquale donanti.*

341. **Obj.** *I.* Si tres essent in divinitate Personæ, Deus foret trinus, non autem unus ac singularis; sed Deum unum ac singularem esse perhibetur Deuter. 6, 4 : *Audi Israel, Dominus Deus noster Deus unus est;* et Isa. 45, 5 :

Ego Dominus, et non est amplius; extra me non est Deus : ego Dominus, non est alter; ergo. *Conf.* 1° Ubi plures sunt personæ, idem nequit dici primus et novissimus : sed idem Deus utroque nomine compellatur, dum Isa. 44, 6 dicitur : *Ego primus et ego novissimus, et absque me non est Deus,* ergo. 2° Soli Deo, quem Patrem appellamus, convenit omnia producere : sed hic unus est, ut rursus Isa. 44, 24 scribitur : *Ego sum Dominus faciens omnia, extendens cœlos solus, stabiliens terram, et nullus mecum;* ergo. 3° Deus in V. T. appellatur Deus Abraham, Deus Isaac et Deus Jacob : sed hic Deus est una duntaxat Persona, neque Filius potest esse hic Deus; cum Actor. 3, 13 dicatur : *Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob, Deus Patrum nostrorum, glorificavit Filium suum Jesum;* ergo.

R. — *D. M.* Deus foret trinus Personis *C.* Trinus natura *N.* In textu allato excluditur pluralitas Deorum, et prædicatur singularitas naturæ, minime autem Personæ unitas ac solitudo.

Ad conf. 1am R. Similiter distinguendo eumdem quoad *naturam,* non vero quoad *personam.* Præterea laudatus textus ad Messiam principaliter pertinet, qui *primus* dicitur, quoniam secundum divinam naturam ante Luciferum est genitus; et *novissimus,* quod secundum humanam in plenitudine temporum sit natus, et die extremo orbem judicaturus.

Ad conf. 2am R. — *N. M.* Quia et de Verbo Joan. 1, 3 dicitur : *Omnia per ipsum facta sunt;* et Judith. 16, 17, de Spiritu sancto : *Misisti Spiritum tuum, et creata sunt.* Quamvis itaque per appropriationem tribuatur creatio Patri, tamen et aliis Personis ea est communis; et quia trium Personarum una est omnipotentia ac divinitas, recte dicitur unus solus Deus produxisse universa.

Ad conf. 3am R. — *N. M.* Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob dicitur glorificasse Filium suum indutum carne; unde *Jesu* nomen incarnato Deo proprium additur : non autem in ea divina ac sempiterna substantia, quam Filius ipse habet cum Patre communem. Quin nec trina nominis Divini repetitio caret mysterio, ut plures Rabbini apud Galatin. l. 2, c. 1 fatentur.

Inst. 1. Verbum humanum tum internum tum externum non est persona, sed accidens duntaxat et entitate distinctum a loquente; ergo idem sentiendum est de Verbo divino, præsertim quia hoc a Patribus passim utrique illi comparatur.

R. — *N. cons.* Verbum *divinum,* et *creatum* conveniunt quidem in multis; nempe, quod omne verbum sit imago mentis et similitudo rei cognitæ, citra perpessionem oriatur a mente et referaiur, seu habitudinem habeat ad dicentem; atque in his comparatio a Patribus instituta versatur : sed in pluribus discrepant, atque discrepare etiam a Patribus dicuntur. Eorum *primum* est, quod scientia, ex qua verbum oritur, in Divinis sit ipsa substantia et essentia dicentis, in creatis adventitia qualitas, apud Aug. l. 15, de Trin. c. 13, et Anselm. in Monol. c. 11 : *Secundum,* quod divinum per se existat, vitam et rationem habeat; creatum vero sit accidens, nec naturales illas prærogativas, nisi objective tantum et secundum intentionem, minime autem formaliter contineat, apud Athan. Orat. 4 cont. Arian. n. 1, 2, et Greg. nyssen. Orat. catechet. c. 1, (opp. t. 3) et plerosque alios : *Tertium,* quod divinum sit æternum et immutabile; creatum sit temporarium, et identidem oriatur ac pereat, apud Aug. l. 15 de Trin. c. 16; Ansel. in

Monol. c. 30; BERN. Serm. de divers. 5, n. 1 : *Quartum,* quod illud unicum sit, nostra autem multa, apud ATHAN. Orat. 4 cont. Arian. n. 1, et l. de Decr. Nic. n. 16 : *Quintum,* quod divinum perpetuo, nostrum semel gignatur; HUG. VICTOR. in sum. sententiarum, Tract. 1, c. 7; V. PETAVIUM de Trin. l. 6, c. 2.

Inst. 2. Verbum in Divinis est prolatitium; tum quia vox λόγος in emendata ab Erasmo aliisque editione latina vertitur *Sermo,* ut Joan. 1 : *In principio erat Sermo,* etc. Sermo autem est oratio composita et prolata exterius : tum quia Patres Verbum divinum frequentius exponunt comparando cum externo verbo : tum quia TERTULLIANUS l. cont. Prax. c. 5 et seqq., et LACTANT. l. 4 Instit. c. 8 aperte docent, Filium esse Verbum *prolatitium* seu exterius prolatum.

R. — *N. A. Ad ejus prob.* 1am R. — Quamvis vox λόγος tam externum quam internum verbum significet, et Patres etiam Latini per *Sermonem* exposuerint, tamen secundum *Ammonium* in Comment. ad l. Arist. de interpret. proprie magis cogitationem mentis seu verbum internum significat, et in hoc a λέξει distinguitur. Præterea licet Patres Latini *Sermonis* dictionem usurpent, iidem tamen, ac præcipue TERTULLIANUS cum LACTANTIO, Verbi vocabulum frequenter adhibent : alii vero post exortam et convictam Arii hæresin, rarissime Filium Dei vocant *Sermonem,* aut apud Joannem legunt. Unde cum posterioribus seculis sola Verbi usurpatio in Ecclesia invaluerit, ab *Erasmo* temere omnino ac inepte facta illa versio apparet, ideoque nihil admodum probat. V. PETAVIUM de Trin. l. 6, c. 1, n. 4, seqq.

Ad prob. 2am R. — Hæreticos utroque vocabulo insititii ac prolatitii Verbi fuisse abusos, ut BASIL. hom. 24, n. 1 contra Sabel., et CYRILL. ALEX. l. 1, in Joan. (opp. t. 4, p. 30), testantur; ad quos oppugnandos pro diversitate hostium diversam Patres comparationem urgebant. Paritati itaque cum verbo prolatitio insistebant maxime, dum contra Sabellianos agerent; de quibus BASIL. l. cit. sic scribit : *Cum Verbum confitentur, ipsum comparant cum eo quod in mente concipitur verbo, cumque Sapientiam dicunt, consimilem dicunt esse habitui qui in anima manet eruditorum. Et idcirco unam personam Patris et Filii profitentur, quod homo quoque unus dicitur non divisus, ob verbum quod in ipso est et ob sapientiam.* Præterea vero hæc comparatio aliis familiarior fuit, tum quia verbum externum erat notius quam internum, ut ORIG. tom. 1, in Joan. n. 23 (opp. t. 4, part. 1a, p. 26) advertit : tum quia aptius erat ad exprimendam Verbi divini proprietatem, qua Pater per Verbum sic tanquam per *interpretem* et *vim enuntiatricem* cognosci, ab eodem ORIGENE l. supr. cit. n. 42 (p. 45 B) et S. AUG. l. de Fid. et Symb. c. 3, et aliis dicebatur. V. PETAVIUM ib. c. 3, n. 1-3.

Ad prob. 3am R. — TERTULLIANUM facile vindicari posse, si ad ea, quæ num 213, dicta sunt, attendatur; cum de Verbi generatione externa et visibili sit intelligendus. Auctoritatem autem LACTANTII, alias etiam minus accurati, hic non admodum curamus, siquidem aliquo ex præmissis modo emolliri nequeat.

Inst. 3. In Scriptura de pluribus Dei verbis mentio fit; a Patribus autem, maxime IREN. l. 2 cont. hær. c. 48 (al. 28, n. 5), AMBR. l. de Filii Divinit. (al. de Fide Orthod.) c. 5., et MAR. VICTORIN. l. 3 cont. Arium, n. 8, 10 et 11, ipse Pater in Divinis vocatur Verbum; ergo Verbum in Divinis vel non est persona, vel non est distinctum a Patre.

R. — *N. cons.* Verba plura, de quibus Scriptura meminit, nihil aliud sunt, quam effectus ab omnipotentia divina producti; atque hinc eorum locutio est externa quædam significatio per creaturam edita, et ut a nobis capi possit, sub verborum figura et imagine proponitur : VERBUM autem DIVINUM, de quo agimus, unicum est Filius Dei, ejusque locutio est generatio, ut infra uberius declarabitur; unde prior sequela nulla est. Ad alteram dissolvendam observare duntaxat oportet multiplicem τοῦ λόγου significationem, de qua HIERONYMUS in epist. 103 (al. 53, n. 4) ad Paulin. inquit : Λόγος *enim græce multa significat. Nam et verbum est, et ratio, et supputatio, et causa uniuscujusque rei.* Itaque λόγος, quatenus ratio est, Patri, imo et tribus Personis congruit; ut vero est intellectionis terminus seu verbum mentis, in solam secundam Personam cadit. De hac postrema et propria acceptione AUG. l. 6 de Trin. c. 2, ait : *Hoc solum de eis dici non potest, illud de illo, quod simul ambo non sunt : sicut Verbum de Verbo dici non potest; quia non simul ambo Verbum, sed solus Filius.* V. PETAVIUM l. cit.

342. *Obj. II.* Plura in Scripturis tribuuntur S. SPIRITUI, quæ rationem Personæ detrahunt; nam 1° Luc. 11, 20 dicitur DIGITUS Dei; Act. 2, 38, DONUM, et 2 ad Cor. 1, 22, PIGNUS vel ARRHABO : — 2° Joan. 7, 39. NONDUM FUISSE; ad Tit. 3, 6, in homines EFFUNDI, et 1 ad Thess. 5, 19, a nobis EXTINGUI : — 3° Memoratur ad Hebr. 6, 4, PARTICIPATIO Spiritus sancti; ad Rom. 8, 23, PRIMITIÆ ejusdem Spiritus, et 1 ad Cor. 12, 13, POTATIO in Spiritu; ergo.

R. — *N. A.* Partim quia quæ de donis Spiritus sancti proprie dicuntur, hic Spiritui sancto adaptantur; partim quia quæ donis conveniunt personæ non repugnant; ut patebit ex responsionibus ad singula.

Quoad 1um, Spiritus sanctus recte dicitur DIGITUS Dei; quia hic in Exod. 8, 19, summam Dei potestatem ac virtutem significat, quæ ab ejus substantia et natura non distinguitur : unde si Spiritus sanctus est digitus Dei, et Deus est. DONUM datur non *accidentale* tantum, sed *personale,* ut in Filio Dei ex Joan. 3, 16, et in Levitis ex Numer. 8, 19, ostenditur : et Spiritus quidem sanctus aptissime donum personale appellatur, eo quod sit Patris et Filii amor mutuus, hic autem et donum et causa donorum. Præterquam quod legatur *pignus spiritus,* non vero *pignus spirituum,* datur et pignus personale, quod in obsidibus cernimus; et *arrhabo,* secundum AUG. Serm. 13 (al. 156, c. 15, n. 16) de verb. Apostoli, aliquid ultra pignus exprimit, et ad ipsam rem, quæ promittitur, spectat; ex quo capite, si Spiritus sanctus sit arrhabo vitæ æternæ, quæ stat in visione Dei nobis promissa, illum esse Deum ostenditur.

Quoad 2um, Græca quidem Joannis lectio verbum substantivum sine prædicato habet; sed a vulgata recte dici : *Nondum erat Spiritus* datus, patet ex eo quod præmittatur : *Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes :* ad quam relationem inter *accipere* et *dare* etiam in Græco attendendum est. Effusio Spiritus sancti sumitur metonymice pro muneribus ejus effusis, quemadmodum hoc Act. 10, 45 exprimitur his verbis : *Gratia Spiritus sancti effusa est.* Idem tropus elucet in textu ad Thessal., ubi maxime de Prophetiæ dono agitur; qui quidem aptissime adhibetur, cum dator donorum Spiritus sanctus in ignis forma descenderit.

Quoad 3um, Participatio et primitiæ Spiritus sancti, si referantur ad effectum, nihil huc pertinent; si referantur ad personam, nihil obsunt; cum ad Hebr. 3, 14, *participes Christi effecti*, et 1 ad Cor. 15, 23, *primitiæ Christus* legantur, nec ullus inde negationem personæ inferat. Potatio in spiritu ad Eucharisticum calicem pertinet; neque magis destruit personam Spiritus sancti, quam Christi personam manducatio illius carnis.

Inst. Spiritus sanctus est spiritus Dei, sicut anima est spiritus hominis, ut ex 1 ad Cor. 2, 11 liquet : sed anima vel quicumque spiritus hominis non est persona distincta ab homine; ergo. *Conf.* Non minus 1 Reg. 18, 10, et 19, 9 dicitur spiritus Dei malus; ac alibi spiritus Dei appellatur bonus vel sanctus : sed spiritus ille malus, siquidem Dei esse dicatur, non est aliud, quam vis et efficacia Dei hominem tradens in reprobum sensum vel alia ratione affligens; ergo et spiritus Dei bonus sive sanctus, est tantum virtus et efficacia hominem sanctificans et replens bonis.

R. — *D. M.* Spiritus sanctus est spiritus Dei, sicut anima est spiritus hominis, quatenus Spiritus sanctus non minus pertinet ad substantiam Dei, quam anima ad substantiam hominis *C.* Quatenus Spiritus sanctus non habeat totam plenitudinem divinitatis, sicut humanitatem totam non habet anima *N.* Hominis substantia in animam et corpus distinguitur tanquam in partes; Dei autem substantia est impartibilis, quamvis Personæ inter se distinguantur.

Ad conf. D. M. Non minus et eodem modo spiritus Dei dicitur malus, quam bonus et sanctus *N.* Diverso modo *C.* Spiritus sanctus dicitur spiritus Dei substantialiter et per identitatem; non ita spiritus malus, utpote cum Deus malus non detur, nec malum a Deo sit, nisi permittente : sed quia spiritus nequam et dæmon, qui ex Hebræorum, Patrum et omnium interpretum consensione in illis Libri Regum capitibus Saulem invasisse intelligitur, mancipium Dei est et justitiæ divinæ minister; ex quo præterea falsitas minoris emergit.

343. *Observa.* Equidem, quod *Sociniani* maxime contra nostras pro personalitate Spiritus sancti probatione surgent, sacræ Litteræ rebus variis tribuunt personarum operationes, quæ tamen personæ non sunt : sed hoc faciunt sive per *enallagen*, ut dum 1 ad Cor. 13, 4 et seqq. charitati attribuuntur, quæ homini charitate instructo proprie conveniunt; sive per *prosopopœiam*, ut dum lex ad Rom. 3, 19, et sanguis ad Hebr. 12, 24, loqui perhibentur. Atque harum figurarum characteres habentur vel ex *subjecto*, si nempe illud sit res inanimata, vel actio tantum, vel intentionalis tantum aut moralis conceptus; vel ex *contextu*, siquidem in antecedentibus aut consequentibus non una simul exprimitur, quod tamen ad actionem personalem requiritur; vel ex *pronomine* non ad proximum aut expressum vocabulum, sed ad remotum vel subintellectum pertinente. Eorum characterum unus vel plures conveniunt Scripturæ textibus, quibus regnum Dei, mandatum, fides, ira, etc., venire; auxilium, misericordia, veritas, vel redemptio mitti aut procedere; lex, sanguis, natura vel unctio loqui aut docere; malitia, conscientia vel lex arguere; virga et baculus consolari dicuntur : nullus e contra reperitur in textibus de Spiritu sancto, utpote cum ex Joan. 4, 24, Spiritus sit Deus; idem autem Spiritus, qui loqui, docere, testari dicitur,

etiam scrutari, cognoscere et audire legatur; ac præterea Joan. 15, 26, pronomen masculinum neutro generi adjunctum personam demonstret.

Preterea quamvis vox πνεῦμα plures patiatur significationes, et æqualiter energiam ac rem subsistentem significet; quotiescumque tamen cum suo articulo ponitur, rem certam et singularem indigitat, eo quod articulus Græcorum, ex horum grammatica, sit nota singularitatis. Ex hoc sermonis usu Didymus l. 1 de Spiritu sancto observat in Scripturis Spiritum sanctum ut plurimum non dici simpliciter πνεῦμα, sed τὸ πνεῦμα cum articulo; contrarium autem fieri ubi de spiritu alio quam sancto est sermo. Excipiuntur quidem a communi hac regula, juxta aliquos, textus nonnulli, nempe Joan. 3, 5, 1 ad Cor. 12, 11, et ep. Jud. v. 19; sed in prioribus supplet contextus, et aperte inter auctorem regenerationis et charismatum ac inter ipsam regenerationem et charismata distinguitur; in postremo autem non persona Spiritus sancti, sed pium desiderium intelligitur. Quod vero τὸ πνεῦμα cum articulo interdum dona Spiritus sancti significet, ut ad Eph. 4, 23, 1 ad Thess, 5, 19, et 1 Joan. 4, 1 fit, figura est *metonymiæ*, qua pro effectibus persona effectrix ponitur.

ARTICULUS II.

AN QUÆLIBET IN DIVINIS PERSONA SIT VERUS DEUS?

344. *Nota.* Sicut sub Dei nomine intelligimus entis perfectissimi naturam, sic sub adjuncto veri indicamus hujus naturæ realitatem proprietatem ac plenitudinem; ut hinc a Divinitatis notione excludamus meram figuram, similitudinis duntaxat speciem, et imperfectionem qualemcumque ac diminutionem. Personarum autem divinarum appellatione indigitamus quidem Trinitatem, quin tamen ad notionales cujuslibet suppositi rationes ubique respiciamus. Quare Personam *primam* non tantum sub conceptu Paternitatis, sed sub ratione etiam Personæ improductæ et a se omnino existentis consideramus; in aliis quoque nec rationem Verbi præcise aut Filii, nec proprietatem Spirati spectamus : quamvis in probationibus, quæ de Verbo, Filio et Christo dicuntur, aut quæ de Spiritu sancto, Paraclito, Amore et Dono Dei habentur, fas sit referre ad Divinitatem *secundæ* aut *tertiæ* Personæ asserendam; cum eadem Persona illa sit in concretis prioribus, et ista sub posterioribus significetur. Neque tamen esse productum, quod utrique Personæ posteriori convenit, excludit a se rationem divinitatis. Cum enim esse divinum, utpote infinitum, sit communicabile omnibus, cum quibus oppositionem non habet; neque repugnet productum recipere eamdem naturam quæ est in producente; quas duas veritates, inferius probandas, hic interim supponere licet : facile intelligitur, et verum Deum posse esse productum; quia verus est Deus, quicumque naturam divinam realiter proprie ac plene obtinet, sive illam a se, sive ab alio communicatam habeat : itemque talem productionem nihil imperfectionis includere; quia natura divina quæ omnem perfectionem includit, imperfectionis admittit nihil.

345. *Dico. I.* **Prima in Divinis Persona verus est Deus.**

Prob. Prima in Divinis Persona dicitur et est Pater vel respectu Personæ in

divinis secundæ, vel respectu nostri, vel respectu non expresso : sed quocumque ex his modo profertur, in Scripturis sacris declaratur verus Deus, ergo.

Prob. 1ª *p. min.* De Christo Joan. 5, 18 dicitur : *Sed et patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo.* Ipse Christus ibid. 20, 17, ait : *Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum;* — Paulus 2 ad Cor. 11, 31 scribit : *Deus et Pater D. N. J. C. scit quod non mentior;* et Petrus 1 Ep. 1, 3 : *Benedictus Deus et Pater D. N. J. C., etc.*

Prob. 2ª *p.* Paulus 1 ad Cor. 8, 6 inquit : *Nobis tamen unus Deus Pater, ex quo omnia et nos in illum;* ad Gal. 1 4 : *Secundum voluntatem Dei et Patris nostri, cui est gloria in secula seculorum.* Item in initio Epist. ad Rom., ad Cor., ad Thess., alibique sæpius : *Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, etc.*

Prob. 3ª *p.* Christus, Joan. 4, 22 et 23, ait : *Veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate : nam et Pater tales quærit qui adorent eum. Spiritus est Deus, et eos, qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare.* Ibid. 6, 27 : *Hunc enim Pater signavit Deus;* et Joan. 17, 3 : *Patrem* alloquens : *Ut cognoscant te solum Deum verum.* Confer quæ ad Ephes. 6, 25, 2 Pet. 1, 17 et alibi leguntur.

Conf. Pater in Divinis est vera persona, et est a se et improductus; ergo ratione *primi* debet subsistere in natura intellectuali, ratione *secundi* in natura improducta. Atqui natura intellectualis improducta non alia est quam divina; ergo Pater subsistit in natura divina; ergo Patèr est verus Deus. Unde nemo hæreticorum, nec ullus etiam infidelium, qui alias verum Deum agnoverunt, Patris personam sive illam quæ improducta est, in numero creaturarum posuit.

346. *Dico II.* **Secunda in Divinis Persona est verus Deus.**

Prob. Secunda in Divinis Persona triplici præsertim charactere ac nomine, scilicet Verbi, Filii, et Christi seu Messiæ designatur : sed sub quolibet horum charactere in Scripturis proponitur tanquam verus Deus; ergo.

Prob. 1ª *p. min.* Joan. 1, 1 legitur : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum;* ubi per *primum* sensum æternitas, per *secundum* personalis a Patre distinctio, per *tertium* essentia et Divinitas Verbi declaratur. — Ep. 1 Joan. 1, 1 et 2 scribitur : *Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perpexímus, et manus nostræ contrectaverunt de Verbo vitæ, et vita manifestata est : et vidimus et testamur et annuntiamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, et apparuit nobis;* ubi per τὸ *quod fuit ab initio*, per τὸ *quæ erat apud Patrem*, et per *vitam* tum simpliciter tum *æternam*, tria illa dogmata rursus ac eodem ordine demonstrantur. — Apoc. 19, 13, dicitur : *Et vocatur nomen ejus Verbum Dei;* de eo autem sic appellato legitur ibid. v. 11 : *Vocabatur fidelis et verax;* v. 12 : *In capite habens nomen scriptum, quod nemo novit, nisi ipse;* et v. 16 : *Et habet in vestimento et in femore suo scriptum : Rex Regum et Dominus Dominantium :* ex queis nominibus *primum* est virtutis, *secundum* essentiæ ineffabilis, *tertium* potestatis ac Dominii; quæ si priori, quod Personæ est, conjungantur, Verbum esse verum Deum ostendunt.

Prob. 2ª *p.* Joan. 1, 18 habetur : *Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit.* De eodem autem dicitur ibid. v. 14, quod sit *plenus*

gratiæ et veritatis; v. 15 quod, *prior erat* Joanne; v. 16 quod, *de plenitudine ejus nos omnes accepimus;* v. 17 quod, *gratia et veritas per eum facta est;* v. 18 quod ipse, *Deum, quem nemo vidit unquam, enarravit;* quæ collecta Divinitatem illius manifestant. — Ad Hebr. 1, 2 et 3 scribitur : *Deus locutus est nobis in Filio, quem constituit hæredem universorum, per quem fecit et secula; qui cum sit splendor gloriæ et figura substantiæ ejus, portans omnia verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram majestatis in excelsis;* et v. 8 : *Ad Filium autem* dicit : *Thronus tuus in seculum seculi.* — 1 Joan. 5, 20 : *Scimus quoniam Filius Dei venit, et dedit nobis sensum, ut cognoscamus verum Deum, et simus in vero Filio ejus. Hic est verus Deus et vita æterna;* quo textu tanquam DEMONSTRATIVO nituntur S. ATHANASIUS l. de Incarn. cont. Arian. n. 22, et Orat. 3 cont. Arian. n. 9 et 19, aliique quos PETAVIUS laudat de Trinit. l. 3, c. 9, n. 7.

Prob. 3ª *p.* De Messia quidem ex Psal. 109; Jobi 12, 27; Jerem. 23, 6; Osee 1, 7 et aliis pluribus, quibus in Tract. de Incarn. divinitas Messiæ ostenditur. De Christo autem testantur Thomas, Joan. 20, 28 dicens : *Dominus meus et Deus meus;* et Paulus tum Act. 20, 28, Ephesios allocutus : *In quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo;* tum scribens ad Rom. 9, 5 : *Ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula;* et ad Philip. 2, 5 : *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo;* nec non ad Tit. 2, 13 : *Exspectantes beatam spem et adventum gloriæ magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi.*

Conf. Cui conveniunt attributa, opera, et cultus officia soli Deo propria ac debita, verus est et per essentiam Deus : sed talem nobis declarat Scriptura sacra secundam in Divinis Personam; ergo.

Prob. 1ª *p. min.* Inter ATTRIBUTA soli Deo propria præcipua sunt ÆTERNITAS, Genes. 21, 33 et 1 ad Tim. 6, 16; IMMENSITAS, Psal. 138, 7 et Jerem 23, 24; OMNISCIENTIA, Jerem. 17, 10 et ad Hebr. 4, 13; OMNIPOTENTIA Esth. 13, 12 et 1 ad Tim. 6, 15, et IMMUTABILITAS, Num. 23, 19 et Jac. 1, 17. Sed hæc omnia secundæ in Divinis Personæ conveniunt; ut quidem patet 1º de Æternitate ex Mich. 5, 2 : *Ex te mihi egredietur, qui sit Dominator in Israel, et egressus ejus ab initio et a diebus æternitatis,* et Apoc. 1, 8 : *Ego sum alpha et omega, principium et finis, qui est, qui erat, et qui venturus est* ; — 2º de Immensitate ex Joan. 3, 13 : *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis, qui est in cœlo,* et Matth. 28, 20 : *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi* ; — 3º de Omnisscientia ex Joan. 12 : *Domine tu nosti omnia, tu scis, quia amo te,* et ad Coloss. 2, 3 : *In quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ Dei*; — 4º de Omnipotentia ex Apoc. 15, 3 : *Cantantes canticum Agni dicentes : magna et mirabilia opera tua, Domine omnipotens,* et Matth. 28, 18 : *Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra :* de Immutabilitate ex ep. ad Hebr. 1, 10 et seqq. : *Opera manuum tuarum sunt cœli : ipsi peribunt; tu autem permanes : et omnes ut vestimentum veterascent; tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient;* et ibid. 13, 8 : *Jesus Christus heri, hodie, et ipse in secula* ; — 5º tandem de reliquis omnibus ex ep. ad Coloss. 2, 9 : *In ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter;* ergo.

Prob. 2ª *p.* Inter OPERA NATURÆ quæ soli Deo tribuuntur, primaria sunt CREATIO mundi, Isa. 44, 24; creaturarum CONSERVATIO, Act. 17, 28; EFFE-

CTIO MIRACULORUM, Psal. 135, 4; et inter OPERA GRATIÆ sunt REMISSIO PECCATORUM, Marc. 2, 7; REDEMPTIO et JUSTIFICATIO, Psal. 129, 7 et Isa. 43, 25; PRÆDESTINATIO et GLORIFICATIO, Matth. 20, 23 et Psal. 83, 12. Sed rursus hæc omnia secundæ in Divinis Personæ conveniunt; ut quidem constat : 1° De Creatione ex Joan. 1, 3 : *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil*, et ad Coloss. 1, 16 : *Quoniam in ipso condita sunt universa in cœlis et in terra, visibilia et invisibilia,... omnia per ipsum et in ipso creata sunt;* — 2° De Conservatione ad Coloss. 1, 17 : *Ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant*, et ad Hebr. 1, 3 : *Portans omnia verbo virtutis suæ;* — 3° De effectione miraculorum ex plurimis factis in Evangelio notatis, maxime ex propria resurrectione et miraculis invocato ejus nomine patratis, de quibus Joan. 2, 19 : *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud.... ille autem dicebat de templo corporis sui;* et Act. 3, 6 : *In nomine Jesu Christi surge et ambula;* — 4° De Remissione peccatorum ex Matth. 9, 2 : *Confide fili; remittuntur tibi peccata*, et v. 6 : *Ut autem sciatis, quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, etc.*; — 5° De Redemptione et Justificatione ex 1 ad Tim. 2, 5 : *Unus mediator Dei et hominum homo Christus Jesus, qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus;* et ad Rom. 5, 9 : *Christus pro nobis mortuus est : multo igitur magis nunc justificati in sanguine ipsius, salvi erimus ab ira per ipsum*; — 6° De Prædestinatione et Glorificatione ex ep. ad Ephes. 1, 5 : *Qui prædestinavit vos per Jesum Christum;* et 2 ad Thess. 1, 10 : *Cum venerit glorificari in Sanctis suis*, et 12 : *Ut clarificetur nomen D. N. J. C. in vobis, et vos in illo;* — 7° Denique de operibus universim ex Joan. 5, 17 : *Pater meus usque modo operatur et ego operor*, et v. 19 : *Quæcumque ille fecerit, hæc et Filius similiter facit;* ergo.

Prob. 3ª *p.* CULTUS soli Deo debitus exhibetur per officia vel INTERNA fidei, spei, charitatis, quæ hinc etiam actus Theologici audiunt, vel EXTERNA, scilicet genuflexionis, ex Isa. 45, 24 : adorationis, ex Deuter. 6, 13, et invocationis, ex Psal. 49, 15. Sed eadem officia debentur et exibentur secundæ in Divinis Personæ, ut liquet : 1° de Fide ex Joan. 14, 1 : *Creditis in Deum, et in me credite;* — 2° de Spe ex 1 ad Tim. 1, 1 : *Secundum imperium Dei Salvatoris nostri et Jesu Christi spei nostræ;* — 3° De Charitate ex 1 ad Cor. 16, 22 : *Si quis non amat D. N. J. C. sit anathema;* — 4° De Genuflexione ex ep. ad Philip. 2, 9 : *Ut in nomine Jesu omne genu flectatur, etc.;* — 5° De Adoratione ex ep. ad Hebr. 1, 6 : *Cum iterum introducit Primogenitum in orbem terræ, dicit : Et adorent eum omnes angeli Dei;* — 6° De Invocatione ex Act. 4, 12 : *Non est aliud nomen sub cœlo, in quo oporteat nos salvos fieri;* — 7° Demum de aliis queiscumque officiis ex Joan. 5, 22 : *Pater omne judicium dedit Filio, ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem*; ergo.

347. *Dico III.* **Tertia in Divinis Persona est verus Deus.**

Prob. Cui tribuuntur nomen, natura et attributa veri Dei, ille est verus Deus : sed tertiæ in Divinis Personæ ea tribuuntur in Scripturis; ergo.

Prob. 1ª *p. min.* Dei NOMINA sunt DOMINUS, 2 ad Cor. 3, 16; SPIRITUS, Joan. 4, 24; PARACLITUS, Joan. 14, 16, et CHARITAS, 1 Joan. 4, 8. Hæc vero nomina tribuuntur tertiæ Personæ; ut de prioribus patet ex infinitis Scripturæ locis, queis *Spiritus Dei, Spiritus Domini, Spiritus sanctus* appella-

tur : de posterioribus autem ex Joan. 15, 26 : *Cum autem venerit Paraclitus, quem ego mittam a Patre,* et ibid. 16, 7 : *Si non abiero, Paraclitus non veniet ad vos;* Item juxta sensum S. Augustini l. 15 de Trin. c. 17, n. 31, ex 1 Joan. 4, 7 : *Charitas ex Deo est;* ergo.

Prob. 2ª *p.* De quo Scriptura asserit et explicat id quod de Deo vero dixerat, ille naturam divinam habet; cum prædicata plane eadem nequeant verificari in duobus, nisi saltem natura identificatis : sed Scriptura asserit et explicat de tertia Persona id quod de Deo vero dixerat; dum Isa. 6, 8 et 9 dictum erat : *Audivi vocem Domini dicentis... et dixit : Vade et dices populo huic : Audite audientes : et nolite intelligere;* dein Act. 28, 25 dicitur : *Bene Spiritus sanctus locutus est per Isaiam ad patres nostros dicens : Vade ad populum istum, et dic ad eos : Aure audietis et non intelligetis, etc.* Similiter dum Psal. 77, 41, scriptum fuerat : *Tentaverunt Deum, et Sanctum Israel exacerbaverunt;* apud Isaiam 63, 10 legitur : *Ipsi autem ad iracundiam provocaverunt, et afflixerunt Spiritum Sancti ejus :* Item ubi Act. 5, 3. Petrus dixerat : *Anania! cur tentavit satanas cor tuum, mentiri Spiritui sancto?* mox v. 4, subdit : *Non es mentitus hominibus, sed Deo :* Nec aliter postquam Paulus 1 ad Cor. 12, 6, scripserat : *Divisiones operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus;* deinceps v. 11 subjungit : *Hæc autem omnia operatur unus idemque Spiritus dividens singulis prout vult;* ergo.

Prob. 3ª *p.* Tertiæ Personæ tribuitur 1º Immensitas, Sap. 1, 7 : *Spiritus Domini replevit orbem terrarum;* 2º Omniscientia, 1 ad Cor. 2, 10 : *Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei;* 3º Omnipotentia, Psal. 32, 6 : *Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum, etc.;* ergo.

Conf. Qui cum Patre et Filio æqualis est in characteribus, operationibus et honoribus divinitatis, illis est æqualis ac verus Deus; sed Spiritus sanctus seu tertia Persona sic est æqualis; ergo.

Prob. 1ª *p. min.* Characteres divinitatis, facientes æqualitatem cum Patre et Filio, sunt expressa invocatio in formula Baptismi, collatio gratiæ sanctificantis, inhabitatio in creaturis intellectualibus tanquam in templo, et constitutio ac missio ministrorum Dei : 1ᵘᵐ quidem, quia in formula fidei professionis, quæ tantum in Deum tendit, non alterius quam ipsius Dei nomen invocari potest; 2ᵘᵐ, quia creatura creaturam sanctificare nequit; 3ᵘᵐ, quia soli Deo templum debetur, isque solus in creaturas illabi potest; 4ᵘᵐ, quia creatura ministros Dei constituere aut mittere nequit. Sed Characteres isti deteguntur a Scriptura in Spiritu sancto : 1ᵘˢ, Matth. 28, 19 : *Baptizantes in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti;* 2ᵘˢ, ad Rom. 5, 5 : *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis;* 3ᵘˢ, 1 ad Cor. 6, 19 : *An nescitis, quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est?* 4ᵘˢ, Act. 13, 4 : *Et ipsi quidem missi a Spiritu sancto,* etc.; item Act. 20, 28 : *In quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei;* ergo.

Prob. 2ª *p.* I. Ex Operibus Naturæ tribuitur Spiritui sancto 1º Creatio, Psal. 103, 30 : *Emittes Spiritum tuum, et creabuntur; et renovabis faciem terræ;* Conservatio, Job. 26, 13 : *Spiritus ejus ornavit cœlos;* et Psal. 32, 6 : *Et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum;* 2º Effectio miraculorum, 1 ad Cor. 12, 11 : *Hæc autem omnia* (dona miraculorum) *operatur unus atque idem Spiritus.*

II. Ex Operibus Gratiæ : 1° Remissio peccatorum, Joan. 20, 22 : *Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis;* 2° Sanctificatio et justificatio, 1 ad Cor. 6, 11 : *Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine D. N. J. C., et in Spiritu Dei nostri;* 3° Prædestinatio et Glorificatio, ad Rom. 8, 16 et 17 : *Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei; si autem filii, et hæredes : hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi.* V. 11 autem præmittitur : *Quod si Spiritus ejus, qui suscitavit Jesum a mortuis, habitat in vobis; qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra propter inhabitantem Spiritum ejus in vobis;* ergo.

Prob. 3ª *p.* Honorem Divinum Spiritu sancto deberi, colligitur 1° ex Naturæ supra omnem captum excellentia, Joan. 14, 17 : *Quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum;* 2° Ex peccati contra illum summa malitia, Matth. 12, 32 : *Quicumque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei; qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei;* 3° ex Gloria demum finis ultimi et beatitudinis, 1 Petr. 1, 12 : *Spiritu sancto misso de cælo, in quem desiderant angeli prospicere;* ergo.

348. **Obj.** *I.* Solus et unus Pater est Deus; ergo Filius et Spiritus sanctus dici Deus nequeunt. *Antec.* constat ex Joan. 17, 3 : *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum;* item ex 1 ad Cor. 8, 6 : *Nobis autem unus Deus Pater, ex quo omnia, et nos in illum : et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum;* et ad Ephes. 4, 5 : *Unus Deus et Pater omnium, qui est super omnes, et per omnia, et in omnibus nobis.* Patet *Cons.* quia ex vi exclusiva particularum *solus* et *unus* excluduntur omnes a participatione prædicati, qui non sunt Pater.

R. — *N.* vel *D. A.* Solus et unus Pater est Deus, τῷ *solus* et *unus* appellante Patrem *N.* Appellante Deum *subd.* Ita ut excludantur Dii plures et falsi *C.* Ita ut excludantur plures Personæ *N.* Τὸ *unus* in posterioribus textibus connecti cum Deo, patet ex ipsa lectione; τὸ *solus* autem in priori similiter pertinere ad unum Deum, non vero ad Patrem, liquet ex Græco, ubi inter *te* et *solum* Deum verum, interponitur articulus, σὲ τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν; unde propositio sic enuntianda est : Pater est ille solus et unus Deus. Cæterum illos textus spectare duntaxat ad excludendam multitudinem et falsitalem Deorum, non vero Personarum pluritatem ac divinitatem, intelligitur ex eorum sensu ac contextu. Etenim Joan. 17 describitur *fides practica,* seu comparandæ vitæ æternæ modus, qui est, ejurata Deorum multitudine, unum Deum confiteri, et Christi doctrinam ac Religionem sectari, ut explicat S. Ignat. in ep. ad Magnes. n. 8 de Christo scribens : *Qui erant increduli certi redditi sunt, quod unus sit Deus, qui seipsum manifestavit per Jesum Christum Filium suum;* et repetit Paulus in ep. 1 ad Thessal. 1, 9 : *Quomodo conversi estis ad Deum a simulacris, servire Deo vivo et vero, et exspectare Filium ejus de cælis* etc. In ep. autem ad Cor. immediate præmittitur : *Nam etsi sunt, qui dicuntur Dii, sive in cælo sive in terra (siquidem sunt Dii multi et Domini multi); nobis tamen unus Deus,* etc. Demum hoc textu inanes Gentilium, Simonis Magi, et Valentini Deos prestringi, advertunt Hieron. et Theophylactus. Præterea etsi permitteretur, particulas *solus* et *unus* afficere ipsum Patrem; iisdem tamen personæ duntaxat alienæ

et extraneæ, falsorum nempe Deorum, non autem internæ Deo et Patri consubstantiales excluduntur, tum quia vis exclusiva harum particularum non est semper universalis ac omnimoda, ut ex 1 Machab. 10, 70, ex Luc. 9, 36, ex Joan. 16, 32 et aliis liquet : tum quia alias solus Jesus, non vero Deus, esset Dominus ; cum et hæc vox isti soli tribuatur in textu secundo.

Inst. 1. Ubi in Scriptura mentio fit plurium Personarum, solus Pater vocatur Deus; ut patet ex 1 ad Cor. 12, 4 et seqq. : *Divisiones gratiarum sunt; idem autem Spiritus : et divisiones ministrationum sunt; idem vero Deus ;* et ex. 1 ad Tim. 2, 5. *Unus Deus : unus mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus.* Idem quoque fit in Symbolis; nam in illo Apostolorum dicitur : *Credo in Deum Patrem... et in Jesum Christum filium ejus unicum Dominum nostrum... Credo in Spiritum sanctum.* In Patrum Symbolo autem sic habetur : *Credo in unum Deum Patrem omnipotentem... et in Spiritum sanctum Dominum et vivificantem;* ergo et ille solus Deus esse videtur.

R. — *D. A.* Solus Pater vocatur Deus secundum substantiam et veritatem divinitatis *N.* Secundum proprietatem et singularitatem principii *T.* Nec soli Patri, sed et cæteris Personis, prædicatum et rationem Dei asseri in Scripturis, satis supra ostendimus. Nec Patrem solum laudatis in textibus nominari Deum penitus evinci potest : potius enim contextus declarat, 1um locum agere de tertia Persona, cui ob munus triplex gratiæ, ministrationis et operationis, triplex illa appellatio Spiritus, Domini, ac Dei tribuitur ; 2um autem loqui de Deo adæquate sumpto, seu in tribus personis subsistente, sicut de mediatore tanquam Deo-homine, et sic Christo adæquate sumpto, loquitur. Tametsi vero nomine Dei compellatum hic solum Patrem demus ; id tamen factum fuit juxta S. Dionysium P. a S. Athan. cit. l. de Dec. Nic. Syn. n. 26 et Nazian. Carm. 3 de Spiritu sancto, v. 54 et seqq. ut prædicatio Ecclesiæ de monarchia et unica divinitatis ac omnis entitatis origine, fonte, ac principio, qui est Pater, diligentius inculcaretur. Cui accessit prudens quædam œconomia, et a S. Paulo in 1. ad Cor. 2, 3 commendata, et a Patribus antiquioribus usurpata, qua cavebatur, ne translatis a multiplici divinitatis errore neophytis arcanum Trinitatis mysterium statim apertius offerretur. Ob utramque rationem geminum Symbolum ea, qua legitur, formula adornari oportuit ; quoniam id scriptum tradebatur, etiam ab absentibus legendum. In eodem quia prædicatum Domini tum Filio tum Spiritui sancto tribuitur, observandum est effatum Ambrosii in Cap. 1 ep. ad Galatas. v. 3 : *Nec minorem Filium significat, cum eum Dominum nostrum vocat; nec Patrem majorem, quia eum Deum nostrum appellat : quia non erit verus Deus Pater, nisi et Dominus sit; neque verus Dominus Filius, nisi et Deus sit.*

Inst. 2. Soli Patri sic tribuuntur quædam divinitatis attributa, ut ab iis reliquæ Personæ excludi videantur. Nam Marc. 10, 18 Christus ait : *Quid me dicis bonum? nemo bonus, nisi unus Deus;* 1 ad Tim. 6, 16 : *Qui solus habet immortalitatem;* et ad Rom. 16, 27 : *Soli sapienti Deo per Jesum Christum, cui honor et gloria,* etc.; ergo.

R. 1° *N. A.* Hac enim propositione hujusmodi attributa videntur reliquis Personis auferri, ut adeo nec bonæ, nec immortales, nec sapientes sint ; quod tamen hæreticorum nemo dixerat, utpote qui Filium sapientiam

Patris, et Spiritum esse sanctum, utrumque immortalem ac Deum etiam, sed minus proprie, confitebantur. Si vero propositio sic accipiatur, ut hæc attributa singulari quadam ratione ad Patrem pertineant (quatenus nempe Pater bonitatem, immortalitatem, et sapientem habeat a se ipso, Filius vero a Patre, et Spiritus Sanctus a Patre Filioque communicatam teneant) verum quidem sensum, sed a communi verborum intelligentia alienum, habet. Hinc

R. — 2° *D.* Soli Patri secundum naturam tribuuntur prædicata divina, sic ut videantur a reliquis excludi *N.* Soli Patri secundum personæ proprietatem tribuuntur *subd.* Ita ut videantur excludi a reliquis Personis simpliciter *N.* Singulari tantum habendi modo, nuper explicato *C.* Textus nihil contrarii probant. In *primo* quidem, quoniam juvenis, qui Christum compellaverat bonum, illum putaverat quidem doctrina et bonitate excellentem, cæterorum tamen hominum similem, Christus hunc corrigens de sua divinitate instruxit recitatis verbis, quorum is sensus est : Me Deum non putas, et tamen bonum dicis; solus autem Deus per excellentiam bonus est; ergo vel bonum me non appella, vel Deum me esse crede; ita Athan. de Incarn. et cont. Arian. n. 7; Naz. Or. 30, n. 13; S. Basil. l. 4 cont. Eunom. n. 3 (p. 291); Hilar. l. 9. de Trin. n. 16; Amb. l. 2. de Fide c. 1; August. in Ps. 117, n. 2. In *secundo* autem et *tertio* textu sermonem esse, non de Patre solo, sed de Trinitate, Aug. l. 1 de Trin. c. 6 et l. 2 cont. Maximin. c. 13 ex ipso contextu ostendit, ipsaque etiam attributorum ratio declarat; quæ si essentialia sunt, particulæ exclusivæ removent tantum alias essentias : si notionalia sunt, excludunt personas, ut axioma Theologicum docet.

349. *Obj. II.* Filius in Divinis est creatura; ergo non est Deus. *Prob. A.* 1° Quia in Scriptura dicitur sapientia esse creata; Prov. 8. 22 : *Dominus creavit me in initio viarum;* et Eccli. 24. 14 : *Ab initio et ante secula creata sum*; 2° Quia Christus dicitur factus, Joan. 1. 15 : *Qui post me venturus est, ante me factus est;* et ad Hebr. 1. 4 : *Tanto melior angelis effectus;* 3° Quia inter creaturas refertur, ad Coloss. 1. 15 : *Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ;* ergo.

R. — *N. Ad prob.* 1^am^ *D.* Sapientia in genere seu indistincte sumpta pro creata seu incarnata, et pro increata *T.* Sapientia increata *subd.* Dicitur creata stricte ac proprie *N.* Late *C.* In utriusque Libri capite laudato plura sunt, quæ creatæ seu incarnatæ Sapientiæ congruunt; alia autem increatæ tantum, non vero incarnatæ conveniunt, uti Prov. v. 3 : *Cum eo eram cuncta componens,* etc., et Eccli. v. 6 et 8 : *Ego feci in cœlis, ut oriretur lumen indeficiens : gyrum cœli circuivi sola, et profundum abyssi penetravi,* etc. Sapientia scilicet generatim accepta, et maxime ingenii operibus præsidens, hic a Salomone per prosopopœiam inducitur, cui dum pro diversitate specierum quas sub se continet, prædicata diversa adscribuntur; nec contradictio inde nec contrarium nobis argumentum nascitur. Vox *creavit* in Prov. nec in fonte Hebraico nec in versione Latina habetur, sed vox *possedit,* quæ ex Gen. 4. 1 significat generationem : potuit autem in Græcam 70 Interpr. versionem loco ἔκτησε, *possedit,* ex scriptoris vitio facile irrepere ἔκτισε, *creavit.* Præterea Græcum κτίζειν et Latinum *creare* nec semper nec necessario pro productione ex nihilo adhibetur; cum et filii et magistratus et

urbes κτίζεσθαι a Græcis, et *creari* a Latinis dicantur. Tandem, juxta Patres, Filii processio in Scriptura utroque generationis et creationis vocabulo, a suis imperfectionibus abstracto, explicatur; cum neutrum seorsim illam originem satis commode exponeret, quæ ut generatio, ex eadem substantia, ut creatio, sine generantis mutatione, productionem habet.

Ad 2^am^ *prob. D. A.* Christus dicitur factus in sensu physico, seu creatus *N.* In sensu morali, sive prælatus *C.* Postremum sensum intellexerunt Patres plerique in textibus laudatis, et contextus etiam requirit; cum apud Joan. dicat Baptista Christum sibi esse antepositum ὅτι πρῶτός μου ἦν, *quia prior me erat,* h. e. quia prærogativa temporis et potestatis, quam utramque vox πρῶτος denotat, me antecelluit. Alia expositio faceret hunc sensum quolibet scriptore indignum : Ante me creatus est, quia ante me creatus est. Similiter a Paulo Christum duntaxat dici supra Angelos evectum et declaratum, ostendit litteralis sensus juxta ac scopus totius capitis, qui erat probare Christi excellentiam summam ex æterna ipsius generatione. Textus alii ex Act. 2, 36 et ad Hebr. 3, 1 adduci soliti, et Christum *factum* perhibentes, aperte loquuntur de Christo qua homine, adeoque huc non pertinent.

Ad 3^am^ *prob. N. A.* Textus ad Coloss. de Christo qua Deo loquitur, ut docent sequentia : *Quoniam in ipso condita sunt universa in cœlis et in terra* etc. : sub hac autem acceptione cum sit *unigenitus a Patre*, non potest quasi prior tantum in creaturis referri; sed tanquam genitus e Patris substantia debet creatis ex nihilo præferri. Quia tamen *geniti* notio in nomine *primogeniti* communis est tam generationi quam creationi, potuit vox primogenitus usurpari etiam respectu creaturæ, ita ut geniti significatio tamen Verbo et creaturis diversimode accommodaretur, et sensus Pauli esset : Qui ante omnem creaturam productus est. Ubi vero alias Christus etiam secundum humanitatem primogenitus dicitur, uti fit ad Rom. 8, 29 et Apoc. 1, 5, etc., ea vox excellentiam, honorem, et dignitatem præcipuam designat.

Inst. 1. Filio tribuitur ignorantia et impotentia : alterum liquet ex Marc. 13, 32 : *De die autem illa* (Judicii extremi) *vel hora nemo scit, neque Angeli in cœlo, neque Filius, nisi Pater;* alterum ex Matth. 20, 23 : *Sedere autem ad dexteram meam vel sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est a Patre meo;* ergo.

R. — *N. A.* Ignorantiam simpliciter a Christo removet omniscientia ejus : ignorantiam autem judicii extremi ea, quæ de signis, Luc. 17, de loco, Matth. 24, de hora, Luc. 17 Christus prænuntiat. Unde Ambros. l. 5 de Fid. c. 16 ait : *Quomodo nescivit judicii diem, qui horam judicii et locum et signa expressit et causas?* Ad explicandum tamen textum *D.* Christus qua Deus nescivit extremi judicii diem *N.* Qua homo *subd.* Respectu nostri *C.* Respectu sui *N.* Vel rursus *D.* Spectata præcise natura humanitatis *C.* Spectata unione hypostatica *N.* Christum etiam qua hominem simpliciter ac omnino ignorasse judicii diem, asseri non debet, ut in Libello emendationis Leporii (Labb. t. 2, p. 1183 C), ab Augustino et Africanis Præsulibus probato, declaratur : *Nunc non solum dicere non præsumo; verum etiam priorem anathematizo prolatam in hac parte sententiam; quia dici non licet, etiam secundum hominem ignorasse Dominum Prophetarum.* Si qui Patres contrarium dicere videntur, accipiendi sunt sensu alterutro nuper relato, vel

dicendi sunt, figura concessionis, dissimulasse ignorantiam naturæ humanæ in Christo, ne *Ariani* disputationem alio abstraherent; nihilominus autem affirmasse Christi divinitatem, propterea quod illa ignorantia non in divinam sed humanam tantum Filii mentem caderet. — Priorem concedendæ ignorantiæ modum statuit præcipue Aug. l. 83, QQ. q. 60, in quo bina supponuntur : 1um Christum qua hominem et arcanorum divinorum interpretem ac ministrum nihil revelasse aut dixisse hominibus, nisi mandante Patre, juxta illud Joan. 12, 49 : *Ex me ipso non sum locutus; sed qui misit me Pater, ipse mihi mandatum dedit, quid dicam et quid loquar* : 2um In phrasi Scripturæ dici Deum id primo cognoscere, quod publico experimento prodit vel manifestat; secundum quam intelligendi sunt textus Gen. 22, 12 : *Nunc cognovi, quod timeas Deum*, et Deuter. 13, 3 : *Tentat vos Dominus Deus vester, ut sciat, si diligatis Deum.*

Ex quibus sequitur, eadem phrasi recte dici Christum ignorare ea quæ nobis non manifestat. Neque tamen simili etiam modo dicendus est Pater ignorasse diem judicii; quia Pater per seipsum et immediate nobis loqui non solet, sed ut ad Hebr. 1, 2 scribitur, *olim per Prophetas, novissime per Filium.* — Posteriorem exposuit Greg. M. l. 10, ep. 39 (opp. t. 3, p. 1070) : *In natura quidem humanitatis novit diem et horam judicii, sed tamen hunc non ex natura humanitatis novit..... Itaque scientiam, quam ex humanitatis natura non habuit, ex qua cum angelis creatura fuit, hanc se cum angelis..... habere denegavit.* — Similiter impotentiam simpliciter a Christo arcent allata superius de omnipotentia; impotentiam autem in conferendo regno Dei, illud Luc. 22, 29 : *Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum.*

Ad text. Matth. R. — *D.* Non est meum, qua Deus sum, dare vobis regnum *N.* Qua homo sum *subd.* Non est meum, h. e. non est meæ auctoritatis et potestatis *N.* h. e. non est meæ æquitatis dare vobis jure propinquitatis, ut petitis, et quidem vobis ambitiosis, id quod meritis comparari debet, et præparatum est humilibus *C.* Explicatio hæc, præterquam quod ex contextu nascatur, usurpata est a Patribus, inter quos Hier. l. 2, cont. Jovin. n. 28, scribit : *Paratæ sunt in cœlo diversæ et plurimæ mansiones..... quas non personæ accipiunt, sed opera;* et Aug. in Psal. 126, n. 5, ait : *Quid est, non est meum dare vobis? non est meum dare superbis; hoc enim adhuc erant.* Cæterum Marc. 10, 40, regnum paratum legitur sine mentione Patris; per mentionem illius autem apud Matth. factam minime excluditur Filius, qui Joan. 16, 15, de se testatur : *Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt.* Solius tamen Patris mentio fit, sive quod hæc dispositio Patri per attributionem conveniat, sive ut ostendatur nec Patrem, cujus una est cum Filio voluntas, petitionibus deferre regnum, sed meritis.

Inst. 2. Filius divinitatem, nomen, et attributa divina obtinuit gratia vel merito. 1um habetur ex Apoc. 5, 12 : *Dignus est Agnus, qui occisus est, accipere virtutem et divinitatem*, etc. 2um ex ep. ad Philip. 2, 9 : *Donavit illi nomen, quod est super omne nomen*, etc. 3um ex Joan. 5, 22 : *Pater omne judicium dedit Filio;* et Act. 2, 36 : *Et Dominum eum et Christum fecit Deus hunc Jesum, quem vos crucifixistis;* ergo.

R. — *D. A.* Filius, qua Deus, gratia vel merito obtinuit divinitatem, etc. *N.* Qua homo *subd.* Gratia vel merito obtinuit divinitatem, nomen et attributa divina quoad substantiam *N.* Quoad manifestationem, celebrationem et

accidentalem gloriam *C*. Sicut assumptio naturæ humanæ in unitatem personæ cum natura divina fuit gratia et beneficium; sic quidem natura humana divinitatem et reliqua prorsus ex gratia obtinuit : Filius tamen Dei, etiam qua homo, illa mere gratuito habuisse dici nequit; siquidem Filius homo dicitur, ex quo Verbum factum est caro : sed ex eo tempore et rationis instanti transiit jure naturali ad hunc hominem quidquid Verbum erat; ita ut, quod naturæ beneficium fuit, esset suppositi proprietas naturalis. Meritum autem divinitatis et reliquorum quoad substantiam nec naturæ humanæ in Christo, nec ejus supposito tribui posse, ex ratione tum præmii tum merentis in Tr. de Incarn. ostendetur : unde priora objectæ Scripturæ loca de altero præmii membro intelligere oportet.

Et quidem *primum* textum sic exponendum esse probat tum textus græcus, qui loco *divinitatem* ponit πλοῦτον *divitias* seu *divitatem* ut apud *Gellium* legitur : tum ratio concessionis indicata his verbis : *qui occisus est*, æquivalentibus illis ibid. v. 9 : *Dignus es Domine accipere librum et aperire signacula ejus, quoniam occisus es*, etc. ; quæ ratio si esset divinitatis quoad substantiam acceptæ, Christus non nisi post mortem Deus fuisset. Idem dicendum esse de *secundo* ostendit contextus, in quo meriti ratio tribuitur morti Christi v. 8 præcedente : *Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis;* præmii autem substantia statuitur in celebritate, honore et titulo Jesu, h. e. Salvatoris oc Redemptoris secundum v. 10 sequentiam : *Ut in nomine Jesu omne genu flectatur*, etc. In posterioribus textibus exercitium et manifestatio judiciariæ potestatis, dominatus et dispensationis gratiarum, sicut intelligi potest ex collatione textus primi cum versu 12, Act. 10, et secundi contextus, sic etiam merito Christi non videtur esse neganda : ipsa autem potestas judicandi, dominandi et dispensandi gratias, per assumptionem humanitatis Christo communicata, non subest merito; sed, exposita nuper ratione, beneficium naturæ est simul et proprietas personæ. V. Petav. de Trinit. l. 2, c. 1-4, et l. 3, c. 1-7.

350. *Obj. III.* Spiritus sanctus est creatura; tum quia Amos. 4, 13, in Græco, Deus dicitur *creans spiritum :* tum quia Joan. 1, 3, per Verbum *omnia facta esse* perhibentur; ergo Deus esse nequit.

Conf. 1. Spiritus Prophetarum est Spiritus sanctus, quo scilicet inspirante Prophetæ loquuntur : sed 1 ad Cor. 14, 32 dicitur : *Spiritus Prophetarum Prophetis subjecti sunt;* ergo. 2. Basilius et Hilarius suis in libris nuspiam Spiritui sancto tribuunt nomen Dei : quin nec Concilium Constantinopolitanum definivit Spiritum sanctum Deum esse. Demum Ecclesia antiquitus nullas ad Spiritum sanctum preces dirigebat; ergo Spiritus sanctus ab illis non credebatur Deus.

R. — *N. A. Ad prob.* 1am. R. Non intelligi hic Spiritum sanctum, sed, ut Vulgata habet, *ventum;* quod comparatio cum versu 9, declarat.

Ad prob. 2am. R. τὸ *omnia* æque parum complecti sub se Spiritum sanctum, ac Patrem; sed ea duntaxat, quæ natura a Verbo diversa sunt.

Ad conf. 1am. R. — *D. M.* Spiritus Prophetarum insitus, seu mens humana Prophetarum est Spiritus sanctus. *N.* Spiritus Prophetarum inditus, seu inspiratio divinitatis est Spiritus sanctus *T.* Priorem autem, non hunc, in-

telligi in objectione vel ipsa vox græca sine articulo et in plurali posita satis demonstrat.

Ad Conf. 2am R. — *T. A. N. cons.* Basilii fidem abunde vindicavimus, Hilarius in LL. de Trin. sæpius negat Spiritum sanctum esse creaturam, et in Comment. ad Matth. c. 33, exponens baptismi formulam, trium Personarum nomina exprimi dicit, *ut quorum est una divinitas, sit una largitio, nomenque Trinitatis unus Deus :* Concilium Constantinopolitanum vero Spiritum sanctum vocat *Dominum et vivificantem*, dicitque *procedere* a Patre et Filio, cum Patre et Filio simul adorari et conglorificari : Ecclesia tandem per Spiritum sanctum ad Patrem preces olim et nunc finire consuevit. Unde patet non aliam prioribus seculis, quam quæ in præsens viget, fuisse de Spiritu sancto fidem.

Cæterum rariorem de aperta divinitatis Spiritus sancti fide professionem Patribus illis persuasit œconomia quædam a circumstantiis suæ ætatis probata : Concilii autem de nomine *Dei* Spiritui sancto tribuendo abstinentiam fecit forsan experta jam in *Ariani*s malignitas usurpandi hanc vocem in sensu improprio. Ecclesia suas demum plerumque ad Patrem dirigendi preces fundamentum habuit, in eo quod ille sit fons totius divinitatis, et per appropriationem agat personam Dei ; cum Filius ut mediator, et Spiritus sanctus ut auctor precum nostrarum habeatur.

351. *Observa.* Non duximus operæ pretium exceptiones disolvere, quas *Sociniani* contra Scripturas in dogmatis nostri confirmationem allatas facere solent, propterea quod major earum pars ex solo contextu facile refellatur; reliquæ autem in *Scriptura Polem.* et *Dogm. explicata*, tanquam proprio in loco, uberrime vindicentur. Insigniores tamen ex his aliquæ non videntur hic silentio omittendæ.

1ª Earum est contra argumentum quod ex *Dei nomine*, pro asserenda Filii et Spiritus sancti divinitate, formatum putant inane; tum quia idem nomen Moysi et aliis hominibus legitur in Scriptura datum : tum quia vox Θεὸς sine articulo ὁ in Græcis usurpata summum Deum non significat. Sed contra priorem exceptionis rationem est imprimis, quod in V. T. duntaxat, minime autem in N. T. personis creatis vocabulum Dei sit attributum : Deinde nomen *Elohim* creaturis concessum, tum ob pluralem numerum, tum ob significationem sibi propriam, declarat usurpationem sensus tantum figurati. Demum plerumque quidpiam additur quod significationem vocis multum temperat; ut dum Moyses dicitur *Deus Pharaonis constitutus;* judices autem qui Dii erant dicti, perhibentur *sicut homines morituri.* Contra posteriorem facit, quod hæc regula non sit perpetua ; cum Joan. 1, 6, 12, 13 et 18, ponatur Θεὸς sine articulo, ubi tamen Deus summus intelligitur; et Act. 7, 43 ac 2 ad Cor. 4, 4, et ad Gal. 4, 8, addatur articulus, sed idolum designetur. Si vero etiam constans foret, non tamen obesset; cum Joan. 20, 28, ad Rom. 9, 5, et 1 Joan. 5, 20, Christus dicatur ὁ Θεὸς; idem etiam Act. 5, 4, aliisque locis de Spiritu sancto laudatis observetur.

2ª Est contra textus decretorios ex ep. ad Rom. 9, 3, et 1 Joan. 5, 20, pro divinitate Filii usurpatos; cum in priori post partem primam : *Ex quibus Christus secundum carnem*, videatur ponenda interpunctio; hinc vero pars secunda : *Qui est super omnia Deus benedictus in secula*, non ad Chri-

stum, sed ad Patrem sit referenda : vel, siquidem vox *Deus* cum Christo recte construitur, tamen non dicatur Deus absolute, sed cum restrictione *super omnia,* scilicet creata. Ad hæc in posteriori rursus verba illa : *Hic est verus Deus,* referenda videntur ad Patrem, quantumvis sermo proxime fiat de Filio Dei, cum etiam in 2 Joan. v. 7 et alias, pronomen *hic* non ad proximum, sed remotum substantivum pertineat.

Sed enim vanitas prioris patet; tum quia res ipsa ac series verborum, præsertim vero articulus cum participio ὁ ὤν, utpote relativus et sententiam inchoatam continuans, hanc interpretationem non admittit : tum quia τὸ *super omnia* adeo non limitat præeminentiam Christi, ut potius ampliorem significationem habeat quam τὸ *super omnes,* quod tamen in ep. ad Ephes. 4, 6. Deo et Patri attributum, nemo pro limitatione divinitatis accipit. Nec minus inanem esse posteriorem exceptionem probat et scopus in ead. ep. 1, 1, et 2 indicatus, et ineptia propositionis, quæ in adversariorum sensu hæc foret : hic verus Deus est verus Deus. Porro, quod pronomen οὗτος ad remotiora referatur, perraro accidit, et tunc fit præcipue, si propinquius *indirecte* tantum ac in obliquo sensum ingrediatur, ut fit in exemplo citato; cujus etiam significatio ita est aperta, ut neminem facile in fraudem inducat. Contraria omnia se produnt in propositione nostra.

3ª Denique est contra probationem ex Act. 5 pro Spiritus sancti divinitate deductam. Nam 1º in Græco legitur Ψεύσασθαί σε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, quod non significat mentiri Spiritui sancto, sed mentiri te et Spiritum sanctum vel fallere, vel simulare, scilicet propter hypocrisin. 2º Siquidem *Ananias* dicatur etiam esse mentitus Spiritui sancto, id duntaxat verum est quod Apostolis erat mentitus, in quibus Spiritus sanctus degebat. 3º Licet idem dicatur mentitus Spiritui sancto et Deo, non tamen recta est argumentatio ista : Ananias mentitus est Deo : Ananias eodem tempore mentitus est Spiritui sancto; ergo Spiritus sanctus est Deus; sicut, licet Exod. 16 dicatur populus murmurasse contra Moysen et Aaron una ac Deum, minus recte sic argumentaberis : Populus murmuravit contra Moysen et Aaron : populus eodem tempore murmuravit contra Deum; ergo Moyses et Aaron sunt Deus.

Sed quod 1ªm exceptionem attinet, ipso *Wolzogieno* teste, mentiri Græce dicitur nunc cum Dativo, nunc cum Accusativo casu, sine aut cum præpositione *ad* vel *in;* ut *Grotius* ex sacris, *Glassius* ex profanis scriptoribus ostendit, ac in ipso Actorum capite controverso ex versu 3 et 4 manifestum est, *Bezaque* in exemplaribus quibusdam particulam *in* adjectam testatur. Perperam itaque versio vulgata notatur erroris. Præterea *prior* substitutio nihil officit; cum, quem fallere quis vult, eidem mentiatur : *posterior* autem est falsa; cum hypocrita quidem dicatur mentiri se aut simulare sanctum, non vero Spiritum sanctum. 2ª Exceptio falsum dicit : quia Scriptura hic loci nomine Spiritus sancti non intelligit Apostolos, sed Deum, quem per disertam oppositionem distinguit ab hominibus. Hoc autem dissimulato, nihilominus tenet argumentum nostrum; quoniam qui mentitur Spiritui sancto in Apostolis degenti, postea dicitur mentibus Deo. In 3ª disparitas inter utramque argumentationem patet ex Scriptura, quæ distinguit Moysen et Aaron a Deo, non vero Spiritum sanctum; sed homines duntaxat. Nam Exod. 16, 2 dicitur : *Murmuravit omnis congregatio filiorum Israel contra*

Moysen et Aaron, et v. 8 additur : *Nec contra nos murmur vestrum est, sed contra Dominum;* cum Act. 5, 3 et 4 legatur : *Cur tentavit satanas cor tuum, mentiri te Spiritui sancto... Non est mentitus hominibus sed Deo.*

ARTICULUS III.

AN TRES IN DIVINIS PERSONÆ SINT CONSUBSTANTIALES

352. *Nota.* Ὁμοούσια seu consubstantialitas, ex nominis etymo juxta ac usu, sive æqualitatem sive unitatem substantiæ significat, substantiam seu usiam accipiendo vel pro persona vel pro natura seu essentia. Unitas hæc alia est figurativa et impropria, alia vera ac propria : *figurativa* habetur vel per compositionem, vel per analogiam, vel per collectionem; *vera* autem vel per mentis præcisionem et rationem specificam, vel per rei indivisionem et individuationem realem. In Divinis unitatem Personarum veram eamque individualem ac numericam statuerunt *Sabellius* et *Paulus samosatenus*, et eatenus tres Personas dixerunt consubstantiales. Unitatem naturæ tantum figurativam admiserunt *Triformes* quidem per compositionem, *Ariani* per analogiam, et *Joachimus Abbas* per collectionem, et hinc tres Personas vel dicere CONSUBSTANTIALES recusarunt, vel tropica significatione acceperunt. Eamdem unitatem duntaxat *specificam* voluerunt *Tritheitæ*, ac proin tres Personas vere quidem secundum divinitatem æquales et eatenus consubstantiales dixerunt; divinitatem tamen ipsam non *unam numero* ac individuam aut immultiplicabilem, sed quoad rem divisam ac multiplicem decreverunt. Unitatem tandem realem, numericam et individualem divinæ naturæ amplectuntur CATHOLICI : itaque dicunt Patrem, Filium et Spiritum sanctum esse consubtantiales, ut unus idemque numero sint Deus. Catholicum hoc dogma exposituri, argumento primum communi præcipue *figurativam*, tum proprio *mere intentionalem* unitatem divinæ naturæ profligabimus.

353. *Dico* I. **Pater, Filius et Spiritus sanctus in Divinis sunt vere consubstantiales, et unus idemque Deus, non tantum per figuram, sed per veritatem substantiæ.**

Prob. Quibus asseritur in Divinis vera NATURÆ, OPERATIONIS et ATTRIBUTORUM unitas, vere consubstantiales sunt, et unus idemque Deus, non per figuram, sed per veritatem substantiæ; quia juxta AUG. Serm. 38 de temp. (al. ALCUIN. de Trinit. l. 1, c. 13, seqq.) natura hic idem est ac essentia seu substantia, operationes vero physicam, attributa metaphysicam naturæ notionem explicant et probant : sed Patri, Filio ac Spiritui sancto in Divinis asseritur a Sacris Litteris et Traditione triplex illa unitas; ergo.

Assumptio asseritur quoad singulas partes.

Quoad 1^am^ Ex 1 Joan. 5, 7 : *Tres sunt qui testimonium dant in cœlo : Pater, Verbum et Spiritus sanctus, et hi tres unum sunt.* Unde EPP. AFRICANI in Libel. fid. ad Hunneric. aiunt (Labb. t. 4, p. 1134 B) : *Et ut adhuc luce clarius unius divinitatis esse cum Patre et Filio Spiritum sanctum doceamus, Joannis Evangelistæ testimonio comprobatur. Ait namque : Tres sunt,* etc, — Consentiunt FULGENT. l. de Trin. c. 4, et IDACIUS, seu VIGILIUS

TAPSENSIS adv. Varimad. Arian. l. 1, c. 5. — Item Joan. 10, 30, ait Christus : *Ego et Pater unum sumus;* ad quem locum CHRYS. hom. 61 in Joan. n. 2, ait : *Quare unum se esse cum Patre vi saltem ac potestate profiteri debet; nam de ea sermo erat : si autem eadem et una est virtus amborum, eadem quoque est substantia.* Similia habent AUG. cont. Serm. Arian. c. 9, et Tract. 20 in Joan. n. 3; CYRILL. ALEX. in hæc verba Joan. (opp. t. 4, p. 666, 667); EPP. AFRICANI in Libell. fid. supr. cit. (Labb. t. 4, p. 1129 C).

Quoad 2am Ex 1 ad Cor. 12, 4 et seqq : *Divisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus : et divisiones ministrationum sunt, idem vero Dominus; et divisiones operationum sunt, idem vero Deus;* et v. 11 : *Hæc autem omnia operatur unus idemque Spiritus :* de quo AUG. l. cont. Serm. Arian. c. 15, inquit : *Universa Trinitas operata est, non quod invalidus sit unusquisque eorum sine aliis quod operatur implere : sed non potest operatio esse divisa, ubi non solum æqualis est, verum etiam indiscreta natura.* Adstipulantur ATHAN. de Incarn. cont. Arian. n. 14, et ep. 1 ad Serap. n. 30; BASIL. l. 3 cont. Eunom. n. 4, et l. 5 (opp. t. 1, p. 304), et AMB. l. 2 de Spiritu sancto c. 12, n. 138, seqq. — Item ex Joan. 5 ubi Christus dicit v. 17 : *Pater meus usque modo operatur, et ego operor;* et v. 19 : *Quæcumque enim ille fecerit, hæc et Filius similiter facit;* in quæ verba HILAR. l. 7 de Trin. n. 18, scribit : *Hæc est veræ nativitatis intelligentia et fidei nostræ, quæ ex naturæ divinæ unitate unius indifferentisque divinitatis veritatem in Patre et Filio confitetur, absolutissimum sacramentum; ut eadem faciendo Filius similiter faciat, et similiter faciendo eadem sint ipsa quæ faciat : quia sub una hac significatione testantur et similiter facta nativitatem, et eadem facta naturam.* Conspirant CYRIL. ALEX. l. 2. Comment. in Joan. (opp. t. 4, p. 238, 239), et AUG. de Trin. l. 2, c. 1.

Quoad 3am Ex Matth. 28, 19 : *Baptizantes in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti;* de quo PELAG. I. in ep. ad Childeb. (Labb. t. 5, p. 803 E) scribit : *In nomine inquit, non nominibus, ut et unum Deum per indistinctum divinæ essentiæ nomen ostenderet, et Personarum discretionem suis demonstratam proprietatibus edoceret.* Adde DIDYM l. de Spiritu sancto n. 23, 24 (opp. S. HIERON. t. 2), et AMBR. l. 1, de fid. c. 1, n. 8. — Item Joan. 16, 15, Christus ait : *Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt;* et c. 17, 9 : *Mea omnia tua sunt;* unde HILAR. l. 9 de Trin. n. 31 dicit : *Deum* (h. e. divinitatem) *in his intelligendum esse, quæ sua sunt in virtute, in æternitate, in providentia, in potestate.* Confer. ATHAN. Or. 3 cont Arian. n. 4; AUGUST. cont. Maximin. l. 2, c. 9, n. 2, et CYRILL. ALEX. tum in Thesaur. (opp. t. 5, part. 1, p. 70), tum l. 1 in Joan. c. 3 (opp. t. 4, p. 27). — Rursus ex Joan. 14, 9 : *Qui videt me, videt et Patrem;* inde CYRIL. in Thesaur. (p. 111) : *Filius enim habens proprietatem essentiæ Patris citra ullam differentiam, est perfecta imago Patris et forma genitoris, totum in se genitorem referens, atque exprimens.* Adde HILAR. 7 de Trin. n. 5, et MAXIM. TAURIN. hom. 77 de S. Eusebio. — Denique ex Joan. 10, 38 : *Pater in me est, et ego in Patre;* cui subjicit BERN. serm. 5 de verb. Isaiæ : *Non potuit expressius unitas commendari : ubi enim uterque in altero, nihil quasi exterius licet, nihil interius cogitari; simplicissimum magis credi necesse est in ambobus substantiæ unitatem.* Accedunt ATHAN. Or. 3, cont. Arian. n. 5; HILAR. l. 3, n. 4, l. 7, n. 27, et 31 de Trin. ac l. cont. Constantium n. 18.

Conf. Concilia, Patres et Ratio refutant unitatem in divinis *mere figurativam.*

Imprimis enim MARTINUS I in Conc. Lateranensi Secret. 1 prolocutus, ex Basilio docet, *divinam naturam ab omni compositione esse mundam* (Labb. t. 6, p. 86 B), et SOPHRON. in ep. ad Sergium, in Conc. Constantinopolitani III. Act. 11, lecta, enuntiat : *Neque secundum quod Trinitas est unus Deus, dicitur coarctatus, sive compositus vel confusus* (Labb. ib. p. 857 C) : Concilium autem Nicænum ac Constantinopolitanum I, in Symbolis statuunt Filium Patri *consubstantialem;* quod Ephesinum in ep. ad Nestorium et anathematismo 1 ; Chalcedonense Act. 2 et 16 ; Constantinopolitanum II, Act. 3, in Prof. fidei, et Act. 8, Can. 1 repetunt. Conc. Lateranense IV, tandem, ubi Joachimi Abbatis sententiam, qua inter cætera unitatem in Divinis *non veram et propriam, sed quasi collectivam et similitudinariam* statuit, retulisset ac refutasset, sic definit : *Si quis igitur sententiam vel doctrinam præfati Joachimi in hac parte defendere vel approbare præsumpserit, tanquam hæreticus ab omnibus evitetur* (Labb. t. 11, part 1, p. 145 A).

Deinde ex Patribus, AMBR. ep. 81, n. 8, inquit : *Trinitas incompositæ naturæ corrumpi non potest; quia Deus unum et simplex et incompositum est, quidquid est.* BASIL. ep. 141 (al. 8, n. 3) scribit : *Porro identitatem naturæ confitentes, et consubstantiale recipimus, et compositionem effugimus; cum is qui secundum substantiam Deus est et Pater, eum genuerit qui secundum substantiam Deus est et Filius.* FULGENT. in Resp. ad object. 7 Arian. profitetur : *Vera et æterna substantia, de qua vera nativitas extitit, sicut generando minui dividique non potuit, ita in se tota permanens totam se cœternæ veritati nativitatis indulsit : ut scilicet gignentis genitique non solum æqualitas absque diversitate consisteret, sed etiam sine confusione detrimentoque naturalis unitas permaneret.*

Denique ratio desumitur ex simplicitate, proprietate ac unicitate Dei; quarum singulas vel in præcedenti Tractatu stabilivimus : simplicitas autem compositionem, proprietas analogiam, et unicitas collectionem excludunt. Præterea Trinitatis mysterium (quod tamen Patres ubique notant) nihil jam admirationis haberet, nec excluderet humanam rationem, nec simile quid in creaturis respueret, si in Divinis *figurativa* duntaxat unitas obtineret. V. PETAVIUM de Trin. l. 4, c. 13, 14.

354. *Dico II.* **Pater, Filius et Spiritus sanctus in Divinis sunt omnino consubstantiales, et unus idemque Deus unitate non tantum specifica et per rationem, sed numerica et a parte rei.**

Prob. Tam communes quam speciales notiones unitatis numericæ ac realis asseruntur naturæ divinæ in tribus Personis subsistenti. *Priores* sunt 1° INDIVIDUATIO; de qua loquitur GREC. NYSS. l. Quod non sint tres Dii, ad Ablabium (opp. t. 3, p. 17 D) : *Natura una est, ipsa secum unita, penitusque ac prorsus unitas individua est... quæ non una cum singularibus, qui ejus participes sunt, dividitur,* NAZIAN. Or. 45 (al. ep. 243, opp. t. 2, p. 497 C) : *Simplex Dei, essentia, individua, uniusque modi,* HILARIUS de Trin. : *Individua et non dividua natura Dei,* etc. — 2° SINGULARITAS; quam testatur AUCTOR l. de div. Nom. c. 1, § 4 : *In omni ferme Theologica tractatione*

divinitatem ipsam sancte collaudatam cernimus, ut monadem quidem ac unitatem propter supernaturalis individui sui simplicitatem. Joann. Maxent. Dial. 2 (Biblioth. magna PP., t. 4, part. 1, p. 486 A) : *Trinitatem secundum Personas discernimus et numeramus, quam tamen secundum naturam, quæ una et sola est, nec discernimus, nec numeramus; quia unitas sive singularitas.... nec discernitur, nec numeratur;* Ansel. l. de Process. Spiritus sancti, c. 27 : *Pater, Filius et Spiritus sanctus, per hoc quia, cum est Deus, in Deo non est nisi unus Deus, servant in Deitate ad similitudinem unius hominis singularitatem* etc. — 3° Unitas naturalis seu realis; quam intelligunt Martin. I. in Conc. Lateran. Secret. 5 dicens : *Hæc enim erat voluntas Dei Patris et ipsius unigeniti Filii et Spiritus sancti, id est, unius sine initio et naturaliter Deitatis* (Labb. t. 6, p. 346 A). Fulg. l. de Fid. c. 1, n. 4 : *Ob hoc tres unum recte credimus et dicimus Deum, quia una prorsus æternitas, una immensitas, et una naturaliter est trium Personarum divinitas.* Patres Conc. Toletani XI, in Præf. (Labb. t. 6, p. 641 A) credunt : *Trinitatem unum Deum naturaliter esse unius substantiæ, unius naturæ, unius quoque majestatis atque virtutis.*

Notiones *posteriores* sunt. 1° Unitas sine numero; quam indigitant Marius Victor l. 3 cont. Arium. n. 1 : *Omnia ibi substantialiter simplicia, inconnexa, cum numero unum, nec numero unum, sed ante numerum unum;* Basil. ep. 141 (al. 8, n. 2) : *Nos unum Deum non numero, sed natura profitemur : quidquid enim numero unum dicitur, hoc revera unum non est, neque natura simplex;* Sophron. in ep. ad Sergium (Labb. t. 6, p. 860 B) : *Singularitas ipsius substantiæ et naturæ numerari omnino respuit, ne differentiam deitatis inducat et Deorum multitudinem efficiat : omnis enim numerus differentiam habet adjunctam, et omnis distinctio aut differentia congenitum secum infert numerum,* etc. — 2° Unitas cum excessu; cujus meminerunt Auctor l. de div. Nom. c. 1, § 1 et 4 : *Unitas effectrix universæ unitatis.....* (hanc) *collaudatam cernimus ut monadem quidem ac unitatem, propter supernaturalis individui sui simplicitatem.* Idem et Basil. ep. 141 (al. 8), divinitatis unitatem vocat μονάδα et ἑνάδα, h. e. perfectissimam singularitatem et unitatem; Joan. cyparissiota Decade 9, cap. 10 : *Unam essentiam actu dico magis unam, quam quæ maxime omnium singularis,* etc. — 3° Unitas ex identitate, quam prædicant Naz. Or. 31, n. 16, de suppositis divinis dicens : *Horum quodlibet unitatem habet, non minus ejus cum quo conjungitur, quam sui ipsius respectu, propter essentiæ et potentiæ identitatem;* Sophron. in ep. cit. (p. 857 E) : *Bene a Deiloquis sancitum est, unitatem nos sapere una et singulari deitate ac identitate essentialis atque naturalis dominationis.* Denique ταυτότητα καὶ ταυτὸν, h. e. *identitatem* ac *idem* in Deo secundum substantiam ac naturam Basil. ep. cit., et Cyril. l. 3 et 5 Comment. in Joan. aliique passim celebrant. V. Petav. de Trinit. l. 4, c. 13, 14.

Conf. Ex dogmatibus sive absolute sive comparative assumptis.

1ᵐᵉ Classis argumentum 1ᵘᵐ est : Deus verus non est nisi unus, singularis et numero unicus; ut ex fidei ac rationis principiis probatum dedimus in Tr. de Deo uno : sed Pater, Filius et Spiritus sanctus sunt verus Deus; ergo non sunt nisi unus singularis et unicus numero Deus. — 2ᵘᵐ Quando proprie et absolute loquimur, non sunt asserendæ in Deo tres essentiæ, naturæ, aut substantiæ : sed si tres Personæ in Divinis non forent unus idemque Deus

unitate numerica, asserendæ essent tres essentiæ, naturæ, aut substantiæ; ergo. Assumptio patet et conceditur : Propositio autem *universim* constat tum ex symbolis et fidei professionibus, tres quidem Personas, sed unam ex opposito essentiam, naturam aut substantiam enuntiantibus; tum ex ep. Sophronii ad Sergium, quam in Conc. Constantinopolitano II, Actione 11, recitatam et probatam diximus. Speciatim vero de *Essentia* legantur Aug. l. 7, de Trin. c. 4 et 6; Athan. de defin. c. 1, n. 8 (opp. t. 2); Fulg. de Fid. ad Donat. c. 3; Damasc. de fide orth. l. 3, c. 5; Ansel. in Monol. c. 76. — De *Natura,* Athan. Dial. 1 de Trin.; Naz. Or. 23, 33, 31; Nyssen. l. de Trin. et l. ad Ablab.; Basil. l. 1, 3 et 5 cont. Eunom. — De *Substantia,* Toletan. VI, cap. 1, et XI in Præf.; Basil. l. 4 cont. Eunom.; Hieron. ep. 57 ad Damasum (al. 15); Aug. Serm. 38 de temp. (al. Alcuin. de Fid. SS. Trin. l. 1, et l. 5, de Trin. c. 9. — 3um. Qui specie tantum non autem numero unum sunt, in iis unitas est secundum rationem, distinctio quoad rem, et perfectio major in tribus, quam in uno aut duobus; ut patet in specifica unitate angelorum vel hominum : sed nihil istorum habetur in Deo seu in Trinitate, respectu essentiæ ac naturæ; ergo. Assumptionis partes priores exponuntur a Naz. Orat. 31 ample, brevius autem a Damasceno, l. 1 de Fid. c. 11 (al. c. 8, opp. t. 1, p. 139, edit. Ven.). Pars posterior explicatur ab Aug. sæpius, præsertim autem l. 7 de Trinit. c. 6. Adde Conc. Tolet. VI et XI.

2æ Classis argumentum 1um est : Sancti Patres fidem catholicam ita mediam inter Judæorum et Sabellianorum ex una, et Gentilium ac Arianorum ex altera parte errores statuerunt, ut, sublato eo quod falsum et nefarium est, ex utraque sibi ipsa retineret quod verum ac pium foret : sed ut sic mediam assererent, neganda erat unitas personalis ac naturæ Trinitas, affirmanda vero cum Personarum Trinitate unitas *numerica;* ergo fides catholica tenet cum Trinitate Personarum numericam ac singularem naturæ unitatem. Dicimus hæc ex Nazian. Or. 21, n. 13, fidem Athanasii prædicante; similia Fulg. l. ad Donat. (al. ep. 8, c. 12) scribit. — 2um. Orta post sec. quarti medium controversia inter Antiochiæ Doctores, et postmodum inter Orientis ac Occidentis Præsules divulgata, aliis unam divinitatis hypostasin, aliis tres asserentibus (ubi defensores utriusque partis auditi et sententiarum expositiones perceptæ fuerant) facile ac penitus sublata fuit; cum intelligeretur priores nomine hypostasis naturam et usiam, posteriores autem proprietates ac subsistentias Personarum accepisse, ut Athanasius et Alexandrina Synodus in ep. synodica ad Antiochenos data testantur (Labb. t. 2, p. 813 C., 814) : Sed hæc ipsa controversia et eam componendi facilitas ostendit convenisse utramque partem de *singularitate* naturæ divinæ ac individua unitate; ut etiam Basil. ep. 325 (al. 258), et Naz. Or. 42, n. 16, declarant; ergo. — 3um. Una est in tribus Personis essentia, sicut in duabus naturis una est Christi Persona : sed Persona in Christo est *numerice* una, sicut naturæ numero sunt duæ; ergo et natura in Trinitate est una numerice, sicut Personæ numero sunt tres. Eam in rem vide Vincent. lirin. in Commonitorio n. 13, Nazian. Or. 51 (al. ep. 102, ad Cledon. 2a), et Rusticum diac. in Disput. cont. Acephalos. (Biblioth. magna PP., t. 4, part. 1a, p. 795, seqq.). — 4um. Ratio naturæ non minus in Trinitate quam in Christo est mensura voluntatis et operationis; ergo sicut in Christo duplex natura est ratio du-

plicis voluntatis et operationis, ac vicissim ; sic item una in Trinitate natura est ratio unius voluntatis et operationis. Atqui una, eadem et identica est voluntas et operatio Trinitatis; ergo et talis est natura. Enthymema fuit argumentum catholicorum contra *Monothelitas*, tum in Conc. Lateran. sub Martino I (Labb. t. 6), tum in Constantinopolitano III ut in hujus Act. 4, Litteræ Agathonis recitatæ docent (Labb. t. 6, p. 684 D). Subsumptum autem patet tum ex num. priore, tum ex majore unitate concedenda voluntati et operationi in Deo, quam quæ iisdem conveniat in Christo. — 5um In Patre et Filio principium spirandi est unicum et ipsa etiam spiratio unica, et neutrum duplex; ergo etiam in tribus Personis unica est natura ac Deitas, non autem trina aut triplex. *Ant.* patet ex Conc. Flor. Decreto unionis (Labb. t. 13, p. 514), ubi explicatur sensus utriusque Ecclesiæ : *Græci quidem asseruerunt, quod id quod dicunt, Spiritum sanctum ex Patre procedere, non hac mente proferunt, ut excludant Filium ; sed quia eis videbatur, ut aiunt, Latinos asserere Spiritum sanctum ex Patre et Filio procedere tanquam ex duobus principiis et duabus spirationibus, ideo abstinuerunt a dicendo, quod Spiritus sanctus ex Patre procedat et Filio. Latini vero affirmarunt, non se hac mente dicere Spiritum sanctum ex Patre Filioque procedere, ut excludant Patrem, quin sit fons, etc..... sive quod duo ponant esse principia seu duas spirationes; sed unum tantum asserant esse principium unicamque spirationem Spiritus sancti.* Et post in ipsa definitione : *Quod Spiritus sanctus ex Patre et Filio æternaliter est, et essentiam suam suumque esse subsistens ex Patre simul et Filio et ex utroque tanquam ab uno principio et unica spiratione procedit.* Patet *Cons.*, quia sicut principium spirandi est commune Patri et Filio, sic natura et Deitas est communis tribus Personis : imo in hac considerantur unice ad se, cum in illo principia *considerentur* ad alium.

355. **Obj.** *contra* 1um. Ex Scripturæ textibus allatis non probatur unitas naturæ, sed duntaxat vel testimonii, vel consensus, vel charitatis; quod patet partim ex comparatione versus ep. 1 Joan. 5, cum versu 8 : *Tres sunt qui testimonium dant in terra, Spiritus, aqua et sanguis : et hi tres unum sunt :* partim ex similitudine Joan. 17, 21, proposita : *Ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint.* Accedit quod l. 3 Reg. 22, 5, dicatur : *Populus meus et populus tuus unum sunt;* ad Cor. 6, 17 : *Qui adhæret Deo, unus spiritus est;* et c. 10, 17. : *Unum corpus multi sumus, omnes qui de uno pane participamus,* etc.

R. — *N. ass.* Ad comparationem textuum, de *primo* disparitas est; sive quod versus octavus, notante jam D. Thoma in Comment. ad Decretalem 2am, a multis exemplaribus absit : sive quod in Græcis exemplaribus non paucis in versu octavo legatur ἓς τὸ ἕν, *hi tres in unum sunt;* sive quod textus in sensu figurativo sit accipiendus, Patrem per spiritum, Filium per sanguinem, et Spiritum sanctum per aquam intelligendo, ut Aug. l. 2, c. 22, n. 3 cont. Maximin. et hunc secutus Facund. Hermian. l. 1, pro defens. trium Capitul. c. 3, exponunt; aut cum Ambr. l. 1 de Spiritu sancto, c. 6. n. 77, et Leone in ep. 28 ad Flavian. c. 5, mysticam aliam significationem assumendo : sive quod in sensu litterali acceptus non aliam denotet unitatem, quam quæ

convenire possit et propria sit : nequit autem creaturis convenire unitas individua, quam Deo tamen propriam esse ratio ac fides docet.

De *secundo* textu eadem est disparitas jam assignata in Conc. Later. IV ; ubi c. 2 (Lab., t. 11, part. 1ª, p. 145 C) dicitur : *Cum ergo Veritas pro fidelibus suis ad Patrem orat..... hoc nomen* unum *pro fidelibus quidem accipitur, ut intelligatur unio charitatis in gratia; pro Personis vero divinis, ut attendatur identitatis in natura unitas, quemadmodum alibi Veritas ait : Estote perfecti, sicut et Pater vester cœlestis perfectus est, ac si diceret : Estote perfecti perfectione gratiæ, sicut Pater vester cœlestis perfectus est perfectione naturæ, utraque videlicet suo modo : quia inter creatorem et creaturam non potest tanta similitudo notari, quin..... inter eos major sit dissimilitudo notanda.* Hinc patet etiam responsio ad textus reliquos ; circa quos notari quoque potest regula alia, quam Aug., l. 2 cont. Maxim., c. 20, proponit.

Inst. 1. Vox ὁμοούσιος non legitur in Scriptura ; et omnino nova et veteribus incognita ; etiam rejecta ab Antiochenis et Ariminensibus Patribus ; rejicienda ab omnibus ob erroneam aut saltem ambiguam significationem ; ergo.

R. — Quoad 1um *D.* Vox ὁμοούσιος non legitur in Scriptura quoad vim et significationem *N.* Quoad litteras et sonum *C.* Hoc tamen nec requiri nec obstare, liquet ex verbis *Trinitatis, Deiparæ*, aliisque similibus receptis ; præsertim cum Ecclesia eamdem vocem adoptarit. Hæretici autem voces nec in littera nec in sensu Scripturæ fundatas usurpant, ut Athan. in ep. ad Afros n. 6, et l. de Syn. n. 36, atque Ambros., l. 1 de fid., c. 19 in Arianos retorquent.

Quoad 2 m R. — *D.* Est nova hæc vox simpliciter et quoad substantiam *N.* Quodammodo et quoad accidens seu usurpationis universalitatem *T.* Jam enim Justin. in Dial. cum Tryph. Trinitatem dixit *coessentialem*, et Orig., de recta in Deum fide, *Verbum consubstantiale*, et Euseb. cæsar. apud Theodoret, l. 1 hist. Eccl., c. 12, fatetur *quosdam ex priscis eruditos et præclaros Antistites aliosque Scriptores, de Patris et Filii Deitate loquentes, voce* ὁμοούσιος *esse usos.* Quanquam si hæc deessent, audiendus hic foret Hilarius, l. cont. Constant., n. 16, scribens : *Numquid ex hoc negandum erit, quia novum est? Decernis similem Patri Filium : Evangelia non prædicant : quid est quod non refugis hunc vocem? In uno novitas eligitur, in alio submovetur. Ubi occasio impietatis patet, novitas admittitur : ubi autem religionis maxima et sola cautela est, excluditur.*

Quoad 3um *D.* Rejecta est vel alio in sensu, vel errore facti *C.* In sensu hic proposito et juris veritate *N.* Consubstantialitas *personalis* ac in sensu Pauli samosateni reprobata est ab Antiochenis contra eumdem sec. tertio congregatis · Consubstantialitas autem *essentialis*, non quidem reprobata, sed suppressa aut omissa fuit Arimini a Patribus catholicis, per æquipollens fidei consultum ratis, sed Arianorum perfidia deceptis. Similem quemdam errorem accidisse Constantino M. ante Conc. Nicænum, testatur ejus epistola ad Alexandrum et Arium data, quem tamen Concilii definitione de veritate certior factus postea exuit, ut ex Concilii Actis et datis ad Orthodoxos contra Arium litteris constat.

Quoad 4um *N. ass.* Sensus enim erroneus huic voci affictus ab Arianis est

alienus. Quisnam ille et quam varius fuerit, refert Hilar., l. de Synod., n. 68, sic enarrans : *Ita una substantia Patris ac Filii prædicata, aut unum qui duas nuncupationes habeat subsistentem significat; aut divisam unam substantiam duas imperfectas fecisse substantias; aut tertiam priorem substantiam, quæ a duobus usurpata sit et assumpta, quæ idcirco una dicatur, quia in duas una dissecta sit.* Demum n. 86, subjungit : *Male intelligitur* ὁμοούσιον : *quid ad me bene intelligentem?* ostendens hac erothesi, propter aliorum malitiam et abusum non deserendam esse vocem, cujus sensus determinate ac satis fuerat expositus.

Inst. 2. Ex nostro dogmate sequitur *primo*, vel dari tres Deos : tum quia tres Personæ sunt tres substantiæ : tum quia Pater, Filius et Spiritus sanctus sunt alius, alius et alius : *secundo*, vel non dari Personas distinctas; tum quia valet hic syllogismus expositorius : Hæc divinitas est Pater, hæc divinitas est Filius; ergo Pater est Filius; tum quia axioma est, eadem esse inter se, quæ sunt eadem uni tertio : *tertio*, vel admittenda esse contradictoria; tum quia idem Deus esset genitus et non genitus : tum quia tres res essent una tantum res : tum quia res eadem haberet plures formas, vel constaret rebus perfectis h. e. personis, nec tamen diceretur compositum aut aggregatum per accidens.

R. — *N. seqq.* — *Ad 1^m p. prob.* 1^am *D.* Tres Personæ sunt tres substantiæ absolutæ *N.* Relativæ *subd.* Quæ identificantur uni essentiæ seu divinitati *C.* Quæ habeant etiam tres essentias ac divinitates *N.* — *Ad* 2^am *D.* Pater, Filius, et Spiritus sanctus sunt alius et alius ratione personalitatum *C.* Ratione essentiæ *N.*

Ad 2^m *p. prob.* 1^am, *N.* syllogismum esse vere expositorium; cum reipsa sit categoricus habens terminum distributionis capacem, ob fœcunditatem naturæ, qua unica numero divinitas communicatur pluribus realiter distinctis; unde sic exponendus est : Quidquid est divinitas, est Pater; quidquid est divinitas, est Filius; ergo Pater est Filius : quæ expositio habet præmissas falsas, et ostendit vitium syllogismi prioris. — *Ad* 2^am *D.* Axioma est, eadem esse inter se, quæ sunt eadem uni tertio et incommunicabili *C.* Infinito et communicabili pluribus realiter oppositis et hinc realiter distinctis *N.* Etenim pro hoc sensu dignitas axiomatis non tenet, sicut respectu divinæ potentiæ non valet axioma aliud : Ex nihilo nihil fit; nihil revertitur in nihilum.

Ad 3^m *p. prob.* 1^am *D.* Unus idemque sumptus in suppositione inadæquata est genitus et non genitus *N.* In suppositione adæquata *subd.* Est genitus secundum unam, et non genitus secundum aliam Personam *C.* Genitus et non genitus secundum eamdem Personam *N.* — *Ad* 2^am *D.* Sunt tres res et una tantum res sub eadem ratione *N.* Sub ratione diversa, scilicet tres sub ratione Personarum, et una sub ratione essentiæ *C.* — *Ad* 3^am *D.* Eadem res haberet plures formas adæquatas ac ejusdem omnino rationis *N.* Inadæquatas nec ejusdem omnino rationis *C.* Item constaret rebus perfectis summam inter se naturæ unitatem habentibus *C.* Nulla inter se habitudine aut connexione gaudentibus *N.* Ex his autem tam compositi quam aggregati per accidens notio elliditur.

356. *Obj. cont.* 2um. Deus non debet dici *singularis* nec *unicus;* ut docent inter Patres Hilar. l. 7, 8 et 9 de Trin., Ambr. l. 5 de fid. c. 1 et 2, Leo Serm. 76 de Pentec. 2, — inter Scholasticos D. Thom., p. 1, q. 31, a. 2, cum Magistro sent., Alberto M. et aliis. Item juxta Anselm. in Monol. c. 26 essentia divina non est *individua*; et juxta Boetium l. de persona et 2 nat. c. 3, individua, substantia convenit tantum personæ, non autem essentiæ. Ergo notiones unitatis individualis naturæ divinæ non congruunt.

R. — *D.* Deus non debet dici singularis et unicus, qua asseratur in Divinis singularis, unica ac solitaria persona *C.* Qua asseratur et singularis natura *N.* Patres quidam nolebant has usurpari voces, vel ob quæstionis tunc cum *Sabellianis* agitatæ controversiam, ut accidit Hilario, cujus hæc sunt verba (l. de Syn., n. 21) : *Plures hæreticorum idcirco similem secundum divinitatem esse Patri Filium dicunt, ut per similitudinis proprietatem eumdem Patrem esse quem Filium confirment : quia indiscreta similitudo admittere videtur unici ac singularis occasionem;* et n. 22 : *Anathema ergo est, qui in Patre et Filio naturæ similitudinem ad abolendam Filii personalem significantiam prædicabit :* vel ob proprietatem sermonis, singularitatem ad Personam referentis, ut Ambros. indicat dicens : *Singularitas ad Personam pertinet, unitas ad naturam :* vel ad tollendam ambiguitatem, qua singularitas pro solitudine accipiebatur, ut Leo (l. cit. c. 3) commemorat : *Ut et solitudinem non recipiat Trinitas, et unitatem servet æqualitas.*

Similiter additum *D.* Essentia non est individua vel respiciendo speciem, vel negando communicationem *C.* Sine tali respectu aut negatione *N.* Anselmus quidem loquitur de individuo, quod *universalem essentiam communem* habet : Boetius autem de individuatione incommunicabili agit, quæ est character *personæ.* Cum dictis conspirant scholastici laudati.

Inst. 1. Patres tribuendo etiam naturæ divinæ notiones unitatis *individualis* nunc usitatas, non hanc tamen asseruerunt, sed aliam nempe intentionalem vel moralem. Nam *primo,* per *monadem* et *henadem* Basil. ep. 141 (al. 8); Boet. libel. ad Symmach. Quomodo Trinitas sit unus Deus, c. 3, et Synesius hymno tertio v. 174 intellexerunt simplicitatem essentiæ ab omni compositione remotam. *Secundo,* per *naturam individuam* Cyril. Dial. 6 de Trin. (opp. t. 5, p. 592 C); Basil. ep. 43 (al. 38, n. 4. opp. t. 3, p. 118 E), et Dionysius rom. cit. ab Athan. l. de Decret. Nicæn. Synod. n. 26 indicabant naturam non sectam, non partitam, non divisam. *Tertio,* per *unitatem identitatis* ac sine numero Hilar. l. de Syn. n. 57 et 67 ; Athan. Orat. 4 cont. Arian. n. 1; Basil. ep. 141 (al. 8, n. 3); Ambr. l. 1 de fide c. 1, n. 10, c. 2, n. 17; Marius Victor l. 1 cont. Arium, n. 9 excludebant naturæ differentiam, diversitatem, et inæqualitatem.

R. — *D.* Patres, naturæ divinæ tribuendo varias unitatis individualis notas, non tamen hanc, sed aliam unitatem asseruerunt, idque nec directe ac formaliter, nec indirecte ac consequenter *N.* Non asseruerunt directe ac formaliter *subd.* Illudque vel occasione data vel œconomia. *C.* Universaliter et ex veritatis necessitate *N.* Primo quidem adscripta notionibus significatio adeo ex institutione ac communi etiam usurpatione illis est propria ac certa, ut et ipsi Patres hic oppositi, dum aut unitatem Personæ in Christo asserebant, aut *singularitem* Personarum Sabellianam negabant, non aliis uterentur; nec significatioribus etiam uti possent, ubi *numericam* unitatem

expressam vellent. Unde sequitur tum horum tum aliorum Patrum similes formulas secundum communem ideam accipiendas, nisi adjectis expositionibus alio distrahantur.

Deinde vero illa notionum distractio nec omnium, nec ubique, nec semper erat; maxime post *Tritheitarum* hæresin ac errorem *Joachimi* : quorum oppugnatio scilicet adstrictiorem significandi vim exigebat. Hinc posteriorum Patrum et Conciliorum locutiones, si quid etiam discrepantiæ inter eos ac Antiquiores permittatur, ad horum interpretationem mensurandæ non sunt. Præterea Patrum nemo expresse negavit *individualem* unitatem naturæ : ubi autem solum expresserunt unitatem *specificam;* hoc vel sufficiebat pro tractata tum ab iisdem controversia, et ad refutandos *Arianos*, qui diversam, inæqualem aut dissimilem in tribus Personis naturam statuebant; vel suadebat prudentia, ne asserta singularitate locus suspicioni aut criminationi solitudinis *Sabellianæ* præberetur : præsertim cum ne sua quidem loquendi formula, utut remota, Patres evitare Sabellianismi objectionem potuerint.

Denique ex data a Patribus notionum qualicumque exegesi facilis et efficax erat illatio singularis naturæ. Nam perfecta omni ex parte *simplicitas* non compositionem tantum, sed et collectionem, adeoque pluralitatem excludit : negatio item sectionis, partitionis ac divisionis removet distinctionem quoque numericam, quæ ad minimum in sola existentia sibi propria ac speciali, adeoque separata consistit : diversitas demum, differentia et inæqualitas negata ad ostendendam veritatem et proprietatem divinitatis, sicut non negat, sed potius supponit Deum esse ens unicum et singulare, sic infert etiam naturam Dei unicam ac singularem.

Inst. 2. Unitatem Personarum in Divinis designant plerique Patres per ὁμοούσιον; quæ vox significat æqualitatem vel paritatem naturæ; æqualitas autem distinctionem supponit : iidem eam comparant cum unitate quæ est in pluribus hominibus, quos itidem consubstantiales dicunt : ubi vero priorem præ hac unitatem asserunt majorem, excessum exponunt per æqualitatem non tantum in natura, sed etiam in attributis et affectionibus quibuscumque; ut patet ex Chrys. hom. in ep. 1 ad Tim. n. 1; Ambr. l. 1 de fid. c. 11, n. 18; Leon. Serm. 23 de Nativ. 3, c. 1 et 2, et aliis.

R. *Ad* 1um Transmissa ettymologia *D.* Æqualitas vel paritas supponit distinctionem subjectorum, quæ scilicet æqualia vel paria vocantur *C.* Necessario etiam terminorum seu rei, secundum quam æqualia vel paria dicuntur *N.* Etymon homousiæ Conc. Toletanum XI sic exponit (Labb. t. 6, p. 541 C) : *Propter quod Filius* ὁμοούσιος *Patri dicitur h. e. ejusdem cum Patre substantiæ creditur :* ὁμὸς *enim græce unum,* οὐσία *vero substantia dicitur, quod utrumque conjunctum sonat una substantia.* Hæc derivatio videtur præcellere; cum æqualitas non ad substantiam, sed ad quantitatem vel molis vel perfectionis pertineat : unde Ecclesia canit : *Et in Personis proprietas, et in essentiâ unitas, et in majestate adoretur æqualitas.* Sed permissa, quam etiam Patribus usitatam fatemur, expositione altera, ad servandam proprietatem locutionis sufficere distinctionem *subjectorum,* nec illam etiam *terminorum* requiri, patet ex denominationibus unitorum et conformium eidem numero rei et aliis ad eamdem entitatem relativis. Quamvis porro naturæ ipsæ ac essentpæ dicantur subinde consubstantiales, tamen eas accipi pro suppositis ac sup-

ponere pro Personis vel ex eo patet quod propositiones fierent alias *identicæ* ac ridiculæ.

Ad 2um *D.* Unitatem in Divinis comparant secundum quid ac imperfecte cum unitate quæ est inter plures homines, et hos etiam dicunt consubstantiales secundum rationem *C.* Comparant adæquate et perfecte, et dicunt consubstantiales secundum realitatem *N.* Deficere plurimum hanc comparationem, et diversam esse in comparatis unitatem, ipsi Patres satis declarant, dum locis in *tertio* membro designatis unitatem Personarum præ unitate hominum prædicant majorem. Ex quo collige, assertiones hujus generis alias verum quidem habere sensum, non impedire tamen aut excludere ampliorem aliunde congruentem.

Ad 3um *D.* Exponunt illum excessum per æqualitatem non tantum in natura, sed et in attributis et affectionibus, quæ hoc ipso tollat omnem distinctionem etiam numericam naturæ *C.* Quæ realiter adhuc distinctas naturas relinquat *N.* Cum enim *numerica* distinctio vel diversitatem in natura, vel inæqualitatem in attributis, vel dissimilitudinem in affectionibus sequatur, hæc autem omnia principia respectu naturæ divinæ abesse dicantur a Patribus, aliud autem signum vel radix distinctionis assignari nequeat : sane vox illa æqualitatis usurpata unitatem numericam nequaquam excludit.

Inst. 3. Non una, sed distincta est in divinis Personis essentia. Nam *primo*, essentiam divinam *generantem* agnoscunt Cyr. lib. 6. Thes. (opp. t. 5, p. 47 C); Aug. l. 2 cont. Maximin., c. 14.; Hil. l. 9 de Trin., n. 51, etc.; item *genitam et natam* Ignat. ep. interpol. ad Magnes. § 8 (PP. Apost., t. 2, ed. Antuerp.); Basil. l. 5 cont. Eun.; Epiph. hær. 76 (Opp. t. 1, p. 941 D); Aug. l. 7 de Trin., c. 2.; Fulg. de fide ad Petrum, c. 2; Ansel. Monol., c. 43, enuntiant. *Secundo*, plerique Patres utuntur præpositionibus ordinem originis indicantibus, dicendo Filium esse *ex* aut *de essentia* Patris; imo appellando *essentiam de essentia*, *substantiam de substantia*, *voluntatem de voluntate*, *sapientiam de sapientia*, etc. *Tertio*, singulas Personas habere essentiam sibi propriam declarat Nazian. Or. 29. Item naturam Patris naturam *fructuosam* ac *principem*, naturam autem Filii naturam *nativitatis* et *unigenitam* Hil. l. 9 de Trin., n. 2 et 69, ac l. de Syn., appellat.

R. — *N. ass.* cujus falsitas patet ex definitione Conc. Later. IV quæ can. 2, seu cap. *Damnamus* de sum. Trin. (Labb., t. 11, p. 144) hæc habet : *Nos credimus..... et confitemur, quod una quædam summa res est, incomprehensibilis quidem et ineffabilis, quæ veraciter est Pater et Filius et Spiritus sanctus, tres simul Personæ ac sigillatim quælibet earumdem : et ideo in Deo solummodo Trinitas est, non quaternitas; quia quælibet trium Personarum est illa res, videlicet substantia, essentia sive natura divina, quæ sola est universorum principium, præter quod aliud inveniri non potest : et illa res non est generans, neque genita, nec procedens; sed est Pater, qui generat, Filius qui gignitur, et Spiritus sanctus qui procedit : ut distinctiones sint in Personis, et unitas in natura.*

Ad prob. 1^am^ *D.* Essentia divina dicitur a Patribus generans et genita in sensu improprio, et sumendo abstractum pro concreto, seu essentiam generantem pro Patre, essentiam genitam pro Filio *C.* In sensu proprio ac sumendo abstractum pro forma *N.* vel *subd.* Indicando præcise id, quo Pater

generat et quod Filio per generationem communicatur *C.* Indicando quid plus aut aliud *N.* Favent huic expositioni Athan. Dial. 2 de Trin.; Basil. l. 5 cont. Eunom.; Ephræm syr. Serm. de sui reprehensione (opp. t. 1, p. 124, Rom. 1732) qui Patris, Filii et Spiritus sancti essentiam dicunt *ingenitam, innascibilem et principii expertem :* favent SS. Thomas, Bonaventura, Albertus cum plerisque scholasticis, qui Patrum propositiones dicunt improprias, excusandas quidem et declarandas, sed non extendendas.

Ad 2am R. 1o — *N. cons.* Conc. Toletani XV enim hæc est professio fidei : *Filius Dei de essentia Patris natus est, essentia de essentia : sicut natura de natura, et substantia de substantia; et tamen nec duæ essentiæ, nec duæ naturæ, nec duæ substantiæ dici possunt, sed una essentia, natura et substantia, sicut et lumen de lumine, non duo lumina sed unum lumen.*

R. 2o — Similiter *D.* Patres utuntur præpositionibus ordinem originis significantibus de abstractis concretive sumptis *C.* De abstractis abstractive sumptis *N.* Præpositionum hujusmodi usus præcipuus erat ad significandum contra *Arianos,* Verbum non fuisse natum ex non extantibus, neque ex aliena aut diversa substantia, neque cum aliqua dantis diminutione : unde et illæ formulæ, *Deus de Deo, lumen de lumine,* erant in symbolis et libris frequentes. Adhibitus præterea est ad denotandum originis ordinem inter Patrem et Filium, ac utrumque inter et Spiritum sanctum; dum supposita his propositionibus affirmabantur : ubi vero natura, substantia, essentia, aut attributa absoluta ab iisdem legebantur, vel sensus erat figuratus sub expressione abstracti significans concretum aut suppositum; vel denotabatur essentiæ communicatio, ratione cujus illa maneret sub duplici velut forma principii producentis ac termini producti. Sancti namque Doctores, ut D. Thomas, p. 1, q. 39, a. 5, ad 1, observat, ad exprimendam essentiæ unitatem aliquanto expressius locuti sunt, quam proprietas locutionis patiatur.

Ad 3am R. — *D.* Singulæ Personæ habent essentias sibi proprias, has sumendo pro notionalibus ac relativis formalitatibus *C.* Sumendo eas pro quidditate absoluta et communi, in qua Personæ juxta omnium sententiam vel secundum rem vel secundum rationem conveniunt *N.*

Inst. 4. Patres multiplicari naturam in Divinis non dissimulant. Aug. quidem l. 7 de Trin., c. 4, n. 8, ait : *Scripturam non contradicere* quominus *dicantur tres essentiæ.* Nazian. Carm. 3 de Spiritu sancto, v. 46 : *Triplex Deitas me* (e lavacro Baptismi) *Luciferum oriri fecit.* Or. 23 autem et 34, *tres vitas, tres sanctitates* et *tres glorias* admittit, sicut et Paschas. diac. l. 1 de Spiritu sancto *tergeminam majestatem* fatetur. Hilar. demum l. de Syn. n. 31, 32, *tres* dicendas in Deo *substantias* ostendit, ac Julian. tolet. librum *de tribus substantiis* inscripsit.

R. — *N. ass.* ad quod confutandum sufficiat argumentum 2um confirmationis pro hac thesi allatæ. Nec subsidii quidpiam illi præbent auctoritates oppositæ. Aug. quidem l. c. non dicit dari aut dici licere tres essentias, sed potius sic quærit : *Cur ergo et tres essentias non licet dicere; quod similiter Scriptura sicut non dicit, ita nec contradicit,* scilicet signate et expresse : cui quæstioni tum ibidem tum c. 6, rationes subjicit, quæ trium essentiarum appellationem et periculosam et falsam probant. Cur Nazianzenus tria vel triplex attribuat, ex ipsius Orat. 39, n. 11; intelligitur, ubi ait : *Deum dum dico, uno eodemque triplici lumine perstringamini : triplici quidem*

quantum ad proprietates seu hypostases; uno autem, quantum ad substantiæ h. e. divinitatis rationem : quem locum repetens JOANNES II. P., l. de duabus naturis, pro *triplici lumine* transtulit *tribus luminibus*. Eodem sensu ad formalitatem notionalem relato intelligendum esse PASCHASIUM ipse textus demonstrat : *Catholica fides tergeminam majestatem sub unius divinitatis confessione veneratur*. Similiter HILARIUS per tres substantias intellexit Personas vel Supposita contra Sabellium asserenda, ex definitione Conc. Antiocheni, quod ibidem laudat. JULIANI liber huc non quadrat, utpote qui de tribus duntaxat in Christo substantiis, anima scilicet corpore ac divinitate tractat.

Inst. 5. Per se non repugnat, tres in Divinis Personas vocari *tres Deos;* sed Patres duntaxat dici prohibuerunt, 1° Ex œconomia, ne viderentur favere polytheismo Gentilium, et a martyrio avocarent fideles, ut TERTUL. l. cont. Prax. c. 13, insinuat : 2° Ad proprietatem loquendi servandam, vi cujus id, secundum quod plures convenire in unum dicebantur, in singulari efferendum est; unde Abraham, Isaac et Jacob abusive dici homines, cum unus homo vel una humanitas dicendi forent, docuerunt GREG. NYSS. l. ad Ablab., Cur non sint tres Dii (Opp. t. 3, p. 17 C) et De comm. notionib. (Opp. t. 2, p. 83, seqq.); CYR. l. 9 Comment. in Joan. (Opp. t. 4, p. 783); DAMASC. l. 3 de fid. c. 8, etc. Ubi tamen ex axiomate sequitur sola unitas specifica, et ex illatione ratio loquendi paradoxa emanat : 3° Ad observandum morem Scripturæ, quæ secundum AUG. l. 7 de Trin. c. 4, contradicit propositioni tres Deos enuntianti, et secundum AMBR., l. 5, de fid. c. 3, n. 41, pluralitatem Deorum intelligit cadere in ἑτερουσία sive ea quæ sunt diversæ substantiæ.

R. *N. ass.* — *Nos enim,* quod TERTUL. l. cont. Praxeam c. 13 de christianis dicit, *qui... duos quidem definimus Patrem et Filium, duos tamen Deos* non tantum *ex ore nostro nunquam proferimus;* sed dogma etiam nostrum veneramur velut fundamentum primum Catholicæ fidei, a Patribus et Conciliis tum affirmative, asserendo solum unum Deum, tum exclusive, negando *tres Deos,* stabilitum : in quo proinde tum verum reipsa subesse debet, cum fides magis sit de rebus quam de vocibus, tum abesse etiam sermonis ambiguitas, cum hæc parum distet a falsitate. Unde

Ad 1um R. — Nego œconomiæ hujuscemodi in TERTULLIANO ullum haberi fundamentum. In ipso namque objectionis loco pon dicitur, professionem plurium Deorum dissimulari, ne avocentur a martyrio fideles : sed dicitur per fidem pluralitatis divinæ reapse admissam, novæ ac hereticæ dissimulationis præberi occasionem. Ea verba : *Cæterum si ex conscientia, qua scimus Dei nomen et Domini Patri et Filio et Spiritui convenire, Deos et Dominos nominaremus, extinxissemus faces nostras etiam ad martyria timidiores, quibus evadendi quoque pateret occasio, jurantibus statim per Deos et Dominos, ut quidam hæretici, quorum Dii plures.*

Ad 2um R. — Nego a Patribus prohiberi propositionem de tribus Diis tantum ob proprietatem sermonis, non supposita reali unitate Deitatis; cum sine hac multitudo mere numerica Deorum vere ac proprie negari nequeat. Quamvis enim Patres, ad refutandum *Arianorum* de divinitate Personarum inæquali ac diversa errorem, axiomate illo recte uterentur; item, ad ostendendam naturarum in hominibus specificam unitatem, modum loquendi

communem correctum vellent; tamen in utroque magis ad eorum, contra quos tum pugnabant, opinionem ac mentem, quam ad integram propriæ credulitatis rationem ac Philosophiæ præscriptionem sermonem suum dirigebant. Hinc et ipsi majorem inter divinas quam humanas personas unitatem intercedere fatebantur; et alii etiam idem retenta philosophicæ locutionis proprietate exprimebant : inter quos Aug. l. 15 de Trin., c. 23, inquit : *In illa summa Trinitate, quæ incomparabiliter rebus omnibus antecellit, tanta est inseparabilitas, ut, cum trinitas hominum non possit dici unus homo, in illa unus Deus et dicatur et sit : nec in uno Deo sit illa Trinitas, sed unus Deus.* — Secundum hactenus dicta etiam *D. ass.* Patres prohibuerunt dici tres Deos, tantum ob proprietatem sermonis de unitate *N.* Non tantum *subd.* Disputando contra errorem Arianorum, et ad eorum opinionem præcise loquendo *C.* Excludendo unitatem numericam, et suam hic fidem integram proponendo *N.*

Ad 3um *D.* Vetuerunt idem Patres ad observandum Scripturæ morem, h. e. ut teneatur loquendi modus cum Scriptura, de sensu ac veritate autem liberum sit sentire *N.* Sic, ut cum Scriptura excludatur etiam pluralitas Deorum tantum diversorum *subd.* Diversorum, id est, differentium præcise natura *N.* Id est, differentium per quodcumque distinctionis signum *C. Primum* membrum refutat dictum Augustini, quia falsitatem rei et sensus declarat; reliqua exponit Ambrosius l. cit. ita enuntians : *Tamen si legamus Scripturas divinas, inveniemus pluralitatem magis in ea cadere, quæ diversæ discretæque sunt substantiæ, h. e.* ἑτερούσια, etc.

357. *Observa.* Anno superioris seculi nonagesimo sexto *Petrus Faidit* Sacerdos Gallus librum edidit de summa Trinitate, cujus dogma adeo nunc alteratum probare suscepit, ut cœlum non tam a terra, quam theologorum systema de eodem a doctrina Patrum distare vellet. Triennio post id scriptum, P. *Hugo* Ord. Præm. Canonicus Regularis, singulari lucubratione, dehinc autem *Tournely* in suo Cursu theologico de Trinit. Quæst. 4, insertis hinc inde ad objectiones responsis confutavit. Seculo præsenti vidimus similem libellum typis in Germania editum, cujus hæc inscriptio : *Anonymi O. S. B. dogma scholasticorum de unitate in Trinitate collatum cum Patrum eadem de re doctrina : Parisiis* 1760. In eo auctor, sectione de relationibus generatim præmissa, sectionem alteram de divinis Relationibus distinguit paragraphis viginti ac uno, quorum primo quæstionis controversiam exponit; septem sequentibus triplicem aut trinam sensu suo naturam in Deo seu summa Trinitate dari contendit; reliquis ad argumenta unitatem naturæ divinæ numericam suadentia respondet.

Quisnam sit ille *sensus suus* naturæ triplicis, et quænam unitas naturæ divinæ subin admissa, vel auctor diserte ac distincte non aperit, vel lector quilibet non satis percipit; nisi forte sufficiat sensum intelligere a communi scholasticorum alium. Dissimulationis hujus causam subodorabitur quis forsan facilius, quam possit dare rationem reticentiæ, qua tum fautores tum adversarios suos vaga *cujusdam, nonneminis, docti viri,* aut simili appellatione auctor celarit; licet haud ingens scriptorum theologicorum notitia requiratur, ut quis Dogmaticorum difficultates in argumenta, et hæc vicissim commutata perspiciat. Porro in sua, quam Scriptor Patribus tribuit,

auctoritate, optabit fortasse aliquis ut ejus veneratio ad Canones exacta fuerit, quos critici sacri pro Patrum intelligentia et argumentatione ex Patribus condiderunt. Contemptus etiam scholasticorum universalis nemini facile probabitur, qui inter eosdem SS. THOMAM, BONAVENTURAM, ALBERTUM, ANTONINUM aliosque sanctitate juxta ac doctrina eximios numerat, quique, quid consensui scholarum tribuerint Concilia posteriora, novit. Novi ac inauditi nihil admodum in argumentis reperire est; unde pleraque objectiones nostræ paucioribus verbis exhibent : responsionum similis est ratio, quarum partem maximam inter exceptiones nobis oppositas retulimus.

Quodnam responsum ad argumenta quadret, quæ in confirmatione Theseos protulimus, divinare haud licet; cum illa sibi objicere noluerit, quantumvis eorum rudimenta in viri, ut scribit, eruditissimi opere dogmatico reperire licuisset. Non defuit tamen sibi in amoliendo *Tritheismo*, cujus sua in historia *Petrum Faidit* insimularat Gravesonius : neque feriatus est in invenienda interpretatione Concilii Lateranensis, quod suis assertionibus de natura generante ac genita, de essentia triplici aut trina, de Deorum etiam trium tolerabili, si voces suppeterent, appellatione videbatur obstare. Geminum hoc reponsionis caput, non tam ad confutandum *Anonymi* libellum (hoc enim Institutionum nostrarum ratio nec exigit nec sinit) quam ad confirmandum et vindicandum dogma hactenus propositum, breviter adhuc delibabimus.

I. Refert itaque imprimis *Anonymus* ex Gravesonio auctorem, errorem et sectas Tritheitarum; ubi addit ex Germanica NICEPHORI versione, quam unam haberet, non potuisse discerni in quonam præcipue error cubaret; inter sectas autem illas fuisse aliquam, quæ eodem fere modo, quo nunc scholastici, fuerit locuta. Deinde veriorem, ut putat, *Tritheismi* originem ac effigiem in scriptis ATHANASII, NAZIANZENI, BASILII et AMBROSII inquirit : Indeque *Tritheitas* solum vocandos colligit tum *Arianos*, tum eos, qui ita tres divinitates statuunt, sicut tria corpora aut tres homines dicimus. Ex quo tandem, quia in suo systemate Personæ sibi sunt substantialiter conjunctæ et Deitas est essentialiter trina, concludit illud accusari *Tritheismi* haud posse; carpitque SCHOLASTICOS, qui principia quidem verissima, sed ex quibus sequela mala a quibusdam deducitur, habere velint erroris suspecta : et cum *Joanne Philopono* Aristotelicæ Philosophiæ assueti, et humanis regulis divina metientes, sibi persuadere nequeant Tres unum esse Deum, si triplex in divinis Personis natura statuatur.

Hæc responsio an vera sit ac efficax, ex eo videtur dependere, num *Philoponi* ac sequacium error dignosci possit, et similis aut dissimilis errori antiquorum dici debeat, Prius tentare juvat ex NICEPHORI CALLISTI per Joannem Langum versione latina, qui l. 18 Hist. Eccl., c. 47 : *Philoponum*, quem c. 45. Tritheitarum ducem nominat, loquentem inducit : ipse vero historicus c. 48 prosequitur his verbis : *Sed Philoponus cum sectatoribus suis communem humanam naturam, ipsamque etiam divinam, quam indivisibilem dicimus, in plurimas partitur personas, dicernens eam, et singulatim individuis tribuens, et tribus super substantialis naturæ subsistentiis dispertiens. Id vero ipsum a recte sentientibus prorsus est alienum.* Denique is idem c. 49 sectatores *Philoponi* enumerans sententiam *Cononitarum* sic exponit : *Profitentur isti revera Deum quidem esse et naturam et substantiam*

quamque, Patrem videlicet et Filium et Spiritum sanctum; adhæc tres quoque personas dicunt, ipsam nimirum sanctam Trinitatem et subsistentias tres: tres autem numero substantias et naturas per omnia similes secundum Deitatem dicentes, unamque substantiam sive naturam, et unam Deitatem, sive Deum; sanctam et consubstantialem profitentes Trinitatem, non numero, sed per omnia simili Deitate tres Deos aut tres Deitates omnino dicere tergiversantur... Hi autem tres quidem Deos seu tres Deitates dicere supersedent; tres autem numero substantias, seu naturas quasdam similes profitentur.

Cui vero hæc non sufficiunt ad dogma *Tritheitarum Arianis* posteriorum penitus perspiciendum, addat is sententiam Sophronii, ætate *Philopono* propinquioris ac ferme coævi : *Numeratur ergo beata Trinitas, non essentiis nec naturis nec diversis Deitatibus ternisve dominationibus, absit, sicut insaniunt Ariani, et sicut novæ Tritheiæ, id est ter Deitatis, antistites furiose latrant, dum naturas tres, ac dominatus tres, et tres similiter Deitates inaniter prædicant* (Labb. t. 6, p. 860 C). Post multa vero, et ubi anathematizantur hæretici, sic inter reliqua scribit : *Anathema itaque in perpetuum et catathema a sancta, consubstantiali et adoranda Trinitate, Patre et Filio et Spiritu sancto sit... Joannes Grammaticus, cognomento Philoponus, id est, studiosus, imo matæoponus, id est irritus laborator : Conon quoque* (a quo scilicet Cononitæ apud Nicephorum) *et Eugenius; hi tres tritheiæ, h. e. triplicis Deitatis ter maledicti propugnatores* (Labb. l. cit., p. 889 C et 892 C).

Ex his secum comparatis apparet : 1° Præter *Arianos* et quoscumque antiquiores, fuisse *Tritheitas novos* et aliquot seculis posteriores : 2° *Arianos* et antiquiores distingui a novis, quod illi admiserint tres Deos, essentias et naturas alterius substantiæ, alterius originis, alienigenas, alterius speciei ac dissimiles; hi autem statuerent tres Deos, naturas et essentias consubstantiales, ejusdem originis, unigenas, ejusdem speciei, et per omnia similes secundum Deitatem : 3° Ad *Tritheitas* etiam pertinere eos, qui tres naturas et essentias, posterioris licet classis, admittunt, quantumvis Deos aut Deitates tres profiteri detrectent : 4° Ad declinandam *Tritheismi* notam non sufficere, ut quis se distinguat ab *Ariani* et antiquioribus, sed et discrimen eum inter et *Tritheitas* omnino exigi. Reliqua, quæ in scholasticis carpuntur, partim præfidentius sunt dicta; quasi scilicet illi regulis humanis Divina metiantur : partim eadem excusatione elevantur; cum non minus liceat ex Aristotelica Philosophia elicere verum, ac ex principiis veris subin deducitur falsum : partim propria responsione solvuntur, qua monemur non omnia in crimen vocare, quæ hæreticuli forsan inter se disputabant, cujus generis illud est, quod *Petritarum* secta, cum scholasticis in trium Personarum professione et simul trium naturarum negatione conspirans, *Tritheismi* a Tetraditis apud Nicephorum (L. cit., c. 49) insimulabatur.

II. In responsione ad verba Concilii Later. IV profert *Anonymus* multa, quæ nescio an necessaria, proficua et pertinentia fuerint omnia. Certe meminisse potius oportebat, non quælibet Patrum dicta absque cautela in fidei sermonem ab Ecclesia admitti, quam monere scholasticos non omnia quæ in Conciliis dicuntur fidei dogmatibus esse accensenda, quandoquidem de solo Synodi decreto esse sermo poterat. Præterea nil juvat laudasse similem Patrum ac Scripturæ etiam phrasin; cum idem, a *Joachimo* factum illum immunem non præstiterit. Neque expediebat fateri tantam vim

synodali definitioni a Scholis esse tributam, ut nec tres substantias aut naturas dici absque hæreseos nota non paterentur; cum propria cujusdam incredulitas cum alieno alterius dicto dissentientem liberare saltem a temeritate nequeat. Novitas denique scholastici dogmatis minus apte notatur; propterea quod, si revera ex Concilio Œcumenico ortus capiatur, antiquitas doctrinæ vocari in dubium nequeat; gradus autem certitudinis definitus et formula loquendi determinata omnino debeat observari.

Ad rem tamen ipsam propius et curatius accedere videtur, sive dum negat eam Concilio fuisse mentem, quæ nullo modo essentiam aut gignentem aut genitam dici permitteret; quoniam essentia Filii generatione et nascendo reipsa existit, Patres id asserentes damnari erroris nequeunt, scholastici etiam ipsi naturam concrete sumptam generare et generari non abnuunt : sive dum a *Joachimi* errore opinionem suam distinguit; utpote qui divinam substantiam realiter diviserit inter Personas, instar hæreditatis in portiones distributæ, non aliam quam collectivam quamdam unitatem inesse Personis crediderit, ac incaute nimis similitudine unionis in populo aut senatu fuerit usus : ubi tamen ipse essentias esse divisas aut alias neget, unitatem identitatis in natura, dissimilitudinis expertem et consubstantialitatis retinentem, admittat, et monarchiam perfectissimam in Deo a Patribus celebratam statuat.

Neutra tamen responsio rem ab auctore intentam evincit. Non 1ª Quandoquidem Concilium diserte enuntiat : *Et illa res, videlicet substantia, essentia seu natura divina, non est generans neque genita neque procedens; sed est Pater qui generat, et Filius qui gignitur, et Spiritus sanctus qui procedit : ut distinctiones sint in Personis, et unitas in natura;* ubi quid vere ac proprie dici possit ac debeat, tam negativo quam affirmativo sensu exprimitur. Neque contrarium persuadet adjecta ratio triplex. Quod enim Hilar. l. de Syn. n. 15 dicat, *Filium per naturam in se genitam consistere,* his quidem verbis constitui eumdem per absolutum et relativum insinuatur, ut Aug. l. 7 de Trin. c. 2 explicat; non autem naturam ipsam generatione existere significatur, ut in Disp. 2 uberius dicitur. Patres hujusmodi loquendi formulis usos erroris non coarguimus, sed improprie accipimus, et religiose explicamus. Scholastici demum, qui ita loquuntur, cum Aug. l. 7 de Trin., c. 1, n. 3, etiam fatentur hac locutione *non essentiam sed relativum indicari... atque si essentia ipsa relative dicitur, essentiam ipsam non jam esse essentiam.*

Haud felicior est responsio altera, discrimen sententiarum afferre conata. Quod enim *Joachimus* diviserit realiter essentiam sicut hæreditatem, testem *Anonymus* non laudat alium, quam Cardinalem quidem, sed merum tamen scholasticum, cujus professionis homines nihil alias auctori probant. Quod is non aliam inter tres Personas, quam collectivam unitatem crediderit, verum quidem *Anonymus* dixit, si hinc exclusam unitatem realem numericam intellexerit; falsum autem, si unitatem etiam rationis ac protensæ per omnia similitudinis removerit. Quod idem denique nimis incaute comparatione unionis in populo aut senatu fuerit usus, non facit, ut *Anonymus,* qui cautius est locutus, senserit etiam castius. Quodcumque enim unitati suæ nomen aut prerogativam tribuat, eam tamen collectivam appellari posse contendit, neque ultra *similitudinariam* aut *intentionalem* assurgit, adeo-

que nec veram nec propriam unitatem admittit : neque essentias etiam esse alias, atque hinc entitate sua discretas ac divisas, negare potest, nisi vel apparenter vel inconstanter, cum quas subinde unitatis honore aspergit, alibi ternario numero distinguat, et relative oppositas contendat.

Quanquam, si melius etiam quam adhuc fecit *Anonymus* suum systema a *Joachimi* errore distingueret, non ideo tamen innocens illud et catholicum probaret, nisi una ostenderet, id cum catholico dogmate congruere : veritas siquidem unica est, error autem et a veritate discessus varius ac multiplex. Hoc autem ab illo præstari non posse, ut omittam alia, breviter sic confício : Dogma de unitate in Divinis verum et catholicum est illud, quod Concilium Lateran, credit ac confitetur : sed hoc Concilium credit ac confitetur systema Petri Lombardi ; quia verba Decreti sic habent : *Nos autem, sacro approbante Concilio, credimus et confitemur cum Petro Lombardo, quod una quædam summa res,* etc. Systema autem scholasticorum est idem cum Lombardi systemate, ut facile omnibus notum est ac exploratum; ergo Petri Lombardi systema, idemque scholasticorum, de unitate in Divinis, est dogma verum et Catholicum. Atqui systema *Anonymi* minime congruit cum systemate Lombardi et scholasticorum, utpote cui suum tanquam inimicum ac diversum ille objicit ; ergo cum dogmate vero et catholico congruere non potest.

Quæres : An versiculus Joannis de tribus in cœlo testibus, qui unum sunt, sit authenticus?

358. *Nota.* Quem Patres et Scholæ pro asserenda in Divinis Personarum Trinitate ac unitate naturæ laudant ex ep. 1 Joannis c. 5 versiculum 7, Apostolus ille ad comprobandam Christi veram tum humanitatem tum divinitatem scripsit. Postquam enim versu 5 et 6 dixisset : *Quis est qui vincit mundum? nisi qui credit, quoniam Jesus est Dei Filius. Hic est qui venit per aquam et sanguinem Jesus Christus : non in aqua solum, sed in aqua et sanguine.* Quibus verbis legales ablutionis et expiationis umbras ad solidam veritatem perductas et factam a Deo-homine redemptionem designavit. Ad hujus confirmationem in altera versus sexti parte subjungit : *Et spiritus est qui testificatur, quoniam Christus est veritas.* Hoc testimonium amplificaturus, Spiritum sanctum, de quo juxta omnes hic fit mentio, secundum duplicem in Scriptura acceptionem sumit; *primo* pro *tertia* in Divinis Persona; *secundo* pro dono Spiritus sancti seu charismate, scilicet adoptionis gratia; et in consortium testis primi alias Personas divinas, in alterius alia charismata, aut certe causam et pretium charismatis seu gratiæ assumit, ita prosequens versu septimo : *Quoniam tres sunt, qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum et Spiritus sanctus, et hi tres unum sunt :* et versu octavo : *Et tres sunt, qui testimonium dant in terra, Spiritus, et aqua, et sanguis; et hi tres unum sunt.* Denique dignitatem hujus testimonii ac fidei meritum declarat subjuncto versu nono : *Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei majus est.*

Interpretatio versus *septimi,* quam ex analysi facta colligere datur, quamvis universim adoptata non sit, facile tamen sustinetur ab omnibus ; quia

cum argumento epistolæ congruit, et Leonis M. atque Ambrosii consensum habet. De authentia vero illius non est idem omnium sensus; cum non *Sociniani* tantum aliique hæretici nonnulli, sed et ex catholicis Richardus Simonius, cum Anonymo Gallo, eumdem velint erasum ex Scriptura, propterea quod is textus a quibusdam codicibus penitus absit; in aliis vel ad marginem sit positus, vel perturbato testium aut versuum ordine collocatus; in quibusdam verba *in cœlo* desiderentur. Quanquam vero, ad auctoritatem canonicam huic pericopæ asserendam, catholicis sufficere possit stabilita a Tridentino *Vulgatæ editioni*, in qua controversus textus legitur, secundum omnes partes authentia; quia tamen cum hominibus hanc Synodum parum venerantibus res nobis est, ac ne a Tridentinis editoribus textus ille dici queat temere insertus; ex momentis criticis quæstionem decidendam suscipimus.

359. *Dico I.* **Versum Joannis de tribus in cœlo testibus, qui unum sunt, esse authenticum suadet auctoritas.**

Prob. Quem versum manuscripti codices multi et antiqui referunt velut sacræ epistolæ comma, Patres etiam tum solitarii tum collecti tanquam Scripturæ pericopen laudant, eum auctoritas suadet authenticum : utrumque præstant codices ac Patres; ergo. Assumptio ostenditur

1° De *multitudine codicum* testatur Robertus Stephanus in sua Nov. Test. Græca editione, Parisiis an. 1546 facta, versum septimum exhibens; qui, quoniam in præfatione asseverat, nullam sua in editione litteram secus esse positam, quam plures, iique meliores libri tanquam testes comprobarent, in ipso versu autem solum verba *in cœlo* obelo notavit; consequens est, ex codicibus septem, quos de canonicis epistolis habeat, vel omnes vel saltem plures versum controversum, exceptis duabus vocibus, continuisse. Amplius testatur Lucas Brugensis, Bibliis Lovaniensium Doctorum cura an. 1583 excusis notas adjiciens; utpote qui inspecto triginta trium codicum numero, non nisi a quinque versum septimum abfuisse deprehendit. Denique editores Hispani Polyglottorum sub Cardin. Ximenio, et Romani Censores emendatorum Bibliorum sub Urbano VIII testantur, plurimam codicum adhibitorum partem stetisse pro fide ac integritate versus septimi.

2° De *antiquitate codicum* versui septimo faventium experimentum præbent, præter Dublinensem, Rhemensem et Britannicùm codices a vetustate, sed indeterminata, celebres, manuscriptum anni 1283, Pragæ in bibliotheca Ecclesiæ Metropolitanæ videndum; Parisiis vero codex alter an. 1234 apud PP. Dominicanos in platea S. Jacobi, alter seculi 12 apud PP. Minores asservatus; nec minus ibidem tum vetus Correctorium seculi decimi in bibliotheca Sorbonica, tum membrana anni 809 in Abbatia ad S. Germanum conspicua. Remotioris adhuc ævi fuisse oportet codices illos, in quibus hunc versum legerunt Patres proxime laudandi; cum textum referre non poterant, nisi in exemplaribus Scripturæ coævis, imo antiquioribus reperissent. Certe Cassiodorus seculo sexto disertam *priscorum codicum* mentionem fecit in sua præfatione ad Institutionem Divin. litt. Jam vero in *Complexionibus*, h. e. brevissimas Epistolarum canonicarum explanationibus, ipse versum septimum sic reddit : *In cœlo autem* (testificantur) *Pater et Filius et Spiritus sanctus; et hi tres unus est Deus.*

3° Inter *Patres solitarios* quidem rariores sunt Græci, qui meminerint textus controversi; non desunt tamen penitus. Origines enim in selectis Psalmorum ad Psal. 122, v. 2, sic refertur : *Hæc autem tria* (Pater, Verbum et Spiritus sanctus) *Dominus Deus noster est, siquidem tres unum sunt.* In Disputatione contra *Arium* habita, sub Athanasii nomine relata, auctor antiquissimus inquit n. 44 : *Quid vero loquar de vivifico lavacro, sine quo nemo videbit regnum cœlorum? An non in ter beatissima nomenclatura a fidelibus datur? Adde his omnibus, quod ait Joannes : Et hi tres unum sunt* — Nazianz. in Or. 31, n. 9, loquens de tribus Personis ait : *Tria hæc unum, si divinitatem spectes, et unum tria, si proprietatum rationem habeas.* His similia habentur in Dial. Philopatridis inter opera *Luciani* numerato, et ad tempora Juliani apostatæ pertinente. — Plures et his disertiores sunt Latini, ex quibus tamen referre omittimus Tertullianum l. cont. Praxeam c. 25; Hieron. in Prolog. ad Epist. canonicas; Pseudo-Athanasium in Tract. de unita Deit. Trinit. (al. de Trin. l. 4, opp. t. 2) et de Profess. reg. cathol. (al. de Trin. l. 7, ibid.); Isidorum in spuriis Epistolis Hygini ac Joannis II, quoniam vel sensus verborum quibusdam videtur dubius, vel scriptio est pseudonyma; quamvis ille sat certus videatur aliis, hæc autem partim vindicari possit, partim auctorem saltem antiquum prodat.

Ex Latinis porro in Africa, Cyprian. l. de Unit. Eccl. n. 3 scribit : *Dicit Dominus : Ego et Pater unum sumus. Et iterum de Patre, Filio, et Spiritu sancto scriptum est : Et hi tres unum sunt.* — Fulgent. in Resp. cont. Object. Arian., resp. ult. inquit : *Beatus Joannes Apostolus testatur dicens : Tres sunt, qui testimonium perhibent in cœlo, Pater, Verbum et Spiritus, et tres unum sunt. Quod etiam beatus Cyprianus in Epistola de Unitate Ecclesiæ confitetur dicens... De Patre et Filio et Spiritu sancto scriptum est : Et tres unum sunt.* Idem l. de Trin., c. 4, ait : *Idcirco ego, inquit, et Pater unum sumus : unum ad naturam referre nos decet, sumus ad Personas. Similiter et illud : Tres sunt, inquit, qui testimonium dicunt in cœlo, Pater, Verbum, et Spiritus sanctus; et hi tres unum sunt. Audiat Sabellius, Sumus; audiat, Tres; et credat tres Personas; audiat et Arius, Unum, et non differentis Filium dicat esse naturæ.* — In Italia præter recitatum Cassiodori locum, extat hoc Ambrosii autperti l. 4 in Apoc. c. 4, v. 5, testimonium : *Solus hoc loco Filius testis vocatur fidelis, cum et Pater et Filius et Spiritus sanctus simul fidele testimonium perhibeant de ipsis, sicut scriptum est : Tres sunt, qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum et Spiritus sanctus; et hi tres unum sunt.* — In Gallia Phœbadius l. cont. Arianos c. 22, scribit : *Sic alius a Filio Spiritus, sicut a Patre Filius... unus tamen Deus omnia; tres unum sunt.* — Eucherius l. Formul. spir. c. 11. Ternarius numerus *ad Trinitatem* refertur *in Joannis Epistola : Tres sunt, qui testimonium dant in cœlo, etc.* — In Hispania Idacius (al. Vigilius tapsensis), l. 1 cont. Varimadum, c. 5, dicit : *Joannes Evangelista ait : In principio erat Verbum... Item ipse ad Parthos : Tres sunt, inquit, qui testimonium perhibent in terra, aqua sanguis et caro; et tres in nobis sunt : Et tres sunt, qui testimonium perhibent in cœlo, Pater, Verbum et Spiritus; et ii tres unum sunt.* — Etherius et Beatus l. 1 adv. Elipandum, c. 26, recitant versum Joannis 7 et 8, ordine solum inverso.

4° Patrum *collectorum* nomine veniunt sexaginta unus supra quadrin-

gentos Episcopi Africani, jussu Hunerici Carthagine an. 484 congregati, qui in Libello fidei, sive per EUGENIUM CARTHAGINENSEM sive per VICTOREM VITENSEM conscripto, sic loquuntur (Labb. t. 4, p. 1134 C) : *Ut adhuc luce clarius unius divinitatis esse cum Patre et Filio Spiritum sanctum doceamus, Joannis Evangelistæ testimonio comprobatur. Ait namque : Tres sunt, qui testimonium perhibent in cœlo, Pater, Verbum et Spiritus sanctus; et hi tres unum sunt.* — Addi possunt Patres Conc. Lateranensis IV, c. 2, qui versum 7, ex versu 8 a Joachimo impugnatum, non negant in Scriptura reperiri; sed solvunt dato discrimine, quod colligitur ex verbis postremo adjectis similitudinem creaturam inter et creatorem inficiantibus : quod quidem non Latini tantum, sed et Græci tum præsentes in sua fidei professione fecerunt. Accedit Conc. Tridentini Sess. 4 decretum de canonicis Scripturis, quod recensitis Vet. et Nov. Testamenti libris ac epistolis, quas inter tres etiam Joannis numerantur, ait : *Si quis autem libros ipsos integros cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia catholica legi consueverunt, et in veteri Vulgata latina editione habentur, pro sacris et canonicis non susceperit... anathema sit.* Pertinet autem versus 7 ad integritatem Epistolæ Joannis : legitur etiam in Ecclesia catholica, apud Latinos quidem in Breviario et Missali romanis, apud Græcos in Libro liturgico *Apostolus* dicto : ac tandem in veteri Vulgata latina editione reperitur et extat.

360. *Dico II.* **Eumdem versum esse authenticum, evincit ratio.**

Prob. Sequentibus ex ordine propositionibus.

1ª Omissio versus 7 in quibusdam sive codicibus sive Patribus non facit probabile argumentum contra illius authentiam. — Ratio *primi* est; quia, cum codicum discrepantia sit in aliis plurimis, nequit concordia magis exigi in versu controverso. Item quia ex iis paucissimis, qui adhuc extant, sat multi et antiquissimi favent authentiæ; ex illis vero, qui interierunt, fere primos aut primis Apostolorum scriptis cœvos oportuit continere lectionem vulgatam, quam scilicet Patres II aut III seculi inseruerunt suis libris. — Ratio *secundi* est; quia silentium Patrum est argumentum mere negativum, cui prævalet positiva aliorum, nec adeo paucorum, assertio. Præterea vero Patrum Tractatus vel erant breviores; ut Epistola ad Paulum samosatenum et Synodica Conc. sardicensis; vel de Trinitate nihil, aut parum, data saltem opera, agebant; ut LUCIFER calar. in l. de vitatione hæret.; PROCLUS in ep. ad Armenos; CEREALIS l. cont. Maximin; PSEUDO-CÆSARIUS; item FAUSTINUS et JUNIUS fecerunt : vel parcius Scripturæ testimonia, aut nec versum 8 apponebant; ut illud Auctori expositionis fidei inter Opera JUSTINI, et hoc IRENÆO l. 3 adv. hær. c. 18 (al. 16, n. 2 et seqq.) convenit. Tandem Patres reliqui vel carebant codicibus integris, vel a versu 7 laudando abstinebant; sive quod eum non legerent in codicibus omnibus, sive quod nollent se exponere *Tritheitarum* aut *Arianorum* cavillationibus, alibi jam injectis.

2ª Facilius erat hunc versum omitti per Librariorum negligentiam, quam interponi per fraudem. — Ratio *primi;* quia ob simile initium versus 7 et 8, errante et excurrente oculo, aut alia scriptoris incuria, pronum erat transitum fieri a priori ad sequentem, postremis illius verbis omissis. Quotidianum hujus erroris experimentum occurrit describentibus; ejusdem etiam exem-

pla in 70 Interpretibus notat Hier. l. 6. Comment. ad Jerem. c. 30, v. 14 et 15, et l. 9 ad Isa. c. 40, v. 7 et 8. Uno autem codice sic corrupto transumpta postmodum plura errabant. — Ratio *secundi;* quia fraus hujusmodi, utpote delictum gravissimum, præsumi non debet : neque potest facta credi, catholicis æque ac hæreticis vel fraudem non advertentibus, vel detectæ nullatenus contradicentibus.

3ª. Causa esse poterat dissimulandi omissionem versus septimi, etsi is foret genuinus : nulla vero apparet eumdem inserendi, si erat spurius. — Ratio *primi;* quia hoc testimonium Arianis erat incommodum, utpote errori capitali contrarium; ideoque mutilis codicibus contra alios integros tueri se poterant. Idem autem a *Sabellianis* pro suo errore confirmando fuerat usurpatum; ideoque catholici contra Arianos *Sabellianismum* sibi objicientes ab eo proferendo abstinere poterant, nec illius restitutionem urgere. — Ratio *secundi;* quia hic versus nec erat necessarius ad dogma catholicum de Trinitate probandum, pro quo alia Scripturæ testimonia abundabant : nec fraudulenta ejusdem insertio poterat esse utilis; sed præbuisset potius quasi causæ malæ indicium, et ipsum dogma, licet aliunde roboratum, in suspicionem induxisset.

4 Versus septimus optime cohæret cum universo textu : sine illo contextus non rite procedit : cum illo junctus consentit cum aliis Joannis textibus. — Ratio *primi;* quia mentio testium *in terra* comparationem aut oppositionem indicat, et supponit testes *in cœlo;* quo medio versus 7 nectitur cum 8 : commemoratio testimonii divini prævalentis humano, et quidem ad legis normam duos vel tres testes requirentis, connectit non tantum versum 6 cum 9, sed et 7 cum utroque. — Ratio *secundi;* quia excluso versu 7, vel non adesset testis divinus; si scilicet τὸ spiritus in versu 8 sumatur pro anima Christi vel charismate : vel non adessent plures testes divini; siquidem sanguis et aqua in communi interpretum acceptione usurpetur : adeoque nec prævaleret testimonium, quod majus dicitur, non tantum ab auctoritate, sed et a numero ternario, eoque geminato. — Ratio *tertii;* quia quæ in toto contextu asseruntur, scilicet testimonium Dei, trini in Personis, et unius in natura, cum sufficientia testium, eadem Joannes in Evangelio asserta refert. Testimonium quidem Dei in Personis trini c. 8, 18 : *Ego sum, qui testimonium perhibeo de me ipso et testimonium perhibet de me, qui misit me, Pater.* Et c. 15, 26 : *Cum venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre... ille testimonium perhibebit de me.* Unius in essentia, c. 10, 30 : *Ego et Pater unum sumus;* et c. 16, 14 : *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis :* Sufficientiam autem testium, c. 8, v. 14, 16 et 17 : *Et si testimonium perhibeo de me ipso, verum est testimonium meum... quia solus non sum, sed ego, et qui misit me, Pater. Et in Lege vestra scriptum est : quia duorum hominum testimonium verum est.* Accedit vox illa *Verbum* Joanni propria, quam adhibet in versu 7, sicut eamdem in Evangelio c. 1 sæpius, et in Apocal. c. 19, 13, usurpavit.

361. *Observa.* Ne quis ex varietate lectionis in versu 7, argumentum contra hujus authentiam formari recte posse existimet, breviter subjungere juvat multiplicem variationem versus 8, quem tamen omnes habent pro certo et authentico. In Capitulari veronensi antiquissimo integer hic versus

deest. Voces illas : *Tres sunt, qui testimonium dant*, mutant AMBR. l. 1 de Spiritu sancto c. 6, n. 77, et AUG. l. 2 adv. Maximin. c. 22, n. 3 in has : *Tres sunt testes;* CASSIODORUS in Complex. ad 1 Joan. n. 10, in istas : *Testificantur tria;* Auctores l. de Baptism. hær. et cont. Varimadum, in illas : *Testimonium perhibent.* — Voces *in terra* desunt in Lectionario Gallicano, apud AUGUSTINUM, AMBROSIUM, Auctorem de bapt. hær. et apud LEONEM in ep. ad Flavianum. — Testium ordinem immutatum referunt AMBROS., CASSIODOR., Auctor l. cont. Varimad. ac ETHERIUS l. cont. Elipandum. — Tandem eas voces, *hi tres unum sunt,* omittunt CASSIOD., Codex paris. Colbertinus, vetusta Correctoria MSS., et D. THOM. in expositione 2æ Decretalis : variant vero, Auctor l. cont. Varimad. quidem in has : *Tres in nobis sunt;* ETHERIUS, in istas : *Tria hæc unum sunt;* Græci Patres et codices non pauci, in illas : *Tres in unum sunt.* Plura, et maxime vindicias Patrum, qui desiderat, consulat FRANCISCI BERNARDI DE RUBEIS singularem de hac materia dissertationem adversus Samuelem Crellium.

DISPUTATIO VI.

DE PERSONIS DIVINIS.

CAPUT I.

DE PERSONIS DIVINIS IN COMMUNI.

ARTICULUS I.

QUÆNAM UNIVERSIM NOSCENDA, TENENDA ET PRÆDICANDA SINT DE PERSONIS DIVINIS IN COMMUNI?

362. *Dico I.* **Occurrentium circa Trinitatem vocabulorum ac terminorum, tum significationem tum usum rite perspicere oportet.**

Οὐσία, *Essentia* ab *esse* dicitur, et pro quidditate rei seu conceptu formali ac ratione constitutiva sumitur. — Φύσις, *Natura*, a *nasci* derivatur, et vel pro principio motus seu operationis qualiscumque, vel pro prædicatorum omnium complexione, qua res in certo quodam ordine entium constituta est, accipitur. — Ὑπαρξις, *Existentia*, ab *existere* profluit, et non tantum simpliciter pro reali extantia, sed etiam pro modo existendi, maxime præcipuo, usurpatur; unde et *substantiam* significat, quatenus hæc est ens per se subsistens, nec aliquo indigens tanquam subjecto. Hæc etymologiæ diversitas non impedit, quominus essentia, natura, et substantia in præsenti materia, ad datum a Patribus exemplum, jam pro eadem re a Theologis sumantur: quamvis alia acceptionis varietas, qua essentia in physicam ac metaphysicam distinguitur, prior autem nunc philosophice nunc theologice usurpatur, non sit negligenda.

Πρόσωπον, *Persona*, est rationalis naturæ substantia individua sive ultimo terminata; h. e. completa, seu suas habens partes, et incommunicabilis, seu non unita alteri sive ut pars, sive ut perfectibile quid. — *Suppositum* hoc solo a persona distinguitur, quod tribuatur etiam substantiæ non rationali. *Personalitas* et *suppositalitas* sunt formæ utrique constituendo correspondentes. — Ὑπόστασις et *substantia* ambiguam olim significationem habuerunt: jam pro essentia, jam pro persona, apud diversos supponentes. Post seculum quintum invaluit usus, ut hypostasis personam, substantia essen-

tiam, velut ex instituto denotaret : *subsistentia* tamen rationem formæ retinuit, qua hypostasis sive persona conficiatur.

Πρόβασις, *Processio,* universim est origo, emanatio vel productio unius ab alio ; speciatim autem in Trinitate est *immanens,* cujus scilicet principium extra se ipsum non progreditur, seu operatur; sed terminum intra se manentem habet : item *perfecta*, h. e. sine notione causalitatis, ac dependentia : denique *metaphysica,* quatenus differentiam naturæ non facit, sed est cum communicatione essentiæ ejusdem.

Αποστολή, *Missio,* est processio mox descripta unius Personæ ab alia in ordine ad aliquem effectum novum ad extra producendum; sive is sub aspectum cadat, ac sit sensibilis, sive interius peragatur, et sensus externos non afficiat.

Κοινωνία, *Communicatio,* est processionem Personæ concomitans naturæ communio, h. e. non decisio, non profusio aut multiplicatio naturæ similis aut distinctæ, sed ejusdem numero naturæ a principio data principiato extantia.

Περιχώρησις, *Circuminsessio,* est mutua divinarum Personarum coexistentia in se invicem, quæ, præter inseparabilem distinctorum Suppositorum conjunctionem, identitatem aut identicam extantiam denotat.

Ἰδίωμα ὑποστατικόν, *Proprietas personalis,* est peculiaris subsistendi modus, quo Persona in esse determinatur ac constituitur. Ἰδίωμα σχετικόν, *Proprietas relativa* vel *Relatio,* est similis modus, quo ordo originis et Personæ oppositio, seu *esse ad* exprimitur. Ἰδίωμα συστατικόν, *Proprietas notionalis* seu *Notio,* est ratio objectiva, qua Persona designatur et dignoscitur ab alia.

Ex his nascuntur *potentiæ, actus, termini* sive *essentiales,* sive *personales,* sive *relativi*, sive *notionales*, prout vel essentiam, vel Personam, vel relationem, vel notionem, vel quid ad hæc pertinens, aut significant, aut connotant, aut pro eo supponunt. Ea vero possunt esse *abstracta*, quæ exprimunt formam sine subjecto; vel *concreta* tum *substantiva*, quæ non significant formam ut adjacentem, sed per modum substantiæ; tum *adjectiva*, quæ significant formam ut adjacentem, seu per modum habiti aut habentis esse in subjecto : ita tamen, ut et concreta adjectiva vicissim *substantive* accipi possint.

363. *Dico II.* **Sequentia fidei scholæque dogmata velut totidem circa Trinitatem axiomata habere decet :**

I. Vera Dei essentia existit, eaque datur tantum unica. Ratio *utriusque* desumitur ex dictis hoc et priori Tractatu, ubi existentiam Dei, illius unitatem, atque tribus Personis identitatem realem ac propriam ostendimus.

II. Ratio Personæ proprie reperitur in Divinis; et convenit Patri, Filio et Spiritui sancto. Ratio *primi;* quia Personæ ratio est perfectio simpliciter simplex, utpote quæ essendi et existendi perfectionem sine imperfectione ac sine alterius perfecti exclusione designat : quod ipsum Ecclesia definivit in Concilio Lateran. IV, c. 2, et Tolet. XI, in Præfat.; recepit autem in usu Symboli Athanasiani. Ratio *secundi;* quia Patri, Filio et Spiritui sancto incommunicabilitatem convenire, dicetur statim : reliquas autem personæ conditiones iisdem adesse, constat ex art. 1, disp. et cap. prioris.

III. Datur in Divinis vera processio, eaque duplex. Ratio *primi;* quia Joan. 8, 42. Christus de se, ut Verbo, dicit : *Ego ex Patre processi*; Joan. 15, 26, autem de Spiritu sancto : *Qui a Patre procedit :* præterea in Symbolo canitur de Filio : *Deus de Deo;* de Spiritu sancto : *Qui ex Patre Filioque procedit.* Hæc autem processio, quæ est cum identitate ejusdem numero naturæ divinæ, est immanens, perfecta et metaphysica. Ex eadem ratione, a Patribus græcis in Decreto Unionis Concilii Flor. admissa et declarata, dum Patrem sæpe dixerunt *causam,* hoc vocabulo non indicasse cum Arianis dependentiam Personæ, aut differentiam naturæ, sed contra Sabellianos distinctionem Personarum duntaxat declarasse constat. Ratio *secundi;* quia processioni pluralitas, sive desumatur a distinctis procedentibus, sive a principiis distinctis, sive ab actionibus aut formaliter aut virtualiter distinctis, sunt duæ et non plures. Tot enim et non plures sunt procedentes, scilicet Filius et Spiritus sanctus; cum Pater sit principium sine principio, nec possibile sit sui ipsius principium. Tot et non plura sunt principia, scilicet principium generationis seu Pater, et principium spirationis seu Pater una et Filius, unica spiratione agentes. Tot et non plures sunt actiones, scilicet intellectio et volitio, utraque infinita, ac proin neque per aliam, neque per multiplicatam actionem immanentem augenda.

IV. Missio proprie dicta convenit soli Filio et Spiritui sancto : improprie dicta, Personis omnibus : utrobique missus specialiter fit præsens. Ratio *primi;* quia de missione Filii Joan. 3, 16 et 6, 58, et de missione Spiritus sancti Joan. 14, 26, ac 15, 26. Scriptura mentionem facit; nullibi autem de missione Patris, utpote qui prima missionis conditione caret, cum ab alio non procedat. Ratio *secundi;* quia si missio inadæquate ac pro externa solum Personæ efficacia quadam sumatur, mittere etiam dicitur, qui non est principium, et mitti, qui non procedit; uti in Synodo Tolet. XI. Filius dicitur *missus a Patre, se ipso, ac Spiritu sancto,* atque tota etiam Trinitas legitur venire juxta Joan. 14, 23 : *Si quis diligit me, Pater meus diliget eum, et mansionem apud eum faciemus.* Ratio *tertii;* quia in utraque missione Personis divinis tribuitur novus existendi modus et præsentia, non præcise per immensitatem aut indistantiam operativam, sed vel per habitudinem personalem, ut est in Incarnatione; vel per specialem manifestationem, ut factum est in apparitione columbæ et linguarum ignearum; vel per inhabitationem ac permanentem possessionem, ut fit in justificatione et glorificatione; vel per aliud quodcumque donum, vi cujus Persona divina foret substantialiter præsens, etsi per impossibile ob immensitatem alias ibidem non adesset.

Ad alterutram missionem referebant Patres antiqui *Theophanias* in Vet. Testam. memoratas. Et quidem ad *propriam,* qui dicebant ubique apparuisse Verbum, in ascititio corpore præludens Incarnationi; ad *impropriam* illi qui Patrem etiam apparuisse statuerunt. Ad neutram retulerunt, qui cum Augustino l. 2 de Trin., c. 9, et seqq., apparitiones ejusmodi Deo quidem ut causæ principali, angelis vero ut causæ ministeriali adscripserunt. Omnes tamen differebant ab Arianis, qui Patriarchis ac Prophetis apparuisse docebant Verbum ex natura sua visibile ac corpore proprio præditum, et proinde a Deo, qui invisibilis est, distinctum atque creatum.

V. In divinis datur communicatio naturæ et circuminsessio Personarum.

Ratio *primi* habetur ex fœcunditate simul et unitate naturæ divinæ, qua productionem Personarum plurium, sine naturarum multiplicatione, sed cum identitate ejusdem numero naturæ, in Personis omnibus profitemur. Unde Faustus rhegien. in ep. 7 ad Ruric. de Patre et Filio scribit : *Una origo est et fontis et fluminis : ex his, quæ absque initio habent communio est, transfusio non est.* Et Hilar. l. 6, n. 13 de Trin : *Nativitas autem Dei, quæ ex Deo in Deum extitit, non quæ non erant tenet; sed quæ Dei manebant et manent, obtinuit veritate nascendi. Non ergo qui non erat* (al. *qui erat*) *natus est; sed ex his atque in his, quæ Dei erant, Deus natus extitit* l. 7, n. 31, ibid. autem inquit : *Filius in Patre est et in Filio Pater, non per transfusionem refusionemque mutuam, sed per viventis naturæ perfectam nativitatem.* Ratio *secundi*; quia Christus, dum Joan. 14, 10 dixit : *Non creditis, quia ego in Patre, et Pater in me est;* et c. 17, 1 : *Sicut tu Pater in me, et ego in te;* non mutuam duntaxat secundum mentis conceptum comprehensionem, nec solum præsentiam intimam localem, sed, ob naturæ unitatem, inseparabilem Personarum conjunctionem, et identicam ac quasi materialem inexistentiam declaravit, ut Patres ap. Petavium l. 4 de Trin. c. 16, exponunt.

VI. In Trinitate Personalitates seu proprietates personales sunt tres, scilicet Paternitas, Filiatio et Spiratio : Relationes reales seu proprietates relativæ sunt quatuor, nempe Paternitas, Filiatio, Spiratio activa, et Spiratio passiva : Notiones seu proprietates notionales sunt quinque, nimirum Innascibilitas; Paternitas, Filiatio, Spiratio tum activa, tum passiva. Ratio *primi* est : Dantur in divinis tres Personæ; ergo et dantur tres personalitates : quia Personæ personalitatibus determinantur et constituuntur. Sed illæ tres Personæ sunt Pater, Filius et Spiritus sanctus; ergo et personalitates illæ sunt paternitas filiatio et spiratio; quia Patrem paternitas, Filium filiatio, Spiritum sanctum spiratio passiva determinat formaliter, ac constituit.

Ratio *secundi* : Ubi sunt duæ processiones, ibi sunt duo producentia et duo producta : ubi sunt duo producentia et duo producta, ibi sunt quatuor relativa; quia sicut producens est alicujus producens, sic productum est ab aliquo productum. Ubi sunt quatuor relativa, ibi sunt quatuor relationes; quia relativum per ordinem, habitudinem ac relationem constituitur. Sed in Deo sunt duæ processiones : item duo sunt producentes, scilicet Pater et principium spirans; nec non duo producta, nempe Filius et Spiritus sanctus seu spiratus : ergo etiam est paternitas, qua refertur Pater; filiatio, qua refertur filius; spiratio activa, qua refertur principium spirans; spiratio passiva, qua refertur Spiritus sanctus. Atqui hæ relationes sunt reales; tum quia nemine cogitante unum referunt ad alium : tum quia fundant distinctionem realem in relatis; ergo.

Ratio *tertii*. Ad veram Notionem requiritur 1° Ne sit quid commune saltem Personis omnibus, quia Personam discernit : 2° Ut importet aut denotet dignitatem, quia Persona dignitatis nomen est : 3° Ut pertineat ad originem, quia hæc fundat distinctionem Personarum. Hæc autem omnia conveniunt non tantum paternitati, filiationi et utrique spirationi, sed etiam innascibilitati, utpote quæ Patri specialiter convenit, ob aseitatis significationem character est dignitatis, et ad originem spectat. Hæc ipsa vero excludunt reliqua : conditio quidem prima quodlibet attributum absolutum; secunda, ingene-

rativitatem filii et improductivitatem Spiritus sancti ; tertia, innascibilitatem essentiæ. Porro ad excludendos actus notionales statuunt aliqui conditionem quartam, ne scilicet aliquid per modum viæ aut tendentiæ prædicetur ; alii tamen his, nempe actione generativa et spirativa, concedunt discerni Personas in fieri, negant in facto esse. Denique licet nomina Verbi et Imaginis Filium, Doni et Amoris Spiritum sanctum etiam discernant ; tamen vel synonyma sunt cum filiatione et spiratione, vel ab iisdem adæquate acceptis includuntur.

364. *Dico III.* **Cautelas nonnullas, in prædicationibus circa Trinitatem adhibendas, subjectæ regulæ complectuntur.**

I. Abstinendum est a vocabulis sive naturæ multiplicationem inferentibus, sive Personarum pluralitatem negantibus. Hinc 1° Non est dicendus *Deus triplex, ter Deus, omnis* vel *aliquis Deus;* quia vocabula hæc numeralia et partitiva multiplicatam appellati rationem indicant : nec 2° *Pater est Deus unicus, Deus solus, Deus solitarius;* quia duo priora Personarum numerum, posterius Personarum consortium tollit. Potest tamen 3° dici *Deus trinus;* quia hæc vox appellati modum, non rem multiplicat. Ob hanc appellationis proportionem servatam precatur Ecclesia, *Sancta Trinitas unus Deus;* Conc. Later. IV dicit : *In Deo Trinitas est, non quaternitas;* Symbolum Athanasii statuit *Unitatem in Trinitate, et Trinitatem in unitate venerandam;* Hymnus etiam canit : *Te trina Deitas unaque poscimus,* etc. Item dicitur *Persona triplex, aliqua Persona, Pater solus generat, solus Deus est æternus,* etc.

II. Cavendum ne tollatur naturæ communicabilitas aut simplicitas; dum Personis tribuitur distinctio aut proprietas. Hinc 1° Non dicitur *Deus singularis,* nec *tria in Deo individua;* utpote quibus naturæ incommunicabilitas asseritur : nec 2° Pater esse *aliud, diversus, dispar, discrepans,* aut *alienus a Filio;* quia his distinctio naturæ indicatur : nec 3° Personæ esse *divisæ,* aut *separatæ,* nec *unitæ* aut *conjunctæ* prædicari debent ; siquidem naturæ unitati ac simplicitati repugnant. Attamen 4° Conc. Tolet. XI (Labb. t. 6, p. 542 B) profitetur Personas *Deum singulariter* dici ; Later. IV, *alium esse Patrem, alium Filium, alium Spiritum sanctum* concedit; statuitque, *ut distinctiones sint in Personis et unitas in natura.*

III. In nullo sensu abstracta relativa prædicantur de relativis ; quia sibi opponuntur realiter; unde falsum est : *Paternitas est filiatio,* aut vicissim. In sensu identico prædicantur abstracta essentialia de abstractis tam relativis, quam essentialibus; quia sensus identicus ad statum realem pertinet, ubi essentia cum prædicatis omnibus identificatur : quia ex ratione etiam utraque abstracta de concretis essentialibus prædicantur. Ideo Conc. Rhemense ab Eugenio III celebr. (Labb. t. 10, p. 1108) : *Credimus et confitemur simplicem naturam Divinitatis esse Deum, nec aliquo sensu catholico posse negari quin divinitas sit Deus, et Deus divinitas.* Porro in numero plurali abstracta quidem relativa prædicantur de concretis relativis ; in singulari autem tantum abstracta essentialia : illa enim multiplicantur tanquam realiter distincta, hæc autem minime ; quare vera est propositio : *Tres personæ sunt tres substantiæ vel bonitates relativæ ;* falsa autem : *Tres personæ sunt tres deitates, omnipotentiæ, immensitates,* etc.

IV. Concreta essentialia substantiva de Personis prædicantur singulariter; adjectiva autem pluraliter : si tamen substantiva sumantur adjective, possunt prædicari pluraliter; si autem adjectiva sumantur substantive, tantum singulariter prædicantur. Horum ratio est, quia substantiva aut substantive accepta significant formam per modum substantiæ, quæ multiplicari non potest; adjectiva autem vel adjective sumpta significant formam adjacentem subjecto seu supposito, quod est multiplex Juxta regulam 1am *Tres Personæ sunt unus Deus, unus Creator;* non autem *tres Dii aut tres Creatores :* juxta 2am in Conc. Later. IV, tres Personæ dicuntur *consubstantiales et coomnipotentes;* in Symb. Athan. *cœternæ et coæquales :* juxta 3um *Tres Personæ* dici possunt *tres Domini :* juxta 4am autem in memorato Symbolo dicitur : *Non tres æterni, sed unus æternus : sicut non tres increati, nec tres immensi; sed unus increatus, et unus immensus,* etc.

V. Concreta relativa substantiva in sensu identico affirmantur de essentialibus, tam abstractis quam concretis; quia inter essentialia relativa, seu notionalia, realis identitas intercedit. Eadem prædicantur de Personis in plurali, si his sint communia; item etiam de abstractis illis, quæ assignantur velut principium formale actus notionalis. Relativa autem adjectiva de abstractis essentialibus non prædicantur; quoniam forma ab adjectivis significata illis abstractis formaliter haud inest. Ad 1um spectat : *Et Deus, et essentia est Pater;* ad 2um : *Pater, Filius et Spiritus sanctus sunt tres Personæ;* Item : *Paternitas generat, Filiatio generatur;* ad 3um : *Essentia generans aut Deitas genita est;* quam prædicationem Conc. Later. IV proscripsit.

VI. Abstracta essentialia non supponunt pro Personis; cum solum formam, non autem subjectum denotent : ex quo capite rursus non dicitur *Essentia generans* aut *genita, spirans* aut *spirata.* Concreta essentialia, maxime *Deus,* secundum se ac sine addito determinante, æquæ pro Personis, ac pro essentia supponunt; quoniam essentiam existentem ac subsistentem in tribus Personis indicant. Patet in illo 1 ad Tim. 17 : *Regi seculorum immortali, invisibili, soli Deo honor et gloria in secula seculorum.* Eadem si substent prædicato essentiali, quod essentiæ prout a Personis distinctæ convenit, pro essentia tantum supponunt, ut in his : *Deus est communis tribus Personis, est trinus, est Trinitas :* si autem substent prædicato essentiali, quod Personis congruit ratione essentiæ, supponunt principaliter ac primario pro essentia, minus principaliter ac secundario pro Personis; quod evenit in his : *Deus creat, gubernat, punit,* etc. Si denique restringantur per notionale aut huic æquivalens prædicatum, supponunt pro Persona, eaque una vel gemina, cui actus notionalis vel proprietas competit, sic in hac : *Deus generat,* pro Patre; in ista : *Deus spirat,* pro Patre et Filio subjectum supponit.

365. *Observa.* Ad præsens institutum æqualitas, ordo, et appropriatio reducuntur : æqualitas enim ad Personarum affectiones, ordo ad originis proprietatem, appropriatio ad modum essentialia prædicandi spectat. *Æqualitas* in materialibus quantitate molis, in immaterialibus quantitate perfectionis eadem constituitur, dicente Augustino l. 6 de Trin. c. 8 : *In his, quæ non mole magna sunt, hoc est majus esse, quod est melius esse.* Hanc divinis

Personis asserit Scriptura in ep. ad Philipp. 2, 6, de Christo dicens : *Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo* : prædicavit Athan. in Symb. et Later. IV, c. 1, confirmatque ratio; quia considerando Personas secundum essentialia, eadem numero essentia, et eadem attributa adsunt; non potest autem inæqualium esse eadem numero quantitas : spectando autem secundum relativa, hæc quidem non eadem numero sunt, nulla tamen relatio est altera major et dignior, cum nulla singularis sit perfectio simpliciter simplex.

Porro in Divinis *Ordo* plane est admittendus; tum quia pluralitas sine ordine generaret confusionem : tum quia in Divinis habetur principium, per comparationem ad quod ordo dicitur. Hic tamen originis ordo nullam dependentiam, ac ne naturæ quidem prioritatem aut posterioritatem involvit; quia, ut Aug. l. 2 cont. Maximin. c. 14, n. 8 inquit : *Est ordo naturæ, non quod alter prior sit altero, sed quod alter sit ex altero.*

Denique *Appropriatio*, seu modus loquendi, quo quædam sive operationes, sive attributa, alioquin tribus Personis communia, specialiter tribuuntur uni Personæ præ aliis, habet omnino locum in Divinis, contestante id Scriptura, Patribus, et recepto Ecclesiæ usu. Fundatur autem in quadam prædicati essentialis aptitudine ad manifestandam proprietatem personalem : aptitudo hæc nititur in congruentia cum eadem proprietate : utraque variatur secundum variam considerationem qua Deus spectatur, vel ut est ens, vel ut est unus, vel ut habet virtutem ad operandum, vel ut dicit habitudinem ad effectus.

Secundum considerationem *primam* Hilar. l. 2 de Trin. n. 1 : *æternitatem* Patri, *speciem* Filio, *usum* Spiritui sancto tribuit; quia Pater est absque principio, Filius est imago Patris perfecta, Spiritus sanctus est amor ac fruitio. Secundum *secundam* Aug. l. 1 de Doct. chr. c. 5. Patri *unitatem*, Filio *æqualitatem*, Spiritui sancto *concordiam* appropriat : quia Pater non præsupponit Personam alteram; hanc autem Filius præsupponit in Patre; Spiritus sanctus denique duarum personarum unionem dicit. Secundum *tertium* Patri *potentia* et *creatio* ex Joan. 14, 10, Filio *sapientia* et *redemptio* ex 1 ad Cor. 1, 24, Spiritui sancto *bonitas* et *sanctificatio* ex ep. ad Rom. 5, 5, attribuitur; quia Pater habet rationem principii, Filius est Verbum mentis divinæ, Spiritus sanctus amor est et terminus amoris divini. Secundum *quartam* Augustinus l. 6 de Trin. c. 10, n. 12, explicans particulas habitudinis in ep. ad Rom. 11, 36, relatas, ait asseri *ex ipso*, propter Patrem; *per ipsum*, propter Filium; *in ipso*, propter Spiritum sanctum; quia Pater ad intra habet se, ob naturæ communicationem, velut causa materialis; ad extra, ob potentiam, velut causa efficiens; Filius ad intra habet se, ob rationem Verbi seu formalis repræsentationis, instar causæ formalis; ad extra, ob sapientiam, instar artis seu causæ per quam artifex agit; Spiritus sanctus ad intra habet se, ob mutuum amorem, instar complexus; ad extra, ob bonitatem in conservando, ad modum continentis.

Quæres : **An distinctio rationis inter essentiam et proprietates congruat cum Mysterio Trinitatis?**

366. R. Congruit. — *Prob.* Illa distinctio cum hoc mysterio congruit, quæ requiritur et sufficit ad verificandas propositiones, quibus affirmatio et negatio in eamdem simplicem ad distinctam entitatem cadit, quin evadant contradictoriæ; quales sunt: Essentia communicatur, paternitas non communicatur; Filiatio est genita, essentia non est genita; Pater generat per intellectum, non generat per voluntatem : sed ad hoc requiritur et sufficit distinctio rationis ratiocinatæ inter essentiam et proprietates divinas; ergo.

Prob. 1 p. min. Essentia et paternitas, filiatio et essentia, intellectus et voluntas in Deo realiter sunt idem, nec distinguuntur ante operam intellectus; ergo, nisi inter illa admittatur distinctio rationis ratiocinatæ, affirmatio et negatio ejusdem cadent in eamdem omnino rem simplicem ac indistinctam; ergo vel propositiones negativæ non verificantur, utpote quæ ob universalem negationem removent communicationem vel generationem a paternitate vel essentia, sub quacumque ratione et secundum quodcumque realiter identificatum acceptis : vel non ita verificantur ut impediatur contradictio, et ne contradictoriæ evadant; ergo ne alterutrum eveniat requiritur distinctio rationis.

Prob. 2ª *p. min.* Essentia a paternitate et filiatione, item voluntas ab intellectu formaliter distincta, sunt res diversis conceptibus præcisivis repræsentatæ : res diversis conceptibus præcisivis repræsentatæ possunt diversimode definiri et prædicari : res, quæ diversimode definiri et prædicari possunt, possunt affirmari vel negari de eodem sine contradictione; cum hic non fiat affirmatio et negatio ejusdem de eodem; ergo formalis distinctio essentiam inter et paternitatem ac filiationem, item voluntatem inter et intellectum sufficit ad verificandas propositiones quibus affirmatio et negatio cadit in eamdem rem, quin propositiones evadant contradictoriæ.

Nec evincis quidpiam, *si dicas,* ante operam mentis ac independenter ab intellectu essentiam communicari; Filium generari per intellectum, non per voluntatem : cum enim essentia, paternitas, filiatio, intellectus, voluntas sint voces rem cum præcisione rationis significantes; præcisio autem hæc non sit ante operam mentis et independenter ab intellectu, sed per mentis operam ac dependenter ab intellectu fiat; vel propositiones affirmativæ sunt falsæ, ob modum contradictorium terminis præcisis adjunctum; vel, si significatio terminorum sine præcisione accipiatur, negativæ falsificantur, ob negationis universalitatem cum statu reali essentiæ divinæ haud congruentem.

Conf. utr. p. Omnis reduplicatio vel est acceptio termini secundum præcisivum conceptum, vel præcisionem supponit, vel singularem saltem termini usurpationem a mentis opera profectam denotat; sed ad salvandas, circa essentiam et proprietates in Divinis, propositiones contradictorias, Patribus semper visa est necessaria ac sufficiens reduplicatio; ergo actualis vel supposita præcisio aut interveniens mentis opera, et hinc distinctio rationis, Patribus semper visa est necessaria ac sufficiens ad salvandas, circa essentiam et proprietates in Divinis, propositiones contradictorias.

Minor ostenditur ex verbis Patrum 1° Reduplicatione formalitates deter-

minantium : Basil. l. 5 cont. Eunom. init. (opp. t. 1, p. 296 B.) inquit : *Quæcumque Patri, ut Deo, non ut Patri, insunt; et quæcumque Filio ut Deo, non ut Filio insunt; ea etiam Spiritui sancto insunt.* — Chrys. hom. 1 (al. 2, n. 4) in Joan. : *Quonam pacto, nulla habita mentione Patris, de Filio sermonem aggreditur? Quoniam omnibus constabat Patrem esse, si non ut Patrem, saltem ut Deum.* — Aug. Serm. 38 de Temp. (al. Alcuin. de Trin. l. 1, c. 2) : *Quidquid est Pater, quo Deus est, quo substantia est, quo æternitas est; hoc Filius, hoc Spiritus sanctus est.* — 2° Reduplicatione distinctionem demonstrantium : Athan. Dial. 1 cont Anom. (al. Dial. 1 de Trin., n. 11) : *Nequaquam differt* (Pater a Filio) *in eo quod Deus et Pater sit, sed in eo quod sit Pater et Filius; quoniam ille quidem genuit, hic vero genitus est.* Et in Or. 3 cont. Arian., n. 4 : *Quanquam Filius est aliud, quatenus est genitus; attamen idem existit, quatenus est Deus.* — Cyr. alex. l. 7 de Trin. (opp. t. 5, p. 240 B C) : *Non in eo quod est Pater, Deus est Pater; neque in eo quod est Filius, Deus est Filius..., non enim Pater Deus est, quia genuit; neque Filius Deus, quia genitus est; sed Deus existens genuit Pater, et Deus existens genitus est Filius.* — Aug. l. 5 de Trin., c. 6 : *Non secundum hoc, quod ad Patrem dicitur, æqualis est Filius Patri; restat ut secundum id æqualis sit quod ad se dicitur.* — 3° Reduplicatione vocis et mentis præcisionem declarantium : Nazian. Orat. 42, n. 15 potsquam Filium appellasset *principium* subjungit : *Nec principium, eo quod principium est, ab eo quod principio caret, dirimitur : non enim principium ipsi natura est, quemadmodum nec illi, quod principii expers sit. Circa naturam enim hæc considerantur, non autem natura ipsa sunt.* — Aug. in Psal. 68, Serm. 1, n. 5 : *Pater non ad se, sed ad Filium dicitur; ad se autem Deus dicitur. Itaque eo quod Deus est, hoc ipso substantia est : et quia ejusdem substantiæ Filius, procul dubio et Filius Deus. At vero Pater est, quia non substantiæ nomen est, sed refertur ad Filium : non sic dicimus Filium Patrem esse, quomodo dicimus Filium Deum esse;* — Sophronius in epist. in Conc. IV, Act. 11 (Labb. t. 6, p. 861 A) recitata : *Juxta quod Deus est, id ipsum existit unumquodque suppositum, dum seorsim consideratur, ipsa intelligentia, quod non separabile, separante.* Quæ verba a Greg. nazianzeno (Orat. 23, n. 11) mutuatus est Sophronius.

367. *Observa.* Personas vel personalitates divinas vocant *Tres res,* Alexander ep. Alex. in ep. ad Alexandrum constantinopolitanum (Labb. t. 2, p. 11 D); Aug. l. 1 de Doctr. Christ., c. 3 et 5; Anselm. l. de Incar. c. 3 init. cum Conc rhemensi (Labb. t. 10, p. 1108 C); *Tria quædam,* Nazian. Orat. 23, n. 11 et 12. — 20, n. 5. — 31, n. 4 et 9. — 42, n. 15 et 16. et in ep. 101 ad Cledon.; Aug. l. 6 de Trin. c. 9, et l. 7, c. 4; Greg. l. 29 Mor. c. 16 (al. 31, n. 70), et l. 30, c. 5 (al. 4, n. 17) cum Conc. tolet. XI in Præf. (Labb. t. 6, p. 542 E et 543 B); *Tres unitates,* Boet. l. de Trin. unitat. c. 3. cum Conc. rhemensi (Labb. t. 10, p. 1108 C); *Tria perfecta,* Basil. hom. 24 cont. Sabell. n. 5; Epiphan. hær. 69, n. 67; Cyril. alex. l. 4, Thes. (opp. t. 5, part. 1ª, p. 23 B); Damasc. l. 1 de Fid. c. 15 (al. 12) cum ep. synod. Conc. constantinopolitani I ad Damasum (Labb. t. 2, p. 964). Dum tamen eorum multi itidem *unam rem, unum ens, unum verum bonum aut perfectum* in Deo dari enuntiant, nec sibi nec nobis con-

tradicunt : his enim prædicatis numerus singularis proprius est, si essentiæ aut attributis tribuantur; pluralis autem convenit, si ad Personas aut proprietates referantur : unde si obscuritas subinde adsit, aut periculum, vel suspicio erroris, juvabit quidem dicere res, entitates, veritates et perfectiones cum addito : *personales, relativas, notionales* etc. Quod ex ratione adjectum est, ex memoratis patet neutram sequelam tenere : præterquam quod etiam quælibet Persona aliarum Personarum perfectiones contineat tum *eminenter,* ratione essentiæ sibi identificatæ; tum *æquivalenter,* ratione propriæ personalitatis aliarum personalitati æquivalens; tum *formaliter,* ratione circuminsessionis, sive continentiæ specialis, qua quælibet Persona perfectionem alterius propriam continet, modo tamen et ordine distincto, ut Ruiz Disp. 30, Sect. 5, explicat.

Porro communius dicuntur perfectiones *simpliciter;* quia respectu ejusdem Personæ hæ perfectiones sunt incompossibiles, nec una melior altera respective tamen ad essentiam dici possunt *simpliciter simplices;* quia essentiæ eidem identificantur, et melius est eas habere quam non habere. Quanquam, an illæ debeant dici tres, an una tantum perfectio simpliciter simplex, videat, qui volet, apud Ruiz Sect. 9, loc. laudato.

ARTICULUS II.

QUÆNAM SINT PRINCIPIA DIVINARUM PROCESSIONUM?

368. *Nota.* Processio in Divinis duo dicit, productionem scilicet Personæ, et communicationem naturæ. Ad utrumque comparata sumitur vel *active* seu pro principio, vel *passive* seu pro termino, vel *formaliter* seu pro actione. Prior acceptio est præcipua, utpote ad quam reliquas accommodare oportet, unde in una uberius versabimur. Principium cujuslibet actionis statuitur duplex, aliud *quod* seu denominationis, cui agentis denominatio tribuitur, illudque est suppositum agens, unde commune est axioma : *Actiones sunt suppositorum;* aliud *quo* seu actionis, cui convenit ipsum agere, et est vis ac virtus, per quam suppositum agit. Principium *quo* subdividitur in radicale seu remotissimum, quod radix est actionis, seu virtus agendi primordialis; in potentiale seu remotum, quod est potentia actionis, seu virtus agendi intermedia; in formale seu proximum, quod est forma aut vis actionis, seu virtus agendi immediata.

Porro certum ac receptum jam est. 1° Principium *quod* tam productivum, quam communicativum in Divinis esse idem; quia principium productionis in Divinis est productivum termini per se consubstantialis producenti, seu in eadem numero natura identificati : 2° Idem principium in Divinis esse Personam, Patrem quidem respectu Filii, Patrem autem ac Filium respectu Spiritus sancti; cum Scriptura et Traditio declaret, Filium a Patre, et Spiritum sanctum a Patre Filioque accipere suum esse, suam substantiam et personalitatem : 3° Naturam divinam, ut præintellectam intellectui et voluntati, esse quidem principium *quo,* sed radicale duntaxat ac remotissimum. Ratio *primi* est, quia est radix actionum omnium, requiritur simpliciter in productione, adest identice in communicatione : ratio *secundi* est, quia in

contraria DURANDI sententia nequit assignari ratio, cur Filius sit Verbum, Spiritus sanctus amor; cur processio Verbi sit generatio, Spiritus sancti non; cur processio Verbi præcedat processionem Spiritus sancti; cur Filius ab una, Spiritus sanctus a duabus Personis procedat; cur Spiritus sanctus a Filio, Filius non vicissim a Spiritu sancto procedat; cur duæ sint processiones, non una aut plures, etc. 4° Nec intellectum aut voluntatem, nec intellectionem aut volitionem essentialem solam ac seorsim esse principium *quo* proximum, quamvis sint remotum. Ratio *primi* est, quia potentiæ et actus hujusmodi essentiales sunt omnibus Personis communes, quæ omnes, sicut non sunt principia *quod*, sic nec illæ possunt esse principia *quo* proxima, neque a producto secundum quid distingui; quod tamen ob rationem productionis et influxus necessum est evenire : ratio *secundi* est, quia Filium per intellectum, Spiritus sanctum per voluntatem procedere jam dictum est.

Sequitur ex his, principium *quo* proximum productivum sine proprietate divina explicari non posse. Quomodo autem hanc dicat, an connotative tantum, an partialiter, an totaliter ac unice, prout diversa hic est auctorum sententia, nunc inquiritur. Tandem, quid communius circa principium *quo* communicativum dicatur paucis subjiciemus.

369. *Dico I.* **Principium quo proximum productivum in divinis processionibus sunt solæ proprietates Personarum producentium.**

Prob. AUCTORITATE. 1° Juxta Conc. Later. IV sæpe laudatum essentia divina neque generat, neque gignitur, neque producit, neque procedit; quæ tamen propositiones essent veræ, nisi proprietates solæ forent principium *quo* proximum. — 2° Juxta CYRILL. ALEX. cont. Antropomorph., c. 6 (Opp., t. 6, p. 374) : *Id quod Patrem esse intelleæris, hoc etiam est Filius, præter id unum quod Pater est.* ATHAN., Dial. 1 de Trin. n. 4 : Pater *hypostasi gignit, et mandato creat.* Juxta AMBR., l. 4 de Fid., c. 8, n. 81 : *Generatio paternæ proprietatis est, non potentiæ.* Juxta DAMASC. l. 2 de Christi volunt n. 11 : *Omnia, quæ habet Pater, sunt Filii, sola gignendi vi excepta* (1). — 3° Juxta D. Thom. in 1um Dist. 7, q. 1, a. 2 : *Essentia secundum quod est Paternitas, est principium hujus actus, qui est generare, non sicut agens, sed sicut quo agitur;* item, p. 1, q. 36, a. 4, ad 2 : *Pater et Filius sunt unum principium Spiritus sancti : designatur una proprietas, quæ est forma signata per nomen,* scilicet principium; et Opusc. 72 : *Unde essentia est quasi principium primum, proprietas vero proximum.*

Prob. RATIONE. 1° Quod convenit uni Personæ et alteri repugnat, debet illi formaliter convenire ratione illius quod ipsi proprium est, et in quo ab alio differt : sed esse principium *quo* proximum generandi convenit Patri et repugnat Filio; ergo formaliter convenit Patri ratione illius quod ipsi est proprium, et in quo differt a Filio; atqui hoc est sola proprietas relativa Patris; ergo.

2° Ubi distinctio fundatur in productione, ibi illud formaliter et immediate producit quod formaliter ac immediate distinguit; quia principium

(1) Ita latina editio Billii; textus autem græcus habet : Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, τοῦ Υἱοῦ εἰσιν, πλὴν τῆς ἀγεννήσιας. Omnia quæ Pater habet sunt Filii, excepta *ingeniti proprietate.*

distinctionis habetur, quatenus id est principium productionis : sed sola proprietas, seu relatio Personæ producentis formaliter ac immediate distinguit; ergo et formaliter ac immediate producit.

3° Nullum absolutum in Divinis est realiter immediate distinctum a termino relativo : sed omne principium etiam *quo* proximum productivum est realiter immediate distinctum a termino producto et hinc relativo : tum quia vere influit et proprie producit terminum, adeoque ab illo distinguitur; cum nequeat idem producere seipsum, aut influere in seipsum : tum quia principium *quod* est distinctum propter principium *quo* influens ac producens; propter quod autem unumquodque tale, illud magis tale; ergo nullum absolutum in Divinis est principium *quo* proximum productivum.

370. *Dico II.* **Principium quo proximum communicativum in divinis processionibus formaliter est natura divina, quatenus hæc terminos immanentes exigit sibi identificare, et se omnesque perfectiones absolutas illis communicare.**

Prob. Principium *quo* proximum communicativum est illud vi cujus Pater Filio, et uterque Spiritui sancto eamdem numero naturam communicat, ita ut tres Personæ sint unus, idemque numero Deus : sed tale principium est sola natura divina; quia hæc ratione suæ simplicitatis, actualitatis et perfectionis in omni genere exigit sibi identificare, seque ei communicare quidquid est sibi immanens; termini autem producti sunt tantum immanentes naturæ divinæ, non vero personalitati seu relationi producenti; ergo.

Conf. Sicut virtus qua producitur esse distinctum, non potest eadem esse cum distincto : sic e contrario virtus qua communicatur idem, non potest esse distincta; quia alias communicaret alteri aliquid aliud, non autem seipsam; nec fieret communicatio per identitatem realem : atqui sola natura divina communicatur, et est eadem secum ipsa communicata; ergo eadem etiam est virtus, vi cujus communicatur idem.

371. *Obj. I.* Natura divina non potest excludi a ratione principii *quo* proximi productivi. Nam Bas., l. 5 cont. Eunom. (Opp., t. 1, p. 317 A) ait : *Deum ex seipso, natura divina,... genuisse genuinum Filium.* Cyrill. alex. Thes., l. 5 et 32 (Opp., t. 5, p. 37 et 273) docet *generativam virtutem esse essentiæ divinæ;* et Ansel. in Monol. c. 52 inquit : *Non ex relationibus suis, quæ plures sunt... sed ex ipsa essentia sua, quæ pluralitatem non admittit, emittunt Pater et Filius tantum pariter bonum.*

R. — *N. ass.* Basilius et Cyrillus generationem tribuunt naturæ divinæ tanquam principio radicali et remotissimo, non autem tanquam formali et proximo : item tribuunt naturæ sumptæ identice, ac in concreto, non autem formaliter, et in abstracto. Denique his verbis utebantur ad refutandum errorem Arianorum, qui Filium in Divinis, sicut creaturas, libere, non autem naturaliter et necessario, produci volebant. Anselmi scopus est probare unitatem principii spirativi : hoc autem non consistit in relationibus quibus Pater et Filius distinguuntur et plures sunt, sed in potentia spirandi, qua inter se non distinguuntur, sed unum sunt, quamvis ea uterque a Spiritu sancto distinguatur. Hanc vero potentiam spirandi appellavit essentiam,

quia respectu Patris et Filii illa absolutum, necessarium et commune est prædicatum.

Inst. 1° In Conc. Flor. JOANNES THEOLOGUS Sess. 18 et 19 declaravit, *principium, quo Pater generat, esse id solum, quod communicabile est;* ergo.

R. Verba allata non esse JOANNIS THEOLOGI, sed ista, Sess. 18, § Ego AFFIRMAVI (Labb. t. 13, p. 251) : *In divinis dicimus secundum intelligentiæ nostræ modum, personam Patris significari ut suppositum, ut Persona sit generans; naturam vero divinam esse principium, per quod Pater generat Filium.* Et Sess. 19, § AD EXEMPLI DECLARATIONEM (p. 267) : *Est ergo substantia Patris principium, per quod generat Pater.* Jam vero neutro in loco loquitur de principio proximo, ut omnibus facile vox essentiæ et substantiæ ostendit : nec loquitur tam de principio productivo, quam de communicativo; quia in textu primo statim addit : *Ita Pater generat Filium, et non communicat personalitate, sed natura, cum substantia seu natura communicetur Filio;* in secundo autem sic pergit : *Et res quæ datur et communicatur Filio per generationem, et quam Filius sibi accipit communicatam.*

Præterea advertendum est, Sess. 18, sæpius contestatum esse, quod ex Patre, aut ex Filio esse, idem sit ac esse ex subsistentia Patris, aut ex subsistentia Filii : dum autem intelligeret a Marco Oratore Græco hanc doctrinam detorqueri ad id, ut duplex principium spirativum Spiritus sancti evinceretur; adjecit JOANNES utrobique explicationem relatam. Ne tamen hæc ipsa fraudi esse posset, Sess. 19 cavit imprimis § jam laudato, ita prosequens : *Quia essentia est nomen abstractum et non est suppositum, idcirco fieri non potest ut illi conveniat generationis actio : namque cum una numero sit, si generaret, oporteret in Divinis esse differentiam; siquidem seipsam non generaret, impossibile enim est; sed opus esset aliud quid generari ab ipsa.* Deinde vero ibidem, § LEGATUR ERGO LIBER, de spiratione agens, ad superiorem in ANSELMI locum explicationem nostram sic ait (p. 275 A) : *Habet ergo Pater communem cum Filio per generationem ipsam essentiam, quæ est principium per quod illi communicat esse principium Spiritus sancti; esse enim principium sancti Spiritus in Patre, non opponitur relationi, seu proprietati Filii. Hæc substantia secundum commune et absolutum esse, est principium per quod; atque ita juxta considerationem hanc vocatur potentia productiva et communicata ipsi Filio; nec sequitur ex hoc quod sit substantia causans et causata. Sic omnes Doctores tradunt et explanant in illis disputationibus, an Filius sit ex substantia Patris, vel Spiritus sanctus ex substantia Patris et Filii.*

Inst. 2. S. THOM., p. 1, q. 41, a. 5, *potentiam generandi* in Divinis *principaliter tribuit naturæ, non relationi,* docetque naturam divinam esse, *quo generans generat;* id quod tum ex paritate generationis in creatis, tum ex ratione assimilationis in generatione requisitæ probat.

R. Opponi posse textus a nobis laudatos. Si vero auctoritas Summæ et Quæstionis posterioris præferatur illis, dici potest D. THOMAM hic agere maxime de principio formali communicativo; quod et ratio in assimilatione fundata et restricto processionis ad generationem satis indicat. Si tamen mens S. Doctoris contraria forsan videatur, ejus auctoritas compensatur auctoritate D. BONAVENTURÆ nobis faventis; argumenta autem proxime solventur.

372. *Obj. II.* Principium *quo* proximum productivum 1° Non debet esse realiter distinctum ; quia quamvis producens et productum realiter distinguantur, tamen virtus productiva potest esse realiter indistincta ; sicut quamvis æqualia et similia inter se distinguantur, forma tamen denominans scilicet quantitas vel qualitas eadem potest esse in extremis : 2° Saltem non debet esse totaliter distinctum ; quia nequidem principium *quod* totaliter distinguitur a principiato : 3° Potest esse in Divinis realiter indistinctum ; quia hic principium hoc est potentia generans vel spirans ; hæc autem potentia est intellectus vel voluntas ; ista autem sunt prædicata absoluta, quæ realiter indistincta sunt a relativis.

R. — *N. ass.* 1um Ad rationem, *Disparitas* est, quia forma denominans duo extrema æqualia vel similia est unitas quantitatis, vel qualitatis, præcise extremum hoc referens ad illud ; unde, cum unitas non tantum sit specifica, sed etiam numerica, et ipsa relationis cujuscumque ratio per se non exigat distingui aut in utroque, aut ab utroque, aut ab illo extremo ad quod alterum refertur ; eadem quantitas vel qualitas potest esse in ambobus extremis : forma autem denominans principium *quod* producens, illud non solum refert ad terminum productum, sed etiam, qua talis, in terminum realiter productive influit ; adeoque realiter debet ab illo distingui, ne detur virtus realiter productiva sui ipsius et influxiva in seipsam.

Similiter *N.* 2um — Ad rationem, *Disparitas* est, quia principium *quod* non est duntaxat productivum, sed simul communicativum, ut supra dictum est ; ergo cum communicetur eadem numero et indistincta natura, non potest etiam secundum eamdem et sic totaliter esse distinctum : principium *quo* proximum productivum autem non est simul communicativum, sed hoc est natura divina ; quod autem solum et totaliter productivum est, tantum et totaliter distinctum esse a producto, ut tali, necesse est.

Denique *N.* 3um — Ad rationem *D.* Principium *quo* proximum in Divinis est potentia generans vel spirans immediata et proxima *C.* Mediata et remota *N.* Intellectui autem, et voluntati non nisi posterius prædicatum convenire, insinuatum est in prænotatis.

Inst. 1. Principium *quo* proximum productivum debet esse activum : sed proprietas in Divinis non est activa *in genere* ; tum quia nec hæcceitas in creatis est activa : tum quia proprietates divinæ in actionibus ad extra nihil operantur, sed natura : tum quia divina proprietas, ut personalis, est ultimus tantum terminus naturæ, iners et infœcundus ; ut relativa autem ordinem duntaxat dicit unius ad alium, et processionem supponit, in qua fundatur.

R. *N. min.* — *Ad prob.* quoad 1um, *Disparitas* est, quia hæcceitas vel subsistentia in creatis, aut merus existendi modus est, aut in negativo consistit ; natura etiam potest esse principium *quo* productivum, quoniam producitur terminus secundum naturam etiam numerice saltem ac realiter distinctus : in Divinis vero proprietas seu substantia consistit in positiva perfectione, quæ ad intra debet esse activa ; cum natura, quæ numerice est eadem in principio et principiato, non possit esse principium *quo* proximum productivum et consequenter distinctum.

Quoad 2um, *Disparitas* est, quia potest natura divina esse principium productivum termini ad extra, utpote ab illa totaliter distincti, personalitates autem hujusmodi principium esse nequeunt ; quandoquidem actio ad

extra sit omnibus Personis communis, nulli specialis, et singulariter propria : in utroque contrarium habetur respectu actionum ad intra.

Quoad 3um *N.* utrumque. Quamvis enim proprietas personalis, considerata ut constituens, formaliter non exprimat fœconditatem vel actionem; ut tamen distinctiva et considerata ad terminum, iners et infœcunda dici nequit : et quamvis alterum dici possit verum, quantum ad relationem prædicamentalem qua talem; falsum tamen est de relatione transcendentali. Sed plura de his in Art. sequenti.

Inst. 2. Proprietas personalis non est activa *in specie;* tum quia proprietas divina proprietatem aliam nec continet formaliter, ut per se patet; nec eminenter, cum ex hac continentia sequeretur major perfectio producentis quam producti : tum quia proprietas non potest esse principium generativum, utpote quod est assimilativum; quale proprietas distinctiva esse nequit : tum quia relationes duæ, utpote realiter inter se distinctæ, non possunt esse unicum ac indivisibile principium; quale tamen respectu Spiritus sancti admitti debet.

Quoad 1um R. — Concedo equidem nec formaliter, nec eminenter contineri unam personalitatem ab altera; Nego autem non contineri virtualiter aut æquivalenter : ex hac vero continentia nihil virtuti principiativæ detrahitur, nec quidpiam etiam ultra perfectionis simplicis terminos adjicitur.

Quoad 2um R. — In Divinis principium assimilativum in ratione naturæ non est productivum, sed communicativum; quia natura hic non producitur, ut in creatis, sed communicatur : assimilativum tamen in ratione imaginis intentionalis et consubstantialis, quam præter naturæ identitatem dicit Verbum, est productivum, et per hoc etiam generativum; ut in proxima quæstione pluribus docebitur.

Quoad 3um R. — *N. supp.,* quod paternitas et filiatio sint principium *quo* productivum Spiritus sancti; sed hoc est virtus spirativa ab utraque relatione formaliter distincta : quæ, cum sit eadem indivisibiliter in Patre et Filio, non constituit duo, sed unum indivisibile principium Spiritus sancti, prout dicetur inferius.

373. *Observa.* Plures nobiscum sentientes principium *quo* proximum productivum Filii dicunt esse naturam divinam, ut est in Patre, vel intellectum, aut intellectionem notionalem; similiter principium idem Spiritus sancti esse naturam divinam, ut est in Patre et Filio, vel voluntatem aut volitionem notionalem utriusque. Eadem phrasi, quoniam subinde congruentior est cum quibusdam testimoniis nobis in speciem contrariis, liberaliter ac sine metu licebit uti; modo advertas his locutionibus non designari solitarie ac seorsim principium *quo* proximum, sed simul etiam, ac conjunctim, vel principium radicale ac remotissimum, ut fit in usurpatione vocis naturæ, vel potentiale aut formale etiam mediatum ac remotum, ut fit in dictionibus intellectus et voluntatis, aut intellectionis et volitionis. Quod diximus de principio, cum proportione etiam asserimus de termino. Terminus enim processionis *qui,* seu totalis, est Persona producta : terminus *quo,* seu formalis productus, est proprietas Personæ productæ : terminus idem communicatus est divina essentia. Quod demum processionem *formaliter* acceptam attinet, ea quidem non est simplex emanatio seu resultantia,

eo fere modo, quo proprietates rei cujuslibet dicuntur oriri ab essentia; cum illa, secundum rationem productionis, immediate non proveniat a divina natura : *active* tamen sumpta non est actio stricte ac in rigore; utpote quæ originem motus et exitum de potentia ad actum dicit, denotatque causam tanquam sui principium, et effectum seu causatum tanquam terminum, etc., *passive* autem sumpta nequidem simpliciter dici debet passio; quia hæc formaliter ac primario refertur ad principium materiale ac receptivum mutationis, includitque potentialitatem, patibilitatem et alios hujusmodi defectus : unde non nisi grammaticaliter, et ad indicandam processionis terminationem usurpari potest : cum e contrario *active* sumpta simpliciter vocari possit actio; quia ab ejus nomine et conceptu resecare motum, mutationem et causalitatem licet, solamque retinere productionis rationem. Utriusque locutionis differentiæ congruit usus loquendi inter theologos receptus.

Porro processionem formalem *primæ* originis dici generationem aut nativitatem, *secundæ* originis dici spirationem activam, aut passivam, et priorem utriusque originis identificari cum principio, posteriorem autem cum termino processionum, aut etiam cum principii vel termini relationibus, partim ex dictis, partim ex dicendis sequitur.

Quæres : An et cur Processio Verbi, non autem Spiritus sancti, sit et dicatur generatio?

374. *Nota.* Communius ex Philosopho l. 2 Phys. generatio definitur : *Origo viventis a vivente, ut a principio conjuncto, in similitudinem naturæ.* Præcipue sic definitam fuisse generationem creatam, facile constat ex fide, ut declaravit Aug. in Joann. Tr. 99, n. 9, scribens : *Filius nullus est duorum, nisi patris et matris : absit autem, ut inter Deum Patrem et Deum Filium aliquid tale suspicemur.* Unde patet, ea verba : *ut a principio conjuncto,* nec in divina, nec in communi divinæ ac creatæ generatione locum habere. Ex residuis autem definitionis terminis sequitur, ad veram *generationem* et *filium* proprie talem requiri 1° Ut in ea ratione, qua formaliter constituitur, filius debeat esse productus; quia origo viventis a vivente productionem formaliter significat : 2° Ut, in qua ratione producitur ac constituitur filius, in eadem sit similis patri; quia origo viventis a vivente terminatur in similitudinem : 3° Ut similitudo sit naturalis seu secundum naturam; quia origo hæc dicitur in similitudinem naturæ.

Hinc vero oritur difficultas duplex : *Prima* quidem in ostendendo, quod Verbum divinum sit verus filius Dei, et solum quidem, ac cum exclusione Spiritus sancti; cum uterque Patri sit natura similis ac consubstantialis, neuter autem habeat naturam productam, sed mere communicatam; ex qua *Macedoniani* cum *Arianis* sumpserunt occasionem etiam negandi utriusque divinitatem : *Secunda* autem in determinando rationem et causam formalem cur filiatio vera conveniat ita Verbo, ut Spiritui sancto sit neganda; ex qua nonnulli Patres cum quibusdam scholasticis censuerunt, hanc rationem non esse quærendam, sed credendam. Quoniam tamen præter alios iidem Patres rationes quasdam discriminis postea protulerunt,

cum iisdem et plerisque theologis, præter dogma fidei contra *hæreticos* probandum, duximus quæstionem postremam non esse omittendam penitus, sed responsionem dandam, quæ videatur probabilior.

Pro qua supponimus interim 1° Secundæ Personæ, tanquam *Verbo,* convenire rationem imaginis et similitudinis intentionalis, Patrem, h. e. naturam hujus ac perfectiones repræsentantis; quæ Spiritui sancto, tanquam amori non competat : 2° Hanc similitudinem præcise intentionalem non sufficere ad rationem Filii constituendam; cum *generatio* similitudinem naturalem ex dictis postulet; neque in creatis verbum mentis, quo quis cognoscit se ipsum et intentionalem sui imaginem habet, unquam dicatur proles cognoscentis : 3° Similitudinem utramque, naturalem scilicet et intentionalem, posse secundum nostrum concipiendi modum ita componi velut in unam, ut utraque simul concipiatur tanquam adæquata et ultimata ratio formalis constituens et distinguens Filium in Divinis. Unde ad quæstionem, *cur processio Verbi sit generatio?* daretur hæc responsio : quia actio ista est perfecte assimilativa, h. e. non tantum communicatio naturæ, sed etiam assimilatio termini secundum esse personale, seu in illa etiam ratione, in qua is producitur : 4° Hanc assimilationem perfectam oriri partim ac primo ex ratione principii, nempe intellectus notionalis, qui per se est potentia assimilativa et productiva Verbi consubstantialis; partim et ultimato ex ratione termini, qui non tantum est consubstantialis Patri et similitudo secundum naturam, sed etiam, secundum esse personale Verbo proprium, est intentionalis imago Patris.

375. *Dico I.* **Processio Verbi est vera generatio : Verbum in divinis est verus filius Dei; processio autem Spiritus sancti non est generatio, nec ipse filius Dei.**

Prob. 1ª *p.* I. *Ex* Scriptura. 1° Principium Verbi producens dicitur parere ac gignere. Isa. 66, 9 : *Numquid ego qui alios parere facio, ipse non pariam, dicit Dominus : si ego, qui generationem cæteris tribuo, sterilis ero, ait Dominus Deus tuus.* Unde Aug. Ep. 66 (al. 170, n. 8) ad Maxim. inquit : *Si temporalibus et passibilibus rebus Deus tribuit ut quod sunt hoc generent; quanto magis ipse æternus et impassibilis non aliud quam est ipse generavit, unus unicum?* Cui Athan. de decret. Nic. Syn. n. 11, Cyril. alex. Thesaur. l. 32 (Opp. t. 5, p. 326) et Hieros. Catech. 7, n. 3, cum Conc. hispal. II (Labb. t. 5, p. 1669 B) consonant. — Item Psal. 2, 7 : *Ego hodie genui te;* et Psal. 109, 3 : *Ex utero ante Luciferum genui te;* quæ testimonia Paulus ad Hebr. 1, 5 et cap. 5, 5, etiam Christo attribuit; Patres autem plerique de divina Verbi generatione accipiunt. — 2° Verbum dicitur concipi, parturiri ac gigni, Prov. 8, 24 : *Nondum erant abyssi, et ego jam concepta eram... ante colles ego parturiebar;* et Isa. 53, 8 : *Generationem ejus quis enarrabit?* quæ de Verbo et Christo dicta passim accipiunt et exponunt Patres, ap. Ruiz Diss. 3. Sect. 1, laudati. — 3° Verus est in Divinis Filius, isque Jesus Christus. De priori Aug. ep. 49 (al. 102), q. 5, et Beda in Comment. intelligunt illud Prov. 30, 4 : *Quod nomen est ejus, et quod nomen filii ejus, si nosti?* posterius declaratur Luc. 1, 32 : *Filius altissimi vocabitur;* et v. 35 : *Vocabitur Filius Dei;* Matth. 16, 16 : *Tu es Christus, Filius Dei vivi;* quod alibi repetitur : item ad Rom. 8, 32 : *Qui proprio Filio suo*

non pepercit; et 1 Joan. 5, 20 : *Ut simus in vero Filio ejus : hic est verus Deus et vita æterna*, etc.

II. *Ex* Ecclesiæ definitione, quæ in Symb. Nicæno dicit Christum *ex Patre natum, genitum, non factum;* in Symb. Athan. autem a *Patre solo, non factum, nec creatum, sed genitum*, etc.

III. *Ex* Traditione Patrum, inter quos Basil. Hom. 24, n. 4 cont. Sabel. : *Ex Patre Filius, non mandato factus, sed ex illius natura genitus.* Ambros. de Fid. Orthod. c. 2 (Opp. t. 2, part. 2ª, p. 348) : *Vides ergo hoc Verbum bonum Filium Dei esse, quem non aliunde, quam de paterno pectore, et ut ita dixerim, de utero cordis Dei credimus natum* (al. *extitisse*). Chrysost. Hom. 2, in cap. 1 ad Hebr., n. 3 : *Certe si non esset germanus Filius, non ita locutus esset. Quare? Quia germanus ob nihil aliud est quam quatenus est ex ipso.... Nam si est gratia Filius, non solum non est angelis præstantior, sed etiam minor.* Epiphan. Hær. 62, n. 3 : *semper perfectus ille Pater est, atque subsistens, ut et perfectus semper Filius, semperque susbsistens, vere a Patre genitus.*

IV. *Ex* Ratione theologica. Sicut Christus in Scriptura dicitur filius hominis, sic dicitur filius Dei : sed fuit verus filius hominis et proprie genitus; ergo et verus filius Dei ac proprie genitus. *Item*, sicut verus est pater, ita verus est filius : sed in Divinis verus datur Pater; ergo et verus Filius. *Denique*, Verbum in divinis magis vere ac proprie est filius Dei, quam angeli aut homines justi; ergo naturalis omnino ut filius sit oportet; quia excessus stat in eo quod illi accidentaliter et contingenter, hic substantialiter ac necessario; illi per participationem, hic per naturam; illi per productionem creatam, hic per communicationem increatam ejusdem substantiæ habeat filiationem.

Prob. 2ª *p.* Sicut Filius in Divinis dicitur genitus, sic etiam dicitur unigenitus : Joan. 1, 18 : *Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris;* Joan. 3, 16 : *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret;* 1. Joan. 4, 9 : *In hoc apparuit charitas Dei, quoniam Filium suum unigenitum misit*, etc. Unde illud Joan. 1, 14 : *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti*, nihil diminuit, sed exprimit tantam gloriam esse visam, quanta decebat unigenitum. Sed ratio unigeniti denotat, unum duntaxat esse filium seu genitum, ac consequenter nec plures esse filios, nec Spiritum sanctum esse genitum. Unde cum Symb. Nicænum dicit : *Filium Dei unigenitum;* Symbolum Apostol. habet : *Filium ejus unicum :* inter Patres autem Cyrill. alex. l. 25. Thes. (Opp. t. 5, p. 239 C) inquit : *Unigenitus est... quia ipse solus est fructus paternus.* Et paulo infra : *Non est igitur ea ratione unigenitus, quod solus existat, sed quod solus naturaliter genitus sit.* Fulgentius ad obj. 3ªm Arian. (Opp. p. 56) respondet : *In illa nativitate vere est unigenitus, in qua sine initio de solo Deo natus est Deus;* et Damascen. l. 1. Fid., c. 9 (al. 8, Opp. t. 1, p. 135 A, ed. Venet.). *Unigenitus, quod solus ex solo Patre singulariter est genitus.* Ergo.

Conf. Spiritus sanctus in Scriptura nunquam vocatur Filius; nec dicitur gigni aut nasci, sed tantum procedere. In Symb. Athan. confitemur, Spiritum sanctum *a Patre et Filio, non factum, nec creatum, nec genitum, sed procedentem;* quod idem Conc. Tolet. XI in Præf. exponit; Athan. ep. 1

ad Serap. n. 16; Cyrill., Greg. Naz. Orat. 31, n. 7; Epiphan. Hær. 62, n. 4; — 69, n. 18; — 74, n. 12 negant Spiritum sanctum esse Patris, sive *compatrem*, aut *confratrem*, sive *filium*, aut *nepotem;* negantque esse Filii; sive *avum*, aut *propatrem*, aut *patruum*, sive *fratrem aut genitum* : denique nec duplex processio ejusdem ordinis est possibilis in Divinis; ubi propter divinitatem suam unus terminus adæquate correspondet principio ; nec ratio formalis constituens ac distinguens *generationem* a non generatione reperitur in Spiritu sancto; ergo.

376. *Dico II.* **Ratio, cur processio Verbi sit generatio, non item processio Spiritus sancti, stat probabilius in eo quod actio prior sit perfecte assimilativa termini cum principio, et Verbum secundum esse personale sit similitudo perfecta, seu imago Patris; qualis actio et imago non habetur respectu Spiritus sancti.**

Prob. I. Ex Scriptura. Ratio Filii divini in Scriptura sicut reciprocatur cum ratione Verbi, sic etiam pro eodem plane sumitur cum ratione imaginis. Sicut enim dicitur Joan. 1, 14 : *Et Verbum caro factum est... et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre;* et 1 Joan. 5, 7 : *Tres sunt, qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum et Spiritus sanctus;* nec non Apocal. 19, 13 : *Et vocatur nomen ejus Verbum Dei :* sic etiam scribit Paulus ad Coloss. 1, 15 : *Qui est imago Dei invisibilis;* et ad Hebr. 1, 3 : *Qui cum sit figura* seu *character substantiæ ejus;* nec non ad Philipp. 2, 6 : *Qui cum in forma Dei esset;* ergo sicut ex hac reciproca acceptione ratio Verbi dari potest pro ratione Filii, sic et ratio imaginis, characteris ac formæ poterit.

II. Ex Traditione Patrum. Patres eodem prorsus modo ac Scriptura ipsa loquuntur. Aug. enim l. 7 de Trin., c. 2 inquit : *Eo Filius, quo Verbum ; et eo Verbum, quo Filius. Quoniam igitur Pater et Filius simul non uterque unus Filius : consequens est, ut Pater Filius simul, non ambo unum Verbum,* Hæc vero l. 6, n. 2 præmiserat : *Sic enim Verbum quomodo imago : non autem Pater et Filius simul ambo imago; sed Filius solus imago Patris quemadmodum et Filius.* — Athan de Decr. Synodi Nic. ait : *Si omnino Deus est Verbi pater : cur non et hoc, quod gignitur, filius est? Rursus vero Dei filius quis esse possit, nisi ejus Verbum?... Porro cum imaginem appellas, Filium significas : quid enim simile Deo esse potest, nisi orta ex ipso progenies?* Basil. Hom. 16 in init. Joan. n. 3 ; Ansel. in Monol. c. 53, etc.

III. Ex Ratione. 1° Vera ratio generationis in rebus viventibus stat vel in eo, *quod id quod generatur a generante procedat ut similitudo ipsius et ejusdem naturæ cum ipso;* vel in eo *quod sit processio viventis a vivente ad repræsentandam naturam sui principii, cum quo eamdem naturam habet;* ut S. Thomas l. 4 cont. Gentes, c. 11 scribit. Atqui *imprimis* actio perfecte assimilativa sui termini cum suo principio habet utrumque; quia vi ejusdem terminus procedit ut similitudo, ipsa autem actio ad principium repræsentandum tendit; eademque eamdem naturæ speciem vel identitatem desiderat.

2° Formalis terminus processionis divinæ est hypostasis; quia *emanatio in his inferioribus et in Deo differt, quod in inferioribus terminatur ad essentiam vel substantiam, quæ multiplicatur; sed in Divinis terminatur ad hypostases*, ut D. Bonavent. in 1, Dist. 3, Quæst. 2, in Resol. dicit, et probat

etiam differentia inter personas humanam et divinam; quarum prior importat in recto naturam, quia humanitas ipsa producta est individua et incommunicabilis; posterior autem importat in recto personalitatem, utpote solam hic incommunicabilem.

3° Hypostasis Verbi quæ generatur procedit ut similitudo Patris; quia *Verbum est conceptio intellectus; conceptio autem intellectus est similitudo rei conceptæ*, ut D. Thom. p. 1, q. 27, a. 2, asserit : nec minus procedit ad repræsentandam naturam Patris, quia hujus est imago, et nuper dictum; *imago* autem *est similitudo ad repræsentandum expressa*, ut theologi cum Aug. l. imperf. de Genes. ad lit. c. 16, n. 57, et l. 83 QQ., q. 74, docent.

4° Verbum est ejusdem naturæ cum Patre, quia eamdem numero naturam habet, ut aliunde constat; imo et vi processionis generativæ obtinet, quæ in similitudinem naturæ tendit; ergo ratio, cur processio Verbi sit generatio, stat in eo quod sit actio perfecte assimilativa; ergo cum alia sit actio, qua procedit Spiritus sanctus, hæc ex illius defectu non est generatio. Quamvis enim is eamdem etiam numero naturam divinam obtineat, tamen procedit per voluntatem; *Processio* autem, ut D. Thomas p. 1, q. 27, a. 4. inquit, *quæ attenditur secundum rationem voluntatis, non consideratur secundum rationem similitudinis, sed magis secundum rationem impellentis et moventis in aliquid : et ideo, quod procedit in Divinis per modum amoris, non procedit ut genitum, vel ut filius, sed magis procedit ut spiritus, quo nomine quædam vitalis motio et impulsio designatur.* Item secundum hypostasin est amor; *amor* autem, ut supra Anselmus pronuntiat, *contemplanti se non exhibet perspicuam ejus a quo est similitudinem;* et juxta Bonaventuram sup. laudatum, *amoris ac nexus non est generari, sed spirari;* ergo.

Conf. 1. Nomen *filii*, si de vivente rationali est sermo, est nomen personæ; ergo dum in definitione filii requiritur viventis origo a vivente in similitudinem naturæ, illud supra quod cadit in recto denominatio personæ, debet esse similitudo subsistens producta ad repræsentandam naturam Patris; ergo sicut in creatis natura, et in Divinis hypostasis est id supra quod cadit in recto denominatio personæ; sic etiam natura in creatis, et hypostasis in divinis est similitudo subsistens, ad repræsentandam Patris naturam producta. Sed sola ratio Verbi vi suæ originis est similitudo, non autem ratio amoris aut spiritus; ergo.

2. Filiatio Dei adoptiva habetur ex imagine cum Verbo, ut notat Cyrill. cont. Anthropomorphitas c. 6, scribens : *Necesse erat nos, qui filii Dei appellandi eramus, ad imaginem filii potius fieri, ut et filiationis in nobis character exprimeretur;* ergo et filiatio Dei naturalis ex eadem imagine cum Patre, adjectis reliquis conditionibus, est repetenda.

3. Verbum mentis, quod homo se cognoscens format de seipso, esset filius, si assimilaretur perfecte, et foret imago substantialis; ergo quia Verbum Dei perfecte assimilatur, et substantialis imago est, est filius. Confer huc doctrinam D. Thomæ p. 1, q. 27, a. 2, ad 2, dicentis : *Verbum, quod secundum intelligibilem actionem procedit in nobis, non est ejusdem naturæ cum eo a quo procedit; unde non proprie et complete competit sibi ratio generationis; intelligere autem divinum est ipsa substantia intelligentis : unde Verbum procedens procedit ejusdem naturæ subsistens, et propter hoc proprie dicitur genitum et Filius.*

377. *Nec dicas* 1° Similitudo Verbo propria est *intentionalis* : sed similitudo intentionalis ad generationem 1° Non requiritur; cum naturalis sufficiat in creatis : 2° Non sufficit; cum tantum sit metaphorica, qualis etiam est artificialis, picturæ vel statuæ, generatio autem ad propriam et naturæ similitudinem tendat : 3° Non discernit; cum eadem conveniat intellectioni essentiali, omnibus Personis divinis communi : 4° Ad intentum non facit; cum Verbum sit intentionalis similitudo vel solius Paternitatis, quæ a nobis statuitur principium *quo* proximum productivum; vel etiam Spiritus sancti et creaturarum, ex quarum scilicet cognitione etiam Verbum procedit.

R. — *D. M.* Similitudo Verbo propria est intentionalis, quæ tamen ob identitatem realem Verbi cum natura divina, una sit similitudo Patris consubstantialis et naturalis *C.* Quæ ob hujus identitatis carentiam non una sit similitudo naturalis *N. M.* Et sub simili distinctione *minore* exposita, *N. C.* Singulariter tamen ad diversas assumptiones respondeo ulterius. Et quidem

Ad 1um *D.* Similitudo intentionalis non requiritur in creatis, ubi generatio non fit per intellectum, et ubi producitur ipsa etiam natura *C.* In Divinis, ubi per intellectum fit generatio, et non producitur natura, sed sola ratio Verbi *N.* Filius in sua ratione formali constitutiva debet Patri esse *similis*, et ab eo *productus* : utrumque in creatis habetur per naturam productam, in Divinis autem cum natura non producatur, sed sola ratio Verbi aut amoris, utraque similitudo, intentionalis nempe et naturalis, indivisibiliter requiritur, ut ambæ generationis conditiones adsint.

Ad 2um *D.* Non sufficit, et metaphorica tantum est similitudo intentionalis, quæ caret comite similitudine naturali, ut in exemplis aliisque creatis fit *C.* Quæ habet sibi adjunctam similitudinem naturalem, ob consubstantialitatem unius Personæ cum altera *N.*

Ad 3um *N. ass. et rat.* Nec enim cognitio essentialis et Personis omnibus communis est similitudo hujus ipsius cognitionis, nec est producta : quod tantum utrumque Verbo est proprium.

Ad 4um *N. ass. et rat. primam.* Non enim sola paternitas est objectum cognitionis, ex qua procedit, sed etiam divina natura; nec sola est principium adæquatum, quod una per naturam divinam constituitur. *Ad secundam D.* Verbum est similitudo qualiscumque Spiritus sancti et creaturarum *C.* Perfecta, seu imago et generationi propria *N.* Ad imaginem enim non sufficit conformitas cum objecto; sed ut sit a prototypo producta, si imago sit *naturalis*, aut illo dirigente ab artifice facta, si artificialis sit : ac præterea ut producta sit ex intentione repræsentandi prototypon.

378. *Nec dicas.* 2° Ad veram generationem non requiritur *perfecta similitudo* : quæ porro similitudo requiritur, propria etiam est Spiritui sancto. *Primum* patet ex definitione generationis, quæ similitudinem præcise naturalem requirit : *secundum* liquet; quia terminus productus in processione Spiritus sancti 1° Dicit relationem ad principium producens; 2° Etiam vi suæ processionis accipit cognitionem essentialem Patris, quæ est intentionalis similitudo ejus ac imago; 3° Communicat quoque in natura.

R. — *Ad* 1um *D.* Definitio generationis in genere hoc non requirit *T.* In specie, ac divina *N.* Generationis definitio deprompta est a *gentilibus Phi-*

losophis ex genesibus creatis, in quibus haud alius modus producendi similitudinem substantialem, nisi per naturæ distinctæ productionem, reperitur : hæc vero, cum imperfecta sit, in divina generatione est depuranda ab imperfectionibus, talisque nihilominus statuenda, quæ retineat rationem illius formalem, scilicet productionem veram, similitudinem, et naturam eamdem.

Ad 2um, *Quoad primum assertum C;* sed *N.* id sufficere ad generationem; cum requiratur relatio similitudinis, et quidem perfectæ, seu imaginis. *Quoad secundum N.* Spiritum sanctum vi processionis, ut productio est, accipere cognitionem essentialem Patris : unde et *N.* hanc esse Patris imaginem; cum intellectus notionalis eamdem non producat (quod requiri ad imaginem diximus) sed potius præsupponat. *Quoad tertium C.* naturam communicari : communicatio autem formaliter non est processio, sed concomitanter se habet, et a processione divina in obliquo connotatur.

379. *Nec dicas.* 3° Etiam voluntas æque, ac amor dicunt similitudinem in suo termino. *Primum* colligitur; tum quia omne agens producit sibi simile in forma per quam agit : tum quia voluntas simpliciter unit se cum objecto amato; voluntas autem infinita infinito modo : infinita autem unio est perfecta identitas amantis cum amato; adeoque plus quam similitudo. *Secundum* statuitur; tum quia similitudo est principium amoris : tum quia perfectissimus amor amicitiæ, qualis est Spiritus sancti, facit vel supponit similitudinem in natura.

R. — *N. ass.* Intelligendo similitudinem perfectam et cum suis requisitis.

Ad 1um R. — *Quoad primum D.* Omne agens producit sibi simile virtualiter, et secundum proportionem qualemcumque *C.* Sibi simile formaliter, et secundum similitudinem specialem *N.* Postremum sola potentia assimilativa præstat. *Quoad secundum D.* Voluntas ex natura sua se unit objecto unione affectiva *C.* Assimilativa sive naturali sive intentionali *N.* Identitas Spiritus sancti in natura cum Patre non provenit ex principio spirativo aut spiratione, utpote quæ terminum productum et personaliter distinctum exigunt; sed a simplicitate divina, quæ cum termino immanente unitatis identitatem postulat.

Ad 2um R. — *Quoad primum D.* Similitudo est principium amoris objectivum et motivum *C.* Subjectivum et productivum *N.* Ob similitudinem, imo ob identitatem summæ bonitatis, quam in se invicem Pater et Filius cognoscunt, moventur ad se amandum et ad spirandum Spiritum sanctum : productivum autem hujus principium est voluntas notionalis, potentia non assimilativa termini producti. *Quoad secundum R.* Spiritus sanctus, dicto mox modo, supponit similitudinem, formaliter autem non facit; quia non est terminus suo principio productivo formaliter similis.

380. *Observa.* Sententia, quæ pro ratione cur processio Verbi sit generatio, assignat *fœcunditatem naturæ,* admitti etiam potest tanquam explicans proprietatem divinæ generationis ac secundariam rationem : simpliciter tamen admittenda nec videtur sententia ipsa, nec fœcunditas hujusmodi, tanquam ratio formalis et proxima generationis. Nam, ut omittam alia, ratio *generationis* debet importare relationem realem geniti ad generantem :

fœcunditas naturæ autem, seu potentia spirandi, hanc relationem geniti ap generantem non importat, sed relationem spiratoris tantum ad terminum spiratum. Præterea Filius, qua Filius, seu generatio passiva debet realiter produci, generari et distingui a Patre : sed Filius, *ut fœcundus,* seu ut principium spirativum, nec realiter producitur, nec generatur, nec distinguitur a Patre. Denique Pater non constituitur formaliter in ratione Patris per virtutem spirativam Spiritus sancti, sed per generativam Verbi; ideoque formalitas principii spirativi non est ratio formalis et proxima Patris, qua talis, ergo nec formalitas spirativi, seu fœcunditas Verbi, est ratio formalis ac proxima Filii, qua talis; cum hæc, tanquam relationis terminus, deberet habere principium ejusdem rationis.

Accedit postremo quod Patres Conc. *Florentini* non probaverint Verbum esse Filium, quia habet fœcunditatem ad producendum aliud suppositum, nec ad conceptum Filii, ut sic, requisierint fœcunditatem : sed e contra probarunt Verbum habere fœcunditatem ad producendum aliud suppositum, quia est Filius; et ad conceptum Filii postularunt esse omnia quæ Pater, præter esse Patrem; unde cum Pater in divinis, præter esse Patrem, sit etiam spirator, etiam Filius spirator esse debeat. Si autem per impossibile Pater spirator non foret, Verbum esset perfectissime Filius, quamvis aliud suppositum producere non posset. Sic enim in Litteris unionis cum Græcis (Labb., t. 13, p. 514 E) definitur : *Quoniam omnia quæ Patris sunt ipse Pater unigenito Filio suo gignendo dedit, præter esse Patrem; hoc ipsum, quod Spiritus sanctus procedit ex Filio, ipse Filius a Patre æternaliter habet, a quo æternaliter etiam genitus est.* Ex quo facile solvitur, quod a quibusdam tanquam oppositum ex Schedula Latinorum in Collat. ultim. ad Græcos missa adducitur; quodque alii, inserta particula *non*, aut commutata cum pronomine *eum*, dicunt corruptum, nos autem plane in actis hujus Concilii reperire ac legere non potuimus.

ARTICULUS III.

QUIBUSNAM PROPRIETATIBUS CONSTITUANTUR PERSONÆ DIVINÆ?

381. *Nota.* Præter naturam divinam eamdem, unam et communem in omnibus, dari in Personis divinis prædicata alia ac propria, patet ex Personarum mutua inter se distinctione : hinc easdem constitui illa natura et his *proprietatibus* consequitur, propterea quod *tum* consurgat ex utroque naturæ rationalis individua substantia; *tum* unamquamque personam, simul ac naturam divinam inconvertibiliter possidet, per proprietatem *figurari* Sophron. in ep. sub Act. 11, Conc. Constantinopol. III recitata (Labb., t. 6, p. 861 E), et ex divina substantia ac proprietate *constare,* Joan theol. in Sess. 19 Conc. Florent. (Labb., t. 13, p. 279 A) dixerint. Hanc porro divinarum Personarum constitutionem esse quidem realem ex parte constituti et constituentium, non tamen ex parte modi constituendi, facile intelligitur ex dictis tam de Personis et Relationibus realibus, quam de distinctione rationis tantum inter essentiam et proprietates constituta. Quænam tandem *proprietates* sint, quæ cum natura hanc constitutionem perficiant,

hic demum quæritur. Hujus vero quæstionis primus est sensus ; An *proprietates* Personam constituentes sint aliquid absolutum, aut relativum? Circa quem tamen magna nunc quidem nequit esse controversia ; cum pro *relativo* contra antiquatam Joannis de Ripa et Guilelmi Parisiensis opinionem stet communis omnium et certa sententia.

Fundatur non tantum in modo loquendi Scripturæ, Conciliorum et Patrum, Personas divinas semper nominibus relativis exprimente ; sed tum in disertis verbis Conc. Toletani XI in Præf. (Labb., t. 6, p. 542 D) sic loquentis : *In relatione Personarum numerus cernitur... hoc solum numerum insinuant, quod ad invicem sunt : et in hoc numero carent, quod ad se sunt :* tum in axiomate triplici theologico. *Primum* expressit Boet. l. de Trin. c. 6, hoc tenore : *Relatio multiplicat Trinitatem ;* Joannes autem theologus in Conc. Florentino, Sess. 18 (Labb., t. 13, p. 254 B) *tanquam apud omnes græcos et latinos Doctores* pervulgatum protulit. *Secundum* edidit Ansel. l. de Incarn. ita scribens : *In Divinis omnia sunt unum, ubi non obviat relationis oppositio ;* Eugenius IV autem itidem in Florentino decreto pro Jacobitis adoptatum inseruit. *Tertium* ratio manifesta persuadet, docens omnem distinctionem oriri, *vel ex limitatione, vel oppositione relativa.* Prior modus, quo aliud limitatur in suo genere perfectionis ab alio intra idem genus, locum habere nequit in Deo, tanquam ente infinito in omni genere perfectionis : posterior, quo genus unius perfectionis differt et distinguitur ab alio genere, prædicatis quibusdam divinis non repugnat. Unde quæstionis sensus secundus hic est : Sub quanam formalitate aut consideratione *proprietas relativa* constituat rationem Personæ in Divinis?

Pro hujus erotematis intelligentia observanda sunt :

1° Eadem proprietas potest esse personalis, seu *hypostatica, relativa* et *notionalis* : ideoque Paternitatem, Filiationem et Spirationem passivam in triplici hac proprietatum classe superius reposuimus.

2° Cum *notionalis* proprietas serviat præcipue ad notificandum, et consideretur præcise ad distinctum rei conceptum mentibus cognoscentium ingerendum ; ea ad præsentem controversiam, qua de constitutione Personæ intrinseca agitur, non admodum refert.

3° Proprietas eadem spectari potest secundum *esse in,* sive quod dicit absolute et præcise ad naturam divinam, cui per identitatem est immanens ; et secundum *esse ad,* sive quod dicit relative et ad terminum vel principium, cui opponitur.

4° Processio et origo formalis in divinis, licet *communius* accipiatur vel principiative vel terminative, neque a principio vel termino distinguatur distinctione rationis ratiocinatæ, cum eadem cum illis connotata respiciat ; potest tamen, juxta nostrum imperfectum concipiendi modum, etiam accipi omnino formaliter, *quasi in fieri,* et per modum viæ a principio ad terminum ; sicque distinguitur distinctione rationis ratiocinantis.

5° Posita hac conceptuum qualicumque differentia, potest *proprietas relativa producentis,* v. g. Paternitas, secundum originem formalem activam concipi in triplici signo rationis : et quidem in *primo,* ut vis generativa, vel ut principium summe determinatum ad habendum Filium ; ubi intelligitur relatio transcendentalis : in *secundo,* ut actualis generatio, vel ut principium actu generans Filium ; ubi intelligitur *quasi* prædicamentalis :

proprie enim prædicamentalis non est; cum omnia hic sint essentialia et necessaria : in *tertio*, ut completa generatio, vel ut principium habens Filium in facto esse; ubi præsupponitur relatio quasi prædicamentalis.

6° Ex adverso *proprietas relativa procedentis*, v. g. Filiatio, secundum originem formalem passivam accepta, cum essentialiter dicat Personam productam, concipitur secundum sequentia signa, in quorum *primo* est nativitas in fieri; in *secundo*, nativitas actualis et constitutio Filii, seu relatio actu procedentis a Patre; in *tertio*, nativitas in facto esse et jam peracta.

Ex his omnibus duo præsertim in controversiam vocantur : 1° An Personæ constituantur per proprietates vel absolute et secundum *esse in*, vel relative et secundum *esse ad* acceptas? 2° An, si constituantur per proprietates relative acceptas, id fiat per propriam formalitatem relationis, an vero formaliter per rationem originis? Ad utrumque breviter respondebimus; quia in *priori* afferuntur a quibusdam reliquiæ ex opinione quam antiquatam diximus; in *posteriori* autem Patrum elogia evidenter ambigua.

382. *Dico I.* **Personæ divinæ non constituuntur formaliter per proprietates sub ratione formalitatis absolutæ et secundum esse in, sed sub ratione formalitatis relativæ et secundum esse ad acceptas.**

Prob. Juxta S. Aug., l. 5 de Trin., c. 5, in Deo non tantum nihil est, nisi substantia et relatio; sed etiam, quidquid ad se et non ad aliud dicitur, ad essentiam seu substantiam pertinet : unde etiam post subjungit : *Si, quod dicitur Pater, ad seipsum diceretur, non ad Filium; et quod dicitur Filius, ad seipsum diceretur, non ad Patrem; secundum substantiam diceretur et ille Pater, et ille Filius : sed quia et Pater non dicitur Pater nisi ex eo quod est ei Filius, et Filius non dicitur nisi ex eo quod habet Patrem, non secundum substantiam hæc dicuntur.* Et cap. 8 repetit : *Quidquid in Trinitate ad se dicitur, substantialiter dicitur.* Ergo, cum proprietas, sub ratione formalitatis absolutæ et secundum *esse in* accepta, dicatur ad se et non ad aliud, pertinet ad essentiam et substantiam, nec tanquam ratio substantiæ determinativa et Personæ formaliter constitutiva haberi potest.

Conf. 1. Quod formaliter tribuit rationem *incommunicabilitatis*, Personam constituit formaliter; utpote quæ est substantia individua seu incommunicabilis : sed proprietas, sub ratione formalitatis relativæ, formaliter tribuit rationem *incommunicabilitatis;* quia ubi non obviat in Divinis oppositio relationis, manet communicabilitas, ut patet tum in virtute spirativa, Patri et Filio communi juxta omnes, tum in subsistentia Dei absoluta, juxta suos patronos Personis omnibus communi; ac proinde neutris Personas formaliter constituentibus; ergo.

Conf. 2. Principium rei formaliter constitutivum debet etiam illius esse formaliter distinctivum a re qualibet alia; quia quod formaliter rem constituit in sua entitate, debet eamdem sic etiam constituere in sua unitate, et hinc quoque in sua indistinctione in se et distinctione a quolibet alio, qui est unitatis conceptus : sed sola consideratio proprietatis secundum *esse ad* habet conceptum formaliter distinctivi; quia consideratio secundum *esse in* est conceptus non exclusivus, sed præcisivus ab opposito sive ut termino, sive ut correlativo; ergo.

Conf. 3. Conceptus explicitus et distinctus Personarum divinarum est conceptus Patris, Filii et Spiritus sancti, seu spirati : sed hic conceptus est formaliter relativus ; ergo.

383. *Dico II.* **Personæ divinæ formaliter constituuntur per proprietates relativas, prout hæ dicunt relationem, non autem ut originem formalem exprimunt.**

Prob. Hæc enim est accuratior phrasis Patrum et Doctorum ; ex quibus Nazian. Or. 29, n. 16, ait : *Nec enim essentiæ nomen est Pater, nec actionis ; sed relationem eam indicat quam Pater erga Filium habet, vel Filius erga Patrem ;* — Basil., l. 2, cont. Eunom., n. 5 : *Patris et Filii nomina solam quam inter se habent habitudinem ostendunt.* — Bessarion autem in Oratione pro unione ad Græcos in Concilio Flor. habita c. 6 (Labb., t. 13, p. 426 C) sic loquitur : *Relatio et origo, etsi secundum modum intelligendi differunt (siquidem origo significatur per modum actus, ut generatio ; relatio vero per modum formæ, ut Paternitas), re tamen non differunt. Ideo utroque quidem modo distinguuntur Personæ ; prius tamen et principaliter, secundum modum intelligendi, per relationes, per quas etiam constituuntur Personæ ; consequenter autem per diversum processuum modum sive originem. Non enim generare et genitum esse, quod est originis, constituit principaliter Personam ; sed paternitas et filiatio, sive Patrem et Filium esse, quod relationis est. Sed quia relatio et origo idem sunt re, et relatio consequitur originem ; ideo utroque quidem modo distinguuntur divinæ Personæ ; sed principalius relatione, sive proprietatibus,* etc.

Conf. 1. Forma constituens Personam concipi debet ut aliquid Personæ intrinsecum, fixum et permanenter existens, quod ipsa perseitas æque ac subsistentiæ ratio videtur exigere : sed nihil hujusmodi apparet in conceptu *originis formalis ;* quæ vel ut via a principio, vel ut via ad terminum, ideoque tanquam aliquid principio ac termino extraneum repræsentatur, et per modum actionis aut fluxus concipitur ; nullum tamen eorum abludit a conceptu relationis, quæ in Persona producente supponitur ante originem, in procedente autem post originem habetur ; ergo.

Conf. 2. Ratione Personarum *producentium* universim : Theologorum axioma, in Sess. Flor. 19, adoptatum, dicit : *Actiones sunt suppositorum ;* ergo origines, quæ actiones sunt, non constituunt, sed, secundum nostrum intelligendi modum, supposita jam supponunt. *Speciatim de Paternitate :* hæc enim in Divinis, ut relatio transcendentalis, ab actione ipsa non constituitur ; et ut principium *quo* proximum generationis ante originem præsupponitur ; et ut subsistens forma antecedit terminum ejusque productionem. De spiratione autem activa, cum constet ne hanc quidem constituere Patrem aut Filium, sed secundum rationem supponere jam constitutos per paternitatem ac filiationem, multo minus origo vel actio spirativa tanquam illarum Personarum forma constitutiva cogitari poterit.

Conf. 3. Ratione Personarum *procedentium :* hæ enim in conceptu formali universim dicunt rationem termini et producti ; speciatim autem rationem vel Verbi, vel Spiritus subsistentis : sed certum est viam ad terminum, productionem in fieri, actionem dictionis aut amoris adhuc quasi fluentem,

anteire, non constituere terminum ipsum, productum completum, et Verbum ac Spiritum perfectum; ergo.

384. *Obj. cont.* 1um. Persona divina non exigit constitui *relativo;* tum quia in definitione personæ nulla importatur relatio; tum quia persona creata absoluto constituitur. Imo non patitur constitutionem sui *ex relativo;* tum quia, ut unum et existens per se, nequit ex prædicato duplicis generis, absoluto scilicet, qualis est natura, et relativo, qualis foret proprietas, fieri; tum quia ut subsistens seu existens in se, dicit formam, quæ naturam ultimo complet, et hinc ad se, non vero ad aliud esse intelligitur.

R. — *Ad* 1um *p. prob.* 1am *D.* In definitione personæ ut sic, seu communi tam creatæ quam increatæ, non importatur relatio *C.* In definitione personæ in specie, scilicet increatæ, seu divinæ *N.* Distinctionis hujus *ratio,* et ad *prob.* 2am. *Disparitas* est, quia persona *creata* est finita ac limitata, adeoque distingui propter limitationem potest, et hinc etiam per absolutas perfectiones, ob hanc rationem se invicem excludentes, constitui; Persona autem *divina* infinita ac illimitata est, in eaque omnia absoluta sunt communia, adeoque per illa distingui nequit; ergo sicut ad distinctionem hic requiritur relationis oppositio, sic et ad constitutionem Personæ, quæ incommunicabilis substantia definitur; ergo in divinæ Personæ definitione debet saltem formaliter implicite importari relatio, utpote incommunicabilitatem hic unice efficiens.

Ad 2um *p. prob.* 1am *D.* Unum per se constitui nequit ex absoluto et relativo prædicamentali *C.* Et relativo transcendentali, quale etiam in creatura relate ad Deum invenitur *N.* Relatio autem divinas Personas formaliter constituens est transcendentalis, utpote essentialis, necessaria, æterna; et quasi prædicamentalem vel præcedit, vel sequitur in signis rationis supra propositis. — *Ad prob.* 2am *D.* Dicit formam quæ naturam ultimo complet, complemento personæ cuilibet proportionato, et hinc in Divinis relativo *C.* Semper absoluto *N.* Complementum autem *relativum* non est ita ad se, ut non sit ad aliud.

Inst. 1. Relatio præsupponit suppositum jam constitutum; tum quia exigit extrema jam distincta, et consequenter constituta : tum quia, sicut terminatur ad absolutum, cum juxta Philosophum l. 5 Phys. *non sit motus per se ad aliquid,* sic etiam absolutum refert.

R. *N. ass.* — *Ad prob.* 1am *D.* Relatio prædicamentalis et accidentalis exigit extrema jam distincta et hinc constituta, utpote quæ velut accidens his tanquam entibus completis supervenit *C.* Transcendentalis et essentialis *N.* Hæc enim extrema sub conceptu respectivo formaliter constituit, distinguit ac refert; uti etiam in abalietate respectu creaturæ manifestum est. Similis resp. tenet *ad prob.* 2am in qua Philosophus loquitur de mera relatione prædicamentali, et quæ purus est respectus, per se ab agente non intentus.

Inst. 2. Quod refertur, prius est ad se, quam ad aliud; tum quia, juxta S. Aug. l. 7 de Trin., c. 1, n. 2 : *Si Pater non est aliquid ad se ipsum, non est omnino, qui relative dicatur* : tum quia esse ad se dicit intrinsecum, esse autem ad aliud connotat extrinsecum; ergo cum referatur suppositum constitutum, non autem natura sola, aut sola proprietas, illud per proprietatem

secundum *esse in* seu ad naturam, aut ad se acceptam formaliter constituitur.

R. — *D.* Quod refertur relatione prædicamentali, et tanquam ens in suo conceptu primario absolutum, prius est ad se, quam ad aliud *C.* Quod refertur relatione transcendentali, et tanquam ens in conceptu primario relativum *subd.* Prius est ad se secundum aliquid sui *C.* Secundum se totum *N.* Pater autem, Filius et Spiritus sanctus formaliter et secundum conceptum primarium sunt quid respectivum, et hinc qua tales non sunt prius ad se, quam ad aliud; quamvis possint prius ad se dici secundum aliquid sui, scilicet secundum essentiam divinam.

Ad prob. 1am R. Augustinum hoc modo intelligendum, eumque loqui de essentia, secundum quam, velut aliquid sui, dicitur Pater ad se, patet ex verbis subjunctis : *Ullo modo ita putandum est, Patrem non dici aliquid ad seipsum, sed quidquid dicitur ad Filium dici; eumdem vero Filium et ad seipsum dici et ad Patrem, cum dicitur magnitudo magna et virtus potens, utique ad seipsum, et magnitudo atque virtus magni et potentis Patris, qua Pater magnus potens est.*

Ad prob. 2am *D.* Esse ad se absolutum dicit intrinsecum *C.* Relativum *subd.* Dicit intrinsecum, excludendo terminum *N.* Excludendo aliquid impertinens vel accidens *C.* Extrinsecum autem, quod hic connotatur, est terminus *incommunicabilitatis*, non complementum qualecumque.

385. *Obj. cont.* 2um. Patres constitutionem ac distinctionem Personarum divinarum tribuunt originibus; uti Athan. Or. 4 cont. Arian., n. 24 ita loquens : *Quod ex Patre est, Filius utique est;* Hilar. l. 9 de Trinit., n. 38, Filium vocat nativitatem : *Reddenda*, ait, *apud seipsum Patri erat unitas sua, ut naturæ suæ nativitas in se rursum glorificanda resideret;* Damasc. Or 1 de Nat. B. V., n. 5 : Filio *gigni personalis sola proprietas est;* et alii ap. Ruiz hic Disp. 38 et 84, etc., ergo.

R. 1o Præter plerosque alios, iidem Patres oppositi proprietates relativas assignant tanquam constitutiva Personarum. Sic Athan. Dial. 1 de Trinit., n. 15 inquit : *Quando tres hypostases dicimus Patris, Filii et Spiritus sancti, vere dicimus proprietatum differentias in hypostasi, non autem in essentia;* Hilar. l. 11 de Trin., n. 1 : *Unicuique proprium est ut unus sit, vel Patri esse quod Pater est, vel Filio esse quod Filius est : et id quod uterque in proprietate sua unus est;* Damasc. l. 1 de fid., c. 11 (al. 8, Opp. t. 2, p. 139 D, ed. Venet. 1748) : *Unum agnoscimus Deum, in solis quidem proprietatibus patèrnitatis, filiationis, processionis secundum causam et causale; et personalem perfectionem differentiam intelligimus.*

R. 2o — *D.* Patres originibus in sensu reali tribuunt constitutionem et distinctionem Personarum *C.* In sensu formali *subd.* Tribuunt originibus, tanquam conditionibus necessariis ad multiplicationem Personarum *C.* Tanquam formis propriis et intrinsece constituentibus quamlibet Personam in suo esse personali *N.* Priores modos indicant Patres, dum de originibus loquuntur, idemque D. Thom., p. 1, q. 34 et seqq. intelligit, cætera nobiscum consentiens.

Inst. Per id formaliter constituitur persona, quod secundum nostrum modum concipiendi primum illius est prædicatum relativum, differentiale ac proprium; sed hujusmodi prædicatum respectu Patris est origo activa,

respectu Filii et Spiritus sancti passiva; quia prius concipitur Pater generare Filium, quam habere paternitatem in generatione activa fundatam : et prius est generari et spirari passive, quam genitum aut spiratum in facto esse; ergo. *Conf.* Relationes genitoris et geniti saltem formaliter habentur per origines; ergo sicut Filius non constituitur per rationem generabilitatis, sic nec Pater constituitur per rationem generativi; ergo.

R. — *D. M.* Per illud persona formaliter constituitur, quod secundum nostrum concipiendi modum est illius prædicatum relativum, differentiale ac proprium, habens se per modum formæ stantis ac permanentis, seu in ratione principii vel termini *C.* Habens se per modum viæ a principio ad terminum, seu in ratione actionis vel passionis *N.* Postremum, non autem prius, congruit *originibus*. Quod additur de paternitate fundata in generatione activa, non est is conceptus primarius Patris, sed secundarius duntaxat et consequens.

Ad conf. R. — quoad 1um — Genitoris quidem, h. e. actu generantis ratio per *originem* habetur; hæc tamen formaliter non constituit Patris personam, sed id præstat vis generativa, quæ *originem* præcedit : e contra ratio geniti constituit quidem personam Filii; ea tamen non habetur formaliter per originem passivam, quam scilicet nativitas actualis præsupponit. *Ratio* utriusque, et hinc ad 2um : *Disparitas* est, quia generatio activa præsupponit suppositum producens, cum actiones sint suppositorum; præterea etiam generativum, qua tale, est quid reale : generatio autem passiva non supponit suppositum jam productum; et generabile adhuc necdum est actu quid reale : adeoque Pater per prius constitui potest, non autem Filius per posterius.

386. *Observa.* Quanquam ex dictis omnis proprietas personalis, seu hypostatica, sit relativa; tamen nec omnis relativa, nec omnis notionalis proprietas est hypostatica seu personalis. Cum enim hæc per modum determinantis ad esse personale, proprium ac incommunicabile, concurrere debeat; illius ratio et formalitas nec innascibilitati, nec spirationi activæ congruit. Non innascibilitati; quia juxta Aug. l. 5 de Trin. c. 6 : *Nec ideo quisque pater quia ingenitus; nec ingenitus ideo quia pater :* adeoque ab innascibilitate Pater in esse Patris ac Personæ nec determinatur, nec constituitur. Neque etiam spirationi activæ; quamvis enim hæc propria sit Patri et Filio : tamen nec illum in esse Patris, nec hunc in esse Filii determinat; alioqui, cum utrique sit communis, Pater esset Filius, et vicissim Filio paternitas conveniret. Unde habet se respectu utriusque, sicut essentia, commune pluribus, et determinabile : dumque constituit Patrem et Filium in esse spiratoris distincti a Spiritu sancto, illis suppositis in sua Persona jam constitutis concipitur supervenire hæc relatio, tanquam perficiens explicitam eorum distinctionem. Sed de his forsan infra.

Quæres : **An præter tres subsistentias relativas detur in Deo subsistentia absoluta, tribus Personis communis?**

387. *Dico.* **Præter subsistentias relativas, non datur in Deo subsistentia absoluta.**

Prob. I. Auctoritate — 1° Patres ejusmodi subsistentiam diserte negant

sic Cyr. alex. l. 8 Thes. (Opp. t. 5, p. 61 B) ait : *Si voluntas Dei substantia sit, et per se subsistat, quomodo Filius unigenitus erit, cum sit tertius a Patre? præcedit enim cum voluntas talis secundum vos;* — Hilar. l. de Synd. n. 64 : *Confitemur sane in Spiritus sancti dono.... non unum subsistentem, sed substantiam non differentem;* — Damasc. in ep. de Trisagio (Opp. p. 725, D, ed. Billii, Paris. 1619) : *Particularia non communicantur; communia autem ab unoquoque particularium participantur, sed unice et communiter : non est autem ipsorum communis una hypostasis; Deitas autem communiter est trium hypostasium una existens;* — Sophron. in ep. nuper laudata (Labb., t. 6, p. 857 C) scribit : *Neque secundum quod Trinitas unus Deus est et agnoscitur, et subsistentiæ tres pronuntiantur, et tres obsecrantur Personæ... dicitur coarctatus, sive compositus, vel confusus, et in unam seipsum colligens subsistentiam, in unamque coercens non numerandam Personam;* ergo.

2° Iidem omnem subsistentiam volunt esse quid speciale, proprium, ac distinctum ; sic Nyssen. in Or. Catech. c. 1 (Opp. t. 3, p. 47 D) : *Dei Verbum eo quidem quod per se consistit; distinctum est ac divisum ab illo, ex quo habet quod consistat;* — Theodoret. Dial. *Immutabilis* 1 (Opp. t. 4, p. 4 D. 5 edit. Sirmondi) : *Si Patrum doctrina spectetur, quam habet differentiam commune et proprium, vel genus et species ac individuum, eamdem habet substantia et hypostasis.*

3° Præter hypostases, personas et relationes non admiserunt Patres aliud in Deo, quam essentiam, naturam et substantiam. Sic Cyr. alex. Dial. 3 de Trin. (Opp. t. 5, p. 491 C) inquit : *Omnis fidei nostræ sermo huc tendit, ut unam quidem videamus Deitatis naturam, quæ sit in tribus subsistentiis propriis;* — Sophron. in ep. cit : *Trinitatem pro tribus subsistentiis unitatem autem propter singularitatem Deitatis.* Cujus verba usurpavit Theodorus hieros. in litteris synodic. infra citandis. — In Nicæn II, Tarasius in Prof. fid. (Labb., t. 7, p. 163 B), confitetur *unam Deitatem in tribus subsistentiis indivisim discretam, et distinctim unitam;* et ibidem (p. 178 B). Theodor. Patr. Hierosol. in litteris scribit : *Trinitatem in tribus inconfusis subsistentiis, nec alium Deum unum, præter tres personas, cognoscimus,* etc.

Prob II. Ratione. Effectus formalis subsistentiæ est reddere naturam ultimo completam, constituere suppositum, et facere illud incommunicabile alteri supposito : sed nihil istorum facit subsistentia illa *absoluta.* Nam 1° naturam non complet ultimo; nam communicata ipsa Personis tribus ulterius per illas compleretur : 2° Personam non constituit; cum quaternitas Personarum alias in Deo foret admittenda : 3° Non reddit naturam, etiam ut absolute subsistentem, incommunicabilem; quia sicut reliqua in Divinis absoluta, sic etiam hæc subsistentia foret communis Trinitati ; ergo.

388. *Observa.* Haud meliora sunt argumenta, quæ a quibusdam pro *absoluta* in Deo subsistentia ex Traditione colliguntur. Eorum enim alia fundantur in lectione *mendosa.* Hujusmodi est illa pericope epistolæ Agathonis ad Legatos : *Confitemur non trium nominum subsistentiam, sed trium personarum unam subsistentiam;* rectius enim alia exemplaria, contextu hujus et collatione alterius epistolæ id exigente, habent *unam substantiam.* Item, dum in latina versione fragmenti epistolæ quam Liberius ad Athan. dedit, ponitur *una substantia,* interpres vocem *hypostasis* græcam exponere

debuerat per *subsistentiam*, si ad sensum et usum hujus vocabuli attendisset, Denique dum ex Bas. hom. 27 recitatur : *Spiritus ex Deo promanans ejusdem cum illo subsistentiæ*; in proprio textus loco, qui est l. 5 cont. Eunom. sub finem legitur : *Verum ipse* (Spiritus) *a Deo manans subsistit*.

Alia ortum habent ex *ambigua* significatione vocabuli. Sic enim unam tantum in Deo hypostasin statuerunt Athan., Epiph., Hieron., Sardicenses et alii, dum necdum explorata fuerat significatio hujus vocis, ac singulariter applicata supposito; ipsi autem intelligebant ea voce essentiam, et hinc tres hypostases negabant. Sic rursus Hilar. l. 5 et 7 de Trin., Boet. l. de duab. Natur., Anastasius Patr. in compend. fidei expositione Deitati tribuunt subsistentiam, usurpando hanc vocem pro existentia vel a se, vel per se, seu substantia. Similiter Aug. l. 7 de Trin. c. 4 et 5. Deum *ad se ipsum subsistere* dixit, non probando subsistentiam in Deo absolutam, sed unicam Deitatis substantiam, seu entitatem substantialem. Denique Concilii Rhemensis professio : *Credimus simpliciter naturam divinitatis esse Deum, nec aliquo sensu catholico posse negari, quin divinitas sit Deus, et Deus divinitas*, damnat errorem Gilberti, inter concreta et abstracta divina ante intellectus operam distinguentis; neutiquam vero per *Deum* intelligi absolutam subsistentiam indicat.

CAPUT II.

DE PERSONIS DIVINIS IN PARTICULARI.

ARTICULUS I.

QUÆNAM SPECIALIA NOMINA PERSONIS DIVINIS TRIBUANTUR?

389. *Dico I.* **Prima Persona proprie dicitur Pater respectu secundæ Personæ; Principium, Fons, Origo aut caput respectu Personarum secundæ ac tertiæ; quin et Causa, vel Auctor respectu earumdem : Pater autem respectu creaturarum appropriative; Fons, Origo, Radix, aut Caput Deitatis tantum improprie.**

Ratio *primi*. Scriptura hoc nomen ad designandam primam Personam usurpat sæpius, maxime autem Matth. 28, 19 : *Baptizantes eos in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti* : Fides autem docet Personam primam solam generasse Personam secundam, ac generare posse. — Ratio *secundi*. Vocabulum primum ab Athan. Or. 1 cont. Arian. n. 14; Basil. hom. 24 cont. Sabel. n. 4; Aug. l. 5 de Trin. c. 14; Conc. Lugdun. II et Florent.; Reliqua vero a Tertul. l. cont. Prax.; Athan. Or. cont. Greg. Sabel.; Basil. hom. cit.; Ambr. l. 4 de fid. c. 5, et aliis fuerunt attributa Patri : notio autem vocabulorum eidem convenit, tanquam a quo Personæ reliquæ suam ducunt originem. — Ratio *tertii*. Utrumque nomen a plerisque Græcis; inter Latinos autem ab Hilar. LL. de Trin. ac de Synod. et ab Aug. l. 83, QQ. q. 16, et l. 2 cont. Maximin. c. 5 et 14, Patri adscribuntur. *Causæ* etiam

vocabulum diserte in Decreto Unionis cum Græcis a Conc. Florentino probatur; utpote quod productionem sine dependentia significare possit, et sic *Principio* æquivaleat : quæ eadem ratio pro nomine *Auctoris* pugnat. — Ratio *quarti*. Creaturarum productio, quæ ob naturæ diversitatem propriam generationis rationem non habet, est actio essentiæ et tribus Personis communis; appropriatur autem Patri sicut omnipotentia. — Ratio *quinti*. Appellatio postrema, ab Auctore l. de divin. Nom. c. 2, et Conc. Tolet. XI in Præf. prodita, solum convenit Patri, ut est principium Filii et Spiritus sancti; non autem, quasi ipsius divinitatis; hæc enim juxta Later. IV, nec gignitur, nec procedit. V Petav. de Trinit. l. 5, c. 4 et 5.

390. *Dico II.* **Secunda Persona proprie dicitur Filius, Verbum, Imago; appropriative Sapientia : ad priorem classem revocari possunt Species, Figura, Forma, Speculum, Character, etc.; ad posteriorem Via, Veritas, Vita, Virtus, et alia nomina secundæ Personæ in Scripturis nonnunquam attributa.**

Ratio *primi*. Hæc omnia nomina indicant proprietates Filii personales ac relativas. — Ratio *secundi*. Sapientia æque ac essentia, magnitudo, potentia, et hujusmodi prædicata, est communis omnibus, ut patet; et non est relativa, sed absoluta : unde Aug. hanc propositionem : *Pater est sapiens sapientia genita*, l. 1 Retract. c. 26 revocavit : specialem tamen convenientiam habet cum notione Verbi, utpote quod procedit per intellectum, cujus est sapere.— Ratio *tertii* et *quarti*. Priora nomina metaphorica quidem sunt; sed ad exprimendam tamen *imaginem* usurpantur : posteriora autem sunt essentialia; sed cum Verbo analogiam quamdam habent. V. Petav. l. 6, c. 1, 5, 6.

391. *Dico III.* **Tertia Persona dicitur Spiritus sanctus, Amor ac Donum, et quidem proprie, si nomina accipiantur relative; appropriative autem, si absolute accipiantur. Postremi quoque generis sunt, Fons vivus, Ignis, Unctio, Digitus Dei, et Paracletus; quæ nomina in Scripturis sacris et libris ecclesiasticis ubique prostant.**

Ratio *primi*. *Spiritus* ut terminus spiratus, *Amor* ut a voluntate productus, *Donum* ut vi amoris procedens, propria et singularia sunt tertiæ Personæ : quod patet tum ex Matth. 28 cit. et Joan. et 5, 7 : *Tres sunt qui testimonium dant in cœlo : Pater, Verbum et Spiritus sanctus;* tum ex ep. ad Rom. ut Hier. in Psal. 17, v. 1, commentans inquit : *Spiritus sanctus nec Pater est, nec Filius, sed dilectio, quam habet Pater in Filio et Filius in Patre. Unde Paulus Apostolus dixit : Charitas diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum :* tum quia, quod Christus Joan. 4, 10 : *Si scires donum Dei*, dixit de aqua, deinde Joannes 7, 39 exposuit de Spiritu sancto, ut Aug. l. 15 de Trin. c. 19 ostendit.

Ratio *secundi*. Juxta Joan. 4, 24, *Spiritus est Deus*, et 1 Joan. 4, 16, *Deus charitas est;* item ad Rom. 8, 32, Filius dicitur *donatus;* et Pater etiam *quod dedit majus omnibus*, Joan. 10, 29 appellatur : unde Aug. l. 15 de Trin. c. 16, n. 37 inquit : *Hoc sanius creditur vel intelligitur, ut non solus Spiritus sanctus charitas sit in illa Trinitate, sed non frustra proprie charitas nuncupetur; sicut non solus est in illa Trinitate, vel Spiritus, vel sanctus;*

quia et Pater spiritus, et Filius spiritus; et Pater sanctus, et Filius sanctus, quod non ambigit pietas : et tamen iste non frustra dicitur Spiritus sanctus : cui simile aliquid de *dono* ad Spiritum sanctum appropriato ibid. n. 33-36 præmiserat.

Ratio *tertii*. Præter *Paracleti*, h. e. Consolatoris nomen, reliqua metaphorica, *Fontis* quidem *vivi*, diffusionem gratiarum. *Ignis*, efficaciam accendendi, purificandi et transformandi, *Unctionis*, vim sanctificandi et consecrandi, *Digiti Dei*, potestatem scribendi leges, ac virtutem operandi designant : quæ dotes et munia, sicut communia sunt Personis reliquis; sic, quoniam ad Sanctitatem Ecclesiæ, Legis et animæ pertinent, Spiritui sancto appropriantur. V. Petavium l. 7, c. 12, l. 8, c. 3.

392. *Observa.* Personæ primæ non tribuimus nomen *Genitoris*, sed Patris; quia priori voce communius relatio duntaxat prædicamentalis, vel via ad filium exprimitur : quorum *primum* vim generativam sequitur; *secundum* præcedit filium genitum; et hinc neutro in sensu propriam Patris notionem assequitur. Neque nomen *Initii* damus, sed principii; quia id in duratione primum indigitat, quæ prioritas, tanquam Arianorum error a Trinitatis mysterio abesse debet. Haud magis voces *Causæ* vel *Auctoris* usurpandæ sunt absque cautela; qua illic dependentia, hic subjectio excludatur. Phrasis Conc. Wormatiensis, qua Pater *fons et origo Trinitatis* appellabatur, sensu obvio falsa est; cum Patrem sui ipsius fontem esse non posse abunde constet. Excusari tamen potest, si accipiatur simili modo quo illa intelligitur, dicens, Adamum totius humani generis fuisse caput.

Quoad secundam Personam, vocabulo *Verbi* potius utimur quam *sermonis*; ad exprimendam scilicet cognitionis divinæ unitatem, ac simplicitatem, quam posterius, secundum etymologiam ex vocibus compositum, non exprimit. *Verbum* autem, non externum, et prolatitium, sed internum intelligitur : cui non obstat alia Patrum nonnullorum usurpatio, propterea quod non ad declarandam naturam, sed ad denotandam *Verbi* manifestationem, aut officium ea obtinuerat. Neque internum etiam *verbum*, ut mera cogitatio accipitur, sed ut terminus intellectionis productus, et subsistens; *Ne*, ut Aug. l. 15 de Trin. c. 16 scribit, *aliquid esse quasi volubile credatur in Deo, quod non accipiat, nec recipiat formam, eamque possit amittere.* Cf. Petav. de Trinit. l. 6, c. 1 et seqq.

Denique nomen Spiritus sancti, grammaticaliter commune reliquis Personis usurpatur in sensu theologico pro nomine tertiæ Personæ proprio, ex defectu termini aliter spirationem exprimentis; sicut ex eodem defectu productionem ejusdem Personæ, non speciali vocabulo, sed communi processionis indigitamus. Denominatio tandem *Amoris* et *Doni*, grammaticaliter etiam magis convenit tertiæ Personæ, quam reliquis; cum nec charitas, quæ est ad alium et duorum, in conceptu earum speciali deprehendatur; nec ratio doni aliter quam tropice Patri conveniat; vi processionis autem Filio per intellectionem producto neutiquam respondeat.

ARTICULUS II.

AN ET SUB QUA RATIONE COMPELLATIO INGENITI CONVENIAT SOLI PERSONÆ PRIMÆ?

393. *Nota.* Nulla fere circa primam in Trinitate Personam theologis aut occurrit, aut visa est examine digna difficultas, quam quæ de nomine *Ingeniti*, seu *innascibilis* movetur. Nomen hoc quoad litteras non extat in sacris elogiis, ut notat Ambr. l. de Incarn. c. 8, n. 80 scribens: *In scripturis Ingenitum nusquam invenio, non legi, non audivi;* suspectum id etiam Athanasio Or. 1 cont. Arian. n. 30 et seqq., Basil. l. 1 cont. Eunom. n. 5 (Opp. t. 1, p. 215 A), Epiphan. hær. 73, n. 19 et 76, obj. 5, et aliis fuit ob ambiguam significationem; quin et ab iisdem repudiatum aliquando est ob Arianorum abusum, qui duce præcipue *Aetio* et *Asterio* sophista, significatione nominis vel diminuta, vel permutata, vel a Patre ad divinitatem translata, aut Filii divinitatem abolere, aut trinitatem Deorum fidei catholicorum imputare contendebant. Patres nihilominus tum iidem, tum reliqui una cum sequentibus scriptoribus Ecclesiasticis, exposita melius, ac tandem determinata vocis significatione, id nomen tanquam characteristicum Patris prompte admiserunt, vindicarunt fortiter a cavillationibus, et abusu sublato constanter ac inoffense usurparunt.

Porro inter varias hujus vocis acceptiones tres erant præcipuæ. Sumebatur enim *Ingenitum* 1° Pro eo quod *non* est *creatum* aut *factum* a principio extraneo; et græce ἀγένητον dicebatur: 2° Pro eo quod *non* est *genitum*, seu per propriam generationem productum; et littera ν geminata ἀγέννητον scribebatur: 3° Pro eo quod *nulla ratione*, nequidem origine aut emanatione reali, est *productum*, seu caret quocumque principio. Postrema hæc acceptio propria est, de qua in præsens loquemur. Sed etiamnum duplicem sensum habere potest, quatenus hujusmodi Ingenitum est *cum positiva repugnantia*, seu excludit omnem originem tam a se, quam a suo supposito, qua ratione brutum v. g. a sua specie excludit rationale; et hæc acceptio est antonomastica: vel quatenus est Ingenitum *sine* hujusmodi *repugnantia*, sed quasi *per indifferentiam*, sicut animal est irrationale; quia, quamvis animalitas ratione sui non dicat rationale, indifferens tamen est ad rationale, ac irrationale, et a rationali in speciem hominis contrahi potest. V. Petav. l. 5, c. 1.

Percurrendo jam varias Ingeniti acceptiones aliunde certum est, *primum* Ingeniti modum congruere tam essentiæ divinæ, quam omnibus Personis: certum item est, excepta Persona secunda, modum *alterum* adeo reliquis non denegandum, ut etiam Adamo et angelis, quin et rebus aliis vita carentibus concedi debeat. Certum denique est modum *tertium per indifferentiam* tribuendum esse naturæ divinæ. An vero eadem Ingeniti ratio conveniat etiam Personis omnibus, et *Ingenitum antonomastice* sumptum divinæ naturæ, quæstio est ad dogma pertinens: ad quam magis dilucidandam subjungitur quæstio scholastica perquirens, quidnam vox Ingeniti in Patre formaliter dicat.

394. *Dico I.* **Ingenitum antonomastice dictum nec est de essentia naturæ divinæ, nec naturæ divinæ congruit.**

Prob. 1ª *p.* Faustus Rheg. in ep. 16 sic inquit : *Genitus et Ingenitus significatio est Deitatis, non ipsa Deitas ; naturæ est appellatio, non natura, Ingeniti et geniti nuncupatio. Ad hoc valet ut quis ex quo subsistat intelligas, et non Patrem ex Filio, sed Filium ex Patre esse cognoscas... Genitus ergo et Ingenitus, et ex utroque Procedens personas indigitant, non naturas,* etc.

Conf. Quidquid est de essentia naturæ divinæ, debet se habere vel per modum definitionis, vel instar generis, aut differentiæ, vel proprie aut substantive prædicari : sed *Ingenitum* 1º Non est definitio Deitatis ; cum tantum dicat quid non sit, non vero, quid sit ; ac præterea cum divinitate non convertatur, ut Cyr. alex. l. 31 Thesaur. (Opp. t. 5, p. 261 E) et 2 Dial. de Trin. latius edisserit ; unde nec species dici potest. 2º Non est genus, aut differentia ; cum prius de Ingenito antonomastico per se pateat ; posterius autem non faciat differe a Patre essentiam, quæ etiam genito, scilicet Filio communicatur. 3º Nec est proprium ; cum nequidem convenire divinitati, in altera parte ostendatur. 4º Nec substantive prædicari ostendit Aug. l. 5 de Trin. c. 7.

Prob. 2ª *p.* Basil. l. 4 cont. Eun. n. 3 (Opp. t. 1, p. 286 C) inquit : *Ingenitum si quis concedet de solo Deo dici, non statim si quid Deus, id est ingenitum : nam Filius cum sit Deus, ingenitus non est. Nec definitio igitur, nec proprium Dei est ingenitum esse : non enim convertitur,* etc.

Conf. Ingenitum antonomastice dictum excludit a subjecto quamlibet processionem a principio, sive per productionem sui formaliter, sive per productionem alicujus suppositi, cui communicatur, vel de quo essentialiter prædicatur ; sicut incorporeum, ut spiritui proprium, excludit corpus ab omni supposito, de quo spiritus prædicatur essentialiter : sed Deus hac ratione non excludit quamlibet processionem a principio : cum essentialiter prædicetur de Filio, qui gignitur, et de Spiritu sancto, qui procedit : ut adeo, propter communicationem sui cum his suppositis productis, a Patribus etiam aliquando dicatur *essentia genita* vel *nata*, aut *procedens* ; ergo.

395. *Dico II.* **Patri in Divinis soli Ingenitum antonomastice tale est proprium.**

Prob. 1ª *p.* Patres communi suffragio hoc prædicatum primæ Personæ attribuunt : sic Alexander Ep. Alex. in ep. ad Constantinopolitanum scribit Labb. t. 2, p. 19 D) : *Unus est ingenitus Pater* ; Nazianz. Or. 25, n. 16 : *Patris proprietas hæc est, quod ingenitus sit* ; Fulgent. ad obj. 7 Arian : *Ingenitus Pater nunquam in Scripturis canonicis legitur, et tamen secundum fidei veritatem ingenitus prædicatur,* etc.

Conf. Imprimis aliqua in Trinitate Persona debet esse *ingenita* ; cum alias vel sui ipsius vel mutua duarum productio daretur ; si quamlibet oporteret esse productam ab aliqua Persona : vel Persona realiter distingueretur a Deitate ; si qua ab essentia divina produceretur. Deinde non potest esse ingenita, nisi *una* ; quia alias etiam forent plures Dii, cum natura divina non communicetur, nisi per productionem Personæ, ideoque numero saltem distincta natura existeret in distinctis Personis. Quin infinitæ sequerentur Personæ ; cum ratio Trinitatis jam nulla foret, et multiplicata semel Divi-

nitas nullos patitur limites. Demum alia præter Patrem Persona non est ingenita, ut statim probabitur. Tandem convenit Patri esse ingenitum; cum non procedat ex Filio, cujus ipse est Pater; nec a Spiritu sancto, cujus est cum Filio principium : neque a natura divina producitur, vel realiter emanat; cum præter distinctionem realem, quæ inde naturam divinam inter et Paternitatem sequeretur, divina natura aliquod notionale, scilicet emanationem paternitatis realem haberet, quod Personis non communicat. Ergo Ingenitum Patri proprie convenit.

Prob. 2ª *p.* Testantibus Patribus, nec Filius nec Spiritus sanctus est proprie, multo minus antonomastice, ingenitus. Nam Hilar. l. 2 de Trin. n. 11 inquit : *Ab uno ingenito Deo unus unigenitus Deus; non Dii duo, sed unus ab uno; non ingeniti duo : quia natus est ab innato;* Fulg. ad obj. 5 Arian. : *In duobus ingenitis diversa divinitas invenitur : in uno autem genito ex uno ingenito naturalis unitas demonstratur;* Conc. Syrmien. Can. 19, ap. Hilar. l. de Syn. n. 38 definit : *Si quis Spiritum sanctum Paracletum dicens, innascibilem Deum dicat anathema sit;* et Conc. Tolet. XI in præfat. (Labb. t. 6, p. 541 E) : *Spiritus sanctus nec ingenitus nec genitus creditur,* etc.

Conf. Ingenitum hactenus usurpatum excludit productionem quamcumque realem : sed Filius, utpote genitus, et Spiritus sanctus, tanquam procedens, productionem realem dicunt, non excludunt; ergo.

396. *Dico III.* **Ratio Ingeniti convenientis Patri, juxta communem SS. Patrum phrasin, formaliter significat meram negationem omnis productionis, fundamentaliter aliquod positivum excludens productionem, quod est paternitas, saltem secundum conceptum inadæquatum.**

Prob. 1ª *p.* Ingenitum imprimis formaliter non significat aliquid positivum; quia juxta Athan. Dial. 2 de Trin. n. 19 : *Nos dicimus ingenitum significare non esse genitum, quoad substantiam, quemadmodum mendacii expertem esse non mentiri, quoad substantiam.* — Nazianz. Or. 29, n. 11 : *Vox ingeniti significat generationis expertem, non autem declarat quidnam natura sua sit id quod generatione caret;* et juxta Aug. l. 5 de Trin. c. 6 : *Cum vero ingenitus dicitur Pater, non quid sit, sed quid non sit dicitur.* Deinde negat omnem productionem, dicente Basil. l. 1 cont. Eunom. 15 (Opp. t. 1, p. 237 B) : *Vox ingenitus, non quid sit, sed eum ab alio non esse significat;* et Conc. Tolet. XI profitente (p. 541 A) : *Patrem non genitum, non creatum, sed ingenitum profitemur; ipse enim a nullo originem ducit.* Denique tantum negat, ut docet Aug. l. 5 de Trin. c. 7 scribens : *At si quantum valet quod dicitur filius, tantumdem valet quod dicitur genitus : tantumdem ergo valet quod dicitur non genitus quantum valet quod dicitur non filius..... Ingenitus porro quid est, nisi non genitus?* Ergo Ingenitus formaliter significat meram negationem omnis productionis.

Prob. 2ª *p.* Negatio per *Ingenitum* importata provenit ab intrinseco Patris, nec est mera duntaxat conceptus extrinseci inficiatio; est *incommunicabilis* Personis aliis, indicat specialem dignitatem Personæ primæ, ratione distinctam a dignitate Patris : atqui quod ab intrinseco rei provenit, dicit aliquid positivum, et in eo fundatur : quod est incommunicabile, ratione affirmativi *communicationem* excludit; quod dignitatem indicat, perfectio-

nem, qualis mera negatio non est, inducit aut supponit; ergo ingenitum ac ejus negatio in positivo, affirmativo et perfectione fundatur, seu ea fundamentaliter significat.

Prob. 3ª p. Nihil positivum est in PATRE præter essentiam et relationes tum Paternitatis, tum Spirationis : sed fundamentum negationis, quam *Ingenitum* formaliter dicit, non est essentia; cum hæc communis sit tribus Personis : neque spiratio activa; cum eadem, vel inadæquata, similiter sit in Filio; ergo debet esse Paternitas; tum quia præter hanc nihil positivi in Patre superest; tum quia hæc constituit principium originis primæ, seu ante quam non potest esse origo; adeoque ex intrinseca ratione sua exigit esse ante et extra originem.

Prob. 4ª p. Si Paternitas, secundum ea quæ in se complectitur, concipiatur conceptibus inadæquatis, potest spectari vel secundum explicatam rationem generativi, quam dicit ad Filium, vel secundum implicitam rationem sufficientis sibi ipsi seu ad suum esse : sed Paternitas secundum rationem *generativi* quam dicit ad Filium, non est fundamentum negationis ab Ingenito significatæ; cum negatio hæc possit esse sine Paternitate, et Paternitas sine hac negatione, ut non solum theologi ex AUG. l. 5 de Trin., c. 6 et EPIPHAN. hær. 76 ad confut. c. 5 Aetii colligunt, sed et Gentiles in sua Theogonia produnt; ergo debet esse secundum rationem sibi ipsi sufficientis.

Dixi : *Juxta communem Patrum phrasin.* Cum enim *Aetius* et *Eunomius* Ingenitum esse privationem generationis docerent, privativum autem in reali entitate reponerent, ut inferrent naturæ divinæ essentiam repugnare Filio, tanquam genito; Patres ad hanc sequelam avertendam *Ingenitum* in negatione, et quidem mera, formaliter constituerunt. Hoc tamen non impedit, quominus exposita Ingeniti significatione, theologi jam Ingenito attribuant gradum privationis saltem infimum, quo negetur forma h. e. productio in subjecto, cujus rationi genericæ aut communi, qualis in Divinis est natura, non repugnat habere eam formam, quamvis repugnet rationi specificæ aut singulari, qualis hic est persona Patris : præsertim cum juxta BASIL. l. 1 cont. Eun. n. 10 (Opp. t. 1, p. 223 B), non repugnet *Ingenitum dici sive ablativum, sive exclusivum, sive negativum*, et NAZ. Or. 29, n. 12 dicat : *Ingenitum et genitum sibi opponuntur, ut habitus et privatio.* Neque etiam prohibet *Ingenitum* accipi formaliter positive, seu sub ratione formæ excludentis productionem passivam, et non sub ratione exclusæ productionis passivæ, sicut accipi solet immensitas, infinitas, immutabilitas et similia; sub quo conceptu Ingenitum formaliter consistit in positivo, connotante negationem in obliquo.

397. *Observa.* Præ natura divina, ut diximus, habet PATERNITAS, quod sit ingenita cum repugnantia productionis; sed præ Paternitate habet NATURA DIVINA, quod nulla ratione ab altero emanet; dum e contra Paternitas, quamvis a natura non emanet realiter, tamen secundum nostrum intelligendi modum inde emanare concipiatur. Nam 1º ubi est natura substantialis, per se etiam est personalitas illi connaturalis. Natura hæc secundum rationem prior est sua personalitate; sicut commune proprio, subjectum modo, materiale formali, saltem intentionaliter præsupponitur. 2º Eadem

natura sufficiens et proximum fundamentum est suæ personalitatis; cum si illa producatur vel fiat, eadem actione ista etiam ponatur : ideoque naturæ existentia quæcumque sit determinativum personalitatis. Quod vero ratione posterius est, et fundatur in altero, secundum rationem ab illo emanat; ergo a natura divina secundum nostrum concipiendi modum emanat saltem aliqua personalitas.

Cur autem ex tribus personalitatibus, quas ob naturæ fœcunditatem fides in Divinis docet, PATERNITAS sola sit illa quæ intentionaliter emanet, breviter ita colligitur : Inter plures personalitates ea videtur sic emanare, quæ est magis connaturalis Deitati : ea videtur magis connaturalis, quæ modum existentiæ conformem cum natura h. e. aseitatem habet : ea modum existendi a se obtinet, quæ a nullo principio producitur : ea nullatenus producitur, quam origo vel via productionis nulla præcedit : eam via hujusmodi non præcedit, quæ ipsa primam originem ac productionis modum exercet erga personalitatem aliam : atqui hoc præstat PATERNITAS respectu Filii, quem per intellectionem, seu primam immanenter agendi rationem, producit; ergo PATERNITAS immediate et intentionaliter emanat a divina natura. Accedit, quod personalitates aliæ realiter producantur vel adæquate vel inadæquate a Patre, et hinc secundum rationem emanare solum a natura nequeant.

ARTICULUS III.

EX QUARUM RERUM COGNITIONE PROCEDAT SECUNDA PERSONA?

398. *Nota.* Equidem secunda in Divinis Persona convertibiliter dicitur *Filius* et *Verbum* : hæc tamen omnia non sunt synonyma. Nam relatio Filii diserte enuntiat ordinem viventis a vivente in similitudinem naturæ; Verbi autem relatio magis explicite prodit ordinem procedentis a dicente. Multo minus synonyma sunt intelligere, ac dicere seu loqui. Prius enim simpliciter enuntiatum solam habitudinem denotat ad objectum cognitum; quæ præcise stat in tendentia vitali ad objectum sine ratione originis, et hinc solum grammaticalis est actio : posterius vero importat habitudinem ad verbum prolatum, seu concipiendo productum. Quare dum vel verbum Psal. 32, 7, sumitur pro imperio intellectus aut decreto voluntatis, vel dicere, aut loqui Gen. 1, 26, Psal. 148, 5 et 6, et apud ANSEL. in Monol., c. 30, 40, 60, pro intelligentia aut judicio communi, aut consensu accipitur; ubique improprie usurpatur.

Quamvis autem ex eodem capite *intellectio* essentialis non sit formaliter ipsa dictio, seu locutio; tamen supponitur vel ad eamdem pertinet : sicut quamvis intellectus non sit principium quo formale proximum, tamen tanquam principium potentiale ac remotum ad generationem Verbi spectat : ut adeo actio *active* sumpta dicatur cognitio notionalis importans relationem verbi, seu producti a dicente. Ex quibus intelligere datur varias phrases a Patribus in hoc argumento usurpatas. Nam solus *Pater* in Divinis proprie loquitur; quia solus Verbum producit : loquitur *Verbum* ut objectum, et terminum locutione productum : loquitur per suam *proprietatem*, velut per os et facultatem locutivam; cum illa sit principium quo formale proximum : loquitur *soli Filio*; quia is solus per Verbi productionem red-

ditur intelligens : loquitur etiam Verbo ut *personæ*, cui manifestat Verbum ut cognitionem : loquitur denique per *Verbum*, inadæquate sumptum, sive pro locutione et generatione passiva, sive pro essentia communicata, tanquam manifestativo formali.

Porro præter relationem *originis* realem hactenus memoratam, in verbo et dictione non minus, ac in cognitione invenitur alia adhuc relatio, scilicet *rationis*, quæ est repræsentatio objecti, seu ordo verbi ac dictionis ad objectum repræsentatum. Atque de hoc objecto hic quæritur, quale sit respectu cognitionis notionalis illius, ex qua Persona secunda tanquam *Verbum* procedit. Circa quam quæstionem imprimis observandum est, objectum hujusmodi duplicis esse generis ; aliud *divinum*, quod complectitur essentiam, attributa, et relationes divinas; item cognitiones et decreta Dei, tum necessaria, tum libera : aliud *creatum*, quod complectitur possibilia et futura, seu absoluta, seu conditionata.

Deinde cognitionem Dei, utpote essentialiter perfectissimam, esse comprehensivam et intuitivam rerum omnium cognoscibilium; posse tamen, secundum nostrum intelligendi modum et objectorum distinctionem, concipi aliquem cognitionis divinæ ordinem pro *signis originis* ad Filium, seu Verbi productionem, ita ut in *primo* comprehendatur essentia cum attributis, ideoque videatur esse radix trium Personalitatum secundum originem, et creaturarum secundum causalitatem : in *secundo* ex utriusque comprehensione cognoscatur emicare virtus generativa Verbi, qua Pater constituitur, et jam ut existens proponitur : in *tertio* conspiciatur Verbum jam ut ex virtute illa generativa existens : in *quarto* videatur etiam Spiritus sanctus ut ex Patre et Filio existens, et sic natura divina jam ut perfecte in tribus Personis subsistens intelligatur : in *quarto* habeatur scientia media reflexa : in *quinto* scientia media directa ponatur : in reliquis decreta Dei libera et scientiæ illa excipientes sequantur.

Denique Verbum posse procedere ex cognitione objectorum, vel per se ac formaliter, vel per accidens tantum et concomitanter. *Primum* fit, si cognitio tanquam ratio formalis conducat ad Verbi productionem : *Secundum*, si cognitio non ita conducat, licet identice ac realiter ad eamdem concurrat; sicut cum proportione realitas dicitur conducere ad ratiocinationes, animalitas autem non conducere tanquam ratio formalis ; unde

Tandem *sensus quæstionis* est, quænam ex objectis, sive divinis sive creatis, attingat cognitio quam Pater divinus in signo priori originis ad Filium seu productionem Verbi habet? sive ex quorumnam objectorum cognitione Verbum procedat sive *formaliter* et per se, sive *concomitanter* et per accidens? De cognitione essentiæ divinæ tanquam formali ratione processionis nemo est qui ambigat : de cognitione aliorum non tam diversitas sententiarum videtur, quam difficultas subtilitatis metaphysicæ; in qua ad apices discutienda cum non appareat vel necessitas, vel tanta utilitas, quæstionem brevibus duntaxat assertis resolvemus.

399. *Dico I.* **Verbum divinum per se procedit ex cognitione attributorum et trium Personarum.**

Prob. Quod procedit *per se* ex intuitiva et comprehensiva cognitione essentiæ divinæ, per se procedit ex cognitione attributorum et Personarum

Dei; quia hujusmodi cognitio attingit rem, ut est *in se*, et totam totaliter cognoscit; adeoque saltem ea quæ formaliter rei insunt, et qualia sunt prædicata necessaria tam relativa quam absoluta, complectitur : sed VERBUM procedit per se ex intuitiva et comprehensiva cognitione essentiæ divinæ; hujusmodi enim cognitionem exigit tum objectum, quod est primarium, tum producens, qui se ipsum cognoscit, tum procedens, qui est VERBUM perfectissimum, et perfectissime repræsentans; ergo procedit per se ex cognitione attributorum et trium Personarum.

Conf. 1. Verbum per se procedit ex cognitione qua Pater se ipsum comprehendit; tum quia Verbum, vi suæ processionis, tanquam perfecta Patris imago hunc repræsentat et exprimit : tum quia Patri alias non foret per omnia æquale; quod insinuavit AUG., l. 15 de Trin., c. 14, scribens : *Pater genuit Verbum sibi æquale per omnia : non enim seipsum integre perfecteque dixisset, si aliquid minus aut amplius esset in ejus Verbo, quam in seipso.* Sed cognitio qua Pater seipsum comprehendit, eadem non tantum comprehendit attributa, sed et Filium ac Spiritum sanctum : tum quia correlativa, qualia sunt tres Personæ, sunt simul natura et cognitione : tum quia Pater in sui cognitione comprehensiva vim suam generativam et spirativam intuetur, quæ sine terminis correspondentibus Filii et Spirati nequit cognosci; ergo.

Conf. 2. In signo priori originis ad generationem Filii, Filius et Spiritus sanctus reipsa jam existunt; tum quia sunt entia plane necessaria, tum quia illud originis instans non est temporis, nec naturæ, nec prioritatis *in quo*, sed tantum *a quo. Deinde* in eodem signo Filius et Spiritus sanctus cognoscuntur; quia cognitio tum divinitatis, tum paternitatis comprehensiva nequit carere notitia Filii et Spiritus sancti, ut ex dictis constat. *Præterea* hæc cognitio non est *abstractiva*, sed intuitiva; quia nec est cognitio per species alienas; cum Deus ad se cognoscendum non indigeat specie intelligibili; et, si essentia divina foret species, non tamen aliena esset : neque est cognitio *absentis*, aut ut formaliter absentis; cum ex memoratis Personæ jam existant; et quamvis in illo priori non cognoscantur ut existentes in se ipsis, cognoscuntur tamen ut existentes in essentia : neque est cognitio rei duntaxat in alio; quia Personæ cognoscuntur in se ipsis, licet ut exercite existentes in posteriori signo attingantur. Ergo etiam VERBUM ex cognitione tum sui ipsius, tum Spiritus sancti procedere potest, quamvis non possit esse sui ipsius principium, aut habere esse suum a suo termino; cum ad prius non requiritur motivum physicum aut determinativum, sed sufficiat objectum, et quidem pure terminativum, quale hic solum adest : ad posterius autem necessaria foret prioritas originis in Filio respectu sui, et in Spiritu sancto respectu Filii; quod utrumque repugnat.

400. *Dico II.* **Idem procedit etiam per se ex cognitione possibilium; per accidens autem et concomitanter tantum ex cognitione futurorum tam conditionatorum, quam absolutorum.**

Prob. 1ª *p.* Verbum per se ac formaliter procedit ex cognitione essentiæ divinæ ac attributorum, ut constat ex num. priore et ex auctoritate FULGENTII et ANSELMI; quorum prior, l. 3 ad Monim., c. 7 inquit : *Nec minus aliquid habet verbum quod ex mente nascitur, quam est mens de qua nascitur;*

posterior autem in Proslog. c. 23 ait : *Non potest aliud quam quod es, aut aliquid majus vel minus te esse in Verbo, quo te ipsum dicis : quoniam Verbum tuum sic est verum, quomodo tu verax :* ex quo patet hunc S. Doctorem in Monol. c. 30 loqui de futuris; aut si de possibilibus intelligatur, asserere quidem Verbum esse ac manere, non tamen idem, sed diversæ rationis, si possibilia forent impossibilia. Sed cognitio comprehensiva essentiæ attingit ejus participabilitatem, et similis cognitio attributorum, præsertim omnipotentiæ, attingit rerum producibilitatem; adeoque possibilia; utpote quæ sunt essentiæ participabilia et omnipotentiæ producibilia; ergo.

Conf. 1. Juxta Aug. l. 6 de Trin. c. 10, n. 11 : Verbum procedit a Patre, *tanquam Verbum perfectum, cui non desit aliquid, et ars quædam omnipotentis atque sapientis Dei, plena omnium rationum viventium incommutabilium.* Sed quod procedit ut *ars* et ut *plena omnium rationum incommutabilium*, debet repræsentare artefacta secundum esse ideale, seu possibile, et secundum rationes essentiales, seu prædicata non repugnantia; adeoque ex horum cognitione procedere; ergo.

Conf. 2. Quamvis ipsa possibilia non sint principium Verbi, sicut nec Verbum sui ipsius, nec Spiritus sanctus Verbi est principium : tamen ex cognitione illorum, æque ac istorum, procedere potest; cum, quæ inter utraque intercedit differentia, nihil impediat. Non enim in possibilibus obstat ratio *creati* ac *finiti*, quia, quamvis Pater essentiam cognoscat principalius ac directius, quam creaturas ut possibiles; cognoscit tamen utraque pro eodem signo naturæ : et ipsa etiam essentia prius movet ad repræsentationem objecti, licet *creati* et *finiti*, quam ad productionem Verbi; cum essentialia sint priora notionalibus : Nec ratio *producibilis simpliciter;* quia possibilia ut simpliciter producibilia, quamvis nequeant produci nisi a divina essentia per suas personalitates completa, tamen cognosci possunt ut producibilia ab essentia, priusquam hæc intelligatur sic completa, cum cognosci possunt ut essentialiter respicientia essentiam ut participabilem et omnipotentem, non autem ut subsistentem in tribus personalitatibus, vel ut personam : Nec ratio *producibilis per Verbum*, quia licet non possint cognosci prius esse quam Verbum sit, aut productione sua per Verbum facienda antecedere ipsam Verbi productionem; prius tamen cognosci possunt ut objecta producibilia per Verbum, quam ipsum Verbum intelligatur productum.

Prob. 2ª *p.* Juxta S. Aug. l. 15 de Trin. c. 14 : *Novit omnia Deus Pater in se ipso, novit in Filio : sed in se ipso tanquam se ipsum, et in Filio tanquam Verbum suum, quod est de his omnibus, quæ sunt in se ipso :* adeoque tam cognitio Patris comprehensiva, quam ratio Verbi, quod est hujus cognitionis terminus omnia repræsentantis, exigit cognosci a Deo res omnes cognoscibiles, quas inter etiam sunt futura quæcumque; quod ipsum probant etiam Patrum dicta nonnulla, ad plus evincendum alias prolata. Quo minus tamen ex cognitione Dei, ut terminata ad futurum creatum quodcumque, probetur procedere Verbum *formaliter* ac *per se*, sic efficitur : Cognitio, ex qua formaliter procedit Verbum, debet esse necessaria; cum ipsa Verbi productio *per se* et *absolute* necessaria sit, quæ a contingente dependere nequit : sed cognitio futurorum creatorum qualiumcumque non

est necessaria; quia hæc sive conditionata sive futura sunt contingentia; ergo.

Conf. 1. Similiter cognitio, ex qua Verbum procedit, debet esse prior secundum rationem, productio Verbi autem posterior : atqui cognitio futurorum creatorum nequit esse prior, et productio Verbi posterior; sed res habet se vice versa; cum futurorum cognitio sit *contingens*, productio autem Verbi *necessaria;* necessaria autem in Deo priora sint contingentibus; ergo.

Conf. 2. Cognitio *per se* non concurrit ad productionem Verbi, quæ non est perfectio sed prædicatum neutrum; quæ non connectitur essentialiter cum objecto repræsentato; quæ, si non daretur, adhuc idem et eodem modo existeret Verbum; prout fere ex terminis patet. Sed cognitio futurorum imprimis non est *perfectio*, sed prædicatum neutrum; quia, quamvis perfectio sit cognoscere quodlibet cognoscibile, tamen perfectio non est cognoscere hoc potius, quam illud; cum ab objecto in cognitionem divinam ex se perfectissimam et motivo physico carentem, nulla refundatur excellentia; item essentia divina cognitioque essentialis cum nulla re *creata* ut futura connectitur essentialiter; quandoquidem Deo libera est non tantum existentia, sed et hypothesis, aut conditionatum futurorum : tandem Verbum nihil mutationis haberet, aut aliud foret, si nulla existeret creatura, aut nullo modo esset futura; ergo. Idem argumentum tenet etiam pro decretis Dei liberis.

401. *Observa.* Appendix hujus Articuli et prodroma sequentis est quæstio : Ex quarumnam rerum amore procedat Spiritus sanctus? Resolutio cum proportione est eadem, et quidem communis, quod *formaliter* ac *per se* Spiritus sanctus procedat ex amore essentiæ, attributorum et Personarum; concomitanter autem et per accidens tantum, ex amore creaturarum futurarum; cum amorem hic partim perfectissimum, partim necessarium requirant omnes, ut de cognitione in superioribus est dictum; notionalis etiam ac necessarius terminus a principio contingente, aut libero dependere nequeat. Dissidium tamen movetur circa amorem possibilium, quæ *Thomistæ* hinc exclusum volunt, quoniam possibilia nullatenus a Deo amari contendunt. Cum vero contrarium in Tr. *de Deo uno* insinuaverimus, etiam hic cum aliis communiter repugnamus, ac possibilium amori, conformiter ad dicta de cognitione, formalem concursum attribuimus.

ARTICULUS IV.

AN TERTIA IN DIVINIS PERSONA PROCEDAT A PATRE ET FILIO?

402. *Nota.* Dogma catholicum de tertia in Divinis Persona gemino hactenus errore fuit lacessitum. *Primus Arianos* et *Macedonianos* habuit auctores, qui, detracta Spiritui sancto divinitate, eum a solo Filio, itidem creatura, factum seu creatum dicebant. Sed brevi extinctus hic error jacuit, Patribus Concilii Œcumenici II agentibus, qui Symbolo Nicæno post has voces : *Credimus in Spiritum sanctum,* addiderunt : *Dominum et vivificantem, qui ex Patre procedit. Secundus* pertinacior fuit, ac etiamnum apud *Græcos*

schismaticos perseverat. Quidam Theodoretum, in sua Anathematismorum S. Cyrilli confutatione, auctorem illius volunt : alii ejus initia ad seculi septimi medium revocant; nec tam ejus editorem nominant, quam oppugnatorem S. Maximum in ep. *ad Marin.* laudant. Illud certum, seculo jam octavo acriorem fuisse circa dogma de Spiritu sancto controversiam, de eaque jam celebratas per Galliam, Italiam et Germaniam Synodos, quas in chronologica Conciliorum serie notatas reperies. Qua porro vicissitudine sub tempora Photii, Michaelis Cerularii, Josephi Constantinopolitani, et Marci Ephesini, eadem disputatio exarserit et resederit, recruduerit et quieverit, resuscitata fuerit, et eatenus compressa, ut publicam saltem fidei erroneæ confessionem recens non obtinuerit, ex historia *Concil. Œcumenicorum*, Constantinopolitani et Later. IV, Lugdun. II, ac Florentini discere licet.

Cum dissidentium pars utraque Spiritus sancti et divinitatem et processionem a Patre crederet, *Græcorum* partim imperita obstinatio, partim persuasio erronea dissidium effecit perpetuum. Quamvis ipsi concederent, Spiritum sanctum esse a Patre per Filium, quin et a Filio esse, effluere, scaturire, emanere, ac spirari; negabant tamen ab illo procedere : vel quod dicerent processionem connotare principium, quod ab alio non procedit; vel quod existimarent, exinde statui *duo principia* Spiritus sancti : quorum prius ignorantiam pertinacem prodit; cum processionis verbum universalissimum sit, ac minus quam quodvis aliud, modum originis determinet : posterius autem errorem credulitatis ostendit; cum in gemina Persona unum duntaxat principium unicamque spirationem *Latini* palam ac sincere profiterentur. Omisso itaque errore altero, qui Disp. 1ª jam est refutatus, alterum secundum duas has partes distinctis assertionibus profligabimus.

403. *Dico I.* **Spiritus sanctus procedit, non a solo Patre, sed etiam a Filio divino.**

Pars 1ª ex dictis etiam certa est apud schismaticos, manifesta est ex Scripturis; a quibus Spiritus sanctus 1 ad Cor. 2, 10, *Spiritus Dei;* Matth., 10, 20, *Spiritus Patris;* Joan. 15, 26, *a Patre procedens* dicitur : definita est in Conciliis, ac in Symbolis plerisque proposita; et plerisque Traditionis monumentis demonstratur, quæ pro parte 2ª afferuntur. Unde hæc speciatim

Prob. I. Ex Scriptura. 1º In Divinis dare aut tradere, idem est ac producere, ut patet ex Joan. 5, 26, Matth. 11, 27 et alibi; ergo et accipere idem est ac procedere; tum quia hoc sequitur ex relativa oppositione : tum quia quidquid Persona una accipit ab altera, non est accidens aliquod utpote a Deo alienum, sed ipsa Dei substantia. Sed Spiritus sanctus accipit a Filio, dicente Christo, Joan. 16, 13 et 14 *Spiritus veritatis non loquetur a semetipso; sed quæcumque audiet loquetur, et quæ ventura sunt annuntiabit vobis. Ille me clarificabit : quia de meo accipiet et annuntiabit vobis :* quibus verbis ipsam divinitatem communicatam denotari, colligitur ex v. 15, ubi Christus ait : *Omnia, quæcumque habet Pater, mea sunt : propterea dixi vobis, quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis;* ergo. — Ita colligunt ex hoc loco Athan. in ep. 3 ad Serap. n. 1; Epiphan. in Ancor. n. 67; Ambros. de fide orthod. c. 8 (Opp. t. 2, part. 2, p. 356); Hilar. l. 8 de Trin., n. 20, et alii.

2º Qui mittitur missione propria a Filio, procedit ab eodem; sed Spiritus

sanctus mittitur a Filio, juxta Joan. 14, 16 : *Paracletus autem Spiritus, quem mittet Pater in nomine meo;* c. 15, 26 : *Cum autem venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis Spiritum veritatis, qui a Patre procedit;* et c. 16, 7 : *Si non abiero, Paraclitus non veniet ad vos : si autem abiero, mittam eum ad vos.* Et hæc missio est propria, quia est personalis; cum ubique tribuantur effectus personis duntaxat convenientes, scilicet in primo : *Ille vos docebit omnia, et suggeret vobis omnia;* in secundo : *Ille testimonium perhibebit de me;* in tertio : *Arguet mundum de peccato, et de justitia, et de judicio;* ergo. — Haud absimili modo argumentatur Nazianz. Or. 31, n. 26; Aug. l. 4 de Trin. c. 10, n. 29; Greg. M. hom. 26 in Evang. n. 2; Ansel. de Proc. Spiritus sancti c. 9, etc.

3° Qui in Divinis dicitur esse alterius, ab illo procedit; quia cum una Persona sit alteri æqualis, non dicitur alterius esse ratione subjectionis, aut servitutis, sed ratione originis; quomodo Matth. 10, 20 dicitur : *Spiritus Patris vestri loquitur in vobis :* sed Spiritus sanctus dicitur spiritus Filii; tum verbis disertis ad Galat. 4, 6 : *Misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra;* tum æquivalentibus, Joan. 15, 26 : *Spiritum veritatis, qui a Patre procedit;* Act. 16, 7 : *Non permisit eos Spiritus Jesu;* ad Rom. 8, 9 : *Si quis Spiritum Christi non habet,* etc. Ergo. — Utuntur hoc argumento Cyril. alex. in ep. ad Nestor. c. 10 (Labb., t. 3, p. 405 D E); Athan. in ep. 1 ad Serap. n. 25; Epiphan. hær. 74, n. 7, cum aliis.

II. Ex Patribus. Et quidem **ex Græcis,** quorum hic auctoritas plurimum valere debet, Greg. nyssen. l. 1 cont. Eun. (Opp. t. 2, p. 428 D), inquit : *Ut Patri conjunctus est Filius, et cum ex illo esse habeat, non tamen posterius existit; sic etiam Spiritus sanctus proxime hæret Filio, qui sola cogitatione, secundum rationem principii, prius consideratur productione Spiritus..... adeo ut detracta principii ratione, nulla re sancta Trinitas a se ipsa dissideat;* — Athan. ep. 1 ad Serap. n. 20, 21 : *Quemadmodum unigenitus est Filius, sic et Spiritus qui a Filio datur et mittitur, unus item est, non multi..... Quia enim unus est Filius, qui et vivens est Verbum, unam quoque esse necesse est perfectam et plenam, sanctificantem et illuminantem, viventem ejus efficaciam et donum; quod ex Patre procedere dicitur, quia ex Verbo, quod ex Patre esse conceditur, effulget, et ab eodem mittitur et datur. Filium quidem a Patre mitti verissimum est... sic etiam Filius Spiritum mittit... Filius dicit : quæ audivi a Patre, hæc loquor in mundo. Spiritus autem ex Filio quoque accipit... Igitur eumdem ordinem, eamdemque naturam habet Spiritus erga Filium, qualem Filius erga Patrem.* — Didym. l. de Spiritu sancto, n. 34 : *Non ex se est* (Spiritus sanctus), *sed ex Patre et me est. Hoc enim ipsum, quod subsistit et loquitur, a Patre et me* (Filio) *illi est;* et ibid. n. 37 : *Neque enim quid aliud est Filius, exceptis his quæ ei dantur a Patre; neque alia est substantia Spiritus sancti, præter id quod datur ei a Filio.* — Basil. l. 3 cont. Eunom. (Opp. t. 1, p. 272 B, et apud Petav. de Trinit. l. 7, c. 3, n. 15) : *Ut Filius ordine est secundus a Patre; quoniam ab eo est : et dignitate; quoniam principium et causa existendi ipsi Pater est... eodem modo Spiritus sanctus posterior Filio est ordine et dignitate;* et l. 5 cont. eumd. (Opp. t. 1, p. 302 A et 304 E) vocat Spiritum sanctum *verbum et imaginem Filii.* — Epiphan. in Ancor. n. 8 : *Spiritus Dei, et Spiritus Patris, et Spiritus Filii, non compositione aliqua, ut in nobis anima et cor-*

pus, sed inter Patrem et Filium medius, ex Patre Filioque procedens, et appellatione tertius; et n. 67 : *Jam vero cum Christus ex Patre credatur, Deus ex Deo; et Spiritus ex Christo, sive ab ambobus; ut Christus his verbis asserit : quia a Patre procedit et, hic de meo accipiet.* Idem hær. 62, n. 4 : *Non alienus est a Patre et Filio, sed ex eadem substantia, ex eadem divinitate, ex Patre et Filio, cum Patre et Filio subsistens semper Spiritus sanctus.* — Cyr. alex. l. 34 Thes. (Opp. t. 5, part. 1ª, p. 358) : *Necesse est fateri Spiritum e substantia esse Filii : Nam, ut ex ipso naturaliter exïstens, et in creaturam ab ipso missus, renovationem efficit, complementum nempe sanctæ Trinitatis;* et l. 1 de adorat. (Opp. t. 1, part. 2ª, p. 9) : *Mutabilis nullo modo est Spiritus, aut, si mutationis morbo laborat, ad ipsam Dei naturam hæc labes pertinebit. Siquidem est Dei et Patris et Filii, ille qui substantialiter ex utroque, nimirum ex Patre per Filium, profluit Spiritus.*

Eamdem veritatem verbis metaphoricis enuntiant, qui *Filium fontem esse Spiritus sancti*, et hunc ab illo *profluere, prodire, scaturire* dicunt; ut Athan. de Incarn. et cont. Arian. n. 9; Cyrill. alex. in Joann. l. 2 (Opp. t. 4, p. 182 D) et epist. ad Nestor. c. 10; — Vel qui dicunt Spiritum sanctum esse *ex substantia* Filii : ut Cyrill. alex. in Joann. l. 10 (p. 926 A) et Thesaur. l. 34 (Opp. t. 5, p. 334 D); Epiph. in Ancor. n. 7; — Vel qui prædicant Spiritum sanctum esse Spiritum *Filii proprium* : ut Athan. ep. 1 ad Serap. n. 25; Cyrill. alex. in Joann. l. 9 (p. 840) et l. 10 (p. 940) — Vel qui Spiritum sanctum appellant aut *odorem*, aut *vaporem* aut *halitum* Filii, ut Athan. epist. 3 ad Serap. n. 2; Cyrill. alex. in Joann. l. 11 (p. 930) et Thesaur. l. 33 (p. 338 B) et alii. — V. Petav. de Trinit. l. 7, c. 3, 4, 5.

Porro **ex Latinis** Patribus laudasse sufficiat Tertull. cont. Praxeam c. 4; Hilar. de Trinit. l. 2, n. 29 et l. 8, n. 20; Ambros. de Spir. sancto l. 1, c. 11, n. 120; August. de Trinit. l. 4, c. 20, n. 29, et l. 15, c. 17, n. 29, alibique. Marium Victor. adv. Arium l. 1, c. 12 et 13; Leon. M. ep. 15, c. 1; Fulgent. l. de fide ad Petrum. c. 11; Greg. M. Moral. in Job. l. 1, c. 7 (al. 22, n. 30) et in Evang. l. 2, hom. 26, n. 2, cum aliis plurimis, quos sibi adversari Græci haud ægre fatentur. — V. Petavium l. 7, c. 8.

III. Ex Conciliis. Epistola Cyrilli et Concilii Alexandrini data ad Nestorium lecta et approbata fuit a Conc. Ephesino Act. 1; deinceps etiam a Chalced. Act. 5, Constantinopolitano II, Collat. 6 et 8, III, Act. 18, et IV, Sess. ult. est confirmata : sed in hac diserte dicitur Spiritus sanctus *a Filio et a Deo Patre procedere* (Labb. t. 3, p. 405 D). — Præterea Conc. Lateran. IV c. 1 de fide Cath. (Labb. t. 11, part. 1ª, p. 242 C) sic profitetur : *Pater a nullo, Filius autem a solo Patre, ac Spiritus sanctus ab utroque pariter, absque initio semper et fine.* — Lugdunense II autem in Constitutione synodica de processione Spiritus sancti (Labb. ibid., p. 974 E) inquit : *Fideli ac devota professione fatemur, quod Spiritus sanctus æternaliter ex Patre et Filio, non tanquam ex duobus principiis, sed tanquam ex uno principio, non duabus spirationibus, sed unica spiratione procedat.* — Secundum quam professionem ibidem Symbolum Patrum, cum addito *Filioque* a Græcis græce, a Latinis latine, in Missis solemnibus decantatum fuisse Acta Concilii perhibent.

Tandem Concilium Florentinum in Litteris Unionis (Labb. t. 13, p. 514 D) primo quæstionem definit his verbis : *In nomine S. Trinitatis, Patris, Filii et*

Spiritus sancti, hoc sacro universali Concilio Florentino approbante definimus, ut hæc fidei veritas ab omnibus Christianis credatur et suscipiatur, sicque omnes profiteantur, quod Spiritus sanctus ex Patre et Filio æternaliter est, et essentiam suam, suumque esse subsistens habet ex Patre simul et Filio, et ex utroque æternaliter tanquam ab uno principio et unica spiratione procedit. Mox sinistram interpretationem prævertens subjungit : *Declarantes, quod id, quod sancti Doctores et Patres dicunt, ex Patre per Filium procedere Spiritum sanctum, ad hanc intelligentium tendit, ut per hoc significetur, Filium quoque esse, secundum Græcos quidem causam, secundum Latinos vero principium subsistentiæ Spiritus sancti, sicut et Patrem.* Denique rationem adjiciens ita finit : *Et quoniam omnia, quæ Patris sunt, Pater ipse unigenito Filio suo gignendo dedit, præter esse Patrem; hoc ipsum, quod Spiritus sanctus procedit ex Filio, ipse Filius æternaliter habet, a quo etiam æternaliter est genitus.*

IV. Ex RATIONE, et quidem ex duplici axiomate theologico. *Primum*, et velut a priori, est : Quæcumque habet Pater in Divinis, excepta ratione *Ingeniti* et *Paternitate*, communia etiam sunt cum Filio. Ita loquuntur NAZIANZ. Orat. 41 in Pentec. n. 9 et Orat. 31, n. 9; CYR. ALEX. l. 2 Dial. (Opp. t. 5, p. 422 C et seqq.), et Thesaur. l. 12 (Opp. t. 5, p. 110 D E), et alii plerique : statuunt Patres Florentini in periocha ultimo laudata : insinuat Scriptura verbis Christi : *Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt.* Sed Pater in Divinis habet potentiam spirandi, distinctam a ratione Ingeniti et Paternitatis, seu vis generativæ: ergo potentia spirandi communis est cum Filio. *Secundum*, et velut a posteriori, est : Distinctionis fundamentum in Divinis sola est processio, seu relationis oppositio : constat id ex Patrum dictis, et usu Florentini num. 381 indicatis : sed Spiritus sanctus non minus distinguitur a Filio, quam a Patre; ergo et ab eodem æque ac ab isto procedit.

Conf. 1. Sententia est Patrum ac theologorum consensu firmata, Filium per *intellectum*, et Spiritum sanctum per *voluntatem* procedere; ideoque ille Verbum, hic Amor compellatur : sed quod procedit per voluntatem et ut amor, non tantum a cognoscente, sed etiam ab ipso verbo, si hoc sit subsistens, procedit; quia nihil amamus, nisi secundum quod conceptione mentis apprehendimus, h. e. nisi præcognitum; ergo.

Conf. 2. Filius, dum ei communicatur voluntas a Patre, pro priore originis non supponit terminum voluntatis, seu Spiritum sanctum productum; ergo accipit a Patre voluntatem fœcundam et productivam Spiritus sancti, sicut Filius et Spiritus sanctus omnipotentiam fœcundam ex simili capite accipiunt, dum eis communicatur; ergo Spiritum sanctum æque producit cum Patre ad intra, sicut cum eodem et Spiritu sancto creaturas producit ad extra.

Conf. 3. Esse spiratorem, nec repugnat Filio, ut est Deus; cum et Pater spirator sit Deus : neque ut est Filius; quia processio per spirationem alia est, quam illa per generationem; ideoque, cum Filius sit genitus, non autem spiratus, Patri ut spiratori non opponitur, nec repugnat. Præterea vero ordo in Divinis non alius est, quam *originis;* adeoque, nisi Persona tertia simul procedat a secunda, præter primam erunt tantum duæ secundæ, non autem secunda et tertia ordine. Ergo cum spiratio activa Filio non repugnet, quin ab ordine exigatur, eadem Filio est asserenda.

404. *Dico II.* **Pater et Filius sunt unum principium Spiritus sancti; cujus contrarium nunquam admisit Ecclesia Latina.** Constat utraque pars ex *definitionibus Conciliorum* proxime relatis. Nihilominus

Prob. 1ª *p.* Nihil frequentius est in Scripturis, quam Spiritum sanctum designari, vel per *spiritum Dei*, vel per *spiritum Domini*, vel per *spiritum qui ex Deo est*. Sed hujus locutionis ratio non apparet alia, quam ut significetur ordinem Spiritus sancti ad Patrem et Filium terminari, quatenus hi sunt unus Deus et unum principium, non autem quatenus sunt distincti; ut simili modo usurpari locutionem de actionibus ad extra Patres pronuntiant; ergo.

Conf. 1. Inter modos *monarchiam* in Divinis stabilitam explicandi geminos, alter est, quod unum, sicut in creatione, sic et in processione sit principium; ut videre est apud Græcos Athan. Or. 4 cont. Arian. n. 1; Greg. nyssen. Or. 1 in verba, *Faciamus hominem* (Opp. t. 1, p. 141 C); Nazianz. Or. 20, n. 7; Basil. hom. 24 cont. Sabell. n. 4; et Latinos, Aug. l. 5 de Trin. c. 14; Ansel. in l. de Process. Spiritus sancti c. 9 et alios. Ergo cum iidem asserant Spiritum sanctum ex Patre et Filio procedere, hujus processionis unum duntaxat principium in utroque reponunt.

Conf. 2. Sicut se habet omnipotentia respectu trium Personarum in ordine agendi ad extra, sic se habet *potentia spirativa* respectu Patris et Filii in ordine agendi ad intra; cum ex dictis proportio sit eadem in ratione agentium et actionis; ergo sicut in agendo ad extra tres Personæ sunt unum principium, sic Pater et Filius unum principium sunt in agendo ad intra. Præterea Pater et Filius in esse spiratoris non distinguuntur a se invicem; quia in hac ratione sibi non opponuntur *relative*: ubi autem non intercedit relationis oppositio, non est distinctio, sed unitas in divinis; ergo. Denique in concretis *substantivis*, qualia sunt spirator, vel principium, æque ac Deus, vel creator, non est multiplicatio, nisi multiplicata forma, quæ scilicet per modum per se stantis hic habetur: sed nec virtus, nec actio spirativa hic multiplicatur; tum quia hæc sunt voluntas et amor Patris et Filii: tum quia nec multiplicatio, aut numerus in Divinis locum habet circa relationis oppositionem; ergo. Qui aliter subinde loquuntur, uti Hilar. l. 2 de Trin. n. 29: *Patrem et Filium* vocans *auctores Spiritus sancti*, sumunt substantivum concretum adjective.

Prob. 2ª *p.* Præterquam quod nullum extet in *Ecclesia Latina* documentum authenticum, quod erroris hujus criminationem probet; eadem non tantum in Synodis particularibus, præsertim Forojuliensi an. 791, Aquisgranensi an. 809 et Barensi an. 1097, contestata est dogma omnino catholicum; sed etiam amolita est a se omnem suspicionem in Synodis Œcumenicis, Lugdunensi II, c. 1 (Labb., t. 11, part. 1ª, p. 975 A): *Sacro approbante Concilio, damnamus et reprobamus omnes qui negare præsumpserint, æternaliter Spiritum sanctum ex Patre et Filio procedere, sive etiam temerario ausu asserere, quod Spiritus sanctus ex Patre et Filio tanquam ex duobus principiis, et non tanquam ex uno procedat*; et Florentina, in decreto Unionis (Labb., t. 13, p. 514 B): *Latini vero affirmarunt, non se hac mente dicere, Spiritum sanctum ex Patre Filioque procedere, ut excludant Patrem, quin sit fons ac principium totius Deitatis, Filii scilicet ac Spiritus sancti; aut quod id, quod Spiritus sanctus procedit ex Filio, Filius a Patre*

non habeat, sive quod duo ponant esse principia, seu duas spirationes : sed unum tantum asserant esse principium, unicamque spirationem Spiritus sancti, prout hactenus asseruerunt.

405. **Obj.** *I.* Imprimis *Scriptura* agens de processione Spiritus sancti, facit mentionem Patris duntaxat, non autem Filii. Etiam Concil. *Constantinopolitanum I* in simili occasione de processione ex Filio altum silet. Quin in Concil. *Ephesino* symbolum Nestorianum, quo negabatur Spiritus sanctus per Filium procedere, Act. 6, publice lectum, quoad hoc caput non est reprobatum a Patribus. Eadem dissimulatione usus est Cyrillus alex. ad impugnationem sui anathematismi noni, qua Theodoretus idem inficiabatur.

R. — *Quoad* 1um *D.* Scriptura agens de processione Spiritus sancti non facit mentionem Filii implicite, et quoad sensum *N.* Explicite, et quoad verba *C. Primum* patet ex probationibus : *secundum* non obest ; tum quia mos est Scripturæ, quæ pluribus Personis sint communia tribuere uni, sine tamen aliarum exclusione, ut ex Joan. 1, 9, Act. 1, 7 aliisque locis constat : tum quia facti ratio suppetit, quam indicavit Aug. Tr. 99 in Joan., n. 8 scribens : *Si ergo de Patre et de Filio procedit Spiritus sanctus, cur Filius dixit : De Patre procedit cur putas, nisi quemadmodum ad eum solet referre, et quod ipsius est, de quo et ipse est. Unde illud est, quod ait : Mea doctrina non est mea, sed ejus, qui misit me. Si igitur intelligitur hic ejus doctrina, quam tamen dixit non suam, sed Patris : quanto magis illic intelligendus est et de ipso procedere Spiritus sanctus ; ubi sic ait, de Patre procedit, ut non diceret, de me non procedit.* Adde, quod, si verbum scriptum deforet, traditum sufficeret.

Quoad 2um *D.* Concilium hoc altum silet de Filio, ob fidem contrariam *N.* Ob necessitatis absentiam *C.* Pro more Conciliorum, quæ definitiones non edunt, nisi occasione hæresum subnascentium, tam Nicænum de ipsa Spiritus sancti divinitate, quam Constantinopolitanum de ejus processione a Filio siluit : ut tamen illud opposite errori *Arianorum* divinitatem Verbi, ita hoc accommodate ad damnandos *Macedonianos* negatam Spiritus sancti divinitatem et processionem a Patre definivit.

Quoad 3um *D.* Symbolum Nestorianum, quoad caput de processione Spiritus sancti erroneum, non fuit reprobatum æquivalenter *N.* Formaliter *subd.* Ex consensu in errorem *N.* Ex neglectu quæstionis ad scopum non pertinentis *T.* Non approbatum, sed *æquivalenter* saltem reprobatum fuisse caput illud erroneum, patet ex eo quod Synodus tanquam catholicam confirmarit epistolam Cyrilli alex. ad *Nestorium*, qua dogma orthodoxum de Spiritu sancto aperte pronuntiatur. Quod examen de processione Spiritus sancti ad scopum disputationis non pertineret, constat ex controversia inter *Nestorium* et Cyrillum agitata, quæ circa substantialem Christi divinitatem et personam unicam versabatur. Quod demum impune negligi etiam ac dissimulari censura potuerit, inde liquet ; quia negatio *Nestorii* accipi poterat in sensu præcise opposito *Macedonianis*. Quæ excusatio nisi valeat, difficultas premet Græcos etiam ipsos ; cum Nestorius negarit, Spiritum sanctum per Filium procedere.

Quoad 4um est eadem responsio, utpote in eadem controversia. Præterea vero Cyrillus in declaratione Anathematismi noni, quem Theodoretus oppu-

gnavit, diserte asserit, tum Filio, præter paternitatem, omnia esse communia cum Patre; tum Spiritum sanctum Filio esse proprium, ipsi substantialiter inesse, ac esse ex ipso.

Inst. 1. Ex Patribus *Græcis* : Dionys. l. de divinis Nom. c. 2, § 5; Athan. l. de Incarnat. et cont. Arian. dicunt *solum Patrem* esse *fontem divinitatis*, vel *causam duarum personarum* : Athan. refut. hypocr. Melet. Euseb. et Paul. samos.; Basil. cont. Eun., et Damasc. l. 1 de fid., c. 11 (al. 8), cum aliis, Spiritum sanctum non dicunt *ex Filio* procedere, ut de Patre loquuntur, sed duntaxat *per Filium*.

R. — *Quoad* 1um, *C. A. N. C.* Filius equidem nec est fons omnis divinitatis, nec causa duarum Personarum; est tamen, juxta Epiphan. hær. 76 in confut., c. 18 Aetii (Opp. t. 1, p. 959 D), *fons de fonte* : juxta Athan., Cyril., supra laudatos, *fons Spiritus sancti* : juxta Græcos plerosque in Synodo Florent. loquentes, *causa Personæ tertiæ*.

Quoad 2um R. — *Græci* hi Patres cum aliis omnibus dixerunt Spiritum sanctum, non ex Filio, sed per Filium *N.* Cum pluribus *subd.* Negando per hoc actionem principii, et significando solam rationem medii *N.* Negando duntaxat actionem principii carentis alio principio, et denotando ordinem etiam Filii ad Patrem *C.* Spiritum sanctum procedere *ex Filio*, dixerunt etiam Epiphan. in Ancor. n. 8; Cyril. alex. in ep. ad Nestor. c. 10; Maxim. in ep. ad Marin. (Opp. t. 2, p. 70) et alii.

Præterea præpositionem *per* non minus actionem causæ significare, quam alteram *ex*, tum ex Scriptura Joan. 1, 3, ad Coloss. 1, 16 et alibi, tum ex Patribus, Greg. nyssen. l. 1 cont. Eunom., Cyr. alex. in ep. ad Theodos. et aliis manifestum est. Rationem autem diversæ usurpationis reddit Basil. l. de Spiritu sancto c. 5 scribens : *Hæ voces ex et per, non præscribentis legem sunt, sed hypostases discernentis : non enim ut naturæ diversitatem introducat, sed ut minime confusam Patris et Filii notionem præbeat, pronuntiavit Apostolus.* Ex quo D. Thom., p. 1, q. 36, a. 3 inquit : *Cum enim Filius a Patre habeat, quod ab eo Spiritus sanctus procedat, Pater per Filium spirare Spiritum sanctum dicitur.* V. Petav. l. 7, c. 17, n. 2 et seqq.

Inst. 2. Quamvis Patres Græci concedant eumdem etiam ex Filio procedere, negant tamen Filium esse *principium* Spiritus sancti; ut fecit Maxim. in ep. ad Marin. supr. cit., Nazianz., Orat. 34 in Ægyptior. advent. n. 10, et Damasc. de fide l. 1, c. 15 (al. 12 in fine). Similiter Theodoretus in ep. ad Monachos (Opp. t. 3, p. 1021), in reprehens. Anathem. 9, Cyrill. alex., vel Spiritum sanctum, et l. ult. hær. fab. vel silet de processione Spiritus sancti a Filio, vel eam negat (Opp. t. 4, p. 718 C) asserit tantum produci *per* Filium.

R. — *D.* Nazianz., Maximus et Damascen. negant Filium esse principium Spiritus sancti, sumendo principium speciali modo, pro fonte Personarum, seu principio sine principio *C.* Accipiendo principium simpliciter et modo communi, pro eo, a quo est origo ac processio *N. Principii* autem vocem a Græcis aliquando usurpatam fuisse pro *causa characteristica*, monet l. 7 de Trin. c. 17. Petavius. Theodoretum errasse, quin auctorem hujus erroris fuisse, docent Viri nonnulli insignes. Probabilius tamen vindicatur ab aliis; tum quia nec Cyrillus, quocum disputabat; nec Synodus IV, a qua fuit restitutus, nec Syn. V, a qua ejus scripta sunt damnata, hunc in illo erro-

rem notarunt : tum quia pleraque ejus dicta simili modo exponi possunt, quo aliorum Patrum verba (etiam Damasceni, quem pauci quidam contra communem aliorum sententiam erroris insimulant) hactenus declaravimus : tum quia in locis etiam objectis, maxime Lib. fabul. hæret., ponit principia processioni Spiritus sancti ex Filio valde faventia.

406. *Obj. II.* In hypothesi processionis ab utroque non potest dici 1° An virtus spirandi, quæ reperitur in Patre, sufficiat, vel non sufficiat? cum in *primo* casu superflua sit virtus Filii; in *secundo* autem inadæquata sit virtus Patris : 2° An productio Spiritus sancti activa sit personalis, vel substantialis? cum prius nequeat esse commune pluribus personis; posterius autem tribuendum foret ipsi etiam Spiritui sancto : 3° An productio Spiritus sancti passive per se exigat pro principio suo duo supposita distincta, Patrem scilicet et Filium, an vero non? cum *primum* videatur carere fundamento, et oppositam habeat paritatem in creatione; *secundum* autem obsit dogmati.

R. *quoad* 1um. — Virtutem *spirativam*, quæ est in Patre, sufficere; nec ideo tamen virtutem, quæ in Filio est, superfluam esse, aut inutilem; quia eadem omnino et unica virtus est in utroque. Paritas et declaratio dicti extat in virtute *creativa* omnibus Personis communi.

R. *quoad* 2um. — Productionem *activam* posse dici personalem, et negari quod ea duabus Personis nequeat esse communis. Videtur tamen potius dicenda nec personalis, nec essentialis, sed *notionalis;* quia scilicet, quamvis non constituat Patrem et Filium in esse Personæ, ut de innascibilitate respectu Patris diximus; nec etiam incommunicabilis sit Filio, cum filiationi relative non opponatur; ad distinctionem tamen a Spiritu sancto, et notificationem utriusque Personæ pertinet.

R. *quoad* 3um. — Productionem Spiritus sancti *passivam,* prout reipsa est, per se exigere pro principio supposita duo distincta, seu Patrem et Filium; quia Spiritus sanctus, prout nunc procedit, ex vi suæ proprietatis procedit ex amore mutuo, ut Aug. Tr. 99. n. 6. in Joan. appellat, *uno amborum*, ideoque dicit habitudinem relativam ad Patrem et Filium, seu duo supposita, per suam utrinque subsistentiam ad spirandum ultimo completa; ergo per se respicit et exigit utramque Personam, quia Personæ per se convenit sua proprietas; et proprietati divinæ essentialis est habitudo relativa; tali autem relationi tale principium debetur. Ex quo etiam colligitur dispar ratio a *creaturarum relatione*, quæ solum respicit et per se requirit principium a se existens et virtutis infinitæ; quæ duo essentiæ divinæ etiam a subsistentiis præcisæ congruunt.

Inst. Dici non potest, an Spiritus sancti productio formalis, respectu utriusque Personæ sit *æqualis* aut *inæqualis*, *mediata* aut *immediata?* cum alterutri parti repugnet ratio vel auctoritas; ergo.

R. Dogma catholicum de æqualitate exprimit Ansel. in opusc. de process. Spiritus sancti c. 22 scribens : *Non est Spiritus sanctus prius de Patre quam de Filio, nec de Filio, quam de Patre : nec major nec minor est existens de Patre quam existens de Filio : nec magis nec minus est de uno quam de altero.* De termino *principaliter* autem, idem, quod Aug. l. 15 de Trin.

c. 17, scripserat addit ANSEL. ibidem : *Si ergo dicitur quod Spiritus sanctus principaliter a Patre sit, non aliud significatur quam quia ipse Filius, de quo est Spiritus sanctus, a Patre habet hoc ipsum, ut Spiritus sanctus sit de illo : quoniam id quod est, habet a Patre : non sicut in rebus creatis, cum aliquid asserimus esse principaliter, volumus significare quod magis sit hoc, quod dicitur esse principaliter, quam illud ad quod refertur.* De quantitate autem productionis formalis Spiritus sancti a Patre, quoad rem ipsam dubitari nequit, eam esse *immediatam;* cum et Pater ipse spiret, et eadem omnino ac unica spiratione qua spirat et Filius : quoad vocis usurpationem tamen dixerunt subinde Patres Græci, præsertim GREG. NYSSEN. ep. ad Ablab. (Opp. t. 3, p. 27 B) et BASIL. l. 2, cont. Eunom. (a Petav. cit. l. 7, c. 11, n. 1), eamdem esse mediatam, seu Filio interveniente fieri; ut indicarent scilicet Filium hanc virtutem habere communicatam a Patre, qui hujus etiam spirationis principium est sine principio.

407. *Observa.* Occasione argumenti nostri secundi *ex ratione* propositi, quo usus est JOANNES THEOLOGUS in Concilio Florentino, Act. 18, contra Græcos, introducta est in scholas quæstio : An, si Spiritus sanctus a Filio non procederet, ab illo nihilominus distingueretur? *Scotistis,* cum aliis nonnullis, id affirmantibus; *Thomistis* e contra illud negantibus cum reliquis. Habet quidem ea controversia utilitatem; quoniam et *Græci* olim agnoscebant, et nunc etiam schismatici agnoscunt Spiritum sanctum reipsa distinctum a Filio, etsi negent illum ab hoc procedere : unde, parte negante stabilita, et vis argumenti a *Latinis* usurpati demonstratur, et systema schismaticorum evertitur : sed veritate dogmatis aliunde satis manifestata, non opus ducimus ei inhærere diutius. Itaque abservamus breviter, sensum quæstionis posse esse duplicem; 1um An si Spiritus sanctus non procederet a Filio, et tamen idem omnino tunc foret qualis jam est, adhuc. distingueretur? sed hic, utpote assumens quod quæritur, et hinc illusorius, a nobis non attingitur. 2um vero sensum : An, si Spiritus sanctus non procederet a Filio, et consequenter tunc non foret idem qui nunc est (cum eamdem habitudinem essentialem haud diceret, quam dicit de facto) an, inquam, etiam tum adhuc distingueretur a Filio; cum possit tunc alius esse quam nunc est, et tamen non esse idem cum Filio?

Ad hunc quæstionis sensum, conflatum licet ex hypothesi omnino impossibili, resolvendum, nec opus est, nec decet abire a principio theologico alibi statuto, quo sumus certi non aliud distinctionis fundamentum esse in Divinis, aut cogitari posse quam *relativam oppositionem originis,* seu producentis et producti; quæ cum in data hypothesi nullatenus adesse ponatur inter Filium et Spiritum sanctum, consequens est neque distinctionem intercedere posse. V. PETAV. l. 7, c. 9.

Ne quis porro axioma laudatum in dubium revocare possit, Conciliis Toletano XI et Florentino, nec non BOETIO et ANSELMO, nuper productis, addere juvat et alios ex Patribus quatuor viros, idem statuentes. Sunt autem GREG. NYSSEN. qui ep. ad Ablab. (Opp. t. 3, p. 27 A) de Divinis Personis universim ait : *Per quod solum discerni alterum ab altero deprehendimus, nimirum eo quod credimus aliud quidem causam esse, aliud vero ex causa, aliud ex eo quod ex causa est.* GREG. NAZIANZ. autem Or. 31, n. 9 : *Mutuæ persona-*

rum relationis differentia diversa ipsis nomina procreavit; paulo post addit : *Ex his verbis, quod genitus non sit, quod genitus, quod procedat, hoc effectum est, ut alius Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus appelletur; atque ita inconfusa trium Personarum distinctio in una divinitatis natura conservetur.* Cyrill. alex. Thesaur. l. 7 (Opp. t. 5, p. 60 C) : *Est Pater in sua proprietate; et est Filius in peculiari sua proprietate; hanc solam a Patre differentiam habens, quod Pater quidem per se est, neque est Filius; Filius etiam per se est, neque est Pater; sed hac quidem sola differentia a Patre distinctus.* Et ibid. l. 11 (p. 85 C) : *Simplex itaque et non composita Deitatis natura, nunquam in dualitatem Patris et Filii secta fuisset, nisi prius aliqua differentia fuisse visa esset, non secundum essentiam, sed extrinsecus* (i. e. extra essentiam) *intellecta, per quam utriusque Persona inducitur, peculiari quidem hypostasi constans, sed in unitatem Divinitatis per naturalem identitatem constricta.* Aug. l. 11 de civit. Dei, c. 10, n. 1 : *Ideo simplex dicitur* (Deus) *quoniam quod habet, hoc est, excepto quod relative quæque Persona ad alteram dicitur.* His consentiunt Fulgent. l. de Trin. c. 2, et Damascen. l. 1 de fid. c. 11 (al. 8, Opp. t. 1, p. 139 D, edit. Venet.), cum aliis. Accedit quod, sicut de facto, præter *oppositionem relativam originis,* in Divinis non datur distinctio, aut ex limitatione, aut ex repugnantia disparata; sic nec in hypothesi illa exinde distinctio proveniret.

Primum constat ex infinitudine prædicatorum divinorum : *secundum* autem colligitur : 1° Quia in illa hyppothesi, sicut *disparate* non repugnarent Paternitas et Spiratio activa, sed eadem Persona generaret et spiraret; sic etiam disparate non repugnarent Filiatio et Spiratio passiva, et una persona generaretur et spiraretur, Filiusque foret indistinctus a Spiritu sancto. 2° Quia non magis tum opponeretur Filiatio et Spiratio passiva, quam nunc opponitur Paternitas et Filiatio ex una, et Spiratio activa ex altera parte : adeoque sicut spirator nunc non est persona distincta a Patre et Filio, sic Spiritus sanctus tunc non foret persona a Filio distincta. 3° In systemate *Græcorum* Filiatio et Spiratio passiva haberent se ordinate, sicut intellectus et voluntas, intellectio et volitio in Divinis : haberent etiam se ut termini pertinentes sequela, ita ut valeat illatio : Producitur Spiritus sanctus, ergo generatur Filius; sicut valet illa : Pater amat, ergo intelligit : quin haberent se ut mutuo convertibiles, ita ut valeat : Generatur Verbum, ergo producitur Spiritus sanctus; quia voluntas et intellectus divinus sunt realiter idem : uterque etiam necessario ad intra operatur; et principium non tantum quod, sed etiam quo formale proximum, scilicet Paternitas et Spiratio activa, realiter quoque identificatur; ergo et Filius et Spiritus sanctus non forent disparata; ergo nulla inter Filium et Spiritum sanctum potest intercedere distinctio, nisi quæ sit aut formaliter aut radicaliter oppositio relativa originis.

Atque hac ratione oportet explicare locutiones quasdam Patrum, qui Filium dicunt distingui a Spiritu sancto, vel quia prior procedit *ex utero,* posterior *ex ore,* ut ait Athan. Dial. 1 cont. Anom. n. 6; vel quia alter exit *quomodo natus,* alter *quomodo datus,* ut Aug. l. 5 de Trin., c. 14 scribit; vel quia ille procedit *generationis modo,* hic *modo processionis,* ut Nazian. Or. 39, n. 12 loquitur; vel quia is *filialiter* (γεννητῶς), iste *processibiliter* (ἐκπορευτῶς) prodit, ut Damascen. l. 1 de fid., c. 9 (al. 8, Opp. t. 1, p. 135 B) et seqq.

repetit; cui consentit Anselmus, l. de Process. Spiritus sancti c. 2 in fine. Harum enim processionum differentiæ non asseruntur, nisi ut fundatæ in relativa oppositione, sine qua *uterus* ab ore, *nativitas* a datione, *generatio* a processione non distingueretur, æque ac intellectus et voluntas, intellectio et volitio non cognoscuntur distincta, si distincta personalitas ac persona ab iisdem præscindantur.

Quod Anselmum attinet, eadem illi aptari responsio potest. Præterea vero, ubi opusc. de Process. Spiritus sancti cap. 1 et tribus seqq. Filium *nascendo* et Spiritum sanctum *procedendo* distinguit; non loquitur ex sententia propria, sed tantum explicat, qua ratione Græci, negantes processionem ex Filio, defendant distinctionem personarum; ideoque sub finem c. 2 ait : *Ut interim aliam causam dicam, quoniam nondum constat quod Spiritus sanctus de illo sit et procedat*, etc.; ibidem tamen supponit hunc ipsum explicandi modum fundari in oppositione relativa : unde eod. cap. 2 addit : *Hæc sola causa pluralitatis est in Deo, ut Pater, et Filius, et Spiritus sanctus dici non possint de se invicem, sed alii sint ab invicem : quia prædictis duobus modis est Deus de Deo, quod totum potest dici relatio.* Et c. 3 : *Supradicta relationis oppositio, quæ ex eo nascitur, quia supra dictis modis Deus de Deo est, prohibet Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum de se invicem dici, et propria singulorum aliis attribui.*

Denique in capp. postremis proponit suam sententiam, et repetit axioma, quod ex ejus l. de Incarn. supra retulimus : *In Divinis omnia sunt unum, ubi non obviat relationis oppositio.* — Ad illa quæ ex ratione obmoveri solent advertendum est, non solum Spiritum sanctum, sed et Filium haud fore in ea hypothesi eumdem qui nunc est; cum careret spiratione activa : item nec habiturum perfectam Patris similitudinem, ex eadem ratione : denique nec Filii constitutivum fore aliud a Spiritu sancto, nec ejus productionem haberi prius, nisi secundum solam cogitationem nostram; nullo autem modo realiter et secundum originem. De quibus et aliis vide, si lubet, theologos utriusque scholæ.

Quæres : Quo jure ac tempore particula Filioque addita fuerit Symbolo Constantinopolitano?

408. *Nota.* Partem quæstionis *primam* per priores Concilii Florentini sessiones, acri et diuturna disputatione versarunt Græci et Latini; illi quidem non negantes Symbolum explicari posse, sed contendentes tamen, quamcumque additionem, et hanc etiam *Filioque*, inseri Symbolo non potuisse ob vetitum Conciliorum; atque causam schismatis inde fuisse datam utrique Ecclesiæ : hi vero pugnantes additionem licite meritoque fieri potuisse, per id scilicet neutiquam violata Conciliorum lege, neque data schismati occasione, quod Græci nimirum aliunde moti excitarint.

Secundam partem inter theologos ambiguam fecerunt diversæ auctorum opiniones. Nam *Calceas* et *Genebrardus* auctorem hujus additionis nominant Damasum : nullum tamen pro hac sententia extat documentum authenticum; cum symbolum hujus Papæ inter opera S. Hieronymi relatum, tanquam pseudonymum et suppositium rejiciatur ab eruditis plerisque. D. Thomas, p. 1, q. 36, a. 2, ad 2 indicat additionem factam in magna Occidentalium

Synodo; quam tamen cum nec nomine, nec loco, nec tempore determinaverit, nihil certi nos docuit. *Julianus* Cardinalis Sess. 5, et *Andreas Colossensis* Sess. 7 Conc. Florentini contendebant insertam symbolo fuisse illam particulam jussu Concilii generalis septimi. Atque hanc in rem allatus est Codex vetustissimus hujus Concilii, symbolum cum adjecta voce continens : provocatur etiam ad antiquissimum Consilii textum græcum, et versionem latinam ab Anastasio Bibliothecario ad *Joannem VIII,* missam; nec non ad Capitulare adversus Synodum Nicænam missum a *Carolo M.* per Engilbertum, ex quo constat *Tarasium* ab adversario fuisse reprehensum, quod secundum Nicæni symboli fidem non dixerit Spiritum sanctum a Patre Filioque procedere.

Verum nec hæc sententia satis firma apparet plerisque; cum incredibile videatur, contra authenticam adeo, obviam ac recentem veritatem *Græcos* paulo post et deinceps, ob illam additionem, tot criminationes et calumnias in *Latinos* conjicere potuisse : præsertim cum nec græcus Conciliorum codex, nec Anastasii versio, a curiosis consulta, additionem illam exhibeant : Capitulare autem *Caroli* videatur sermonem Athanasii in Act. 4 Conc. Nicæni II lectum pro Symbolo accepisse; in quo sermone tamen, æque parum ac in Symbolo, vox illa addita reperitur. Unde vehemens suppositionis suspicio aspergitur Codicis quantumvis vetusto per Cardinalem prolato; quæ plurimum augetur ex facto *Leonis III,* quem etiam a Concilio Aquisgranensi sollicitatum, ut Symbolo insertam *Filii* vocem probaret cantarique vellet, id non tantum constanter recusasse, sed Symbolum etiam illa additione carens, tabulis argenteis inscriptum, in Confessione tum S. *Petri,* tum S. *Pauli* collocasse, historia prodit. Hoc ipsum autem factum priores quoque universim opiniones refutat.

Quid nos cum communiori jam, sive certum, sive probabile in *Facti* controversia opinemur, expedita breviter *Juris* quæstione, distinguendo inter Ecclesias, et secernendo additionem ab usurpatione, paucis exponemus.

409. *Dico I.* **Particula Filioque jure optimo addita fuit Symbolo.**

Patet non solum ex decantato sub Missam solemnem per utriusque Nationis Patres Concilii Lugdunensis Symbolo hac additione aucto; sed etiam ex Concilii Florent. definitione, seu Decrero Unionis inter Græcos et Latinos, ubi (Labb. t. 13, p. 515 A) dicitur : *Definimus insuper explicationem verborum illorum, Filioque, veritatis declarandæ gratia, et imminente tunc necessitate, licite ac rationabiliter Symbolo fuisse appositam.* Præterea vero

Prob. Ut jure optimo fiat additio, ea debet esse *explicatio* veritatis jam latentis in eo, cui adjicitur; debet proficisci ex *justa causa,* maxime ex *necessitate;* debet fieri ab auctoritate legitima : hæc enim plane requiruntur, sed et sufficiunt. Requiruntur quidem; ne ex defectu *primi,* dogma inseratur aut veritati contrarium, aut alienum, aut impertinens : ne item ex defectu *secundi* promiscue aut temere inter fidei articulos primarios referatur veritas etiam qualiscumque : ne denique cuilibet fiat facultas pro libitu mutandi, vel ampliandi formulam fidei. Eadem vero sufficere, ex eo persuadetur; quia nec ex parte rei, nec ex parte modi, nec ex parte causæ, plus aliquid desiderari merito potest. Sed facta in Symbolo additio vocis *Filioque* triplici hac conditione gaudet.

Nam 1° hac additione explicatur veritas fidei de processione Spiritus sancti, ut ex præced. art. patet : et dogma hoc jam latebat in his Symboli verbis, *Qui ex Patre procedit*, a Concilio Constantinopolitano additis, ad ostendendam processionem, non solum ex Filio, sed etiam ex Patre. 2° Occasionem præbuit error tum latius grassans adversus processionem Spiritus sancti ex Filio : *causam justam* ostendit cura Ecclesiæ commissa servandi illæsam fidem, et profligandi hæresin : necessitatem imposuit abusus Symboli, cujus scilicet silentium de processione ex Filio urgebatur tanquam argumentum fortissimum contra catholicam veritatem. 3° Intervenit *Ecclesiæ auctoritas*, quæ tanquam columna et firmamentum veritatis, depositi custos fidelis, et magistra fidei audienda, omnino legitime potest sive in doctrinæ summam redigere, sive huic constitutæ addere articulos, ad quorum notitiam et professionem instituantur catechumeni, probentur catholici, et discernantur hæretici : qui scopus est Symbolorum.

Horum *primum*, jure a nemine negato, fecerunt Apostoli, tanquam Ecclesiæ Pastores, in brevi qua utimur fidei formula : *secundum* congregati Ecclesiæ Patres in Concilio Nicæno I, præter alia, addito *consubstantialis* vocabulo, et in Concilio Constantinopolitano I, adjecto de Divinitate Spiritus sancti articulo, præstiterunt.

Conf. Nullum Ecclesiæ vetitum aut factum obstat, quominus Symbolo potuerit addi vox *Filioque;* cum, quæ in contrarium afferuntur, agant duntaxat de additione, cui una vel altera conditionum deest, quas ad legitimam additionem desideravimus; ut ex numeris duobus ea omnia complexis, continuo patebit. Nam

I. Concilium Ephesinum 1° dum Act. 6 edidit hanc definitionem (Labb., t. 3, p, 690 A) : *Alteram fidem nemini liceat proferre, aut conscribere, aut componere, præter definitam a sanctis Patribus, qui in Nicæa cum Spiritu sancto congregati fuerunt*, prohibuit duntaxat additionem contrariam, seu falsi dogmatis, non autem consentaneam fidei, et veritatis ejusdem declarationem, vel explicationem. *Primum* dignoscitur ex occasione hujus definitionis, quam dedit Charisius, exhibens Ephesinis Patribus tum symbolum a se factum, non quidem Nicænum aut Constantinopolitanum, sed pium tamen et orthodoxum; tum *symbolum Nestorianum*, seu fidei formulam ab Anastasio et Photio Nestorianis editam. Hanc enim, intacto Charisii symbolo, damnavit Synodus, abjecto deinceps decreto recitato. *Secundum* elucet; quoniam, licet hic caveatur, ne altera fides, quam Nicæna proferatur, non rejicitur tamen professio Charisii; multo autem minus *symbolum Constantinopolitanum* Nicæno superadditum; quod tamen fieri oportuisset, si additio quæcumque, etiam fidei consona ac necessaria, foret Ecclesiæ illicita.

2° Idem Concilium dum ibidem addit : *Qui vero ausi fuerint aut componere fidem alteram, aut proferre...; hos quidem, si sunt Episcopi, aut Clerici, alienos esse Episcopos ab Episcopatu, et Clericos a Clericatu decrevit : si vero Laici fuerint, anathemati subjici :* vel rursus intelligitur de additione contraria, et falsæ doctrinæ : vel si accipiatur etiam de veri dogmatis expositoria, ad eam pertinet, quæ fit sine auctoritate legitima a privatis; non ad factam ab Ecclesia ipsa additionem. Colligitur hoc tum ex auctoribus symbolorum oblatorum, inter quos vel ipse orthodoxus, scilicet Charisius, erat duntaxat presbyter : tum ex recensione personarum in decreto vel

privatarum, vel solitariarum : tum ex pœna, quæ singulares duntaxat, non Ecclesiam universam afficere potest.

3° Quod itidem ab eodem Concilio vox *Deipara* non fuerit inserta symbolo, factum est; quia Patribus non apparebat necessitas, propterea quod ex divinitate Christi et hujus nativitate ex Beatissima, in symbolo Constantinopolitano diserte enuntiata, sat constaret Mariam esse Deiparam. Poterat etiam Patribus hujus vocis adscriptio videri periculosa : quoniam, ubi Nestorius B. Virginem appellans *Christiparam* negabat Dei matrem, Eutyches eam dicens *Deiparam* volebat ejus quoque secundum divinitatem esse matrem, naturam scilicet divinam cum humana confundens.

4° Ex datis responsionibus una quadrat in Cyrilli alex. qui Ephesino intererat, epistolam, sive quam ad Joannem Antiochenum, sive quam ad Acacium Melitensem dederat. Dum enim sensum Decreti nuper relati repetit, utrobique agit contra symbolum Anastasii et Photii Nestorianorum. Præterea vero, quamvis Joannes Antiochenus cum Orientalibus ampliorem fidei confessionem symbolo, quod ipsi etiam intactum volebant, adjunxissent; Cyrillus tamen in ep. cit. hanc ipsam mire laudat et commendat.

II. Similiter 1° In Conc. Chalcedonensi Act. 2, ubi Judices postulabant fieri expositionem fidei, responderunt Patres (Labb., t. 2, p. 340 A) : *In scriptis expositionem non facimus. Regula est quæ prædicat sufficere quæ sunt exposita. Regula vult aliam expositionem non fieri. Ea quæ sunt Patrum teneantur.* Et paulo supra (ib., p. 337 D) : *Clamaverunt Episcopi : Expositionem alteram nullus facit, neque tentamus, neque audemus exponere. Docuerunt enim Patres, et in scriptis custodiuntur quæ ab iis sunt exposita, et circa ea dicere non possumus.* Sed neque ista obsunt. Non enim hic agitur de *symbolo*, sed expositione fidei; ut verba diserte indicant : et quod recusarunt Patres Act. 2ª, fecerunt deinceps in 5ª; ubi concinnatam quidem fidei definitionem primam repudiarunt; in aliam tamen longissimam deinde convenerunt, quæ præter symbola antiqua, epistolas Cyrilli ac Leonis, necnon expositionem controversi tum dogmatis complectebatur : quin et tergiversatio prior prærnaturam tantum Judicum postulationem rejiciebat, negatio autem posterior, tum dissidium Episcoporum de formula prima, tum consensum de retinenda formula secunda indicabat.

Cæterum facultatem Ecclesiæ circa symbolum assertam satis contestata est hæc Synodus. Cum enim Act. 1ª legerent gesta pseudo-synodi Ephesinæ, quibus Flaviani symbolum contra Eutychetis hæresin additamenta auctnm, a Dioscoro, velut contrarium Nicænæ prohibitioni, damnatum narrabatur, dixerunt Patres omnes : *Anathema Dioscoro, quia male judicavit.* Patres item in allocutione ad Imperatorem ita disserunt : *Si omnes contenti essent fidei instituto, et pietatis sententiam nulla innovatione turbarent; deceret Ecclesiæ filios nihil amplius excogitare, quam symbolo constat esse determinatum. Sed, quia multi a recta linea per anfractus erroris exorbitant, necesse nobis est veritatis eos inventione convertere; commenta quoque eorum devia salutaribus adjectionibus refutare; non ut novum ad pietatem, quasi fides desit, semper aliquid exquirentes, sed ut contra ea quæ ab illis innovata sunt excogitantes quæ salubria judicantur.*

2° Haud absimilis prohibitio vel addendi, vel adimendi aliquid fit in ep. Vigilii ad Eutychium Patr. Constantinopolitanum, et in ep. Agathonis ad

Synodum generalem VI nec non in ipso Nicæno secundo; sed ubique tantum excludendo contrarium, et a fide alienum, vel minus necessarium ob veritatem alias jam abunde declaratam. Hinc VIRGILIUS etiam provocat ad symbolum, quod articulum de resurrectione palam proponat : ipsa AGATHONIS epistola referebat symbolum, cui plura inserta fuerant, in antiquis formulis non reperienda. Synodus denique VII subnectit symbolo varias fidei expositiones, præsertim circa Iconomachos.

3° Ad querelas demum *Græcorum*, quod se non vocatis additio illa facta fuerit, responderunt in Concilio Flor. Latini : imprimis non constare, Græcos haud esse vocatos : dein Ecclesiam Romanam nulla adstringi lege ad illos vocandos : demum Latinis et numerum et dignitatem sufficisse ad illam additionem faciendam.

410. *Dico II.* **Certum est particulam Filioque fuisse additam vel symbolo, vel professioni fidei in Ecclesiis Hispaniarum jam a seculo quinto et deinceps; indeque ad Galliarum et Germaniæ Ecclesias sub finem seculi octavi transisse : Probabile autem est, in Ecclesia Romana hanc additionem esse receptam post medium seculi noni : obtinuisse tandem usum publicum inchoato seculo undecimo.**

Prob. 1ª *p.* Symbolum Constantinopolitanum cum particula *Filioque* decantatum est a Concilio Hispanico seu Gallaciensi an. 447 (Labb. t. 3, p. 1465 et t. 2, p. 1227), et Toletano III an. 589 (Labb. t. 5, p. 1000). Expositioni fidei autem inserta fuit eadem particula a Toletano IV an. 633 (ib. p. 1703). Symbolo pariter ac professioni fidei addita eadem vox legitur a Toletano VI anno 638 (ib., p. 1741); quem morem deinceps secuta sunt Concilia itidem Toletana VIII, XII, XIII et XV.

Prob. 2ª *p.* Synodus Forojuliensis an. 791 et Francofordiensis an. 794 definierunt dogma de processione Spiritus sancti ex utroque; in quarum prima sic dicitur (Labb. t. 7, p. 994 D) : *Sed et postmodum, propter eos videlicet hæreticos, qui susurrant Spiritum sanctum solius esse Patris, et a solo Patre procedere, additum est : Qui ex Patre Filioque procedit.* Aquisgranensis autem Synodus, Patrum nemine contradicente, an. 809, legatos misit ad Leonem III Pontificem, postulaturos, tum ut probaretur additio symbolo facta; tum ut Symbolum cum hoc adjuncto Romæ quoque cantaretur inter missarum solemnia.

Prob. 3ª *p.* Nicolaum I, qui an. 858. Petri cathedram conscendit, recepisse in Symbolum particulam *Filioque* suadet 1° Expostulatio Photii contra hunc Pontificem scribentis : *Sacrum etiam Symbolum, cui synodica omnia œcumenica suffragia inexpugnabile robur addiderunt, adulterinis sermonibus falsare agressi sunt, Spiritum sanctum non ex Patre solum, sed etiam ex Filio procedere vanissime prædicantes.* 2° Refutatio Græcorum a Ratramno Corbeiensi, qui sub an. 867 edito contra Græcos Opere l. 2, c. 2 inquit : *Sed neque Episcoporum centum quinquaginta tanta fuit auctoritas, ut, quod illis licuit, non liceat tam Romano Pontifici, quam universis Christi Ecclesiis.* 3° Consensio eam in rem Galecæ l. de Process. Spiritus sancti, Divi Antonini in Chron. Par. 3, Tit. 22, c. 3, Pithœi in Opusc. de Spiritu sancto, et nunc recentiorum plurium.

Prob. 4ª *p.* Impetravit hoc S. Henricus Imperator a Benedicto VIII Pon-

tificatum an. 1012 adepto. Cum enim Romani Symbolum in Missa cantare non solerent, causati, *non sibi, quibus fides nulla aliquando hæreseos labe infecta fuerit, sed illis necessarium esse illud Symbolum cantando frequentare, qui aliquando ulla hæresi potuerint maculari : Dominus Imperator,* ut Berno Augiensis l. de Ritibus ad missam pertinentibus c. 2 scribere pergit, *non antea desiit, quam omnium consensu id Domino Benedicto Apostolico persuasit, ut ad publicam missam illud decantarent.*

441. *Observa.* Quod Leo III postulatum Aquisgranensis Synodi utrumque abnuerit, amor custodiendæ antiquitatis, et studium servandæ cum Græca Ecclesia pacis fecerat; non autem abhorrentia animi aut fidei a dogmate. Constat id ex Actis Collationis Legatorum cum Leone, quæ a Smaragdo Abbate seculo nono conscripta sic habent : *Lectis enim a prædictis missis per ordinem testimoniis de processione Spiritus sancti a Patre et Filio, atque a Domino Apostolico diligenter auditis, ait : Ita sentio, ita teneo, cum his auctoribus et sacræ Scripturæ auctoritatibus. Si quis aliter de hac re sentire vel docere voluerit, defendo; et nisi conversus fuerit, et secundum hunc sensum tenere voluerit, contra sentientem funditus abjicio.* Quod Nicolaus dein ac Benedictus aliud fecerint, non fuit variatio doctrinæ, aut neglectus constantiæ; sed indulgentiæ prudentia et œconomiæ necessitas. Cum enim ex dictis eadem fuerit omnium Pontificum fides, abstinentia autem professionis a Symbolo non conciliaret Græcos, Latinos etiam irritare posset, ad notam, tum conniventiæ nimiæ, tum pertinaciæ amovendam, hoc medio uti oportuit. Quod denique Concilia generalia definiverint, particulam *Filioque* licite ac rationabiliter Symbolo fuisse appositam, permiserint Græcis tamen Symbolum, omissa ea additione, pro more suo antiquo recitare; horum primum vigilantia erat pro integritate fidei, alterum prudens amor concordiæ et unitatis : quam alibi scissam feliciter redintegrare, alibi integram perpetuo conservare in sua Ecclesia benignissime velit pacis auctor ac Deus, Pater, Filius et Spiritus sanctus. Amen.

DE ANGELIS.

Actum hactenus de Deo, prout Unus est in Essentia, et Trinus in Personis; agendum nunc de Deo tanquam auctore creaturarum, quas inter Angeli ex genere suo perfectissimæ sunt. Tradit autem D. Thomas in parte 1ª Summæ theol. multa de Angelorum Natura, Intellectu et Voluntate, de Gratia et Gloria bonorum, de Lapsu et Pœna malorum, a q. 50, ad 65. De Potentiis ad actus externos, de bonorum Custodia et malorum infestatione, a q. 110, ad q. 115.

CAPUT I.

DE EXISTENTIA ET NATURA ANGELORUM.

ARTICULUS I.

AN EXISTANT ANGELI?

1. *Nota I.* Angelus *vi nominis* idem sonat, ac missus vel nuntius : quippe cœlestes spiritus sæpe mittuntur a Deo ad enuntianda vel Dei mandata vel mysteria ; proin *officii* nomen est, non *naturæ*, S. Aug. teste (in Ps. 103, serm. 1, n. 15). Inde est, quod etiam Sacerdotes verbi divini præcones, quin et Unigenitus Dei, in Scriptura *Angeli* appellentur. Porro nomen angeli *latius* ex Scripturæ ac Ecclesiæ usu accipitur pro omni et qualibet substantia spirituali completa, hominibus quidem superiore, Deo autem inferiore, quam Philosophi a sua principali operatione *Intelligentias*, alii *Dæmones*, sive *Genios* compellarunt, sive boni, sive mali essent. *Strictius* autem usurpatur pro solis angelicis spiritibus infimum ordinem constituentibus.

Angelus *secundum naturam* definitur, *Substantia creata completa et pure spiritualis* : τὸ *substantia* habet rationem generis, proximi quidem respectu Dei, remoti autem respectu animæ rationalis ac hominis : per τὸ *creata* differt angelus a Deo, qui est ens a se et increatum : per τὸ *completa* differt ab anima, quæ est pars hominis essentialiter incompleta : per τὸ *pure spiritualis* differt ab homine, qui ex corpore et anima componitur.

2. *Nota II.* Angelos *existere* negarunt 1° nonnulli veteres *philosophi.*

2° E Judæis *Sadducæi*, Act. 23, 8. — 3° Seculo XVI, *Quinctinus* et *Coppinus* Libertinorum duces, et hodie *Anabaptistæ*, quibus non datur nisi unicus spiritus, scilicet Deus; angelos vero et animas inter figmenta abjiciunt.

Quæritur 1° An *Existentia angelorum* possit *probabiliter* suaderi? 2° An ex sola ratione naturali *demonstrari?* 3° An ex fide *certa* reddi? *Primum* facile omnes concedunt ob miras *Energumenorum* operationes. *Secundum* a theologis communius negatur, quia demonstratio nec a priori, nec a posteriori efferri potest. Nos utraque hac quæstione, plurimam partem philosophica, prætermissa, quid contra SADDUCÆOS, LIBERTINOS et ANABAPTISTAS doceat fides, potissimum indagamus.

3. *Dico.* **Existere Angelos fide certum est.**

Prob. I. Ex SCRIPTURA Gen. 22, 11 : *Angelus Domini de cœlo clamavit, dicens : Abraham,* etc. — Exod. 23, 20 : *Ecce ego mittam angelum meum, qui præcedat te... audi vocem ejus.* — Tob. 12, 15 : *Ego sum Raphael angelus, unus ex septem qui adstamus ante Dominum.* — Psalm. 8, 6 : *Minuisti eum paulo minus ab angelis.* — Matth. 18, 10 : *Angeli eorum in cœlis semper vident faciem Patris mei;* ergo ex his et innumeris aliis textibus manifestum est *existere* angelos tanquam *veras personas intelligentes,* quibus dicta et facta tribuuntur.

II. Ex CONCILIO LATER. IV sub INNOC. III, cap. *Firmiter* (Labb., t. 11, part. 1ª, p. 142) : *Unum,* inquit, *universorum principium, Creator omnium invisibilium et visibilium, spiritualium et corporalium, qui sua omnipotenti virtute, simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam, spiritualem et corporalem, angelicam videlicet et mundanam, ac deinde humanam quasi communem ex spiritu et corpore constitutam.*

III. Ex UNANIMI CONSENSU SS. PATRUM. Loco omnium sint S. GREG. homil. 34 in Evang. n. 7 : *Esse angelos,* inquiens, *pene omnes sacri Eloquii paginæ testantur :* et S. AUG. in Psal. 103, serm. 1, n. 15 : *Quamvis non videamus apparitionem angelorum... tamen esse angelos novimus ex fide, et multis apparuisse scriptum legimus et tenemus, nec inde dubitare fas nobis est.* Atque hinc Ecclesia SS. angelos ceu Dei ministros et hominum custodes, beatifica Dei visione fruentes, veneratur et invocat.

4. **Obj.** *I.* MOYSES in descriptione creationis Universi initio *Genesis* nihil meminit de *creatione angelorum;* ergo angelos tunc non cognovit.

R. — *T. A.* Quia S. THOM. 1 p., q. 61, a. 1, ad 1 docet, angelos non omnino fuisse prætermissos, sed nominibus rerum corporalium, *Cœli* aut *Lucis,* significatos fuisse. *N. C.* Nam quod MOYSES initio *Genesis* de creatione angelorum siluerit, factum est ob rationes varias a SS. Patribus allatas, nempe vel quia susceperat solum originem rerum corporearum describere; vel quia volebat ea duntaxat exprimere quæ erant facta in *obsequium hominum;* vel quia sibi fas putabat, apud Judæos carnalibus et sensibilibus inhiantes de *spiritualibus* tacere. Postea vero Moyses frequenter meminit angelorum, videlicet ut prius unum Deum affirmando, dein et *angelos ejus ministros* ac nuntios declarando, idololatriæ occasionem a Judæis in illam pronis removeret.

Inst. 1. Textus Scripturæ citati possunt intelligi de *divinis inspirationibus internis,* quibus velut *nuntiis* divina voluntas hominibus indicatur; ergo.

R. — *N. A.* Ineptam hanc et violentam esse detorsionem patet ex eo quod, quæ in Scriptura angelis tribuuntur, de *inspirationibus* intelligi nequeant : qualia sunt de angelis Abraham et Loth invisentibus, de Raphaele chirographum in Rages deferente, angelis semper *faciem Patris videntibus*, etc.

Inst. 2. Angelis nomen est *officii*, non *naturæ*; ergo in Scriptura per angelos non designantur substantiæ intellectuales *per se subsistentes*.

R. — *N. C.* Scriptura ex dictis, uti et Patres tam *Græci*, quam *Latini*, τὸ *angelus* usurpant pro substantia spirituali, vocabulo *officii* ad *naturam* significandam translato; alioqui ex *Legati* vel *Oratoris* nomine pariter inferam, eum qui hoc munere fungitur, non esse substantiam per se subsistentem.

Inst. 3. Si de fide est existere angelos; ergo etiam de fide erit existere angelos *talis naturæ*, qualem nos tribuimus, scilicet quod sint *substantiæ simplices completæ* et *omnino incorporeæ*.

R. — *N. seq.* Sunt enim qui dicunt, ex Scriptura non patere, an *Spiritus* exprimat totam angeli naturam, an vero partem tantum, cum Scriptura soleat etiam *partem* ponere *pro toto*, ut fecit de homine, quem Gen. 6, *carnem* dicit, et de filiis Jacob, quos Gen. 46, 26 *animas* vocat. Porro aiunt, Concilium Later. nihil voluisse definire, quam Deum esse Creatorem omnium omnino creaturarum; reliqua autem non *animo definiendi*, sed ex occasione et juxta communiorem Patrum sensum addidisse.

5. *Obj. II.* Veteres philosophi, Socrates, Plato, Aristoteles haud obscure pertractant de angelis; ergo non ex *sola fide*, sed ex *ratione* etiam *naturali* existentia illorum ostendi potest.

R. — *D. C.* Ostendi potest probabiliter *C.* Evidenter et demonstrative *N.* SS. PP. Justinus cont. Græc. Orat., n. 40; Clemens alex. Strom., l. 1 et 5 (Opp., p. 312 C et 550 A, edit. Paris. 1629) aliique testantur Gentiles illos Philosophos id ex SS. libris hausisse, quos sciendi percupidi avide legerant. V. Baltus, *Défense des SS. Pères*, l. 3, c. 15.

Inst. 1. *Ornatus et perfectio Universi* evidenter postulat ut existant angeli : quia alias Universum non esset perfectum, si non darentur uti substantiæ *pure corporeæ*, et *partim corporeæ*, *partim spirituales*, ita etiam substantiæ creatæ *pure spirituales*; ergo evidens est existere angelos.

R. — *N. A. et Prob. D.* Universum non esset perfectum perfectione proportionata fini quem Deus libere intendit *N.* Alia perfectione *C.* Cum Deus sit liberrimus in operationibus ad *extra*, quæcumque voluit fecit, fuissetque mundus sine angelis perfectus *formaliter*, id est, juxta ideam Dei; et ratio naturalis id solum dictare potest, quod Deus ad intentum finem semper agat perfectissime.

Inst. 2. Deus sine angelis non satis manifestaret *suas perfectiones*; ergo cum in omnibus necessario intendat gloriam suam, evidenter angeli existunt.

R. — *N. A.* Sane si Deus omne illud producere deberet, quod ad augendam Universi perfectionem conducit, omnemque intendere gloriam *extrinsecam* quam obtinere potest; necessaria etiam fuisset Incarnatio Verbi, neque hoc mundo perfectiorem condere potuisset. Certe sine angelis obtinuisset gloriam suam in gradu a se libere intento, ipse sibi sufficientissimus.

Inst. 3. Ea sane, quæ a *Magis* et *Energumenis* fieri experimur, evidenter

ostendunt angelorum existentiam. Opera enim eorum evidenter superant vires totius naturæ, et Deo, salva infinita sanctitate sua, tribui nequeunt; ergo.

R. — *N. A.* Effectus illi mirabiles aut Deo immediate, si nullam inordinationem contineant, aut animabus a corpore separatis bonis vel malis tribui possunt; maxime cum animæ a mortali corpore solutæ plus possint in corpora, et proxime ad virtutem angelorum accedant. Adde, quod *speciali virtute* a Deo instrui possint. Denique falsum est quod eorum opera vires totius naturæ superent.

Inst. 4. Naturaliter constat *moveri cœlos,* non a propria forma sive anima; ergo ab *Intelligentia,* quæ angelus est.

R. Non fert hodie Genios cœlorum navarchos sanior Philosophia, quæ docet astra moveri a principio motus naturalis, uti alii corporibus, ita et cœlestibus a primo Motore inditi.

ARTICULUS II.

A QUO, QUANDO ET UBI ANGELI SINT PRODUCTI?

6. *Nota. Manichæi* et *Priscillianistæ* docuerunt, angelos extitisse ex substantia Dei : *Platonici* et *Avicenna* somniarunt, a Deo solam aliquam intelligentiam primam esse productam, ab hac secundam, et sic deinceps. Circa tempus creationis angelorum variant sententiæ. Auctores alii *ante*, alii *post,* alii *cum mundo visibili* creatos esse angelos decernunt. Magis dubius est locus creationis; siquidem nec clare sit revelatum, nec ab *Ecclesia* definitum, nec consensu SS. Patrum sancitum, productos esse angelos aut in *cœlo empyreo,* aut in *alio inferiore;* hinc

7. *Dico I.* **Angeli omnes sunt creati a Deo.**

Prob. 1° Ex Apost. ad Coloss. 1, 16 : *In ipso* (Christo) *condita sunt universa in cœlis et in terra, visibilia et invisibilia sive* Throni *sive* Dominationes, *sive* Principatus, *sive* Potestates; 2° Ex Symb. Nic. *Credimus in Deum Patrem omnipotentem, factorem cœli et terræ, visibilium omnium et invisibilium;* 3° Ex Concilio Later, IV, cap. *Firmiter* supra laudato.

8. *Dico II.* **Angeli non sunt producti ab æterno, nec ante vel post, sed cum mundo corporeo.**

Prob. 1um. Coloss. 1, 16 et 17 dicitur : *Omnia per ipsum et in ipso creata sunt, et ipse est ante omnes. Conf.* ex cap. *Firmiter;* id tamen de fide esse negant *Cajetan., Bannez, Sixtus sen.* et alii.

Prob. 2um. 1° Ex Gen. 1, 1 : *In principio creavit Deus cœlum et terram,* id est, juxta S. Epiph. loco infra cit., S. Aug. de Civit. Dei, l. 11, c. 9 et alios, in principio temporis, vel antequam quidquam creasset : ubi sub nomine *cœli* comprehensos fuisse *angelos* cœli incolas, existimat *Procopius,* ne substantiæ increatæ viderentur, si eorum productionem Scriptura plane tacuisset; 2° Ex verbis cap. *Firmiter : Qui sua omnipotenti virtute* simul ab initio temporis *utramque de nihilo condidit creaturam;* 3° Ex SS. PP. Epiphan. hæres 65, n. 5 : *Illud evidenter Divinus sermo declarat, neque post sidera*

productos angelos, neque ante cœlum terramque constitutos. Est enim certa illa et immutabilis sententia : ante cœlum ac terram nihil omnino conditarum rerum exstitisse : quoniam in principio creavit Deus cœlum et terram, ut illud sit creandi principium, ante quod creatis ex rebus omnino nulla fuerit. Idem docent S. Greg. l. 28 Mor. c. 7 (al. 14, n. 34); D. Thom. hic. q. 61, a. 3, in 6; S. Aug. l. 11 de Civ. c. 9. Oppositum tamen dicit c. 32 posse defendi, quin aberretur a regula fidei. V. Petav. de Angelis l. 1, c. 15.

Si ais. Multi PP. Orig. hom. 1 in Gen. n. 2 et in Matth. t. 15, n. 27; Basil. homil. 1 in Hexam. n. 5; Greg. naz. tum Or. 38, n. 9 et 10, tum Or. 45, n. 5 et 6; Chrysost. l. 1 ad Stagirium n. 2 (Opp. t. 1, p. 158 A), Damasc. de fide Orthod. l. 2, c. 3 et alii docuerunt angelos ante mundum corporeum fuisse creatos.

R. Patres illi in hoc lapsi videntur : nam imprimis plures Patres sentiunt nobiscum, imo *Latini* omnes qui post S. Aug. scripserunt. Deinde prævalet illis auctoritas C. Later., quod aperte favet nostræ sententiæ, imo juxta multos eam definivit. Saltem post illud Concilium sine nota temeritatis negari non potest assertio nostra.

9. *Dico III.* **Angeli omnes creati sunt in cœlo.**

Prob. Luc. 10, 18 dicitur *dæmon cecidisse de cœlo;* Apocal. 12, 7, *factum fuisse prælium magnum in cœlo, etc.*

Conf. Juxta D. Thomam hic q. 61, a. 4, in 6 : *Conveniens fuit, quod angeli in supremo corpore crearentur, tanquam toti naturæ corporeæ præsidentes.* Utrum autem in *cœlo empyreo* creati sint; alii negant, ex eo quod non decuerit beatorum sedem inquinari peccato et turbari prælio; minus etiam locus termini conveniret statui viatorum. Alii affirmant, eo quod cœlum supremum primitus creatum fuerit : neque obstare dicunt illud Isa. 4, v. 13 et 14 : *In cœlum conscendam..... ero similis Altissimo*, cum hæc verba solum metaphorice exprimant superbiam Luciferi, ad litteram de *rege Babylonis* intelligenda : alioqui etiam v. 14, ibidem, *ascendam super altitudinem nubium*, probaret angelos infra nubes creatos fuisse. Verum, quia cum Scriptura quoque SS. Patres silent, supersedemus multa desuper altercari.

ARTICULUS III.

AN SINT ANGELI OMNINO INCORPOREI?

10. *Nota.* SS. Patres *corporeum* aliquando sumunt *latius* pro omni eo, quod veram ac realem entitatem habet, uti S. Aug. ep. 28 (Al. 166, n. 4) ad Hier.; aliquando pro eo, quod loco determinatur finito, ac mutationi obnoxium est : utroque hoc sensu angelos dicere *corporeos* nil vetat. Corporeum autem *proprie* et *stricte* dicitur, quod habet molem, sive partes extra partes diversis loci partibus correspondentes; et de hoc est quæstio, ac duplex quidem : *prima :* An sint angeli *pure* corporei? *secunda :* An sint *ex parte* corporei, sive compositi ex corpore et ex spiritu? Quamvis autem nonnulli Patres *Platonem* secuti primum videantur asserere; tamen facile explicantur ad secundam sententiam, et gemina ratione convincuntur : 1° Quia *pure* corporeum nec aliquid intelligere, nec velle potest. 2° Quia

in Scriptura, ubi angeli dicuntur spiritus, notio *spiritus* opponitur rei proprie corporeæ, v. g. ad Ephes. 6, 12 : *Non est nobis colluctatio*, etc. Proin de altero solum quæstio est, an scilicet angeli nequidem *ex parte* sint corporei, nec corpus tenuissimum ac subtilissimum habeant?

11. *Dico.* **Angeli sunt omnino incorporei.**

Prob. I. Angeli tum boni, tum mali passim in Scriptura vocantur simpliciter spiritus. Psal. 103, 4 : *Qui facit angelos suos spiritus*... Hebr. 1, 14 : *Nonne omnes sunt administratorii spiritus?* Luc. 10, 20 : *Spiritus subjiciuntur vobis,* et c. 11, 26 : *Assumit septem spiritus nequiores se,* etc. Atqui nomen spiritus, quando in Scriptura *simpliciter* usurpatur, et præcipue quando rebus intellectivis, aut his, quæ opponuntur corporibus, attribuitur, significat rem *pure* spiritualem et incorpoream; ergo. *Min. patet.* Ut dum tribuitur Deo et animæ rationali, Joan. 4, 24 : *Spiritus est Deus;* Matth. 26, 41 : *Spiritus promptus est, caro autem infirma;* cum tamen Scriptura neget, homines etiam post resurrectionem esse spiritus, Luc. 24, 30, quia non sunt *pure* spirituales.

II. In Conc. Constantin. III, Act. 11, in epistola Sophronii (Labb., t. 6, p. 881 C) animæ rationales et angeli statuuntur in ordine *intellectualium*, id est, spiritualium substantiarum. In Nic. II, Act. 4 (Labb., t. 7, p. 735 E) angeli vocantur *intellectuales virtutes.* In Later. IV, cap. *Firmiter* dicuntur *creaturæ spirituales,* ut oppositæ corporeis et compositis ex corpore et spiritu; ergo.

III. S. Basil. cont. Eunom. l. 5 init. (Opp. t. 1, p. 296 C) : *Cum*, ait, *creatura in duo dividatur, in corporea et incorporea; mutatio quoque illius divisa est... Incorporea et rationalia secundum operationem et voluntatem admittunt mutationem, secundum illud, angelis peccantibus non pepercit.* S. Joan. Damasc. l. 2 de fide c. 3 : *Angelus est essentia intelligens, perpetuo motu atque arbitrii libertate prædita, corporis expers.* S. Greg. nyss. hom. 4 de Orat. Dominica (Opp. t. 1, p. 743 B) : *Omnis creatura rationalis partim in corpoream, partim in incorpoream naturam divisa est : est autem angelica quidem incorporea : altera vero species nos homines sumus.* S. Greg. M. l. 4 Dial. c. 3 : *Spiritus est, qui carne non tegitur, angelorum.* Idem docent Lactantius, l. 7, c. 21 init.; Ambros. in Luc. l. 7, c. 12, v. 27, 28, n. 126; Leo epist. 15 ad Turribium, c. 6, etc. V. Petavium, de Angelis, l. 1, c. 3.

Conf. Si angeli naturaliter sibi juncta habent corpora; ergo animæ rationales essent angelis præstantiores, et homines illis similes in natura : cum tamen Psal. 8, 6, dicatur : *Minuisti eum paulo minus ab angelis,* ex quo infert Apost. Hebr. 2, 9, Christum secundum *naturam humanam* præcise angelis *inferiorem* esse : neque concipi posset, quomodo Luc. 8, 30, tota *legio dæmonum* unum obsidere hominem potuisset; denique dici non posset ad quem usum membra et partes haberent, cum intellectiones et volitiones eorum his non indigeant, et motus etiam localis sine his explicari queat; ergo.

12. **Obj.** *I.* S. Scriptura et Historiæ profanæ tribuunt angelis *naturam corpoream*; ergo non sunt incorporei. *Ant. prob.* 1° Gen. 6, 4 dicitur quod ingressi sint *filii* Dei, id est, juxta antiquam versionem, quam sequuntur

multi Patres, *angeli, ad filias hominum*, illæque genuerint gigantes. 2° Testantur Scriptores sacri et profani, *maleficos* et *lamias* carnaliter commisceri cum dæmonibus, quin et ex dæmone incubo subin prolem esse natam; ergo.

R. *ad prob.* 1am. Scriptura tum *Vulgata*, tum *Hebraica*, tum *Versio* 70. *Interpr.* correctior legit *filios Dei*, ut notant SS. Aug. et Cyrill.; erronee vero nonnulli Patres per *filios Dei* intellexerunt *angelos:* non enim intelliguntur angeli boni, tum jam beati, qui, pronuntiante Christo Matth. 22, 30, *non nubunt, neque nubuntur;* non mali, qui non filii, sed inimici Dei in Scriptura vocantur; intelliguntur ergo filii Seth et Enos, quos Scriptura dicit *filios Dei*, quia apud ipsos vigebat verus Dei cultus; et per *filias hominum*, filiæ Cain sive Cainitarum, ex quibus gigantes prognati sunt. Ita exponunt SS. Chrys., Aug., Cyrill. alex. et D. Thom.; idque evincunt verba contextus v. 5 et 6 : *Videns autem Deus, quod multa malitia hominum esset in terra... pœnituit eum, quod hominem fecisset in terra.*

R. *ad prob.* 2am — *D. A.* Commiscentur cum dæmonibus in corpore proprio *N.* In alieno, scilicet vel corpore defuncti assumpto, vel novo ex aere aliisve elementis ad similitudinem carnis effecto *C. Sexum* etiam, quem dæmones non habent natura, artificiose exhibere possunt. Item : ex dæmone nascitur proles vi propria et nativa dæmonis *N.* per semen aliunde furtive sublatum *C.* Unde etiam hæc generatio non tribuitur dæmoni tanquam patri, sed homini cujus est semen, ut advertit D. Thom. Quæst. 6, de *Miraculis* a. 8, ad 7.

Inst. 1. Angelis conveniunt actiones et passiones corporeæ; ergo sunt corporei. *Prob. A.* 1° Certis limitibus circumscribuntur. — 2° Possunt ligari, ut Asmodæus a Raphaele in deserto Tob. 8, 3. — 3° Torquentur igne corporeo; ergo.

R. *ad prob.* 1am — *D. A.* Circumscribuntur limitibus essentialibus *C.* Localibus sive corporalibus. *N.* Quælibet nempe creatura *circumscriptionem naturæ* habet, quamvis non omnes quantitative *locis corporalibus contineantur* ut cum S. Thom. 1, q. 50, a. 1, ad 3, ait D. Ambr. de Sp. S. l. 1, c. 7, n. 81.

Ad prob. 2am — *D. A.* Possunt ligari proprie, physice, seu vinculo corporeo *N.* Improprie, moraliter, seu Dei imperio *C.* Eodem sensu dæmones dicuntur *detracti rudentibus* in tartarum 2 Petr. 2, 4.

Ad prob. 3am — *D. A.* Torquentur igne corporeo, vi naturaliter et physice agente *N.* Supernaturaliter vel moraliter agente *C.* De hoc infra.

Inst. 2. Angeli habent aliquam antipathiam et sympatiam cum rebus corporeis : nam dæmon ad cytharæ pulsum recessit a Saule, 1 Reg. 16, 23; Fugatus est fumo jecoris, Tob. 6, 19; Delectatur *locis humidis* et palustribus, Job. 40, 16; ergo.

R. *ad prob.* 1am — *D. A.* Habent antipathiam et sympathiam ortam ex temperamento humorum, vel appetitu sensitivo *N.* Aliunde ortam *C.* Fugatio dæmonis facta est vel vi sacri hymni, vel musica directe egit in Saulem, temperando pravos humores, indirecte in dæmonem his abutentem ad turbandum Saulem.

Ad prob. 2am — Fumus ille jecoris fugavit dæmonem *moraliter*, ut religiosa fumigatio conjuncta precibus et exercitio castitatis, Christum amoris igne combustum præsignans, uti exponunt SS. Aug, et Prosper.

Ad prob. 3am — Per loca humida et palustria *tropice* intelliguntur animæ voluptatibus et luxuria diffluentes, ut exponit *Glossa :* his quippe dæmones maxime delectantur ; sic etiam juxta S. Aug. de Civit. Dei, l. 10, c. 19, delectantur *fumo* non sensibiliter, sed *intelligibiliter,* quia scilicet signum est sacrificiorum quibus delectantur, dum sibi ab idololatris offeruntur : ita S. Thom. hic q. 115, a. 5, ad 3.

Inst. 3. Angeli videntur, tanguntur, hospitio excipiuntur, et comedunt, uti patet in angelis Abrahamo et Jacobo apparentibus, in Raphaele Tobiæ comite, etc.; ergo. *Conf.* Teste S. Aug. epist. 49 (al. 102, q. 1, n. 5), in his operationibus vere locuti sunt, comederunt, etc.; quod fieri non potuit sine principio interno vitaliter corpus informante.

R. — *D. A.* Videntur, tanguntur, etc., in specie sibi propria et corporibus sibi naturaliter unitis *N.* In specie aliena et assumpto corpore adscititio *C.*

Ad conf. D. A. Vere locuti sunt, comederunt, etc., hoc est, in corporibus assumptis veras ac reales operationes exercuerunt *C.* Hoc est, actiones vitales et proprie exercuerunt *N. Non ficto et inani phantasmate,* ut loco cit. ait Aug. *sed manifestissima veritate* angeli actiones secundum speciem externam similes locutioni, comestioni et aliis faciebant, cum per assumpta corpora sonum articulatum in aere excitarent, cibum frangerent et comminuerent, motum conficerent, etc.; non tamen vera omnino locutio, comestio et bibitio erant, quæ de sui ratione postulant fieri a principio vitaliter informante ; unde et Raphael, Tob. 12, 19, inquit : *Videbar quidem vobiscum manducare et bibere, sed ego cibo invisibili utor.*

13. *Obj. II.* In Syn. Gener. VII Act. 5, definitum est, angelos pingendos esse, quia corporei sunt : recitato enim Dialogo Joannis thessal. (Labb., t. 7, p. 354) : *De angelis et archangelis.... intelligibiles quidem eos Catholica et Apostolica novit Ecclesia, non tamen incorporales omnino et invisibiles.... subtiles autem corpore et aereos, et igneos :* Tarasius Patr. Const. Concilii præses sic est locutus (ib., p. 355 B) : *Ostendit Pater* (Joannes thessal.) *quod et angelos oporteat pingi, quoniam circumscripti sunt, et veluti homines multis apparuerunt :* cui universa Synodus statim respondit : *Etiam Domine;* ergo sensus Ecclesiæ est angelos esse corporeos.

R. — *N. C.* Nam 1° Deceptus est Joannes, dum aliquorum Patrum sententiam *Ecclesiæ sensum* dixit. 2° Non definivit Concilium, angelos esse corporeos, sed tantum posse depingi, quin Tarasius hac conclusione rationem corporeitatis angelicæ afferret, errore Joannis prudenter suppresso : aut quin Concilium illam rationem approbaret, prout liquet tum ex scopo Concilii, qui fuit ut statueretur *usus SS. Imaginum,* ad quem sufficiebat licitum esse pingere angelos : tum quia Act. 4 Concilium jam retulerat et probaverat sententiam S. Athanasii asserentis angelos esse incorporeos.

Inst. Joannes thess. docuit angelos esse corporeos, atque ideo posse depingi : sed Concilium probavit hanc illationem per illa verba, *Etiam Domine;* ergo probavit angelos esse corporeos.

R. — *D. M.* Docuit duntaxat angelos esse corporeos *N.* Docuit esse corporeos, et *humana specie* multis *apparuisse,* ideoque pingendos esse *C.* Ut vero Concilium probaret hanc illationem, *angeli pingi possunt,* sufficit veram esse aut unam aut alteram partem propositionis hypotheticæ. Sed angelos

constare *proprio corpore*, et in proprii corporis specie apparuisse, id quidem nec Synodus approbavit, nec ad quæstionem propositam de pingendis SS. angelorum iconibus spectabat. Demum verba illa, *Etiam Domine*, non continent definitionem, quia solum inter consultandum prolata. V. Petavium l. 1, c. 2, n. 7.

14. *Obj. III.* Veteres Ecclesiæ Scriptores, Iren., Tertul., Hil., Ambr., et alii constanter docuerunt angelos esse corporeos; et SS. Aug. et Bern. de hac re dubitarunt; ergo.

R. — 1° Fateor aliquos Patres in ea sententia fuisse, quam tamen non ex Scriptura, neque ex Traditione, sed ex *Platonis* philosophia hauserunt, iisque oppono auctoritates *num.* 11 pro nobis relatas; unde liquet quod pars sanior ac melior stet pro nostra sententia.

R. — 2° Multi ex illis Patribus, qui angelis tribuunt corpora aerea, loquuntur non de propriis, sed assumptis eorum corporibus. Alii negant angelos esse incorporeos, non absolute, sed comparative ad Deum, qui solus ita est incorporeus, ut sit infinitus, immensus, expers omnis compositionis. Aliqui tantum volunt angelos esse veras et reales substantias in sensu *num.* 10 indicato, prout Apost. dicit, Divinitatem in Christo habitare *corporaliter*, id est, *vere realiter*. Demum alii solum dubie non assertive loquuntur.

Inst. 1. Si angelorum natura extra omnem omnino materiam est; ergo etiam excludet omnem compositionem : sed id negant SS. Patres et Theologi; ergo.

R. — *D. seq. M.* Omnem compositionem physicam, essentialem et integralem *C.* Metaphysicam et accidentalem *N.* Compositionis essentialis nullum in angelis vestigium est, nulla necessitas, sive ad vitales operationes intelligendi et volendi, sive ad motum localem et actus potentiæ executivæ; idem est de integrali, cum nulla substantia spiritualis sit divisibilis in partes integrantes. Metaphysicam non excludit, quia definiri potest : nec accidentalem ex subjecto et accidentibus, quia recipit suos actus, cum natura angelica non sit actus purus; atque sic differt satis a simplicitate Dei.

Inst. 2. Attamen dici non potest, quod *de fide* sit angelos esse incorporeos.

R. Quamvis contrariam opinionem primo millenario toleratam fuisse inter Christianos, ex Hist. Eccl. colligat Natalis Alex.; tamen secundo millenario, præsertim post C. Later. IV, Theologi duce Magistro Sent. uno velut ore (si Eugubinum et Cajetanum excipias) naturam angelicam extra omnem utut subtilissimam materiam collocant; adeo ut contrarium censeatur error temerarius, quamvis dicere hæreticum aut hæresis proximum graves auctores renuant.

Quæres : Sintne Angeli incorruptibiles ac immortales?

15. *Nota.* Quod nunquam desinit existere, si non est vivens, dicitur, *incorruptibile :* si est vivens, *immortale* dicitur. Immortalitas triplex est : 1° *Essentialis*, sive omnimoda et absoluta existendi necessitas : hanc solus Deus habet. 2° *Naturalis*, vi cujus ens creatum, ex hypothesi semel acceptæ existentiæ, exigit in perpetuum conservari, licet per absolutam Dei potentiam sit destructibile : talis competit animæ rationali. 3° *Gratuita*, quæ quidem

in se habet principium destructionis, sed ex sola Dei gratia vindicatur ab interitu : talem habuisset Adam, si non peccasset. De naturali immortalitate quæritur.

16. *Respondeo* : **Angeli sunt naturaliter immortales**

Prob. I. Ex iis omnibus Scripturæ textibus, qui angelis bonis æternam gloriam, malis æterna supplicia statuunt : Sic Luc. 20, 36 dicitur, homines angelis æquales in resurrectione ultra mori non poterunt ; ergo angeli *boni* nunquam sunt desituri. De *malis* idipsum constat ex Matth. 25, 41 : *Ite in ignem æternum, qui paratus est Diabolo et angelis ejus.*

II. Ex Conciliis. Act. 11 Synod. VI lecta et approbata est epistola Sophronii patr. Hier. (Labb., t. 6, p. 881 C) in qua tum angeli, tum animæ hominum immortales esse dicuntur.

Conf. Ex paritate cum anima rationali, de qua in C. Lat. V sub Leone X, Sess. 8 (Labb., t. 14, p. 187) definitur, quod sit *immortalis* ; ergo a potiori angelus natura perfectior.

III. Ex Patribus quorum plures, præcipue SS. Cyrill. Alex. et Damasc. recitantur apud Suarez, de Angelis, l. 1, c. 9, qui angelos *immortales*, et in eadem naturæ substantia *immutabiles* dicunt.

Conf. ratione : Substantia pure spiritualis et incorporea, quales esse angelos diximus, debet dici *naturaliter immortalis* : cum quælibet res naturaliter appetat sui conservationem, et nihil est intrinsecum sive extrinsecum quod angelorum destructionem natura sua exigat, etiam pro bono universi ; neque ab ullo agente creato destrui possunt ; neque cessat finis eos conservandi.

Si ais 1° In epist. Sophron. Act. 11 Syn. VI dicitur : *Angeli immortales perseverant, non naturam revera incorruptam proprieve immortalem habentes essentiam, sed gratiam a Deo sortiti* ; ergo angeli non sunt naturaliter immortales.

R. — *D. A.* Non habent immortalem essentiam, immortalitate absoluta, essentiali et independente *C.* Participata et dependente *N.* Concilium duntaxat angelos negat immortales *essentialiter*, de quo 1 Tim. 6, 16 dicitur : *Solus Deus habet immortalitatem.*

Si ais 2° SS. Patres : Cyrill. alex. Thesaur. l. 20 (Opp. t. 5, p. 204 C) et Damasc. de fide l. 2, c. 3 ; dicunt angelos natura non esse immortales, quia, quidquid initium habet, etiam suapte natura finem habet.

R. — *D. A.* Non esse immortales natura, id est, ex vi essentiæ suæ, a se et independenter a divina productione ac conservatione. *C.* Natura, id est, ex suis principiis naturalibus, participatis quidem a Deo, sed perpetuo durare appetentibus. *N.* Hanc duplicem *immortalitatis* notionem a SS. Patribus admissam fuisse, constat ex eorum verbis et adjectis rationibus.

Si ais 3° SS. Iren. l. 2, c. 64 (al. 34, n. 3) ; Ambr. de fide l. 3, c. 3, n. 19, 20 ; Aug. ep. 59 (al. 118, n. 15) ; Hil. in Ps. 148, n. 5, angelos dicunt immortales per *voluntatem, bonitatem* et *gratiam* Creatoris, Iren. loco supr. cit. et alii, angelos ex se esse mortales ; Tatianus, Orat. cont. Græc. n. 14, angelos jam esse mortuos asseverat.

R. — *Ad* 1um *D. A.* Per gratiam, qua voluit Deus angelos creare et conservare immortales *C.* Qua tanquam beneficio aliquo ordinis supernaturalis

angelos ab intrinseco mortales vindicat ab interitu *N.* Creationis ac conservationis beneficium etiam a SS. Patribus vocari gratiam, constat ex Aug. epist. 95 (al. 117, n. 7).

Ad 2um *D. A.* Angelos ex se mortales asserunt nixi falso supposito, quo statuerunt esse corporeos *C.* Ex vero supposito, angelos esse spirituales ac incorporeos. *N.*

Ad 3um *D.* Angelos asseverat mortuos moraliter, peccando *C.* Physice per dissolutionem vel interitum *N.* Vide Petav. de Angel. l. 1, c. 5 et l. 3. c. 4, n. 12. Reliqua, quæ hic objici possunt, sunt philosophica, quæ discutit *Psychologia.*

ARTICULUS IV.

QUIS SIT NUMERUS, QUÆ DIVISIO ET DISTINCTIO ANGELORUM?

17. *Nota.* Quam est incertum dicere, quantus sit angelorum numerus: tam est indubitatum, dari diversos ordines sive Choros angelorum; id tamen negant Erasmus et Beza. Circa quæstionem de angelorum differentia, triplex sententia est: 1ª D. Thom. et *Thomistarum*, omnes omnino angelos inter se differre specie; 2ª S. Basilii l. 3 contra Eunom. (Opp. t. 1, p. 272 C), omnes omnino angelos tantum numerice inter se differre; 3ª Angelos diversorum ordinam differre inter se specie, quæ differentia consistat in naturali potentia simplicius et universalius objecta intelligendi: angelos vero ejusdem ordinis *solo numero* distingui. Demum *Hierarchia*, vi nominis, sacer principatus est; quoad rem, certus angelorum numerus, qui sibi invicem, ac uni tanquam principi, in ordine ad cœlestes actiones, subordinantur.

18. *Dico I.* **Angelorum numerus est longe maximus.**

Prob. Quia Hagiographi, Job. 25, 3; Daniel. 7, 10; S. Paulus Hebr. 12, 22; S. Joann. in Apocal. 5, 11, eumdem per millenarios denariis et centenariis multiplicatos exprimere conantur, substituto quippe hoc numero finito pro quovis indefinito. D. Thom. hic q. 50, a 3, in 6: dicit numerum angelorum incomparabiliter superare numerum substantiarum materialium, idque confirmat auctoritate S. Dionysii c. 14 de cœl. Hier., aut quicumque auctor hujus antiquissimi libri fuerit. V. Petav. l. 1, c. 14, n. 8.

19. *Dico II.* **Novem sunt angelorum Ordines sive Chori.**

Prob. Isa. 6, 2 dicitur: Seraphim *stabant, sex alæ uni, et sex alæ alteri.* Ezech. 10, 3: Cherubim *autem stabant a dextris domus.* 2. Thess. 4, 15: *Quoniam ipse Dominus in jussu, et in voce* Archangeli, *etc.* Rom. 3, 38: *Certus sum, quia... neque* Angeli, *neque* Principatus, *neque* Virtutes. Coloss. 1, 16: *sive* Throni, *sive* Dominationes, *sive* Principatus, *sive* Potestates; sunt ergo septem enumerati ab Apostolo angelorum ordines, quibus si addantur Cherubim et Seraphim ex *Prophetis*, novem stant ordines cœlestis exercitus.

Conf. Ex constanti traditione SS. Patrum, quos inter S. Greg. hom. 34 in Evang. n. 7, ita scribit: *Novem angelorum ordines dicimus, quia videlicet esse, testante sacro Eloquio, scimus* Angelos, Archangelos, Virtutes, Po-

TESTATES, PRINCIPATUS, DOMINATIONES, THRONOS, CHERUBIM atque SERAPHIM. V. PETAV. de Ang. l. 2, c. 1.

20. *Dico III.* **Hi novem angelorum ordines distribuuntur in tres Hierarchias.**

Prob. Ex mirabili consensu Patrum et Theologorum, post S. DIONYS. l. de cœl. Hier. c. 8, § 2. Prima et suprema Hierarchia continet CHERUBIM, SERAPHIM et THRONOS; Secunda DOMINATIONES, PRINCIPATUS et POTESTATES; Tertia, VIRTUTES, ARCHANGELOS et ANGELOS. SS. Patres, si quando quatuor tantum ordines recensent, reliquos non excludunt, et alibi referunt. Dum Can. *Hi duo*, D. 1 de Consec. decimum angelorum ordinem per superbiam corruisse memorat; sensus est, tantum fuisse lapsorum numerum, ut potuisset decimum ordinem constituere; qui decimus ordo dicitur ex hominibus reparari: *Glossæ* autem, quæ ait: *Nomen decimi ordinis non habemus;* respondet alia *Glossa* his verbis: *Nec habere possumus, cum non fuerint, nisi novem.* V. PETAV. l. 2, c. 3.

21. *Dico IV.* **Angeli aliqua ratione inter se discrepant.**

Prob. Diversis Hierarchiis, quin et angelis diversorum ordinum conveniunt diversæ proprietates tum ratione diversarum perfectionum intrinsecarum, gratiarum et charismatum: tum ratione ministeriorum, dignitatum et officiorum, prout diversa illorum nomina indicant; ergo inter se differunt: qua ratione, an omnes specie, an omnes numero tantum, an partim specie, partim numero, nec exploratum est, nec scire admodum necessarium. Ita sentit S. AUG. qui l. ad Oros. contra Priscillian. c. 11 ait: *Esse itaque* SEDES DOMINATIONES, PRINCIPATUS POTESTATES *in cœlestibus apparatibus, firmissime credo, et differre inter se aliquid, indubitata fide teneo; sed... quænam ista sint, et quid inter se differant, nescio; nec ea sane ignorantia periclitari me puto.* V. PETAV. l. 1, c. 14, n. 1 et seqq.

22. *Observa* SS. GREG. hom. 34 in Evang., n. 8, 9, 10, et BERN. de Consid. l. 5, c. 4, n. 8, diversas angelorum perfectiones ac functiones ita exponunt; SERAPHIM Deo maxime conjuncti summa ardent charitate, quam in alios transfundunt; CHERUBIM mira pollent scientia, qua et cæteros illuminant; THRONI speciales sunt inhabitantis Dei Sedes, unde pax et securitas, quam et aliis communicant: DOMINATIONES mira in res creatas potentia eminent; POTESTATES peculiari gaudent auctoritate in dæmones; PRINCIPATUS Omnipotentis majestatem ac dignitatem referunt; VIRTUTES in recipiendis Dei illuminationibus maxime sunt constantes; ARCHANGELI sublimium Dei arcanorum præ aliis conscii et nuntii sunt; ANGELI minima nuntiant. Præterea in dæmonibus etiam permansit quædam subordinatio: nam Matth. 9. 34 dicitur de Principe dæmoniorum, et Luc. 11, 18 ait CHRISTUS: *Si autem et Satanas in seipsum divisus est, quomodo stabit regnum ejus?*

CAPUT II.

DE POTENTIIS ANGELORUM.

ARTICULUS I.

DE POTENTIIS AD ACTUS INTERNOS.

§ I.

Quænam angeli naturaliter cognoscant?

23. *Nota.* Angelos pollere *virtute intellectiva*, indubium est ex Scriptura, quæ illis Psal. 96, Matth. 8, Psal. 90, Zach. 1, 2 Petr. 2 operationes tribuit, soli naturæ intelligenti proprias. Et vel ipsi gentiles Philosophi idcirco angelos per antonomasiam vocarunt *Intelligentias*. Quænam objecta, ac potissimum an secreta cordium angeli naturaliter cognoscant, hic quæritur. Sub arcano cordium, id est, voluntatis angelicæ et humanæ, non tantum intelliguntur ipsa decreta voluntatis, sed et judicia eorum directiva, consilia, deliberationes, dictamina practica, et omnes actus intellectus ita cum illis connexi, ut hi non possint cognosci, quin illa etiam cognoscantur : qualia sunt actus reflexi, species intentionales ex illis acquisitæ, et habitus relicti; et de his procedit quæstio, utrum angeli naturaliter certo et evidenter ea cognoscant sine manifestatione naturæ rationalis. De *modo cognoscendi* angelico, plus philosophica, et minus utilis videtur disquisitio esse.

24. *Dico I.* **Angeli naturaliter cognoscunt Deum abstractive.**

Prob. Cognitio *quidditativa* Dei repræsentat clare quidditatem Dei, ac proin magnum post se amorem ac gaudium trahens, angelum valde beatum faceret naturaliter : sed hæc non potest esse connaturalis angelis, alias permanens etiam in diabolis, in quibus omnia naturalia sunt integra, beatitudo tamen nulla; ergo angeli naturaliter non cognoscunt quidditative Deum, sed, sicut homo ex creaturis, *abstractive*. Neque ut Trinum cognoscunt Deum naturaliter : nam creaturæ non pendent essentialiter a Personis divinis, ut in proprietatibus distinguuntur, sed ut in essentia unum sunt.

25. *Dico II.* **Angeli seipsos, alios angelos, ac substantias omnes ordinis naturalis quomodolibet præsentes cognoscunt quidditative.**

Prob. Omnia hæc objecta sunt per se et naturaliter intelligibilia, angelico intellectui proportionata, eique sufficienter applicata vel per se, vel per species; species autem objecti vicariæ sunt superfluæ, ubi ipsum objectum præsens est, ac proportionatum; ergo ea omnia quidditative cognoscunt, My-

steria autem fidei et dona supernaturalia, nec ut jam existentia, nec ut futura, determinate ac certo cognoscunt angeli, quia simpliciter excedunt omnes vires totius naturæ creatæ; insuper etiam futura dependent a libera Dei voluntate. Aliud est de supernaturalibus duntaxat quoad modum et actu jam positis, ob diversitatem rationis.

26. *Dico III.* **Angeli naturaliter cognoscunt Futura necessaria, non item Futura libere contingentia.**

Prob. 1ª *p.* Angeli naturaliter cognoscunt omnes causas naturales : atqui hæ jam existentes et sufficienter applicatæ sunt medium sufficiens cognoscendi earum effectus necessarios; ergo futura a causis naturalibus semper eodem modo se habentibus dependentia, v. g. ortum, occasum, eclipsin solis, physice, non tamen absolute *certo* cognoscunt : cum Deus ordinem naturæ *absolute* turbare possit. Futura vero alia a causis naturalibus stabilem adeo legem non habentibus dependentia, v. g. tempestates, pestem, etc., nequidem certo, sed probabiliter tantum præsciunt naturaliter.

Prob. 2ª *p.* Angeli non possunt *Futura libera* præscire in suis causis, quæ sunt indifferentes : non in se ipsis, quia nondum existunt : nec in decretis Dei, quæ soli Deo patent, et indifferenter applicantur; ergo.

Conf. S. Hil. l. 9, n. 61 de Trin. inquit : *Proprium Deo quid aliud, quam futurorum cognitio est?* Tertull. Apol. c. 20 : *Idoneum, opinor, testimonium divinitatis, veritas divinationis;* hinc Isa. 46, 9 et 10 dicitur : *Ego sum Deus, et non est ultra Deus, nec est similis mei, annuntians ab exordio novissimum, et ab initio, quæ necdum facta sunt;* et Isa. 41, 23 : *Annuntiate, quæ ventura sint in futurum, et sciemus, quia Dii estis vos;* ergo soli Deo competit certa cognitio libere et contingenter futurorum.

27. *Dico IV.* **Angeli non cognoscunt naturaliter certo Secreta cordium.**

Prob. 2. Paralip. 6, 30 dicitur : *Tu solus nosti corda filiorum hominum.* 1 Reg. 16, 7 : *Homo videt ea, quæ parent; Deus autem intuetur cor.* Ps. 43, 22 : *Ipse novit abscondita cordis.* Jerem. 17, 9, et 10 : *Pravum est cor omnium, et inscrutabile, quis cognoscet illud? Ego Dominus scrutans cor et probans renes;* in quem locum S. Hier. scribit : *Nullus cognitionum secreta cognoscit, nisi solus Deus.* 1 Cor. 2, 11 : *Quæ sunt hominis, nemo novit, nisi spiritus hominis, qui in ipso est;* in quem locum D. Thomas addit : *Nec angelus bonus, nec malus, ea quæ in corde hominis latent, scire potest.* Idem sentiunt alii SS. Patres, qui, uti ipsa etiam Scriptura, divinitatem Christi inde probant, quod *secreta cordium* cognoverit. V. Petavium l. 1, c. 7, n. 2 seqq.

Conf 1° *Negative,* quia gratis asseritur angelis tanta intellectivitas et scientia etiam secretorum, præsertim ubi auctoritas repugnat. 2° *Positive,* quia naturæ intellectuali connaturaliter debetur dominium in suos actus liberos perfectum et expeditum ab omni impedimento tum physico, tum morali, ut suadet paritas in utroque : tale autem non foret, si ejusmodi actus absque elicientis consensu aliis ita paterent, ut occultari non possent; ergo.

28. **Obj.** *I cont. IV.* Juxta S. Greg. in beatitudine resurgentium unus homo erit perspicabilis alteri, sicut ipse sibi; ergo idem de angelis dici poterit.

R. — *D. A.* Idque, quia unus alteri se manifestat *C.* Secus *N.* Quippe in patria corpus erit perspicuum et lucidum, et animi perpetuo charitatis vinculo conjuncti ultro sua secreta invicem pandent.

Inst. 1. S. Basil. l. de Virgin. n. 29, hortatur puellas, ut angelorum præsentiam revereantur, eo quod ii percipiant quidquid virgo cogitat; ergo.

R. — *D. A.* Si affectus internus signis, corporeisque impressionibus foras erumpat *C.* Si non erumpat, neque a Deo iis manifestetur *N.* S. Pater pie sancteque loquitur, sed pro more hortatoriæ orationis.

Inst. 2. Dæmones in *Energumenis* produnt cogitationes aliorum; ergo illas cognoscunt.

R. — *D. A.* Produnt vel per conjecturam tantum longa experientia firmatam, uti prædicunt etiam nonnunquam futura; vel quia signis externis manifestantur; vel quia alii volunt suos actus cognosci; vel quia Deus ob bonum finem suæ providentiæ *permittit* ut cognoscant; vel denique ex phantasmatibus quæ ipsi sæpe excitant, et deinde revelant *C.* Secus *N.*

Inst. 3. Diabolus introit in cor hominis, Joan. 13, 2 : *Cum diabolus jam misisset in cor ejus*, et Act. 5, 3 : *Anania! cur tentavit Satanas cor tuum?* ergo scrutatur secretas cogitationes ibi latentes.

R. — *D. A.* Introit in cor hominis suggestione *C.* Perceptione alienarum cogitationum *N.* ita S. Aug. Tr. 55 in Joann. n. 4.

29. *Obj. II.* Secreta cordium sunt actus ordinis naturalis, et intellectui angelico proportionati; ergo ab altero angelo naturaliter cognosci possunt.

R. 1°. — *D. A.* Sunt ordinis naturalis, ita tamen ut substent dominio et juri secreti *C.* Quomodocumque *N.*

R. 2°. — *D. C.* Ergo ab altero angelo naturaliter cognosci possunt, facta manifestatione *C.* Ea non facta *N.* Causa, cur secreta naturaliter cognosci nequeant, *proxime* habetur a negato Dei concursu, sic exigente creatura intellectuali et ejus recta gubernatione, ut ad istorum actuum cognitionem suum Deus concursum non exhibeat : *remote* a jure quod agenti libero competit in actus suos, exigendo ne actus liberi absque proprio consensu ab alio, præterquam a Deo, cognoscantur.

Inst. 1. Actus interni angelorum possunt cognosci, iis consentientibus ; ergo etiam ante consensum, quia consensus naturam actus non mutat.

R. — *D. C.* Ergo etiam ante consensum cognosci possunt remote *C.* Proxime *N.* Ad potentiam enim *proximam* requiritur alterius consensus tanquam conditio.

Inst. 2. Consensus ipse manifestanti est æque actus liber, ac alius qui fuerat occultus; ergo si ille, etiam hic potest cognosci.

R. — *N. C.* Consensus ille revelandi *exercite* per seipsum, est quasi donatio et communicatio sui quoad cognitionem respectu alterius, quod aliis actibus nequaquam convenit; quod autem voluntas claudat et aperiat *mentis secreta*, illustrari potest per actus aliarum potentiarum, quæ, nonnisi per applicationem voluntatis vel appetitus, suis possunt e potentiis egredi.

Inst. 3. Homo non habet ejusmodi dominium in sua phantasmata; ergo nec in actus intellectus et voluntatis.

R. — *T. A. N. C.* Quia dominium illud debetur homini ut creaturæ rationali : phantasmata autem illa non sunt operationes hominis ut creaturæ ra-

tionalis; ergo. Dixi *Trans.* si enim sint phantasmata ejusmodi, ex quibus potest deveniri in cognitionem secretorum, falsum est antecedens.

Inst. 4. Angelus superior potest cognoscere hominem et angelum inferiorem *comprehensive*; ergo eum cognoscit intensive et extensive quoad omnes effectus naturales.

R. — *D. A. et C.* Cognoscit comprehensive et quoad omnes effectus etiam dominio secreti subjectos *N.* Quoad alios actus *Tr.* Nam comprehensio proprie dicta, qua distincte cognoscuntur omnia prædicata rei, omnesque termini naturales ac obedientiales tam in specie, quam in individuo, soli Deo competit.

Inst. 5. Angelus hominem cognoscit perfectius, quam homo seipsum; ergo si homo sua secreta cognoscit, magis angelus cognoscet.

R. — *D. A.* Perfectius cognoscit quoad esse substantiale et accidentale physicum *C.* Quoad esse morale et liberum hominis *N.* Equidem primum cognoscit angelus intuitive, homo tantum abstractive; at secundum homo cognoscit certo et experimentaliter, angelus tantum arguitive, aut ad summum probabiliter.

Inst. 6. Homines sagaciores aliorum sæpe cogitata introspiciunt; ergo potiori jure angeli.

R. — *D. A.* Aliorum cogitata, quæ exterioribus indiciis, vultu, oculis, fronte, nutibusque se produnt *C.* Quæ nullo se signo produnt *N.* S. Aug. per illa verba l. 2 Retract. c. 30 : *Rem dixi occultissimam audaciore asseverantia quam debui*, non dubitat quod angeli cognoscant secreta cordium signo quodam manifestata : sed dubitat an ea percipiant sensibili, an spirituali virtute; siquidem dubium sit an possint angeli corporea sensatione sentire ad instar hominum, etsi habeant corpora non sibi unita substantialiter, sed tantum assumpta.

Inst. 7. Constat ex historiis, quod dæmones vel per se, vel per homines a se edoctos, vel per gentilium oracula multa libere futura prædixerint, ergo non minus arcana cordium scire possunt.

R. — *D. A.* Prædixerint multa naturali suo lumine cognita certo et infallibiliter *N.* Multa vel a Deo, vel aliis signis manifestata, vel quæ ipsi facturi erant, vel certe fallibiliter, uti et prædictiones idolorum pleræque erant amphibologicæ *C.* Atque ita etiam possunt angeli ex dispositionibus corporum, passionum motibus, occasionibus aliisque circumstantiis seu conjecturaliter prævidere ad quid agens liberum se sit determinaturum. Ipsi adeo Ethnici oraculorum vanitatem agnoverunt, inter quos *Porphyrius* rei apprime consultus, librum scripsit de *Philosophia* ex oraculis petita.

§ II.

Quæ sit Voluntas ac Libertas angelorum.

30. *Nota.* In angelis esse *voluntatem*, consequitur ex virtute eorum intellectiva, et manifestum redditur ex Scriptura, in qua angelis tribuuntur actus voluntatis. Quæritur autem 1° : An hæc voluntas sit vere libera? 2° Etiam in primo creationis instanti ad peccandum? 3° An sit *in suis decretis*, id quod *Thomistæ* docent, omnino immutabilis ac inflexibilis?

31. *Dico I.* **Voluntas angelorum est libera.**

Prob. Angeli sunt capaces *justitiæ, meriti, præcepti* et *peccati;* ergo in iis datur liberum arbitrium ad merendum et demerendum necessarium : ita SS. Patres et theologi unanimiter.

Conf. Angeli sunt præditi perfecta ratione seu intelligentia; ergo et libertate arbitrii, quæ illam sequitur, uti patet in Deo et homine; atque ita arguit S. Joan. Damasc., l. 2 de fid., c. 3.

32. *Dico II.* **Libera etiam fuit ad peccandum in primo creationis instanti.**

Prob. Voluntas angelorum in primo instanti habuit omnia requisita ad agendum libere, scilicet objectum præsens et cognitionem indifferenter proponentem objectum, cum facultate eligendi alterutram partem; ergo potuit eo instanti libere agere, cum ad libere agendum non requiratur cognitio tempore prior, sed sufficiat prioritas rationis, vel naturæ seu dependentiæ : nec requiritur deliberatio aut inquisitio, ubi objectum clare apparet.

Conf. 1. Ex D. Th. angeli peccare potuerunt in sequentibus instantibus, ut eventus docuit; ergo etiam in primo : non enim minus in primo ac in sequentibus instantibus habuerunt libertatem de se labilem in malum, neque aliunde necessitatam ad non peccandum.

Conf. 2. Angelus in primo instanti fuit liber ad *merendum,* cum de facto meruerit; ergo etiam ad demerendum, cum par sit utriusque ratio, nec solidum fundamentum id negandi.

Si ais 1° Peccatum angeli in primo instanti imputaretur Deo, ceu auctori naturæ angelicæ; 2° Actum secundum malum debet præcedere actus primus malus; 3° Primum instans creationis angeli est instans gratiæ, non ergo peccati.

R. Negando singula : nam 1° Operatio prima tribuitur auctori in *necessariis,* non item in *liberis :* alioquin angelus non potuisset mereri in primo instanti suæ existentiæ; 2° Ad actum peccati non aliud supponitur necessario, quam *potentia indifferentiæ* ab bene vel male operandum, cum sufficiente objecti cognitione : et angelus in actu existentiæ libertatis constitutus, habitis omnibus requisitis, sine alio actu formaliter ipsamet sua volitione se movet ad volendum; 3° Primum instans fuit quidem *instans gratiæ* naturalis, quatenus angelum Deus produxit libere, non vero supernaturalis; hanc quippe sibi, attenta præcise natura, haud debitam, accepit dependenter a merito et libera dispositione; si ergo meriti fuit, cur non et demeriti esse potuit primum illud instans?

33. *Dico III.* **Voluntas angelorum non est, facta semel electione, absolute et physice inflexibilis ac immutabilis.**

Prob. Ex Patribus : Joan. Damasc. l. 2 de fid., c. 3 ait : Angeli boni sunt *natura ita comparati, ut ad malum ægre moveri, non tamen omnino non moveri possent : nunc vero ea jam conditione, ut ne vix quidem moveri atque inflecti queant. Quod tamen non eorum naturæ, sed gratiæ, eique, qua Deo unice bono adhærent, constantiæ tribuendum est.* S. Isidor. Sent., l. 1, c. 10, n. 2 inquit : *Gratia dicimus, non natura esse immutabiles angelos : nam si natura incommutabiles essent, diabolus utique non cecidisset.*

Conf. Ex Ratione. Angeli mali, aliquamdiu boni, reipsa mutarunt suam voluntatem; ergo angeli non sunt ex *conditione naturæ suæ* immutabiles.

Si ais 1° Certum est angelos bonos esse confirmatos in bono, et malos obstinatos in malo; ergo sunt absolute immutabiles.

R. — *N. C.* Hæc enim immutabilitas non est physica, ex ipsa naturæ conditione orta : sed habetur a *ratione status* vel beatitudinis, vel damnationis; et in bonis quidem illa oritur ex efficacia luminis gloriæ, et invincibili attractione objecti beatifici : in malis autem ex consummata malitia vi tormentorum, et desperatione concepta ob æternam suam damnationem, atque ex defectu et subtractione gratiæ divinæ : utrumque docent SS. Patres.

Si ais 2° S. Thomas et *Thomistæ* omnes hic adversantur : nam docent *primo* quod arbitrium hominis flexile sit ad oppositum ante et post electionem, angeli autem ad utrumque oppositum ante, non post electionem. *Secundo* quod angelus per intellectum apprehendat immobiliter, homo per rationem mobiliter : ac proin voluntas etiam hominis adhæreat mobiliter, angeli vero fixe et immobiliter, cum vis appetitiva in omnibus proportionetur apprehensivæ, a qua movetur.

R. *Ad* 1um. — *D. A.* Angeli arbitrium post electionem non est flexile comparative ad homines *C.* Absolute *N.* Nempe, ut Greg. naz. Orat. 38, n. 9, ait : *Ut Angelos non omnino immobiles, sed ægre mobiles existimem ac dicam, mihi persuadet Lucifer, etc.*

R. *Ad* 2um. — *D. A.* Vis appetitiva, id est, instinctus naturalis proportionatur apprehensivæ *C.* Vis appetitiva, hoc est, liberum arbitrium *subd.* Proportionatur universaliter in sensu absoluto *N.* In sensu accommodo, et secundum proprium tendendi modum *C.* Voluntas ceu potentia libera ex natura sua tendit in objectum cum indifferentia actus ad oppositum; in quo differt ab intellectu ceu potentia ad unum determinata. Ad hæc angelus apprehendit quidem immobiliter res evidentes, et eas, quæ essentiam ac proprietates rerum naturalium spectant, non item res contingentes et eligibiles : Sic dæmon primo judicavit passionem Christi procurandam, impellendo Judam ad proditionem, dein vero impediendam, cum laboravit Pilatum per uxorem a condemnatione deterrere.

ARTICULUS II.

DE POTENTIIS ANGELORUM AD ACTUS EXTERNOS.

§ I.

An Potentiam motricem habeant Angeli?

34. *Nota.* Potentia motrix dicitur vis illa, qua angelus se, vel alias substantias de loco ad locum transfert. Quidam ex recentioribus philosophis ausi sunt nuper definire angelum, quod sit *Substantia tantum cogitans, quæ nihil cum motu commune habet*; nimirum ut ad denegandam angelis omnem in corpora potestatem commodius sese accingant. Verum hæc angeli descriptio quantum a sana theologia abhorreat, hoc loco demonstrandum. Alii non quidem omnem movendi ac operandi vim denegant angelis; ita tamen debilem, humana plane inferiorem, nec superiori

naturæ sat congruentem attribuunt, ut vel cum *Tartarottio* dicant, quod fluida duntaxat movere angelus possit, non item solida : vel cum *Scipione Maffæo*, quod angelus ciere quidem possit præstigias et sensuum illusiones, non autem efficere quidpiam insolitum et quod mereatur admirationem.

Porro angelum esse *in loco*, certum est, tum quia substantia existens non potest nullibi, sed debet alicubi existere; tum quia in Scriptura vel cœlum, vel infernus, vel terra, locus angelorum assignatur; neque controversum est admodum locum angeli esse finitum et limitatum, quamvis illius peripheriam describere nemo ausit. Denique ex philosophia constat, angelum non existere in loco *circumscriptive*, sed *definitive;* atque inde etiam desumi debet, per quid formaliter dicatur esse in loco.

35. *Dico I.* **Angeli possunt se ipsos movere motu locali.**

Prob. Ex Gen. 28, 12; Tob. 5, 8; Luc. 1, 28; Matth. 8, 32, etc., constat, angelos *accedere, recedere, ascendere, descendere, intrare, ambulare :* atqui hæc motum localem probant; ergo.

Conf. Potentiam motricem in angelo ipsum nomen loquitur, quod nuntium non sane immobilem significat : hoc figura, quamvis analoga, refert, quæ sub alarum schemate pernicitatem adumbrat : hoc officium declarat, quo tanquam administratorii spiritus perhibentur : hoc natura exigit in angelis perfectior, quam in homine et aliis entibus, vere tamen mobilibus.

36. *Dico II.* **Angeli possunt movere corpora.**

Prob. Nihil est quod hunc motum reddat angelo impossibilem; non ratio physica, cum possit angelus producere impetum; nec desunt vires; nec obstat Deus, cum extent innumera divinæ permissionis exempla, ut Dan. 14, 35 de Habacuc translato; Act. 8, 39 de Philippo a spiritu in Azotum delato; Joan. 5, 4 de aqua per angelum commota; Matth. 4, 5 de Christo assumpto in sanctam civitatem, et statuto super pinnaculum templi a diabolo; de Simone Mago in aere sublato ope dæmonis, prout testatur Hist. Eccl., etc. Unde negandum non est, nonnunquam evenire veram Sagarum translationem de loco ad locum, præsertim ad conventus nocturnos, ut communior est theologorum et jurisconsultorum, *Turrecremata* l. 2 Sortilegiorum q. 7; *Bassini* de Artibus Magicis prop. 9; *Remigii* l. 1 de Dæmonolatria; *Pennæ* in Directorio Inquisitionum p. 1. Attamen ultro fatemur, sæpe intervenire *illusionem dæmonis*, et Sagas sola duntaxat imaginatione translatas se putare, dum interim dormientibus vel vigilantibus ope dæmonis imagines gestorum repræsentantur.

37. *Dico III.* **Angeli possunt etiam movere spiritum.**

Prob. Tob. 8, 3. Raphael legitur transtulisse dæmonium et ligasse; Luc. 16, 22 anima Lazari ab angelis deportata est in sinum Abrahæ : quæ postrema narratio, quamvis dicatur tantum parabolica, tamen rei gestæ veritatem aperit. Quod ad modum explicandi attinet, variant auctores. *Thomistæ* solo imperio fieri motum dicunt; Recentiores quidam tantum occasionaliter ab angelis, et a Deo efficienter; alii verius, vel applicando mobili substantiam suam, ut illud secum deferat, aut retineat in loco ubi

ipse est : vel si impulsum producat in mobili proportionatum corpori vel spiritui.

38. **Obj.** *cont. I.* Etiam Deus dicitur *ascendere, descendere, ambulare, etc.*, sed metaphorice ; ergo et angeli.

R. — *N. C.* Nam Deus est immensus, angelus vero ens limitatum, cui proin ex natura sua convenit, sicut non esse ubique, ita de loco in locum transire. Motus autem angelorum an sit *continuus, discretus, instantaneus*, et an sine transmisso medio fieri possit, philosophice hic discutere, non vacat.

Inst. Vim motricem physicam et efficientem nullam, moralem tamen et occasionalem angelis competere, quatenus suis votis Deum ceu unicam causam effectricem ad motum producendum determinent, multis videtur verisimilius ; ergo.

R. Idipsum hodie confutat valide quoad spiritum humanum sanior *Psychologia*. Si fas est ita torquere sensum Scripturæ, atque adeo violentum in modum litteram distrahere, actum est de *sensu litterali*, ludibrioque exponitur veritas et auctoritas Divinarum Scripturarum. Advertant hi, qui esse volunt *sacræ Hermeneuticæ* callentissimi, dictatum olim a S. Aug. canonem, qui proprietatem locutionis sacræ retinendam cavet, nisi opposita SS. Litterarum enuntiatio, aut Ecclesiæ auctoritas, aut ratio manifesta repugnent. Sane quod ab orthodoxis pro veritate *ignis corporei* in inferno asserenda contra heterodoxos usurpari consuevit momentum, idem hic locum obtinet : incredibile scilicet videri, quod canonici Scriptores omnes, quantumlibet ætate, tempore, loco, lingua morum ac populorum consuetudine a se invicem distantes, unanimen tamen et perpetuam metaphoram contra usurpationem semper ac ubivis receptam de motu angelorum invexerint, quin d figurato hoc sermone lectorem ullibi admonerent.

39. *Obj. cont. II* cum *Tartarottio*. Anima hominis omnem vim suam in fluida exercet, quia nonnisi mediante liquore nerveo ac spirituum vitalium impulsu agit, aut potest agere in corpus ; ergo idem de angelo sentiendum.

R. 1° — Inest sua cuivis fluido gravitas, potens fluentibus urgensque pressio : ruentibus deorsum auctus accepit impetus, impulsuque externo vehementius acceleratur motus, quibus aut sustentandis, aut ferendis, aut excipiendis, aut inhibendis sæpius nulla aggerum moles, nullum robur corporum, nullus virium conatus par sit ac sufficiat ; ergo ex eo quod liquida vel minimo cedant impulsui, vel obice remoto profluant sponte sua, non ideo, inquam, aut nullæ, aut tenues admodum vires angelis suppetunt ad corpora movenda.

R. 2° — *N. C.* Nam anima, cum in cerebro resideat ac proin haud præsens sit partibus omnibus, non aliter ac per impulsum spirituum suas operationes exercere potest. Dein anima est forma corporis, pars compositi, et operandi principium dependens, quamdiu materiæ immersa vivit ; angeli autem, quo sunt ab inerti materia magis secreti, et natura superiores homine, eo majori activitate pollere dicendi sunt. Atque hæc effecerunt, ut sectatores *Tartarottii* non difficulter jam admittant vigere in angelis movendorum etiam *solidorum* potentiam.

Inst. 1. Tota vis dæmonis adversus Jobum furentis fluidorum experimento definitur; ergo. Tota enim vis illa vel *ventorum* turbine, vel *flammarum* procella, vel *aquarum* in grandines compactarum tempestate exerta fuit; ergo.

R. — *N. A.* Quia hæc facta solitudinem commoti fluidi non ostendunt; multo minus vires angelorum maximas infringunt aut minuunt, utpote quibus et grandia ædificia molesque vastissimæ repentina concussione eversæ succumbebant. Porro nihil frequentius, nihil exploratius est, quam spiritus tam bonos, quam malos in *assumptis corporibus* apparuisse; has vero apparentiæ machinas sive vera fuisse corpora, sive simulacra corporum statuat *Tartarottius*, videlicet ex materia subtili compacta; certum tamen et compertum est eadem et ob quantitatis exigentiam impenetrabilia, et materiæ condensationem gravia, et ob firmitatem nexumque solida fuisse, adeo ut non solum actiones humanas rite imitarentur, sed humana corpora, non quidem pro veritate vitæ, sed proprietate substantiæ a Patribus dici mererentur.

Inst. 2. Canone *Episcopi* 12, Caus. 26, q. 5 translatio corporum *delusionibus dæmonum* tribuitur; ergo angeli non *vere* movent aut transferunt corpora.

R. — *D. A.* Nonnunquam tribuitur delusionibus dæmonum *C.* Semper ac universaliter *N.* Potius in cit. c. 12 damnantur varia falsa, qualia sunt, *Dianam* Deam paganorum et *Herodiadem* in illis Sagarum conventibus adesse, ut proin errore paganorum involuti *a fide* devient, et aliquid Numinis extra unum Deum arbitrentur.

Inst. 3. Per rapidissimum Sagarum motum impediretur, imo elideretur facultas respirandi; ergo illarum translatio plerumque *celerrima* non videtur possibilis.

R. — *N. A.* Quia translatio Philippi in N. T. magnam, et Prophetæ in V. T. translatio plane stupendam *motus celeritatem* indicat, tum ob locorum distantiam, tum ob temporis brevitatem : salva tamen utriusque vita iter aereum, percursum; ergo corpus etiam humanum absque jactura vitæ moveri *celerrime* potest ab angelis sive bonis, sive malis, quia juxta communem theologorum, quoad potentias naturales manserunt pares.

Inst. 4. Explicari non potest, *quomodo* dæmones vere transferant Sagas per aera; ergo.

R. — *N. A.* Nam 1° dæmones sunt spiritus perspicacissimi, de illorum scientia et dexteritate hac in re non est ambigendum : poterunt quippe condensare aerem, eique condensato, quam libuerit formam vehiculi inducere, et impositum hominem attollere, ac rapidissime provehere. 2° Equidem plures sunt hujusmodi itinerum et concursuum nocturnorum narrationes quæ fidem non merentur, cum *frequens illusio* strigibus objiciatur; tamen ut omnia figmentis anilibus, et deceptionibus ac illusionibus tribuantur non sinunt hominum istiusmodi diversa ætate, conditione et sexu, diversis item locis, annis et religionibus editæ confessiones concordes, deponentibus licet noxiæ, constantes tamen, atque in equuleo et rogo perseverantes : non sinunt alienorum ab hac superstitione hominum fortuiti in congregationes maleficas interventus aut illationes; laniarum vel in loco conventus relictarum, vel in cursu deciduarum, vel ob nuditatis verecundiam in dissita statione se continentium comprehensiones : tabularum insu-

per strata, supellexque pretiosa in sylvis et alibi inventa; cantus et tripudia a vicinis vel itinerantibus audita, aut vestigia collectæ multitudinis diversa, terræ impressa et conspecta : non sinunt *Pontificum* et *Conciliorum* non minus, quam *Imperatorum* aliorumqe *Principum* Decreta, Tribunalium tam sacrorum quam profanorum lata judicia, et pœnæ inflictæ : non denique *Theologorum* et *Jurisconsultorum* conspirans sententia; ergo facta hæc universim pro fabulis, aut testes laudati omnes pro male credulis haberi non possunt.

40. *Obj. II.* Christi adventus, et perfecta generis humani redemptio nihil virium et potestatis reliquit malignis spiritibus ad opera magica, sive præstigias, sive portenta præstanda: ergo. *Prob. A.* Isaiæ 44, 25 : *Ego sum Dominus irrita faciens signa divinorum, et ariolos in furorem convertens;* Michææ 5, 11 dicitur : *Auferam maleficia de manu tua, et divinationes non erunt in te;* ergo jam tum Prophetæ prænunciarunt omnem diaboli potentiam sub Christi adventum tollendam esse.

R. — *N. C.* Nam Isaia teste, Deus irrita facit signa divinorum, sed eo modo, quo ibidem convertit sapientes retrorsum, et scientiam eorum facit stultitiam vers. cit.; sed eo tempore, quo habitabitur Jerusalem, quo ædificabuntur civitates Juda, v. 27, sed eo duce, de quo additur v. 28 : *Qui dico Cyro : pastor meus es, et omnem voluntatem meam complebis;* nihil ergo de adventu Christi hic. Michæas etiamsi, quod plures volunt, sermone converso ad Babylonem loquitur, pro materia præsenti nihil enuntiat; si vero de Messiæ ætate prophetat, vitiis omnibus ac *idololatriæ* non minus quam *magiæ* exilium prædicit, superante scilicet Numinis gratia, non abolita dæmonis naturali potestate.

Inst. 1. Christus ipse dicit Joan. 12, 31 : *Nunc* post opus redemptionis consummatum, *princeps hujus mundi ejicietur foras;* ergo nihil jam potest amplius in homines.

R. — *D. A.* Ejicietur foras ex arce et possessione sua, quam in hominum cordibus per peccata et infidelitatem maxime obtinuerat *C.* Ejicietur ex mundo, ita ut plane cesset grassari in mundo *N.* Id certe experimur omnes, quod adhuc non jam domini, sed hostis instar infensissimi fideles quotidie oppugnet,

Inst. 2. S. Petrus 1, c. 3, v. 22, addit : *Filium Dei subjectis sibi angelis et potestatibus et virtutibus,* profectum esse in cœlum : et 1 Cor. 15, 24 : S. Paulus pronuntiat finem futurum, *cum Christus tradiderit regnum Deo et Patri, atque evacuaverit omnem principatum, et potestatem, et virtutem,* id est, spiritus damnatos, uti patet ex contextu et aliis textibus; ergo adempta est diabolo omnis potestas.

R. — *N. C.* Et 1° quidem neque angelorum beatorum juxta et damnatorum subjectio, neque illa etiam formula ad Philip. 2, 10 : *In nomine Jesu omne genu flectatur,* etc., probat excisas plane vires angelorum esse. 2° Tam *exspoliatio,* quam *evacuatio principatuum* et *potestatum,* adjunctusque a Paulo triumphus sonant equidem plus quidpiam; non tamen evincunt id, quod adversarii intendunt.

Inst. 3. Juxta Scripturam Christus per mortem suam *perfregit inferorum portas, vicit fortem armatum, captivam duxit captivitatem,* et trium-

phum egit de inferno; ergo post redemptionem nostram diabolo nihil virium relictum est.

R. — *N. C. vel D. A.* Perfregit inferorum portas, etc., ita ut exin sedes diaboli sit convulsa, regnum ejus in hoc mundo, nempe *idololatria*, victum destructumque *C.* Ita ut virtus nocendi, potentia ac potestas omnis sit erepta ac dissipata *N.* Idque ex ipsis Apostolis verbis suadetur, quia hæc *exspoliatio* et *evacuatio* diabolicæ potestatis, quam Paulus Corinthiis prædixerat, locum habebit tunc, quando finis erit seculi, quando Filius regnum tradiderit Patri et Deo, quando ita desinent maligni dæmonum conatus, sicut officia et beneficia angelorum cessabunt.

Inst. 4, S. Joan. Apoc. 20, 1 et 2 testatur: *Et vidi angelum descendentem de cœlo, habentem clavem abyssi et catenam magnam in manu sua, et apprehendit Draconem, serpentem antiquum, qui est diabolus et Satanas, et ligavit eum per annos mille*; v. 7: *Et cum consummati fuerint mille anni, solvetur Satanas de carcere suo, et exibit, et seducet gentes.* Sed illud spatium mille annorum plerique eruditi accipiunt pro tempore indefinito, et finem illorum SS. Patres conjungunt cum Anti-Christi adventu, illis forsan Apostoli verbis persuasi 2 Thess. 2, 9: *Cujus adventus est secundum operationem Satanæ, in omni virtute et signis et prodigiis mendacibus*; ergo.

R. 1° Fateor hunc textum esse obscurissimum, ita ut, sive *tempus* ligati solutique Satanæ spectes, sive ligandi solvendique *modum*, plerosque Interpretes in varia distraxerit: sed hæc ipsa probabilium opinionum diversitas enervat vim oppositionis.

R. 2° Parum item roboris perstabit sententiæ oppositæ ex cit. loc., ubi cum catholicis non paucis et aliis pluribus dixero, Satanam ligatum sub Constantino M., quo imperante gentilium superstitio et tyrannis concidit, fides Christi effloruit, crevitque Ecclesiæ ac Martyrum gloria: solutum autem rursus sub ortum Mahumetismi in Asia et Græcia prævalentis.

R. 3° Si tandem cum communiore catholicorum, Epochæ initium a prædicatione Christi, finem ab Anti-Christo repetam, quid evincitur demum, ubi ligamen et vinculum Satanæ injectum exposuero in hunc sensum, ut non adempta diabolo vis, sed duntaxat imminuta; libertas nocendi non illimitata amplius et arbitraria, sed adstricta et a voluntate Dei suspensa; potestatis etiam dominatus ac in nolentes tyrannis ablata, permissa autem in volentes et incautos opportuna usurpatio intelligatur? Ita D. Aug. l. 20, de Civ. c. 8., S. Leo Serm. 19 de Pass. Dom. c. 5, et communior Patrum ac Interpretum, qui diabolum canis catenis innexo comparant, non tamen unguibus et dentibus exuto.

41. *Observa.* Ex ipsis hactenus objectis liquet congenia dæmonibus potestas a nobis asserta. Num enim *ligari* et *auferri* potuit, quæ nulla fuit et impossibilis? Adhæc post mille annos solvetur rursus Satanas, atque, ut prius, seducet gentes; ergo hæc vis ei indita et propria est. Dein actiones dæmonum, quas recitat *Maffæus, tentatio, obsessio* et *Magia* sunt, quæ singulorum duntaxat hominum nocumentum spectant: cum illa Apocalyptica recensio universitatem hominum respiciat, molimina dæmonis illuc referri pronuntians, ut Ecclesiam vi et persecutionibus, mundum arte et illusionibus perdat.

Porro *Maffæi* divisio non est exacta, siquidem præter *Magiam* etiam ad-

denda erant falsorum Numinum oracula et prodigia, quibus sane duobus *Idololatria* incrementi plus capiebat, quam omnibus Magorum artibus sive veris, sive falsis. Nec demum juvat quidquam adversariis dicere, non quidem vim omnem tentandi ac obsidendi homines, dæmonibus per Christi mortem esse ademptam, sed *Magiæ*, sive potestatem juvandi Magos, operaque stupenda patrandi : nam detecto multiplici errore adversariorum, justior hæc veriorque pro nobis conficitur argumentatio : post reparatum genus humanum, diaboli potestas, sive tentandi animas, sive obsidendi corpora, sive persequendi Ecclesiam, sive mundum oraculis fallendi dempta non est penitus et destructa, prout litteratus Marchio Scip. Maffæus una cum Tartarottio fatetur; ergo pari ratione potestas etiam magica tantum coercita fuit, et nullatenus extincta. Id vero neutiquam inficiamur, multoties intervenire delusionem phantasticam, dæmoni, qui pater mendaciorum est, et ab imposturis διάβολος dicitur, per quam familiarem ac consentaneam.

§ II.

Quænam opera Angeli facere possint?

42. *Nota.* S. Aug. l. 3 de Trin. c. 9, n. 18 ait : *Quid* (angeli) *possint per naturam, nec possint per prohibitionem, et quid per ipsius naturæ suæ conditionem facere non sinantur, homini explorare difficile est, imo vero impossibile, nisi per illud donum Dei, quod commemorat Apostolus dicens : Alii dijudicatio spirituum.* Quæritur autem hic : 1° Utrum miracula proprie dicta, quæ excedant vires totius naturæ creatæ, ab angelis sive bonis sive malis vi propria effici queant? 2° An semper facere ea quæ de se possunt, a Deo permittantur? 3° An et quomodo angeli assumant corpora? De singulis acturi affirmamus duntaxat, quæ vel Scriptura nobis manifestat, vel historiæ, aut Doctorum communior sensus declarant.

43. *Dico I.* **Angeli non possunt patrare miracula proprie dicta.**

Prob. Psal. 135, 4 dicitur de Deo : *Qui facit mirabilia solus.* Idem asserit S. August. l. cit. c. 8. Cf. Toletum Comm. in Joann. c. 3, v. 2, annot. 2. Consentit Ecclesia, dum a *veris miraculis* veritatem Catholicæ fidei probare consuevit : quod non posset, si angelis miraculorum potestas competeret. Demum ratio probat, quia omnia, quæ fiunt ab angelis, vires naturæ non excedunt, siquidem fiant per motum localem, vel per applicationem naturalium activorum; ergo. Possunt tamen facere *mira* seu *mirabilia* respectu nostri; sunt enim rerum naturalium peritissimi, ac præterea robore ac celeritate pollent, quibus habent, ut multa præter morem et consuetudinem mira operari possint, quamvis hæc naturæ vires non superent; patet hoc ex effectibus, qui diabolo et Magis tum in Scriptura, tum in historia profana adscribuntur.

Si ais 1° cum *Tartarottio :* Si angeli non possint patrare *miracula;* ergo translatio Prophetæ in Babylonem, Philippi in Azotum, etc., non viribus angeli, sed ipsi Deo tribui debent, siquidem in utroque *miraculum* interverierit.

R. — *N. seq.* Quia miraculi necessitatem, illiusque præsentem interventum pro arbitrio potius fingunt, quam probant *Tartarottii* sequaces; sane id non

evincit motus velocitas sive ex parte angelorum, sive ex parte corporum : nam quoad primum divinant adversarii in determinanda pro libitu velocitatis mensura, et abjecte nimium de scientia perspicacissimorum spirituum sentiunt; quoad secundum vero refutantur a pernicitate orbium cœlestium, quorum cursus per amplissima spatia regionis supremæ mobilitate multum superat raptum geminum supra cit. per infimas aeris plagas. Quod si demum ex conditione angelorum beata fundamentum pro miraculo quærant; ergo ubicumque Spiritus beatos quidpiam egisse legerint, agnoscere miraculum, nihilque ab illis vi congenita actum dicere debebunt.

Si ais 2° cum *Maffæo :* vis naturalis angelorum nonnisi ad *præstigias*, ac mentis sensuumque illusiones valet, idque ex communi Patrum judicio; ergo angeli nequidem vere præstant *mirabilia* naturæ, et portentosos effectus.

R. — *N. A.* Tametsi enim angelis non insit a natura potestas ultra naturæ vires efficiendi quidpiam, et quod propriam miraculi notionem habeat; tametsi magna etiam portio mirabilium dæmonibus adscriptorum fallaciis adnumeranda sit; tametsi artes diabolicæ a SS. Patribus recte vanitatis insimulentur, tum quod ad veritatem *miraculi* nunquam pertigerint, tum quod sæpius eventu caruerint, sive ob dæmonum suos cultores deludentium perfidiam, sive ob supremi Numinis ab aliis exorati voluntatem oppositam; attamen omnia angelorum opera dici præstigiæ atque fallaciæ non possunt, siquidem plura sint vel solerti *artis* industria ad naturam efformata, vel ingenio naturæ tarditatem juvante in lucem producta, plura, quæ sive ob suam insolentiam, sive ob scientiæ nostræ defectum aut ignorantiam, mira ac portenta recte censentur, nec tamen præstigiæ sunt, aut miracula proprie dicta. Quis enim angelicis mentibus neget artium naturæque arcana penitus inspecta, aut rerum causas, combinationes, habitudines, etc., perfecte cognitas, vires humanis majores, celeritatem actionis nullatenus impeditam, ac certitudinem ab experimentis plurimis enatam?

44. *Dico II.* **Angeli nil possunt, quo mutatur ordo vel lex Universi : imo nec omnia, quæ de se possunt, facere permittuntur.**

Prob 1ª *p.* S. Chrysost. in ep. ad Hebr. c. 2 ad hæc Pauli verba : *Non enim angelis subjecit Deus orbem terræ futurum*, commentans ait : *Hunc ergo qui erat futurus, non subjecit angelis, sed Christo.* Ita Theophyl. et S. Thomas ibid.; proin non possunt angeli cœlos aut siderum motus sistere, aut eorum cursum retroagere.

Prob. 2ª *p.* Quia sapientissima Dei gubernatio non sinit quidlibet pro libitu angelos præsertim malos efficere; hinc juxta S. Aug. de Trin. l. 3, c. 9, n. 18. Dæmones cyniphes producere non poterant. Possunt tamen *ordinarie* ventos excitare, fulgura, tonitrua, grandines, imbres, tempestates et similia meteora ciere, aerem inficere, vel purificare, etc.

45. *Dico III.* **Angeli possunt assumere corpora.**

Prob. Angeli tum boni, tum mali sæpissime apparuerunt in *figura corporea* et visibili; ergo possunt vel ex aere aliave materia efformare simulacrum, vel etiam corpus verum, scilicet humanum cadaver aut belluinum corpus induere; certum siquidem est, hujusmodi apparitiones omnes non esse

tantum imaginarias, et turbata phantasia effici. Uniuntur autem his corporibus, et quidem angeli boni de novo formatis, mali autem etiam aliis : non *formative*, quod implicat; non *hypostatice*, cum id quoque vel repugnet, vel pro honore Mysterii Incarnationis non permittatur; non *inhæsive*, quod est contra naturam substantiæ : sed faciunt cum assumpto corpore unum respective, quatenus ita uniuntur corpori, ut illud non tantum moveant, sed in eo etiam suam personam, proprietates vel actiones aliquo modo repræsentent : ita D. Thom. q. 6 de Miraculis a. 7, ad 1.

§ III.

Quid possint angeli in animas et corpora hominum?

46. *Nota.* Posse angelos movere et transferre corpora, dictum hactenus; quid præterea in homines valeant, ac quidem in triplici genere vitæ, quid circa animam hominis corpori conjunctam; possintne hominem mutare in bestiam, et vicissim; an defunctorum animæ ad nos ope dæmonis evocari possint, restat explicandum. Ait quippe S. Greg. M. mortuorum animas posse, et nonnunquam etiam divina virtute ac potentia, atque singulari consilio et voluntate Dei apparere, idque fidei catholicæ scitis, et veræ germanæque Philosophiæ placitis consentaneum est. Idem sentit D. Aug. l. de cura pro mort. c. 16, et B. Felicem Nol. Episc. Nolanis, dum a barbaris vehementer oppugnarentur, apparuisse et subvenisse affirmat. Quæritur autem, an id etiam ope dæmonis fieri possit?

47. *Dico I.* **Angeli in genere vitæ vegetativæ possunt.** 1° Corpus *nutrire* et augere, nutritionem impedire, et efficere ut vivens nullo cibo ad tempus aliquod sumpto vivat; 2° Morbos mortemque conciliare, aut *sanitatem* restituere ac mortem differre; 3° Assumpto semine idoneo et in uterum transmisso perfectum animal generare.

Prob. 1um. Quia idoneum pabulum dare vel subducere possunt, vim nutritivam, sublatis vel appositis impedimentis, vegetiorem vel debiliorem reddere, fermenti acrimoniam famis excitatricem inhibere, et pabulum illi ex humoribus tenacioribus e corpore collectis diuturnum præbere : quo fit, ut plura etiam animalia, item ægroti diu inediam ferant.

Prob. 2um. Quia possunt temperiem corporis tum locali humorum transumptione invertere, tum adhibitis principiis corruptivis depravare; ex intemperie autem ejusmodi morbus, ex morbo mors oritur, ut patet ex Luc. 9, 39 et Marc. 9, 17. E contrario autem, si arte medica humores noxii possint educi, et activa insignia adhiberi, multo magis angeli rerum naturalium peritissimi his mediis sanitatem restituere mortemque ad tempus arcere poterunt.

Prob. 3um. Ita constare ait S. Aug. l. 15 de Civit. c. 23, n. 1, ut negare impudentiæ esse videatur.

48. *Dico II.* **Angeli in genere vitæ sensitivæ possunt.** 1° In appetitu sensitivo voluptatem vel dolorem causare, motus carnis excitare vel

reprimere, iram provocare vel sedare, memoriam juvare vec hebetare, sensuumque internorum et externorum operationes varie afficere : 2° Deludere sensus *externos*, maxime visum, et indirecte etiam phantasiam : 3° Perfecte imitari voces et hominum et brutorum.

Prob. 1um. Quia hæc naturaliter eveniunt mutato objecto vel medio, aut ex motu spirituum, ac humorum temperie, variaque constitutione ; quæ omnia ab angelis fieri posse, ex dictis constat.

Prob. 2um. Quia potest mutare objectum per celeriorem agitationem, occultationem aut substitutionem, item mutare medium, ac denique ipsum organum, prout dictum de humoribus.

Prob. 3um. Quia hæ voces oriuntur ex certa aeris vibratione, nec facultatem angeli superant; qua ratione S. Cyril. Glaphyr. in Gen. l. 1 (Opp. t. 1, p. 6), dæmonem in serpente locutum Evæ existimat.

49. *Dico III.* **Angeli in genere vitæ rationalis possunt.** 1° Ingenii vim acuere, et disciplinas etiam abstrusiores tradere : 2° Movere intellectum mediate, quate nus nempe impressione phantasmatum, vel specierum excitatione aut remotione, vel objecti extrinseci admotione intellectum excitant : 3° Voluntatem necessitare et ab intrinseco mutare non possunt, sed tantum indirecte et ab extrinseco inclinare.

Prob. 1um. Quia vis hæc dependet plurimum ab humoribus, et organorum habitudine.

Prob. 2um. Quia cogitationes bonæ principaliter a Deo, malæ principaliter ab hominis voluntate mala et inordinate agente sunt, et non nisi instrumentaliter utræque ab angelis vel bonis vel malis oriuntur.

Prob. 3um. Habetur a natura voluntatis ac liberi arbitrii, unde S. Cyril. : *Liberum arbitrium habet anima, et potest diabolus incitare, cogere autem non potest;* et S. Aug. serm. 20 de diversis (al. 32, n. 11) : *Si diabolus aliquando aliquid suggerit, consentientem tenet, non cogit invitum.* Dein Prov. 21, 1 : *Cor Regis in manu Dei, quocumque voluerit. inclinabit illud ;* ergo soli Deo hoc convenit. Postremum liquet ex dictis de appetitu et intellectu, quos sequi solet voluntas.

50. *Dico IV.* **Angeli non possunt revera mutare hominem in bestiam, aut vicissim.**

Prob. 1° Quia juxta Philosophiam *generatio* est processio viventis a vivente ut principio conjuncto in similitudinem naturæ ; tale autem principium non est angelus.

2° Anima bruti naturaliter impotens est eliciendi operationes hominis ; ac præterea omnis anima saltem naturaliter aptum sibi et accommodatum corpus requirit, in quo sit et operetur ; denique *corpus organicum* hominis non est accommodatum ad functiones animæ bruti, nec vicissim. Possunt tamen vel ipsi dæmones corpus v. g. lupinum ex aere assumere, vel eo humanum corpus circumdare, aut pellem lupinam sibi vel sagis injicere, aut hominum sensibus illudere, aut ipsam vim imaginatricem turbare, ut sic sagæ sibi videantur esse ejusmodi animalia, vel aliis appareant : hæc enim omnia non superant angelorum potentiam.

51. *Dico V.* **Defunctorum animæ non possunt ope dæmonis ad nos evocari.**

Prob. Nec animæ, in purgatorio aut cœlo, sunt sub potestate diaboli aut necromantæ, cum fas non sit credere Sanctorum animas, quæ in manu Dei sunt, alterius quam Dei potestati subjici : nec animæ damnatorum sine Dei nutu ex inferno egredi vel educi possunt, cum in eum locum, tanquam meritum suis scelcribus carcerem et pœnæ locum, sint a Deo detrusæ, quod per voces *divitis epulonis* Luc. 16, 26, relatas confirmatur; unde quæ per necromantiam factæ narrantur mortuorum apparitiones, vel illusiones fuerunt, vel fallaces dæmonum ipsorum simulationes, vel mendacia a necromantis conficta.

Si ais : 1 Reg., 28, 14, Samuel Pythonissæ opera suscitatus apparuit Sauli.

R. Quamvis enim cum probabiliori admittatur, verum Samuelem ibi comparuisse, et non fuisse phantasma a dæmone assumptum, ut alii probabiliter tenent; tamen ab iisdem auctoribus negatur id a diabolo vel *Pythonissa* esse effectum : sed Deus suscitavit Samuelem, prævenitque magicas incantationes ; unde etiam turbatam sagam ibidem legimus.

52. *Observa.* Angelus angelo *loquitur,* suos conceptus ad alterum dirigendo, ita ut, qui alias naturaliter secreti sunt, respectu illius desinant esse secreti, et sic ab illo, non vero ab aliis cognoscantur; et dum *clamare* ad invicem dicuntur, per hunc clamorem magnitudo rei vel affectus significatur. Angeli superiores *illuminant* inferiores, veritates divinas hic incognitas, a Deo vel alio angelo superiore acceptas, iis manifestando, plerumque in ordine ad eos dirigendos in suo ministerio. Angeli etiam homines illuminant, idque ex clarissimis Scripturæ textibus patet. De hac vero *locutione angelica* constat ex Scriptura Zach. 2, 4; Is. 6, 3; Apocal. 7, 2, etc. De eadem agunt SS. PP. Dion., Chrys. in 1 ad Cor., c. 13, v. 1; Theophyl. et Theodoret. ib.; Greg. M. Moral. l. 2, c. 4 (al. 7); Damasc. de fide l. 2, c. 3 et alii : hanc ipsam deposcit perfecta societas, respublica et *Hierarchia spiritualis* angelorum; nihil ergo aut ira aut risu dignum in theologo est, si eamdem duobus prope verbis definiat.

CAPUT III.

DE GRATIA ET MERITO, PECCATO ET POENA ANGELORUM.

ARTICULUS I.

DE GRATIA ET MERITO ANGELORUM.

53. *Nota.* Triplex a theologis solet discerni status angelorum, *Creationis, Perseverantiæ, Defectionis.* Via angelorum dicitur illa temporis mora quæ fluxit ab eorum creatione usque ad beatitudinem, et damnationem malorum. Instans aliud physicum est, v. g. momentum temporis, aliud angelicum,

quod non est indivisibile punctum temporis nostri, sed una invariata unius operationis angelicæ duratio usque ad aliam a priore diversam; et horum tria statuunt Theologi pro via angelorum, ita ut *primum instans angelicum* sit actus congrue meritorius, et status primæ gratiæ habitualis : *secundum* sit actualis inter eos diversitas operationum et pugna, dum boni condigne merebantur augmentum gratiæ et gloriam, mali per peccatum excidebant a gratia sanctificante : *tertium* spectet ad terminum, et designet in illis beatitudinis, in his damnationis initia. Atque id indicant verba Ezech. 28, 15 : *Perfectus in viis tuis a die conditionis tuæ, donec inventa est iniquitas in te.* Neque operatio una hic ita stricte sumitur, ut ab ea dividatur prævia cognitio, deliberatio et alia operationem ipsam ordinarie præcedentia vel consequentia. Quæstio autem duplex est : 1° An omnes angeli aliquando in via fuerint in statu gratiæ sanctificantis? 2° An et quando angeli gloriam meriti sint?

54. *Dico I.* **Angeli omnes in via aliquando fuerunt in statu gratiæ sanctificantis :** ita D. Thomas q. 62. a. 3, et theologi fere omnes.

Prob. Ex Ezech. 28, 15 supra cit., ubi Lucifer sub typo Regis Tyri dicitur *perfectus in viis suis, donec inventa sit iniquitas* in eo. Judæ v. 6, dicuntur angeli mali *non servasse suum principatum.* Joann. 8, 44 dicitur diabolus *in veritate non stetisse.* Idipsum docent SS. Patres : Basil. in Psal. 32, n. 4 (Opp. t. 1, p. 136 A) et epist. 141 (al. 8, n. 10); Aug. l. 12 de Civ. c. 9, n. 2 et l. 11, c. 11, etc.

Conf. Adam statim in sua creatione accepit gratiam sanctificantem, quæ includitur in justitia originali : nam Deus *fecit hominem rectum,* Eccl. 7, 30; et Trid. Sess. 5 dicit, Adamum per peccatum justitiam et sanctitatem perdidisse, in qua fuerat constitutus; ergo probabilius etiam angeli gratiam tum acceperunt : non enim videtur Deus erga creaturas nobiliores fuisse in prima creatione parcior, quam erga homines.

55. *Dico II.* **Angeli sancti gloriam meriti sunt, et antequam illam acceperint.**

Prob. 1ª *p.* S. Aug. l. de Corr. et Grat. c. 11, n. 32 sic ait : *Quia noluit* Adam *permanere, profecto ejus culpa est, cujus meritum fuisset, si permanere voluisset : sicut fecerunt angeli sancti, qui, cadentibus alii per liberum arbitrium, per idem liberum arbitrium steterunt ipsi, et hujus permansionis debitam mercedem recipere meruerunt, tantam scilicet beatitudinis plenitudinem, qua eis certissimum sit semper se in illa esse mansuros.* Idem sentit D. Thom. 1, q. 62, a. 4 et theologi omnes.

Prob. 2ª *p.* Ab eodem consensu theologorum.

Conf. Ex D. Thom., quia meritum habet rationem viæ ad finem; ei autem, qui jam est in termino, non convenit moveri ad terminum; et sic etiam nullus meretur, quod jam habet. Adhæc dilectio Dei non potest simul informari gratia imperfecta, quæ est principium meriti, et gratia consummata, quæ est principium fruitionis. Demum repugnat tum ratione meriti, tum ratione potentiæ proximæ peccandi, esse in eodem instanti meritum cum potentia peccandi, et simul beatitudinem.

56. **Obj**. *cont. I. Ille homicida erat ab initio*, dicitur de diabolo Joan. 8, 44 et 1 Joan. 3, 8 : *Ab initio diabolus peccat;* ergo nunquam habuit gratiam.

R. Tò *ab initio* in utroque textu non sumitur mathematice pro primo instanti creationis, sed moraliter pro tempore ab eo instanti parum distante, ut docet S. Aug. l. 11 de Civ. c. 15; hinc in textu additur : *in veritate non stetit*, quod supponit diabolum aliquando stetisse. Simili sensu de iis, qui a prima juventute peccarunt, Psal. 57, 4 dicitur : *erraverunt ab utero.*

Inst. 1. S. Jud. v. 6 non loquitur de principatu gratiæ, sed *naturæ* : et Joan. 8, 44 sermo est, non de perseverantia, sed de *veracitate*, ut patet ex contextu, *quia non est veritas in eo : cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax est* : denique τὸ *stetit* in Scriptura idem est ac *fuit*, aut opponitur casui; ergo ex hisce testimoniis nihil probatur.

R. — *N. A.* Nam 1° Angeli habuerunt quod amiserunt et dereliquerunt : sed amiserunt principatum gratiæ, non *naturæ;* ergo eumdem habuerunt : hinc inter se comparant SS. Patres lapsum Adami et angelorum. 2° Expositio de veracitate non excludit nostram, sed, ut ait Haunoldus, virtualiter includit, cum diabolus dicatur *in veritate non stetisse*, non quia veritatem ante non dixerat, a qua postea recesserit; sed quia ante in virtute veritatis stetit, dum erat innocens, et virtutibus infusis a Deo donatus. 3° Quod hic loci in Scriptura τὸ *stetit* denotet perseverantiam, docent Orig. in Joann. tom. 20, n. 22; Aug. in Joann. Tract. 42, n. 13, et de Civit. Dei l. 11, c. 13; Euthym. in c. 8 Joan. v. 44; Leo Serm. 9 (al. 8), c. 1; et confirmatur ex verbis Jobi 4, 18 : *Ecce, qui serviunt ei non sunt stabiles, et in angelis suis reperit pravitatem.*

Inst. 2. Textus hebr. Job 4, 18 non dicit : *reperit pravitatem*, sed in angelis suis *non posuit laudem vel lucem* : sed in Scriptura per lucem intelligitur gratia v. g. Eph. 5, 8 : *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino : ut filii lucis ambulate.*

R. — *D. M.* Non posuit lucem perfectam et consummatam *C.* Nullam *N.* Angeli boni cooperatione sua perfecerunt et consummarunt ipsi gratiæ suæ lucem, unde Job 38, 7 dicuntur *astra matutina* Deum laudantia : hoc vero non convenit angelis malis ex propria defectione, non ex defectu gratiæ.

Inst. 3. Can. *Visis litteris*, caus. 16, q. 2 diabolus dolere dicitur, quod in cœlo nequiverit habere charitatem, quam homines in terris habent : sed charitas conjuncta est cum gratia; ergo.

R. Diabolus dolet, quod non habuerit charitatem perseverantem, quam videt habere multos homines; aut potius, quod non possit recuperare amissam, ut possunt homines : ita *Glossa* et communis *Scholasticorum.* Dein etiam intelligi potest per charitatem concordia cum bonis, non vero gratia habitualis, quia in hoc Can. agitur de *litibus* et *seditionibus Clericorum*, quæ instigatione versuti hostis factæ dicuntur, qui utique discordiarum parens est, et angelos rebelles a bonis avulsos in suam sectam traxit.

Inst. 4. S. Greg. M. Moral. l. 32, c. 18 (al. 23, n. 48), in hæc Ezech. verba : *Foramina tua* (Lucifer) *in die qua conditus es, præparata sunt*, ait : *Habuit lapis iste foramina : sed per superbiæ vitium charitatis auro non sunt repleta;* ergo.

R. Intelligendum esse de charitate consummata, sive perseverantia in

charitate et gratia, ut patet ex immediate anteced., ubi ait : *Hujus lapidis in die conditionis suæ foramina præparata sunt, quia videlicet capax charitatis est conditus. Qua si repleri voluisset, stantibus angelis tanquam positis in Regis ornamento lapidibus potuisset inhærere.*

Inst. 5. SS. Patres solum videntur dicere contra Manichæos, diabolum non esse natura malum : sic Aug. l. 11 de Civ. c. 13 eos qui putant diabolum ab initio creationis suæ libere peccasse, non consentire dicit cum Manichæo; quin et l. 1 de Gen. ad lit. c. 4 et 6 ait, angelos primo creatos fuisse *informes* et in tenebris, deinde formatos; ergo.

R. S. Aug. ibidem subdit, omnes angelos ab initio accepisse bonam voluntatem sive gratiam; quod ipsum dicunt Patres alii plures; unde Rupertus, Mag. Sent. et quidam alii scholastici veteres negligendi sunt. Præterea loco cit. S. Aug. loquitur vel de formatione per gloriam, quæ fuit tempore posterior : vel de formatione per gratiam, quæ tamen natura tantum posterior fuit.

57. *Obj. cont. II.* S. Aug. de Corr. et Grat. c. 10, n. 27 docet, angelos malos ante lapsum (et sic in primo instanti) fulsse beatos; ergo et angeli boni tunc erant beati, ac proin beatitudinem non meruerunt.

R. — *D. A.* Esse beatos beatitudine radicali, quia habebant gratiam sanctificantem, quæ radix gloriæ est, et quædam beatitudo inchoata *C.* Formali, perfecta et consummata, quæ dat visionem Dei intuitivam *N.* Hinc Aug. l. c. addit : *Erat tamen adhuc quod eorum adderetur beatitudini, si per liberum arbitrium in veritate stetissent, donec istam summæ beatitudinis plenitudinem, tanquam præmium ipsius permansionis acciperent.*

Inst. 1. Dux sæpe anticipata præbet militibus stipendia, præcipue si fortiter prius certarunt; ergo etiam Deus angelis gloriam, præsertim quia alias ministeria eorum futura erant sine omni præmio.

R. — *N. C.* Quia de simili voluntate Dei non habetur fundamentum ab auctoritate, quod in *quæstione facti* requiritur. Porro meriti ratio non amplius habetur in statu beatitudinis; ergo nec propter ministeria ut meritoria dari poterat præmium beatitudinis.

Inst. 2. Non repugnat simul *esse beatum et mereri*, ut patet in Christo : neque repugnat præmium dari in eodem instanti physico, quia contritionem eliciens statim accipit gratiam sanctificantem, et justus augmentum gratiæ; ergo.

R. — 1um *D. A.* Esse beatum, et mereri beatitudinem essentialem, non repugnat *N.* Accidentalem vel aliud quidquam *C.* Christus autem essentialem beatitudinem non meruit, et nisi angelo statuatur beatitudo tanquam terminus ac finis meriti, plane nullus assignari poterit, ut tamen assignatur in homine et Christo mors.

Ad 2um — *D. A.* Quando præmium non repugnat qualitati actus meritorii, aut principiis ad eum requisitis *C.* Quando repugnat *N.* Repugnat autem tendentia desiderii vel spei in ipso actu, et cognitio indifferens in prærequisitis, utpote quæ excluduntur a visione Dei.

58. *Observa.* Juxta communiorem theologorum, angeli fere sicut adulti homines, per actus de *congruo* meritorios se disposuerunt ad primam gratiam

sanctificantem : perfectius quippe ac honorificentius est, per merita habere gratiam, quæ aliunde non debetur. Dixi, *de congruo*, quia ante gratiam sanctificantem dari non potest meritum *de condigno :* nec principium meriti cadit sub meritum. Quæ in contrarium afferuntur, vel congruentiæ tantum sunt, vel spectant potentiam operandi in primo instanti necdum expeditam, sed quibus facile satisfit.

ARTICULUS II.

DE PECCATO ANGELORUM.

59. *Nota.* Graviter peccasse angelos malos, intelligitur ex Job. 4, 18; 2. Petr. 2, 4; Jud. v. 6. Magnos eos numero, minore tamen, quam sit is angelorum bonorum, lapsos fuisse, communis Patrum et theologorum sententia est. Iidem, *nonnullis exceptis*, Luciferum ordine Seraphinum dicunt, eumque aliis angelis omnium fere ordinum causam ruinæ fuisse. Itidem juxta communem, Luciferi peccatum fuit *Superbia* in eo sita, quod voluerit esse *ut* Deus, non quidem secundum æqualitatem naturæ, quod vix ullus docet, sed per similitudinem. In assignando medio ad hanc obtinendam, discrepant auctores. Qui sentiunt cum Suaresio, superbiam Luciferi reponunt in eo quod inordinate *Unionem Hypostaticam* ambierit, ac inviderit Humanitati Christi, eique se noluerit submittere : Sequaces D. Thomæ, in eo quod Lucifer ex inordinato affectu erga suam perfectionem et felicitatem naturalem, eadem contentus neglexerit beatitudinem supernaturalem, et sic ipse sibi sufficere voluerit, atque eatenus esse *similis Altissimo;* hinc

60. *Dico I.* **Primarium Luciferi et angelorum ejus peccatum fuit superbia.**

Prob. Ex Script. 1° generatim : Eccli. 10, 15 : *Initium omnis peccati superbia.* Tob. 4, 14 : *Superbiam nunquam in tuo sensu aut in tuo verbo dominari permittas : in ipsa enim sumpsit initium omnis perditio.* 2° Speciatim : Juxta communem sensum Patrum, Propheta diabolum sub nomine Regis Babylonis sic alloquitur, Is. 14, v. 11, 12, 13, 14 : *Detracta est ad inferos superbia tua... quomodo cecidisti de cœlo, Lucifer... qui dicebas : in cœlum conscendam... similis ero Altissimo?* Job. 41, 25 de Lucifero dicitur : *Ipse est rex super universos filios superbiæ.* Luc. 10, 18. Christus dehortatur Apostolos a superbia : *Videbam,* inquiens, *Satanam sicut fulgur de cœlo cadentem.*

Conf. Ex SS. Patribus, August. de Civit. Dei, l. 14, c. 13, n. 1 et l. 22, c. 1, n. 2; Cyril. hieros. Catech. 2, n. 4; Euseb. de Præpar. Evang., l. 7, c. 16 (p. 328); Greg. nazianz. Orat. 38, n. 9; Cyril. alex. in Isaiam, l. 2 (Opp. t. 2, p. 235 B); Leo. M. serm. 9 (al. 8), c. 1, etc., apud Petav. l. 3, c. 2.

Dixi, *primarium :* nam reipsa non uno superbiæ peccato, sed multiplici, et virtualiter saltem distincto peccavit : qua ratione facilius conciliari possunt variæ Patrum et Doctorum de hac re sententiæ, et melius intelligitur gravissima diabolicæ superbiæ malitia.

61. *Dico II.* **Superbia angelorum erat in eo quod sua naturali felicitate contenti, vellent sibi ipsis sufficere, simulque affectarent potestatem excellentiæ in res mundanas a Deo quoad actuale imperium independentem.**

Prob. Illud in re dubia tanquam probabilius videtur statuendum, quod cum Scriptura et Patribus consonat magis, omniaque explicat hic afferri solita; atqui hæc nostræ sententiæ conveniunt : nam 1° S. Aug. l. 14 de Civ. c. 11, n. 2 ait : *Superbus ille angelus quodam quasi tyrannico fastu gaudere subditis, quam esse subditus* elegit; idem pronuntiant alii SS. Patres. 2° Explicari potest, quomodo voluerit habere beatitudinem sine meritis, et sibi velut debitam. 3° Qua ratione ad sui sequelam induxerit *alios Angelos*, quibus scilicet etiam majorem excellentiam proponebat, si eorum princeps haberet independentiam. 4° Cur oderit maxime Christum, cui nempe data est omnis potestas, quam Lucifer sibi arrogare volebat. Denique cur ab orbe condito homines in *dæmonolatriam* inducere conatus fuerit, et etiamnum inducat.

62. **Obj.** *cont. I.* Scriptura et SS. Patres aliud Luciferi peccatum assignant : nam 1° ad Tim. 1, c. 6, v. 10 dicitur : *Radix omnium malorum est cupiditas.* 2° Gelasius vocat peccatum Angelorum *luxuriam spiritualem.* 3° S. Cypr. de Zelo et livore, n. 3 et 4, S. Basil. Hom. 11, de Invid. n. 4, aliique *invidiam;* ergo.

R. — *D. A.* Assignant aliud peccatum primarium *N.* Concomitans aut subsequens superbiam *C.*

Ad 1am prob. D. Radix est cupiditas, hoc est, inordinata propensio ad bonum sibi indebitum qualecumque *C.* Hoc est, avaritia *N.*

Ad 2am prob. D. Et per hoc ipsum intelligit superbiam proprie dictam, complacentiam scilicet in naturali perfectione, sine subjectione ad Deum *C.* Superbiam improprie dictam, aut aliud quiddam *N.*

Ad 3am prob. D. Invidia fuit peccatum primarium et primum *N.* Secundarium et consequens *C.* S. Aug. sententiam Cypriani disertis verbis l. 11, de Gen. ad litt. c. 14 refellit : *Invidia sequitur superbiam, non præcedit : non enim causa superbiendi est invidia, sed causa invidendi superbia.*

Inst. S. Ambr. (al. Leo M. vel Prosper), ait, epist. ad Demetriad. c. 9, (Opp. S. Leonis t. 2, p. 268, edit. Baller.) : *Sive itaque in lapsu diaboli, sive in prævaricatione hominis initium peccati superbia est :* et tamen hominis peccatum primarium non fuit superbia, sed *inobedientia;* ergo et angelorum.

R. — *N. C.* Quia constat homini datum esse præceptum, ne comederet fructum arboris scientiæ boni et mali, et hoc etiam ab eo violatum : de præcepto angelis dato nihil constat.

63. *Obj. cont. II.* Joan. 8, 44, dicitur de diabolo : *Ille homicida erat ab initio*, nempe quia Christum, cui Unionem Hypostaticam invidebat, jam tum occidere decreverat; ergo in hoc fuit superbia angelorum.

R. — *N. A.* Sed ideo dicitur homicida ab initio, quia ab initio mundi sua suasione causavit mortem corporis et animæ totius generis humani.

Inst. 1. Hebr. 1, 6 dicitur : *Et cum iterum introducit Primogenitum in orbem terræ, dicit : et adorent eum omnes angeli ejus;* ergo sicut angeli actu debuerunt adorare Salvatorem in hunc mundum introductum per Incarnationem ; sic olim propositum per revelationem jussi sunt adorare affectu et voluntate : quod cum renueret Lucifer cum suis, cecidit.

R. — *N. C.* Juxta Cornelium a Lap. Filius Dei primo introductus est in orbem, non per revelationem angelis factam, sed per Incarnationem, iterum autem per Resurrectionem gloriosam, aut in die judicii introducendus. SS. Chrys., Ambr., Cyrill. et alii Patres primam introductionem dicunt factam per generationem æternam Christi qua Dei, secundam vero per temporalem Christi qua hominis. Alii dicunt S. Paulum, per τὸ *iterum* significare tantum iteratam citationem textus ex V. Testamento. Demum, si etiam per hoc probetur Luciferum noluisse adorare Christum, tamen hoc ipso quod Christus tanquam Deus homo fuerit propositus, et Decretum Incarnationis revelatum, Lucifer non potuit sibi appetere Unionem Hypostaticam, ac proin aliud objectum positive appetitum assignari debet. Sane Patres qui pro illa sententia afferuntur, rari sunt, et solum dicunt, quod dæmon naturæ humanæ inviderit Unionem Hypostaticam.

Inst. 2. Illa independentia a Deo evidenter repugnat creaturæ, cum omnis creatura evidenter et essentialiter sit subjecta Deo; ergo non potuit efficaciter appeti a Lucifero, sed potius unio Hypostatica.

R. — *D. A.* Est subjecta Deo physice *C.* Quia physice non potest alium habere auctorem seu conservatorem, quam Deum. Moraliter *subd.* In actu primo *C.* In actu secundo *N.*

ARTICULUS III.

DE PŒNA ANGELORUM.

§ I.

An pœna dæmonum sit verus et corporeus inferni ignis?

64. *Nota.* infernum negant *Athæi, Libertini*, et impii fere omnes. Præter quosdam antiquos dubie locutos, et e catholicis *Catharinum* l. de Præm. et suppl., negarunt ignem verum dæmones torquentem *Origenes* Periarch. l. 2, c. 10, n. 4, seqq., *Albigenses, Lutherus, Calvinus*, aliique *novatores* apud Coccium Tom. 2, l. 10, qui pœnam *ignis* dicunt intelligendam esse *metaphorice*, nihilque aliud ejus cruciatum esse, quam dolorem, vel ex privatione bonorum, vel ex recordatione peccati provenientem, licet non negent verum ignem inferni, qui cruciet corpora hominum. Priusquam autem de pœna dæmonum nunquam satis timenda statuamus, paucis stabilienda est veritas catholica.

65. *Dico I.* **Certissima fide tenendum, quod sit vere infernus aliquis a Deo constitutus, in quo reprobi omnes, tum angeli tum homines detineantur et torqueantur.**

Prob. I. Scriptura sacra Vet. et Novi Testamenti asseverat dari infernum : Is. 30, 33, dicitur : *Præparata est ab heri Tophet, a rege præparata, profunda et dilatata, nutrimenta ejus ignis et ligna multa, flatus Domini, sicut torrens sulphuris succendens eam;* est autem *Tophet* vallis filiorum Enon, ubi cremabant Judæi filios suos idolo *Moloch*, designans locum, ubi perduelles filios Deus æternum cremat : *Præparata ab heri*, id est, ab initio

mundi. V. *Exegesin Hebr.* Psal. 9, 18. — Is. 33, 14 : *Quis poterit habitare de vobis cum igne devorante? quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis?* — Psal. 48, 15 : *Sicut oves in inferno positi sunt, mors depascet eos, etc.* — Marc. 9, 44 et 45, Christus dicit : *Bonum est tibi, claudum introire in vitam æternam, quam duos pedes habentem mitti in gehennam ignis inextinguibilis, ubi vermis eorum non moritur, et ignis non extinguitur.* — Luc. 16, 22 et 24 : *Mortuus est dives, et sepultus est in inferno; elevans autem oculos suos, cum esset in tormentis, etc.* Idem Judæ v. 6. Apoc. 12, 9, — 14, 19, — 20, 9, — 21, 8, etc, exprimitur.

II. Concilia, Patres, et totius Ecclesiæ sensus idipsum docent : Symbola Athanas. Apost. et Nicænum *vitam* et *ignem æternum* memorant; idem definitum in Conciliis Tol. IV, c. 1 (Labb., t. 5, p. 1703), Florent. in litteris union. (Labb., t. 13, p. 515 D) et in aliorum omnium professione fidei. Instar omnium SS. PP. sit Cypr. qui l. de laud. Mart. n. 20 ait : *Sæviens locus, cui gehenna nomen est..., eructantibus flammis per horrendam spissæ noctis caliginem, sæva semper incendia camini fumantis exspirat.*

Conf. Evidens conjectura, et ipsorum gentilium auctoritas suffragantur : injustus quippe Deus esset, si hominum crimina manerent impunita, quæ cum in hac vita sæpe non puniantur, necesse est ut puniantur in altera : sed peccati tanta enormitas est, ut nulla pœna, nisi *æterna*, satis illud punire queat. Demum innumeræ tum dæmonum, tum hominum apparitiones, quibus omnibus fidem negare, teste S. Aug. supr. cit. nimiæ impudentiæ est; multorum item hominum raptus ad videndos inferos; montes ignivomi, quos Tertull. (Apolog. c. 48) vocat *Testimonium ignis æterni, exemplum jugis judicii pœnam nutrientis;* Platonis, Trismegisti, aliorumque gentilium notitia et consensus, de quo testantur S. Clem. alex. Strom. l. 5 (Opp. p. 592), et Minutius Felix in Octavio, satis probant, omnino stultum esse, negare infernum : cum pro re, quæ sensibus non patet, et a sola Dei voluntate pendet, nequeat afferri efficacior, quam multiplex ratio nostra.

66. *Dico II.* **Ignis paratus diabolo et angelis ejus est ignis corporeus, dæmones vere torquens.**

Prob. Diabolo paratus est ignis idem, in quem ibunt homines : atqui hic est *corporeus* et *verus*, 1° Quia Scripturæ multis in locis, nempe Eccli. 7, 19; Is. 33, 14; Matth. 3, 12, etc., appellatur ignis, et distinguitur a *remorsu* seu *verme conscientiæ;* verba autem Scripturæ sumenda sunt in sensu proprio, ubi sine inconvenientia ita sumi possunt, accedente etiam consensu Patrum. Dein Christus in illis pronuntiat *sententiam judicialem :* hæc autem debet esse maxime aperta, plana, et verbis proprie significantibus efferri : quod non fieret, si *ire in ignem* significaret privationem bonorum, vel recordationem peccati. 2° SS. Patres hanc veritatem diserte exprimunt : Justin. in 2 Apol. n. 7; Arnob. l. 2 cont. Gent. c. 14; Auctor epist. ad Diognet. n. 10; Paulin. epist. 31 (al. 44, n. 6); Cyprian. de laude Martyr. n. 20; Cyrill. hieros. Catech. 18, n. 19; Cyrill. alex. in Isaiam, l. 3 (Opp. t. 2. p. 459 A); Prudentius cont. Symmach. l. 2, v. 182, seqq; Hilar. in Matth. c. 15, n. 12; Chrysost. ad Theod. lapsum, l. 1, n. 10; Aug. l. 21 de Civ. c. 10; Greg. M. l. 4 Dial. c. 28 et 29, et alii quos citant Suarez, de Angelis l. 8, c. 12, n. 11, seqq. et Petav. l. 3, c. 5. — His accedunt cum Mag. sent.

theologi omnes, atque a S. Aug. temporibus habetur tanquam clara et certa Ecclesiæ sententia, quamvis ea non sit expresse definita, ut Vasquez. advertit.

67. **Obj.** *I cont. II.* Ignis in Scripturæ sæpe sumitur *metaphorice*, pro gravi afflictione. Psal. 65, 12 : *Transivimus per ignem et aquam* : pro gratia, Matth. 3, 11 : *Ipse baptizabit vos in spiritu et igne* ; ergo etiam hic metaphorice sumendus est.

R. — *N. C.* Nam in allatis textibus nec textus adeo clari, nec circumstantiæ textus, nec Patrum ac theologorum consensus ita sensum litteralem indicant, sicut de igne inferni corporeo. Ex ipsa sane historia alius non fuit prædictorum textuum, quam metaphoricus; nihil autem id exigit in nostris textibus.

Inst. 1, Luc. 16, 24, refertur de *divite epulone* quod dixerit : *Crucior in hac flamma*, et ad Abraham : *Mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui inaquam, et refrigeret linguam meam* : ubi digitus, lingua, oculi intelliguntur *tropice*, cum non conveniant animabus separatis ; ergo etiam flamma et ignis.

R. — *T. A. N. C.* Quia etiamsi digitus, lingua et oculi accipiantur *metaphorice*, ita tamen haud accipi posse ignem, probant rationes nostræ : neque infrequens est in Scriptura veris *metaphorica* inspergere in eadem narratione, ad meliorem hominum captum. Dixi *Transeat*, quia si ut communius censent Patres, non sit historia, sed parabola de epulone et Lazaro, possunt omnia proprie accipi de homine integro, ut erit post resurrectionem.

Inst. 2, Job. 24, 19, dicuntur etiam nives esse in inferno : *Ad nimium calorem transeat ab aquis nivium, et usque ad inferos peccatum illius* : sed aquæ nivium sumuntur metaphorice; ergo et ignis inferni.

R. Hæc verba non sunt intelligenda de *pœnis inferni* ; esset enim levis in tormento ignis pœna, imo refrigerium : quamvis nonnulli Patres et theologi de illis intelligant, ut scilicet ex alternante frigoris et caloris cruciatu damnati acerbius torqueantur; sed est tantum imprecatio pœnæ temporalis in adulteros, ut de peccato uno ad aliud transeant : vel intelligitur sub hac vocum allegoria pœnarum temporalium in peccatores statuta multiplicitas et vicissitudo, ut secundum contextum plurimi interpretantur.

Inst. 3, Is. 66, 24, et Marc. 9, 45 dicitur : *Ubi vermis eorum non moritur, et ignis eorum non extinguitur* : sed juxta communem vermis sumitur metaphorice ; ergo et ignis.

R. — *T. m.* Quia S. Aug. l. 21 de Civ. c. 9, n. 2, ex Eccli. 7, 19, Is. 66, 24, fundamentum desumit dicendi, quod damnati in corporibus resumptis passuri sint proprios vermes. *Disparitas est*, quia duplex est damnatorum pœna, alia proveniens *ab intra*, nempe recordatio peccatorum et tristitia ob amissam beatitudinem, sicut vermis nascitur ex ipso corpore, et arrodit ejus intima; alia ab *extrinseco* adhibetur, scilicet ignis. Quamvis autem prior cruciatus per vermem explicatus, hic *metaphorice* sumi possit : non tamen ideo etiam ignis sic sumi debet, quia instrumentum extrinsece crucians potius dicitur vere tale, quale nominatur. Ex eodem desumitur responsio, dum objicitur *fletus et stridor dentium* a Christo Luc. 13, 28, prædictus.

68. *Obj. II.* SS. PP. Lactant. Instit. l. 7, c. 21 ; Theophylactus in c. 9 Marci, v. 44, 45 et Damasc. l. 4 de fide c. ult.; Item Tertull. negant ignem inferni esse corporalem, quem dicunt spiritualem, seu metaphoricum; ergo.

R. — *D. A.* Negant corporalem simpliciter *N.* Comparative *C.* Item dicunt spiritualem proprie *N.* Improprie *C.* Nempe non absolute negant esse materialem et corporeum, sed tantum ita materialem, qualis apud nos habetur qui nutritur ligno aliaque materia, cui etiam adhæret : dicunt autem *spiritualem*, quatenus eum volunt esse subtilissimum et incorruptibilem; quo sensu etiam S. Aug. ex D. Paulo corpora hominum post resurrectionem spiritualia fore dicit. Tertullianus docuit animam hominis non pati sine corpore, et sic non ante resurrectionem esse passuram, in quo erravit; nihilominus docet, ac tanquam communem Ecclesiæ doctrinam, quæ a gentilibus deridetur, ponit, quod *ignis inferni* sit *corporeus*.

Inst. 1. S. Hier. in Is. 66, 24 ait : *Vermis, qui non moritur, et ignis, qui non extinguitur, a plerisque conscientia accipitur peccatorum;* et ibidem addit quædam verba Origenis, quæ non reprobat.

R. S. Hier. hic refert sententiam aliorum, non suam. Dein quamvis hic Origenis verba non reprobet, tamen ea per hoc non approbat : tum quod in relatione aliorum similem modum sæpius teneat : tum quod alibi, ep. 59 ad Avitum, (al. 124, n. 7) aperte Origenis errorem reprobet.

Inst. 2. S. Ambr. in Luc. l. 7, n. 205 ait : *Neque corporalium stridor aliquis dentium, neque ignis aliquis perpetuus flammarum corporalium, neque vermis est corporalis;* et S. Greg. M. l. 15 Mor. c. 17 (al. 29, n. 35) aperte dicit *ignem gehennæ incorporeum;* ergo.

R. *ad* 1um. Si non possit dici, hæc velut referendo ex aliorum opinione locutus, aut accensionem spirituum per flammas negare voluisse; excusari debet locutio S. Patris, quia sub ejus tempora necdum erat hæc veritas ita declarata in universa Ecclesia.

Ad 2um. Locus hic Gregorii est corruptus, uti Sixtus sen., Petav. et alii recte contendunt; et manifeste probant MSS. codices, in quibus loco cit. *ignis gehennæ* dicitur *corporeus, non autem incorporeus;* uti videre est in nova S. Gregorii operum editione, a RR. PP. Benedict. concinnata.

Inst. 3. S. Auc. l. 21 de Civ. c. 10 de divite epulone dicit, *responderi posse, talem fuisse flammam, quales oculi et lingua fuerint;* et l. 20, c. 16 : *Qui ignis cujusmodi et in qua mundi vel rerum parte futurus sit, hominem scire arbitror neminem, nisi forte cui Spiritus divinus ostendit;* ergo.

R. *ad* 1um. Aug. eod. l. 21 probat ignem inferni esse corporeum, eoque animas ac dæmones torqueri; unde verbis allatis tantum insinuat, quod ex hoc Scripturæ loco non velit probare ignem corporeum, quia videt *convenienter responderi posse*, etc.

Ad 2um. Licet ignis ille dicatur corporeus, incertum tamen manet, cujusmodi et ubi sit. Communior tamen sententia cum D. Thoma est, quod sit ejusdem speciei cum nostro, licet quibusdam accidentibus differat. Plerique etiam dicunt, eum esse in medio terræ. Universim ergo SS. Patres solum indicare volunt ignis infernalis et nostri differentiam, quia scilicet non eget materia, quam consumat : non destruit corpora, quæ cremat : extingui non potest, lucidus non est, etc.; cum vero cruciet corpora, certum est, eum non esse spiritualem, sed corporeum.

69. *Observa I.* Sicut *ignem*, ita et *locum materialem*, puniendis reprobis destinatum, tenet communis catholicorum contra Calvinum et alios novatores : tum quia Scriptura infernum dicit esse locum a sepulchro distinctum, inferiorem superficie terræ, abyssum quæ clauditur, etc., tum quia id in *Symb. Apost.* profitemur, et C. Florent. l. supr. cit. dicit, animas defunctorum peccatorum in infernum descendere. Consentiunt SS. Patres. Quamvis autem S. Aug. scripserit neminem scire, in qua mundi parte sit infernus, tamen l. 2 Retract. c. 24, n. 2 ait : *De inferis magis videor docere debuisse, quod sub terris sint, quam rationem ejus reddere.... quasi non ita sit.* Atque hic locus prope centrum terræ effossus ex communi theologorum divisus est 1° In *Infernum damnatorum* pro pœna damni et sensus æterna ; 2° In *Purgatorium* pro pœna damni et sensus temporali ; 3° In *Limbum puerorum*, sive infantium sine baptismo decedentium pro pœna solius damni æterna ; 4° in *Limbum Patrum*, qui moriebantur ante passionem Christi, pro pœna solius damni temporali. Ita Bellarm. tom. II, l. 2 de Purgat. c. 6 et tom. 1, l. 4 de Christo c. 10, ubi hanc rem contra Calvinum, Bucerum, etc., copiose ac erudite pertractat.

70. *Observa II.* Quod dæmones et animæ damnatorum *vere* torqueantur ab *igne corporeo*, ita ut ignis infernalis, tanquam instrumentum justitiæ divinæ a Deo elevatum, actione reali dæmonibus alligatis inferat dolorem cum ustione analogum, recentior ac verior est sententia : siquidem Scriptura et Patres cruciatum igni infernali attribuant similem ei, quo corpora naturaliter cruciantur ab igne ; attamen *modum* et alligationis et ustionis doloriferæ satis explicare haud possumus, ut ingenue fatendum sit cum S. Aug. l. 21 de Civ. c. 10 : *Cur enim non dicamus, quamvis miris, tamen veris modis etiam spiritus incorporeos posse pœna ignis corporalis affici?* et S. Greg. l. 4. Dial. c. 29 dicit : *Ex igne visibili invisibilem pœnam animas trahere*, vocans invisibilem pœnam, quia occulta et incognita est.

§ II.

An pœna dæmonum in inferno sit æterna?

71. *Nota.* Dæmonum ac damnatorum hominum pœnas non fore *æternas*, sed finem aliquando habituras, error fuit Origenis : eumdem nonnulli tribuunt *Armenis*, et nostris temporibus amplectuntur *Sociniani*. In eumdem errorem propensiores fuisse videntur doctrinæ Origenianæ æstimatores, Greg. nyss. et naz. quamvis nonnunquam catholico dogmati eos favisse ostendit Petav. l. 3 de Ang. c. 7. Idipsum præstat etiam de S. Hier. et S. Ambr., qui alicubi dixerant, Christianos saltem pœnas æternas non subituros. Demum et hæc quæstio, utrum dæmones *statim* post peccatum sint detrusi in infernum, hic paucis resolvenda est, cum plures SS. PP. Just., Iren., Epiph. atque Œcumenius docuerint, dæmones non esse torquendos pœna gehennæ ante diem judicii.

72. *Dico I.* **Dæmones statim post peccatum sunt detrusi in infernum.** *Prob.* Ex Script. 2 Pet. 2, 4 ; Is. 14, 11, etc. Item ex C. Flor. quod loco

supr. cit. ita definit : *Hoc sacro universali approbante Concilio definimus... illorum animas, qui in actuali peccato mortali, vel solo originali decedunt, mox in infernum descendere, pœnis tamen disparibus puniendas;* ubi licet nihil de dæmonibus definit Concilium, tamen ad illos extendi debet, cum nulla sit ratio id asserendi potius de hominibus, quam de angelis, qui etiam sunt extra viam, et objectum ultionis divinæ.

Conf. Angeli boni statim post perseverantiam admissi sunt in cœlum ad videndam faciem Patris; ergo etiam mali statim post peccatum detracti sunt *rudentibus inferni* in tartarum, æternum cruciandi, tortores et ipsi damnatorum, non quidem ipso instanti quo peccarunt, sed post aliquam perseverantiam in malo, et post commissum prælium inter bonos et malos. Idem commuuiter sentiunt SS. Patres apud Tournely hic. Cf. Petav., l. 3, c. 4.

73. *Dico II.* **De fide est, pœnas dæmonum ac reproborum hominum esse æternas.**

Prob. Scriptura ubique pœnas inferni *æternas* fore dicit, Is. 33, 14; Dan. 12, 2; Marc. 9, 44; Apoc. 20, 10, 2; Thassal. 1, 9; Matth. 25, 41.

Conf. 1. Ex unanimi consensu Patrum : Justin. Apol. 1 (al. 2, n. 8, 9) et Apol. 2 (al. 1, n. 8 et 52); Theophil. ad Autolyc., l. 1, n. 14; Iren., l. 4, c. 47 (al. 28, n. 2); Tertull. Apol., c. 45 et de Testim. Animæ, c. 4; Minucius, Octav., c. 35; Lactant. Instit., l. 7, c. 5; Hilar. in Matth., c. 27, n. 2; Cyrill. hieros. Catech. 15, n. 26 et Catech. 18, n. 19; Chrysost. ad Theod. lapsum, l. 2, n. 3 (Opp., t. 1, p. 29 A); Hieronym. in Matth., c. 10, v. 28; S. Aug. de Civit., l. 21, c. 27, n. 6, et alii quos vide apud Petav., l. 3, c. 8.

Conf. 2. Ex judicio Ecclesiæ, quod S. Aug. exponit, l. de Hær., c. 43, his verbis : *Quis enim catholicus vel doctus vel indoctus non vehementer exhorreat... diabolum atque angelos ejus, quamvis post longissima tempora purgatos... regno Dei lucique restitui?* Unde Fulg., l. de fid. ad Petrum, c. 43 ait : *Iniqui semper arsuri cum diabolo, justi autem regnaturi sine fine cum Christo.* Atque ita post CC. Generale V (apud Niceph. Hist. Eccles., l. 17, c. 28), Later. IV, cap. *Firmiter,* et Trid. Sess. 6, can. 25 et Sess. 14, can. 5, catholici omnes.

74. **Obj.** *cont. I.* Constans Patrum sententia est, dæmones versari in *aere* super terram : dicit enim S. Hier. in c. 6, v. 12, epist. ad Eph. : *Hæc autem omnium Doctorum opinio est, quod aer iste, qui cœlum et terram medius dividens, inane appellatur, plenus sit contrariis fortitudinibus;* et S. Aug., l. 11 de Gen. ad litt. docet, *hoc pertinere ad fidem apost.;* ergo non sunt in ¡nferno.

R. — *D. A.* Vagari in aere tanquam in loco suis suppliciis destinato *N.* Ex permissione divina *subd.* Ita ut supplicium suum secum ferant *C.* Secus *N.* Permittit hoc Deus, tum ad excitandam electorum sollicitudinem; tum ad puniendam peccatorum socordiam et impietatem. Falsum autem est quod, teste S. Thoma, nonnulli autumabant, dæmones tum esse liberos a pœna : nam quocumque volitant, ubique suam gehennam circumferunt, ait Ven. Beda in c. 3, v. 6, ep. Jacob.

Inst. 1. Scriptura suffragatur Patribus, docens quod sententiæ in dæmo-

nes executio dilata sit ad diem judicii : nam Matth. 8, 29, dæmones dicunt Christo : *Venisti ante tempus torquere nos :* Christus in extremo judicio dicet reprobis : *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus.* Juxta S. Petrum ep. 2, c. 2, v. 9 et Judam, v. 6 : *In judicium magni diei reservantur angeli rebelles cruciandi ;* 1. Cor. 6, 3, dicitur : *Nescistis, quia angelos judicabimus ;* ergo nondum sunt judicati, neque in inferno torquentur.

R. — *D. A.* Sententiæ executio quoad nonnullas pœnas accidentales, et quoad externam confirmationem dilata est in diem judicii *C.* Quoad pœnam essentialem et executionem simpliciter *N.* Pœnæ essentiali damni et sensus, cui ex justa Dei irati sententia statim post peccatum subjecti sunt dæmones, accedet in extremo judicio accidentalis : 1° Quia tunc inferorum carcere includentur sine ulla egrediendi, et hominibus nocendi potestate : 2° Quia non amplius extorquebunt ab ullo cultum Deo debitum, ut modo faciunt, dum ab Ethnicis adorantur : tunc enim patebunt eorum fraudes et debilitas, cum omnes intelligent eos a viris, fœminis, pueris superatos : 3° Quia non solum a Deo, sed etiam ab hominibus judicabuntur. Ex his patet explicatio textuum.

Inst. 2. Multi SS. Patres dicunt, dæmones non esse torquendos pœna gehennæ ante diem judicii, nempe S. Just., S. Iren., S. Epiph., etc.; ergo.

R. SS. Just., Iren., Epiph., Œcumenius non videntur posse excusari ab errore, adeoque deserendi sunt. Reliqui SS. Patres loquuntur in sensu ante explicato de pœna accidentali.

75. *Obj. cont. II.* Pœna, aliaque, quæ in Scriptura vocantur *æterna,* sæpe tantum significant durationem *longi temporis ;* uti Psal. 88, 5, semen Davidis dicitur in *æternum* mansurum ; aut denotant tantum *conditionate* æternum ; ergo.

R. — *D. A.* Si enuntiatio fuerit pro statu vitæ præsentis *Tr.* Si pro statu vitæ alterius *N.* Pro hoc enim statu, ubi scilicet *nox est, in qua nemo amplius potest operari,* nihil pendet e conditione meriti, aut satispassionis meritoriæ. V. *Exegesin Hebr.* Ps. 44, 18.

Inst. 1. SS. Greg. nyss. Catech. Orat., c. 26 (Opp., t. 3, p. 84 C) et Dial. de anima et resurr. (Opp., t. 3, p. 211 D, 212) ; Greg. naz. Or. 39, n. 19, et 40, n. 36 ; Hieron., l. 1 cont. Pelag., n. 28 ; Ambros. in Ps. 118, serm. 20, n. 22, 23, videntur negare æternitatem pœnæ infernalis ; ergo.

R. S. Greg. nyss. explicari vix potest ; alii loquuntur de igne *Purgatorii.* Sane Patres, Concilia, totaque Ecclesia æternitatem pœnarum infernalium aperte docent, ac ita intelligunt, ut nunquam finem sint habituræ ; idem Scriptura, Apocal. 14, 11 et aliis in locis sæpissime exprimit.

Inst. 2. Prudent. Cathemer. 5, v. 125-136 ; August. Enchirid., c. 112 ; Chrysost. in ep. ad Philipp., hom. 3, n. 4, innuunt quod damnatorum animæ, si non penitus solvantur, saltem in pœnis suis subleventur fidelium orationibus et sacrificiis ; ergo.

Quamvis de hoc nihil adhuc sit definitum, maximum tamen *præjudicium* contrarium est Ecclesiæ, quæ nunquam pro damnatis orare consuevit. Unde, quæ referuntur historiæ de liberatis animabus ex inferno, vel fabulæ sunt, vel animæ illæ necdum sententia divina inferno fuerant addictæ, ut videre est apud Bellarm., l. 3 de Purgat.

Inst. 3. Pœna *æterna* non videtur proportionata delicto momentaneo : Dei etiam misericordia infinita est; ergo.

R. Etiam justitia Dei est infinita, quæ post viæ statum sola quasi dominatur, juxta meritum finalis impœnitentiæ. Quomodo *pœna æterna* non excedat culpam mortalem, dicetur in Tr. de Peccat. : quippe peccatum mortale tamdiu puniri debet, quamdiu integer manet reatus pœnæ qui per illud contractus est : atqui hic integer manet per totam æternitatem, cum homo vel angelus per illud peccatum in eo statu constituatur, in quo non potest satisfacere Deo offenso.

76. *Observa I.* Quadruplex pœna est, quæ juxta communem peccatum angelorum subsecuta constituitur : 1° *Cæcitas mentis*, ob quam dæmones simpliciter dicuntur *tenebræ* Luc. 22, 53, et Eph. 6, 12; hanc statuunt auctores esse carentiam omnis prorsus lucis supernaturalis, non vero naturalis : 2° *Obstinatio voluntatis* in malo, ob quam vocantur *spiritus mali et nequam* 1 Reg. 16, 14 et 15; tanta hæc ab omnibus asseritur, ut nunquam dæmones bene operentur : 3° *Exclusio a gloria* : 4° *Tormentum ignis*, quæ utraque pœna intelligitur ex verbis Christi Matth. 35, 41. Inde colligitur, quod pœna damni consistat in privatione visionis beatificæ, et mediorum ad illam obtinendam, correspondente aversioni a Deo, quæ est in peccato mortali; hæc quamvis sit omnibus communis, tamen ratione boni, cujus est privatio, damnum est inæquale, quatenus unus præ altero per majorem gratiam destinatus erat ad majorem gloriam. Idem de pœna sensus : idem de aliis damnatis judicium esto.

77. *Observa II.* Nullus angelorum egit *pœnitentiam*, quia generaliter dicitur, tum 2 Petr. 2, 4 : *Deus angelis peccantibus non pepercit* : tum Apoc. 12, 8, eorum *locus non est inventus in cœlo;* nec facere potuit, Deo ex justissima causa angelis lapsis denegante *auxilia sufficientia* ad salutarem pœnitentiam et *spatium* quo illam agerent. Et sane cum tanta fuerit angelorum peccantium multitudo, vix est credibile quod nullus egisset, si eam omnes agere potuissent, pœnitentiam; tota autem ratio, ob quam Deus homini, non angelis peccantibus pepercerit, est *voluntas* Dei : rationem congruentiæ dat S. Greg. l. 9 Mor. c. 28 (al. 50, n. 76) : *Quia tanto robustius stare poterant, quanto eos carnis commixtio non tenebat, sicut homines.* S. Aug. Tr. 95, n. 4 in Joann. dicit : *Ne sibi parci existimet superbia dura mortalium, de superborum supplicio terrenda est angelorum.* Adde, quod homo peccaverit ex *suggestione;* atqui si Deus etiam homini non pepercisset, tota natura periisset.

CAPUT IV.

DE OFFICIIS ET OPERATIONIBUS ANGELORUM.

ARTICULUS I.

DE OFFICIIS, SEU DE CUSTODIA SS. ANGELORUM.

78. *Nota.* Angelis *missionem* convenire, probat ipsum angeli nomen; eos a Deo sæpe missos esse, testatur Scriptura Luc. 1, 26., Act. 12, 11, etc. Est autem *missio* hæc duplex, *exterior* ad aliquod ministerium extra cœlum exercendum : *interior* competit angelis superioribus intra cœlum, dum ex mandato Dei angelos inferiores circa hæc ministeria illuminant. Disputatur inter theologos, num angeli ex omnibus ordinibus mittantur? Affirmativa videtur Scripturæ, Hebr. 1, 14., Is. 6, 6, Dan. 10, 13, convenientior; negativam tamen communius tuentur theologi cum D. THOMA. Angelos aliquando deputari ad aliquorum saltem hominum custodiam, est de fide, et fatetur *Calvinus* ipse, quia hoc satis expresse revelatum est in Scriptura de *Jacob* Gen. 48, 16; de *Judith.* c. 13, 20; de *fidelibus* Psal. 33, 8 et 90, 11; Hebr. 1, 14. Sed pro singulorum hominum custodia totidem angelos deputari, non æque certum esse, imo falsum dicit commentum *Calvinus*. Quamvis vero id non sit ab Ecclesia definitum, aut in Scriptura clare expressum, tanto tamen universalis Ecclesiæ consensu illud receptum, ait SUAREZ, ac in Scriptura, prout a Patribus intellecta, tam magnum habere fundamentum, ut sine insigni temeritate, ac fere errore negari non possit.

79. *Dico.* **Suus cuique hominum, excepto Christo, a Deo datus est angelus ad tutelam.**

Prob. Christus Matth. 18, 10 ait : *Videte, ne contemnatis unum ex pusillis istis : dico enim vobis, quia angeli eorum in cœlis semper vident faciem Patris;* ubi nota 1° In ipso textu dici, *angeli,* non angelus : et *angeli eorum,* non angeli simpliciter : quo significatur, cuilibet parvulorum datum fuisse proprium angelum custodem; 2° In eumdem sensum interpretantur hunc locum HIER. et THEOPHIL. in Matth.; ISID. HISPAL. Sentent. l. 1, c. 10, n. 21; PASCHAS. RADBERTUS in Matth. aliique; cum quibus quoad thesin consentiunt JUSTIN. QQ. ad Orthod. q. 30; CLEM. ALEX. l. 5 Strom. ab Euseb. cit. (Præpar. Evang. l. 13, p. 670 A); EUSEB. ipse, Demonst. Evang. l. 4 (p. 156); GREG. NYSS. de vita Mosis (Opp., t. 1, p. 194 D, 195); CYRILL. ALEX. cont. Julian. l. 4 (Opp., t. 6, p. 122, seqq).; THEODORET. q. 3 in Gen.; S. ANSELM. Elucid. c. 54, et alii, apud SUAREZ, l. 6, de Ang. c. 17; omnesque Catholici Interpretes et Scholastici.

Conf. Ex communi persuasione *Ethnicorum* et *Judæorum,* apud PETAV. l. 2, c. 6, item fidelium christianorum, quæ intelligitur ex verbis eorum

Act. 12, 15, ubi de Petro e carcere inopinato adveniente dicebant : *Angelus ejus est.* Dixi, excepto Christo, partim quia angelorum custodia datur ob intelligentiam hominum valde imbecillium ad finem ultimum consequendum, quæ nulla est in Christo : partim quia Christi Humanitas alteri excellentiori tutelæ, nempe Verbi Divini, cui hypostatice unitur, est commissa. Attamen Christum habuisse plures angelos tanquam ministros, patet ex Scriptura in Mysteriis Nativ., Passion., Resurr. et Ascensionis.

80. **Obj.** *I.* Sententia hæc originem habet ab *Ethnicis ;* ergo indigna est catholicis : ita *Calvinus.*

R. — *N. A.* Injuriosam hanc obtrectationem jam prævertit Euseb. cæsar. l. 13 de præpar. Evang. (p. 670) qui cum dixisset, nos didicisse ex Scriptura angelum unicuique ad custodiam datum, probat Platonem et alios ethnicos a Judæis accepisse pleraque, si quæ dogmatibus christianis similia tradiderunt.

Inst. 1. Cum *Calvino*, Hæc sententia extenuat gratiam Dei, cum majus beneficium Dei sit, et fiduciam hominum magis excitet, si dicatur, quod omnes angeli singulorum hominum curam habeant; ergo.

R. Dum propriam cujusque hominis curam quasi ex officio peculiari angelo tribuimus, non excludimus aliorum auxilium, qui ex munere universaliore aut charitate communi etiam eosdem homines juvent, ut ex Gen. 19, 17, Dan. 10, 13, aliisque locis Scripturæ constat. Unde Origen. hom. 4 in Ps. 36, n. 3 (Opp., t. 1, p. 673) : *Nunquam solus est justus; sed ne unius quidem, duorum vel trium tantummodo angelorum societate subnixus est; sed exercitus ei Virtutum cœlestium præsto est.*

Inst. 2. Omnes homines possunt simul ab uno tantum angelo custodiri, sicut plura regna ab uno homine regi; ergo necesse non est singulis hominibus singulos dare angelos.

R. — *D. A.* Spectando præcise virtutem angelicam *C.* Spectando convenientiam et suavem Dei providentiam, item auctoritatem Scripturæ et Patrum *N.* Sane unus homo non per se ipsum, sed per ministros suos regna gubernat.

81. *Obj. II.* Apostolus Hebr. 1, 14, aperte significat solis prædestinatis deputari angelos, dum dicit : *Nonne omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis;* ergo non omnibus etiam infidelibus, ac reprobis dantur.

R. — *D. A.* Et Apostolus his verbis significat finem unicum *N.* Finem et intentionem principalem *C.* Hæc quippe custodia juxta D. Thom. est unum ex mediis ordinariis, ad salutem etiam reproborum sufficientibus, quos omnes Deus voluntate antecedente vult salvos fieri. Quamvis autem illi pereant ex sua malitia, tamen per angelos a multis malis retrahuntur, quibus aut sibi, aut aliis etiam prædestinatis et justis magis nocuissent. Adhæc sicut S. Paulus 2 Tim. 2, 10 dixit : *Omnia sustineo propter electos,* licet omnibus serviret; ita potuit dicere angelos esse missos propter *salvandos.*

Inst. 1. Basil. in Psal. 33, v. 8; Hilar. in Matth. 18, 10; Chrys. ibid., (Hom. 60, n. 4) et Cyril. alex. cont. Julian. vel tantum dicunt, Sanctis

dari angelos custodes, vel eos a peccatoribus recedere juxta illud Jerem. 51, 9. *Curavimus Babylonem... derelinquamus eam.*

R. Prædicti Patres aliis in locis de custodia angelorum circa omnes universim loquuntur, unde dum alibi tantum meminerunt Sanctorum, non addunt exclusivam; aut dum dicunt, angelos a peccatoribus *fugari*, vel *recedere*, sensus non est, ac si curam eorum omnino relinquant, sed quod actualem operationem et exercitium custodiæ interdum remittant propter eorum incapacitatem vel indispositionem : id quod constat ex eo, quia Deus hos peccatores non deserit quoad auxilia sufficientia.

Inst. 2. Saltem Anti-Christo non dabitur custos angelus, cum a S. Paulo 2 Thessal. 2, 3 dicatur *homo peccati* et *filius perditionis*, atque a S. August. *totus a diabolo possessus*; ergo.

R. — *N. A.* Nam, ut ait S. Thom. quantacumque Anti-Christi malitia et familiaritas cum diabolo futura sit, dabitur ei tamen custos angelus, qui illum abducat a multis malis fidelibus inferendis, ne noceat quantum vellet; et hoc modo angeli custodes reproborum *indirecte* cooperabuntur ad bonum electorum.

Inst. 3. Si omnibus omnino hominibus sui sunt tutelares angeli, ergo etiam infantibus.

R. Et hoc colligitur a SS. Patribus ex Matth. 18, 10; an vero jam detur singularis custos existenti adhuc in *utero materno*; an præsit custos matris? disputant nonnulli. Porro, homines in *statu innocentiæ* etiam habituros fuisse angelos, affirmat D. Thom. eo quod ibi saltem insidiis dæmonum expositi fuissent.

Inst. 4. Dici non potest, *quinam angeli* mittantur in custodiam hominum, civitatum et regnorum; ergo eos mitti, pariter incertum est.

R. — *N. C.* Major certitudo consequentis sat liquet ex allatis testimoniis; dein conveniunt theologi custodiam particularem singulorum hominum angelis postremi ordinis infimæ Hierarchiæ commissam esse : aliqui *Archangelis* tribuunt curam personarum munere vel dignitate insignium : *Principatibus* autem communitatum tutelam; *Virtutibus* etiam et *Potestatibus* universalem quamdam custodiam concedunt : *reliquis* vero *superioribus* tam particularem, quam universalem negant, qui eos mitti a Deo nolunt. Quod autem singulis civitatibus, regnis et Ecclesiis deputentur angeli, colligi videtur ex Dan. 10, 13; et communis fidelium sensus est, S. Michaelem esse custodem Ecclesiæ catholicæ, sicut fuit Synagogæ. Demum desinit hæc custodia post mortem, quia tum cessant pericula, ut asserit D. Thom. quamvis non videatur negare, quod clientum suorum animas in Purgatorio solentur.

82. *Observa, Beneficia custodiæ angelicæ* ex Scriptura et Patribus collecta his præcipuæ continentur : quod excitent intellectum et voluntatem ad prosecutionem boni et fugam mali : quod pericula avertant : quod compescant dæmones tentatores, aut aliud malum machinantes : quod Deo offerant clientum suorum preces, reddendo illas suis præcibus efficaciores : quod clientes pœna medicinali per morbos, infortunia, etc., corripiant : quod clientum animas solentur in purgatorio, et plane purgatas ad cœlum deducant.

ARTICULUS II.

DE OPERATIONIBUS ANGELORUM MALORUM.

§ I.

Quid, quotuplex et quomodo dignoscenda sit Tentatio Diabolica?

83. *Nota.* Communiter receptum, ait SUAREZ, deputatum a Lucifero esse cuilibet homini angelum, Deo id permittente. Fundari id videtur in Scriptura, 2 Cor. 12, 8 : *Datus est mihi stimulus carnis meæ angelus Satanæ, qui me colaphizet;* Joan. 13, 2 dicitur de Juda : *Cum diabolus jam misisset in cor;* Psal. 108, 6 : *Diabolus stet a dextris ejus,* etc. Idipsum asserunt plures SS. Patres et Scriptores Ecclesiastici. *Tentare* juxta S. THOM. est, sumere experimentum de aliquo : unde pro fine proximo habet scientiam, quam quis cupit per experimentum capere ; pro fine ulteriore bonum quodpiam vel malum haberi potest. Sic homo dicitur tentare, subinde tantum, ut sciat ; subinde, ut juvet vel noceat : Deus tentare dicitur, ut sciat, eo scilicet modo loquendi, quo dicitur scire : caro et mundus dicitur tentare instrumentaliter, in quantum scilicet, ex eo quod homo sequitur vel contemnit concupiscentias carnis et prospera aut adversa mundi, potest cognosci qualis sit homo : diabolus tentat, explorando interiorem hominis conditionem, ut noceat, scilicet alliciendo ad vitium ad quod homo magis pronus est.

84. *Dico I.* **Tentatio diabolica est conatus occultus dæmonis in animam, quo ipsam sollicitat impellitque ad malum.**

Dicitur 1° *Conatus occultus,* quia sæpe occulta est tentatio ratione principii, an scilicet a Deo, vel a diabolo procedat. 2° *Dæmonis,* quia non omnis sollicitatio ad malum proxime et immediate procedit a diabolo, cum quis sæpe tentetur a propria sua concupiscentia, aut homine ; quamvis dici possit, omnem tentationem habere ortum a dæmone, quatenus fuit causa, cur primus homo laberetur, ex quo lapsu omnia alia peccata et tentationes tanquam pœnæ primi peccati ortum traxisse dicuntur. 3° *In animam,* quia licet immediate per homines aut per concupiscentiam mala homini externa inferat, ut Jobo factum legimus ; tamen illius animam petit. 4° *Quo sollicitat ad malum :* licet enim non semper aperte mala proponat, tamen, dum adoritur homines vel sub specie necessitatis, vel etiam sub specie boni, quarum prima humana, altera pseudo-angelica tentatio dicitur, semper malum intendit, et ad illud hominem tandem deducit ; inde Joan. 8, 44, *homicida ab initio,* et Matth. 4, 33, *tentator,* per antonomasiam appellatur.

85. *Dico II.* **Tentatio Diabolica est quadruplex :** 1° Ratione *finis,* alia est tentatio probationis, quæ fit ad experiendum præcise quid in homine sit, vel lateat ; et talis est diabolica ex fine immediato : alia subversionis, quæ ad seducendum hominem in peccatum spectat, et talis est omnis diabolica ex fine mediato et ultimo : alia probationis et subversionis simul, et talis fuit, qua Christum diabolus tentavit. 2° Ratione *objecti,* alia est bona,

mala, indifferens, prout nempe de se objectum est; diabolica tamen nunquam est bona vel indifferens, cum semper intendat saltem ultimato peccatum. 3° Ratione *principii* est vel immediata per ipsum dæmonem, vel mediata, mediante homine, aut hominis concupiscentia propria a diabolo commota. 4° Ratione *modi* est vel violenta, quæ fit cum impetu ac vehementia quadam, ita tamen, ut tentationis nomen retineatur : vel illusoria, quæ cum arte et astutia fit, qua animus sub specie boni subtilius in malum inducitur.

Ad utramque reduci solet *apparitio* seu manifestatio spiritus homini se insinuantis : alia est *intentionalis*, qua spiritus in solam mentem illabitur ; hæc Deo tantum competit, et habetur in visione beatifica : alia *imaginaria*, qua spiritus formas et imagines sensibus interioribus objicit ; sic Deus sæpe viris sanctis in somno per angelum apparuisse legitur in Scriptura, et dæmones magis ac veneficis inter dormiendum sæpe illudunt : demum alia *corporalis*, qua sensibus externis sese ingerit spiritus, ac vero corpore utitur, diciturque assumptio corporis : hac usum fuisse dæmonem in tentatione Christi communiter docent Interpretes, etiamnum subinde, uti referunt historiæ plurimæ.

86. *Dico III.* **Ad dignoscendum, an cogitatio aliqua a bono vel malo angelo immissa sit,** servire possunt regulæ, quas S. Ignatius in libello Exercitiorum de *spirituum Discretione* tradit, quarum 1ª est vera lætitia spiritualis et consolatio sine ulla prævia causa a Deo infusa animo; distinguendum tamen inter hoc tempus consolationis et illud, quod eam subsequitur, quia in posteriori sæpe ex habito discursu et judicio proprio, boni aut mali spiritus instinctu quædam sentire possumus; unde ante discutienda, quam recipienda sunt. 2ª Ubi aliqua causa consolationis præcessit : ea tam a malo, quam a bono angelo advenire potuit; quinam auctor fuerit, cognosci debet ex fine, qui si bonus, bonum, si malus, malum designat. 3ª In omni cogitatione examinanda sunt, principium, medium et finis, quæ tria si recte habeant, boni angeli inspirantis argumentum præbent. 4ª Moris est diabolo, ut in *angelum lucis* se transfigurans, cognitis piis animæ votis primum obsecundet, mox animi sanctitatem amoveat, et demum ad perversa illam alliciat; quod ubi quis adverterit, juvat totam actionem retexere, et ordinem ac methodum notare, ut hoc experimento cognitæ fraudes facilius deinceps cognoscantur. 5ª Uterque spiritus diversimode animis in via virtutis progredientium se insinuat, *bonus* quidem leniter, placide ac suaviter : *malus* implacide ac violente. Oppositum evenit illis, qui ruunt in dies in deterius.

87. *Dico IV.* **Apparitiones dæmonum ab apparitionibus angelorum bonorum distingui optime possunt ex operatione, oratione, causa et religione.**

Hinc 1° Commercium carnale, voces blasphemæ, abusus rerum vel verborum sacrorum, perturbatio animi relicta, aliaque mala malum spiritum arguunt. 2° Sermo arrogans, fastuosus, jactabundus, falsa veris permiscens, prava vel bona non bene consulens, dæmonem prodit. 3° Si spiritu se fingat ab hominibus coactum, si finem denique malum proferat, vel inducat, est annumerandus malis. 4° Si ad signum Crucis, invocationem Dei.

Sanctorum reliquias aliaque sacra fugiat, etc. Dixi, *optime* : quamvis enim ex historiis pateat, quod dæmones ordinarie animalium diversissimorum, non tamen agni vel columbæ specie appareant : vel si in forma humana se exhibeant, vel defectuosum, vel discrepans, vel deforme præseferant ; tamen eos in forma pulcherrima et perfectissima, imo sub schemate angeli aut Christi apparuisse legimus.

§ II.

Quid, quotuplex et quomodo dignoscenda sit Possessio Diabolica?

88. *Nota.* Certum est 1° contra *Levinum lemnium*, dæmones vere possidere quosdam homines, ut non tantum ex *Judæorum* opinione et *historiarum* fide, sed ex plurimis locis Evangelii constat. 2° Potestatem ejiciendi dæmones datam fuisse Apostolis et Discipulis Christi, ut constat Luc. 9, 1..., 10, 17 ; imo omnibus Christi fidelibus, sub nascentis Ecclesiæ initium, ut constat ex Marc. 16, 17, et testatur Tertul. Apolog., c. 23 et ad Scapul., c. 2. 3° Contra Calvinum. l. 4 Inst., c. 19, peculiare munus ordinis Ecclesiastici ad hoc opus fuisse institutum, quo insigniti Exorcistæ vocantur ; prout testantur SS. Patres apud Baron. Porro sicut arreptitii energumeni ac dæmoniaci pro iisdem sumi consueverunt, sic etiam *possessio*, *obsessio*, ac *insessio* pro eodem sæpe usurpantur, quamvis in utrisque differentia sit.

89. *Dico I.* **Possessio dæmoniaca est potestas dæmonis ad nocendum homini, cum actuali vel habituali vexatione, tum negativa, tum positiva conjuncta**

Dicitur 1° *Potestas* sivi dominium in hominem permissum illi a Deo. 2° *Ad nocendum homini* : quia si ejusmodi possessio non semper in damnum animæ, saltem in corporis detrimentum vel dolorem cedit. 3° *Cum actuali vel habituali vexatione conjuncta,* tum quia nocumentum infert, tum quia non continuo actualis vexatio requiritur. 4° Vexatione tum *negativa*, tum *positiva* : ubi per primum intelligitur impedimentum quoddam facultatum sive internarum sive externarum hominis : per secundum dolores interdum graves facultatibus utrisque a dæmone impressi, quibus etiam potest addi impulsio quædam vehemens ad malum in quibusdam.

90. *Dico II.* **Possessio dæmoniaca dividitur in obsessionem vel circumsessionem et insessionem sive possessionem stricte talem.**

Obsessio vel *circumsessio* est possessio dæmoniaca modo explicata, sine inhabitatione dæmonis in energumeno, ita ut, quamvis in ejusmodi homine habeantur iidem fere effectus, qui sunt in dæmaniaco, tamen illi procedant a principio extra corpus commorante ; et hinc dæmon aliquando sub specie sensibili canis, lupi, felis, serpentis corpus implicantis, vel auræ blandioris carnem demulcentis se exhibet obsessis ; Deus tamen plerumque in hoc statu ita moderatur dæmonis potentiam, ut libertatis usum homini non adimat.

Insessio vel *possessio* stricte talis dicit inhabitationem dæmonis in energumeno : ad hanc autem pertinet : 1° Ut revera et αὐτοπροσώπως adsint et insint homini dæmones, non quidem ut accidentia, aut ut partes totius, sed ut motores. 2° Ut habeant vim et facultatem utendi facultatibus hominis,

quæ quamvis pro Dei permissione jam major, jam minor est, plerumque homini libertatis usum saltem in quibusdam adimit. Ut id tamen, quod in dæmoniaco fit, non ab anima naturaliter, sed a spiritu corpus occupante oriatur : ut cum spiritus ille adventitius lingua energumeni loquitur et respondet, etc.

91. *Dico III.* **Possessio ratione adjunctorum varie dividitur :** 1° Ratione *principii* in simplicem, ubi unicus dæmon hominem possidet, et in multiplicem, ubi plures dæmones insunt, quemadmodum de Magdalena constat Luc. 8, 2, eam habuisse septem dæmonia. Quamvis enim S. Greg. P. et Theophyl. hæc dæmonia metonymice pro vitiis sumant, tamen contextus et alia Scripturæ loca de dæmone *assumente septem spiritus nequiores se,* et nomen *legionis* habente, sermonem proprium hic esse testantur. 2° Ratione *subjecti* in particularem, ubi dæmon unam tantum hominis partem invadit, et in totalem, ubi totum hominem invadit. Huc referri etiam potest possessio spiritualis et corporalis : et *spiritualis* quidem dicitur illa, qua mens et anima hominis tantum impletur malitia diabolica; quæ possessio Judæ post acceptam buccellam panis tribuitur : *corporalis* vero dicitur, qua homines quidem vexantur in corpore, secundum mentem autem et voluntatem non sunt diabolo obnoxii; et hujusmodi videtur fuisse illius Corinthii, de quo 1 Cor. 5, 3 et 5 Paulus : *Ego quidem absens corpore, præsens autem spiritu, jam judicavi ut præsens, eum qui sic operatus est tradere Satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die D. N. J. C.* Imo hoc genus diabolicæ vexationis permissu Dei nonnunquam etiam justis et sanctis contigisse, scriptores testantur. 3° Ratione *temporis* in continuam, ut habetur in muliere incurvata Luc. 13, 11, et interpolatam, v. g. in Saule. 1. Reg. 16, 23. 4° Ratione *modi* in violentam, e. g. in filia Chananeæ Matth. 15, 22, et in illo Lunatico Marc. 9, 17, et in mitiorem, v. g. Luc. 8, 2, in Magdalena, quantumvis septem dæmoniis subdita.

92. *Dico IV.* **Possessi a dæmone per certa signa dignosci possunt?** Eorum quædam tantum suspicionem pariunt, qualia sunt mores ferini et agrestes, somnus gravis, consecratio sui facta dæmoni, invocatio dæmonis ad se auferendum, furiæ, etc. : nam possunt ista convenire etiam non possessis. Quædam conjecturam vehementiorem faciunt, ut barbaræ et insolitæ vociferationes, ululatus belluini, horribilis vultus, stupor membrorum, ingens inquietudo, vires corporis facultatem hominis excedentes, varia contorsio et projectio, queis sibi adimere vitam possessus tentat. Quædam aliquam certitudinem habent, ut si extra suspicionem miraculi linguas peregrinas loquantur, legant, scribant, cantent artificiose, aut de rebus sublimibus erudite respondeant, quas nunquam didicerunt : si secreta, peccata occulta, res in distantia *gestas* sine suspicione pacti diaboli manifestent : si ubi vexatio desinit, nesciant respondere de iis, de quibus locuti sunt antea : si omnino, ne loquantur, prohiberi nequeant : si jussi invocare nomen Dei, Jesu, alicujus Sancti, aut recitare orationem devotam, id non valeant : si terreantur, aut impatientes fiant, adhibitis *SS. Reliquiis, Agno Dei, Cereo benedicto, etc.* : si non ferant exorcismos, ad ingressum Ecclesiæ tumultuentur, Evangelium audire horreant, Divinis interesse vix cogi possint, etc.

93. *Observa.* Causa Possessionis est triplex : *Moralis,* vel peccatum, vel defectus baptismi, vel naturæ conditio, quæ cum fuerit dæmoni subdita, non statim in integrum liberatur; unde, teste Augustino, homines nunquam sine propria vel aliena culpa a dæmone corripiuntur; *Physica* est Deus dæmone tanquam ministro justitiæ utens : subin viri Sancti, ut Paulus 1 Cor. 5, 5, nonnunquam etiam magi, qui Deo permittente dæmones immittunt; *Finalis* a Deo intenta, est bonum et emendatio Energumeni, vel ejus probatio ad meritum, item confirmatio existentiæ spirituum, virtutis Eucharistiæ et Sacramentalium, ac quandoque potestatis ecclesiasticæ : a dæmone autem intenta, est odium in Deum et hominem ac ruina salutis humanæ. Quid Exorcistæ sive adjuratori dæmonum sit observandum, docent *Libri Rituales* Diœcesium ac theologi, inter quos uberrime hanc materiam tractat Petrus Thyræus S. J. in libro, qui inscribitur : *Dæmoniaci cum locis infestis et terriculamentis nocturnis.*

§ III.

An dentur veri Energumeni?

94. *Nota.* Veteres Religionis Christianæ hostes cum negare non valerent, dæmones a Christo, Apostolis aliisque Sanctis sæpe depulsos, id operationi cuidam magicæ, vel arcanorum verborum aut rerum naturalium virtuti tribuebant, ut prodigiorum vim eluderent. Moderni vero *critici* heterodoxi et orthodoxi *Energumenorum* credulitatem rident, omnia, quæ de iis in Scriptura referuntur, phantasiæ ludibriis, vulgi præjudiciis, morbis aut aliis causis naturalibus adscribentes. Hos quidem ex parte supra confutavimus, hic quoque validius refellendos.

95. *Dico.* **Dantur veri Energumeni.**

Prob. Potestas expellendi dæmones ab obsessis, a Christo, Apostolis, et in Ecclesia semper exercita, supponit dari reipsa obsessos : atqui hæc potestas a Christo, Apostolis et Ecclesia vere fuit exercita; ergo dantur veri Energumeni.

Prob. min. 1. Luc. 11, 14, etc. Christus in argumentum divinitatis suæ adducit potestatem pellendi dæmones, et eamdem Apostolis communicaturum se profitetur Marc. 16, 17 : *In nomine meo dæmonia ejicient :* quam etiam non Christus solum, sed et Apostoli palam exercuerunt, Luc. 10, 17. Et Christus quidem ipsos dæmones allocutus, illis imperavit, minatus est, silentium indixit, jussit e corporibus facessere, vereque expulsos restitutæ valetudinis, quam mali illi hospites corruperant, indicio ad sensum demonstravit : sed hæc omnia non possunt sine summa temeritate ad mentis ludibria, vitium cerebri, aut errantis phantasiæ sinistram persuasionem refundi : tum quia alioqui Christus et Apostoli scientes et volentes reliquissent populum in communi et erronea persuasione : tum quia verba Scripturæ clara et aperta in sensu proprio et obvio accipi debent, quando, ut hic, possunt sine absurdo : tum quia alias Ecclesiæ maximum decus, et nota characteristica, atque argumentum veritatis fortissimum sine fundamento eriperetur.

II. Hoc ipso, quod potestas hæc in *Energumenos* data sit a Christo Apo-

stolis, data fuit Ecclesiæ; quod asseverant SS. Patres : Justin. in Dial. cum Tryph. n. 30 ait : *Adjutorem et redemptorem eum* (Christum) *vocamus. Cujus quidem vel nominis potentiam dæmonia ipsa perhorrescunt, ac hodie per nomen Jesu Christi..... adjurata subjiciuntur.* Cypr. in l. ad Demetr. n. 15 inquit : *Si audire eos velles et videre, quando a nobis adjurantur et torquentur spiritualibus flagris, et verborum tormentis de obsessis corporibus ejiciuntur.*

III. Quod Ecclesia exercere possit, exercuerit et exerceat hanc potestatem, patet ex ordinario et antiquissimo munere *exorcizandi*, et coercendi dæmones : de quo testantur antiquissima Concilia, Antioch. can. 10 (Labb., t. 2, p. 566), Carthag. IV, cap. 7 (ibid., p. 1200), etc., atque in hunc finem Exorcismi in *Ritualibus* ab Ecclesia prescripti sunt.

96. **Obj.** *I.* Dæmones agere non possunt in corpus, cum sint *spiritus;* ergo nec possibiles sunt veri dæmoniaci.

R. — *N. A.* Actio dæmonis in corpus, quando Deus eam permittit, non magis repugnat, quam unio *animæ spiritualis* cum corpore, ac mutua motuum et sensuum inter utrumque affinitas. Numquid Deus etsi *simplicissimus spiritus*, movet corpora? ergo non repugnat notio spiritus et activitas in corpus : imo hæc tanquam perfectio spiritui creato omnino tribuenda est, Vide supra num. 36.

Inst. Si dæmones vere possunt agere in corpora hominum, ergo in uno eodemque homine duo essent principia agendi, indole ac voluntate contraria : hoc dici non potest; ergo.

R. — *D. M.* Ita tamen, ut dæmones nec cogere possint voluntatem dæmoniaci, neque is semper a dæmone agatur et moveatur *C.* Secus *N.* Dæmones tantum sollicitant voluntatem obsessi, sicut passiones et objecta eamdem ad diversa trahunt, manente semper potentia resistendi.

Inst. 2. Deus nequit permittere dæmoni tantam potestatem sine scandalo pusillorum, maxime in *infantes* statim post baptismum, et *justos*, quorum tamen plures obsessi leguntur; ergo.

R. — *N. A.* Permittit Deus ejusmodi infestationes ex causis sæpe occultis, semper tamen justissimis : subin ut manifestentur opera Dei, prout Christus dixit de *cæco nato* Joan. 9, 3. Potentia etiam et misericordia Dei in liberandis ejusmodi miseris : præterea ad exercendam subin virtutem obsessorum; inde ergo nullum timendum est scandalum.

97. *Obj. II.* Energumeni, quorum meminit Evangelium, laborarunt vel pertinaci quodam morbo, vel phantasiæ vitio, vel anxietate conscientiæ ob peccata commissa : atqui hos, salva Evangelii veritate, Christus a dæmonio liberasse dicitur, curando morbum, corrigendo phantasiam, peccata remittendo, quia Scriptura se accommodat communi persuasioni vulgi, quam utpote saluti haud noxiam corrigere Christus non debuit; ergo.

R. — *N. M.* Si ita licet pro arbitrio torquere Scripturam, maxima prodigia in eadem relata redigi poterunt in censum rerum naturalium, e. g. *transfretatio maris Idumæi, resuscitatio Lazari*, dicendo, Hebræos alveum duntaxat in æstu maris *arentem* transiisse, *Lazarum* symptomate quodam apoplexiæ credulis spectatoribus imposuisse; hoc si negent adversarii propter

circumstantias in Scriptura expressas, nos propter easdem pariter rejicimus novam hanc et inauditam explicationem. Sæpe, non semper, *obsessio* conjuncta est cum ejusmodi malis physicis, Melancholia et Hypocondria : sed diversa sunt et separabilia mala ; unde Christus semper dæmonem tanquam mali auctorem prius expulit, dein et malum sustullit : e. g. Luc. 9, 43 : increpavit Jesus spiritum immundum, et sanavit puerum.

Inst. 1. Exorcismi Ecclesiæ sunt tantum *piæ preces* cum invocatione nominis J. C. ad ferendum ægris solatium in corpore, et recte sentiendi facultatem in mente ; ergo ex illis nil probatur. — R. — *N. A.* Exorcismi in *Rit. Rom.* ponuntur hoc titulo, *de Exorcizandis obsessis a dæmonio ;* in iis adjurantur ipsi dæmones, non morbi : virtus expellendi dæmones a vere obsessis, etiam ab Ecclesiæ hostibus agnita, semper fuit in Christi Ecclesia tanquam nota veræ Ecclesiæ ; ergo Ecclesia judicat, utique non erronee, dari Energumenos ; et quis Ecclesiæ filius, nisi perduellis, neget?

Inst. 2. Sententia negans *Energumenos,* magis restringit potestatem dæmonis, vulgi superstitionibus minus favet, et ambigua prodigia summovet e religione, ut veris probatisque firmior fides asseratur ; ergo est præferenda.

R. — *N. A.* Nam potestas dæmonis satis est restricta per hoc quod nihil possit Deo non permittente : quod ad solum Christi, Apostolorum et Ministrorum Ecclesiæ imperium abscedere cogatur ; atque de his plura vide supra *num.* 40 et 41.

APPENDIX.

DE DEO CREATORE

EX OPUSCULIS

R. P. LEONARDI LESSII S. J.

PROPOSITIO I.

DEUS EST RATIO OMNIS POSSIBILITATIS INTRINSECÆ ET EXTRINSECÆ.

1. Infinitudo divinæ essentiæ est omnis perfectionis et entitatis simplicissima et eminentissima complexio. Dico *omnis perfectionis*, non solum increatæ, sed etiam creatæ. Quidquid enim est bonitatis, pulchritudinis, perfectionis, entitatis in creaturis, id totum multo perfectius et copiosius continetur in Deo. Unde merito D. GREG. NAZ. Orat. 38; in Natalitia n. 7 de Deo loquens ait: "Ολον γὰρ ἐν ἑαυτῷ συλλαβὼν ἔχει τὸ εἶναι, μήτε ἀρξάμενον, μήτε παυσόμενον, οἷον τι πέλαγος οὐσίας ἄπειρον καὶ ἀόριστον. *Universum esse in seipso nunquam incœptum, nunquam desiturum, complexus continet, tanquam infinitum quoddam et interminatum essentiæ pelagus.* Optime *pelagus essentiæ*, quia infinita essentiarum, specierum et perfectionum multitudo et varietas ibi reperitur, et eminentissime continetur. Ob eamdem causam a veteribus Philosophis vocatus est Deus τὸ πάν, id est, *universum*, ut docet EUGUBINUS (de perenni Philosophia, lib. 3, cap. 8), quia universa quæ aliquo modo esse participant complectitur. Et in oraculo illo, *Magnus Pan mortuus est* (cujus meminit Plutarchus in l. de Oraculorum defectu), Christus vocatur *Magnus Pan*, ut quidam volunt, quia est omnium Dominus, et omnia in se continet; etsi alii aliter illud intelligant. Eodem, juxta multorum interpretationem, pertinet illud quod Dominus ait Moysi (Exod. 33): *Ego ostendam omne bonum tibi*, nimirum quia in Deo sunt omnia. Pulchre in hanc sententiam GREGORIUS NAZIANZENUS in quodam carmine (l. 1, sect. 1; carm. 29, al. 168):

> Σοὶ ἑνὶ πάντα μένει· σοὶ δ' ἀθρόα πάντα θοάζει.
> Καὶ πάντων τέλος ἐσσί, καὶ εἷς, καὶ πάντα, καὶ οὐδέν,
> Οὔχ ἓν ἐὼν, οὐ πάντα· πανώνυμε, πῶς σε καλέσσω,
> Τὸν μόνον ἀκλῄϊστον;
>
> *In te omnia permanent, ad te confestim festinant omnia.*
> *Tu omnium finis, tu unus et omnia, et nihil rerum,*
> *Cum neque unum sis, neque omnia; quem te appellem,*
> *Qui solus innominabilis, et omninomius?*

Dicitur esse *omnia*, quia omnia in ipso continentur, ita ut sit omnia forma-

liter vel eminenter. Dicitur esse *nihil rerum*, quia est supra omnia quæ a nobis concipi possunt. Simili modo dicitur *innominabilis* et *omninomius :* etsi enim plurimis nominibus appelletur, ut a nobis aliquomodo concipi possit, nullum tamen nomen nullaque conceptio nostra illum exprimere potest prout est in seipso. (De Perfectionibus divinis, l. 1, c. 1, n. 5.)

2. Sicut Deus per essentiæ suæ infinitatem est fundamentum omnis creaturæ possibilis, et per immensitatem omnis loci et extensionis possibilis; ita per æternitatem est fundamentum omnis temporis et durationis successivæ possibilis. Nisi enim illa essent in Deo reipsa, hæc non haberent ullo modo esse objectivum et intelligibile : nam etiam in esse objectivo habent essentialem dependentiam ab illis perfectionibus divinis. Ideo enim infinitæ sunt rerum species possibiles, quia essentia divina per suam infinitatem infinitis modis est communicabilis : ideo spatium immensum est imaginabile, quia divina essentia per suam immensitatem illud quasi expandit; vel potius quia ipsa est spatium immensum fundamentale, cui aliud scilicet corporeum coextendi potest. Denique ideo tempus retro infinitum cogitari potest, quia æternitas Dei est infinita duratio, cui tempus successivum infinitum potest coextendi (intellige, quantum est ex parte æternitatis), unde ipsa conceptum objectivum temporis infiniti substituit.

3. Itaque Deus non solum est causa existentium, ut actu sunt, sed etiam est fundamentum possibilium et totius esse, speciei, modi quem singula habent in esse objectivo. Quæ sane consideratio mirifice extollit divinæ essentiæ majestatem et magnitudinem infinitam : sic enim ab illa non solum dependent omnia quæ actu sunt, sed etiam omnia quæ actu non sunt, nec solum secundum esse actuale, sed etiam secundum esse possibile et intelligibile, licet diverso modo; nam secundum esse actuale pendent a libero ejus influxu, ac proinde a libera ejus voluntate nulla naturali necessitate : secundum esse possibile pendent ab eo naturali necessitate ante omne decretum liberum. Hinc ulterius fit, ut sicut infinitudo essentiæ non potest concipi a nobis nisi in ordine ad species rerum possibiles, nec immensitas nisi respectu spatii imaginarii possibilis; ita nec æternitas nisi comparatione temporis imaginarii infiniti. (De Perfectionibus divinis, l. 4, c. 3, n. 15, 16.)

4. *Nota.* In objecto omnipotentiæ divinæ duplicem considerari posse possibilitatem : intrinsecam et extrinsecam, remotam et propinquam. *Intrinseca possibilitas* est aptitudo ipsius rei, seu non-repugnantia ad existendum. Eadem dici potest possibilitas remota : ratione enim hujus dicitur res possibilis, etiamsi non consideretur ulla potentia qua possit produci : sicut color est in se visibilis, etiamsi nullus sit visus qui possit illum videre. Hanc possibilitatem habet res quodammodo a Deo, non quidem per actionem aliquam liberam vel necessariam, qua Deus rem illam in esse possibili producat, (esse enim possibile qua tale, non potest esse terminus productionis, nec potest habere causam effectivam), sed habet eam a Deo tanquam a causa quasi exemplari. Essentia enim divina, quatenus est tali modo imitabilis et communicabilis, est ratio per modum radicalis ideæ, cur humana natura sit possibilis, et habeat tale esse objectivum et potentiale. Idem censendum de reliquis omnibus possibilibus. Itaque ipsa essentia est prima radix omnis

esse objectivi, et possibilitatis intrinsecæ omnium possibilium : et omne esse objectivum possibilium pendet ab essentia divina tanquam a prima et originali omnium idea, a qua singula suam speciem et rationem conceptibilem in suo gradu et ordine varie limitatam habent, modo jam explicato.

Unde si Deus non esset, nihil esset possibile, nihil conceptibile, nihil intelligibile : nulla esset rationum conceptibilium repugnantia aut consensio; quia ipsæ rationes conceptibiles nullo modo essent, nec haberent esse objectivum. Habent quidem nunc, quia suo modo sunt, formalem repugnantiam, eamque habent per se et ex sua intrinseca et formali ratione; sed quia hanc rationem formalem habent radicaliter ex divina essentia tanquam a prima radice, cujus sunt tenues quædam participationes vel imitationes, etiam suam repugnantiam ex eadem trahunt; sicut res quæ existunt formaliter seipsis repugnant; sed effective habent hanc repugnantiam a Deo.

5. *Possibilitas extrinseca* est, quam res habent ratione omnipotentiæ divinæ, per quam possunt produci, et accipere esse actu. *Extrinsecam* voco, quia non concipitur ut quid intrinsecum rebus, sed ut denominatio extrinseca a potentia divina. Eadem dici potest possibilitas propinqua : quia posita divina potentia, res statim potest fieri, nec aliquid aliud ad ejus productionem requiritur, quam voluntas producentis.

Itaque omnia possibilia continentur in essentia divina tanquam in originali radice, et quasi in exemplari virtuali et radicali; in sapientia tanquam in exemplari formali, in quo etiam existunt objective modo perfectissimo et illustrissimo : magis enim ibi fulgent, quam in suis naturis creatis; in potentia tanquam in causa effectrice : etsi enim hæc non distinguantur ex parte rei distinctione actuali, habent tamen quamdam distinctionem virtualem, qua distinctis rebus respondent et æquipollent : unde ut a nobis concipi possunt, necessario illa distinguimus, et conceptibus distinctis apprehendimus.

Ex his considerationibus patet quanta sit divinæ potentiæ magnitudo et amplitudo, cum se extendat ad omnia quæ sapientia divina extra se potest concipere; quæ eadem omnia in ipsa essentiæ infinitate eminenter continentur.

Dicet aliquis : Deus non potest aliquid facere nisi prævio æterno decreto; non enim potest in tempore aliquid novi decernere, novum decretum concipiendo, sicut homo et angelus multa de novo concipiunt et decernunt : atqui ab æterno non decrevit alios mundos, vel alios angelos, aut homines, aut res aliquas alias creare, quam eas quas reipsa creavit vel in tempore creat, et in tempore non potest novum decretum seu novam voluntatem concipere; ergo non potest alia facere quam quæ facit, vel se facturum absolute vel sub aliqua conditione decrevit.

Respondeo : Ex ista ratione non sequitur quod absolute non possit alia facere, sed solum quod non possit ex suppositione : quali modo non posse non repugnat omnipotentiæ; quia solum est non posse secundum quid, et certo modo, qui involvit imperfectionem. Imperfectionis enim est posse aliquid reipsa facere contra decretum jam positum, vel concipere novum decretum in tempore. Quod autem Deus ex suppositione non possit alia

facere quam quæ reipsa facit, manifestum est intellectis terminis : hæc enim duo non possent simul stare : *Deus hoc facit*, et *tamen ab æterno non decrevit hoc facere*, vel *decrevit non facere*. Itaque quod ex suppositione non possit alia facere, non arguit imperfectionem, sed summam perfectionem. Quod autem absolute possit omnia, manifestum est, quia ipsius potentia extendit se ad omnia, et ut prior ratione suo decreto libero potest in æternitate quidvis decernere. Nec obstat quod decretum, v. g. de creando mundo, semel positum non possit amplius tolli; quia quod non possit tolli, non provenit ex eo quod voluntas, ut prior natura, sit determinata ad illud decretum (cum semper maneat sic indeterminata, ac proinde libera, et indifferens, et potens non ponere hoc decretum), sed ex perfectione divinæ naturæ, quæ est omnino immutabilis. (De Perfectionibus divinis, l. 5, c. 2, n. 10, 11.)

6. Ut melius intelligatur quomodo Deus omnia eminenter contineat, et omnia in ipso existant et præexistant, explicandum est quænam ad eminentem complexionem seu continentiam requirantur.

In rebus creatis, ut aliud in alio eminenter contineri dicatur, duo requiri videntur. Primum est, ut id quod continet sit præstantioris naturæ quam id quod continetur. Si enim non est præstantius, non est ratio cur illud dicatur esse in eo eminentiori modo quam in seipso. Unde plantæ et animalia non dicuntur esse eminenter in semini, nec in causa sua univoca.

Alterum est, ut illud quod minus præstans est, aliquo modo in illo præstantiori reperiatur. Hoc autem fit potissimum quatuor modis. Primo, si res per seipsam sit in alia tanquam in sua causa. Esse enim productivum alterius, signum est, in eo id quod produci potest, contineri. Sic qualitates et accidentariæ perfectiones continentur in substantiis eminenter, ex quibus promanant : et res inferiores in virtute cœlorum tanquam in causa universali; radii in sole, folia in arbore. Hic modus eo est perfectior, quo causa perfectius est productiva illius rei. Unde cum Deus res omnes producere queat perfectissimo modo (nimirum ut causa integra, et independens ab alterius ope, et solo voluntatis suæ nutu), idque secundum naturam, formam, rationes individuas, qualitates et modos omnes, consequens est res omnes in ipso perfectissime contineri.

Secundo, si sit in alia per quasdam sui similitudines. Sic omnia inferiora dicuntur contineri eminenter in intellectu, cum ea intelligit; quia sunt in ipso per suas notiones, quæ sunt expressæ species et imagines rerum intellectarum, per quas intellectus dicitur fieri ipsum intelligibile. Hoc modo philosophi dicunt intellectum fieri omnia, et omnia in ipso existere. Ratione hujus continentiæ intellectus est causa exemplaris rerum ab ipso foris productarum.

Tertio, secundum vim agendi, vel extendendi se ad objecta; ut cum quidquid potest causa inferior, potest causa superior nobiliori modo. Hoc modo sensus externi continentur in interno eminenter, et sensus internus in intellectu. Nam intellectus percipit omnia quæ sensus interior, et nobiliori modo; et sensus interior quidquid sensus externi. Simili modo anima vegetativa plantarum continetur in sensitiva animalium, et hæc in intellectiva, et prudentiæ instinctus animalium in prudentia humana.

Quarto, secundum ordinationem et æstimationem, seu secundum rationem boni et appetibilis. Sic media sunt eminenter in causa finali; quia solum propter finem æstimantur, et ad illum ordinantur, et tota illorum bonitas ex fine pendet.

7. Hi quatuor modi perfectissime locum habent in Deo. Omnia enim sunt in ipso perfectissime et eminentissime tanquam in *causa efficiente*, ut dictum est, et tanquam in *causa exemplari*, ratione idearum, quæ sunt vivæ notiones et similitudines rerum; per quas et secundum quas ipse omnia produxit, ut ait Dionysius l. de div. Nom. cap. 5, § 8, et tanquam in *causa finali* : omnia enim sicut natura sua sunt ab ipso, ita etiam sunt propter ipsum. Unde omnia nobis ad ipsum referenda : alioquin parum boni ex ipsis rebus percipiemus. Denique tanquam causæ particulares in universali. Hos modos insinuat Dionys. l. de div. Nom. c. 4, § 10 : Ἐν αὐτῳ πᾶσα ἀρχὴ παραδειγματικὴ, τελικὴ, ποιητικὴ, εἰδικὴ, στοιχειώδης, καὶ ἁπλῶς πᾶσα ἀρχὴ, πᾶσα συνοχὴ, πᾶν πέρας. *In ipso*, inquit, *est omne principium exemplare, finale, efficiens, formale, elementare, et simpliciter omne principium, omnis connexio, omnis terminus.* Ubi quinque principiorum genera in Deo contineri ostendit, ita ut ipse sit principium omnis principii, et causa omnium causarum; nec tantum res ipsas in Deo eminenter contineri, sed etiam omnia rerum principia, et omnes causas. Unde passim vocat Deum ὑπεράρχιον ἀρχήν, *principium omni principio superius et eminentius.* Idem significat Apostolus cum ait : *Ex ipso, per ipsum, et in ipso, et ad ipsum sunt omnia*; sic enim citat ibidem Dionysius. *Ex ipso* designat primam et originalem causam efficientem; *per ipsum*, exemplarem; *ad ipsum*, finalem; *in ipso* causam sustentantem omnia veluti quidam fundus et fundamentum omnium, cui omnia innixa recumbunt. (De Perfectionibus divinis, l. 1, c. 4.)

PROPOSITIO II.

DEUS MUNDUM EX NIHILO CREAVIT IN TEMPORE.

8. Omnis creatura initium habet, quia non ex substantia Dei, sed ex nihilo est. Imo secundum sanctorum Patrum sententiam, nec æterna retro esse potest. Docent enim creaturam suo conditori non posse esse cæternam :

S. Augustinus l. 12 de Civ. c. 15, n. 2 : *Tempus quoniam mutabilitate transcurrit, æternitati immutabili non potest esse coæternum. Ac per hoc etiamsi immortalitas angelorum non transit in tempore... tamen eorum motus quibus tempora peraguntur, ex futuro in præteritum transeunt, et ideo Creatori... coæterni esse non possunt.*

Fulgentius l. de fide ad Petrum c. 3, n. 25 : *Hic Deus, qui sine initio semper est, quia summe est, dedit rebus a se creatis ut sint; non tamen sine initio, quia nulla creatura ejusdem naturæ est cujus est Trinitas; unus verus et bonus Deus, a quo creata sunt omnia.* Hic indicat creaturam non posse carere initio durationis, quia non est naturæ divinæ sed ex nihilo.

S. Ambbosius l. 1, Hexaemeron c. 1, n. 2 : *Quid tam inconveniens, quam ut æternitatem operis cum Dei omnipotentis æternitate conjungerent.*

S. Basilius l. 2, contra Eunomium n. 17 : *Nos autem æternitatem creaturis tribuere, et Creatorem hac confessione privare, ejusdem amentiæ dicimus.* Ante probaverat Filium esse æternum ; hinc infert non esse creaturam, ut volebat Eunomius. Rationem affert : quia sicuti repugnat Creatori non esse æternum, ita creaturæ repugnat esse æternam. Dicit esse ejusdem amentiæ, non quia utrumque est hæreticum, sed quia utrumque ex natura rei involvit repugnantiam.

S. Joannes Damascenus l. 1, de fide, cap. 8 (Opp., t. 1, p. 133 E, edit. Venet.) distinguens generationem et creationem, dicit, *generationem carere principio temporis, et esse æternam, quia opus est naturæ, et ex substantia Patris procedit. Creatio vero*, inquit, *cum sit opus divinæ voluntatis, non est coæterna Deo : quia quod ex non ente ad esse producitur, non est aptum natum esse coæternum ei quod principio caret, et semper est.*

9. Quidam putant Damascenum solum velle dicere, creaturæ non esse necessarium aut connaturale, esse ab æterno ; sed prava translatione decipiuntur. Illud enim οὐ πέφυκε non recte vertitur, *non est natura comparatum*, vel *natura non postulat ;* sed *non potest*, οὐ δύναται, ut passim *Argyropylus* apud Aristotelem vertit ; unde significat repugnantiam ex natura rei. Simili modo idem Damascenus paulo ante dixerat, quod divina natura οὐ πέφυκεν ὑπομένειν πάθος ἢ ῥεῦσιν, ubi non vult dicere, ei non esse naturale, sustinere passionem aut defluxionem, sed ipsam non esse aptam seu capacem passionis. Ex quibus patet, ex sanctorum Patrum sententia, repugnare naturæ creatæ, ut sit coæterna suo Conditori. Et quamvis difficile sit hujus rei causam afferre, eo quod rationem infiniti non satis perspectam habemus ; tamen per se est rationi valde consentaneum, nec creatura ulla in re possit æquari suo Conditori, nec possit ei dicere : Ante me non extitisti, tam antiquus sum quam tu, et Filius tuus. Deinde ratio creaturæ videtur involvere ut antea non fuerit. Hinc Patres Græci definiunt creationem, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι προαγωγήν, *ex non ente ad esse productionem.*

Et S. Augustinus l. contra Felicianum Arianum cap. 7 (in Append. t. 8), ex definitione creaturæ probat Filium non esse creaturam. *Creatura*, inquit, *est ex eo quod adhuc non est, aut aliquando non fuit, rei cujuslibet corruptibilis, quantum in se est, per omnipotentis Dei voluntatem facta substantia. Hæc definitio, utrum in Dei cadat Filium videamus*, etc.

10. Itaque omnes isti volunt, de ratione creationis et productionis ex nihilo esse, ut res producta aliquando non fuerit. Et sane si Ariani putassent creaturam posse esse Deo coæternam, facile dixissent Filium esse quidem creaturam, sed creaturam æternam ; et sic amovissent a se præcipuam sui erroris invidiam. Maxime enim offendebat, quod dicerent fuisse aliquando tempus, nempe imaginarium, quo Filius non erat : idque putabant omnino sequi ex sua sententia, qua statuebant esse creaturam. Præterea, si aliquid fuisset a Deo conditum ab æterno, ejus creatio non fuisset peracta momento, sed æterno tempore durare debuisset ; nec Deus potuisset rem illam in nihilum redigere, aut influxum suum subtrahere, nisi postquam res illa æterno

tempore durasset; quod sane videtur absurdum, nec mens ullo modo potest concipere. Denique sicut creaturæ repugnat immensitas, per quam coextendatur omnibus spatiis locorum; cur non etiam æternitas, per quam omnibus spatiis temporum? quia par est ratio, imo hoc videtur conceptu difficilius.

11. Nec obstat quod Deus ab æterno habuerit omnem suam potentiam, et potuerit habere voluntatem illam liberam creandi; ubi autem adest potestas et voluntas, ibi quoque sit effectus. Nam simili modo in omni parte spatii per totam immensitatem locorum adest illi sua omnipotentia et voluntas libera, et tamen non potest creari aliqua creatura, quæ totum illud immensum impleat: causa est quia id repugnat naturæ creatæ. Recte tamen convincit illud argumentum, in quovis momento temporis imaginarii, quantumvis hinc retrorsum distante, potuisse fieri creaturam, et ante: sicut in quovis puncto loci imaginarii potest fieri, et ulterius. Et hoc sufficit ad ipsius omnipotentiam immensam et æternam asserendam. Ex quibus manifestum videtur, eos qui docent potuisse aliquam creaturam permanentem esse ab æterno, seu mundum ab æterno esse conditum, non tamen posse fieri corpus immensum, aut qualitatem infinite intensam, aut numerum rerum actu infinitum, non loqui consequenter, cum eadem sit in his omnibus ratio. (De Perfectionibus divinis, l. 4, c. 2, n. 8-11.)

PROPOSITIO III.

DEUS OMNIA POSITIVE CONSERVAT.

12. Non satis est Deum creaturam semel fecisse, sed opus est assidua conservatione ut in esse permaneat. Itaque totus ille impetus et influxus, quem primo creationis momento præstitit, ut rem ex nihilo in lucem et speciem excitaret, debet indesinenter continuari, omnibusque momentis dari; alioquin si vel unico temporis puncto intermittatur, tota creatura funditus peribit, et in suum nihilum, unde emersit, relabetur. Sicut ut mundus illustretur, non sufficit solem semel ex se lumen fudisse, sed necesse est ut illud assidue conservet, continuando primum influxum. Si enim vel unico momento vim suam cohiberet, repente totum lumen extingueretur. Similiter si pondus aliquod in aere manu suspendas, illud assidue sursum teneri, et eodem impetu ibi conservari debet, quo ab initio ibi est suspensum. Idem cernitur in speciebus visibilibus, et in actibus vitalibus.

Hinc rursum oritur summum jus Deo in creaturam. Quod enim potest jus majus animo concipi, quam posse omnia in nihilum reducere, sola cessatione operationis et beneficentiæ? Nam quid est quod Deum cogit hunc beneficum et substantificum influxum continuare? cui debitor est ut hunc semper præstet? Itaque omni momento potest illum sistere et cohibere; quod si faciat, ruet tota hujus mundi machina in suum centrum, hoc est in nihilum, et evanescet omnis rerum natura.

Porro ne quis de hac rerum mirabili a Deo dependentia assidua dubitet, aut considerata earum soliditate et firmitate putet eas semel factas posse per se consistere; ostendam illud non esse philosophicam speculationem vel opi-

nionem, sed certum Religionis nostræ dogma a Scripturis et Patribus traditum, et firma fide tenendum.

13. *I. Probatur* ex Scripturis. Sap. 1 : *Spiritus Domini replevit orbem terrarum, et hoc quod continet omnia scientiam habet vocis.* Quasi dicat : cum ubique præsens sit, omniaque conservet intime, nihil illum latet, non cogitationes internæ, non occulta murmura, non blasphemæ voces, etc. Et Sap. 11 : *Quomodo posset aliquid permanere, nisi tu voluisses? aut quod a te vocatum non esset, conservaretur?* At si non requiritur continua conservatio, non est opus illa voluntate ut res permaneant : nihil enim operabitur, et opus semel factum per se stabit, cum nulla res extrinseca illam possit labefactare. Ad Hebr. 1 : *Novissime locutus est nobis in Filio, quem constituit hæredem universorum, per quem fecit et secula, qui cum sit splendor gloriæ et figura substantiæ ejus, portansque omnia verbo virtutis suæ.* Hic aperte docet Apostolus per Filium non solum condita esse omnia, sed etiam ejus omnipotenti virtute omnia portari, sustineri, et veluti sursum inesse et natura suspensa teneri ne in suum nihil recidant; sicut cum quis pondus quod portat et suspensum tenet, dimittit, mox id deorsum cadit. Ita hunc locum exponunt Patres : Anselmus, *Portat,* inquit, *omnia, id est, sursum tenet ne decidant et in nihilum revertantur, unde creata ab ipso fuerant : et sustentat ea non labore et difficultate, sed imperio suæ potentiæ.* Chrysostomus Hom. 2 in epist. ad Hebr. n. 3 : *Feratque omnia, id est, gubernet omnia : siquidem cadentia et ad nihilum tendentia continet. Non enim minus est continere mundum quam fecisse; sed si oporteat aliquid admirandi dicere, adhuc amplius est. Nam in faciendo, rerum quidem essentiæ productæ sunt; in continendo vero, ea quæ facta sunt, ne ad nihilum redeant, continentur.* Eadem verba habet Commentarius qui tribuitur Ambrosio. Eodem modo exponunt hunc locum Theophilactus, Haymo et alii.

Ad Coloss. 1 : *Omnia per ipsum et in ipso creata sunt, et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant.* Hic rursus Apostolus distinguit *creationem* et *conservationem*, dicitque non solum per ipsum, ut per virtutem Patris, et in ipso, tanquam immenso quodam sinu creata esse omnia, sed etiam omnia consistere, et conservari; id enim significat illud : πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε. Chrysostomus Hom. 3 in hanc epist. n. 2 : *Quod vero dicit, In ipsum, quid est? hoc scilicet, in ipsum pendet omnium hypostasis. Non solum ipse ea ex nihilo ad hoc ut essent produxit, sed et idem ipse nunc quoque ea conservat et tuetur, ita ut, si ipsius cura destituerentur, mox perirent et corrumperentur. Sed non dixit, conservat, quod crassius fuisset; sed quod subtilius, nempe quod omnia in ipsum pendent. Duntaxat ad ipsum annuere et inclinari satis est ad conservandum et constringendum; ita et Primogenitus veluti fundamentum est.* Et infra : *Ne putes eum esse ministrum, dicit eum omnia conservare, quod non minus est quam omnia creare.*

Anselmus : *Omnia in ipso constant, quia sicut omnia creavit, sic omnia continet et regit. Omnia in ipso constant, quia secundum immensitatem incircumscriptæ et incomprehensæ Divinitatis ejus, omnia sunt intra ipsum, et ne in nihilum redeant per eum consistunt.* Eodem modo exponunt cæteri.

Joannis 5 : *Pater meus usque modo operatur et ego operor.* Hunc locum omnes explicant de operatione qua mundum conservat et rebus omnibus

cooperatur. D. Augustus. l. 4 de Genes. ad litteram, c. 12 : *Potest etiam intelligi, Deum requievisse a condendis generibus creaturæ, quia ultra jam non condidit aliqua genera nova. Deinceps autem usque nunc et ultra operatur eorumdem generum administrationem, quæ tunc instituta sunt; non ut ipso saltem die septimo potentia ejus a cœli et terræ, omniumque rerum quas condiderat gubernatione cessaret; alioquin continuo dilaberentur. Creatoris namque potentia... causa subsistendi est omni creaturæ, quæ virtus ab eis quæ creata sunt regendis si aliquando cessaret, simul et illorum cessaret species, omnisque natura concideret. Neque enim sicut structor ædium cum fabricaverit, abscedit atque illo cessante atque abscedente stat opus ejus; ita mundus vel ictu oculi stare poterit, si ei Deus regimen suum subtraxerit. Proinde et quod Dominus ait : Pater meus usque nunc operatur; continuationem quamdam operis ejus, qua universam creaturam continet atque administrat ostendit.* Idem prosequitur fusius et probat ex duobus Scripturæ locis. Et in Enchiridio cap. 27 : *Non sane Creatoris desistente bonitate et malis angelis subministrare vitam vivacemque potentiam, quæ subministratio si auferatur, continuo interibunt.* Idem docet aliis multis locis.

Ambrosius l. 7 in Lucam c. 13, n. 173 : *Denique et Deus ab operibus mundi quievit, sed non ab operibus, cujus sempiterna et jugis operatio est, sicut Filius ait : Pater meus usque modo operatur et ego operor.* Simili modo explicant hunc locum Chrysost. Homil. 38, al. 37 in Joannem, Cyrillus l. 2 in Joannem (t. 4, p. 212), Theophil. in cap. 5 Joannis, et alii.

Præterea sacra Scriptura passim Deo tanquam auctori tribuit operationes et effectus causarum naturalium. Matth. 5 : *Qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos.* Psal. 103 et 146 : *Qui producit in montibus fœnum et herbam servituti hominum.* Job. 10 : *Manus tuæ, Domine, fecerunt me et plasmaverunt me totum in circuitu... Nonne sicut lac mulsisti me, et sicut caseum me coagulasti? Pelle et carnibus vestisti me, ossibus et nervis compegisti me,* etc. Quibus verbis aperte significatur Deum non solum vires rebus olim ipsis inseruisse, sed etiam assidue illas conservare, et illis immediate cooperari ut effectus suos producant. *Primo,* quia alioquin solum remote et improprie diceretur hæc facere; sicut improprie et remote dicitur sol calefacere, dum calefacit me lapis cui sol calorem impressit. Et simili modo possemus dicere, omnes rerum generationes fieri a primis mundi individuis, quia fiunt virtute ab illis accepta. *Secundo,* quia Dominus intendit nobis commendare quotidianam et assiduam Patris cœlestis beneficentiam, non veterem solum initio mundi exhibitam, ut nos eum, tanquam veri filii quotidie imitemur. *Tertio,* quia Patres ex istis locis probant Deum assidue operari, etiam die sabbati : sicut qui horologium disponit feria sexta, quod toto die sabbati currit, non idcirco dicetur operari die sabbati. Vide Chrysostomum, Cyrillum et Theophilactum supra. Denique cum Deus solem crearet, nondum erant mali; quomodo ergo ratione istius creationis dicitur quod faciat solem suum oriri super bonos et malos? etc.

14. II. *Probatur* ex Patribus : et præter supradictos id clarissime tradit Dionys. l. de divin. Nomin. cap. 10. § 1 : Τὸ μὲν γὰρ (παντοκράτωρ) λέγεται διὰ τὸ πάντων αὐτὸν εἶναι παντοκρατορικὴν ἕδραν, συνέχουσαν καὶ περιέχουσαν τὰ ὅλα, καὶ ἐνιδρύουσαν, καὶ θεμελιοῦσαν, καὶ περισφίγγουσαν, καὶ ἀῤῥαγές

ἐν ἑαυτῇ τὸ πᾶν ἀποτελοῦσαν, καὶ ἐξ αὐτῆς τὰ ὅλα καθάπερ ἐκ ῥίζης παντοκρατορικῆς προάγουσαν, καὶ εἰς ἑαυτὴν τὰ πάντα καθάπερ εἰς πυθμένα παντοκρατορικὸν ἐπιστρέφουσαν, καὶ συνέχουσαν αὐτὰ ὡς πάντων ἕδραν παγκρατῆ τὰ συνεχόμενα πάντα κατὰ μίαν ὑπερέχουσαν, πάντα συνοχὴν ἀσφαλιζομένην, καὶ οὐκ ἐῶσαν αὐτὰ διεκπεσόντα ἑαυτῆς, ὡς ἐκ παντελοῦς ἑστίας κινούμενα παραπολέσθαι. *Omnitenens* (sic enim videtur hic vertendum παντοκράτωρ, non *omnipotens* (nam de omnipotentia egerat cap. 8) *dicitur, quod sit omnium sedes, omnia continens et complectens et cuncta stabiliens, fundans atque constringens et universum in se insolubile præstans, et ex se veluti ex omnitenente radice cuncta producens, atque ad se ut ad omnitenens fundum universa convertens, et continens ut omnium sedes omnicapax; omnia contenta una præcellenti connexione communiens, neque sinens ea sibi excidere, ne tanquam exactissimo domicilio mota dispereant.* His verbis multis modis Dionysius hanc conservationem explicat, de quibus infra. Idem cap. 13, § 1 : Διατεῖνον ἐπὶ πάντα ἅμα, καὶ ὑπὲρ πάντα ταῖς ἀνελλείπτοις ἐπιδόσεσι, καὶ ἀτελευτήτοις ἐνεργείαις. *Pertingens ad omnia pariter, et supra omnia indeficientibus largitionibus, et interminabilibus operationibus.* Idem clarius verbis sequentibus ubi dicit, hanc *largitionem esse semper eamdem et incessabilem et imminuibilem.* Eamdem sententiam insinuat multis aliis locis.

Origenes l. 2, Periarchon. c. 1, n. 3 : *Quomodo in Deo vivimus et movemur et sumus, nisi quia virtute sua universum constringit et continet mundum?* Et infra : *Universum mundum virtutis suæ plenitudine replet et continet.*

Damascenus l. 1, cap. 3 de Fide orthodoxa : *Creaturæ connexio, conservatio et gubernatio docet nos Deum esse, qui istud universum constituit et continet et conservat et providentia sua regit.* Idem docet cap. 16.

Eamdem sententiam expresse docet Hieronymus contra Pelagianos, et epist. ad Ctesiphontem, quibus locis non solum docet ad fidem catholicam pertinere conservationem rerum, sed divinam cooperationem cum omnibus rebus.

Prosper, sententia 278 (al. 277), ex Augustino l. 4 de Genes., c. 12 : *Creatoris omnitenentis omnipotentia causa est subsistendi omni creaturæ : quæ virtus, si ab eis quæ condidit regendis aliquando cessaret, simul omnium rerum species et natura concideret : proinde quod Dominus ait, Pater meus usque modo operatur, continuationem quamdam operis ejus, qua simul omnia continet atque administrat, ostendit,* etc.

Gregorius l. 2 Moral., c. 8 (al. 12, n. 20) : *Cœlum palmo metiens, et terram pugillo concludens ostenditur, quod ipse sit circumquaque cunctis rebus quas creavit exterior... Per sedem ergo, cui præsidet, intelligitur esse interius supraque; per pugillum, quo continet, esse exterius subterque signatur. Quia enim ipse manet intra omnia, ipse extra omnia, ipse supra omnia, ipse infra omnia; et superior est per potentiam, et inferior per sustentationem; exterior per magnitudinem, et interior per subtilitatem; sursum regens, deorsum continens; extra circumdans, interius penetrans; nec alia ex parte superior, alia inferior, aut alia ex parte exterior atque ex alia manet interior : Sed unus idemque totus ubique præsidendo sustinens, sustinendo præsidens,*

circumdando penetrans, penetrando circumdans. Hic inter cætera docet, mundum a Deo sustineri, ne in nihilum relabatur. Idem, ibid., l. 16, c. 16 (al. 37, n. 45) : *Cuncta ex nihilo facta sunt, eorumque essentia rursum ad nihilum tenderet, nisi eam auctor omnium regiminis manu retineret.* Et paulo ante : *Sunt enim hæc omnia, sed principaliter non sunt, quia in semetipsis minime subsistunt, et nisi gubernantis manu teneantur, esse nequaquam possunt.*

Bernardus, serm. 6 in Dedicat. Ecclesiæ, n. 2 (Opp., t. 1, p. 1082 F) : *Est in omni loco omnia universaliter continens, omniaque disponens.* Idem Præfatione in Psalmum *Qui habitat*, n. 1 (Opp., t. 1, p. 827) : *Quid enim timendum nobis, si adest qui portat omnia?... Quid est quod totam molem terræ sustinet? et universus orbis cui innititur? Nam si est aliquid quod sustineat cætera, ipsum a quo sustinetur? Non invenitur nisi virtutis verbum omnia portans. Verbo enim Domini cœli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum.* Et l. 5 de Considerat, c. 6, n. 13 : *Quid item Deus? sine quo nihil est. Tam nihil esse sine ipso, quam nec ipse sine se potest. Ipse sibi, ipse omnibus est, ac per hoc quodammodo ipse solus est, qui suum ipsius est et omnium esse.* Ubi aperte essentialem a Deo dependentiam docet. Et infra, n. 14 : *Quid est Deus? Ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia. Ex quo omnia creabiliter, non seminabiliter. Per quem omnia, ne alium auctorem, alium opificem arbitreris. In quo omnia, non quasi in loco, sed quasi in virtute.*

Hugo de S. Victore Tract. 1, Erudit. theolog. : *Indubitanter credimus, Deum ubique essentialiter esse : nec sine eo potest aliquid subsistere, etiam per momentum, ex omnibus quæ fecit; quia omnia continet et penetrat, et a nullo continetur.*

Idem docent omnes Scholastici, nemine excepto, etiam Durandus, ut patet in 1, d. 37, q. 1 : Etsi enim solus sentiat ex omnibus Deum non concurrere in operando cum singulis rebus; tamen docet, Deum assidue conservare res omnes per se subsistentes et materiam primam. Idem senserunt Philosophi, præsertim Platonici, qui idcirco docuerunt mundum semper a Deo fieri et pendere a Deo, sicut umbra pendet a corpore et lumen a sole; ut ostendit Marsilius Ficinus, l. 2, Theolog. Platon, cap. 7. Idem videtur sentire Aristoteles, l. 2 de Cœlo, cap. 9 sub finem, cum ait, ab æterno et immortali æone dependere esse et vitam aliis perfectius aliis obscurius; in quem locum vide Scaligerum in Exercitationibus contra Cardanum, versus finem.

15. *III. Probatur* ratione. Si mundus potest stare sine assiduo Dei influxu et conservatione, multa sequentur incommoda : 1° Ipsum non habere essentialem dependentiam a Deo, sed extrinsecam et accidentariam, qualem habet opus ob artifice et filius a parente. Quod enim essentialiter ab aliquo dependet, semper dependet, et non solum primo momento quo producitur. Atqui absurdum est dicere mundum non habere essentialem dependentiam a Deo; sic enim non repugnaret ei, habere esse et non a Deo, ac proinde vel habere esse a se vel ab alio principio quod non est Deus, quorum utrumque implicat. Dico mundum et res omnes habere essentialem dependentiam a Deo, non quod hæc vel illa particularis dependentia ei sit essentialis, sed quia dependere in genere a Deo ei essentiale est; 2° Mundum minus a Deo pendere, quam intellectio aut volitio pendeat ab anima, visio ab oculo, lumen a sole. Hæc enim ita a suis causis pendent ut assidua conser-

vatione opus habeant; 3° Minus pendere a Deo mundum, quam animalia et plantæ pendeant a sole : hæc enim fere assiduo solis influxu opus habent; alioquin mox contabescere incipiunt. Imo viventia magis a sole quam a Deo pendebunt; 4° Res quæ quotidie oriuntur, non magis pendere a Deo quam a causis suis particularibus; 5° Deum esse pene otiosum in mundo, et mundum non egere amplius opera ipsius : sicut domus firmiter extructa, in qua nihil potest labare, non eget amplius opera artificis; 6° Deum non gubernare mundum nisi ratione primæ creationis, qua illi vires operativas, ex quibus hic cursus rerum ducitur, impressit; 7° Deum non posse angelum, vel materiam primam, vel animam rationalem in nihilum redigere. Non enim id potest creando aliquid positivum illorum naturæ ita repugnans ut eam aboleat, quia non sunt formæ subjecto affixæ, ut per alias excludi queant : neque aliquid positivum fingi potest, quod illis coexistere nequeat : neque etiam substractione influxus conservantis, quia supponit illa sententia mundum non egere causa conservante.

16. Ex his patet certa fide tenendum esse, res omnes creatas assidue a Deo pendere, et ejus assiduo influxu egere : et hunc influxum non necessario a Deo manare, sicut lumen a sole, ut quidam Philosophi imaginati sunt, sed omnino libere : ac proinde ratione hujus Deum summum jus habere in omnem creaturam, cum omni momento funditus ab illius arbitrio pendeat.

Porro hæc conservatio, ut ex prædictis testimoniis colligitur, etsi unica sit et unius modi, tamen quadruplici modo concipi potest : 1° Per modum *sustentationis*, quasi creatura Deo veluti firmissimo fundamento et fundo sit innixa, et ipse eam inferne quasi sustineat, ne in centrum sui nihili recidat. Sic Dionysius supra Deum vocat *sedem omnitenentem, fundum, fundamentum omnium,* et Gregorius ait : *Deum esse infra omnia, et subtus creaturam sustentare;* 2° Per modum *suspensionis*. Deus enim creaturam ex abysso nihili quasi trahit sursum versus seipsum ad esse et ad speciem certam, et in ea illam quasi suspensam tenet, ne in suum abyssum unde educta est recidat. Sic Anselmus supra, *Portat,* inquit, *omnia, id est, sursum tenet ne decidant et in nihilum revertantur, unde creata ab ipso fuerant.* Idem insinuat verbum *dependere, dependentia;* 3° Per modum *influxus* et *subministrationis*. Sic D. Augustinus et Dionysius supra vocant operationem, largitionem indesinentem, subministrationem *esse* et *naturæ*. Idem significatur cum Deus dicitur omnium *esse,* omnium *vita;* 4° Per modum *connexionis* et *constrictionis*. Sicut enim res fluxa, nisi assidue constringatur et connectatur suis partibus, statim diffluit et dissolvitur : ita nisi Deus interius constringat et connectat particulas omnes minimas, aut totalitates rei, ipsa tota in nihilum solvetur. Hoc significant Patres, cum dicunt Deum omnia continere et constringere : πάντα συνέχειν καὶ συσφίγγειν (De Perfectionibus divinis, l. 10, c. 3, n. 20 seqq.).

PROPOSITIO IV.

NON MINOR INFLUXUS DEI REQUIRITUR AD RERUM CONSERVATIONEM QUAM AD EARUM CREATIONEM.

17. Verum occurrit hic quæstio Theologo digna, et paulo fusius more scholastico discutienda. Utrum ad hanc conservationem sufficiat concursus quidam, seu influxus generalis; an vero opus sit influxu determinato, qualis necessarius est, quando res a solo Deo producitur. Et ne sit in istis nominibus æquivocatio (nam influxus vel concursus generalis interdum vocatur qui est ordinis naturalis, et concursus specialis qui est ordinis supernaturalis), *influxum generalem* hic vocamus, qui ex parte Dei est indeterminatus ad hoc vel illud genus rerum, sed solum determinatur quatenus conjungitur concursui determinato causæ creatæ, et cum eo coalescit in unum totalem et integrum influxum sufficientem ad rei productionem. Sicut cum Deus ut causa universalis concurrit cum igne ad productionem caloris, præbet quemdam concursum generalem, id est, ex parte sua indifferentem ad hanc vel illam speciem rerum, qui solum determinatur ad productionem caloris, quatenus coalescit cum concursu ignis, qui ex se tendit ad calorem. *Influxum specialem* seu determinatum vocamus qui ex se, et ut procedit a sua causa, est determinatus ad certam speciem, qualis est influxus ignis ad producendum calorem. Idem cernitur cum Deus cum causis creatis habentibus vim determinatam, et in ordine suo sufficientem concurrit ad productionem effectus, et cum animalibus et plantis ad productionem formæ substantialis et totius compositi : ipse enim præbet concursum ex se indeterminatum, causa creata determinatum.

18. His positis, quidam considerantes rerum quarumdam soliditatem ac permanentiam, putant ad conservationem rerum non esse opus determinato influxu, sed sufficere concursum generalem, qualis sufficit quando Deus concurrit cum causa creata ad productionem effectus. Unde etiamsi opus sit determinato influxu Dei quando ipse solus rem quamdam producit, non tamen esse opus tali influxu, quando se solo postea eam conservat : sicut ut conderet mundum, et angelos, et cætera omnia, necessarius fuit influxus determinatus; post primum tamen instans creationis talem influxum dicunt non amplius fuisse necessarium, sed loco illius suffecisse influxum generalem, qualis est is, quo Deus rebus creatis cooperatur.

19. Fundamentum hujus sententiæ est duplex. Primum est : quia sicut res natura sua habent vires ad operandum, quibus possint effectus suos producere, Deo solum concursu generali et indeterminato concurrente; ita etiam putant eas habere vires ad sui conservationem, quibus possint se intime conservare, Deo solum generali concursu ad conservationem concurrente. Alterum est : quod facilius sit aliquid jam productum conservare, quam ab initio producere. Unde etiamsi ad productionem opus sit pleno et totali influxu, ad conservationem tamen satis erit semiplenus et partialis.

Hæc sententia, etsi pulchre videatur excogitata, mihi tamen semper visa averitate aliena..... Unde

20. *Dico I.* **Eadem actione eodemque influxu quo Deus angelos et mundum ejusque primarias partes olim produxit, modo etiam conservat : unde sicut ille fuit omnino determinatus, ita et iste.**

I. Probatur ex Patribus, qui docent non minus esse, mundum continere ne in nihilum recidat, quam illum ex nihilo primum condere. Ita Chrysost. Homil. 2 in epist. ad Hebr. n. 3 : *Non minus est continere mundum quam fecisse; sed si oporteat aliquid admirandi dicere, adhuc amplius est : nam in faciendo, rerum quidem essentiæ productæ sunt; in continendo vero, ea quæ facta sunt, ne ad nihilum redeant continentur.* Eadem verba habet Commentarius Ambrosii. Dicit *amplius esse mundum continere et conservare in suo esse, quam initio creare et dare esse;* sicut amplius est pondus aliquod continenter tenere suspensum in aere, quam ab initio elevare : respicit enim ad illud Apostoli, *Portans omnia verbo virtutis suæ* (ad Hebr. 1). Atqui si creaturæ jam conditæ possunt seipsas tenere in suo esse, et Deus solum præbet influxum generalem, longe minus est eas conservare quam creare; nam ad sui conservationem ipsæ cooperantur, et Deus solum dimidium laborem, ut ita loquar, adhibet. Ad sui creationem non possunt cooperari, sed Deus debet totum per se facere : unde hic non adjuvatur, ibi adjuvatur a sua creatura; et ita adjuvatur, ut non ipsi sed creaturæ assignanda sit propria ratio durationis cujusque, imo quod in æternum res durare possit : sicut quando Deus concursu generali cooperatur creaturæ ad productionem effectus, quod effectus sit hujus speciei vel generis, hoc vel illo tempore aut loco fiat, causa propria et primaria hujus rei est ipsum agens creatum, non Deus. Longe itaque minus erit Deum res conservare, quam creare; sicuti longe minus Deum suo concursu generali cum rebus concurrere ad productionem effectuum, quam ipsos effectus creare, aut se solo producere. Longe etiam minus res pendebunt a Deo dum conservantur quam dum creantur; quorum utrumque sententiæ SS. Patrum non videtur consentaneum. Idem Chrysost. Hom. 3 in epist. ad Colossens. : *Ne putes filium esse ministrum, dicit eum omnia conservare, quod non minus est quam omnia creare.* At si conservatio solum requirit influxum generalem et veluti dimidiatum, verum non erit *conservare* non esse minus quam *creare*, ut ostensum est. Deinde non recte probabitur contra Arianos, Filium non esse ministrum Patris in rerum creatione. Cum enim creatio tribuatur Patri, conservatio Filio, dicere poterit Arianus, id ideo fieri, quia Filius est minister Patris in conservando mundo; quia ei tribuitur id quod facilius est, postquam Pater perfecit id quod difficilius. Ut hoc excluderet Chrysostomus, ait non minus esse conservare, quam omnia creare; ac proinde non esse ministrum, sed Patri potentia parem.

S. Augustinus l. 4 de Genesi ad litteram cap. 12, n. 23 : *Quod Dominus ait, Pater meus usque nunc operatur, continuationem quamdam operis ejus, quia universam creaturam continet atque administrat, ostendit.* Si conservatio est *continuatio operis*, id est operationis divinæ, ergo non distinguitur a prima operatione qua creatura est producta. Quod enim *opus* accipiatur ab Augustino pro operatione Dei, perspicuum est ex consequentibus verbis, cum ait : *Si ab hac operatione cessaverit, eas continuo perituras; ab hac* nempe qua illas condidit; et infra : *Non ob aliud in illo sumus, nisi quia id operatur; et hoc est opus ejus quo continet omnia;* et paulo post : *Si hoc opus*

suum rebus subtraxerit, nec vivemus, nec movebimur, nec erimus; ubi manifestum est per *opus* significari operationem et influxum quo Deus primo res condidit et disposuit in suis speciebus et gradibus : quæ operatio ita debet continuari, ut si vel ad momentum cesset, omnia debeant interire. Manifeste ergo repugnat Augustino et Scripturæ (juxta Augustini interpretationem), dicere, illam actionem qua res sunt conditæ, non continuari, sed solum durare ad momentum, et postea aliam longe minorem succedere, quæ solum juvet eas ut seipsas in suo esse contineant.

Anselmus in cap. 1 ad Hebræos : *Portat omnia, id est, sursum tenet ne decidant, et in nihilum revertantur, unde creata ab ipso fuerant; et sustentat ea non labore et difficultate, sed verbo virtutis suæ, id est, imperio suæ potentiæ*; ubi notandum est conservationem rerum explicari ex analogia ponderis quod quis sustinet in sublimi. Nemo autem dixerit pondus quod ex se, nisi teneatur, deorsum ruit, seipsum in aere sustinere, aut juvare manum sustinentis, aut minori vi sustineri postquam elevatum est, quam sit ea vis, qua ab initio sublevatum fuerit; aut facilius teneri quam elevari.

21. *II. Probatur* ex Doctoribus scholasticis. S. Thomas 1 p., q. 104, a. 2, ad 4 : *Conservatio rerum a Deo non est per aliquam novam actionem, sed per continuationem actionis qua dat esse : sicut conservatio luminis in aere est per continuatum influxum a sole.* Atqui actio qua dat esse est creatio; ergo conservatio est continuatio creationis. Idem manifestum est exemplo quo D. Thomas et alii Theologi sæpe utuntur, cum dicunt ita mundum pendere a Deo, sicut lumen aeris a sole. Idem a. 2, ad 2 : *Sicut nulli effectui præstari potest ut sit causa sui ipsius, potest tamen ei præstari ut sit causa alterius; ita etiam nulli effectui præstari potest ut sit sui ipsius conservativus, potest tamen ei præstari ut sit conservativus alterius.* Hic aperte evertitur fundamentum alterius sententiæ, et comparatio qua illa nititur : negat enim S. Thomas quod sicut cum concursu generali causa creata potest producere vel conservare aliam, ita possit conservare seipsam; imo negat id ei præstari posse divinitus, sicut nec ei præstari potest ut sit causa sui ipsius.

Idem docet Cajetanus in illum art. 2, q. 104 : *Ea*, inquit, *quæ per se creantur, a solo Deo conservantur; et in his est necessario verum quod eadem actio est conservationis et creationis. Talia sunt substantiæ immateriales, et universaliter ingenerabilia et incorruptibilia.*

Durandus in 2 distinct. 1, q. 2, etsi alibi doceat non opus esse concursu generali ad actionem causarum creatarum; tamen ad conservationem naturæ earum, docet eumdem influxum Dei esse necessarium qui requiritur ad creationem. *Sicut*, inquit, *in Divinis semper verum est dicere, Filius gignitur et genitus est a Patre : sic verum est dicere de creatura quamdiu existit, quod creatur a Deo, et creata est; ut sit eadem actio creationis rerum, et conservationis earum.* Et addit ita esse sentiendum, quamvis non solemus sic loqui, *mundus quotidie creatur.*

Item fuse docet Gregorius ariminensis in 1, d. 45, q. 1, a. 1, concl. 3, allatis multis testimonis ex Anselmo et Augustino, et in 2, d. 1, q. 6, a. 2, post multa ita concludit : *Quia igitur agens non conservat nisi continuo producendo seu agendo suum effectum, ideo in quantum conservat agit, et per consequens potentia conservativa est activa.* Nihil ergo habet potentiam con-

servandi seipsum nisi per accidens. Nec obstat quod hic auctor cum Henrico videtur conservationem ponere actionem distinctam a creatione, quia vult eam esse actionem determinatam et productivam effectus : talis autem non est concursus generalis.

Scotus in 2, d. 1, q. 5, dicit *quod res potest dici semper creari, quamdiu manet, quia semper accipit esse a Deo.* Et d. 2, q. 2, probat ex Augustino, *quod sicut aer respectu solis non est factus lucidus, sed fit lucidus; ita creatura respectu Dei nunquam est ultimate facta, sed semper fit.* Unde sic argumentatur : *Si creatura respectu Dei non est facta in esse ab ipso Deo, sed est quasi in fieri formaliter; ergo formaliter semper ponitur in esse a Deo; et ideo sicut continue manet, ita continue est creatio ejus a Deo.* Idem in 1, d. 12 : *Creatura semper in essendo æque pendet a Deo, quia æque ab ipso per idem velle ipsius habet idem esse : et hoc modo posset dici quod productio personæ semper est in fieri; quia nunquam ista persona habet esse, nisi accipiendo actualiter a producente; et tamen esse personæ est actualiter permanens. Hoc modo esse creaturæ licet sit permanens, tamen respectu Dei a quo semper æque pendet, semper est quasi in fieri, hoc est actu dependens a causa dante esse, et nunquam in facto esse, hoc est in actu separato et independente a quocumque alio,* etc. Quibus locis Scotus manifeste docet non minorem influxum requiri ad conservationem quam ad creationem.

22. Denique ne singulos recenseam eadem est doctrina reliquorum scholasticorum; nec puto quemquam esse qui unquam aliter senserit, aut ea de re dubitaverit. Idem docet Gabriel Vasquez in 1 p., disp. 72, n. 11, ubi dicit *continuam rerum conservationem a Deo esse veram creationem ex nihilo;* et disp. 74, n. 17 : *Conservatio rei secundum se totam est vera creatio et productio ex nihilo;* et n. 21 : *materiam primam continuata creatione nunc conservari ex nihilo.* Atqui concursus generalis et quasi dimidiatus non est creatio ex nihilo, ut omnes fatentur ; ergo, etc. Molina in 1 p., q. 10, a. 5, disp. 1 : *Per influxum eumdem indivisibilis actionis qua primo contulit angelo esse, eum conservat, et confert illud idem esse toto decursu temporis, quod primo illi contulit; idque eo ipso quod ab indivisibili actione, qua primo cœpit illi conferre esse, non desistat.* Et infra, quod angelus duret potius in hac parte temporis quam in illa, et duret continuo et in æternum, non refert in vim conservativam quæ sit in angelo, sed in actionem divinam, qua primo instanti angelus accipit totum suum esse, et conservatur in æternum.

Denique hanc sententiam fuse docet Suarez in metaphysica disp. 21 tota; ubi imprimis ostendit conservationem in iis quæ a Deo solo conservantur, non distingui a creatione nisi ratione : esse enim eamdem actionem quæ dicitur creatio in primo instanti quo rei tribuit esse, conservatio vero quatenus toto tempore reliquo continuatur; idem esse conferens. Deinde ostendit non sufficere concursum generalem ad conservandam rem productam a causa creata, sed opus esse potentiore influxu quo suppleatur influxus quem causa creata in primo instanti dedit.

23. *III. Probatur* ex Ratione. I. Hæc sententia supponit res omnes creatas, quæ a causis creatis non pendent in sui conservatione, habere vim seipsas conservandi majorem vel minorem cum solo concursu generali : quod fun-

damentum non esse verum, vel ex eo conjici potest quod nullus Doctorum talem vim rebus tribuat, nec quisquam mentionem ejus faciat. Etsi enim fateantur quasdam res posse cum concursu generali conservare alias; negant tamen omnes, aliquam rem hoc modo posse conservare seipsam, nempe directe suum esse continendo; sed solum concedunt eos indirecte et quasi per accidens se posse conservare. Ita docet S. Thomas 1ª p., q. 104, a. 2, adhibita hac distinctione, quam cæteri approbant. Ubi notandum dupliciter posse aliquid conservari: *Primo*, directe, attingendo ipsum esse, seu naturam rei; quo modo sol conservat lumen in aere. *Secundo*, indirecte et ex consequenti; sic aquæ gutta se conservat ne statim diffluat, colligendo se in globulos; et aqua intendit suum frigus circumstante calore, et omnia viventia augent suum calorem tempore hiberno, et anima in animantibus conservat calorem, et consequenter seipsam, cum calor sit necessarius ad vitam, et omnia viventia conservant se, alimentum attrahendo, coquendo et sibi uniendo, ut instaurent quod diffluxit.

24. Nunc quæro de utro modo conservationis loquantur, quando dicunt res creatas habere vim se conservandi cum solo influxu generali. Si loquantur de priore, hunc omnes Doctores negant, et dicunt, sicut impossibile est ut aliquid suum esse primo producat, ita etiam impossibile esse ut illud directe conservet: nihil enim eo modo conservari, nisi ab ea causa, a qua assidue pendet esse rei. Si loquantur de posteriore, non bene sibi cohæret hæc sententia:

1° Quia ponit vim quamdam conservandi sui in rebus, quæ suppleat influxum determinatum causæ producentis; ita ut sufficiat cum influxu generali ad plenam et totalem rei conservationem; ergo debet directe influere in ipsum esse rei, sicut causa determinata influebat in esse rei: alioquin non poteri dici supplere ejus defectum, aut sufficere cum influxu universali. Confirmatur: quia nisi influeret directe, non recte adjungeretur causæ universali, quæ directe influit ad rei conservationem. Sicut enim cum creatura dicitur habere vim productivam effectus cum solo concursu generali, intelligitur posse directe influere (influxu quasi partiali) in entitatem effectus, sic ut cum causa universali constituat unam integram causam præbentem influxum effectu adæquatum: ita cum dicitur habere vim conservandi sui cum concursu universali, intelligendum erit ipsam posse cooperari intime causæ universali ad sui conservationem; ita ut simul cum ipsa unam integram causam conservantem constituat quæ influxum adæquatum conservationi totius rei præbeat: alioquin perit vis comparationis, quia res vere non concurret ad sui conservationem, sed solus generalis influxus totum faciet: unde frustra dicitur, quod res habeat vim se conservandi cum influxu generali.

2° Quia conservatio sui indirecta fit per veram actionem qua res producit in se aliquem modum vel formam accidentariam, qua resistat causis corrumpentibus, ut patet exemplis supra allatis, cum res se colligunt in unum, vel intendunt suum calorem aut frigus, aut conservant calorem per animam aut alimentis se instaurant, etc.; atqui illa conservatio quam ipsi ponunt, non fit per actionem proprie, ut ipsi dicunt, ne cogantur fateri rem producere suum esse, seu effective in illud influere; qua in re rursus non videntur consequenter loqui. Ut enim explicent quomodo res se conservet absque

actione, afferunt exemplum rupis seipsam conservantis in suo loco ne possit depelli, et hominis erecti se firmantis in suo statu et loco. Rupes enim vel saxum non conservat se in suo loco nisi vera actione qua se inclinat deorsum. Similiter homo conservat se erectum vi animæ, mediantibus spiritibus, et sic etiam firmat se in suo vestigio. Itaque exempla illa potius contrarium ostendunt, nempe conservationem fieri vera actione.

3° Quia vis se conservandi in hac sententia maxime tribuitur rebus simplicibus, ut angelis, cœlis, materiæ primæ : atqui in his nulla est vis se conservandi indirecte; quia hæc solum est tributa rebus obnoxiis corruptioni. Ergo non possunt dicere, se per vim conservandi intelligere eam qua res se indirecte conservat, ac proinde rursum debent relabi ad vim directæ conservationis, qualem nemo Doctorum agnovit in rebus creatis respectu sui esse : quia videtur omnino impossibilis, et implicare contradictionem; sicut implicat ut aliquid sibi tribuat esse, aut a seipso positivam dependentiam habeat. Confirmatur : quia conservare dicit aliquam causalitatem, ut communiter Doctores asserunt; ergo effectivam, vel materialem, vel formalem : atqui res non possunt habere vim se conservandi effective, ut ostensum est, nisi indirecte; neque etiam per modum subjecti vel materiæ, cum nulla res sibi sit subjectum vel materia; neque etiam per modum formæ, quia nihil sibi est forma.

25. *Dices.* Hæc vis se conservandi nihil est aliud quam dispositio rei, quatenus non admittit corrumpentia; sicut in ferro, durities et materiæ constipatio conservat ferrum, ne facile incalescat. Verum hæc non est vis se conservandi, nisi indirecte, nempe resistendo, vel difficulter admittendo impressiones corruptivas ab extrinseco. Unde non reperitur nisi in iis quæ ab aliis causis creatis corrumpi possunt; neque supplere potest defectum intimæ et directæ conservationis, sed solum juvat ut res non tam cito corrumpatur a causis contrariis. Quare in rebus illis quæ nullo modo a causis creatis perimi possunt, ut in materia prima, in cœlestibus corporibus, in spiritibus, et in anima rationali, talis vis se conservandi non reperitur : frustra enim ponerentur præsidia resistendi in arce inexpugnabili.

Dices. Frustra quidem in istis poneretur vis conservandi se contra alias res creatas, cum nullius impressionis corruptivæ sint capaces : non tamen contra pondus quo ex se, influxu divino subtracto, tendunt in suum nihili, et contra divini influxus substractionem. Unde habent vim se tenendi in suo esse, influxu divino media ex parte subtracto. Verum satis ostensum est talem vis esse impossibilem : nihil enim potest se tenere in suo esse directe, sed solum indirecte, ut supra declaratum est; qui modus se tenendi non habet locum in rebus incorruptibilibus. Deinde cum pondus ad non esse nihil sit aliud quam res ex se non habere esse, sed essentialiter pendere ab alio; hoc ipso quo subtrahitur influxus tribuens illud esse, necessario in suum nihilum relabitur, quantumvis alioquin sit incorruptibile et eximium.

26. II. Secunda ratio principalis sumi potest ex concursu generali : hic enim concursus talis est, ut per eum solum impossibile sit aliquid produci tum quia ex se ad hanc vel illam speciem est indeterminatus, unde debet determinari a concursu causæ particularis; tum quia etiamsi fingatur a

quibusdam determinatus, tamen per se est quasi dimidiatus; ergo etiam per illum solum non potest aliquid conservari. Consequentia probatur : quia concursus talis, cum ex se sit indeterminatus, non magis tendit ad conservationem hujus rei, quam alterius; sicut non magis tendit ad productionem hujus rei quam alterius; unde plane per accidens esset huic rei per talem concursum conservari. Neque dici potest, hunc concursum generalem determinari per concursum particularem quem ipsa res per se præbet ad sui conservationem, quia talis concursus et cooperatio nunc refutata est. Manet itaque iste concursus indeterminatus ad hujus rei conservationem.

27. *Dices :* Determinatur ab ipsa re, quia illi identificatur. *Contra :* Nunquam concursus vel influxus causæ determinatur a suo termino, cum sit prior natura vel ratione quam terminus : unde ipse terminus ab influxu causæ determinationem accipit; ideo enim terminus productus talis est, quia causa tali modo seu tali influxu in illum influit. Sicut enim causa non determinatur ab effectu, sed contra : ita etiam actio et productio, qua causa producit vel conservat, non determinatur ab effectu, quia hic natura posterior est, sed effectui determinationem tribuit.

Confirmatur 1. Quia iste concursus generalis non magis identificatur rei quando illa conservatur, quam cum producitur concurrente causa creata : atqui cum producitur concurrente causa creata, concursus generalis non identificatur illi adæquate, sed solum inadæquate, sicut gradus entis vel substantiæ identificatur speciei infimæ, vel sicut concursus potentiæ intellectivæ identificatur visioni beatificæ : quæ identitas non sufficit ut ille concursus dicatur determinatus ad conservationem talis rei. Sicut enim gratus entis vel substantiæ secundum se non est satis determinatus ad constitutionem hominis, nisi adjungatur ille gradus inferior, qui ex se sit determinatus ad speciem humanam; ita etiam concursus ex se indeterminatus non sufficit ad rei determinatæ conservationem, nisi adjungatur illi concursus ex se determinatus. Quod etiam patet exemplo concursus intellectus in visione beatifica : cessante enim influxu luminis gloriæ, non potest visio beata conservari ab influxu intellectus.

Confirmatur 2. Quia alioquin res non egebit adæquato influxu ad sui conservationem, sed solum inadæquato, nempe secundum rationem entis, non autem secundum rationem talis entis, v. g. leonis; ac proinde res creatæ, quatenus sunt hujus vel illius speciei, non egebunt propria conservatione; quod videtur absurdum. Cur enim magis egeant propria conservatione secundum gradum genericum, quam secundum gradum specificum? Vel si secundum gradum specificum non egent propria conservatione, cur secundum gradum genericum egent? Si ita sunt solidæ ut non egeant influxu Dei determinato, cur egent indeterminato?

Confirmatur 3. Conservatio Dei qua per se conservat res creatas, est vera actio, ut omnes Doctores fatentur : omnis autem actio habet aliquem terminum intrinsecum sibi adæquatum. Nunc peto quis sit terminus intrinsecus adæquatus hujus actionis? Non enim ipsa res tota secundum suam speciem dici potest terminus adæquatus hujus actionis; quia hæc adæquatur non influxi generali, qui est veluti partialis, sed toti influxui qui coalescit ex generali et speciali, per quem adæquate producitur; ac proinde

manifestum est eam non esse terminum adæquatum concursus generalis per se sumpti. Imo ex terminis perspicuum videtur, rem particularem, qua talis est, non posse esse terminum intrinsecum adæquatum concursus indeterminati. Terminus ergo adæquatus concursus generalis erit aliqua ratio generalis reperta in re, ut ratio entis vel substantiæ quæ per se primo tali concursui respondeat; nihil enim aliud fingi potest. Quo posito manifeste sequitur, res quatenus sunt inter se distinctæ secundum suas proprias species, non egere concursu conservativo Dei, sed solum secundum rationem communem entis in qua conveniunt; quod absurdum est : sic enim distinctio rerum non penderet a Deo post primum instans creationis nisi per accidens, ut supra ostensum. Deinde implicat contradictionem, dari aliquam actionem singularem, cujus terminus adæquatus intrinsecus non sit aliquid determinatum. Unde etiam implicat, dari aliquam actionem totalem, quæ pro termino intrinseco adæquato habeat rationem aliquam indeterminatam, v. g. rationem entis, et non talis entis; rationem animalis, et non talis speciei animalis. Unde ulterius implicat, dari concursum seu influxum generalem sine speciali : quod etiam expresse docet Molina in Concordia q. 14, a. 13, disput. 6, et 31, § *Ad primum;* ergo.

28. Ex his duabus rationibus perspicuum videtur, hanc sententiam duplicem vel triplicem involvere implicantiam : 1° Quatenus tribuit rebus vim seipsas directe conservandi : 2° Quatenus ponit, concursum generalem posse existere sine concursu speciali, a quo determinatur ad hanc speciem rei : 3° Quatenus statuit res posse conservari in sua distinctione et determinata natura per influxum secundum se indeterminatum.

29. III. Tertia ratio principalis sumi potest ex aliis rebus, quæ assidue a causis creatis dependent, ut sunt lumen, et objectorum imagines in aere, et actus vitales. Ac primum S. Thomas et passim Doctores tradunt, totum universum ita pendere a Deo, sicut lumen aeris pendet a sole; neque melior comparatio in rebus inveniri potest. Etsi enim mundus videatur res solida quæ per se stare possit, tamen respectu Dei non plus habet firmitatis quam lumen et imagines objectorum, ut supra ostensum est : atqui lumen ita pendet a sole, ut semper opus sit æque potenti ac determinato influxu; adeo ut non possit minore influxu conservari, quam primo productum sit; ergo pari modo, nec mundus minore influxu Dei conservari poterit, quam sit is quo primo creatus est.

Confirmatur : Quia sicut lumen nihil est aliud quam aerem assidue illuminari; ita res creata nihil est aliud quam assidua creatio et productio in facto esse, ut ostensum est. Unde recte Scotus in 2, d. 2, q. 2 ait : *Quamlibet essentiam creatam nihil esse aliud, quam dependentiam sui a Deo.* Omnis enim actio seu productio identificatur suo termino intrinseco, cum nihil sit aliud, quam ipsa res considerata ut est in fieri, seu ut emanat a sua causa efficiente; et ipsa res nihil est aliud quam productio considerata in facto esse : unde falluntur qui imaginantur creaturam esse quid solidum realiter ab influxu Dei distinctum, quod permanere possit, Dei influxu in totum vel ex parte subtracto. Non sic concipienda est respectu Dei, sed ut terminus intrinsecus actionis divinæ; sicut lumen ut terminus intrinsecus

actionis solis. Impossibile autem est, quando res non solum in fieri, sed etiam in conservari a sua causa pendet, terminum intrinsecum actionis permanere, ipsa actione in totum vel ex parte subtracta.

30. Denique, ut alias rationes omittam, per se parum probabile videtur, Deum statim post primum instans creationis minuere suum influxum, et dare solum dimidium, vel alium longe minorem quam ante. Cur enim non poterit idem dici de sole, quando conservat lumen productum; et de objectis, quando in aere diffundunt species seu imagines suas; et de potentiis, quando producunt actus vitales? Nimirum hæc omnia post primum instans quo produxerunt suos effectus, minorem influxum præbere quo illos conservent; quia facilius est productum conservare, quam primo producere. Hoc si de his absurde diceretur, quomodo non absurdum est id asserere de dependentia creatarum rerum a Deo? Deinde, posita illa sententia, quid fieret si Deus continuaret ipsam actionem creativam? Qui esset effectus hujus continuationis? Si enim conservatio fit per solum influxum generalem, quid fiet si Deus continuet influxum specialem? An forte non potest continuare? Quis hoc dicat? An idem sæpius creabitur? Denique nihil videtur posse convenienter dici, nisi rem per talem continuationem influxus conservari in eodem esse quod ab initio accepit, sicut vidimus fieri in lumine.

31. *Dico II.* **Quod attinet ad ea quæ non a solo Deo, sed simul cum causa creata intime in rei entitatem influente producuntur, ea si manent cessante influxu causæ creatæ, a solo Deo conservantur determinato et integro influxu, qualis necessarius fuisset, si ipse solus illam produxisset.**

Hæc propositio iisdem rationibus probatur quibus præcedens : non enim minus res illæ egent determinato influxu Dei ad sui conservationem quando productæ sunt a causa creata, quam quando a solo Deo, ut per se manifestum est : atqui cum a solo Deo productæ sunt, egent influxu determinato ad sui conservationem, nec ullo modo sufficit influxus generalis, ut ostensum est; ergo etiam egent influxu determinato quando productæ sunt a causis creatis, nec ullo modo sufficit influxus generalis.

Confirmatur : Quia res dum producuntur, egent influxu pleno, determinato et adæquato; ergo etiam dum conservantur. Ergo simul atque cessat influxus determinatus causæ creatæ, necesse est illum a Deo suppleri alio influxu determinato, quo res in sua natura determinata conservetur : nulla enim res seipsam directe conservare potest, sicut nec seipsam producere, ut satis ante demonstratum est.

32. Contra hanc sententiam objiciuntur aliqua argumenta :

1° Quod per illam videatur everti tota Philosophia. Si enim ex eo quod videmus res aliquas, cessante causa secunda, statim perire, ut lumen et actus vitales; alias non statim sed sensim perire, ut calorem et frigus; alias diu, alias semper permanere : si, inquam, non possumus hinc colligere, res illas quæ manent habere vim intrinsecam se conservandi majorem vel minorem pro cujusque conditione; quæ autem statim pereunt non habere vim ullam; sed ideo illæ permanent, quod Deus illas proprio influxu conservet,

hæc non permanent, quod Deus eas, cessante causa secunda, non conservet : sequitur, nulla experientia effectuum posse colligi vim et conditionem causæ creatæ, v. g. ignem esse calidum et habere vim calefaciendi intrinsecam, aquam frigidam, ceram mollem, ferrum durum : poterimus enim dicere, non ignem urere vi intrinseca, sed Deum ad præsentiam ignis, non ad præsentiam aquæ ; ceram recipere impressionem, non quia in se mollis, sed quia Deus concurrit ; ferrum non recipere, non quia in se habet duritiem, sed quia Deus non concurrit.

Respondeo : nullo modo id sequi, sicut e contrario non sequitur. Ex effectibus causarum secundarum colligimus eas habere vires intrinsecas ad eos producendos ; ergo ex earum duratione qua durant, cessante causa illarum secunda, colligimus eas habere vires intrinsecas ad se directe conservandas. Nullus unquam philosophorum vel theologorum talem collectionem fecit ; nullam enim speciem probabilitatis habet hæc collectio. Ex eo quod sol illuminat aerem, recte colligimus illum habere vim intrinsecam illuminandi, et non solum Deum esse causam luminis ad præsentiam solis ; ergo ex eo quod sol permanet post sui creationem, oportet colligere solem habere vim intrinsecam se conservandi, et non solum Deum illum conservare. Item, si solus Deus est causa conservationis solis, ita ut sol non sit causa conservationis sui, nec ad eam concurrat ; ergo necessario fatendum est quod similiter solus Deus sit causa illuminationis ad præsentiam solis et sol non habeat intrinsecam vim illuminandi. Idem modus argumentandi applicari potest igni, aquæ, calori, frigori, et omnibus causis creatis. Hoc argumento maxime nititur sententia adversa. Optime colligimus ex effectis vires intrinsecas rebus, et conditionem eorum nativam et intrinsecam ; quia vel sensu eas vires percipimus, vel apertis indiciis quæ sub sensum cadunt deprehendimus : dicere autem, sensus nostros in omnibus falli, est tollere omnem veram notitiam ab homine, et totam rerum naturam facere merum præstigium, in quo nihil quod videtur inesse revera inest. His accedit, omnibus notum esse, nihil repugnare quin aliquid possit agere in aliud, et effectum a se distinctum producere. Unde nulla subest ratio negandi vires intrinsecas, et veram causalitatem rerum creatarum. Ex rerum autem majore vel minore permanentia, nemo collegit unquam, rem ullam habere vim aliquam directe se conservandi ; quia nullo sensu vim illam deprehendere, nec ullis indiciis illam colligere possumus. Nam sicut nulla res potest habere vim qua cooperetur ad sui productionem, ita neque potest habere vim qua cooperetur ad sui conservationem, nisi indirecte, ut supra ostensum est. Porro comparatio qua nititur hoc argumentum, requirit veram vim se conservandi effective intimo influxu in suum esse, ut supra ostensum est ; hæc enim sola potest concurrere cum concursu generali, et supplere vicem causæ creatæ cessantis.

2° Si res ipsæ non habent vires intrinsecas quibus se conservent in esse, tota duratio rerum erit referenda in solam voluntatem divinam, non in rerum nativam conditionem, nec poterit alia ratio reddi, cur lumen, subtracta causa secunda, statim pereat, calor non statim pereat, nisi quia Deus vult conservare calorem, non lumen. Idem dicendum erit de anima hominis et bruti.

Respondeo nullo modo id sequi ; quia etsi in ipsis rebus nulla sit vis qua

seipsas conservent, tamen inest ipsis aliqua ratio cur postulent conservari a Deo brevius, vel longius, vel etiam semper; et ita non est recurrendum ad meram Dei voluntatem. Quæcumque enim talis sunt naturæ, ut etiamsi pendeant a causa creata in fieri, non tamen pendent ab ea in conservari; ea natura sua postulant conservari a Deo, ut sunt omnes formæ tum substantiales, tum accidentariæ, quæ permanent cessante influxu causæ secundæ, alioquin frustra fierent in mundo; nam statim deberent perire. Quæ vero natura sua pendent non solum in fieri, sed etiam in conservari a sua causa effectrice, ea non postulant conservari cessante causa illa. Has duas regulas tradit Suarez in Metaphys. disp. 21. Itaque Deus conservat calorem, non lumen; quia nativa conditio caloris postulat, ut possit durare, amota causa propria; luminis autem conditio id non postulat. Cujus ratio est quia calor est solida qualitas ejusdem rationis in agente et in passo; lumen solum est imago alterius qualitatis, nempe lucis præsentis, sicut et species objectorum; unde semper pendent a præsentia suæ causæ, sicut species quibus aer pingitur, a præsentia colorum. Simili modo actus vitales, cum natura sua postulent procedere continuo a suo principio, et in illo recipi, non postulant conservari illo cessante, sed statim pereunt. Hinc patet cur sit miraculum, si Deus per se conservet lumen solis in aere absente sole; non autem sit miraculum, quod conservet calorem ab eodem sole in aere productum. Vide S. Thomam 1 p., q. 104, a. 1.

Dices : Si Deus conservet calorem influxu determinato, subducta causa producente; ergo calor debet semper durare : si enim causa producens, nempe ignis, semper adesset, semper illum conservaret. Ergo cum Deus vicem illius in conservando subeat, debebit semper conservare.

Respondeo, concedendo totum, nisi aliqua causa interveniat, quæ postulet eum non conservari. Quod enim Deus conservat, semper conservat, nec unquam illi influxum suum subtrahit, nisi aliqua alia causa creata id postulet. Unde non conservat res quantum potest, sicut ignis et sol; sed quantum conditio rerum postulat, ut fiat actio et passio. Hinc fit ut calori sensim subtrahat suum influxum, vi interna subjecti vel externa causa frigus producente. Sicut enim ex parte causæ efficientis requiritur concursus Dei ut possint res creatæ agere; ita ex parte patientis requiritur ut subtrahat influxum suum qualitati inexistenti, ut contraria qualitas possit imprimi. Quod ad animam bruti et hominis attinet, ideo illa separata, non hæc perit; quia illius esse pendet a corpore et corporis dispositionibus, cum nullam operationem nisi corporalem habeat; unde non postulat conservari, sed universali lege debet perire, et influxus conservativus ei subtrahi. (Hinc tamen nulla specie rationis sequitur, quod ipsa res suum postulet interitum, vel substractionem influxus conservativi.) Hujus vero esse non pendet a corpore, cum habeat functionem spiritalem, utpote res spiritalis per se subsistens, non immersa corpori nec a corpore pendens, ac proinde incorruptibilis. Id insinuant Patres cum dicunt animam esse immortalem, quia est imago Dei, et capax divinitatis per cognitionem et amorem. Denique omnis natura simplex per se subsistens naturaliter est incorruptibilis, sive sit corporea, sive incorporea. Cum enim sit simplex, non potest dissolvi per impressionem qualitatis corruptivæ, sicut corpora mixta composita ex materia et forma. Et cum per se subsistat, non potest pendere a re aliqua corruptibili. Sic ma-

teria prima, et elementa (sive hæc ipsa, ut multi volunt, sunt prima mixtorum materia), et cœli, item angeli et animæ rationales sunt incorruptibiles, et postulant perpetuam conservationem.

3o Cuique rei inest naturalis appetitus ad sui conservationem, et ad resistendum contrariis, ut passim Philosophi docent : atqui omnis appetitus sequitur aliquam potentiam circa rem quam appetit ; ergo appetitus se conservandi supponit potentiam se conservandi.

Respondeo, majorem et minorem esse falsam. Major quidem, quia etsi omnibus rebus, præsertim substantiis, insit appetitus conservandi se in suo statu naturali, ac proinde habeant ad hæc aliquam potentiam activam, vel quasi activam, sicut est vis resistendi ; non tamen omnibus inest appetitus se conservandi in suo esse seu entitate actuali (hæc enim duo multum differunt), neque resistendi contrariis, cum multæ contrario careant, ut angeli, cœli, materia ; unde nec potentiam ad hæc habent. Etsi enim ista habeant appetitum ut semper sint, non tamen ut se conservent in esse, sed ut conserventur a causa a qua dependent, nempe a Deo, quam non possunt ullo modo directe vel indirecte juvare, sicut res corruptibiles, quæ saltem indirecte juvant ad sui conservationem. Hinc patet etiam minorem falsam esse : appetitus enim qui est in rebus incorruptibilibus ut semper sint, non sequitur potentiam conservandi quæ in ipsis sit, sed eam quæ est in Deo, a cujus influxu pendent assidue ; qui influxus lege naturæ est perpetuus et necessarius, eo quod ista neque contrarium habeant, neque ab ullo contrarium habente pendeant.

4o Facilius est aliquid conservare quam producere : atqui hoc non potest aliunde provenire, quam quod res producta seipsam ex parte conservet, et causæ producenti dimidium laborem relinquat ; ergo, etc.

Respondeo : Si loquamur de conservatione directa per internum influxum, antecedens est manifeste falsum, ut patet in productione luminis, et omnium eorum quæ per se non solum in fieri, sed etiam in conservari a sua causa productiva pendent, ut sunt omnes res creatæ quæ a solo Deo conservantur ; hæc enim pendent a Deo multo magis quam lumen a sole. Unde non est facilius eas conservare in esse, quam primum producere, ut aperte docent sancti Patres. Si vero loquamur de conservatione indirecta, quæ fit amovendo corrumpentia, vel applicando juvantia ; sic facilius est conservare quam producere ; facile enim homo equum vel ovem conservat, quæ tamen nullo modo ipse potest producere. Sed talis modus conservandi nihil ad rem facit, neque potest supplere defectum influxus interni causæ a qua essentialiter secundum suam speciem et naturam individuam pendent.

5o Si Deus influxu determinato res conservat cessante causa secundæ, ergo etiam in anima conservat hoc modo habitus vitiorum, etiam odii in Deum, quod videtur absurdum ; quia per se non posset istos habitus producere, ergo nec per se conservare.

Respondeo, concedendo quod infertur. Neque id magis est absurdum, quam quod concurrat ad actus ipsos peccatorum concursu generali : sicut enim ad munus auctoris naturæ pertinet cooperari suo influxu etiam ad actus peccatorum, ut homini constet plena libertas ; ita ad ejusdem munus pertinet conservare effectus productos, etiam noxios, quando illi a sua causa propria in conservari effective non pendent. Neque id absurdum videri

debet, quia isti habitus sunt reales qualitates naturaliter productæ ab actibus, non quatenus actus sunt peccata (sic enim solum producunt quid morale remanens in anima, quod vocamus peccatum, vel culpam habitualem); sed quatenus sunt actus vitales animæ, et vere qualitates vitales. Nec obstat quod non deceat Deum tales habitus per se in anima producere; quia illorum conditio naturalis postulat produci ab actibus; nec ulla est ratio, cur Deus illos per se producat cum naturæ rationali sint noxii, et ad malum illam inclinent : posset tamen producere, si potentiam spectemus. Subest tamen justa ratio cur deceat ipsum per se conservare habitum pravum ab actibus malis productum : quod etiam fateri debent illi qui ad hanc conservationem non requirunt influxum determinatum, sed solum generalem.

33. Ex his perspicuum videtur : 1° Secundum veram philosophiam et theologiam tenendum esse, mundum non minore influxu a Deo conservari in esse, quam quo primum conditus est, sed prorsus eodem. 2° Res eas quæ a causis secundis productæ ab illis non conservantur effective, a solo Deo conservari influxu determinato et adæquato adeo potenti, ut Deus per illum rem produceret, si ea non existeret. 3° Nullam rem quæ a solo Deo effective conservatur, posse perire, nisi ipso libere influxum suum subtrahente; quod lege ordinaria nunquam facit, nisi res contrarium habeat, vel pendeat ab eo quod contrarium habet. 4° Nullam rem habere vim se conservandi directe, ita ut ratione istius conservationis non egeat determinato influxu Dei; hoc enim implicat contradictionem. (De Perfectionibus divinis, l. 10, c. 4.)

O. A. M. D. G.

CONSPECTUS TOMI TERTII.

TRACTATUS DE DEO UNO ET TRINO.

DISPUTATIO I.

De existentia, essentia et attributis divinis.

CAPUT I. — De Dei existentia.

Pag.

Artic. I. — *An Deum existere possit invincibiliter ignorari?* 1
I. — Non datur ignorantia Dei positiva invincibilis 1
II. — Nec negativa datur, saltem per longum tempus..... 2
Artic. II. — *An Deum existere sit per se notum?*..... 5
Deum existere non est per se, seu immediate ac sine ullo medio naturaliter manifestum 5
Artic. III. — *An Deum existere possit demonstrari?*..... 9
Potest per se loquendo demonstrari a posteriori seu per creaturas.. 10
Artic. IV. *Quibus argumentis demonstretur Deum existere?*..... 13
I. — Inter argumenta Metaphysica primum est existentia entis necessarii; secundum est existentia entis improducti..... 13
II. — Inter argumenta Physica primum est ex hoc mundo visibili; secundum est ex homine ipso..... 16
III. — Inter argumenta Moralia primum est a principio moralitatis desumptum; secundum depromptum est ex principio prudentiæ..... 17
Artic. V. — *An Deus sit unus?* 20
Deus est unus seu unicus..... 20
Quæres : *Quibus argumentis Polytheismus gentilium expugnetur?*.... 22
I. — Multiplex argumentum contra Polytheismum habetur ex ipsa ratione. 23
II. — Aliunde etiam multiplex argumentum contra Polytheismum colligi potest, nempe ex miraculis, etc..... 24

CAPUT II. — De essentia Dei.

Artic. I. — *An Deus sit ens corporeum?* 27
Deus purus est Spiritus, omnis corporis expers..... 27
Quæres : *Quidnam sit sentiendum de quorumdam Veterum circa hanc materiam opinione?* 30
I. — Melito Sardensis probabilius videtur ab errore Anthropomorphitarum immunis..... 30

Pag.

II. — Tertullianus, si doctrina ipsius ac sensus unice ac rite attendatur, jure etiam excusari potest ab errore Anthropomorphitarum..... 31
III. — Audius contendebat quidem tenacius, hominem ratione corporis ad Dei imaginem fuisse factum, Deum tamen Anthropomorphon non admisit. 33
IV. — S. Epiphanius nulla ratione Anthropomorphitis est annumerandus... 33

Artic. II. — *An Deus in sua entitate complectatur omnes perfectiones?*..... 34
I. — Deus aliquo modo in sua entitate continet omnes omnino perfectiones. 34
II. — Deus perfectiones mixtas continet tantum eminenter, simpliciter simplices formaliter..... 35

Artic. III. — *Quænam perfectiones constituant essentiam Dei physicam?* 35
I. — Essentia Dei physica philosophice sumpta stat in cumulo omnium perfectionum necessarium tam absolutarum, quam relativarum..... 36
II. — Theologice accepta stat in cumulo unarum perfectionum absolutarum. 36

Artic. IV. — *Quænam perfectio constituat essentiam Dei metaphysicam?*..... 38
Essentia Dei metaphysica consistit in ente a se, sive aseitas et differentia Dei specifica..... 38

CAPUT III. — De attributis divinis.

Artic. I. — *An Deus sit immutabilis?*..... 41
Deus est omnino immutabilis 41

Artic. II. — *An Deus sit æternus?*..... 45
Deus est æternus æternitate etiam stricte dicta..... 46

Artic. III. — *An Deus sit immensus?* 49
Deus etiam ratione substantiæ suæ est rebus omnibus præsens ac immensus..... 50

Artic. IV. — *An Deus sit omnipotens?*..... 54
I. — Deus habet infinitam potentiam ad extra..... 55
II. — Deus est omnipotens..... 56
III. — Deus absolute potest plura et majora iis quæ fecit, aut facere jam vult. 56

Quæres : *An et qualis in Deo detur distinctio et compositio?*..... 63
Deus est simplicissimus spiritus, uti omnis compositionis, ita et distinctionis realis expers, sive prædicata divina absoluta inter se, sive ad essentiam divinam referantur..... 64

DISPUTATIO II.

De invisibilitate et visibilitate Dei.

CAPUT I. — De invisibilitate Dei.

Artic. I. — *An Deus possit intuitive videri oculis corporeis?*..... 67
Deus oculis corporeis nec visus est unquam, nec videri potest..... 67

Artic. II. — *An Deus intuitive videri possit ab intellectu creato per solas naturæ vires?*..... 70
Deus de facto intuitive videri nequit ab intellectu creato per solas naturæ vires..... 71

Pag.

ARTIC. III. — *An Deus ab intellectu creato possit comprehendi?* 73
Deus ab intellectu creato, lumine gloriæ quantumvis adjuto, comprehendi non potest 73

CAPUT II. — DE VISIBILITATE DEI.

ARTIC. I. — *An Deus videri possit ab intellectu creato supernaturaliter adjuto?*. 77
Deus intuitive videri potest, et a beatis videbitur 78
QUÆRES : *An S. Chrysostomus ac Theodoretus rejecto de visione Dei intuitiva Græcorum et Armenorum errori præluserint?* 82
I. — S. Chrysostomus nunquam negavit, Deus intuitive videri posse ab intellectu creato elevato 82
II. — Nec Theodoretus negavit 84
ARTIC. II. — *An hominum quispiam in hac mortali vita mentis oculis intuitive viderit Deum?* 86
Probabilius nemo hominum in vita mortali degens vel ad breve tempus mentis oculis intuitive vidit Deum 86

DISPUTATIO III.

De intellectu et scientia Dei.

CAPUT I. — DE INTELLECTU DIVINO, EJUSQUE OBJECTO.

ARTIC. I. — *Quodnam sit objectum cognitionis divinæ?* 91
I. — Quidquid est cognoscibile, est objectum cognitionis divinæ 91
II. — Res etiam vilissimæ, cogitationes item et secreta cordis, ac peccata quæcumque 92
ARTIC. II. — *An et in quo Deus cognoscat seipsum?* 94
Deus seipsum perfectissime cognoscit atque comprehendit, tam in se ipso, quam in creaturis 94
ARTIC. III. — *An et in quo Deus cognoscat res omnes possibiles?* 96
I. — Deus omnes creaturas possibiles distincte cognoscit 96
II. — Ex supposito quod Deus essentialiter connectatur cum possibilibus, Deus illa cognoscit in seipso; et quidem tot titulis, quot essentialiter cum illis connectitur 96
III. — Deus etiam immediate cognoscit possibilia in se 96
ARTIC. — IV. *An et in quo Deus cognoscat contingentia absolute futura?* 100
I. — Deus omnia contingentia absolute futura certissime ac infallibiliter jam ab æterno cognoscit 100
II. — Deus contingentia absolute futura non videt in decretis ad unam partem antecedenter determinatis 101
III. — Deus futura ejusmodi videt immediate in *seipsis*, h. e. in veritate eorum objectiva et actuali existentia in secutura temporis differentia 101
ARTIC. V. — *An et in quo Deus cognoscat contingentia conditionate futura?* 107
I. — Deus contingentia conditionate futura certo et infallibiliter cognoscit. 108

Pag.

II. — Deus hæc futura non cognoscit in decretis subjective absolutis et objective conditionatis 113

III. — Deus futura hæc cognoscit immediate in seipsis ante et independenter ab omni decreto actuali 116

CAPUT II. — De scientia divina.

Artic. I. — *An et quotuplex in Deo sit scientia?* 119

I. — Vere datur in Deo scientia, eaque proprii nominis, et perfectissima. 119

II. — Scientia divina dividitur 1° in naturalem seu simpliciter necessariam : et in contingentem ; 2° in scientiam simplicis intelligentiæ : et in scientiam visionis, etc 120

III. — Nec prima nec secunda divisio scientiæ est adæquata, sed inter membra utriusque divisionis datur alia adhuc scientia, quæ recte dicitur media 121

Artic. II. — *An detur in Deo scientia media directa?* 124

Datur in Deo scientia media directa, sive Deus certo cognoscit salutaria voluntati creatæ libera conditionate futura in seipsis, et non in decreto prædeterminante, vel condeterminante, aut dandi gratiam per se efficacem 125

Quæres : *An in Deo etiam detur scientia media reflexa?* 142

I. — Deus sua decreta libera, quæ nunc non habet, sed sub alia conditione quacumque haberet, cognoscit per scientiam mediam reflexam, et sic ante seu independenter a decreto actuali 142

II. — Deus sua decreta libera, quæ de facto habet, cognoscit etiam per scientiam mediam reflexam : adeoque hæc datur etiam circa scientiam mediam directam actualem 143

III. — Videtur esse probabilius quod, supposita in Deo scientia media directa et reflexa, Deus prius cognoscat sua decreta absoluta ut ponenda, quam ut actu posita 143

Artic. III. — *Quemnam usum in Deo habet scientia media?* 144

I. — Scientia media est necessaria ad decreta divina absoluta provide et sapienter formanda 145

II. — Est necessaria ad conciliandam libertatem cum efficacia gratiæ et certitudine decretorum Dei, sive prædefinientis sive prædestinantis .. 145

III. — Necessaria est ad declarandum specialem favorem et beneficium Dei, dantis gratias efficaces et negantis inefficaces prædestinatis 146

IV. — Scientia media præcedens decretum Dei, dantis gratiam inefficacem, aut negantis gratiam efficacem, non arguit aut facit Deum esse maleficum 147

Artic. IV. — *Quænam scientia Dei sit causa rerum?* 150

Scientia divina visionis de effectu pobis libero non est causa sive directiva sive effectiva ejusdem effectus 151

DISPUTATIO IV.

De voluntate et providentia Dei.

CAPUT I. — De voluntate divina ejusque objecta ac perfectione.

Pag.
Artic. I. — *An voluntas in Deo detur et quotuplex?* ... 159
I. — Datur in Deo voluntas seu facultas volendi proprie talis, actus volendi prosecutivus et aversativus ... 159
II. — Quatuor sunt voluntatis divinæ divisiones, quarum inter Theologos mentio habetur frequentissima ... 160
Artic. II. — *An in Deo detur voluntas libera?* ... 164
In Deo datur circa opera ad extra non mala, voluntas libera libertate indifferentiæ ... 164
Quæres : *In quonam consistat libertas Dei?* ... 171
Libertas Dei consistit in entitate volitionis divinæ pro nutu suo respicientis et connotantis objectum contingens : adeoque subjectum hujus libertatis est unicus, simplex, necessarius et immutabilis actus divinæ voluntatis; terminus est aliquid extra Deum; exercitium est activus respectus, habitudo vel relatio illius ad hunc ... 171

CAPUT II. — De providentia Dei generatim.

Artic. I. — *An detur in Deo providentia naturalis?* ... 175
I. — Res humanæ non subjacent fato ... 176
II. — Non eveniunt casu fortuito, sed a Deo moderatore diriguntur ... 176
III. — Deus rerum omnium et singularum, etiam vilissimarum habet curam et providentiam ... 177
Artic. II. — *An in Deo detur providentia supernaturalis?* ... 181
I. — Deus voluntate antecedente, vera et propria, sincera ac seria vult salvos fieri non tantum prædestinatos, sed etiam alios quosdam ... 183
II. — Deus eadem voluntate vult omnes homines, nullo excepto, salvos fieri. 184
Artic. III. — *An eadem providentia supernaturalis pertineat ad infantes sine baptismo morientes?* ... 195
I. — Deus voluntate vera antecedente vult salutem etiam infantium omnium. 196
II. — Deus etiam antecedente voluntate vult infantibus omnibus applicari baptismum, seu de mediis proxime vel remote sufficientibus providit, queis infantibus queat applicari baptismus ... 197
III. — Voluntas Dei salvandi parvulos et iis applicandi baptismum minus recte dicitur dependere tantum a causis naturalibus et necessariis .. 198
IV. — Probabiliter dici potest, quod Deus parvulis serio intendat salutem et applicationem baptismi, dependenter a causis liberis seu voluntate aliena, maxime parentum, eorumque ad quos pertinet parvulorum cura, ut præsertim per orationem illorum saluti consulant ... 199
Artic. IV. — *An et qualis in providentia Dei supernaturali detur prædefinitio actuum bonorum creatorum?* ... 205
Videtur probabilius, actus bonos esse formaliter prædefinitos ... 206

CAPUT III. — De Providentia dei circa electos.

Pag.

Artic. I. — *An vera ex parte Dei detur prædestinatio?* 213

I. — Datur vera prædestinatio, eaque non dignitatis tantum, sed et temporis præeminentiam denotans 213

II. — Datur singularis Dei providentia et dilectio circa prædestinatos omnes. 214

III. — Soli prædestinati consequuntur vitam æternam 214

Artic. I. — *An et quomodo prædestinatio sit certa?* 217

I. — Prædestinatio secundum se certa est, et immutabilis; non imponit tamen prædestinatis necessitatem 217

II. — Prædestinatio non est certa quoad nos; seu nemo sine peculiari revelatione potest esse certus de sua prædestinatione 218

Artic. III. — *An ex parte prædestinati detur causa prædestinationis ad gloriam?* 224

Datur, seu in præsenti providentia efficax et absoluta ad gloriam ut coronam prædestinatio hominum a Deo est post prævisa gratiæ merita absolute futura 224

Quæres : *Quænam fuerit sententia S. Augustini de prædestinatione ad gloriam?* 243

I. — S. Aug. neque directe et ex professo, neque indirecte et propter connexionem doctrinæ asseruit gratuitam prædestinationem inadæquate sumptam et præcise ad gloriam 243

II. — S. Aug. non obscure favet prædestinationi ad gloriam ex meritis gratiæ 249

III. — Etsi S. Aug. prædestinationi ex meritis prævisis foret reipsa contrarius, non ideo tamen sententiam pr. Art. stabilitam deserere necessum foret 252

Artic. IV. — *Quinam sint effectus prædestinationis?* 254

I. — Efficax vocatio et justificatio electorum, eorumque glorificatio sunt effectus prædestinationis adæquate sumptæ 254

II. — Simili modo pleraque bona naturalia numerari possunt inter effectus prædestinationis 255

III. — Mala quidem physica et moralia pœnæ effectus prædestinationis dici possunt, non item vero peccatum, nec peccati permissio 255

CAPUT IV. — De Providentia dei circa reprobos.

Artic. I. — *An et post quod peccatum fiat reprobatio positiva a gloria?* 256

I. — Deus ante prævisum quodcumque peccatum neminem positive reprobavit, nec etiam positive excludit a gloria, velut a beneficio indebito. 257

II. — Deus post prævisum peccatum originale, ut ab hominibus præcise contractum, non statim propter illud solum et in eodem rationis signo positive reprobavit, aut absolute exclusit ullum a gloria 258

III. — Deus positive reprobat, parvulos quidem non baptizatos propter peccatum originale, adultos autem propter peccatum vel originale vel actuale, vel utrumque usque ad mortem durans et perseverans, et sub hac conditione a Deo prævisum 259

Pag.

ARTIC. II. — *An admittenda sit negativa reprobatio a gloria?* 263
Non est admittenda, sive ea statuatur ante peccatum quodcumque, sive statim post originale peccatum prævisum 263
QUÆRES I : *An detur reprobatio a gratia, et quæ ejus causa?* 266
I. — Deus neminem reprobat a gratia sufficiente, multos ab efficaci 267
II. — Ex parte hominis non datur causa præcedens subtractionis gratiæ primæ efficacis, aut permissionis peccati primi 267
III. — Ex parte Dei datur quidem hujus subtractionis et permissionis causa, ea tamen non est ostensio justitiæ divinæ 268
IV. — Datur causa subtractionis subsequentium gratiarum et permissionis peccatorum posteriorum, eaque ex parte hominis est peccatum præcedens, ex parte Dei manifestatio justitiæ 268
QUÆRES II : *Quinam sint effectus reprobationis?* 269
I. — Peccatum nullum est effectus reprobationis 269
II. — Nulla subtractio gratiæ aut permissio peccati est reprobationis effectus. 269
III. — Nec perseverantia in peccato, nec obduratio effectus sunt reprobationis 269
IV. — Pœna tum damni tum sensus sola alterius vitæ est reprobationis effectus 270
ARTIC. III. — *An prædestinatiana hæresis ficta sit et commentitia, an autem vera et realis?* 270
I. — Prædestinatianam hæresin primis jam seculis enatam esse, non satis ostenditur; proximis ante Luth. et Calv. seculis extitisse indubitatum est 271
II. — An hæresis prædestinatiana extiterit seculo quinto aut nono, inter Auctores adhuc controvertitur 271
§ I. *An ætate S. Augustini emerserit hæresis prædestinatiana?* 272
I. — Non videtur nata esse in Monasterio Adrumetino 272
II. — Nec videtur eadem proxime ante aut post mortem S. Aug. erupisse in Gallia 273
§ II. *An posteriore seculi quinti parte extiterit hæresis prædestinatiana?* 275
Lucidus Presb. seculo quinto adhæsit erroribus prædestinatianis : adeoque hæresis prædestinatiana non est omnino conficta ac commentitia 275
§ III. *An seculo nono Gotteschalcus hæresin prædestinatianam resuscitarit?* 277
Gotteschalcus hæresin prædestinatianam videtur sec. nono resuscitasse 277

DISPUTATIO V.

De mysterio SS. Trinitatis.

CAPUT I. — De cognitione mysterii Sanctissimæ Trinitatis.

ARTIC. I. — *An Mysterium sanctissimæ Trinitatis sit antiquitus revelatum, et a Judæis fuerit cognitum?* 287
I. — Trinitatis mysterium antiquitus jam fuit revelatum 288
II. — Mysterium Trinitatis a prima Judæorum *classe* aperte, a secunda subobscure, a tertia vel valde imperfecte, vel plane non fuit cognitum. 288

Pag.

Artic. II. — *An Mysterium sanctissimæ Trinitatis christianis antenicænis fuerit cognitum?* ... 291

I. — Patres trium priorum seculorum universim crediderunt et professi sunt mysterium Trinitatis ... 291

II. — Speciatim insigniores priorum seculorum Patres eamdem fidem ac professionem publicis etiam litteris ediderunt ... 292

Artic. III. — *Quinam præcipue hæretici circa Mysterium sanctissimæ Trinitatis erraverint?* ... 297

I. — Negata pluralitate unam dumtaxat in Deo personam admiserunt seculo primo, Simon Magus; seculo secundo, Æschines et Praxeas; seculo tertio, Noetus; seculo quarto, Photinus ... 298

II. — Qui unitatem divinæ naturæ violarunt, vel Triformes, vel Trithei, vel Tetrathei vocantur, discrepantque inter se tum tempore, tum errore ... 299

III. — Inter Personas divinas Filio et Spiritui sancto divinitatem negarunt tum Hæretici omnes, qui unam duntaxat in Deo personam statuerunt; tum Cerinthus, Ebion, aliique, qui Christum pro puro homine, Spiritum sanctum pro efficacia vel quacumque creatura habebant ... 300

Quæres I : *An Marcellus Ancyranus, Eusebius Cæsareensis, et Basilius Magnus jure accusentur erroris circa Trinitatis Mysterium?* ... 302

I. — Admodum probabile est, Marcellum Ancyranum integræ fuisse fidei. 302

II. — Probabilius est, Eusebium Cæsareensem, etiam post Concilium Nicænum Ariana hæresi infectum fuisse ... 306

III. — Certum videtur, S. Basilium ab errore Pneumatomachorum fuisse immunem ... 310

Quæres II : *An Liberius Papa fuerit lapsus in hæresin Arianam?* ... 311

I. — Liberius probabiliter nunquam fuit lapsus ... 312

II. — Si cui Sirmiensi formulæ subscripsit Liberius, non subscripsit tertiæ, nec secundæ, sed primæ duntaxat ... 316

III. — Si Liberius est lapsus, nec ut Doctor publicus nec ut privatus defecit in fide, sed in fortitudine duntaxat et œconomia ... 319

Quæres III : *An Patres Concilii Ariminensis Ariana hæresi fuerint fœdati?* ... 324

I. — Formula Ariminensis in sensu naturali et proprio verborum nihil continet hæresos, sed est Catholica ... 326

II. — Patres formulæ Ariminensi, quantumvis sinistra offerentium intelligentia corruptæ, subscribentes, non errarunt in fide, nec professi sunt Arianismum ... 327

III. — Facto de Ariminensium perfidia supposito falso, nequit dici Ecclesia errasse in fide ... 330

CAPUT II. — De veritate mysterii Sanctissimæ Trinitatis.

Artic. I. — *An in Divinis sint tres Personæ?* ... 337

I. — Dantur in Divinis Pater, Filius seu Verbum, et Spiritus sanctus ... 337

II. — Pater, Filius seu Verbum, et Spiritus sanctus in Divinis a se invicem distinguuntur ... 338

III. — Pater, Filius seu Verbum, et Spiritus sanctus in Divinis sunt res subsistentes ... 339

Pag.

ARTIC. II. — *An quælibet in Divinis Persona sit verus Deus?* 344
I. — Prima in Divinis Persona verus est Deus 344
II. — Secunda in Divinis Persona est verus Deus 345
III. — Tertia in Divinis Persona est verus Deus 347

ARTIC. III. — *An tres in Divinis Personæ sint consubstantiales?* 357
I. — Pater, Filius et Spiritus sanctus in Divinis sunt vere consubstantiales, et unus idemque Deus, non tantum per figuram, sed per veritatem substantiæ 357
II. — Pater, Filius et Spiritus sanctus in Divinis sunt omnino consubstantiales, et unus idemque Deus unitate non tantum specifica et per rationem, sed numerica et a parte rei 359

QUÆRES : *An versiculus Joannis de tribus in cœlo testibus, qui unum sunt, sit authenticus?* 374
I. — Versum Joannis de tribus in cœlo testibus, qui unum sunt, esse authenticum suadet auctoritas 375
II. — Evincit ratio 377

DISPUTATIO VI.

De Personis divinis.

CAPUT I. — De Personis divinis in communi.

ARTIC. I. — *Quænam universim noscenda, tenenda et prædicanda sint de Personis divinis in communi?* 381
I. — Occurrentium circa Trinitatem vocabulorum ac terminorum, tum significationem tum usum rite perspicere oportet 381
II. — Cautelas nonnullas, in prædicationibus circa Trinitatem adhibendas, subjectæ regulæ complectuntur 382
III. — Fidei Scholæque dogmate velut totidem circa Trinitatem axiomata .. 385

QUÆRES : *An distinctio rationis inter essentiam et proprietates congruat cum Mysterio Trinitatis?* 388

ARTIC. II. — *Quænam sint principia divinarum processionum?* 390
I. — Principium quo proximum productivum in divinis processionibus sunt solæ proprietates personarum producentium 391
II. — Principium quo proximum communicativum in divinis processionibus formaliter est natura divina, quatenus hæc terminos immanentes exigit sibi identificare, et se, omnesque perfectiones absolutas illis communicare 392

QUÆRES : *An et cur processio Verbi, non autem Spiritus sancti, sit et dicatur generatio?* 396
I. — Processio Verbi est vera generatio, et Verbum in Divinis est verus Filius Dei; processio autem Spiritus sancti non est generatio, nec ipse Filius Dei 397
II. — Ratio, cur processio Verbi sit generatio, non item processio Spiritus sancti, stat probabilius in eo quod actio prior sit perfecte assimilitiva termini cum principio, et Verbum secundum esse personale

Pag.

sit similitudo perfecta, seu imago Patris; qualis actio et imago non habetur respectu Spiritus sancti..... 399

Artic. III. — *Quibusnam proprietatibus constituantur Personæ divinæ?*..... 403

I. — Personæ divinæ non constituuntur formaliter per proprietates sub ratione formalitatis absolutæ et secundum esse in, sed sub ratione formalitatis relative et secundum esse ad asseptas..... 405

II. — Personæ divinæ formaliter constituuntur per proprietates relativas, prout hæc dicunt relationem, non autem ut originem formalem exprimunt..... 406

Quæres : *An præter tres subsistentias relativas detur in Deo subsistentia absoluta, tribus personis communis?*..... 409

Præter subsistentias relativas, non datur in Deo subsistentia absoluta. 409

CAPUT II. — De Personis divinis in particulari.

Artic. I. — *Quænam specialia nomina Personis divinis tribuantur?*..... 411

I. — Prima Persona proprie dicitur Pater respectu secundæ Personæ; principium, fons, origo aut caput respectu Personarum secundæ ac tertiæ; quin et causa, vel auctor respectu earumdem : Pater autem respectu creaturarum appropriative; fons, origo, radix, aut caput Deitatis tantum improprie..... 411

II. — Secunda Persona proprie dicitur Filius, Verbum, Imago; appropriative Sapientia : ad priorem classem revocari possunt species, figura, forma, speculum, character, etc., ad posteriorem via, veritas, vita, virtus, et alia nomina secundæ Personæ in Scripturis nonnunquam attributa..... 412

III. — Tertia Persona dicitur Spiritus sanctus, Amor ac Donum; et quidem proprie, si nomina accipiantur relative; appropriative autem, si absolute accipiantur. Postremi quoque generis sunt, fons vivus, ignis, unctio, digitus Dei, et Paracletus; quæ nomina in Scripturis sacris et libris Ecclesiasticis ubique prostant..... 412

Artic. II. — *An et sub qua ratione compellatio] Ingeniti conveniat soli Personæ primæ?*..... 414

I. — Ingenitum antonomastice dictum nec est de essentia naturæ divinæ, nec naturæ divinæ congruit..... 41

II. — Patri in Divinis soli Ingenitum antonomastice tale est proprium..... 415

III. — Ratio Ingeniti convenientis Patri, juxta communem sanctorum Patrum phrasin, formaliter significat meram negationem omnis productionis, fundamentaliter aliquod positivum excludens productionem, quod est paternitas, saltem secundum conceptum inadæquatum... 416

Artic. III. — *Ex quarum rerum cognitione procedat secunda Persona?*..... 418

I. — Verbum divinum per se procedit ex cognitione attributorum et trium Personarum..... 419

II. — Idem procedit etiam per se ex cognitione possibilium, per accidens autem concomitanter tantum ex cognitione futurorum tam conditionatorum, quam absolutorum..... 420

Artic. IV. — *An tertia in Divinis Persona procedat a Patre et Filio?*..... 422

I. — Spiritus sanctus procedit, non a solo Patre, sed etiam a Filio divino. 423

Pag.

II. — Pater et Filius sunt unum principium Spiritus sancti; cujus contrarium nunquam admisit Ecclesia latina 427

Quæres : *Quo jure ac tempore particula Filioque addita fuerit symbolo Constantinopolitano?* 433

I. — Particula Filioque jure optimo addita fuit symbolo 434

II. — Certum est particulam Filioque fuisse additam vel symbolo, vel professioni fidei in Ecclesiis Hispaniarum jam a seculo quinto et deinceps; indeque ad Galliarum et Germaniæ Ecclesias sub finem seculi octavi transiisse : probabile autem est, in Ecclesia Romana hanc additionem esse receptam post medium seculi noni, obtinuisse tandem usum publicum inchoato seculo undecimo 437

TRACTATUS DE ANGELIS.

CAPUT I. — De existentia et natura Angelorum.

Artic. I. — *An existant angeli?* 439

— II. — *A quo, quando, et ubi angeli sint producti* 442

— III. — *An sint angeli omino incorporei?* 443

Quæres : *Sintne angeli incorruptibiles ac immortales?* 447

Artic. IV. *Quis sit numerus, quæ divisio et distinctio angelorum?* 449

CAPUT II. — De potentiis Angelorum.

Artic. I. — *De Potentiis ad actus internos* 451

§ 1. — Quænam angeli naturaliter cognoscant 451

§ 2. — Quæ sit voluntas ac libertas angelorum 454

Artic. II. — *De Potentiis ad actus externos* 456

§ 1. — An potentiam motricem habeant angeli 456

§ 2. — Quænam opera angeli facere possint 462

§ 3. — Quid possint angeli in corpora et animas hominum 464

CAPUT III. — De gratia et merito, peccato et poena Angelorum

Artic. I. — *De gratia et merito angelorum* 466

— II. — *De peccato angelorum* 470

— III. — *De pœna angelorum* 472

§ 1. — An pœna reproborum tum angelorum, tum hominum sit verus est corporeus inferni ignis 472

§ 2. — An pœnæ inferni sint æternæ 476

CAPUT IV. — De officiis et operationibus Angelorum.

Artic. I. — *De officiis, seu de custodia sanctorum angelorum?* 480

— II. — *De operationibus angelorum malorum* 480

Pag.
§ 1. — De tentatione diabolica..... 483
§ 2. — De possessione diabolica..... 485
§ 3. — De Energumenis..... 487

APPENDIX.

De Deo creatore.

Prob. I. — Deus est ratio omnis possibilitatis intrinsecæ et extrinsecæ..... 491
— II. — Deus mundum ex nihilo creavit in tempore..... 495
— III. — Deus omnia positive conservat..... 497
— IV. — Non minor influxus Dei requiritur ad rerum conservationem quam ad earum creationem..... 503

BAR-LE-DUC, IMPRIMERIE CONTANT-LAGUERRE.

208.9 8852
W 743 WIRCEBURGENSIS, III
AUTHOR
Theologia De Deo.
TITLE

DATE LOANED	BORROWER'S NAME	ROOM NUMBER
~~Dec~~	~~august 18-49~~	
	Corcoran	
	STORAGE - ~~CBEL~~	

~~Dec aug 18-49~~
8852